ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

EDITURA MILITARĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

SPAȚIUL CARPATO-DANUBIANO-PONTIC

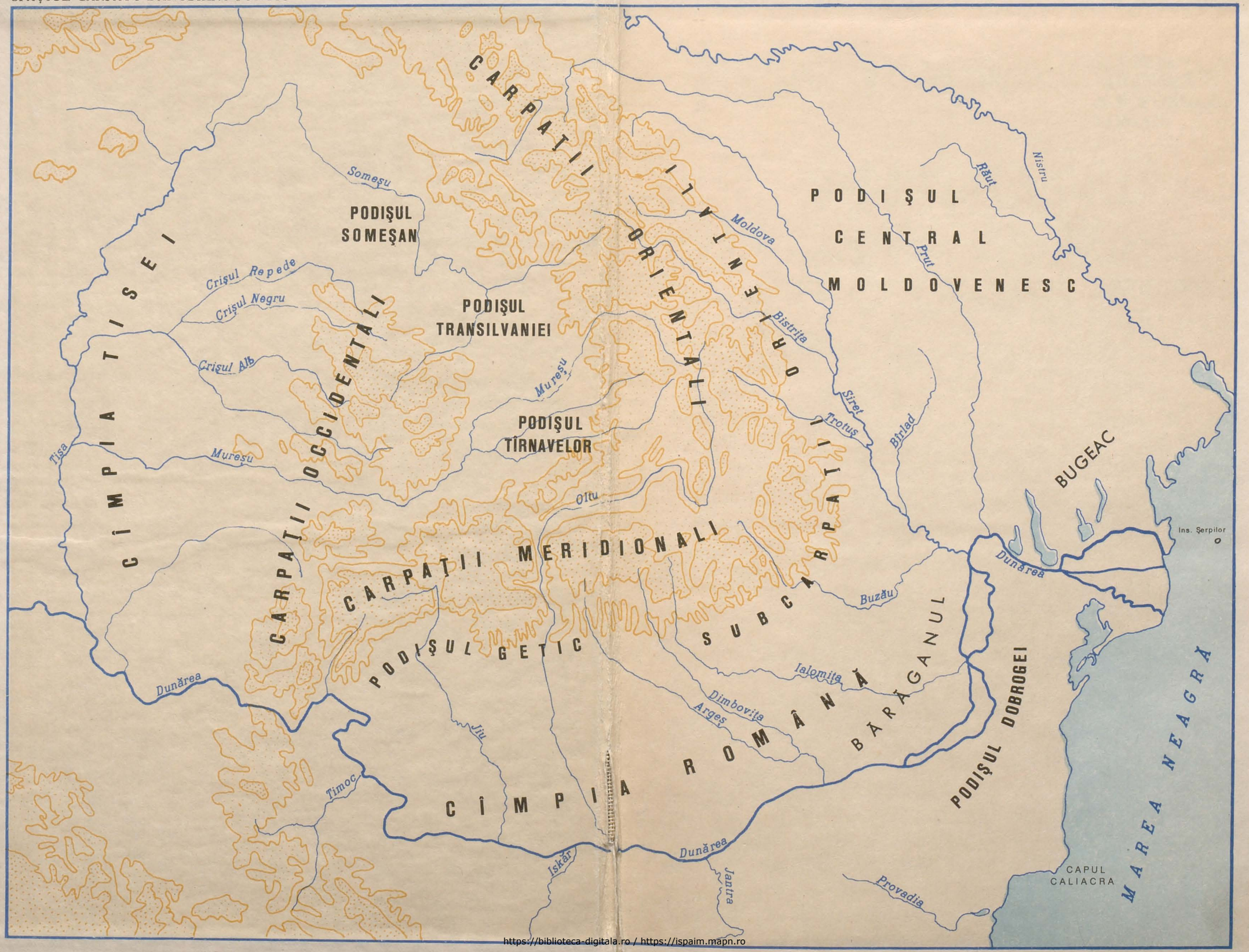

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

COMISIA ROMÂNĂ
DE ISTORIE MILITARĂ

CENTRUL DE STUDII ŞI CERCETĂRI
DE ISTORIE ŞI TEORIE MILITARĂ

ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

COMISIA DE COORDONARE:

General-colonel VASILE MILEA
— ministrul apărării naţionale
Acad. ŞTEFAN PASCU
General-locotenent dr. ILIE CEAUŞESCU
— coordonator principal
Prof. univ. dr. ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU
General-maior CONSTANTIN ANTIP
Conf. univ. dr. MIRCEA MUŞAT
Colonel dr. GHEORGHE TUDOR
Colonel dr. FLORIAN TUCĂ
Maior dr. MIHAIL E. IONESCU

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1986

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

COMISIA ROMÂNĂ
DE ISTORIE MILITARĂ

CENTRUL DE STUDII ŞI CERCETĂRI
DE ISTORIE ŞI TEORIE MILITARĂ

ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

Vol. II

EPOCA DE GLORIE A OASTEI CELEI MARI. A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea — PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

Autorii volumului II:

Dr. GHEORGHE CANTACUZINO, căpitan DAN CĂPĂŢÎNĂ, dr. PAUL CERNOVODEANU, dr. NICOLAE CONSTANTINESCU, general-maior (r) dr. ION CUPŞA, ALEXANDRU V. DIŢĂ, locotenent-major MIRCEA DOGARU, conf. univ. dr. NICOLAE EDROIU, dr. ALEXANDRU GONŢA, cercetător ştiinţific ŞTEFAN S. GOROVEI, cercetător ştiinţific SERGIU A. IOSIPESCU, CAROL KÖNIG, lector univ. dr. MIHAI MAXIM, prof. univ. dr. CAMIL MUREŞAN, dr. CONSTANTIN REZACHEVICI, colonel dr. GHEORGHE ROMANESCU, dr. NICOLAE STOICESCU, dr. LEON ŞIMANSCHI, colonel dr. GHEORGHE TUDOR

Biblioteca C.S.C.I.T.M.
Nr. inv. C III 3002 (2)

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1986

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În împrejurări istorice neînchipuit de grele, în lupta împotriva dominației străine, în fruntea poporului din cele trei principate românești au stat domnitori eroi ca Mircea cel Bătrîn — în Muntenia, Ștefan cel Mare — în Moldova, Ioan de Hunedoara — în Transilvania.

NICOLAE CEAUȘESCU

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Volumul a fost referat de:

— Academia „Ştefan Gheorghiu"
— Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice
— Academia Militară
— Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti
— Institutul de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca
— Institutul de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi
— Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu" din Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cel de-al doilea volum al *Istoriei militare a poporului român*, realizat în lumina materialismului dialectic și istoric, a tezelor teoretice și doctrinare cuprinse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, comandant suprem al forțelor armate, privind trecutul nostru istoric și excepționala valoare cognitiv-educativă a experienței multimilenare de luptă pentru apărarea libertății și unității naționale, continuă înfățișarea fațetelor multiple ale fenomenului militar românesc în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIV-lea și sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Orice popor, mai cu seamă un popor cum este poporul român, care are o istorie destul de veche, nu poate să nu pornească în elaborarea căilor de dezvoltare de la trecutul său istoric, să nu țină seama de tradițiile sale. „În acest sens — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, tradiția, bazarea pe tradiții, poate fi — și constituie — un factor indispensabil al progresului. Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul!" [1]

Această teză de excepțională valoare teoretică și practică privind însemnătatea experienței istorice, a tradițiilor de luptă pentru libertate și unitate în construirea prezentului și viitorului națiunii române a călăuzit permanent demersul științific cuprins în paginile acestui volum. El înfățișează evoluția fenomenului militar în spațiul românesc în intervalul cronologic dintre epoca afirmării statelor feudale românești de sine stătătoare și jumătatea secolului al XVI-lea, cînd acumulările de ordin cantitativ și calitativ ale societății românești pe plan economic, social-politic și spiritual vor determina importante mutații și în domeniul militar, al apărării patriei.

Fundamentală, totodată, în elaborarea lucrării a fost teza secretarului general al Partidului Comunist Român referitoare la caracterul unitar al evolu-

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura Politică, București, 1976, p. 461.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ției istorice a societății în spațiul românesc, unitate întemeiată pe armonia mediului geografic definit de Carpați, Dunăre și Marea Neagră, pe comunitatea de origine etnică, de limbă, civilizație și destin istoric a poporului român. În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că este necesar ca activitatea de elaborare a istoriei poporului român să se facă „în spiritul concepției materialist-dialectice și istorice, redînd — pe baza datelor, a documentelor, a realității — viața, munca și lupta sa din cele mai vechi timpuri pînă în anii construcției socialiste. Va trebui să avem o istorie unitară, care să redea corespunzător fiecare etapă de dezvoltare economico-socială, fiecare perioadă istorică și luptele sociale, activitatea politică, să caracterizeze, în lumina adevărului bazat pe fapte și documente, atît rolul claselor sociale, al poporului, cît și al diferiților conducători ai statului și personalități politice, științifice, culturale" [2].

Pornind de la aceste exigențe științifice, izvorîte din realitatea istorică, cel de-al doilea volum al *Istoriei militare a poporului român* scoate în relief, pe bază de surse istorice incontestabile, similitudinea dezvoltării social-economice și politice — și, în consecință, a evoluției fenomenului militar — în spațiul carpato-danubiano-pontic în secolele XIV—XVI. În această epocă a deplinei înfloriri a civilizației medievale românești, societatea românească, împlinindu-se în structuri economice, sociale, politice și militare, armonioase și unitare, similare în cele trei țări surori, se afirmă impetuos în cadre statale trainice și viguroase, a căror forță de dăinuire își extrage seva dintr-o lungă tradiție de organizare politică ce urcă în timp pînă în secolul I î.e.n. la statul dac centralizat și independent condus de Burebista. Cei două sute de ani de glorioasă istorie politico-militară, care constituie obiectul analizei științifice în acest volum, definesc etapa unei afirmări strălucite a organizării de stat medievale românești, afirmare realizată pe temelia solidă a evoluției anterioare înfățișată în precedentul volum.

Caracterului unitar al evoluției de ansamblu a societății românești în secolele XIV—XVI — inclusiv în ceea ce privește fenomenul militar — i s-a asociat, în chip firesc, tendința naturală spre realizarea unității politice a țărilor române. „Este adevărat — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că tot acest drum de-a lungul secolelor nu a fost ușor. Au trebuit duse multe lupte grele, s-au dat multe jertfe; dar ceea ce a caracterizat întotdeauna — de-a lungul acestei îndelungate perioade — viața și luptele românilor au fost legăturile strînse, permanente între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi dintre Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea." [3] Astfel reconstituirea istoriei militare dobîndește o importanță excepțională. Armata noastră, după cum se știe, a acționat, de-a lungul secolelor, numai și numai în apărarea inde-

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura Politică, București, 1983, p. 67.

[3] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura Politică, București, 1975, p. 691—692.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pendenței naționale, bunul cel mai de preț al poporului român. În epoca de glorie a oastei celei mari, care acoperă intervalul istoric analizat în cuprinsul volumului, acest adevăr fundamental al istoriei naționale iese în evidență cu limpezime, avînd o încărcătură cognitiv-educativă și o forță evocatoare deosebite. „Nepieritoare va rămîne în memoria poporului nostru — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — epopeea luptelor duse de Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și atîția alții, care s-au ridicat cu hotărîre împotriva dominației străine, pentru apărarea ființei proprii, pentru afirmarea identității poporului român." [4]

Epoca istorică de care se ocupă volumul de față este caracterizată de făurirea și afirmarea plenară a statelor feudale românești, de consolidarea independenței lor cîștigate pe cîmpul de luptă, de rolul însemnat avut de ele în contextul internațional. În perioada tratată, puterea ostășească — alcătuită pe principiul ridicării la arme a întregului popor — a reprezentat un factor esențial al asigurării existenței libere a statelor românești în cuprinsul hotarelor etnice firești, al impunerii recunoașterii lor internaționale. În lupta necurmată pentru respingerea agresiunii străine, structurile de stat românești și-au demonstrat trăinicia și, mai presus de toate, au dovedit că afirmarea și consolidarea statelor feudale de sine stătătoare nu a fost o operă a hazardului, ci o necesitate istorică, o cerință a progresului social-istoric cu adînci rădăcini în tradiția statală a strămoșilor geto-daci.

Investigația documentelor și mărturiilor de epocă, interpretarea adecvată a datelor și faptelor istorice au permis prezentarea aspectelor majore ale gîndirii politico-militare românești din perioada tratată, a elementelor care au contribuit la conturarea unui cadru doctrinar românesc de mare originalitate, care materializa ideea apărării țării prin lupta întregului popor. Avînd ca scop apărarea independenței statale și a integrității pămîntului străbun, doctrina militară a epocii a generat o strategie de apărare specific românească ce încorpora în modalități perfecționate o experiență de luptă cu tradiții deja milenare. Ridicarea la luptă a întregului popor pentru a învinge armatele străine invadatoare — superioare numericește —, temei al strălucitelor victorii militare, a asigurat, imediat și în perspectivă, dăinuirea statală, instrumentul și suportul trainic al efortului multilateral pentru înfăptuirea statului centralizat al tuturor românilor.

Expresii elocvente ale acestei gîndiri militare originale sînt reprezentate de existența instituției oastei celei mari pe parcursul secolelor XIV—XVI și de modul de purtare a războiului de apărare a poporului român împotriva invaziilor și expansiunii străine.

Analiza științifică a contextului istoric a permis să se desprindă caracteristicile organizării militare românești de atunci, elementele componente ale

[4] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

organismului militar, coeziunea și trăinicia căruia, izvorîte din idealul apărării gliei strămoșești, au făcut posibile marile victorii obținute de români pe cîmpul de luptă. S-a evidențiat cu pregnanță faptul că organizarea ostășească la români în secolele XIV—XVI a avut ca element definitoriu oastea cea mare. Ea a reprezentat și în această epocă, atît la nivelul fiecărei provincii românești, cît și la nivelul frontului lor comun de luptă, răspunsul societății românești la agresiunile puterilor expansioniste ale vremii. Pe baza analizei izvoarelor din epocă se demonstrează că instituționalizarea oastei celei mari, ca instrument de apărare a statului medieval românesc, s-a făcut treptat, începînd din secolul al XIV-lea, acest original organism militar funcționînd apoi în repetate rînduri în împrejurările efortului militar defensiv în fața invaziilor străine. În oastea cea mare intra, cu preponderență, țărănimea liberă, posesoare a unui lot de pămînt, în stare să-și asigure prin mijloace proprii echipamentul și armamentul necesare după cerințele timpului. Interesată direct în existența liberă a țării, țărănimea, ca și boierimea, a fost prezentă sub steagurile de luptă în toate campaniile militare ale epocii.

Instituția oastei celei mari, care s-a menținut în țările române chiar și în condițiile începutului epocii de revoluție a mijloacelor și metodelor de luptă pe plan european, a reprezentat un adevărat model românesc medieval de organizare ostășească în lupta întregului popor. Dacă oastea cea mare a constituit ridicarea la arme a întregii populații capabile să lupte, a existat, de asemenea, „oastea cea mică" a țării în compunerea căreia documentația epocii include o serie de categorii militare strict specializate. Ambele structuri militare au constituit coloana vertebrală a unui sistem de apărare care a asigurat țărilor române în epoca medievală capacitatea de a respinge invaziile succesive ale puterilor agresive.

Paralel cu evoluția structurilor ostășești s-a dezvoltat sistemul de fortificații, care a însemnat amenajarea teritoriului atît corespunzător celor trei mari fronturi de apărare a spațiului românesc — dunăreano-pontic, nord-estic și occidental —, cît și în adîncimea principalelor direcții strategice de interzis în cazul invaziilor străine. Totodată, prin complementaritatea economică interzonală, prin armonia legăturilor economice strînse dintre Țara Românească Moldova, Țara Românească Muntenia și Țara Românească Transilvania, înzestrarea, echiparea și aprovizionarea oștilor s-au putut face la parametrii epocii, consolidîndu-se, totodată, prin dotarea și nivelul de instruire a luptătorilor, unitatea în luptă a țărilor române.

Un loc aparte îl ocupă în volum relevarea personalității polivalente a voievozilor români din epocă, șefi ai statului și comandanți supremi ai oștirii. Faptele acestora — care au îndrituit pe contemporani să asocieze numelor lor apelative ca „cel Mare", „cel Viteaz", „cel Bun", „cel Sfînt" — au rămas pentru totdeauna în conștiința românească formule de referință pentru luciditatea politică și bravura ostășească tipice poporului din sînul căruia s-au ridicat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cunoscători profunzi ai realităților complexe politice și militare ale timpurilor în care au condus destinele poporului român, marii conducători de țară și de oaste ca Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș și mulți alții au avut o contribuție de seamă la îmbogățirea gîndirii și practicii militare românești. „În măreața epopee a luptei pentru dezvoltarea și păstrarea ființei naționale a poporului nostru, pentru libertate și neatîrnare — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, un loc de cinste ocupă eroicele războaie purtate sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — care a realizat pentru prima oară, în 1600, unirea celor trei provincii românești — precum și a altor voievozi ce n-au pregetat să-și jertfească viața pentru apărarea pămîntului străbun." [5]

În organizarea sa statală din aria carpato-danubiano-pontică poporul român a trebuit să facă față în secolele XIV—XVI unor amenințări convergente, adesea simultane, ale unor mari puteri expansioniste ale epocii: hanatul Hoardei de Aur, regatul Ungariei, regatul Poloniei, Imperiul habsburgic și, cu o pondere și o durată deosebite, Imperiul otoman. Stăpîn și garant al celui mai important sector al marii artere naturale a comerțului european — Dunărea — și, prin aceasta, interesat major în asigurarea libertății navigației în Marea Neagră, poporul român, apărîndu-și propria independență, a îndeplinit în mod obiectiv misiunea istorică a străjuirii civilizației Europei la una dintre „porțile" continentului. În pofida conjuncturii internaționale, cel mai adesea nefavorabilă, românii au rezistat tuturor tendințelor de expansiune și dominație exercitate în acest interval istoric, ființa statală românească menținîndu-se chiar și după ce Imperiul otoman cotropise sud-estul european și avansase spre centrul continentului, desființînd numeroase state, unele puternice, iar altele cu o tradiție istorică îndelungată.

Continuitatea statală, conservarea atribuțiilor de decizie absolută la nivelul structurilor acesteia, asigurarea evoluției societății românești sub toate aspectele și reglementarea raporturilor internaționale — în primul rînd cu Imperiul otoman — s-au datorat politicii lucide și realiste a conducătorilor de stat, efortului militar susținut, ori de cîte ori a fost nevoie, de întregul popor român. Grație eforturilor militare și diplomatice, țările române au reușit să rămînă, la jumătatea secolului al XVI-lea, singurele state pe harta politică a Europei de sud-est, constituind o stavilă de netrecut în fața expansiunii Imperiului otoman.

Demersul științific de elaborare a acestui volum a încorporat, cu probitatea și spiritul critic necesare, contribuțiile înaintașilor în scrierea istoriei militare medievale a poporului român. Susținută de opera de pionierat a lui Miron și Nicolae Costin, a savanților Dimitrie Cantemir și Gheorghe Șincai,

[5] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura Politică, București, 1977, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

medievistica militară s-a impus în secolul trecut prin Nicolae Bălcescu, a cărui concepție a fost ilustrată în memorabila sa profesiune de credință: „am preferat a lucra instituțiile ostășești înaintea oricăror altora, căci aceste instituții sînt cele mai minunate ce au avut părinții noștri căci ele au făcut mărirea și puterea țării în vreme de patru veacuri, în sfîrșit, căci sunt convins că țeara românilor de își va lua odată rangul ce i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datoare mai mult regenerației vechilor ei instituții ostășești". Alături de concepția prospectivă a istoriei, a celei militare în particular, contribuțiile sale referitoare la puterea armată românească în epoca medievală au avut un rol însemnat în promovarea studiilor de istorie militară. Direcția enunțată de Nicolae Bălcescu a fost strălucit reprezentată ulterior de Bogdan Petriceicu Hasdeu. Dezvoltarea și perfecționarea organizării militare ca și desfășurările evenimențiale și-au găsit locul și în sinteza de istorie românească a lui A. D. Xenopol. S-au alăturat apoi acestora, prin contribuții de marcă la descifrarea istoriei militare a poporului român, istorici de prestigiu, ca Nicolae Iorga, C. C. Giurescu, Gheorghe I. Brătianu, generalul Radu Rosetti și mulți alții.

Pe temeiul cuceririlor științifice ale înaintașilor, autorii prezentului volum au abordat problematica lui călăuziți de concepția materialist-dialectică și fructificînd cele mai noi rezultate ale cercetărilor de profil. Procesul de înfățișare obiectivă a istoriei militare a secolelor XIV—XVI a avut în vedere în chip permanent raportul armată-societate în evoluția poporului român. Conștienți de faptul că o înțelegere adecvată a realităților militare ale epocii de referință nu se poate realiza decît prin raportarea permanentă a acestora la ansamblul societății, autorii volumului au căutat să releve în întreaga sa complexitate fenomenul militar. Descifrarea componentelor acestuia, a liniilor sale directoare, a integrării lui în angrenajul social au constituit obiective permanente ale efortului științific cuprins în paginile care urmează. Nu a fost ignorată însă restituirea succesiunii evenimențiale, căreia i s-a acordat spațiul corespunzător unei înțelegeri clare a faptelor și desfășurării proceselor istorice. Sub semnul aceleiași metodologii s-a încercat depășirea viziunilor perimate impuse de inerția prezenței unor vechi concepte de istorie a armatei sau a artei militare. Analiza istorică a fenomenului militar cuprinsă în sinteza de față valorifică ideea fundamentală potrivit căreia războiul este continuarea politicii cu alte mijloace. Astfel, pe temeiul datelor organizării social-economice existente în evul mediu s-a reconstituit conținutul structurilor militare și apoi s-a urmărit funcționarea lor în cadrul confruntărilor armate.

Volumul al II-lea al *Istoriei militare a poporului român* înfățișează evoluția structurilor militare medievale în raport cu factorii determinativi de ordin economic, social, politic și cultural, cu schimbările cantitative și calitative pe planul istoriei militare universale în general și pe al aceluia central și sud-est european

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în mod special. S-a urmărit, totodată, înfăţişarea — în succesiunea desfăşurărilor cronologice — a funcţionării organismului militar românesc şi îndeplinirii funcţiei ostăşeşti interne şi externe a statului.

În ansamblul său volumul este structurat pe douăsprezece capitole. Primul dintre ele este destinat unei sintetice analize a structurilor economice, sociale şi politice, evoluţiei societăţii româneşti din secolul al XIV-lea şi pînă la mijlocul celui de-al XVI-lea, evidenţiindu-se în final obiectivele specifice statalităţii româneşti medievale în contextul relaţiilor internaţionale. Pe această bază s-a reconstituit, în capitolul al II-lea, organizarea militară românească a perioadei, caracterizată prin instituţionalizarea oastei celei mari, detaliindu-se modalităţile de recrutare şi mobilizare, componenţa oastei, înzestrarea, echiparea şi asigurarea materială, evoluţia amenajării genistice a teritoriului, instruirea trupelor şi pregătirea populaţiei pentru apărare. În concluzia capitolului se definesc acumulările efectuate în această etapă în cadrul doctrinar militar românesc al apărării patriei prin lupta întregului popor.

Capitolele III—VI, consacrate prezentării dinamicii proceselor militare în spaţiul carpato-danubiano-pontic, evidenţiază consolidarea celor trei ţări româneşti din vremea confruntărilor cu regatul Ungariei şi a primelor lupte cu otomanii pînă la mijlocul secolului al XV-lea, confruntări victorioase conduse de marii comandanţi de oşti Vladislav I, Dobrotiţă, Ştefan I, Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Dan al II-lea, Iancu de Hunedoara, Vlad Dracul şi Vlad Ţepeş. Sînt subliniate etapele de intensă afirmare internaţională a ţărilor române sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn şi Iancu de Hunedoara, grelele bătălii cu armatele Imperiului otoman pentru apărarea liniei Dunării şi eliberarea popoarelor balcanice aflate sub dominaţia Porţii, confruntări cu un rol european în stăvilirea invaziei puterii otomane spre centrul continentului, mai ales prin victorioasa apărare a Belgradului (1456) şi eroica rezistenţă românească, sub conducerea lui Vlad Ţepeş, în anii 1461—1462.

O nouă etapă istorică — amplu tratată în capitolul al VII-lea — s-a definit de ansamblul efortului politico-militar pentru apărarea libertăţii şi integrităţii statale din epoca dominată de personalitatea proeminentă pe planul gîndirii şi practicii militare a lui Ştefan cel Mare. Epoca lui Ştefan cel Mare — jalonată de strălucite izbînzi pe cîmpul de luptă — a reprezentat o culme a istoriei militare medievale româneşti, cînd poporul nostru şi-a afirmat irezistibil vocaţia statornică de apărător tenace al independenţei sale, scriind totodată o pagină glorioasă de istorie universală. Conducători de stat ca Neagoe Basarab sau Radu de la Afumaţi au adăugat epocii lui Ştefan cel Mare de strălucire politică şi militară valenţe care i-au întărit atributul de epocă de referinţă a îndelungatei noastre istorii naţionale.

Evenimentelor politico-militare din prima jumătate a secolului al XVI-lea, care marchează deschiderea, sub conducerea lui Petru Rareş, a perioadei de luptă necurmată pentru realizarea unităţii politico-militare şi statale româneşti,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le este consacrat capitolul al VIII-lea; cel următor cuprinde o sinteză a istoriei militare a răscoalelor și războaielor țărănești medievale, notabilă prin surprinderea organizării ostășești proprii, originale a țărănimii, a valorii acestor mari ridicări sociale ca mijloc de exprimare a vitalității politice a neamului românesc. Ideea dominantă a capitolului este aceea că, de la început, luptele maselor populare împotriva exploatării feudale au vizat și eliminarea ingerințelor străine, particularitate specifică care și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a poporului român, asupra însuși destinului său istoric, caracterizat prin luptă hotărîtă, plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară.

Cele trei capitole finale înfățișează trăsăturile principale ale efortului militar aplicat pe parcursul celor două sute de ani de luptă eroică pentru menținerea și întărirea statalității românești și relevă nivelul atins de gîndirea și arta militară românească în epoca de glorie a oastei celei mari. Este circumscrisă dimensiunea națională și internațională a efortului politico-militar românesc, grație căruia România medievală a continuat să fie o prezență distinctă și de prestigiu pe harta politică a Europei.

Ideea fundamentală a volumului este aceea a valorii exemplare a luptei unui popor care, confruntat cu forțe expansioniste copleșitoare, a izbutit să-și salvgardeze libertatea, instituțiile proprii, cultura și spiritualitatea. Valoare exemplară ce se cere cu de-amănuntul relevată în toate implicațiile și consecințele ei, în funcție de realitățile interne și internaționale ale vremii, pentru ca astfel să fie integrată tezaurului de învățăminte istorice, atît de prețios ca îndreptar și izvor de tărie ale prezentului și viitorului societății românești. Valoare exemplară ce atestă integral adevărul exprimat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în conformitate cu care nimeni și nimic nu pot înfrînge voința unui popor de a se dezvolta în libertate, independență și unitate atunci cînd el este hotărît, indiferent de sacrificii, să urmeze neabătut această cale.

Cel de-al doilea volum al *Istoriei militare a poporului român* beneficiază de un rezumat în limbi de largă circulație internațională, de o bogată bibliografie generală și pe capitole, de un glosar al termenilor de specialitate și de un indice general.

Materialul ilustrativ — fotografii, desene, schițe — ca și cel cartografic a fost conceput în cadrul colectivului de autori, cu sprijinul competent al Direcției Topografice Militare, constituind o parte integrantă a volumului, explicitînd, detaliind și completînd textul. S-a recurs la folosirea valorosului tezaur de reprezentări figurative de epocă, un sprijin însemnat fiindu-ne acordat de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, Complexul Muzeal din Iași, Muzeul de Artă din București, Muzeul Militar Central, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Muzeul Județean Oradea, Complexul Muzeal Sibiu,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Muzeul Județean Baia Mare, Muzeul Județean Brașov, Muzeul de Istorie Cluj-Napoca, Muzeul Județean Suceava, Muzeul de Arheologie și Istorie Constanța, Muzeul Deltei Dunării (Tulcea), Muzeul Județean Alba Iulia, Muzeul Județean Bacău, Editura Meridiane, Institutul de Arheologie din București, Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, deținătoare a originalului multora dintre ilustrațiile incluse în volum.

Realizarea acestei ample lucrări a fost călăuzită de convingerea în valoarea cognitiv-educativă a istoriei, evidențiată cu claritate de secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinsti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume?" [6].

Sub acest aspect, istoria militară a poporului român în epoca de glorie ostășească a afirmării oastei celei mari se constituie într-un adevărat monument ridicat libertății și demnității umane. Deviza de pe steagurile românești medievale — „Vitejia dreaptă să izbîndească!" — cuprinde în esența ei voința de libertate și trăinicia unui popor al cărui suprem ideal a fost în epoca analizată neatîrnarea și unitatea, dorința de a trăi liber în vatra strămoșească.

[6] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura Politică, București, 1968, p. 463.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea. STRUCTURI ECONOMICE, SOCIALE ŞI POLITICE

Puterea militară a unui stat este direct proporţională cu complexitatea şi trăinicia structurilor social-politice ale acestuia, cu potenţialul economic şi demografic.

Structurile economico-sociale şi organizarea politică în spaţiul carpato-danubiano-pontic — cadru determinant al fiinţării organismului militar — înfăţişează, în perioada dintre 1350 şi 1550, similitudini fireşti, expresie a uneia şi aceleiaşi realităţi etnice — poporul român —, evoluţia acestora fiind unitară în toate entităţile statale româneşti. Aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „ceea ce a caracterizat întotdeauna — de-a lungul acestei îndelungate perioade — viaţa şi luptele românilor au fost legăturile strînse, permanente între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi dintre Ţara Românească, Moldova, Transilvania şi Dobrogea" [1].

Dezvoltarea unitară a poporului român a fost asigurată în secolele XIV—XVI pe temeiul tradiţiei îndelungate a vieţii şi luptei comune pentru apărarea fiinţei etnice şi politice, pe legăturile multilaterale existente între părţile componente ale unui corp politic străvechi şi omogen.

POTENŢIALUL ECONOMIC

Spaţiul românesc are resurse naturale abundente şi variate. Un sol mănos, care a permis, din cele mai vechi timpuri, practicarea statornică a agriculturii, un subsol cu bogăţii minerale diverse, bază a dezvoltării de timpuriu a meşteşugurilor specializate.

Călătorii străini care au trecut prin ţările române în secolele XV—XVI au remarcat fertilitatea deosebită a solului, ca şi bogăţia lor cu totul excepţională în cereale, animale, livezi şi vii. Muntenia este descrisă ca fiind „foarte rodnică", producînd „grîne din belşug"; Moldova uimea pe călători prin

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, p. 692.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„pămînt foarte roditor de la natură", care producea „bucate din belşug", ţara fiind „extrem de bogată în locuri de arătură, vii şi cereale"; Transilvania, la rîndul său, le apare ca o regiune „prea mîndră şi bogată [. . .], prea îmbelşugată în toate lucrurile ce sînt spre folosul oamenilor [. . .], cu dealuri acoperite cu vii şi pretutindeni plină de o mare mulţime de vite de muncă şi de turme de oi" [2].

Beneficiind de asemenea condiţii naturale favorabile, *agricultura* şi *creşterea vitelor* — care au fost în tot cursul secolelor trecute principalele ocupaţii ale locuitorilor ţărilor române — au cunoscut în această etapă o deosebită dezvoltare. Astfel, este grăitor faptul că, încă de la primele acte de cancelarie ale voievozilor români, principalele obligaţii faţă de statul feudal erau dările din producţia de cereale (găletărit, cîblărit, iliş) şi din efectivul de animale (dijma din oi şi din porci).

Sistemul de cultură agricolă nu era acelaşi pe întregul spaţiu de locuire românească: în Muntenia şi Moldova tehnica predominantă consta în aşa-zisa „moină sălbatică" şi în desţeleniri permanente. Pămîntul era cultivat un număr de ani, după care era lăsat în pîrloagă pentru refacere naturală. Obţinerea de noi terenuri agricole se făcea prin defrişarea pădurilor — foarte întinse în această epocă —, prin aşa-zisele curături şi lăzuiri. Şi în Transilvania, documentele din a doua jumătate a secolului al XIV-lea amintesc de pămînturi defrişate *(terrae extirpatae)*. Aici se practica sistemul de cultură bienal, potrivit căruia pămîntul era semănat un an, iar în anul următor era lăsat să se „odihnească". Este menţionată, de asemenea, gunoirea ogoarelor încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fără ca însă această practică să cunoască o largă extindere. Secretarul lui Petru Cercel, italianul Franco Sivori, notează că grînele se semănau „fără a îngrăşa prea mult pămîntul". Datorită fertilităţii solului, „o măsură de sămînţă dă 25 şi 30 de măsuri" [3].

Principalele cereale cultivate erau grîul, meiul, orzul, ovăzul, secara şi hrişca (cultura porumbului introducîndu-se mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea).

Ţările române dispuneau de un număr însemnat de vite, utilizate atît ca animale de muncă, cît şi pentru produsele şi carnea lor. Izvoarele vremii arată că în Moldova „se înjugă cîte 12 boi la plug" (la desţelenirea ogoarelor); ţăranii foloseau la munca cîmpului şi bivolii „din care au mulţime". Referindu-se la caii din Moldova un contemporan aprecia că aceştia sînt „mici, dar foarte buni la muncă" [4].

O însemnătate deosebită o avea creşterea oilor, ocupaţie curentă la toţi locuitorii aşezărilor rurale româneşti. Acolo unde această îndeletnicire era predominantă — în satele de munte — o parte a locuitorilor practicau păstoritul transhumant, pendulînd, în cursul anului, între zonele înalte şi cele de cîmpie favorabile, după anotimp, păşunatului oilor. De exemplu, ţăranii din Transilvania, îndeosebi cei din părţile sudice, care dispuneau de un mare număr de oi, străbăteau anual întinse suprafeţe ale spaţiului românesc pînă în valea Dunării şi la malul mării, urmînd căile de comunicaţie tradiţionale. De la jumătatea veacului al XVI-lea ţările române au devenit principalul furnizor de carne de oaie pentru Imperiul otoman.

[2] *Călători străini*, vol. I, p. 192; vol. II, p. 317; vol. III, p. 13, 215.
[3] *Ibidem*, vol. III, p. 13.
[4] *Ibidem*, vol. II, p. 381, 383, 673.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Însemnătatea zootehniei în cadrul economiei românești a vremii rezultă din ponderea dărilor de ovine și porcine în cadrul veniturilor vistieriei statului și ale stăpînilor feudali.

O altă ramură importantă a economiei românești a fost *albinăritul* sau apicultura. Mierea se folosea ca aliment, iar ceara la iluminat (menționăm că aceste produse erau foarte bine apreciate în Imperiul otoman, constituind totodată articole de export și pentru alte piețe europene).

Bogățiile subsolului au încurajat dezvoltarea *mineritului* — îndeletnicire de îndelungată tradiție — și a meșteșugurilor; extragerea sării, de pildă, a continuat să fie o preocupare importantă; prin exploatarea salinelor de la Ocnele Mari (județul Vîlcea), Trotuș (județul Bacău), de la Turda, Cojocna, Dej și Ocna Sibiului se asigurau cantități suficiente de sare și în vederea exportului — mai cu seamă în Peninsula Balcanică, dar și spre alte zone ale Europei —, acest produs aducînd însemnate venituri statului.

Minele de cupru de la Baia de Aramă (județul Mehedinți) date în exploatare încă din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn, cele de metale prețioase din Munții Apuseni, de fier, plumb și aramă din partea de sud-vest a țării au contribuit, de asemenea, la o relativă înflorire a metalurgiei. Aceasta a cunoscut în unele centre urbane românești o anumită dezvoltare, pe de o parte sub aspectul reducerii minereurilor, iar pe de alta al prelucrării metalelor.

Meșteșugurile s-au dezvoltat atît în mediul rural, cît mai ales în cel urban. Principalele ramuri de producție erau: pielăria, textilele, prelucrarea metalelor, a lemnului, olăritul ș.a. Meșteșugarii din orașe erau organizați în bresle, constituite încă din veacul al XIV-lea, care aveau și însemnate obligații de ordin militar.

Documentele interne ale perioadei semnalează, în repetate rînduri, pe lîngă producția la comandă, și pe cea destinată pieții. Trebuie subliniat faptul că, din pricina slabei diferențieri între procesul de producție și cel de circulație, meșteșugarul era adeseori și negustorul propriilor sale produse.

În secolele XV—XVI se întîlnesc ca meșteșugari din domeniul prelucrării metalelor: arcari, potcovari, săbieri; printre meșteșugarii din ramura prelucrării lemnului se numără: podarii, dulgherii și șindrilarii; în ramura prelucrării țesăturilor și a pielii — croitorii, șelarii, cizmarii și cojocarii; din domeniul producției alimentare sînt amintiți: meșterii de mori (maestorii), miedarii (producătorii și vînzătorii de mied), casapii (măcelarii) și brăgarii. Confecționarea zbiectelor de artă și podoabe era de specialitatea mîngînarilor (giuvaergiilor), olătarilor și zugravilor. În branșa medico-sanitară activau bărbieri și băiași.

Meșteșugarii alcătuiau una dintre categoriile sociale cele mai însemnate ale așezărilor urbane, fiind grupați pe profesii, pe diferite străzi sau în anumite mahalale ale orașelor și tîrgurilor, care, în majoritatea cazurilor, au ajuns să poarte mai tîrziu denumirea meșteșugului practicat de breasla respectivă.

Rețeaua urbană românească cuprindea centre importante cu rol economic, politic și militar pentru întreg spațiul românesc. Negustori din unele orașe mari, cum ar fi Sibiu, Brașov, Cîmpulung, Cetatea Albă etc., s-au bucurat de privilegii comerciale acordate de domnie începînd îndeosebi din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Pe baza acestor privilegii, negustorii din Transilvania, de pildă, desfășurau la sud și est de Carpați o intensă activitate de schimb, bucurîndu-se de un regim de largă libertate comercială; astfel, brașovenii erau asigurați că puteau merge cu mărfuri la sud de Carpați „ca și cum a-ți umbla

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prin țara voastră" [5]. De asemenea, negustorii din Moldova și Țara Românească întreținеau ample relații comerciale în țara românească intracarpatică, via activitate de schimb între cele trei state reflectînd complementaritatea lor economică și fundamentînd premisele unei piețe românești unitare.

Unitatea economică a spațiului românesc a fost sesizată — tocmai datorită caracterului ei evident — și de contemporani. La 1558, marele vornic muntean Stănilă scria brașovenilor: „știți bine că voi fără noi nu puteți fi și țara voastră, Țara Bîrsei, fără țara noastră nu poate fi" [6].

Legăturile economice dintre cele trei țări române au fost ușurate de existența a nu mai puțin de 16 drumuri care străbăteau trecătorile și pasurile Carpaților Meridionali și Orientali. Gravitația Transilvaniei înspre Țara Românească și Moldova era înlesnită de aceste comunicații, în contrast cu precaritatea legăturilor ei cu Ungaria, îngreunate de zona joasă și mlăștinoasă a Tisei, care izola două zone economice distincte și cu orientări diferite. Așa cum arăta Nicolae Iorga, „pe o bază de interese comune — nu mai vorbim de Moldova și Muntenia, care formau economic o singură țară — cea dintîi unire a românilor a existat, cînd în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale, și Ardealul a intrat și el în această viață prin intercirculația românească: un singur corp, un singur sistem am zice, vînos, prin care străbătea același sînge viu" [7].

Trăsătura fundamentală a vieții economice a țărilor române a fost dată și în acest răstimp de existența unor strînse legături de schimb datorate, în principal, caracterului complementar al economiei lor. „Conlucrarea dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania, îndeosebi interdependența lor economică — subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, au avut un rol hotărîtor în cristalizarea sentimentelor originii comune daco-romane și a unității naționale, cărora Mihai Viteazul n-a făcut, de fapt, decît să le dea glas" [8].

Datorită abundenței resurselor naturale exploatate încă din antichitate și unor mai mari capacități de prelucrare a acestora, Transilvania a jucat rolul unui adevărat „atelier", care aproviziona celelalte două țări române cu mare parte din produsele meșteșugărești necesare (postavuri, îmbrăcăminte, arme și alte produse din metal etc.). La rîndul lor, Moldova și Țara Românească ofereau Transilvaniei bogate izvoare de materii prime (piei, blănuri, lînă etc.), necesare meșteșugarilor, și produse alimentare (pește, miere, vinuri etc.) pentru populație, precum și piețe primitoare, de care atelierele din orașele transilvănene nu se puteau lipsi la desfacerea produselor lor.

În schimbul economic dintre țările române un rol însemnat a revenit orașului Brașov, care îndeplinea funcția de centru comercial al celor trei țări românești, de loc de întîlnire între negustorii din Țara Românească și Moldova și negustorii și meșteșugarii din Transilvania. Deosebit de revelatoare în acest sens sînt constatările lui G. Reicherstorffer, învățat sas din secolul al XVI-lea:

[5] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 93.
[6] Tocilescu, *534 documente*, p. 446.
[7] N. Iorga, *Elementele economice în cultura românească*, în *Conferințe și prelegeri*, București, 1943, p. 53.
[8] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura Politică, București, 1981, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„orașul este piața comercială principală a vecinilor și, în același timp, atelierul comun pentru orice obiecte. Aici [...] prin mărfurile [...] aduse atît din Moldova, cît și din Țara Românească crește avuția sa" [9].

Așa cum s-a mai menționat, datorită poziției țărilor române de-a lungul drumurilor comerciale care legau apusul și centrul Europei cu sud-estul său, prin mijlocirea Transilvaniei erau desfăcute peste munți sau tranzitate spre sud de Dunăre produse apusene, mai ales postavuri, iar prin intermedierea Țării Românești și Moldovei erau vîndute în Transilvania sau tranzitate către

Emisiuni monetare din Țara Românească Moldova și Țara Românească Muntenia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea

centrul Europei mărfuri orientale sau „turcești", îndeosebi mirodenii și țesături de lux, astfel încît, în ansamblul său, spațiul românesc juca din punct de vedere comercial rolul unei adevărate plăci turnante a schimbului internațional. Circulația terestră dinspre vestul și centrul Europei spre zonele balcanice și adiacente avea ca rute obișnuite drumurile românești, situație cu ample repercusiuni în domeniile cultural și politic. Dar, dacă din punct de vedere cultural această poziție a spațiului românesc a înlesnit, între altele, formarea unei civilizații de sinteză de mare originalitate și profunzime, în planul politic ea a atras poftele imperiilor și regatelor expansioniste ale vremii, dornice să stăpînească un teritoriu bogat în oameni și resurse naturale și important pe plan continental sub raport economic și militar.

Pe piața românească tranzacțiile comerciale erau facilitate prin circulația monedelor autohtone, ca și a celor străine — asprul turcesc de argint, florinul unguresc (denumit în documente *ughi)*, zloții polonezi sau tătărești, ducații de aur italieni. Emisiunile monetare autohtone — groșii de argint și ducații — bătuți în vremea domniilor lui Vladislav Vlaicu (1364—1377) în Țara Românească și Petru Mușat (1375—1391) în Moldova s-au menținut pînă în secolul al XVI-lea. În aceeași perioadă, monetăriile transilvănene de la Baia Mare și Sibiu emiteau florinul de aur și marca de argint, avînd ca subdiviziune dinarul, grosul sau solidul. Se cuvine remarcat că monedele emise în fiecare din cele trei țări române aveau putere de circulație în ansamblul spațiului românesc și în zonele limitrofe acestuia.

Dezvoltarea diferențiată a economiei în spațiul românesc, în secolele XIV—XVI, s-a datorat, pe de o parte, repartiției resurselor naturale și gradului de utilizare a acestora, iar, pe de alta, unor particularități în evoluția procesului de urbanizare și a includerii mai mult sau mai puțin accentuate a unor zone în circuitul comercial european. Marile artere ale comerțului determinau obiectiv o mai sporită specializare a regiunilor limitrofe. Astfel, în jurul marelui drum comercial care lega Europa centrală de Marea Neagră și de Peninsula Balcanică s-a dezvoltat o rețea puternică de orașe românești specializate în pro-

[9] *Călători străini*, vol. I, p. 218.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ducția meșteșugărească și schimb: Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Cluj, Sighișoara, Brașov, Cîmpulung, București, Gherghița, Buzău, Brăila; pe așa-numitul „drum românesc" sau „moldovenesc", segment important — circa 40% — al străvechei artere ce lega Europa de nord și Marea Baltică de Marea Neagră, au înflorit orașele: Cernăuți, Hotin, Suceava, Dorohoi, Botoșani, Baia, Roman, Iași, Chișinău, Tighina, Cetatea Albă, Bacău, Tîrgu Trotuș. Pe axul Dunării, navigația și comerțul au determinat evoluția rapidă a unei salbe de orașe-porturi cu rol important în integrarea întregului spațiu românesc în circuitul continental de valori: Orșova, Severin, Calafat, Turnu, Zimnicea, Giurgiu, Turtucaia,

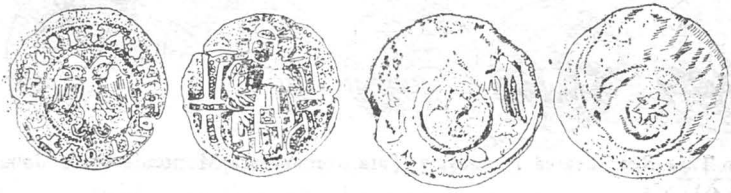

Emisiuni monetare din Dobrogea din a doua jumătate a secolului al XIV-lea

Cornățel, Drîstor, Orașul de Floci, Hîrșova, Brăila, Măcin, Galați, Isaccea, Chilia-Licostomo. Fapt semnificativ, pe tronsonul dunărean din interiorul spațiului românesc s-au dzvoltat orașe-porturi perechi — fenomen caracteristic și pentru alte porțiuni ale fluviului —, expresie a traficului intens și a tradiționalei ocupații în domeniul navigației și construcției navale.

Necesitățile interne au determinat dezvoltarea unor circuite economice destinate fluenței legăturilor între diversele regiuni, traseul lor urmînd în general văile rîurilor și pasurile carpatine. Astfel, o arteră principală străbătea Țara Românească de la Turnu Roșu (de unde se făcea legătura peste Carpați cu Sibiul) pînă la Dunăre, la Turnu, trecînd prin Slatina, cu o derivație spre Cîmpulung, Curtea de Argeș, Tîrgoviște și București. Un alt drum, ce pleca din Brașov, străbătea pasul Rucăr —Dragoslavele, trecea prin Tîrgșor și Gherghița, îndreptîndu-se apoi spre Dunăre, fie prin București și Giurgiu, fie pe Mostiștea spre Cornățel, fie către Orașul de Floci. Celebrul drum al Brăilei lega pe valea Teleajenului și prin Buzău, Brașovul cu Brăila.

Prin pasul Oituz se făcea legătura între Țara Bîrsei și sudul Moldovei prin Adjud, Domnești, Bîrlad, Fălciu și, mai departe, cu Chilia și Cetatea Albă. Toate aceste căi de comunicație asigurau legături facile și permanente între ținuturile românești aflate de o parte și de alta a Carpaților, constituind în mod obiectiv un puternic factor de unitate în toate domeniile. Prin toate acestea, teritoriul românesc se integra vastului flux al schimburilor internaționale, de aici exportîndu-se în alte părți ale continentului animale mari și mici, cantități însemnate de sare, piei, pește, grîne etc. Este semnificativ că erau prohibite la export, cu deosebire începînd cu secolul al XVI-lea, articole de interes militar, cum ar fi cai, lemn pentru construcția de corăbii, arme și muniții.

Orașele, al căror număr sporește în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui următor — numai Moldova număra, la începutul secolului al XVII-lea, 27 de orașe—, au avut un important rol politic, economic și militar [10]. Ele cuprindeau un însemnat număr de locuitori — Chilia, de

[10] Ștefan Ștefănescu, *Demogrfia, dimensiune a istoriei*, Timișoara, 1974, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

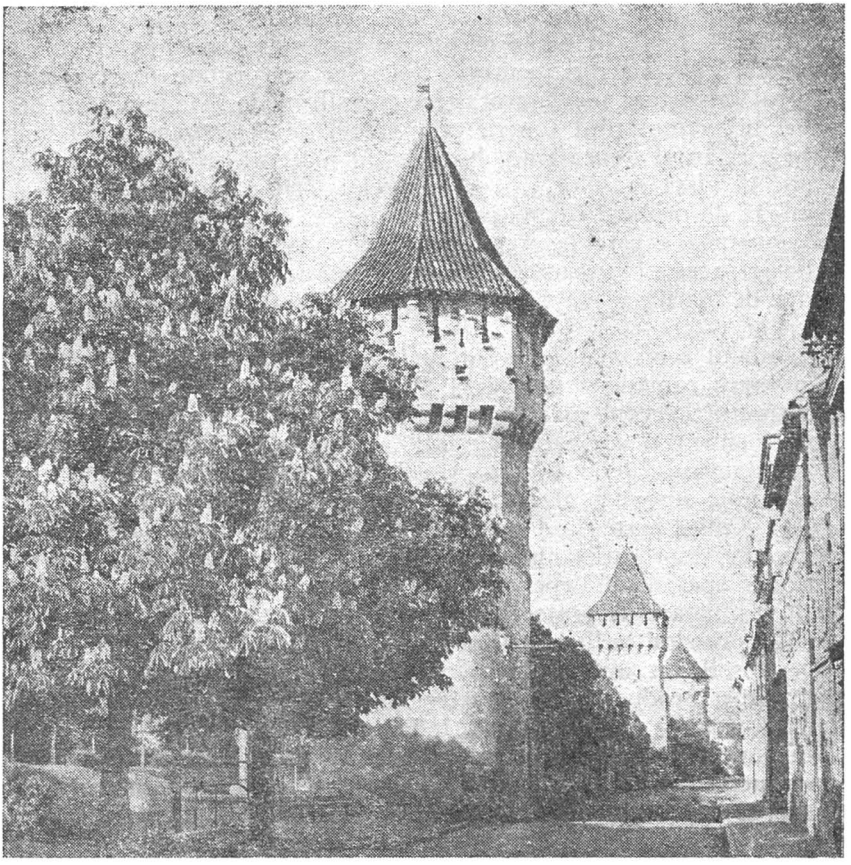

Turnuri și curtină din incinta Sibiului

exemplu, avea în a doua jumătate a secolului al XV-lea circa 20 000 de oameni [11] —, grupau aproape totalitatea producției meșteșugărești, constituiau noduri importante în sistemul general de apărare.

Orașele erau conduse în Țara Românească de județ, iar în Moldova de șoltuz, asistați fiecare de către un consiliu, alcătuit din 12 pîrgari, recrutați dintre fruntașii tîrgoveților; ei aveau sarcina bunei gospodăriri a centrelor urbane, judecarea litigiilor dintre orășeni, încasarea dărilor etc.

Teritoriile din ocolul orașelor erau folosite de diversele categorii de tîrgoveți, inclusiv de meșteșugari și negustori în perioada în care aceștia nu erau angajați în procesul de producție și circulație, pentru munca cîmpului, viticultură, pomicultură, legumicultură și creșterea vitelor.

În Transilvania consiliul era compus din 12 juri *(jurati)*, prezidați de cîte unul sau doi juzi *(judices)*. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea au apărut alte două personaje cu rol de conducere în orașe și anume primarul

[11] *Ibidem.* Pentru comparație de menționat că, la 1453, Constantinopolul, capitala Imperiului bizantin, avea sub 50 000 de locuitori.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(magister civium sau *Bürgermeister)* și un administrator cu rosturi economice *(villicus)*. După 1450, în unele orașe mai importante au fost create consilii de conducere, alcătuite din membri ai claselor privilegiate *(centum viri)*.

Un rol important în viața orașelor transilvănene îl îndeplineau breslele, care aveau în primul rînd funcții economice, de organizare a producției și aprovizionării. În al doilea rînd, breslele au jucat un însemnat rol politic și militar atît în viața orașelor, cît și a întregii țări; membrii breslelor apărau orașele în caz de primejdie, supraveghind porțile de intrare în orașe, din bastioanele și turnurile care le erau încredințate — motiv pentru care, de cele mai multe ori, aceste bastioane și turnuri purtau numele breslelor care trebuiau să se ocupe de îngrijirea și apărarea lor (turnul fierarilor, al croitorilor, cizmarilor, aurarilor etc.).

Potențialul economic, înfățișat mai sus în linii mari, a constituit baza puterii militare românești în epocă. Pentru înzestrarea și echiparea oștilor române, structurile economice existente asigurau cea mai mare parte din necesarul de armament și echipament militar. Armamentul perfecționat — armele de foc și armamentul de azvîrlire — și echipamentul de protecție erau produse, la nivelul tehnic european al epocii, la Brașov, Sibiu și Bistrița, la Suceava și Argeș, doar o mică parte fiind procurate din import și capturi de război.

Ridicarea unor oștiri numeroase, în marile războaie purtate în această epocă pentru apărarea independenței, a necesitat cantități impresionante de armament și mijloace de protecție, cerință căreia potențialul economic a reușit să-i facă față. Efortul militar îndelungat — au fost puțini ani de pace în acest interval — a solicitat din plin structurile economice românești, determinînd o specializare a producției cu caracter militar, cu implicații în viața social-economică a marilor centre urbane, îndeosebi transilvănene.

Din punct de vedere al asigurării subzistențelor necesare oștirii în campanie, producția cerealieră și animală a spațiului românesc a acoperit integral necesitățile. Oștirile românești — mobilizate deseori la dimensiunile întregului potențial uman utilizabil, timp de mai multe luni — au avut subzistențele asigurate fie prin grija domniei, fie a autorităților administrative locale, fie prin cea a luptătorilor.

Sistemul rutier din teritoriul românesc — care asigura legături la nivelul epocii între toate localitățile țării și era întreținut prin munca obștească a locuitorilor așezărilor limitrofe — a avut o importanță remarcabilă din punct de vedere militar. El a permis o rapidă mobilizare a oștirii și deplasările ei în funcție de situația operativă. Comandanților români le-au stat astfel la dispoziție posibilități diverse de utilizare a unei game largi de forme de luptă: manevra pe direcții interioare, hărțuirea coloanelor de invazie pe itinerarele de marș, retrageri strategice, acțiuni ofensive de amploare declanșate prin surprindere etc.

STRUCTURA SOCIALĂ ȘI DINAMICA RAPORTURILOR DE CLASĂ. POTENȚIALUL DEMOGRAFIC

Împărțită în clasele antagoniste specifice modului de producție feudal, societatea românească a cunoscut de-a lungul perioadei tratate anumite mutații în cadrul structurilor ei fundamentale. Țărănimea deținea ponderea principală

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

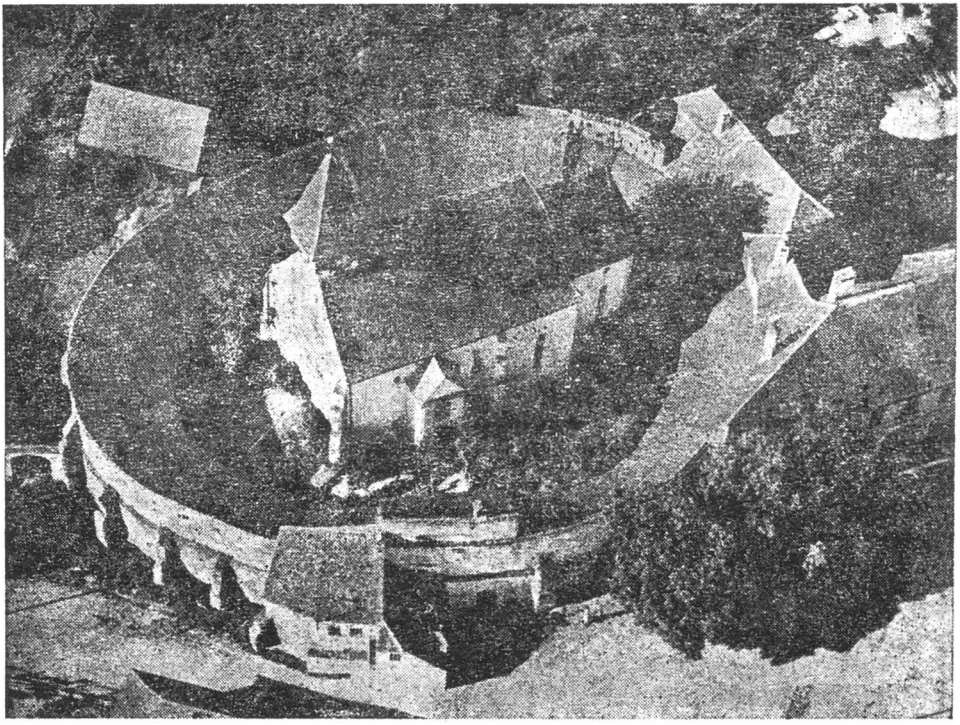

Cetatea țărănească de la Mercurea — Sibiu

a populației, diferențiindu-se, la rîndul ei, în țărănime liberă, majoritară, și țărănime aservită, aceasta din urmă avînd de prestat o sumă de obligații pe moșiile boierești sau nobiliare, domnești și bisericești de care aparțineau.

Țăranii liberi trăiau în aglomerări rurale localizate uneori pe întinderi destul de mari; în Moldova — în ținuturile Cîmpulung, Vrancea, Orhei, Tigheci, în Țara Românească și Transilvania — în regiunile subcarpatice (Muscel, Argeș, Vîlcea, Loviștea, Țara Oltului, Hațeg, Oaș, Chioar, Bihor, Banat). Satele libere erau conduse de reprezentanți proprii (cnezi și voievozi, juzi sau vătămani), care își exercitau drepturile în domeniile administrativ, judecătoresc și militar, avînd obligații în dări numai față de autoritatea de stat.

Țărănimea aservită datora stăpînilor ei renta în produse, sub forma dijmei; avea, totodată, obligații în muncă față de aceștia (arat, semănat, secerat, strîngerea recoltelor de cereale, cosit, strînsul fînului, depozitarea lui etc.), pe lîngă alte prestații cu caracter ocazional (tăiatul și transportul lemnelor, corvezi la repararea caselor, morilor și a altor construcții de pe moșiile feudale).

Țăranii aserviți din Transilvania erau împărțiți în două categorii. Prima o constituiau iobagii sau șerbii *(iobagiones* sau *iobagionalis conditionis homines)*, care trăiau în sate așezate pe moșiile feudalilor laici sau ecleziastici și posedau sesii, adică gospodării proprii; cea de a doua era formată din jeleri sau servi *(selleri, inquillini)*, care trăiau tot pe pămînturile nobilimii, dar erau lipsiți de orice posesiune funciară. În sfîrșit, la curțile nobiliare mai îndeplineau servituți feudale și unii țărani, lipsiți de pămînt, denumiți *servienti impossessionati*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu deosebire iobagii români sufereau o dublă exploatare, socială și națională, fiind socotiți de nobilii maghiari și de cei ce fuseseră colonizați cu puțin timp în urmă în anumite zone din aria transilvană tolerați pe propriul lor pămînt. Exploatarea națională a țăranilor români din Transilvania se datora faptului că majoritatea clasei dominante — mai puțin în părțile sudice — era de origine străină. Urmărind să anihileze identitatea românească a Transilvaniei, regii Ungariei — la 1366, 1456, 1478 — au luat o serie de măsuri administrative destinate să lipsească pe românii transilvăneni întotdeauna majoritari de o clasă conducătoare proprie (nobili, ecleziaști etc.), admițîndu-se în rîndul nobililor doar cei de confesiune catolică. Rezultatul acestor măsuri abuzive — cuplate cu o cruntă prigoană împotriva confesiunii ortodoxe, „schismatice" — a fost diminuarea numerică a clasei conducătoare românești — fie prin catolicizare și, implicit maghiarizare, fie prin absorbția unei părți a ei în rîndurile țărănimii — și intensificarea asupririi naționale a poporului stăpîn al Transilvaniei.

După 1514, obligațiile țăranilor au crescut, fiind impuși la o zi de robotă pe săptămînă, muncă îndeplinită cu vitele, uneltele și hrana iobagului. În plus, ei dădeau a noua parte din produse *(nona)*, precum și o dare în bani; această dare a crescut de la 10 dinari, cît era la 1437, la minimum 100 de dinari la 1514. La toate acestea se adăugau dările către stat și biserică, care au dus la sărăcirea țărănimii. La începutul secolului al XVI-lea, proporția jelerilor (oameni fără gospodărie) și a țăranilor care stăpîneau doar părți de sesii ajungea la peste 30% față de numărul iobagilor cu sesie întreagă sau cu jumătate de sesie.

Clasa dominantă era constituită din boierime sau nobilime (stratificate, la rîndul lor, în pături după criteriul avuției și al poziției în ierarhia de stat), din înaltul cler și patriciatul orășenesc. Boierimea (nobilimea), alcătuind un grup minoritar privilegiat, poseda întinse domenii funciare sau proprietăți în mediul urban, trăind din exploatarea țărănimii aservite și bucurîndu-se de imunități fiscale. Ea beneficia, de asemenea, de dreptul de a avea „slugi", pe care le recruta din rîndul oamenilor liberi și le înzestra, uneori, cu pămînt.

Datorită receptării unor influențe ale structurii feudo-vasalice de tip apusean, ierarhizarea socială din Transilvania a cunoscut existența unor baroni și comiți *(barones, comites)*, care trăiau în castele sau curți întărite, a unor cavaleri *(milites)* și slujitori mărunți *(servientes, familiares)*. În rîndurile nobililor se numărau maghiari, secui, sași, precum și o parte din foștii cnezi sau voievozi români transilvăneni, convertiți la catolicism. Doar o parte a boierilor români transilvăneni și-au putut păstra titlul nobiliar și confesiunea ortodoxă, mai ales în sudul Transilvaniei și în Banat. Acest lucru s-a datorat mai strînselor legături ale acestor zone cu Muntenia, pe de o parte, și meritelor remarcabile pe care le aveau în efortul militar de apărare, pe de altă parte.

Posesiunile boierilor erau confirmate de domni, care beneficiau de *prădalica* (adică de preluarea pămînturilor celor morți fără succesiune pe linie masculină) și de așa-numita dare a calului — un gen de răscumpărare simbolică primită cu prilejul oricărei intrări în posesiune. Boierii, ca și nobilii, datorau, în schimb, supunere față de reprezentantul autorității supreme în stat, participînd la conducerea țării prin prezența unora dintre ei în sfatul domnesc sau în adunările de stări locale ori generale. Ei erau obligați să vină la oaste în timp de război, în caz de „hiclenie", „hainire" sau „felonie", adică de trădare față de domn sau voievod, fiind pasibili de pedeapsa capitală și confiscarea averilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

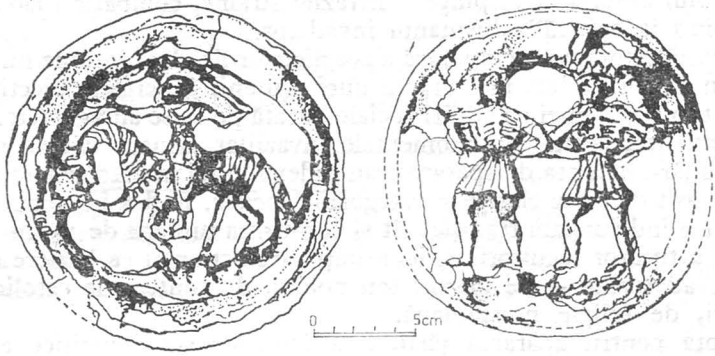

Cavaler și curteni reprezentați pe capace ceramice de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, descoperite la Tîrgoviște

În ceea ce privește clerul, în frunte figurau marii prelați, adică mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii, egumenii sau abații mănăstirilor, biserica dispunînd de însemnate averi funciare și de numeroase sate aservite. Clerul de rînd era alcătuit din preoți și din călugări. Veniturile bisericii proveneau din exploatarea propriilor domenii funciare, precum și din dările percepute de la țăranii aserviți. În Transilvania acestor venituri li se adăuga *decima* — a zecea parte din produsele agricole, vin și animale mici — percepută de biserica catolică de la țăranii de confesiune catolică, indiferent de conditia socială.

Contradicțiile specifice orînduirii feudale se înfățișează retrospectivei istorice într-o multitudine de forme. Cea fundamentală, ireconciliabilă, între cele două clase sociale primare ale societății medievale — țărănimea și boierimea (nobilimea) — a îmbrăcat în epocă inclusiv forma răscoalelor țărănești, violente și de amploare (1437, 1514). Au existat, de asemenea, conflicte între diversele structuri ale clasei dominante, fiecare dintre ele constituite pe criterii de avere, rang sau interese. Aceste conflicte au dominat uneori scena politică a statelor românești, facțiunile rivale căutînd să-și impună propriul pretendent pe tron, în luptele angajate recurgîndu-se uneori și la sprijin străin — polon, ungar sau otoman. Desigur, aceste elemente, mai ales cel din urmă, vor avea un rol perturbator, menit să slăbească statele românești, zdruncinîndu-le, nu de puține ori, stabilitatea politică necesară generatoare de mari împliniri în domeniile economic, social și cultural, cum au fost, spre exemplu, epocile de culme ale lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun sau ale lui Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

Dar, totodată, retrospectiva istorică mai evidențiază un alt fapt, care s-a vădit a fi capital în privința apărării țării, a menținerii existenței statelor românești. Dacă în vecinătate — în Bulgaria, Serbia, Ungaria — asemenea conflicte interne s-au dezvoltat pînă la a submina iremediabil capacitatea de apărare, materializîndu-se în dispariția pe termen lung a statelor respective de pe harta politică a Europei, în țările române situația a fost alta. În fața primejdiilor externe, conflictele interne s-au estompat, a devenit prioritară, de tot atîtea ori, misiunea fundamentală a apărării ființei statale, steag în jurul căruia s-a realizat un front unit, victorios, al tuturor claselor și categoriilor sociale. În asemenea momente de primejdie, atît clasa dominantă cît și țărănimea s-au subordonat

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

imperativului absolut al respingerii invaziei străine, combătînd laolaltă, „de la vlădică pînă la opincă", dușmanul invadator.

Această estompare temporară a conflictelor de clasă interne nu a însemnat nicidecum dispariția lor, instaurarea unei armonii generale, obiectiv imposibil de realizat în cazul unei orînduiri sociale bazată pe clase antagoniste. Instituirea unui „armistițiu social" în momentele invaziilor armate străine și angajarea unanimă a țării la lupta de apărare erau reflexul unui interes general fundamental, împărtășit de toate clasele și categoriile sociale. Reflex în compoziția căruia intrau atît o îndelungată tradiție, cît și conștiința unității de neam și credință religioasă a tuturor locuitorilor, identități care acționau ca bariere de netrecut în fața invadatorilor — fie unguri sau poloni, de confesiune catolică, fie turci sau tătari, de religie musulmană.

Lupta pentru apărarea țării, a alcătuirilor social-politice autohtone a dat astfel și un caracter militar efortului pentru menținerea identității de clasă. Pentru boierime (nobilime) cucerirea străină ar fi însemnat dispariția — prin lichidare fizică și pierderea bazei economice —, iar pentru țărănime accentuarea exploatării — în condițiile statornicirii de către un dominator străin a propriului sistem de spoliere economică.

Cu adînci motivații de ordin social și național, frontul unit al societății românești, realizat în momentele producerii agresiunilor externe, a jucat un rol esențial în menținerea statalității proprii și se înscrie ca o trăsătură particulară de evoluție a poporului român în ansamblul său.

Un indicator important al potențialului militar românesc din epocă este constituit de situația demografică. Existența unor structuri statale stabile a menținut în această etapă, în pofida unor factori perturbatori — foamete, epidemii, calamități naturale, războaie —, o creștere a populației, evidențiată documentar prin numeroasele întemeieri de sate și *slobozii*. Se constată în consecință un adevărat fenomen de „colonizare" internă întreprins de autoritatea centrală ale cărei rezultate au fost echilibrarea densității populației pe întregul teritoriu și repopularea unor zone distruse în cursul invaziilor. O însemnătate remarcabilă din punct de vedere militar a avut faptul că numeroase asemenea colonizări au fost efectuate în ținuturile de frontieră mai amenințate de invazii (estul Munteniei, sudul și sud-estul Moldovei, Banat). Multe din satele nou înființate beneficiau de o situație privilegiată, sub raport fiscal, în schimbul obligației slujbelor militare legate de apărarea frontierei.

În tot acest răstimp Transilvania și zonele subcarpatice au fost adevărate rezervoare demografice din care s-a alimentat în permanență colonizarea internă. Acest fenomen a fost înlesnit de comunitatea originii, limbii, credinței și a tradițiilor de viață între românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Stabilitatea potențialului demografic și — în condițiile progresului economic înregistrat în acest interval istoric — creșterea acestuia au condiționat indiscutabil capacitatea de apărare a țării, au creat condiții favorabile desfășurării cu succes a luptei pentru păstrarea ființei statale. Pierderile umane determinate de războaie sau de foamete și epidemii ar fi dus la diminuarea iremediabilă a potențialului ostășesc românesc dacă n-ar fi fost suplinite prin sporul natural al populației. Fără un rezervor uman capabil să furnizeze o oaste puternică în momentele repetatelor invazii, ar fi intervenit, fără îndoială, cucerirea străină cu repercusiuni grave pentru chiar existența istorică a poporului român.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O metodă indirectă de calcul a potențialului demografic românesc în această epocă o constituie aplicarea indicatorului de densitate. Considerînd acceptabilă o densitate de 10 locuitori pe kilometru pătrat, situația demografică românească în această epocă este următoarea:

Statul	Suprafața*	Nr. de locuitori
Țara Românească	76 583 km²	750 000
cu Dobrogea și Basarabia	110 000 km²	1 000 000
Moldova	92 000 km²	900 000
Transilvania (voievodatul)	62 229 km²	900 000
Banatul	27 393 km²	300 000
TOTAL	291 622 km²	2 850 000— 3 100 000

În aprecierea potențialului demografic astfel rezultat trebuie ținut seama de mai mulți factori. Așa cum rezultă din documentele vremii, mari suprafețe ale teritoriului românesc erau acoperite de păduri și pășuni [12].

În același timp, este atestată o intensă locuire și, în consecință, o concentrare demografică substanțială în zonele de deal (circa 30% din suprafața teritoriului românesc), unde indicatorul de referință poate fi dublat sau chiar triplat.

Rezultă, așadar, din aplicarea unor procedee diferite de apreciere, că potențialul demografic al țărilor române în intervalul secolelor XIV—XVI poate fi estimat la o cifră cuprinsă între 2,5 și 3 milioane de locuitori. Această estimație, corespunzătoare relatărilor călătorilor străini și documentației existente, înfățișează un teritoriu populat, cu așezări numeroase, orașe și tîrguri înfloritoare și sate dese — cu deosebire în zonele colinare.

Din punct de vedere militar, structura socio-economică și demografică a spațiului românesc a permis, în această etapă, constituirea unei puteri ostășești apreciabile, scut al independenței și suveranității, îngăduind înflorirea unei civilizații originale. Potențialul economic a furnizat oștilor române cele necesare susținerii cu succes a unui îndelungat efort de apărare.

Producția agricolă și meșteșugărească a țărilor române a putut să ofere în această epocă atît subzistențele, cît și cea mai mare parte a armamentului oștirilor ridicate pentru respingerea invaziilor străine. Structurile economice existente au permis o circulație de mărfuri intensă pe întreg spațiul românesc, precum și încadrarea acestuia în circuitul comercial internațional, realități care s-au răsfrînt pozitiv asupra capacității de apărare. Înzestrarea oștilor a fost, în consecință, la nivelul european al epocii.

Sistemul economic a evidențiat, totodată, o remarcabilă capacitate de refacere, în urma repetatelor invazii și pustiiri. Cu atît mai notabilă apare această caracteristică, cu cît, în epocă, strategia apărării patriei, aplicată de marii comandanți de oști români a inclus și procedeul „pămîntului pîrjolit", de veche tradiție în experiența de luptă a poporului nostru. Presupunînd distrugeri

* Datele cu privire la suprafață au fost extrase din *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938.

[12] Vasile Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, București, 1975, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

masive și dislocări ample de populație pe rutele de invazie ale agresorului, calitatea structurilor economice a permis, după respingerea acestuia, efectuarea rapidă a operei de reconstrucție. De menționat că distrugerile practicate premeditat au țintit să lipsească inamicul de subzistențele necesare și nu au implicat, în consecință, demantelarea orașelor și tîrgurilor sau incendierea satelor. Practicate după un plan bine chibzuit, asemenea distrugeri nu atingeau bazele vitale ale puterii economice a țării, astfel că refacerea lua un curs rapid, aceasta fiind una din principalele preocupări ale autorității centrale după respingerea agresiunii. Astfel, domnia încuraja în asemenea cazuri refacerea zonelor afectate prin acordarea de „slobozii", încurajarea colonizărilor și înființarea de noi sate.

Sub raport militar, repartiția orașelor ca centre ale producției meșteșugărești pe teritoriul național și intensitatea schimburilor interne au asigurat înzestrarea atît a oștirii în ansamblu, cît și a corpurilor de oaste teritoriale, fiind posibilă efectuarea unei mobilizări rapide la capacitatea combativă maximă. Aceeași repercusiune pozitivă în domeniul militar o avea și existența unei rețele rutiere dezvoltate a cărei osatură o formau marile artere prin care teritoriul românesc se asambla circuitelor internaționale: „drumul moldovenesc", „drumul Dunării", „drumul Brașovului" legat de cel al Brăilei ori cele care urmau cursurile de apă: Siretul, Mureșul, Someșul, Dîmbovița, Argeșul etc.

Continua stabilitate a rezervorului uman al puterii militare a țării a intrat, de asemenea, în preocupările autorității centrale, interesată în asigurarea unei densități de populație corespunzătoare în zonele amenințate din exterior, cu deosebire în apropierea granițelor. Această preocupare s-a tradus în acordarea unor privilegii așezărilor de graniță în schimbul îndatoririlor ostășești permanente, situație care va deveni constantă și tradițională în sistemul militar românesc.

Sub raportul structurilor sociale, preponderența țărănimii libere a determinat constituirea unor oștiri cu caracter popular și aplicarea cu succes a strategiei apărării patriei prin lupta întregului popor. La aceasta a concurat situarea obiectivă a totalității organismului social pe o platformă identică în problema fundamentală a păstrării libertății și integrității gliei străbune. Este ceea ce a permis mobilizarea unor oștiri românești cu efective impresionante pentru acele timpuri.

Societatea românească din secolele XIV—XVI, în ansamblul ei, a fost temelia — atît sub raport demografic cît și economico-social —, a marilor victorii obținute împotriva agresiunilor străine, acum înregistrîndu-se, istoric, epoca de maximă înflorire a statalității românești medievale.

INSTITUȚIILE STATALITĂȚII ROMÂNEȘTI

Domnia. În fruntea statelor feudale românești se afla domnul sau voievodul. Conducătorul statului, în Țara Românească Muntenia și Țara Românească Moldova, s-a numit domn, de la cuvîntul latin *dominus* (stăpîn — *n.n)*, păstrînd însă și titlul mai vechi de voievod sau mare voievod, el fiind comandantul suprem al oastei întregii țări. Domnia, ca instituție statală principală, este o creație specifică românească, moștenire străveche încă din vremea formării poporului român, făcînd dovada excepționalei creativități politice și originalității alcătuirii social-politice în spațiul carpato-danubiano-pontic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nicolae Alexandru, mare voievod al Ţării Româneşti Muntenia, frescă din biserica domnească de la Curtea de Argeş

Unul dintre cele mai de seamă privilegii ale domniei consta în *dominium eminens*, adică în dreptul de a stăpîni tot pămîntul ţării, în virtutea căruia acorda sau întărea boierimii, care slujea la oaste sau în dregătorii, stăpînirea de moşii *(dominium utile)*; de aceea înstrăinările proprietăţii, prin vînzare sau schimbare, aveau nevoie de întărirea expresă a domniei.

Prerogativele domniei constau din: dreptul la judecată supremă (exercitat împreună cu sfatul boierilor, după normele înscrise în pravile sau după obiceiul pămîntului); drepturi fiscale (de a introduce, percepe sau desfiinţa dările ce constituiau sursa principală de venit a ţării); dreptul de a bate monedă. Domnul era conducătorul întregii administraţii a statului; în această calitate, numea pe marii dregători, putea înfiinţa dregătorii noi şi trimitea porunci tuturor dregătorilor în legătură cu diverse probleme ale administraţiei statului. El avea iniţiativa şi răspunderea principală a politicii externe a ţării; declara război şi încheia pace şi tot el încheia tratatele de alianţă sau de prietenie cu statele vecine, Ungaria şi Polonia, tratate ce

Emisiuni monetare din Ţara Românească Muntenia în vremea domniei lui Radu I

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

îmbrăcau în acea vreme forma specific feudală de vasalitate-suzeranitate. Astfel de tratate se încheiau numai cu asentimentul sfatului domnesc, care garanta — uneori prin acte separate de ale domnului, ca cele date de boierii moldoveni regelui polon în 1387, 1433, 1434 sau 1435 — respectarea obligațiilor asumate.

Titlul de voievod sau de mare voievod arată că domnul era comandantul suprem al oastei, în care calitate putea chema sub arme, în caz de primejdie, „oastea cea mare" a țării.

Succesiunea la tron se baza pe un sistem mixt, ereditar-electiv, întemeiat pe drepturile dinastice ale unei familii domnitoare (Basarabii în Muntenia și Mușatinii în Moldova), dar, totodată, și pe dreptul de alegere al „țării". Acesta din urmă era însă îngrădit de faptul că alegerea nu putea să fie făcută decît din rîndurile membrilor familiilor domnitoare, calitatea de „os domnesc" fiind condiția *sine qua non* a ocupării tronului.

În secolele XIV—XVI, ca și mai tîrziu de altfel, nu exista un sistem bine statornicit de succesiune la tron, aceasta depinzînd în mare măsură de voința boierilor, care puteau alege ca domn — cu egală îndreptățire — pe unul sau altul dintre membrii familiei domnitoare: fii — legitimi sau naturali — sau frați ai domnului în scaun. Această împrejurare care legitima pretenția pentru oricine se socotea că este „os domnesc" să ocupe tronul a favorizat luptele pentru domnie și a slăbit autoritatea puterii centrale.

Pentru a consolida dreptul de moștenire (principiul eredității) prin înlăturarea concurenței periculoase a pretendenților și a da un caracter formal dreptului de alegere al „țării", în fapt al boierilor, unii domni au căutat să-și desemneze urmașii încă din timpul vieții, prin asocierea acestora la domnie; așa au procedat Basarab cu fiul său Nicolae Alexandru, Mircea cel Bătrîn cu fiul său Mihail, Alexandru cel Bun cu fiul său Iliaș sau Ștefan cel Mare, mai întîi cu primul născut Alexandru și după moartea acestuia cu alt fiu, Bogdan.

Sfatul domnesc a îndeplinit un rol important, sprijinind pe domni la conducerea statului. Acesta era alcătuit în primul rînd din stăpînii de domenii feudale, care își îndeplineau obligația de *consilium* față de suzeranul și domnul lor. Datorită influenței mari pe care o exercita în această vreme biserica, uneori participau la sfat mitropolitul și episcopii țării, precum și egumenii marilor mănăstiri.

Principalele acte ale domniei — fie de politică internă sau de politică externă — nu aveau putere dacă nu se obținea și consimțămîntul marilor boieri. Menționarea boierilor ca martori sau atîrnarea peceților boierești la actele emise de cancelaria domnească reprezentau forma acordului acestora. Hotărîrile obișnuite ale sfatului domnesc se luau în numele tuturor boierilor mari și mici ai țării; în acte nu erau însă menționați nominal decît marii boieri și dregătorii pînă la rangurile de stolnic, postelnic și comis, acordul celorlalți fiind cuprins în formula „și credința tuturor boierilor noștri mari și mici". Faptul că domnul invoca „credința" tuturor boierilor țării dovedește că aceștia aveau dreptul să participe la cîrmuirea ei, că boierimea era clasa care guverna.

În secolul al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea dregătorii ocupau în sfatul domnesc o poziție mai puțin importantă decît boierii ce nu dețineau demnități, aceasta exprimînd relațiile dintre domn și marea boierime, a cărei participare la guvernarea țării nu era legată sau condiționată de ocuparea unei anumite funcții de stat. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea, pe măsura întăririi autorității centrale și perfecționării aparatului de stat, în sfatul domnesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

încep să aibă o pondere tot mai mare dregătorii domniei, boierii fără funcții treptat nemaifiind menționați în documente. La sfîrșitul domniilor lui Ștefan cel Mare, în Moldova, și Radu cel Mare, în Țara Românească, sfatul domnesc ajunge a fi format numai din boierii care ocupau dregătorii și din foștii dregători mai vîrstnici, compoziție pe care o va păstra în tot cursul secolului al XVI-lea.

Sigilii de dregători din Moldova: a) Giulea căpitan (1387); b) Costea Viteazul (1395); c) Roman de Siret (1395)

a *b* *c*

Prerogativele voievodului Transilvaniei constau în mobilizarea și conducerea oastei țării, numiri în aparatul administrativ, exercitarea drepturilor judecătorești. Voievodul era secondat de o adunare generală a nobililor din Transilvania, a cărei convocare era periodică, în funcție de necesitățile politice ale țării. Cu timpul, această instituție, alcătuită din reprezentanții claselor și categoriilor sociale privilegiate, s-a transformat în dietă [13].

Într-o primă etapă adunarea generală transilvăneană se compunea din reprezentanții poporului român autohton și majoritar, precum și ai nobilimii, preponderent maghiară, ai fruntașilor secuilor și patriciatului săsesc. În 1437 a intervenit o schimbare fundamentală din acest punct de vedere, rezultat al înfrîngerii puternicei ridicări la luptă pentru drepturi sociale și politice a românilor transilvăneni, cunoscută sub numele de răscoala de la Bobîlna. În scopul de a evita repetarea unei asemenea mișcări și de a interzice românilor să obțină rolul politic la care erau îndrituiți prin drept istoric, preeminență etnică și preponderență economico-socială, nobilimea maghiară, fruntașii sașilor și secuilor au încheiat o înțelegere — *Unio Trium Nationum*. Prin aceasta se încheia un proces amorsat încă din secolul precedent prin care s-a urmărit înlăturarea din viața politică a românilor transilvăneni, încercînd să se imprime vieții de stat a țării un alt caracter decît cel real și legitim, corespunzător realității etnice și dreptului istoric străvechi. În pofida acestui act, Transilvania a continuat să rămînă un stat românesc distinct de Ungaria, împletindu-și destinul cu evoluția unitară a organizării de stat în întregul spațiu românesc.

După bătălia de la Mohács (1526) și desființarea regatului ungar ca stat pentru o perioadă îndelungată, dispărînd obiectiv relațiile feudo-vasalice avute de voievodul transilvan cu regele Ungariei, Transilvania a devenit, în octombrie 1541, principat autonom, dependent de Poartă, cu un statut politic similar cu cel al Țării Românești și Moldovei. Puterea executivă era concentrată în mîna principelui și a dietei; pe plan extern, politica trebuia să se orienteze în așa fel încît să nu lezeze interesele Porții suzerane, căreia i se plătea anual tributul. Cu toate acestea, principatul Transilvaniei a dus o politică externă proprie, bazată în primul rînd pe legăturile vechi cu celelalte două țări române de peste Carpați. Prerogativele principelui Transilvaniei au devenit identice cu cele ale domnilor Țării Românești și Moldovei. El avea dreptul de a declara război și a încheia pace, fiind ales de dietă și confirmat de Poartă. În perioada

[13] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1972, p. 247—255.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

principatului, Transilvania s-a afirmat puternic pe plan internațional, fiind un membru activ al comunității europene de state.

În ce privește *structura administrativă* a teritoriului românesc în această perioadă, trebuie precizat că Țara Românească era împărțită în județe, Moldova în ținuturi și ocoale (înglobînd satele domnești), iar Transilvania și Banatul în unități administrative de genul comitatelor, districtelor sau scaunelor care corespundeau vechilor „țări" românești [14]. Ierarhia administrativă locală pe teritoriul statelor românești avea în frunte pîrcălabi, județi sau comiți, staroști, vătafi și căpitani, toți numiți de autoritatea centrală și avînd sarcini fiscale, administrative și militare.

Județele sînt vechi împărțiri ale Țării Românești, care își au începuturile în perioada de dinainte de formarea statului feudal în uniunile de obști, grupate de obicei pe văile unor rîuri, al căror nume l-au împrumutat (Jiul de Sus = Gorj, Jiul de Jos = Dolj, Argeș, Dîmbovița, Prahova, Buzău etc.) sau într-o regiune apărată natural. Treptat domnia a transformat județele în unități administrative bine conturate care organizau pe plan local viața publică sub diversele ei aspecte.

Ținuturile din Moldova își derivă numele din latinescul *tenetum* (a stăpîni), origine care este o expresie a vechimii și continuității de organizare social-politică românească. Aceste unități teritoriale depindeau de o cetate, de un oraș sau o curte domnească, al căror nume le-au împrumutat în cele mai multe cazuri (Bacău, Roman, Neamț, Botoșani, Iași, Soroca, Hotin, Cetatea Albă etc.). Tot în Moldova existau, în această perioadă, ocoalele — al Vrancei și al Cîmpulungului — care se bucurau de o anume autonomie față de autoritatea centrală, moștenind o sumă de trăsături de organizare existente din etapa anterioară formării domniei.

Existența unor structuri administrative locale pe întregul teritoriu românesc a avut repercusiuni notabile în domeniul militar. Alarmarea și mobilizarea potențialului ostășesc erau în acest fel facilitate la nivel local, asigurîndu-se rapiditatea concentrării trupelor în cazul unei ridicări generale, precum și eficiența unei riposte imediate în cazul unor agresiuni cu caracter limitat în zonele de frontieră. Totodată, ierarhia administrativă, care se confunda cu cea militară, avea însemnate atribuții în domeniul instruirii trupelor, al menținerii stării combative a unităților din subordine.

Din punct de vedere logistic, atribuțiile largi ale dregătorilor locali creau posibilitatea unei aprovizionări fluente a oștirii în cazul desfășurării efortului militar pe teritoriul de competență, precum și concentrarea resurselor umane din zonă la întreținerea rețelei de comunicații, fortificațiilor și altor lucrări de interes militar.

De bună seamă, șefii administrativi locali au avut atribuții și în domeniul instruirii forțelor locale, astfel încît acestea să fie pregătite de luptă în momentul confruntării cu un pericol extern. Anumite structuri administrative de felul ținuturilor și județelor de frontieră, districtelor românești bănățene, scaunelor secuiești aveau, comparativ, obligații sporite din punct de vedere militar, locuitorii acestora împletindu-și existența cotidiană cu obligațiile ostășești.

Autoritatea centrală din țările române dispunea de *venituri* importante care, în domeniul militar, erau utilizate la întreținerea oastei, amenajarea terito-

[14] *Ibidem*, p. 99—100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

riului pentru apărare, achiziționarea de arme și echipament militar, finanțarea unor campanii duse în afara granițelor țării.

Izvorul cel mai însemnat de venituri al țărilor române îl constituiau dările percepute în natură de la locuitori, apoi veniturile din ocne, vămi și amenzi sau gloabe. Principalele dări erau: găleata (cîbla) din cereale, numită iliș în Moldova, oieritul sau dijma oilor, gorștina din porci, vinăriciul din vin, precum și desetina din stupi, de obicei a zecea parte din produsele respective. La sfîrșitul secolului al XIV-lea a apărut și o dare în bani, numită *bir* în Țara Românească și *dare* în Moldova. În Transilvania resursele bănești proveneau din venitul cămării *(lucrum camerae)*, darea de pămînt *(terragium)* ulterior *cens*, sau din impuneri extraordinare *(colecta subsidium)*. În secolul al XVI-lea obligațiile fiscale ale iobăgimii au crescut, ajungînd la 99 de dinari anual de „poartă", percepuți în două rate, pentru oaste și pentru tributul către Imperiul otoman; la aceasta se adăuga o dare suplimentară de 50 de dinari, necesară reclădirii sau refacerii cetăților.

Separat de dări, locuitorii (îndeosebi țărani) aveau și unele obligații în muncă față de domnie: munca la iazuri, mori și cetăți, obligația de a da cai de schimb pentru trimișii domniei (cai de olac) etc.

Biserica. Exprimînd ideologia clasei dominante, asigurînd stabilitatea alcătuirii sociale, biserica „învăluia orînduirea feudală cu aureola grației divine. Ea își întocmise ierarhia ei proprie după modelul feudal"[15]. Avea un rol deosebit în păstrarea unității statului, organizarea apărării, prin propaganda religioasă împotriva „păgînilor" și contrapropaganda în stăvilirea ofensivei catolice ca armă a expansionismului ungaro-polon, în exercitarea justiției feudale și în cultură, așezămintele religioase, mănăstirile deținînd „monopolul asupra pregătirii intelectuale"[16].

Obținerea independenței Țării Românești are, ca primă consecință, mutarea scaunului mitropolitan după 1359 de la Vicina la Curtea de Argeș. Lupta pentru emancipare a marilor voievozi și domni români, care se proclamau suverani prin drept divin și urmau vechea tradiție imperială romano-bizantină, a angrenat și biserica, pe care domnii o voiau independentă (autocefală) și subordonată intereselor statului. Ca urmare, patriarhia constantinopolitană a sfîrșit prin a recunoaște hotărîrile suveranilor de la Curtea de Argeș și Suceava: ridicarea episcopiilor române la rangul de mitropolii. Astfel, în 1359 Iachint de la Vicina a fost recunoscut mitropolit „a toată Țara Românească" și, fapt extrem de semnificativ pentru păstrarea unității culturale românești și organizarea rezistenței comune împotriva agresiunii străine, și al „Plaiurilor". Sub jurisdicția sa intrau nu numai românii din „ducatele" ardelene (Făgărașul, Amlașul), ci din „întreaga Transilvanie", ba chiar și ortodocșii din Ungaria[17].

În Moldova acestei perioade a avut loc acțiunea de transformare a episcopiei ortodoxe de la Rădăuți în mitropolie, în anii 1381—1386. Numirea ca mitropolit a episcopului Iosif și alungarea de către populație a mitropoliților greci trimiși de la Constantinopol au declanșat un lung conflict cu patriarhia,

[15] K. Marx, F. Engels, *Despre religie*, București, 1960, p. 270.
[16] F. Engels, *Războiul țărănesc german*, București, 1958, p. 48.
[17] Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. I, București, 1980, p. 245.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

terminat abia în 1401—1402 sub Alexandru cel Bun care obținea cîștig de cauză prin acceptarea de către patriarhie a mitropolitului Iosif.

Recunoașterea mitropoliilor române marca încheierea, pe plan politic, a procesului de unificare statală la sud și est de Carpați și, totodată, confirmarea pe plan internațional a independenței țărilor române extracarpatice. Domnia, prin reorganizarea bisericii și controlarea directă a vîrfurilor ierarhiei ei, dobîndea una dintre cele mai însemnate pîrghii ale puterii de stat medievale. Mitropoliții și episcopii au intrat în sfatul domnesc, clerul asigurînd, în cea mai mare parte, nu numai personalul cancelariei, ci și legitimarea potrivit canoanelor și a dreptului medieval a actelor domniei. Dacă la început sediul episcopiilor devenite mitropolii se afla din punct de vedere geografic în regiunea cea mai expusă a presiunii externe, datorită propagandei catolice ce ascundea adesea pregătirea intervenției armate, la Cîmpulung și Rădăuți, ulterior el a fost mutat în capitală, rolul mitropolitului în alegerea și legitimarea domnului prin ceremonialul religios devenind tot mai însemnat. În Moldova, Petru Mușat a mutat sediul mitropolitan la Suceava, Rădăuții rămînînd centru episcopal. In Țara Românească Vlaicu Vodă a fost acela care a adus mitropolia de la Vicina la Curtea de Argeș (1359). Ulterior sediul ei va gravita spre noua capitală, Tîrgoviște, unde va fi definitiv mutată în 1517.

Fapt semnificativ pentru caracterul militant al bisericii ortodoxe române, pentru rolul său politic, în contextul ofensivei ungare din anii 1365—1369, ia ființă (1370), avînd în frunte pe arhiepiscopul Antim (Daniil Critopulos), o nouă mitropolie „a unei părți din Țara Românească, adică a unei jumătăți", la Severin, în regiunea cea mai expusă agresiunii ungare [18]. Noua mitropolie, recunoscută de patriarhie, a funcționat circa 70 de ani, în tot timpul luptelor pentru stăpînirea Banatului de Severin, avînd o contribuție de seamă la mobilizarea populației românești împotriva oștilor invadatoare ungare, la contracararea propagandei catolice, păstrarea tradițiilor și consolidarea instituțiilor statalității românești în această regiune.

O importanță deosebită în apărarea tradițiilor spiritualității și structurilor statale românești a avut-o biserica în Transilvania, supusă în mod continuu, din secolul al XI-lea pînă în anii prăbușirii regatului ungar (1526—1541), presiunii regilor de la Buda, ale căror țeluri expansioniste îmbrăcau haina misiunii „apostolice" de convertire la catolicism a „schismaticilor" (românilor ortodocși). Clerul transilvan s-a bucurat de sprijinul permanent al domnilor români, al ierarhilor și așezămintelor religioase din țările românești extracarpatice.

Inscripțiile, cronicile, actele cancelariei papale, săpăturile arheologice atestă existența în Transilvania a unei ierarhii religioase cuprinzînd preoți, protopopi, egumeni, ierarhi ai unor sedii episcopale, așezăminte mănăstirești, care urmează, în cadrul aceleiași dezvoltări unitare, etapele procesului evolutiv cunoscut și în ținuturile extracarpatice după retragerea romană. În secolele XI—XVI, rezistența voievodatului transilvan în fața agresiunii Ungariei este însoțită și de o restructurare a organizării bisericești în scopul contracarării propagandei catolice ca instrument de realizare a țelurilor expansioniste ale regilor de la Buda. Existența unui ierarh superior, dezvăluind apariția și în Transilvania a mitropoliei ortodoxe, este semnalată în anul 1376 conform unei inscripții de la Rîmeț (jud. Alba) care amintește pe arhiepiscopul Ghelasie, dependent probabil de mitropolitul Țării Românești. Primul sediu al arhiepis-

[18] *Ibidem*, p. 250.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

copiei transilvane a fost la Nandru lîngă Hunedoara, în apropiere de marele centru cultural românesc al mănăstirii Prislop, unde sînt cunoscuți, înainte de 1453, Ioan de Caffa și, în 1479, Ioanichie, drept conducători spirituali ai românilor. În condițiile în care ofensiva împotriva românilor îmbrăcase forme deosebit de grave, legiferîndu-se recunoașterea calității de nobil și stăpînirea asupra domeniilor doar fruntașilor catolici, cnezii și voievozii români fiind îndepărtați, preoții ortodocși urmăriți și arestați, țăranii români obligați să dea dijma bisericii catolice, rolul clerului în organizarea rezistenței, nu numai pe plan spiritual, dar și politic și adesea militar, a românilor a crescut considerabil. Semnificative pentru existența conștiinței unității etnice și spirituale, a comunității de interese românești sînt relațiile binecunoscute ale lui Daniil, primul mitropolit atestat la Feleac (1488), cu Ștefan cel Mare și alegerea ca urmași ai săi a aromânului Marcu, protejat de Radu cel Mare, apoi la 1538 a lui Petru, hirotonisit la Tîrgoviște.

O contribuție deosebită la dezvoltarea culturală unitară și-au adus-o mănăstirile, adevărate centre cărturărești răspîndițoare ale cuvîntului scris, apoi, de la începutul secolului al XVI-lea, ale cărții tipărite. Vechimea unor astfel de așezăminte — schituri, biserici rupestre, mănăstiri — este atestată nu numai arheologic, ci și toponimic — prin existența a numeroase localități cu numele Chilia, Bisericuța, Călugăreni, Mînăstirea etc. — și documentar [19].

Ca centre de propagare a culturii românești tradiționale, ele însele producătoare de cultură, mănăstirile, servind pe plan spiritual interesele statalității românești, au furnizat domniei oameni de cancelarie, diplomați și cronicari. Totodată, înzestrate cu turnuri și puternice ziduri de apărare, putînd adăposti un număr însemnat de locuitori, lăcașurile de cult au avut o importanță militară deosebită, ca centre întărite ele înscriindu-se în sistemul de fortificații interioare al țărilor române.

Între instituțiile de bază ale organizării de stat românești medievale, *oștirea* s-a detașat ca fundamentală. Puterea militară românească a asigurat în această epocă apărarea teritoriului propriu în fața invaziilor străine, fiind, practic, scut al existenței și consolidării celorlalte instituții statale; structurarea sistemului militar autohton s-a efectuat în funcție de o concepție doctrinară originală, cu adînci rădăcini istorice, al cărei principiu fundamental a fost apărarea patriei prin lupta întregii populații capabile să poarte arme și să producă pierderi agresorilor.

Alături de domnie, de aparatul administrativ fiscal și de biserică, oștirea s-a evidențiat ca o componentă de prim ordin a alcătuirii social-politice românești în epoca de referință. Organizarea oștirii și a sistemului militar, fiabilitatea lui în vreme de pace sau de război, trăsăturile lor generale determinate de o îndelungată tradiție [20] ca și cele particulare, care poartă amprenta epocii, sînt cîteva din direcțiile pe care se dezvoltă demersul științific în acest volum.

Instituțiile statale reflectă unitatea dezvoltării poporului român pe același fundament etnic, al unei străvechi ideologii politice, omogenitatea acesteia fiind de o îndelungată tradiție.

[19] *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. Szentpétery, vol. II, Budapesta, 1938, p. 389—392.
[20] General-maior dr. Constantin Olteanu, *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, București, 1979, p. 53—54.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

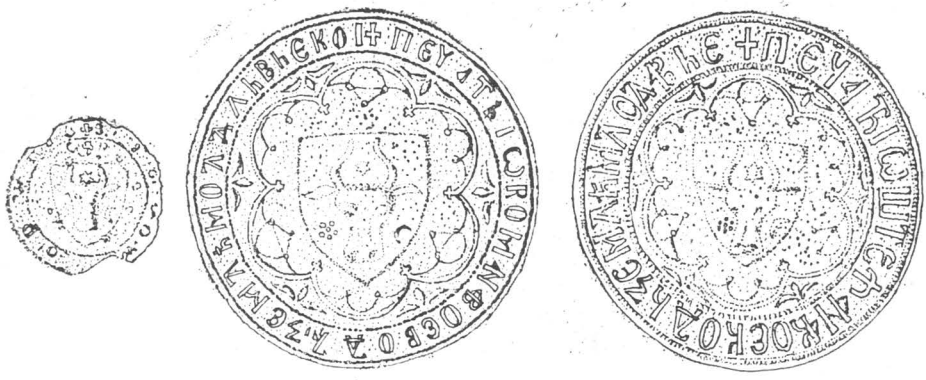

a *b* *c*

Sigiliile domneşti ale Ţării Româneşti Moldova în vremea lui Petru I (a), Roman I (b), Ştefan I (c)

Pluralismul statal — formarea mai multor entităţi statale feudale româneşti — nu a fost un fenomen specific doar istoriei poporului nostru. Cauze obiective, politice şi economice, au făcut ca în evul mediu numeroase popoare europene — german, italian, rus etc. — să trăiască în hotarele mai multor formaţiuni politice, fără ca această divizare să prejudicieze unitatea lor etnică. Faptul că poporul român a evoluat în evul mediu în mai multe state proprii nu îndreptăţeşte părerea unor pseudo-savanţi străini, după care moldovenii ar fi un neam aparte de munteni sau transilvăneni, cu o limbă şi o cultură diferite de cea românească, deoarece ar fi trăit vreme îndelungată în state diferite. După o asemenea logică ar însemna să admitem că bavarezii sau saxonii nu sînt germani pentru motivul că şi ei au trăit în formaţiuni statale diferite sau că milanezii, veneţienii, genovezii etc. constituie fiecare un alt popor decît cel italian pentru faptul că şi ei au avut state aparte înainte de unificarea Italiei, ori că moscoviţii, novgorodenii, tverenii nu ar fi de etnie rusă datorită împrejurării că au constituit entităţi politice distincte înaintea creării Rusiei unitare; se înţelege că o asemenea teorie este absurdă, dar, cu toată absurditatea ei, ea este vehiculată zgomotos de unii aşa-zişi învăţaţi, mînaţi de scopuri străine ştiinţei şi adevărului istoric.

Realitatea istorică atestă că între ţările române au existat în evul mediu strînse legături pe toate planurile: economic, politico-militar, cultural etc., raporturi multilaterale care au întărit unitatea poporului român, conştiinţa unităţii sale de neam.

Existenţa Transilvaniei ca stat românesc a fost recunoscută de toţi istoricii de bună credinţă pentru care adevărul istoric a precumpănit asupra intereselor politice, aşa cum este firesc, şi care nu au fost influenţaţi de considerente străine cercetării ştiinţifice. „Fie ca Dacia, fie ca ţara Transilvaniei, ea a avut totdeauna o istorie proprie" — recunoştea geograful ungur Jenö Kalnoky. Realitatea aceasta era mărturisită şi de istoricul Imre Lukinich, care — pornind de la aprecierile cronicarului Mihaly Cserei (secolul al XVII-lea) — afirma: „pentru cea mai mare parte a transilvănenilor, Ungaria este o ţară străină de care trebuiau să se apere ca de oricare alta" [21].

[21] Apud N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, Bucureşti, 1983, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deosebit de puternice au fost relaţiile dintre ţările române pe plan politico-militar; ele s-au într-ajutorat adesea în faţa primejdiei comune, exemple ilustrative fiind în această perioadă epocile glorioase ale lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. Acest sprijin reciproc a asigurat de altfel în mare măsură succesul luptei româneşti pentru apărarea independenţei, la a cărei conducere s-au aflat pe rînd comandanţi viteji din cele trei ţări române, care au realizat în practică un sistem politic unitar direcţionat de interese comune.

Semnificativă pentru importanţa acestei colaborări este documentaţia epocii. Astfel, în cunoscuta scrisoare adresată de braşoveni lui Ştefan cel Mare în 1479, se spunea: „rugăm pe măria ta să faci bunătate să te apropii de această ţară, spre a o feri de acei turci nespus de cruzi"; totodată, braşovenii îl anunţau pe marele domn că nu numai ei îl aşteptau, ci şi boierii munteni ca să-i izbăvească de turci [22].

Între ţările române existau relaţii politice atît de strînse încît se ajungea la o adevărată interdependenţă, de care domnii lor erau perfect conştienţi. De pildă, Alexandru Aldea scria transilvănenilor: „dacă ar fi să piară ţara aceasta (Ţara Românească — *n.n.*) veţi pieri şi voi" [23]. Această interdependenţă era unanim cunoscută. După cum spune umanistul Anton Verancsics, „Soliman s-a temut ca nu cumva, cînd ar încerca el să ocupe Transilvania sau Ţara Românească sau Moldova, toate aceste ţări să se unească împreună şi să se apere" [24].

Unitatea poporului român a fost recunoscută de toţi străinii care au venit în contact cu el, prin terminologia utilizată pentru a-l denumi; deşi împărţit în mai multe provincii istorice, pentru toţi străinii poporul nostru avea un singur nume: român, locuind teritoriul vechii Dacii, denumită în evul mediu Valahia, iar din secolul al XVIII-lea şi România.

Aşa cum un portulan italian din prima jumătate a secolului al XV-lea consemna expres, statalitatea românească era înregistrată de conştiinţa europeană sub numele *Magna Valachia* [25] — „România Mare" —, realitate prezentă atunci şi mai tîrziu ca formă superioară de organizare a poporului român la scara întregului spaţiu carpato-dunăreano-pontic.

CARACTERISTICILE POLITICII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTUL RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE

Făcînd legătura între estul şi centrul continentului prin una din principalele axe comerciale fluvialo-maritime ale lumii — Dunărea şi Marea Neagră—, teritoriul românesc ocupă o poziţie geografică de importanţă internaţională. Din această cauză, spaţiul carpato-danubiano-pontic a fost întotdeauna o zonă în care interesele economice şi politice ale unor mari puteri mai îndepărtate sau mai apropiate s-au confruntat, rînd pe rînd. Formula lui Nicolae Iorga este

[22] N. Iorga, *Îndreptări şi întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhive săseşti. I. Braşovul*, în AARMSI, s. II, tom XXVII (1904—1905), p. 118.

[23] *DRH, D*, vol. I, p. 296.

[24] *Călători străini*, vol. I, p. 418.

[25] Ion Dumitriu-Snagov, *Magna Valachia. Ţările române în documente celebre din secolul XV*, în MI, XIX (1985), nr. 5, p. 34—35.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sugestivă în acest sens: „Cînd Nordul a vrut să meargă spre Sud, cînd Apusul a vrut să se atingă cu Răsăritul, aici s-au întîlnit" [26]. Poporul român, dînd dovadă de un acut simț al istoriei și de o puternică voință de a dura, a știut să depășească această situație, a găsit de fiecare dată mijloace — politice, diplomatice și militare — originale și eficiente pentru a-și păstra libertatea și integritatea gliei străbune, unitatea și identitatea sa etnică, politică și spirituală.

În perioada cuprinsă între secolul al XIV-lea și al XVI-lea a avut loc o agravare fără precedent a amenințărilor externe, statalitatea românească aflîndu-se într-o situație deosebit de dificilă ca urmare a învecinării cu trei dintre marile puteri expansioniste ale timpului: spre vest, regatul ungar, și, după dispariția acestuia, Imperiul habsburgic; spre nord, regatul polon; la sud, sud-vest și sud-est Imperiul otoman. Geografic, conjunctura se prezenta sub forma unui triunghi de forțe care, acționînd convergent asupra unui spațiu înscris — teritoriul românesc —, avea tendința să-l dezintegreze. Politic, masiva disproporție de potențial economic și militar între țările române și cele trei mari puteri vecine, evidentă în cazul unor eventuale acțiuni întrunite, nu s-a putut manifesta ca atare, deoarece fiecare dintre cele trei puteri, propunîndu-și realizarea aceluiași scop — extinderea propriei autorități asupra întregului spațiu locuit de români —, era, potențial, inamica celorlalte două; în felul acesta ele își anihilau reciproc capacitatea de dominație exclusivă. În plus, ori de cîte ori una devenea mai puternică, tinzînd să se transforme în hegemonă a zonei, celelalte două se coalizau, impunînd echilibrul. Consecința firească a acestei situații nu a fost o diminuare a presiunii externe — căci, așa cum arăta Simion Mehedinți, „poporul român a trăit asediat" în tot acest răstimp [27] —, ci doar o sporire a capacității de acțiune a țărilor române în vederea apărării. În fața agresiunilor marilor puteri străine, poporul român a știut să-și afirme dreptul său legitim de singur stăpîn al spațiului carpato-danubiano-pontic, opunînd amenințării externe o viguroasă rezistență, care a neutralizat orice tendințe de dominație a vreuneia din aceste mari puteri vecine.

Marea capacitate a factorilor de decizie ai politicii românești a constat în faptul că ei au înțeles deplin această situație, structurîndu-și în funcție de ea o strategie coerentă a luptei pentru independență, strategie care a constat, esențial, în alternarea centrului de greutate, în raport de condițiile de moment, cînd pe factorul politico-diplomatic, cînd pe cel militar. Indiferent de prioritățile stabilite, *strategia independenței românești* a avut în permanență două funcții de bază: una pe termen lung, care viza realizarea unui stat național unitar independent, și alta cu exprimare imediată, menită a păstra situația *de facto*, ființa de stat: stăpînirea absolută asupra pămîntului; independența politică; menținerea structurilor social-politice românești. În dinamica lor, acestor funcții le-au fost proprii o serie de *principii*, care au rămas structural neschimbate. Strategia independenței românești a avut în dinamica evoluției sale următoarele trei principii directoare:

1. *Sprijinul reciproc, în momentele de criză acută, prin crearea unui sistem politic unitar sub conducerea șefului statului aflat pe direcția cea mai amenințată de invazie.* Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare,

[26] N. Iorga, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei răsăritene în legătură cu această chestie)*, Vălenii de Munte, 1913, p. 8.

[27] S. Mehedinți, *Fruntaria României spre răsărit*, în *Opere complete*, vol. I/2, București, 1943, p. 271.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Petru Rareș sînt domni în al căror program și practică politică postulatul înfăptuirii unui puternic front antiotoman, alcătuit din cele trei țări române, ocupa un loc principal. Sub comanda lui Iancu de Hunedoara au luptat înfrățiți deseori oșteni de pe întreg spațiul românesc, cooperarea dintre cîrmuitorii Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești ajungînd să fie atît de strînsă încît tratatul încheiat — la 11 februarie 1450 — între Bogdan al II-lea și Iancu stipula ca Moldova și Transilvania „să fie în una" [28]. Astfel de prevederi nu erau simple emanații de circumstanță ale factorilor politici de decizie supremă, ci, în același timp, expresia voinței întregului popor român, conștient de faptul că numai în unitate primejdia va putea fi învinsă: „și a voit poporul — afirmă un document al timpului relatînd despre reînscăunarea lui Vlad Țepeș (1476) — ca amîndoi voievozii (Țepeș și Ștefan cel Mare — *n.n.)* să-și jure între ei dragoste și alianță astfel că întreagă acea țară s-a asigurat că turcul nu-i va mai face griji" [29]. Aceeași optică dovedește și scrisoarea — deja citată — adresată de brașoveni, în 1479, lui Ștefan cel Mare: „Pare că ai fost trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea și apărarea Transilvaniei. [...] Pentru aceea, cu mare dor și dragoste rugăm pe măria ta ca să faci bunătate să te apropii de această țară, spre a o feri de acei turci nespus de cruzi [...] Pentru care și acei credincioși (locuitori din Țara Românească — *n.n.)* te așteaptă [...] Ce vom avea, îți vom da să știi [...] ca unui domn prea îndurător al nostru" [30].

Fundamentul acestor opțiuni politice l-a constituit ideea că românii de pretutindeni, indiferent de granițele politice existente, sînt locuitori, „creștini și de același neam" [31], cum se afirma în 1507, ai unei singure țări cu o străveche tradiție de existență politică unitară: „țara noastră (Transilvania — *n.n.)* și țara măriei sale (Moldova — *n.n.)* — declarau brașovenii, în februarie 1529, trimișilor lui Petru Rareș — au fost totdeauna o țară și noi ne-am ajutat totdeauna" [32]. Unitatea politică românească, vechimea și continuitatea ei erau percepute realist de opinia publică europeană. Astfel, în preajma anului 1526, raguzanul Lodovico Tubero, istoric oficial al regatului ungar, scria: „Valachia, a cărei parte dinspre răsăritul soarelui de vară se numește Moldova, odată se numea Dacia" [33].

Atît de acut a resimțit Petru Rareș această realitate încît a înțeles că numai prin restaurarea Daciei, ca formă politică, lupta de apărare a poporului român va căpăta eficiența maximă [34]. Dacă la Ștefan cel Mare, care, politizînd ideea unității de neam [35], o vedea realizîndu-se printr-o uniune dinastică de caracter feudal [36], la Petru Rareș se înregistrează o cristalizare excepțională

[28] *DRH, D*, vol. I, p. 410.

[29] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 58—59.

[30] N. Iorga, *Îndreptări și întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhive săsești. I. Brașovul*, în *loc. cit.*, p. 118.

[31] *Letopisețul de cînd s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei*, în *Literatura română veche (1402—1647)*. Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, București, 1969, p. 39.

[32] I. Bogdan, *Documente moldovenești din sec. XV—XVI în arhivele Brașovului*, în CL, 1905 (XXXIX), p. 853.

[33] L. Tubero, în *Ce spun cronicarii streini despre Ștefan cel Mare*. Traduceri de N. Orghidan, Craiova, 1915, p. 86.

[34] *Hurmuzaki*, vol. II/4, p. 321; vezi și N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV. *Cavalerii*, București, 1937, p. 409.

[35] Șt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, București, 1980, p. 33.

[36] *Ibidem*, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în planul ideologiei politice românești, conceptul de „uniune dacică", ca suport al independenței depline, devenind de acum înainte o cauză conștientă pentru a cărei realizare generații de-a rîndul nu-și vor precupeți eforturile.

2. *Sprijinul pe una dintre puteri, în cazul amenințării iminente din partea altei puteri.* Acest principiu s-a aplicat cu maximă eficiență în decursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, cînd rivalitatea ungaro-polonă în privința dominației asupra spațiului românesc a fost deosebit de acută, oferind domnilor români un larg cadru de manevră în vederea consolidării statalității. De menționat că abia către sfîrșitul acestui secol Imperiul otoman devine limitrof spațiului românesc. Avînd ca obiectiv prioritar contrabalansarea tendinței expansioniste — deosebit de violentă acum — a regalității ungare, factorii politici români și-au îndreptat progresiv atenția — pe măsură ce cooperarea cu statele sud-dunărene devenea tot mai ineficientă, ca urmare a expansiunii otomane — spre nord reușind să stabilească alianțe operative, în deplină egalitate, cu cealaltă mare putere vecină, regatul polon. În acest scop, Mircea cel Bătrîn, Petru Mușat, Roman I și Alexandru cel Bun au încheiat tratate îndreptate expres împotriva Ungariei; „[. . .] voim a ajuta pe pomenitul domn Vladislav, regele — se spune în tratatul încheiat la 6 iulie 1391 de Mircea cel Bătrîn cu Vladislav II, regele Poloniei —, cu toată puterea și cu toată putința noastră, și pe el și pe oamenii supuși lui, cînd va cere ajutorul nostru în contra atacului și incursului vrăjmășesc al regelui Ungariei și al vasalilor lui și al oricăror oameni supuși lui. Iară în contra altor rivali sau orice supărători ai prezisului domn Vladislav, regelui, făgăduim că-l vom ajuta după buna plăcere a voinței noastre, precum se cuvine unui prieten. Asemenea și domnul Vladislav, regele, la cererea noastră, în contra regelui Ungariei și a supușilor lui, trebuie să ne ajute cu toată puterea și putința lui [. . .]" [37].

Pe lîngă faptul că exprima deplina egalitate a partenerilor, documentul este și o dovadă elocventă că românii puneau condiții nete și fixau limite clare, neacceptînd să lupte decît într-o singură ipoteză: cînd aliatul „suzeran" era atacat de un dușman comun.

Necesitatea de a evita ca astfel de alianțe cu mari puteri să se transforme în adevărate tutele a determinat, conform aceluiași principiu, luarea unor măsuri de siguranță destinate să neutralizeze o eventuală hegemonie a partenerului de alianță. Astfel, Roman I, domnul Moldovei, a preîntîmpinat o asemenea eventualitate, adăugînd tratatului încheiat cu Polonia de predecesorul său Petru I, o alianță cu Ungaria.

3. *Colaborarea cu două dintre puteri pentru a anihila forța copleșitoare a celei de a treia.* Începînd cu sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd Imperiul otoman se instalase la Dunăre, devenind a treia și, de departe, cea mai puternică amenințare, și pînă la dezastrul ungar de la Mohács (1526), acest principiu a acționat ca normă centrală a politicii externe românești.

În consecință, obligate să ducă, împotriva celei mai mari puteri a Europei și Orientului Apropiat, un îndelungat război de apărare națională, țările române au militat, în mod permanent, pentru realizarea unei cît mai strînse cooperări

[37] Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900). Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional*, București, 1971, p. 88.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

politico-militare cu regatele polon şi ungar. Probe concludente ale acestei situaţii sînt tratatele din 7 martie 1395 şi 4 mai 1518. Primul, încheiat între Mircea cel Bătrîn şi Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, consfinţea coalizarea „împotriva turcilor [...] sau împotriva oricăror altora ce ţin cu ei" [38]. Cel de-al doilea, dintre Ştefăniţă Vodă şi Sigismund I, regele Poloniei, prevedea: „Şi, de asemenea, cînd ar vrea preastrălucitul Ludovic regele Ungariei şi Cehiei, şi cu prietenul nostru Sigismund, măria sa regele Poloniei, să facă oaste împreună cu noi şi să meargă ei singuri cu persoanele lor şi cu toate puterile lor şi ţările lor în contra împăratului turcesc şi a ţării lui, atunci şi noi, Ştefan-Voievod, singur cu persoana noastră şi cu toată ţara noastră, a Moldovei, şi cu toate puterile noastre vom pleca împreună contra împăratului turcesc" [39].

Din păcate, nici unul dintre regii vecini n-au înţeles cu adevărat necesitatea luptei efective împotriva otomanilor. Tratatele antiotomane semnate de ei — mai mult din datoria „creştinească" şi pentru a se justifica pe plan internaţional —, dar rareori onorate pe cîmpul de bătălie, au reprezentat, totuşi, pentru domnii români un puternic factor de descurajare a agresiunii Porţii.

În ansamblu, regatele polon şi ungar au fost incapabile să-şi înfrîneze propriile tendinţe dominatoare. Sesizînd esenţa acestei situaţii, Ştefan cel Mare scria marelui cneaz al Rusiei, Ivan al III-lea, că vecinii creştini îi „sînt mai răi ca păgînii" [40]. Obiectivul suprem al apărării independenţei a determinat ca acest principiu să funcţioneze şi în cazul în care o mare putere creştină invada teritoriul românesc. Cînd regele Poloniei, Ioan Albert, a atacat, în 1497, Moldova cu o armată de 80 000 de oameni, avînd „gînd să pună stăpînire pe moşia noastră" [41] — cum spunea voievodul român —, Imperiul otoman a trimis Moldovei sprijin militar, iar Vladislav al II-lea, regele Ungariei, scria fratelui său, însuşi regelui invadator: „[Ioan Albert] poate prea bine să-şi amintească ce fel de vorbe şi de negocieri au fost între noi şi maiestatea sa cu privire la Moldova [...] şi am adaos întotdeauna că dacă maiestatea sa ar invada Moldova [vom socoti] că ne atacă pe noi şi acest regat al nostru, Ungaria" [42].

Au fost momente, însă, cînd puterile învecinate au colaborat cu scopul de a cotropi teritoriul românesc, recurgînd la împărţirea „sferelor de influenţă" în spaţiul carpato-danubiano-pontic; de pildă, tratatul de la Lublau (1412) prevedea divizarea Moldovei între Ungaria şi Polonia. În pofida unor asemenea tratative, rămase numai la stadiul de intenţii şi proiect, statalitatea românească şi-a croit de sine stătător destinele, menţinîndu-şi identitatea politică şi integritatea teritorială.

Aplicarea succesivă sau concomitentă a principiilor mai sus enunţate a asigurat existenţa statalităţii româneşti ca o entitate politică distinctă pe harta Europei. O teoretizare care a esenţializat experienţa politică şi militară a luptei poporului român pentru apărarea independenţei a dat-o în epocă

[38] *Ibidem*, p. 90.
[39] *Ibidem*, p. 147.
[40] N. A. Kazakova, I. S. Lurie, *Antifeodalnie ereticeskie dvijeniia na Rusi XIV—naceala XVI veka*, Moskva, 1955, p. 388.
[41] L. Tubero, în *loc. cit.*, p. 89.
[42] J. Garbacik, *Materialy do Dziejów Dyplomacji Polskiej z lat 1486—1516 (Kodeks Zagrzebski)*, Wroclaw—Warszaw—Kraków, 1966, p. 27; apud Manole Neagoe, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1970, p. 228—229.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

domnul muntean Neagoe Basarab în celebrele sale *Învățături* către fiul său Theodosie: „Iar de vor fi păgînii aceia cu oști mai multe și cu putere mai mare decît voi, iar voi întîi să vă plecați lor cu cuvinte bune și blînde [...] Iar dacă veți vedea că nu vor să să întoarcă, voi nu vă temeți de dînșii, nici de oștile lor cele multe [...] Și-ți cheamă sfetnicii tăi cei bătrîni, și boierii cei mari și toată oastea ta, și zi către dînșii cuvinte bune și dulci ca aceste, grăind: Iată, dragii miei boiari și voi iubitele mele slugi, că veniră vrăjmașii noștri asupra noastră, nefiindu-le lor noi nimic vinovați. Că cu toate cuvintele cele bune și dulci noi i-am mîngîiat și, de ar fi pohtit și avuție, le-am fi dat, și cu smerenie încă ne-am smerit înaintea lor și ne-am plecat, iar ei nu vrură să ia, nici cuvintele noastre cele blînde nu le-au băgat în seamă, nici avuție nici smerenie. Ce numai au venit acum să ia capul mieu, și încă nu numai capul mieu, ce și capetele voastre ale tuturor. Drept aceia [...] să mergem la dînșii. Că măcar de sînt ei și mulți, Dumnezeu i-au înmulțit, iar pentru neplecăciunea lor va da vrăjmașii noștri și-i va supune suptu picioarele noastre" [43].

Remarcăm aici, înainte de toate, caracterul pacific promovat de statalitatea românească în raporturile cu puterile vecine care-i amenințau existența. Principiul fundamental de politică externă era deci evitarea războiului prin diplomație. Pentru menținerea păcii nici un sacrificiu nu trebuie să fie prea mare atîta timp cît nu lezează entitatea statală, integritatea teritorială, ființa națională a poporului român.

Deoarece „ținuturile românești se organizaseră în forma statului modern care nu suferă atingerea drepturilor de suveranitate absolută fără de care nu poate exista" [44], conturîndu-și cu pregnanță limitele teritoriale corespunzătoare blocului etnic, elementele specifice raporturilor feudale pe plan internațional au fost pentru domnitorii noștri adevărate pîrghii ale unei politici pragmatice, adaptată împrejurărilor concrete. Țelurile supreme ale acesteia au fost prevenirea și zăgăzuirea agresiunilor străine, conservarea structurilor social-economice și politice tradiționale, apărarea libertății și integrității pămîntului străbun.

Strategia apărării independenței — ale cărei principii directoare au fost înfățișate mai sus — a fost aplicată în funcție de împrejurările concrete, de raporturile de forțe pe plan internațional, evidențiindu-se căi și mijloace originale menite să determine atingerea obiectivelor propuse. Între aceste căi și mijloace se disting unele cu caracter de generalitate, aplicate consecvent în întreaga perioadă.

Mai întîi se constată că prevenirea războiului prin tratative a fost o constantă a politicii românești de apărare, fiind întîiia soluție la care au recurs cîrmuitorii statelor române pentru a îndepărta primejdia străină. Menținerea păcii prin „cuvinte bune și dulci" nu trebuie înțeleasă ca o abdicare de la atributele suveranității statale și ale demnității poporului român, ca implicînd slăbiciune sau umilință. Dimpotrivă, această atitudine dovedește un acut simț politic și existența unei înalte ținute etice. Ori de cîte ori teritoriul românesc era amenințat să fie invadat de armate străine, voievozii — de la Basarab I pînă la Petru Rareș, pentru a rămîne în limitele epocii tratate — au căutat să pre-

[43] *Învățăturile*, p. 278—280.

[44] N. Iorga, *Sîrbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în evul mediu*, în AARMSI, s. II, tom XXXVIII (1915—1916), p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vină conflictele pe cale pașnică, prin tratative, să preîntîmpine transformarea teritoriului românesc în teatru de acțiuni militare, să salvgardeze în acest chip independența și integritatea statului. Dar tot de atîtea ori, datorită trufiei și dorinței de cotropire a marilor puteri expansioniste, tratativele au fost sortite eșecului, poporul român nepregetînd să angajeze lupta armată împotriva invadatorilor.

În al doilea rînd, recurgerea la formele specifice feudale în relațiile internaționale a reprezentat un mijloc capabil să compenseze superioritatea adversarului. Creator prin luptă a unei independențe naționale, „fără a cere voia și a primi înfeudarea nimănui" [45] — cum arăta Nicolae Iorga —, poporul român s-a socotit întotdeauna propriul său stăpîn, singurul îndreptățit să dispună de soarta sa, aspirînd să se afirme fără intermediari în arena internațională a epocii. Numai vecinătatea unor mari state feudale cu tendințe dominatoare, pentru care singurul mod coerent de purtare a unui dialog politic pornea întotdeauna de la principiul feudo-vasalic, a determinat recunoașterea acestuia, dar ținta reală a acceptării acestor acte de vasalitate a fost neutralizarea diplomatică a cuceririi *de facto;* orice tentativă a „suzeranilor" de a depăși aceste limite și de a cotropi teritorii românești, de a se amesteca în treburile interne, de a impune țării voința străină a determinat de fiecare dată o reacție imediată și fermă a poporului român, soldată cu adevărate dezastre militare pentru invadatori.

Conținutul pe care domnii români l-au dat tratatelor încheiate cu regatele vecine a fost cel al unor acorduri bilaterale încheiate între parteneri egali în drepturi și obligații reciproce. Niciodată domnii români n-au înțeles relațiile feudo-vasalice ca pe o formă de subordonare, ci ca pe o alianță încheiată pe bază de obligații și avantaj reciproc și în temeiul unei depline egalități. Iată ce scria, la 14 iulie 1547, „vasalul" Iliaș Rareș „seniorului" său Sigismund I, rege al Poloniei: „Că noi, milostive rege, am trimis la măria voastră [...] ca să ne juri și să ne dai carte după străvechiul obicei, precum ai jurat mai înainte înaintașului și părintelui nostru, răposatul Petru voievod [...] De asemenea [...] am trimis măriei voastre izvoadele cărților, cum măria voastră trebuie să ne juri nouă și supușilor noștri și țării noastre, iar noi la fel avem să jurăm măriei voastre și supușilor voștri și țării voastre [...]" [46].

Pluralitatea omagiului — „cînd regelui Ungariei, cînd regelui Poloniei, cînd Turcului" [47] — și caracterul autocrat al domniei — afirmat răspicat de Ștefan cel Mare la Colomeea: „Noi sîntem domn al Moldovei prin voia lui Dumnezeu" [48] — dovedesc peremptoriu independența statalității românești, faptul că „locuitorii acestei țări — după cum spunea un contemporan — trăiesc mai mult de capul lor" decît sub stăpînirea altora [49]. Semnificativ, în ochii voievozilor români prestarea personală a omagiului a avut totdeauna un caracter înjositor, atitudine singulară în tot evul mediu european, motiv pentru care

[45] Idem, *Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țărilor noastre*, în AARMSI, s. II, tom XXXVIII (1915—1916), p. 928.

[46] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, București, 1979, p. 140.

[47] După cum declara Ioan Laski, trimis al regelui Poloniei la conciliul de la Lateran — 1514 —, vrînd să sublinieze independența voievozilor Moldovei, N. Iorga, *Dovezi despre conștiința originii românilor*, în AARMSI, s. III, tom XVII (1935—1936), p. 262.

[48] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 370—371.

[49] L. Tubero, *loc. cit.* p. 86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

au căutat sistematic să-l evite. Cînd au făcut-o însă, extrem de rar, ei au impus un ceremonial propriu care se deosebea de ritualul clasic folosit de întreaga Europă: „Omagiul Moldovei — arată un document de epocă — este oarecum diferit, prin faptul că steagurile principilor şi ale vasalilor lor nu sînt nici rupte, nici aruncate la pămînt. În plus, el [principele] nu îngenunchează, ci doar înclină corpul şi steagul foarte jos" [50].

Dimensiunea pe care domnii români au conferit-o raporturilor feudo-vasalice este demonstrată de înfrîngerile pe care ei le-au aplicat regilor „suzerani" la Hindău (1395), Crasna (1450), Baia (1467) şi Codrii Cosminului (1497), atunci cînd aceştia au încercat, invadînd teritoriul românesc, să-şi concretizeze pretenţiile de suzeranitate, instalînd propriile organe de conducere, administrative sau ocupaţie militară.

În al treilea rînd s-a relevat, între mijloacele utilizate pentru înlăturarea ameninţării străine, acceptarea plăţii unui tribut ca preţ al răscumpărării păcii. Acesta nu ştirbea esenţa independenţei statalităţii româneşti, asigurînd dezvoltarea internă netulburată şi un sprijin armat în condiţiile unei agresiuni din partea unei terţe puteri. După cum este ştiut, această alternativă a fost folosită mai ales în raporturile cu Imperiul otoman. Deşi în teoria şi practica juridică islamică tributul sau haraciul reprezenta un impozit funciar plătit de nemusulmani stăpînului musulman al pămîntului [51], pentru români el a fost înţeles şi acceptat ca o răscumpărare a păcii, dublată de garantarea inviolabilităţii statale şi teritoriale. Poarta — tot mai conştientă de faptul că meleagurile nord-dunărene sînt imposibil de cucerit — a trebuit, în cele din urmă, obligată de dîrza rezistenţă militară întîmpinată, să accepte punctul de vedere românesc, stabilindu-se de comun acord întreg regimul relaţiilor româno-otomane. Realitatea, cunoscută contemporanilor, a fost consemnată de unul din cei mai bine informaţi asupra realităţilor politice sud-est europene — umanistul italian de la curtea regelui Poloniei, Filippo Buonaccorsi Callimachus —, prin următoarele cuvinte: „[. . .] valahii, după ce au respins armele şi încercările ei (ale puterii otomane — *n.n.*), s-au învoit prin tratate nu ca învinşi, ci ca învingători" [52].

În cazul eşecului căilor sus-amintite, ori atunci cînd puterile vecine, încălcînd acordurile bilaterale, încercau să ocupe prin forţă teritoriul românesc şi să-l înglobeze în cuprinsul lor, poporul român a recurs invariabil la alternativa militară. Aceasta însemna războiul generalizat împotriva agresorului, angajarea în luptă a întregului popor pentru înfrîngerea forţelor invadatoare fără nici o teamă de „mulţimea oştilor" duşmane, care a devenit o doctrină şi o practică românească de-a lungul întregului interval istoric la care ne referim. Era războiul întregului popor pentru apărarea independenţei şi integrităţii gliei strămoşeşti, un război just în numele drepturilor sacre ale poporului român.

Aşadar, strategia independenţei româneşti apare ca o îmbinare justă de mijloace economice, politice, diplomatice şi militare, într-un permanent efort pentru menţinerea neatîrnării. Faptul că în tot acest răstimp statalitatea româ-

[50] *Relations of the State of Poland and the United Provinces of that Crown anno 1598*, în *Elementa ad fontium editiones*, vol. XIII, Roma, 1965, p. 38.

[51] Mihai Maxim, *Regimul economic al dominaţiei otomane în Moldova şi Ţara Românească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în RdI, nr. 9/1979, p. 1735.

[52] Philippi Callimachi, *Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio*, ed. I. Lichońska şi Th. Kowalewski, Varsoviae, 1964, p. 50,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nească a continuat să existe ca entitate politică distinctă — spre deosebire de Imperiul bizantin, Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Albania şi Ungaria — dovedeşte eficienţa şi realismul acestui mod de abordare a problemei fundamentale a independenţei.

Rezultatul istoric al aplicării judicioase a strategiei româneşti a independenţei statale, *originală în întreaga lume medievală*, a impus în conştiinţa europeană a vremii specificitatea şi caracterul distinct al ţărilor române; din acest punct de vedere aprecierile contemporane sînt relevante: „Pentru că atîta ardoare după libertate au aceştia (românii — *n.n)*, încît nu le-a putut răbda sufletul să se robească nici la turcii învecinaţi, ale căror arme au sfărîmat stăpînirile tuturor regilor creştini, şi nici la unguri [...], deşi de multe ori amîndouă aceste neamuri îi încercaseră cu război. Prin urmare nu se putea face nimic împotriva lor cu puterea [...]" [53]. Este o realitate care avea să fie confirmată şi în perioadele istorice ce au urmat.

[53] L. Tubero, în *loc. cit.*, p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ORGANIZAREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ ÎN EPOCA DE GLORIE A OASTEI CELEI MARI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea — PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea)

Organizarea militară în secolele XIV—XVI constituie una din componentele cele mai importante ale istoriei noastre medievale și numai prin cunoașterea ei pot fi înțelese strălucitele victorii ostășești care au asigurat în această epocă independența țărilor române. Marele nostru istoric A. D. Xenopol aprecia chiar că organizarea militară este „elementul de căpetenie căruia ea (țara — *n.n)* își datorește ființa" [1].

Structura și evoluția organismului militar — în ansamblu și în detaliu — au urmat în evul mediu cursul general al dezvoltării societății românești, purtînd pecetea atît a tradițiilor moștenite de la înaintași, cît și a particularităților determinate de condițiile concrete social-economice și politice ale epocii analizate.

În împrejurările existenței și consolidării neîntrerupte a statalității românești feudale, oastea a reprezentat principalul mijloc de apărare a independenței, de respingere a agresiunilor externe. Domnia, ca instituție statală supremă, a putut să concentreze și să organizeze efortul de apărare al țării, folosind în acest scop întregul potențial uman mobilizabil.

Puterea militară a statelor românești medievale s-a structurat — prin inițiativele succesive ale domnilor — într-un sistem armonios închegat, capabil să răspundă rapid și eficient oricărei amenințări străine. Trăsătura predominantă a acestui sistem militar, care, în liniile sale principale, era rezultatul unei îndelungate evoluții anterioare, a fost non-agresivitatea, el devenind operant doar în cazul unor invazii străine. „Istoria poporului nostru, istoria armatei noastre — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează cu putere că niciodată poporul român, armata sa nu și-au propus țeluri agresive" [2].

[1] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. IV, *Epoca lui Ștefan cel Mare (1457—1546)*, București, 1926, p. 142.

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura Politică, București, 1979, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PUTEREA OSTĂȘEASCĂ LA ROMÂNI ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea; ȚĂRĂNIMEA, TEMELIE A OASTEI CELEI MARI

Oastea cea mare. În intervalul istoric la care ne referim, țărănimea, în ansamblul ei, a constituit temelia sistemului militar românesc. Așa cum arată președintele Nicolae Ceaușescu, „țărănimea a fost întotdeauna vajnica apărătoare a gliei strămoșești împotriva dominației străine, a expansiunii marilor imperii, ea s-a ridicat ca un zid în fața a nenumărate năvăliri și agresiuni. Ori de cîte ori țara a fost în primejdie, țărănimea a pus mîna pe arme și a sărit la luptă fără să pregete, dovedind o înaltă conștiință patriotică, nestinsă dragoste pentru pămîntul strămoșesc, un impresionant spirit de jertfă" [3].

Această realitate istorică își are explicația în îndelungata tradiție a luptei întregului popor pentru apărarea vetrei străbune, în existența unei numeroase țărănimi libere, interesată să-și mențină și să-și consolideze statutul și identitatea.

Participarea plenară a țărănimii împreună cu celelalte clase sociale la apărarea țării este atestată în documentele epocii sub numele de oastea cea mare, adică ridicarea la arme în caz de primejdie a tuturor locuitorilor apți să participe la lupta împotriva invadatorilor.

Prima mențiune documentară a acestei componente de bază a organismului militar românesc datează de la 1374. Într-un document emis de Vlaicu Vodă pentru ctitoria sa Vodița se face mențiunea că satul Jidovștița „este slobod de toate dările și muncile domnești și *de oaste (s.n.)* și cu totul ohabă" [4]. Începînd cu domnia lui Mircea cel Bătrîn, cînd amenințarea externă devenise covîrșitoare, mențiunile documentare nu mai prevăd scutiri de oaste, ci, dimpotrivă, obligativitatea expresă. Astfel, la 1407—1418 voievodul a scutit pe locuitorii satului Ciulnița al mănăstirii Snagov de dări și slujbe, „afară de singură oastea cea mare să se ridice pentru domnia mea" [5]. Îndatorirea țărănimii de a se ridica la chemarea țării în caz de primejdie din afară mai este menționată și în alte documente de scutire acordate în aceeași perioadă de Mircea cel Bătrîn unor sate aservite, fapt ce confirmă concluzia că, la începutul secolului al XV-lea, participarea la oastea cea mare constituia o obligație a tuturor locuitorilor țării, a numeroasei țărănimi libere inclusiv a țăranilor aserviți. Documentele evidențiază deopotrivă importanța deosebită acordată „oastei celei mari" în cadrul efortului general de apărare a țării.

Pînă în anul 1533, de altfel, toate privilegiile acordate unor boieri sau mănăstiri nu conțineau decît renunțarea domnului la strîngerea dărilor și la prestarea slujbelor datorate puterii centrale, locuitorii satelor, inclusiv aservite, fiind obligați în continuare să participe la apărarea țării în caz de primejdie. Instrument principal al efortului de apărare al țării, oastea cea mare va reprezenta pe tot parcursul secolului al XV-lea, cît și în primele decenii ale celui următor, forma organizatorică ce a asigurat statului forța ce i-a conferit capacitatea de a se opune cu succes armatelor invadatoare.

[3] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura Politică, București, 1977, p. 232.
[4] *DRH, B*, vol. I, p. 18.
[5] *Ibidem*, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alcătuirea oastei celei mari în Transilvania, țară românească al cărei voievod se afla în relații de vasalitate față de regele Ungariei, este cvasiidentică cu cea din statele românești extracarpatice, particularitățile existente fiind generate de unele influențe mai puternice ale feudalismului de tip occidental. Acestea din urmă erau caracteristice mai ales comunităților colonizate anterior de regalitatea ungară în tendința ei de a sparge unitatea politică și etnică a lumii românești.

Puterea ostășească a voievodatului se baza pe obligațiile populației românești majoritare, ca și pe acelea ale celor trei „națiuni" privilegiate: nobilimea maghiară, secuii și sașii. O structură militară esențială a constituit-o organizarea cnezială românească care a continuat, în secolele XIV—XV, vechea sa tradiție de alcătuire ostășească. Cnezii români se prezentau la oaste cu o „lance", unitate luptătoare formată, ca și în statele apusene, dintr-un cavaler-călăreț înarmat, dotat cu o lance purtînd o flamură, și suita acestuia; „lancea" reprezenta formațiunea militară de bază.

Rolul militar al cnezilor a crescut în vremea războaielor conduse de Iancu de Hunedoara, cînd cnezii hunedoreni și bănățeni, aflați în prima linie de înfruntare cu otomanii, subordonați direct *(familiares)* lui Iancu, constituiau o parte însemnată din oastea Transilvaniei. Pentru vitejia lor în lupte, mulți dintre aceștia, credincioși marelui comandant de oaste, au fost răsplătiți cu moșii. Astfel, remarcîndu-se în mod cu totul deosebit în bătălia de la Varna (1444), cnezii Cîndești din Rîu de Mori și-au cîștigat „mare cinste" datorită priceperii și abnegației lor [6].

Obligațiile militare ale cnezilor români din Transilvania erau asemănătoare cu acelea ale cnezilor români din sudul Poloniei, fapt ce atestă răspîndirea spațială a acestei structuri militare specific românești. Așa după cum relatează documentele vremii, cnezii români din sudul Poloniei erau datori să slujească la oaste „cu un cal bun și cu arcul" (dacă aveau un singur sat) sau „cu o lance și doi arcași" [7] (cînd autoritatea lor se extindea asupra mai multor sate). Răspîndirea acestei structuri ostășești cu astfel de obligații în Muntenia și Moldova este posibilă, deși lipsesc informații directe.

În Transilvania, un rol militar însemnat îndeplineau apoi secuii. Ei mergeau la război sub comanda comitelui lor și luptau de obicei în avangarda sau în ariergarda oastei. O mențiune documentară din 1438 atestă că secuii și sașii erau obligați să trimită, împreună, la oaste 4 000 de oameni. În schimbul slujbelor militare, secuii și-au păstrat libertatea și s-au bucurat de anumite scutiri de dări pînă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Ei au constituit în toată această epocă un corp de ostași „de o nespusă vitejie și de o mare tărie", după cum îi prezintă unele izvoare [8]. Deși în oastea transilvană contingentele de sași erau mai reduse numeric, orașele în care locuia populația săsească, puternic întărite cu ziduri și turnuri de apărare, dețineau un rol important în sistemul defensiv. De asemenea, orașele jucau rolul de adevărate arsenale militare nu numai pentru Transilvania, ci și pentru Moldova și Țara Românească.

În Transilvania găsim, la fel ca și în celelalte două state românești, atestări documentare din care rezultă aplicarea principiului mobilizării oastei

[6] Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, București, 1968, p. 54—58.

[7] I. Bogdan, *Cîteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor și boierilor moldoveni*, în AARMSI, s. II, tom XXX (1907—1908), p. 2—4.

[8] *Călători străini*, vol. II, p. 334.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

celei mari. De exemplu, către sfîrșitul veacului al XIV-lea, după bătălia de la Nicopol, într-un document de epocă s-a prevăzut că toți locuitorii țării erau datori să se ridice la oaste, „după datina ostașilor" *(more exercituantium)*. Această decizie se aplica și în privința recrutării iobagilor, un document din 1435 stipulînd — atunci cînd se vestește ridicarea generală *(universalis exercitus generaliter proclamati)* — obligativitatea prezentării la oaste a unui arcaș călare la fiecare 33 de iobagi. În anul 1454 s-a hotărît mărirea numărului de luptători ce veneau la oaste la patru călăreți și doi arcași pedeștri pentru 100 de porți iobăgești. La 1459 și 1492, alte reglementări prevedeau trimiterea a cîte un călăreț înarmat pentru 20 de porți sau sesii iobăgești, pentru ca la 1498 numărul să fie fixat la un călăreț pentru 36 de porți, cu excepția zonelor sudice ale Transilvaniei, unde se dădea un husar pentru 24 de porți.

După cîteva decenii o hotărîre a dietei transilvane de la Tîrgu Mureș — din ianuarie 1535 — prevedea obligații militare precise pentru toate stările și categoriile sociale ale țării. Se stipula astfel ca fiecare iobag care avea șase sau opt boi de jug să posede un arc cu cel puțin 32 de săgeți și sabie; iobagii care erau mai înstăriți *(ditiores)* trebuiau să aibă în plus scut și secure, iar cei mai săraci *(pauperiores)* să dispună de lance *(cuspidem)* și secure. Nobilii care aveau în stăpînire cîte 16 iobagi erau datori să dea pentru oaste cîte un călăreț, bine înzestrat din punct de vedere militar, „nu după obiceiul țărănesc" *(non rustico more)*, adică să aibă scut, lance și sabie. Nobilii cu o singură sesie erau obligați să vină la luptă călare, cu toate cele trebuincioase, avînd coif, platoșă și scut. Secuii erau împărțiți în mai multe categorii, după avere, și aveau obligații diferite de echipare; cei bogați *(potiores)* trebuiau să fie echipați cu toate cele necesare luptei și să posede: cal, suliță *(hasta)*, scut, sabie și platoșă; secuii care posedau bunuri în valoare de 12 florini *(inferiores)* erau obligați să vină și ei la oaste călări și să aibă scut, suliță și sabie, iar cei mai săraci doar lance, sabie și secure. Cît privește pe sași, aceștia erau împărțiți și ei în două categorii, după avere: cei care posedau bunuri în valoare de cel puțin 12 florini erau datori să aibă pușcă „de mînă" *(pixidem manualem)* și sabie; cei mai săraci erau obligați să aibă sabie sau lance, secure, arc și săgeți.

Din hotărîrile dietei rezultă că, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, marea majoritate a oastei transilvănene era înarmată cu arme albe (arcuri cu săgeți, săbii, securi, lănci și sulițe) — numai o parte a sașilor dispunînd de arme de foc —, că cei mai mulți dintre luptători erau pedeștri, și că numai o anumită stare materială crea obligația prezentării călare la luptă.

În situații cu totul excepționale se aplică însă cu rigurozitate principiul ridicării la arme a tuturor locuitorilor țării. Un asemenea caz este cel din 1442, cînd otomanii au invadat părțile sudice ale Transilvaniei; atunci Iancu de Hunedoara a pus să fie purtată prin tîrguri și sate sabia însîngerată, ceea ce însemna ridicarea generală la oaste; în acest fel a strîns o armată numeroasă, alcătuită în cea mai mare parte din țărani români, cu care a reușit să învingă pe invadatori.

Într-o reglementare din 1463 se menționa, printre altele, ca atunci cînd se va face ridicare generală la arme, toți nobilii și ceilalți locuitori posesori de pămînt să se ridice „pe capete" *(per capita singula insurgere tenentur)*. De asemenea, se prevedea ca în caz de război o parte a locuitorilor să fie mobilizați pe loc pentru paza regiunilor respective; astfel, în regiunea Hunedoarei,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zonă mai expusă pericolului incursiunilor otomane, era mobilizată a treia parte a locuitorilor, iar în zonele interioare, a patra parte. Același document stipula obligația ca iobagii nobililor (cei mai mulți dintre aceștia fiind români) să participe și ei la o asemenea ridicare generală; cei care aveau mijloace trebuiau să vină la oaste călări și înarmați, iar țăranii mai săraci *(rustici)* să se adune la locul stabilit, pe jos și cu armele de care dispuneau. Dar și dintre acești locuitori, după obiceiul vechi *(more antiquo)*, a cincea parte rămîneau acasă pentru paza hotarelor, cetăților și altor locuri *(ad custodienta confinia et castella atque alia loca demiretenta)* [9].

Așadar, în secolul al XV-lea, țăranii din Transilvania, în marea lor majoritate români, aveau obligația de a participa la apărarea țării în caz de mare primejdie, pe umerii lor sprijinindu-se întregul efort militar necesar pentru respingerea invaziilor străine. Rolul militar al țărănimii în oastea transilvană era deci identic cu cel avut în oștile celorlalte țări surori.

Și în condițiile instituirii suzeranității otomane Transilvania a dispus de o oaste alcătuită prin obligativitatea tuturor locuitorilor țării de a se ridica la luptă în caz de mare primejdie. Prin urmare, se poate vorbi de o continuitate a tradiției militare a oastei celei mari, formată în majoritate din țărani români, căreia, la ceasul celei mai acute amenințări, îi era încredințată apărarea ființei statale.

Reiese că în secolele XV—XVI românii din Transilvania — deși lipsiți de drepturi politice — au dus greul luptelor pentru apărarea țării lor, combătînd forțele dușmane alături de populațiile cu care au conviețuit. Nobilimea maghiară, redusă numericește, era departe de a putea răspunde singură la sarcinile apărării, la care o obligau privilegiile sale, nefiind suficientă nici întrunită cu potențialul militar al celorlalte două „națiuni". Apărarea țării revenea astfel firesc, în mod obiectiv, majorității locuitorilor, adică românilor, pe efortul cărora se sprijinea întregul edificiu social-economic.

Constituirea oastei celei mari este caracteristică în această epocă și Moldovei, fapt grăitor pentru asemănarea, mergînd uneori pînă la identitate, a organizării ostășești în întreg spațiul românesc.

Și în statul românesc est-carpatic obligația țărănimii de a participa la apărarea țării a fost stipulată expres, concretizîndu-se în momentele de mare primejdie externă. Biruințele obținute la Hindău (1395) împotriva oștilor regatului ungar și la Crasna (1450) asupra forțelor polone atestă rolul de anvergură jucat de forțele populare în efortul militar destinat respingerii invaziilor străine.

Un document de la începutul domniei lui Ștefan cel Mare evidențiază clar obligativitatea țăranilor de a se prezenta la oaste, cînd comandantul suprem va ordona întrunirea întregului potențial ostășesc al țării. La 31 august 1458 domnul a acordat o scutire de dări satului Borhinești, al mănăstirii Moldovița, care specifica: „iar la oaste să meargă acești oameni cînd se va întîmpla domniei mele însumi să meargă" [10].

Izvoarele istorice reliefează faptul că domnia lui Ștefan cel Mare a coincis cu o etapă nouă în organizarea oastei moldovene; trebuind să facă față unor primejdii externe, să apere independența țării amenințată în primul

[9] D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, București, 1967, p. 152—153.

[10] *DRH, A*, vol. II, p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rînd de Imperiul otoman, marele voievod a apelat pe larg la forțele populare, a căror vitejie și jertfă i-au asigurat victorii strălucite. El a înțeles mai bine decît oricare dintre predecesori adevărul verificat de istorie că țara nu poate supraviețui în fața agresiunilor întreprinse de marile puteri vecine decît prin participarea la luptă a întregii populații capabile să poarte armele și să producă pierderi agresorilor.

Despre participarea masivă a țăranilor la acțiunile militare conduse de Ștefan, începînd din 1465, și despre aportul lor hotărîtor în obținerea biruințelor pe cîmpurile de luptă s-au păstrat mărturiile unor contemporani, care sînt unanime în a recunoaște caracterul predominant popular al oastei moldovene din această epocă. După opinia cronicarului polon Jan Dlugosz, țărănimea constituia marea rezervă de ostași a Moldovei. Referindu-se la măsurile de ordin militar întreprinse de Ștefan cel Mare în vremea marelui război de apărare din 1473—1486, Dlugosz afirmă că domnul și-a reorganizat armata, înrolînd în oștire numeroși țărani.

Participarea masivă a țărănimii la războiul de apărare este atestată și la bătălia din Codrii Cosminului din 1497, cînd — după cronicarul polon B. Wapowski — Ștefan cel Mare „și-a întocmit o oaste moldovenească cît a putut mai mare din boieri și din țărani. A dat poruncă să ia fiecare armele pentru scăparea moșiei, soțiilor și copiilor. Și-a adunat 40 000 de oșteni" [11]. Alți doi cronicari poloni, M. Cromer și M. Stryjkowski, susțin că Ștefan a atacat pe poloni cu „pedestrime țărănească", care lovea năprasnic pe dușmani [12].

Urmașii lui Ștefan cel Mare au apelat, de asemenea, la forțele țărănești în caz de mare primejdie pentru țară. La 1514 polonul J. Laski relata despre oastea moldoveană că este alcătuită din circa 40 000 de „oameni de rînd" *(communis populi)* [13]. Cam în același timp, solul moldovean Luca Cîrje, trimis în Polonia, arăta că Ștefăniță Vodă a dat porunci atît boierilor, cît și tătanilor să se pregătească de luptă împotriva tătarilor ce amenințau țara [14]. Despre oastea lui Petru Rareș, Martin Bielski scria că era alcătuită din ostași „bravi, meșteri în a mînui sulița și pavăza, deși sînt niște țărani proști (adică simpli — *n.n.)* luați de la plug" [15]. Referindu-se la aceeași domnie, învățatul transilvănean G. Reicherstorffer susține că, prin „chemare obștească" — adică prin mobilizare generală —, Rareș putea aduna pînă la 60 000 de oșteni călări și pedeștri [16].

De la mijlocul secolului al XVI-lea chemarea țărănimii la oaste a fost mai puțin frecventă decît în perioada anterioară. Dar apelul din ce în ce mai sporadic la mobilizarea oastei celei mari nu a însemnat dispariția acestei structuri militare tradiționale a poporului român. Statutul internațional al țărilor române pe de o parte, precum și transformările profunde intervenite în realitatea cîmpului de luptă al epocii și-au pus însă amprenta asupra eficienței apelului la oastea cea mare. Astfel, în condițiile instituirii suzeranității otomane asupra celor trei țări române, Poarta a fost direct interesată să împiedice

[11] *Scriptores rerum Polonicarum*, tom II, Cracoviae, 1874, p. 27.

[12] M. Cromer, *De origine et rebus gestis polonorum*, Basileae, 1568, p. 433; M. Stryjkowski, *Kronika Polska Litewska, Zmodzka i Wazytkiej Rusi*, vol. II, Warszawa, 1846, p. 302.

[13] N. Iorga, *Dovezi despre conștiința originei românilor*, în AARMSI, s. III, tom XVII (1935—1936), p. 261—262.

[14] „Arhiva istorică a României", tom I, partea I, București, 1865, p. 10.

[15] *Ibidem*, tom I, partea a II-a, p. 168.

[16] *Călători străini*, vol. I, p. 199.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mobilizarea întregului potențial uman, pentru a lipsi astfel de rezultate eficiente încercările românești de schimbare a statutului politic. Pe de altă parte, în cadrul tratativelor bilaterale convenite între țările române și Imperiul otoman, acesta din urmă era obligat, în schimbul tributului, să garanteze securitatea lor externă. În același timp, schimbările care au avut loc pe planul european în înzestrarea și organizarea militară ar fi necesitat — în cazul mobilizării „oastei mari" — cheltuieli financiare care ar fi depășit posibilitățile țărilor române. Înzestrarea cu armament de foc a unor mari mase de oameni necesita fie o bază economică adecvată — care a lipsit țărilor române —, fie cheltuieli costisitoare — care depășeau veniturile lor — pentru că doar astfel putea să fie făcută eficientă, în noile condiții, oastea cea mare. Înarmată numai cu armamentul tradițional — arcuri cu săgeți, săbii, sulițe —, ea nu mai putea fi un adversar redutabil pentru armatele modern înzestrate. Astfel că, în mod obiectiv, saltul înregistrat în evoluția armamentului pe plan general a impus adaptarea structurilor militare existente, renunțarea la utilizarea unora și dezvoltarea cu prioritate a altora. Armatele au devenit, din prima jumătate a secolului al XVI-lea, organisme militare a căror fiabilitate presupunea mari eforturi financiare, menținerea lor și în timp de pace, structurarea pe genuri de arme și o profesionalizare care cerea timp îndelungat de instruire și educare.

În asemenea condiții, păstrînd în continuare un pronunțat caracter popular, oștile românești au trebuit să se adapteze noilor exigențe, mărimea și organizarea lor fiind în relație directă cu veniturile financiare ale statului și partea alocată din acestea resortului militar.

Mobilizarea generală a oastei se făcea prin strigarea în tîrguri și sate a poruncii domnești de concentrare a luptătorilor într-o zonă determinată de situația politico-strategică din momentul respectiv. La această „chemare sub steag" trebuia să se supună întreaga populație aptă de a purta armele. „În toată țara trimisă de sîrg să iasă toți la oaste", „de sîrg au trimis în toate părțile în țară să se strîngă la Roman", „au dat veste și țării de sîrg să se strîngă", „strînse țara toată" — așa definește Grigore Ureche sistemul de mobilizare a oastei celei mari în Moldova, echivalentă — datorită participării generale — cu „țara" [17].

În Țara Românească — așa cum atestă o știre din 1496 — în cazul pregătirii de război, „se strigă în toate părțile, prin toate cetățile și tîrgurile, că toți ostașii cei buni și toți oamenii sănătoși să încalece pe cai și să plece" [18]. Mobilizarea generală însemna deci chemarea sub steaguri a tuturor „oamenilor sănătoși", fără excepție, ridicarea la arme a „țării".

Un procedeu original de mobilizare a „țării" era cel practicat în Transilvania — amintit deja — al călăreților care purtau prin așezări o sabie însîngerată.

Răspunsul „țării" la chemarea sub steag a fost totdeauna prompt și eficient. Unitățile militare se concentrau zonal, deplasîndu-se apoi cu rapiditate la locul de adunare ordonat de domn. Desele chemări sub arme ale oastei țării au creat o experiență bogată în domeniul mobilizării, care s-a tradus în

[17] Ureche, *Letopisețul*, p. 110, 116, 144, 198 etc. Din vremea domniei lui Despot Vodă ne-a rămas o altă știre, potrivit căreia „strigarea" se făcea mai întîi în capitala țării „ca toți bărbații să fie sub arme la a doua poruncă" *(Călători străini*, vol. II, p. 163).

[18] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 399.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rapiditatea execuției acesteia în timpul și locul hotărîte de comandamentul suprem.

Alarmarea se dădea atunci cînd dușmanul năvălea în țară prin surprindere, prin așa-zisa „șfară în țară", adică prin aprinderea de focuri pe locuri vizibile de departe. Prima informație despre acest sistem de alarmare este relatată într-o cronică turcească referitoare la o expediție întreprinsă în spațiul românesc de Umur beg, în care se spune că, atunci cînd otomanii au ajuns la Chilia, hotarul Valahiei, și au început să prade, locuitorii „își dădură de știre unii altora prin mijlocul ierburilor aprinse" [19].

În Transilvania ridicarea oastei se făcea pe baza unui ordin al voievodului, care poruncea locuitorilor să se prezinte echipați și înarmați în locul stabilit pentru concentrarea armatei; astfel, la 1449, Iancu de Hunedoara cerea judelui și juraților Brașovului să ia măsuri pentru a se vesti în regiunea respectivă ca „să fie gata fiecare pentru oaste" [20].

Știrile privind efectivele oastei sînt destul de bogate, permițînd evaluări cît mai exacte ale puterii militare românești. În 1439, conform relatării unui contemporan, Vlad Dracul putea strînge la oaste 15 000 de călărești, considerați „les plus vaillants gens qui soyent au monde" (cei mai viteji oameni din lume) [21]. Informația, care aparține șambelanului împăratului bizantin, trimis în misiune diplomatică la Paris, constituie, totodată, o grăitoare recunoaștere europeană a virtuților militare de excepție ale oștenilor români [22]. În caz de mare primejdie pentru țară efectivele oastei celei mari ajungeau, în cazul Țării Românești, la circa 30 000 de oameni, așa cum s-a întîmplat în vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn.

Tot în Muntenia, Vlad Țepeș a putut strînge sub arme, la 1462, circa 30 000 de oameni, chemînd la oaste toți locuitorii, după unele izvoare, „începînd de la 12 ani în sus" [23]. În Moldova, Ștefan cel Mare putea ridica cu regularitate o oaste de circa 40 000 de oșteni, așa cum a procedat în campaniile de apărare din 1475 și 1476 împotriva agresiunii otomane, și în 1497 în luptele cu oștile polone invadatoare.

O știre din 1475 menționează că puterea militară a Moldovei se compunea din 20 000 de pedestrași și 12 000 de călărești, aceea a Țării Românești din 30 000 de pedestrași și 8 000 de călărești, acestor efective adăugîndu-li-se 2 000 de români transilvăneni, care erau „lăudați mai mult decît oricare în luptă contra turcilor" [24]. Este vorba, deci, de efective de 30 000—40 000 de oameni, pe care puteau să le ridice obișnuit — în a doua jumătate a secolului al XV-lea — fiecare dintre cele două țări române în confruntările cu armatele străine invadatoare.

Cît privește Transilvania, documentele vremii atestă că pentru a respinge invazia otomană din primăvara și vara anului 1442, chemînd la lupta de apărare doar locuitorii părților de sud ale voievodatului, Iancu de Hunedoara a reușit să ridice o armată de aproximativ 20 000 de oșteni.

[19] *Cronici turcești*, vol. I, p. 36—37.
[20] *DRH, D*, vol. I, p. 406.
[21] N. Iorga, *O judecată din 1439 asupra românilor*, în „Floarea darurilor", anul II (1907) nr. 6, p. 89.
[22] Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'outre mer*, Paris, 1892, p. 264.
[23] I. Bianu, *Cîteva documente din arhivele de stat de la Milan*, în „Columna lui Traian", IV (1883), p. 38.
[24] *Studii și documente*, vol. XVI, p. 118—119.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În prima jumătate a secolului al XVI-lea izvoarele consemnează o sporire a efectivelor oastei celei mari, lucru care trebuie pus în legătură și cu o probabilă creștere demografică. Potrivit informației furnizate în 1502 de Matteo Muriano, medicul venețian al lui Ștefan cel Mare, Moldova putea ridica o oaste de circa 60 000 de oșteni [25]. Urmașul marelui voievod, Petru Rareș, declara el însuși că, în cazul unei expediții generale împotriva Porții, ar putea ridica la luptă pînă la 45 000 de oșteni din țara sa, plus 20 000 din Transilvania și 25 000 din Țara Românească. Umanistul transilvănean Nicolaus Olahus considera că Țara Românească putea dispune, la nevoie, de 40 000—50 000 de ostași, iar la 1520, Neagoe Basarab aprecia forța militară a țării sale la 40 000 de oșteni, pedestrași și călăreți *(equitibus pedestribusque quadraginta milibus)* [26]. Alte izvoare — cum ar fi deja citatul G. Reicherstorffer — indică, pentru Moldova, pînă la 60 000 de călăreți și pedestrași, în timp ce Anton Verancsics susținea că, la 1538, în fața primejdiei otomane, Petru Rareș a strîns 60 000—70 000 de oșteni [27].

Din aceste date rezultă că, în cazul unei mari primejdii, Moldova putea ridica la arme, prin mobilizare generală, efective ce depășeau 40 000 de oameni, care era de fapt cifra obișnuită a efectivelor oastei moldovene și muntene. Așa cum s-a observat, aceste efective erau mari în raport cu numărul populației și nu se pot explica decît prin mobilizarea la oaste a întregii populații bărbătești în stare să poarte arme. Totodată, compulsarea datelor rezultate din izvoarele epocii permite evaluarea aproximativă a efectivelor întrunite ale oștilor celor trei țări române — indicator al puterii militare a poporului român în acea epocă — la impresionanta cifră de 120 000—140 000 de luptători. Această forță militară a fost capabilă să se opună cu succes armatelor experimentate ale unor mari puteri expansioniste.

Se înțelege că atunci cînd oștile române participau la campanii în afara hotarelor, efectivele lor nu cuprindeau decît o parte a oastei și oricum nu oastea cea mare, care nu era chemată sub arme decît la războaiele de apărare a țării. Semnificative în acest sens sînt spusele unui polon despre cei 20 000 de oșteni moldoveni care au participat la bătălia de la Obertyn din anul 1531; această oaste fusese „adunată din floarea supușilor" lui Rareș, „afară de poporul de rînd, pe care aceia îi numesc țărani, care a stat acasă" *(excepto communi populo, quem illi Czern vocant, domi residente)* [28].

În concluzie, puterea militară a statalității românești și-a avut ca element fundamental oastea ce mare, fiind — cum spunea Nicolae Iorga — „cea mai veche alcătuire obștească a românilor (care) se razimă pe datoria de a lupta a tuturor" [29]. Expresie a unei evoluții lăuntrice unitare a întregii societăți românești, răspuns original și eficient la amenințările din afară asupra spațiului carpato-danubiano-pontic, existența oastei celei mari ilustrează și din punct de vedere militar unitatea multilaterală a poporului român și a alcătuirilor sale social-politice. Reprezentînd instituționalizarea tradiției străvechi a ridi-

[25] *Călători străini*, vol. I, p. 149.
[26] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 243.
[27] *Călători străini*, vol. I, p. 199.
[28] I. Ursu, *Bătăliile de la Gwozdziec și Obertyn (1531)*, în AARMSI, s. II, tom XXXV (1912—1913), p. 23.
[29] N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I (pînă la 1599), ed. a II-a, București, 1929, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cării întregului popor la arme pentru apărarea patriei, oastea cea mare a constituit chezăşia salvgardării intereselor vitale ale poporului român în această epocă, asigurînd, în momentele limită, conservarea fiinţei sale etnice şi existenţa lui statală.

Aplicarea principiului apărării patriei de către întregul popor a dus la crearea unei impresionante puteri militare româneşti cu puţine similitudini pe continentul european sub raportul efectivelor întrunite. În existenţa acesteia rezidă secretul militar victorii obţinute împotriva repetatelor invazii străine, explicaţia faptului de excepţie că în timp ce în imediata vecinătate a spaţiului românesc au dispărut, sub loviturile Imperiului otoman, state puternice, chiar mari puteri ca Imperiu bizantin şi regatul Ungariei, statalitatea românească şi-a putut menţine fiinţa, caracterul de sine stătător.

Oastea cea mica. Desfăşurarea unei vieţi statale fluente a reclamat, obiectiv, dezvoltarea unui instrument militar cu caracter de permanenţă necesar îndeplinirii sarcinilor administrative-fiscale, dar, mai ales, capabil să facă faţă unor ameninţări externe neprevăzute, pentru perioada de timp necesară ridicării la arme a oastei celei mari. Astfel au apărut şi s-au dezvoltat două categorii de ostaşi: cei care făceau parte din aparatul administrativ-militar central şi local şi cei din cetele boierilor, formate din „slugile" acestora. Aceste categorii au alcătuit curtea, sau, cu un termen actual sintetic, „oastea cea mică" a ţării; ele au îndeplinit atît sarcinile administraţiei în timp de pace, cît şi misiuni militare în vreme de război.

Documente şi cronici mai tîrzii amintesc, totodată, diverse categorii de oşteni — slugi, voinici, viteji, curteni etc. — a căror vechime şi organizare era legată fără îndoială de progresele înregistrate în dezvoltarea generală a statelor feudale româneşti şi a mijloacelor de apărare ale acestora. Diversitatea categoriilor ostăşeşti, menţionată documentar, constituie o concludentă dovadă a caracterului perfecţionat al organismului militar permanent românesc, asigurîndu-i acestuia viabilitatea, făcîndu-l capabil să răspundă unui evantai larg de misiuni atît în timp de pace, cît şi la vreme de război.

Slugile au constituit prima categorie de slujbaşi mărunţi ai statului feudal. În evul mediu se dădea acest nume tuturor locuitorilor dependenţi faţă de domnul ţării sau de boieri, cărora le prestau slujba. În documentele emise de cancelariile Moldovei şi Ţării Româneşti în secolul al XV-lea şi marii boieri sînt numiţi uneori slugi ale domnului. Mai tîrziu, pe măsura stabilirii unei ierarhii mai precise, în rîndurile celor care slujeau domniei s-au conturat trei categorii: marii dregători, boierii şi slugile domneşti, ultimii constituind aparatul propriu-zis al statului.

Rolul deosebit de important al acestor „slugi" era arătat de Basarab Ţepeluş, domnul Munteniei, care afirma în jurul anului 1480: „noi domnii cu slugile putem ţine (adică stăpîni — *n.n.)* ţara" [30]. Raporturile dintre stăpîn şi slugă erau caracterizate prin slujba pe care ultimul era dator să o presteze primului; vorbind despre aceasta, acelaşi domn scria sibienilor că a trimis o slugă cu o slujbă „ca domnul pe sluga sa".

[30] Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul, în secolii XV şi XVI*, Bucureşti, f.a., p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În afară de slugile domneşti, documentele amintesc numeroase „slugi" ale marilor boieri, pe care îi ajutau să îşi administreze proprietăţile. În vreme de război, slugile alcătuiau cetele înarmate ale boierilor respectivi, formaţiuni cu caracter ostăşesc care au jucat un rol de seamă în organizarea militară a Munteniei şi Moldovei pînă în secolul al XVII-lea [31].

Ca şi în alte state medievale, slugile boiereşti erau recrutate dintre oamenii liberi, care se angajau să slujească pe boierii respectivi în schimbul unei protecţii eficace şi al promovării în ierarhia socială. În documentele prin care marii boieri îşi recompensau slugile pentru serviciile prestate se arată că răsplata era acordată pentru „slujbă dreaptă şi credincioasă", uneori chiar „cu sînge vărsat", ceea ce dovedeşte şi caracterul militar al slujbei. Întrucît şi voievodul îşi răsplătea boierii pentru aceeaşi „slujbă dreaptă şi credincioasă", înseamnă că între slugi şi marii stăpîni feudali existau raporturi asemănătoare acelora care îi legau pe aceştia din urmă de domnul ţării.

Cu vremea, îndeosebi în secolele XVI—XVII, pe măsura perfecţionării aparatului de stat, unora dintre slugile marilor dregători li s-au acordat şi titluri de dregători mărunţi (vornicei, spătărei, postelnicei etc.), uneori foarte probabil la intervenţia marilor dregători respectivi, care erau interesaţi să dispună de cît mai mulţi asemenea subalterni, de la care încasau anumite venituri şi în fruntea cărora unii dintre ei mergeau la război.

Existenţa cetelor marilor boieri este atestată de izvoarele vremii. Spre exemplu, în secolul al XV-lea boierul Albu cel Mare „s-a ridicat domn peste capul lui Vlad Voievod Ţepeş", iar domnul „a ieşit cu oaste împotriva lui şi l-a prins şi l-a tăiat pe el şi tot neamul lui" [32]. Albu dispunea deci de o forţă militară care a determinat pe domn să folosească o parte a oştirii împotriva boierului rebel. Mai tîrziu, banul Pîrvu Craiovescu a venit „cu mulţi voinici (ostaşi — *n.n.)* aleşi şi s-au închinat lui Vladislav Vodă"; cînd domnul „ş-au bătut joc de Pîrvul banul", boierul „au fugit înapoi la voinicii lui", s-a întors „gata de oaste şi au făcut războiu", biruindu-l pe Vladislav [33]. De data aceasta, oastea Craioveştilor a fost mai puternică chiar decît oastea domnitorului. Existenţa cetelor boiereşti este probată şi de faptul că boierii sau dregătorii aveau şi ei steaguri, ca şi corpurile de oaste domneşti; de pildă, în vremea lui Ştefan cel Mare, la negocierile de la Colomeea (1485) boierii au venit cu steagurile lor *(banderia)* [34].

Faptul că autoritatea militară a domnului includea în mod obligatoriu şi coordonarea, în caz de război, a cetelor boierilor, este indubitabil, în pofida ştirilor răzleţe privind ciocnirile sporadice între acestea din urmă şi oastea voievodului, terminate cel mai adesea cu pedepsirea „hiclenilor".

În Transilvania existau două categorii de slujitori, pomeniţi încă din secolele XII—XIII: unii aserviţi şi alţii liberi, asimilaţi nobililor. Pentru fapte deosebite de arme, primii puteau fi trecuţi în categoria secunzilor; de pildă, la 1333, cîţiva iobagi şi slujitori de cetate *(iobagiones et conditionarii castrenses)*,

[31] *Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc,* ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 111.

[32] *DIR, B, veac XVI,* vol. III, p. 4 (Este posibil ca domnul împotriva căruia s-a ridicat Albu să fi fost în realitate Vlad Dracul).

[33] *Istoria Ţării Româneşti,* p. 46.

[34] „Arhiva istorică", I/2, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

remarcați în lupte prin „slujbe credincioase", au fost trecuți în categoria slujitorilor liberi [35].

În afara slujitorilor, în Transilvania exista și categoria iobagilor de cetate, țărani aserviți care, pentru fapte remarcabile săvîrșite pe cîmpul de luptă, puteau fi trecuți în rîndul slujitorilor liberi (nobili).

Voinicii. Termenul de „voinic" desemnează noțiunea generală de ostaș, cu acest sens fiind utilizat în numeroase documente din secolul al XV-lea.

Românii „numesc pe soldați voinici", afirma, în secolul al XVI-lea, Anton Verancsics [36]. La 1432 voievodul Munteniei, Alexandru Aldea, îi informa pe brașoveni că oastea otomană ce se îndrepta împotriva Transilvaniei număra 74 000 de oameni, care însă nu erau „voinici de ispravă" [37]. Mai tîrziu, domnii Basarab Laiotă și Basarab Țepeluș cereau și ei transilvănenilor „voinici" în ajutor [38]. *Letopisețul Cantacuzinesc* amintește adeseori termenul de „voinici" (uneori „voinici viteji"), cu sensul de oșteni în general, pentru secolele XVI—XVII, iar cronicarul român Mihail Moxa îl folosește cu același înțeles cînd relatează despre „leafa voinicilor". În aceeași etapă istorică această categorie ostășească este pomenită și în organizarea militară a românilor din Peninsula Balcanică. Unele izvoare din secolele XV—XVI menționează că termenul de voinic era aplicat oștenilor pedeștri.

Vitejii. La începuturile statelor feudale românești, termenul de „viteaz" desemna pe cavalerul nobil, posesor de pămînt, care îndeplinea — în Transilvania, ca și în Moldova — atribuții militare și politice de seamă. La sfîrșitul secolului al XIV-lea și în primele decenii ale celui următor, unii dintre acești „viteji" erau membri ai sfatului domnesc din Moldova, stînd alături de marii boieri ai țării. Trebuie reținut faptul că, deși apar alături de marii boieri, vitejii constituiau încă de la început o altă categorie decît marea boierime. După domnia lui Alexandru cel Bun ei nu mai sînt amintiți ca membri ai sfatului domnesc. În vremea lui Ștefan cel Mare, termenul de viteaz desemna o categorie social-militară provenită din masa pedestrașilor, de obicei țărani, care, pentru fapte de arme deosebite, primeau anumite ranguri și beneficii din partea domnului țării.

Cronicarul Nicolae Costin scria: „ridicat-au Ștefan Vodă atunce pre mulți din prostime la statul de nemeș pentru războaiele ce au avut și vitejie la acele războaie" [39]. În timpul domniei lui Ștefan cel Mare vitejii sînt amintiți adesea în cronicile țării ca o importantă categorie de ostași, îndeplinind un rol de frunte în luptele glorioase purtate de marele voievod. Vitejii din vremea lui erau ostași călări. Notațiile din *Letopisețul Cantacuzinesc* probează existența vitejilor și în Țara Românească. Astfel că documentația epocii evidențiază ființarea acestei categorii ostășești în toate cele trei țări române, dovadă peremptorie a similitudinilor alcătuirii militare proprii.

[35] *DRH, D*, vol. I, p. 53—54.
[36] *Călători străini*, vol. I, p. 405.
[37] *DRH, D*, vol. I, p. 291.
[38] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 114, 132.
[39] M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau letopisețele Moldovei și Valahiei*, vol. I, București, 1872, p. 163.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Curtenii (slugile domnitorului) au constituit în evul mediu o importantă categorie de oşteni, îndeosebi în Muntenia şi în Moldova. Primele menţiuni documentare despre curteni, cu rol politico-militar, datează din vremea urmaşilor lui Alexandru cel Bun; într-un document din 8 octombrie 1434, Ştefan al II-lea întăreşte unei slugi a sa un sat, hotărînd ca „alt judeţ să nu aibă, ci să ţie numai de curtea noastră din Iaşi" [40]; într-un altul, din 1432—1442, Ilie Voievod întăreşte unei slugi două sate, menţionînd ca acestea „să asculte de curtea domnească din Suceava" [41]. Aflaţi în „ascultare" (subordonare — *n.n.)* faţă de curţile domneşti din Iaşi sau din Suceava, „slugile" respective erau numite curteni, în vreme de război concentrîndu-se sub steagurile domnitorului. În Ţara Românească curtenii sînt cunoscuţi, uneori, şi sub denumirea de slugi domneşti trimise de la curte.

După cum rezultă din izvoare mai tîrzii, curtenii erau recrutaţi din rîndurile micii boierimi de ţară, fiind posesori de pămînt. Această categorie militară va juca un rol de seamă în marile confruntări pentru apărarea ţării. A doua jumătate a secolului al XV-lea şi primele decenii ale celui următor pot fi considerate ca epoca de înflorire a curtenilor. În această vreme, slugile domneşti erau scutite de dări, în schimbul slujbelor prestate domniei şi statului feudal atît în timp de pace, cît şi în timp de război. În a doua jumătate a secolului al XV-lea numărul curtenilor aflaţi în slujba domniei a crescut, ca urmare a ridicării în rîndurile lor a ţăranilor oşteni care îşi dovediseră vitejia pe cîmpurile de luptă. Referindu-se la acest din urmă fapt, cronicarul polon Jan Dlugosz scrie că ei au fost trecuţi din rîndul pedestraşilor în acela al călăreţilor [42].

Din izvoarele contemporane rezultă că vitejii şi curtenii constituiau categorii de oşteni foarte asemănătoare. Vorbind de bătălia de la Valea Albă (Războieni), un cronicar moldovean afirmă că au pierit mulţi dintre boierii cei mari şi „vitejii cei buni" [43]; referindu-se la aceeaşi confruntare armată, însuşi Ştefan cel Mare menţiona că, trebuind să-i lase pe ţărani să-şi apere gospodăriile ameninţate de tătari, a rămas în faţa imensului puhoi otoman doar cu „curtea" sa, alcătuită, după un izvor contemporan, din 10 000 de ostaşi [44]. Rezultă deci că la 1476 curtea domnitorului era alcătuită în bună parte din „vitejii cei buni".

În Ţara Românească procesul este asemănător; şi aici numărul vitejilor a crescut, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, prin ridicarea în rîndurile lor a ţăranilor care se distingeau în lupte, îndeosebi în vremea lui Vlad Ţepeş. Vitejii sînt desemnaţi în relatarea ienicerului sîrb Constantin de Ostroviţa drept curteni *(kurtiani)*; ei apar cu această denumire şi în documentele interne de după domnia lui Vlad Ţepeş.

Oştenii care se distingeau în războaie prin bărbăţie şi devotament faţă de ţară şi de domn primeau în timp de pace atribuţii administrative ţinînd de o curte şi intrau în rîndul ei. Este posibil ca în primele decenii ale secolului al XVI-lea unii dintre aceştia să fi devenit vătafi, adică comandanţi de mici unităţi teritoriale de curteni.

[40] *DIR, A, sec. XIV—XV*, p. 113.
[41] *Moldavia v epohu feodalizma*, vol. I, Chişinău, 1961, p. 2.
[42] J. Dlugosz, *Historiae Poloniae*, tom II, Lipsiae, 1712, col. 526.
[43] *Cronicile slavo-române*, p. 18.
[44] C. Esarcu, *O relaţiune cortemporană inedită despre Ştefan cel Mare, 1476, din Biblioteca Marciană din Veneţia, Classis X, codex CLXXVIII*, în „Columna lui Traian", 1876, p. 378.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Acțiunea lui Ștefan cel Mare de sporire a efectivelor curtenilor tindea să întărească puterea centrală. În același timp, această tendință se datora faptului că Moldova, fiind obligată să ducă grele războaie pentru apărarea independenței, avea nevoie de o armată mai numeroasă și mai bine organizată.

Hînsarii reprezentau un corp de oaste călăreață al cărui nume derivă din *cursores* (care aleargă); sub denumirea de husari sau hînsari ei erau cunoscuți — în secolele X—XIV — și în Peninsula Balcanică.

În Moldova sînt amintiți ca un corp de oaste, cronica țării menționînd că în cursul bătăliei de la Valea Albă ar fi murit pînă și „husarii, oșteni vestiți" [45]. Husarii (hînsarii) au continuat să existe și în secolul următor. Atestați ca un corp de oaste organizat în vremea lui Ștefan cel Mare, nu este exclus ca această categorie de ostași să fi existat și înainte de domnia marelui voievod.

Husarii sînt atestați și în Transilvania. Un document din 1435 prevedea — pentru regiunile din sudul țării — obligația de a înarma, la fiecare 24 de porți, cîte un husar cu scut, lance, zale sau platoșe și coif [46].

Mercenarii. Spre deosebire de armatele statelor apusene, puterea militară românească nu s-a bizuit în această etapă pe sistemul mercenariatului. Existența unei oștiri de țară bine închegată și eficientă a determinat ca numărul lefegiilor să fie foarte redus. Asemenea ostași plătiți — numiți uneori în documentele moldovenești joldunari, de la jold (leafă) — sînt amintiți în unele documente din vremea lui Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Iliaș și Vlad Țepeș. Cercetările arheologice din Moldova au evidențiat, de asemenea, prezența unor elemente mercenare în garnizoanele unor cetăți încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Prezența redusă a mercenarilor în secolul al XV-lea se leagă și de insuficiența mijloacelor financiare de care dispuneau voievozii. Grăitoare pentru ilustrarea acestei realități este o scrisoare a lui Vlad Țepeș către brașoveni, prin care le cerea „voinici" (oșteni) să-l slujească, înștiințîndu-i însă că, neavînd ducați să le plătească leafă, îi va „milui" și-i va „hrăni" ca și pe celelalte slugi ale sale [47]. Abia mai tîrziu și anume în secolele XVI—XVII, mercenarii vor juca un rol mai însemnat în oastea țării. Plata mercenarilor — în mare majoritate străini — se făcea lunar, domnul angajîndu-se — cum arată un document de la Iliaș Vodă — „să dăm hrană lor și cailor lor, iar pierderile să le plătim cu bani gata" [48].

În Transilvania mercenarii sînt amintiți prima dată în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, cînd se constată prezența unor oșteni proveniți din Anglia în cetatea de la Bran.

Voievodul transilvan sau alți mari dregători puteau recruta mercenari străini sau localnici. De pildă, în anul 1426, Albert din Valea lui Mihai a mers în sprijinul lui Dan al II-lea cu 225 lăncieri „recrutați pe cheltuiala sa" [49]. În același an, Dan al II-lea a primit în sprijin în luptele împotriva forțelor otomane 1 000 de mercenari din Transilvania, din care 100 de călăreți și 900 de pedestrași, întreținuți pe cheltuiala sa.

[45] *Cronicile slavo-române*, p. 18.
[46] Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 258.
[47] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 99.
[48] R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 81.
[49] *DRH, D*, vol. I, p. 254.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O deosebită dezvoltare a luat oastea de mercenari în timpul luptelor antiotomane conduse de Iancu de Hunedoara; voievodul Transilvaniei a angajat un mare număr de luptători străini (italieni, cehi, poloni etc.), dar și români, care erau plătiți atît din veniturile statului, cît și din acelea personale ale voievodului. Ei erau necesari marelui comandant de oaste, cu deosebire în timpul campaniilor purtate dincolo de hotarele spațiului românesc.

În Muntenia mercenarii sînt amintiți în număr mai mare în vremea domniei lui Vlad Țepeș [50].

Despre Petru Rareș se spune că ținea „pe cheltuiala sa proprie trei mii de călăreți care stau necontenit sub arme, gata să însoțească oriunde pe voievod cu trupele lor" [51].

În cadrul puterii militare românești din această epocă mercenarii au avut un rol cu totul secundar, unii voievozi recurgînd totuși la serviciile lor datorită faptului că erau înzestrați cu armament de foc și superior profesionalizați. Rolul lor în efortul militar românesc a fost însă redus întrucît, cum constata pe bună dreptate A. D. Xenopol, „cu sînge cumpărat nu se ocrotește neatîrnarea și existența unui popor" [52].

Categoriile militare caracteristice armatelor românești în această epocă s-au dezvoltat pe fondul alcătuirii ostășești tradiționale. Ele s-au conturat riguros în funcție de sarcinile sporite ale apărării patriei, precum și de evoluția artei războiului în plan general. Definitoriu pentru organizarea puterii de apărare este existența unor categorii militare similare în cele trei țări române, particularitățile evidențiate nealterînd cu nimic omogenitatea alcătuirii oastei în întregul spațiu carpato-danubiano-pontic. În tabelul de mai jos sînt prezentate centralizat categoriile ostășești ale „oastei celei mici" a țărilor române în această epocă:

CATEGORII MILITARE ALE
„OASTEI CELEI MICI"

CATEGORII MILITARE	GEN DE ARMĂ
Slugi	infanterie și cavalerie
Curteni	cavalerie (călărași)
Viteji	infanterie și cavalerie
Hînsari	cavalerie
Lefegii (mercenari)	infanterie, cavalerie și artilerie

Relativa varietate de categorii militare — expresie a trăsăturilor socio-economice specifice societății românești, precum și standardelor epocii — scoate în evidență complexitatea organismului ostășesc la români, capacitatea lui de a se măsura victorios cu oști străine puternice, asigurînd astfel integritatea și libertatea gliei străbune.

[50] *Expuneri istorice*, p. 283.
[51] *Călători străini*, vol. I, p. 199.
[52] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 143.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aflată la nivelul european al epocii, structurarea pe categorii militare a oștirii române ilustrează și trăsături originale rezultate dintr-o străveche tradiție ori impuse de împrejurările politico-militare în care se desfășura acum efortul general de apărare a patriei.

Organizarea oastei era teritorială, fiecare unitate administrativă constituind o formațiune militară care putea acționa fie independent, în cazul unor acțiuni de mai mică amploare — respingerea de incursiuni prădalnice, razii etc. —, fie întrunit în cadrul oastei țării.

Cea mai veche unitate militară amintită în documente este *steagul (banderium)*, întîlnită în toate țările române, denumirea acestei structuri ostășești derivînd de la însemnul militar omonim. În 1368, domnului Țării Românești, Vladislav Vlaicu, i se cerea de către un dregător bănățean un ajutor de cel puțin trei sau patru steaguri [53], mărturie relevantă pentru organizarea oștirii românești în acea perioadă pe steaguri. Steagul era o unitate mili ară alcătuită pe principiul împărțirii administrativ-teritoriale, în compunerea lui intrînd luptători de pe raza acesteia. La 1432 se menționează în Moldova un boier mărunt care trebuia „să țină de steagul de Tutova, cine îl va ține, și alt judecător să nu aibă" [54].

În jurul steagului, purtat de un oștean, numit stegar, se strîngeau luptătorii unității militare respective; despre Ștefan cel Mare se spune că, în noiembrie 1473, „a împărțit oastei sale steaguri" [55], adică a organizat oștirea pe astfel de unități și le-a încredințat însemnele necesare acestora înainte de a intra în campanie. Efectivele steagurilor erau variabile, în funcție de capacitatea demografică a structurii administrative respective. Oastea lui Ștefan cel Mare, aflată în campanie în Țara Românească la 1473, cuprindea 48 de steaguri. Întrucît ea însuma 12 000—15 000 de oșteni rezultă că, în medie, efectivul unui steag era de 250 de luptători. În Transilvania efectivele steagurilor puteau atinge 500 pînă la 1 000 de oșteni, cît avea, la 1433, steagul (banderiul) voievodului. Izvoarele vremii menționează că volumul ajutorului militar acordat reciproc de țările române în caz de primejdie era evaluat cel mai adesea în steaguri. De pildă, la 1432, Alexandru Aldea, domnul Țării Românești, a primit ajutor din Moldova patru steaguri de ostași.

*Ceata** era marea unitate tactică ce acționa îndeobște în compunerea oastei întrunite, dar putea întreprinde și acțiuni independente de cercetare, hărțuire sau diversiune. După cum rezultă din știrea privind campania condusă de Ștefan cel Mare în anul 1473, cele 48 de steaguri ale oștirii sale intrau în componența a 12 cete. Efectivele acestor unități nu erau însă fixe, stabilindu-se îndeobște ad-hoc în funcție de necesitățile desfășurării campaniei (luptei). Tot cete se numeau și grupurile de oșteni strînse și conduse de boieri (cetele boierești), iar mai tîrziu breslele de curteni și slujitori.

[53] *DRH, D*, vol. I, p. 94.
[54] *DRH, A*, vol. I, p. 157.
[55] *Cronicile slavo-române*, p. 17.

* Termenul de ceată este foarte vechi în limba română, derivînd din latinescul *coetus* — adunare, unire. El a fost moștenit din perioada de formare a poporului român și desemnează o formă de organizare militară a puterii ostășești, păstrată în tot acest răstimp.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Efectivele și mobilitatea acestor mari unități tactice le permiteau îndeplinirea unor misiuni de luptă diverse, de la angajarea contactului cu trupele inamice la executarea de contraatacuri pentru dezorganizarea dispozitivului dușman.

Pîlcul constituia marea unitate ce putea purta acțiuni independente de nivel operativ și se organiza în vederea executării de marșuri strategice și angajării bătăliei, efectivele sale stabilindu-se după împrejurări. De pildă, la 1510, Vlăduț Vodă și-a împărțit oastea în trei pîlcuri, iar în 1528 Petru Rareș, în prima sa campanie transilvăneană, își avea oastea organizată în două pîlcuri. Despre o astfel de organizare în vederea luptei amintesc și *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.*

Structuri militare superioare de organizare, care reflectă flexibilitatea compunerii oștilor române, erau corpurile de oaste mobilizate, la nevoie, pe spații mai întinse. Astfel, în Moldova documentele consemnează existența oștilor „Țării de Sus" și „Țării de Jos", comandate de vornici ca locțiitori ai voievodului, în Țara Românească — oștile Mehedinților și ale banului Craiovei, iar în Transilvania — corpurile de oaste ale diferitelor zone conduse de cnezi români și corpul de oaste al scaunelor secuiești, în frunte cu *comes siculorum.* Astfel de structuri militare erau o moștenire a situației din vremurile anterioare centralizării statale, în perioada evului mediu ele îndeplinind misiuni de apărare a granițelor pe direcțiile respective.

IERARHIA MILITARĂ ÎN CADRUL OASTEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI MOLDOVA

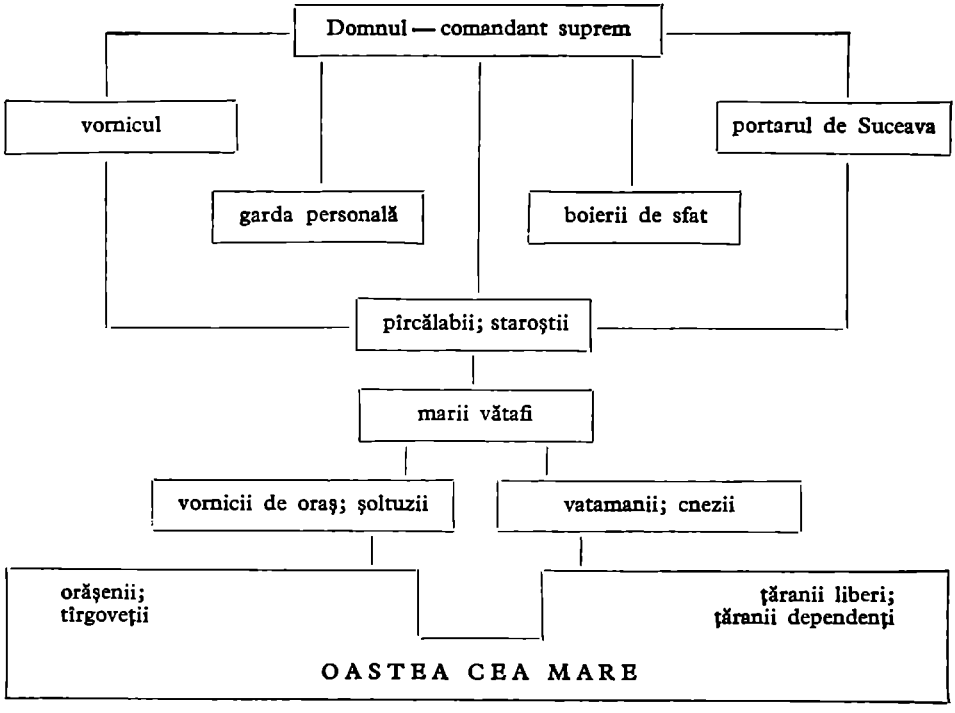

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Comandantul suprem al oștirii în Țara Românească și în Moldova era domnul sau voievodul (ultimul termen desemnînd chiar noțiunea de comandant de oaste). Cînd domnul încredința comanda oastei unui dregător al său, acesta putea fi numit și el voievod; de pildă, la 1497, Ștefan cel Mare l-a trimis pe vornicul Boldur, „voievodul său", cu oaste ca să zdrobească forțele polone la Lențești.

În Țara Românească un important rol militar avea marele spătar, care comanda efectiv întreaga armată. Într-o vreme în care atribuțiile membrilor sfatului domnesc nu erau prea bine diferențiate, funcția de comandant o putea împlini oricare mare dregător din însărcinarea domnului.

În Moldova, un rol asemănător cu al marelui spătar îndeplinea marele vornic, care a fost comandantul oștirii pînă la apariția hatmanului. Din vremea lui Ștefan cel Mare un rol important în conducerea oastei avea portarul de Suceava, devenit mai tîrziu hatman și pîrcălab de Suceava.

Dintre dregătorii teritoriali, importante atribuții militare îndeplineau comandanții cetăților din Moldova, care conduceau la luptă steagurile din ținuturile unde își aveau reședința.

În primele decenii ale secolului al XVI-lea, ca urmare a întăririi autorității centrale și a creșterii numărului curtenilor de care dispunea domnia atît în Muntenia, cît și în Moldova, aceștia au fost organizați mai temeinic, pe județe și, respectiv, pe ținuturi (pînă atunci țineau de curțile și cetățile domnești). Ei au fost puși sub comanda marilor vătafi sau a vătafilor de județe și de ținuturi, care aveau atribuții de ordin administrativ pe teritoriile lor de competență. Primii mari vătafi sînt amintiți în documentele Țării Românești în al treilea deceniu al secolului al XVI-lea, iar în Moldova în timpul celei de a doua domnii a lui Petru Rareș, în vremea căruia curtenii au fost mai bine organizați. Începînd de la mijlocul secolului al XVI-lea, de pe la 1546, în ținuturile moldovene se poate urmări succesiunea marilor vătafi pînă către mijlocul secolului următor, cînd ei au fost înlocuiți cu căpitanii de ținut.

IERARHIA MILITARĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ MUNTENIA

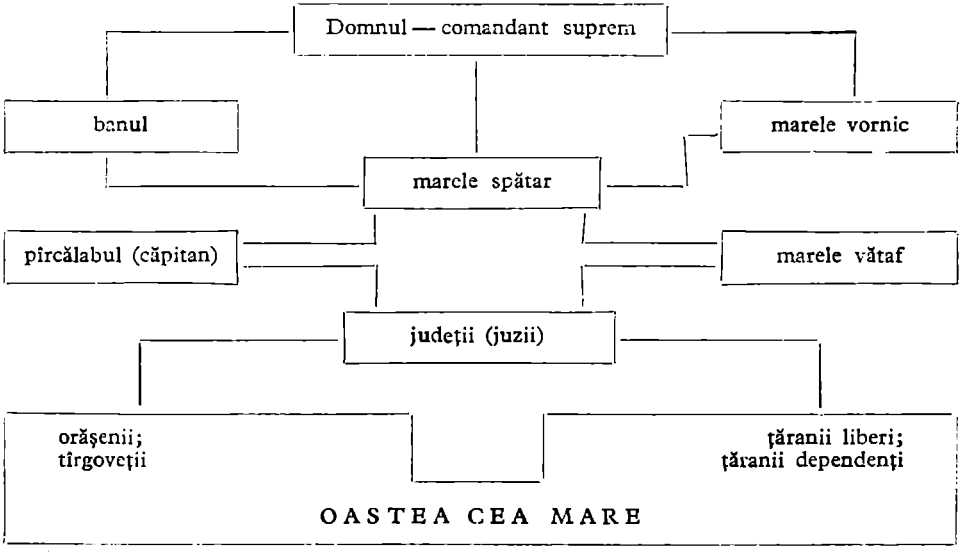

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În Transilvania un rol militar important au avut castelanii, adică comandanții garnizoanelor cetăților, precum și căpitanii, amintiți în documentele de limbă latină încă din secolul al XIV-lea. Termenul de căpitan *(capitaneus)* desemna pe orice comandant militar; exista un căpitan suprem *(capitaneus exercitus generalis)*, cum a fost Iancu de Hunedoara, precum și căpitani regionali, respectiv comandanții trupelor din regiunea ce le era încredințată pentru apărare. Tot căpitani se numeau și comandanții diverselor grupuri de oaste trimise în misiune. De pildă, în 1423, voievodul Transilvaniei a trimis în ajutorul lui Dan al II-lea „o mare parte din oamenii săi de oaste", punîndu-l căpitan sau conducător pe Ladislau zis Forro din Sfîntu Gheorghe [56]. Uneori căpitanii puteau fi aleși de oștenii din subordine, cum s-a întîmplat cu Ștefan paharnicul, ales căpitan și conducător de sașii și secuii trimiși în ajutorul lui Dan al II-lea.

Ierarhia militară superioară a oastei voievodatului Transilvaniei se evidențiază în felul următor, prin interpretarea documentelor epocii:

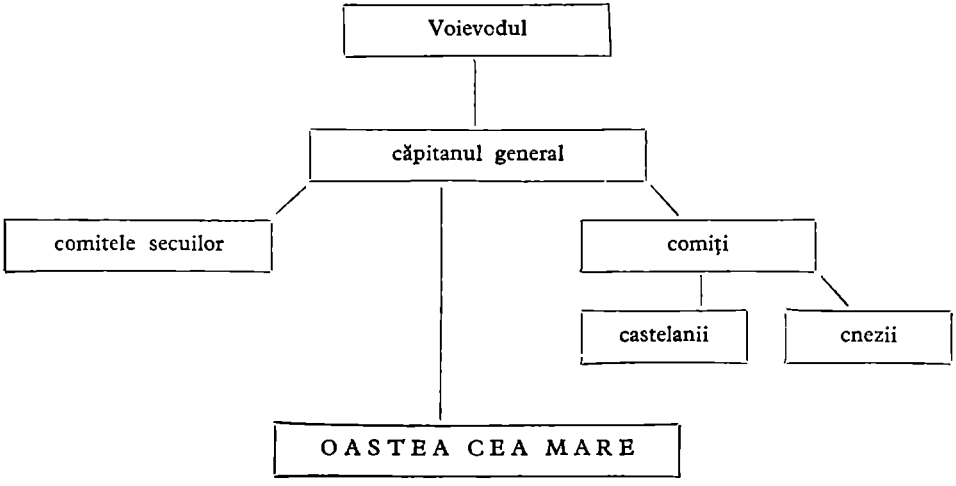

În ansamblu, organizarea și încadrarea oastei asigurau puterii armate românești flexibilitate și manevrabilitate, ea fiind capabilă să se concentreze rapid, să întreprindă acțiuni militare complexe și simultane pe direcții diferite, să înfrîngă adversari mai puternici. Similitudinile existente în organica oștirilor țărilor române au facilitat cooperarea de luptă în timpul unor campanii și bătălii, ca cele de la Rovine, Vaslui etc., în astfel de momente înregistrîndu-se existența unei armate românești omogene ca organizare și sistem de conducere. În același timp, organica oastei, prin varietatea structurilor componente, permitea executarea întregii game de acțiuni militare și folosirea tuturor procedeelor de luptă. Cu astfel de oștiri au putut fi îndeplinite misiuni strategice de mare anvergură — cum au fost: apărarea frontierei ponto-danubiene, interzicerea direcției nord-pontice către centrul Europei, dar și a pătrunderilor inamice dinspre vest spre bazinul carpatic —, precum și altele de mai mică

[56] *DRH, D*, vol. I, p. 226.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

amploare, de ordin tactic — bararea căilor secundare de penetraţie în interiorul teritoriului românesc, apărarea punctelor obligate de trecere (vaduri, pasuri), siguranţa fortificaţiilor, securitatea centrelor urbane ş.a.

ÎNZESTRAREA, ECHIPAREA ŞI ASIGURAREA MATERIALĂ A OASTEI

În secolele XIV—XVI armatele ţărilor române au fost înzestrate cu un armament divers, la nivelul atins de tehnica vremii. Armamentul de bază în această vreme era de tăiere şi izbire (săbii, spade, securi, măciuci); de aruncare la distanţă (arcuri cu săgeţi şi suliţe) şi de protecţie (zale, scuturi, platoşe, coifuri).

Este greu de făcut o proporţie între diversele categorii de arme albe utilizate de oastea ţărilor române; din mărturiile documentare rezultă totuşi că existau anumite preferinţe pentru armele considerate tradiţionale, cum ar fi: spadele, săbiile, suliţele şi lăncile, fără a se putea nega unele influenţe străine în folosirea altora.

Tipologia tuturor mijloacelor de luptă folosite în ţările române, ca şi evoluţia acestora se pot reconstitui prin studiul rezultatelor săpăturilor arheologice, precum şi din informaţia documentară şi iconografică existentă.

Armele erau confecţionate atît de meşterii din Ţara Românească şi din Moldova, cît şi, mai ales, de cei din Transilvania. Fabricarea armelor în Ţara Românească este dovedită de numeroasele scrisori prin care unii voievozi din a doua jumătate a secolului al XV-lea cereau braşovenilor să faciliteze comerţul materiilor prime, a fierului pentru arme [57]. Ea este atestată apoi de menţiunile documentare ale unor meşteri specializaţi (săbieri, arcari etc.), ca şi de descoperirile arheologice; de pildă, în satul fortificat Coconi (judeţul Călăraşi) s-au găsit vîrfuri de săgeţi, pinteni, un mîner de spadă etc. alături de zgură de fier, provenită din confecţionarea armelor respective. Se înţelege că armele mai simple, precum securi, topoare, măciuci, suliţe, arcuri cu săgeţi, lănci etc., se puteau confecţiona şi de meşterii de la sate, iar unele dintre ele chiar şi de ceilalţi locuitori.

S-au păstrat numeroase scrisori prin care domnii din Moldova şi Ţara Românească cereau meşterilor ardeleni săgeţi, arcuri, săbii sau scuturi de fier, precum şi fier pentru făurirea armelor. Faptul că Transilvania era principala furnizoare de arme a dus la o anumită uniformizare a armamentului folosit de oştile româneşti în această epocă.

În afară de armele albe procurate prin comerţul obişnuit, în anumite momente grele pentru ţară autoritatea centrală făcea masive comenzi pentru arme; de pildă, la 1432, Alexandru Vodă Aldea solicita braşovenilor să-l ajute

[57] De pildă, Vlad Călugărul cerea braşovenilor „să lăsaţi să se aducă de acolo la noi, fără piedică, săgeţi şi arcuri şi săbii şi scuturi şi fier pentru arme", deci atît arme propriu-zise, cît şi fierul necesar confecţionării lor în ţară (I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 190).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

0.710

0.195

a)

0.313

0.037

0.030

0.060

0.053

0.087

0.060

0.060

0.078

0.073

a)

b)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

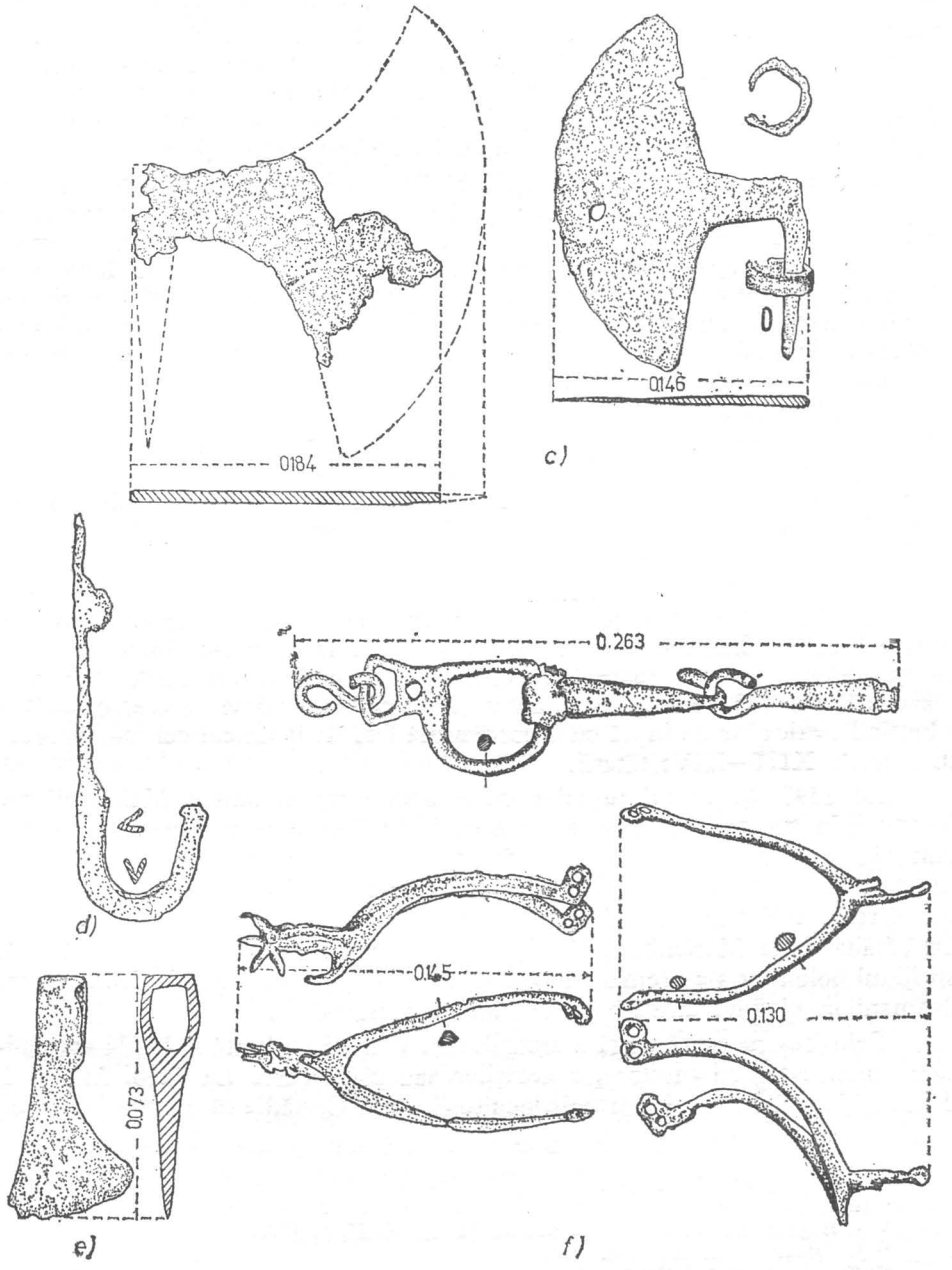

Armament şi echipament militar din secolele XIV—XVI descoperit la Baia: a) lamă şi gardă de sabie; b) vîrfuri de lance şi de săgeţi; c) halebarde; d) buterolă; e) baltag; f) pinteni şi piese de harnaşament

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„cu arcuri, cu săgeți, cu arme" [58]; Vlad Dracul cerea și el, pe la 1432—1433, transilvănenilor să-i procure „100 de puști, cu toate cele de trebuință, și arcuri cu săgeți și scuturi cît veți putea mai multe" [59]. Același voievod solicita brașovenilor, la 1445, arcuri, săgeți și puști. Cereri asemănătoare de armament adresate brașovenilor s-au păstrat și de la alți voievozi, precum Laiotă Basarab sau Vlad Călugărul, care solicitau arcuri cu săgeți, săbii și scuturi.

Înainte de luptele din anul 1476 Ștefan cel Mare solicita județului Brașovului să dea voie lui Mihai meșterul „să vie la noi cu săbii și cu arme, ca să ne fie împotriva păgînilor, căci avem nevoie de ele" [60]; către apusul îndelungatei sale domnii (la 1500—1503), marele voievod român a trimis tot la Brașov pe Trotușan spătarul ca să cumpere arme și scări de șa. Referindu-se la înzestrarea cu armament din epoca lui Ștefan cel Mare, cronicarul polon Jan Dlugosz afirmă că „dacă afla pe un țăran că nu are săgeți, arc, sabie și pinteni îl condamna fără milă la tăierea capului" [61].

În 1443 Iancu de Hunedoara cerea brașovenilor *quadraginta puscas ac lapides* [62] (patruzeci de puști și pietre), iar peste doi ani solicita 15 arcuri, 2 000 de săgeți și 200 corzi de arc pentru a fi trimise la Chilia (corzile erau necesare pentru înlocuirea celor uzate). Pe lîngă Brașov, principalul centru de producție a armelor pentru țările române, ateliere de fabricat arme se aflau la Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie.

Arcul cu săgeți constituia arma ofensivă cea mai răspîndită la români pentru lupta la distanță. Folosit cu precădere în secolele anterioare, arcul cu săgeți a rămas în continuare o armă de bază a oștilor române *. O cronică bizantină din 1332 atestă că românii „sînt cel mai adesea arcași călări" [63], adoptînd tactica lor de luptă cu această armă față de inamicul cel mai frecvent în secolele XIII—XIV: tătarii.

La 1395, în cursul luptelor cu armata ungară, oastea Moldovei era înarmată în cea mai mare parte cu arcuri, după cum mărturisește cronicarul Antonio Bonfini, care spune că Ștefan I „a strîns o oaste ușor înarmată și o mare mulțime de arcași" [64]. În același an, oastea transilvană trimisă în ajutorul lui Mircea cel Bătrîn avea „de fiecare lance cîte doi arcași sau săgetari buni" [65]. În bătălia de la Marienburg (1422), oștenii trimiși de Alexandru cel Bun în sprijinul polonilor s-au remarcat „aruncînd cu săgețile ca o ploaie deasă asupra dușmanilor, ei fiind la adăpost de săgețile acestora" [66].

Folosirea pe scară largă a arcurilor pe cîmpul de luptă a dus la specializarea unei categorii militare, a arcașilor sau săgetarilor. La 1418, Mihail I, domnul Țării Românești, a promis locuitorilor din Cisnădie că, în caz de război,

[58] *DRH, D*, vol. I, p. 294.
[59] *Ibidem*, p. 296.
[60] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 338.
[61] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 417.
[62] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 29.
* Întrucît, atît arcul, cît și săgeata sînt cuvinte de origine latină, este cert că utilizarea lor este străveche, anterioară migrațiilor asiatice.
[63] *FHDR*, vol. III, p. 485.
[64] A. Bonfini, *Rerum Hungaricarum Decades*, vol. II, Leipzig, 1936, p. 28.
[65] *DRH, D*, vol. I, p. 150.
[66] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 461—462.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le va trimite în ajutor pe unul din boieri „cu o ceată de săgetași de-ai noștri"[67]. Mai tîrziu, Miron Costin înregistra din tradiție faptul că pedestrașii lui Alexandru cel Bun „se numeau arcași [. . .] căci mergeau la război pe jos, fără poveri, numai cu o tolbă de săgeți și cu arcul pe brat" [68].

Utilizarea arcului pe scară largă de către oștenii lui Ștefan cel Mare rezultă atît din mărturiile scrise — în primul rînd din aceea, deja citată, a lui Dlugosz, potrivit căreia toți oștenii trebuiau să aibă arcuri cu săgeți —, cît și din numeroasele vîrfuri de săgeți, de diverse forme, care au fost descoperite în săpăturile arheologice efectuate la Bîrlad, în cetățile Roman, Scheia, Crăciuna etc.

Încă din prima jumătate a secolului al XV-lea și în Țara Românească Transilvania se prevedea în mod expres prezentarea luptătorilor la oaste cu armament în bună stare, minimum obligatoriu fiind arcul cu săgeți.

Arcurile erau confecționate din lemn elastic (carpen, frasin, alun, corn etc.). Ele erau de două tipuri: arcul simplu, realizat prin îndoirea în semicerc a unei vergele de 1,5—2 m, legată la cele două capete cu o sfoară de in sau de cînepă, care putea fi confecționat de fiecare luptător; arcul de formă ușor acoladată, avînd lemnul îngroșat la locul de apucare, cu prelungirile mai subțiri, șănțuite la extremități sau cu extremitățile întoarse pentru fixarea corzii de strunire. Coarda care lansa săgeata era de obicei unsă pentru a fi mai rezistentă. Către mijlocul secolului al XV-lea, sub influență engleză, au început să fie folosite și în țările române arcuri mai mari.

Un arc occidental cu vădite influențe orientale este cel pictat în 1427 pe altarul unei biserici din Cluj. Are formă quasiacoladată, cu extremitățile mult întoarse spre înapoi și două curburi pe fiecare buclă. Cu extremitățile curburilor îngroșate, răsucite și acoladate mai pronunțat sînt arcurile de pe racla sfîntului Ioan cel Nou (Suceava) datate în prima jumătate a secolului al XV-lea.

În scena de luptă a oștii transilvănene cu turcii, redată pe sarcofagul lui Iancu de Hunedoara de la Alba Iulia, arcurile sînt mai puțin acoladate, iar pe plăcile decorative din teracotă (prima jumătate a secolului al XV-lea) descoperite la curtea domnească din Vaslui, acestea au forma simplă a unui arc de cerc, dar de dimensiuni mai mari decît cele din a doua jumătate a secolului precedent.

Arcurile aruncau săgeți care aveau coada din lemn și capătul ascuțit, din fier; săgețile aveau mărimi diferite, determinate de mărimea arcului și de posibilitățile lui de îndoire (cca 0,80—1 m). Cozile erau confecționate din lemn ușor. Vîrfurile metalice aveau peduncul sau tub de înmănușare; cele pedunculare aveau vîrful modelat triunghiular, romboidal, cu muchea profilată sau filiform; cele cu tub de înmănușare aveau fie vîrful piramidal, fie în două tăișuri, terminate cu aripioare, care și-au mărit dimensiunile în secolul al XV-lea. Săgețile se purtau în tolbe din piele sau din pînză. Bătaia unui arc era în jur de 200 m, mai mare la cele de tip oriental, iar cadența de tragere putea ajunge pînă la 12 săgeți pe minut. Uneori se foloseau și săgeți otrăvite, ca în campania din 1395, cînd „mulțimea românilor", ascunsă „în păduri

[67] *DRH, D*, vol. I, p. 203.
[68] M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 236.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dese și întunecoase", arunca asupra oștirii inamice „suliți vătămătoare și săgeți otrăvite și înveninate" [69].

Arbaletele sau balistele erau forme perfecționate ale arcului; ele erau alcătuite dintr-un arc metalic fixat pe un pat de lemn. Arcul era întins înainte de tragere și fixat în această poziție, astfel încît trăgătorul nu era obligat să-l

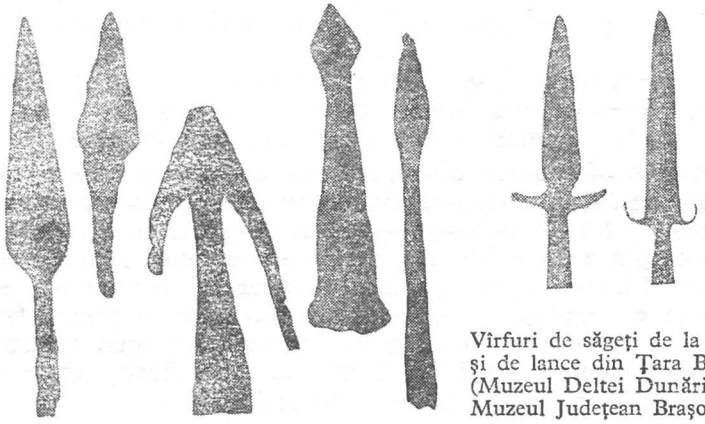

Vîrfuri de săgeți de la Enisala și de lance din Țara Bîrsei (Muzeul Deltei Dunării, Tulcea; Muzeul Județean Brașov)

țină întins, avînd deci posibilitatea să ochească mai precis; arcul imprima o forță mai mare săgeții, care putea să bată pînă la 350 m; în schimb, cadența de tragere era mai mică decît a arcului (doar 2—3 săgeți pe minut). Pe corpul arbaletei, perpendicular pe arc, se afla un șanț longitudinal pe care se așeza săgeata și se ochea. La capătul acestui jghiab se găsea un cîrlig, legat de un trăgaci care alcătuia dispozitivul de lansare a săgeții; cînd se apăsa pe trăgaci, cîrligul se lăsa în jos și dădea drumul coardei care lansa săgeata.

Săgețile arbaletelor aveau fierul mai greu și mai puternic decît cele pentru arcuri; capetele lor de fier — bolțuri — aveau forme diferite: cu patru muchii și vîrf ascuțit, cilindrică sau conică, cu corpul țepos etc. În secolul al XV-lea existau și săgeți purtătoare de încărcături explozive sau incendiare.

Primii arbaletieri cunoscuți pe teritoriul țării noastre au fost mercenarii englezi, instalați, după 1377, la cetatea Bran.

Arbaletele au fost folosite pe scară largă în armata lui Iancu de Hunedoara. S-a păstrat una din aceste arbalete, care a aparținut familiei Corvinești-lor; ea are corpul din lemn, placat cu bucăți de os și armături metalice, la capătul arcului fiind montată o scară din fier.

În Moldova arbaletele masive apar în vremea lui Alexandru cel Bun, la 1407, cu siguranță de tipul „à pied de biche" și cel cu scripete, de vreme ce chiar documentele le numesc „arcuri cu vîrtej" sau „baliste". Într-un document de epocă se consemnează faptul că atelierul de arcuri al lui Haberman, din Liov, a lucrat patru „baliste" pentru Alexandru, una pentru boierul Mihail

[69] *DRH, D*, vol. I, p. 155—157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din Dorohoi și alta pentru vornicul de la Baia. În Țara Românească arbaletele sînt semnalate la asediul Giurgiului din anul 1445.

Arbaletele folosite în luptă de oșteni care nu erau încadrați într-un corp special de arbaletieri erau din cele simple, arbaletele mai perfecționate fiind cu sistem de armare prin cric sau cu scripete montat la patul arbaletei.

Pentru săgețile de arbaletă avem numeroase dovezi arheologice, între care poate fi amintit bolțul descoperit în interiorul unui complex din cuprinsul cetății de la Roman, complex care dăinuie pînă către mijlocul veacului al XV-lea. Are forma bolților masivi cu patru muchii întîlnițI și la sfîrșitul veacului al XIV-lea. Alți bolți au fost descoperiți în cercetările de la Cetățeni și Coconi. Pentru a fi apărați împotriva loviturilor inamicului, arbaletierii erau protejați de o pavăză de formă pătrată, cu rezemătoare, care nu trebuia susținută de luptător.

Armele cele mai importante pentru lupta corp la corp a oștenilor români erau *sabia* și *spada*. Documentele menționează o spadă de factură românească *(spada alla facione valachesca)* [70]. Săbiile erau de două feluri: drepte, utilizate îndeosebi la împuns, și curbate, folosite pentru lovire.

Arbaletă cu stema Corvineștilor — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

Spadele aveau lama dreaptă, cu două tăișuri și un șanț median, garda era formată din două brațe drepte, iar mînerul avea capătul în forma unui disc aplatizat. Ele se păstrau în teci de lemn, acoperite cu piele și întărite cu aplice sau cu brățări metalice (buterole). Spade de acest fel se văd pictate la biserica din Drăușeni (județul Brașov — secolul al XIV-lea). O asemenea spadă, avînd lungimea de aproape un metru a fost descoperită la Grid, în Hațeg (județul Hunedoara), în apropierea unei așezări cneziale românești. Acest tip a evoluat spre mijlocul secolului al XIV-lea, avînd garda lățită la capete și mînerul alungit, pentru „o mînă și jumătate".

La punctul Horodiște, în apropierea așezării medievale de la Siret, într-un complex datat de o monedă de la Alexandru cel Bun, s-a găsit o spadă de tipul „pentru două mîini": lungimea păstrată a lamei este de 1,10 m; ea are două tăișuri și o singură șănțuire mediană; garda, cruciformă deschisă, are secțiunea rectangulară, iar mînerul se termină cu un buton de forma unui disc aplatizat. Descoperiri de spade, de regulă fragmentare, sînt semnalate la Baia, Cetățeni, Coconi, Piatra Craivii, Tăuți etc.

În prima jumătate a secolului al XV-lea predomină spadele cu lamă lată, ascuțite la vîrf și cu două tăișuri, avînd garda cu brațe drepte sau ușor înclinate spre lamă. Acest tip de spadă se folosea în întregul spațiu românesc.

[70] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

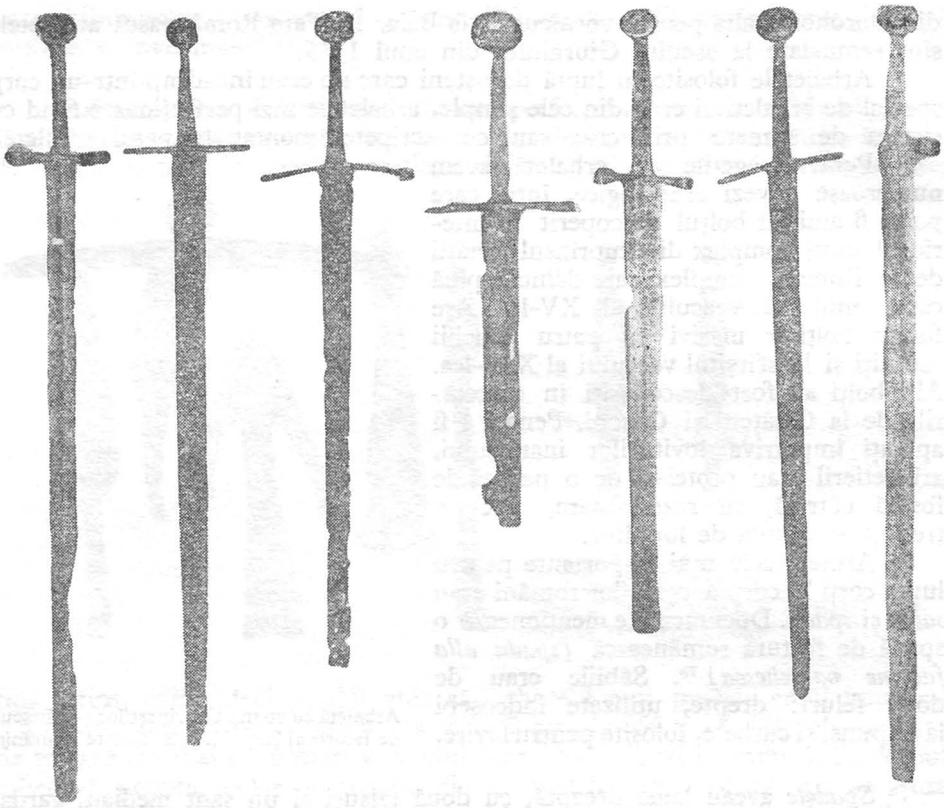

Spade medievale descoperite în ținutul Bihorului
(Muzeul Județean Oradea)

În documentele de epocă se menționează existența a două categorii de spade: „ferecate" și „proaste" [71] (obișnuite).

Cu o sabie curbată este reprezentat cneazul Bîlea în fresca ctitoriei sale, biserica din Crișcior. De asemenea, cu o sabie cu lamă curbă, gardă dreaptă și mîner încovoiat este înfățișat Iancu de Hunedoara în gravura reprezentînd primirea unei solii otomane la Seghedin, în 1444. În Transilvania săbiile curbe se găseau în dotarea cavaleriei și mai puțin în cea a pedestrimii.

Pentru fixarea tipologiei trebuie avute în vedere săbiile din producția standardizată, care au aceeași formă, dar mînerul mai puțin cizelat și lama lățită în vîrf, unde primește un al doilea tăiș pe convexitate. Acestea sînt săbii de cavalerie cu gardă deschisă purtate de călărețiii armatei creștine în drum spre Varna în 1444

În această vreme predomină totuși spadele cu lamă lată, ușor ascuțită la vîrf și două tăișuri avînd garda cu brațe drepte sau puțin înclinate spre lamă și mîner terminat cu disc aplatizat. Este tipul întîlnit în toate cele trei țări române, el fiind mai bine ilustrat în pictura bisericii din Dîrjiu, la altarul

[71] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 298.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui Toma din Cluj și pe lada decorativă de la muzeul mănăstirii Putna, datată în prima jumătate a secolului al XV-lea.

Către jumătatea veacului al XV-lea apare garda cu brațe în formă de litera „S" și mînerul alungit terminat cu un cap în formă de pară, model oferit de pictura din amvonul bisericii evanghelice din Biertan (județul Sibiu), în scena profeției lui Simion.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea săbiile se înmulțesc ca număr, fiind folosite și de oștenii recrutați din rîndurile țărănimii.

Reprezentări iconografice în bisericile din Moldova și Transilvania, ca și exemplarele descoperite în săpăturile arheologice de la Deleni și Cetatea Neamțului dovedesc ampla folosire a spadei în luptă. Această armă avea lama dreaptă, cu două tăișuri îngustate spre vîrf și garda cu brațe drepte și mîner scurt. Deosebit de prețios este exemplarul păstrat la muzeul de la Topkapî Saray din Istanbul — spada lui Ștefan cel Mare. Aceasta are lama dreaptă cu două tăișuri, șanț median pe lungimea lamei, gardă cu brațe drepte și mîner îmbrăcat în fir argintiu și terminat cu un cap în formă de disc.

Pe o scară destul de largă erau folosite în luptă, mai ales de țăranii oșteni, *coasele, topoarele și securile.* Coasele se utilizau îndeosebi împotriva cavaleriei inamice, cu ele tăindu-se tendoanele de la picioarele cailor; așa s-a întîmplat în lupta de la Crasna (1450), cînd „gloatele de pedeștri au făcut la strîmtoare mare moarte de leși, tăind cu coasele vinele cailor" [72].

Topoarele și securile serveau atît în lupta corp la corp, cît și la amenajări genistice.Unii boieri români aveau o secure specială de luptă de tipul „hâches d'armes" care se mînuia călare cu una sau cu ambele mîini, după mărimea acesteia.

Securile de luptă aveau tăișul convex, cu două concavități la partea posterioară; o astfel de secure apare în pictura bisericii din Dîrjiu (începutul secolului al XV-lea). O altă variantă (reprezentată în biserica evanghelică din Sibiu, 1445) are convexitatea mai ovală, iar muchia, proeminentă și ascuțită, se termină cu vîrf de suliță. Această formă de secure va evolua pînă la forma halebardei, semnalată prima oară în Transilvania la începutul secolului al XV-lea, într-o reprezentare iconografică.

Halebarda avea o coadă lungă de lemn, la partea superioară a căreia se afla fixată o secure, iar la capătul lemnului era montat un vîrf de suliță și un cîrlig. Halebarda se folosea atît la tăiat (tăișul de secure), cît și la împuns (vîrful de suliță), iar cîrligul era utilizat la doborîrea de pe cal a adversarului îmbrăcat în armură.

O halebardă de la începutul secolului al XV-lea, cu fier prelung, dreptunghiular la bază, ascuțit pe partea superioară și prevăzut pe partea opusă tăișului cu un cîrlig drept, scurt, elemente unite cu un vîrf de suliță de formă romboidală, ansamblu metalic montat la o coadă de lemn, se poate vedea în scenele pictate de la biserica Sf. M hail din Cluj.

Chiar mai tîrziu, pe timpul luptei de la Zlatița din 1443, se întîlnește la oastea transilvăneană un model de halebardă simplă, avînd secure cu tăișul

[72] Ureche, *Letopisețul*, p. 88.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

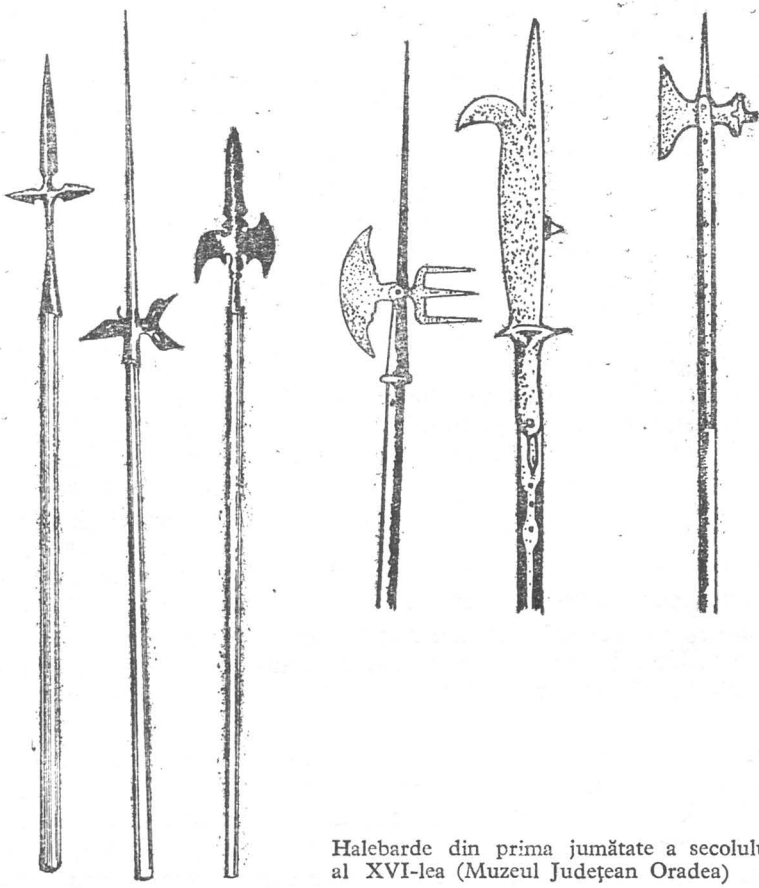

Halebarde din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Muzeul Județean Oradea)

aproape drept, cîrlig simplu încovoiat și vîrf de suliță, masiv și scurt, totul forjat dintr-o singură bucată. Un model de halebardă, considerat tipic românesc, este cel descoperit la Cetatea Neamțului și datat la sfîrșitul secolului al XV-lea; ea are forma unei securi, cu tăișul rotunjit și cu două lame puternice de suliță; unul, opus securii, pentru agățat, și altul, la vîrful halebardei, pentru împuns. Acest tip de halebardă este reprezentat și în pictura bisericilor Sf. Gheorghe din Suceava și din Bălinești (județul Suceava), ca și pe cahlele descoperite la Curtea domnească din Bacău, ceea ce dovedește răspîndirea sa în a doua jumătate a secolului al XV-lea. O altă halebardă de la sfîrșitul aceluiași secol se conservă în muzeul din Buzău; ea are securea mică și cîrligul puternic curbat, ascuțit la vîrf. Tot acolo se află și un exemplar de halebardă cosor, produs al atelierelor buzoiene locale și folosit în lupta pedestrimii cu cavaleria dușmană.

O armă la îndemîna tuturor luptătorilor era *măciuca* sau *ghioaga*, considerată o armă specifică efectivelor de mase ale oastei mari. Era făcută dintr-un lemn de esență tare (corn, gorun), mai subțire la un capăt și mai groasă la celălalt; uneori capătul cu care se lovea era țintuit sau strujit, ca să aibă efect mai mare de izbire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

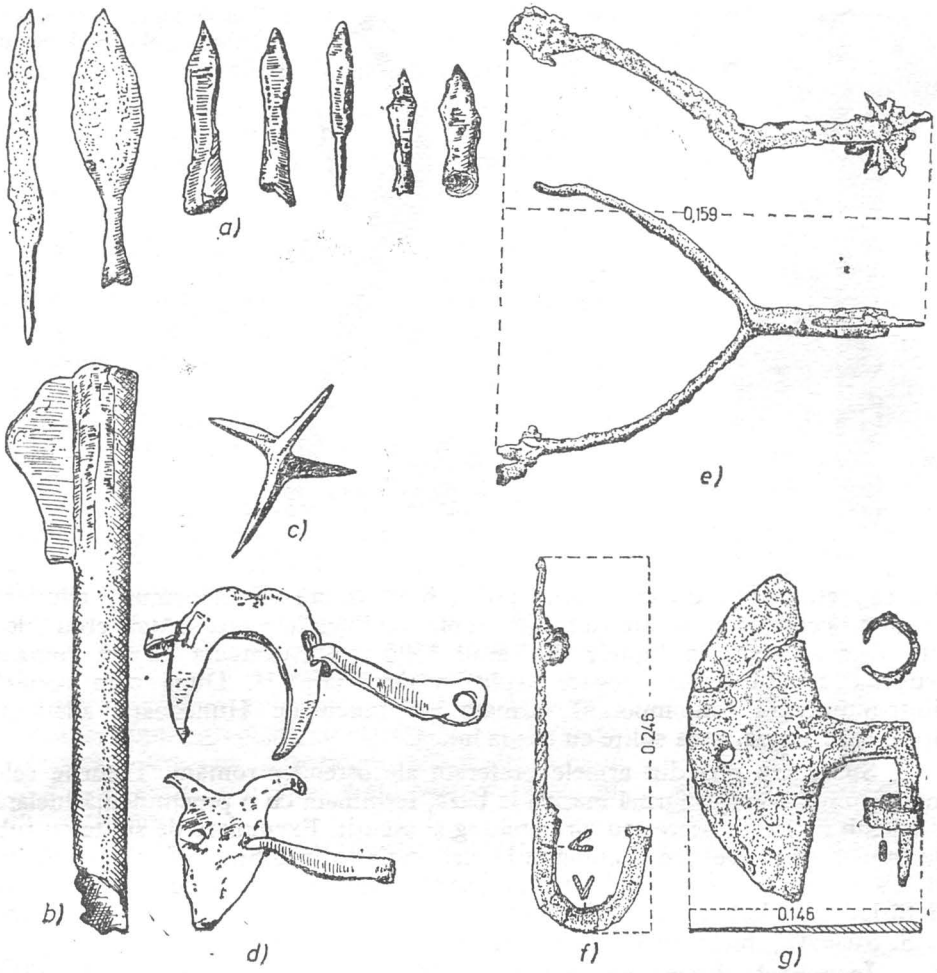

Armament şi echipament militar din secolul al XV-lea descoperit la Piatra Craivii şi Tăuţi
a) vîrfuri de săgeţi; b) buzdugan cu lame; c) arici contra cavaleriei; d) mîţe de căţărat pe ziduri; e) pinten; f) buterolă; g) secure de luptă

Buzduganul, armă de izbire, cu capul de fier, globular sau în mai multe muchii, cu coada de lemn sau metalică, era totodată un însemn de comandă şi domnesc. Atestările documentare şi relicvele arheologice probează larga răspîndire avută de acest tip de armă în dotarea oştilor române.

Sulițele (fusturile) şi lăncile erau şi ele frecvent folosite în luptă; aveau coada lungă din lemn, iar vîrful din fier; la unele sulițe capătul metalic avea o parte ascuțită pentru împuns şi una încovoiată în cîrlig pentru a trage călărețul inamic de pe cal, ca tipul aflat în dotarea oastei lui Petru Rareş în bătălia de la Obertyn, descris de cronicarul polon Martin Bielski [73]. Întrucît o parte

[73] „Archiva istorică a României", I/2, p. 168—169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Buzdugan din secolul al XV-lea — Muzeul Militar Central

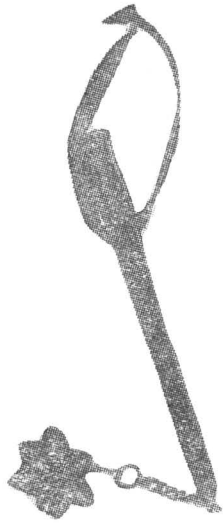

Bici de luptă din secolul al XV-lea — Muzeul Județean Oradea

din călărețiii oștirii dușmane erau greoi, fiind îmbrăcați în armuri, trîntirea de pe cal echivala cu scoaterea lor din luptă. Pe lîngă împuns, sulițele erau folosite și la aruncat; în luptele din anul 1395 din Muntenia oștenii români aruncau asupra oastei ungare „sulițe vătămătoare" [74]. După cum rezultă dintr-o gravură contemporană, armata lui Iancu de Hunedoara, aflată în drum spre Varna, avea sulițe cu coada lungă.

Sulița era una din armele preferate ale oștenilor români. Tipurile cele mai răspîndite aveau formă masivă la bază, terminată cu o proeminență inelară și cu tub de înmănușare sau vîrf prelung și ascuțit. Exemplare de sulițe cu tub de înmănușare, subțiate și alungite la vîrf, datînd din ultimul sfert al secolului al XV-lea, au fost descoperite în săpăturile arheologice de la cetățile Crăciuna și Bîrlad, iar altele apar în pictura bisericilor din Hîrlău, Popăuți și Bălinești (jud. Suceava) realizate în vremea lui Ștefan cel Mare.

În primele decenii ale secolului al XVI-lea se utilizau vîrfuri de suliță cu formă rombică la bază, cu vîrful prelung și ascuțit, așa cum se văd în pictura de la mănăstirea Voroneț. Către mijlocul aceluiași secol predomina forma cu bază dreaptă, ascuțită în unghi, reprezentată de picturile de la mănăstirile Moldovița și Sucevița. Cronicarul polon Bielski relatează că moldovenii întrebuințau un fel de suliță cu două vîrfuri, unul drept și ascuțit, celălalt încovoiat ca o coasă, combinație de altminteri cunoscută în tipologia armamentului sub numele de semisuliță. Vîrful drept era utilizat pentru străpungere, iar cel încovoiat — așa cum am văzut — pentru tăierea sau doborîrea de pe cal a călăreților. Sulițele cu coadă lungă, avînd uneori în vîrf și o flamură, apar și la sfinții militari din pictura bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș.

Cît privește lăncile — de ceremonie sau pentru turnir —, acestea apar și pe efigiile monetare ale unor domni români din a doua jumătate a

[74] *DRH, D*, p. 155, 157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

secolului al XIV-lea şi pînă la mijlocul celui de-al XV-lea. Lăncile aveau coada ceva mai scurtă decît sulițele; pe cînd cele dintîi se aflau în dotarea oştenilor călări, sulițele cu coada lungă erau folosite mai ales de pedestraşi.

Principalele *mijloace de protecţie* individuală ale oştenilor români au fost scuturile, care, potrivit afirmaţiei cronicarului Laonic Chalcocondil, erau „mari, lunguiețe, asemănătoare cu ale tătarilor"[75]; aceleaşi scuturi se pot vedea şi în miniaturile din *Cronica pictată de la Viena*. În schimb, pe efigiile monetare ale domnilor români din a doua jumătate a secolului al XIV-lea apar scuturi de fier de formă triunghiulară şi cu valoare heraldică. Scuturile vechi au fost părăsite treptat în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În epocă se utilizau şi scuturi de lemn, confecţionate de locuitori, care erau mai uşoare decît ale ostaşilor altor armate europene ce foloseau scuturi de fier de dimensiuni mari.

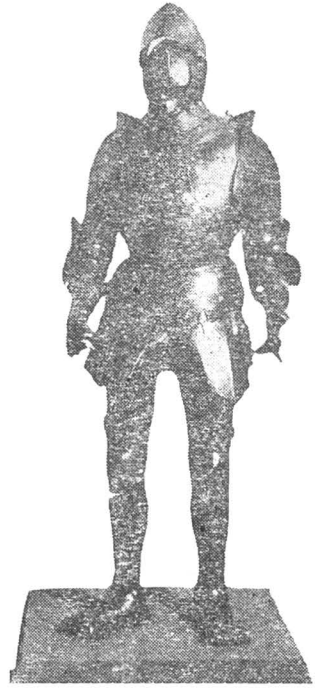

Armură din prima jumătate a secolului al XVI-lea — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

Un alt tip de scut din lemn acoperit cu piele era *pavăza* convexă, de proporţii mai mari, cu o formă dreptunghiulară şi chenar marginal. Cu un asemenea mijloc de protecţie au fost dotaţi călăreţii din oastea lui Iancu de Hunedoara în timpul campaniilor antiotomane sud-dunărene. În atelierele de la Sibiu s-au lucrat scuturi de lemn de molift acoperit cu piele şi paveze de formă aproape dreptunghiulară, cu extremitatea inferioară rotunjită, iar cea superioară tăiată în unghi de 45 de grade, din care s-au păstrat peste 50 de exemplare.

Ca echipament de protecţie împotriva loviturilor de sabie sau suliţă se utilizau *armurile şi cămăşile de zale*. Astfel, folosirea armurilor în oastea Ţării Româneşti în a doua jumătate a secolului al XIV-lea este relevată de ştirea din anul 1377 dată de *Cronica Carrarensă*, potrivit căreia domnul Radu I a importat din Veneţia 10 000 de armuri, echipîndu-şi ostaşii „din cap pînă în picioare [. . .] în fier" [76]. Aceeaşi cifră era avansată la 1430 pentru efectivul corpului de oaste al celor două principate române extracarpatice în cazul unei coaliţii antiotomane [77].

Imaginea unor astfel de armuri grele, cuirase închise, apare pe efigiile monetare ale lui Radu I, confirmînd faptul că în ultimul sfert al veacului al XIV-lea armurile cavalerilor români nu se deosebeau de acelea ale cavalerilor occidentali. Astfel de armuri sînt înfăţişate şi în picturile din biserica domnească din Curtea de Argeş — unde unii sfinţi militari sînt îmbrăcaţi în zale,

[75] *Expuneri istorice*, p. 95.

[76] Gheorghe Brătianu, *L'expédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Bassarab en 1377*, în RHSEE, II (1925), p. 12.

[77] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 568.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pe care sînt aplicate plăci mici metalice, de formă dreptunghiulară, iar alții au apărători de plăci la brațe, coate și coapse —, ca și pe plăcile de teracotă cu cavaleri în armuri de la reședințele voievodale de la Suceava și Vaslui.

Un tip de armură mai perfecționată a fost utilizată în Transilvania încă de la începutul secolului al XV-lea; ea acoperea corpul luptătorului în între-

Cămăși de zale din secolele XIV—XV și platoșă din prima jumătate a secolului al XVI-lea Muzeul Militar Central

gime, fiind compusă din cuirasă, brîu cu plăci articulate, apărători de brațe, de formă cilindrică, terminate cu mănuși, armură de coapsă, de gambă și genunchiere. O armură care reprezintă o măiestrită închegare a pieselor ei componente este aceea purtată de Iancu de Hunedoara la mijlocul secolului al XV-lea.

Armurile, foarte costisitoare, au fost mai puțin răspîndite, luptătorii români folosind ca mijloace de protecție individuală un echipament mai ușor, ce le asigura o mobilitate sporită. Astfel, boieri, nobili și curteni dispuneau de cămăși de zale, peste care puneau uneori pieptare. Fragmentele de cămăși de zale descoperite în săpăturile arheologice din unele zone ale țării sînt de două feluri: unele au ochiurile mărunte, executate cu pricepere de meșteri specializați, iar altele sînt lucrate mai grosolan, prin ciocănire la cald. Peste cămașa de zale se atașau adeseori aplice metalice sau plăci suprapuse pentru întărire. Pentru apărarea capului, boierii și nobilii, ca și oștenii de profesie purtau coifuri și căști. Oștenii din a doua jumătate a secolului al XV-lea apar pe o xilogravură contemporană îmbrăcați în cămăși de zale, așa cum este reprezentat și boierul ctitor al bisericii din Lujeni.

O cămașă de zale, făurită în stilul „à graine d'orge", a fost descoperită la Deleni-Hîrlău și datată la începutul secolului al XV-lea. Cămăși de zale făurite după același model se găsesc pe pictura bisericii din Dîrjiu.

Alături de cămășile de zale simple, platoșe și armuri se mai folosesc cămășile cu plăci metalice dreptunghiulare dispuse longitudinal și colerete cu plăci mai mici, după modelul celor purtate de soldații reprezentați pe racla sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava și la Dîrjiu.

Procesul de realizare a armurii complete, început în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, poate fi socotit încheiat, mai întîi în Transilvania,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cavaleri împlătoşaţi din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fresce de sfinţi militari din biserica domnească de la Curtea de Argeş

unde pentru începutul secolului al XV-lea apare armura completă, acoperind în întregime corpul luptătorului: cuirasă şi brîu (braconieră) cu plăci articulate, apărători de braţe cilindrice terminate cu mănuşi, cu degete separate şi manşete evazate, armură de coapse, de gambă şi genunchiere cu apărători laterale în formă de inimă. Uneori cotierele şi genunchierele sînt perfect rotunde în faţă, ca la armurile reprezentate pe o ladă decorativă expusă la muzeul mănăstirii Putna.

Exemplificarea poate fi întregită cu modelele de pe plăcile decorative de la curtea domnească din Vaslui, unde tasetele (pulparele) sînt formate dintr-o bucată de formă dreptunghiulară şi încălţămintea uşor scobită pe talpă, cu vîrful alungit.

Către mijlocul secolului al XV-lea armurile complete întîlnite în ţările române se încadrează în tipologia stabilită pentru această epocă în Europa occidentală.

O armură perfecţionată reprezentativă pentru jumătatea secolului al XV-lea, înainte de apariţia a ceea ce s-a numit stilul „gotic" precizat către 1480, este cea purtată de Iancu de Hunedoara. Fiind tipul cel mai caracteristic pentru această jumătate de veac, vom insista asupra detaliilor reprezentative.

Armura are o coleretă cu marginea recurbată, terminată în unghi pe piept, sub care se îmbracă cuirasa cu pieptarul proeminent în regiunea toracică şi talia pronunţat marcată. Umerarii sînt foarte mari, în stilul „épaules de moutons", asimetrici, stîngul mai mare datorită poziţiei călăreţului în lupta cu lancea. Foarte puţin deosebită de aceasta, dar acelaşi gen, care îmbină la fel părţile componente, este armura care ţine cumpăna dreptăţii în pictura bisericii din Dîrjiu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cum aceste armuri se întîlnesc foarte rar, putem afirma că ele nu erau îmbrăcate decît de înalți demnitari, conducători de oști, lucru dovedit și de cahlele decorative descoperite la curtea domnească din Vaslui, și de către mercenarii chemați pentru o luptă sau alta. Mai frecvent se foloseau platoșele sau pieptarele și cămășile de zale, fie că e vorba de călărime sau de pedestrime.

Luptătorii români de rang înalt aveau o instruire corespunzătoare cerințelor epocii, fiind capabili să se înfrunte cu oricare dintre cavalerii țărilor europene. În anul 1412, după încheierea tratatului de la Lublau între Polonia și Ungaria, regele Vladislav Jagello i-a făcut lui Sigismund de Luxemburg o vizită la Buda, care a prilejuit o serie de serbări, unde o suită de cavaleri greci, italieni, francezi, români, poloni, bulgari și sîrbi s-au întrecut două zile. Informația cronicarului polon Dlugosz probează că boierii lui Mircea cel Bătrîn cunoșteau obiceiurile ostășești occidentale și turnirele, la care participau, fără îndoială, în armură.

Costumul militar purtat de oștenii români este înfățișat în miniaturile și picturile de epocă, pe efigii monetare etc. Miniaturile din *Chronicon Pictum Vindobonense* arată pe oștenii români „în straie țărănești, cu căciuli conice înalte, cu sarici mițoase, lungi" [78]. Cavalerii din Țara Românească aveau „tunică de zale, pantaloni scurți roșii, ciorapi lungi albaștri, spadă, scut, coif cu crinieră roșie, suliță" [79]. Oștenii oastei mari, îmbrăcați țărănește, aveau, cei mai mulți, platoșe „de in, umplute cu bumbac" [80]. Cavalerul transilvan — conform unei miniaturi din secolul al XV-lea — era îmbrăcat în armură, cu coif avînd sau nu apărătoare de față; fresca de la biserica din Dîrjiu îl arată îmbrăcat în cămașă de zale, cu cotiere din metal masiv flexibile și cu platoșă. Cavalerii din Moldova — așa cum sînt arătați pe o cahlă de la Vaslui — purtau armuri. O pictură pe lemn de la mănăstirea Bistrița înfățișează cavalerul moldovean purtînd o tunică de protecție de culoare roșie, o cingătoare albastră de care era atîrnată spada, în picioare avînd cizme cărămizii. Pe umeri are mantia roșie. Pedestrașii din Moldova — după reprezentările pe frescele de la Popăuți — aveau tunică de zale pînă la poale, coif cu apărătoare de zale a gîtului și umerilor.

Semnele distinctive — care puteau fi stemele țărilor sau ale familiilor domnitoare ori boierești — erau aplicate pe armură și pe tunică, forma și panașul coifurilor reprezentînd, de asemenea, elemente deosebitoare în luptă.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea atît geograful sas Georg Reicherstorffer, cît și Anton Verancsics subliniau că „platoșă grea nu are nimeni; puțini, și numai din cei mai bogați, au doar cămăși de zale și coif de oțel; dar drept platoșă ei toți îmbracă niște haine de in, umplute cu bumbac, în grosime de trei-patru degete, mai ales în partea umerilor și pînă la coate [. . .] și cu cusături în ițe dese la depărtare de un deget și jumătate una de alta, și sînt socotite drept platoșă, căci sabia nu le poate pătrunde" [81]. Această platoșă, care se putea confecționa cu ușurință pe plan local, intra în dotarea luptătorilor

[78] Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 330.
[79] *Ibidem.*
[80] *Călători străini*, vol. I, p. 196.
[81] *Ibidem*, p. 196, 407.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

oastei mari asigurînd protecţia necesară în înfruntări. Imaginea oastei mari, a maselor de ţărani mobilizaţi de comandamentul suprem în cazul invaziilor străine de proporţii nu este deci aceea a unor aglomerări haotice de luptători numai înarmaţi şi lipsiţi de echipament de protecţie, ci, dimpotrivă, dotaţi prin posibilităţi proprii la nivelul exigenţelor cîmpului de bătaie, instruiţi şi disciplinaţi.

Căştile şi coifurile se pot împărţi în două categorii bine distincte: cele purtate separat, la platoşă sau la cămaşa de zale, şi cele asociate armurilor complete. Din prima categorie se mai folosesc coifurile cu ţui fix pe calotă, avînd marginea recurbată, fără apărătoare de ceafă, ca în secolulul al XIV-lea, cum sînt cele reprezentate pe racla sf. Ioan cel Nou de la Suceava.

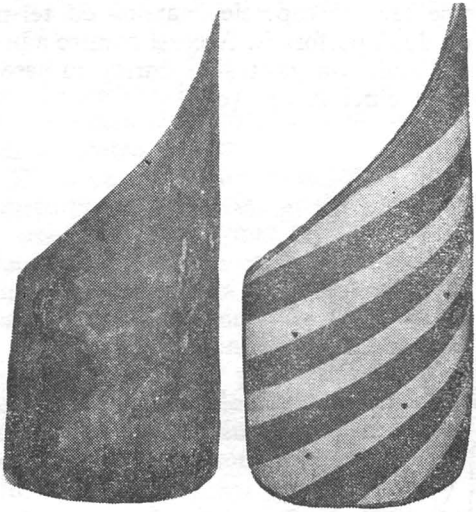

Scuturi transilvane din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central; Complexul Muzeal Sibiu)

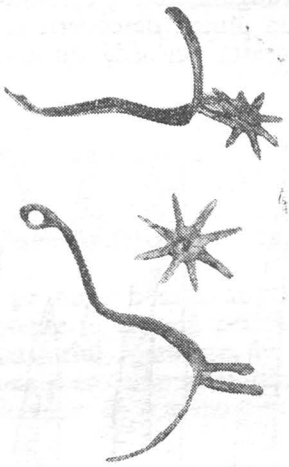

Pinteni din secolul al XV-lea descoperiţi la Strei-Sîngeorgiu

Pe emisiunile monetare (ducaţi şi bani) ale lui Mihail I, Radu al II-lea, Dan al II-lea şi Basarab al II-lea coifurile au calotă rotundă şi apărătoare de ceafă.

La armură se folosea casca de tip *barbut* şi, către mijlocul secolului al XV-lea, un fel de barbut încheiat pe sub bărbie cu baza joasă pentru a asigura apărarea cefei şi a obrajilor, sau o calotă simplă, dar cu apărătoare de ceafă mobilă cu plăci şi nazal pivotant, care se putea fixa, după cum purta Iancu de Hunedoara.

Nici una din aceste căşti nu are vizieră de apărare a feţei pentru a închide în întregime capul, precum căştile mai perfecţionate.

În epocă pot fi întîlnite totuşi şi căşti închise — pe plăcile decorative descoperite la curtea domnească din Vaslui — de formă cilindrică, folosite în perioada respectivă numai la turnire. Este vorba de casca „heaume" de tip „tête de crapaud". Această formă de cască mai apare şi pe aversul unei monede de la Dan al II-lea, la care coiful este în întregime închis.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pintenii, despre care Wavrin scrie că erau nelipsiți la cavalerii români, au o tipologie aparte, de un categoric interes pentru datarea unor complexe arheologice cu conținut militar.

Pe plăcile nesmălțuite de la Vaslui încălțămintea de fier „à la poulaine" are pintenul cu tijă lungă și *durită* cu opt țepi. Durită cu opt țepi s-a descoperit și la Tîrgșor.

Pintenii de la Hîrlău-Deleni, datați la începutul secolului al XV-lea, au brațe subțiri, curbate, terminate la capete cu forme dreptunghiulare, aplatizate și perforate în mijloc, pentru atașarea cataramelor, sau rotunjite, cu aceleași perforații. La spate au o tijă crestată la capătul căreia se fixează, pe un ax, durița cu cinci țepi, tăiați în colț sau prelungi și ascuțiți la vîrf. Alte modele de pinteni au brațele mult mai curbate, cu o talpă la bază și tija ridicată oblic, avînd durița cu cinci-șase țepi și capetele brațelor cu terminații dreptunghiulare sau rotunjite, dar cu două perforații. Aceeași arcuire a brațelor are un pinten descoperit la Tîrgșor, unde s-a găsit și o durită cu șase țepi. În această perioadă duritele au de la cinci la opt țepi.

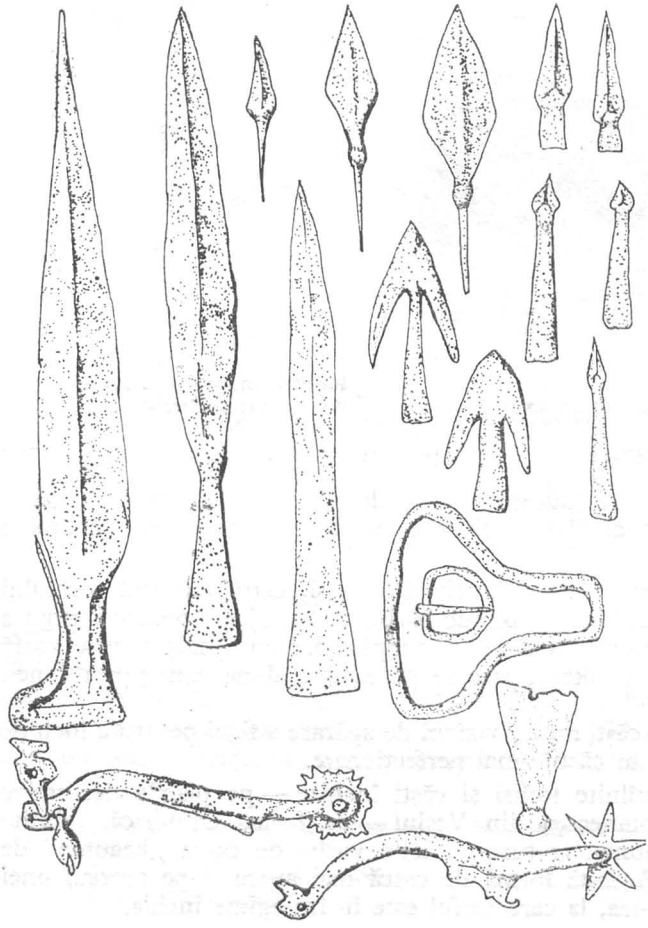

Vîrfuri de săgeți, de lănci, pinteni și piese de harnașament de la sfîrșitul secolului al XV-lea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Menținerea unui armament la nivelul european în cadrul oștilor române din prima jumătate a secolului al XVI-lea a fost indicată expres de izvoarele epocii, din care rezultă că săbiile și sulițele românilor „nu se deosebesc mult de acele săbii și suliță ce se întrebuințează și acum în luptă" [82].

Armele de foc, apărute în Europa în prima jumătate a secolului al XIV-lea, au fost adoptate și de trupele țărilor române, începînd cu Transilvania, chiar în a doua jumătate a aceluiași secol, iar în Țara Românească și Moldova, în mod deosebit, în prima jumătate a celui următor.

Cea mai veche știre privind folosirea armelor de foc cunoscută pînă în actualul stadiu al cercetării se află în registrul cu „socotelile orașului Sibiu", datat între anii 1372—1386. Existența unor arme de foc și a unui armurier la Sibiu în anul 1373 demonstrează realitatea că luptătorii români au fost printre primii din răsăritul continentului care au utilizat astfel de arme. În același timp, se cuvine notat că în spațiul românesc au apărut și s-au dezvoltat primele ateliere specializate în producerea armelor de foc din sud-estul Europei, a căror capacitate putea să asigure nu doar necesarul oștilor române, ci crea disponibilități și pentru export.

Din cele semnalate în registrul de socoteli al orașului desprindem trei informații prețioase privind apariția și evoluția armelor de foc în mediul românesc: existența unui armurier (făuritor de bombarde); dotarea cetății Sibiu cu bombarde; mobilitatea pieselor de foc existente (acestea fiind montate pe roți). Din informația utilizată reiese clar că piesele amintite nu erau arme de foc portative, ci piese de artilerie.

Nu avem date concrete privitoare la forma primelor bombarde folosite de oștenii români, dar prin analogie cu cele existente în această perioadă în Europa și după cele descoperite arheologic pe teritoriul românesc, în secolul al XV-lea ele erau făurite din fier forjat sau bronz și se compuneau dintr-un tub sau mai multe tuburi îmbinate și întărite la locurile de îmbinare cu inele numite frete.

Documentele păstrează și numele unor specialiști în producerea gurilor de foc de artilerie. Astfel, la sfîrșitul secolului al XIV-lea sînt amintiți în Transilvania, alături de familia de turnători de tunuri Niedel, alți armurieri, cum ar fi „bombardengisser" Andrei din Brașov și Iacobus Wahl „artelinus" (turnător de tunuri), în anul 1393, la Sighișoara.

Armele de foc sînt utilizate în mod curent în toate cele trei țări române în prima jumătate a secolului al XV-lea, cînd sînt semnalate în documentele epocii și atestate arheologic toate tipurile de piese cunoscute la acea dată pe plan european: bombardele (grele și ușoare — viitoarele puști), culevrinele și puștile grele (archebuzele). În cadrul artileriei s-a produs, în această epocă, și o primă specializare: tunurile de cîmp, cu trageri directe și traiectorie foarte joasă (bombardele obișnuite, grele), și mortierele. Intrate în dotarea oștilor țărilor române la mijlocul veacului al XV-lea, bombardele de diferite calibre au fost în măsură să confere efortului militar de apărare dimensiuni sporite, echilibrînd raportul de forțe cu adversarii. Totodată, asimilarea mijloacelor de foc artileristice în pas cu apariția acestora pe plan internațional este probantă pentru standardul ridicat al organismului militar românesc, pentru echivalența dezvoltării sale cu evoluția înzestrării armatelor europene. Mai mult, trebuie

[82] *Ibidem*, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

făcută precizarea că înzestrarea cu tunuri a oștirilor românești a fost asigurată în mare parte din producția internă, atelierele specializate din orașele transilvane fiind competitive pe plan internațional.

Oastea lui Iancu de Hunedoara dispunea de două feluri de bombarde: mari *(bombardae grossae)* și mici *(bombardae parvae)*; primele băteau de la

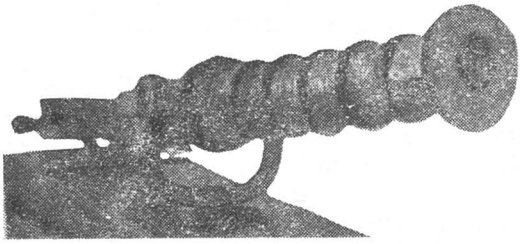

Tun din secolul al XV-lea — Muzeul Militar Central

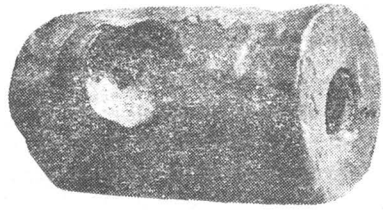

Bombardă mică din secolul al XV-lea descoperită în Cetatea Severin — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

500 la 1 000 m, iar cele din urmă între 400 și 700 m, folosind ghiulele de piatră sau metalice. Ca încărcătură de azvîrlire se utiliza pulberea *(pulvis)*, formată dintr-un amestec de silitră, pucioasă și cărbune de lemn. În acțiunile militare conduse de Iancu, un rol de seamă a revenit artileriei ușoare care era mai lesne transportabilă, fie pe afet cu două roți, fie în care. Se relatează astfel că în „campania cea lungă" din 1443 oastea sa ar fi avut 30 de bombarde mari și 120 de bombarde mici.

În afară de tipurile amintite mai exista și *bombarda manualis*, o bombardă purtată în mînă; pentru tragere ea se fixa pe un crăcan sau pe o furcă. Tirul era destul de imprecis deoarece nu avea dispozitiv de ochire; se foloseau gloanțe de plumb, de unde și denumirea de *plumbatae*.

După cronica călătoriilor și luptelor lui Wavrin, oastea lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești, dispunea de două bombarde „foarte mari". Același voievod care, am văzut, ceruse, la 1432—1433, brașovenilor „100 de puști" [83], posibil arme portative, acum, la 1445, le solicita alte „puști" pentru artileria cetății Giurgiu, de bună seamă piese mai grele. Tot Brașovul furniza în această vreme Țării Românești și silitra necesară prepararea prafului de pușcă.

Ștefan cel Mare a acordat artileriei o valoare tactică deosebită, izvoarele de epocă menționînd folosirea ei la asediul Chiliei din 1465 [84]. Zece ani mai tîrziu, în bătălia de la Vaslui, domnul Moldovei Ștefan a dispus de 20 de tunuri mari; după alte informații el ar fi avut „foarte multe tunuri, mai mici și mai mari" [85].

În timpul campaniilor tunurile erau purtate în căruțe, care, receptîndu-se modelul husit, foloseau și la fortificarea taberei.

Artileria se utiliza în faza de pregătire a luptei propriu-zise și avea un deosebit efect moral chiar asupra unor oșteni obișnuiți cu războiul. Despre

[83] *DRH, D*, vol. I, p. 296.
[84] *Cronicile slavo-române*, p. 16.
[85] I. Ursu, *Ștefan cel Mare și turcii*, București, 1914, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

desfăşurarea bătăliei de la Valea Albă (1476) cronicile otomane afirmă că „în partea ghiaurilor se aflau carele, din care se trăgea cu tunurile", „făcînd ca pămîntul să se cutremure de bubuitul lor; [...] ienicerii, nesuportînd aceste lovituri, deşi erau obişnuiţi să-şi pună pieptul în faţa tunurilor şi puştilor, s-au culcat cu feţele la pămînt" [86].

Ochirea se făcea îndreptînd ţeava tunului în direcţia dorită; schimbarea direcţiei se realiza însă destul de greu, deoarece trebuia modificată poziţia ţevii, care, de obicei, era fixată în pămînt sau aşezată pe căruţe. Oştenii pedeştri aflaţi în atac ţineau seama de această modalitate de folosire a tunurilor şi, atenţi la punctele de cădere a proiectilelor, se opreau în spaţiul de siguranţă pînă la terminarea tragerii, înaintînd apoi cu rapiditate. Tunarii dădeau foc pulberii cu o vergea de fier înroşită în foc. O dată cu angajarea luptei corp la corp, tunurile îşi încetau tragerea pentru a nu risca lovirea propriilor luptători.

În special artileria de cetate a cunoscut în perioada analizată perfecţionări şi amplificări continui. O inscripţie din 1454 menţionează modernizarea zidului Cetăţii Albe care „a fost înarmat cu tunuri" sub pîrcălabul Stanciu [87]. În timpul asediului cetăţii Suceava, la 1476, oştenii garnizoanei „se apărau cu tunurile şi nu le păsa de turci", după spusele martorului ocular, italianul Angiolello [88]. O bombardă din bronz, utilizată în cursul aceleiaşi campanii din anul 1476, a fost descoperită la cetatea din pămînt şi lemn de la Bîrlad. Ceva mai tîrziu, la 1492, Sibiul era înzestrat cu 205 guri de foc, mari şi de mînă: 65 archebuze, 8 archebuze pe roţi, 20 archebuze prinse în suporturi şi 112 puşti de mînă [89].

O sursă însemnată de procurare a tunurilor erau capturile pe cîmpul de luptă, care dădeau, totodată, şi măsura victoriilor obţinute de români. Astfel, o pradă de război bogată a rămas în mîinile lui Ştefan cel Mare după biruinţa de la Baia (1467): „carele şi corturile şi diferite bombarde, maşini şi tunuri mari şi mici" [90]. La fel s-a întîmplat şi la Vaslui, unde oştenii Moldovei au dobîndit „puşcile" (tunurile) oştirii otomane [91]. În urma victoriei din Codrii Cosminului, „toate tunurile cele mari, cu care [polonii] băturăşi în cetatea Sucevii, au fost luate şi altele mici şi mai mici, pe care nu este cu putinţă a le înşira", spune cu mîndrie cronica ţării [92]. După cronicarul polon Bernard Wapowski, Suceava fusese asediată cu tunuri mari *(tormenta bellica magna)*, „maşini" pentru dărîmarea zidurilor, din care două erau de „o mărime uimitoare", una fiind trasă de 40, iar cealaltă de 50 de cai.

O deosebită atenţie au acordat dotării oştirii cu artilerie voievozii ţărilor române din prima jumătate a veacului al XVI-lea, fapt ce reiese din corespondenţa voievodului transilvan Ştefan Báthory cu Ioan I Zápolya şi din cea a lui Petru Rareş cu sfaturile orăşeneşti de la Braşov şi Bistriţa. Ultimul solicita cetăţilor transilvane să-i pună la dispoziţie „bombarde năruitoare de ziduri, care forţează [orice] cetate sau oraş oricît de întărit" [93].

[86] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 128, 323.
[87] I. Bogdan, *Inscripţiile de la Cetatea Albă*, Bucureşti, 1900, p. 17.
[88] *Călători străini*, vol. I, p. 138.
[89] P. Abrudan, F. Sontag, *Sistemul de apărare al cetăţii Sibiului în secolele XV şi XVI — expresie a concepţiei războiului popular*, în SMMIM, 1974—1975, p. 129.
[90] P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 4—6.
[91] Ureche, *Letopiseţul*, p. 58.
[92] *Cronicile slavo-române*, p. 21.
[93] *Călători străini*, vol. I, p. 392.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Un element de noutate îl constituie artileria ușoară aflată în înzestrarea oastei lui Petru Rareș. După cronicarul polon contemporan Martin Bielski, aceste tunuri „erau cîte 6—8 la un loc, pe roticele ușoare, încît nimic nu poate fi mai trebuincios pentru pedestrime, care le poartă după sine oriunde merge,

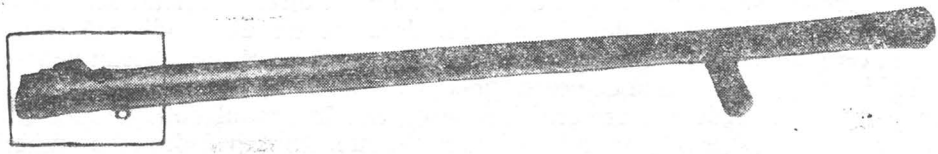

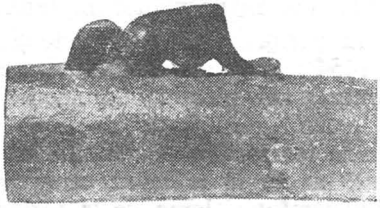

Archebuză din secolul al XV-lea descoperită în cetatea Severinului și detaliu al mecanismului ei de dare a focului — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; afet cu trei archebuze (Orgelgeschütze) din secolul al XVI-lea, la castelul Bran

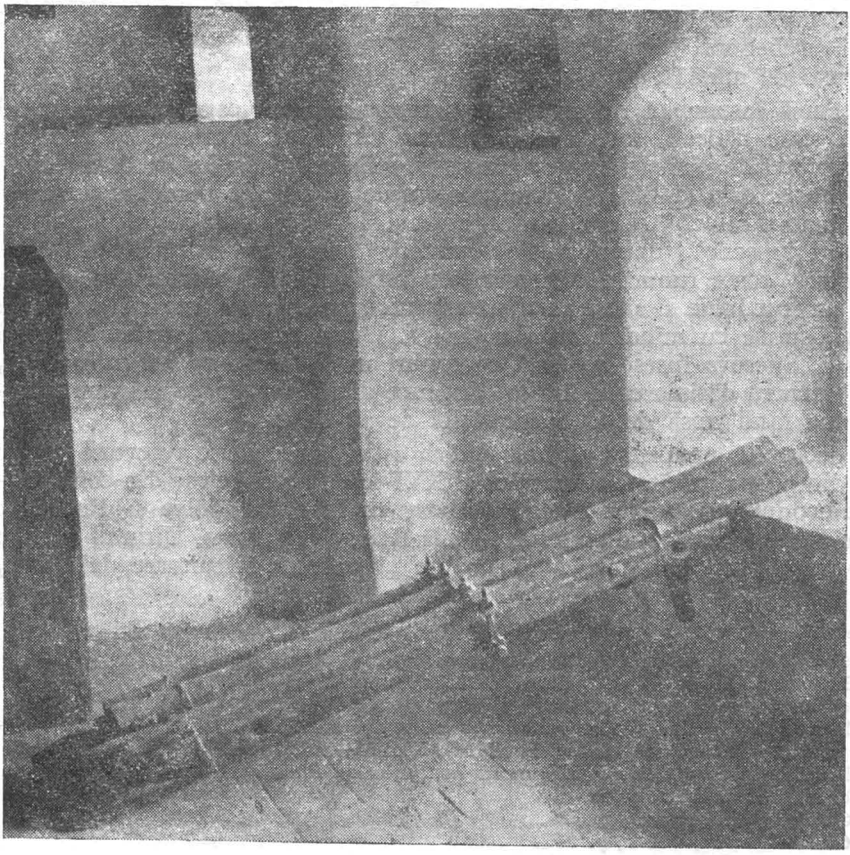

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le întoarce cum vrea şi, înconjurîndu-se cu ele în marş, nu se teme de un atac de cavalerie. Ţevile sînt astfel [făcute] încît se aprind una de la alta, pe rînd. Încărcarea este repede, cartuşele sînt învelite în hîrtie. Lungimea ţevilor este ceva peste un cot. Gloanţele sînt obişnuite, de fier sau de plumb" [94].

Diversificarea armamentului de foc a determinat o adevărată specializare a centrelor producătoare; de pildă, la Bistriţa existau meşteri care făceau puşti *(Büchsenmacher)*, praf de puşcă sau silitră *(Salitermacher)*, gloanţe sau ghiulele *(Kugelschied)* şi tunuri *(Geschützgiesser)*. În anul 1516, Bogdan al III-lea, domnul Moldovei, a trimis aici o slugă a sa ca să-i cumpere puşti *(sclopetum et pixides manuales)* [95], iar, mai tîrziu, Ştefan Lăcustă mulţumea bistriţenilor pentru şapte cîntare şi jumătate de praf de puşcă pe care i le-a trimis.

Se poate spune fără putinţă de tăgadă că înzestrarea oştilor ţărilor române în secolele XIV—XVI s-a aflat la nivelul celorlalte armate din centrul şi sud-estul Europei, cu care ele nu de puţine ori s-au confruntat. Interpretarea documentaţiei existente probează convingător adevărul unei asemenea afirmaţii. Astfel, în înzestrarea oştilor române se aflau toate tipurile de armament şi echipament de protecţie cunoscute în epocă pe plan european. Fie produse în oraşele de pe teritoriul românesc, fie importate în cantităţi însemnate din mari centre producătoare ale Europei, armamentul şi echipamentul de protecţie aflat în înzestrarea oştilor româneşti ale epocii constituiau baza materială a unei puteri militare de nivel continental. De asemenea, structurile militare existente, instruirea efectivelor, modalităţile de alarmare şi mobilizare asigurau oştirilor româneşti posibilitatea înfruntării cu sorţi de izbîndă a armatelor experimentate ale unor mari puteri străine, dornice să-şi implanteze stăpînirea în spaţiul carpato-danubiano-pontic. Potenţialul economic şi financiar al statelor româneşti a permis acoperirea cheltuielilor necesitate de întreţinerea puterii ostăşeşti, de continua ei racordare la schimbările survenite în evoluţia tehnicii militare, societatea românească vădind, din acest punct de vedere, o capacitate remarcabilă de asimilare şi dezvoltare a inovaţiei tehnologice a epocii. Această caracteristică importantă a societăţii româneşti se află în relaţie nemijlocită cu acuitatea pericolului extern, cu imperativul zăgăzuirii tendinţelor expansioniste ale marilor puteri vecine. Pentru a exista, pentru a putea să se dezvolte liber, pe propriile sale aliniamente de evoluţie, societatea românească a fost nevoită să-şi optimizeze permanent capacitatea de apărare, să răspundă cu eficienţă oricăror transformări survenite în modul de a purta războiul pe plan general european, să-şi menţină propriul instrument militar la un nivel de înzestrare corespunzător misiunilor pe care era chemat să le îndeplinească.

Totodată, trebuie subliniată concepţia în care s-a desfăşurat acţiunea de înzestrare a puterii ostăşeşti româneşti. Derivată din orientarea fundamentală a doctrinei militare de apărare, această concepţie a dirijat procesul de înzestrare a oştirii corespunzător misiunilor ei primordial defensive. Nepropunîndu-şi cucerirea unor teritorii străine, ci doar apărarea propriului pămînt, conducerea politică românească din epocă a orientat procesul de înzestrare militară pe direcţiile măririi capacităţii de efort pe teritoriul naţional şi desfă-

[94] Martin Bielski, *op. cit.*, p. 166.

[95] M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Bogdan Voievod (1504—1517)*, Bucureşti, 1940, p. 507.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şurării unor acţiuni militare specifice războiului întregului popor. Limitate şi de posibilităţile financiare, constituirea şi înzestrarea unor mari unităţi militare destinate expres războaielor ofensive — de cavalerie grea, de exemplu — n-au reprezentat obiectul unei atenţii prioritare a factorilor de decizie politică. S-au preferat grupări cu un grad mai mare de mobilitate, capabile să desfăşoare la nevoie atît acţiuni militare ofensive, cît şi defensive, punîndu-se accentul pe dezvoltarea cavaleriei uşoare şi a corpurilor de infanterie, precum şi pe constituirea unui parc de artilerie adecvat.

După modul de înzestrare şi echipare, oastea ţărilor române — ca de altfel şi alte oştiri contemporane — cuprindea trei genuri de arme principale: *cavaleria*, *pedestrimea* (infanteria) şi *artileria*.

Cavaleria. În toate ţările române predomina cavaleria uşoară, formată din boieri (nobili), curteni şi ţărani liberi, care aveau cai mici şi iuţi. Cavaleria uşoară, fiind foarte mobilă şi rapidă, avea un rol de seamă în acţiunile de cercetare şi în asigurarea legăturii dintre diversele corpuri ale oştirii; tot ea deschidea lupta, căuta să deruteze pe inamic prin manevre înşelătoare şi, în caz de victorie, urmărea resturile armatei învinse pînă la alungarea lor peste frontierele ţării. Cînd condiţiile luptei o cereau, cavaleria era pedestrită şi lupta alături de restul armatei, aşa cum s-a întîmplat la Baia în decembrie 1467. Cavaleria uşoară dispunea de arme albe, în special săbii, topoare de luptă, arcuri cu săgeţi etc.

Luptătorii din compunerea cavaleriei grele — mai numeroşi în Transilvania — erau îmbrăcaţi în armuri; ei au jucat un rol mai puţin important în organizarea armatelor române; s-au bucurat în schimb de atenţia lui Iancu de Hunedoara, care avea banderii de cavalerie grea. Preocuparea vădită a voievodului pentru constituirea unui corp numeros de cavalerie grea este explicabilă prin planurile strategice de amploare ale marelui comandant de oşti român, care preconizau nimicirea puterii militare a Porţii pe propriul teritoriu şi alungarea otomanilor din Europa.

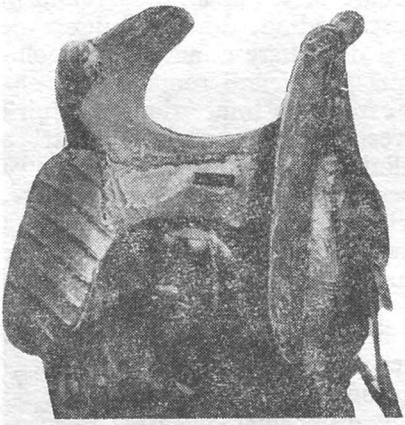

Şa din a doua jumătate a secolului al XV-lea — Muzeul Militar Central

În prima jumătate a secolului al XVI-lea o deosebită importanţă o avea oastea călare, formată din curteni şi ţărani liberi. Străinii care au văzut cavaleria Moldovei — precum Paulo Giovio — au avut cuvinte de laudă despre aceasta: „românii sînt foarte puternici în cavalerie, căci cel mai sărac dintre ei are un cal pentru război şi paradă” [96]. La rîndul său, Anton Verancsics afirma că românii „au o cavalerie atît

[96] Apud I. Ursu, *Petru Rareş*, Bucureşti, 1925, p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de numeroasă încît te pun în mirare"; după opinia sa, ei „luptau mai mult călare, folosind pedestrimea numai pentru a hărţui duşmanul în locuri muntoase" [97].

Pedestrimea constituia masa oştirii, dar este dificil de apreciat proporţia exactă între cavalerie şi infanterie în această vreme. Armele pedestrimii erau: arcul cu săgeţi, sabia, lancea sau suliţa, toporul, coasa, iar pentru protecţie, scutul. O pedestrime grea, echipată cu zale, este atestată în organica oastei transilvane după mijlocul secolului al XV-lea.

În vremea campaniilor întreprinse de Iancu de Hunedoara infanteria grea şi uşoară a jucat un rol important; prima era formată din oşteni înarmaţi cu săbii scurte *(gladius)* şi echipaţi cu platoşe de zale uşoare, scuturi şi căşti de fier. Infanteria uşoară era alcătuită din mai multe corpuri, înzestrate fiecare cu un anumit fel de armă: lăncieri sau suliţaşi *(hastati)*, arcaşi sau săgetaşi *(sagittarii)*, precum şi din oşteni dotaţi cu o armă de foc individuală *(bombarda manualis)* sau cu arbalete.

În secolul al XVI-lea în ţările române s-au constituit corpuri speciale de luptători înarmaţi cu armament de foc portativ: sîneţarii din Orhei şi Soroca, puşcaşii sau puşcarii domnului muntean, puşcaşii de Făgăraş şi cei de Chioar, recrutaţi din mîndra ţărănime liberă de cnezii şi voievozii acestor locuri.

Pe măsura dezvoltării *artileriei* s-a individualizat şi o categorie de oşteni specializaţi în mînuirea tunurilor, atît a celor de cîmp şi asediu, cît şi a celor de cetate.

Ridicarea fortificaţiilor de campanie, amenajarea de tabere de etape, construirea de drumuri pentru deplasarea oştirii au făcut, neîndoielnic, necesară existenţa unor oşteni specializaţi. Ceea ce se va numi ceva mai tîrziu *serviciul de geniu* era asigurat de obicei de totalitatea luptătorilor, fiind imperativă însă prezenţa unor specialişti: dulgheri, zidari, fierari etc.

Dintre misiunile de ordin genistic executate în epocă de luptătorii români se pot aminti: închiderea sau blocarea trecătorilor din munţi cu trunchiuri de copaci, baricade sau prisăci, menite să zădărnicească înaintarea inamicului, precum şi blocarea cu estacade din lemn a intrării pe rîurile navigabile, construirea de poduri şi amenajarea unor căi de comunicaţii, instalarea taberelor.

În cadrul acestora din urmă, începînd cu secolul al XVI-lea, în Ţara Românească şi Moldova luptătorii erau adăpostiţi în corturi sau pavilioane, aflate în grija unor dregători speciali — şetrarii, subordonaţi marelui şetrar.

Un capitol aparte din istoria structurilor militare româneşti îl constituie *flotila*. Cetăţile, punctele de escală, porturile situate pe litoralul vestic al Mării Negre, ca şi pe cursul Dunării, controlate mai înainte de factori politici diverşi, au ajuns, treptat, cum era şi firesc, sub autoritatea domnilor români. În aceste circumstanţe s-a dezvoltat *flotila dunăreană şi maritimă*, cu infrastructura ei terestră.

[97] *Călători străini*, vol. I, p. 407.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

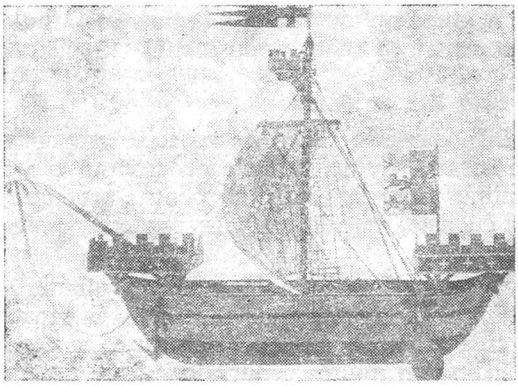

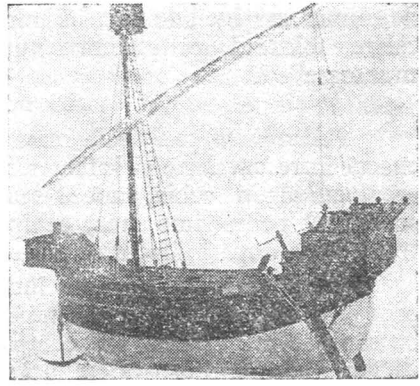

Machete de nave maritime din secolul al XIV-lea

Ştiri incidentale din cronici tîrzii atestă utilizarea unor porturi de la Marea Neagră. În acest sens este cunoscută situaţia fortificaţiei Geanavarda, în preajma căreia s-a dezvoltat ulterior portul şi cetatea Armanul Negru *(Karaharman)*, azi Vadu, judeţul Constanţa. O altă ştire notează existenţa portului situat la vărsarea celui mai sudic braţ al Dunării în mare, unde acostau şi iernau vasele [98].

Flotila maritimă de care a dispus despotul Ţării Cărvunei, Dobrotiţă, în a doua jumătate a veacului al XIV-lea apare menţionată încă la 1360, în cursul conflictului cu Genova. Ceva mai tîrziu, la 1373, potrivit unei informaţii contemporane, o navă înarmată de genovezi la Licostomo a fost atacată şi capturată de una din galerele despotului Dobrotiţă. Despre o galeră pentru navigaţia maritimă aparţinătoare domniei Munteniei aminteşte, în vara anului 1462, un raport diplomatic din Constantinopol.

Formată din nave mici care executau diverse operaţiuni de aprovizionare, transport, recunoaştere şi asediu, flotila dunăreană românească este descrisă în anul 1445 de cronica burgundă a lui Walerand de Wavrin. Cu prilejul campaniei dunărene a flotei burgundo-papale, Vlad Dracul a promis că o va călăuzi cu 40—50 de monoxile, „care sînt făcute dintr-o singură bucată (de copac — *n.n.)* [. . .] lungi şi înguste şi cu mulţi luptători înăuntru, în unele mai mulţi, în altele mai puţini" [99].

Unsprezece ani mai tîrziu, în bătălia navală de lîngă Belgrad (1456), oştile întrunite sub conducerea lui Iancu de Hunedoara au dispus de 200 de nave mici *(naviculae)* ca şi de o navă mare *(maxima navis)* de transport. Flotila lui Iancu a reuşit să străpungă linia celor 200 de corăbii turceşti, legate între ele cu lanţuri. Oştenii aflaţi pe aceste nave dispuneau de baliste, arbalete, arcuri cu săgeţi, fiind sprijiniţi de focul artileriei grele aflate în dispozitiv pe malul Dunării.

În compunerea oştirilor române se aflau, neîndoielnic, şi alte servicii specializate, fără activitatea cărora eficienţa campaniei militare ar fi suferit pagube însemnate. Între acestea, un rol, de multe ori hotărîtor, l-a jucat *serviciul de informaţii*.

[98] *Ibidem*, vol. VI, p. 386—387.
[99] *Ibidem*, vol. I, p. 86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Culegerea de informații militare avea loc prin intermediul observatorilor (trimișilor) care se deplasau în statele vecine, al „iscoadelor" trimise în tabăra inamicului — iscoadele „ce pururea trimitea", arată despre Ștefan cel Mare letopisețul, „acei oameni ai noștri" menționați de Petru Rareș la 1530 într-o scrisoare către brașoveni —, prin exploatarea datelor furnizate de prizonieri („prinși") sau dezertori, prin interceptarea documentelor puterii dușmane etc. Un rol însemnat a deținut în această epocă informarea reciprocă a domnilor români privind pericolul otoman — data producerii unui eventual atac, forțe implicate, comandanți, obiective urmărite —, conducătorii Munteniei fiind un adevărat „tezaur" de informații, ca unii care se aflau în imediata vecinătate a Porții. Grăitoare sînt în acest sens scrisorile trimise, în 1432, de Alexandru Vodă Aldea brașovenilor și comitelui de Timișoara, prin care îi vestea despre valoarea și direcția de înaintare a oștirii otomane ce se pregătea să invadeze Transilvania [100]. Unii domni, ca Radu cel Mare de exemplu, se angajau față de brașoveni că le vor aduce la cunoștință toate veștile ce vor afla de la otomani, ceea ce presupunea existența unui sistem de informații românesc în chiar Imperiul otoman.

De un bun serviciu de informații a dispus și Ștefan cel Mare, care era încunoștințat rapid de mișcările și intențiile adversarilor. După cum rezultă din numeroasele documente, el transmitea deseori aceste informații și aliaților săi. De pildă, la 1480, marele voievod anunța pe brașoveni că „iscoadele" sale trimise pînă adînc în Peninsula Balcanică l-au anunțat că „turcii au și alte oști gata" și cerea, la rîndu-i, să fie informat despre ce vor afla iscoadele ardelene; în anul următor, domnul comunica acelorași brașoveni că avea iscoadele la Poartă și că îi va anunța despre toate noutățile aflate; la 1496 Ștefan aflase prin oamenii săi trimiși în Țara Românească și în Imperiul otoman despre pregătirile de război ale sultanului [101].

De asemenea, și transilvănenii aveau informatori „în Turcia și în ținuturile și locurile ce țin de ea" [102] pentru a cunoaște din timp intențiile otomane — cum se întîmplă în anul 1433 —, veștile aflate fiind comunicate operativ domnilor Moldovei și Țării Românești pentru adoptarea măsurilor comune de apărare.

Informațiile obținute erau transmise aliaților prin intermediul solilor. În timpul desfășurării invaziei străine, culegerea de informații — prin intermediul acțiunilor detașamentelor de cercetare, furnizate de locuitorii de pe itinerarele de deplasare ale inamicului sau de militarii dușmani capturați — oferea date prețioase privind obiectivele urmărite de inamic, efectivele, dotarea și înzestrarea acestuia. Interpretarea lor corectă permitea comandamentului român să desfășoare eficient acțiunile de hărțuire, să aleagă și să pregătească locul bătăliei decisive, unde să concentreze forțele principale și să-și organizeze din timp dispozitivul de luptă. În acest fel, de exemplu, a pregătit Vlad Țepeș atacul de noapte din 1462 sau Ștefan cel Mare bătăliile de la Baia, Vaslui, Războieni sau Codrii Cosminului. În cadrul acțiunii serviciilor specializate în culegerea de informații un rol deosebit juca înșelarea (dezinformarea) inamicului asupra tăriei și dislocării forțelor proprii, canalizînd deplasarea acestuia către locul ales de comandamentul român pentru bătălia hotărîtoare.

Documentația istorică permite desprinderea unor concluzii privind existența și altor trupe specializate în cadrul organismelor militare românești

[100] *DRH, D*, vol. I, p. 291.
[101] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 357, 360, 399.
[102] *DRH, D*, vol. I, p. 302.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ale epocii. Astfel, funcționarea oștirii în campanie făcea necesară existența unor *servicii de aprovizionare* (logistice), a căror misiune era asigurarea capacității combative a trupelor. Oștenii aveau obligativitatea să se prezinte la mobilizare cu hrană, dar prelungirea campaniei impunea fie procurarea subzistențelor pe plan local, fie existența unor coloane de aprovizionare care însoțeau oștirea. De asemenea, oștenii aveau obligația să se prezinte la oaste cu armamentul individual, dar este atestată și constituirea unor rezerve de armament de către instanța supremă militară. Scrisorile domnilor Munteniei și Moldovei către orașele transilvane prin care solicitau livrarea unor însemnate cantități de armament, știrile existente privind importul masiv de arme sau echipament în anumite momente (din Veneția sau de la Liov) evidențiază constituirea unor depozite militare specializate de către autoritatea centrală. De aici, la începutul campaniei sau cu ocazia paradelor — menționate și ele documentar — armamentul era împărțit luptătorilor, rezerve speciale fiind destinate înlocuirilor necesare. Transportul tunurilor și al muniției de artilerie făcea absolut necesară existența unor coloane de transport și a unor formațiuni de oșteni destinați special acestui scop.

Aprovizionarea oștirii în campanie se făcea, de regulă, prin exploatarea teritoriilor prin care se efectua deplasarea. Un document din 1426, prin care Alexandru cel Bun stabilea condițiile de trecere a armatei polone prin Moldova, este revelator; se preciza că locuitorii țării nu aveau voie să-i atace pe poloni, chiar dacă aceștia ar fi pricinuit nenorociri, certuri, lupte etc., „cum se întîmplă adesea" [103]. Chiar și propriile trupe provocau anumite pagube; astfel, un document din 1427, menționa că forțele transilvane încartiruite în casele locuitorilor, conform obligațiilor existente, provocau adeseori daune materiale.

Din unele informații din secolele XV—XVI rezultă că luptătorii români erau datori să-și aducă de acasă o cantitate, limitată, de alimente. De pildă, la 1476, cînd Ștefan cel Mare a dat voie oștenilor săi să meargă să-și apere căminele amenințate de tătari, i-a obligat să se întoarcă peste 15 zile cu provizii; aceste provizii — va spune cronicarul polon Martin Bielski la 1531 — constau în brînză și pîine, purtate la oblîncul șeii. În timpul campaniilor duse în afara hotarelor țării se foloseau așa-numitele care de provizii *(proviantwagen)*, atestate documentar în vremea expedițiilor lui Iancu de Hunedoara. Se știe, astfel, că în „campania cea lungă" (1443) viteazul comandant de oști a dispus de 400 de care de provizii, în timp ce la Varna (1444) ar fi avut 800.

Ținînd seama de obiceiul ca oștile să se aprovizioneze din zonele în care se aflau, în cazul cînd teritoriul național era invadat de o puternică armată dușmană, domnii români au aplicat o tactică devenită tradițională, aceea a „pămîntului pîrjolit", lipsind astfel pe invadatori de mijloacele de subzistență necesare.

În secolul al XVI-lea se luau măsuri mai precise pentru reglementarea aprovizionării oștirii. De pildă, dieta transilvană de la Turda, din martie 1542, a hotărît, printre altele, ca să se întocmească liste cu prețurile alimentelor și ale tuturor lucrurilor și armelor ce urmau a fi achiziționate, listele urmînd să fie date căpitanilor oastei și reprezentanților administrației locale care trebuiau să aibă

[103] M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 644.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

grijă să fie respectate prețurile fixate, iar toate rechizițiile să fie plătite. Dieta din decembrie același an a cerut ca nobilii transilvani care ridicau oaste să o hrănească pe moșiile lor.

În perioada analizată, oștile române au constituit — prin organizare, înzestrare, echipare și asigurare materială — alcătuiri militare puternice, capabile să-și îndeplinească cu succes deplin misiunile încredințate.

Din punctul de vedere al organizării, structurile militare existente au asigurat încadrarea în efortul de apărare a tuturor locuitorilor capabili să poarte arme și să producă pierderi inamicului. Oastea cea mare și „oastea cea mică" au reprezentat materializarea strălucită în această epocă a orientării fundamentale a concepției privind apărarea patriei prin efortul întregului popor român. Specializarea unor variate categorii militare a dat oastei permanente un caracter de soliditate, din rîndurile acestora recrutîndu-se cadrele necesare instruirii și pregătirii de luptă a numeroaselor efective ale oastei mari.

Fiabilitatea întregului organism militar românesc a fost asigurată prin existența unor structuri de comandament specifice, întregul sistem ierarhic fiind corespunzător necesităților rezultate din complexa misiune de mobilizare și conducere a oștirilor. De asemenea, rigurozitatea și stabilitatea relațiilor de comandă conferea coerență și dinamism acțiunilor militare la cele mai diverse nivele. Sistemul de promovare în corpul de comandă a permis în permanență împrospătarea acestuia cu cadre capabile, care și-au dovedit destoinicia și vitejia pe cîmpul de luptă. Funcționînd ca recompensă pentru comportarea în lupte sau fidelitatea față de domn, promovarea în corpul de comandă al oștirii constituia concomitent și o înaintare în ierarhia socială.

Compartimentarea pe genuri de arme — infanterie, cavalerie și artilerie —, precum și existența unor servicii specializate — de geniu, de aprovizionare, informații etc. —, structurate corespunzător ori aflate într-un stadiu incipient, au dat oștirilor române din epocă o ridicată capacitate combativă, putința de a îndeplini o gamă largă de acțiuni militare. Aceeași finalitate pozitivă a avut-o înzestrarea și echiparea oștenilor români la standardele europene ale epocii.

În ansamblu, organismul militar românesc, judicios structurat, cu un corp de comandă experimentat, înzestrat și echipat corespunzător, condus de voievozi iscusiți și viteji, a fost în măsură să îndeplinească misiunea principală care îi revenea: apărarea pămîntului strămoșesc, păstrarea neatinsă a ființei poporului și a alcătuirilor sale social-politice.

INSTRUIREA OASTEI. PREGĂTIREA POPULAȚIEI PENTRU APĂRARE

O însemnătate cardinală în optimizarea capacității combative a oștirii o reprezintă funcționarea corespunzătoare a procesului de instruire și de pregătire pentru luptă a efectivelor. Cuprinzînd o gamă variată de forme și procedee specifice, acest proces se desfășoară conform unor reguli stricte, astfel încît oștenii să poată executa în campanie misiunile încredințate. În cadrul instruirii cunoașterea armamentului și a performanțelor sale, însușirea comenzilor de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

luptă şi deprinderea unui minim de reguli privind executarea acestora individual sau colectiv sînt neapărat necesare. Pentru că o oştire nu se mobilizează la întîmplare, nu-şi constituie dispozitive de luptă haotic, nu execută manevre complexe utilizînd mase amorfe, incapabile de orientare şi de acţiune întrunită. Or, toate aceste operaţii complexe ale desfăşurării unei campanii reclamă imperativ existenţa unui sistem de instruire şi pregătire judicios, desfăşurat în timp, conform unor reguli specifice.

Instruirea pentru luptă a oştirii române în această perioadă nu era însă uniformă la totalitatea efectivelor. Majoritatea oştenilor fiind ţărani, venind direct de la plug, nu aveau o pregătire anume în mînuirea armamentului specializat (arbalete, baliste, archebuze etc.). Astfel, relatînd despre luptătorii din oastea lui Iancu de Hunedoara participanţi la lupta de la Belgrad din 1456, cronicarul Johannes Dubravius afirmă că „abia a treia parte a lor a fost instruită în armele militare *(armis militaribus instructa fuit)*, ceilalţi purtau coase şi praştii" [104].

O pregătire specială aveau oştenii de profesie, îndeosebi mercenarii. Nobilii şi boierii îşi perfecţionau periodic pregătirea în vederea participării la luptă, un rol de seamă avîndu-l în acest sens întrecerile cavalereşti, adică turnirurile. De instruirea oştenilor din oraşe (îndeosebi în Transilvania) se ocupau breslele, care aveau în grija lor apărarea localităţilor respective.

Marii comandanţi de oşti români, şi în primul rînd Ştefan cel Mare, s-au străduit să-şi instruiască cît mai bine oştenii. Despre Iancu de Hunedoara de pildă, se spune că înainte de bătălia de la Belgrad (1456) s-a străduit „pe cît a putut [şi] i-a pregătit pentru luptă" pe oştenii săi [105]; despre Ştefan cel Mare se afirmă că învăţa pe fiecare locuitor să vegheze la apărarea ţării [106].

O instrucţie specială se făcea, de bună seamă, înainte de campanie, cînd se explicau oştenilor manevrele şi procedeele de luptă ce urmau a fi utilizate în funcţie de situaţiile ce se puteau crea. Izvoarele mai tîrzii, din secolele XVI—XVII, arată că, periodic, domnii ţărilor române verificau pregătirea pentru luptă a oştenilor lor prin aşa-numitele „căutări" *(lustratii)*.

După cum spunea A. D. Xenopol, ţăranii „aveau însuşiri războinice minunate pentru acele timpuri, în care virtutea şi vitejia personală hotărau soarta unei întîlniri. Românii sînt arătaţi de toţi scriitorii contemporani ca o naţie energică, plină de curaj la luptă, de o constituţie fizică din cele mai puternice şi însufleţiţi cu toţii de o adîncă iubire de patrie şi de neatîrnare" [107].

Este posibil ca instruirea generală a oastei să fi avut loc cu ocazia trecerilor în revistă ale acesteia în faţa domnilor, de regulă de două ori pe an (la 23 aprilie şi la 26 octombrie); cu probabilitate aceste treceri în revistă ale oştirii de către comandantul suprem — Neagoe Basarab recurge la o asemenea modalitate de întrunire a oastei la 1520 cu ocazia sfinţirii unei biserici [108] — prilejuiau executarea unor exerciţii militare apropiate de realitatea cîmpului de luptă. Convocarea periodică a oştirii era destinată menţinerii capacităţii ei combative, precum şi verificării rapidităţii operaţiilor de mobilizare şi concentrare.

[104] *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes partem hactenus incognite*, ed. M. Freherius, Hanovriae, 1602, p. 239.
[105] Thuróczi, *Cronica Hungarorum*, ed. I. G. Schwandtner, tom I, Tyrnaviae, 1761, p. 230.
[106] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 345.
[107] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 160.
[108] Şt. Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, Bucureşti, 1965, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O însemnătate deosebită se acorda însușirii elementelor de bază ale desfășurării unei campanii: marșului, cantonamentului și luptei. Existența unor prescripții regulamentare în această privință este neîndoielnică, precum și a pregătirii periodice în acest sens a unităților militare. Astfel, în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* care esențializează experiența militară românească, sînt evidențiate cîteva asemenea prescripții. În ce privește organizarea coloanelor pentru executarea marșului se arăta, de exemplu, următoarele: „Deacii cînd vei vrea să mergi la dînșii (vrăjmași — *n.n.),* tu întîi să rînduiești și să tocmești străji să meargă înainte *cum iaste obiceiul (s.n.).* Și să meargă una mai nainte, alta mai după aceia, iară a treia să fie tabăra cea mare" [109].

În termeni moderni, coloana de marș a unei oștiri române era deci precedată de o avangardă organizată pe două eșaloane. În cazul în care aceasta intra în contact cu inamicul, urma să rupă lupta la momentul potrivit și să se replieze către forțele principale. Ea trebuia să se deplaseze la distanță nu prea mare în fața acestora — „să nu fie departe una de alta" — și să rupă lupta cu inamicul înainte de a fi copleșită de către acesta pentru a evita producerea panicii: „Că straja cea dentîi și cea de a doua iaste inima a toată oastea. Deci, să nu cumva văzînd toiul cel mare că au perit străjile, să să spăimînteze și să cază într-o vreo frică mare, și pentru aceia frică înșiși să să dea în periciune" [110].

Între cele două eșaloane ale avangărzii trebuia, de asemenea, să existe o distanță mică, iar eșalonul doi să vină cu rapiditate în sprijinul celui dintîi: „și de se va întîmpla vreo întîmplare strejii cei dintîiu, ia să vie să se amestece în cea de a doua [. . .] și să se apere" [111].

Etapele de deplasare ale oștilor românești în această epocă se pot deduce prin analiza știrilor existente. Astfel, în 1472 o oaste moldovenească a parcurs în Țara Românească o distanță de 150 km în două zile, înregistrînd deci un ritm zilnic de marș de 75 km. În 1475, în acțiunea de urmărire a oastei otomane după bătălia de la Vaslui, cavaleria română s-a deplasat cu un ritm zilnic de 50—60 km [112].

Cantonamentele oștirii în campanie se făceau în localități sau în tabere. Zona de staționare se întărea prin lucrări de fortificație nepermanentă și erau rînduite „străji", adică posturi de santinelă sau în termeni moderni „elemente de siguranță", care să fie în măsură a evita surprinderea din partea inamicului.

În situația în care trupele proprii aveau să ajungă în contact cu forțele adverse, în *Învățături* — ca într-un autentic regulament militar al epocii — se subliniau măsurile ce trebuiau luate de către conducătorul oștirii în vederea realizării dispozitivului de luptă cel mai adecvat. În acest sens, Neagoe Basarab își sfătuia vlăstarul domnesc: „Deci, să-ți rînduiești toate armele și să-ți îmbărbătezi gloata, pe fiecare unde îi este rîndul, și să întocmești pe fiecare după cum este rînduiala" [113].

Pentru ca domnul — care era conducătorul oștirii — să poată urmări și conduce cu sorți de izbîndă desfășurarea de ansamblu a luptei și să fie, totodată, ferit de loviturile directe ale vrăjmașului, în *Învățături* se recomanda ca el să stea, cel puțin la începutul înfruntărilor, la un loc bine ales și ferit,

[109] *Învățăturile,* p. 281.
[110] *Ibidem.*
[111] *Ibidem.*
[112] Radu Rosetti, *op. cit.,* p. 158.
[113] *Învățăturile,* p. 388.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„în a doua sau a treia ceată", adică în al doilea sau al treilea eșalon, în terminologia modernă. Astfel de reglementări corespundeau, evident, practicii militare din țările române în epoca medievală.

În *Învățături* erau cuprinse prevederi speciale pentru recompensarea celor viteji. Oștenii care dovedeau bravură și spirit de sacrificiu, indiferent de rangul ce-l dețineau, urmau să fie răsplătiți după merite. Cei căzuți viteje în luptă trebuiau pomeniți (citați) în cadrul corpului de oaste din care făcuseră parte, iar urmașii lor aveau „să dobîndească multă cinste" de la domn.

În ceea ce privește modalitățile de desfășurare a acțiunilor militare, descrierea diverselor bătălii purtate de oștile române, conținută în izvoare, permite desprinderea unor trăsături specifice, cu valoare de conduită generală, ale comandamentului român. Astfel, necesitatea alegerii unui loc al bătăliei decisive, care să avantajeze forțele proprii, apare ca un imperativ: atît pe timpul înfruntărilor româno-ungare din anii 1368—1369, cît și la Rovine, Vaslui sau Codrii Cosminului, o dată atras inamicul în locul dorit, trebuia să se aștepte dezlănțuirea atacului acestuia, în care de regulă el nu putea folosi — datorită terenului — mase mari de cavalerie și infanterie concomitent, ci era obligat să le introducă în luptă eșalonat. După amortizarea primului șoc, oastea română căuta decizia prin lansarea unui contraatac de proporții, declanșat simultan la flancurile dispozitivului dușman.

Dispozitivele oastei românești organizate în vederea angajării bătăliei decisive au fost variate. Din practica ducerii luptelor se pot extrage cîteva principii definitorii: așezarea artileriei în fața primei linii, pentru ca executarea pregătirii de foc să nu pericliteze propriile trupe; obișnuința pedestririi cavaleriei pentru lupta corp la corp; dispunerea la flancuri a unor unități de cavalerie, structurarea dispozitivului pe două sau trei eșaloane depărtate spațial (ca în 1368 în timpul războiului româno-ungar sau în 1497 la Codrii Cosminului) etc.

Între procedeele de luptă specifice utilizate de oștile române cîteva evidențiază, prin folosire frecventă, o solidă pregătire de luptă. La Marienburg, în 1422, corpul de cavalerie ușoară român a șarjat dispozitivul dușman (corp compact de cavalerie grea a teutonilor), la un semnal a efectuat complexa acțiune de repliere fără să ia contact masiv cu inamicul, atrăgîndu-l pe acesta în urmărire spre o poziție avantajoasă într-o pădure apropiată. Un alt semnal avea să ducă la executarea unei pedestriri rapide a întregului corp român și la constituirea unui dispozitiv de ambuscadă unde călăreții inamici au înregistrat pierderi numeroase.

În cursul atacului de noapte efectuat de corpul de oaste român condus de Vlad Țepeș, la 1462, s-a ilustrat o altă modalitate de constituire a dispozitivului și desfășurare a luptei. Tabăra sultanului a fost atacată simultan din două direcții, obiectivul operației fiind nimicirea sau capturarea comandamentului advers. Lupta a fost ruptă la un semnal dinainte convenit, oștenii români repliindu-se rapid și organizat către locul de concentrare stabilit, utilizînd itinerarele indicate.

Desfășurarea unor acțiuni militare complexe — structurînd oastea pe mai multe corpuri care să-și coordoneze execuția misiunilor în luptă — implica nu doar o capacitate ridicată de elaborare în cîmp strategic și tactic a comandamentului, ci și instruirea și pregătirea deosebite a trupelor, a fiecărui luptător, făcute cu mult timp înaintea angajării în luptă, după reguli și precepte judicios alcătuite și verificate de practică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Înaintea bătăliei unii comandanți de oaste țineau scurte cuvîntări prin care își îmbărbătau ostașii; cunoaștem asemenea texte atribuite lui Vlad Țepeș, care ar fi spus, printre altele, oștenilor săi: „cine se gîndește la moarte, acela să nu meargă cu mine" [114]. La rîndul său, Neagoe Basarab arăta fiului său și prin el tuturor luptătorilor că „mai bună este moartea cu cinste, decît să aveți numele cu rușine".

Semnalul începerii bătăliei se dădea prin sunete de buciume și trîmbițe. Despre Bogdan al II-lea se menționează că avea în lupta de la Crasna (1450) „multe steaguri și buciume", iar în bătălia de la Vaslui Ștefan cel Mare „tocmise puțini oameni despre lunca Bîrladului, ca să-i amăgească (pe otomani — *n.n.)* cu buciume și cu trîmbițe, dînd semn de război" [115].

Pe lîngă pregătirea oștirii pentru înfruntarea cu dușmanul, domnii trebuiau să se îngrijească de *punerea la adăpost a populației care nu lua parte la luptă*, în primul rînd femeile, copiii și bătrînii, aceasta și pentru a menține ridicat moralul combatanților. Așa a procedat Mircea cel Bătrîn la 1395, cînd „cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii" [116]. Măsuri similare a luat și Vlad Dracul în 1442; după cum spune Wavrin, deoarece românii nu erau atît de numeroși pentru a înfrunta mulțimea otomanilor, ei s-au retras spre munți, ducînd la adăpost femeile, copiii și toate bunurile ce puteau fi salvate [117]. Peste 20 de ani, cunoscînd procedeele de luptă ale predecesorilor săi, Vlad Țepeș a făcut la fel: mai întîi „a trimis sus la munte toate femeile și copiii" [118].

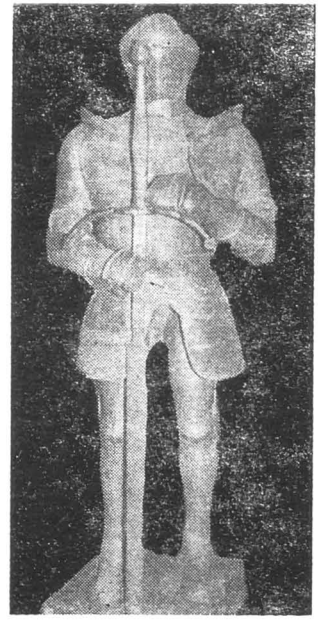

Armură și spadă pentru două mîini din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Complexul Muzeal Sibiu)

Aceeași grijă pentru viața populației a arătat și Ștefan cel Mare la 1476, cînd „a pus pe locuitori să fugă din țara sa dincolo de munți (adică Munții Carpați — *n.n.)* și să meargă spre Polonia de care era despărțită prin munți" [119]. Din această cauză, va relata un alt martor ocular, armata otomană „nu a putut vătăma cu adevărat nici oamenii și nici averile lor, căci se retrăseseră împreună cu lucrurile lor în munți înainte de trecerea turcului" [120].

La începutul secolului al XVI-lea obligația domnului țării de a pune la adăpost populația care nu lua parte la luptă a fost înscrisă la loc de frunte în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, care-și povățuia astfel fiul: „pe copiii dregătorilor și ai țăranilor, pe toți să-i duci departe la o parte, nu cumva să-i lași pe acei copii ai dregătorilor tăi sau ai țăranilor tăi înaintea dușmanilor

[114] *Cronicile slavo-române*, p. 208.
[115] Ureche, *Letopisețul*, p. 100.
[116] *Expuneri istorice*, p. 64.
[117] N. Iorga, *Cronica lui Wavrin și românii*, în BCIR, VI (1927), p. 63.
[118] „Columna lui Traian", 1883, p. 36.
[119] *Călători străini*, vol. I, p. 135.
[120] *Ibidem*, p. 142.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tăi cînd dușmanii tăi vor porni cu război împotriva ta, iar tu cu oștile să fii dincoace de ei și astfel să nu poată dușmanii tăi să lovească și să prindă și să robească pe copiii dregătorilor tăi și pe ai țăranilor tăi; pentru că atunci, dacă vor vedea dregătorii și țăranii că au fost robiți copiii lor, ei te vor lăsa și vor merge pe urma copiilor lor. De aceia, astfel te învăț, fiul meu, ca pe fiii și pe fiicele dregătorilor tăi și pe ai țăranilor să-i dai în dosul oștirilor" [121].

Asupra modului cum era anunțată populația să se pună la adăpost de invaziile străine dispunem de unele informații, ceva mai tîrzii, din secolul al XVII-lea, din care rezultă că domnul trimitea călărași „în toată țara ca să dea de știre populației să-și părăsească îndeletnicirile și să fugă în munți" [122].

Instruirea oastei și pregătirea populației pentru apărare — desfășurate la nivelul cerințelor epocii — au fost printre preocupările de căpetenie ale marilor voievozi români. Silit să ducă războaie numeroase pentru a-și apăra teritoriul și organizarea de stat proprie, se poate afirma că poporul român a fost în această epocă într-o permanentă veghe militară, gata oricînd să ia arma și să apere hotarele și avutul țării. Deprinderile ostășești erau proprii întregii populații capabile să poarte armele — cu un mai pronunțat caracter de soliditate la „oastea cea mică" —, însușite într-un efort dirijat, desfășurat periodic și cu rezultate benefice pentru optimizarea capacității de apărare a țării.

FORTIFICAȚIILE ȘI AMENAJAREA TERITORIULUI PENTRU APĂRARE

Un rol important în sistemul de apărare al țărilor române l-au avut cetățile, construite în general din piatră, mai tîrziu și din cărămidă; ele asigurau controlul unor puncte și zone obligate de trecere sau al unor comunicații. În același timp, cetățile puteau fi centre administrative, unde rezidau pîrcălabii, căpitanii, castelanii, iar în caz de război constituiau o rețea de apărare și locuri de refugiu pentru o parte a populației. De asemenea constituiau reședințe ale domnilor și voievozilor, ale unor nobili sau boieri.

Cu privire la modul cum erau construite vechile cetăți este de menționat că, atît timp cît artileria nu luase un avînt deosebit, modelul ideal al fortificațiilor a fost acela al incintei cu un diametru mic ce putea fi apărată de o garnizoană redusă ca efective; așa se explică faptul că cetățile, înălțate în locuri inaccesibile, ocupau la început o suprafață restrînsă. Pe măsură ce s-a extins folosirea artileriei ca armă de asediu, începînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea, s-a impus mărirea incintei și împrejmuirea ei cu ziduri mari și groase, care au cuprins în mijlocul lor vechea cetate; această adaptare este foarte bine ilustrată de cetățile Neamț și Suceava, lărgite și întărite în epoca lui Ștefan cel Mare, sau cetățile Chilia, Brașov, Sibiu, Chioar etc.

Alături de cetăți sînt menționate de izvoare și fortificații cu caracter nepermanent, construite cu prilejul unor bătălii, ca cele din 1368, 1476, 1538.

[121] *Învățăturile*, p. 388.
[122] *Călători străini*, vol. VI, p. 244.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sistemul de fortificații din spațiul carpato-dunăreano-pontic, expresie a dezvoltării economico-sociale și a organizării statale, prevedea — conform triunghiului de forțe externe ce amenințau statalitatea românească, născuind în zadar s-o dezintegreze — apărarea a trei mari fronturi: danubiano-pontic, al Nistrului și al Tisei și cîmpiei vestice. Sprijinită pe redutabilul bastion natural al Carpaților, apărarea se eșalona de la frontiere în adîncimea teritoriului românesc într-o puternică rețea de fortificații.

Sistemul defensiv românesc cuprindea la sud de Carpați cetățile de importanță strategică situate la frontieră — pe linia Dunării și pe litoral —, precum și pe cele din adîncimea teritoriului, curți domnești, mănăstiri și tîrguri fortificate, dar și întăriturile tradiționale ale unor așezări rurale.

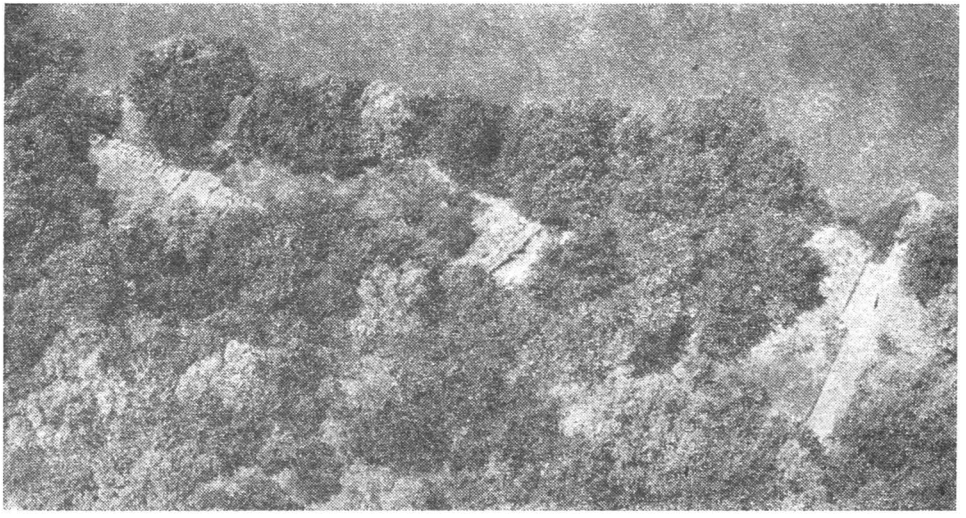

Zidul de incintă al cetății din insula Păcuiu lui Soare

Cetățile dunărene, interzicînd principalele direcții de pătrundere pe pămîntul românesc, au fost aprig disputate în timpul luptelor cu Imperiul otoman. Pierderea cîtorva dintre acestea (Turnu, Giurgiu, Silistra, Chilia) a diminuat capacitatea de apărare a țărilor române, fapt pentru care voievozii români din secolele XV—XVI au dus lupte grele pentru refacerea sistemului defensiv al frontierei sudice.

Cetatea Severinului, anterioară constituirii principatului Țara Românească, era formată dintr-o incintă interioară, de formă dreptunghiulară, avînd patru turnuri pătrate la colțuri și un al cincilea la mijlocul laturii de est. După 1419 s-a adăugat o incintă exterioară, care o înconjura pe cea veche pe trei laturi, avînd colțurile rotunjite și dispunînd de două bastioane semicirculare; către mijlocul secolului al XV-lea s-au ridicat construcțiile din partea de sud a cetății. Spre vest și nord zidul cetății se sprijinea pe o coastă abruptă, în timp ce spre est, unde avea în față un șanț de apărare, înălțimea sa era considerabilă. Grosimea zidului la bază atingea 4 m, iar înălțimea 8 m. În mijlocul laturii de est și în partea de nord-est se aflau turnuri semicirculare, deschise, unde se plasau piesele de artilerie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

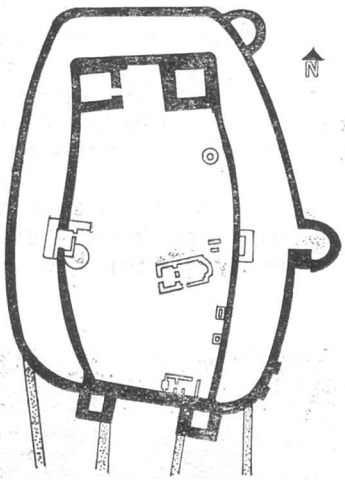

Planul și o parte a Cetății Severinului

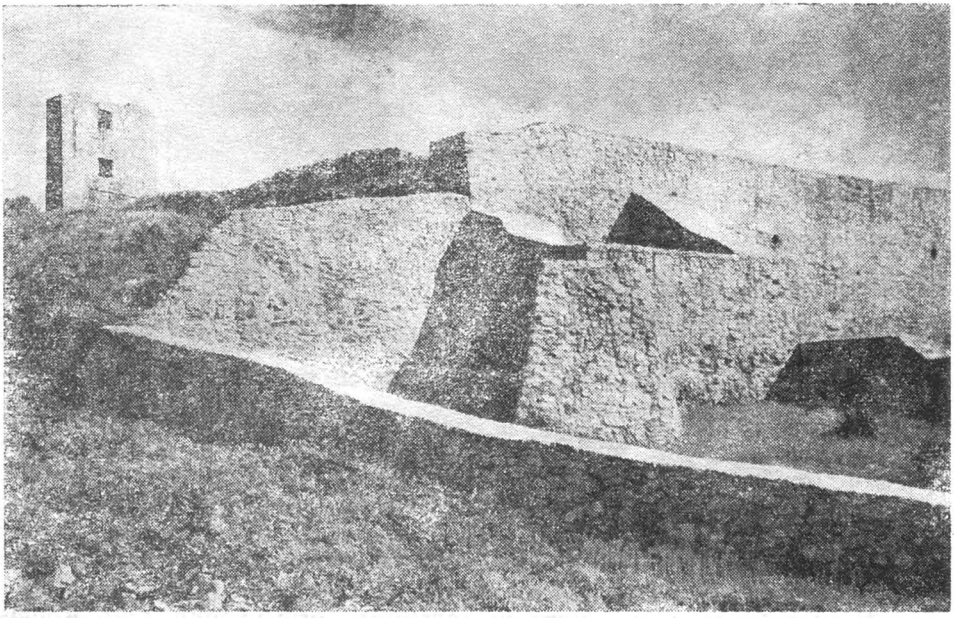

Cetatea Turnu, cunoscută în epocă și sub numele de Nicopolul Mic, supraveghea unul din principalele locuri de trecere peste Dunăre — vadul Turnu. Ea a fost reconstruită de Mircea cel Bătrîn pe ruinele unei fortificații mai vechi. Fortificația era compusă dintr-un turn mare circular, înconjurat cu un zid de incintă și un șanț de apărare cu pereții căptușiți cu piatră. Paramentul era făcut din blocuri de piatră fățuită și emplecton din piatră măruntă, incinta fiind totodată consolidată cu bîrne și prevăzută cu turnuri rotunde în exterior. Faptul că vechile ziduri au fost îngroșate cu piatră adusă de la sud de Dunăre datează construcția înainte de anul 1393, cînd Imperiul otoman

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planul cetății Hîrșova

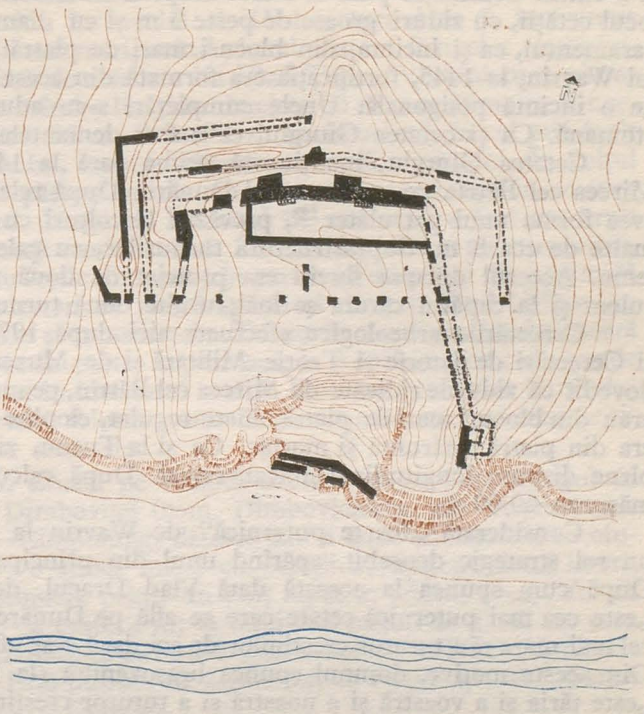

Cetatea Hîrșova, gravură din 1826 de A. von Saar

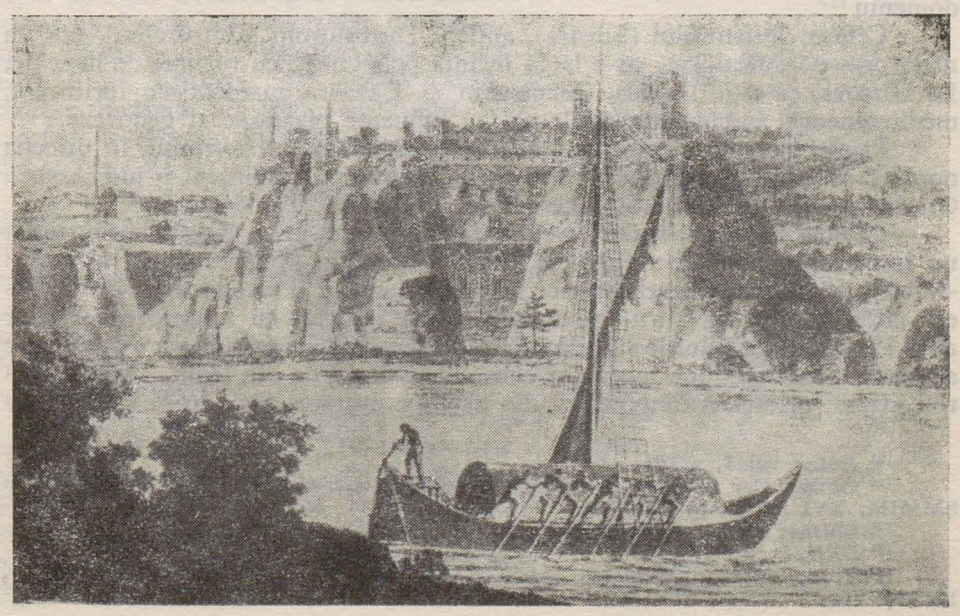

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și-a extins dominația pînă la malul drept al fluviului. Turnul rotund din mijlocul cetății, cu ziduri groase de peste 3 m și cu diametrul de cca 17 m, avea paramentul, ca și incinta, din blocuri mari de piatră fățuită. După descrierea lui Wavrin, la 1445, fortificația era formată din acest turn care era înconjurat de o incintă poligonală. Unele completări s-au adus cetății după cucerirea otomană. Ca și cetatea Giurgiu, ea a fost demantelată după 1829.

Cetatea Giurgiu, menționată prima oară la 1409, a fost construită de Mircea cel Bătrîn pe un ostrov al Dunării. După relatarea lui Wavrin, cetatea avea forma unui patrulater [123], prevăzut la colțuri cu turnuri pătrate, masive, înalte de cca 8 m. Suprastructura turnurilor, cu galeriile de apărare, era din lemn. Accesul dinspre fluviu era protejat de două ziduri care alcătuiau un culoar și la capătul cărora se înălțau alte două turnuri de apărare.

Cercetările arheologice efectuate aici după 1976 de Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și de Muzeul Militar Central [124] au dovedit că zidurile ridicate de Mircea cel Bătrîn, pe mai vechi temelii bizantine, erau din blocuri mari de piatră, tăiate regulat, cioplite sau fățuite; emplectonul era din piatră măruntă și mortar. Ca și la Turnu, zidurile au fost întărite cu bîrne dispuse longitudinal și transversal. După calcule aproximative, laturile măsurau 60/80 m.

Considerată „foarte puternică" de Wavrin la 1445, cetatea îndeplinea un rol strategic deosebit, apărînd unul din principalele vaduri ale Dunării. După cum spunea la această dată Vlad Dracul, domnul Țării Românești, „este cea mai puternică cetate care se află pe Dunăre și care ar putea să facă cel mai mare rău tuturor creștinilor de aci dacă s-ar afla în mîinile turcilor" [125]. Din aceste motive, domnul spunea brașovenilor (la 1445) că cetatea Giurgiu „este tăria și a voastră și a noastră și a tuturor creștinilor" [126].

Atît cetatea Giurgiu, cît și Turnu se înscriu, din punct de vedere tipologic, în rîndul celor construite în Europa timpului, constatîndu-se astfel sincronismul în arhitectura românească de apărare cu nivelul continental în domeniu [127].

Cetatea Drîstorului (Silistra), anticul Durostorum (Dorostolon), era un mare oraș-port fortificat, cu o largă incintă poligonală, cu turnuri de flancare. La Hîrșova, ca și la Enisala, Licostomo și Caliacra, maniera de fortificare, mediteraneană, îmbina tradiția locală cu influențe bizantine și genoveze.

Printre cetățile menite unei apărări în adîncimea teritoriului, în direcția nordică, se numărau acelea de la Poienari (Căpățînenii Pămînteni — jud. Argeș), Oratia (la nord de Rucăr), Cetățeni-Vale, Burlănești, Tabla Buții.

Cetatea Poienari, situată pe un vîrf de stîncă, greu accesibil, constituia un important punct de refugiu în cheile Argeșului. Nucleul inițial al cetății — datat prin săpăturile arheologice în prima jumătate a secolului al XIV-lea — era alcătuit dintr-un turn-donjon, de formă pătrată, cu laturile în exterior de 8,15 × 8,50 m. Zidurile sînt din piatră brută, din care pricină par o prelungire a stîncii, fiind legate cu mortar și consolidate cu bîrne din lemn. Turnul avea trei nivele; primul era inaccesibil din exterior, intrarea făcîndu-se la al doilea

[123] *Ibidem*, vol. I, p. 103.

[124] Căpitan Dan Căpățînă, *Cercetări arheologice la cetatea medievală de la Giurgiu*, în SMMIM, XVI (1983), p. 140—168.

[125] *Călători străini*, vol. I, p. 108.

[126] *DRH, D*, vol. I, p. 387.

[127] Teodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nivel. Acest turn izolat prezintă similitudini evidente cu fortificațiile cneziale din Țara Hațegului. Ulterior, în secolul al XV-lea, turnul va fi înconjurat de zidurile unei fortificații mai mari, avînd planul adaptat formelor terenului. Tradiția atribuie această fază de refacere lui Vlad Țepeș. Vechiul turn pătrat a fost înconjurat de curtine avînd o lungime de circa 60 m și o lățime ce atinge, în zonele păstrate în prezent, 15 m. S-au folosit cu iscusință, în cel mai înalt grad, particularitățile terenului, inaccesibilitatea naturală a poziției. În colțul de nord-vest, lîngă turnul pătrat, se afla un mare turn semicircular, ce avea practicată poarta spre nord. Lîngă el, în colțul de sud-vest, a fost construit un altul mai mic, tot de formă semicirculară. Zidurile incintei și ale turnurilor, groase de pînă la 3 m, aveau fețele din piatră în partea inferioară și din cărămidă în cea superioară, cu emplecton de piatră spartă și mortar, fiind întărite cu bîrne din lemn longitudinale și transversale. Turnurile aveau partea inferioară masivă, încăperile aflîndu-se în partea superioară, la o înălțime ce corespunde nivelului de călcare amenajat în interiorul cetății. Ele erau prevăzute la nivelul pardoselii cu deschideri pentru folosirea unor tunuri ușoare, care ofereau posibilitatea flancării curtinelor alăturate.

Cetatea de la Oratia, situată pe vechiul drum ce lega Cîmpulungul de Brașov, lîngă satul Podu Dîmboviței (com. Dîmbovicioara, jud. Argeș), care controla trecătoarea Bran—Cîmpulung, datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Așezată pe o stîncă înaltă cu pereții abrupți pe două laturi, separată de platoul din apropiere printr-un șanț săpat în stîncă, avea o formă poligonală și ziduri groase de peste 2 m; la unul din colțuri se găsea un turn rotund. După toate probabilitățile, aici va fi fost vama de la Rucăr, amintită în numeroase documente. Este posibil, de asemenea, ca fortificația să fi purtat un timp și numele de Piatra Craiului.

Cetatea de la Cetățeni-Vale (com. Cetățeni, județul Argeș) — numită după tradiție „Cetatea lui Negru Vodă" — era situată într-un defileu al Dîmboviței, apărînd trecerea spre Transilvania. De forma unui patrulater neregulat, cu latura de circa 70 m, zidul de incintă, gros de circa 1,50 m, era construit din piatră brută cu mortar amestecat cu nisip. Materialele arheologice descoperite aici datează construcția din secolele XIV—XV.

Cetatea de la Burlănești (județul Argeș), datată după criterii stilistice în secolul al XIV-lea, era destinată să interzică accesul în valea superioară a Dîmboviței. Cetatea are un plan patrulater, cu lungimea laturii în exterior de 32,20 m; zidurile, groase de 3—4 m, sînt construite din piatră de rîu legată cu mortar.

Cetatea de la Tabla Buții a fost ridicată spre sfîrșitul secolului al XIV-lea pentru a controla drumul de acces spre Transilvania. Fortificația — acum în ruină, ca și celelalte — are un plan patrulater; zidurile din piatră au o grosime de cca 1,30 m. Ele sînt prevăzute la trei din colțuri cu turnuri rectangulare,

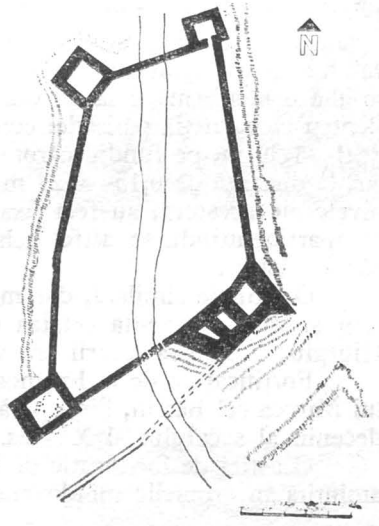

Planul cetății de la Tabla Buții

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

iar în cel de-al patrulea se află o amenajare puternică, de plan trapezoidal; zidurile turnurilor au o grosime de cca 2 m. În faţa zidului de pe latura de sud-est se află un alt zid paralel de protecţie, iar în faţa lui un şanţ săpat în stîncă.

În afară de cetăţile amintite, au fost întărite şi curţile domneşti. Prima fortificaţie construită la Bucureşti a fost datată arheologic la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Cetatea, situată pe o terasă flancată spre sud de rîul Dîmboviţa, avea plan trapezoidal, cu laturile între 12 şi 14,5 m. În interior se afla un mic turn de apărare. Protejată de un şanţ de apărare cu lăţimea de cca 2 m, construcţia era din cărămidă şi mortar, fiind unica descoperire de acest gen din Cîmpia Dunării. Ea a fost reconstruită către 1459 din dispoziţia lui Vlad Ţepeş.

Curtea domnească din Tîrgovişte — menţionată prima oară la 1396 — a avut şi ea un puternic zid de incintă din piatră, gros de cca 2 m, prevăzut în colţul de nord-est cu un turn poligonal în exterior şi circular în interior; parţial, acest zid de incintă a fost înglobat în fundaţiile clădirilor lui Petru Cercel. Spre vest şi sud-vest curtea era apărată de un şanţ adînc.

În afară de cetăţile de cărămidă şi piatră la care ne-am referit, în epocă au mai existat şi o serie de fortificaţii din lemn şi pămînt, cu palisade complexe. Aceste fortificaţii, un fel de „lagăre" de pămînt, amintind de castrele din Dacia, conturau un sistem de centre fortificate de recrutare şi concentrare a oştilor [128]. Deşi acest tip a precedat apariţia cetăţilor de zid, exemplarele studiate arheologic datează dintr-o perioadă mai tîrzie, dovedind coexistenţa celor două sisteme de fortificaţii. Au fost cercetate arheologic două asemenea cetăţi: la Frumoasa (judeţul Teleorman) şi Frăteşti (judeţul Giurgiu), dar numărul celor semnalate este mult mai mare.

Situată pe malul rîului Vedea, cetatea de la Frumoasa controla drumul de acces ce venea de la vadul Dunării, din dreptul localităţii Zimnicea. Fortificaţia, cu o suprafaţă de circa 2,5 ha, era alcătuită din trei rînduri de valuri şi două şanţuri dispuse concentric. Valul central, de plan pătrat cu latura de 43 m, purta structura de lemn a palisadei; celelalte două erau de tipul simplu, avînd un traseu rectangular (al doilea) şi trapezoidal (cel din exterior). Şanţurile aveau pereţii oblici, cu o lărgime maximă de 8—12 m; diferenţa dintre coasta valului şi firul şanţului era între 6 şi 10 m. În exteriorul palisadei centrale se afla o platformă, lată de cca 3—3,50 m, pe care circulau apărătorii cetăţii. Pentru construcţia palisadei centrale au fost săpate două şanţuri cu adîncimea de 1—1,30 m, pe fundul cărora s-au fixat, în poziţie oblică, pari groşi de stejar, la distanţă de 0,15—0,25 m unul de altul. Între şirurile de pari, la diferite nivele ale acestora, au fost fixate, orizontal sau oblic, grinzi şi bîrne groase, compartimentîndu-se astfel scheletul palisadei, care a fost apoi acoperit cu pămînt bătut.

O situaţie similară, dar mai simplă — nucleu pătrat, apărat de un singur şanţ şi val — prezenta cetatea de la Frăteşti, situată la circa 8 km nord de Giurgiu; lungimea laturii era aici de 67 m.

Fortificaţiile de la Frumoasa şi Frăteşti au funcţionat în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, fiind părăsite în urma unor puternice incendii în primul deceniu al secolului al XV-lea.

O astfel de fortificaţie de pămînt şi lemn a fost şi cetatea de la Teleajen, amintită în cronicile moldovene în legătură cu luptele purtate aici de Ştefan

[128] *Ibidem*, p. 98.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planul și aspecte din timpul cercetărilor arheologice la fortificația de la Frumoasa

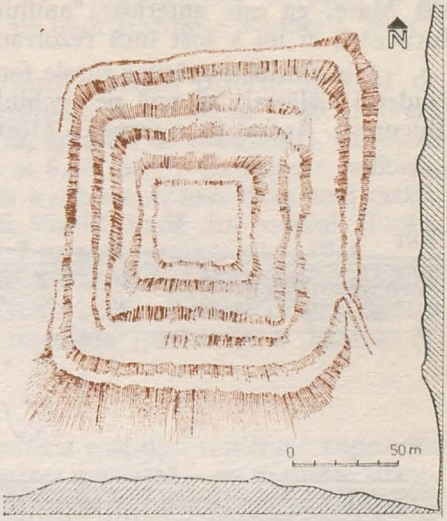

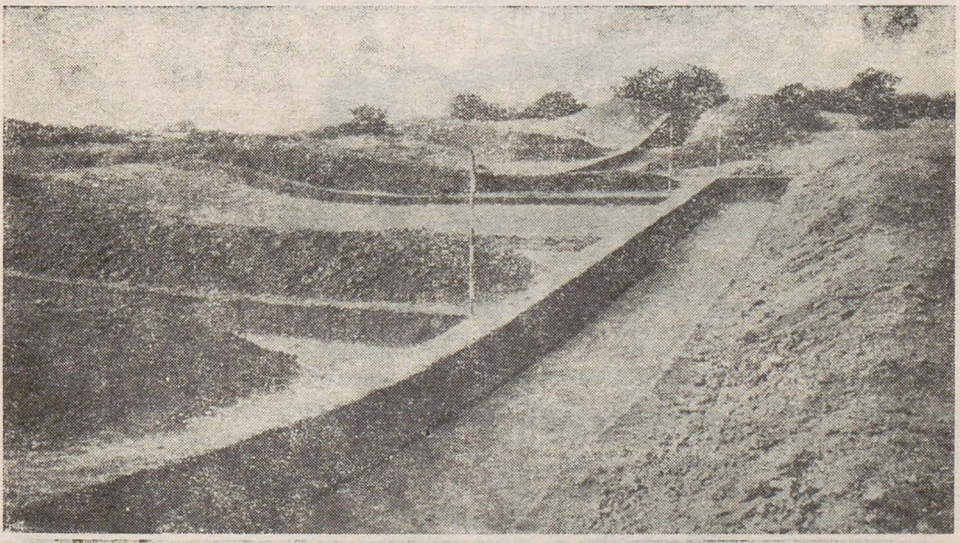

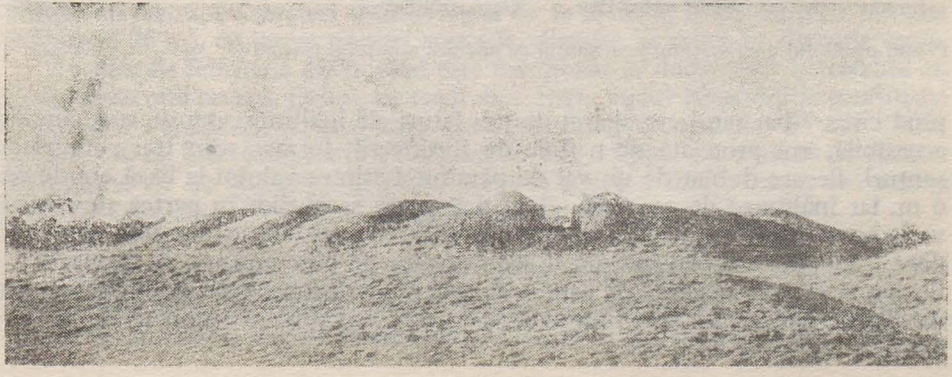

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cel Mare; ea este anterioară anului 1474, cînd a fost incendiată. Problema localizării ei nu a fost încă rezolvată.

Din rîndul așezărilor rurale fortificate a fost cercetată aceea de la Coconi (județul Călărași), situată pe vechiul drum care lega vadul de la Călărași de București. Așezat pe o terasă a Mostiștei denumită „piscul Căldarea" și ocu-

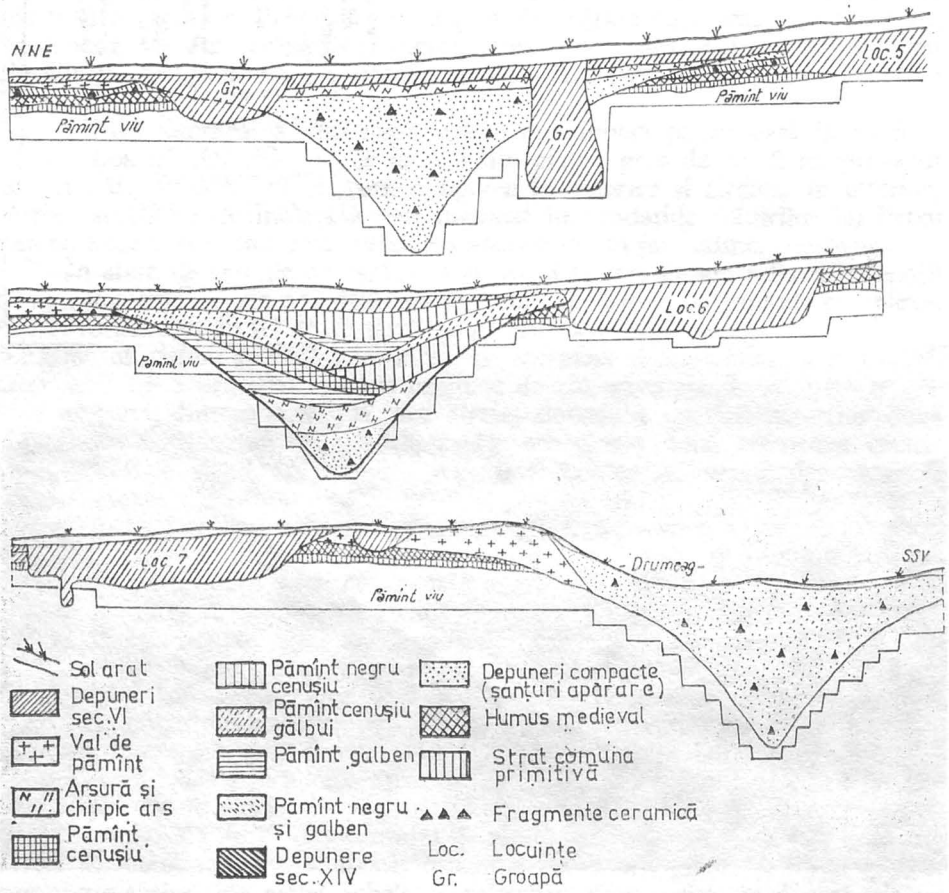

Planul profilului unei secțiuni prin șanțul de apărare al satului Coconi

pînd circa 7 ha, satul era apărat de trei laturi ale înălțimii; cea de sud, singura accesibilă, era protejată de o linie de fortificații, formată din trei rînduri de șanțuri, fiecare dublat de un val de pămînt. Lățimea valului la bază era de cca 6 m, iar înălțimea de cca 2,50—3 m. Lărgimea șanțurilor în partea superioară varia între 7 și 10 m; pereții se adînceau oblic, la bază lățimea șanțului măsurînd doar 0,25—0,60 m. În interiorul segmentului de cerc pe care îl forma fortificația, la o mică distanță de șanțul de apărare, erau amenajate locuințele satului medieval. Așezarea a fost întărită în perioada luptelor cu otomanii de la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În afara cetăților de piatră și cărămidă, a fortificațiilor cu șanț, val și palisadă, au mai existat și incintele întărite ale unor reședințe domnești, bisericești, mănăstirești etc.

Curtea de la Tîrgșor s-a dezvoltat în jurul bisericii ctitorite la 1461 de Vlad Țepeș. Incinta — patrulater cu dimensiunile de cca 60 m × 40 m — era un zid de cărămidă și bolovani, gros de 1 m, sprijinit de contraforți, cu intrarea pe latura de est pe sub un turn (8 m × 8,60 m)[129]. Ca valoare militară, incinta putea evita surprinderea curții, fără a reprezenta însă tăria unei cetăți. Ceva mai complexă este incinta mănăstirii Vintilă Vodă din județul Buzău, care era prevăzută la trei dintre colțuri cu turnuri semicirculare[130].

Incintele unor biserici și mănăstiri apar din secolul al XVI-lea, cu singura excepție a Tismanei. Un document de la 15 iunie 1493 amintește de dependența unor sate față de mănăstire și cetate, reședința probabilă a banilor de Tismana[131].

Sistemul de fortificații la frontiera estică a spațiului românesc cuprindea salba de cetăți ce apăra linia Nistrului și Dunărea maritimă — cu misiunea strategică de a interzice direcțiile de pătrundere dinspre stepele nord-pontice —, cetățile din adîncimea teritoriului, curțile domnești, mănăstirile și așezările fortificate.

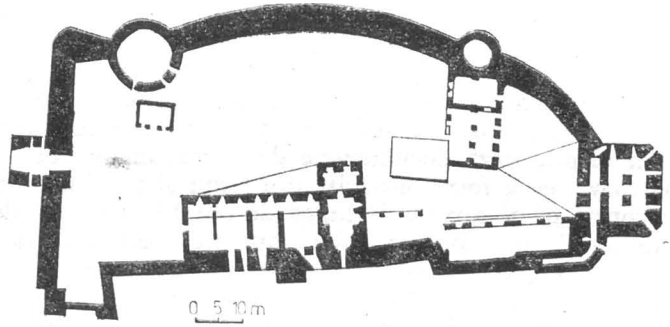

Planul cetății Hotin

Pe primul aliniament trebuie menționată, la nord, cetatea Hotinului, ridicată într-o buclă a Nistrului, cu un plan adaptat terenului, refăcută se pare în vremea domniei lui Alexandru cel Bun, primul ei pîrcălab fiind atestat la 1401. Ceva mai la sud, cetatea Soroca, construită din lemn și pămînt în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în vremea domniei lui Petru Rareș a fost refăcută în piatră, cu meșteri transilvăneni de la Bistrița, după un plan circular (diametrul 26 m), cu patru turnuri rotunde, dispuse în cruce la distanțe egale.

Înainte de februarie 1470, cînd este menționat în documente pîrcălabul ei, a fost construită cetatea Orhei, cu rolul de a apăra vadul Nistrului la confluența cu Răutul. Fortificația avea forma unui patrulater cu laturile de 105 × 90 × × 130 × 120 m, fiind ridicată la 15 km est de Tîrgu Orhei pe o limbă de pămînt înconjurată de un meandru al rîului Răut. Cetatea a fost distrusă în vremea campaniei din anul 1538 din ordinul sultanului Süleyman Magnificul.

[129] N. Constantinescu, *Note arheologice și istorice asupra curții feudale de la Tîrgșor (sec. XV—XVII)*, în SCIA, nr. 1/1969.

[130] V. Drăghiceanu, *Mănăstirea Vintilă Vodă (Buzău)*, BCMI, XXVI (1933), p.167—171.

[131] Cf. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea 2-a, București, 1937, p. 532.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Anterior anului 1499 au fost amenajate primele fortificații la vadul Tighinei, extinse substanțial după anul 1538 cînd otomanii s-au instalat aici construind cetatea Bender.

Principala cetate românească la racordarea frontierei estice fluviale cu cea maritimă a fost Cetatea Albă. Anticul Tyras, Moncastro sau Maurocastron, fortificația a fost refăcută în prima jumătate a secolului al XV-lea, îndeosebi sub Ștefan al II-lea, lucrările acestei faze, materializate într-un castel de formă pătrată cu turnuri rotunde la colțuri, încheindu-se la 1454. Un nou zid de apărare a fost construit în vremea domniei lui Ștefan cel Mare, la 1479. În același an, marele voievod a ridicat cetatea Chilia Nouă, pe malul stîng al brațului omonim, în fața Chiliei Vechi (Lycostomo).

Apărarea în adîncime a teritoriului românesc includea un număr important de cetăți, ridicate pe mai multe aliniamente încă din timpul domniei lui Petru I Mușat și ajunse la o înaltă perfecționare în vremea marelui voievod român Ștefan cel Mare, care a completat și modernizat fortificațiile dintre granița răsăriteană și Carpați.

Dominînd, de la înălțimea de 539 m a colinei pe care a fost înălțată, un însemnat vad al Prutului și tîrgul Cernăuților, cetatea Țețina este menționată în împrejurări similare Hotinului. Primii dregători ai cetății sînt semnalați în vremea lui Alexandru cel Bun[132]. În 1433 cetățile Țețina și Hmielov erau confirmate lui Ștefan al II-lea o dată cu Țara Șepeniților[133]. Din fragmentele de construcții păstrate la suprafață se conturează traseul unui turn pătrat și porțiuni ale zidului laturii de nord a incintei[134].

Pe linia Siretului, o fortificație centrală, un punct nodal al apărării pe direcțiile de înaintare sud-nord și est-vest, a fost Romanul. Ridicată, după cum menționează documentele de epocă, înainte de 1392, avînd forma unei potcoave, ea a fost construită din lemn și pămînt pe platoul numit Cetățuia și consta dintr-o palisadă lungă de cca 15 m și lată de 5—7 m, protejată în exterior de un val de pămînt. Apărarea palisadei era asigurată pe latura de vest de un șanț de apărare, iar pe latura de sud de apa Moldovei care trecea pe la piciorul pantei. Intrarea era practicată într-un turn pătrat, cu laturile de 4 m, construit din bîrne orizontale suprapuse. Prin așezarea sa la confluența Moldovei cu Siretul, cetatea de la Roman avea menirea să controleze două drumuri strategice de acces spre capitala țării. Cetatea a încetat să funcționeze în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. În locul ei, în 1466, Ștefan cel Mare a dispus construirea cetății de lîngă orașul Roman, denumită Cetatea Nouă. Situată în lunca rîului Siret, fortificația cu ziduri groase de cca 4,50 m avea un plan rectangular, fiind prevăzută cu șapte turnuri circulare la colțuri și la mijlocul laturilor, precum și cu unul rectangular la mijlocul laturii de est, pe unde se făcea accesul. În față a fost săpat un șanț de apărare, lat între 9 și 13 m și adînc de 4 m, avînd contraescarpa zidită. Avariată în timpul campaniei din 1476, cetatea a fost refăcută și mărită în 1483, cînd i s-a adăugat o curtină exterioară pe latura estică, de circa trei ori mai mare decît prima; avînd ziduri groase de 4 m, noua incintă era prevăzută la colțuri cu turnuri circulare, intrarea fiind flancată de două turnuri semicirculare. Întreaga construcție a fost apoi

[132] *DRH, A*, vol. I, p. 19—20.

[133] Ion I. Nistor, *Lucius Aprovianus, eroul Țării Șepeniților*, în AARMSI, s. III, tom XXIII, p. 154; C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei*, în RIR, X (1940), p. 196.

[134] Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 294.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

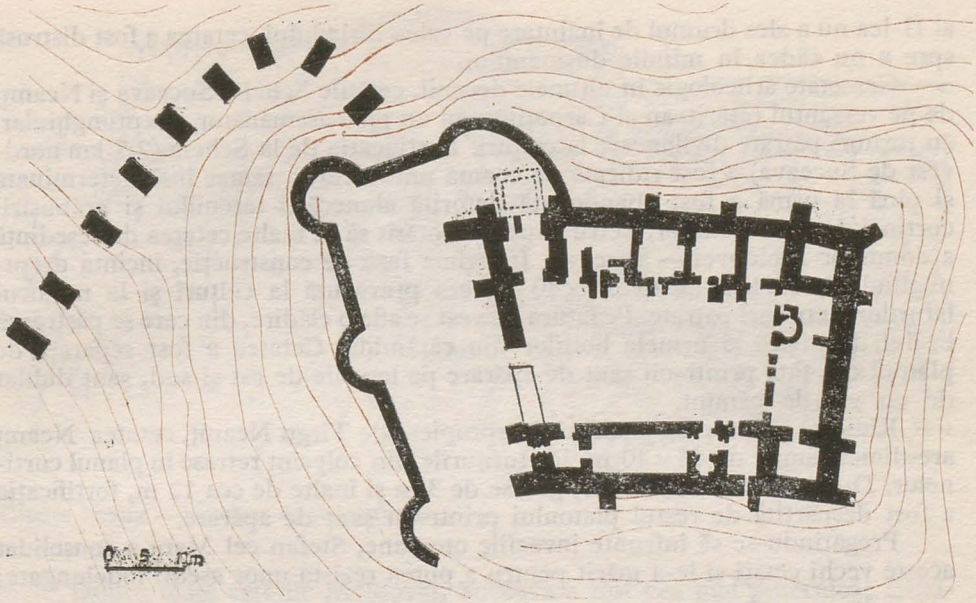

Planul cetății Neamț

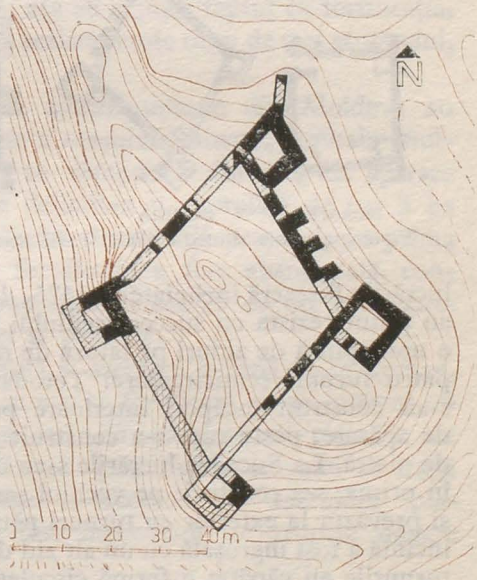

Planul cetății Scheia

înconjurată de un șanț de apărare, larg de 30—50 m, în care a fost abătută apa Siretului.

O fortificație interioară din lemn și pământ a fost cea de la Bîrlad. Ea a fost construită din dispoziția lui Ștefan cel Mare înainte de anul 1476, pentru a contribui la bararea invaziei otomane. Datorită faptului că armata lui Mehmed

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

al II-lea nu a ales drumul de înaintare pe valea Bîrladului, cetatea a fost distrusă spre a nu cădea în mîinile dușmanului.

Cercetate arheologic în ultimele decenii, cetățile Scheia, Suceava și Neamț, de pe versantul răsăritean al Carpaților, au un plan asemănător, dreptunghiular, cu turnuri pătrate de flancare la colțuri. Fortificația de la Scheia (2,5 km nord-vest de Suceava) a fost ridicată pe coama unui deal; a rămas însă neterminată și pînă la urmă a fost abandonată datorită alunecării terenului și prăbușirii curtinei de vest. Ulterior, Petru Mușat a hotărît să se înalțe cetatea de reședință a domnilor Moldovei — Suceava. În prima fază de construcție, incinta dreptunghiulară, cu laturile de 36×40 m, era prevăzută la colțuri și la mijlocul laturilor cu turnuri pătrate. Pe latura de vest se afla o clădire, din care se păstrează beciul de piatră și urmele bolților din cărămidă. Cetatea a fost separată de platoul din față printr-un șanț de apărare pe laturile de est și sud, șanț dublat de un val de pămînt.

Ridicată pe un platou stîncos în apropiere de Tîrgu Neamț, cetatea Neamț are dimensiunile de 45×40 m, iar turnurile din colț sînt retrase în planul curtinelor. După ridicarea zidurilor, groase de 3 m și înalte de cca 12 m, fortificația a fost despărțită de restul platoului printr-un șanț de apărare.

Pregătindu-se să înfrunte invaziile otomane, Ștefan cel Mare a consolidat aceste vechi cetăți și le-a mărit pentru a putea rezista unor asedii îndelungate;

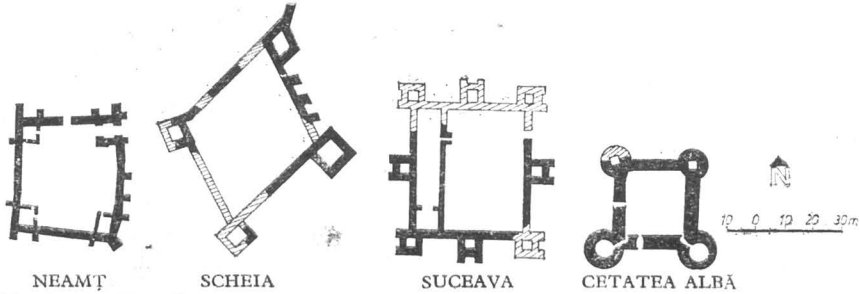

NEAMȚ SCHEIA SUCEAVA CETATEA ALBĂ

Tipologia unora dintre cetățile Țării Românești Moldova

lucrările fuseseră încheiate în 1476, de vreme ce cele două cetăți, ca și Hotinul, au putut rezista cu succes asediului trupelor otomane. La Neamț s-a adăugat o nouă pînză de ziduri pe latura de nord, groasă de 3,50 m și avînd în exterior patru turnuri semicirculare. Totodată s-au înălțat zidurile fortului mușatin, s-au construit încăperi interioare pentru garnizoană, s-a lărgit mult șanțul de apărare, peste care s-a construit un pod de lemn, sprijinit pe nouă piloni de piatră. La Suceava lucrările s-au desfășurat în două faze, apropiate în timp; în prima, s-a construit pe vechiul șanț de apărare un nou zid, gros de 1,50 m și prevăzut la exterior cu turnuri pătrate și contraforturi; în faza a doua, noua incintă a fost îngroșată cu un alt zid de 2 m, ajungînd la o grosime de 3,50 m, turnurile au căpătat o formă circulară, iar peste noul șanț a fost construit un pod de lemn pe piloni. „Toate cetățile acestea erau la început mai mici și aveau numai partea din mijloc ca niște turnuri; zidurile de jur împrejur le-au făcut domnii [. . .] cele mai multe ziduri au fost făcute de vestitul domn, bătrînul Ștefan Vodă" — scria Miron Costin în opera sa[135].

[135] I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895, p. 183.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

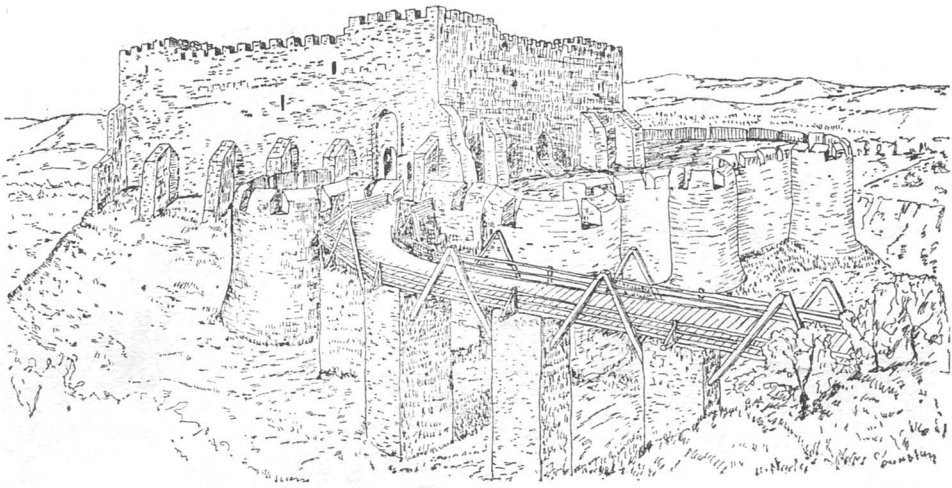

Cetatea Neamț — încercare de reconstituire

Dintre toate cetățile Moldovei, Suceava a fost cea mai puternică; cronicarul turc Mustafa Gelalzade spunea că aceasta avea ziduri înalte, turnuri solide, porți înguste și șanțuri largi, cu neputință de pătruns „chiar pentru zborul unei păsări" [136]. În adevăr, numai așa se explică faptul că fortificația, asediată de poloni în toamna anului 1497, a rezistat eroic timp de trei săptămîni, fără a putea fi cucerită.

În afară de cetățile amintite, unele așezări urbane din Moldova au fost și ele întărite. Astfel, prima fortificație a orașului Suceava, capitala Moldovei, construită în secolul al XIV-lea, se compunea din șanț de apărare de 5 m lărgime și palisadă de lemn ce delimitau o suprafață de cca 3 ha pe laturile de sud, est și nord-est. Datorită dezvoltării orașului, în prima jumătate a secolului al XV-lea vechea fortificație a fost abandonată, construindu-se apoi una nouă care apăra o suprafață de cca 20 de ori mai mare. La 1476 orașul era înconjurat cu șanțuri și palisade.

Cu întăriri asemănătoare era prevăzută și așezarea urbană de la Roman, înființată în preajma cetății cu același nume și fortificată de la început cu șanț de apărare, larg de circa 8 m, și val de pămînt cu palisade de lemn; cercetările arheologice au dovedit că fortificațiile orașului se leagă de cetatea mușatină, fiind o continuare a acesteia pe marginea platoului Cetățuia. Fortificațiile de aici au fost incendiate de trupele ungare la 1467.

Un alt oraș fortificat a fost Orheiul; întinzîndu-se pe un promontoriu greu accesibil, la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor orașul avea două rînduri de șanțuri și valuri.

[136] *Petru Rareș*, București, 1978, p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

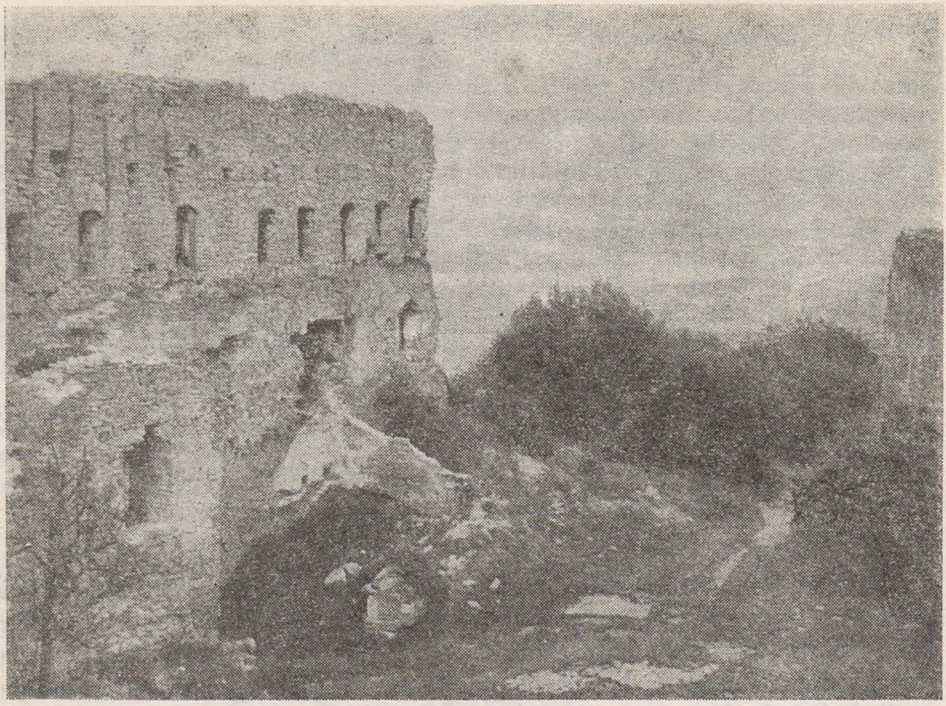

Detaliu al incintei cetății Deva

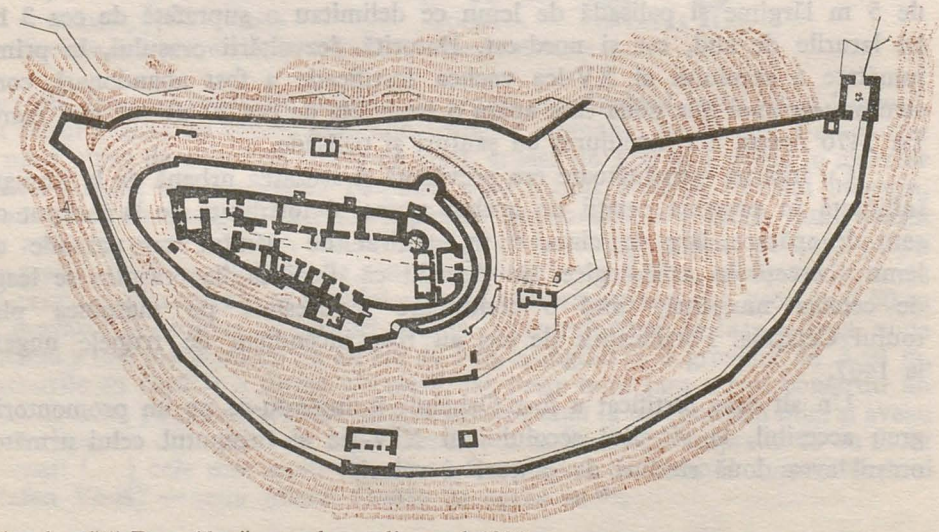

Planul cetății Deva (după un releveu din anul 1826)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe latura de vest a spațiului românesc, sistemul de amenajare a teritoriului pentru apărare cuprindea aceleași elemente constitutive ca și pe frontierele danubiano-pontică și răsăriteană: centura de cetăți din bazinul Tisei și Cîmpia vestică și fortificațiile eșalonate în adîncimea spațiului intracarpatic. Din prima categorie făceau parte orașele fortificate Timișoara, Arad, Oradea, Satu Mare, precum și cetățile Ineu, Hust. Eșalonarea în adîncime se realiza pe direcțiile principale de pătrundere în Transilvania — prin Poarta Someșului și valea Mureșului. Pe prima direcție se aflau vechile cetăți românești, refăcute în secolul al XV-lea, de la Ardud și Chioar, alături de fortificațiile Băii Mari, apoi Gherla, modernizată către mijlocul veacului al XVI-lea. Accesul pe valea Mureșului era străjuit de cetăți și castele, precum cele de la Lipova, Deva, Vinț. De o mare importanță era racordarea liniei de fortificații vestice cu linia danubiană. Ea se realiza prin fortificațiile din culoarul Timiș-Cerna, îndeosebi cele de la Caransebeș și Mehadia, ca și printr-o densă rețea de turnuri și forturi apărate de cnezimea românească bănățeană.

O structură densă de cetăți, orașe fortificate și castele acopereau zona centrală a spațiului românesc, Alba Iulia, Sebeș, Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Rupea, Feldioara, Rîșnov, Brașov, Gurghiu, Bistrița, Ciceu, Cluj, Aiud, Cetatea de Baltă fiind printre cele mai importante care au funcționat în secolele XIV—XVI.

Cetățile din interiorul arcului carpatic, multe din ele bine conservate încă, sînt mult mai numeroase și de mai multe categorii: nobiliare, orașe fortificate și fortificații țărănești.

Între cele mai semnificative fortificații, prin amploarea construcțiilor, se situează cele de la Bran (1377) și Tălmaciu (1372), ultima dominînd comunicația prin pasul Turnu Roșu. Castel tipic medieval, care apăra drumul ce venea de la Rucăr — Dragoslavele, construcția de la Bran urmează un plan neregulat, adaptîndu-se la condițiile terenului, fiind ridicată direct pe o stîncă masivă. Întregul edificiu era apărat de curtine pe trei părți, în colțul de sud-vest panta înălțimii fiind protejată de un donjon, ale cărui creneluri pledează pentru atribuirea sa secolului al XIV-lea. Fortificația a suferit numeroase modificări în veacurile următoare, fiind adaptată noilor cerințe ale tehnicii de asediu. La scurtă vreme după construirea lor, cetățile de la Turnu Roșu și Bran au fost încredințate orășenilor din Sibiu și, respectiv, Brașov.

În fața invaziilor tot mai grave, autoritățile centrale și locale — între care un merit deosebit a avut Pippo Spano, comandantul Timișoarei — au perfecționat rețeaua de întărituri de interes militar din partea de sud a Transilvaniei și din Banat, încurajînd, totodată, orașele, satele mai mari și nobilimea voievodatului transilvan să ridice fortificații, chiar și la nord de Carpații Meridionali, multiplicîndu-se în adîncime eșalonarea apărării dinspre cea mai amenințată frontieră — cea dunăreană. Astfel au apărut numeroase cetăți țărănești sau nobiliare, iar după 1405, cînd s-a prevăzut fortificarea orașelor cu ziduri de apărare, principalele orașe ale Transilvaniei (Sibiu, Brașov, Mediaș, Bistrița, Sighișoara ș.a.) au fost înconjurate cu astfel de incinte, unele deosebit de puternice. Împrejmuiri noi de piatră au construit în secolul al XV-lea și alte orașe transilvănene, pe măsura dezvoltării demografice, lărgindu-se spațiul protejat de incinte la Cluj, Oradea sau Timișoara.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

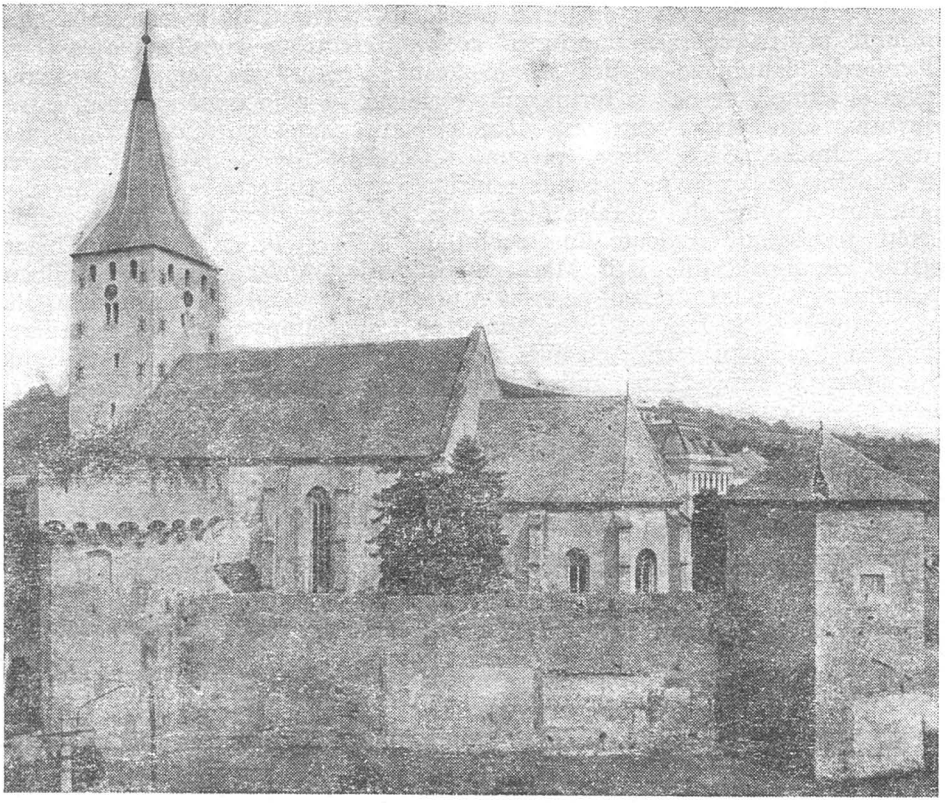

Cetatea orășenească a Aiudului

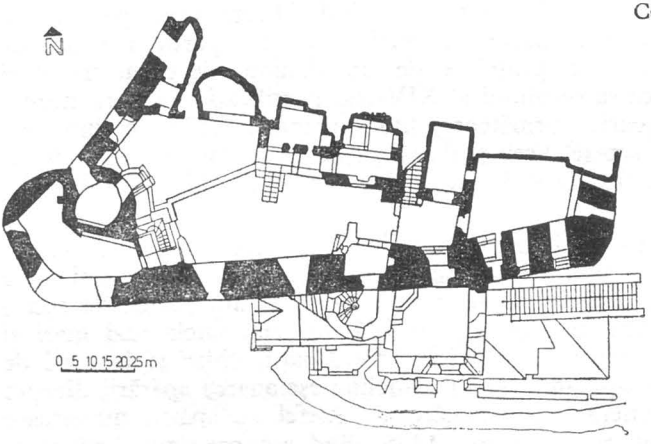

Planul cetății Bran

Începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea se remarcă adăugarea la numeroase cetăți a unor noi incinte, mai mari, care includeau, de regulă, pe cele vechi, ca la Deva și Șoimuș, unde distanța dintre ziduri era de 10—20 m. În același timp, donjonul își schimbă destinația în ansamblul cetăților, care cuprind acum turnuri și clădiri de locuit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

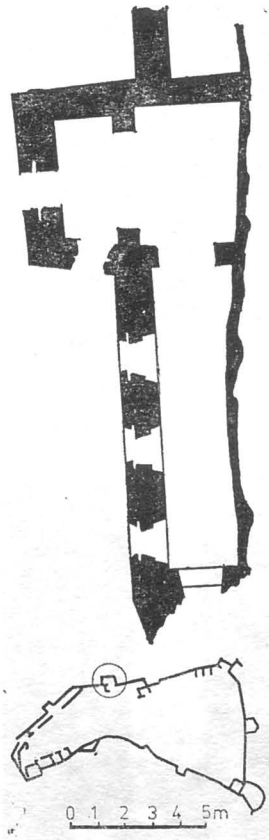

Plan al cetății țărănești de la Rîșnov și detaliu din incinta ei

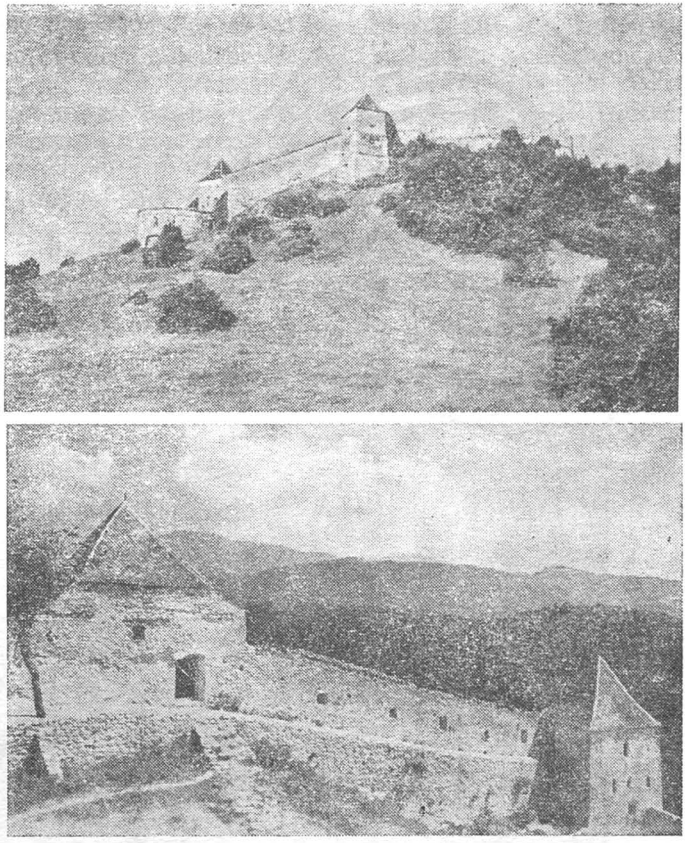

Cetatea Rîșnovului — aspect general și detaliu

Un alt principiu aplicat la amenajarea vechilor cetăți a fost flancarea zidurilor prin turnuri exterioare, acțiune începută tot pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea; cîteva decenii mai tîrziu principiul s-a aplicat și la fortificațiile orășenești de la Sibiu, Brașov, Sighișoara.

La mijlocul secolului al XV-lea funcția crenelurilor a fost preluată tot mai mult de ferestrele de tragere adaptate armelor de foc, înguste la exterior și lărgite înspre platforma de tragere (ambrazuri). Puterea de apărare era întărită și prin amenajarea la ziduri a așa-numitelor *mâchicoulis:* balcoane închise sau burdufuri susținute de console, în podeaua cărora erau practicate orificii pentru deversarea unor materii inflamabile, în special păcură, asupra atacatorilor ajunși sub ziduri. Împotriva unor materiale asemănătoare incendiare aruncate de asediatori, construcțiile adosate curtinei și surmontate de aceasta aveau acoperișurile de lemn în pantă, practicată spre interiorul cetății.

Acestor caracteristici, generale de altfel fortificațiilor europene ale epocii, li s-au adăugat, cu timpul, elemente specifice fiecărui șantier transilvănean, în general forța de muncă și concepția arhitectonică fiind locale.

Biblioteca C.S.C.I.T.M.
Nr. inv.
https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

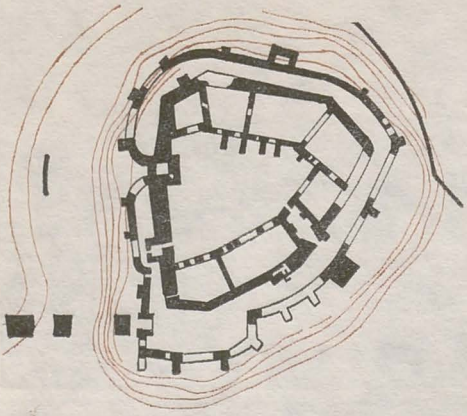

Plan general și detaliu al zwingerului cetății Șoimuș

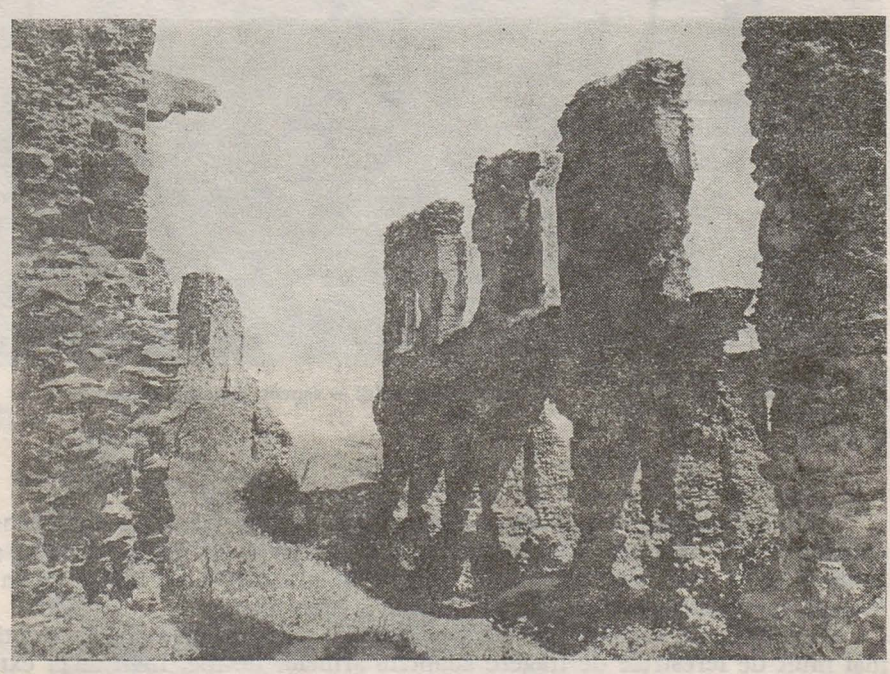

Sub aspect funcțional, fortificațiile acestei perioade au reprezentat un nucleu complex cu rol organizatoric pe planul vieții economice, sociale și militare. Fie că reprezentau un centru de rezistență al autorității centrale, fie al nobilimii, ele au fost un simbol al puterii medievale; o atestă, între altele, largile atribuții ale castelanilor, care mergeau de la strîngerea dărilor și exercitarea dreptului de judecată, pînă la recrutarea de trupe în timp de război.

Un exemplu edificator de evoluție a unei fortificații în mediul românesc o înfățișează cetatea Hunedoarei. Datînd din secolul al XIV-lea, castrul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aici a fost în posesiunea lui Voicu, care l-a lăsat apoi fiului său, Iancu de Hunedoara. Ajuns voievod al Transilvaniei (1441), ilustrul comandant de oşti a transformat castrul într-o fortăreaţă puternică prin dublarea vechii curtine care a fost înzestrată cu masive turnuri cilindrice la colţuri (rondele de artilerie). După 1446 cetatea a fost transformată într-un castel de reşedinţă adăugîndu-i-se un important corp de clădiri (terminat în anul 1452). Elementul de noutate a fost marcat aici de cele patru turnuri circulare, cu diametrul de 6 m şi grosimea zidurilor de 2 m, unul dintre ele plin, o raritate în Europa. Forma, reîntîlnită apoi la cetatea Suceava, oferea proiectilelor artileriei o suprafaţă curbată, care favoriza ricoşeurile.

Conjunctura internaţională, invaziile otomane repetate (1479, 1491, 1492, 1493, 1494, 1501, 1502, 1513), prăbuşirea regatului Ungariei şi transformarea celei mai întinse părţi a acestuia în paşalîc, starea conflictuală între Imperiul romano-german şi Poartă, evoluţii petrecute în preajma frontierelor voievodatului Transilvaniei, ca şi tulburările ţărăneşti, sentimentul general al insecurităţii explică preocuparea pentru ridicarea de întărituri de către comunităţile săteşti sau orăşeneşti, de nobilimea de ţară sau de autoritatea centrală. Caracterul autonom al voievodatului Transilvaniei se reflectă în mod pregnant şi în construirea cetăţilor de către autorităţile locale. Dintre numeroasele cetăţi ţărăneşti amintim pe cele de la Rîşnov, Saschiz, Cîlnic, Slimnic etc., ridicate în secolele XIV—XV.

După căderea sub otomani a liniei Dunării, treptat în ansamblul apărării voievodatului Transilvaniei s-a pus problema creării unei linii bine întărite în adîncime, sprijinită pe fortificaţii care să garanteze autonomia ţării atît în faţa Imperiului otoman, cît şi a Imperiului romano-german.

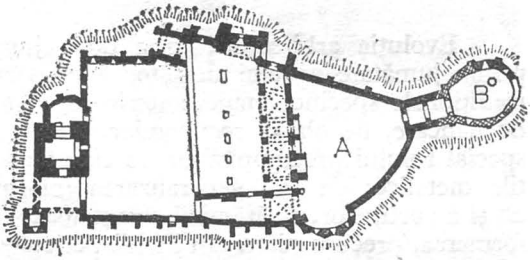

Plan şi detaliu al incintei cetăţii de la Slimnic

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

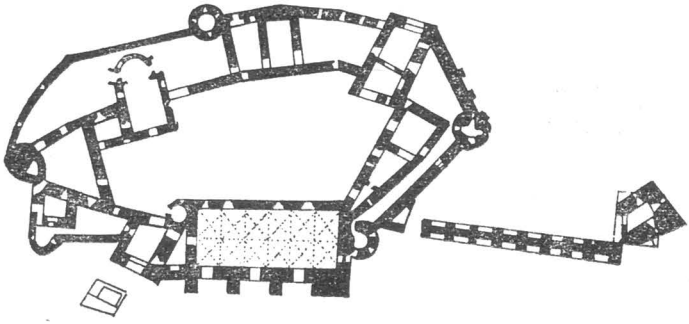

Planul castelului de la Hunedoara

Evoluția arhitecturii în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui următor a conservat, în general, tipurile și formele tradiționale specifice etapei anterioare, caracteristică fiind răspîndirea turnului de flancare, de obicei rectangular. Acesta a fost adaptat tacticii asediilor, în special rolului precumpănitor pe care îl căpătase artileria care folosea proiectile metalice; de aici generalizarea folosirii în construcția atît a turnurilor, cît și a curtinelor, a cărămizii, avantajoasă prin sfărîmarea la impact și netransformarea, precum piatra, în așchii periculoase pentru asediați. Un caz aparte de adaptare la resursele locale îl constituie folosirea blocurilor de micașist, cu sfărîmare similară cărămizii, la ziduri și turnuri (cetatea Chioar, județul Maramureș). Conturul incintelor a rămas în cea mai mare parte a etapei tributar condițiilor terenului, cerințelor foarte variate ale comunităților constructoare, ale comanditarului sau executanților. Din această pricină, curtinele cu traseu curb predomină, determinînd totodată înmulțirea considerabilă a numărului turnurilor de flancare: Sibiu — peste 40, Brașov — 20, Mediaș — 17, Cluj — 15, Sighișoara — 11.

Curtinele, groase de 1,5—3 m, înalte pînă la 18 m, ca la cetatea Hunedoara, au fost prevăzute tot mai frecvent cu contraforturi în interiorul incintei spre a nu mai facilita asediatorilor escaladarea zidului.

Ridicîndu-se în medie pînă la 20 m, avînd cîte cinci nivele, primul în boltă, următoarele cu podele susținute pe grinzi de lemn, cu grosimea zidurilor descrescătoare o dată cu trecerea spre caturile superioare, turnurile erau prevăzute cu galerii la partea superioară. Treptat, în unele cazuri, lemnul a fost înlocuit cu cărămidă și, foarte rar, cu piatră, ca la cetatea Hunedoara, amenajîndu-se poziții de tragere pentru apărători și guri de scurgere a păcurii între consolele susținătoare ale galeriei.

Folosirea tot mai frecventă a armelor de foc portative și instalarea artileriei în turnuri au determinat practicarea în zidurile turnurilor și ale curtinelor a unor ferestruici, a căror formă se preta la manevrarea noilor mijloace de apărare. Pentru archebuze, ferestruicile cele mai potrivite și mai răspîndite au fost acelea cu profilul unei chei răsturnate.

Utilizarea artileriei în asedii, ca și a proiectilelor incendiare a dus la o adaptare a acoperișurilor, atît ale turnurilor de flancare, cît și ale drumurilor de strajă sau clădirilor interioare adosate curtinelor, acestea căpătînd o singură pantă spre interior.

Intrările în cetăți au fost amenajate pe sub turnuri pătrate, puternice, sub forma unor coridoare de pînă la 30 m — de exemplu poarta Purzen

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Hersă de la turnul de intrare al fortificaţiei de la Hosman

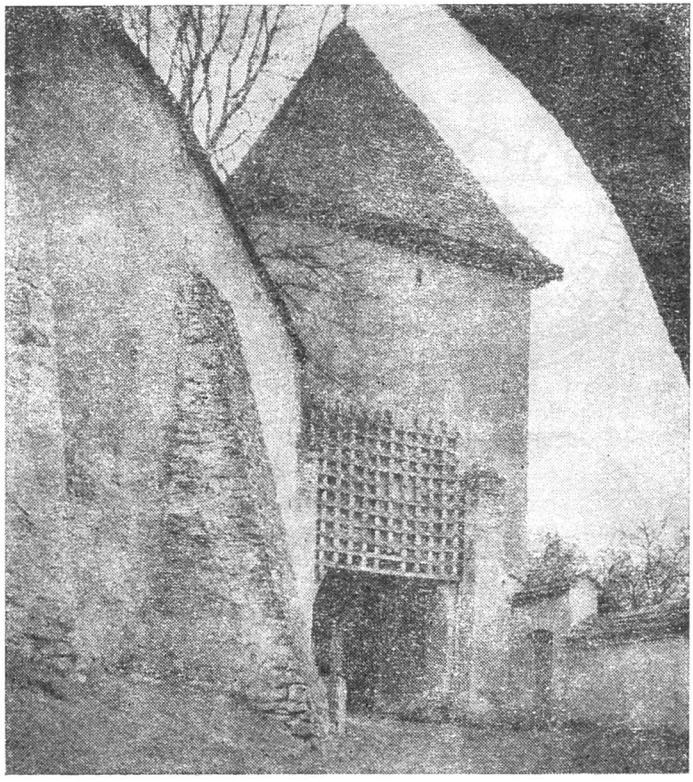

de la Braşov din 1522/1547 —, cu boltă semicilindrică, închise la ambele capete cu porţi şi hersă. Garda turnului de intrare în cetate avea posibilitatea să coboare prin deschiderile din pereţii laterali ai culoarului spre a interveni contra inamicului ce ar fi pătruns aici. Întrucît tirul direct al artileriei asupra porţilor, oricît de tare ar fi fost ferecătura acestora, putea să le producă spărturi sau să le dărîme, această eventualitate a determinat adoptarea unor elemente de fortificare înaintată a intrărilor în cetăţi de tipul barbacanelor (de exemplu la Sibiu, Braşov, Alba Iulia, Prejmer, Rîşnov, Ghimbav, Măieruş, Cristian—Braşov, Sighişoara).

Faţă de progresele artileriei de asediu şi ale sistemelor de minare, constructorii de fortificaţii au fost nevoiţi să sporească şi mijloacele de apărare a curtinelor, prevăzîndu-le, la o distanţă între 5 şi 20 m, cu un alt zid, din cărămidă sau piatră, garnisit cu goluri de tragere, care se înalţa, de obicei, pînă la jumătatea curtinei protejate spre a permite o etajare a focului folosit de apărători. Noua amenajare, databilă în deceniile doi—trei ale secolului al XVI-lea, numită *zwinger*, se întîlneşte la Prejmer, Braşov, Codlea, Cristian, Ghimbav, Hălchiu, Hărman, Sînpetru etc. În dezvoltarea fortificaţiilor, zwingerele au tins să se transforme într-o a doua incintă, cu turnuri de flancare (Dealu Frumos), mărind capacitatea de adăpostire a populaţiei şi turmelor (Biertan, Bunești, Caţa, Homorod, Miercurea Sibiului, Movile, Rîşnov, Rupea).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planul cetății de la Prejmer

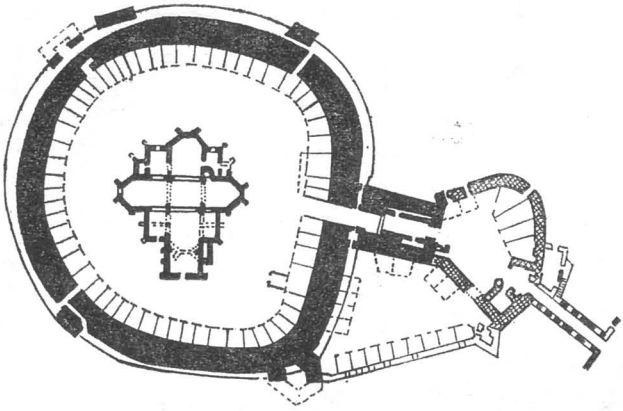

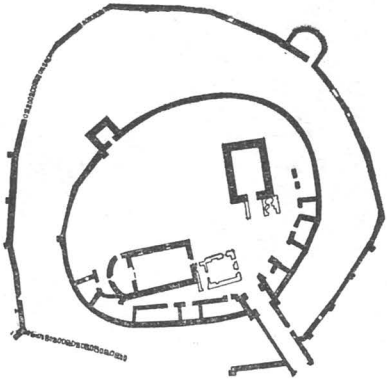

Planul cetății țărănești de la Cîlnic

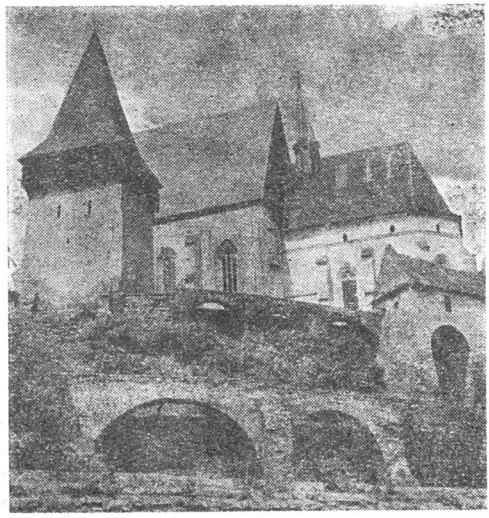

Incinta fortificată a bisericii din Biertan

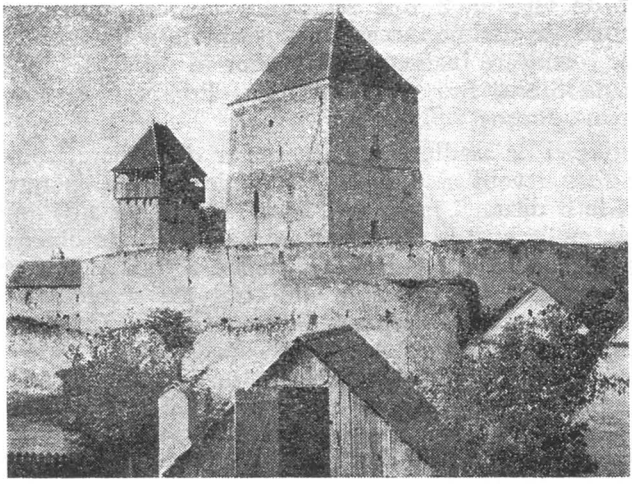

Cetatea țărănească de la Cîlnic

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Chiar și la fortificațiile montane, cum a fost, de pildă, aceea a Chioarului, nu s-a renunțat în această etapă la șanțuri de apărare; dispuse pe laturile mai vulnerabile ale incintei sau împrejmuitoare, de cele mai multe ori umplute cu apă, ele au avut lățimea de peste 4 m, iar adîncimea de pînă la 5 m (Alba Iulia, Brașov, Cîlnic, Cluj, Cristian, Făgăraș, Hărman, Oradea, Prejmer, Racoșu de Jos etc.).

O idee fecundă în perspectiva evoluției arhitecturii militare transilvănene a fost aceea a apărării îndepărtate, pe căile de acces spre cetate, prin turnuri izolate (Turnul Negru, Turnul Alb, Cetățuia de pe dealul Sf. Martin — toate la Brașov) sau legate de incintă (turnul de la Hunedoara).

O ingenioasă adaptare a cetăților la dezvoltarea armamentului de foc din secolul al XVI-lea a constituit-o diminuarea profilului fortificațiilor, protejarea curtinelor prin mase de pămînt și flancarea superioară asigurată de bastioane. Din prima jumătate a aceluiași secol s-au păstrat doar două exemplare de amenajări bastionare în așa-numitul stil vechi italian — cu bastioane înguste, fără urechi — la Gherla (1535—1551) și Tăuți (circa 1540), aceasta din urmă fiind descoperită arheologic în 1964.

Cel mai important monument îl constituie însă cetatea Gherla (județul Cluj), construită în prima jumătate a secolului al XVI-lea după planurile renumitului arhitect italian Domenico da Bologna. Cele patru bastioane ale cetății sînt romboidale, cu lungimea de 25 m și lățimea de 20 m, asigurîndu-se astfel doar flancarea curtinelor. Esențială este și aici însă, ca și în cazul Hunedoarei, concepția unitară, planul prestabilit al fortificației care, alături de sistemul bastionar, anunță acum, în epoca Renașterii, zorii evului modern.

Întrucît adăpostirea populației în cetăți presupunea părăsirea localităților respective și distrugerea, de obicei, a acestora de către oștirile dușmane, după invaziile otomane din 1420 și 1430 a început pe scară largă fortificarea bisericilor aflate în centrul satelor mai mari, care au devenit astfel biserici-cetăți. Unele dintre acestea au în interior, de-a lungul curtinei, încăperi unde se adăposteau familiile din sat. Turnuri de dimensiuni variabile — în funcție de amploarea construcției — flancau curtinele. Una din cele mai interesante din acest tip de cetăți este cea de la Codlea, refăcută după 1432; ea are curtine duble, cele exterioare fiind mai scunde decît cele interioare și flancate cu patru turnuri înalte, de formă pătrată, cu acoperișul într-o singură pantă, îndreptat spre interior (acoperiș în formă de pupitru). Asemănătoare ca plan este cetatea din Cristian (județul Brașov), unde vechile turnuri păstrează gurile de păcură *(mâchicoulis)*.

Construcția bisericilor fortificate a atins apogeul între 1490 și 1540, datorită iminentului pericol al invaziei otomane. Peste 300 de comunități umane, dintre Tîrnava Mare și Olt, au înconjurat vechile biserici — construcții solide — cu incinte ovoidale, încorporînd clopotnițe, au purces la însăși fortificarea lăcașului de cult, înălțînd peste navă și cor (Dealu Frumos, Homorod, Merghindeal, Netuș, Veseud), alteori surmontînd edificiul, un etaj de apărare cu parapete și ambrazuri (Apold, Archita, Beia, Brădeni, Bunești, Chirpăr, Drăușeni, Moșna, Roadeș, Rodbav, Ruja, Rupea).

Cu toată dispariția sau ruinarea multora dintre ele, se poate reconstitui, în liniile principale, evoluția tipurilor de biserici fortificate, cele mai complexe fiind cele de la Buzd, Cloașterf, Iacobeni, Prejmer, Saschiz, Saroș. Ceva mai tîrziu și fără o evoluție locală, tipul se întîlnește și în alte părți (Belin, Corund, Delnița, Gheorghieni, Misentea, Praid, Șoimușu Mare,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

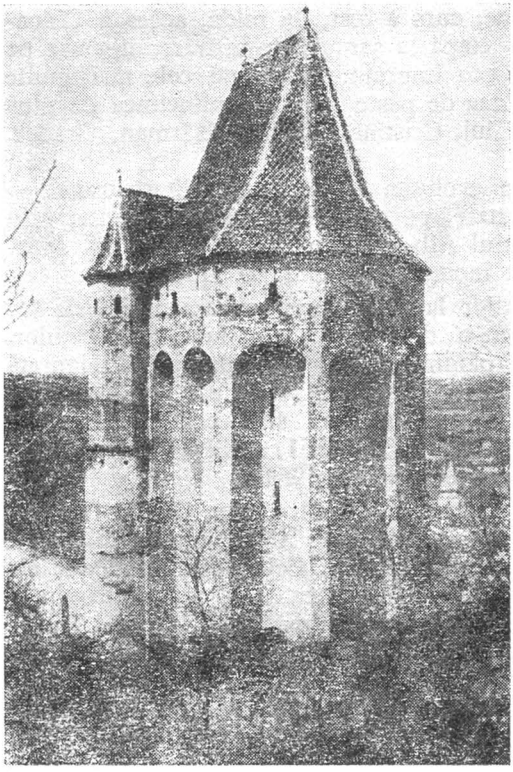

Turnul fortificat al bisericii din Buzd

Tuşnad — în judeţul Harghita, Cricău, Sîntimbru, Şard — în judeţul Alba, Cheud — în judeţul Sălaj, Dej, Turda Nouă — în judeţul Cluj).

Bisericile întărite şi cetăţile ţărăneşti din Transilvania constituie un fenomen artistic şi istoric de o amploare deosebită, ilustrînd eforturile locui-

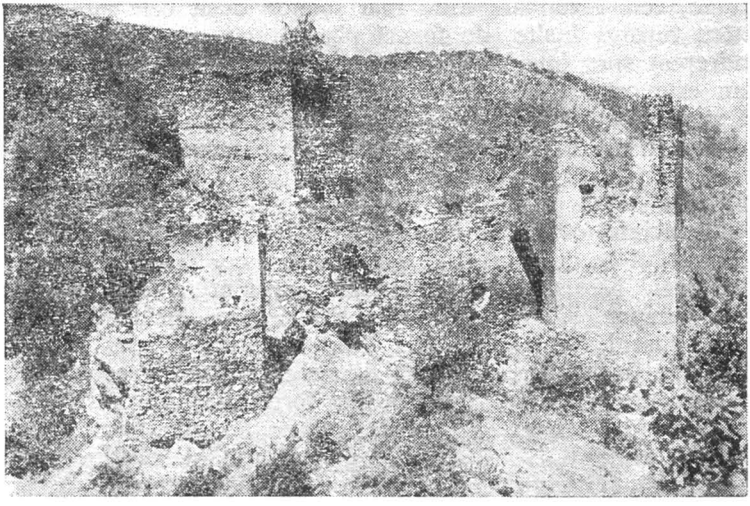

Cetatea Colţ

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

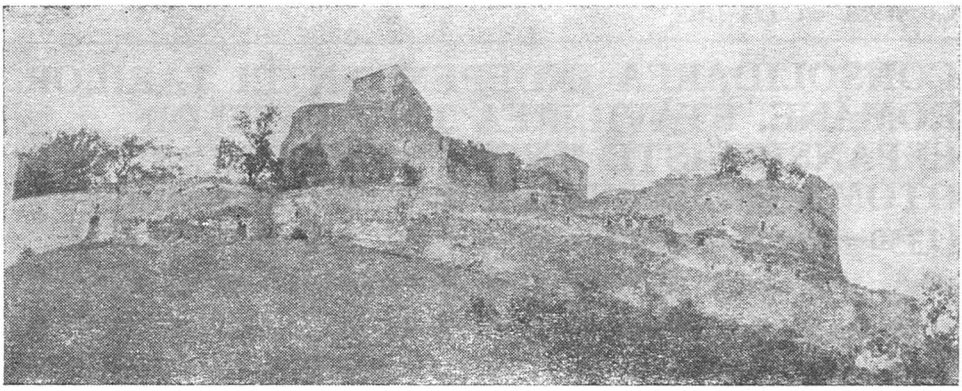

Aspect general şi elevaţie ale cetăţii Rupea

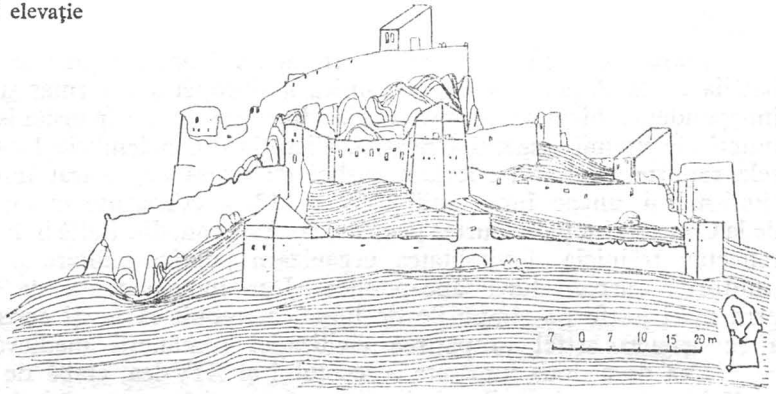

torilor de pe aceste meleaguri românești de a se apăra împotriva invadatorilor, precum şi capacitatea lor creatoare. Împreună cu zidurile principalelor oraşe şi cu unele cetăţi construite exclusiv în scopuri militare, aceste biserici întărite, ridicate aproape în fiecare sat, au constituit un sistem de apărare în adîncime, care s-a dovedit destul de eficient în lupta împotriva armatelor de invazie, disociindu-le forţele şi slăbind, prin aceasta, acţiunea grupărilor principale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI ȚĂRILOR ROMÂNE. STĂVILIREA TENDINȚELOR EXPANSIONISTE UNGARE, POLONE ȘI OTOMANE ASUPRA SPAȚIULUI ROMÂNESC (1350—1390)

După anul 1330, în urma strălucitei izbînzi repurtate de români în bătălia de la Posada, pe harta politică a Europei s-a afirmat statul românesc independent, biruitor asupra uneia din cele mai expansioniste și agresive puteri ale vremii, regatul Ungariei. Victoria din noiembrie 1330, ca și succesele repurtate într-un adevărat război de uzură desfășurat împotriva expansionismului ungar între anii 1359 și 1365, cunoscute în întreaga Europă, de la Constantinopol la curtea papală de la Avignon, din Italia în Prusia Orientală, reflectau trăinicia și vitalitatea organizării politico-militare a românilor din ținuturile carpato-dunăreano-pontice. Dar independența de fapt, cîștigată prin mari jertfe pe cîmpurile de luptă, a trebuit să fie și consolidată pentru a se asigura astfel propășirea civilizației românești medievale.

Cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, etapă de multiple acumulări pe toate planurile vieții economico-sociale, a pregătit înflorirea țărilor române în vremurile lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun. Anii scurși de la victoria de la Posada și pînă în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea au fost, totodată, hotărîtori pentru amorsarea procesului istoric de desăvîrșire a unificării teritoriale a Țării Românești Moldova și Țării Românești Muntenia în limitele etnice firești, răsăritene și sud-estice, ale poporului român, prin unirea ținuturilor pontice.

CONTEXTUL INTERNAȚIONAL. AMENINȚĂRI CONVERGENTE ASUPRA ȚĂRILOR ROMÂNE

Desfășurările politico-militare din Europa central-răsăriteană și din sud-estul continentului au implicat țările române, devenite un însemnat factor de putere în cadrul relațiilor internaționale ale vremii. În etapa analizată, în imediata vecinătate a spațiului românesc se manifestau puternic tendințele expansioniste ale unor state agresive ale timpului, ceea ce a impus românilor un remarcabil efort de apărare a propriei independențe. La frontiera estică a spațiului românesc, hanatul tătăresc al Hoardei de Aur, domi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

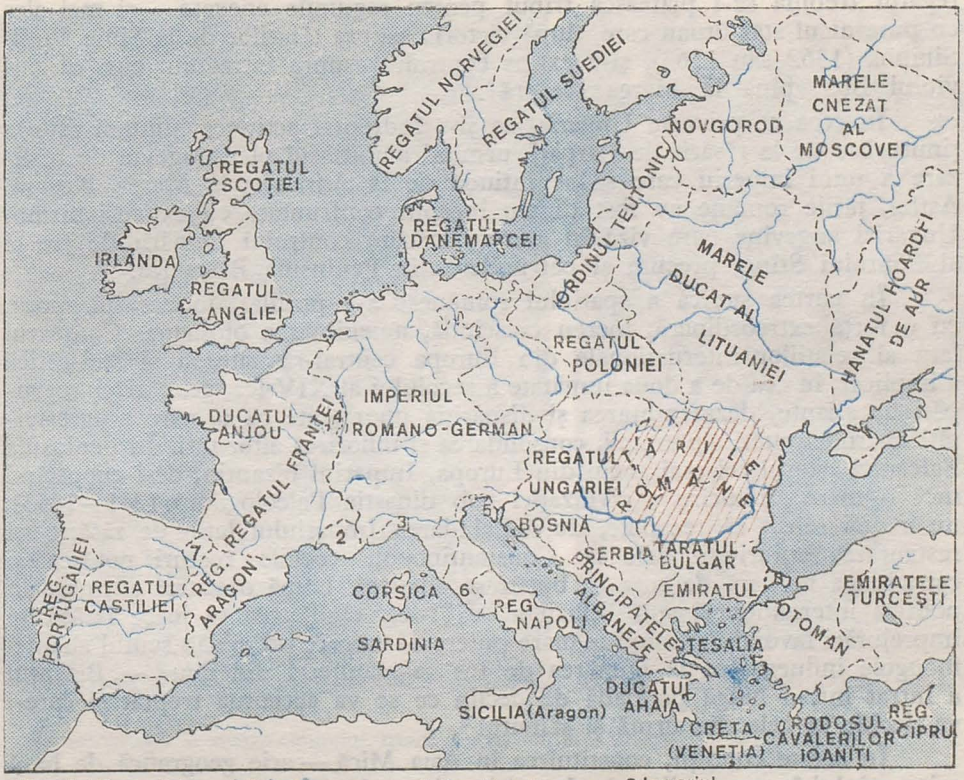

nator al unor teritorii întinse din Europa de răsărit, intrase într-un accentuat declin. Determinat de criza internă a societății mongole și de scăderea demografică datorată *„morții negre"* — cumplita epidemie de ciumă bubonică de la jumătatea secolului al XIV-lea —, respectivul declin a provocat o restrîngere progresivă a forței ofensive a acestei mari puteri, care a continuat însă să reprezinte o putere militară de prim ordin în Europa răsăriteană pînă în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea.

La frontierele nordică și vestică ale teritoriului românesc a dobîndit în această perioadă o virulență fără precedent ofensiva regatelor catolice ale Poloniei și Ungariei, declanșată încă din anul 1340.

Expansiunea polonă, întreprinsă sub drapelul cruciadei, s-a soldat cu subordonarea treptată, între 1340 și 1366, a Galiției, Podoliei și Wolyniei, provincii vecine cu principatul românesc al Moldovei[1]. Achizițiile teritoriale

[1] P. W. Knoll, *The Rise of the Polish Monarchy — Piast Poland in East Central Europe, 1320—1370*, Chicago—London, 1972; Șerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatîrnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 166—169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

polone nu s-au putut realiza însă fără o înțelegere cu Hoarda de Aur — căreia regatul trebuia să-i plătească tribut pentru regiunile anexate — și mai ales cu puternicul stat lituan care, după victoria asupra tătarilor de la Sinie Vodî/ Siniuha (1362 sau 1363), și-a extins controlul asupra întregului curs al fluviului Bug, pînă la Marea Neagră [2].

În ceea ce privește Ungaria, ea și-a îndreptat acțiunea militară asupra ținuturilor de la răsărit de Carpați, urmînd ambițiosul plan angevin de realizare a unui imperiu care să se întindă de la Adriatica la Marea Neagră. Astfel, țările române au fost dintru început confruntate cu expansionismul Ungariei angevine care viza în aceeași măsură controlul Dunării de Jos și al Pontului Stîng, precum și pătrunderea în Peninsula Balcanică.

În partea sudică a spațiului românesc s-a profilat, în această epocă, cu o forță extraordinară, mereu crescîndă, amenințarea otomană. Contextul larg al relațiilor internaționale din Europa central-răsăriteană și sud-estică a implicat, în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, grupări și regrupări de alianțe, dezmembrarea și dispariția unor state ca urmare a agresivității marilor puteri ale vremii, consolidarea și înflorirea altor țări. În Peninsula Balcanică, statul cel mai vechi din Europa, Imperiul bizantin, deși cunoscînd încă o mare strălucire a civilizației sub dinastia Paleologilor (1261—1453), nu a mai reușit să recapete, după lichidarea Imperiului latin de răsărit și restaurarea autorității sale la Constantinopol, vechile rosturi politice și capacitatea militară de care se bucurase altădată. După o scurtă afirmare în politica internațională sub Mihail al VIII-lea, cînd avea să joace iarăși, în împrejurări favorabile, rolul de mare putere — cu care prilej sub scutul alianței mongole influența sa la Dunărea de Jos se manifestă din nou [3] —, Bizanțul a intrat într-o lungă perioadă de declin ce se va accentua treptat și care-i va decide în cele din urmă și sfîrșitul [4].

În aceste condiții, constituirea în Asia Mică — arie geografică de bază a imperiului în vremurile sale de mărire și loc de refugiu în timpul stăpînirii latine — a unei puteri noi, statul otoman, cu o mare capacitate de expansiune, a reprezentat pentru Bizanț ivirea celei mai mari primejdii ce-i amenința viitorul. Încă de la începutul secolului al XIV-lea doar cîteva cetăți mai bine apărate și unele porturi se mai aflau în stăpînire bizantină, tot restul teritoriului asiatic fiind cuprins de triburile turcești — care înaintau dinspre răsărit — și împărțit între numeroasele emirate create în zonă. Între acestea, în nord-estul Asiei Mici, în vechea Bithynie, se afla micul stat al lui Osman sau Otman, întemeietorul dinastiei otomane și al puterii osmanlîilor.

Independent, de pe la 1300, față de sultanatul selgiukid, emiratul lui Osman, unde se adunau gazii veniți din alte părți, a continuat „războiul sfînt" *(gaza)* împotriva bizantinilor. În preajma morții lui Osman, fiul său Orhan a cucerit Bursa (Brusa), unde a fost instalată capitala otomană, pentru ca în 1331 Orhan să intre în Niceea, iar șase ani mai tîrziu să cucerească Nicomedia. În perioada dată, cînd totuși posesiunile otomane erau departe de a constitui puterea cea mai însemnată între emiratele ieșite din descompune-

[2] Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 274.

[3] Vitalien Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube*, în RHSEE, XXII (1945), p. 184—198.

[4] Georges Ostrogorski, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, Bruxelles, 1954, p. 55—59, 71—80, 91—109, 187—216.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

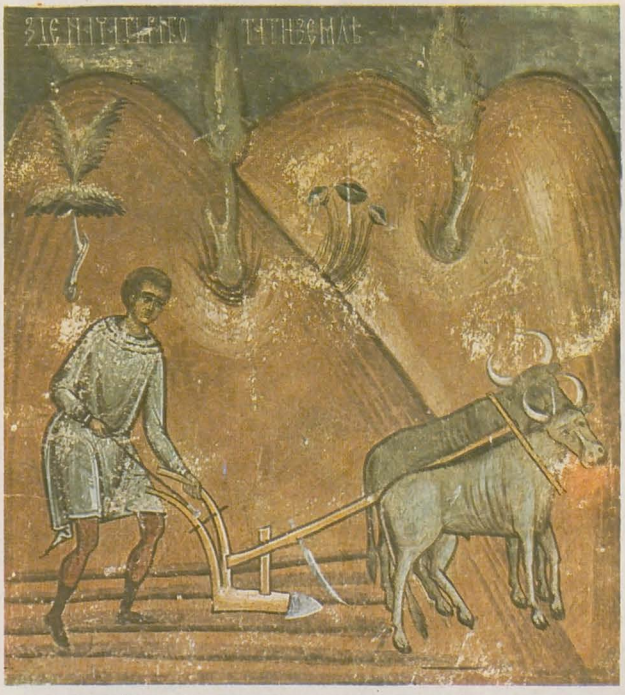

Țărani români la munca cîmpului, fresce din secolul al XVI-lea

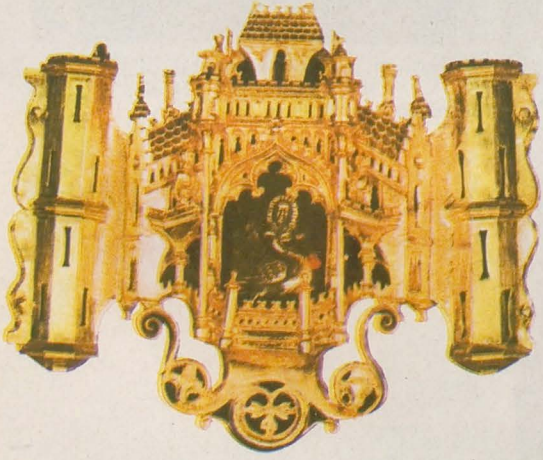

Paftaua de aur descoperită în mormîntul nr. 10 din Biserica domnească de la Curtea de Argeș — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, Tezaurul istoric

Arbaletă din secolul al XV-lea — Muzeul de Istorie Cluj-Napoca

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Armură orientală din secolul al XV-lea descoperită la cetatea Poienari

Oştean cu sabie din secolul al XV-lea — sfînt militar, pictură de la mănăstirea Bistriţa

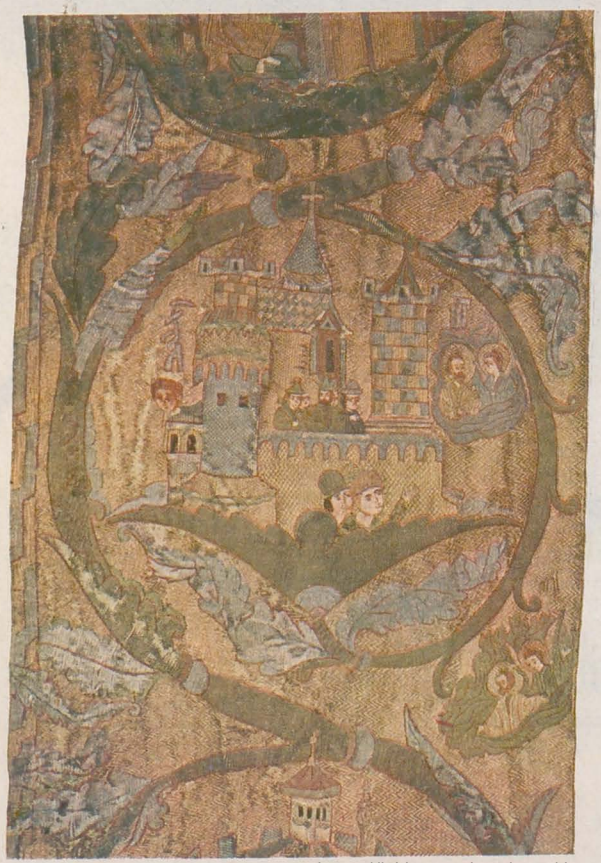

Cetate pe o broderie din vremea lui Ştefan cel Mare

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Corăbii românești reprezentate pe fresce din secolul al XVI-lea și reconstituirea pînzarului moldovenesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oşteni transilvăneni din secolul al XV-lea, frescă de la biserica din Sîntămăria Orlea

Oşteni din secolul al XV-lea din Ţara Românească Moldova, frescă de la biserica din Popăuţi

Arcaşi apărînd o cetate, frescă de la mănăstirea Moldoviţa

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bătălia de la Rovine, tablou de Paul Atanasiu

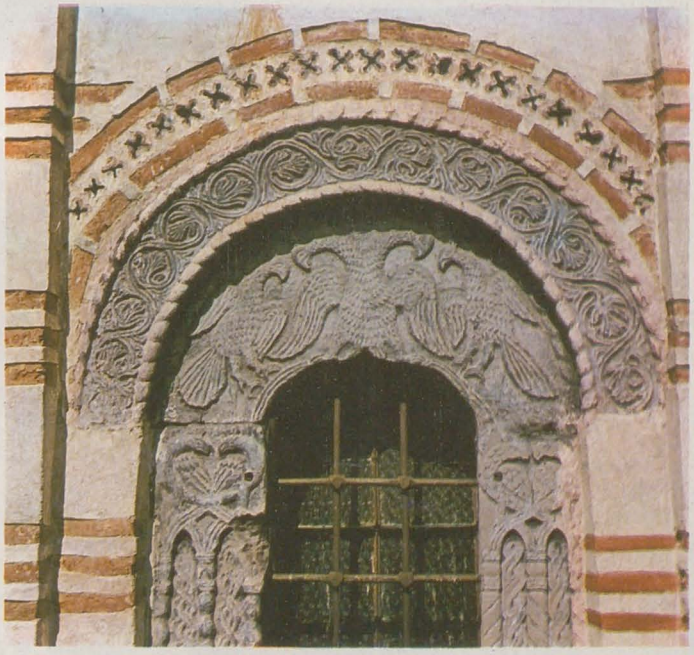

Însemnele reunite ale Ţării Româneşti Muntenia şi Dobrogea — cadru de fereastră la biserica mare de la mănăstirea Cozia

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cetatea Șoimuș

Asediul unei cetăți, miniatură într-un manuscris de la mănăstirea Sucevița

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Castelul Corvineştilor de la Hunedoara

Asediul Constantinopolului (1453), frescă de la mănăstirea Moldovița

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cavaler din secolul al XIV-lea în armură, miniatură într-un manuscris păstrat în biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia

Arcaş din Ţara Românească Muntenia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sfînt militar, frescă din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş

Matricea pecetei breslei aurarilor din Dej — Muzeul de Istorie Cluj-Napoca

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rea statului selgiukid, stăpînirea bizantină în Asia Mică — cu excepția imperiului de Trapezunt, situat pe coasta de sud-est a Mării Negre — se poate considera lichidată. Statul otoman a continuat să se extindă, în dauna emiratelor turcești, iar așezarea sa în vecinătatea Mării Marmara, precum și puternica organizare internă de care dispunea, i-au permis curînd amestecul în regiunile balcanice ale Europei [5].

La sud de Dunăre, țaratul bulgar — care cunoscuse expansiunea maximă sub Ioan Asan al II-lea, cînd hotarele sale atingeau Adriatica și Egeea — intrase într-o perioadă de frămîntări interne [6], agravate de permanenta presiune tătară, sub imperiul căreia țarii bulgari au fost siliți să devină vasali ai Hoardei de Aur. Pentru scurtă vreme, în 1300, tronul a fost chiar ocupat de un fiu al lui Nogai, pe nume Ceaca. Sub Teodor Svetoslav, Bulgaria a cunoscut o scurtă perioadă de întărire a autorității centrale, care i-a permis nu numai o anumită redresare economică, ci și ducerea unui război victorios contra bizantinilor, încheiat cu cîștiguri teritoriale la sud de Balcani și pe coasta Mării Negre, unde au fost dobîndite, între altele, însemnatele așezări portuare Mesembria și Anchialos.

Agravarea contradicțiilor sociale, luptele interne pentru putere și tendințele centrifuge ale clasei dominante, care au dus la dezmembrarea statului, vor împiedica însă țaratul bulgar să mai joace în sud-estul european rolul cunoscut în perioada Asăneștilor, deși, ca și Bizanțul sub Paleologi, Bulgaria a continuat să înregistreze, în veacul al XIV-lea, o anumită înflorire culturală și artistică. Încercarea țarului Mihail Šišman de a stăvili ascensiunea Serbiei a eșuat; bătălia de la Velbujd (1330) s-a soldat cu înfrîngerea forțelor bulgare, sprijinite de un contingent românesc și unul de tătari.

Către anul 1360 succesorul lui Mihail Šišman, Ivan Alexandru, a ajuns să împartă puterea cu cei doi fii ai săi, Ivan Šišman, împreună cu care a guvernat la Tîrnovo, și Ioan Sracimir, care și-a exercitat autoritatea în regiunea de nord-vest a Bulgariei, cu capitala la Vidin.

Statul sîrbesc, aflat în plină dezvoltare economică și dispunînd de importante forțe militare, a cunoscut sub Štefan Uroš II Milutin și sub urmașul său, Štefan Uroš III Decianski, o însemnată extindere teritorială și, prin victoria obținută la Velbujd, a eliminat Bulgaria din competiția pentru stăpînirea Macedoniei. Domnia lui Štefan Dušan a reprezentat nu numai momentul de apogeu al Serbiei medievale, ci și cel al hegemoniei sale în sud-estul european. Raliind nobilimea sîrbească puternică și doritoare de cuceriri, Štefan Dušan a reușit să încheie cucerirea Macedoniei — în afara Salonicului — și să anexeze Albania și Epirul, Acarnania și Etolia, ca și Thessalia. Stăpînirea sa se întindea astfel de la Dunăre și Sava pînă în inima Greciei, de la Adriatica la Marea Egee. Bizanțul nu mai păstra, la mijlocul veacului al XIV-lea, în afara unor insule din Egeea, decît Tracia, Salonicul și posesiunile din Peloponez, unde despotatul Moreei va reprezenta, în cursul ultimului secol de supraviețuire bizantină, partea cea mai plină de vitalitate a vechiului imperiu.

Năzuind la cucerirea Constantinopolului — pe care nu avea s-o realizeze — și la reconstituirea, în beneficiul său și al nobilimii sîrbești, a singurului

[5] Paul Coles, *The Ottoman Impact on Europe*, London, 1968.

[6] Alexandăr Bourmov, *Les problemes de la conquête des Balkans par les Turcs*, în „Etudes historiques", I (1960), p. 135—143.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

imperiu legitim, continuatorul Imperiului roman, Ştefan Dušan şi-a luat titlul imperial şi, la 16 aprilie 1346, a fost încoronat la Skopje de noul patriarh sîrb ca „împărat al sîrbilor şi grecilor" [7].

Impresionanta construcţie politică a lui Ştefan Dušan s-a dovedit a fi o operă de scurtă durată. Lipsit de unitate economică şi constituit din populaţii de limbi şi cu tradiţii diferite — slavi, greci, români balcanici, albanezi —, ţaratul sîrbesc a sucombat rapid sub presiunea forţelor centrifuge, dislocîndu-se în numeroase formaţiuni politice. Singurul urmaş care avea să mai poarte titlul imperial a fost fiul lui Dušan, Ştefan Uroš, ultimul descendent în linie directă al dinastiei întemeiate de Ştefan Nemanja. Încă din timpul domniei acestuia — recunoscîndu-i autoritatea, devenită tot mai mult nominală, ori opunîndu-i-se — s-au conturat un număr însemnat de stăpîniri locale, dintre care mai însemnate au fost acelea ale lui Vukašin — care a luat şi titlul de rege — şi Uglieša, în Macedonia, a lui Vuk Branković, cu centrul la Priština, şi a cneazului Lazăr, în părţile de nord-est ale Serbiei, cu centrul la Kruševać, celei din urmă fiindu-i destinat rolul cel mai important în perioada următoare.

Dezmembrarea ţaratului sîrbesc avea loc tocmai în momentul cînd prezenţa forţelor otomane pe teritoriul european devenea o primejdie tot mai gravă pentru statele balcanice. Pătrunderea turcilor în Europa [8] şi acţiunea lor sistematică în vederea cuceririi de teritorii au fost precedate, în prima jumătate a veacului al XIV-lea, de expediţii de jaf în insulele din Egeea şi pe coaste, executate în primul rînd de cei din emiratul de Aidîn, stăpîni pe portul de la Izmir (Smirna). Mai importante au fost aliaţele care s-au încheiat, din nevoia unui ajutor militar, în cursul războaielor civile care sfîşiau Bizanţul, între partidele în luptă şi emirii turci din Asia Mică. Cel care a reuşit să se bucure de un sprijin turcesc constant şi de multe ori eficace a fost uzurpatorul Ioan al VI-lea Cantacuzino, aliat mai întîi al emirului de Aidîn, Omur bei, şi al lui Orhan, fiul lui Osman bei. În aceste împrejurări, în anul 1352, cînd forţele comandate de Orhan asigurau lui Cantacuzino stăpînirea Adrianopolului şi înfrîngeau trupele sîrbeşti venite în ajutorul lui Ioan al V-lea Paleologul, un detaşament turc s-a instalat în fortăreaţa bizantină de la Tzympe, în apropiere de Gallipoli, pe care au refuzat s-o părăsească [9]. Doi ani mai tîrziu, în 1354, profitînd de un cutremur care a dărîmat zidurile Gallipolei, paralizîndu-i apărarea, Soliman, fiul lui Orhan, a pătruns în cetate pe care a luat-o în stăpînire împreună cu aşezările vecine. Astfel, otomanii au ajuns să dispună pe teritoriul european de un punct întărit de însemnătate strategică, dominînd Dardanelele. Acesta le va servi curînd pentru trecerea de la faza raidurilor de pradă şi a aliaţelor plătite la o etapă nouă, calitativ diferită, anume cea a cuceririlor sistematice, efectuate în propriul beneficiu.

Pentru a avea tabloul cît mai complet al forţelor care-şi disputau teritoriul sud-estului european în momentul cînd turcii otomani începuseră acţiuni sistematice de cucerire, trebuie amintite încă formaţiunile politice şi zonele de stăpînire apuseană, supravieţuitoare ale Imperiului latin de răsărit sau ieşite din frămîntările ce au urmat restauraţiei bizantine. Este vorba de ducatul

[7] Georges Ostrogorski, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 441—558.

[8] Nicolae Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des turcs en Europe (1342—1362)*, în BZ, XL (1906), p. 179—222.

[9] *Ibidem*, p. 179—186.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Atenei, de pe continent, cucerit în 1311 de Compania mercenarilor catalani și rămas trei sferturi de veac în stăpînire catalană, ca și de principatul franc al Ahaiei, în Peloponez. Dar interesele apusene cele mai importante erau reprezentate de republicile maritime ale Veneției și Genovei. Veneția, marea beneficiară a cruciadei a IV-a, continua să stăpînească unele puncte cheie pe coaste — cum erau, în Peloponez, Coron și Modon — și importante posesiuni insulare, în primul rînd Creta și Eubeea. Alte insule se găseau în posesiunea unor familii din patriciatul venețian, aflate în legături de vasalitate față de republică. Genova, la rîndul ei, avea întinse interese economice în Mediterana răsăriteană și în Marea Neagră [10], sprijinite pe colonii proprii, cum era Caffa în Crimeea, ca și pe posesiuni ale unor familii din aristocrația genoveză. Cele două puteri maritime creștine nu constituiau însă factori de sporire a capacității de rezistență a populațiilor locale față de expansiunea otomană. Nu numai că aceste stăpîniri străine și de altă confesiune religioasă erau greu suportate de propriii lor supuși, dar scopul lor era obținerea unor cît mai mari beneficii cu un minimum de cheltuieli bănești și de eforturi militare. De aici, nădejdea permanentă a republicilor maritime italiene în posibilitatea unor înțelegeri cu otomanii, care să le asigure menținerea propriilor stăpîniri și exploatarea economică a regiunilor aflate sub controlul acestora. Totodată, Genova și Veneția se aflau într-o înverșunată rivalitate, care nu numai că le împiedica de la orice cooperare militară, dar le și opunea în lungi și grele războaie. Chiar în timpul instalării otomanilor în Europa, unul din aceste conflicte armate era în plină desfășurare (1349—1355). Cel din urmă, izbucnit peste douăzeci de ani, se va încheia, după strălucite succese tactice genoveze, cu o spectaculoasă revitalizare a Veneției (1381).

Deosebit de activă a fost politica expansionistă a regatului ungar în Peninsula Balcanică, unde continua, de fapt, cu mijloace noi, o mai veche orientare agresivă. Statul Croației, aflat printre stăpînirile regelui Ungariei încă din anul 1102, a fost readus într-o mai strînsă dependență [11]. Succese deosebite a obținut în această direcție Ludovic I împotriva Veneției, silită, prin tratatul din 1358, să-i cedeze posesiunile din Dalmația, unde Serenissima Republică nu va reveni decît în prima jumătate a veacului următor. Cu același prilej a încetat și dependența Ragusei (Dubrovnik) față de Veneția, micul stat dalmatin recunoscînd suzeranitatea ungară, care se va menține pînă la prăbușirea regatului Ungariei (1526), cu păstrarea însă a unei depline autonomii. Încercările de expansiune în detrimentul Serbiei, manifestate de Ungaria sub domnia lui Carol I Robert, au fost respinse de Štefan Dušan, dar sfîrșitul acestuia din urmă și destrămarea imperiului său i-au îngăduit lui Ludovic I cîștiguri teritoriale în regiunea Dunării sîrbești, între care Belgradul, punct cheie la vărsarea Savei în Dunăre, de importanță strategică decisivă în perioada următoare. În aceeași vreme însă, Bosnia, regiune dependentă de Croația, dar bucurîndu-se în fapt de o largă autonomie sub banii săi, a evoluat spre forme statale de sine stătătoare. Štefan II Kotromanović, descendent în linie colaterală din Nemanizi, și-a extins stăpînirea asupra Herzegovinei (Hum) și a devenit vasal direct al regelui Ungariei. Succesorul său, Tvrtko I, a profitat de fărîmițarea imperiului lui Štefan Dušan pentru a obține

[10] Georges I. Brătianu, *La mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969, p. 204—224.

[11] N. Iorga, *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani*, în AARMSI, s. II, tom XXXV, (1912—1913), p. 135—136.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

noi cîştiguri teritoriale şi, înainte chiar de sfîrşitul vieţii lui Ludovic I, situaţia la care parvenise i-a îngăduit să-şi ia titlul regal (1377). După moartea regelui Ludovic I, Tvrtko a cucerit o mare parte a Croaţiei şi a adus sub autoritatea sa oraşele Dalmaţiei, statul bosniac reprezentînd pentru scurtă vreme, în permanenta mobilitate a hotarelor din această regiune, puterea creştină cea mai însemnată din Peninsula Balcanică.

Continuîndu-şi politica expansionistă, Ludovic I a încercat să pătrundă şi în Bulgaria, unde a cucerit, în anul 1365, Vidinul de la Ioan Sracimir. Succesul a fost efemer deoarece populaţia locală, incitată şi de politica de catolicizare forţată, s-a angajat într-o dîrză rezistenţă împotriva ocupanţilor unguri. Situaţia a fost rezolvată prin intervenţia domnului Ţării Româneşti, Vladislav-Vlaicu, în urma căreia stăpînirea ungară a fost retrasă de la Vidin, procedîndu-se la reînscăunarea ţarului Ioan Sracimir (1369)[12].

Instalarea turcilor otomani în Europa şi acţiunea lor tot mai precis organizată de extindere a propriei dominaţii în dauna formaţiunilor politice existente[13] au găsit Peninsula Balcanică într-o stare de înaintată fărîmiţare politico-teritorială, rezultat atît al procesului de feudalizare a societăţilor locale, cît şi al intervenţiilor din afară. Chiar acolo unde uriaşe eforturi şi circumstanţe de moment favorabile au dus la notabile realizări statale, cum e cazul, în primul rînd, al stăpînirii imperiale a lui Ştefan Dušan, iar apoi, cu rezultate mai puţin spectaculoase, dar cu o mai mare omogenitate etnică, aceea a Bosniei lui Tvrtko, astfel de realizări nu au rezistat presiunii forţelor centrifuge, ceea ce a dus la repetate schimbări ale hărţii politice sud-est europene.

La fărîmiţarea teritorială la care ne-am referit, coroborată cu înrăutăţirea generală a condiţiei ţărănimii, care-i scădea rolul de factor de rezistenţă, se adăugau rivalităţile şi confruntările permanente dintre micii stăpînitori locali, tendinţele de recuperare ale celor deposedaţi şi eforturile de expansiune ale celor aflaţi momentan într-o situaţie mai favorabilă; de aici desfăşurarea fără încetare a numeroaselor ciocniri militare şi războaie, în timpul cărora apelul celor direct interesaţi la sprijinul otoman, dacă existau posibilităţi de a-l obţine, a fost rar lăsat la o parte[14]. În acelaşi timp, deşi fiecare dintre popoarele balcanice s-a arătat capabil de multă vitejie în lupte, conducătorii lor nu s-au dovedit niciodată în stare de a realiza o largă alianţă în vederea înlăturării primejdiei comune şi a înfăptuirii unei cooperări active şi de durată. De aceea rezistenţa lor militară, cu excepţia cîtorva bătălii cu urmări deosebite, nu a fost sincronizată, iar înaintarea otomană a căpătat caracterul unei succesiuni de episoade desfăşurate pe diferite direcţii. Mai mult încă, prinşi într-un lanţ de legături de vasalitate faţă de sultan, acceptate pentru a trece primejdia, dar care nu puteau duce decît la desfiinţarea lor, dinaştii balcanici au fost siliţi să participe la expediţii îndreptate împotriva altor stăpînitori creştini din aceeaşi regiune.

Dintre puterile interesate în stările de lucruri din peninsulă, cele care dispuneau de mijloace militare mai mari erau, fără îndoială, republica Veneţiei şi regatul Ungariei. Dar nici unul dintre aceste state nu se arăta dispus, în

[12] Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în SMIM, I (1956), p. 7—62.

[13] Florin Constantiniu, *Aspecte ale expansiunii Imperiului otoman în veacurile XIV—XVI în lumina unor lucrări noi*, în „Studii", nr. 3/1960, p. 197—207.

[14] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această perioadă cel puțin — căci mai tîrziu vor face eforturi remarcabile, dar nu suficiente —, la sacrificiile impuse de situație și nici nu par a fi întrevăzut consecințele și rezultatele finale ale evenimentelor ce se desfășurau în Balcani cu începere din deceniul al șaselea al veacului al XIV-lea. În plus, se poate adăuga că stăpînirea lor — puteri străine și pe deasupra catolice cu tendințe de prozelitism, mai accentuate chiar la regatul Ungariei — nu era cu mult preferată — cîteodată chiar dimpotrivă — celei turcești.

Cît despre posibilitățile unor ajutoare venite sub formă de cruciadă, ele s-au dovedit, dacă nu inexistente, în orice caz ineficiente. De altfel, nu numai că marile mișcări cruciate nu mai corespundeau unei perioade de constituire a statelor feudale centralizate, dar condiția prealabilă a organizării cruciadei era de obicei acceptarea unirii bisericești și recunoașterea supremației papale, ceea ce populațiile din sud-estul european, în majoritatea lor ortodoxe, erau departe de a prefera. Iată de ce ori de cîte ori conducerea bizantină va încerca să realizeze unirea bisericească, singurul rezultat efectiv va fi doar creșterea disensiunilor interne.

În atari condiții e lesne de înțeles de ce extinderea treptată a cuceririlor otomane în Balcani a căpătat caracterul unui fenomen ineluctabil. Deși mult mai puțin numeroși decît popoarele Peninsulei Balcanice luate împreună, turcii otomani dispuneau de unele avantaje care s-au dovedit decisive. Cel dintîi consta, fără îndoială, în puternicul spirit ofensiv al trupelor otomane și în capacitatea lor de acțiune organizată, stimulată de succesele militare și avantajele obținute — fie sub forma prăzii și a robilor, fie sub cea obișnuită a achizițiilor teritoriale. La mijlocul veacului al XIV-lea emiratul otoman devenise centrul de raliere a războinicilor *gaza*, dornici de acțiuni ofensive și de beneficiile pe care le aduceau ele. Caracterul de „război sfînt" al campaniilor de cucerire a constituit, fără îndoială, un stimul ideologic în aceste acțiuni de expansiune [15]. Încă sub Orhan se organizase o temută infanterie compusă din țărani turci. Mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, din prinșii de război s-a constituit o gardă de elită, instrument militar extrem de eficient în mîinile autorității centrale otomane și care a intrat în compunerea castei dominante militare, deschizîndu-i-se largi perspective de a da elemente de conducere. Introducerea, începînd cu domnia lui Baiazid I, a sistemului prelevării de copii creștini pentru a fi formați ca sclavi militari ai sultanului *(devșirme)* a contribuit la completarea substanțială a masivului corp al ienicerilor.

Cuceririle otomane, din faza lor inițială, iar apoi cele de pînă în 1357, sub conducerea lui Süleyman pașa, fiul decedat timpuriu al lui Orhan, au fost însoțite de colonizări de elemente turcești din teritoriile de vest ale Asiei Mici, excedentare în populație de origine turcă datorită imigrărilor dinspre răsărit. Politica colonizărilor, benevole sau forțate, va fi practicată — paralel cu transplantările de populație europeană în Asia Mică — în întreaga perioadă a expansiunii otomane și orientările în direcția asigurării bazei demografice a stăpînirii noilor posesiuni europene va cîntări, desigur, în continuarea anexiunilor de emirate turcești din cuprinsul Asiei Mici [16].

[15] Paul Wittek, *Deux chapitres de l'histoire des Turcs de Rum*, în „Byzantion", XI (1936), p. 285—319.

[16] Claude Cahen, în *Histoire générale des civilisations*, t. III, *Le Moyen Age*, Paris, 1955, p. 538.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În același timp, de la începutul cuceririlor în Europa, din timpul lui Süleyman pașa, a fost introdus treptat în teritoriile anexate și sistemul timarurilor, formă de posesiune a pămîntului condiționată de serviciul militar, care asigura întreținerea pe baze feudale a cavaleriei spahiilor turci, precum și a unora dintre creștinii supuși otomanilor.

De bună seamă că la succesele otomane au contribuit și alți factori, între care atitudinea în linii mari tolerantă față de credința religioasă a noilor supuși, lipsa unei politici sistematice de conversiune forțată la Islam și neamestecul în chestiunile de cult, într-o vreme cînd eforturile de expansiune catolică erau atît de puternice. Nu e cazul, firește, al unei idealizări a caracterelor cuceririi otomane și a noilor condiții de existență create maselor largi populare, sau a ignorării prețului ridicat cu care au fost plătite relativele binefaceri ale acestei *pax othomanica* instaurată în ținuturile cucerite. Este însă de admis că — după încetarea jafurilor și a distrugerilor perioadei de incursiuni și de lupte — s-a creat un anumit sentiment de securitate și că, cel puțin pentru o perioadă, noile forme de exploatare a producătorilor direcți — ținînd seama de întinsele drepturi păstrate de stat asupra pămîntului — și sistemul fiscal otoman erau mai puțin opresive și arbitrare decît cele pe care le înlocuiseră. Cît despre clasa feudală din diferitele regiuni ale peninsulei, acceptarea de către turci a colaborării militare a elementelor locale și acordarea de timaruri unora dintre acestea, împreună cu obținerea de privilegii de către anumite instituții ecleziastice au slăbit unitatea de rezistență a acestei clase și au înlesnit formarea în numeroase centre a unor grupări favorabile cooperării cu otomanii. În aceeași direcție împingeau și conflictele permanente, care au mai fost amintite, dintre statele existente, cu nevoile de sprijin militar pe care le suscitau, ca și stabilirea de relații tributare și vasalice, formulă de compromis momentan pentru stăpînitorii balcanici, dar care nu putea duce decît la agravarea treptată a dependenței și, în cele din urmă, la desființarea de către Imperiul otoman, în momente favorabile, a sistemului de state clientelare[17]. Aceasta a fost, în general, evoluția țaratelor bulgare, a căror treptată subjugare, în deceniile VII — IX ale secolului al XIV-lea, a adus forțele otomane în valea Dunării de Jos[18].

În etape diferite sau simultan, din largul context internațional sud-est european, uneori convergent și din vecinătate, alteori de foarte departe și prin condiționări multiple, euro-asiatice, forțe politico-militare agresive, superputeri ale vremurilor medievale, au vizat țările române, impunîndu-le un tenace efort de apărare. El a fost asociat cu o permanentă acțiune diplomatică pentru făurirea unor alianțe, cu acțiuni politico-militare de disuadare a invaziilor și agresiunilor. Simultan, și în pofida complicatei, adeseori neprielnicei situații internaționale din cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, procesul reunirii țărilor române în aceleași frontiere politice a continuat, statornicind activa prezență politică românească în Europa.

[17] Halil Inalcik, *The Ottoman Method of Conquest*, în „Studia Islamica", II (1954), p. 103—129.

[18] Sergiu Iosipescu, *Invazii otomane în ținuturile carpato-dunăreano-pontice (sec. XIV—XVI)*, în SMMIM, 13 (1980), p. 151—153.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

RĂZBOAIELE PURTATE DE ROMÂNI PENTRU CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI. ROLUL ACTIV POLITICO-MILITAR AL ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

În anii 1352—1354, imediat următori morții marelui voievod al Țării Românești Basarab I, războiul cu hanatul Hoardei de Aur, declanșat în 1343, a continuat. Îndepărtarea treptată a prezenței militare tătare a accelerat procesul de unificare statală românească la est de Carpați [19] și a consolidat frontiera răsăriteană a Țării Românești, străjuită și cu viteji din Țara Oltului transilvan [20]. Raportul real de forțe a impus regelui Ungariei, Ludovic I de Anjou, să încerce o nouă reglementare a raporturilor cu Țara Românească Muntenia condusă de marele voievod Nicolae Alexandru Basarab. „Dezbaterea, așezarea și întărirea păcii și înțelegerii" dintre conducătorii român și angevin a fost rezultatul mai multor solii ale episcopului de Oradea, Demetrius [21]. Pentru un moment divergențele dintre ei au fost aplanate; ele au reizbucnit însă în anii imediat următori, fiind legate în principal de planurile angevine ce vizau, spre răsărit, stăpînirea gurilor Dunării și instaurarea unei dominații politice la Marea Neagră [22]. Aceste tendințe expansioniste ungare intrau în flagrantă contradicție cu aspirațiile românești de continuare a liniei politice ilustrate prin victoria din 1330. Factorii de decizie românească au înțeles să continue opțiunea afirmării politice independente printr-o diplomație consecventă, ale cărei rezultate au fost alianțele cu țaratul bulgar de la Vidin și cu Serbia. După practica vremii, acele alianțe au fost întărite de căsătoriile a două fiice ale lui Nicolae Voievod cu țarul Ioan

Nicolae Alexadru — frescă de la biserica mănăstirii Cimpulung

[19] Șerban Papacostea, *op. cit.*

[20] Cf. Const. C. Giurescu, *„Olteniî" și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, în RIR, X (1940), p. 130; Gheorghe I. Brătianu, *În jurul întemeierii statelor românești*, II, Paris, 1982, p. 54.

[21] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 37—38.

[22] Șerban Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV—XVI). Drum și stat*, în SMIM, X (1983), p. 10—13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sracimir de Vidin şi, respectiv, cu ţarul Uroš al sîrbilor [23]. Ţara Românească promova în acest fel şi o politică balcanică activă, menită să stăvilească o altă direcţie afişată de regatul Ungariei, cea a expansiunii în adîncul peninsulei, spre Constantinopol.

Anii 1358—1359 aveau să fie hotărîtori pentru succesul politicii româneşti de consolidare a independenţei. Momentul a fost bine ales, însemnate forţe ungare fiind angajate în războiul cu Veneţia pentru stăpînirea coastei dalmate, exemplu ilustrativ al viziunii internaţionale largi a cîrmuitorilor de la Curtea de Argeş. În mai 1359, la capătul unor chibzuite negocieri cu Imperiul bizantin, o dată cu înfiinţarea Mitropoliei a toată Ţara Românească, legată de ierarhia patriarhiei ortodoxe constantinopolitane, era consfinţită pe plan internaţional domnia independentă de la Argeş [24]. Titlului de mare-voievod, purtat de Basarab I, i se adăuga acum acela de „domn independent" *(authenthis)*. Ceva mai tîrziu, în 1364, Ludovic I evoca profunda semnificaţie a acţiunii domnului român, care „nu s-a înfricoşat" [25] să curme hotărît pretenţiile de suzeranitate ale monarhului angevin asupra Ţării Româneşti [26].

Consolidarea independenţei şi afirmarea internaţională a Ţării Româneşti Muntenia au constituit totodată un sprijin şi un stimulent pentru mişcarea de emancipare a Ţării Româneşti Moldova, întreprinsă pe calea armelor în 1359. Ea avea să se soldeze cu instaurarea la cîrma ţării româneşti est-carpatice a maramureşeanului Dragoş din Giuleştii Marei [27]. Tradiţia istorică înregistrată de cronicile din veacul al XV-lea va conferi acestui român cîrmuitor peste români legendarele atribute ale întemeietorului Ţării Moldovei. În pofida faptului că Ungaria a încercat să anihileze prin forţă realitatea politică românească est-carpatică, la începutul anului 1360 Moldova lui Dragoş se afirma ca prezenţă distinctă în estul Europei.

Afirmarea politico-militară românească se manifesta simultan şi la gurile Dunării şi Pontul Stîng. În toamna anului 1360 se constatase o stare de tensiune în posesiunea genoveză de la Chilia-Licostomo, aliată a regelui Ungariei, asupra căreia plana „teama galerelor [. . .] domnului Dobrotiţă" [28]. Acţiunea navală dirijată de domnul ţării româneşti a Cărvunei, Dobrotiţă, menită să frîngă hegemonia pontică a Genovei, fusese deosebit de serioasă, consulul local părăsindu-şi postul deoarece nu se mai simţea în siguranţă.

Într-o concordanţă şi conexiune impresionante, ţările române contestaseră politic şi militar planurile angevine şi ale Genovei, impunîndu-şi legitimele drepturi asupra pămîntului românesc. Rezultatul politic cel mai însemnat al acestui efort militar a fost recunoaşterea internaţională a independenţei Ţării Româneşti Muntenia.

O nouă etapă a procesului de consolidare statală românească s-a produs cîţiva ani mai tîrziu într-un context sud-est european extrem de complex.

[23] N. Iorga, *Domniţa Anca şi patronagiul ei literar (1360)*, în AARMSI, s. III, tom IV (1924), p. 373—377.

[24] *FHDR*, vol. IV, p. 200—203; Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatîrnare*, p. 178.

[25] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 92—93.

[26] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 179.

[27] *Ibidem*, p. 180—181; Sergiu Iosipescu, *Schiţă a constituirii statelor medievale româneşti*, în RdI, nr. 3/1983, p. 268—269.

[28] Michel Balard, *Gênes et outre-mer. II. Actes de Kilia du notaire Antonio di Ponzó*, Paris, 1980, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Accentul va cădea inițial asupra evenimentelor de la est de Carpați, pentru ca apoi desfășurările istorice să cuprindă întreg spațiul românesc.

În etapa respectivă, evoluția politică de la est de Carpați înregistrase un curs dinamic, conducerea luptei românilor de aici pentru independență fiind preluată de fostul voievod al Maramureșului, Bogdan din Cuhea. O diplomă angevină (din 2 februarie 1365) consemna faptul că „păstrarea" Moldovei de către „Bogdan și fiii săi" constituie o piedică în planurile expansioniste ale Ungariei și este „spre paguba maiestății noastre" [29]. Dînd frîu liber resentimentelor unei înfrîngeri militare certe — similară în consecințe celei înregistrate de monarhia ungară în 1330 —, diploma angevină nu făcea altceva decît să constate existența de sine stătătoare a țării românești est-carpatice. Ulterior cronica oficială a regelui, datorată contemporanului Ioan de Tîrnava, avea să consemneze „dezvoltarea într-un stat" [30] a Țării Românești Moldova.

Regele Ludovic I de Anjou al Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

Evenimentele de aici evoluaseră într-o remarcabilă concordanță cu acelea din Țara Românească, unde la moartea lui Nicolae Alexandru (16 noiembrie 1364) fuseseră hotărît respinse noi pretenții de suzeranitate ale regelui Ungariei. Succesul luptei pentru independența Moldovei a împiedicat angajarea forțelor ungare în Țara Românească, împotriva căreia, la 5 ianuarie 1365, Ludovic I lansase o adevărată proclamație de război [31]. Concentrarea oastei regale urma să aibă loc la 24 februarie același an la Timișoara, planul de campanie vizînd o invazie prin zona Porților de Fier. În concepția curții ungare invazia în Țara Românească a fost asociată unor intense negocieri diplomatice pentru a neutraliza eventualele primejdii militare la alte frontiere ale regatului. În acest scop se constituise din timp o alianță cu ducele Austriei (1362) și se încheiase pacea de la Brünn cu împăratul Carol al IV-lea de Luxemburg (1364), fapt care avea să faciliteze concentrarea tuturor forțelor militare ale regatului și lansarea lor împotriva Țării Românești. Evoluția evenimentelor reliefează statura internațională de prim rang a Țării Românești, capacitatea sa de a se opune cu sorți de izbîndă unuia dintre regatele cele mai puternice ale vremii.

În fața opiniei publice internaționale, agresiunea ungară împotriva Țării Românești, care țintea totodată departe în adîncul Peninsulei Balcanice, era prezentată de cancelaria de la Buda ca o cruciadă contra otomanilor, a căror expansiune în Europa stîrnise îngrijorarea continentului. Sub „scutul" propa-

[29] *Mihályi*, p. 56—58; Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973, p. 121—125.
[30] I. G. Schwandtner, *SRH*, vol. I, p. 192.
[31] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 92—93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gandistic al cruciadei — acțiune care se bucura de popularitate în Europa creștină — se încerca tăinuirea unei acțiuni de expansiune teritorială care submina însuși frontul rezistenței popoarelor creștine împotriva puterii otomane.

Invazia otomană în sud-estul Europei, primejdia cea mai gravă pentru libertatea popoarelor și existența statelor balcanice, a fost urmărită cu atenție de cîrmuitorii țărilor române de la Curtea de Argeș și Caliacra, ei fiind nevoiți să se confrunte și cu alianța ungaro-genoveză. Situația precară a statelor balcanice, ale căror forțe militare erau solicitate de primejdia otomană, a fost socotită de regele Ungariei ocazia oportună pentru realizarea planurilor sale sud-dunărene. Amintirea înfrîngerii decisive a tatălui său într-o similară invazie a Țării Românești — eveniment memorabil al copilăriei regelui Ludovic I și care continuase mai bine de un sfert de secol să fie pomenit în numeroase acte de cancelarie —, ca și teama de potențialul militar al domnului de la Argeș, Vladislav I, au determinat o nouă orientare a expansionismului ungar. De data aceasta lovitura a fost îndreptată împotriva țaratului de la Vidin, aliat al Țării Românești. Concentrarea oastei ungare s-a făcut la sfîrșitul lunii aprilie 1365 la Zalankemen (Solngrad).

Printr-o deplasare rapidă, traversînd Dunărea pe la Orșova, oastea Ungariei, condusă de regele Ludovic I, a invadat prin surprindere țaratul Vidinului, cucerind capitala la 2 iunie 1365; țarul Ioan Sracimir și țarina Anca au fost luați în captivitate [32]. Organizat inițial ca un district al Vidinului, devenit apoi banatul Bulgariei, ținutul a fost anexat regatului Ungariei, prin aceasta vădindu-se sensul real al cruciadei angevine.

Desfășurarea fulgerătoare a evenimentelor nu a îngăduit marelui voievod și domn al Țării Românești Muntenia să intervină cu forțe militare. Din partea sa, Ludovic I, conștient o dată mai mult de imposibilitatea strategică a menținerii cuceririi sale în cazul unei acțiuni românești, a preferat să negocieze, desigur folosindu-se și de faptul că familia domnitoare din Vidin se afla ostatecă în puterea sa. Regele Ungariei a trebuit să ia în calcul și perspectiva unei ridicări la luptă a întregului popor român, în 1366 mișcarea românilor transilvani atingînd unul din punctele sale de maximă amplitudine [33]. Oricum, înainte de 10 octombrie 1366 avusese loc o nouă reglementare a raporturilor dintre monarhia angevină și Țara Românească. Domnul de la Argeș stăpînea ținutul transilvan din preajma Sibielului, cu satele Săliștea, Galeșu, Valea, Cacova și Sibielul însuși, cu munții din preajmă [34]. Era și din punct de vedere militar debușeul la nord de Carpații Meridionali a unei însemnate comunicații pe plaiurile montane cu valea Lotrului și Oltenia, ceea ce constituia temeiul obiectiv al realizării, la momentul oportun, a unității de luptă împotriva agresiunii străine a românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Pentru moment, pericolul invaziei ungare asupra Țării Românești a fost înlăturat, diriguitorii de la Buda fiind obligați să-și amîne planurile expansioniste în spațiul carpato-balcanic.

[32] Vassil Gjuzelev, *La guerre bulgaro-hongroise au printemps de 1365 et les documents nouveaux sur la domination hongroise du royaume de Vidin (1365—1369)*, în „Byzantino-bulgarica", VI (1980), p. 153—172.

[33] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 120—122; Șerban Papacostea *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les roumains de Transylvanie; une nouvelle source*, în RRH, nr. 3/1978, p. 389—407; Maria Holban, *Românii din Transilvania și anarhia feudală din secolul al XIV-lea*, în idem, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 245—300.

[34] *DRH, D*, vol. I, p. 83—84; Ioan Moga, *„Marginea". Ducatul Amlașului și scaunul Săliștii*, în idem, *Scrieri istorice*, Cluj, 1973, p. 56—63.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Familia cneazului Cîndea din Haţeg

Reglementările intervenite în raporturile dintre suveranii de la Argeş şi Buda se realizaseră şi sub auspiciile prezenţei la curtea ungară a împăratului bizantin Ioan al V-lea Paleologul. Amăgit de pregătirile de cruciadă antiotomană ale regelui Ludovic I, basileul constantinopolitan nu ezitase să pornească, împreună cu fiii săi Manuel şi Mihail, în iarna 1365/1366, spre Buda[35], în speranţa unei conlucrări pentru stăvilirea invaziei turce, facilitată de treptata subordonare de către cuceritori a ţaratului bulgar de la Tîrnovo. În cursul călătoriei sale la Buda, Ioan al V-lea consacrase prin înaltul titlu despotal poziţia vechiului său aliat, Dobrotiţă, domnul Ţării Cărvunei, tot aşa după cum recunoscuse titlul de mare voievod şi domn asumat de Vladislav I în Ţara Românească.

În perioada dată, în sud-estul spaţiului românesc, în Ţara Cărvunei, s-au desfăşurat acţiuni eficiente de stăvilire a tendinţelor expansioniste ale ţaratului bulgar de Tîrnovo, sprijinit de turci. Aceste acţiuni s-au derulat în contextul mai larg al confruntărilor bulgaro-bizantine, cîrmuitorul de la Tîrnovo interzicînd întoarcerea spre patrie a împăratului Ioan al V-lea Paleologul. Pentru rezolvarea acestui diferend a fost iniţiată o campanie antibulgară şi antiturcă sub conducerea lui Amedeo al VI-lea de Savoia, supranumit *Contele Verde*[36]. Conjugarea acţiunilor militare ale despotului Dobrotiţă cu cele ale cruciaţilor Contelui Verde[37], precum şi atitudinea Ţării Româneşti au silit ţaratul de la Tîrnovo să cedeze şi să accepte soluţia politică impusă de învingători.

În negocierile care au urmat, în primăvara anului 1367, principele Cărvunei a avut un rol decisiv în conceperea unui plan global de reglementare

[35] Francisc Pall, *Encore une fois sur le voyage diplomatique de Jean V Paléologue en 1365/1366* în RESEE, nr. 3/1971, p. 535—540.

[36] F. Bollati di Saint-Pierre, *Illustrationi della spedizione in Oriente di Amedeo VI (Il Conte Verde)*, Torino, 1900, p. 4.

[37] *Ibidem*, p. 88—89, 94—95, 99. 187—188, 194—195.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

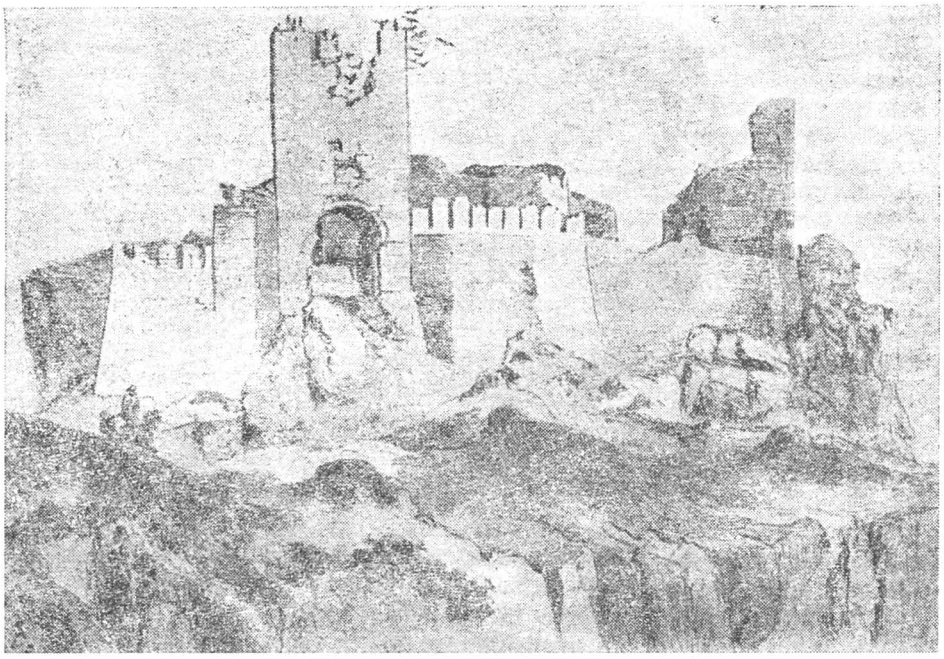

Cetatea Caliacra — după o gravură din 1843 de Jules Laurens

a situației balcanice. Potrivit acestuia, Dobrotiță se angaja să elibereze Vidinul de sub stăpînirea ungară și să restaureze cîrmuirea bulgară. Costul operațiunilor militare era apreciat de domnul de la Caliacra la suma de 118 000 florini, cheltuială pe care împăratul constantinopolitan se declara gata să o suporte. În schimb țarul Ivan Alexandru de la Tîrnovo promitea să recunoască posesiunile bizantine și ale despotului de la Caliacra din Pontul Stîng, de la Mesembria la Varna [38]. Proiectul prevedea, într-o primă fază, blocarea tendințelor dominatoare ale regatului Ungariei în Peninsula Balcanică, a cărui cale de pătrundere era închisă prin restaurarea bulgară la Vidin, înfăptuită de forțele militare românești.

Planul despotului Dobrotiță se întemeia pe alianța principatelor românești danubiano-pontice — Țara Românească și Țara Cărvunei — cu Imperiul bizantin, în jurul cărora urmau să se ralieze și țaratele bulgare. Se contura astfel o coaliție sud-est europeană amplă, care viza, concomitent, interzicerea expansionismului turcesc și a celui promovat de Ungaria în Peninsula Balcanică, plan inițiat de conducătorii politici români și bizuit în special pe forțele militare ale acestora. Angajarea acțiunii politico-militare pentru realizarea planului s-a făcut cu o deosebită prudență, neexcluzîndu-se chiar posibilitatea ca regele Ludovic I să fie totuși atras în lupta antiotomană, așa cum de altminteri acesta

[38] Lajos Thallóczy, *Oklevelek a magyar bolgár összekötések történetéhez. 1360—1369*, în TT, 1898, p. 363 (doc. VII); cf. Maria Holban, *Autour du voyage de l'empereur Jean V à Bude (printemps 1366) et de ses répercussions sur le Banat*, în *Actes du XIV-e Congrès International des Etudes Byzantines, Bucarest, 6—12 septembre 1971*, vol. II, Bucarest, 1975, p. 123—125; Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, 1985, p. 120—124.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

jurase, la Buda, împăratului Ioan al V-lea Paleologul. Firește nu se știa atunci că suveranul Ungariei solicitase papalității să-l absolve pe timp de un an de jurămîntul făcut basileului, cerere de altfel satisfăcută.

În perioada imediat următoare, pe primul plan în arena relațiilor internaționale din sud-estul Europei a luat amploare conflictul care opunea tendințelor hegemoniste ale regatului Ungariei rezistența fermă românească. Mai întîi, conflictul a luat forma subminării regimului ungar de ocupație de la Vidin care constituia o amenințare a flancului sud-vestic al Țării Românești. Într-o a doua fază, regele Ungariei a încercat să obțină de la domnul Țării Românești, prin negocieri diplomatice, recunoașterea stăpînirii sale în banatul de Vidin. Concomitent, în cadrul negocierilor desfășurate în prima jumătate a anului 1368, curtea de la Buda a solicitat imperativ domnului de la Argeș să-i ofere un culoar prin Țara Românească, pe *drumul Brăilei*, cu statut de extrateritorialitate. Drumul Brăilei — segment de mare importanță al comerțului internațional [39] — o dată intrat în stăpînirea angevină ar fi determinat pierderea independenței Țării Românești, asigurînd accesul Ungariei la gurile Dunării și Marea Neagră.

Avansarea pretenției ungare s-a făcut concomitent cu încheierea unei alianțe între Curtea de la Buda și „domnul Dimitrie, principele tătarilor" [40], sub oblăduirea căruia se aflau coloniile genoveze de la Dunărea maritimă — de la Chilia-Licostomo —, ca și de la Cetatea Albă. În același timp, vechea alianță ungaro-genoveză concura la înfăptuirea planurilor angevine în zonă, opuse propășirii economice și politice a țărilor române. Manevrele Curții de la Buda nu făceau însă decît să precipite criza politică și militară.

Războiul româno-ungar din 1368—1369 [41]. În fața atitudinii ferme și a rezistenței românești față de politica lor agresivă, cercurile conducătoare ungare au hotărît atacarea Țării Românești, pas pe care nu îndrăzniseră să-l facă în 1365. Planul invaziei prevedea pătrunderea forțelor ungare în principatul românesc dinspre vest, pe la Severin, și din est, prin sudul Moldovei [42]. Încă din primăvară, la hotarele apusene ale Munteniei fuseseră adoptate măsuri de consolidare a comunicațiilor cu banatul de Vidin [43].

[39] Șerban Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și a Moldovei (secolele XIV—XVI). Drum și stat*, în *loc. cit.*, p. 14.

[40] Încercarea unei coaliții de emiri tătari — Hagibeq, Qutlubuqa și Dimitrie — de a bara înaintarea lituană spre Marea Neagră fusese zdrobită la Siniuha — Apele Albastre (1362/1363). Cu forțele proprii rămase, emirul Dimitrie s-a refugiat — după mărturia analelor lui Stanislaw Sarnicki — „dincolo de Nistru și pînă în cîmpiile dobrogene". Acesta a fost enigmaticul *Demetrius, principele tătarilor*, menționat de o diplomă angevină din 1368, prezența sa fiind constatată arheologic — și prin descoperiri monetare — la Enisala. Noul factor politic străin a avut o influență contradictorie în zona ponto-danubiană. Emanciparea țării românilor de la Dunărea maritimă a fost de bună seamă stînjenită, în vreme ce stabilimentele genoveze de la Chilia-Licostomo, Enisala au profitat pentru a-și întări pozițiile. Pe de altă parte, recenta descoperire într-unul din mormintele necropolei domnilor Moldovei de la Rădăuți a unui masiv inel de aur, cu inscripția arabă a numelui lui „Alah", a fost interpretată ca un semn al unei alianțe româno-tătare (Victor Spinei, *op. cit.*, p. 275—276; Lia și Adrian Bătrîna, *O alianță moldo-tătară în vremea lui Bogdan I*, în MI, nr. 5/1983, p. 12—14).

[41] N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369 și politica lui Vladislav-Vodă față de unguri*, în idem, SEMR, p. 116—137; Ilie Minea, *Relațiile politice dintre Țara Românească și Ungaria*, în CL, XLIV (1910), p. 1121—1140; Maria Holban, *op. cit.*, p. 192—198.

[42] J. G. Schwandtner, *SRH*, vol. I, p. 192.

[43] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 143; Lajos Thallóczy, *op. cit.*, p. 603—604; Maria Holban, *op. cit.*, p. 179—180.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cetatea Enisala — aspect general și detalii ale turnului porții și locașului hersei

Concomitent cu încercările de consolidare a ocupației în ținutul Vidinului, forțele ungare au continuat desfășurarea acțiunii de convertiri forțate, în masă, la catolicism [44], care nu au făcut decît să alimenteze revolta localnicilor bulgari și a românilor timoceni de credință ortodoxă.

În septembrie 1368 pregătirile de agresiune fiind încheiate, trupele regelui Ludovic I s-au pus în mișcare. Invazia nu a constituit o surpriză pentru domnul Țării Românești și consilierii săi. Țara, întocmită sub domnul ei, sprijinit de fratele și asociatul său la cîrmuire, Radu Basarab, cu o ierarhie ecleziastică sub mitropolitul Iachint de la Curtea de Argeș, cu sate, tîrguri și cetăți, cu o țărănime liberă majoritară și o boierime luptătoare, din care în aceste vremuri se vor evi-

[44] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 132—133, 145—146.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

denția comitele Dragomir Românul, jupan Neagul Viteazul și mulți alții, era pregătită să respingă agresiunea.

Războiul de apărare purtat de români s-a întemeiat pe un plan de campanie adaptat treptat evoluției operațiilor și dezvoltat ulterior sub semnul reglementărilor balcanice inițiate de despotul Dobrotiță încă din anul 1367. Într-o primă fază s-au alcătuit două corpuri de oaste: cel dintîi, sub conducerea directă a lui Vladislav I, avea misiunea să oprească invazia prin clisura Dunării spre cetatea Severinului; cel de-al doilea, comandat de pîrcălabul cetății Dîmbovița, comitele Dragomir, de a stăvili agresiunea dinspre răsărit.

Mărturii ale vremii relevă și o altă componentă a planului de campanie românesc: o diversiune pe Valea Oltului, în cursul căreia mănăstirea catolică a sașilor de la Tălmaciu a fost incendiată [45].

Urmărind să cadă în spatele corpului de oaste românesc ce apăra pozițiile de la Severin, forțele regale ungare, sporite cu trupele banilor de Mačva (Nicolae de Gara) și de Vidin (Benedict Himfy), s-au deplasat pe malul drept al Dunării. Manevra de întoarcere evidențiază convingerea regelui Ungariei și a celorlalți comandanți ai trupelor sale că nu vor putea rupe, printr-un atac frontal, apărarea românească în clisura Dunării, pe direcția Orșova-Severin Speranțe mari fuseseră puse de inamic în gruparea condusă de Nicolae Lackfy, care urma să atace la frontiera răsăriteană a Munteniei.

Comandamentul românesc, în frunte cu comitele Dragomir, organizase în zona respectivă o linie de apărare în adîncime, ea urmînd, în general, cursul rîului Ialomița, și avînd o tărie deosebită în zona de trecere a *drumului mare* ce venea dinspre răsărit pe liziera pădurii subcarpatice. Linia defensivă fusese întărită cu lucrări genistice noi, care sporeau valoarea fortificațiilor permanente aflate pe aceste locuri *(fluvium Ilumcza, ubi fortalicia et propugnacula erant, per Olachos firmata)* [46].

Apreciind că sosise momentul potrivit începerii luptei propriu-zise, conducătorul corpului expediționar ungar de invazie a concentrat efortul trupelor sale într-o acțiune hotărîtoare pentru forțarea cursului de apă. Într-o primă etapă, comitele Dragomir și ceilalți căpitani ai oastei românești concepuseră rezistența de pe Ialomița drept o acțiune de măcinare a forțelor invadatoare, pentru ca abia apoi acestea să fie atacate. Atunci cînd, după lupte și pierderi grele, corpul de oaste al lui Nicolae Lackfy depășise rîul Ialomița și socotise deschisă calea spre Cîmpulung și Curtea de Argeș, iar victoria certă, grosul forțelor române era gata să aplice invadatorilor o lovitură nimicitoare.

Amăgite de avantajul inițial obținut, deplasîndu-se fără măsurile de siguranță cuvenite, trupele dușmane au fost surprinse într-o trecătoare submontană strîmtă dinainte pregătită de români cu stavile, amenajate ca puternice linii de apărare și de atac *(incaute ulterius procedens inter indagines et veprium densitate, ac passus strictissimos conclusus per multitudinem Olachroum)* [47]. Mai mult, se avusese în vedere o cale de ieșire din această ambuscadă spre o zonă lutoasă și mlăștinoasă, prevăzută și ea cu baricade formate din trunchiuri de copaci pentru a anihila orice avantaj al călăreților dușmani.

[45] *Ibidem*, p. 149.
[46] J. G. Schwandtner, *SRH*, vol. I, p. 192.
[47] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Concepţia de acţiune a comandantului român s-a realizat întru totul. Atacate de mulţimea românilor — semn al unei mobilizări locale masive —, forţele invadatoare au fost zdrobite în trecătoare. Numeroşi comandanţi ai trupelor ungare au căzut în luptă [48], după expresia însăşi a cronicii domniei regelui Ludovic I, „trupele ungurilor acelei oştiri dădură dosul şi se puseră pe fugă" *(gentes Hungarorum de ipso exercitu terga vertissent, et se in fugam convertissent)* [49]. În zona mlăştinoasă unde au fost împinse şi unde se precipitaseră crezîndu-se izbăvite, grosul forţelor ungare a fost nimicit. Supravieţuitorii au reuşit cu mare greutate să se retragă, purtînd cu ei trupul neînsufleţit al comandantului grupării de invazie, Nicolae Lackfy. Victoria românească, exploatată pînă la capăt, a fost deplină.

Simultan cu încleştarea de la frontiera orientală, se produsese în prima decadă a lunii noiembrie 1368 şi o încercare a inamicului de a întoarce poziţiile româneşti de la Severin. Cu toată prezenţa regelui Ungariei pe cîmpul de luptă, aflat la 12 noiembrie chiar în dreptul Severinului [50], trupele voievodului român Vladislav I — prin salve de săgeţi — au reuşit să respingă orice tentativă de forţare a Dunării de către duşmani. Avertizat de dezastrul celuilalt corp de invazie şi imobilizat pe malul drept în faţa Severinului, Ludovic I a părăsit cîmpul de luptă — nu fără teama de a fi interceptat în defileul Cernei de către români —, abandonînd astfel conducerea forţelor sale militare banului Nicolae de Gara.

Însemnătatea decisivă a momentului nu a scăpat comandamentului românesc. Acum Vladislav I a decis să purceadă la îndeplinirea planului de eliberare a ţinutului Vidinului. Ultimului efort al trupelor ungare de a forţa Dunărea şi a debarca între Orşova şi Severin, cu ambarcaţiuni apărate cu paveze, nu i s-a opus decît o rezistenţă înşelătoare. O dată trecute pe malul stîng, ele au fost blocate în clisura Dunării la vest de Severin [51]. Pe ansamblul teatrului de acţiuni militare din zona Severin-Vidin comandamentul românesc manevrase astfel încît regele Ungariei să nu mai dispună decît de forţele reduse ale garnizoanelor de la Vidin, Lagan şi Belogradcik. Avertizat de gravitatea situaţiei, pe drumul de întoarcere spre Buda, la 4 decembrie 1368, regele Ungariei absolvea de vreo vină pe apărătorii cetăţilor în cazul predării lor [52], iar la 7 decembrie ordona lăsarea la vatră a rămăşiţelor oştirii sale [53].

Pe ansamblu, războiul româno-ungar din septembrie-decembrie 1368 s-a soldat cu o strălucită victorie românească. O invazie ungară de proporţii asemănătoare celei din 1330, al cărei scop evident era ocuparea Ţării Româneşti, a fost zdrobită. După sursele pînă astăzi cunoscute, pomenind participanţii la invazia ungară, numele celor ce şi-au aflat moartea pe pămîntul românesc formează un procent de circa 50% [54]. Procent edificator pentru a sugera proporţiile gravei înfrîngeri ungare şi însemnătatea victoriei româneşti.

[48] *Ibidem; Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 288—289.
[49] J. G. Schwandtner, *SRH*, vol. I, p. 192.
[50] Maria Holban, *op. cit.*, p. 192.
[51] J. G. Schwandtner, *SRH*, vol. I, p. 192.
[52] Lajos Thallóczy, *op. cit.*, p. 366.
[53] *DIR*, *Introducere*, vol. I, p. 511.
[54] Alături de cronica oficială a lui Ioan arhidiacon de Tîrnave, *Vita Ludovici*, cap. VIII, vezi *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 288—289; Imre Nagy, *Lajosnak 1368-iki viadvánja bolgarországból*, în „Századok", 1869, p. 127; Maria Holban, *op. cit.*, p. 188; *DRH, D*, vol. I, p. 91—93; *DIR*, *Introducere*, vol. I, p. 502, n. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ACȚIUNILE PURTATE DE FORȚELE ROMÂNE CONDUSE DE VLAICU VODĂ PENTRU RESPINGEREA AGRESIUNII UNGARE DIN TOAMNA ANULUI 1368

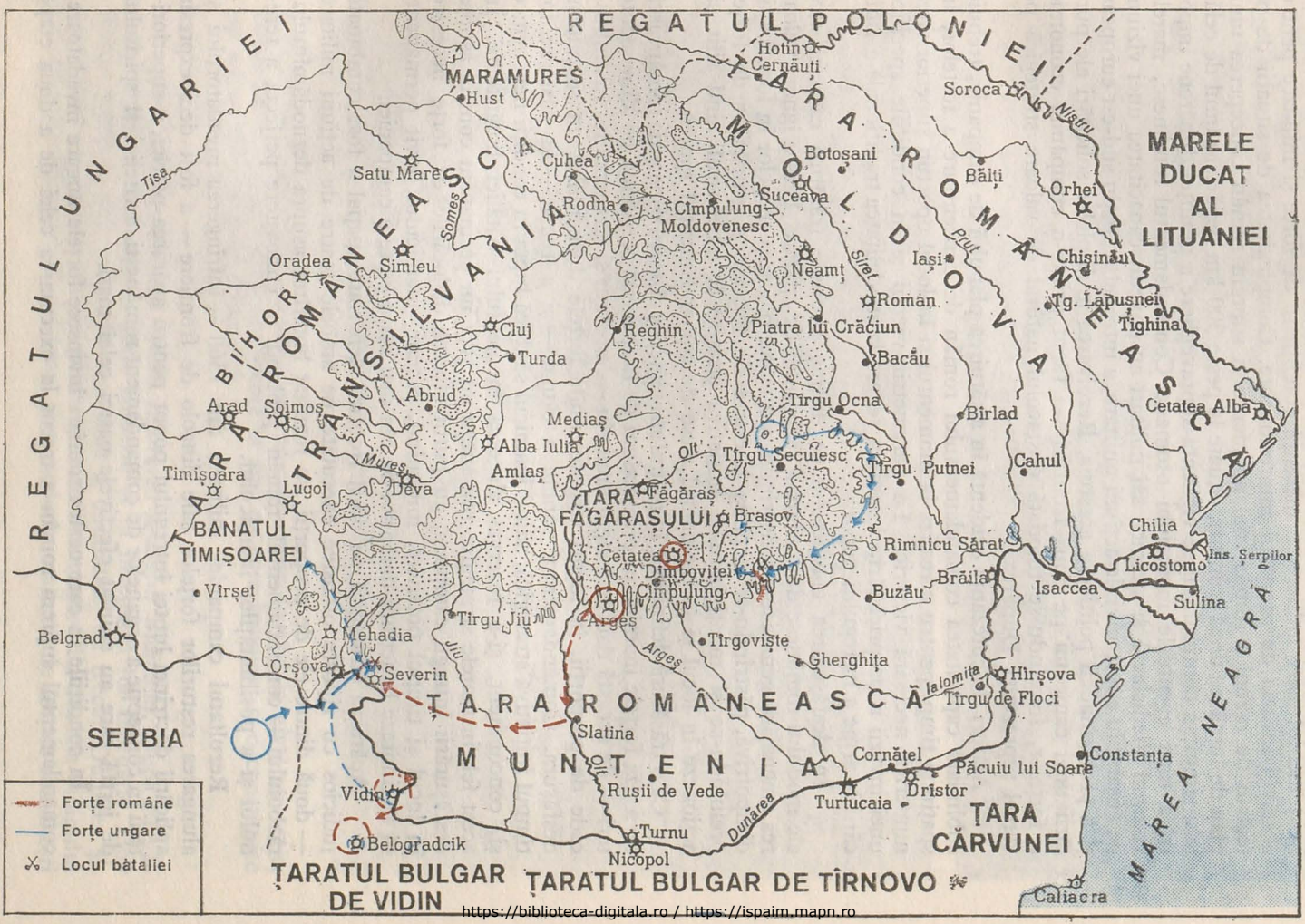

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Războiul româno-ungar din anul 1368 relevă noile acumulări românești în domeniul artei militare, o măiastră combinare de forțe și mijloace pentru a stăvili invazia de proporții impresionante. Complexitatea de situații de pe teatrul de război a impus comandamentului suprem român conceperea unui plan de luptă pe două fronturi, situate la peste 300 km depărtare unul de celălalt, simultan continuîndu-se vigilenta supraveghere a graniței dunărene împotriva unei eventuale incursiuni otomane. Comandamentul românesc, marele voievod Vladislav I și sfetnicii săi militari au dovedit capacitatea unei viziuni de ansamblu a teatrului de acțiuni militare, a întregului spațiu sud-est european și a problematicii politice a acestuia. Rezolvarea multiplelor solicitări ale purtării unei campanii pe două fronturi s-a făcut printr-o cumpănită economie a forțelor, folosindu-se totodată obstacolul natural de valoare strategică pe care-l reprezenta Dunărea.

Alături de cutezanța evidentă în alcătuirea planului de campanie, trebuie subliniată capacitatea comandamentului român de concentrare a forțelor, în spațiu și timp, pentru a realiza la momentul și în locul oportun superioritatea numerică necesară victoriei. La parametrii vremii și în condițiile specifice unei invazii a propriei țări, domnia a recurs la modalitatea tradițională a ridicării la arme a întregului popor.

În desfășurarea conflictului se disting anumite trăsături caracteristice ale modului românesc de purtare a războiului de apărare. Fără a ignora valoarea amenajării genistice a teritoriului, s-a evitat blocarea trupelor în fortificații, dimpotrivă, păstrîndu-se deplina libertate de mișcare a grupărilor de forțe, preluîndu-se și menținîndu-se inițiativa strategică, adversarul fiind silit să acționeze în locul și la momentul alese de comandamentul român.

Ca o trăsătură definitorie în planul strategic, se observă concepția românească de a uza forțele inamicului prin acțiuni de hărțuire și rezistență pe aliniamente tari — de această dată în lungul unui rîu —, precum și atragerea lui în ambuscade de proporții, în locuri strîmte, unde forțele dușmanului nu se puteau desfășura. Comandamentul român a căutat — și a reușit — să păstreze tot timpul inițiativa strategică, silind inamicul să ducă lupta în condiții neprielnice și, concomitent, și-a rezervat alegerea momentului bătăliei hotărîtoare. În acest fel, instanțele strategice românești au avut un permanent control asupra desfășurării întregii campanii, au putut efectua dislocările de forțe necesare în locul și timpul potrivite, impunînd, practic, inamicului, lovit permanent, să se limiteze la acțiuni defensive în cea mai mare parte a campaniei.

Apărarea strategică pe două fronturi depărtate spațial a fost combinată judicios cu riposte ofensive executate pe ambele teatre de acțiuni militare — două dintre ele de proporții, cu rezultat hotărîtor asupra deznodămîntului războiului — comandamentul român probînd o cunoaștere perfectă a terenului și a posibilităților inamicului.

Rezultatul campaniei militare din 1368 — înfrîngerea invadatorului și alungarea resturilor forțelor sale dincolo de frontiere — a fost deci expresia aplicării doctrinei luptei întregului popor pentru apărarea patriei, a superiorității în concepție a organelor de comandament românești, a vitejiei și spiritului de jertfă care au animat efectivele oastei celei mari.

În condițiile în care oastea română învinsese forțele ungare invadatoare, comandamentul suprem român a trecut la executarea celei de a doua etape

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scenă de luptă și descrierea războiului româno-ungar din anii 1368—1369 în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

a planului său de război. Acesta prevedea o contraofensivă la nivel strategic, destinată să înlăture baza de plecare la atac pe care inamicul și-o constituise pe teritoriul ocupat al Vidinului.

Campania românească pentru eliberarea ținutului Vidinului. După pregătirile necesare efectuate în luna ianuarie și la începutul lui februarie 1369 forțele române, sub comanda personală a domnului, au trecut Dunărea și, deplasîndu-se rapid, au izolat și blocat garnizoanele ungare din citadela Vidinului și fortărețele Belogradcik și Lagan. Surprinderea realizată de forțele românești

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a anihilat orice încercare de rezistență a adversarului, silind în cele din urmă garnizoana ungară de la Vidin să cedeze. Intrarea marelui voievod român în cetatea Vidinului — cu concursul locuitorilor orașului [55] — s-a produs înainte de 12 februarie 1369. Impresia produsă de acest nou succes românesc care a înlăturat stăpînirea ungurească din banatul Vidinului, pentru un timp zădărnicind planurile expansioniste ale regatului Ungariei în Peninsula Balcanică, a fost deosebit de profundă. O cronică a vremii atribuia domnului român titlul de rege și înregistra victoria obținută la Vidin prin cuvintele: *processu temporis eadem civitas per regem Bozorad scismaticum, conscientibus eidem non nullis civibus, proditorie fuit capta: dictus enim rex in regione civitatis Bodon ultra Danubium principabatur*" [56] („trecînd timpul, aceeași cetate a fost cucerită prin conspirație de către schismaticul rege Basarab, nu fără înțelegerea cu unii dintre locuitori; numitul rege a stăpînit ținutul cetății Vidinului dincolo de Dunăre").

Cîrmuirea ținutului Vidinului de către Vladislav I, ca și victoria în războiul cu Ungaria din 1368 au permis o reglementare globală a situației din Balcani în coordonatele propuse încă din primăvara anului 1367 de despotul Dobrotiță.

În vara anului 1369 între Ungaria și Țara Românească s-a încheiat pacea în termenii impuși de marele voievod român. Condițiile pe care regele Ungariei a fost nevoit să le accepte reies din chiar o declarație a sa: „am slobozit pe țarul de Vidin, sub chezășia voievodului Vlaicu și a lui Dobrotiță, și ne-am legat să-i înapoiem țara sa" [57]. Conform stipulațiilor păcii, orice prezență a trupelor ungare și a aliaților genovezi ai acestora a fost îndepărtată din ținutul Vidinului. Restaurarea stăpînirii bulgare aici, în persoana fostului țar Ioan Sracimir, era una din coordonatele reglementării politice din sud-estul Europei.

În conformitate cu acordurile dintre Ioan al V-lea Paleologul și țarul Ivan Alexandru și cu proiectul de pacificare alcătuit de domnul Țării Cărvunei, Dobrotiță, se confirmau frontierele orientale ale țaratului bulgar de la Tîrnovo. Acte patriarhale constantinopolitane din anii 1369—1372 [58] relevă configurația teritorială a statului lui Dobrotiță — de la capul Emmona pînă la nord de Caliacra, cu cetatea Drîstorului la Dunăre —, statornicind astfel larga ieșire la Mare a neamului românesc. Temelia puternică a statului lui Dobrotiță era „Muntenia" românească din Balcanii orientali și Deliorman, *Țara lui Petru* sau *Valahia lui Asan* din care pornise revolta Asăneștilor.

În același timp pacea româno-ungară confirma vechea stăpînire la nord de Carpați a domnilor de la Argeș, ducatele de Amlaș și Făgăraș, considerate acum drept feude ale lui Vladislav I. Cît privește banatul de Severin, partea sa de la răsărit de rîul Cerna a fost, de asemenea, recunoscută ca parte a principatului Țării Românești Muntenia, marele voievod de la Argeș purtînd și titlul de ban de Severin [59].

[55] *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis s. Francisci Seraphici*, ed. E. Fermendžin, în „Staríne", XXI—XXII (1890), p. 10—11; cf. Mauro Orbini, *II regno degli Slavi*, Pasaro, 1601, p. 470.

[56] *Chronicon observantis*, p. 11.

[57] *DRH, D*, vol. I, p. 95.

[58] *APC*, vol. I, p. 502, 528, 367—368; Jean Darrouzès, *Le Patriarcat Byzantin, Série* Ier. *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Paris, 1977; *FHDR*, vol. IV, p. 192, 193, n. 3.

[59] Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, București, 1968, p. 109, 69.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După uzanțele vremii, legăturile politice dintre voievozii români de la Argeș și de la Caliacra — chezași într-un tratat internațional, cum era cel cu Ungaria — fuseseră consfințite prin înrudirea familiilor domnitoare [60]. Dovadă a prestigiului politic sud-est european al despotului Dobrotiță, una dintre fiicele sale devenea soția lui Mihail Paleologul, fiu al împăratului Ioan al V-lea. Astfel se contura mai clar sistemul de alianțe sud-est europene închegat de Muntenia și Țara Cărvunei, cu țaratul bulgar de la Vidin, cu Bizanțul Paleologilor și, în temeiul unor legături mai vechi, cu Serbia.

Făcută sub presiunea invaziei turce în Peninsula Balcanică, acțiunea românească, bazată pe o viziune realistă asupra situației generale, își dovedea îndreptățirea, reglementarea politică din anul 1369 fiind urmată de primele confruntări de anvergură cu otomanii. O diplomă a marelui voievod Vladislav I al Țării Românești răsplătea, la 15 iulie 1372 [61], pe magistrul Ladislau de Dopca, nobil transilvan, „ruda de sînge, iubită și credincioasă" a domnului român, pentru vitejia arătată în luptele de la sud de Dunăre.

Tradiția istorică despre începutul confruntărilor românești cu otomanii a fost înregistrată în secolul al XVI-lea de istoricul dalmat Mauro Orbini [62]. Primul atac turcesc, întreprins în înțelegere cu cîrmuitorii bulgari de la Tîrnovo — nemulțumiți de reglementarea politică din 1369 —, a vizat atît țaratul lui Ioan Sracimir de la Vidin, cît și Țara Românească. Incursiunea otomană la nord de Dunăre din 1369 sau 1370 s-a soldat cu o categorică înfrîngere a oștilor dușmane: forțele române au capturat ambarcațiunile invadatorilor care, respinși și siliți să revină la malul fluviului, au fost uciși sau înecați. Ca și în cazul războiului cu Ungaria din anul 1368, marele voievod Vladislav și consilierii săi, în spiritul concepției realiste de purtare a acțiunilor armate, au hotărît organizarea unei campanii împotriva turcilor și țaratului de la Tîrnovo în scopul lichidării bazelor militare ale inamicului.

Un document emis de Vladislav I relevă lapidar desfășurarea acțiunii militare românești la sud de Dunăre: „am poruncit să se ridice o oaste puternică împotriva necredincioșilor turci și a împăratului de Tîrnovo, în Bulgaria". Oastea românilor, condusă personal de marele voievod, în compunerea căreia se găsea și un contingent transilvănean, „s-a luptat vitejește împotriva prea cruzilor și necredincioșilor turci și a împăratului de la Tîrnovo, săvîrșind acolo isprăvi prea strălucite și vrednice de cinste" [63].

Cu atît mai semnificativă este victoria obținută de domnul român împotriva otomanilor la sud de Dunăre, cu cît, în aceeași vreme, forțele coaliției sîrbo-bosniace, alături de care au luptat și românii din Vlahia Mare thesaliană, au suferit o zdrobitoare înfrîngere din partea trupelor turcești pe valea Mariței, la Cirmen [64]. În urma acestei bătălii Serbia a încetat să mai conteze ca stat puternic în Balcani.

În circumstanțele evidențiate, asigurarea liniei Dunării de Jos și libertatea navigației și comerțului fluvialo-maritim au constituit un imperativ de prim ordin în efortul românesc pentru consolidarea independenței. Componenta danubiano-pontică a acestui efort a reprezentat-o lupta pentru anihi-

[60] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 857.
[61] *DRH, D*, vol. I, p. 103—106.
[62] *Studii și documente*, vol. III, p. LXII; Ilie Minea, *op. cit.*, p. 5.
[63] *DRH, D*, vol. I, p. 103—106.
[64] *Cronici turcești*, vol. I, p. 153, 300.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

larea monopolului comercial genovez pe ultima porțiune a marelui fluviu, în zona deltei interioare, formată de marile bălți, și a gurilor Dunării. Un prim efect al desfășurărilor politice și militare din anii 1367—1369 a fost dispariția coloniei genoveze de la Vicina, al cărei ținut fusese cuprins în unificarea statală a Țării Românești și Țării Cărvunei. În același sens, o dată frontiera sudică degrevată de presiunea otomană, despotatul lui Dobrotiță și Țara Românească au trecut, printr-o acțiune convergentă, la eliminarea prezenței militare, terestre și navale, de la Dunărea maritimă a tătarilor „prințului Dimitrie" și a genovezilor, aliații regelui Ungariei. Acțiunile militare s-au desfășurat combinat, terestru și naval. Amploarea războiului naval rezultă din cheltuielile făcute la Caffa pentru armarea de galere în anul 1373 „din pricina războiului cu Dobrotiță" *(cause guerre Dobrodize)* [65].

Planul de campanie din anul 1373 la Dunărea maritimă, elaborat la curțile domnești de la Argeș și Caliacra, prevedea tăierea comunicațiilor navale ale coloniilor genoveze de pe Dunăre și eliminarea prezenței tătarilor de pe ambele maluri ale fluviului pînă la Marea Neagră. Din partea lor genovezii, conștienți de pericol, s-au grăbit să organizeze apărarea insulei Lycostomo. Dar în vara anului 1373 s-a produs acțiunea conjugată a principilor Dobrotiță și Vladislav I, care a fost încununată de succes. Ca urmare, colonia genoveză de la Chilia, de pe malul stîng al Dunării, s-a refugiat la Lycostomo [66], pe dreapta brațului Chilia, sub protecția cetății, ambele maluri ale Dunării fiind stăpînite de către români.

În procesul ascendent de unificare statală, evenimentele din anul 1373 au o valoare deosebită, ele marcînd eliberarea țării românilor de la Dunărea maritimă, unită cu Țara Românească și despotatul Cărvunei, vecine acum pe întregul curs al fluviului, din zona Dristorului pînă în Deltă. Astfel, domnia de la Argeș și-a organizat autoritatea „spre părțile tătărești", curînd cuprinse în titlul marilor voievozi. După numele dinastiei Țării Românești, a Basarabilor, a celui de-al treilea suveran al acesteia — „regele Basarab" — cum îl numește amintita cronică franciscană —, ținutul de la nord de Dunărea maritimă a căpătat apelativul de *Basarabia*, parte nord-estică a marii Țări Basarabești, cum mai era pomenită în izvoarele vremii Țara Românească Muntenia. Limita nordică a acestui ținut se afla pe „Valul lui Traian" ce lega extremitățile nordice ale lacurilor din regiune (Ialpug, Cătlăbuga, Conduc) [67].

Încheierea procesului de unificare statală românească la Dunărea maritimă a constituit un sprijin însemnat în consolidarea independenței Moldovei. Aici, după moartea lui Bogdan I, tendințele de imixtiune ale regatului Ungariei în treburile interne ale țării românești de la est de Carpați se accentuaseră. Înfrîntă în Țara Românească, în țaratul de Vidin, silită la capitulare și renunțare la planuri de expansiune în Balcani, monarhia ungară a socotit că-și poate reface pozițiile în raporturile cu Moldova voievodului Latcu. Mai ales că la moartea regelui Cazimir al III-lea al Poloniei (1370) s-a înfăptuit uniunea dinastică ungaro-polonă în persoana regelui Ludovic I de Anjou. Or, regatul Poloniei, prin stăpînirea Galiției, Podoliei și Wolyniei — ținuturi față de care coroana ungară își

[65] N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 10.

[66] Cf. Octavian Iliescu, *Contribuții numismatice la localizarea Chiliei bizantine*, în SCIVA, nr. 2/1978, p. 209.

[67] Sergiu Iosipescu, *Drumuri comerciale în Europa centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică (secolele XIV—XVI)*, în AIIAI, XIX (1982), p. 282—283.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

manifestase interesul direct —, învăluia la nord — nord-est Țara Moldovei, amenințînd cu o iminentă cotropire. Pentru a face față acestei primejdii, factorii de decizie din țara românească est-carpatică, în frunte cu voievodul Lațcu, au încercat o soluție politică de anvergură internațională: recunoașterea Moldovei și punerea ei sub protecția curiei papale de la Avignon, prin întemeierea unei episcopii catolice cu sediul la Siret, care depindea direct de Sfîntul Scaun [68]. Reușita acestei acțiuni politice (vara 1370 — primăvara 1371) a înlăturat pericolul unei invazii ungare, intervenind o reglementare a raporturilor Moldovei cu monarhia angevină, lipsită acum de pretextul unei agresiuni în numele prozelitismului catolic.

O coordonată definitorie a acțiunii politico-militare românești în deceniul opt al secolului al XIV-lea a reprezentat-o efortul de unificare teritorială și extindere a autorității domniei. Semnificative în acest sens au fost acțiunile mai sus descrise ale Țării Românești și Țării Cărvunei, în anii 1371—1374, încercarea voievodului Lațcu, la 1371—1373, de a supune autorității sale țara românească a Milcoviei, precum și gravitarea tot mai accentuată către Moldova a țării românești a Cetății Albe [69].

În ținuturile de la est și sud de Carpați, avînd ca limită sudică linia Dunării, iar sud-estică coasta de vest a Mării Negre — între Cetatea Albă și capul Emmona —, de pe cursul superior al Nistrului, în nordul Moldovei, pînă în sud-vestul Țării Românești, dincolo de linia Cernei, organizarea statală românească intră acum în faza finală a consolidării sale, a definirii ei în limitele teritorial-politice firești.

Din desfășurarea evenimentelor mai sus relatate se desprinde o politică maritimă românească activă, al cărei obiectiv principal era libertatea navigației pontice prin înlăturarea monopolului genovez. Acestea au fost de altfel și sensurile acțiunilor lui Dobrotiță, ale lungului său conflict cu Genova (1360—1386). Din datele cunoscute astăzi, sumele investite de genovezi în războiul cu despotatul lui Dobrotiță atingeau numai pentru exercițiul anilor 1374—1375 cifra de 130 000 de aspri și 920 de sommi [70], cifră semnificativă pentru valoarea strategică și economică a mizei războiului, ca și pentru efortul uneia din marile puteri navale ale vremii de a contracara forța despotatului lui Dobrotiță.

Documentele de arhivă păstrate aruncă o lumină și asupra tacticii luptelor navale din perioada tratată. Astfel, în prima jumătate a lunii septembrie 1373, impunîndu-se restabilirea comunicațiilor cu Pera, guvernatorul militar din Licostomo a hotărît trimiterea unei galere spre Bosfor. Înaintea datei de 18 septembrie, nava genoveză și o galiotă ce i se alăturase au fost interceptate și capturate de una din galerele despotului Dobrotiță, „nedreptul și crudul dușman al orașului Genova și al tuturor genovezilor" *(„pravus et crudelis inimicus communis Janue et omnium Januensium)* [71] — după expresia actului genovez. Controlul despotului Dobrotiță asupra porturilor maritime de la sud de Delta Dunării și pînă la capul Emmona permitea interceptarea liniilor navigației de cabotaj

[68] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 160—163, 168—174.

[69] Victor Spinei, *op. cit.*, p. 326.

[70] Michel Balard, *Les Génois dans l'ouest de la mer Noire au XIV-e siècle*, în *Actes du XIV-e Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6—12 septembre 1971*, vol. II, Bucarest, 1975, p. 27.

[71] Giovanna Balbi, Silvana Raiteri, *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Caffa e a Licostomo nel secolo XIV*, Roma, 1973, p. 208.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și în plin larg a genovezilor în Pontul Stîng. Caracteristicile acțiunilor de interceptare dovedeau funcționarea unor baze ale galerelor domnului Cărvunei chiar la gurile Dunării, unde existau cetățile Geanavarda și Enisala. De aici putea fi supravegheată circulația navală genoveză prin staționare pe căile de acces sau ieșire pe brațele danubiene. Astfel încît foarte curînd „maona" — asociația locală a negustorilor genovezi din Licostomo — era silită să adopte măsuri pentru însăși apărarea insulei, echipînd și armînd o nouă galeră [72]. În Pontul Stîng, Genova fusese redusă la defensivă, ultima sa poziție, insula Licostomo, dintre brațele Chilia și Sulina ale Deltei, fiind asediată.

Succesele românești la Dunărea maritimă au provocat o încordare mereu mai sporită a relațiilor cu regatul Ungariei, statornicul aliat al Genovei. Criza a luat mai întîi forma unui război comercial, la 16 martie 1373 regele Ludovic I prohibind importul de sare din Țara Românească pe la Orșova [73].

În același timp se începea construirea unei noi cetăți la Orșova, urmărindu-se crearea unei baze de operații împotriva Țării Românești. Se căuta, de asemenea, subminarea poziției marelui voievod Vladislav I în fața opiniei publice internaționale prin răspîndirea zvonurilor despre o pretinsă confederare a sa cu otomanii, cu scopul și de a obține o bulă papală ce interzicea vînzarea de armament către români (15 mai 1373) [74].

În circumstanțele confruntărilor de ordin ideologic ce prefigurau războiul, Vladislav I și sfetnicii săi apreciaseră că fundarea în acei ani a mănăstirilor Vodița și Prislop constituie un mijloc eficace pentru susținerea cnezimii și tuturor românilor bănățeni și hațegani, asigurîndu-se astfel frontiera occidentală a Țării Românești [75]. Aceste măsuri, ca și amintirea severei înfrîngeri din 1368 au temperat pentru o vreme avîntul războinic al suveranului Ungariei. Astfel, principala preocupare politică românească a constituit-o avansul otoman spre valea Dunării. Căci tocmai în această etapă emirul Murad I și-a stabilit reședința europeană la Adrianopol [76], eveniment ce a dat un nou impuls invaziei și expansiunii otomane în Peninsula Balcanică. O consecință imediată a acestui fapt a fost subordonarea sporită a țarului bulgar Ivan Šišman de la Tîrnovo și, implicit, o serioasă amenințare a frontierei sudice a Țării Cărvunei și a Țării Românești.

În iulie 1374, conștient de iminența pericolului, însuși marele voievod și domn Vladislav I și-a stabilit cartierul general la vadul Nicopolei [77], punct strategic esențial pentru apărarea drumului spre Curtea de Argeș.

În aceste împrejurări, după o domnie de un deceniu — însemnată prin recunoașterea internațională a stăpînirii Țării Românești asupra țării Oltului transilvan sau Făgărașului, Amlașului și banatului Severinului, prin conlucrarea cu Țara Cărvunei și cîștigarea astfel a unei poziții determinante în afacerile balcanice —, al treilea dintre Basarabi, marele voievod Vladislav I, a încetat

[72] *Ibidem*, p. 209.

[73] *Hurmuzaki*, I/2, p. 213, 207; *DRH, D*, vol. I, p. 106; Lajos Thallóczy, *Nagy Lajos és a bolgár Bánság*, în „Századok", XXXIV (1900), p. 610—611, 614; G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Bassarab en 1377*, în RHSEE, II (1925), p. 79; Maria Holban, *op. cit.*, p. 204—205.

[74] Lajos Thallóczy, *op. cit.*, p. 614—615; *DRH, D*, vol. I, p. 107—108.

[75] Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească. I (pînă în 1385)*, în Rsl, XI (1965), p. 256—267.

[76] Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, p. 134.

[77] Lájos Thallóczy, *op. cit.*, p. 614—615; *DRH, D*, vol. I, p. 107—108.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din viață. Victoriile repurtate de români atît asupra ungurilor, cît și a otomanilor, ilustrează pe plan militar o domnie scurtă dar deosebit de benefică pentru consolidarea independenței și afirmării în aria europeană a Țării Românești.

În anii ce au urmat, conflictul latent dintre Ungaria și Țara Românească, ca și războiul dintre Țara Cărvunei și Genova au evoluat pe fundalul unei confruntări generale sud-est europene. Amenințată de Genova și de Ungaria, Serenissima Republică Veneția a căutat alianța forțelor opuse acestora, în special a Țării Cărvunei [78] și Țării Românești Muntenia direct interesate în făurirea unui front comun de anvergură strategică. Într-o atare situație, în primăvara anului 1376 despotul Dobrotiță propunea Senatului venețian planul de instalare pe tronul imperiului Comnenilor de la Trebizonda a ginerelui său Mihail Paleolog [79]. Planul — cu antecedente încă din toamna anului 1373 [80] — urmărea deschiderea unei noi artere a marelui comerț euro-asiatic, emancipate de sub monopolul genovez. Amenințată grav în dominația sa pontică de ceea ce sursele numeau „războiul lui Dobrotiță" *(guerre Dobrodissii)* [81], Genova a reacționat cu promptitudine. Planul de campanie conceput de alianța ungaro-genoveză avea în vedere atît cele două țări române, cît și Imperiul bizantin.

Războiul româno-ungar din 1376—1377. Fără a ține seama de acordurile anterioare cu domnia de la Argeș, în vara anului 1376 trupele regelui Ungariei au declanșat un atac prin surprindere asupra cetății Severinului [82]. Lovitura a fost extrem de rapidă, fără a se putea evita însă reacții românești, în primul rînd în Banat. Astfel, Vladislav, fiul lui Lehaciu, stăpînul Bolvașniței din preajma Mehadiei, s-a declarat de partea domnului de la Argeș: „întru nesocotirea maiestății noastre [. . .] s-a alăturat dușmanului nostru", după cum se exprima însuși regele Ungariei la 19 iunie 1376 [83].

Cu toate încercările de compromis cu localnicii — prin transformarea banatului într-un voievodat —, stăpînirea ungară la Severin nu s-a putut menține. Deși situația de la frontiera dunăreană era critică — spre ea îndreptîndu-și forțele amenințătoare și emirul otoman Murad I [84] —, oastea Țării Românești a acționat rapid, cetatea Severinului fiind eliberată. „Episodul" Severinului nu a fost decît preludiul marelui război de agresiune al Ungariei împotriva Țării Românești Muntenia.

În pofida gravului pericol pentru întreaga Europă pe care îl reprezenta expansiunea otomană, curtea ungară a acordat campaniei din anul 1377 un rol decisiv în realizarea planurilor sale expansioniste de cuprindere a ținuturilor de la Adriatica la Marea Neagră, de subordonare a Țării Românești și a Țării Moldovei. Dovadă a importanței hotărîtoare a campaniei, însuși regele Ludovic I

[78] Freddy Thiriet, *Regestes des délibérations du Senat de Venise concernant la Romanie. 1329—1463*, vol. I, Paris, 1958, p. 134—135.

[79] N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră. I. Dobrotici*, în AARMSI, s. II, tom XXXVI (1913—1914), p. 1051—1052, 1058—1062.

[80] Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 131.

[81] N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 9—10.

[82] Freddy Thiriet, *Venise et l'occupation de Tenedos au XIVe siècle*, p. 225—228, în Freddy Thiriet, *Etudes sur la Romanie greco-venetienne (X^e—XVe siècle)*, London, 1977.

[83] B. Petriceicu Hasdeu, *Negru-Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țărei Românești (1230—1380)*, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, ed. Grigore Brâncuși, vol. 3, București, 1976, p. 80; *Studii și documente*, vol. XII, p. 275—276; *DRH, D*, vol. I, p. 108—109.

[84] *Cronici turcești*, vol. I, p. 153—154.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

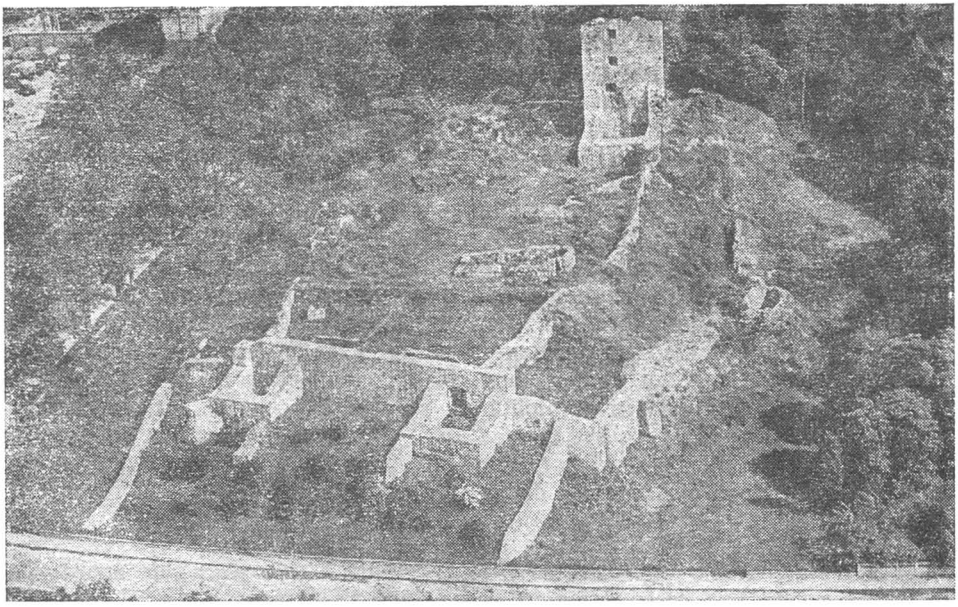

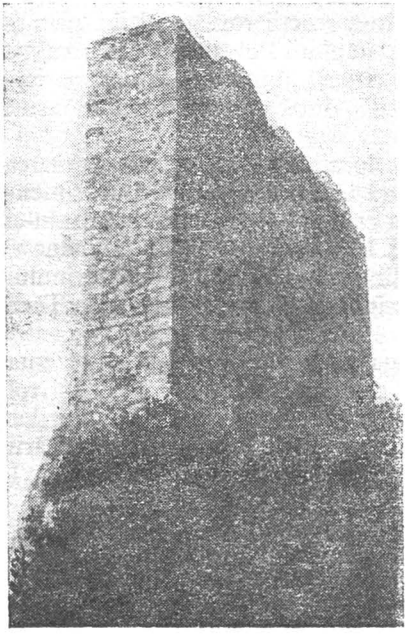

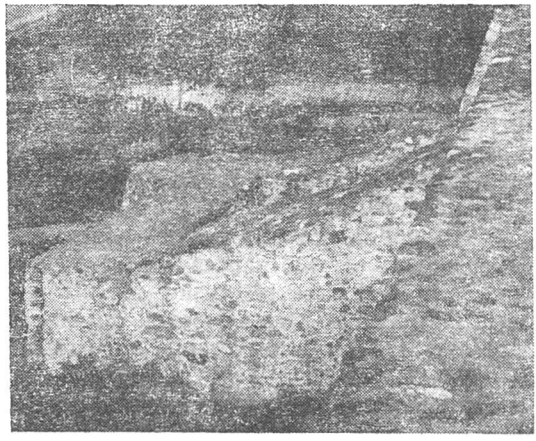

Cetatea Severinului — vedere de ansamblu și detalii ale turnurilor

a luat comanda oastei de invazie care urma să atace Țara Românească. Simultan cu agresiunea ungară, flota genoveză a atacat insula Tenedos, unde venețienii se fortificaseră [85]. Sub incidența complicatei situații politice și militare ce se

[85] Freddy Thiriet, *op. cit.*, p. 227.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

crease, marele voievod al Ţării Româneşti, Radu I Basarab, a obţinut — de bună seamă prin intermediul rudei sale, despotul Dobrotiţă — cooperarea veneţiană. Ea s-a materializat în expedierea de la Veneţia în Ţara Românească a unor însemnate cantităţi de armament, cronica fraţilor Galeazzo şi Bartolomeo Gatari evaluînd la 10 000 numărul armurilor cavalereşti livrate [86].

Invazia ungară s-a produs la începutul anului 1377, planul de campanie adoptat de regele Ludovic I vizînd subordonarea Ţării Româneşti printr-o amplă acţiune militară de tipul celei din 1330, executată pe o direcţie strategică de importanţă majoră, fapt evident prin păstrarea oştirii ungare nedivizate şi rămasă sub comanda regelui. Nu este exclus ca prima fază a planului de campanie ungar să fi avut ca principal obiectiv ocuparea zonei Severin-Vidin, al cărei control oferea mai multe variante de continuare a războiului, inclusiv stabilirea unui cap de pod pentru o viitoare expansiune balcanică.

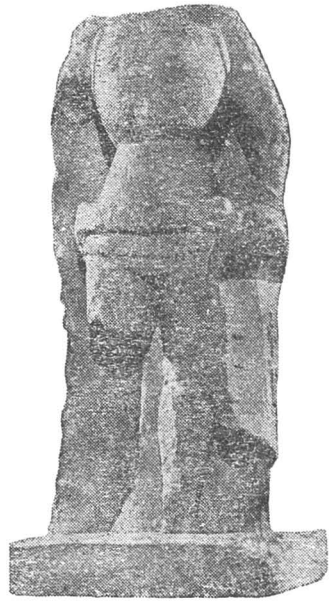

Cavaler cu scut din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sculptură atribuită fraţilor Martin şi Gheorghe din Cluj — Muzeul Judeţean Oradea

Planul de campanie românesc, determinat de multiple imperative strategice, ţinînd seama de necesitatea unei permanente acoperiri a liniei Dunării împotriva raidurilor otomane, a urmărit stăvilirea invaziei ungare şi acoperirea vechiului aliat, ţaratul bulgar de Vidin. Efectivele oştirii Ţării Româneşti — 40 000 de luptători — consemnate în cronica fraţilor Gatari — denotă o mobilizare de mari proporţii, practic chemarea sub steaguri a „ţării". Ca şi în cazul războiului de apărare din anul 1330, domnia a beneficiat de sprijinul masiv al populaţiei în alcătuirea oastei celei mari, modalitate tradiţională la români pentru apărarea lor în faţa unei invazii de asemenea proporţii. Căci cifra avansată de aceeaşi cronică italiană pentru oastea ungară — tot 40 000 de luptători — se situează printre efectivele maxime pe care era capabil să le mobilizeze în acea epocă regatul Ungariei.

Sub raportul compoziţiei oastei, forţele române dispuneau de o puternică cavalerie grea, evaluată de acelaşi izvor la o pătrime din efective. Cum toţi oştenii români veneau la oaste călări, pedestrindu-se după împrejurări, proporţia pe genuri de arme a trupelor îngăduia realizarea unui dispozitiv de luptă elastic, prevăzut totodată cu o considerabilă forţă de lovire, aceea a celor 10 000 călăreţi în armuri complete.

Bătălia care s-a dat în primăvara timpurie a anului 1377 a fost — după sumara descriere a cronicii Carrarese — o înfruntare directă a celor două oştiri. Marele voievod şi domn al Ţării Româneşti, Radu I, a condus personal forţele româneşti, încleştarea fiind deosebit de crîncenă, cu multe pierderi de vieţi

[86] G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 77; idem, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIVe siècle*, în BSHAR, XXVIII/1 (1947), p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Trecătoarea și castelul Bran

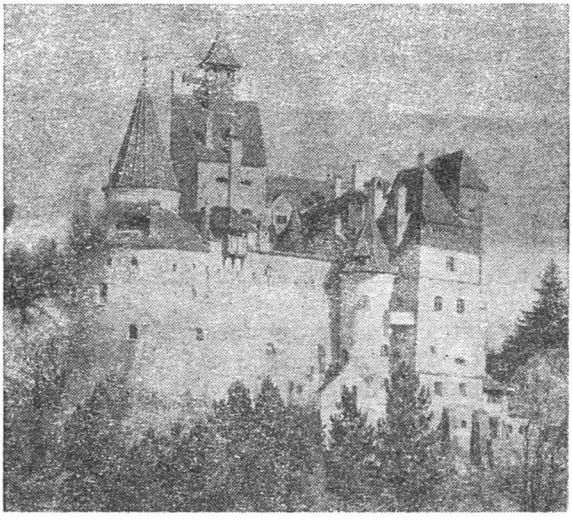

omenești, de o parte și de alta. Printr-o iscusită concepere a bătăliei, comandamentul românesc a reușit ca în momentul culminant al încleștării să imobilizeze majoritatea corpurilor de trupă ungare, astfel încît domnul român a putut îndrepta cavaleria sa grea, ținută pînă atunci în rezervă, asupra forțelor conduse de regele Ludovic I și a banderiilor acestuia. „Și care zece mii de călăreți în armuri șarjară

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

asupra regelui Ludovic şi fu cît pe aci să fie prins", consemnează fraţii Gatari în cronica lor [87].

La finele lunii martie campania se încheiase, deznodămîntul fiind tocmai bătălia relatată de cronica fraţilor Gatari — un eşec decisiv al planurilor regelui Ludovic I şi a treia mare victorie românească în confruntarea cu Ungaria angevină.

Victoria românească din anul 1377 a avut un rol stabilizator în situaţia din ţaratul Vidinului, complicată prin prezenţa de mai multă vreme în zonă a turcilor anatolieni [88]. Supremaţia politică cîştigată de Radu I Basarab asupra însemnatului nod de comunicaţii sud-est european de la joncţiunea Dunării cu Carpaţii s-a manifestat prin protecţia acordată ţaratului de la Vidin, anulîndu-se astfel suzeranitatea ungară impusă acestuia în 1369. Poziţia domnului român ca protector al statului vidinean a fost consemnată de inscripţia frescei marelui voievod Radu I şi a doamnei Ana din biserica domnească de la Curtea de Argeş [89].

Efigia monetară a marelui voievod Radu I, în armură

După înfrîngerea decisivă suferită, regele Ungariei şi-a concentrat acţiunea politică ofensivă asupra Transilvaniei, unde prezenţa sa este constatată documentar în lunile aprilie şi mai 1377. În adunarea de stări de la Turda, ca şi ulterior, monarhul angevin a căutat să-şi impună voinţa, dar ultima luare de poziţie înainte de a pleca spre Polonia — diploma din 30 mai de la Diósgyör — constata insuccesul acţiunii sale. Rezistenţa fermă românească — manifestă şi condusă de fruntaşii comunităţilor, de cnezi — se concretiza prin respingerea legăturilor feudale, abţinerea de la colaborarea, inclusiv militară, cu monarhia. [90] Printre cei care se ridicaseră deschis împotriva regelui se distinsese cneazul haţegan Cîndea şi fiii săi — posesori ai satelor Chitidul de Jos, Chitidul de Sus şi Ocolişul —, vestiţi pentru cooperarea activă cu Ţara Românească [91]. Rezistenţa transilvană se leagă în chip evident de invazia ungară în Ţara Românească şi relevă încă o dată solidaritatea ţărilor române situate de o parte şi de alta a Carpaţilor, realizarea unei active cooperări militare în stăvilirea agresiunilor străine.

Mai mult, rezistenţa transilvană a făcut inoperantă intenţia ungară de transformare a voievodatului într-o bază de pornire a unei noi agresiuni împotriva Moldovei, partea finală a proiectului angevino-genovez de subordonare a întregului spaţiu carpato-dunăreano-pontic.

Spre a duce la îndeplinire componenta moldoveană a planului său, regele Ungariei a decis atunci să utilizeze avantajele oferite de războiul cu Lituania, declanşat în iulie 1377, pentru o largă învăluire prin nord-nord-est a ţării Moldovei. În împrejurările dificile ale morţii voievodului Laţcu s-a încercat impu-

[87] *Rerum Italicarum Scriptores*, nuova edizione . . . con la direzione di Giosue Carducci e Vittorio Fiorini, t. XVII/1, Citta di Castello, 1910, p. 145.

[88] SOF, XXXV (1976), p. 12—14 .

[89] Cf. Maria Holban, *Peut'il être question d'une seconde occupation roumaine de Vidin, par Radou Ier suivant de près celle de Vladislav Ier (Vlaicou) de l'année 1369*, în RESEE, nr. 3/1980, p. 443—457.

[90] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 241—242.

[91] *Documenta Valachorum*, p. 271—272.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Radu I Basarab și doamna Ana, frescă din biserica domnească de la Curtea de Argeș

nerea pe tronul Moldovei a unui membru colateral al dinastiei lituane, credincios angevinilor, Jurg Koriatowicz [92]. Tentativa străină de forță a primit foarte curînd riposta românească: la 10 noiembrie 1377, guvernatorul ungar al Galiției oferea adăpost „credinciosului nostru Jurg, voievodul moldovean", care fusese silit să se refugieze aici „din pricina defecțiunii neașteptate a poporului său" [93]. Abia fusese îndepărtată această primejdie ce planase asupra Moldovei, că țara a fost atacată de lituanieni. Invazia acestora (noiembrie—decembrie 1377) [94], desfășurată preponderent cu trupe de cavalerie, pentru asigurarea surprizei, a atins orașul Siret. În pofida condițiilor deosebit de grele în care se afla Moldova, riposta românească s-a soldat cu o nouă și remarcabilă victorie. Ecoul ei se regăsește în cronica teutonă a lui Johann von Posilge: „înainte de sărbătoarea nașterii Domnului, lituanii au pornit împotriva celor din Valahia (Moldova — *n.n.*) și acolo au fost învinși, încît n-au mai adus înapoi decît puțini din caii lor" [95]. Anul 1377 s-a încheiat cu această strălucită victorie, țările române respingînd cu forța armelor una dintre cele mai grele amenințări a libertății lor.

[92] Șerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatîrnare*, p. 189—190.

[93] Al. Jablonowski, *Sprawie woloskie za Jagiellonow*, în „Zrolla dziejowe", Warszawa, X (1878), p. 155—156; P. P. Panaitescu, *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*, în „Studii", nr. 4/1956, p. 113.

[94] Aurelian Sacerdoțeanu, *Lupta moldovenilor cu lituanii în 1377*, în *Omagiul fraților Lapedatu*, București, 1936, p. 773—776.

[95] *SRP*, vol. III, p. 106—107.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Două diplome angevine consemnau eșecul campaniilor ungare împotriva românilor. La 19 noiembrie 1377 regele Ludovic I căuta să se amăgească cu speranța unui viitor cînd „cu voia lui Dumnezeu, Țara Românească va ajunge, cum tragem nădejde, în mîinile noastre" [96]. Aceeași speranță deșartă răzbătea, la 20 august 1378, în ceea ce privește „voievodatul țării Moldovei" [97]. Documentele citate mai sus relevau și faptul că regatul Ungariei nu renunțase — în pofida înfrîngerilor pe care le suferise din partea românilor — la tendințele sale de cucerire a spațiului carpato-dunubiano-pontic.

Călăreț cu suliță, sculptură din a doua jumătate a secolului al XIV-lea de frații Martin și Gheorghe din Cluj

Evenimentele militare din deceniile șapte și opt ale secolului al XIV-lea au avut urmări deosebite și pentru afirmarea politică a românilor din voievodatul Transilvaniei, din Banat, Crișana, părțile sătmărene și din Maramureș. Sub conducerea iscusită a voievozilor și cnezilor lor, românii de la Tisa și pînă la Carpați alcătuiau principala forță militară a voievodatului Transilvaniei. Între ascensiunile politice ale românilor din aceste ținuturi, exemplar este cazul familiei Drăgoșeștilor maramureșeni, descendenții voievodului Moldovei, Sas [98]. Balc sau Baliță, Drag și fratele lor Ioan Românul, cu numeroase rude și *familiari* s-au distins în mai toate confruntările oastei transilvane, pe fronturi cuprinse între Dunărea de Jos și bazinul superior al Nistrului, dobîndind înalte recompense pentru merite militare [99]. La 1378 posesiunile familiei cuprindeau atît domeniul cetății Nyalab de pe malul Tisei — cu șase sate românești și patru ungurești [100] —, cît, mai cu seamă, întinsa Țară a Cetății de Piatră — Chioarul. Stăpînirile lor — evaluate la mai multe mii de kilometri pătrați (numai Chioarul înscriindu-se cu circa 1 000 km^2) pe care se aflau peste 200 de sate — se vor completa ulterior cu cetățile Arieș (1383), Hust (1392), Gherța (1393), Ardud (1394). Cei mai puternici stăpînitori ai ținutului românesc nord-transilvan, Drăgoșeștii au deținut, pînă la finele secolului al XIV-lea, autoritatea politică în Sătmar, Maramureș, Ugocea, Bereg. Printr-un pelerinaj la Constantinopol, șeful familiei Drăgoșeștilor, voievodul Baliță, a obținut de la patriarhia ortodoxă

[96] *Ukb*, vol. II, p. 479—481; Gheorghe Șincai, *Opere*, ed. Florea Fugariu, vol. I, București, 1967, p. 522—523.
[97] *Documenta Valachorum*, p. 279—28; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 190, n. 96.
[98] Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 248—256.
[99] *Documenta Valachorum*, p. 215; *Mihályi*, p. 69.
[100] *Documenta Valachorum*, p. 280—282.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Turn de la poarta curții interioare a cetății Drăgoeștilor de la Chioar

înălțarea mănăstirii lor din Perii Maramureșului la rangul de stavropighie, cu autoritate ecleziastică asupra românilor din ținuturile Maramureșului, Sălajului, Ardudului, Ugocei, Beregului, Ciceului, Ungurașului, văii Beretăului în Bihor [101]. Mai mult, ca protectori ai ortodoxiei, ei se îngrijeau ca legea românilor să fie respectată și în Galiția, unde existau numeroase sate de „drept valah" [102].

Sub voievozii din familia Drăgoeștilor se consolida astfel în nordul voievodatului transilvan întinsul ținut de libertate și spiritualitate românească. Existența acestuia, precum și a libertăților politice românești din voievodatul propriu-zis al Transilvaniei și din districtele bănățene au asigurat dezvoltarea statelor românești la sud și est de Carpați, fiind o pavăză neclintită nu numai în fața repetatelor încercări ale regalității ungare de a le cotropi și desființa, cît și zid solid în fața viitoarei înaintări a forței otomane.

Marea criză din anul 1377, desfășurată în contextul războiului ce opunea Veneția și țările române aliantei genovezo-ungare, a fost treptat depășită. Nu însă fără noi încercări ale monarhiei ungare de a domina, comercial și politic, ținuturile Dunării de Jos în cooperare cu vechii parteneri, genovezii [103]. Reglementarea relațiilor țărilor române Muntenia și Moldova cu Ungaria, în anii 1379—1381, s-a făcut sub imperativul concentrării forțelor spre teatrul de acțiuni militare balcanic și ponto-mediteranean. În Marea Neagră confruntarea țării românești dintre Dunăre și Pont — despotatul lui Dobrotiță — cu Genova a continuat [104]. Obiectivul principal al campaniilor navale din anii 1382—1385

[101] *FHDR*, vol. IV, p. 230—233.

[102] *Ibidem*, p. 232—233.

[103] *DIR, C, veac XIV*, vol. IV, p. 486 (privilegiul angevin din 24 iunie 1379 prin care se îngăduia negustorilor genovezi să-și aducă mărfurile pe Dunăre și pe uscat la Orșova, și de aici la Timișoara și Buda, și din Dalmația la Buda pe drumul Zarei).

[104] John W. Baker, *Miscellaneous Genovese Documents on the Levant of the Late Fourteenth and Early Fifteenth Century*, în „Byzantine Studies", nr. 1—2/1979, p. 55; N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră. I. Dobrotici*, p. 1066, 1068.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a fost consolidarea noii axe a marelui comerț internațional, care lega pe pământul românesc și prin Imperiul bizantin de la Trebizonda, Europa cu Indiile orientale. Moartea domnului de la Caliacra, despotul Dobrotiță, în 1386, după o cîrmuire de aproape patru decenii, importantă atît sub raport militar, cît, mai ales, politic prin unirea tuturor țărilor românești dintre Dunărea maritimă, Marea Neagră și Balcanii orientali, a impus Țării Românești o activă politică în nord-estul Peninsulei Balcanice. Ea urmărea salvgardarea moștenirii lui Dobrotiță — a Dobrogei după numele ilustrului domn de la Caliacra — rîvnită și amenințată de țaratul bulgar de la Tîrnovo și de aliații acestuia, turcii otomani.

Asigurîndu-și, printr-o scurtă campanie, frontiera vestică a banatului Severinului [105], marele voievod Dan I, fiul lui Radu I, și-a concentrat forțele în toamna anului 1386 pentru apărarea Dobrogei. Căzut eroic în bătălia de la 23 septembrie 1386 [106], Dan I a lăsat fratelui său Mircea — moștenitorul despotului Dobrotiță — misiunea reîntregirii ținutului ponto-danubian al Dobrogei cu Țara Românească Muntenia.

Simultan cu acest proces, în partea de nord a pămînturilor românești s-a continuat unificarea teritorială a Moldovei sub domnia voievodului Petru I. O primă realizare în acest sens a fost unirea Țării Șepeniților, ținutul dintre Prutul superior și Nistru, cu cetățile Țețina și Hmielov [107], scoasă de sub autoritatea guvernatorilor unguri ai Galiției, după moartea regelui Ludovic I (1382). Față de ocuparea Galiției de către forțele polone ale regelui Vladislav Jagello și pentru a nu periclita unificarea abia înfăptuită, sfatul Moldovei — cu Giulea căpitanul, Burlă, Drăgoi, Stăncel și Stănislav — și domnul Petru I au decis încheierea unei alianțe cu Polonia [108]. Noua orientare politică și militară românească pe plan extern, concretizată în forma raporturilor caracteristice epocii feudale [109], avea o cauzalitate multiplă între care și aceea a siguranței funcționării marii artere comerciale numită „drumul românesc" sau „moldovean", ea fiind menită, totodată, să asigure Moldovei alianța polonă în cazul unei reveniri în forță a regalității ungare.

Foarte curînd (ianuarie—februarie 1388), în cursul negocierilor pentru un împrumut de 3 000 de ruble de „argint frîncesc" obținut de suveranul Poloniei de la Petru I și garantat, în caz de neachitare după trei ani, prin zălogirea orașului Halici și a ținutului vecin — Pocuția — s-au specificat modalitățile de cooperare româno-polonă în zonă împotriva unei eventuale agresiuni ungare [110].

„Acoperirea" astfel a frontierei nordice a îngăduit domniei Moldovei promovarea unei politici active spre ținuturile pontice. În această privință, un prim indiciu este menționarea grupului de cronici moscovite — Semionovskaia, Voskresenskaia, Tipografskaia, Rogojskaia —, a celei din 1497 și a genealogiei țarilor, despre refugierea, în 1385/1386, la Curtea lui Petru I a fiului marelui cneaz al Moscovei, pînă atunci ostatec la Hoarda de Aur, zălog al credinței față

[105] *DRH, D*, vol. I, p. 123—124; *DRH, B*, vol. I, p. 21, 54; Ilie Minea, *Urmașii lui Vladislav și politica orientală a Ungariei*, în CL, L (1916), p. 19.

[106] Ioan Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarische und serbische Geschichtschreibung*, în „Archiv für slavische Philologie", nr. 4/1891, p. 530, 539.

[107] Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 706.

[108] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 295—296; Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 599—601; Gh. Duzinchievici, *O rectificare*, în RIR, III (1933), p. 385.

[109] C. Racoviță, *op. cit.*, p. 257—258.

[110] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 604, 606.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de han a cîrmuitorului Moscovei [111]. În august 1386 socotelile Caffei înregistrau cheltuielile ambasadei trimise de colonia genoveză din Crimeea la voievozii Petru și Costea în legătură cu războiul, în curs, cu tătarii, ceea ce este semnificativ pentru atitudinea politică și militară a Moldovei față de Hoarda de Aur [112]. Această orientare corespundea procesului, care s-a amorsat acum, de unificare a țării românești de la Mare și Cetatea Albă — condusă încă la 1386 de Costea Voievod, enigmaticul personaj al pomelnicului de la Bistrița [113]. Deplina unificare statală a Moldovei și deschiderea orizonturilor pontice se înfăptuiră curînd, către 1391—

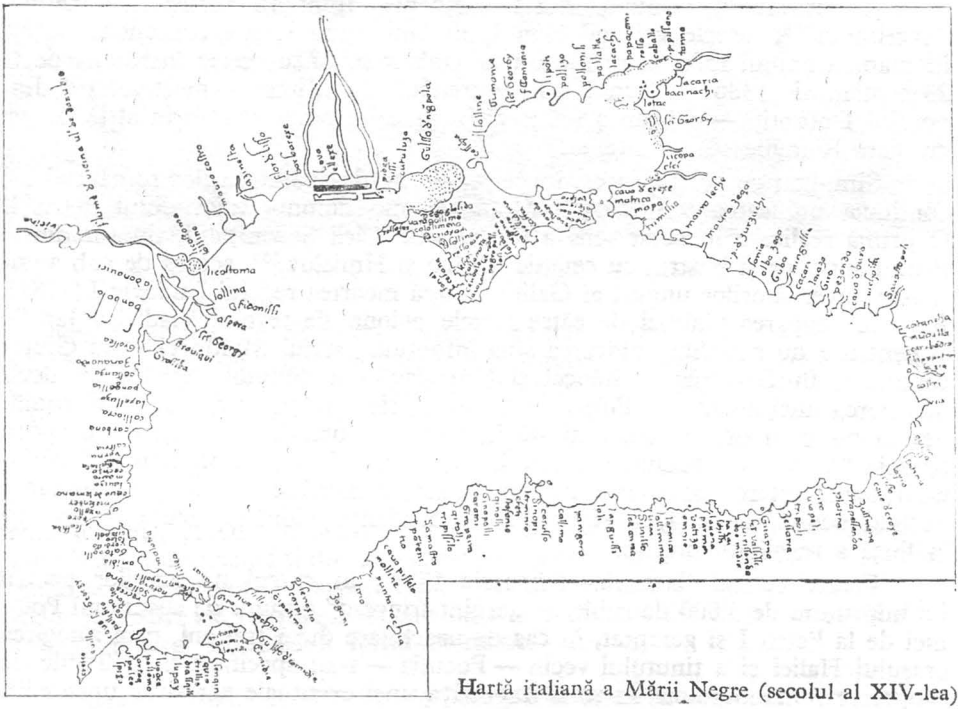

Hartă italiană a Mării Negre (secolul al XIV-lea)

1392, căci la 20 martie 1392 Roman I — fratele și urmașul lui Petru I — se intitula „Marele, singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman Voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la Mare" [114].

Într-o evoluție ascendentă, susținută de trăinicia structurilor interne, a organizării militare, țările române și-au consolidat, în a doua jumătate a secolului

[111] *Polnoe sobranie russkih letopisei*, vol. XXV, p. 213; XVIII, p. 136; VIII, p. 51; XIV, p. 156; XV, p. 151; XXVIII, p. 85.

[112] Șerban Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*, în SMIM, vol. VI, p. 57—59; Ștefan S. Gorovei, *Muşatinii*, București, 1976, p. 31.

[113] Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 43—57; Leon Șimanschi, *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387—1421)*, în AIIAI, XVII (1980), p. 157.

[114] *DRH, A*, vol. I, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

al XIV-lea, independența statală, au făcut pași însemnați, definitorii pentru deplina configurare teritorială în limitele firești ale românității medievale. Victoriile strălucite din 1368 și 1377, împotriva unor agresiuni de mari proporții asupra pământului românesc, au probat capacitățile politice și militare ale comandamentului autohton, forța oștirilor române. Efortul militar de apărare s-a completat printr-o activă politică internațională, prin care țările române s-au impus ca un factor esențial al istoriei sud-est europene.

Este semnificativ faptul că, în această etapă, conducerea politică românească nu numai că a fost capabilă să respingă — aplicînd invadatorilor usturătoare înfrîngeri — agresiunile străine, salvgardînd astfel libertatea, dar a efectuat cu succes și programul unificării teritoriale ponto-danubiene românești. Această din urmă direcție s-a realizat, de asemenea, printr-un viguros efort militar îndreptat împotriva puterilor străine care pretindeau stăpînirea asupra ținuturilor românești — fie țaratul bulgăresc de la Tîrnovo sau puterea turcă în cazul Dobrogei, fie hanatul tătăresc în cazul teritoriilor sud-estice ale Moldovei.

Realizarea cu succes a acestor obiective de anvergură a fost posibilă doar în condițiile organizării și aplicării eficiente a unui efort militar susținut, rezultat din îngemănarea puterii militare românești în ansamblu. Se reliefa în chip obiectiv că doar coordonarea și utilizarea concomitentă a forțelor militare ale statelor românești poate să asigure respingerea invaziilor străine, să le consolideze libertatea și să le chezășuiască afirmarea pe plan internațional. Un temei obiectiv pe care, în deceniile următoare, desfășurările de evenimente îl vor evidenția necontenit. Un temei obiectiv pe care se va înălța cea mai glorioasă perioadă a istoriei românești medievale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LUPTA POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA EXPANSIUNII STRĂINE LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIV-lea ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XV-lea. DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A POLITICII MILITARE ROMÂNEŞTI ÎN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN ŞI ALEXANDRU CEL BUN

CONTEXTUL INTERNAŢIONAL

În perioada istorică marcată de excepţionalele domnii ale lui Mircea cel Bătrîn şi Alexandru cel Bun — ctitori de ţară şi străluciţi conducători politici, abili diplomaţi, strategi şi pricepuţi comandanţi de oaste —, lupta poporului român pentru salvgardarea independenţei, a unităţii şi integrităţii teritoriale a căpătat noi valenţe, capacitatea de promovare a unei largi politici active în sud-estul Europei sporind îndeosebi în condiţiile agresivităţii Imperiului otoman şi mutării frontierelor sale pe linia Dunării.

După zdrobirea coaliţiei feudalilor sîrbi la Cirmen, pe rîul Mariţa (1371), înaintarea otomană spre graniţa sudică românească s-a desfăşurat cu tenacitate şi într-un ritm alert, emirii turci profitînd de anarhia feudală care slăbea capacitatea de rezistenţă a statelor balcanice şi de decăderea progresivă a Bizanţului ca putere politico-militară.

Împăraţii bizantini, începînd cu Ioan V şi Andronic IV, au fost siliţi să accepte suzeranitatea emirului Murad I, succesorul lui Orhan, şi a urmaşilor săi, însoţindu-i în expediţii în Asia Mică (1373, 1390), chiar împotriva unor cetăţi bizantine ca Philadelphia. Sacrificiile nu le garantau însă securitatea, otomanii rupînd adesea armistiţiile prin repetatele încercări de cucerire a Constantinopolului (1391, 1395, 1396, 1400, 1411, 1422).

În aceeaşi situaţie s-au aflat şi celelalte state balcanice, care au acceptat plata tributului în speranţa cîştigării răgazului de timp necesar realizării unei coaliţii care să înlăture stăpînirea otomană. Succesele otomane au fost însă constante. În 1380 turcii au trecut Vardarul, ocupînd în Macedonia numeroase localităţi, în frunte cu Bitolia (Monastir). Doi ani mai tîrziu, Sofia, important nod strategic pe vechea arteră care lega Constantinopolul, prin Belgrad, de centrul Europei, a fost răpită ţarului bulgar Ivan Šišman. Între 1384 şi 1386, otomanii au smuls românilor balcanici, grecilor şi sîrbilor alte regiuni ale Macedoniei, cu cetatea Serres, şi Nišul, reuşind să-şi impună, prin victoria din 1385, suzeranitatea asupra feudalilor albanezi.

Biruinţele de la Pločnik şi Bilić (1387) ale coaliţiei balcanice patronată de cneazul sîrb Lazăr şi regele Bosniei, Tvrtko I, nu au constituit decît simple succese militare locale, fără urmări de durată în stăvilirea expansiunii otomane. În anii 1388—1389 comandanţii lui Murad I au smuls noi teritorii Bulgariei de la Tîrnovo şi au atacat frontiera sud-estică românească, în primul rînd cetă-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ţile Ţării Cărvunei, a căror stăpînire revenea — în urma morţii în acele împrejurări a lui Ioancu —, prin drept de moştenire domnului de la Argeş, Mircea cel Bătrîn.

În mod obiectiv, obligat fiind să străjuiască la Dunăre, cu armele, libertatea poporului său, domnul român a devenit principalul pilon al rezistenţei balcanice antiotomane, cronicile turceşti atribuindu-i acest rol chiar din primii ani de domnie, acuzîndu-l că ar fi trimis ajutoare cneazului Lazăr în bătălia de la Kossovopolje. Aici, la 15 iunie 1389, printr-un uriaş efort militar, învingînd forţele sîrbo-bosniace sprijinite de albanezi, otomanii au îngenuncheat ultimul stat independent din Balcani, succesor al stăpînirii lui Ştefan Dušan. În locul lui Lazăr, căzut în luptă, tronul Serbiei a revenit fiului său, cneazul Ştefan Lazarević, ţara fiind mult diminuată teritorial şi vasală faţă de noul sultan Baiazid I.

Mircea cel Bătrîn şi fiul său Mihail — frescă din bolniţa mănăstirii Cozia

Domnia sultanului Baiazid I a consemnat sporirea agresivităţii otomane. În Asia Mică el a consolidat în primii ani de domnie stăpînirea otomană prin anexarea emiratelor de Aidin, Saruhan şi Menteşe şi a portului mediteranean Adalia. A dat puternice lovituri genovezilor prin devastarea insulei Chios şi cucerirea porturilor pontice Samsun şi Sinope, iar comerţului venetian prin pîrjolirea coastelor Atticei şi a Eubeei. În aceeaşi perioadă Baiazid I a cucerit Skopje şi regiunea Priština. După căderea Thessaliei (1393) el a devenit arbitrul politic al Greciei întregi. Bulgaria de la Tîrnovo a fost definitiv lichidată în 1393, iar cea de la Vidin în urma dezastruoasei cruciade de la Nicopol (1396). Eşecul cruciaţilor s-a datorat în întregime tacticii defectuoase şi insubordonării faţă de comandament a cavalerilor apuseni ca şi slăbiciunii regelui Sigismund I, care a permis ignorarea experienţei militare a domnului român Mircea, neacceptîndu-i planul de luptă propus. Ca urmare, trupele victorioase otomane au străbătut Peninsula Balcanică pînă în sudul Peloponezului (1397), luînd definitiv în stăpînire Argosul şi instituind blocada asupra Constantinopolului.

Bizanţul a fost salvat în ultimul moment de atacul dinspre răsărit al hanului Timur Lenk, restauratorul Imperiului mongol. Înfrîngerea şi căderea în prizonierat a lui Baiazid I în lupta de la Ankara (28 iulie 1402) au declanşat în statul otoman o criză de succesiune care a durat pînă la instalarea noului sultan Mehmed I (1413). Deşi au suferit importante pierderi teritoriale, otomanii nu au putut fi alungaţi din Europa datorită intereselor divergente ale conducătorilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

occidentali şi balcanici ca şi a politicii duplicitare a împăratului bizantin, Manuel I, sprijinitorul viitorului sultan. Iniţiativele politice ale lui Mircea cel Bătrîn, care se impunea în această perioadă ca una dintre cele mai proeminente personalităţi europene, nu au adus nici ele rezultatele scontate. Tocmai acum Veneţia şi Ungaria au redeschis (1409) conflictul pentru stăpînirea Dalmaţiei, iar regele Sigismund I, aliatul său, s-a amestecat şi în luptele pentru succesiune la tronul Imperiului romano-german.

Reacţia otomană după instaurarea domniei lui Mehmed I a fost extrem de violentă atît împotriva Ţării Româneşti, cît şi a Moldovei. Pentru Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, ca şi pentru urmaşii lor anul 1413 a marcat începutul îndelungatei lupte duse cu tenacitate de ambele părţi timp de aproape un secol pentru asigurarea controlului Dunării. Dacă pentru otomani stăpînirea fluviului însemna un pas important în calea realizării ţelurilor lor expansioniste, o poartă spre cucerirea Europei Centrale, în nord-vest, şi spre transformarea în răsărit a Mării Negre în lac turcesc, pentru români apărarea frontierei sudice danubiano-pontice s-a impus ca o condiţie esenţială pentru salvgardarea independenţei întregului spaţiu românesc.

În Ungaria, dispariţia, prin moartea lui Ludovic I (1382), a dinastiei angevine, promotoare a unei politici ofensive îndreptate atît împotriva libertăţilor cnezimii şi românilor transilvani şi bănăţeni, cît şi a statutului de independenţă al principatelor române de la est şi sud de Carpaţi, a deschis o perioadă de război civil. Din 1387 tronul ajunge să fie ocupat de Sigismund I de Luxemburg, ginerele defunctului rege, care prin origine şi obiective s-a arătat mult mai interesat de problemele Europei Centrale decît ale celei răsăritene şi sud-estice. Marile concesii făcute nobilimii i-au adus sprijinul necesar luptei pentru dobîndirea titlului imperial în 1410 şi a calităţii de rege al Cehiei (1419); Ungaria în schimb a pierdut în favoarea Veneţiei posesiunile dalmate, iar forţele militare care ar fi putut conlucra la apărarea liniei Dunării au fost irosite în cele cinci „cruciade" împotriva husiţilor cehi (1420—1431). Politica sa „orientală", lamentabil eşuată la Nicopol (1396), nu a însemnat decît o recunoaştere a iniţiativelor aliatului său Mircea cel Bătrîn şi a urmaşilor acestuia, îndeosebi Mihail I şi Dan al II-lea, sub steagul cărora au luptat, conjugîndu-se într-un efort comun românesc, forţele transilvănene şi bănăţene.

Colaborarea efectivă a Ungariei la stăvilirea expansiunii otomane la Dunăre a fost stînjenită, pe de altă parte, şi de atitudinea ostilă a Poloniei, dornică să-şi deschidă drum spre gurile Dunării şi Marea Neagră, prin stăpînirea drumului comercial „moldovenesc" ce lega Liovul de Cetatea Albă şi, implicit, comerţul pontic cu cel baltic şi central-european. În ciuda unor încercări de conciliere, cum au fost cea de la Lublau (1412), făcută pe seama Moldovei, şi cea de la Luck (1429), rivalitatea ungaro-polonă nu a putut fi depăşită. Dacă ea a constituit un impediment în realizarea unui larg front de luptă antiotoman, s-a dovedit însă, în acelaşi timp, în compensaţie, un factor pozitiv pentru procesul de consolidare a statalităţii româneşti, cele două puteri, rivale la deţinerea suzeranităţii asupra principatului românesc est-carpatic, neutralizîndu-se reciproc. De altfel adversitatea Poloniei faţă de Ungaria era alimentată şi de conflictul polono-teuton. Sprijinit de Sigismund de Luxemburg şi de feudalii germani, ordinul Cavalerilor teutoni a constituit pentru regele Vladislav II Jagello şi pentru oştile polono-lituaniene un adversar de temut, al cărui declin va începe abia după marea înfrîngere — aplicată şi cu sprijinul contingentelor române trimise de Alexandru cel Bun — suferită în 1410 la Grünwald.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Un alt factor care a favorizat consolidarea statalității românești, îndeosebi încheierea procesului de unificare teritorială a Moldovei sub domnii Petru Mușat, Roman I și Alexandru cel Bun, l-a constituit relativa liniște la frontierele răsăritene ale spațiului românesc. În permanent conflict cu cnezatele rusești care își continuau procesul de unificare în jurul Moscovei, Hoarda de Aur a intrat în dezagregare în această perioadă, pe ruinele ei întemeindu-se trei hanate: al Crimeei (cca 1430), care a promovat la început o politică de apropiere față de domnii români, al Cazanului (cca 1445) și al Astrahanului(cca 1466).

CONCEPȚIA POLITICO-MILITARĂ ȘI TRĂSĂTURILE PRINCIPALE ALE LUPTELOR ANTIOTOMANE PURTATE DE POPORUL ROMÂN PENTRU APĂRAREA GLIEI STRĂMOȘEȘTI SUB CONDUCEREA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

Confruntată cu o primejdie externă de o gravitate excepțională la frontiera sudică — Imperiul otoman supusese întreaga Peninsulă Balcanică, desființînd sau subordonîndu-și state de existență seculară și manifestînd tendința de a-și continua expansiunea la nord de Dunăre —, statalitatea românească a intrat, către sfîrșitul secolului al XIV-lea, într-o epocă de efort politico-militar de dimensiuni uriașe, destinat să evite ocuparea teritoriului propriu, să-i mențină existența de sine stătătoare. Acest efort, desfășurat prin mobilizarea tuturor resurselor umane și materiale ale țării, s-a aplicat într-o concepție politico-militară de ansamblu, cristalizată în perioada glorioasei domnii a lui Mircea cel Bătrîn, conducătorul român aflat pe direcția principală a înaintării otomane.

Mircea Voievod, numit mai tîrziu „cel Bătrîn", s-a urcat în scaunul domnesc din Argeș la 23 septembrie 1386, îndată după moartea fratelui său, Dan I[1]. El a moștenit de la acesta o țară așezată, în continuă dezvoltare pe toate planurile — un stat feudal care se afirmase plenar în constelația politică din răsăritul Europei. Cum s-a arătat, un flux complicat și dramatic de evenimente pe plan internațional a marcat debutul domniei sale și de aceste împrejurări a trebuit, în chip necesar, să țină seama voievodul în politica sa generală, internă și externă. Într-adevăr, faptele demonstrează că Mircea a înțeles limpede situația din jurul țării sale: în acel cadru de confruntări de interese între diversele puteri, creat la sfîrșitul secolului al XIV-lea și prelungit în secolul următor, domnul Țării Românești a dat dovadă de perspicacitate, de un remarcabil simț politic; el a exploatat cu dibăcie, folosind și mijloacele rafinate ale diplomației, hățișul de rivalități dintre marile puteri vecine și a căutat permanent ca asigurarea echilibrului între ele să fie și în folosul Țării Românești, impunîndu-le, cînd a fost cazul, propria-i linie politică.

Firesc, politica militară promovată de Mircea cel Bătrîn nu putea fi alta decît aceea a înaintașilor săi, ea fiind subsumată țelului strategic fundamental al tuturor domnilor Țării Românești, începînd cu Basarab I și urmașii săi: apărarea integrității și independenței țării, riposta și zdrobirea cu toate mijloacele a oricărui invadator. În concordanță cu interesele și aspirațiile poporului către o viață pașnică, sînt explicabile, istoricește, eforturile voievodului român,

[1] D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, în *Scrieri istorice*, vol. II, ed. A. Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 120.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

concretizate — inclusiv pe plan instituțional — prin măsuri care favorizau creșterea puterii economice a țării sale, consolidarea autorității centrale și îmbunătățirea organizării administrative. Totodată, Mircea cel Bătrîn a pus un accent deosebit pe întărirea capacității de apărare — a hotarelor în special, prin refacerea unor cetăți de la Dunăre, prin construirea celei de la Giurgiu —, îngrijindu-se deopotrivă de organizarea și înzestrarea oștirii, a cărei temelie o reprezenta țărănimea.

Într-o perioadă de peste trei decenii, oștirea română, în frunte cu comandantul ei suprem, marele voievod și domn Mircea cel Bătrîn, și-a etalat virtuțile moștenite de la înaintași în numeroase bătălii și lupte desfășurate succesiv pe un teatru de acțiuni militare care a cuprins o bună parte a spațiului carpato-danubiano-pontic precum și regiuni întinse din Peninsula Balcanică. În perioada dată, un corp de oaste muntean a ajuns probabil pînă la Suceava, unde, fără a fi obligat să se angajeze într-o confruntare armată, a sprijinit instalarea pe tronul țării surori a lui Alexandru cel Bun, care va rămîne un statornic prieten și aliat al domnului Țării Românești. Un alt detașament muntean a ajuns și în voievodatul românesc intracarpatic, însoțindu-l, ca o gardă personală, pe Mircea cel Bătrîn la Brașov, în timpul tratativelor purtate, de la egal la egal, de domnul român cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Dar, adevăratul teatru de operații în cadrul căruia au operat oștenii ilustrului voievod de la Argeș l-a constituit spațiul de la sud de Carpați pînă la Dunăre și Mare. După ce oastea lui Mircea a străbătut rapid Cîmpia Română, a ajuns în Dobrogea, readucînd Țării Românești teritoriul stăpînit odinioară de strămoșii geto-daci. A urmat apoi marele război de apărare din anii 1393—1396, care a consemnat și răsunătoarea biruință de la Rovine obținută de Mircea și oștirea sa, de cîteva ori inferioară numericește, împotriva marii armate comandate personal de Baiazid Ildîrîm, vestitul sultan care — după cum spun cronicile vremii — nu înregistrase pînă atunci vreo înfrîngere militară.

Cunoscînd bine pămîntul țării, făcîndu-și din teren un aliat de nădejde, informat în permanență asupra intențiilor, valorii forțelor și mișcărilor adversarului, Mircea cel Bătrîn a dat o usturătoare lecție invadatorilor otomani, demonstrînd încă o dată, așa cum făcuseră înaintașii săi, între care s-au numărat Decebal și Basarab I, că o oaste mică se poate împotrivi cu succes și poate obține victoria împotriva unui agresor puternic, atunci cînd este ferm hotărîtă să-și apere pămîntul străbun, liniștea, independența și integritatea teritorială. Întîmpinate la obișnuitul punct de trecere a Dunării din dreptul Nicopolului, hărțuite necontenit și atacate prin surprindere de detașamente ușoare de călăreți români în lungul direcției de înaintare spre Curtea de Argeș, obiectivul principal al campaniei întreprinse de sultan, forțele otomane au fost atrase, potrivit tradiționalei strategii și tactici folosite secole de-a rîndul de marii noștri voievozi, într-un loc mlăștinos pe cursul Argeșului, înconjurat de păduri, ale cărui avantaje pentru o oștire mică au fost exploatate în chip magistral de Mircea cel Bătrîn. Aici pedestrașii și călărețiii munteni au făcut minuni de vitejie și, luptînd în condiții de inferioritate numerică, au zdrobit pe vestiții ieniceri și spahii, cei scăpați cu viață fugind în panică spre Dunăre.

Dincolo de marele fluviu, pe teatrul de acțiuni militare balcanic, domnul român, urmărind lichidarea sau blocarea bazelor de operații otomane, îndeosebi garnizoanele cetăților de pe malul drept, pentru interzicerea sau cel puțin

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scenă de luptă din bătălia de la Nicopol, după o gravură din memoriile lui Johann Schieltberger

pentru întîrzierea declanşării unor invazii otomane asupra spaţiului românesc, şi-a purtat cu glorie oştirea pînă în Balcani. Izvoarele istorice şi îndeosebi unele cronici turceşti reliefează că în anul 1393, Mircea cel Bătrîn, urmînd comunicaţia Nicopol — Razgrad, s-a îndreptat cu oastea sa, formată exclusiv din călăreţi, spre Balcani, şi-a împărţit-o în două grupări, după care a trecut munţii concomitent prin cîteva trecători, ieşind în final cu forţele întrunite pe versantul sudic, în zona Karînovasî, fără a întîmpina rezistenţe deosebite. Este deosebit de semnificativ faptul că distanţa pînă la Karînovasî (cca 250 km) a fost parcursă de oştenii voievodului român în numai patru—cinci zile, ceea ce evidenţiază ritmul rapid al marşului.

Nu este lipsit de interes a mai sublinia, în cadrul aceleiaşi concepţii politico-strategice de mare anvergură elaborată de Mircea cel Bătrîn, aplicată tot în limitele teatrului de operaţii sud-dunărean, ajungerea unui contingent de trupe româneşti pînă la porţile Adrianopolului, adîncimi pe care va mai încerca să le atingă, cîteva decenii mai tîrziu, marele voievod român Iancu de Hunedoara, şi, în cele din urmă, Mihai Viteazul. Această acţiune a avut loc în contextul politicii balcanice de anvergură promovate de Mircea cel Bătrîn în vremea crizei dinastice care a măcinat la un moment dat Imperiul otoman. Sprijinitor şi protector al lui Musa, pretendent la scaunul sultanilor, domnul român a trimis, în 1409 şi 1411, pe nepotul său Dan, viitorul voievod Dan al II-lea, în fruntea unui detaşament de călăreţi în campania de instalare a acestuia. Aşadar, se poate spune că o bună parte din timpul cînd s-a aflat pe tronul Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrîn a dominat — politic şi militar — situaţia din Europa de sud-est, înscriindu-şi numele în rîndul marilor bărbaţi cîrmuitori de ţară şi comandanţi de oşti ridicaţi din sînul poporului român.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LUPTA PENTRU DESĂVÎRŞIREA PROCESULUI DE UNIFICARE A STATELOR FEUDALE ROMÂNEŞTI: UNIREA ŢINUTURILOR PONTICE

Statele feudale româneşti nu s-au născut din cuceriri teritoriale pe seama altor ţări şi popoare, ci au rezultat din unificarea teritoriilor locuite de români din vremuri imemorabile. Nimic mai firesc, aşadar, ca şi străvechiul pămînt românesc dintre Dunăre şi Mare, leagăn de civilizaţie al strămoşilor poporului român, să fie alipit trupului-mamă al Ţării Româneşti — iar meritul realizării acestui act cardinal din istoria ţinutului ponto-dunărean îi revine lui Mircea cel Bătrîn; mai mult, evenimentul a marcat în chip strălucit începutul însuşi al domniei voievodului, iar pe plan politic şi militar reprezintă primul rezultat favorabil al angajării sale active în lupta pentru stăvilirea expansiunii otomane.

Într-adevăr, înfrîngerea lui Murad I de către coaliţia sîrbo-bosniacă, avîndu-l în frunte pe cneazul Lazăr al Serbiei (Pločnik, 1387), dăduse speranţe popoarelor ameninţate de invazia otomană. Numai că acel moment nu a fost exploatat de popoarele din Balcani, ceea ce i-a permis sultanului să ia din nou iniţiativa, chiar dacă era în continuare confruntat cu starea de revoltă din ţinuturile anatoliene. De această dată el şi-a îndreptat atenţia asupra ţinuturilor vest-pontic şi dunărean, cei vizaţi fiind chiar doi dintre vasali: ţarul Šišman şi despotul Ioancu de la Varna, acuzaţi de „răzvrătire", respectiv refuzul de a-l sprijini pe cîmpul de luptă de la Pločnik, cum precizează unul din vechii cronicari otomani, Mehmed Neşri [2]. Altminteri, între ţarul bulgar şi succesorul după 1386 al lui Dobrotiţă raporturile nu erau bune, căci primul profitase de moartea despotului din Caliacra, punînd stăpînire peste o parte din cetăţile şi ţinuturile Ţării Cărvunei — cu siguranţă şi pe Drîstor (Silistra), vechea cetate dunăreană, ocupată vremelnic probabil cu ajutor otoman. Cînd, vădit strîmtorat, despotul Ioancu a apelat la genovezi — duşmanii de totdeauna ai lui Dobrotiţă — şi a reglementat diferendele cu aceştia, tratatul încheiat la Pera-Constantinopol (27 mai 1387) ilustrează cum nu se poate mai limpede starea precară în care se afla despotul român [3]. Peste un an expediţia militară otomană şi evenimentele legate de aceasta au contribuit decisiv la îndepărtarea lui Ioancu de pe scena politică şi militară din ţinutul ponto-dunărean, în noua situaţie creată afirmîndu-se personalitatea lui Mircea cel Bătrîn.

Noua campanie otomană, fixată de unele izvoare în anul Hegirei 790 (11 ianuarie — 30 decembrie 1388), a fost descrisă de Neşri la peste un veac de la desfăşurarea ei, pe baza unor surse contemporane evenimentului [4]. Astfel, potrivit izvorului citat, oastea otomană număra circa 30 000 de oameni şi era condusă de vizirul Ali paşa Čandaroglu. Campania otomană a pornit la începutul anului 1388, în condiţiile iernii tîrzii, direcţia principală a invaziei fiind spre nord, către linia Dunării, acoperind de fapt jumătatea răsăriteană a stăpînirii lui Šišman şi o bună parte din aceea a lui Ioancu, şi s-a desfăşurat în două etape. În prima, după ce trupele lui Ali paşa au trecut Munţii Balcani prin pasul Aitos—Nadir din masivul Stara Planina, au fost cucerite cetăţi şi aşezări fortificate din zona Varnei (Provadia, Ventzina), apoi Madara şi Šumen (Šumla), princi-

[2] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 110.
[3] *DIR, B, Veacul XIII, XIV şi XV*, p. 34—40.
[4] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

palele tabere otomane fiind organizate la Ventzina și Šumen; a fost asediată și cetatea maritimă de la Varna (indicată de Leunclavius drept capitala lui Ioancu), dar corpul de oaste comandat de Yakši beg n-a putut înfrînge rezistența de aici, bine organizată. Acest eșec l-a silit pe sultanul Murad I să vină personal pe teatrul de acțiuni militare, el stabilindu-și cartierul general la Iambol (vest de Burgas), de unde a poruncit vizirului să-și reorganizeze forțele în vederea unor atacuri rapide împotriva Tîrnovei și către linia Dunării. Cea de a doua etapă a expediției otomane s-a soldat cu ocuparea capitalei lui Šišman, acesta retrăgîndu-se forțat la Nicopol, unde a sosit curînd și Ali pașa, nu înainte ca el să fi cucerit cetățile Șviștov, Pirgos, Novgrad, Ruse, Turtucaia și altele [5].

În pas cu politica sa de capitulare, Šišman s-a închinat din nou sultanului, la Iambol, iar apoi și lui Ali pașa, fiind lăsat să domnească în condiția de tributar al Imperiului otoman.

În asemenea circumstanțe, pornind de la faptul că amenințarea otomană viza și Țara Românească, era de prevăzut ca Mircea cel Bătrîn să intervină cu forțe în fluxul evenimentelor ce se precipitau la sud de Dunăre. Sesizînd din vreme strategia expediției otomane din anul 1388, voievodul muntean a trebuit să ia în considerare politica șovăielnică a țarului bulgar și să se pregătească pentru respingerea invaziei inamice. Cînd a apreciat că sosise momentul cel mai potrivit de a intra în acțiune, Mircea cel Bătrîn și oștenii săi au trecut pe malul drept al Dunării eliberînd Silistra și ținutul înconjurător, care făcuseră parte din despotatul lui Dobrotiță și Ioancu, precum și alte cetăți de pe Dunăre.

Document de la Mircea cel Bătrîn cu titulatura domnească incluzînd stăpînirea Dunării de Jos pînă la Marea Neagră și a Dobrogei

Rapida acțiune militară a voievodului român, întreprinsă în scopul de a stăpîni cu fermitate linia Dunării unde să și stăvilească, astfel, o eventuală ofensivă otomană, a determinat riposta corpului de oaste inamic, comandat de Ali pașa, operațional în partea vestică a țaratului bulgar de la Tîrnovo. O serie de cetăți în care Mircea instalase garnizoane au fost părăsite de ostașii români, între acestea numărîndu-se și Șviștovul. Referindu-se la încleștarea care a avut loc pentru stăpînirea acestei ultime cetăți, cronicarul turc Neșri precizează: „Pornind de acolo [Ali pașa] a cucerit de pe malurile Dunării fortărețele

[5] Cf. Str. Dimitrov, *Nov izstočnik za rennata na Osmanskata imperija*, în „Istoričeski pregled", XIX (1963), 3, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pe care, trecînd, le luase valahul" — informație preluată de Leunclavius: „Căzînd Șvištovul, [Ali pașa] a mers apoi spre acele cetăți și castele pe care mai înainte, trecînd Dunărea în Bulgaria, le ocupaseră valahii transalpini" [6]. Deși nu sînt nominalizate ca atare, este cert că printre cetățile recuperate de oastea lui Ali pașa din mîinile lui Mircea cel Bătrîn nu se afla și Drîstorul [7]. În pofida ripostei otomane, acțiunea militară a lui Mircea cel Bătrîn marca, în plan general, un succes notabil. Voievodul român a reușit într-un scurt interval de timp să-și organizeze stăpînirea în cetatea dunăreană și să asigure apărarea acesteia, împiedicînd totodată puterea otomană să pătrundă în această parte a ținutului ponto-dunărean [8].

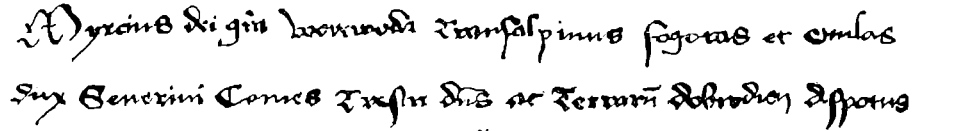

Titlul latin al lui Mircea cel Bătrîn enumerînd posesiunile sale: Făgărașul, Amlașul, Severinul, ținutul Drîstorului și despotatul lui Dobrotiță — Dobrogea (facsimil după tratatul de alianță cu Polonia din 1390)

Departe de a reprezenta doar un simplu episod care avea să prefațeze ampla încleștare de forțe de mai tîrziu, momentul istoric al anului 1388 apare cu adînci semnificații: prin eforturile marelui domn român Mircea cel Bătrîn și ale poporului în fruntea căruia se găsea, în hotarele răsăritene ale Țării Românești își aflau locul, firesc, Dobrogea și gurile Dunării. Pentru prima oară în spațiul de la sud de Carpați un domn român reunea sub sceptrul său pămîntul dintre Dunăre și Marea Neagră, precum și alte teritorii care din moși-strămoși au aparținut poporului nostru. „Dacă predecesorii lui Mircea — arăta A. D. Xenopol — înjghebează elementele statului muntean, el îi dă deplina sa formă și-i lățește granițele pînă la cea mai mare întindere ce a avut-o vreodată Muntenia." [9] Titlul pe care îl poartă voievodul în anii 1389—1390 oglindește tocmai realitatea istorică de după anul 1388: „*marele și singur stăpînitor domn Ioan Mircea Voievod* [...] *domn a toată Ungrovlahia și al părților Podunaviei și a celor de peste munți*" (4 septembrie 1389), sau „*voyuoda Transalpinus, Fogaras et Omlas dux, Seuerini comes, terrarum Dobrodicii despotus et Tristri dominus*"; măreț și în deplină concordanță cu prestigiul și puterea sa este titlul ce va fi purtat de ilustrul voievod în anii de apogeu ai domniei lui: „*Io Mircea mare voievod și domn singur stăpînitor a toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Drîstor*" (23 noiembrie 1406) [10].

[6] *Cronici turcești*, vol. I, p. 111; Johannes Leunclavius, *Historia Musulmana Turcorum de monumentis ipsorum exscriptae, libri XVIII*, Francofurti, 1591, col. 268—269, 276. Cf. Al. Kuzev, *Prinosi kăm istorijata na srednovekovnite kreposti po Dolnija Dunava. I. Tutrakan i Ruse*, în „Izvestija-Varna", nr. 2/1966, p. 26—27; *II. Pirgos, Novgrad, Švištov i Nikopol*, în loc. cit., nr. 3/1967, p. 54 (n. 66).

[7] N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1981, p. 10, 61, 68, 83 și urm.

[8] Anca Ghiață, *op. cit.*, p. 45—49, 66.

[9] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XIII, ed. a III-a, București, 1930, p. 132.

[10] *DRH, B*, vol. I, p. 29, 70; *D*, vol. I, p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Autoritatea lui Mircea cel Bătrîn se întindea, aşadar, de la Porţile de Fier la Chilia şi de la Oltul transilvan pînă la Dunăre.

Stăpînitor al unei întinse frontiere maritime, de la limanul Conduc (Sasic) şi pînă la larga arcuire a ţărmului de la sud de capul Caliacra, Mircea cel Bătrîn dispunea de însemnatele cetăţi-porturi Chilia-Licostomo, Geanavarda, Pangalia, Caliacra. Li se adăugau numeroasele escale din Deltă, în primul rînd Sulina şi Sf. Gheorghe, din complexul lagunar Razim (Razelm), străjuit de minunata cetate de la Enisala, apoi cele din dantelările ţărmului de la Constanţa la Pangalia (Mangalia). Dunărea de Jos românească avea numeroase cetăţi, şi porturi în acelaşi timp, la Severin, Turnu, Giurgiu, Turtucaia, Drîstor, Hîrşova, Brăila, sub zidurile cărora puteau fi în siguranţă şi navele flotilei fluviale. Această structură de fortificaţii maritime şi dunărene a îngăduit Ţării Româneşti în această perioadă să dezvolte construcţiile navale — tîrgul Calafat, denumit astfel după călăfătuirea navelor, fiind atestat în ultimul pătrar al secolului al XIV-lea — şi să întreţină o flotă comercială şi militară, corespunzătoare rosturilor economice şi politice ale principatului românesc în sud-estul Europei, în Mediterana orientală. După mărturia cruciatului bavarez Johann Schieltberger, participant la bătălia de la Nicopol, la Brăila navele acestei flote erau de tipul coccilor şi galerelor, capabile să navigheze şi pe mare, obişnuite atunci în întregul bazin mediteranean.

Sub protecţia flotei şi a bazelor militare ale acesteia din amintitele cetăţi-porturi, un activ trafic a valorificat produsele ţinuturilor carpatice, dunărene şi pontice, legîndu-le de marile pieţe internaţionale. O dovadă a intensului comerţ desfăşurat pe meleagurile româneşti dinspre Marea Neagră stau şi tezaurele monetare de mari proporţii, în care moneda lui Mircea cel Bătrîn — preponderentă — este asociată de acelea în uz în Transilvania şi a domnilor Moldovei, descoperite, între altele, la Niculiţel, Drîstor (Silistra) precum şi pe litoral la Vadu (Constanţa)[11].

Paralel cu procesul de unificare teritorială desfăşurat cu succes în Ţara Românească, în statul românesc est-carpatic a avut loc acelaşi fenomen al extinderii autorităţii domniei asupra pămînturilor de străveche locuire românească situate spre răsărit şi sud. Silind forţele militare ale hanatului Hoardei de Aur să se replieze către est, Moldova şi-a dobîndit extinderea teritorială firească, voievodul Roman I stăpînind în 1392 Moldova „de la munte pînă la mare". Ţara românească de la est de Carpaţi unificată politic avea să se angajeze apoi într-o evoluţie rapidă, care a impus-o în deceniile următoare ca un stat de prim ordin în răsăritul european. Domnia lui Alexandru cel Bun va da Moldovei un prestigiu fără precedent pe plan internaţional.

Desăvîrşirea procesului de unificare politică a Ţării Româneşti şi Moldovei — realitate istorică pe care o înfăţişează ultimele două decenii ale secolului al XIV-lea — a constituit un nou şi important pas în direcţia consolidării statalităţii româneşti în întregimea ei. Aceasta, prin recuperarea de sub stăpînirea străină — în cazul Moldovei — sau interzicînd cucerirea de către puterile învecinate — în cazul Ţării Româneşti —, a dobîndit teritoriile ponto-danubiene, de străveche civilizaţie românească, statornicindu-şi ieşirea firească la Marea Neagră. Faptul în sine îmbracă nu doar o importanţă internă excepţio-

[11] *DRH, B*, vol. I, p. 104—107; Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, p. 30—47; *Călători străini*, vol. I, p. 30; Constantin Moisil, *Dobrotici şi Mircea cel Bătrîn*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 314.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nală, fiind în fond o afirmare a dreptului legitim de stăpînire a propriului teritoriu, dar și o semnificație internațională deosebită. Pentru că, aflate în limitele teritorial-etnice firești, angajate pe drumul consolidării interne, Moldova și Muntenia, alături de Transilvania, vor deveni state de importanță crucială în deceniile următoare, lor revenindu-le rolul principal în stăvilirea expansiunii otomane spre inima Europei. Sub pavăza statelor românești și prin sacrificiile românilor vor prospera nestingherite, în deceniile și secolele următoare, numeroase țări europene.

RĂZBOIUL ANTIOTOMAN DIN ANII 1393—1396

Politica de alianțe inițiată de Mircea cel Bătrîn în lupta antiotomană, pentru apărarea independenței și suveranității Munteniei. Uriașa primejdie care înainta cu pași repezi dinspre sudul balcanic, cucerit în bună parte de Imperiul otoman, modificările ce aveau loc în raporturile interstatale din centrul și răsăritul continentului (cu fluctuații adesea neprevăzute, care reclamau decizii rapide și ferme), toate acestea au impus de la bun început lui Mircea cel Bătrîn angajarea unei politici militare active, în interesul țării sale și realizată — se înțelege — prin forțe proprii, care nu excludeau totuși colaborarea cu alte state și popoare lovite sau amenințate de opresiunea otomană.

Așa cum s-a arătat în capitolul precedent, ca urmare a situării ei geografice, Țara Românească stabilise din vechi timpuri legături cu regatul Ungariei, cu Imperiul bizantin și cu statele slave din Peninsula Balcanică. Caracterul relațiilor cu Ungaria a căpătat însă o turnură specifică, datorită tendințelor de expansiune și dominație asupra teritoriului românesc extracarpatic manifestate în politica regilor arpadieni și angevini ai Ungariei, promovate în bună parte și de noul rege din Buda — ce-i drept, în forme și acțiuni mai voalate, cel puțin în privința Țării Românești cîrmuite cu înțelepciune și curaj de Mircea cel Bătrîn. În pofida acestor pretenții, o punte de înțelegere nu a întîrziat să apară, căci ambii suverani s-au aflat o vreme alături, de partea forțelor care au încercat să stăvilească expansiunea otomană. De la început însă, tînărul rege al Ungariei a privit cu ostilitate realizarea actului politic și militar întreprins de domnul român în anul 1388 — unirea fostei țări a lui Dobrotiță cu Țara Românească. La curtea de la Buda acest act istoric legitim era considerat ca potrivnic Ungariei, căci veleitățile ei expansioniste, în conexiune cu ale aliaților genovezi, erau acum blocate la gurile Dunării de interesele majore și firești ale Țării Românești. Pentru a preîntîmpina reacția ostilă a monarhului Ungariei, Mircea cel Bătrîn a recurs la realizarea unei alianțe politico-militare preventive cu regele polono-lituan Vladislav al II-lea Jagello. Această alianță s-a perfectat prin intermediul domnului Moldovei, Petru I Mușat, solidar cu acțiunea voievodului din țara frățească învecinată.

Prin solii săi, boierii Manea și Roman Herescu, Mircea cel Bătrîn a încheiat la Radom preliminariile unui tratat de alianță cu regele amintit (10 decembrie 1389), ratificat la Lublin (20 ianuarie 1390) și reconfirmat la Liov (6 iulie 1391). „Și același domn Vladislav, regele — se spune în actul din 1391—, la cererea noastră, trebuie și va fi dator să ne ajute împotriva lui Sigismund, regele Ungariei, și a supușilor lui, prin toată puterea și mijloacele lui, iar împotriva altor dușmani de-ai noștri ne va ajuta ca prieten, după bunul plac al liberei

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui înțelegeri" [12]. O atare clauză *(ordinatio)* era de altfel reciprocă, tratatul, încheiat pe picior de egalitate, prevăzînd acțiuni concrete numai în ceea ce îl privea pe regele Sigismund, în rest, față de atacul altor dușmani, ajutorul unei părți pentru cealaltă nefiind neapărat obligatoriu. Aceste distincții se explică, desigur, și prin distanța geografică dintre cele două țări, căci era greu de realizat din partea regelui Vladislav al II-lea un ajutor pentru Mircea cel Bătrîn, de pildă, în cazul unei agresiuni otomane, dar lasă totodată să se întrevadă și ținta principală avută în vedere de domnul român: descurajarea unei eventuale invazii ungare și asistență militară polonă în cazul producerii acesteia.

Cum era și firesc, asemenea alianță politico-militară nu a putut avea efecte concrete pe tărîm militar, căci nu se cunoaște vreo împrejurare în care s-ar fi aplicat prevederile ei. Cu toate acestea, fundalul politic al demersului întreprins între 1389 și 1391 de Mircea cel Bătrîn a avut efecte neîntîrziate în însăși atitudinea lui Sigismund, regele Ungariei adoptînd o poziție mai atentă și mai receptivă față de domnul Țării Românești (și nu e de prisos a preciza că, ulterior, cînd colaborarea dintre ei va fi în răstimpuri umbrită de neînțelegeri, Mircea cel Bătrîn va folosi de fiecare dată tocmai această „armă" din arsenalul politic și diplomatic: reînnoirea alianței cu regele polon). În cele din urmă, datorită presiunii otomane și abilității lui Mircea cel Bătrîn, între voievodul român și Sigismund de Luxemburg se va ajunge la un consens politico-militar ce va fi ratificat prin tratatul încheiat pe data de 7 martie 1395 la Brașov.

Clauzele propriu-zise ale tratatului, de ordin militar prin excelență, respectau și de această dată principiul reciprocității, impus fără nici o îndoială de domnul român: „Anume, mai întîi, că noi, cînd și de cîte ori, de-acum înainte, domnul rege va merge cu oștirea sa, el însuși, împotriva zișilor turci sau împotriva oricăror altor părtași de-ai lor, atunci, tot cu oștirea, cu oamenii și cu toată puterea noastră, să fim ținuți și datori a merge cu dînsul, de asemenea, noi înșine, împotriva acelora. Și dacă domnul rege n-ar merge el însuși, ci ar trimete numai oștirea sa, atunci și noi să fim ținuți și datori, de asemenea, a trimite numai oștirea și pe oamenii noștri împotriva acelora, dimpreună cu oștirea domnului rege".

Perfectat în condiții pe care le vom preciza mai jos, tratatul de alianță militară din 1395 reprezintă un moment de cotitură în relațiile dintre Ungaria și Țara Românească Muntenia, dintre ce doi conducători, care găsiseră soluția pentru a acționa prin luptă, la sfîrșitul veacului al XIV-lea, împotriva expansiunii otomane. Chiar dacă prevederile tratatului de la Brașov nu au fost trainice decît o perioadă relativ scurtă semnificația lor istorică a dăinuit, ca expresie a voinței și solidarității popoarelor celor două țări de a lupta împotriva agresiunii otomane.

Diferende româno-otomane. Campania militară din anul 1393. În anul 1390 Imperiul otoman, condus de Baiazid I, a reluat ofensiva spre linia Dunării. Adoptînd o politică fermă de cuceriri, proaspătul sultan a ordonat lui Firuz bei — comandant priceput care se remarcase, în 1387, cu prilejul luptelor împotriva beiului de Karaman — să atace Vidinul. Deși tentativa s-a soldat cu un eșec — deoarece Sracimir, sprijinit de contingente românești, s-a opus cu succes —, beiul otoman a trecut totuși Dunărea, jefuind cumplit teritoriul

[12] *DRH, D*, vol. I, p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Țării Românești din fața Vidinului [13]. Era prima incursiune otomană pe pământul românesc de la nord de Dunăre. Unii cronicari turci vorbesc despre nenumăratele prăzi dobîndite de oastea otomană [14], iar *Heșt Behișt*, opera bine documentată a lui Idris Bitlisi, sublinia faptul că trupele lui Mircea cel Bătrîn au purtat lupte aprige împotriva bandelor de jefuitori [15]. Eficiența ripostei românești a fost consemnată de *Cronica de la mănăstirea Zografu* în următorii termeni: „Mircea, voievodul valah, i-a lovit (pe otomani — *n.n.)* și i-a nimicit rău și abia au scăpat" [16]. Aproape simultan cu infiltrarea trupelor inamice pe pământul românesc au avut loc acțiuni agresive ale otomanilor și la Silistra, unde orășenii și oștenii garnizoanei — instalată încă din 1388 de Mircea — i-au respins pe turcii care căutau să intre în cetate [17].

Curînd eșichierul politic din sud-estul Europei se va modifica radical, cucerirea efectivă a Bulgariei (1393) însemnînd o agravare extraordinară a situației statalității românești, în special Țara Românească fiind acum direct amenințată. Cum era de așteptat, imediat ce țaratul lui Šišman a fost transformat în pașalîc, trupele otomane au intrat pe pămîntul românesc al Dobrogei, asediind cetatea Silistra. Asediul a fost îndelung, pe uscat și pe apă, inamicul folosind și nave de luptă. După ce un timp îndelungat oștenii lui Mircea cel Bătrîn și întreaga populație a orașului au apărat cu strășnicie zidurile fortificației, cetatea a fost totuși cucerită [18]. Potrivit consemnărilor lui Leunclavius, cucerirea s-a făcut prin viclenie, cei dinăuntru fiind ademeniți să se supună, promițîndu-li-se libertatea retragerii pe un drum anumit, dar fiind măcelăriți pînă la urmă de otomani [19]. În aceste împrejurări, în timp ce oastea otomană s-a retras din acea zonă, Mircea cel Bătrîn a elaborat planul unei campanii ofensive de mari proporții, al cărui obiectiv esențial viza slăbirea considerabilă a forțelor turce prin distrugerea principalei lor baze de operații din Rumelia aflată în zona Karînovasî (azi Karnobat din R.P. Bulgaria) de la poalele sudice ale Munților Balcani [20]. Hotărîrea era deosebit de îndrăzneață, iar realizarea ei impunea pregătiri speciale și precauții maxime, dacă avem în vedere faptul că pentru atingerea punctului terminus al expediției oastea română trebuia să parcurgă cca 250 km, în majoritate teren muntos, greu practicabil, în condiții de iarnă aspră cu comunicații înzăpezite. Momentul propice pentru declanșarea acțiunii l-a constituit absența din partea europeană a imperiului a sultanului Baiazid I, reținut, după campania reușită împotriva Bulgariei, de rezolvarea unor probleme urgente în Asia Mică. În fruntea unui rapid corp expediționar alcătuit din cavalerie ușoară, voievodul a trecut pe malul drept al Dunării — în iarna 1393/1394 —, abătîndu-se năpraznic asupra „satelor și orașelor" — cum spun izvoarele —, fără să existe vreo forță capabilă să i se împotrivească. La traversarea Balcanilor, pentru a înșela inamicul asupra

[13] *Cronici turcești*, vol. I, p. 48, 83, 112.
[14] *Ibidem*, p. 156.
[15] *Ibidem.*
[16] Iordan Ivanov, *Bălgarski starini iz Makedonija*, Sofia, 1931, p. 640.
[17] J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 308—309.
[18] *Cronici turcești*, vol. I, p. 83.
[19] J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 310—311.
[20] Detaliile campaniei au fost stabilite judicios de istoricul Aurel Decei într-un articol rămas pînă astăzi o contribuție de primă importanță în această problemă: *Expediția lui Mircea cel Bătrîn împotriva acîngiilor de la Karînovasî* (1393), în *Relații româno-orientale. Culegere de studii*, București, 1978, p. 140—155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intenţiilor sale, Mircea şi-a împărţit oastea în două grupări: una principală, sub comanda sa, care urma să străbată muntele prin defileul Gali-Kavak — cea mai scurtă comunicaţie între Şumen (Şumla) şi Karînovasî; şi alta secundară, care a trecut prin pasul Kotel-Kazan — punct de legătură între localităţile Osmanbazar şi Sliven.

Sincronizîndu-şi acţiunile, cele două grupări s-au întrunit la ieşirile sudice din munţi şi au coborît fulgerător în cîmpia de la Karînovasî surprinzînd total nepregătită de luptă tabăra akîngiilor prădalnici din regiune.

Bătălia a fost scurtă şi violentă, iar victoria voievodului român desăvîrşită. Izvoarele turceşti recunosc în unanimitate proporţiile impresionante ale dezastrului suferit de otomani, reliefîndu-se prin aceasta valoarea de excepţie a izbînzii româneşti, răsunetul pe care ea l-a avut în epocă. În cronica sa, Kemalpaşa-zade descrie expediţia în următorii termeni: „El (Mircea cel Bătrîn —*n.n.)* a ales oamenii pentru luptă şi caii apţi pentru această năvală, a venit cu armata sa mişcătoare ca Nilul şi acaparatoare ca torentul şi a trecut Dunărea pe acel mal. [. . .] Oraşele şi satele (este vorba de garnizoanele otomane — *n.n.)* care se aflau pe malul fluviului au fost nimicite prin devastare şi distrugere. [. . .] Această armată fără respect şi fără milă, sosită pe neaşteptate, ca un torent s-a împărţit în mai multe grupuri pe căi diferite. [. . .] El n-a întîlnit pe nimeni care ar fi putut forma o pavăză în faţa securii sale rapide. El a lansat săgeata exterminării asupra poporului islamic. Ajungînd la Karînovasî nu uită să răpească populaţia întreagă pe care a adunat-o şi a curăţat-o cu mătura distrugerii. Din aceasta a obţinut cel mai mare profit, mărind la maximum bogăţia prăzii. [. . .] Adunarea anunţată de trompetele de luptă cu sunet ascuţit, care anunţau ziua judecăţii de apoi răsună în aşa fel în Rumelia, încît această situaţie înfricoşătoare a fost auzită pînă în Anatolia de către monarhul care-l alunga pe duşman" [21].

În monumentala sa lucrare despre casa lui Osman, Idris Bitlisi recunoaşte răspicat victoria românească — atitudine rarisimă a cronisticii turce faţă de înfrîngerile suferite de Sublima Poartă —, reliefînd dimensiunile catastrofale pe care le-a căpătat ea în ochii musulmanilor: „Mulţi musulmani au fost şehid (martir — *n.n.)* în această ciocnire, *unde el a fost victorios (s.n.)* şi fiii poporului islamic au fost luaţi prizonieri sau jefuiţi. [. . .] Atunci sultanul Islamului, printr-o hotărîre rapidă, [. . .] renunţă la plecarea la Kastamonu şi îndată, tot ce era gata în puţin timp a fost transformat *într-o mişcare de apărare (s.n.)* de nori şi fulgere strălucitoare, în etape grăbite, pe mare şi pe uscat" [22].

Acţiunea militară rapidă şi surprinzătoare a forţelor militare româneşti conduse de Mircea cel Bătrîn a evidenţiat nu numai posibilitatea stopării expansiunii otomane la nord de Dunăre, dar şi a nimicirii potenţialului ei armat în Europa.

Motivaţia superioară a ofensivei lui Mircea — pedepsirea celor care îi prădaseră ţara şi preîntîmpinarea unei invazii otomane asupra teritoriului românesc — întregeşte armonia concepţiei şi execuţiei militare. Operînd în teritoriul inamic, voievodul român şi-a elaborat planul de operaţii astfel încît să-şi asigure şansele maxime de izbîndă. A hotărît declanşarea acţiunii în vreme de iarnă — atunci cînd forţele otomane din zona respectivă se aşteptau cel mai puţin — şi a alcătuit oastea exclusiv din cavalerie, care a putut să străbată

[21] *Ibidem*, p. 144—145.
[22] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 156.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

distanța pînă în tabăra akîngiilor de la Karînovasî în circa patru zile, alegînd judicios itinerarele de deplasare. Și-a stabilit cumpănit obiectivul strategic — distrugerea forțelor militare principale ale inamicului cantonate în zonă — realizîndu-l prin angajarea forțelor pe două direcții convergente.

Rapiditatea înaintării și atacarea prin surprindere a inamicului au scos în evidență valoarea planului de operații elaborat de comandamentul român, iar greutățile deplasării învinse de oștenii lui Mircea precum și năprasnica lovitură aplicată forțelor din tabăra dușmană — care practic a pulverizat orice încercare a inamicului de a se organiza — au probat înaltele calități combative ale oastei Țării Românești Muntenia.

Unul din rezultatele imediate ale glorioasei campanii a fost redobîndirea cetății Silistra, în care Mircea a instalat o puternică garnizoană românească.

Acțiunea militară descrisă mai sus, cu profunde efecte politice, este prima campanie ofensivă europeană îndreptată împotriva Imperiului otoman. Forțele victorioase ale domnului român au pătruns în imperiu așa cum o vor face și cele ale lui Iancu de Hunedoara sau Mihai Viteazul, otomanii văzîndu-și amenințat direct însăși Adrianopolul, capitala de atunci a statului turco-osman, aflat la distanță nu prea mare de Karînovasî. Ea a determinat o situație nouă pe eșichierul politic și militar sud-est european, demonstrînd — o dată mai mult — atît otomanilor, cît și marilor regate vecine — Ungaria și Polonia — valențele strategice și forța militară concretă a teritoriului românesc și a poporului român. A devenit clar din acel moment că voievodul Țării Românești se impunea cu repeziciune în conștiința politică a contemporanilor ca „unul din principalii organizatori ai grupării antiotomane" [23] europene angajate în acțiunea de stăvilire a expansiunii otomanilor și vizînd chiar alungarea lor dincolo de Marea Marmara, pe continentul asiatic. Din ambele direcții — a turcilor și a forțelor creștine — apărea evident că un factor nou și deosebit de puternic intervenise în raportul de forțe: factorul românesc. Neutralizarea lui, pe de o parte, cîștigarea lui, pe de alta, au fost cele două tendințe care s-au definit clar în decursul anului 1394. Este anul care consacră pe români în acest mare rol, pe care-l vor deține două secole la rînd pe scena istoriei universale.

În fața puterii otomane, transformată sub Baiazid I într-un imperiu bicontinental — imperiu care nimicise deja puterea de rezistență a popoarelor balcanice, desființase un stat, Bulgaria, și redusese la condiția de vasal pe împăratul Bizanțului —, era limpede că regatul Ungariei, una dintre puterile creștine interesate să stăvilească expansiunea otomană și deja obligată să facă față unor prime confruntări ce o puseseră serios în dificultate, trebuia să renunțe la politica anterioară expansionistă la sud de Carpați și să caute a stabili noi raporturi cu această solidă forță antiotomană. „Slăbită de lupte interne, Ungaria — lucru pe care Sigismund l-a înțeles prea bine — n-ar fi putut să stăvilească singură înaintarea turcă."[24]

Pe de altă parte, Baiazid, al cărui scop suprem era cucerirea Constantinopolului, a fost obligat să ia act de apariția acestui adversar redutabil — Mircea cel Bătrîn — care era nu numai un mare comandant militar, ci și un excepțional om politic, capabil să-și conjuge acțiunile cu adversarii anatolieni ai sultanu-

[23] D. Anghelov, în *Istoria na Bălgaria*, vol. III, Sofia, 1982, p. 367.
[24] *Magyarország hadtörténete*, vol. I, Budapesta, 1984, p. 86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui [25], și pe care cronicarul turc Kemal pașa zade avea să-l numească „regele regilor din țările creștine de pe vremea sa" [26].

Dîndu-și seama că fără măsuri militare energice împotriva Țării Românești dezechilibrul de forțe provocat de Mircea cel Bătrîn în sud-estul Europei prin victoria repurtată la sud de Dunăre poate deveni amenințător pentru însăși soarta cuceririlor otomane din Peninsula Balcanică, Baiazid I a revenit de urgență în Rumelia abandonînd deocamdată frontul din Asia Mică, considerînd — zice cronica otomană — că „se află într-o afacere de nerezolvat" [27].

În primăvara anului 1394 Baiazid era deja la Adrianopol și organiza o expediție de mari proporții, dispunînd mobilizarea întregului potențial militar al imperiului, inclusiv oștile tuturor vasalilor din Asia și Europa. Era cea mai mare armată pe care Imperiul otoman o mobilizase pînă atunci. În stilul bombastic caracteristic cronicilor otomane, Idris Bitlisi descrie astfel aceste pregătiri: „[...] stindardul de plecare în *gază* a fost ridicat și înălțat pînă în culmea constelațiilor firmamentului și a fost emis un *firman* semnat de destin, în care se prevedea că *akîncii* din Rumelia vor fi, conform obiceiului strămoșesc, [...] echipați și pregătiți, ca să se îndrepte din toate părțile și din toate direcțiile spre Iflak și că, fără întîrziere, emirii și soldații din Rumelia și Anatolia să se îndrepte spre Edirne (Adrianopol — *n.n.)* și, în sfîrșit, așa cum se amestecă cele două fluvii Tundja și Meridj, unul într-altul, așa să se unească armatele pline de tumult [...], cele două valuri de luptători să se întîlnească ca talazurile mării" [28].

În această atmosferă de pregătiri febrile sosesc la Adrianopol soli de la Sigismund care-l somează pe Baiazid să nu mai întreprindă acțiuni împotriva statelor creștine. Răspunsul sultanului, orgolios și arogant, este dus de soli la Buda, și aceiași soli informează despre ținta viitoarei campanii: Țara Românească. În noua conjunctură politico-militară caracterizată de agresivitatea deosebită a Imperiului otoman, Sigismund se vede obligat [29] să renunțe, cel puțin pe moment, la vechile pretenții ale politicii ungare la sud de Carpați și să înceapă demersuri pentru formarea unui front comun româno-ungar, antiotoman. Astfel, la 26 mai 1394 el dădea primele instrucțiuni, într-un document din care reiese noua atitudine față de Mircea, tratat ca un șef de stat independent, a cărui colaborare era mai mult decît necesară [30].

Eforturile lui Sigismund de a închega o alianță antiotomană cu românii vizau fără îndoială și Moldova, aflată atunci în strînsă legătură cu Țara Românească, cele două state românești de la sud și est de Carpați prezentîndu-se ca un bloc politic omogen. Aceste eforturi s-au lovit însă de interesele Poloniei, care, neamenințată direct de expansiunea otomană, punea pe primul plan rivalitatea sa cu Ungaria și de accea vedea în noua configurație politică o amenințare la poziția ei politică în această regiune. Ca urmare, în urma dispariției lui Roman I Mușat, în vara anului 1394, Polonia sprijină urcarea pe tronul Moldovei a lui Ștefan I, în care Sigismund nu mai vedea un posibil aliat. Încercînd să atragă cu forța Moldova în sfera sa de influență, regele Ungariei întreprinde la începutul anului 1395 o expediție la est de Carpați.

[25] *Cronici turcești*, vol. I, p. 156.
[26] Apud Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 126.
[27] A. Decei, *op. cit.*, în *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 142.
[28] *Ibidem.*
[29] *DRH, D*, vol. I, p. 173.
[30] *Ibidem*, p. 129.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Războiul victorios purtat de Țara Românească Moldova împotriva agresiunii ungare (1394—1395). Un prim corp al oastei ungare — conform izvoarelor „numeroasă" și „prea puternică" —, condus de Ștefan de Kanisza, a primit misiunea de a forța pasurile munților spre a permite grosului armatei regale pătrunderea în Moldova [31]. Prevederea dovedea că, în pofida secretului păstrat referitor la direcția ofensivei ungare, voievodul Ștefan I inițiase deja un plan de apărare a țării sale. Acesta a constat din ridicarea oastei țării, care, potrivit relatării cronicarului Ioan de Thurócz [32], era alcătuită dintr-o mare mulțime de arcași. Detașamente ale ei au închis pasurile munților cu baricade *(prisăci — indagines)*, organizînd rezistența în preajma lor, în terminologia epocii „straja". Cetățile Moldovei vizate direct de inamic, îndeosebi Neamțul [33], au fost, de asemenea, pregătite pentru a face față unui eventual asediu.

Analiza componenței armatei de invazie, prin prisma documentelor cunoscute, relevă ridicarea generală la luptă a forțelor regatului Ungariei, cea mai mare parte a acestora trebuind să însoțească pe suveran în campania sa împotriva Moldovei.

Corpul principal al oastei de invazie, condus de monarhul Ungariei, a ajuns către sfîrșitul primei decade a lunii ianuarie 1395 la trecătorile Carpaților Orientali. În Transilvania, itinerarul de marș al armatei regale a fost jalonat de localitățile Turda — Cristurul Secuiesc — Odorhei, planul inamic de campanie vizînd trecerea munților prin pasul Vlăhița, apoi prin Ghimeș-Făget, mai departe urmîndu-se valea rîului Trotuș. Pe plaiurile alpine, la pasuri, apărînd baricadele ce închideau comunicațiile, oștenii lui Ștefan I s-au bătut cu înverșunare, producînd pierderi inamicului, hărțuindu-l și întîrziindu-i înaintarea [34]. În cursul acestor acțiuni un detașament din compunerea avangărzii ungare a fost respins și pus pe fugă [35].

Fără să mai aștepte rezultatul acțiunii de forțare a trecătorilor de către gruparea sa de avangardă, Sigismund de Luxemburg și consilierii săi militari au decis, în a doua jumătate a lunii ianuarie, angajarea trupelor ungare de care dispuneau într-un alt pas montan, cu speranța realizării surprinderii și, oricum, a divizării forțelor române ce apărau hotarele Moldovei [36].

Ofensiva forțelor ungare, deși nu s-a putut dezvolta pe direcția propusă, fiind oprită în trecătoarea apărată de români, a permis totuși trupelor comandate de Ștefan de Kanisza să debușeze pe versantul oriental al Carpaților Răsăriteni. Aici, în zona de podgorie, trupele ungare invadatoare au dezlănțuit un val de teroare, prin ucideri, incendii și jafuri *(potenter irruens, et plurima nocumenta, incendia et predam grandem inibi perpetrans)* [37], urmărind atragerea și fixarea forțelor române spre a facilita astfel înaintarea grosului armatei regale. Procedeul nu a avut urmările scontate, oastea Moldovei continuînd să interzică traversarea munților. În aceste împrejurări, trupele lui Ștefan de Kanisza s-au întors din nou în ținutul muntos spre a încerca să cadă în spatele liniilor de

[31] Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în AUB-Ist., XV (1966), p. 59—74.
[32] *SRH*, vol. I.
[33] Nicolae Constantinescu, *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, în SCIV, nr. 1/1960, p. 81—102; idem, în SCIV, nr. 2/1962, p. 480—483.
[34] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 383, 414.
[35] *DRH, D*, vol. I, p. 132.
[36] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 383.
[37] *Ibidem*, p. 414.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

apărare românești și a deschide apoi calea trupelor regelui Sigismund [38]. Forțele românești, luptînd într-un teren binecunoscut, au evitat încercuirea preconizată de inamic și au început să se replieze în adîncimea propriului teritoriu. Oastea ungară de invazie a fost silită de împrejurări, potrivit cronicii lui Ioan de Thurócz, să treacă de la dispozitivul de luptă călare la cel pedestru[39]. Este o confirmare documentară a faptului că detașamente românești de trupe mobile au desfășurat neîncetate lupte de hărțuire a coloanelor de marș inamice, stînjenindu-le înaintarea, producîndu-le pierderi și subminîndu-le moralul.

Așa cum rezultă din izvoarele de epocă, la 30 ianuarie 1395 armata regelui Sigismund se afla în fața satului *(villa)* Piatra lui Crăciun (Piatra Neamț), poziția și dispozitivul forțelor lăsînd să se întrevadă intenția comandamentului ungar de a căuta obținerea deciziei militare prin asedierea cetății Neamț și, probabil, a celei de la Suceava.

În acest moment al evoluției situației militare a intervenit însă o soluționare politică a conflictului. Cu toate că rezistența opusă pînă atunci de oastea românească nu lăsa să se întrevadă un sfîrșit victorios al invaziei, potrivit unor documente ulterioare ale cancelariei ungare domnul Moldovei ar fi acceptat suzeranitatea monarhului Ungariei. La 3 februarie 1395, aflat în fața cetății Neamțului, Sigismund de Luxemburg trebuia să se mulțumească cu un rezultat minimal al invaziei sale în Moldova și să înceapă retragerea oastei.

Dar acceptarea de către Ștefan I a suzeranității lui Sigismund nu s-a dovedit decît un punct al planului războiului de apărare a Moldovei. Urmărind cu consecvență scopul strategic al acestuia — nimicirea armatei de invazie ungară — comandamentul român a hotărît angajarea decisivă a inamicului pe itinerarul său de retragere. Locul loviturii hotărîtoare a fost ales la Hindău, unde avea să se înregistreze o strălucită victorie românească. Primul letopiseț de la Putna consemnează: „Ștefan Voievod [...] acesta a biruit pe Jigmont (Sigismund — *n.n.)* craiul unguresc la Hindov" [40]. Cum redactarea acestei cronici este atribuită vremurilor domniei lui Ștefăniță Voievod [41], este probabil ca informația să fi fost preluată după inscripția pietrei de mormînt de la Rădăuți a lui Ștefan I [42]. Pusă din porunca și prin grija lui Ștefan cel Mare, la 1479/1480, lespedea funerară pomenește pe „Io Ștefan cel Bătrîn Voievod [...] care a bătut pe unguri la Hindău" [43]. Așadar, victoria românească din 1395 poartă întărirea de veracitate a marelui Ștefan al Moldovei. De altminteri, un act al Ordinului teutonic, din 1416, evocînd campania lui Sigismund în Moldova anului 1395, amintește „marea vărsare de sînge creștin" petrecută atunci [44].

O succintă înfățișare a bătăliei răzbate din rîndurile unei diplome a regelui Sigismund, datată la 11 martie 1395, adică la o lună după evenimente [45]. Documentul descrie meritele lui Ștefan de Kanisza întru apărarea persoanei suveranului Ungariei, acesta stîndu-i mereu alături, împotriva asalturilor oștirii române dispuse în unghi *(cuneus)*. Cu o mare îndrăzneală — se apreciază

[38] *Ibidem*, p. 383.
[39] *SRH*, vol. I.
[40] *Cronicile slavo-române*, p. 44, 48.
[41] *Ibidem*, p. 47.
[42] Ilie Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 53, n. 2.
[43] E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, vol. I, Wien, 1903, p. 105.
[44] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1935, p. 444.
[45] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 362—363.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în diplomă — comitele ar fi reuşit, punîndu-şi viaţa în primejdie, să respingă atacul forţelor române.

Circumstanţele desfăşurării luptelor par să confirme ipoteza localizării bătăliei finale la traversarea munţilor de către oastea ungară aflată în retragere, prin pasul Oituz, la pîrîul Hindău [46], în preajma datei de 12 februarie 1395.

Locul impus de comandamentul român pentru desfăşurarea bătăliei decisive — o trecătoare montană — nu a permis oastei ungare organizarea unui dispozitiv de luptă care să-i înlesnească utilizarea tuturor efectivelor sale în mod eficient. La aceasta a contribuit esenţial şi atacul prin surprindere al forţelor române, dispuse în amintita formaţie în unghi, care a fracţionat coloana ungară angajată în trecătoare, izolînd totodată comandamentul inamic, pe regele Sigismund de Luxemburg şi pe cei ce-l însoţeau de o parte însemnată a trupelor proprii. Simultan ambele fracţiuni ale coloanei ungare au fost antrenate în luptă de către forţele româneşti care controlau cu fermitate flancurile trecătorii. Desfăşurarea bătăliei înfăţişează unul din cazurile clasice ale războiului în munţi, a cărui însemnătate teoretică pentru arta militară o va sublinia marele căpitan al timpurilor moderne Mauriciu de Saxa: „Cei ce poartă războiul în munţi nu trebuie să se aventureze niciodată în defileuri fără ca să pună mai înainte stăpînire pe înălţimi: astfel ambuscadele dispar şi se poate trece în siguranţă. Fără aceasta există marele risc al nimicirii, al revenirii înapoi nu fără mari pagube şi uneori al pierderii tuturor forţelor fără putinţa scăpării" [47].

Pierderile pe care oastea ungară le-a suferit au fost deosebit de însemnate, regele însuşi, direct vizat de atacul din munţi, salvîndu-şi cu greutate viaţa.

Bătălia a evidenţiat elemente originale de artă militară românească. Astfel, împiedicarea inamicului de a-şi constitui un dispozitiv închegat de luptă se relevă ca o trăsătură fundamentală a planului conceput pentru desfăşurarea bătăliei. S-a urmărit, de asemenea, anihilarea regelui Ungariei şi a comandamentului acestuia, ceea ce urma să faciliteze într-o a doua fază nimicirea totală a armatei de invazie. Totodată, adoptarea unui dispozitiv de luptă elastic — cu trupele proprii aşezate în formă de unghi — era destinată să creeze un evantai larg de posibilităţi de acţiune ulterioară; fie încercuirea inamicului, cum s-a şi petrecut, fie replierea, fie angajarea urmăririi energice a trupelor adverse.

Tratatul de alianţă antiotomană între Mircea cel Bătrîn şi Sigismund de Luxemburg: 7 martie 1395. Tratativele începute de Sigismund şi Mircea în anul precedent pentru realizarea unei coaliţii antiotomane româno-ungare s-au concretizat în tratatul perfectat de cei doi la Braşov pe data de 7 martie 1395. Acesta este primul tratat de cooperare militară antiotomană încheiat între două state creştine.

În circumstanţele înfrîngerii sale în Moldova, Sigismund de Luxemburg a fost obligat să accepte condiţiile puse de domnul Ţării Româneşti, inclusiv recunoaşterea posesiunilor sale ardelene şi a banatului de Severin. Cei doi contractanţi apar din textul tratatului (cum s-a observat în repetate rînduri de istoriografia noastră) ca doi şefi de stat perfect egali, care au în vedere o

[46] Ion Ionaşcu, *Lupta vrîncenilor pentru apărarea munţilor de cotropirea habsburgică în sec. XVIII*, în AUB — Ist., 1957, p. 69—70, 117. Pîrîul Hindău, cunoscut astăzi sub numele de Cernica, se varsă în rîul Poiana Sărată, judeţul Vrancea.

[47] Maréchal de Saxe, *Mes rêveries*, Paris — Limoges, 1895, p. 88.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acțiune comună de mare amploare ce depășește obiectivul pur defensiv. Reiese limpede că între Mircea și Sigismund s-a discutat eventualitatea unei adevărate cruciade, dar domnul român a reușit să înscrie în tratat clauza esențială că: „de asemenea, cînd și de cîte ori încă se va întîmpla ca pomenitul domn regele, să meargă el însuși sau să trimită numai oștirea și pe oamenii lui în părțile acelea, prin altă parte decît prin locurile supuse puterii noastre și stăpînirii noastre, precum ar fi dincolo și aproape de Dunăre, prin locuri învecinate cu stăpînirea noastră și cu Dunărea, atunci noi cînd și de cîte ori se va întîmpla, cum se spune mai sus, ca ei să treacă pe lîngă Dunăre, să fim ținuți și datori a le trimite și a pune să li se dea pe Dunăre hrană potrivită, cum se spune mai sus, cu banii lor, ori în ce fel se va putea ajunge la dînșii cu această hrană" [48]. Domnul român refuza deci o aventurare într-o eventuală expediție ungară care să-l oblige a ieși cu oastea sa din hotarele țării — concepție ce va rămîne definitivă în doctrina militară românească. El se obliga numai la furnizarea hranei și aceasta în schimbul plății.

Dar, dacă Sigismund își asigura prin acest tratat libera trecere pe teritoriul Țării Românești în cazul unei campanii la sud de Dunăre, precum și subzistența „totdeauna potrivită pentru banii lor" [49] și asistența răniților, la rîndul său Mircea obținuse asigurarea sprijinului ungar în fața unei eventuale invazii otomane, care deși nespecificată era fără îndoială iminentă. Același tratat servea deci atît politicii de cruciadă a lui Sigismund, cît și politicii de apărare a voievodului român, putînd fi socotit cea dintîi mare victorie a diplomației lui Mircea. Ea a făcut ca, spre deosebire de șefii de stat sud-dunăreni, Mircea cel Bătrîn să nu fie izolat în fața agresiunii otomane, ci să-i facă față ca parte a unei puternice coaliții.

Mircea cel Bătrîn ne apare astfel ca înțeleptul voievod român care a știut să îmbine magistral diplomația cu arta militară, reușind să opună adversarului nu numai forța armelor sale, ci și o coaliție politico-militară menită a-i susține propriul efort militar. Acest principiu va deveni o tradiție seculară pentru toți marii conducători ai destinelor poporului nostru.

Marea invazie otomană în Muntenia. Strălucita victorie de la Rovine a oastei conduse de Mircea cel Bătrîn (17 mai 1395) *. Campania otomană ale cărei pregătiri începuseră încă din primăvara anului 1394 era de asemenea proporții încît aceste pregătiri nu au putut fi terminate în acel an: „venind

[48] *DRH, D*, vol. I, p. 141.
[49] *Ibidem.*

* Această dată a fost stabilită pentru prima oară, pe baza unei mărturii contemporane — *Tipiconul lui Romanov* —, de către marele savant B. P. Hasdeu în anul 1876 *(Originele Craiovei*, în „Columna lui Traian", an VII) și demonstrată pe baza altui document contemporan de C. Litzica *(Din domnia lui Mircea Vodă*, în CL, XXXV, p. 473—476). Cu toate acestea, Dimitre Onciul a adoptat greșita datare de 10 octombrie 1394 (propusă de istoricul cch C. Jireček în anul 1892), datare ce nu explică succesiunea reală a evenimentelor istorice, caracterul și semnificațiile bătăliei de la Rovine. Aceasta, dintr-o victorie românească se transformă într-o parțială înfrîngere militară și într-un total eșec politic. Data de 10 octombrie are ca temei doar o atestare într-o cronică sîrbească tîrzie (păstrată în 10 copii), greșit informată și asupra lui Constantin Dragaș, divizat în două persoane distincte: Constantin și Dragaș. Lipsa de credibilitate a acestui izvor a fost demonstrată încă din 1927 de academicianul sîrb G. S. Radojicić, cel mai mare specialist în istoria vechii literaturi sîrbe; istoriografia recentă a adoptat data corectă — 17 mai 1395 —, cînd se știe cu absolută siguranță că în lupta cu Mircea cel Bătrîn a murit Constantin Dragaș alături de Marco Kralević.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aproape iarna — scrie cronicarul turc Kemal paşa-zade — nu mai era timp pentru o campanie îndepărtată" astfel încît a fost amînată în „primăvara" [50] anului următor, 1395.

La 6 aprilie 1395, conform tratatului de la Braşov, Sigismund, care între timp ajunsese la Buda [51], dispunea recrutarea şi pornirea de oşti spre Ţara Românească, iar spre sfîrşitul lunii mai, „ridicînd o oaste puternică de credincioşi ostaşi ai regatului nostru" [52], a pornit spre Ţara Românească, fiind atestat la Braşov abia pe data de 21 iunie, iar la Cîmpulung, „în tabără", la 6 iulie 1395.

Vîrf de suliţă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, descoperit la Curtea de Argeş

Între timp avusese loc confruntarea decisivă româno-otomană, al cărei punct culminant l-a constituit marea victorie de la Rovine.

În fruntea unei armate apreciată de izvoarele istorice la un efectiv de circa 40 000 de oameni, căreia fuseseră siliţi să i se alăture vasalii sîrbi şi macedoneni — Ştefan Lazarević al Serbiei, Constantin Dejanović (Dragaš) şi Marco Kralević —, Baiazid I a trecut Dunărea pe la Nicopol — Turnu şi a pătruns apoi în Ţara Românească, ţintind spre capitala ţării, oraşul Curtea de Argeş. Apreciind în mod just raportul de forţe, Mircea cel Bătrîn şi-a dat seama că angajarea bătăliei în cîmp deschis nu avea şanse de reuşită. Şi aşa cum făcuseră în atîtea rînduri iluştrii conducători ai strămoşilor săi, domnul Ţării Româneşti a hotărît să adopte strategia şi tactica războiului popular. Concomitent cu hărţuirea continuă şi cu lovirea prin surprindere a forţelor invadatoare, în scopul diminuării potenţialului combativ al duşmanului, el şi-a deplasat gruparea principală a oastei spre un loc dinainte ales, care să nu permită desfăşurarea şi acţiunea în bune condiţii a puhoiului otoman. Totodată, a luat măsuri ca populaţia din satele de pe direcţia de înaintare a otomanilor să îngroape grînele, să otrăvească fîntînile şi să se refugieze în munţi şi păduri pentru ca foamea, setea şi nesiguranţa să constituie tot atîtea elemente ostile pentru invadatori. De asemenea, a acţionat cu succes pentru a nimici detaşamentele de azapi şi de akîngii trimise după prăzi.

Mărturia cronicarului bizantin Laonic Chalcocondil este lămuritoare pentru concepţia de purtare a războiului din 1395 de către voievodul muntean: „Mircea, strîngînd oastea ţării, nu şi-a făcut planul să vină asupra lui (Baiazid — *n.n)*, ci cu multă grijă şi-a pus la adăpost în muntele Braşovului femeile şi copiii. Mai apoi însă se ţinea şi dînsul cu armata pe urmele lui Baiazid prin pădurile de stejar ale ţării, care sînt multe şi acoperă în toate părţile ţara, să nu fie uşor de umblat pentru duşmani şi nici lesne de cucerit. Şi, ţinîndu-se pe urma lui, săvîrşea isprăvi vrednice de amintit, dînd lupte cînd vreo unitate duşmană rupîndu-se (de restul trupelor — *n.n)* se îndrepta undeva prin ţară după hrană sau după prindere de vite; şi aşa, cu foarte mare îndrăzneală, se

[50] A. Decei, *op. cit.*, p. 145.

[51] Pentru itinerarele lui Sigismund de Luxemburg în anii 1394—1395 a se consulta lucrarea lui Elmer Mályusz, *Zsigmondkóri okleveltár. I (1387—1399)*, Budapest, 1951, p. 361—462.

[52] *DRH, D*, vol. I, p. 157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONFRUNTĂRILE MILITARE ROMÂNO-OTOMANE DIN ANUL 1395

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ținea de armată. Ținîndu-se de urma lui Baiazid, se lupta întruna cu dînsul în chip strălucit. Și se zice că armata fiind în cale, se ținea strîns în urma ei, punînd-o la mare suferință și o aducea în situații grele și nu înceta să-i facă stricăciune" [53].

Cît privește structura organizatorică, înzestrarea și compoziția oștirii române, în izvoarele de epocă se indică atît prezența pedestrașilor, cît și a călăreților. După cronicarul turc Idris Bitlisi, oastea lui Mircea cel Bătrîn era alcătuită, potrivit limbajului părtinitor al cronicarului, din „necredincioșii adunați pe cîmpul de bătălie [. . .] toți pedeștri și călăreți răufăcători" [54]. La rîndul său Ibn-i Kemal, alt cronicar turc, furnizează unele amănunte atît cu privire la pregătirile făcute de voievodul român pentru întîmpinarea agresiunii, cît și referitoare la compunerea și înzestrarea trupelor: „adunase oastea țării sale, strîngîndu-i pe călărețiși pedestrașii săi, le dăduse arme și unelte, încît îi umpluse de arme" [55]. Despre „armele și uneltele de luptă ale românilor" avea să furnizeze informații și cronicarul Enveri [56].

Locul exact unde s-a desfășurat confruntarea decisivă româno-otomană este dificil de stabilit deoarece indicațiile izvoarelor sînt vagi și adesea contradictorii. În timp ce unele vorbesc despre „un loc neprielnic", „pe malul unui rîu" (cronica anonimă bulgară), alte cronici, cum sînt cele otomane, pomenesc „un loc de bătălie" (ugraș yerinde) situat pe rîul Argeș („Arkîș", după Enveri, sau „Arkaș", după Nești). Leunclavius nota că bătălia s-a dat „în loco quem Turci tam Arcas quam Artzes nominant" („într-un loc pe care turcii îl denumesc atît Arcas cît și Artzes"). Tradiția istorică tîrzie a dat și un nume locului bătăliei — LA ROVINE —, cum se indică în *Letopisețul cantacuzinesc* (în el localizîndu-se însă bătălia undeva pe malul Ialomiței), iar majoritatea letopisețelor sîrbești leagă locul bătăliei de *Urvina* (adică la șanțuri, rîpe sau pe loc mlăștinos). Întrucît unele surse otomane se referă la rîul Argeș, iar altele indică limpede prezența munților în preajma locului bătăliei, luînd în considerare și itinerarul urmat de Baiazid de la Nicopol-Turnu spre capitala Țării Românești, este de admis că sîngeroasa confruntare armată româno-otomană s-a desfășurat în apropiere de aceasta din urmă, probabil la confluența Argeșului cu Vîlsanul (lîngă Merișani, la circa 15 km nord-vest de orașul Pitești) [57].

Este deci de presupus că pe malul rîului Argeș, pe un teren mlăștinos și acoperit cu păduri, a hotărît voievodul român să angajeze bătălia hotărîtoare împotriva forțelor otomane conduse de Baiazid [58]. S-a desfășurat aici una din cele mai crîncene și mai dramatice încleștări din istoria militară a românilor: „lănci fără număr s-au frînt atunci și mulțimea săgeților a fost nenumărată, încît văzduhul nu se mai putea vedea de desimea lor", iar rîul „curgea roșu de sîngele ce ieșea din mulțimea trupurilor căzute" — se relata într-o cronică bulgară contemporană evenimentelor [59]. Se clătinau, lovite de români din toate părțile, „cetele de războinici turci din Asia și Tracia, precum și cele ale vasalilor din Macedonia și Serbia" — apreciază cronicarul bizantin Sphrantzes [60]. A fost „o luptă crîncenă", „o mare bătălie", consemnau cronicile oto-

[53] *Expuneri istorice*, p. 63—64.
[54] *Cronici turcești* vol. I, p. 158.
[55] *Ibidem*, p. 126—127.
[56] *Ibidem*, p. 39.
[57] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 93 și urm; idem, *Curtea de Argeș (1200—1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 13.
[58] Gheorghe Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1976, p. 44—47.
[59] Ivan Duicev, *Iz starata bălgarska knižnina*, vol. II, Sofia, 1944, p. 270.
[60] Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401—1477*, ed. V. Grecu, București, 1966, p. 223.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE LA ROVINE
(17 MAI 1395)

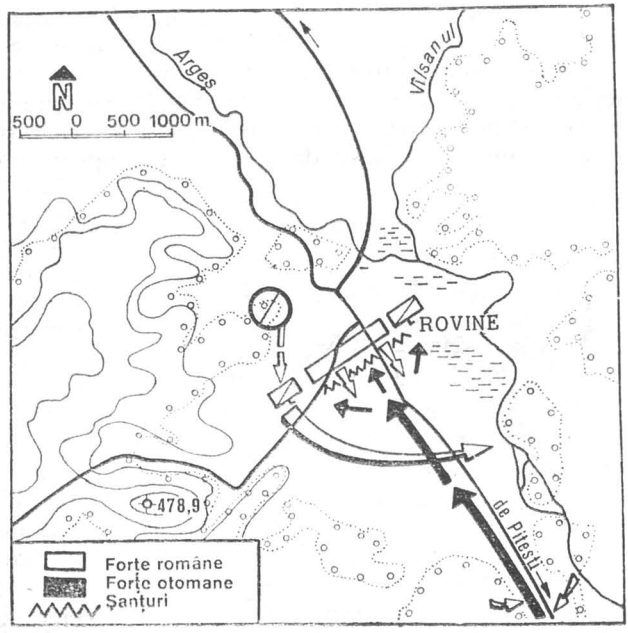

mane, masivele formaţii de ieniceri şi spahii izbindu-se de apărarea dîrză a românilor. Atunci cînd a sesizat momentul de criză al atacului otoman, Mircea şi-a trimis într-un contraatac de flanc, prin surprindere, cavaleria descălecată, „astfel încît, atît din partea musulmanilor, cît şi din partea ghiaurilor au murit mulţi oameni" — aşa cum consemnează Orudj bin Adil. Alături de otomani, aici şi-au pierdut viaţa numeroşi comandanţi nemusulmani, printre care s-au aflat: eroul de mai tîrziu al baladelor sîrbeşti, Marco Kralević, cneazul din Prilep; Constantin Dejanović de la Strumiţa, socrul împăratului bizantin Manuil II Paleologul; un Andrea şi un Comnen — cum indică letopiseţul sîrbesc de la Dečani.

Dîrzenia şi vitejia oştenilor români, precum şi marile pierderi suferite de trupele otomane au obligat pe sultanul Baiazid să ia măsuri pentru a evita catastrofa. „Atunci — arată Laonic Chalcocondil — Evrenos bei l-a sfătuit pe Baiazid să ridice o fortificaţie de pămînt şi din trunchiuri de copaci — o tabie (un fel de redută — *n.n.*) — pentru ca la adăpostul ei să-şi regrupeze forţele ce fugeau de pe cîmpul de luptă şi să reziste."

Bătălia de la Rovine s-a încheiat cu o categorică biruinţă românească. „Biruit-au Mircea Voievod pe turci şi făr-de număr au pierit, trecînd Baezet Dunărea fără vad" [61] — consemnează lapidar cronica ţării. Marea confruntare cu armata Imperiului otoman a dezvăluit invadatorilor un popor viteaz, călăuzit de un conducător energic şi iscusit, hotărît să apere cu orice preţ independenţa ţării sale.

[61] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 30. Ştirea despre lupta dintre „cumplitul ţar Baiazid" şi „autocratul şi marele voievod al Valahiei, Ioan Mircea" a fost consemnată şi în letopiseţele ruseşti; vezi *Polnoe sobranie ruskih letopisei*, XI, p. 150 (sub anul 1392).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Data adevărată a acestei memorabile bătălii, 17 mai 1395, admisă recent în istoriografie, înlătură orice discuție asupra caracterului ei: a fost o victorie categorică, și anume o victorie românească, fără a ignora desigur aportul corpului aliat trimis de Sigismund de Luxemburg și condus de Ștefan de Losoncz, care participă la acțiunea trupelor române de curățire a teritoriului românesc de rămășițele trupelor otomane înfrînte [62]. Abia la 6 iulie 1395 — cînd Baiazid se afla de cel puțin o lună la sudul Dunării [63] și cînd Sigismund știa sigur că la sud de Carpați nu mai existau oști otomane, cu excepția garnizoanei de la Turnu — regele Ungariei străbate fără dificultăți teritoriul Țării Românești și asediază cetatea Turnu „unde se afla mulțimea preacruzilor turci care-i atacau pe creștini" [64], luînd-o din mîinile acestora. Este singura acțiune recunoscută chiar de Sigismund în actele sale.

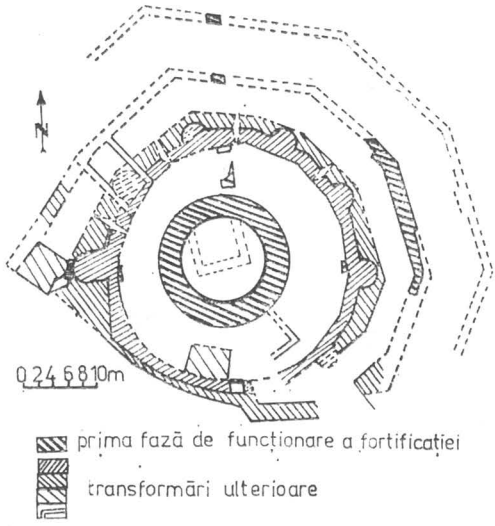

Planul cetății Turnu

Prin urmare, victoria repurtată de români la Rovine, sub strălucita conducere a lui Mircea, a fost expresia angajării unanime a întregului popor la apărarea intereselor fundamentale ale țării. Unanimitatea acestei angajări o ilustrează aplicarea strategiei războiului de tip popular — a ridicării la arme a întregului popor și pîrjolirii pămîntului în fața invadatorului —, precum și unitatea de acțiune a oastei române în momentele decisive ale încleștării. Privită în semnificațiile ei majore, bătălia de la Rovine rămîne în analele istoriei naționale ca o expresie elocventă a voinței poporului român de a nu permite instituirea dominației străine, de a-și apăra țara, pămîntul străbun, chiar cu prețul jertfei supreme.

Împrejurările înlăturării garnizoanei otomane de la Turnu, încă nu deplin lămurite în amănunte, ni-l arată pe regele ungar retrăgîndu-se în direcția Severin—Orșova—Caransebeș, în urma veștii despre moartea soției sale, iar în drum suferind o înfrîngere „la o posadă" din partea românilor. Pe de altă parte, în martie 1396 găsim prima atestare a faptului că în Țara Românească fusese instalat, cu sprijin polon [65] și otoman[66], un domn, Vlad, pe care Mircea cel Bătrîn va reuși să-l înlăture abia după lupta de la Nicopol. Înlănțuirea evenimentelor, încă insuficient cercetate, pare a fi aceasta: după victoria românească de la Rovine și lichidarea ultimei consecințe a expediției lui Baiazid

[62] Detașamentul, precedînd cu mult trupele conduse personal de regele Sigismund, trebuie să fi ajuns la cîteva zile după consumarea bătăliei de la Rovine *(DRH, D*, vol. I, p. 173).

[63] Întors din campania din Țara Românească, Baiazid ordonă executarea, la 3 iunie 1395, a lui Șișman. Deci la această dată el era deja în sudul Dunării.

[64] *DRH, D*, vol. I, p. 157.

[65] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 374—375.

[66] *DRH, D*, vol. I, p. 167.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

— capul de pod de la Turnu —, Sigismund de Luxemburg a luat în stăpînire proprie cetatea cucerită [67], ceea ce schimba neașteptat termenii înțelegerii de la Brașov, aliatul devenind agresor. Adăugîndu-se direcția luată de trupele în retragere — Severinul —, subiectul vechii dispute între Țara Românească și regatul ungar, intențiile regelui de a profita de împrejurări spre a cuceri această parte a Țării Românești au devenit și mai clare, determinîndu-l pe Mircea să reacționeze pe calea armelor. „De asemenea, în sfîrșit adunînd o oaste puternică de credincioși de ai noștri, noi îndreptîndu-ne spre Țara Românească, străbătînd aproape cea mai mare parte din pomenitele ținuturi, am împresurat cu putere cetatea Nicopolul Mic, unde sălășluia o mare mulțime de turci, și am cuprins, nu fără vitejiile acelor fii ai răposatului Nicolae palatinul, acea cetate și am lăsat-o în mîinile credincioșilor noștri, [și] chiar lui Mircea, voievodul nostru al Țării Românești, care fusese asuprit de acei turci, i s-a înapoiat stăpînirea, în numele acelor credincioși ai noștri; în cele din urmă, întorcîndu-ne noi înapoi cu o fericită biruință spre țara noastră a Ungariei, îndrăzneața și învîrtoșata mulțime a românilor, condusă de pomenitul Mircea Voievodul, alunecat pe calea vechii necredințe, a înconjurat oastea noastră, în trecătorile foarte înguste ale munților, numite Posada, aruncînd cu viclenie împotriva noastră și alor noștri săgeți otrăvite și ucigătoare. Și fără întîrziere, pomenitul Nicolae palatinul s-a pus împotrivă pentru noi, el însuși cu ai săi, ca un scut de apărare, și, îndepărtînd cu vitejie năvala acelor români, nu fără moartea și rănirea multora din însoțitorii lui, ne-a înlesnit nouă ieșirea de pe acele drumuri" [68].

Această victorie a zădărnicit o eventuală cucerire a Severinului, determinîndu-l pe Sigismund să se grăbească a trece în Banat și de acolo în Transilvania. Ea a umbrit desigur raporturile dintre aliați, dar nu le-a deteriorat în așa măsură încît să facă imposibilă cooperarea viitoare sub amenințarea mai gravă a pericolului otoman. Din păcate, neînțelegerea temporară dintre cei doi șefi de stat a dat prilejul amestecului extern polono-otoman în treburile interne ale Țării Românești. Acest amestec s-a soldat cu expediția otomană din toamna anului 1395 — cînd trupele otomane reușesc să ajungă pînă la Brașov, dar sînt respinse de populația locală sub conducerea lui Ioan Iacobi [69] — și cu instalarea în partea de est a Țării Românești a unui al doilea domn, supus celor două puteri, în vreme ce Mircea este obligat să se retragă în Oltenia, de unde va continua rezistența pînă la înlăturarea lui Vlad și restabilirea stăpînirii sale asupra întregului teritoriu.

Participarea românilor la bătălia de la Nicopol (25 septembrie 1396). Evenimentele care se derulau pe scena politică și militară a spațiului sud-est european evidențiau din plin faptul că Imperiul otoman reprezenta nu numai o putere militară de prim rang în Balcani, ci o mare primejdie pentru toată Europa.

Trimișii regelui Ungariei colindaseră numeroase state ale apusului Europei [70]: la Paris, unde — potrivit cronicarului Jean Froissart — au comu-

[67] *Ibidem*, p. 157.

[68] *Ibidem*, p. 182—183.

[69] G. Gündisch, *Die Turkeneinfalle in Siebenburgen*, în „Jahrbücher für Geschichte Ost-Europas", II (1937), p. 393—396.

[70] Pe larg această problemă la J. Delaville le Roulx, *La France en Orient au XIVe siècle. L'Expédition du Maréchal Boucicault . . .*, vol. I, Paris, 1886, p. 228 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nicat lui Carol al VI-lea îngrozitoarea ştire: Baiazid se lăudase că va da calului său ovăz pe altarul bisericii Sf. Petru din Roma; la Dijon, stăruind pe lîngă ducele de Burgundia; la Veneţia, lăudîndu-se sus şi tare că va desfăşura o campanie victorioasă etc. În cele din urmă campania a fost dezlănţuită, forţelor lui Sigismund alăturîndu-li-se cavaleri francezi, englezi, germani. Aceştia, după concentrarea în zona capitalei Ungariei, s-au deplasat de-a lungul Dunării spre Orşova, pe unde au trecut fluviul; cruciaţii şi-au continuat apoi înaintarea spre Vidin, unde li s-a alăturat ţarul Sracimir cu trupele sale. Cetatea Rahova, apărată cu înverşunare de garnizoana otomană, a fost luată după mari eforturi, fapt ce a arătat, încă din această fază, slăbiciunile conglomeratului cruciat. În sfîrşit, oastea creştină a ajuns în faţa cetăţii Nicopol; aici, potrivit planului stabilit anterior, au sosit în sprijin şi oştile lui Mircea cel Bătrîn, precum şi ale voievodului Ştibor al Transilvaniei [71].

Descrierea unor lupte din vremea războiului româno-otoman din 1393—1396 în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

Asupra efectivelor care au luat parte la bătălia de la Nicopol izvoarele sînt în general contradictorii. Bavarezul Johann Schiltberger, participant la luptă şi căzut apoi prizonier la otomani, afirmă în relatarea sa, de după 1427, că oastea cruciată avea „cam la 60 000 de oameni", pe cînd turcii numărau 200 000 de oşteni. El mai scrie: „Apoi a venit domnul Ţării Româneşti numit Mircea Voievod (Mercewywod), care a cerut regelui să-i dea voie să facă o recunoaştere a duşmanului"; voievodul, cu 1 000 de oşteni din oastea sa, a pornit în recunoaştere, constatînd că „duşmanul avea 20 de steaguri şi că sub fiecare steag s-ar afla cîte 10 000 de oameni". Tot Schiltberger arată că „ducele de Burgundia" — contele Jean de Nevers — se împotrivise cererii lui Mircea de a se angaja întîiul în încleştare ca unul ce cunoaşte mai bine tactica de luptă a otomanilor, reclamînd pentru cavalerii occidentali onoarea primului atac.

Oastea creştină a asediat timp de 16 zile cetatea Nicopol folosind şi artileria; „au început să bată [cetatea] zi şi noapte cu tunurile", notează Idris Bitlisi (care mai arată că oastea „ghiaurilor" număra „vreo 130 000 de viteji" [72]); pe Dunăre se aflau cele 30 de corăbii venite din Rhodos, puse la dispoziţie de către veneţieni [73]. Sultanul Baiazid, aflat în acest timp la Tîrnovo, a pornit

[71] *Călători străini*, vol. I, p. 29.

[72] Această cifră, ca de altfel şi cele date de istoriografia modernă — în jur de 100 000 de luptători pentru fiecare din părţile combatante —, trebuie supusă cauţiunii.

[73] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE LA NICOPOL
(25 SEPTEMBRIE 1396)

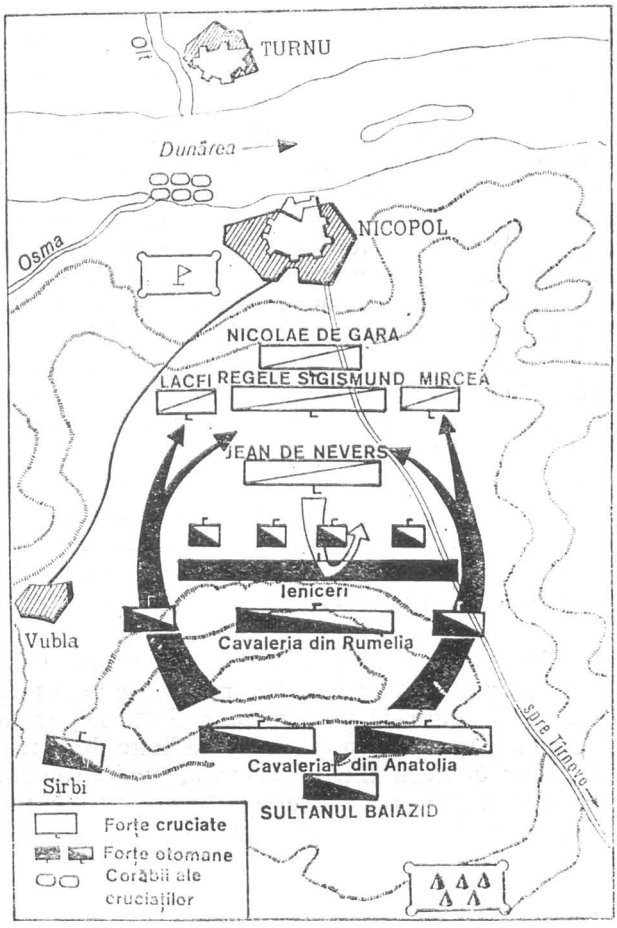

în ajutorul grupării asediate (comandantă de Dogan bei). Pe platoul din fața cetății au intrat în dispozitiv de luptă trupele pedestre de ieniceri, în mijlocul cărora se afla marele cort al sultanului; în fața infanteriei au fost dispuse detașamentele de călăreți (spahii), iar în prima linie corpurile de azapi și akîngii; marginea platoului a fost împănată cu șiruri de pari ascuțiți, cu rolul tactic de a zădărnici șarjele cavaleriei grele cruciate.

Lipsiți de unitatea de comandă, echipați în armuri, cu lănci grele în mîini și practicînd un sistem de luptă depășit, cavalerii apuseni s-au năpustit în goana cailor, în atacuri izolate, cu steagurile separate, în cîmpul de pari ascuțiți unde cai și călăreți se prăbușeau, devenind o pradă ușoară pentru ienicerii otomani. În acest moment a intervenit în luptă și oastea de cavalerie ușoară a spahiilor, cruciații fiind măcelăriți fără milă. O încercare a lui Sigismund de a le veni în ajutor cu trupele sale s-a soldat cu eșec datorită apariției pe cîmpul de luptă a trupelor auxiliare ale sultanului; dezastrul a fost total [74].

[74] Delaville le Roulx, *op. cit.*, p. 270—282; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 268; A. Decei, *Istoria imperiului otoman*, București, 1978, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vinovații — afirmau mai tîrziu unii din cei puțini care s-au putut retrage sau au căzut prizonieri — au fost oștenii lui Sigismund de Luxemburg, aceștia din urmă acuzîndu-i însă de insucces pe apuseni și îndeosebi pe cavalerii francezi [75].

În realitate, cauzele înfrîngerii de la Nicopol sînt mai profunde și trebuie căutate în altă parte: acolo s-au înfruntat două concepții despre purtarea războiului — una întemeiată pe oastea greoaie, înzăuată a Occidentului, cealaltă bazată pe acțiunile unităților mobile ale pedestrimii și cavaleriei otomane. „Cruciada care s-a terminat cu dezastrul de la Nicopol este unul din evenimentele cele mai interesante ale evului mediu, nu numai pentru importanța istorică a celor ce au luat parte la ea, dar și pentru că a fost ultima mare întreprindere internațională a cavaleriei feudale." [76]

Victoria sultanului Baiazid a avut consecințe fatale pentru țarul din Vidin; luat prizonier, Sracimir a fost deportat în Asia Mică (la Brusa) — unde i se pierde urma —, țaratul său fiind transformat în pașalîc turcesc.

Dezastrul de la Nicopol nu l-a împiedicat însă pe Mircea cel Bătrîn să continue lupta pentru redobîndirea tronului. Astfel, spre sfîrșitul anului 1396, acționînd în cooperare cu Știbor, voievodul Transilvaniei, reușește să-l învingă pe Vlad Uzurpatorul care, asediat în cetatea Dîmboviței, se predă în mîinile lui Știbor, fiind ulterior dus în captivitate la Buda [77]. Prin aceasta o etapă plină de zbucium se încheia pentru Mircea cel Bătrîn și pentru Țara Românească.

Războiul de apărare purtat de români sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn în perioada 1393—1396 relevă, pe plan militar, acumulări și cristalizări notabile și originale în domeniile doctrinei, strategiei și tacticii. Ceea ce se evidențiase puternic în eforturile militare din perioadele anterioare s-a constituit acum definitiv într-un adevărat model românesc de purtare a războiului. Apărarea patriei prin efortul întregului popor, a tuturor celor capabili să poarte arme și să producă pierderi adversarilor, s-a vădit a fi coloana vertebrală a doctrinei militare românești a epocii. Nimicirea agresorului și aruncarea lui peste frontiere, păstrarea independenței și integrității țării, a evoluției firești a acesteia, au devenit, o dată mai mult, scopul strategic principal al războiului întregului popor purtat de români. În atingerea acestui scop strategic, războiul de apărare, care a culminat cu victoria de la Rovine, a demonstrat că se configurase un întreg arsenal de forme și procedee de luptă destinat să compenseze superioritatea inamicului invadator. Între acestea se pot enumera: lipsirea trupelor dușmane de putința de a-și continua în condiții optime înaintarea pe teritoriul românesc prin aplicarea tradiționalei pîrjoliri a pămîntului; diminuarea efectivelor adverse, a capacității combative și a moralului lor ofensiv prin acțiuni de hărțuire; interceptarea liniilor de comunicație ale dușmanului și deposedarea lui de posibilitatea legăturii cu bazele puterii sale militare; utilizarea terenului — păduri, mlaștini, cursuri de apă etc. — pentru a fragmenta dispozitivele de marș ale armatei de invazie și a crea premise favorabile nimicirii lui pe părți etc.

[75] *Călători străini*, vol. I, p. 34—35; Thúroczi, ed. cit., p. 277—280; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 269; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, 1937, p. 305, n. 4.

[76] H. A. Gibons, *The Fundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 211; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 271, n. 53.

[77] *DRH, D*, vol. I, p. 154—158; *Ibidem*, p. 167—168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aplicarea cu succes a acestui model românesc al războiului întregului popor a fost opera de concepție a comandamentului politico-militar suprem. Distingîndu-se printr-o realistă apreciere a situației politico-militare de ansamblu, care a stat la baza elaborării unor planuri de campanie cuprinzătoare și originale și, totodată, prin decizii cumpănite — adoptate în funcție de raportul de forțe și de intențiile probabile ale inamicului —, care să asigure atît păstrarea inițiativei strategice, cît și libertatea de acțiune a trupelor proprii, comandamentul suprem român a știut să organizeze eficient efortul de război.

În războiul de apărare din 1393—1396 respectarea strictă de către comandamentul suprem român a tuturor exigențelor doctrinare proprii, urmărirea perseverentă a obiectivului strategic și superioritatea asupra inamicului în cîmpul tactic au asigurat obținerea unei victorii militare strălucite, cu un amplu ecou în epocă.

Rovine se înscrie, așadar, în analele istoriei noastre bimilenare și ca un simbol al aplicării cu succes a doctrinei militare românești a apărării patriei prin efortul întregului popor.

POLITICA EXTERNĂ A LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN ÎN CONDIȚIILE CRIZEI DINASTICE DIN IMPERIUL OTOMAN

Dovedind capacități politice remarcabile, Mircea cel Bătrîn a reușit să-și consolideze poziția la scurtă vreme de la reînscăunarea sa. Faptul îi îngăduia să inițieze ample planuri de politică externă și să se angajeze în repetate operații militare îndreptate împotriva Imperiului otoman, intrat, o dată cu începutul secolului al XV-lea, într-o acută criză internă. Totodată, el și-a dat seama că numai prin făurirea unui bloc românesc unitar, gravele amenințări externe vor putea fi înlăturate. În acest sens, prima inițiativă politică a marelui voievod se leagă de principatul românesc est-carpatic unde, acționînd hotărît, sprijină urcarea pe tron a lui Alexandru cel Bun. Documentele vremii atestă faptul că Mircea cel Bătrîn a intrat în Moldova în fruntea unei oști, l-a instalat în scaun pe Alexandru, iar pe predecesorul acestuia, Iuga Vodă, l-a luat — cum se exprimă cronica — „la sine" [78].

Primordială a rămas în politica externă a lui Mircea preocuparea de a stăvili expansiunea otomană. El a acordat în continuare atenție cetăților menite să întărească capacitatea de apărare a hotarelor țării, îndeosebi pe linia Dunării. Primejdia otomană dinspre malul drept al fluviului a fost concretizată după 1396 nu atît prin invaziile unor oștiri regulate — cum a fost cazul în 1395 —, cît prin rapide și repetate incursiuni de jaf, ca acelea din 1401 și 1402 conduse de Evrenos [79]. Astfel Țara Românească trebuia să facă față unui îndelungat război de uzură, unei agresiuni permanente din partea otomanilor, ale căror acțiuni de jaf provocau grele pierderi materiale și umane în lungul fîșiei dunărene. Nu întîmplător Mircea cel Bătrîn s-a deplasat frecvent tocmai la hotarul de sud al Țării Românești, fiind semnalat în cetățile de la Severin, Turnu

[78] *Cronicile slavo-române*, p. 48—49.
[79] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 4—5.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLUL AL XV-lea

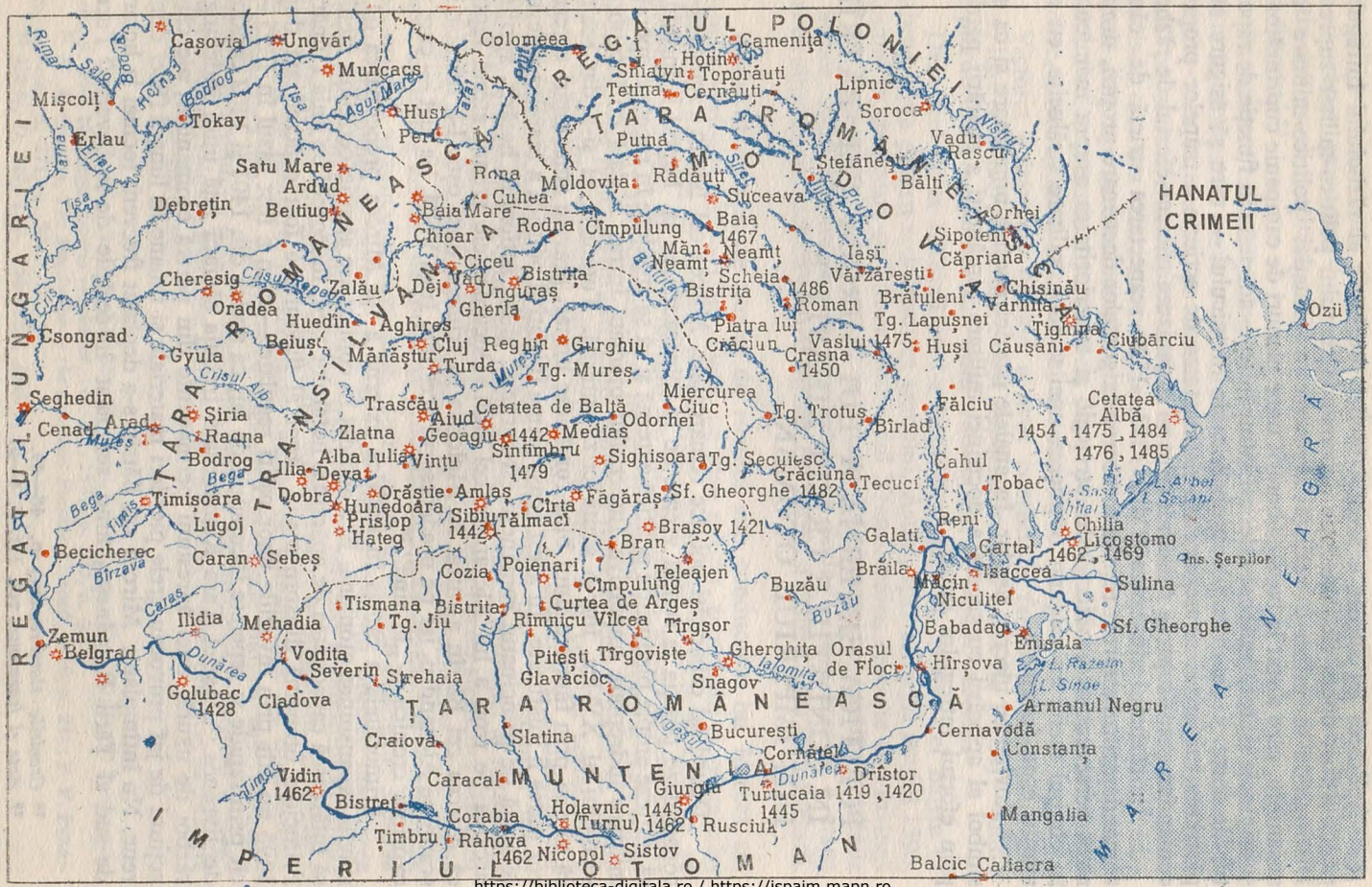

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și Giurgiu, de care s-a ocupat îndeaproape — întărindu-le sau refăcîndu-le — și de unde a emis documente. De asemenea, se cuvine evidențiat că experiența trecutului și noile condiții interne și externe l-au determinat pe domnul român să întreprindă o acțiune cu caracter multiplu — politic, economic și militar: alegerea unei noi capitale a Țării Românești — Tîrgoviște, așezare situată într-o zonă cu valențe economice superioare față de vechea capitală din Curtea de Argeș, întrucît se afla pe traseul marelui drum de comerț care lega Transilvania de Dunăre.

Preocupat nemijlocit de întărirea instituției militare a țării, Mircea cel Bătrîn a inițiat o serie de măsuri care au vizat: pe de o parte îmbinarea mai strînsă a responsabilităților administrative cu cele militare pentru a asigura rapiditatea mobilizării și concentrării forțelor pe plan local, iar, pe de altă parte, sporirea rolului „oastei celei mari", documentația epocii stipulînd — așa cum am arătat — obligativitatea participării la efortul militar de apărare a țării a tuturor celor capabili să poarte arme.

O altă măsură deosebit de importantă a constituit-o crearea băniei Severinului, dregătorie prin care se consolida apărarea și administrarea părții de vest a țării [80].

Gravele evenimente declanșate în Imperiul otoman ca urmare a răsunătoarei victorii mongole de la Ankara (1402) — este vorba despre o acută criză dinastică care a declanșat războiul civil — au oferit lui Mircea cel Bătrîn noi posibilități de manevră, puse în slujba consolidării statalității românești, a creșterii prestigiului și influenței sale politice în Europa de sud-est.

Astfel, în primii ani ai secolului al XV-lea, domnul muntean și-a extins autoritatea „spre părțile tătărești", implicit asupra cetății Licostomo [81].

Întărirea stăpînirii lui Mircea cel Bătrîn la gurile Dunării nu convenea, desigur, lui Sigismund al Ungariei și nici regelui polon Vladislav al II-lea Jagello, ale cărui interese comerciale la Marea Neagră se vedeau amenințate. Domnul român a avut însă grijă să-l liniștească pe cel din urmă prin cunoscuta scrisoare expediată din Giurgiu (23 septembrie 1403), reînnoind alianța româno-polonă și acordînd totodată un avantajos privilegiu comercial negustorilor lioveni [82]. Oricum, Mircea cel Bătrîn era stăpîn deplin în ținutul pontic al Țării Românești, cum rezultă și din „cărțulia" *(libellus)* scrisă la 1404 de arhiepiscopul Ioan de Sultanieh: „lîngă Marea cea Mare sau Pontică este Valahia *(Volaquia)*, o țară mare. Are un domnitor al său și deși turcul a prins pe mulți dintre ei și i-a făcut tributari, totuși nu a dobîndit stăpînirea acestei țări ca și a celorlalte" [83].

Aflat la apogeul puterii — cum probează însăși titulatura sa deja citată, inclusă în hrisoavele emise în epocă —, Mircea cel Bătrîn a luat parte, ca partener egal, la tratativele cu Sigismund de Luxemburg, care au avut loc în cetatea Severinului în 1406. În cursul negocierilor s-au pus la punct

[80] Constantin C. Giurescu, *Contribuții la studiul marilor dregători în secolele XIV și XV*, în BCIR, V (1927), p. 63—64.

[81] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 274 (Chilia revine muntenilor după 1403); idem, *Istoria românilor*, vol. III, p. 273. Asupra acestei probleme controversate, cu bibliografia (pînă în 1974), la A. Ghiață, *op. cit.*, p. 52—55, 68—82.

[82] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 824; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, p. 316—317; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101—102, 292—296.

[83] *Călători străini*, vol. I, p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

probleme privind lupta comună antiotomană şi s-a discutat relativ la statutul Severinului [84].

Nu este fără semnificaţie faptul că, în acelaşi an, despotul Ştefan Lazarević întărea Tismanei şi Vodiţei sate din Serbia — semn neîndoielnic al bunelor relaţii dintre Serbia şi Ţara Românească, iar pe plan general, dovadă a noului curs care îşi făcea loc în relaţiile dintre forţele antiotomane [85].

În lumina tratativelor româno-ungare de la Severin trebuie privite şi demersurile repetate ale regelui Sigismund pe lîngă senatul Veneţiei — eşuate în 1407 —, mai ales că regele Ungariei cerea un număr de corăbii necesare transportului de trupe de la Licostomo la Gallipoli [86]. Este de evidenţiat faptul că Sigismund considera nu Chilia ci Licostomo ca bază navală sigură pentru operaţiile militare proiectate, ceea ce denotă că prima nu mai era de mult în mîna genovezilor, fiind stăpînită de Mircea cel Bătrîn, iar ultima — aflată în aceeaşi situaţie — nu ar fi putut să intre în calculele sale strategico-tactice fără încuviinţarea prealabilă a domnului Ţării Româneşti (potrivit, desigur, aceloraşi acorduri de la Severin). În cele din urmă, proiectele regelui Sigismund au rămas neîmplinite întrucît monarhul nu ţinea seama îndeajuns de realităţile concrete din Balcani, de la Dunărea de Jos, din Imperiul otoman fărîmiţat şi, cu atît mai puţin, de interesele Ţării Româneşti Muntenia.

Dimpotrivă, apreciind lucid conjunctura politico-militară din sud-estul european şi din Imperiul otoman, Mircea cel Bătrîn şi-a dat seama la timp că ceea ce se convenise la Severin era de la bun început sortit eşecului. Ţara Românească era mereu expusă atacurilor dinspre ţinuturile stăpînite de sultan şi pentru curmarea incursiunilor făcute de akîngii nu erau necesare planuri — pe cît de ambiţioase, pe atît de ceţoase — cum erau cele urzite de Sigismund (mai ales în interesul propriu). Deja prin 1407—1408, dacă nu chiar mai devreme, Dobrogea fusese prădată cumplit de bandele akîngiilor din *udj*-ul Deliormanului, zdrobite de trupele lui Mircea — cum se evocă într-o inscripţie provenind din Silistra: „Io Mircea Voievod şi domn a toată Ungrovalahia a izbăvit [Silistra de turci]" [87].

Prin 1409 împăratul Bizanţului, Manuel al II-lea, aflat în relaţii bune cu Süleyman, a găsit un pretendent la tronul Ţării Româneşti, încercînd să-l impună cu ajutor otoman. „Căci acela, (Mircea cel Bătrîn — *n.n.*) — scrie L. Chalcocondil — cu elinii stătea în relaţii duşmănoase, deoarece aici în Bizanţ primiseră un băiat de al lui Mircea şi-i făgăduiră să-l aducă la domnie, în colaborare cu prietenul musulman (Süleyman — *n.n.*)." [88] Faţă de această situaţie, domnul român a hotărît să treacă imediat la acţiune, intervenind cu diplomaţia şi cu mijloacele militare în conflictul ce măcina din interior puterea otomană, în înţelegere cu despotul sîrb Ştefan Lazarević.

Iniţiativa luată de Mircea cel Bătrîn îl viza tocmai pe Musa, unul din pretendenţii la tronul lui Baiazid I, domnul bizuindu-se îndeosebi pe vechile

[84] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 429; *DRH, D*, vol. I, p. 178; N. Iorga, *op. cit.*, p. 319; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 297.

[85] *DRH, B*, vol. I, p. 70; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 305 şi urm.; Ştefan Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, p. 47.

[86] Florin Constantiniu, Şerban Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) şi situaţia internaţională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii", nr. 5/1964, p. 1138.

[87] „Studii", nr. 3/1952, p. 310—312.

[88] *Expuneri istorice*, p. 114. Veneţia îl sprijinea atunci pe Süleyman, vezi N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 169; la rîndul său Süleyman declara că „iubeşte republica mai mult decît pe toţi ceilalţi stăpînitori" — S. Ljubić, *op. cit.*, VI (1875), p. 105.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

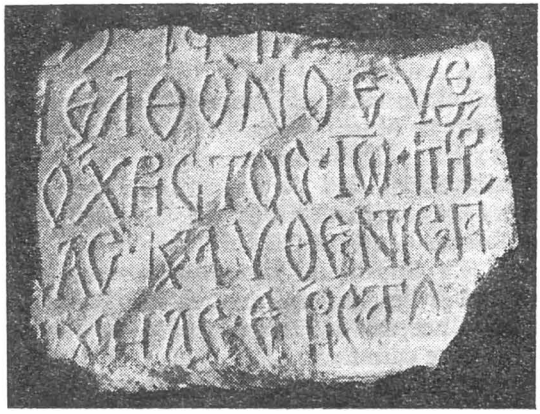

Inscripția pusă de locuitorii Drîstorului (Silistra) în cinstea lui Mircea cel Bătrîn, apărătorul cetății — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

legături cu exponenții feudalității turcești dizidente — beiul din sud, Mehmed al II-lea, conducătorul principatului Karaman (care va conspira pînă în timpul lui Iancu de Hunedoara împotriva autorității centrale turcești), „paznicul" lui Musa, și beiul din nord, Izzedin Isfendijar din principatul Candaroğullarî [89].

Musa a ajuns la Mircea cel Bătrîn spre sfîrșitul anului 1409 — la Silistra — și aici, sub oblăduirea domnului român, i s-au închinat o parte din feudalii turci din Rumelia, nemulțumiți de guvernarea emirului Süleyman. În scurt timp el a reușit să-și formeze o oaste proprie, căreia i s-au alăturat importante contingente puse la dispoziție de Mircea cel Bătrîn. În 1410, spre sfîrșitul iernii, Musa, însoțit de comandanții trupelor române și sîrbești, viitorul domn Dan II și despotul sîrb Štefan Lazarević, a declanșat o puternică ofensivă împotriva forțelor sprijinitoare ale lui Süleyman, le-a învins la Iambol (13 februarie 1410), după care, intrînd în Adrianopol, Musa a fost proclamat emir.

Victoria de la Iambol a fost însă trecătoare, căci Süleyman, cu sprijin primit de la Manuel al II-lea, a preluat inițiativa și a înfrînt trupele lui Musa în apropiere de Constantinopol.

Pretendentul turc s-a văzut silit să caute iarăși adăpost la Mircea cel Bătrîn (la „stăpînitorul Valahiei, binecredinciosul și prea vestitul și marele voievod Mircea" — cum îl menționează cărturarul sîrb Constantin Costenecki), dar abia după trecerea celei de-a doua ierni el reușește să-l înfrîngă definitiv pe Süleyman, ocupînd prin surprindere Adrianopolul (17 februarie 1411) și ucigîndu-și fratele [90].

Se încununa astfel o importantă acțiune politică și militară a lui Mircea cel Bătrîn — unică în istoria relațiilor noastre cu otomanii, dovadă fiind și ecoul acesteia în vechile anale turcești. A fost un episod (repetat la alte dimensiuni peste patru ani) care, prin forța împrejurărilor și prin domnia de numai doi ani a lui Musa și reactivarea politicii expansioniste ungare în detrimentul țărilor române, nu a avut consecințe durabile în ansamblul relațiilor internaționale din sud-estul Europei.

[89] *Cronici turcești*, vol. I, p. 114—115, 305—306.
[90] A. Decei, *op. cit.*, p. 72—76.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe lîngă faptul că Sigismund de Luxemburg nu vedea cu ochi buni influența lui Mircea asupra factorilor politici otomani, în planurile sale de perspectivă se situa la loc de frunte și problema gurilor Dunării, îndeosebi a Chiliei, în care vedea punctul principal de sprijin al propriei politici expansioniste la Marea Neagră. De aici și strădania neîncetată a regelui Ungariei de a smulge Chilia din mîinile lui Mircea cel Bătrîn. De altfel, planurile ascunse ale lui Sigismund de Luxemburg sînt dezvăluite și de o scrisoare (din 1410 sau 1411) adresată lui Știbor, voievodul Transilvaniei, în care se pune tocmai problema ocupării Chiliei [91].

Că Sigismund devenise deosebit de amenințător pentru țările române rezultă și din împrejurarea că atît Mircea cel Bătrîn, cît și Alexandru cel Bun găsesc necesar să reînnoiască — în luna mai a anului 1411 — tratatele de alianță pe care fiecare le încheiase cu Vladislav al II-lea Jagello, regele Poloniei. În actul încheiat de domnul muntean se arată clar: „am făcut această rînduială, altfel decît mai înainte, care de-a lungul timpului trebuie să fie păstrată în veci de ambele părți; promitem și făgăduim să-l ajutăm pe amintitul domn, Vladislav regele, și pe oamenii supuși lui, prin toată puterea și mijloacele noastre, atunci cînd și ori de cîte ori va cere ajutorul nostru, de năvălirea și atacul dușmănos al regelui Ungariei [...]. Și domnul Vladislav regele, la cererea noastră, trebuie și va fi dator să ne ajute prin toată puterea și mijloacele lui mai ales împotriva regelui Ungariei și a supușilor lui" [92].

Este important de arătat că toate acestea aveau loc în momentul cînd, la Barthfa, se desfășurau negocierile preliminare dintre regii Ungariei și Poloniei (respectiv prin negociatorii lor, în martie—noiembrie 1411), care puneau la cale o suită de planuri viitoare pe seama țărilor române și, în special, a Moldovei — consfințite de altfel prin cunoscutul tratat de la Lublau (15 martie 1412).

Se cuvine precizat și faptul că Mircea cel Bătrîn urmărise cu atenție treburile puse la cale de reprezentanții celor două tabere întruniți la Lublau. Chiar în preziua începerii tratativelor el a trimis soli la regele Vladislav cu scopul de a „sonda" terenul și de a explica, totodată, poziția Țării Românești față de Imperiul otoman; de asemenea, în același scop, trimișii săi — alături de cei ai tătarilor din Kipčak, ai lui Djelal-ed-Din — se aflau apoi la Buda, unde cei doi regi rivali, acum împăcați, patronau vestitele turnire cavalerești la care luau parte și românii [93].

Evenimente defavorabile lui Mircea cel Bătrîn se precipitau însă la sud de Dunăre, unde domnul pierduse controlul politic asupra lui Musa; sprijinit de Manuel al II-lea și de venețieni, s-a ridicat Mehmed I Čelebi, care l-a învins pe Musa la Ciamurlu, pe rîul Isker (5 iulie 1413) și l-a ucis. În anul următor, noul sultan a inițiat o mare expediție de jaf asupra Țării Românești, el însuși ajungînd în fața cetății Giurgiu; cronicarul turc Orudj precizează însă că între cele două părți s-a ajuns curînd la o înțelegere: „Apoi

[91] Florin Constantiniu, Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 1 137—1 138 (cu indicarea sursei în n. 24); H. Heimpel, *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds*, în „Archiv f. Urkundenforschung", XII (1931), 1, p. 179. Asupra planurilor lui Sigismund privind Marea Neagră și Orientul, vezi G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 120—121; mai nou, în studiul lui Șerban Papacostea, *Kilia et la politique Orientale de Sigismund de Luxembourg*, în RRH, nr. 3/1976, p. 421—436.

[92] *DRH, D*, vol. I, p. 186—187.

[93] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 325—326.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

s-a împăcat cu beiul Țării Românești, care, supunîndu-se la haraci, și-a trimis fiul la Poartă în anul 817 al Hegirei" (martie 1414 — martie 1415) [94]. Intervenise de fapt și o altă împrejurare: în același an, 1414, o inițiativă de pace a lui Mehmed I îl viza pe regele Vladislav al II-lea Jagello; acesta, girînd treburile din regatul Ungariei (Sigismund fiind ocupat cu lucrările Conciliului de la Constanța, 1414—1418), a acceptat neașteptatul demers al Porții, căpătînd și încuviințarea lui Sigismund (ambii îndepărtîndu-se deci de orientarea antiotomană consacrată de acordul de la Lublau). Un sol polon, rudă cu regele, se afla în același an la curtea lui Mircea cel Bătrîn [95]. Drept urmare, către începutul anului 1415 s-a încheiat și înțelegerea dintre Mircea și sultan: primul se va fi învoit la plata unui tribut anual (se admite suma de 3 000 de galbeni), în schimbul obligației celui din urmă de a nu mai permite azapilor și akîngiilor să prade țara stăpînită de voievod. În nici un caz, așadar, nu putea fi vorba atunci de supunerea Țării Românești și nici de știrbirea hotarelor ei [96].

Mai mult, evenimentele politico-militare ce au urmat arată în mod cît se poate de limpede că Mircea cel Bătrîn nu numai că era stăpîn deplin al țării sale, dar și-a continuat fățiș politica antiotomană, sprijinind neîncetat forțele dizidente din imperiul lui Mehmed I. Într-adevăr, în 1415 a apărut pe scenă și un alt pretendent la tronul sultanului Baiazid — fiul său Mustafa Celebi Düzme (adică „falsul", căci i s-a contestat descendența din Baiazid), care încerca, încă din ianuarie, să-i atragă de partea sa pe venețieni, iar în primăvară a ajuns la Curtea de Argeș; un document de la Mircea cel Bătrîn, din 10 iulie 1415, menționa: „în vremea cînd a venit Mustafa Cealapie" [97].

La 18 august 1415 se știa la Raguza că „doi bei ai împăratului turcilor au fugit de la el la fratele său Mustafa, care se află acum în Țara Românească, de unde a ieșit și a prădat ținuturile Bulgariei" [98]. Erau Aydînoglu Güneyd (Djuneid), sangeacul cetății Nicopol (fost comandant al Smirnei), și alți bei nemulțumiți de Mehmed I, care trecuseră de partea lui Mustafa și se adăpostiseră la Mircea cel Bătrîn, temîndu-se de represiuni din partea sultanului Mehmed I. Voievodul român, în condițiile recrudescenței crizei interne în Imperiul otoman, a refuzat plata tributului, oferind ajutor armat lui Mustafa și partizanilor săi.

În martie 1416 un sol raguzan urma să se intereseze de starea oștilor adunate la Dunăre, iar, în aceeași vreme, un sol al dogelui Veneției avea misiunea să meargă la sultan și să-i ofere pacea — în caz contrar, „să se informeze cu grijă, cum ar putea fi lovit pe apă cît și pe uscat și primejduit sultanul și mai ales din partea Caramanului, a lui Mustafa și a Valahului (Mircea cel Bătrîn — *n.n.)* și dacă e potrivit ca noi să trimitem soli tainici la dînșii, ca să-i îndemnăm să atace pe sultan" [99]. Acesta din urmă, cum era și firesc, se gîndea să-i lovească pe rînd pe potrivnicii săi de la Dunăre, intenționînd să pătrundă dinspre Marea Neagră, pe fluviu în sus, dar a fost împiedicat de războiul declarat

[94] *Cronici turcești*, vol. I, p. 51; *Expuneri istorice*, p. 120.

[95] *Studii și documente*, vol. XXIII, p. 293; J. Dlugosz, *Historia Poloniae*, tom I, Lipsiae, 1712, col. 361—362.

[96] Viorica Pervain, *Lupta antiotomană a țărilor române în anii 1419—1420*, în AIIAC, XIX (1976), p. 57—58.

[97] *DRH, B*, vol. I, p. 82.

[98] I. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusinae cum regno Hungariae*, Budapesta, 1887, p. 251.

[99] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 500—501.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de Veneția, care, după cum consemnează L. Chalcocondil, ajunsese în conflict cu otomanii „din cauza ținutului veneților dinspre Marea Ionică, pe care-l pustia și jefuia" [100]. În bătălia ce s-a dat la Gallipoli (26—29 mai 1416), dogele-amiral Pietro Loredano a zdrobit flota turcească a lui Mehmed I [101].

În împrejurările menționate au pornit de la Dunăre și oștile lui Mustafa, sprijinite de contingente românești, puse la dispoziție de Mircea cel Bătrîn. Un raport raguzan, din 12 octombrie 1416, relatează că „Mustafa fratele numitului Kirișçi (poreclă dată lui Mehmed I — *n.n.)* văzîndu-l pe acesta lipsit de oameni, a venit cu vreo cîțiva turci legați de el și cu vreo cîțiva români, de-ai voievodului Mircea" *(et aliquibus Valachis voivode Mirce)* [102]. Sultanul l-a trimis împotriva lui Mustafa pe fiul său Murad (viitorul împărat Murad al II-lea), care a reușit să împrăștie oastea celui dintîi și să o înfrîngă; Mustafa s-a îndreptat apoi spre Salonic, împreună cu Güneyd bei și, urmărit aici de Murad, s-a predat despotului Demetrios Lascaris (decembrie 1416) [103].

Așadar, ultimele acțiuni militare antiotomane purtate de Mircea cel Bătrîn s-au desfășurat în afara teritoriului Țării Românești și nu în cuprinsul acesteia. În perioada 1417—1419 sultanul era preocupat de centralizarea statului otoman, fiind reținut mai ales de problemele Anatoliei, unde căuta să înnăbușe împotrivirea beilor din Karaman și Kastamonu, lupte ce s-au prelungit pînă în 1419. Grăitor este și faptul că Mehmed I nu a putut interveni imediat împotriva unei ample mișcări de caracter social-religios, izbucnită în partea europeană a imperiului. Este vorba de mișcarea șeicului Bedr-ed-Din, sprijinită deopotrivă de beiul de Kastamonu și de Mircea cel Bătrîn. Șeicul a ajuns la domnul Țării Românești spre sfîrșitul anului 1417: „a ales vilaetul Țării Românești, deoarece mai înainte, prin mijlocirea lui Musa Čelebi, avusese prietenie cu domnul Țării Românești" — scria Idris Bitlisi; la rîndul său, Kara Čelebi-zade relatează: „a fugit în țara lui Isfendiar (Kastamonu — *n.n.)* și, prin Sinop, a trecut în Țara Românească. Nefiindu-i însă cu putință să stea în ținuturile ghiaure, el a venit la Silistra cu învoirea domnului Țării Românești. De acolo, trecînd prin ținutul Hezargrad (Razgrad — *n.n.)*, s-a întărit în pădurea numită Deliorman" [104]. Sigur este faptul că Mehmed I a reușit pînă la urmă să-l ucidă pe Bedr-ed-Din, dar acest lucru s-a petrecut spre sfîrșitul anului 1419 sau la începutul anului 1420, în timpul campaniei militare a sultanului împotriva Țării Românești [105]. Prin urmare — fapt istoric esențial —, la moartea lui Mircea cel Bătrîn (31 ianuarie 1418) Țara Românească nu era supusă sultanului Mehmed I și nici o porțiune din teritoriul ei nu se afla sub stăpînire otomană.

Mircea cel Bătrîn, personalitate politică și militară europeană de prim rang. Domnia marelui voievod Mircea cel Bătrîn a corespuns unei epoci pline de dramatism, în care harta politică a Peninsulei Balcanice s-a modificat radical. Pentru o vreme îndelungată, state și popoare din această zonă a continentului

[100] *Expuneri istorice*, p. 121.

[101] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 70 (n. 2); Idem, *Geschichte des osmanischen Reiches*, vol. I, Gotha, 1908, p. 370—372.

[102] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 261.

[103] *Ibidem*, p. 265.

[104] *Cronici turcești*, vol. I, p. 162, 514.

[105] Halil Inalcik, *L'Empire ottoman*, în *Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire*, Sofia, 1966, p. 133; *V. Pervain, op. cit.*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

au fost cucerite de Imperiul otoman, deşi acestora nu le-au lipsit voinţa de a rezista şi spiritul de jertfă pentru cauza nobilă a libertăţii.

Într-o perioadă istorică de o extremă complexitate, din mijlocul întregii suflări româneşti s-a ridicat atunci, în faţa „cumplitei furtuni" otomane, cum a denumit-o istoricul D. Onciul, un voievod şi domn care a avut nu numai menirea să continue şi să desăvîrşească opera înaintaşilor săi în construcţia vieţii de stat feudale, dovedindu-se un gospodar prin excelenţă, ci şi rolul de mare comandant de oşti, de organizator al puterii militare româneşti şi de apărător dîrz şi ferm al ţării şi neamului. Căci Mircea cel Bătrîn a îmbinat în chip strălucit virtuţile de om politic şi diplomat cu cele ale comandantului militar de excepţie, ale luptătorului neînfricat care, în momente de restrişte, a gîndit şi a acţionat pentru salvgardarea intereselor fundamentale ale patriei: independenţa şi libertatea acesteia pe plan politic, dezvoltarea şi înflorirea ei pe plan economic şi cultural.

În afară de faptul că astfel de interese fundamentale, general-româneşti, le-a polarizat şi dinamizat prin colaborarea cu voievodul Transilvaniei şi cu Moldova, unde — după cum s-a arătat — prin concursul său direct a urcat în scaunul de la Suceava aliatul de nădejde care a fost Alexandru cel Bun, domnul Munteniei are şi meritul istoric de necontestat că, începînd cu anul 1388, teritoriul străvechi românesc dintre Dunăre şi Mare s-a unit cu trupul ţării de la nord de Dunăre.

Marile realizări ale lui Mircea cel Bătrîn în vasta şi complicata luptă antiotomană îi confereau voievodului român, într-adevăr, o dimensiune europeană şi cu această aură îl înregistrează ca atare izvoarele contemporane lui, chiar cele provenind din mediul ostil, otoman. Şi pe drept cuvînt, căci Mircea cel Bătrîn a fost primul organizator al frontului de luptă antiotoman românesc şi epopeea nepieritoare legată de lupta de la Rovine a demonstrat cu prisosinţă că o biruinţă poate fi cîştigată pe cîmpul de luptă chiar în faţa unui duşman superior numericeşte. Mai mult, experienţa căpătată în desele confruntări militare cu otomanii şi necesitatea stringentă de a continua lupta împotriva expansiunii lor l-au determinat pe Mircea cel Bătrîn să iniţieze şi să perfecteze primul tratat militar dintre un voievod român şi un rege al Ungariei, încheind un capitol secular al raporturilor, nu totdeauna paşnice, ci dimpotrivă, dintre Ţara Românească Muntenia şi monarhia vecină, care încerca să stăpînească prin forţă pămîntul românesc intracarpatic şi avusese permanent tendinţa de expansiune în afara arcului carpatic. Din nefericire, deosebirea de substanţă dintre obiectivele urmărite de Mircea cel Bătrîn şi acelea ale regelui Sigismund a făcut ca prevederile tratatului din 7 martie 1395 să nu poată fi aplicate în totalitatea lor.

În sfîrşit, vocaţia europeană a misiunii istorice îndeplinite de Mircea cel Bătrîn a fost — deşi pasageră, dar nu mai puţin semnificativă — aceea de a aşeza pe tronul sultanilor un emir din stirpea lui Baiazid I, considerat de el că ar putea promova o politică fără cuceriri în dauna altor state şi popoare. Şi dacă nu a reuşit în această privinţă, Mircea cel Bătrîn nu a renunţat o clipă la ţelurile majore ale politicii sale militare, de luptă necurmată împotriva expansiunii otomane, de dejucare a planurilor urzite de puterile hegemoniste învecinate, în special pe seama Munteniei şi a Moldovei, cum a fost cazul cu momentul Lublau din 1412. De altfel, ce poate fi mai grăitor decît spusa însăşi a izvoarelor otomane despre personalitatea şi rolul istoric al lui Mircea cel Bătrîn, apreciat a fi „dintre creştini principele cel mai puternic şi cel mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

viteaz" [106]. Astfel a fost văzută şi simţită în epocă figura marelui domn român şi tot astfel s-a perpetuat memoria sa în conştiinţa posterităţii.

Cinci ani înainte de revoluţia paşoptistă, unul din marii bărbaţi de stat ai României moderne — Mihail Kogălniceanu — rostea memorabilul *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană* (24 noiembrie 1843). Cu acel prilej el spunea, printre altele: „[. . .] în ce se atinge de curagiul individual, de îndrăzneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia şi bărbăţia voievozilor noştri, cari, deşi pe un teatru strîmt şi cu mici mijloace, au săvîrşit lucruri uriaşe, în toate acestea, domnilor mei, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decît istoria a ori şi cărui popor vechi sau nou. Lupta naţională a românilor, cari, mai trii veacuri, au apărat cu sabia creştinătatea împotriva tuturor puterilor islamismului; domnia lui Alexandru cel Bun şi a lui Mircea cel Bătrîn, a cărora nume răsunau de la Marea Baltică pînă la porţile Bizanţiei; strălucitele fapte a unui Ştefan cel Mare [. . .]; chipul măreţ şi tocmai ca al lui Ahil al lui Mihai Viteazul, singurul voievod ce ajunse a uni părţile Daciei vechi şi a se putea intitula: « Mihail, cu mila lui Dumnezeu, domn Valahiei, Moldaviei şi Transilvaniei [. . .] », toate aceste figuri, toate aceste fapte, ar merita mirarea chiar şi a străinilor, cînd istoria noastră ar fi mai bine cunoscută" [107].

În aproape un secol şi jumătate de la memorabilele cuvinte, pline de firească mîndrie patriotică ale unuia dintre participanţii activi la făurirea statului naţional român, istoriografia noastră prin variate contribuţii de prestigiu a aşezat la locul cuvenit, în panteonul gloriei româneşti medievale, personalitatea politică şi militară a lui Mircea cel Bătrîn.

EFORTUL POLITICO-MILITAR ROMÂNESC PENTRU PĂSTRAREA LIBERTĂŢII ŞI INTEGRITĂŢII STATALE ÎN VREMEA LUI ALEXANDRU CEL BUN ŞI A URMAŞILOR LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN

În vreme ce Muntenia era din plin angrenată pe frontul sudic şi în ampla politică balcanică a ilustrului Mircea cel Bătrîn, Moldova lui Alexandru cel Bun trebuise să se orienteze cu atenţie între factorii de putere din zonă — Polonia, Lituania, Ungaria. Pe frontul estic şi nordic al neamului românesc, Moldova îndeplinea, ca şi Ţara Românească, în cooperare cu voievodatul Transilvaniei, acelaşi rol de apărare a libertăţii şi integrităţii, a propăşirii civilizaţiei proprii.

Deşi în istoria poporului român a rămas ca un voievod preocupat mai ales de organizarea ţării pe planurile vieţii economice, sociale, politice, culturale, religioase, Alexandru cel Bun a avut o remarcabilă activitate în domeniul militar. De altminteri aceasta era o necesitate obiectivă în condiţiile în care, la începutul secolului al XV-lea, Europa estică şi sud-estică era teatrul unor confruntări care afectau — imediat sau în perspectivă — existenţa poporului român şi a organizării sale statale. Raliindu-se din punct de vedere strategic

[106] J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 418.

[107] Mihail Kogălniceanu, *Opere. II. Scrieri istorice*, ed. Alexandru Zub, Bucureşti, 1976, p. 390.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sistemului de alianțe ale regatului polono-lituanian, prin tratatele încheiate de Petru I, Roman I, Ștefan I, înnoite și confirmate de Alexandru cel Bun, Moldova nu putea rămîne inactivă în fața conflictelor care opuneau Polonia, pe de o parte, cavalerilor teutoni, iar pe de altă parte, regatului Ungariei. Ca atare, la 30 septembrie 1409 — cînd polonii pregăteau un nou război cu teutonii — în tabăra lor se aflau și români de-ai lui Alexandru cel Bun [108].

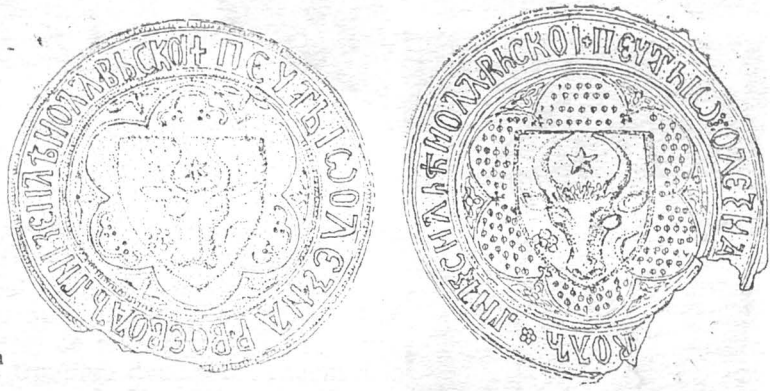

Sigiliul lui Alexandru cel Bun

Participînd cu un detașament de oșteni la lupta de la Grünwald (Tannenberg), Alexandru cel Bun își îndeplinea una din datoriile ce-i reveneau în cadrul raporturilor pe care le avea cu regatul vecin de la nord, căutînd, în același timp, să se pună la adăpost de pretențiile lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, devenit chiar în acel an, 1410, și împărat romano-german. Aliat al teutonilor, Sigismund convenise — în conformitate cu un tratat încheiat la 31 martie 1410 —, în schimbul ajutorului dat acestora la Grünwald, să i se recunoască stăpînirea asupra Moldovei. Dar, la 15 iulie, cavalerii teutoni au fost înfrînți de coaliția polono-lituano-rusă la Grünwald.

Abia cîștigată această luptă, între principalii comandanți ai coaliției antiprusiene — Vladislav Jagello și Vitold — au apărut divergențele; marele duce lituan, visînd o coroană regală, s-a apropiat de împăratul-rege Sigismund de Luxemburg. Simțindu-și pozițiile șubrezite, regele polon a inițiat — după încheierea tratatului cu teutonii de la Torun (1 februarie 1411) și mai ales pentru a se asigura de executarea lui — tratative cu Sigismund (martie—noiembrie 1411) [109]. Din partea regelui ungur tratativele au fost condiționate de „recuperarea stăpînirii adevărate a țării moldovene", conformă idealului angevin al suveranului Ungariei. În timp ce la Barthfa, în Slovacia, se purtau aceste tratative, Alexandru cel Bun a înnoit, la 25 mai 1411, promisiunile făcute regelui Poloniei, adăugînd făgăduiala, de altminteri, reciprocă, de ajutor armat împotriva regelui Ungariei [110]. Noul angajament era încheiat într-o perioadă cînd, în toată vara anului 1411, regele polon Vladislav s-a preocupat de întărirea sistemului său de alianțe cu cnejii lituanieni și ruși, cu marele cneaz al

[108] Ștefan Ștefănescu, *Participarea românilor la lupta de la Grünwald (15 iulie 1410)*, în „Studii", nr. 1/1961, p. 16, 181.
[109] Florin Constantiniu, Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 1132.
[110] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 637—639.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

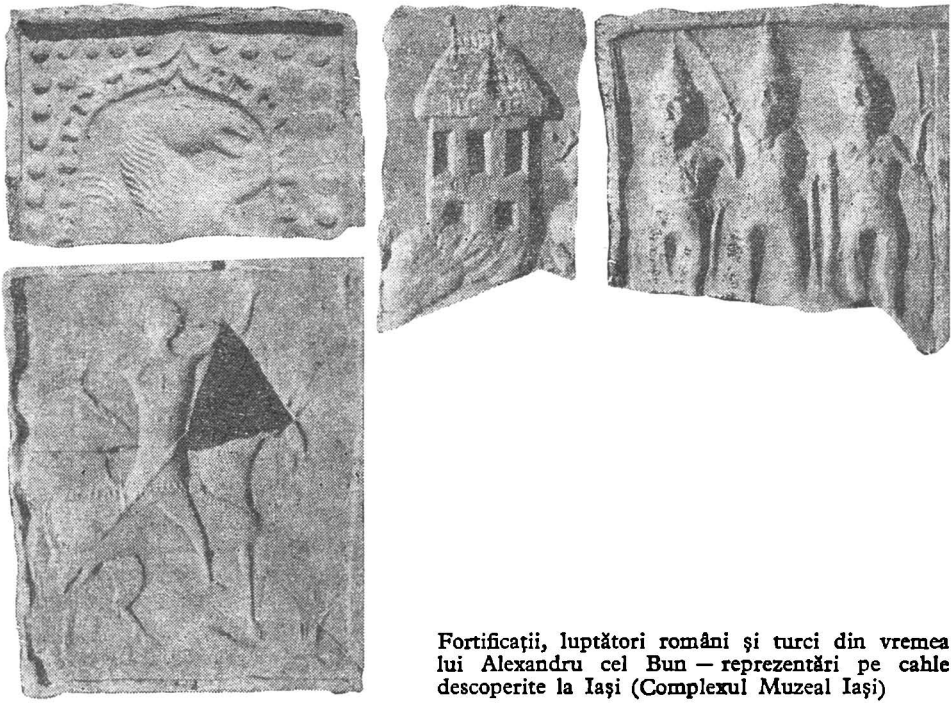

Fortificații, luptători români și turci din vremea lui Alexandru cel Bun — reprezentări pe cahle descoperite la Iași (Complexul Muzeal Iași)

Moscovei și cu tătarii, sistem îndreptat, evident, împotriva lui Sigismund. De altfel, cronicarul polon Cromer menționează că în acest an regele a încheiat „cu Alexandru, voievodul moldovenilor [...] o nouă alianță împotriva lui Sigismund, regele Ungariei, și i-a amanetat (orașele — *n.n.)* Snyatin și Colomeea și întreaga Pocuție, primind de la el o mie de ruble sau sicli de argint" [111]. Pînă la urmă, însă, Vladislav Jagello, nesigur de sprijinul marelui duce lituan Vitold, a socotit mai prudentă evitarea unei confruntări armate cu forțele suveranului luxemburghez al Ungariei, ajungîndu-se, prin negocieri, la încheierea amintitului tratat de la Lublau. În cadrul acestui tratat general, încheiat sub semnul alianței antiotomane, s-a încercat soluționarea tuturor diferendelor polono-ungare: Sigismund de Luxemburg renunța la pretențiile de suzeranitate asupra Moldovei, rezervîndu-și doar dreptul de a primi ajutor de la Alexandru cel Bun în lupta antiotomană. Pentru cazul nerespectării acestor obligații se prevedea, într-o clauză secretă, împărțirea Moldovei între Ungaria și Polonia, urmîndu-se o linie care făcea ca Iașii și Cetatea Albă să revină polonilor, iar ungurilor Bîrladul și Chilia [112].

Tratatul polono-ungar este un act ilustrativ al politicii agresive, anexioniste promovate în acea epocă de marile puteri vecine românilor. Împărțirea Moldovei — preconizată atunci într-o clauză secretă a tratatului — viza extinderea sferelor de influență ale celor două regate, mărirea teritoriului acestora în detrimentul unei țări mai mici, cu un potențial militar inferior.

[111] Apud C. Racoviță, *op. cit.*, p. 13, 29.
[112] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 485—486.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deşi Alexandru Voievod a continuat să se achite conştiincios şi loial de obligaţiile asumate faţă de coroana polonă — corpuri de oaste româneşti fiind amintite în luptele cu teutonii şi în anii 1412 şi 1414 [113] —, ca şi de obligaţia stipulată prin tratatul de la Lublau, Sigismund a propus în cîteva rînduri aplicarea clauzei de împărţire a Moldovei.

Deosebit de important este faptul că prin tratatul de la Lublau românii moldoveni se angrenau în lupta antiotomană mai înainte ca otomanii să le fi atacat frontierele. Deosebirea dintre Moldova şi cele trei ţări care au încheiat tratatul — Polonia, Lituania şi Ungaria — era, însă, fundamentală: în timp ce pentru acestea din urmă era vorba de o vagă idee de cruciadă, în spatele căreia se profilau veleităţile de expansiune teritorială, pentru principatul românesc dintre Carpaţii Orientali, Nistru şi Marea Neagră — ca şi pentru întregul popor român de altfel — lupta antiotomană se punea ca o chestiune vitală.

Războiul pentru apărarea frontierei dunărene şi maritime (1419—1428). În împrejurările care au urmat morţii lui Mircea cel Bătrîn, otomanii au declanşat, în vara anului 1419, războiul la Dunăre. Ofensiva otomană a fost precedată, după tipicul obişnuit, printr-o campanie pregătitoare, un *akîn* (expediţie de pradă şi devastare) de mari proporţii întreprins de sangeacbeii locali asupra ţinuturilor de la frontiera dunăreană. Atacul otoman a început în vară; primele ştiri confuze asupra desfăşurării acţiunilor militare ajungeau la Veneţia la 2 septembrie 1419. După un prim succes — aruncarea trupelor de invazie în Dunăre şi respingerea lor generală, cu pierderea a 12 000 de luptători — obţinut cu dificultate de corpul de oaste din Banat, condus de comitele Filippo dei Scolari, atacurile otomanilor s-au repetat, soldîndu-se în cele din urmă cu înfrîngerea trupelor bănăţene [114].

Pericolul pe care-l reprezenta şi pentru Ungaria expansiunea otomană l-a determinat pe regele Sigismund de Luxemburg să ordone, la sfîrşitul lunii august, mobilizarea armatei regale în vederea unei campanii împotriva Imperiului otoman [115]. Deplasarea forţelor regale în zona Porţilor de Fier a presupus o coordonare a acţiunilor acestuia cu cele ale marelui voievod român Mihail I, a cărui ţară fusese şi ea atacată de otomani [116]. Prezenţa trupelor lui Sigismund de Luxemburg pe malul stîng al Dunării, în octombrie — noiembrie 1419, fără să fi dus la o confruntare directă cu otomanii [117], a imobilizat în zona Porţilor de Fier însemnate forţe ale sultanului Mehmed I.

Considerînd acalmia aparentă de la frontiera dunăreană a regatului său şi Ţării Româneşti Muntenia drept o stabilizare de durată, suveranul Ungariei şi-a îndreptat o parte a forţelor militare spre rezolvarea afacerilor interne ale regatului Boemiei, unde izbucnise răscoala husită (1419—1434).

[113] C. Racoviţă, *op. cit.*, p. 52—53.

[114] *Cronica Zancaruola* şi *Cronica no. 6 208 de la Viena* (text reprodus de Marino Sanudo); alte cifre (16 600 pierderi otomane, peste 12 000 cele ale lui Filippo dei Scolari), în *Cronica Dolfin;* vezi *Studii şi documente*, vol. III, p. IX.

[115] Stephanus Katona, *Historia critica regum Hungariae*, vol. XII, Budae, 1790, p. 327; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 64.

[116] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 161; vezi şi J. Caro, *Liber Cancellariae Stanislai Csolek*, în „Archiv für Osterreichische Geschichtsforschungen", LII (1875), p. 173.

[117] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 80—81.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

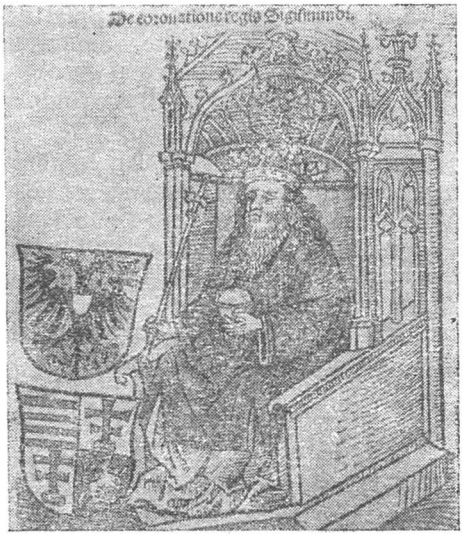

Sigismund de Luxemburg, împărat romano-german și rege al Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

Dar acțiunile din 1419 nu fuseseră, din partea otomanilor, decît o tatonare a sistemului defensiv de pe linia Dunării. Greul înfruntărilor din zonă avea să înceapă din plin în anul următor. Astfel, în primăvara anului 1420 sultanul Mehmed I a pornit cu armata sa ridicată din Anatolia și Rumelia, sporită cu trupele trimise la Dunăre de beii vasali. Pregătirile de război otomane se justificau prin anvergura strategică a obiectivelor urmărite de sultan: subordonarea țărilor române și stabilirea controlului asupra Dunării de Jos și Pontului Stîng.

Către a doua jumătate a primăverii oastea sultanului Mehmed I atinsese Dunărea, posibil în zona Giurgiului. Simultan, flota otomană pătrunsese în Marea Neagră, îndreptîndu-se către gurile Dunării și litoralul pontic al Moldovei.

Luptele desfășurate în spațiul românesc dintre Carpați și Dunăre, începute în aprilie-mai, au durat pînă la 15 august 1420 [118]. După traversarea fluviului, din tabăra instalată pe malul drept al Dunării, sultanul a lansat un *akîn* devastator, la care au participat spahii. Conform celor cuprinse în cronica tîrzie a lui Kodja Husein, domnul român s-a retras cu forțele sale spre munți, în poziții întărite, așteptînd sosirea în sprijin a trupelor transilvănene solicitate [119].

După asigurarea vadului, prin construirea unor noi fortificații la „Yerkökü" (Giurgiu), Mehmed I a continuat cu o parte a trupelor sale acțiunile de consolidare a controlului Dunării în sectorul românesc prin ocuparea cetății Turnu sau Holăvnic (Nörgun) [120].

Potrivit cronicii otomane a lui Mustafa Ali, o parte a flotei otomane ar fi debarcat meșteri și ostași la Enisala și Isaccea pentru a reface cetățile ce

[118] Nicolae Iorga, *Studii istorice*, p. 80—81; *Studii și documente*, vol. III, p. 2; Anca Iancu, *Știri despre români în izvoarele istoriografice sîrbești (secolele XV—XVII)*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, București, 1974, p. 19.

[119] *Cronici turcești*, vol. I, p. 445.

[120] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fuseseră distruse anterior, preventiv, de domnul Țării Românești [121]. Conform unor informații, primite ceva mai tîrziu la Buda, se aprecia în august 1420 că și Chilia fusese cuprinsă de puternica ofensivă otomană. Cea mai mare parte a flotei otomane s-a îndreptat apoi spre Cetatea Albă; ajunse aici, către mijlocul lunii mai 1420, navele au debarcat numeroase efective care, o dată instalate în fortificații pasagere, au început asediul cetății. În aceeași lună, la curtea regelui Poloniei, ca și la aceea a lui Sigismund de Luxemburg, soseau știri despre „prădăciunile și alte fapte nelegiuite făcute de turci în Țara Transalpină (Țara Românească — *n.n.)* și în Moldova" [122], cei trei semnatari ai tratatului de la Lublau întrebîndu-se dacă n-ar fi cazul să se dea ajutor Moldovei, așa cum, încă de la 26 mai, ceruse Alexandru cel Bun prin solii trimiși lui Vladislav Jagello. Dar, în timp ce o întreagă corespondență a urmat pe această temă între Vladislav, Sigismund și Vitold, otomanii, după mărturia unei scrisori a regelui polon către împăratul-rege, „au invadat țara voievodului (Alexandru — *n.n.)* și au înconjurat cetatea lui numită Balchrag (Cetatea Albă — *n.n.)*, cu o oaste puternică. De aceea, voievodul ne-a cerut nouă și fratelui nostru Vitold ca înainte ca primejdia să se întindă în interiorul stăpînirilor sale, să-i dăm ajutor" [123]. După conținutul unei alte scrisori, datată la 27 iulie, cetatea fusese asediată de o „uriașă flotă" [124].

În timp ce oștenii domnului Moldovei respingeau atacul asupra cetății, cei trei suverani abia se pregăteau pentru o eventuală intervenție, care nici nu s-a mai produs vreodată. Astfel, s-a văzut de la început că Moldova nu se putea bizui, în cazul unui atac otoman brusc, decît pe propriile-i forțe.

La celălalt flanc al traiectului românesc al Dunării situația deosebit de grea a oștirii Țării Românești, copleșită de forțele otomane, a determinat pe comandantul militar al frontierei bănățene să includă și cetatea Severinului în sistemul defensiv alcătuit din castelele Orșova, Mehadia, Jdioara și Sebeș [125]. Trupele comandate de el, constituite în principal din români bănățeni — dintre care s-a remarcat în luptă în mod cu totul deosebit Bogdan, fiul lui Nicolae, cneaz de Măgoaia, Răchita și Strîmptura —, au întîmpinat oastea otomană lîngă cetatea Severinului [126]. Sub presiunea acesteia ele s-au repliat spre nord, în lungul culoarului Cerna—Timiș, fiind silite, în a doua jumătate a lunii iulie, să se organizeze în apărare în jurul cetății Jdioara [127]. Ocuparea de către otomani a Severinului [128] — cheia clisurii Dunării — a agravat poziția domnului Țării Românești, Mihail I. Totuși, într-un suprem efort militar, trupele comandate de Mihail I, sprijinite de un corp de oaste venit din Banat, au încercat, în prima jumătate a lunii august, să restabilească situația, fără a obține însă rezultatele scontate. În cele din urmă marele voievod Mihail I și alți fii ai lui Mircea cel Bătrîn ce-i stătuseră alături au căzut în luptă [129].

[121] *Ibidem*, p. 324.

[122] *Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, VI, Codex Epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376—1430* (în continuare sursa se va cita *Codex Vitoldi)*, ed. Antonius Prochaska, Cracovia, 1882, p 487—488.

[123] J. Caro, *op. cit.*, p. 162—163.

[124] *Ibidem*, p. 159—161.

[125] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 167.

[126] *Ibidem*, p. 511.

[127] *Ibidem.*

[128] *Cronici turcești*, vol. I, p. 32, 116, 291, 342, 403, 445; vol. II, p. 133, 242.

[129] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 166 (după Joseph Carol Eder, *Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transilvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis*, Cibinii, 1803, p. 64—65).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Stăpînirea Porților de Fier ale Dunării și respingerea spre nord a trupelor din Banat încurajase pe Mehmed I să-și continue campania, al cărei scop era acum, după opinia cronicarului Idris Bitlisi, cucerirea Budei [130].

La începutul toamnei, 70 000 de luptători otomani, sub comanda personală a sultanului, au pătruns în Hațeg [131], venind în lungul culoarului Cerna — Timiș și a văii Bistrei, prin Poarta de Fier a Transilvaniei. La 24 septembrie 1420, în lupta de sub cetatea Hațegului [132], întreaga oaste transilvăneană, în care s-au remarcat, alături de alți români, Costea, fiul lui Iaroslav din Sălaj, precum și un Blasius, fiul lui Sandrinus [133], a fost învinsă. Două zile mai tîrziu, forțele otomane, coborîte pe malurile rîului Strei, s-au răspîndit după pradă în scaunul Orăștiei; tîrgul a fost distrus și o parte a populației din zonă robită [134].

Apropierea iernii și îndepărtarea de bazele de plecare — linia Dunării — au fost invocate de cei mai mulți cronicari turci pentru a explica retragerea forțelor lui Mehmed I din Transilvania; o dispută ar fi avut loc chiar între sultan — susținător al continuării campaniei — și sfetnicii și ostașii săi, ce au impus adoptarea deciziei de retragere [135]. La ea contribuiseră și evenimentele din Peninsula Balcanică, dintre care unele erau rodul politicii de anvergură și de largă perspectivă a domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn. Căci, în spatele ofensivei la Dunărea de Jos a armatei otomane, edificiul imperiului continua să fie zguduit de mișcările bedreddiniste și de războiul civil declanșat după catastrofa lui Baiazid I Ildîrîm de la Angora. Îndelungata campanie a lui Mehmed I în țările române a permis pretendentului Mustafa, unul dintre fiii lui Baiazid I, să ocupe, după o prealabilă înțelegere cu bizantinii, Adrianopolul, domnind efectiv pe tronul sultanilor [136].

Se pare, totuși, că din confruntarea dintre Mehmed I și consilierii săi a rezultat adoptarea unei soluții de compromis: iernarea oștirii în bazele de la Dunăre și reluarea campaniei în primăvara anului următor. Planul otoman viza de această dată părțile sud-estice ale Transilvaniei, Țara Bîrsei.

În a doua jumătate a lunii martie 1421 armata otomană s-a îndreptat spre Brașov. La 3 aprilie trupele celor șapte scaune au fost înfrînte [137], pîlcurile prădalnice ale invadatorilor devastînd apoi sistematic zona; cel mai mult au avut de suferit localitățile Hărman, Sînpetru, Bod, Hălchiu, Ghimbav, Vulcan [138]. La Brașov, o parte a populației tîrgului a scăpat cu viață refugiindu-se în cetatea de pe muntele din preajmă.

Succesul obținut de otomani a satisfăcut pe sultan, care a ordonat retragerea finală mult așteptată de trupele sale, greu încercate de o campanie care durase un an. Deplasarea spre propriile baze a forțelor turcești s-a efectuat prin Țara Românească în împrejurări relatate confuz de sursele otomane. Cert este că fiind surprins într-o ambuscadă de către români, Mehmed I a fost rănit mortal [139], încetînd din viață la 31 mai 1421. Sultanul restaurator al puterii

[130] *Cronici turcești*, vol. I, p. 165.
[131] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 515.
[132] Joseph Carol Eder, *op. cit.*, p. 64.
[133] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 515, 517—518.
[134] Joseph Carol Eder, *op. cit.*, p. 64.
[135] *Cronici turcești*, vol. I., p. 165, 446—447.
[136] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 79.
[137] Joseph Carol Eder, *op. cit.*, p. 65.
[138] *Ibidem*.
[139] Sergiu Iosipescu, *Invazii otomane în ținuturile carpato-dunăreano-pontice (sec. XIV—XVI)*, în SMMIM, XIII (1980), p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

otomane și-a pierdut așadar viața pe pămîntul românesc în această încercare temerară de a-l cotropi. Către mijlocul lunii mai 1421 armata otomană reușise să treacă la sud de Dunăre, îndreptîndu-se apoi spre Adrianopol [140].

Divergențele ivite în cadrul comandamentului militar otoman, anarhia produsă de întoarcerea la Adrianopol a pretendentului Mustafa, susținut odinioară și de Mircea cel Bătrîn, au dat țărilor române răgazul necesar unui început de refacere. Dacă pentru Moldova se punea în perioada dată problema reconstruirii fortificațiilor Cetății Albe, pentru Țara Românească, devastată de invazie, o adevărată restaurare domnească se vădea necesară. Cel în numele căruia s-a înfăptuit a fost o personalitate enigmatică, unul din fiii supraviețuitori ai lui Mircea cel Bătrîn — Radu Prasnaglava („Pleșuvul"). Primul act elaborat de cancelaria sa datează de la 17 mai 1421 și conține o referire voalată la extrem de recenta atunci campanie a sultanului Mehmed I în Țara Bîrsei. Tot atunci domnul dispunea redeschiderea căilor comerciale ale Țării Românești negustorilor din Brașov și Bîrsa [141]. Titlul ce și-l dădea: „Io Radu mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și al părților tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și al Podunaviei, pînă la Marea cea Mare" (iunie 1421) [142], alături de reprezentarea vulturului bicefal — simbol al despoției lui Dobrotiță — pe un sigiliu al vremii [143], relevă atît extinderea Țării Românești Muntenia, cît și statutul său internațional. Din posesiunile pontice ale lui Mircea cel Bătrîn nu fusese pierdut decît Drîstorul (Silistra), iar bunele relații cu Transilvania, consolidate în lupta comună antiotomană, permiteau domniei să stăpînească Amlașul și Făgărașul.

Primejdia gravă reprezentată de expansiunea otomană — înregistrată în opinia publică bizantină — a alimentat din nou năzuința spre realizarea unității de luptă a țărilor române. Un apel al lui Radu al II-lea către brașoveni — de a face din Țara Românească și cea a Bîrsei „o singură țară" [144] — este o expresie convingătoare a existenței orientării politice a conducătorilor români către realizarea solidarizării luptei împotriva expansiunii otomane a forțelor de pe ambele versante ale Carpaților.

La fațada estică a spațiului românesc s-a profilat în acest răstimp alt pericol grav. Unul dintre semnatarii înțelegerii de la Lublau (monarhul lituanian Vitold) a intensificat pregătirile agresive împotriva Moldovei. De pildă, în vara anului 1421, ca și în primăvara anului următor, Lituania era gata de război împotriva Moldovei.

Numai izbucnirea unui nou război cu cavalerii teutoni, chiar în 1422, a îndepărtat pericolul unui atac lituanian, fără însă ca Vitold să renunțe la planurile sale. La acest conflict militar, al cărui episod central a fost asediul cetății Marienburg (Malbork), pe Vistula, capitala Ordinului teuton, Alexandru cel Bun — consecvent legăturii cu regatul Poloniei — a trimis un detașament de 400 de călăreți, înarmați îndeosebi — cum rezultă din cronica lui Jan Dlugosz — cu arcuri și săgeți. Deși asediul s-a sfîrșit fără ca cetatea să poată fi luată, participarea românilor are o deosebită importanță întrucît se cunosc, pe baza mărturiilor izvoarelor contemporane, acțiunile îndeplinite de ei în

[140] *Cronici turcești*, vol. I, p. 32, 447; vol. II, p. 193, 242.
[141] Ioan Bogdan, *Relațiile*, p. 8—10.
[142] *DRH, B*, vol. I, p. 97.
[143] Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale românești*, București, 1980, p. 148.
[144] Ioan Bogdan, *Relațiile*, p. 8—10.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mod independent, modalitățile și formele caracteristice de angajare și purtare a luptelor. Atacați, cu prilejul unei ieșiri a garnizoanei teutone a cetății, oștenii Moldovei — care par să se fi aflat în avanposturi — au simulat retragerea, „pentru ca să poată lupta pedeștri, apărați de frunziș și de arbori, după cum sînt obiceiul de luptă și firea acelui popor". La apropierea cavalerilor, „moldovenii, aruncînd cu săgețile asupra dușmanilor, ei fiind la adăpost de săgețile acestora, le trimit ca o ploaie deasă" [145].

După bătălia de la Marienburg, Ordinul cavalerilor teutoni a încetat o vreme să mai fie o primejdie pentru regatul polon. Un capitol se încheie astfel și în istoria acțiunilor militare ale oștirii Moldovei, care putea să-și îndrepte acum toate forțele spre linia Dunării, pentru a face față primejdiei otomane.

În circumstanțele reluării conflictului otomano-bizantin și a asedierii Constantinopolului de forțele sultanului Murad al II-lea, în iunie 1422 o schimbare de domnie s-a produs în Țara Românească. Noul domn, Dan al II-lea, înscăunat înainte de 23 octombrie 1422, a promovat de la început o politică independentă, antiotomană.

Către sfîrșitul anului 1422 beii otomani de frontieră au inițiat mai multe atacuri, de pe malul drept al Dunării, împotriva Țării Românești. În luptele purtate — ale căror ecouri au ajuns pînă în Prusia [146] și pînă la Modon, în Peloponez —, oastea voievodului Dan al II-lea a reușit să înfrîngă trupele inamicului [147]. Dar aceste lupte nu reprezentau decît obișnuitele tatonări dinaintea marii campanii otomane ce se pregătea. Conștient de gravitatea situației, domnul român, posibil printr-o înțelegere ad-hoc cu Filippo dei Scolari, cunoscutul Pippo Spano, comitele Timișoarei, a revitalizat linia de apărare de la Dunăre, constituită din forțele românești din Banat și Muntenia.

La începutul anului 1423, în baza ordinelor sultanului — reținut de tulburările din zona Iznik-ului —, comandantul otoman al frontierei dunărene, beiul Mehmed, a trecut Dunărea cu forțele de care dispunea. Oastea Țării Românești, trupele bănățene, sporite cu o parte a forțelor voievodului Transilvaniei [148], acționînd după o tactică tradițională, s-au repliat către ținuturile de deal și de munte, atrăgînd spre interior pe invadatorii otomani. Către cea de-a doua jumătate a lunii ianuarie, domnul Țării Românești și sfetnicii săi au hotărît executarea unei contralovituri de mari proporții. Surprinse, trupele otomane au fost oprite, înfrînte și, fiindu-le anihilată orice capacitate de ripostă, silite să recurgă la o retragere precipitată. Forțele românești au angajat o energică acțiune de urmărire a inamicului. După un raport datat la 8 februarie 1423, inclus în *Cronica Morosini*, pierderile otomane s-au cifrat la peste 20 000 de oameni [149]. Bătălia hotărîtoare s-a desfășurat la trecerea Dunării unde, potrivit sursei amintite, inamicul — cu tot atîția luptători pierduți cît în precedenta ciocnire — ar fi fost cu totul zdrobit și azvîrlit în fluviu [150]. Pentru a exploata succesul, Dan al II-lea a organizat fără întîrziere trecerea Dunării prin mai multe vaduri în vederea urmăririi inamicului pe malul drept al fluviului. Continuînd urmărirea trupelor adverse, principalele forțe românești au trecut marele curs de apă în preajma Drîstorului, către ultima decadă a

[145] *Codex Vitoldi*, p. 642.
[146] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 171.
[147] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 3.
[148] *DRH, D*, vol. I, p. 225—227.
[149] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 3.
[150] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lunii februarie [151]. Cronica murală brașoveană înregistra, sub data de 26 februarie 1423, victoria repurtată de domnul român și căderea pe cîmpul de luptă a circa 36 000 de otomani [152]. Continuarea înaintării trupelor aliate la sud de Dunăre ar fi permis, potrivit informațiilor inserate în *Cronica Morosini*, eliberarea de sub cotropitori a unui întins teritoriu [153], desigur ținutul Drîstorului și sudul Dobrogei, invadate de otomani la 1419—1421. O încercare de ripostă, inițiată de un corp de oaste otomană care a pătruns în Banat și apoi prin Poarta de Fier a Transilvaniei, a eșuat în apropierea cetății Hațegului în fața rezistenței forțelor locale [154].

De pe teatrul de acțiuni militare, domnul român, Dan al II-lea, și comandantul oștilor bănățene, Filippo dei Scolari, au expediat veritabile comunicate de război, care, amintind împăratului Bizanțului izbînzile obținute împotriva oștilor otomane, au ajuns cunoscute întregii Europe [155].

Campania aliată pe malul drept al Dunării a continuat pînă toamna tîrziu [156].

Anii 1423—1424 au marcat stabilizarea situației de la Dunărea de Jos în favoarea Țării Românești, a marelui voievod și domn român Dan al II-lea, care izbutise, prin puterea armelor, să asigure controlul asupra întregului traiect românesc al Dunării, să redeschidă marelui comerț această arteră europeană de prim rang. Tocmai controlul românesc asupra Dunării, de la Porțile de Fier la vărsare, a permis împăratului asociat Ioan al VIII-lea Paleologul să aleagă această cale pentru revenirea sa din Ungaria spre Bizanț. În octombrie, dinastul bizantin se afla la Chilia, cuprinsă atunci în Țara Românească [157].

În vara anului 1425 forțele otomane ale beilor de la frontiera dunăreană au reluat luptele pentru controlul marii artere fluviale, susținînd pe pretendentul Radu Prasnaglava și profitînd de implicarea împăratului-rege Sigismund de Luxemburg în războiul husit. Rămase practic singure în apărarea liniei Dunării de Jos, forțele locale au declanșat contraofensiva la două vaduri principale: spre Drîstor, oastea Țării Românești condusă de Dan al II-lea, avînd în sprijin trupele voievodului Transilvaniei, și spre Vidin, trupele bănățene conduse de Filippo dei Scolari. Primele succese — al căror ecou s-a transmis de la Ragusa în toată Europa — au fost acelea ale oștirii din Țara Românească; forțele otomane pregătite pentru invazie au fost nimicite, puțini luptători salvîndu-se (ante 20 octombrie 1425) [158]. Ulterior, oastea domnului Țării Românești și cea a voievodului Transilvaniei au trecut Dunărea și au asediat cetatea Drîstor [159]. Trupele aflate în zona Porților de Fier, comandate de Filippo dei Scolari, au fost dirijate spre cetatea Vidin, care, după o luptă îndîrjită, a fost cucerită (ante 14 octombrie 1425). Un raport, datat 9 octombrie, inclus în *Cronica Morosini*, evaluează pierderile otomane la peste 25 000 de oameni [160].

[151] *Cronici turcești*, vol. I, p. 309.
[152] *Quellen*, IV, p. 291.
[153] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 3.
[154] *DRH, D*, vol. I, p. 225—227.
[155] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 3.
[156] Alexandru A. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Țepeș*, extras din „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", XV, București, 1915, p. 24.
[157] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 84.
[158] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 309—312.
[159] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 4.
[160] *Ibidem;* N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 435.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pippo Spano, comite de Timişoara, după o frescă de epocă

În aceste împrejurări sultanul Murad al II-lea şi-a îndreptat forţele ce fuseseră concentrate la Galliopoli spre Dunăre, pentru a reocupa Vidinul [161].

După o serie de ştiri sosite la Veneţia la 6 decembrie 1425, armata otomană izbutise să obţină unele succese la Dunărea de Jos, neexploatate însă din cauza anotimpului nefavorabil [162].

Posibilitatea reluării, în anul următor, cu o vigoare sporită, a ofensivei otomane, a revitalizat tendinţele spre realizarea unei întruniri a puterii militare a statelor româneşti. Demersurile în această direcţie s-au însumat celor care au vizat constituirea unei coaliţii antiotomane mai largi, care să includă Ungaria şi Polonia. Forţa militară a ţărilor române avea să furnizeze principalele efective şi conducătorii coaliţiei stabilite.

Conform înţelegerilor, monarhul Ungariei s-a angajat să-şi pună în mişcare, la 24 iunie, propriile forţe „pe uscat şi pe apă, spre Severin, în ajutorul lui Dan". Un detaşament puternic de 5 000 de oşteni a plecat din Polonia şi pentru trecerea acestora prin Moldova, spre Dunăre, domnul dăduse, pe la începutul aceleiaşi luni, un salvconduct [163]. Cînd trupele polone au sosit în Moldova, li s-au alăturat cele ale lui Alexandru cel Bun şi, împreună, au ocupat poziţia ce le fusese destinată — acolo „unde Siretul se varsă în Dunăre" — în vederea proiectatei joncţiuni cu celelalte forţe ale coaliţiei antiotomane.

În tot acest timp şi în tabăra adversă s-au intensificat pregătirile în vederea înfruntărilor, iar la momentul pe care l-a socotit cel mai potrivit sultanul a reluat ofensiva împotriva Ţării Româneşti. La 30 mai 1426, după o crîncenă încleştare, forţele otomane au copleşit oastea principelui Dan. Însoţit de cîteva contingente, împreună cu detaşamentele secuieşti şi săseşti, acesta a reuşit să-şi salveze viaţa [164], retrăgîndu-se spre Transilvania. În aceste condiţii scaunul Ţării Româneşti a fost ocupat din nou de Radu Prasnaglava.

Acum, oastea moldoveană, sprijinită de contingentul polon şi de o forţă militară a voievodatului Transilvaniei, urma să înainteze în Ţara Românească pentru a o degaja de trupele otomane. Dar neînţelegerile între monarhii Ungariei şi Poloniei au făcut să se prăbuşească planul campaniei proiectate. Astfel că, după două luni de aşteptare în preajma Brăilei, trupele polone s-au retras, împreună cu corpul de oaste al Moldovei.

În iarna anilor 1426—1427 planurile forţelor creştine coalizate de efectuare a unei campanii antiotomane au fost reluate. Se preconiza înaintarea

[161] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 4.
[162] N. Iorga, *op. cit.*, p. 435.
[163] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 642—643.
[164] *Hurmuzaki*, vol. I/2 p. 595.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trupelor acestora pe teritoriul Țării Românești, trecerea Dunării și pătrunderea lor în adîncimea Peninsulei Balcanice. La această temerară întreprindere militară urmau să participe forțe ale lui Dan al II-lea și Sigismund de Luxemburg, precum și ale altor suverani europeni.

La 24 ianuarie 1427 oastea creștină — cu marele voievod Dan al II-lea, împăratul-rege Sigismund de Luxemburg, dom Pedro, infante de Portugalia, Ioan de Maroth, ban de Mačva, Ioan de Kalo, Ladislau de Blagay, stegar al oștirii regale, și cu toate trupele lor [165] — a declanșat ofensiva din zona Rucăr—Bran spre Dunăre. Luptele au durat toată iarna cu o deosebită înverșunare. În primăvară succesele militare ale cruciadei și ale lui Dan al II-lea au fost evidente. Ca urmare, Dan al II-lea și-a putut relua tronul.

Victoria obținută a provocat o afirmare hotărîtă a curentului opiniei publice românești favorabilă luptei antiotomane și exponentului acesteia, domnul Dan al II-lea [166]. Tot atunci, în primăvara lui 1427, s-a organizat sistemul schimbării periodice a trupelor de sprijin transilvănene trimise în Țara Românească: la 2 aprilie, 1 iunie și 9 iulie noi forțe s-au îndreptat spre „frontul" dunărean, reglementîndu-se, pînă în toamnă, cooperarea celor două țări românești la apărarea comună [167].

La sfîrșitul primăverii anului 1427 faza întîi a planului de campanie fusese realizată, prin eliberarea deplină și controlarea efectivă a întregului spațiu românesc dintre Carpați și Dunăre; cetății Giurgiului, acum eliberată, i-a fost instalată o puternică garnizoană [168]. După un raport diplomatic venețian din 27 august 1427, care se referea, evident, la o situație anterioară, trupele din Țara Românească se pregăteau să treacă Dunărea împotriva otomanilor [169]. Dar, la 18 iulie 1427, un fapt neașteptat a modificat desfășurarea proiectată a evenimentelor: despotul Serbiei, Ștefan Lazarević, a încetat din viață [170]. Conform unui acord încheiat încă din mai 1426, la Tata, în Ungaria, despotul recunoscuse suzeranitatea împăratului-rege Sigismund, cu condiția sprijinirii de către acesta a succesiunii la tronul Serbiei a nepotului său, Gheorghe Branković [171]. Imediat însă ce vestea morții cneazului sîrb a devenit publică, trupele otomane ale beilor de frontieră au declanșat o serie de incursiuni prevestitoare ale unei noi și ample invazii, reușind în scurtă vreme să ocupe însemnate teritorii ale Serbiei [172]. În fața acestei situații, forțele ungare au angajat competiția cu cele otomane pentru moștenirea lui Ștefan Lazarević.

Luptele pentru Serbia au continuat pînă în noiembrie, Sigismund de Luxemburg instalînd administrația militară proprie în cetatea Belgradului, socotită ca o poziție strategică esențială pentru apărarea frontierei sud-estice a Ungariei și pentru dominarea Serbiei [173]. În aceste împrejurări forțele românești au trecut la defensivă pe linia Dunării.

[165] *Ibidem*, p. 247—249, 257—258; vol. I/2, p. 544—549.
[166] *Ibidem*, vol. I/2, p. 547.
[167] *Ibidem*, p. 542.
[168] *Ibidem*, vol. XV/1, p. 14.
[169] *Ibidem*, vol. VIII, p. 4; N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 452.
[170] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 324.
[171] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 188.
[172] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 328—330.
[173] *Ibidem*, p. 329.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

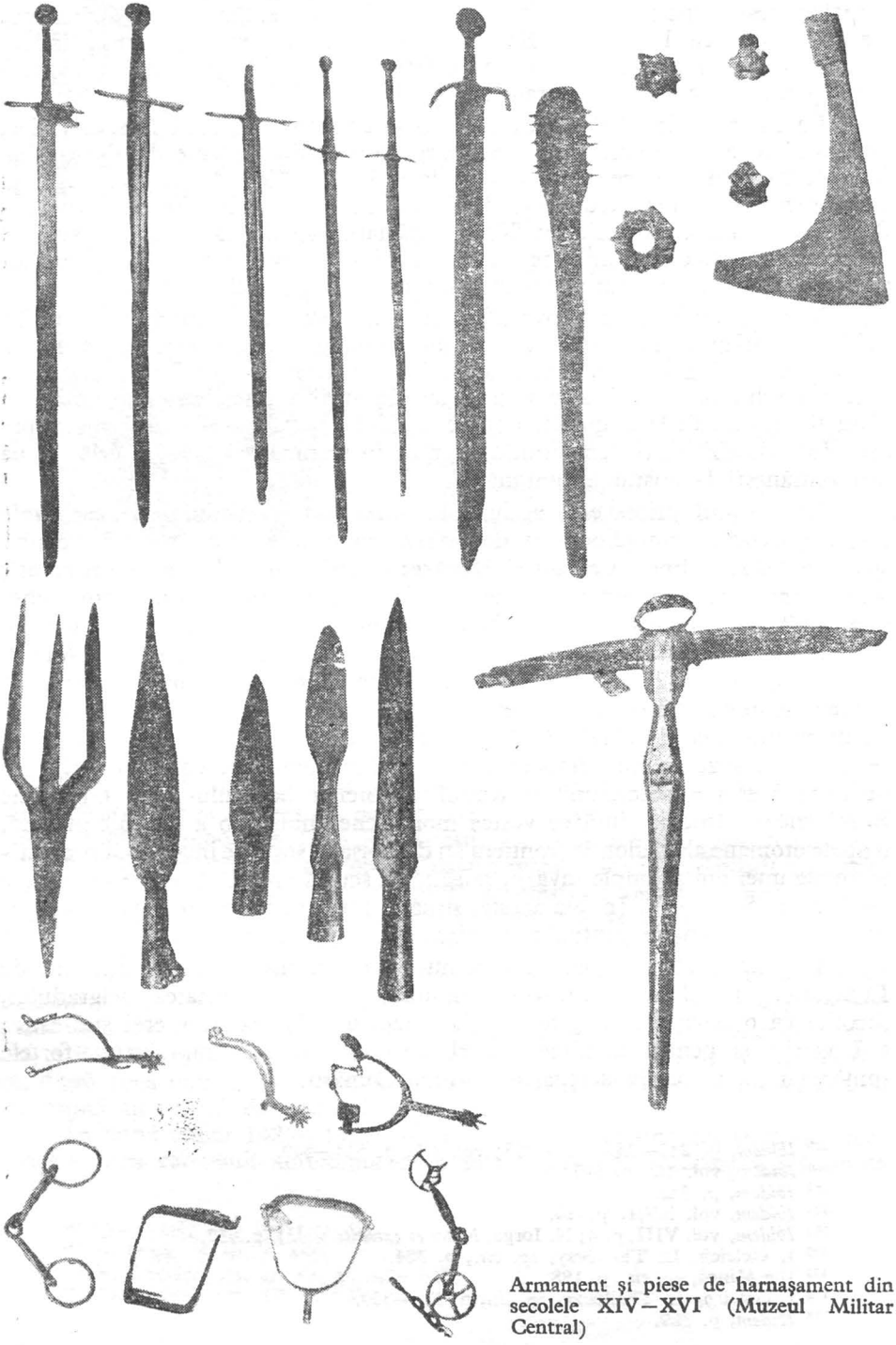

Armament şi piese de harnaşament din secolele XIV—XVI (Muzeul Militar Central)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Acalmia aparentă instalată în Serbia o dată cu venirea anotimpului rece nu a înşelat nici una dintre părţile angajate în conflict. La sfîrşitul lunii aprilie 1428 în faţa Golubaćului a fost concentrată o puternică armată creştină, care cuprindea 25 000—30 000 de luptători, sosiţi cu împăratul-rege Sigismund, numeroşi români transilvăneni şi bănăţeni, 6 000 de oşteni ai Ţării Româneşti, în frunte cu voievodul Dan al II-lea, polonii căpitanului din Zips, 200 de artilerişti lombarzi şi genovezi. În jurul datei de 25 mai forţele aliate care asediau cetatea au fost atacate de un corp de oaste otoman venit în ajutorul garnizoanei de la Golubać, mereu întărită cu trupe proaspete. După trei zile de lupte îndîrjite, aflînd despre iminenta sosire a lui Murad I cu restul forţelor osmane, s-a hotărît retragerea oastei creştine la nord de Dunăre[174]. La începutul lunii iunie, forţele aliate aflate în retragere au fost atacate prin surprindere de trupele otomane. După o luptă grea şi sîngeroasă, cea mai mare parte a trupelor coaliţiei antiotomane au reuşit să ajungă pe malul stîng al Dunării, retragerea fiindu-le acoperită printr-o eroică rezistenţă a forţelor româneşti[175]. S-au remarcat prin vitejie şi pricepere îndeosebi luptători din districtul românesc Sebeş (Caransebeş): Lado, fiul lui Vladislav, Nicolae, fiul lui Vladislav, Iacov fiul lui Petre Viteazul din Bizerea, precum şi Roman, fiul lui Costea, Mihail, fiul lui Farcaş din Măcicaş, aceştia doi din urmă căzînd pe cîmpul de luptă[176].

Conform unei consemnări documentare ulterioare, din oastea voievodului Dan al II-lea al Ţării Româneşti, aflată în ariergardă cu misiunea de a acoperi retragerea forţelor aliate, au căzut 200 de luptători[177].

O încercare a otomanilor de a modifica radical în favoarea lor situaţia la Dunărea de Jos, prin invadarea şi instalarea în Ţara Românească a pretendentului Radu Prasnaglava, a eşuat. Trupele otomane de invazie au fost respinse, iar pretendentul, fiii şi partizanii săi au fost ucişi[178]. De pe aceste poziţii s-a putut proceda la o reglementare a raporturilor dintre Imperiul otoman şi vecinii săi de la Dunărea de Jos. Un tratat de pace pe trei ani prevedea că Ţara Românească şi Serbia rămîneau libere sub domnii lor; Ţara Românească trebuia să se achite faţă de Imperiul otoman de obligaţia tributară şi să predea în fiecare an un anumit număr de oi[179].

Războiul din zona Dunării de Jos, început sub domnia în Ţara Românească a lui Mihail I, fiul lui Mircea cel Bătrîn, lua astfel sfîrşit după aproape zece ani de invazii devastatoare ale otomanilor şi de îndîrjită rezistenţă a românilor. Deşi cetatea Drîstorului (Silistra) fusese pierdută, marele voievod Dan al II-lea reuşise să asigure continuitatea statală a Ţării Româneşti şi să păstreze vechile legături cu celelalte state interesate în stăvilirea expansiunii otomane spre centrul Europei, succesul datorîndu-se capacităţii de apărare, de rezistenţă şi de regenerare a poporului român în anii uneia dintre cele mai grave crize provocate de politica agresivă a Porţii.

Confruntările militare desfăşurate în aceşti ani au scos în evidenţă cîteva din constantele politicii externe a ţărilor româneşti şi, concomitent, trăsături proprii ale cadrului doctrinar militar românesc.

[174] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 189.
[175] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 556.
[176] *Ibidem*, p. 556—557, 561.
[177] *DRH, D*, vol. I, p. 264—265.
[178] Alexandru A. Vasilescu, *op. cit.*, p. 33—34.
[179] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 761.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În planul orientării externe a fost evidențiată sforțarea de a apăra libertatea statelor românești, de a împiedica instituirea dominației otomane la nord de Dunăre. Fie întreprinzînd energice demersuri pentru coordonarea eforturilor militare ale întregului popor român, fie sprijinind temeinic realizarea planurilor unei noi cruciade antiotomane, domnii români Mihail I și Dan al II-lea s-au impus în această etapă de relansare a ofensivei otomane spre Europa drept conducătorii efortului militar de stăvilire a acesteia la linia Dunării.

În planul strategiei generale de apărare s-a cristalizat, pe baza unor acumulări anterioare evidente, o concepție originală de apărare a frontierelor sudice. Astfel, siguranța porțiunii românești a Dunării a urmărit interzicerea invaziilor otomane printr-un sistem de apărare întemeiat pe linia de cetăți dunărene, aplicînd o strategie ofensivă, preîntîmpinînd acțiunile inamicului prin lovituri date în adîncimea teritoriului controlat de el. Achizițiile dobîndite în această etapă în domeniul strategiei de apărare a liniei Dunării vor fi fructificate ulterior de conducătorii militari români confruntați cu mereu sporita tendință a Imperiului otoman de a se înstăpîni și la nord de fluviu.

Totodată, în circumstanțele realizării unor coaliții între forțele creștine — al căror obiectiv a fost siguranța liniei Dunării pe o mare porțiune, de la Belgrad pînă la vărsarea în mare — s-au evidențiat aspecte notabile privind cooperarea între oștirile diverselor țări aliate și compunerii și exercitării comandamentului interaliat. Din punctul de vedere românesc, esențiale s-au dovedit urmărirea cu consecvență a principiilor păstrării comenzii asupra forțelor proprii și al acțiunii pe teatre de operații independente — exclusiv pe traiectul românesc al Dunării. Desfășurarea războaielor de coaliție în această etapă a mai demonstrat, de asemenea, că în apărarea propriului teritoriu conducătorii politico-militari români nu se pot bizui decît pe forțele proprii, că nu se poate încredința securitatea statelor românești unei puteri militare străine, chiar dacă interesele politice erau cu evidență convergente. Întrucît — a arătat evoluția evenimentelor — dacă pentru țările române o urgență absolută o constituia stăvilirea expansiunii otomane, pentru Ungaria — de pildă — permanenta pendulare a atenției monarhului acesteia între Boemia și primejdia otomană a determinat schimbări bruște de priorități strategice, dislocări și deplasări de forțe care s-au repercutat negativ asupra apărării eficiente a liniei Dunării.

Așadar, o justă repartiție a forțelor și mijloacelor, în funcție de o judicioasă stabilire a priorităților, îmbinarea defensivei cu ofensiva în cîmpul strategic și păstrarea individualității politice și militare în cadrul războaielor de coaliție s-au desprins ca aspecte caracteristice ale evoluției doctrinei militare românești în această etapă.

Abia încheiate luptele de respingere a ofensivei otomane la Dunărea de Jos și țările române au fost din nou obligate să facă față politicii expansioniste a regatului ungar. Ținta imediată a lui Sigismund de Luxemburg a fost de această dată Moldova. Vechea dorință a curții de la Buda de a-și impune hegemonia la gurile Dunării avea un rol determinant în noua inițiativă politică agresivă, după cum confirmă și scrisorile trimise, în toamna anului 1428, regelui Poloniei și marelui duce al Lituaniei, prin care Sigismund le anunța intenția

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de a porni o campanie militară împotriva Moldovei. În răspunsul său, Vitold a propus o întîlnire în trei, la Luck, în Volynia [180].

Desfășurarea conciliabulelor noului „congres" a ilustrat tendințele expansioniste atît ale Ungariei, cît și ale Poloniei, contradicțiile dintre cele două regate sfîrșind prin zădărnicirea intenției lui Sigismund de a anexa o parte a Moldovei.

Noi orientări în politica externă românească și consecințele lor militare. Stăvilirea în 1428 a expansiunii otomane la linia Dunării nu a însemnat îndepărtarea pericolului ce plana asupra țărilor române. În preocupările domnilor români problema centrală a constituit-o, în continuare, realizarea unui complex de măsuri — interne și externe — care să pregătească condițiile rezistenței în fața previzibilei reluări a înaintării otomane, după expirarea armistițiului încheiat în 1428 pe o perioadă de trei ani. Astfel, Alexandru cel Bun, într-o concepție politico-militară închegată și raportată la scara întregului spațiu românesc, a luat inițiativa unor alianțe în măsură să reconstituie „blocul" românesc și în același timp să asigure un sprijin extern eficient. În cadrul primei direcții, domnul moldovean a instalat pe scaunul Țării Românești pe Alexandru Aldea, care la rîndul său, a stabilit imediat relații de colaborare politică și militară cu voievodul Transilvaniei. În același timp, Alexandru cel Bun a încheiat acorduri de colaborare militară cu suveranul Imperiului romano-german, Sigismund de Luxemburg, și cu marele duce al Lituaniei, Svidrigaillo, destinate, pe de o parte, reconstituirii unei largi coaliții antiotomane, iar pe de altă parte, asigurării frontierei nordice în fața imixtiunilor Poloniei. Svidrigaillo s-a aliat cu cavalerii teutoni, sprijiniți, la rîndul lor, de Sigismund de Luxemburg. Acesta din urmă a renunțat și el la vechile planuri de împărțire a Moldovei, ceea ce nu putea decît să faciliteze apropierea de Alexandru cel Bun. Se contura, astfel, un nou bloc creștin, care putea fi orientat spre lupta antiotomană.

În vara anului 1431, cînd o oaste otomană a pătruns în Țara Românească, părea că se ivește prilejul pentru reluarea campaniilor împotriva forțelor Semilunii și de aceea Alexandru cel Bun a trimis pe „marele vornic, cu mulți dintre ai săi, spre Putna" [181]. Unele documente atestă că oștile celor doi domni români au obținut o momentană superioritate [182], care nu a putut fi însă exploatată, deoarece, în același timp, o altă parte din oastea Moldovei a trebuit să fie trimisă în ajutorul marelui duce Svidrigaillo, aflat în luptă împotriva fratelui său, regele Poloniei, Vladislav Jagello. Străbătînd Pocuția, acest corp de oaste pare să fi ajuns, în august, pînă la Liov. În aceeași lună au început negocierile păcii, care s-a și încheiat la 1 septembrie printr-un tratat ce cuprindea și pe „strălucitul domn Alexandru, voievodul Moldovei, cu stăpînirile, țările și supușii săi". A fost ultima afirmare internațională politică și militară a lui Alexandru cel Bun. Acesta va muri în scaunul domnesc al Moldovei în prima zi a anului 1432.

Pe temeliile puse de reputatul domn al Moldovei în domeniul organizării militare, Ștefan cel Mare va ridica oastea cu care va rezista eroic cuceritorilor Constantinopolului.

[180] *Codex Vitoldi*, p. 804.
[181] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 15.
[182] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alexandru cel Bun, domn al Țării Românești Moldova, în fața cetății Suceava, frescă de la mănăstirea Sucevița

Privită în aspectele sale principale, domnia lui Alexandru cel Bun a reprezentat o treaptă esențială și necesară în dezvoltarea istorică a poporului român, o epocă de adînci prefaceri și remarcabile înfăptuiri, care au asigurat țării românești de la est de Carpați o temelie trainică pentru întreaga sa existență.

Dobîndirea tronului Moldovei ca urmare a concursului dat de Mircea cel Bătrîn — însemnînd făurirea unei linii politice românești unice și de durată — dovedește faptul că intenția celor doi voievozi era de a consolida independența românească prin acțiuni fondate pe idealuri comune. Ca urmare, în condițiile în care domnul muntean era angajat plenar pe linia Dunării și în Balcani, lui Alexandru cel Bun îi revenea misiunea de a garanta apărarea spațiului românesc la frontiera nordică și estică. Conștient de faptul că o atare misiune trebuie susținută de o politică militară eficientă și că aceasta din urmă nu poate exista decît sprijinindu-se pe o economie înfloritoare, activă și stabilă, domnul a luat o serie de măsuri, reușind, într-un răstimp relativ scurt, să facă din Moldova o importantă piață europeană în care schimbul internațional a atins dimensiuni fără precedent. Repetatele privilegii acordate negustorilor polonezi, cantitatea mare de monedă proprie pusă în circulație (cunoaștem șase emisiuni monetare), cît și varietatea celei străine — atestată arheologic — reflectă din plin reușita politicii sale economice, faptul că o mare cantitate de metal prețios se îndrepta continuu spre vistieria statului. La fel de importantă a fost și politica sa demografică — de care depindea mărimea bazei de recru-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tare a oștirii — prin care a urmărit sporirea potențialului uman al țării și realizarea unei locuiri efective și proporționate a întregului teritoriu românesc dintre Nistru și munți. Adoptînd o atitudine de toleranță religioasă — deopotrivă expresie a rațiunii de stat și a tradiționalei ospitalități românești — marele voievod a reușit să împămîntenească un mare număr de străini (de obicei oameni care în țara lor erau persecutați datorită convingerilor confesionale, cum a fost cazul refugiaților husiți), întărind și pe această cale puterea economică și militară a Moldovei.

Vremurilor lui Alexandru cel Bun, grijii sale și a sfetnicilor săi le corespunde și întreținerea și completarea sistemului de fortificații al țării ce cuprindea cetățile de la Suceava, Neamț în interior, Hotin și Cetatea Albă pe frontiera nistriană și, ulterior, Chilia, la Dunărea maritimă. Amenajarea acestora, începută sub domniile anterioare, a fost desăvîrșită mai cu seamă sub aspectul funcționalității cetăților, prin ocoalele lor, acum bine constituite, cuprinzînd pînă la 8—9 sate, ai căror locuitori aveau obligații de întreținere, refacere, aprovizionare și garnizonare cu schimbul, beneficiind de scutiri fiscale. Încă de la primele documente scrise de cancelaria lui Alexandru cel Bun sînt menționați între martorii hrisoavelor comandanții cetăților Neamț și Hotin, numiți ulterior pîrcălabi, și cel de la Suceava, vornicul — întrucît aici era și principala curte domnească. De dezvoltarea acestei cetăți de scaun a țării în primele decenii ale secolului al XV-lea sub conducerea arhitecților și artiștilor vremii, prin munca și meșteșugul constructorilor, se leagă și dezafectarea cetății de la Scheia, edificiu din veacul al XIV-lea, devenit vulnerabil din cauza instabilității terenului.

Sistemul de fortificații, care îmbrăca întregul teritoriu al Moldovei, de la Carpații Orientali la Nistru și la Marea Neagră, definit în liniile sale esențiale în vremea lui Alexandru cel Bun, va atinge perfecțiunea sa medievală în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sub domnia lui Ștefan cel Mare[183].

Aparatul de stat — central și local, administrativ și politic —, biserica au fost reorganizate prin instituirea de ierarhii noi, prin specializarea și prin diversificarea funcțiilor și obligațiilor dregătorilor, slujbașilor și cinului ecleziastic, domnia însăși sporindu-și considerabil prerogativele și autoritatea. Întreaga politică de inițiative și reforme întreprinsă de Alexandru cel Bun a avut un răsunet deosebit în conștiința poporului nostru, numele său rămînînd pînă astăzi legat de „așezarea" țării, de „tocmirea" ei, istoricii români ai secolului al XVII-lea considerîndu-l cel de-al doilea întemeietor al Moldovei. Prin tot ce făcuse pentru înflorirea și prosperitatea țării sale, Alexandru ce Bun devenise deja simbolul construcției politice și culturale pașnice și înțelepte.

În istoria culturii, perioada domniei acestui ilustru voievod marchează debutul unei culturi românești capabilă să joace un rol major în destinele întregii Europe bizantino-slave, impunînd reconfigurarea ei ca „bizantino-slavo-română". Patrimoniul spiritual românesc se îmbogățește acum prin opere de o valoare incontestabilă. Între acestea s-au numărat: bijuteriile arhitectonice de la Bistrița și Moldovița, devenite cu timpul arhetipuri generatoare de sinteze; miniaturile genialului artist Gavril Uric — culme a artei răsăritene; creația literară a lui Grigorie de la Suceava — a cărui proză „are toate trăsă-

[183] *DRH, A*, vol. I, sub voce (Suceava, Neamț, Hotin); Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, sub voce (Suceava, Neamț, Hotin, Cetatea Albă, Chilia); C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași, 1984, p. 181; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, (București), 1960.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

turile stilului narativ moldovenesc, firesc și cald, străin deliberat de stilul împodobit și umflat al vremii" [184].

Ctitorul și gospodarul de excepție a fost dublat de omul politic, de diplomatul abil care a știut cum să conducă țara prin țesătura de interese potrivnice și acaparatoare urzită de marile puteri vecine. Proba elocventă a acestor înalte însușiri a dat-o voievodul chiar de la începutul domniei, cînd a reușit să aplaneze din primul moment îndelungatul conflict cu cea mai mare putere bisericească a răsăritului ortodox — Imperiul bizantin — conform voinței și intereselor românești. O dovadă peremptorie că el a știut să facă din religie o armă eficientă a luptei pentru independență o constituie aducerea în Moldova, în anul 1415, a moaștelor sfîntului Ioan cel Nou — proclamat patron al țării —, gestul avînd în circumstanțele timpului, caracterizate prin predominarea mentalității religioase, vigoarea unei adevărate „declarații pentru independență", Alexandru cel Bun repurtînd o spectaculoasă victorie asupra pretențiilor regatelor catolice, polon și ungar, din vecinătate. Și tot în perioada domniei lui, desigur nu întîmplător, a avut loc prima participare românească la o conferință pancreștină internațională: delegații lui Alexandru cel Bun și ai lui Mircea cel Bătrîn au luat parte, între 1414—1418, la lucrările Conciliului de la Constanța (Konstanz).

Faptul că voievodul român a putut să domnească peste o țară „ocolită" de războaie — dar într-o Europă unde conflictul armat era o prezență cvasipermanentă în viața statelor — a fost, în cele din urmă, rezultatul direct al marii sale capacități de organizator și conducător politic și militar. El a purtat puține războaie deoarece dușmanii — cum consemnează izvoarele contemporane — s-au temut să se apropie de hotarele Moldovei. În 1428 hanul vestitei și temutei Hoarde de Aur, ai cărei negustori fuseseră opriți să treacă dincoace de Nistru, scria lui Murad II, sultanul otoman: „așa stînd lucrurile comunică-mi cum ar fi mai bine să-l înlăturăm dintre noi pe ghiaurul ăsta de român"; și același: „deși v-am fi trimes oameni, nu i-am putut pune pe drumuri căci românii ziceau că nu pot trece" [185].

Monede din vremea domniei lui Alexandru cel Bun

Întotdeauna victorios pe cîmpul de luptă, Alexandru cel Bun a respins în 1420 prima incursiune otomană în Moldova, în 1431 două masive atacuri ale Imperiului otoman, iar în campania antipolonă din 1431 a putut ajunge pînă la Liov fără ca cineva să i se împotrivească. Numai datorită puterii sale militare, și nu din „lealitatea" regelui Vladislav Jagello — cum scrie cronicarul Dlugosz —, planul ungaro-polon de împărțire a Moldovei nu a putut fi pus în aplicare.

Pentru vecini voievodul Moldovei a fost toată vremea „puternicul schismatic" *(potens scismaticus)*, „puternicul domn" sau „magnificul Alexandru" [186] *(Magnificus Alexander)*.

[184] Dan Zamfirescu, *Accente și profiluri*, București, 1983, p. 45.

[185] Marcel D. Popa, *Aspecte ale politicii internaționale a Țării Românești și Moldovei în timpul lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun*, în RdI, nr. 2/1978, p. 254—255.

[186] *Hurmuzaki*, vol. I/2, 829, 843, 846.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pentru tot ce a făcut „aicea în țară [...] toți lăcuitorii țării noastre", recunoscîndu-i marile merite, l-au venerat, numindu-l „Alexandru Vodă cel Bun și Bătrîn" [187].

Alexandru cel Bun, monumentul din Rădăuți

Prin apropierea moldo-ungară, consfințită printr-un acord încheiat în 1431 care prevedea și sprijin comun pentru domnia lui Alexandru Aldea din Țara Românească, acord pe care dieta Transilvaniei l-a recunoscut, se profila constituirea unui puternic front antiotoman la Dunărea de Jos. Într-o atare evoluție a evenimentelor reacția cercurilor conducătoare otomane nu a întîrziat. Un bloc politico-militar românesc care să-și coordoneze acțiunile cu cele ale regatului Ungariei periclita în chipul cel mai grav interesele expansioniste ale Porții în sud-estul Europei. Supunerea Țării Românești și smulgerea ei din frontul antiotoman devenea pentru Poartă o problemă de maximă importanță.

Pentru realizarea acestui obiectiv sultanul Murad al II-lea a ordonat, în vara anului 1431, întreprinderea unei expediții la nord de Dunăre cu forțele militare ale beilor din zonă. Informat la timp de iscoadele sale despre primejdia care-l amenința, voievodul Aldea a concentrat oastea țării, fiind hotărît să se opună cu armele. Totodată a trimis soli în Moldova și în Transilvania pentru a pune la punct un plan de apărare comună împotriva agresorilor. Printre măsurile luate de Alexandru cel Bun s-a înscris și mobilizarea unei importante părți a oștirii sale și deplasarea ei, așa cum s-a arătat, spre regiunea Putnei, de unde ar fi putut interveni oportun în cazul unei invazii otomane. Din Transilvania i-a venit în sprijin domnului Țării Românești un detașament de oaste din Țara Bîrsei. Se profila din nou o concentrare a potențialului militar al statelor românești pentru a împiedica cotropirea de către otomani a țării de la sud de Carpați.

Spre mijlocul lunii iunie 1431, cînd puternice forțe militare otomane au pătruns pe teritoriul Țării Românești, oastea acesteia, în vădită inferioritate numerică, a fost nevoită să se retragă în mod organizat, fapt ce a facilitat inamicului posibilitatea jefuirii a numeroase așezări de pe direcția de invazie și capturarea a peste 3 000 de robi — bărbați, femei și copii [188].

Pentru a evita cotropirea totală a Țării Românești, amenințată cu transformarea în pașalîc, Alexandru Aldea a luat în cele din urmă hotărîrea de a recurge la negocieri cu Imperiul otoman. În linii mari, recunoașterea suzera-

[187] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ed. Ioan Șt. Petre, București, 1942, p. 192, 211.
[188] *DRH, D*, vol. I, p. 290.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Locuințe ale apărătorilor în cetatea țărănească de la Prejmer

nității otomane s-a situat pe aceleași coordonate ca și ale predecesorului său, Dan al II-lea. Poarta a pretins 20 de ostateci, fii de boieri, probabil pentru a preîntîmpina o eventuală nouă „răscoală" a românilor, voievodul obținînd în schimb eliberarea celor 3 000 de captivi.

Soluția politică adoptată de voievodul muntean a luat în considerare interesele întregii statalități medievale românești. Transformarea Țării Românești în pașalîc ar fi adus nemijlocit Imperiul otoman la limitele sudice ale Transilvaniei și Moldovei și ar fi creat perspective sumbre asupra existenței de sine stătătoare a acestora. Motivația actului său politic o dă însuși voievodul. „Eu — scria el sibienilor —, dacă m-am și dus la turci, m-am dus pentru nevoia mea și am făcut pace țării, cîtă a rămas și vouă tuturor" [189].

Deși obligat de împrejurări să accepte temporar suzeranitatea sultanului, marele voievod Alexandru Aldea a folosit prima ocazie pentru a ridica din nou sabia împotriva dominației otomane. Prilejul i s-a părut potrivit în vara anului 1432 cînd Murad al II-lea a organizat și a condus personal o mare expediție împotriva Transilvaniei și Ungariei.

La 31 iulie 1432 la Ragusa se știa că sultanul se află în expediție, „cu toată puterea și cele mai mari pregătiri de război" [190], încă de la începutul lunii precedente. Forțele otomane au trecut Dunărea, pătrunzînd în Țara Românească, iar de aici, pe coloane separate, în Transilvania și Moldova. Simultan, alte corpuri de oaste otomane au atacat în Slovenia, Bosnia, Zenta și în zona Belgradului [191].

[189] *Ibidem*, p. 296.
[190] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 374.
[191] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În acest timp tonul scrisorilor lui Alexandru Vodă Aldea a devenit tot mai îngrijorat pe măsură ce constata că forurile de conducere transilvănene subapreciază pericolul otoman. Adresîndu-se autorităților orașului Brașov, voievodul Alexandru Aldea a cerut din nou și cu insistență ajutor deoarece „au năpădit turcii pe Dunăre, prin toate vadurile" [192]. Apreciind importanța strategică pe care o prezenta Țara Românească în postura de pavăză a Transilvaniei împotriva atacurilor otomane, voievodul român considera cu deplin temei: „de ne va fi rău, vouă vă va fi și mai rău" [193], idee exprimată mai clar și într-un document trimis sibienilor: „dacă va pieri această țară și aceea va pieri" [194]. Gravitatea primejdiei consta, după opinia domnului, în faptul că „stau gata cu oastea 4 domni mari în Drîstor, la Dunăre, Feriz beg și Azbuga și Caracea beg și Balaban beg, iar altă oaste stă la Turnu, iar marele împărat, Amurat beg, este la trei zile de drum de mine" [195]. Conștient că oștile sale singure nu vor putea rezista în fața unui atac otoman de o asemenea amploare și că numai unirea forțelor militare ale celor trei țări române ar permite o ripostă, Alexandru Aldea afirma răspicat: „cu voi pot, iar fără voi nu pot sta înaintea lor" [196].

La 11 iunie 1432 grosul forțelor otomane, cu un efectiv ce depășea 74 000 de oameni, era concentrat în apropierea Tîrgoviștei, la Finta [197]. Voievodul român a considerat că în condițiile date ar putea totuși organiza o lovitură împotriva invadatorilor. Ca urmare, el a conceput un ingenios plan de luptă ale cărui principale obiective erau dezorientarea luptătorilor otomani în momentul începerii campaniei prin prezența în tabăra transilvăneană a lui Daud Celebi, pretendent la tronul sultanilor, și destrămarea dispozitivului de luptă al armatei invadatoare prin unirea corpului expediționar al Țării Românești cu oastea transilvăneană. În acest fel, considera voievodul, victoria asupra invadatorilor ar fi putut fi deplină în așa fel „ca să nu rămînă nici rădăcină din ei" [198]. Din păcate însă evenimentele au căpătat o altă evoluție.

Jafurile făcute de otomani în Țara Bîrsei ca și în scaunele săsești, pînă la Saschiz [199], au fost inserate și de analele sîrbești care menționează că „în anul 6940 (1432 — *n.n.*) a mers țarul Murad [. . .] supt Brașov" [200]. În robie a fost tîrîtă și conducerea orașului Brașov, salvîndu-se doar locuitorii refugiați în cetate, fortificația respectivă neputînd fi cucerită [201].

Spre deosebire de transilvăneni, moldovenii s-au pregătit minuțios pentru a-i respinge pe agresori. La 22 iunie 1432 oastea lui Iliaș Vodă a izbit necruțător trupele otomane astfel încît din ele doar „o parte foarte mică și aproape nulă a scăpat" [202].

La sfîrșitul lunii iulie sultanul a reluat ofensiva asupra Transilvaniei. În vreme ce o parte din forțele sale s-au îndreptat din nou spre Brașov, începînd la 10 august asediul cetății, alte detașamente au pătruns în Transilvania

[192] *DRH, D*, vol. I, p. 293.
[193] *Ibidem*.
[194] *Ibidem*, p. 296.
[195] *Ibidem*, p. 290.
[196] *Ibidem*.
[197] *Ibidem*, p. 294.
[198] *Ibidem*.
[199] I. Minea, *op. cit.*, p. 55.
[200] *Studii și documente*, vol. III, p. X.
[201] *Ibidem*.
[202] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 374.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prin pasul Turnu Roşu, acestea reuşind să ajungă pînă în zona Sibiului [203]. Fără a reuşi să cucerească Braşovul, dar siguri de izbîndă, otomanii s-au împrăştiat după pradă, situaţie ce a oferit oastei transilvănene, întărită cu forţe militare secuieşti, conduse de Mihail Jakch [204], posibilitatea de a angaja o puternică contraofensivă soldată cu mari pierderi pentru inamic. La 23 august 1432 se aflase la Ragusa că oastea otomană ar fi pierdut în aceste lupte peste 40 000 de oameni [205].

În pofida pierderilor suferite în Transilvania, campania otomană a constituit, prin cucerirea cetăţii Severinului, un succes militar real. Fortificaţia era apărată din 1429 de cavalerii Ordinului teutonic, în frunte cu banul şi comandantul cetăţii, Nicolaus von Radewitz. În anii care au urmat, între autorităţile locale româneşti şi teutoni s-au produs frecvente neînţelegeri. Localnicii îi priveau pe teutoni ca pe nişte intruşi şi refuzau sistematic colaborarea cu ei.

Lipsiţi de posibilitatea unei cooperări militare cu românii, cavalerii teutoni s-au dovedit ineficienţi în luptele cu forţele otomane. Ei au părăsit, de altfel, cetatea înfrînţi, înainte de august 1432, după ce mulţi dintre ei, ca şi o parte a familiilor lor, căzuseră în robie [206].

Imediat după succesul campaniei militare otomane din 1432, în primplanul politicii externe româneşti s-a situat necesitatea de a reintegra Ţara Românească în blocul politico-militar românesc. Acestei orientări, urmărită cu perseverenţă, i s-au înscris tentativele de înlocuire a lui Alexandru Aldea cu Vlad Dracul, încercări efectuate în iulie 1435 şi septembrie 1436 cu sprijin în efective militare din partea Moldovei şi Transilvaniei.

Închegarea unui sistem militar de alianţe externe care să potenţeze efortul armat românesc îndreptat împotriva expansiunii otomane a fost, de asemenea, un obiectiv politic urmărit constant în această etapă de diplomaţia ţărilor române. Nevoită, pentru a realiza acel obiectiv, să pună stavilă tendinţelor expansioniste ale puterilor creştine din imediata vecinătate, conducerea politico-militară a ţărilor române a reuşit să cointereseze Ungaria în efortul de a opri puterea militară otomană la Dunăre şi, în acelaşi timp, să asigure neutralitatea la frontierele nordice cu Polonia.

Refacerea apărării strategice româneşti pe linia Dunării — de care depindea siguranţa întregului spaţiu carpato-danubiano-pontic, ameninţat acum cu prioritate de expansiunea otomană —, devenise un imperativ absolut al salvgardării intereselor fundamentale ale statalităţii româneşti.

Acest înalt deziderat, realizarea căruia va înscrie una din cele mai glorioase pagini ale istoriei naţionale, va defini perioada dominată de un alt ilustru conducător român al luptei pentru independenţă. Este vorba de Iancu de Hunedoara.

[203] I. Minea, *op. cit.*, p. 54.
[204] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 17.
[205] I. Gelcich, L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 376.
[206] I. Minea, *op. cit.*, p. 219.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

IANCU DE HUNEDOARA, CATALIZATOR AL ENERGIILOR ROMÂNEŞTI PENTRU MENŢINEREA INDEPENDENŢEI STATALE ŞI SPRIJINIREA LUPTEI PENTRU LIBERTATEA POPOARELOR DIN BALCANI

AMPLIFICAREA EXPANSIUNII OTOMANE ÎN EUROPA. EVOLUŢIA SITUAŢIEI POLITICE INTERNAŢIONALE

Către jumătatea veacului al XV-lea lupta pentru asigurarea controlului asupra liniei Dunării intra într-o etapă decisivă. Expansiunea otomană în Balcani şi, în perspectivă, înaintarea, la flancul stîng, atît pe cale terestră cît şi fluvială către Ungaria şi centrul Europei, obţinea, sub domnia sultanului Murad al II-lea, succese notabile.

În 1430 otomanii au cucerit importantul port al Salonicului, antrenînd transformarea celei mai mari părţi a Thessaliei în provincie a imperiului. Gheorghe Branković, succesorul lui Ştefan Lazarević la conducerea despotatului sîrb, Epirul şi Acarnania, aflate în plin conflict dinastic, au reînnoit tratatele de vasalitate.

Succesele otomanilor îngrijorau în mod deosebit Bizanţul. Împăratul Ioan al VIII-lea, care acum stăpînea direct doar capitala — oraşul Constantinopol — şi împrejurimile ei, în timp ce restul posesiunilor rămase pe ţărmul Mării Negre şi în Peloponez erau guvernate sub formă de apanaje de către fraţii săi, a reluat, curînd după căderea Salonicului, încercările mai vechi de unire cu Roma, în nădejdea obţinerii ajutorului mult aşteptat al Occidentului. Lunga sa călătorie (1437—1440) în Italia, unde se desfăşura conciliul de la Ferrara — Florenţa, a dus la proclamarea unirii celor două biserici (Florenţa, 6 iulie 1439), pe care, de altminteri, împăratul nu va reuşi să o impună în ţară datorită rezistenţei înverşunate a celei mai mari părţi a clerului, susţinută de populaţie. Urmările politico-militare ale compromisului au fost însă minime, Ioan al VIII-lea nereuşind să obţină ajutorul concret şi eficient solicitat. În aceste condiţii, ţinînd sub o permanentă ameninţare Bizanţul, otomanii au intensificat, îndeosebi după moartea lui Sigismund I de Luxemburg (1437), eforturile de cucerire a Belgradului, poarta de pătrundere spre Europa centrală. Succesiunea expediţiilor turceşti şi a contraofensivelor cruciate au antrenat în mod direct ţările române şi Serbia. Despotul acesteia din urmă, Gheorghe Branković, care părăsise alianţa ungară după bătălia de la Varna din anul 1444, s-a apropiat din nou de regatul Ungariei sub imperativul gravei ameninţări otomane.

Revenirea în 1451 a lui Mehmed al II-lea la conducerea statului otoman a marcat intrarea acestuia într-o fază calitativ superioară a dezvoltării sale, ceea ce, nu o dată, a făcut pe istorici să-l considere pe cuceritorul Constanti-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nopolului ca pe adevăratul întemeietor al noului imperiu [1]. Reluînd, cu mijloace superioare, ceea ce schițase în timpul domniei sale Baiazid I, Mehmed al II-lea a reușit, bazîndu-se în primul rînd pe întărirea controlului statului asupra pămîntului și creșterea numărului de timaruri în detrimentul domeniilor clerului musulman (vakuf) — ceea ce însemna, de fapt, sporirea numerică a spahiilor —, să imprime un puternic impuls procesului de centralizare a statului și să asigure autorității sultanului caracterul de putere absolută. Pe aceeași cale a centralizării statului, el a lichidat, atît în Peninsula Balcanică, cît și în Asia Mică, regimul statelor vasale, transformînd teritoriile lor în regiuni de guvernare directă. Instrumentul acestei susținute politici de anexiune și expansiune a fost o armată nu numai numeric sporită și stăpînită de o disciplină de fier, ci și înzestrată cu mijloace eficiente de război. Măsurile cu cele mai întinse consecințe au fost, fără îndoială, dotarea oștirii cu cea mai puternică artilerie a timpului și crearea unei forțe navale de mare capacitate, cu ajutorul căreia au fost puse bazele supremației otomane în Mediterana orientală.

Spiritul hotărît al noului sultan și direcția intențiilor sale războinice s-au arătat repede prin construirea, încă din 1452, pe țărmul european al Bosforului, a fortăreței Rumeli-Hisarî, capabilă de a opri, împreună cu cea asemănătoare de pe malul opus (Anadolu-Hisarî), circulația prin strîmtori [2]. Apelurile disperate ale ultimului împărat bizantin, Constantin al XI-lea, proclamarea chiar a unirii religioase cu Roma în biserica Sfînta Sofia (12 decembrie 1452), nu au pus în mișcare — deși timpul nu a lipsit — forțele Apusului. Flota venețiană, trimisă cu mare întîrziere, nu a reușit să ajungă înainte de consumarea catastrofei. Apărarea Constantinopolului a durat totuși aproape două luni, datorită tăriei zidurilor și vitejiei apărătorilor, greci și italieni, în frunte cu împăratul Constantin. Căderea capitalei bizantine, la 29 mai 1453, a fost rezultatul unui raport de forțe mult disproporționat și, într-o măsură însemnată, al eficacității dovedite de artileria lui Mehmed al II-lea, dar și soluția finală a lungii crize a statului bizantin.

Ideea de realizare a unei largi coaliții europene, cu participarea marilor puteri militare ale epocii în scopul salvării Bizanțului și alungării otomanilor din Europa, sub egida papalității, se dovedise utopică, datorită frămîntărilor interne și rivalității care opuneau principalele state interesate [3].

Moartea lui Sigismund I de Luxemburg îndepărtase Imperiul romano-german de problemele sud-estului Europei. De altfel, fărîmițarea sa politică s-a accentuat într-un ritm alert, îndeosebi în timpul lui Carol al IV-lea de Luxemburg care, în același timp rege al Cehiei, s-a ocupat mai mult de problemele acestei țări decît de cele ale imperiului. Pentru Ungaria, alegerea în dietă a lui Albert de Habsburg a implicat mari concesii făcute nobilimii tocmai în privința obligațiilor ei militare și a apărării regatului. La noua vacanță a tronului, în lupta dintre partizanii fiului postum al lui Albert de Habsburg, Ladislau, și cei ai regelui Poloniei, Vladislav al III-lea, au ieșit învingători cei din urmă. Noua alianță dinastică polono-ungară, care deschidea perspectivele unei susținute acțiuni ofensive antiotomane, a eșuat o dată cu sfîrșitul tragic al regelui ungur Vladislav I în bătălia de la Varna.

[1] Franz Babinger, *Mahomed II le Conquerant et son temps*, Paris, 1954.
[2] S. Runciman, *Căderea Constantinopolului, 1453*, București, 1971, p. 24 și urm.
[3] *Ibidem*, p. 94—95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Polonia, la rîndul ei, după îndelungatul conflict cu Lituania izbucnit la moartea marelui duce Vitold (1430), rezolvat prin alegerea marelui cneaz lituan Cazimir Jagello ca rege (1446—1492), nu a putut sprijini eforturile antiotomane, prinsă fiind din nou în războiul cu Ordinul cavalerilor teutoni (1454—1466).

Dintr-o scurtă privire de ansamblu asupra situației politice a Europei la jumătatea veacului al XV-lea rezultă cu claritate faptul că nici una dintre marile puteri nu-și putea asuma la acea dată răspunderea inițierii unei largi coaliții antiotomane. Dacă aceasta s-a realizat totuși în cîteva momente dramatice pentru soarta popoarelor balcanice, faptul s-a datorat nu bulelor papale, ci hotărîrii și dîrzeniei cu care românii din cele trei țări surori s-au ridicat la luptă pentru apărarea libertății și integrității teritoriale a spațiului românesc. Scut al întregii Europe creștine, blocul „dacic" a știut să ralieze frontului de luptă românesc toate forțele dornice să coopereze la oprirea ofensivei otomane. Totodată, în această etapă, poporul român, ca în toate marile momente ale istoriei sale, a zămislit personalitatea, omul de geniu, diplomatul și comandantul de oști capabil să-i conducă efortul militar, în persoana voievodului Iancu de Hunedoara.

FRONTUL ANTIOTOMAN AL ȚĂRILOR ROMÂNE — FACTOR ESENȚIAL AL MENȚINERII INDEPENDENȚEI

Născut pe străvechiul pămînt românesc transilvan, în districtul Hunedoara, probabil în anul 1407, Iancu era fiul lui Voicu, cneaz român din Hațeg [4], care, pentru merite deosebite în luptele împotriva otomanilor, a primit ca danie, în 1409, castelul de la Hunedoara cu pămînturile care țineau de el. Unele cronici, printre care cea a lui Ioan Thuróczi [5], cronicar din secolul al XV-lea, atestă că Voicu ar fi fost boier din Țara Românească, refugiat în Transilvania, mai ferită de incursiunile și jafurile trupelor otomane. Mama lui Iancu, Elisabeta, era o tînără din mica nobilime hunedoreană.

Cel care va deveni voievod al Transilvaniei și, mai apoi, guvernator al Ungariei, a mai avut un frate, Ioan, care, îmbrățișînd cariera armelor, avea să cadă într-o luptă cu trupele otomane, lîngă Belgrad, în anul 1441. Un alt frate, mai mic, a murit după 1419. Dintre surorile lui Iancu, una s-a măritat cu nobilul Ioan Székely, iar cealaltă cu Pancrațiu de Dindeleag, mic nobil din nordul Transilvaniei. Unele izvoare amintesc o altă soră, căsătorită cu Petru al II-lea, domnul Moldovei [6].

[4] Informații bogate privind originea română a lui Iancu de Hunedoara, la Ștefan Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în „Studii și Cercetări de Istorie", VIII (1957), p. 25—68.

[5] I. Thuróczi, *Chronica Hungarorum:* „[. . .] nobili et claro transalpinae gentis de gremio natus, Johannes de Hunyad [. . .]", în Ioannes Georgius Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. I, Tyrnavia, 1765, p. 397.

[6] Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 41—42.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

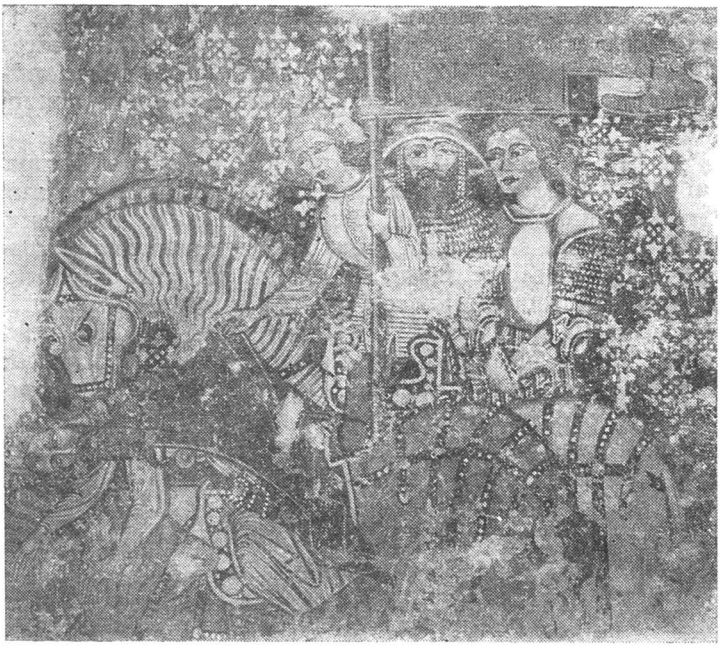

Scenă de luptă cu cavaleri transilvăneni, frescă din 1419 din biserica de la Dîrjiu

Iancu s-a căsătorit în anul 1428 cu Elisabeta Szilágy, dintr-o familie nobilă din comitatul Solnocului de mijloc. Din această căsătorie s-au născut doi fii: Ladislau, în 1431, şi, doi ani mai tîrziu, Matia, viitorul rege al Ungariei [7].

Asupra originii române a lui Iancu de Hunedoara izvoarele narative şi diplomatice din epocă şi de mai tîrziu sînt unanime. Marco Antonio Bonfinio (Bonfini), cronicar italian stabilit în Ungaria, scria că tatăl lui Iancu a fost român din aceia „care locuiesc acum pămînturile geţilor şi dacilor, fiind urmaşi ai coloniştilor romani, precum o dovedeşte asemănarea limbii" [8]. În epocă se considera aşadar că „Ioan nu era nobil maghiar ci român din părinţi din neam nu prea mare" [9], clericul bizantin Sylvestros Syropoulos numindu-l „Iancu, stîlp al românilor" [10]. La rîndul său, Aeneas Sylvius Piccolomini, devenit ulterior papa Pius al II-lea, nota: „Ioan Hunyadi, a cărei reputaţie o întrecea pe cea a celorlalţi, nu a sporit atît gloria ungurilor, cît a românilor din mijlocul cărora se născuse" [11].

Eruditul diplomat Anton Verancsics nota că dintre românii transilvăneni care sînt cei mai numeroşi, de drepturi se bucură doar „un număr mic locuind în districtul Haţeg, în care se crede că a fost capitala lui Decebal şi care pe vre-

[7] *Ibidem*, p. 46.

[8] A. Bonfini, *Historia Pannonica sive Hungaricarum Rerum Decades IV et dimidia*, Colonia, 1690, p. 304.

[9] *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 37.

[10] V. Laurent, *Les „Mémoires" du Grand Ecclésiarque de l'Eglise de Constantinopole Sylvestre Syropoules sur le concile de Florence (1438—1439)*, Paris, 1971, p. 186.

[11] *Aenae Sylvi Piccolomini postea Pii II Papae, Opera Geographica et Historica*, Helmstadii, 1699, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mea lui Ioan de Hunedoara, băştinaş de acolo, au dobîndit noblețea pentru că întotdeauna au luat parte neobosit la lupta împotriva turcilor" [12].

Critobul din Imbros, în *Domnia lui Mahomed II, 1451—1467*, menționa că marele sultan l-a acuzat pe împăratul bizantin Manuil că „i-a aţîţat împotriva noastră pe getul Ioan împreună cu peonii (ungurii — *n.n.*) şi dacii lui" [13].

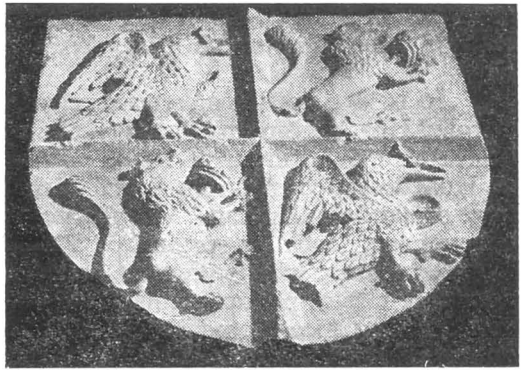

Stema Corvineştilor de la castelul Hunedoara, cuprinzînd corbul românesc cu inelul în cioc — lespede de piatră conservată la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

Epoca lui Iancu de Hunedoara a dat o nouă expresie caracterului românesc al Transilvaniei, „partea cea mai de frunte a pămîntului românesc", după expresia geografului George Vâlsan [14]. Eforturile militare comune ale românilor din întregul spaţiu carpato-danubiano-pontic în lupta antiotomană, bătăliile desfăşurate „sub steaguri nedeslipite" (Nicolae Iorga) au pus în evidenţă nu numai caracterul eminamente românesc al voievodatului intracarpatic, ci şi eşecul politicii regalităţii ungare de răsturnare, prin măsuri de oprimare şi deznaţionalizare, a raporturilor etnice din această provincie.

Ca primă misiune, în calitate de ban de Severin (1438), Iancu de Hunedoara, sprijinit de fratele său Ioan, şi-a asumat răspunderea organizării apărării părţii sud-vestice a spaţiului românesc, cea mai expusă ameninţării, bazîndu-se atît pe cetăţile Severin, Gureni, Orşova şi Mehadia, cît şi pe o forţă mobilă, constînd din unităţi de cavalerie; dintre acestea o parte erau întreţinute pe cheltuielile celor doi fraţi. Iancu de Hunedoara s-a aflat astfel de la început în prima linie a efortului de apărare a Transilvaniei, care, din vara anului 1438, a devenit ţinta repetatelor atacuri otomane.

Primul dintre acestea, desfăşurat în lunile mai—iunie, s-a declanşat dinspre sud pe direcţia Severin — Poarta de Fier transilvană, după ieşirea în bazinul Haţegului forţele otomane prădînd valea Mureşului şi partea de sud a Transilvaniei, cu oraşele Sebeş, Mediaş, Sighişoara, iar cel de-al doilea, în toamnă, pe direcţia Nicopol — Turnu, apoi pe valea Oltului spre Cîineni şi mai departe spre Sibiu, fiind arse cartierele mărginaşe din afara cetăţilor Sibiu şi Braşov. În vara anului următor, trecînd din nou Dunărea, un corp de oaste otoman a ars Mehadia.

În calitatea sa de ban al Severinului, Iancu de Hunedoara şi-a îndeplinit cu succes misiunea de apărare, executînd totodată şi unele incursiuni ofensive în regiunea Vidinului. De asemenea, el a participat la expediţia întreprinsă, fără succes, în Serbia, de regele Albert, în intervalul iulie—septembrie 1439. În cursul luptelor din aceşti ani trupele comandate de Iancu au desfăşurat acţiuni militare şi pe teritoriul Ţării Româneşti, fapt ce rezultă dintr-un docu-

[12] *Călători străini*, vol. I, p. 411.
[13] *FHDR*, vol. IV, p. 521.
[14] Apud General-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, *Transilvania — străvechi pămînt românesc*, Bucureşti, 1984, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ment datat 9 august 1440, în care se menționează luptele purtate de fratele său Ioan cel Tînăr *in partibus Transalpinis*, acțiuni în timpul cărora acesta a fost rănit.

În 1439, o dată cu moartea regelui Albert, a reizbucnit criza de succesiune la tronul Ungariei între partizanii regelui minor Ladislau și cei ai uniunii ungaro-polone care îl susțineau pe regele polon Vladislav, împrejurare în care Iancu de Hunedoara, considerat a fi „un bărbat viteaz și plin de inimă" [15], a ajuns mare comandant al armatei. Văzînd în crearea acestei uniuni o întărire a forțelor antiotomane, Iancu l-a sprijinit pe Vladislav care în 1440 a și ocupat tronul Ungariei. Ajuns, în acest context, voievod al Transilvaniei (1441), Iancu a luat o serie de măsuri politice, economice și sociale vizînd consolidarea țării românești intracarpatice. Totodată, el a inițiat o politică activă de refacere a blocului unitar de luptă antiotomană al celor trei țări române, urmărind permanent colaborarea cu toate forțele interesate în stăvilirea pericolului reprezentat de tendințele expansioniste ale Porții — în primul rînd cu sîrbii și albanezii, popoare ce erau amenințate direct de forțele Semilunii. Desfășurarea evenimentelor avea să demonstreze însă că în afară de expediția burgundă pe Dunăre, din anul 1445, și de participarea unei armate de cruciați la bătălia de la Belgrad, țările mai îndepărtate de sud-estul european nu au ajutat decît sporadic lupta antiotomană. Linia politică a lui Iancu de Hunedoara a fost susținută în schimb, temeinic și constant, de Muntenia și de Moldova, ai căror ostași s-au întrunit și au acționat împreună, sub conducerea sa, în majoritatea bătăliilor duse contra forțelor otomane. Caracterul preponderent românesc al oștilor ridicate de Iancu pentru a purta campanii la sud de Dunăre era atît de evident în epocă, încît multe izvoare documentare asimilează oastea „cruciată" cu „armata valahă" [16].

Eforturile lui Iancu de Hunedoara în vederea integrării țărilor române într-un front comun politico-militar, devenit tradițional în lupta de apărare împotriva Imperiului otoman, au avut o motivație atît etnică, cît și militară, strategică: apărarea Transilvaniei nu putea fi realizată în chip eficient decît cu condiția funcționării unitare a blocului românesc, în care Muntenia reprezenta primul eșalon al rezistenței antiotomane ce oferea largi posibilități atît din punct de vedere al terenului și al situației geografice, cît și din acela al rezervelor militare și al aspirațiilor politice.

Acțiunile sale în vederea realizării frontului comun de luptă erau convergente cu dorința generală a poporului și a majorității boierimii din Țara Românească de a pune stavilă expansiunii otomane și a păstra neatîrnarea țării. Pe de altă parte, pentru realizarea acestui scop, cooperarea cu Transilvania apărea și domnilor Țării Românești deosebit de utilă din punct de vedere militar, principatul intracarpatic constituind, cu centura sa muntoasă, un bastion natural de sprijin, de consolidare a spatelui frontului de apărare, într-un cuvînt o importantă „rezervă strategică" în cazul statornicirii unor raporturi bine reglementate între cele două țări. La rîndul ei, mai puțin expusă în acest moment, Moldova, care traversa o dificilă perioadă marcată de neînțelegerile urmașilor lui Alexandru cel Bun pentru succesiune, putea constitui, sub un domn fidel cauzei comune, un important rezervor de luptători și, prin cetățile sale de la

[15] Ducas, *Istoria turco-bizantină*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 427.

[16] *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, vol. XII, Cracovia, 1891, p. 469.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iancu de Hunedoara, voievod al Țării Românești Transilvania, xilogravură de epocă

Dunărea maritimă și Mare, un puternic bastion la flancul stîng al frontului românesc. Oștile sale puteau preveni orice încercare de întoarcere pe aripa stîngă, tăind otomanilor posibilitatea de a trece prin culoarul dobrogean în spatele pozițiilor muntene și de a dezvolta, în continuare, prin trecătorile Carpaților, ofensiva spre centrul Transilvaniei. Totodată, ele puteau tăia orice posibilitate de pătrundere sau aprovizionare a armatelor inamice pe cale maritimă și fluvială.

Înainte de toate însă, considerentul care a stat la baza constituirii frontului comun al țărilor române îndreptat împotriva expansiunii otomane a fost conștiința originii comune, a unui țel politic identic — apărarea independenței, Iancu, prin originea sa românească, fiind înclinat, în mod firesc, a face din Transilvania principalul centru de organizare și sprijin al luptei pe care o conducea în fruntea unuia și aceluiași „neam [...] destoinic" [17]. De aceea acțiunile întreprinse de el față de țările surori de peste munți au dus la întărirea vechilor raporturi de bună vecinătate, colaborare și întrajutorare.

Privilegiile mai vechi acordate negustorilor ardeleni în Țara Românească și în Moldova au fost reînnoite, iar Brașovul, Sibiul și Bistrița au furnizat țărilor române de la sud și de la est de Carpați arme și furnituri militare, consolidîndu-se în acest chip unitatea economică firească a spațiului românesc ca suport obiectiv al desfășurării războiului de apărare a integrității teritoriale și libertății. Iancu de Hunedoara era considerat și „căpitan al Țării Românești", iar Bogdan al II-lea, domnul Moldovei, îl socotea „părinte și domn" al său,

[17] *FHDR*, vol. IV, p. 459.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

legîndu-se să stea pe lîngă el, domnul, „căpeteniile" și boierii moldoveni, toată țara Moldovei și oștile sale și „tot sfatul său". Între cele trei țări române s-au închegat raporturi considerate de voievozii români „relații de frăție și pace bună", legîndu-se unii și alții să „se ostenească" necontenit pentru amplificarea lor, pentru „a trăi ca frații și prietenii credincioși" [18]. „Trebuie să spunem cu tărie — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că păstrarea acestor legături și comunități nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populația care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strînsă unitate din toate punctele de vedere" [19].

Prima fază a cooperării dintre Transilvania și Țara Românească în timpul lui Iancu de Hunedoara s-a derulat în 1442. În primăvara acestui an, otomanii au pătruns în Țara Românească, sub conducerea lui Mezid, beiul de Vidin, după care au întreprins o expediție de pradă în părțile sudice ale Transilvaniei. Iancu a intervenit viguros, a înfrînt forțele invadatoare și, pătrunzînd la sud de Carpați, a zdrobit în lupta de pe Ialomița armata trimisă de sultan, realizînd astfel o mai strînsă atașare a Țării Românești în lupta împotriva Imperiului otoman.

Este de menționat totuși că raporturile voievodului transilvan cu domnii munteni, plasate, în general, sub semnul cooperării, au cunoscut și fluctuații. Astfel, deși în bătălia de la Varna oștenii trimiși de Vlad Dracul au luptat sub conducerea lui Iancu, cîțiva ani mai tîrziu, sub presiunea Porții, domnul Țării Românești a fost nevoit să încheie o pace cu otomanii și, mai mult, să susțină pe Roman al II-lea la tronul Moldovei împotriva lui Petru al II-lea, aliatul lui Iancu de Hunedoara. Văzînd în noua orientare a politicii lui Vlad Dracul o slăbire a frontului antiotoman, Iancu a intrat cu forțe militare în Țara Românească, l-a instalat pe tron pe Vladislav al II-lea [20], și-a luat, pentru scurt timp, titlul de „voievod al părților transalpine", realizînd astfel în fapt prima unire politică munteano-transilvană. Drept urmare, în campania balcanică din 1448, al cărei moment culminant l-a constituit bătălia de la Kossovopolje, în compunerea forțelor comandate de Iancu de Hunedoara se va afla și detașamentul de oșteni trimis de domnul Țării Românești Muntenia.

Cu Moldova, relațiile directe ale lui Iancu de Hunedoara își au începutul în anul 1448. Intervenind în luptele pentru tronul de la Suceava, el l-a sprijinit pe Petru al II-lea, cumnatul său, împotriva pretendentului Roman al II-lea, susținut de poloni. În schimbul ajutorului pentru redobîndirea domniei, Petru i-a cedat lui Iancu puternica cetate Chilia (în 1448), cheia apărării liniei Dunării, alături de Belgrad, unde voievodul Transilvaniei a instalat o garnizoană. În calitate de comandant suprem al frontului unic românesc în lupta împotriva Imperiului otoman, el își exercita în felul acesta autoritatea pe întregul segment al marelui fluviu, de la Belgrad pînă la gurile lui. Fapt la fel de important, prin tratatul de alianță cu Petru al II-lea, Iancu și-a asigurat și participarea călărimii moldovene la apropiata campanie sud-dunăreană.

După înfrîngerea suferită la Kossovopolje însă, influența lui Iancu în Moldova a cunoscut un moment de scădere. În lupta confuză a grupărilor boierești și a pretendenților sprijiniți de ele, care solicitau cînd sprijin polon, cînd sprijin ungar, Petru al II-lea dispăru curînd, pe la începutul anului 1449, locul

[18] *DRH, D*, vol. I, p. 414—415.
[19] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, p. 692.
[20] N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976, p. 15—23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

său fiind luat de Alexăndrel, simplu instrument în mîinile marii boierimi, adeptă în general a alianței polone.

După episodica domnie a lui Alexăndrel, tronul Moldovei a revenit lui Bogdan al II-lea, fiul nelegitim al lui Alexandru cel Bun, cu sprijinul direct al lui Iancu de Hunedoara. Relațiile de colaborare dintre cei doi voievozi au fost deosebit de strînse, așa cum probează documentele epocii [21]. Ca suzeran al domnilor de la Suceava și Tîrgoviște, Iancu devenea conducătorul politic unic al tuturor românilor, marele voievod al luptei întregului popor pentru apărarea neatîrnării.

Victoria românească de la Crasna (1450). Eforturile de constituire a blocului unitar românesc au declanșat reacția ostilă a unor mari puteri vecine care-și vedeau compromise țelurile expansioniste în spațiul carpato-danubiano-pontic. Din acest punct de vedere, caracteristică a fost violenta reacție a statului polon, care încerca să disloce unitatea politică a statalității românești prin impunerea suzeranității asupra Moldovei. Astfel, într-un consiliu de coroană care a avut loc la 9 martie 1450 o parte a sfetnicilor nu au ezitat să propună regelui polon o expediție decisivă în Moldova, țară pe care „să o încorporeze pentru totdeauna în Polonia" [22], sugerîndu-i, totodată, să cedeze în schimb, lui Alexăndrel, ca despăgubire, domenii în Rusia Roșie. Datorită însă „marilor dificultăți" întrevăzute în interior și conștient de reacțiile ce le-ar fi determinat o astfel de acțiune, Cazimir a respins proiectul încorporării Moldovei la Polonia, susținînd ideea subordonării ei ca stat vasal sub un domn fidel. În cele din urmă, la 24 iunie din Liov a început marșul armatei polone de invazie, care la începutul lunii august 1450 a atins hotarul nordic al Moldovei. Luptele care au urmat au dobîndit — atît prin amploarea concentrărilor de oști ale celor două state, cît și prin întinderea zonei geografice afectată de operații militare — caracterul unui adevărat război purtat de Moldova pentru apărarea independenței sale.

După trecerea Nistrului, în dreptul cetății Hotin, armata polonă a început înaintarea într-un dispozitiv articulat pe trei coloane, pregătită fiind să angajeze bătălia în orice moment. Încă de la trecerea hotarului trupele dușmane au fost supravegheate și hărțuite continuu. În fața superiorității numerice a inamicului domnul Moldovei a evitat în această fază a războiului o bătălie de amploare. Astfel, el a permis adversarului nu numai să treacă rîul Prut, ci și să înainteze cît mai adînc în interiorul țării, uzîndu-i în tot acest timp forțele și cîștigînd răgazul necesar concentrării oastei mari.

Atrăgînd inamicul cît mai departe de bazele lui de plecare, oastea voievodului Bogdan a opus o îndîrjită rezistență timp de aproape o lună de zile. În cele din urmă, fără a reuși o victorie decisivă, inamicul a ajuns pînă la confluența pîrîului Lipovăț (azi Butnariu) cu rîul Bîrlad, unde ocupase dispozitivul de luptă oastea Moldovei. Propunerile de pace care au fost avansate de Bogdan al II-lea, tocmai pentru a crea în rîndul adversarilor starea de spirit necesară realizării surprinderii în acțiune, au fost primite imediat. Perfectarea lor, la 5 septembrie 1450, a determinat retragerea armatei polone. Acesta a fost momentul ales de domnul român pentru a aplica lovitura decisivă armatei invadatoare.

[21] M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 749—752, 755—758.

[22] J. Dlugosz, *Historiae Polonicae*, II, cartea XIII (XII_2), col. 59.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bătălia s-a desfăşurat în dimineaţa de 6 septembrie, într-un loc împădurit, ales din timp de Bogdan, situat în apropiere de confluenţa Crasnei cu Bîrladul. Abila manevră executată de călăreţii români, în urma căreia cele opt escadroane ale cavaleriei inamice au fost atrase în mijlocul pedestrimii moldovene, a determinat deznodămîntul confruntării. Rîndurile invadatorilor au fost în cea mai mare parte decimate, pe cîmpul de luptă căzînd, potrivit izvoarelor poloneze contemporane, înşişi comandanţii celor două aripi — Petru Odrowasz, palatinul Liovului, şi Nicolae Porawa, căpitanul Haliciului —, precum şi comandantul trupelor de la centrul dispozitivului, Mihail Buczacki.

Victoria obţinută de oastea Moldovei a evidenţiat, o dată mai mult, capacitatea comandamentului ei de a acţiona în conformitate cu principiile strategice şi tactice cele mai adecvate în condiţiile înfruntării cu un inamic superior din punct de vedere numeric; tocmai de aceea, principalele aspecte ale conducerii şi desfăşurării războiului din 1450 au intrat în tezaurul de principii militare româneşti, deplina lor valorificare făcîndu-se chiar în timpul domniei fiului învingătorului de la Crasna, Ştefan cel Mare.

Cu toate că ţara îşi găsise în persoana lui Bogdan al II-lea domnul pe care-l aştepta de mai multă vreme, manevrele politice din Polonia i-au grăbit sfîrşitul. În atmosfera de neîncredere faţă de rezultatul unei noi intervenţii militare în Moldova, aprobată de regele polon, a apărut în mediul partizanilor lui Alexăndrel ideea înlăturării prin viclenie a domnului de la Suceava; autorul ei a fost Petru Aron, un alt fiu natural al lui Alexandru cel Bun.

Dispariţia lui Bogdan al II-lea, asasinat la 15 octombrie 1451 de Petru Aron, cu complicitate polonă, nu a însemnat însă spargerea unităţii militare a ţărilor române, succesorul său, Alexăndrel, apelînd la alianţa transilvană ca la singura soluţie posibilă a realizării dezideratului românesc de salvgardare a independenţei şi apărare a integrităţii teritoriale în faţa agresiunii străine. El a reactualizat tratatul de alianţă moldo-transilvan, recunoscînd primatul politic al lui Iancu de Hunedoara, căruia îi solicita, în cuvinte cu o profundă semnificaţie, „să ne miluiască şi să ne apere pe noi şi ţara noastră ca un domn bun ţara sa" [23].

Reconsolidat, ca urmare a unei necesităţi istorice — apărarea spaţiului carpato-danubiano-pontic în integritatea unităţii sale geografice, etnice, economice şi social-culturale —, la iniţiativa voievodului transilvănean Iancu, blocul politico-militar unitar al ţărilor române, menit să fie coloana vertebrală a închegării frontului larg antiotoman al Europei creştine, s-a dovedit o realitate viabilă, funcţionînd pînă la moartea eroului, survenită în anul 1456. Aprecierile făcute în epocă asupra personalităţii sale, precum şi evidenţierea vitejiei luptătorilor români au dezvăluit recunoştinţa contemporanilor, ilustrînd, în acelaşi timp, incapacitatea principalelor puteri europene de a-şi onora obligaţiile decurgînd din adeziunea la ideea de cruciadă. Substituirea coaliţiei europene prin frontul unic de luptă al ţărilor române releva, de asemenea, puternica coeziune a societăţii româneşti, trăinicia structurilor sale statale, capabile, prin concentrarea energiilor întregului popor în scopul apărării hotarelor străbune, să ridice la luptă efective în măsură să înfrunte aparatul de război al celui mai agresiv stat al vremii, Imperiul otoman. Pe de altă parte, frăţia de arme — închegată pe cîmpurile de luptă, timp de 12 ani, în campaniile conduse de Iancu — între românii moldoveni, munteni şi transilvăneni, expresie a unităţii etnice,

[23] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 762—764.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prefigura realizarea, la peste un secol de luptă necurmată pentru materializarea „ideii dacice", a statului unitar al tuturor românilor în hotarele vechii Dacii, sub sceptrul lui Mihai Viteazul, simbol al epocii renașterii românești.

PRINCIPALELE CARACTERISTICI ALE TEATRULUI DE ACȚIUNI MILITARE; STRATEGIA GENERALĂ

Din punctul de vedere al concepției politico-strategice, al teatrelor de acțiuni militare, al conținutului și modului de aplicare în practică a planurilor de campanie, al forțelor și mijloacelor participante la bătălii și lupte, perioada în care a strălucit pe scena istoriei românești și universale Iancu de Hunedoara se poate împărți în două etape distincte. În primii doi ani, cînd consolidarea puterii centrale și reorganizarea oștirii în Transilvania erau în curs, marele voievod român a adoptat o strategie preponderent defensivă, războaiele purtate în acest timp sub conducerea sa desfășurîndu-se pe teatrul de acțiuni militare nord și sud-carpatic, ale cărui caracteristici geografice îi erau în general bine cunoscute. O dovadă concludentă o constituie modul cum a conceput și a condus, în primăvara anului 1442, campania împotriva forțelor invadatoare ale lui Mezid bei, dar, mai ales, alegerea cu pricepere a terenului, ale cărui avantaje le-a folosit din plin, cîteva luni mai tîrziu, în sîngeroasa și pe deplin victorioasa bătălie de pe cursul superior al Ialomiței.

Avînd de înfruntat cu oastea sa populară parțial mobilizată, insuficient instruită și dotată, o puternică armată otomană de invazie ce reușise să realizeze surprinderea, Iancu a fost nevoit să angajeze lupta la nord de Carpații Meridionali, ceea ce nu s-a mai întîmplat în timpul unei a doua invazii, cînd, informat asupra mișcărilor și valorii inamicului, el a trecut munții, l-a întîmpinat și zdrobit într-un loc anume ales, resturile forțelor otomane fiind apoi alungate peste Dunăre.

Aceste victorii i-au întărit voievodului transilvan convingerea că pericolul otoman poate fi anihilat. El a elaborat planuri extrem de îndrăznețe, care vizau lichidarea sistemului militar al Porții de la sud de Dunăre — și chiar alungarea oștirilor otomane din Europa —, eliberarea popoarelor cotropite și instaurarea unei păci trainice în zonă. Desigur că astfel de planuri nu puteau fi realizate decît avînd la dispoziție o oaste temeinic pregătită și beneficiind de un sistem viabil de alianțe. Iancu a pus la dispoziția efortului antiotoman românesc nu numai geniul militar și talentul său organizatoric, ci și veniturile întinselor sale domenii, alcătuindu-și, din propriii vasali și luptători de profesie angajați, un nucleu de oaste permanentă. Cu sprijinul specialiștilor artileriști și foștilor răsculați „husiți" recrutați el și-a înzestrat și instruit oastea potrivit exigențelor timpului. Pe lîngă călărimea grea a știut să utilizeze cu succes călărimea ușoară, ridicînd, îndeosebi din districtele și „țările românești" autonome de la granița sudică transilvană, un corp de cavalerie extrem de mobil, folosit ca avangardă ori în misiuni de urmărire și cercetare. A perfecționat, pe baza unui program precis de rechiziții în condiții de campanie, sistemul logistic, ajungînd să dispună de pînă la 2 000 de care de transport, care-i asigurau libertatea de mișcare în adîncimea teritoriului inamic. A perfecționat sistemul de înștiințare și de chemare la oaste, a întărit disciplina, a obligat pe toți bărbații în stare să poarte armele, români și secui, să se prezinte la oaste, dar și pe orășeni, îndeosebi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pe saşi, să vină „alături de voievod în război oriunde le-ar porunci" [24]. A refăcut sistemul de fortificaţii în Banat şi Transilvania, a întărit zidurile vechilor cetăţi, a ridicat altele noi, ca Stremţ, lîngă Teiuş [25], şi a instalat, îndeosebi în cele dunărene, garnizoane puternice, care dispuneau de artilerie. În întreaga sa operă de întărire a oştirii, Iancu a fost sprijinit de cnezimea română, îndeosebi de cea bănăţeană şi hunedoreană, din rîndul căreia şi-a recrutat colaboratori capabili şi comandanţi militari talentaţi.

Amploarea obiectivelor urmărite de Iancu de Hunedoara, vizînd nu numai apărarea spaţiului românesc şi stăvilirea expansiunii Porţii spre centrul Europei, ci chiar alungarea otomanilor de pe continent, necesita crearea în opinia publică europeană a unui curent care să favorizeze ideea organizării neîntîrziate a unei expediţii generale antiotomane, avînd ca nucleu blocul unitar antiotoman românesc. Este drept că la mai multe curţi ale continentului, la solicitarea voievodului român, s-au formulat planuri, s-au făcut promisiuni şi jurăminte solemne în vederea unei „cruciade" împotriva Porţii, dar, pînă la urmă, în majoritatea situaţiilor, greul a fost suportat de ţările române şi în primul rînd de oastea lui Iancu de Hunedoara. În adevăr, ferm în hotărîrea luată, în pregătirea şi ducerea campaniilor din Peninsula Balcanică, el se va bizui îndeosebi pe valoarea calitativă a oştirii sale — întotdeauna inferioară din punct de vedere numeric faţă de aceea a inamicului, dar superioară prin nivelul de instruire şi dotare cu cel mai perfecţionat armament alb şi de foc al epocii, prin spiritul ofensiv, prin totala dăruire şi devotamentul în luptă, prin eroismul personal al luptătorilor, de la ultimul oştean şi pînă la comandantul suprem, evidenţiat atît în bătăliile purtate pe teritoriul românesc, cît şi în campaniile balcanice, mai cu seamă în bătălia de la Belgrad. Totodată, el a mai avut în vedere şi sprijinul armat pe care i-l puteau oferi sîrbii, albanezii şi grecii, care-l considerau eliberatorul lor firesc. Din păcate, cooperarea militară, îndeosebi cu forţele sîrbeşti şi albaneze, se va dovedi, de cele mai multe ori, insuficient sincronizată şi, în consecinţă, ineficientă.

O imagine grăitoare asupra concepţiei politico-strategice a lui Iancu de Hunedoara, în etapa cînd efortul său militar s-a mutat la sud de Dunăre, o oferă ideile directoare avute în vedere pentru campania antiotomană din anul 1448. Conform acestora, respingerea otomanilor din Europa era prevăzută a se înfăptui în etape. Primul pas, cu ajutorul lui Skanderbeg, viza degajarea de forţele otomane a Macedoniei, inclusiv a portului Salonic, concomitent cu eliberarea de către „cruciaţi" a teritoriului nord-vest balcanic. Dezvoltînd apoi ofensiva prin Serbia de sud şi unindu-şi forţele cu cele albaneze, oastea aliată trebuia să taie în două partea europeană a Imperiului otoman, rupînd, în felul acesta, unitatea sistemului său militar din Rumelia. Alungarea inamicului din Macedonia ar fi asigurat independenţa Albaniei şi, implicit, a porturilor litoralului adriatic; Salonicul ar fi putut deveni o bază pentru flotele veneţiană şi aragoneză, în vederea blocării strîmtorilor, şi un cap de pod pe uscat pentru corpurile expediţionare cruciate care ar fi intervenit pentru alungarea turcilor din întreaga Grecie. Ameninţat şi din sud şi din nord, Adrianopolul ar fi fost, practic, pierdut pentru otomani, iar primejdia ce plana asupra Constantinopolului, înlăturată.

[24] *FHDR*, vol. IV, p. 471.
[25] *Călători străini*, vol. I, p. 409.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planurile de campanie ale lui Iancu de Hunedoara au avut în vedere atît raportul de forţe, cît şi caracteristicile teatrului de operaţii, avantajele, dar mai ales greutăţile pe care acestea le-ar fi pus în calea desfăşurărilor militare conduse de el. Existenţa celor două mari bariere naturale — fluviul Dunărea şi Munţii Balcani —, lungimea mare a căilor de comunicaţie, numeroasele obstacole — cetăţi, cu garnizoanele lor, cursuri de apă, localităţi întărite etc. — constituiau tot atîţia factori de care a trebuit să ţină seama organizatorul şi comandantul efectiv al amplelor campanii antiotomane sud-dunărene.

De fiecare dată Iancu de Hunedoara a căutat să treacă — nu să forţeze — fluviul pentru a nu produce întîrzierea acţiunii şi nici pierderi trupelor sale. Ca atare, a ales cele mai potrivite puncte de trecere, acolo unde pe malul opus nu existau trupe otomane, deplasîndu-şi rapid şi în cel mai desăvîrşit secret corpurile de oaste, folosind, pentru prima dată în practica ostăşească românească, mii de căruţe în scopul transportării nu numai a materialelor de război, dar şi a infanteriei, sporind astfel sensibil viteza de marş a oştirii.

Cunoscînd greutăţile pe care le pune, de regulă, în calea înaintării un lanţ muntos, în urma experienţei din iarna anului 1443 cînd zăpada şi gerul i-au ajutat pe otomani să-i blocheze înaintarea prin trecători, Iancu de Hunedoara a hotărît, în timpul campaniei din 1444, să ocolească pe la est Munţii Balcani şi să se îndrepte apoi spre Adrianopol. Nu a reuşit, datorită înfrîngerii suferite la Varna în urma surprinderii realizate de oştile sultanului.

În marşurile sale spre inamic, Iancu de Hunedoara a folosit comunicaţiile bune care legau localităţile de pe malul sudic al Dunării, dar mai ales pe cele din lungul unor cursuri de apă ca Timoc sau Morava, realizînd un ritm de înaintare corespunzător — 15—25 km în 24 de ore. Marşurile lungi (pe direcţia generală Vidin — Nicopol — Razgrad — Varna sau în lungul Moravei prin Zaječar, Niš, Sofia, pînă la Zlatiţa) au depăşit fiecare 500 km, cerînd astfel mari eforturi fizice trupelor.

În scopul depăşirii acestor greutăţi impuse de astfel de campanii, necunoscute sau nepracticate atunci în Europa occidentală, Iancu de Hunedoara a luat o serie de măsuri, pregătindu-şi, printre altele, armata şi cadrele din subordine pentru a fi capabile să suporte toate privaţiunile unor astfel de războaie şi a obţine victorii. În adevăr, pînă în cel de-al cincilea deceniu al veacului al XV-lea, niciodată nu mai fuseseră puşi otomanii, de la apariţia lor în Europa, într-o situaţie atît de grea. Şi dacă pînă în anul 1442 sultanul adoptase strategia ofensivă, trimiţîndu-şi oştirile de invazie la nord de Dunăre, după eşecurile militare de lîngă Sibiu şi de pe Ialomiţa concepţia sa generală se va modifica radical; forma cea mai des folosită în deceniul următor, faţă de pericolul pe care îl reprezentau Iancu de Hunedoara şi oştirea sa, va fi, pentru puterea otomană, aşteptarea strategică, cu utilizarea concomitentă a unui vast sistem informaţional menit a ţine comandamentul otoman la curent cu planurile, mişcările şi potenţialul militar ale celui mai de temut adversar al Porţii. Numai astfel sultanul şi-a putut dirija grosul armatei încît să apară în locurile şi la momentele potrivite, realizînd adesea surprinderea strategică şi tactică, factor esenţial în deznodămîntul unei înfruntări militare.

Arta militară românească din vremea lui Iancu de Hunedoara s-a dezvoltat în condiţiile creării şi conducerii unui organism ostăşesc, care, cel puţin într-o primă etapă, a avut un accentuat caracter popular. Perfecţionată continuu sub raport organizatoric, cuprinzînd categoriile de trupe de bază

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ale epocii — infanteria, cavaleria și artileria — și fiind înzestrată cu armament corespunzător, tot mai perfecționat, oastea marelui voievod s-a dovedit capabilă de un efort militar aproape neîntrerupt, a executat marșuri de apropiere de sute de kilometri, a angajat și desfășurat bătălii și lupte în condiții diferite, cu trecerea sau forțarea unor cursuri de apă, între care Dunărea, în cîmpie (la Varna), în munți (la Zlatița), în zone deluroase (la Kossovopolje), a executat urmăriri și retrageri, evidențiind calități și trăsături rar întîlnite la alte armate ale Europei medievale.

În privința efectivelor oștirilor aliate conduse de Iancu se cuvine subliniat că în decursul campaniilor sale o parte însemnată a armatei a fost alcătuită din trupele românești transilvănene, muntene și uneori și moldovene. Cîteva exemplificări sînt edificatoare: în „campania cea lungă" din 1443, din cei 35 000 de militari ai armatei cruciate, circa 20 000 erau transilvăneni și munteni; în anul următor, la campania încheiată cu bătălia de la Varna a participat un puternic contingent românesc, iar în campania din 1448, din efectivele de circa 24 000 de militari ai armatei lui Iancu, 8 000 erau munteni, 3 000 moldoveni și circa 5 000 transilvani. Așadar, însăși componența etnică a oștirilor conduse de Iancu de Hunedoara este dovada de netăgăduit a faptului că marele comandant militar și-a bizuit, în bună măsură, întreaga sa acțiune antiotomană pe potențialul ostășesc românesc.

În concepția ilustrului comandant de oști care a fost Iancu de Hunedoara s-au reflectat o serie din cerințele strategiei generale, cum au fost: proporționarea justă a scopurilor cu mijloacele, alegerea corespunzătoare a obiectivelor strategice, adoptarea formelor adecvate de acțiune în cadrul unui teatru de operații de cîteva sute de mii de kilometri pătrați, aplicarea justă a principiului concentrării forțelor pentru bătălia hotărîtoare, cîștigarea și păstrarea inițiativei etc.

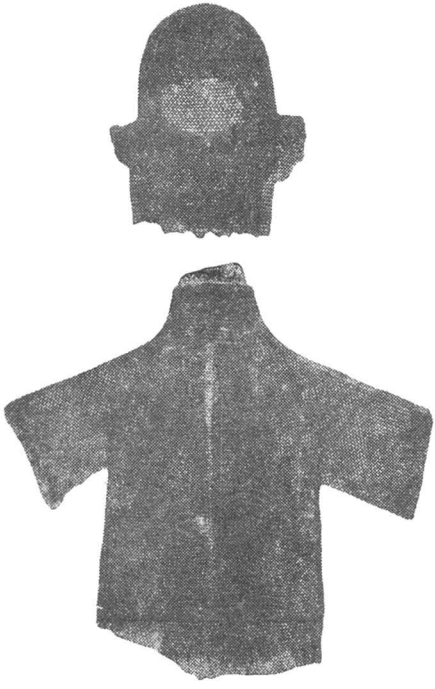

Cămașă și apărătoare pentru cap din zale din secolul al XV-lea (Muzeul Județean Oradea)

Cunoscînd arta de a dirija în plan strategic acțiunea trupelor și de a le manevra în cîmpul tactic pe un teatru de acțiuni militare vast și variat — din punctul de vedere al caracteristicilor terenului —, Iancu de Hunedoara a dovedit permanent cutezanță, impetuozitate, perseverență și un pronunțat spirit manevrier, căutînd consecvent să zdrobească cu forțe mai puține un inamic superior numericește. Este deosebit de semnificativ faptul că, în afara unor multiple acțiuni terestre executate cu pricepere în diferite situații tactice, el a fost primul voievod român care a angajat și ample acțiuni combinate, terestro-navale, ca în luptele pentru stăpînirea liniei Dunării din anul 1445

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sau 11 ani mai tîrziu, în prima fază a bătăliei de la Belgrad, cînd a zdrobit pe Dunăre puternica flotă fluvială otomană.

Prin toate acestea Iancu de Hunedoara s-a remarcat ca un comandant militar de excepție, pe care dorința de glorie personală sau spiritul de aventură nu l-au atras niciodată. Documentele care s-au păstrat ni-l dezvăluie ca fiind un om măsurat, pentru care războiul și victoria nu au fost un scop ci un mijloc, ținta lui fiind întotdeauna să sfîrșească cît mai repede războiul, pe care nu l-a putut evita pe cale politică, și să asigure poporului român pacea la care a rîvnit și pe care a apărat-o secole de-a rîndul cu fermitate și cu un eroism demne de admirația întregii lumi.

RĂZBOIUL DE APĂRARE DIN ANUL 1442. BĂTĂLIILE DE LA SÎNTIMBRU, SIBIU ȘI DE PE IALOMIȚA

În martie 1442, profitînd de circumstanțele care au dus la o agravare crescîndă a dependenței Țării Românești față de Imperiul otoman [26], sultanul Murad al II-lea a inițiat o nouă expediție militară în partea de sud a Transilvaniei. Cele mai multe izvoare istorice sînt de părere că efectivele angajate în campania condusă de Mezid, beiul de Vidin, ar fi atins cifra de 80 000 de oameni. Pătrunderea armatei invadatoare în Transilvania s-a făcut pe la Turnu Roșu, după care forțele de la aripa ei dreaptă au asediat Sibiul, rezistența dîrză a garnizoanei cetății provocînd pierderi însemnate dușmanului. Lăsînd forțele necesare pentru asediu, Mezid a înaintat cu grosul armatei sale pe valea Mureșului; otomanii, după ce au jefuit așezările și au luat robi, au continuat înaintarea pe direcția Deva — Alba Iulia — Aiud.

Abia întors de pe cîmpul de luptă din Serbia, Iancu a luat hotărîrea să înfrunte invazia otomană încă înainte de a-și fi putut mobiliza toate forțele, pentru a întîrzia înaintarea inamicului și a crea astfel răgazul necesar adunării la oaste a tuturor locuitorilor apți de a purta arme; măsura, obișnuită în momentele de maximă primejdie pentru țară, era excepțională prin aceea că era ordonată la scurt timp după înăbușirea răscoalei de la Bobîlna. Faptul constituie o indicație că Iancu avea mai multă încredere în masele de țărani decît în marii nobili și că măsurile administrative luate de el în vederea reorganizării Transilvaniei, a protejării — în oarecare măsură — a țărănimii și orășenimii, îl îndreptățeau să spere în cooperarea tuturor locuitorilor, în ciuda gravului conflict de clasă desfășurat cu puțin înainte. Cronicarul Antonio Bonfini relatează în acest sens că Iancu „a trimis în toate părțile Transilvaniei curieri, purtînd, în semn de primejdie, o sabie însîngerată, a adunat astfel ostași din sate și orașe, a poruncit secuilor să ia armele și tuturora, săteni și orășeni, le-a impus prin decret public să slujească în oaste, spre mîntuirea comună" [27].

[26] În octombrie 1441 sultanul atrăsese cu perfidie într-o vizită la Poartă pe Vlad Dracul, împreună cu fiii săi Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, întemnițîndu-i pe toți trei, în vreme ce în Țara Românească rămăsese de formă domn un alt fiu, Mircea, încă minor, sub supravegherea unor trupe otomane.

[27] A. Bonfini, *op. cit.*, p. 311; Lájos Elekes, *Hunyadi*, Budapesta, 1952, p. 150—151.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

RĂZBOIUL DE APĂRARE DIN ANUL 1442 CONDUS DE IANCU DE HUNEDOARA

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

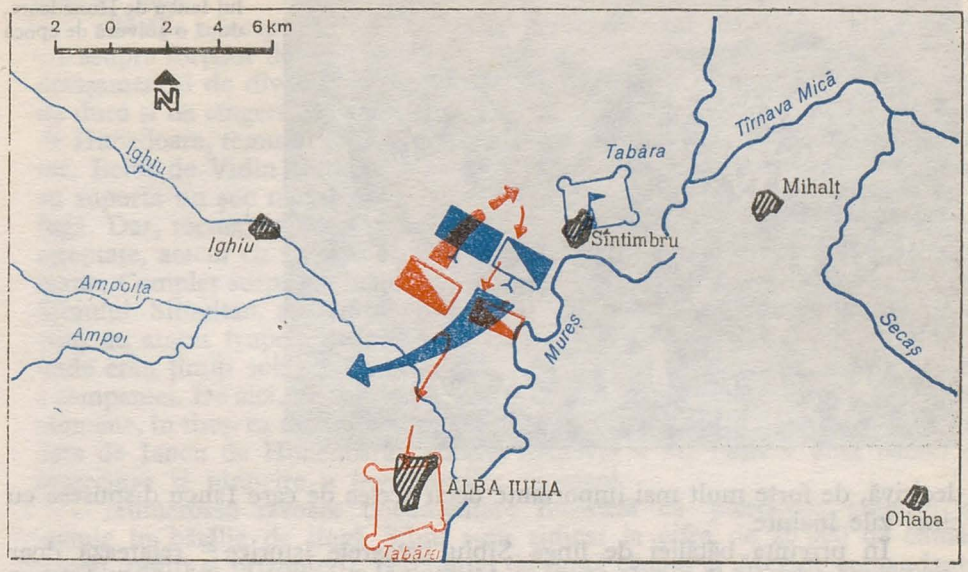

Întrucît apropierea de Alba Iulia, dinspre nord-est, a forțelor otomane nu-i permitea să aștepte concentrarea oastei mari, Iancu a recurs, chiar cu forțe incomplete, la strategia și tactica apărării active, urmărind ca, părăsind orașul, printr-un atac prin surprindere să uzeze și să întîrzie pe inamic pînă la sosirea întăririlor solicitate. O hotărîre logică, realistă și prudentă care ținea seama de situația concretă, de raportul de forțe, de posibilitățile proprii și de cele ale adversarului.

Sprijinindu-se pe cetatea de la Alba Iulia, Iancu de Hunedoara a efectuat o ieșire înspre nord, executînd — în zona închisă de Mureș și afluenții acestuia, Ampoi și Galda —, cu trupele de la aripa stîngă a dispozitivului său, un atac de flanc împotriva forțelor otomane — care forțaseră Mureșul —, reușind să se instaleze pe un aliniament din fața satului Sîntimbru. Bătălia care s-a dat în această zonă în ziua de 18 martie 1442 a rămas în izvoare legată de numele localității. După unele succese tactice inițiale, atacul executat de Iancu cu trupele de la aripa dreaptă a dispozitivului său a fost respins; comandantul otoman a angajat apoi în luptă gruparea de la centrul armatei sale, străpungînd apărarea flancului drept al oastei lui Iancu, aflat sub comanda episcopului Transilvaniei, Gheorghe Lepeș, care a căzut în luptă.

Iancu de Hunedoara avusese precauția de a nu se îndepărta de Alba Iulia, astfel încît a ordonat retragerea oastei în cetate. Evitînd asediul, Mezid s-a îndreptat spre Sibiu. Este vădit că el a săvîrșit din acest moment cîteva erori pe planul artei militare, exploatate rapid de Iancu: comandantul otoman a lăsat în spatele său o armată inamică a cărei capacitate combativă i-a permis să inițieze imediat urmărirea pe drumul spre Sibiu; și-a răspîndit o parte din armată după prăzi, dispersîndu-și astfel forțele; n-a luat nici o măsură de a stînjeni concentrarea noilor forțe ale lui Iancu la Alba Iulia. Consecința a fost că în ziua de 22 martie 1442 armata otomană a fost atacată, într-o bătălie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Invazie otomană în Transilvania în vremea lui Iancu de Hunedoara, după o gravură de epocă

decisivă, de forțe mult mai importante decît acelea de care Iancu dispusese cu cinci zile înainte.

În privința bătăliei de lîngă Sibiu izvoarele istorice[28] relatează doar cîteva episoade mai dramatice, toate subliniind însă categorica biruință obținută de oastea transilvană de sub comanda lui Iancu de Hunedoara.

Executînd o urmărire viguroasă[29], voievodul Transilvaniei a apărut, cu trupele sale însumînd circa 10 000 de luptători, în spatele armatei otomane, înainte ca Mezid să declanșeze asaltul asupra Sibiului. Spre a evita ca armata sa să fie prinsă între oastea lui Iancu și trupele românești și săsești din cetatea Sibiu, comandantul otoman a hotărît să surprindă, printr-o manevră de întoarcere, pe voievodul transilvănean, încercînd să-l captureze sau să-l ucidă. În acest scop el a efectuat rapide regrupări de forțe, luînd un dispozitiv de luptă orientat spre vest. După cum relatează Bonfini, Mezid a organizat o grupare specială din cei mai buni luptători, cu misiunea de a ataca cu vigoare acea parte a dispozitivului oastei transilvănene unde se va semnala comandantul ei. Fiind informat asupra intenției și planului adversarului său și prevăzînd reacția armatei otomane ajunsă într-o situație dificilă, Iancu și-a fundamentat planul de acțiune pe trei elemente: inducerea în eroare a adversarului în privința situației și dispunerii reale a forțelor sale; constituirea unei puternice rezerve tactice, capabile să intervină la momentul și în locul potrivit; coordonarea mișcărilor și acțiunilor forțelor principale ale oastei cu trupele garnizoanei Sibiului. Pentru materializarea concepției sale, Iancu și-a împărțit forțele în două grupări puternice. Prima, constituită din aproximativ 5 000 de călăreți cuirasați, avea misiunea de a angaja grosul forțelor inamice și de a rezista șocului acestuia, iar cea de a doua, formată din călărimea ușoară, a fost dispusă la flancul stîng al dispozitivului, camuflată la marginea pădurii dintre actualele sate Amlaș și Cristian. Pentru a deruta adversarul și a-l determina să acționeze pe direcția dorită, Iancu l-a pus în fruntea grupării cavalerilor cuirasați pe Simon Kamonyai, îmbrăcat în armura voievodului și purtînd însemnele sale, în timp ce el însuși a preluat

[28] *FHDR*, vol. IV, p. 427, 471.
[29] *Cronici turcești*, vol. I, p. 349.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

comanda grupării de rezervă cu care preconiza să declanşeze un puternic contraatac de flanc.

Bătălia a început printr-un atac frontal deosebit de violent al otomanilor asupra forţelor de la flancul stîng al oastei transilvănene, acolo unde se afla detaşamentul de diversiune condus de Kamonyai. În timpul luptei [30], extrem de dure şi de sîngeroase, acesta din urmă a fost ucis. Mezid, convins că Iancu de Hunedoara, temutul său adversar, nu mai este în viaţă, se şi considera biruitor. Beiul de Vidin credea că, rămasă fără comandant, oastea transilvăneană va suporta un şoc moral atît de puternic, încît se va descuraja şi o va lua la fugă. Dar, tocmai în acest moment, Iancu de Hunedoara a dezlănţuit, pe neaşteptate, atacul cu rezerva sa, izbind necruţător flancul drept al forţelor otomane. Complet surprins, inamicul a început o retragere dezordonată în direcţia Sibiului. Simultan, apărătorii oraşului au efectuat o ieşire înspre vest şi nord-vest, au atacat trupele duşmane de asediu, le-au respins şi au ajuns în locul unde erau ţinuţi sub pază prizonierii şi robii luaţi de otomani în prima parte a campaniei. De aici, împreună cu aceştia, au atacat din spate forţele principale otomane, în timp ce din faţă şi din flanc le loveau cu înverşunare trupele comandate de Iancu de Hunedoara. Această manevră a dat naştere unei bătălii de încercuire şi nimicire a invadatorilor otomani.

Numeroase izvoare documentare relatează că pierderile suferite de inamic în bătălia de lîngă Sibiu s-au ridicat la cifra de 20 000 de oameni (morţi, răniţi şi prizonieri), pe cîmpul de luptă căzînd şi Mezid, comandantul armatei de invazie, „lovit de un proiectil de tun" [31], precum şi fiul acestuia. Resturile scăpate din bătălie au fugit în neorînduială spre şi prin pasul Turnu Roşu, urmărite de cavaleria uşoară a lui Iancu de Hunedoara şi atacate de populaţia românească din munţi. În baza aceloraşi izvoare, oastea transilvăneană ar fi pierdut în această încleştare circa 3 000 de luptători.

Biruinţa românească, recunoscută în unanimitate de cronicarii turci, s-a datorat, pe de o parte, talentului de comandant militar al lui Iancu de Hunedoara, ingenioaselor procedee de luptă folosite, iar, pe de altă parte, ridicării la lupta antiotomană a ţărănimii transilvănene, a oastei mari a ţării, războiul de apărare îmbrăcînd un pronunţat caracter popular.

După victorie oastea lui Iancu de Hunedoara a pătruns în Ţara Românească, împletindu-şi acţiunile cu lupta maselor populare de aici, care se ridicaseră împotriva Porţii [32]. Pe tronul Ţării Româneşti a fost pus Basarab al II-lea, partizan al luptei antiotomane şi aliat al voievodului Transilvaniei [33].

Luptele din martie din Transilvania au demonstrat, din partea lui Iancu de Hunedoara şi a oastei sale, următoarele: capacitatea de mobilizare rapidă a unor forţe importante, putîndu-se astfel contracara atacul prin surprindere al inamicului; cooperarea dintre forţele de manevră şi cele însărcinate cu apărarea dispozitivelor sau obiectivelor întărite, cum au fost — în acest caz — cetăţile Alba Iulia şi Sibiu; apărarea activă şi trecerea cu mare mobilitate de la defensivă la ofensivă; în fine, capacitatea exploatării eficiente a succesului obţinut în bătălie printr-o urmărire viguroasă, neîntreruptă, executată cu for-

[30] Informaţii despre lupta de la Sibiu în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 53—54, 169—170, 182, 311—312, 450.

[31] *Ibidem*, p. 404; *FHDR*, vol. IV, p. 471.

[32] *Cronica lui Wavrin şi românii*, în BCIR, VI (1927), p. 63.

[33] Fr. Pall, *Iancu de Hunedoara şi confirmarea privilegiului pentru negoţul braşovenilor şi al bîrsenilor cu Ţara Românească în 1443*, în AIIAC, IX (1966), p. 78, nota 70.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

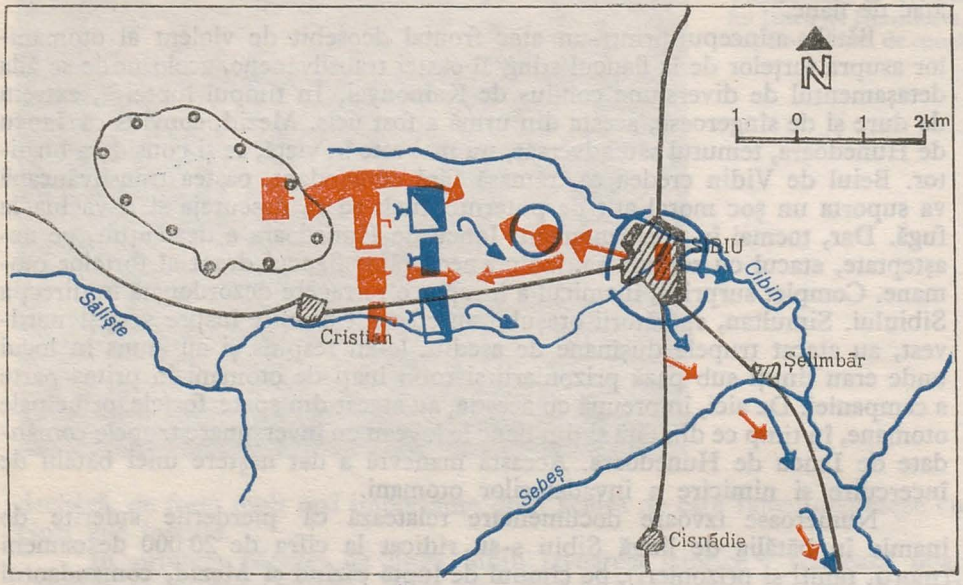

mațiuni de cavalerie ușoară. Toate aceste calități, dovedite de forțele de apărare ale Transilvaniei în cursul evenimentelor politico-militare din primăvara anului 1442, au avut ca premise: un larg sprijin popular din partea tuturor locuitorilor apți de a purta arme — țărani români și maghiari, secui, orășeni și țărani sași —, iar, pe de altă parte, capacitatea lui Iancu de Hunedoara de a-și impune autoritatea și de a asigura unitatea comandamentului. În elaborarea planului bătăliei hotărîtoare s-a vădit superioritatea comandamentului român, capacitatea sa de analiză și sinteză a informațiilor obținute privind tăria și concepția inamicului, originalitatea soluțiilor aplicate. Forțele otomane au fost prinse într-un vast clește, tăindu-li-se căile de retragere și fiind izbite frontal de dispozitivul românesc constituit pe două eșaloane. Execuția impecabilă a planului a asigurat obținerea unei victorii strălucite în care a fost nimicit grosul oștirii adverse.

Pentru a răzbuna înfrîngerea lui Mezid, sultanul a întreprins, cîteva luni mai tîrziu, în august 1442, o nouă campanie la nord de Dunăre, cu forțe apreciate de izvoare [34] ca mult mai numeroase decît cele din campania precedentă, avînd, pe lîngă oastea rumeliotă, akîngii, 2 000 de ieniceri și șase sangeacuri anatoliene [35].

Armata otomană, pusă sub comanda beilerbeiului Rumeliei, Sehabeddin, a trecut Dunărea pe la Nicopol, îndreptîndu-se spre Tîrgoviște. Ajunsă în apropierea capitalei Țării Românești, o parte a forțelor inamice s-a răspîndit după pradă, în timp ce gruparea principală a înaintat spre nord, pe valea Ialomiței, probabil în urmărirea trupelor voievodului Basarab al II-lea. Acesta,

[34] *Cronici turcești*, vol. I, p. 54, 88—89, 121—122, 170—171, 312—313, 344—345, 404, 450; *FHDR*, vol. IV, p. 471—473.
[35] *Cronici turcești*, vol. I, p. 450.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

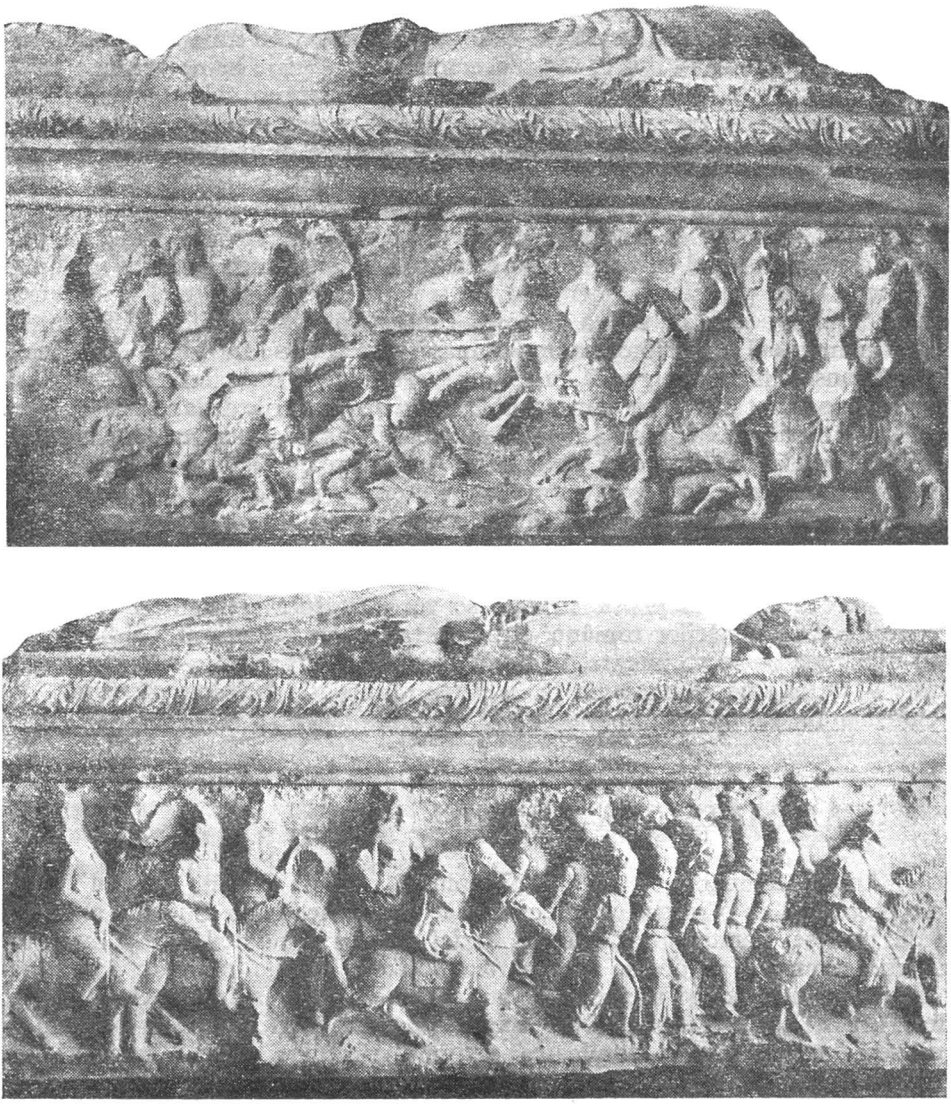

Scene din luptele antiotomane conduse de Iancu de Hunedoara; basoreliefuri pe sarcofagul voievodului

după ce a luat măsuri de evacuare a populației din calea invadatorilor și a desfășurat acțiuni de hărțuire cu detașamente ușoare de cavalerie — în scopul întîrzierii înaintării forțelor otomane și producerii de pierderi acestora —, s-a retras spre munți, așteptînd ajutorul lui Iancu de Hunedoara. De data aceasta Iancu nu a mai așteptat ca inamicul să treacă munții. În fruntea oștirii sale a intrat în Țara Românească și, la 2 septembrie, a atacat și zdrobit grosul armatei lui Sehabeddin într-un loc muntos, strîmt, undeva pe cursul superior al rîului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ialomița[36]; majoritatea căpeteniilor otomane au căzut în luptă, iar resturile armatei de invazie au fost urmărite pînă peste Dunăre. În mîinile învingătorului a căzut o pradă uriașă (5 000 de cămile, cai, catîri, haine scumpe etc.). Un factor important în obținerea victoriei l-a constituit folosirea judicioasă a terenului, care n-a permis desfășurarea și manevra numeroaselor forțe invadatoare; de altfel cantitatea și valoarea prăzii capturate de oastea transilvăneană duc la concluzia că otomanii au avut posibilități limitate de mișcare și de retragere, ceea ce ar putea indica faptul că Iancu a executat concomitent cu atacul frontal și o manevră de învăluire asupra dispozitivului inamic. În orice caz, un factor important al succesului l-a constituit cu siguranță surpriza realizată de Iancu atît în privința momentului, cît și a direcției din care el a declanșat atacul. Ținînd seama de starea de spirit combativă a locuitorilor Țării Românești, manifestată prin ridicarea antiotomană care urmase înfrîngerii lui Mezid bei în Transilvania, este sigur că, în hărțuirea și nimicirea completă a adversarului, Iancu a beneficiat și de aportul maselor țărănești din așezările de la sud de Carpați.

Bătălia de pe Ialomița a marcat momentul din care acțiunile militare ale lui Iancu, pînă la această dată de apărare, combinate cu viguroase riposte ofensive, vor avea un caracter precumpănitor ofensiv, iar scopul lor strategic se va deplasa de la ideea apărării liniei Dunării la aceea a respingerii otomanilor din Europa. Pe de altă parte, victoriile din 1442 și modificarea obiectivului strategic al luptei conduse de Iancu de Hunedoara vor determina și o considerabilă lărgire a cadrului politic în care se vor desfășura acțiunile sale viitoare. Frontul comun al țărilor române, creat de Iancu, va fi sprijinit de popoarele sud-dunărene și se va integra, în unele momente, în proiecte — în parte realizate — de alianță europeană în vederea alungării forțelor otomane din Peninsula Balcanică.

„CAMPANIA CEA LUNGĂ" (1443)

Ampla campanie ofensivă desfășurată la sud de Dunăre în anul 1443 a fost precedată de o inițiativă de „cruciadă" din partea papei Eugeniu al IV-lea și de intense tratative diplomatice, îndeosebi cu republicile-cetăți maritime italiene, pentru a se obține din partea acestora navele necesare în scopul blocării Strîmtorilor și interzicerii, în acest mod, a deplasării forțelor otomane din Asia Mică în Europa. Deși aceste proiecte n-au fost pentru moment realizate, reține atenția amploarea viziunii strategice care a stat la baza campaniei din 1443 și la care e sigur că Iancu, desemnat comandant al forțelor militare participante, a avut o contribuție însemnată[37]

Planul acțiunii combinate terestre și navale ținea seama de împrejurările concrete ale răscoalei lui Ibrahim, emirul din Karamania, împotriva lui Murad al II-lea, eveniment ce obligase pe sultan să-și deplaseze forțe importante în Anatolia, precum și de ridicarea poporului albanez împotriva cotropitorilor otomani.

[36] Punctul de vedere al profesorului Mihail P. Dan, exprimat în lucrarea *Un stegar al luptei antiotomane — Iancu de Hunedoara*, București, 1974, care plasează locul acestei bătălii în Poarta de Fier a Transilvaniei este în contradicție cu majoritatea izvoarelor. Ea se susține doar prin cronica lui Thuróczi, care spune că lupta s-a dat „la locul numit Poarta de Fier" (ad locum qui Waskapu dicitur), dar izvoarele medievale obișnuiau să numească astfel orice trecătoare îngustă în munți.

[37] *FHDR*, vol. IV, p. 377, 479.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alte elemente de ordin militar care apar cu acest prilej în concepţia strategică şi tactică a lui Iancu de Hunedoara sînt: elaborarea unui plan de acţiune ofensivă pentru o durată neobişnuit de lungă şi pe un spaţiu întins, în teritoriul controlat de inamic; inversarea regulilor tradiţionale de alegere a anotimpului campaniei, preferîndu-se perioada de toamnă şi iarnă, pe considerentul că armata otomană era mai puţin obişnuită şi mai slab echipată pentru lupta în anotimpul rece; angajarea în armata lui Iancu a unui număr relativ mare de mercenari, ceea ce semnifică faptul că atît scopurile strategice complexe, cît şi perfecţionarea rapidă a procedeelor tactice, a armamentului şi echipamentului auxiliar impuneau recurgerea la elemente militare de profesie, mai îndelung şi mai sistematic instruite şi mai susceptibile de a fi puse sub o comandă unică; adoptarea, pentru întîia dată de către Iancu, a modelului husit al transportului infanteriei cu ajutorul căruţelor, care, la nevoie, puteau fi utilizate pentru alcătuirea unei întăriturii circulare, a unei tabere întărite, capabile să reziste şarjelor de cavalerie.

Aplicarea acestor inovaţii în campania din 1443 probează: preocuparea lui Iancu pentru dezvoltarea mobilităţii tuturor armelor — cavalerie, infanterie, artilerie —, ceea ce înseamnă, de fapt, urmărirea realizării unei omogenităţi a vitezei de deplasare a acestora şi, în ultimă instanţă, a capacităţii de concentrare în timp util a tuturor forţelor în locul şi la momentul cerut de desfăşurarea evenimentelor militare; preocuparea pentru o altă problemă tactică importantă şi anume realizarea capacităţii de a trece cu uşurinţă de la atac la apărare şi invers; în sfîrşit, era şi o soluţie pentru asigurarea transportului de provizii în cadrul unei campanii de lungă durată, dusă pe adîncimi apreciabile.

Toate aceste constatări îndreptăţesc concluzia că ceea ce distinge pe Iancu de Hunedoara şi defineşte locul său în dezvoltarea ştiinţei şi artei militare a poporului român, dar şi a centrului şi sud-estului Europei, este introducerea de către el în strategie şi mai ales în tactică a numeroase elemente ce pot fi considerate „moderne", depăşind stadiul în care se afla pînă atunci concepţia de organizare şi de desfăşurare a campaniilor armatelor de tip feudal.

Campania din 1443, numită „cea lungă" datorită duratei sale neobişnuite, a cuprins o fază preliminară, de concentrare a forţelor pe malul Dunării, în zona Kubin, în aval de Belgrad. Această fază a început la 22 iulie, cînd regele Ungariei, Vladislav I, a plecat din Buda în fruntea banderiilor regale şi a cîtorva mari nobili, a unor unităţi de cavalerie poloană şi de mercenari din Cehia, plus un mic detaşament de voluntari („cruciaţi"), sub comanda trimisului papei, cardinalul Cesarini. Dinspre Transilvania s-a îndreptat spre Kubin Iancu de Hunedoara, avînd în dotarea oastei sale numeroase „tunuri şi puşti şi zenbereciuri (baliste — *n.n)*" [38], iar din Serbia au sosit forţele despotului Gheorghe Brankovič [39]. Trecerea Dunării s-a executat în ultimele zile din septembrie printr-un punct din apropiere de Smederevo, ceea ce arată dificultatea cu care încă se executau marşurile, transporturile, operaţiunile de concentrare, aprovizionare şi echipare ale unei armate care însuma aproape 35 000 de oameni.

Înaintarea dincolo de Dunăre s-a executat sub protecţia unei puternice avangărzi conduse personal de Iancu. Efectivele acesteia (circa 12 000 de oameni) reprezentau cam o treime din totalul armatei; ea cuprindea cavalerie şi alte

[38] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 55.

[39] Informaţii despre campanie, *ibidem*, p. 55, p. 89, 122, 172—173, 345; *FHDR*, vol. IV, p. 429, 479.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAMPANIILE ANTIOTOMANE DIN ANII 1443, 1444, 1448, 1456

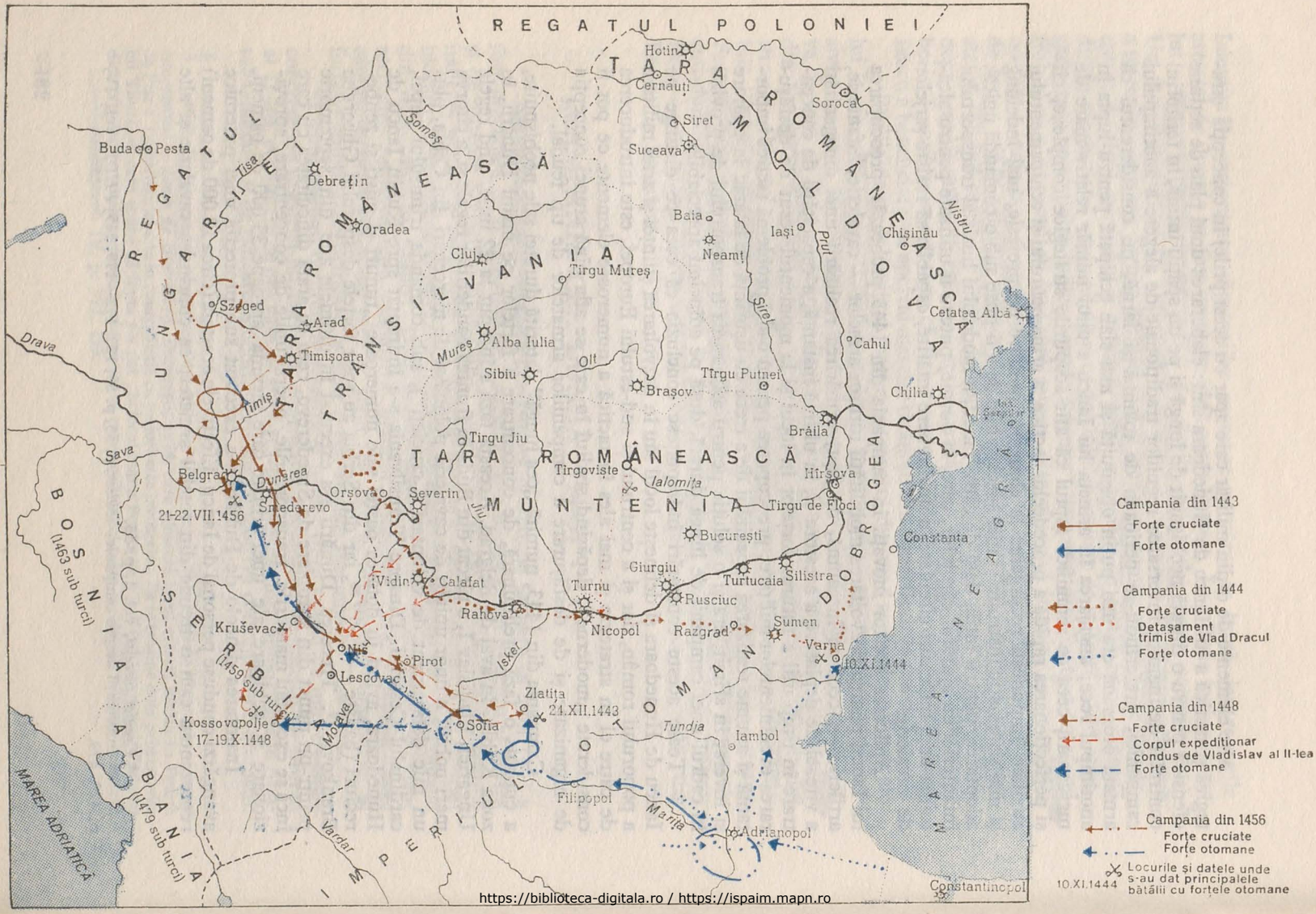

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trupe mai încercate în lupte, în special din Transilvania. Reprezentînd o adevărată forță de șoc, de mare mobilitate și cu o putere de izbire apreciabilă, gruparea de avangardă a fost constituită de Iancu foarte probabil pentru ca, paralel cu executarea misiunilor de cercetare și siguranță, să fie capabilă să exploateze faptul că diferiți comandanți locali otomani nu reușiseră a-și uni forțele. În consecință, cu această mare unitate mobilă Iancu a putut înfrînge pe rînd cîteva grupări de forțe otomane izolate în spațiu: la trecerea peste rîul Morava, de mai multe ori în împrejurimile orașului Niș, iar apoi pe drumul de la acest oraș spre Sofia. Înapoia avangărzii, la o zi de marș, înaintau forțele principale, comandate de regele Vladislav. Obiectivul campaniei îl constituia Adrianopolul, capitala Imperiului otoman [40].

Skanderbeg, conducătorul luptei de eliberare a poporului albanez, după o gravură din istoria lui Barletius

Victoriile menționate ale avangărzii lui Iancu și eliberarea Sofiei, pe la sfîrșitul lui noiembrie, au provocat o ridicare generală antiotomană în părțile vestice și sudice ale Peninsulei Balcanice; numeroși bulgari, bosnieci, albanezi și sîrbi s-au alăturat armatei lui Iancu [41] și tot acum au luat amploare răscoala condusă de eroul național albanez George Castriota (Skanderbeg), precum și o altă mișcare, în sudul Greciei. Domnul Țării Românești, Vlad Dracul s-a declarat, de asemenea, în favoarea alianței cu Iancu [42] și un corp de oaste, pus sub comanda unui fiu de-al său, s-a unit cu armata transilvană în împrejurimile orașului Niș.

După degajarea Sofiei de forțele otomane condițiile desfășurării acțiunilor militare au luat un alt caracter. În primul rînd, otomanii au reușit să-și concentreze principalele forțe, conduse de însuși sultanul, în apărarea trecătorilor din Balcani, care duceau spre cîmpia Mariței și spre Adrianopol. În al doilea rînd, s-a pus problema terenului dificil, a forțării unei trecători care, pe lîngă obstacolul natural [43] pe care îl reprezenta, era întărită cu palisade și apărată de importante forțe otomane.

Prin acțiunile și manevrele inițiate, Iancu a reușit să constrîngă pe sultan la defensivă, în urma noii victorii repurtate la Zlatița, la est de Sofia. Dar, datorită sosirii iernii, cu frig, zăpadă și viscole puternice, greutăților de aprovizionare, mai ales cu furaje, și rezistenței îndîrjite a inamicului, avantajat de teren, forțarea trecătorii a devenit practic imposibilă. Ca urmare, la propunerea lui Iancu de Hunedoara, s-a hotărît, la 23 decembrie 1443, să se renunțe la

[40] *Ibidem*, p. 172.
[41] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 687—688.
[42] Fr. Pall, *op. cit.*, p. 78.
[43] Ducas menționează că Zlatița „este la jumătate de drum între Sofia și Filipopol și de aici încolo pînă la Filipopol sînt numai munți și păduri de stejar greu de trecut" (*FHDR*, vol. IV, p. 429).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lupta de la Zlatița, după o gravură din cronica lui Bonfini

continuarea înaintării ordonîndu-se retragerea; această operație, întotdeauna dificilă, s-a desfășurat în ordine, trupele păstrîndu-și capacitatea de luptă, fapt dovedit și de succesele militare pe care Iancu le-a obținut, la 24 decembrie 1443 și la 2 ianuarie 1444, în cîmpia Ialovăț, asupra forțelor otomane, care, în urmărire, au încercat să disloce dispozitivul de marș al armatei sale [44].

Retragerea a durat 34 de zile, socotite pînă la data cînd trupele au ajuns la Belgrad (25 ianuarie 1444), ceea ce indică o medie zilnică de marș de 12—13 km. Este deci evident că n-a fost vorba de o retragere precipitată și că armata lui Iancu a mărșăluit compact și organizat.

Deși „campania cea lungă" a dat grele lovituri stăpînirii otomane în Balcani, ea nu și-a atins scopul politico-strategic maximal, acela de a alunga pe cotropitori din Peninsula Balcanică. Referitor la această campanie, K. Marx scria că „din vremea lui Timur nu i-a mai amenințat pe turci o asemenea primejdie [. . .]. Ienicerii și spahiii lui Murad au fost în mare parte nimiciți în această campanie" [45].

CAMPANIA MILITARĂ DIN ANUL 1444; PARTICIPAREA OȘTIRILOR ROMÂNE LA BĂTĂLIA DE LA VARNA

Cu toate că rezultatul final al campaniei din 1443 nu a fost cel scontat, victoriile obținute asupra forțelor otomane, situația extrem de grea în care acestea au fost puse la un moment dat, au dus la concluzia că otomanii pot fi nu numai învinși, dar chiar alungați din Europa. Deși la 12 iulie 1444 fusese semnat la Seghedin un tratat de pace cu otomanii, ideea organizării unei noi

[44] *Ibidem*, p. 481.
[45] Apud Lájos Elekes, *op. cit.*, p. 212.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iancu de Hunedoara primind o solie otomană, după o gravură din cronica lui Bonfini

cruciade antiotomane în sudul Dunării, care să antreneze forţele militare ale mai multor puteri creştine europene, a fost reluată.

A fost realizat, de astă dată, proiectul anterior al blocării Strîmtorilor de o flotă combinată — papală, veneţiană şi burgundă — formată din 60 de galere [46], a cărei misiune era de a împiedica trecerea trupelor sultanului din Asia Mică în Europa. Anticipînd rezultatul întregului efort militar făcut, trebuie spus că supraevaluarea eficienţei flotei apusene a constituit elementul care va nărui întregul plan al campaniei din 1444.

Iancu de Hunedoara, care a desfăşurat o febrilă activitate pentru pregătirea militară a războiului, calculase efectivele, ca şi etapele de marş, în ipoteza că grosul forţelor otomane va fi blocat în Asia Mică. În realitate, armata cruciată, condusă efectiv de Iancu [47], va fi obligată să se confrunte pe neaşteptate cu forţele întrunite ale lui Murad II, fiind astfel mult depăşită numericeşte şi înfrîntă de ienicerii şi spahiii sultanului.

În campania din 1444 Iancu de Hunedoara a beneficiat de un aport militar mai substanţial din partea lui Vlad Dracul, domnul Munteniei; în schimb Gheorghe Branković al Serbiei i-a refuzat concursul, încheind pace separată cu otomanii.

În privinţa înaintării în teritoriul inamic, planul „cruciat" ţinea seama, pe de o parte, de experienţa campaniei precedente conduse de Iancu de Hunedoara, care demonstrase dificultatea forţării trecătorilor Balcanilor, iar, pe de altă parte, de importanţa pe care Muntenia, integrată în frontul comun antiotoman, o prezenta ca acoperire a spatelui forţelor expediţionare şi ca bază de sprijin. De aceea, itinerarul înaintării a fost ales în lungul malului sudic al Dunării, pînă la Nicopol, iar de aici, spre malul Mării Negre, pe ruta cea mai directă, în scopul ocolirii pe la est a Munţilor Balcani, în tentativa de deschidere a drumului spre Adrianopol şi Constantinopol. Apropierea de mare putea oferi, totodată, posibilităţile de cooperare cu flota occidentală din Strîmtori, precum şi cu trupele pe care le promisese ca ajutor bazileul Bizanţului. Pentru uşurarea înaintării, Iancu de Hunedoara luase măsura ca o parte a infanteriei, proviziile, muniţiile şi tunurile să fie transportate cu ajutorul celor aproape

[46] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 174, 347; Ducas vorbeşte însă de „25 de trireme" *(FHDR*, vol. IV, p. 431).

[47] Barbara Jelavich, *History of the Balkans*, vol. I, Cambridge University Press, 1983, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oastea lui Iancu de Hunedoara în drum spre Varna, după o gravură din cronica lui Bonfini

2 000 de căruțe, trupele fiind instruite ca, la nevoie, să alcătuiască din acestea o tabără întărită, după modelul husit [48].

La 20 septembrie oastea cruciată a trecut Dunărea pe la Orșova și a continuat marșul spre Nicopol, unde a ajuns la 16 octombrie. Aici i s-au alăturat un corp de cavalerie trimis de domnul Țării Românești și o unitate recrutată de pe întinsele domenii ale lui Iancu de Hunedoara din Transilvania și din Banat [49]. Ca urmare, totalul forțelor de care dispunea Iancu se ridica la 15 000—16 000 de oameni, iar, după unele aprecieri, la 20 000. Cei 4 000 de călăreți munteni — care, după aprecierea lui Giovanni Torzello, șambelan al împăratului din Constantinopol, erau „printre cei mai temuți soldați din lume" [50], reprezentau, așadar, aproximativ o pătrime din totalul trupelor de campanie. Efectivele mai reduse pe care Iancu le-a avut la dispoziție în această campanie, față de precedenta, se explică atît prin lipsa concursului Serbiei, cît și prin insuficiența mijloacelor financiare destinate angajării de mercenari.

Într-o întrevedere pe care a avut-o la Nicopol cu regele Ungariei, Vladislav I, și cu Iancu de Hunedoara, Vlad Dracul și-a exprimat deschis punctul de vedere declarînd că forțele angajate în campanie sînt insuficiente nu numai pentru a învinge pe otomani, dar chiar și pentru a le rezista cu șanse de succes. Opinia domnului Țării Românești n-a fost însă luată în considerație de anturajul regelui Vladislav și oastea condusă efectiv de Iancu și-a continuat drumul spre mare, ajungînd la Varna la 9 noiembrie. În drum spre litoralul pontic, detașamentele de călăreți din Țara Românească s-au aflat o bună bucată de timp în avangardă, pe itinerarul Șumla (Șumen) — Novipazar — Provadia — Varna. După afirmația cronicarului Michael Beheim, muntenii formau cel de-al

[48] Informații privind efectivele, itinerarul și desfășurarea bătăliei de la Varna, în *Cronici turcești*, vol. I, p. 55—56, 90, 123—124, 182—183, 240—241, 314—315, 347, 405—406, 459—452; *FHDR*, vol. IV, p. 431, 487—493.

[49] Fr. Pall, *Un moment decisif de l'histoire du sud-est européen : la croisade de Varna (1444)*, în „Balcania", VII (1944), p. 106—109.

[50] Idem, *Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana del 1442—1444 condotta da Giovanni di Hunedoara*, în RESEE, nr. 3—4/1965, p. 433—463.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

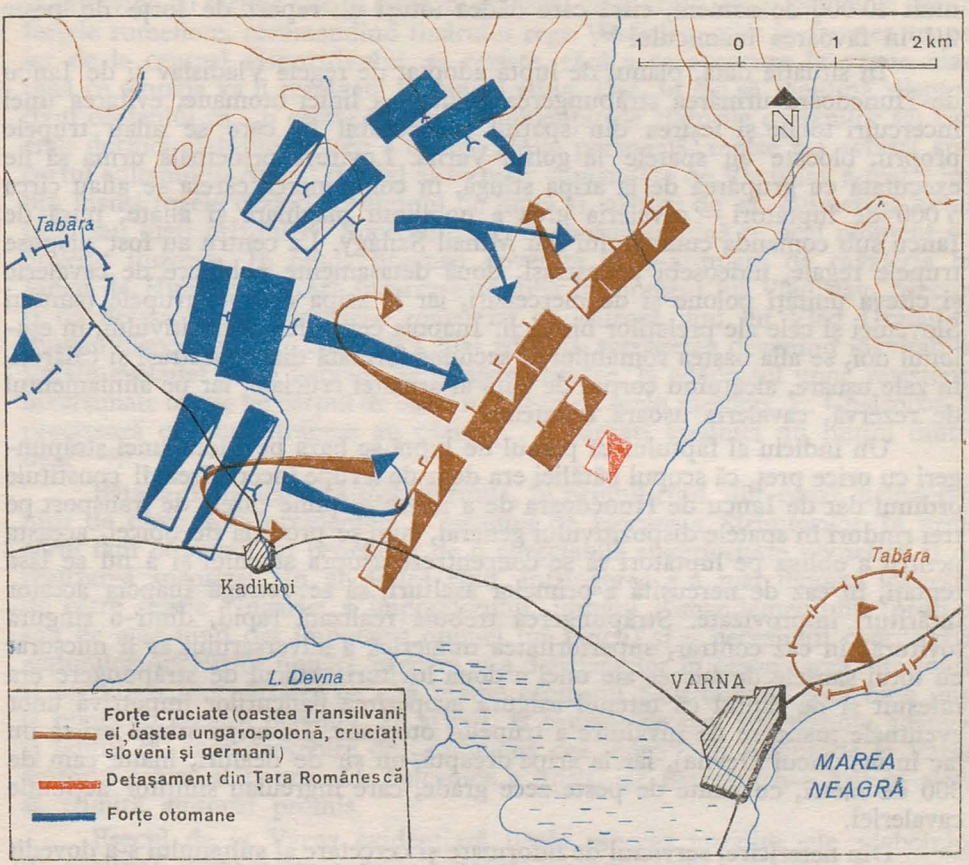

șaselea escadron al armatei creștine [51], distingîndu-se în mod deosebit la cucerirea orașului și a cetății Petretz (Petrič) care erau înconjurate cu șanțuri adînci, pline cu apă [52]. După un scurt asediu, oștenii români au pus scările de asalt, dar prima încercare de a ocupa fortăreața a fost respinsă. Cu toate acestea, dîndu-și seama că orice rezistență este zadarnică, otomanii au căutat să scape pe un drum subteran, descoperit însă de români și interceptat. Cei scăpați cu viață au fost nevoiți să se reîntoarcă în cetate unde, în scurt timp, au capitulat.

În noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1444 a survenit momentul de surpriză pentru „cruciați": sosirea la Varna a forțelor complete ale sultanului (evaluate de izvoare între 100 000 și 120 000 de ostași). Judecînd după dimensiunile spațiului tactic al bătăliei desfășurate a doua zi, în lărgime de circa 4 km și în adîncime de aproape 5 km (socotiți de la amplasarea rezervelor otomane pînă

[51] Hans Gille, Ingeborg Spiewald, *Die Geschichte des Michael Beheim*, Band I, Berlin, 1968, p. 338.
[52] *Ibidem*, p. 344—345.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la aceea a rezervei lui Iancu) [53], armata sultanului putea să aibă în realitate cel mult 40 000 de oameni, cifră care dădea totuși un raport de forțe de peste 2/1 în favoarea inamicului [54].

În situația dată, planul de luptă adoptat de regele Vladislav și de Iancu de Hunedoara urmărea străpungerea frontală a liniei otomane, evitarea unei încercuiri totale și ieșirea din spațiul nefavorabil în care se aflau trupele proprii, blocate cu spatele la golful Varna. Lovitura principală urma să fie executată cu gruparea de la aripa stîngă, în compunerea căreia se aflau circa 5 000 de luptători — cavaleria grea a nobilimii maghiare și aliate, pusă de Iancu sub comanda cumnatului său Mihail Szilágy. La centru au fost dispuse trupele regale, îndeosebi pedestrași, două detașamente nobiliare de cavalerie și cîteva unități polone și de mercenari, iar la aripa dreaptă trupele banului Sloveniei și cele ale prelaților bisericii. Înapoia centrului dispozitivului, în eșalonul doi, se afla oastea românilor și secuilor formată din pedestrași și călăreți, în zale ușoare, alcătuind corpul de elită al armatei cruciate, iar pe aliniamentul de rezervă, cavaleria ușoară munteană.

Un indiciu al faptului că planul de luptă se baza pe ideea unei străpungeri cu orice preț, că scopul bătăliei era doar de a rupe încercuirea, îl constituie ordinul dat de Iancu de Hunedoara de a nu se dispune carele de transport pe trei rînduri în spatele dispozitivului general, cum se proceda de obicei, aceasta pentru a obliga pe luptători să se concentreze asupra atacului și a nu se lăsa tentați, în caz de nereușită a primelor asalturi, să se retragă înapoia acestor întăriturii improvizate. Străpungerea trebuia realizată rapid, dintr-o singură lovitură; în caz contrar, superioritatea numerică a adversarului ar fi micșorat cu totul șansele de succes ale unei a doua lovituri. Atacul de străpungere era înlesnit și de faptul că terenul asigura acoperirea flancurilor împotriva unor eventuale manevre de învăluire a trupelor otomane. La aripa stîngă exista un lac întins (lacul Devna), iar la aripa dreaptă, un șir de dealuri, înalte cam de 300 de metri, cu pante de peste zece grade, care îngreuiau simțitor acțiunile cavaleriei.

Din nefericire, serviciul de informare și cercetare al sultanului s-a dovedit mai eficient decît cel al lui Iancu; încă de la trecerea armatei sale peste Bosfor, la 27 —28 octombrie, sultanul cunoștea perfect itinerarul armatei cruciate, dovadă precizia și rapiditatea cu care și-a deplasat forțele exact pe direcția întîlnirii cu aceasta. Totodată, cunoașterea raportului de forțe i-a permis lui Murad II să ia inițiativa atacului în condiții avantajoase. Dispozitivul adoptat de sultan cuprindea: „oastea de curte", dispusă la centru, comandantul otoman fiind protejat de careul ienicerilor; la aripa stîngă — trupele anatoliene, cu cavaleria pe două linii, iar la aripa dreaptă — cavaleria rumeliotă.

Atacul a fost declanșat de Murad II cu trupele din Anatolia în zorii zilei de 10 noiembrie 1444, Iancu fiind nevoit să intervină cu gruparea din eșalonul doi în sprijinul flancului drept al armatei cruciate. Simultan, cavaleria lui Szilágy a intervenit energic, respingînd atacul trupelor rumeliote. Centrul dispozitivului otoman fiind depășit pe la flancul stîng de corpul de oaste transilvan al lui Iancu, în sprijinul căruia a venit și detașamentul muntean, iar pe la flancul drept de cavaleria grea a lui Szilágy, victoria armatei cruciate părea să se

[53] *FHDR*, vol. IV, p. 399.
[54] A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, București, 1978, p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

contureze cu claritate. Orientîndu-se rapid în cîmpul tactic, Iancu a hotărît să intervină cu forţele sale în ajutorul grupării de la aripa stîngă pentru a zdrobi forţele rumeliote, recomandînd tînărului rege Vladislav, aflat în fruntea trupelor de la centrul dispozitivului, să reziste, fără a se aventura în vreun atac, pînă ce situaţia va fi rezolvată la flancul stîng. Dar, în loc să menţină dispozitivul centrului ca „o cetate întărită", influenţat de sfaturile curtenilor săi care erau dornici să lupte pentru a cîştiga gloria personală, regele s-a avîntat spre cortul sultanului. Atacul frontal al forţelor comandate de Vladislav a fost zdrobit, însuşi regele căzînd pe cîmpul de luptă şi, alături de el, numeroşi nobili ucişi sau luaţi prizonieri. Succesul care se conturase pînă în acel moment s-a dovedit iluzoriu. În ciuda bravurii dovedite în continuare de cavaleria lui Iancu de Hunedoara, care încercase să vină în ajutorul lui Vladislav, precum şi de detaşamentul românesc comandat de Mircea, fiul lui Vlad Dracul [55], centrul dispozitivului „cruciat" a fost zdrobit, retragerea devenind inevitabilă. Ea s-a executat pe la flancul drept, spre Dunăre, la adăpostul unor rezistenţe înverşunate opuse de corpul de oaste muntean cu grele pierderi. L. Chalcocondil precizează că „în retragere au căzut [. . .] bărbaţi vrednici nu puţini dintre daci" [56].

Bătălia de la Varna a fost pierdută, în primul rînd, din cauza neîndeplinirii de către flota occidentală a misiunii de blocare a Strîmtorilor, în urma cărui fapt otomanii au beneficiat de o apreciabilă superioritate numerică şi de realizarea surprizei. În al doilea rînd, înfrîngerea s-a mai datorat ignorării de către regele Ungariei a imperativului unităţii comandamentului (ordinul său de atac fiind dat împotriva opiniei lui Iancu) şi a necesităţii coordonării acţiunilor diferitelor unităţi, precum şi a deficienţelor în organizarea informării şi cercetării îndepărtate, pe cîtă vreme otomanii s-au dovedit mai bine puşi la punct în această privinţă. În sfîrşit, la cauzele de mai sus trebuie adăugat şi faptul că, spre deosebire de „campania cea lungă", în bătălia de la Varna ajutorul armat al popoarelor balcanice a lipsit, iar Bizanţul n-a fost în stare să trimită ajutorul promis.

Eşecul de la Varna evidenţiază unele aspecte negative ale războiului de coaliţie: nerespectarea unor exigenţe obiective ale cooperării fructuoase în luptă între diversele componente „naţionale" ale armatei aliate; neîndeplinirea obligaţiilor asumate de parteneri, cu efecte ample asupra atingerii obiectivelor strategice propuse; decizii inoportune luate fără consultarea întregului comandament aliat — în cazul de faţă a lui Iancu de Hunedoara, comandant înnăscut, experimentat, care avea la activ importante victorii asupra forţelor otomane — de către comandanţi neexperimentaţi, dar învestiţi cu puteri largi; necoordonarea în timp a acţiunilor militare ale forţelor aliate depărtate spaţial etc. Aceste carenţe ale coordonării operaţiilor militare în cadrul războiului de coaliţie purtat împotriva Imperiului otoman în 1444 s-au răsfrînt negativ asupra deznodămîntului confruntării militare. Deşi scopul strategic principal fusese definit cu claritate — alungarea otomanilor din Europa —, caracterul compozit al alianţei închegate, alcătuite din puteri cu interese contradictorii, a făcut să eşueze un plan militar de mare anvergură spaţială — circa 500 000 km² — elaborat judicios de Iancu de Hunedoara.

[55] Hans Gille, Ingeborg Spiewald, *op. cit.*, p. 350.
[56] *FHDR*, vol. IV, p. 493.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LUPTA FORȚELOR ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN CAMPANIA PENTRU CONSOLIDAREA APĂRĂRII LINIEI DUNĂRII ÎN ANUL 1445

Înfrîngerea suferită de coaliția creștină la Varna nu l-a descurajat și nici nu l-a abătut pe Iancu de Hunedoara de la țelul său de a stăvili expansiunea Porții spre centrul Europei și a afirma independența țărilor române în raport cu Imperiul otoman. În iulie 1445, sprijinit de flota italo-burgundă — care rămăsese aproape intactă, deoarece în anul precedent ajunsese prea tîrziu în dreptul Varnei —, precum și de oastea lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești, Iancu a reluat operațiile militare antiotomane, urmărind, de această dată, un obiectiv limitat: asigurarea controlului asupra liniei Dunării prin cucerirea succesivă a cetăților de pe ambele maluri ale fluviului, ocupate de garnizoane otomane[57].

Un alt imbold a fost dat acestei campanii de faptul că, după înfrîngerea de la Varna, la Constantinopol era vehiculat tot mai insistent zvonul că regele Vladislav al Ungariei n-ar fi pierit în luptă, ci s-ar afla în captivitate la otomani, undeva pe cursul inferior al Dunării. Ca urmare, la sugestia împăratului bizantin, comandanții flotei burgundo-papale, cavalerul Walerand de Wavrin și, respectiv, cardinalul Francesco Condomieri, au hotărît să pornească în căutarea tînărului rege al Ungariei. În zilele de 30 și 31 martie 1445 o parte a flotei a părăsit Constantinopolul și, după scurte popasuri de aprovizionare la Mesembria și Mangalia, a pătruns pe brațul Dunării, pînă la Licostomo. De aici, o solie burgundă a fost trimisă la Iancu de Hunedoara pentru a-i solicita ajutorul în acțiunile pe care flota trebuia să le întreprindă pe cursul inferior al Dunării. Răspunsul voievodului Transilvaniei urma să fie primit la sfîrșitul lunii aprilie la Brăila, după ce solii aveau să treacă și pe la Tîrgoviște pentru a obține acordul lui Vlad Dracul.

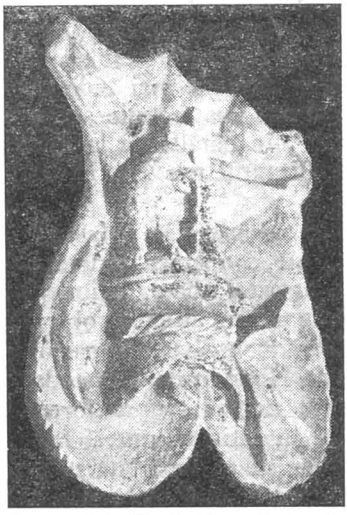

Stema lui Vlad Dracul de la Mănăstirea Dealu — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

Iancu s-a angajat să participe la expediție cu 8 000—10 000 de luptători, care urmau să sosească, pe la mijlocul lunii august, la Nicopol, cerînd și el ca la acțiunea ce se preconiza să fie antrenat și voievodul Țării Românești; pus în cunoștință de cauză, Vlad Dracul a hotărît să se întîlnească personal cu Walerand de Wavrin pentru a stabili modalitatea de cooperare. Întîlnirea a avut loc la sfîrșitul lunii iulie, în apropiere de Brăila și, în urma discuțiilor, domnul Țării Românești s-a angajat să asigure flotei subzistențele necesare pe tot timpul campaniei, iar un detașament din oastea sa să participe efectiv la acțiunile de luptă. De asemenea, s-a mai stabilit ca siguranța de marș și călăuzirea galerelor să fie asigurată de o flotilă românească, formată din 40—50 de ambarcații și comandată de Mircea, fiul voievodului Vlad.

[57] Descrierea campaniei în *Călători străini*, vol. I, p. 81—122.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bombardă de bronz din prima jumătate a secolului al XV-lea, descoperită în 1981 la cetatea Giurgiu

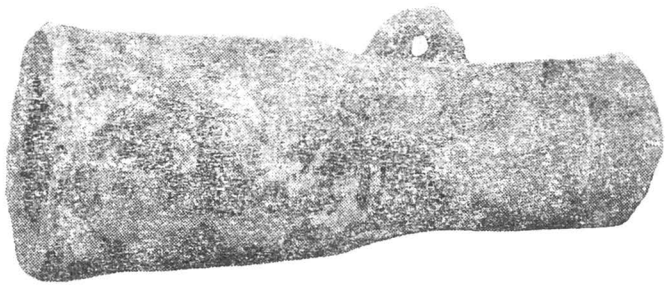

Pentru diversiune, cruciații aveau să susțină în vilaietele otomane de margine pretendența lui Daud, descendent direct din Murad I [58].

Primul obiectiv din planul elaborat era cucerirea cetății și orașului Silistra (Drîstor), urmînd să fie atacate în continuare și celelalte fortificații stăpînite de otomani pe linia Dunării, adică Tutrakan (Turtucaia), Giurgiu și Rusciuk. De la Brăila cele opt nave burgundo-papale, protejate pe uscat și pe apă de români, s-au îndreptat spre sud, ajungînd, la 16 august, în apropiere de Silistra. În cadrul cooperării de luptă, flotilei românești îi revenea misiunea de cercetare, asaltul fortificației urmînd să fie susținut de pedestrași. Dar, aflînd că otomanii sînt foarte numeroși, comandanții aliați au hotărît să renunțe la atacul proiectat și să-și continue drumul în amonte, pe Dunăre. Ajunși la Turtucaia, românii, conduși de Mircea, au debarcat în zorii zilei de 28 august pe malul stăpînit de otomani și, cu sprijinul artileriei de pe nave, au respins o încercare de contraatac a acestora, după care, anihilînd orice tentativă de rezistență în jurul fortificației, au început pregătirile de asediu; mai mult, profitînd de panica din rîndul inamicului — care își căuta scăparea în castel —, printr-un atac viguros ei au reușit să ocupe și curtea interioară a fortificației.

Asaltul castelului a început în dimineața următoare. După ce s-a dat foc lemnelor stivuite lîngă ziduri, flăcările au cuprins „barbacanele" și galeriile de lemn cu atîta putere încît, pentru a nu pieri înăbușiți, apărătorii au fost obligați să deschidă poarta turnului. Toți luptătorii otomani au fost uciși sau prinși, victoria aliaților fiind deplină.

După acest prim succes, gruparea combinată de forțe terestre și navale s-a îndreptat spre cetatea Giurgiu, în preajma căreia a ajuns la 30 august. În timp ce românii au respins o ieșire în forță a garnizoanei otomane asupra taberei lor, Wavrin a ordonat să se confecționeze din lemne groase „gratii mari", pe care le-a atașat unor căruțe ce se găseau întîmplător pe ostrovul din fața localității Giurgiu. Înaintînd înapoia căruțelor și fiind protejați de aceste gratii, asediatorii au parcurs, fără pierderi, spațiul ce putea fi bătut cu foc de către inamic. Cînd au ajuns la marginea șanțurilor cetății, intrînd în unghiul mort al tragerilor tunurilor inamicului, arbaletierii, pușcașii și arcașii aliați au început să tragă cu înverșunare asupra apărătorilor otomani. Totodată, românii și burgunzii și-au amenajat poziții de tragere pentru bombarde, cu care au deschis focul în dimineața zilei următoare. Tirul bombardelor dovedindu-se ineficace

[58] A. Decei, *op. cit.*, p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în fața grosimii zidurilor cetății, Vlad Dracul și Wavrin au hotărît să folosească același procedeu de luptă ca cel din timpul asediului castelului Turtucaia. În consecință, s-a poruncit să fie adunată o însemnată cantitate de material lemnos, cu care a fost umplut șanțul cetății; vîlvătaia focului a cuprins galeriile de lemn și acoperișurile turnurilor, garnizoana fiind silită, în cele din urmă, să depună armele. Adresîndu-se lui Wavrin, Vlad Dracul i-ar fi spus că aceasta „este cea mai puternică cetate ce se află pe Dunăre [. . .] pe care tatăl meu a pus să o ridice [. . .] și care ar putea să facă cel mai mare rău creștinilor de pe aici dacă ea ar fi în mîinile turcilor" [59].

La scurt timp după cucerirea cetății Giurgiu, trecînd pe lîngă cetatea de la Rusciuk, părăsită și incendiată de otomani, flota a ajuns, la 12 septembrie, în preajma cetății Nicopol, unde după două zile a sosit și oastea condusă de Iancu de Hunedoara. Întrucît încercările de a cuceri fortificația de la Turnu (Nicopolul Mic) nu au reușit, flota, însoțită pe mal de forțe aliate muntenești și transilvănene, a continuat deplasarea pe fluviu pînă a ajuns „la un rîu care cobora din Transilvania în Dunăre" [60] (identificat cu Jiul). Aici trecerea s-a făcut în două zile și două nopți, în dreptul unui „mic oraș așezat pe mal" (Rahova), dar otomanii, „văzîndu-i pe unguri și pe români împreună cu creștinii din galere gata și pregătiți pentru a veni să-i atace", au preferat să se retragă, pîrjolind totul în cale „și bucatele și satele" [61].

Armata lui Iancu de Hunedoara nu era însă pregătită, în prag de iarnă, pentru o campanie de lungă durată. De aceea, după ce a ocupat Rahova, văzînd că otomanii nu vor să primească o luptă decisivă, a hotărît să renunțe la continuarea expediției. În acest fel, la 1 octombrie 1445, campania din lungul Dunării s-a încheiat, iar la 2 noiembrie 1445 flota burgundo-papală a ancorat în portul Constantinopolului.

Campania din anul 1445 a relevat trăinicia cooperării între oastea lui Iancu de Hunedoara și forțele Țării Românești, prilejuind evidențierea unor elemente noi de artă militară: operații combinate ale trupelor terestre cu flota italo-burgundă care acționa pe Dunăre, debarcări de forțe pe malul stăpînit de inamic, desfășurarea unor lupte de asediu cu sprijinul artileriei de pe nave etc.

În cursul desfășurărilor militare de pe Dunăre din 1445 a ieșit din nou în relief competența conducerii politico-militare românești în confruntarea cu forța Imperiului otoman, capacitatea ei deosebită de a concepe și conduce execuția unor acțiuni de luptă complexe, de a asigura sprijinul logistic operațiilor desfășurate. Totodată s-a impus — atît în ceea ce-l privește pe Iancu de Hunedoara, cît și pe Vlad Dracul —, pe lîngă orizontul militar de anvergură al conducerii românești, și abilitatea diplomatică a acesteia, grija de a păstra neștirbite prerogativele de șefi de stat și comandanți supremi de oaste, de a evita relațiile de subordonare în alianța încheiată, precum și angajarea potențialului combativ în acțiuni riscante, aventuriste, fără finalități conforme intereselor firești ale statalității proprii.

[59] *Călători străini*, vol. I, p. 108—109.
[60] *Ibidem*, p. 118.
[61] *Ibidem*, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAMPANIA MILITARĂ DIN ANUL 1448. BĂTĂLIA DE LA KOSSOVOPOLJE

Ultima campanie ofensivă antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara a fost cea din anul 1448. Comparativ cu cele anterioare ea prezintă o serie de caracteristici. Între acestea, notabilă este creşterea proporţiei mercenarilor, fapt datorat noii poziţii politice a lui Iancu de Hunedoara — aceea de regent al Ungariei (1446), în urma morţii, la Varna, a regelui Vladislav I, demnitate care îi dădea dreptul să dispună de veniturile regale. Accentul pus pe asemenea trupe denotă continuarea efortului lui Iancu în direcţia formării unei armate „profesionalizate", susceptibilă de a fi organizată şi condusă mai unitar. De asemenea, s-a constatat utilizarea pe scară mai largă a căruţelor pentru transportul infanteriei pe timpul deplasărilor, fapt ce a determinat ca ritmul de înaintare să crească, ajungînd pînă la o medie de 15—16 km pe zi pentru întreaga armată, diversificarea şi sporirea ca număr a artileriei etc.

Pentru desfăşurarea campaniei s-a elaborat un plan strategic ce poate fi socotit mai realist decît cele precedente, vizîndu-se înaintarea spre Constantinopol în două etape: prima ar fi constat în unirea cu forţele albaneze, care purtau încă din 1443 un greu război de eliberare sub conducerea lui Skanderbeg, şi înaintarea apoi, împreună cu acestea, pînă în cîmpia Salonicului, unde armata urma să intre în tabără de iarnă [62]. A doua etapă s-ar fi realizat în anul următor prin continuarea ofensivei spre răsărit, de-a lungul ţărmului nordic al Mării Egee. E de subliniat cu acest prilej că în toate planurile ofensive ale lui Iancu de Hunedoara el a luat în considerare sprijinul din partea popoarelor din Balcani, sperînd şi de această dată în reeditarea evenimentelor din 1443, cînd înaintarea sa la sud de Dunăre provocase o ridicare generală printre sîrbi, bulgari, albanezi şi greci.

Planul de campanie elaborat de Iancu era realizabil. Efectivele oastei sale însumau 22 000—24 000 de oameni [63], marele comandant beneficiind, şi de această dată, de colaborarea cu Ţara Românească, de unde a primit un ajutor de 8 000 de ostaşi [64]. Aceştia au forţat Dunărea printr-un punct situat undeva între Severin şi Vidin şi, după ce au respins trupele beilor de margine [65], s-au deplasat pe valea Timocului şi s-au unit cu grosul armatei care înainta pe valea rîului Morava, în apropiere de Niš. Dar eficienţa scăzută a sistemului de informare şi cercetare al lui Iancu, în comparaţie cu cel otoman, avea să aibă un impact decisiv asupra deznodămîntului întregului război. Iancu n-a fost informat corect despre efectivele şi poziţiile armatei sultanului, pe cînd acesta i-a cunoscut toate mişcările şi astfel l-a putut ataca înainte ca el să facă joncţiunea cu forţele lui Skanderbeg.

După ce a trecut munţii, Murad şi-a instalat cartierul general la Sofia; apoi, cînd a aflat itinerarul armatei cruciate, cu forţele întrunite s-a deplasat la Priština, în cîmpia Kossovo [66]. Bătălia hotărîtoare a întregii campanii s-a

[62] Fr. Pall, *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, în *RHSEE*, nr. 4—6/1933, p. 127—128.

[63] Sînt cifrele date de Bonfini şi Thuróczi.

[64] *FHDR*, vol. IV, p. 495.

[65] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 57.

[66] *FHDR*, vol. IV, p. 495—496. Informaţii privind lupta în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 58, 91, 124—125, 175—178, 184—185, 315—316, 347—348.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE LA KOSSOVOPOLJE
(19 OCTOMBRIE 1448)

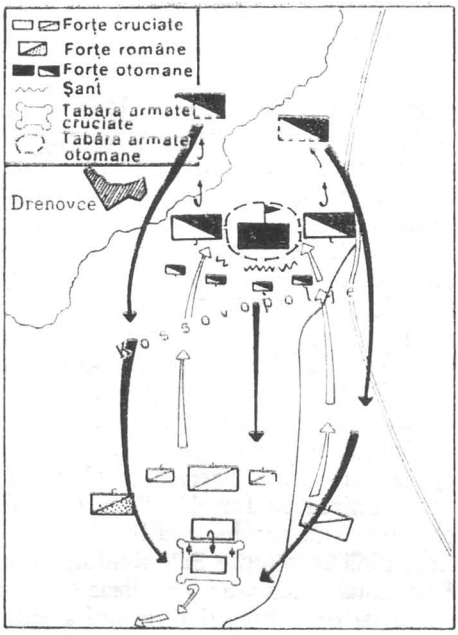

angajat aici, la Kossovopolje, între 17 și 19 octombrie 1448. Ea prezintă unele asemănări cu cea de la Varna, întrucît și de această dată Iancu a fost atacat de forțele superioare ale inamicului (50 000—60 000 de luptători) [67], care au venit dintr-o direcție neașteptată și i-au închis drumul de retragere. În schimb, prin durata ei (trei zile), prin modul în care Iancu a asigurat organizarea cooperării între arme (infanterie, cavalerie și artilerie), precum și prin combinarea atacului cu apărarea, această încleștare poate fi socotită cel mai concludent exemplu al concepției tactice moderne pe care Iancu de Hunedoara a inaugurat-o în istoria militară românească și aceea a popoarelor din sud-estul Europei.

Dispunerea forțelor și desfășurarea bătăliei confirmă caracterul complex al acesteia. Iancu și-a împărțit armata în două grupări mari: cavaleria — formînd, cum e și firesc, masa mobilă de manevră — și infanteria, dispusă în interiorul „cetății de care". Este ultima dată cînd marele comandant de oști a aplicat întocmai această idee a husiților de a constitui o tabără întărită din carele și căruțele de transport, dispuse în formă de pătrat și legate între ele cu lanțuri.

Sub comanda directă a lui Iancu se aflau forțele cnezilor români care îi erau vasali, „așa-numiții viteji, oastea Ardealului" [68]; la aripa dreaptă se afla cavaleria grea maghiară și aliată, comandată de nepotul lui Iancu, Ioan Székely, iar la aripa stîngă, contingentul muntean (8 000 de oșteni) și 3 000 de călăreți moldoveni trimiși de domnul Petru al II-lea.

În privința dispozitivului de luptă, a tacticii și etapelor bătălia de la Kossovopolje a fost o reeditare, la proporții mai mari, a celei de la Varna. Din

[67] Lajos Kiss, *A rigómezei hadjárat*, „Hádtörténelmi Közlemények", 1895, p. 160—170, indică 100 000—150 000 de oameni.
[68] *FHDR*, vol. IV, p. 497.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nou Murad II comanda centrul dispozitivului format din ieniceri. De data aceasta însă, avînd timp la dispoziție, sultanul a luat măsuri pentru amenajarea unui șanț cu val de pămînt în fața taberei sale, înapoia căruia au fost dispuse carele și animalele de transport și scuturile mari ale ienicerilor. La aripa dreaptă se afla gruparea de Anatolia, iar la cea stîngă, oastea rumeliotă, akîngiii formînd o linie de avanposturi.

Bătălia s-a desfășurat în trei etape distincte. La 17 octombrie 1448 cele două armate și-au realizat dispozitivele de luptă, în care timp, și de o parte și de alta, unități de cavalerie ușoară au executat acțiuni de hărțuire, în special pentru cucerirea unor puncte favorabile din teren. A doua zi a început bătălia propriu-zisă. Desfășurarea acțiunilor poate fi reconstituită după cum urmează: otomanii, mult superiori din punct de vedere numeric, au atacat mai întîi trupele de la aripa dreaptă a oștirii lui Iancu, aflată pe direcția est-sud-est față de centrul dispozitivului ei, care era orientat cu fața spre nord. Inamicul a reușit să străpungă prima linie, dar a fost angajat într-o încleștare crîncenă de către linia a doua a cavaleriei grele. Spre a mări presiunea, sultanul a ordonat declanșarea atacului și pe flancul opus. Ca urmare, Iancu a dirijat părți din trupele de la centrul dispozitivului său în ajutorul flancurilor. El a apreciat corect că efortul principal al inamicului se desfășoară împotriva aripii sale drepte și de aceea a luat personal comanda cavaleriei grele care a pornit la galop în sprijinul acesteia.

Slăbirea relativă a centrului dispozitivului de către Iancu a determinat pe otomani să atace frontal și în acest punct, dar ei au fost respinși de infanteria din linia a treia, care, sprijinită de artilerie, a executat și un puternic contraatac, echilibrîndu-se în acest fel situația la flancuri, îndeosebi la aripa dreaptă. Spre sfîrșitul zilei, planul sultanului de străpungere frontală eșuase, Iancu obținînd o victorie tactică, datorită îndeosebi șarjelor cavaleriei grele cărora călărețiii rumelioți și anatolieni nu le-au putut rezista. Cu toate acestea, rezultatul luptelor din ziua de 18 octombrie a rămas nedecis, deoarece adversarul dispunea de efective importante, din care unele nu fuseseră încă introduse în luptă.

La 19 octombrie 1448 Murad II a început atacul pe aripa de vest a frontului, extinzîndu-l repede pe toată linia; în același timp, a ordonat propriilor călărești să se dispersez în fața șarjei cavalerici grele cruciate și să execute o învăluire pe ambele flancuri ale dispozitivului armatei lui Iancu. Manevra s-a realizat printr-o ocolire largă, pe un drum situat în afara cîmpului de luptă și de observație a celor două armate, ceea ce i-a întîrziat efectul, dar a sporit elementul de surpriză. Replierea cavaleriei cruciate a constituit semnalul dezlănțuirii atacului general al armatei otomane. Părăsindu-și tabăra întărită sultanul a atacat frontal cu ienicerii, azapii și călărețiii de curte.

Iancu a ripostat asaltului general otoman printr-un contraatac puternic executat cu gruparea din centrul dispozitivului, respins însă de rezervele introduse succesiv în luptă de către sultan. Apariția detașamentului otoman de învăluire a determinat deznodămîntul bătăliei. Închis în „cetatea de care", în noaptea de 19 spre 20 octombrie Iancu a angajat retragerea, folosind tactica unui atac simultan, cu un detașament „de sacrificiu", în vreme ce el a efectuat o ieșire prin alt punct și a ocolit tabăra otomană.

Bătălia de la Kossovopolje reprezintă un moment de seamă al istoriei militare românești medievale. Desfășurată în afara teritoriului național, urmărind să nimicească bazele puterii ofensive otomane, care primejduia existența statalității proprii, întreaga campanie condusă de Iancu în 1448 a evidențiat

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

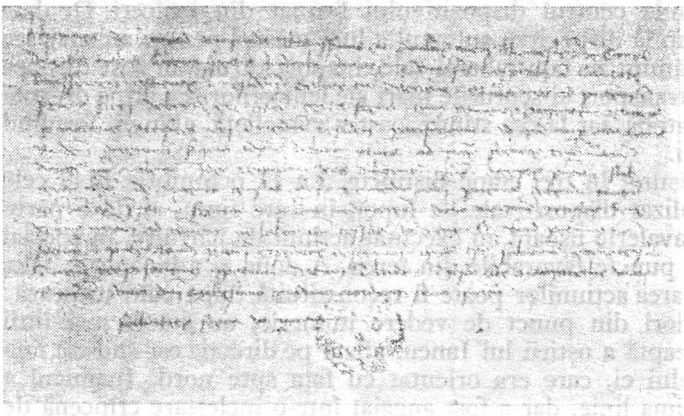

Scrisoarea lui Iancu de Hunedoara către braşoveni, prin care le solicită piese de harnaşament pentru cavalerie (Muzeul Judeţean Braşov)

forţa potenţialului militar românesc, capabil să angajeze inamicul în spaţiul dominat de el, să desfăşoare operaţii de anvergură pe spaţii uriaşe pentru acel timp, să susţină bătălii de amploare. Nelimitîndu-se la apărarea liniei Dunării, Iancu de Hunedoara a încercat îndepărtarea primejdiei otomane printr-o campanie care să ridice la lupta împotriva Porţii întreaga Peninsulă Balcanică. Din acest punct de vedere, episodul militar de la 1448 încorporează organic unul din firele conducătoare ale întregului efort românesc desfăşurat în epocă împotriva Imperiului otoman: impulsionarea rezistenţei popoarelor balcanice cotropite, menţinerea în rîndurile acestora a flăcării vii a libertăţii.

În mod obiectiv, campania din 1448 a constituit o întărire a statutului de independenţă al ţărilor române, diminuînd în chip sensibil veleităţile expansioniste ale Porţii otomane.

Cîţiva ani după bătălia de la Kossovopolje, un armistiţiu intervenit între Iancu de Hunedoara şi Murad al II-lea (20 martie 1451) a fost întărit de tratatul încheiat la Adrianopol, în 1452, prin care sultanul se obliga să înceteze atacurile împotriva Munteniei, Transilvaniei, Ungariei şi Serbiei şi să nu mai ridice noi fortificaţii în lungul Dunării.

BĂTĂLIA DE LA BELGRAD (1456) – MOMENT DECISIV ÎN EFORTUL DE STĂVILIRE A EXPANSIUNII OTOMANE SPRE CENTRUL EUROPEI

Cea mai importantă dintre bătăliile conduse de Iancu de Hunedoara a fost, fără îndoială, aceea de la Belgrad, în timpul căreia a obţinut o victorie deplină asupra unei armate otomane de peste 100 000 de oameni, comandată de însuşi sultanul Mehmed al II-lea, urmaşul lui Murad. Ea s-a dat pentru un adevărat bastion strategic al apărării centrului Europei de invazia otomană şi salvarea acestuia a însemnat întîrzierea cu aproape şapte decenii a înaintării forţelor Semilunii la nord de Dunăre, efect la care a contribuit, de asemenea, lupta de apărare a Munteniei şi a Moldovei, sub conducerea lui Vlad Ţepeş şi mai ales a lui Ştefan cel Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iancu de Hunedoara la asediul Belgradului în 1456, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

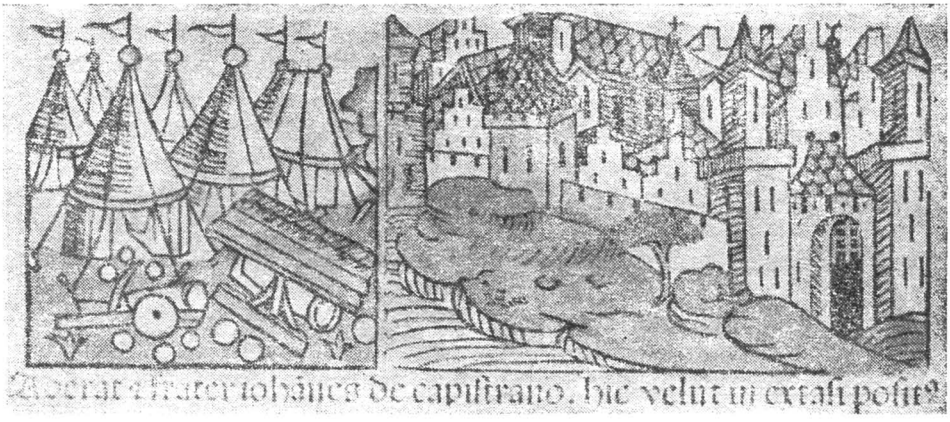

Bătălia de la Belgrad reprezintă un triumf al concepției lui Iancu de Hunedoara cu privire la apărarea activă. Ea s-a bazat pe ideea fixării adversarului în teren, pe rezistență dîrză în puternicele fortificații ale cetății Belgrad, pe constituirea unei rezerve mobile cu ajutorul căreia, după ce forțele inamice au fost măcinate de rezistența prelungită a trupelor din pozițiile fortificate, s-a trecut, prin surprindere, la un viguros contraatac de flanc. Această acțiune a avut un caracter tactic extrem de complex, ea înglobînd operații de asediu, deci statice, combinate cu lupte manevriere în cîmp deschis și cu sprijinul activ al unei flote fluviale, care a executat ample acțiuni de aprovizionare și de debarcare pe malul sudic al Dunării. În fine, bătălia de la Belgrad se mai distinge prin caracterul ei larg popular, imprimat de participarea a numeroși voluntari „cruciați", veniți din diferite țări. Structura de masă a armatei lui Iancu de Hunedoara este confirmată de numeroși istorici, unul dintre aceștia subliniind tăria oștirii populare care l-a învins pe cuceritorul Constantinopolului sub zidurile Belgradului. De asemenea, un monah franciscan, Niccolò de Fara, martor ocular al bătăliei, notează că în oastea lui Iancu au luptat cu strășnicie „agricultori, săpători și plugari aproape neînarmați" *(agricolae, fossores et*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

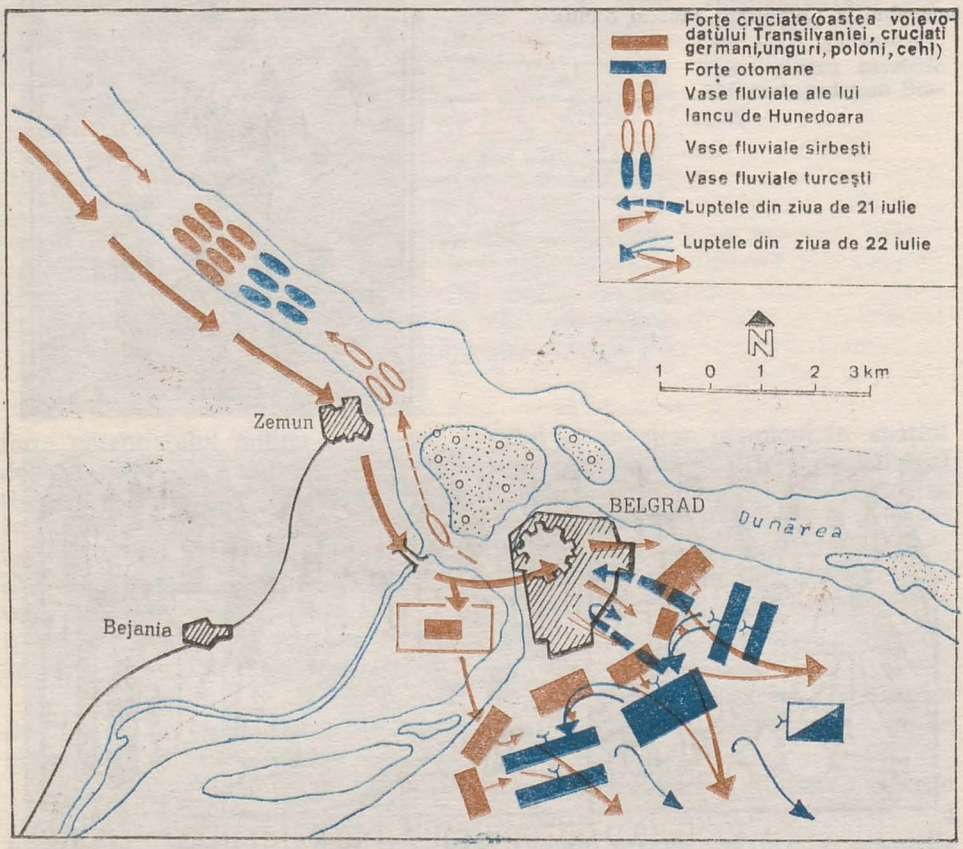

aratores fere inermes) [69]. În adevăr, miliţiile populare dispuneau de mijloace de luptă foarte variate (săbii, arcuri, cîrlige de tras duşmanul de pe cal, bîte sau pari, puţine arme de foc de diferite tipuri), în orice caz mult inferioare armamentului din dotarea forţelor otomane. Cu toate acestea, ele au înfruntat cu bărbăţie vestita oaste a sultanului, fiind însufleţite de un înalt spirit de luptă şi sacrificiu, manifestînd o încredere nezdruncinată în capacitatea şi vitejia comandantului lor.

Efectivele armatei lui Iancu s-au ridicat la circa 48 000 de militari — dintre care 27 000—28 000 de voluntari [70] —, în cadrul acestora fiind incluse şi trupele garnizoanei cetăţii, cele auxiliare şi echipajele celor aproape 200 de nave şi ambarcaţiuni care au operat pe Dunăre.

Prima fază a bătăliei s-a desfăşurat între 4 şi 13 iulie 1456 şi a constat în încercuirea şi asedierea cetăţii Belgrad de către forţele otomane atît de pe

[69] St. Katona, *Historia critica regnum Hungariae stirpis mixtae*, tom VI (XIII), Pestini, 1790, p. 1097.

[70] Pentru efectivele ambelor oştiri, planurile de operaţii şi desfăşurarea asediului vezi *FHDR*, vol. IV, p. 529, 531, 543, 545; *Cronici turceşti*, vol. I, p. 59, 92, 194—197.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

uscat, cît şi dinspre fluviu — o flotă otomană, compusă din 60 de nave mai mari şi circa 150 de ambarcaţiuni, fiind însărcinată cu această din urmă misiune.

La 14 iulie a început faza a doua, în care iniţiativa a trecut, treptat, în mîinile lui Iancu de Hunedoara. Ea a debutat printr-o luptă între cele două flote fluviale, soldată cu înfrîngerea şi retragerea celei otomane. Străpungerea blocadei Belgradului şi obţinerea controlului Dunării în zonă au fost de cea mai mare importanţă pentru desfăşurarea în continuare a bătăliei, cetatea putînd primi trupe proaspete, arme şi alimente aduse pe calea apei. Tot în această fază a început constituirea rezervei mobile, formată din trupele de voluntari, care şi-au aşezat tabăra la vest de cetate, în imediata apropiere a confluenţei rîului Sava cu Dunărea. Victoria navală de pe Dunăre a constituit primul moment-cheie al bătăliei de la Belgrad.

Faza a treia s-a desfăşurat în zilele de 21—22 iulie. Luptele din prima zi au început printr-un asalt general al otomanilor asupra fortăreţei, care a fost însă respins cu pierderi grele, şi s-au încheiat printr-un contraatac local al garnizoanei, degajîndu-se astfel terenul din apropierea zidurilor cetăţii de trupele inamice. A doua zi — 22 iulie — s-a produs contraatacul general al lui Iancu, efectuîndu-se o trecere peste rîul Sava a rezervelor sale, care, printr-o înaintare impetuoasă, au pătruns în tabăra duşmană, ocolind pe la sud linia de plecare la atac a otomanilor. Slăbită de efortul din ziua precedentă, lovită cu vigoare de detaşamentele oastei lui Iancu, cu majoritatea tunurilor pierdute în bătălie, armata sultanului Mehmed a intrat în panică şi s-a retras precipitat, lăsînd în mîna învingătorilor o pradă imensă. Neînvinsul, pînă atunci, Mehmed II suferea astfel o mare înfrîngere.

Biruinţa s-a datorat eroismului şi vitejiei cu care au înfruntat luptătorii din compunerea armatei lui Iancu pe puternicul şi experimentatul lor adversar, priceperii şi bravurii comandanţilor de diferite trepte, calităţilor de remarcabil comandant militar ale lui Iancu de Hunedoara, care a ştiut să preia iniţiativa în plan strategic şi tactic şi să intervină hotărîtor în momentul ales de el. După victoria obţinută sub zidurile Belgradului — cetate considerată „cheia independenţei regatului Ungariei" şi primul obstacol serios în calea forţelor otomane invadatoare către Europa centrală —, Iancu de Hunedoara şi-a cîştigat o mare faimă europeană, fiind considerat de opinia publică *fortissimus athleta Christi* [71] (atletul cel mai puternic al lui Christos). Din Belgrad, scrisorile lui Iancu şi ale călugărului franciscan Giovanni de Capistrano, trimis de papă în părţile Ungariei ca inchizitor împotriva ereticilor, au răspîndit pretutindeni ştirea marii victorii împotriva celui care cucerise Constantinopolul. Europa sărbătorea ca niciodată izbînda. Au avut loc procesiuni de sărbătorire a victoriei la curtea imperială germană, la Veneţia şi pînă în îndepărtata Anglie, la Oxford. Papa Calixt al III-lea înalţa în laude „pînă deasupra stelelor" numele ilustrului voievod român [72].

[71] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 61.

[72] Apud Gyögy Balanyi, *Nandorfehérvár ostroma es felmentése*, în HK, 1911, p. 168, nota 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Stema familiei lui Iancu de Hunedoara şi cavaler cu spadă — gravură pe o arbaletă ce a aparţinut Corvineştilor (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România)

În circumstanţele bătăliei victorioase Iancu de Hunedoara a considerat necesară completarea măsurilor de ordin militar cu cele de ordin politic, toate vizînd întărirea frontului luptei antiotomane. În acest din urmă sens, el a sprijinit pe Vlad Ţepeş să devină domn al Ţării Româneşti, Muntenia, în locul lui Vladislav al II-lea, ceea ce a însemnat un nou act de consolidare a frontului comun de apărare al ţărilor române [73]. Opera sa politică şi militară a fost însă brusc întreruptă de moartea care l-a surprins, la 11 august 1456, în tabăra de la Zemun, lîngă Belgrad. Marele comandant a căzut victimă ciumei care izbucnise în tabără imediat după încheierea victorioasă a bătăliei. Întreaga lume a rămas adînc tulburată de dispariţia de pe scena istoriei a aceluia o dată cu care se risipeau multe din nădejdile de libertate ale popoarelor, îndeosebi ale celor din Peninsula Balcanică.

Iancu de Hunedoara, al cărui trup se află înmormîntat la Alba Iulia, în inima pămîntului strămoşesc, a lăsat poporului român o moştenire de preţ: încrederea fermă în cauza libertăţii şi independenţei sale, conştiinţa că, unit, el poate lupta cu deplin succes împotriva oricărui agresor.

[73] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 32—34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

IANCU DE HUNEDOARA — MARE COMANDANT DE OȘTI ȘI GÎNDITOR MILITAR AL VEACULUI SĂU. CONTRIBUȚIA SA LA DEZVOLTAREA ARTEI MILITARE ROMÂNEȘTI

Între voievozii români de talie și reputație europeană, care au luptat pentru ridicarea și neatîrnarea țării, Iancu de Hunedoara este unul dintre cei mai iluștri. Măsurile energice luate pentru organizarea voievodatului Transilvaniei și a oastei sale, precum și neînduplecarea cu care a luptat pentru înfrîngerea sau alungarea de pe continentul european a principalului dușman al țărilor române, Imperiul otoman, relevă faptul că el a avut o gîndire îndrăzneață, clarvăzătoare, un program politic cuprinzător și o viziune strategică de amploare.

Concepția care a stat la baza politicii interne și externe promovate de Iancu de Hunedoara a urmărit constituirea și consolidarea frontului comun antiotoman al țărilor române, apărarea libertății și independenței amenințate de Poartă, ținerea în frîu a acelora care, în interior, au căutat să dezbine și să dezorganizeze forțele de rezistență, dorința de a dobîndi o pace trainică și îndelungată — scopuri care, în esența lor, au rămas valabile secole de-a rîndul.

Rolul pozitiv pe care l-a jucat Iancu de Hunedoara în istorie se întemeiază, în primul rînd, pe faptul că activitatea lui s-a identificat — în împrejurările particulare ale momentului istoric — cu interesele întregului popor. Fără această largă bază socială a politicii sale, Iancu ar fi fost un general înfrînt. Fără excepționala sa personalitate militară, lupta împotriva cotropitorilor otomani n-ar fi înregistrat, poate, succese atît de răsunătoare într-un timp atît de scurt. Această interdependență l-a înălțat pe vajnicul voievod român pe culmile unei glorii simple, sobre, dar cu atît mai durabile.

Dovedind alese calități de comandant de oști, avînd o vastă experiență, Iancu de Hunedoara s-a preocupat de buna organizare și pregătire a oștirii sale, de dotarea ei cu armamentul necesar, de fundamentarea unei tactici de luptă adecvate, reușind să creeze un sistem militar solid, închegat, care și-a probat trăinicia în numeroasele campanii purtate împotriva celei mai puternice armate a epocii. Un ajutor prețios în constituirea oastei sale l-a primit din partea cnezilor români hunedoreni, bănățeni și maramureșeni, astfel încît, pe bună dreptate, istoricul Ioan Bogdan putea afirma că „pe suflet și braț românesc — așadar — s-a bazat acest român, apărător al civilizației europene" [74].

Iancu a considerat — și evenimentele petrecute anterior dovediseră din plin aceasta — că o atitudine strict defensivă nu poate duce la rezultatele scontate în fața unui inamic puternic, dinamic, disciplinat, cu efective și dotare în armament superioare, că un asemenea adversar poate fi oprit, înfrînt chiar în teritoriul controlat de el în primul rînd prin ample acțiuni ofensive, cu atît mai mult cu cît popoarele subjugate din Balcani erau gata să se ridice la luptă și să sprijine efectiv orice ajutor care ar fi venit dinspre miazănoapte pentru eliberarea lor [75].

[74] I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, București, 1896, p. 7.

[75] Vezi studiul amănunțit al lui Mihail Dan, *Armata și arta militară a lui Iancu de Hunedoara (pe baza cronicilor contemporane)*, în „Studii și cercetări de istorie", VII (1957), Cluj, p. 68—118.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

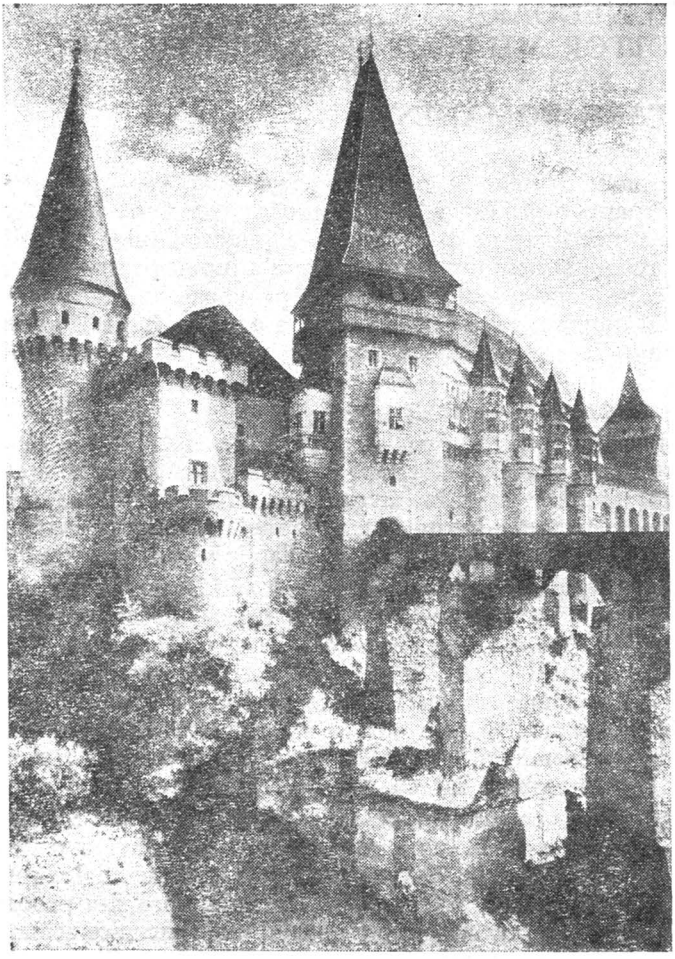

Castelul Corvineştilor de la Hunedoara

Experienţa dovedise, de asemenea, că, datorită greutăţii cu care puteau fi mobilizate şi deplasării lor lente, atît banderiile nobiliare, cît şi miliţiile — principalele părţi componente ale armatei ungare, de exemplu — nu erau suficient de manevriere şi nici capabile să ducă cu succes lupta cu un adversar superior, cum erau forţele otomane. Era clar că o asemenea armată, lipsită de o comandă unică, fermă, cunoscînd doar tactica învechită a atacurilor frontale, folosită, în parte, în conflictele interne, neomogenă, era improprie pentru ducerea unor campanii militare în afara hotarelor ţării, nu corespundea vederilor şi conceptului de purtare a războiului preconizat de Iancu de Hunedoara. Ca urmare, el a hotărît să atragă la lupta antiotomană în primul rînd nobilimea mică şi mijlocie, să se sprijine pe masele largi populare, îndeosebi pe ţăranii liberi şi pe iobagi, să continue recrutarea mercenarilor, dar aceştia să fie subordonaţi puterii centrale, comandantului suprem al armatei, adică lui.

În condiţiile unei astfel de compoziţii sociale complexe a oştirii sale Iancu de Hunedoara a avut în vedere şi rolul factorului moral în război. Din acest

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

punct de vedere se poate admite că preferința sa pentru tipul de acțiune ofensivă nu s-a întemeiat doar pe considerații de ordin strict militar, ci a ținut seama de starea de spirit a poporului, de dorința fermă a maselor de a pune capăt, cu orice sacrificii, pustiitoarelor invazii otomane.

Iancu nu a purtat războiul de dragul războiului sau al gloriei, ci a fost obligat la acesta de imperativul absolut al salvgardării libertății spațiului și alcătuirii politice românești. Ilustrativ în acest sens este faptul că el a subliniat în corespondența sa diplomatică că pacea este, în principiu, preferabilă războiului și că numai constrîns de situație recurge la soluțiile de natură militară, care-i sînt impuse de agresivitatea adversarului.

Campaniile militare conduse de Iancu de Hunedoara au reprezentat un moment dintre cele mai glorioase ale luptei pentru independență a poporului român și a popoarelor vecine, din centrul și sud-estul Europei. Ele au demonstrat, o dată mai mult, capacitățile militare ale voievodului, eroismul popular, conștiința solidarității și unității de interese și aspirații ale poporului român, cît și progresele însemnate realizate în arta militară, sub multiple aspecte. Aceste progrese reflectă asimilarea, pe baza tradițiilor militare proprii, a inovațiilor tehnico-tactice introduse în acel timp la nivel continental (artileria de cîmp și de asediu, transportul trupelor cu ajutorul căruțelor etc.), marcînd totodată întîiul moment de trecere, în istoria sud-estului european, de la arta militară feudală spre aceea a timpurilor moderne.

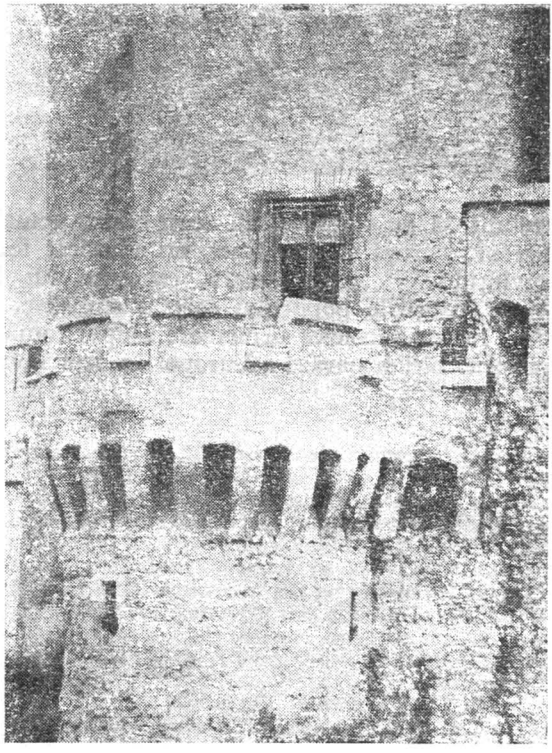

Detalii de fortificații cu guri de păcură și creneluri de la castelul Hunedoara

Despre puternica personalitate politică și militară a lui Iancu de Hunedoara s-a scris mult și în epocă, și mai tîrziu, pînă în zilele noastre. Dintre toate aprecierile elogioase la adresa marelui bărbat, caracterizarea făcută de George Barițiu este atotcuprinzătoare: „Eroismul și toate virtuțiile militare și civile, cu care strălucise Ioan Corvin în toată viața sa — scrie revoluționarul pașoptist — îi cîștigaseră locul în ordinea celor mai geniali comandanți și generali ai tuturor timpurilor. Tot așa, eminentele sale calități de bărbat de stat [. . .], ca om privat, îi asigură cele mai ilustre pagini nu numai în istoria patriei și națiunii, ci chiar în istoria generală a Europei. Oricine s-a ocupat mai îndeaproape de viața și faptele lui Ioan Corvin a

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

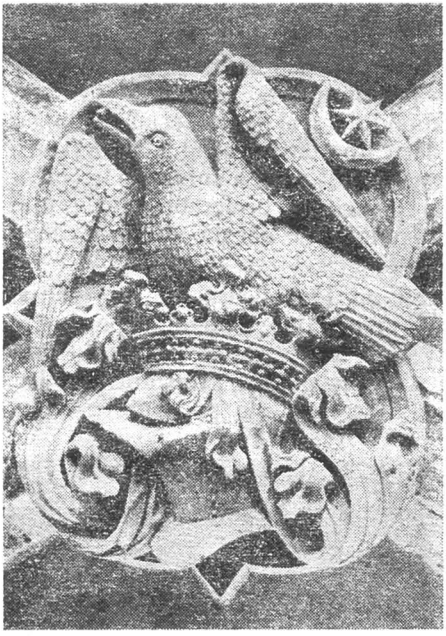

Stema Corvineştilor pe o cheie de boltă de la castelul Hunedoara

trebuit să se convingă că acest bărbat genial a fost pentru secolul său cel încă barbar, corupt şi destrămat, un adevărat fenomen în sensul cel mai nobil al cuvîntului" [76]. Semnificativ, calităţile lui Iancu de Hunedoara întruneau înseşi însuşirile poporului care îl zămislise, gloria sa răsfrîngîndu-se statornic de-a lungul secolelor următoare asupra românilor, viteji apărători ai libertăţii propriei ţări şi pavăză a Europei în faţa invaziei otomane.

[76] George Barițiu, *Ioan Corvin de Hunedoara, originea, genealogia, faptele sale* ***imortale,*** în „Transilvania", nr. 5/1873, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONTINUAREA EFORTULUI ROMÂNESC DE APĂRARE A INDEPENDENȚEI STATALE ȘI DE STĂVILIRE A EXPANSIUNII OTOMANE SPRE CENTRUL EUROPEI ÎN VREMEA LUI VLAD ȚEPEȘ (1456—1462)

În contextul campaniei de la Belgrad, la jumătatea lunii august 1456, cîteva zile după moartea lui Iancu de Hunedoara, un puternic corp de oaste format din luptători din Țara Bîrsei, făgărășeni și pribegi munteni a înaintat la sud de Carpați pentru a-l înlătura pe Vladislav al II-lea. Succesul acțiunii [1], soldată cu moartea lui Vladislav — la 20 august 1456, în Tîrgșor —, a readus pe tronul muntean pe Vlad, domnul rămas în conștiința posterității sub numele de Vlad Țepeș *.

Noul domn, primit cu bucurie de întreaga „țară", era la acea dată un om tînăr, viguros, cu o figură din care se degajau hotărîrea și mîndria. Astfel ni-l înfățișează portretul executat în anii petrecuți la Buda, aflat astăzi la castelul Ambras din Tirol. Inteligența, vitejia sa, rapiditatea cu care își traducea

[1] *Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu, D. Simonescu, București, 1960, p. 4; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, p. 100.

* Fiul lui Vlad Dracul și nepot al lui Alexandru cel Bun, noul domn întrupa cele mai alese calități ale înaintașilor săi. Născut în 1430 la Sighișoara, fusese crescut cu toată atenția acordată unei rude a Corvineștilor în mediul intelectual din sud-estul Transilvaniei, învățînd din copilărie limbile latină, germană și maghiară. În anii 1436—1442, ca fiu de domn, a fost inițiat la Tîrgoviște, curtea tatălui său, ajuns domn al Țării Românești, în meșteșugul armelor. Și-a perfecționat pregătirea militară în capitala otomană (Adrianopol), unde l-a însoțit pe Vlad Dracul în 1442, avînd ocazia nu numai să învețe limba turcilor, dar să-l cunoască atît pe viitorul său adversar, sultanul Mehmed II, cît și pe Skanderbeg, croul albanez. Revenit în țară în 1443, în zilele pregătirii campaniei de la Varna, a reușit să acumuleze cunoștințele necesare unui bun comandant de oaste luptînd alături de mari căpitani ca Iancu de Hunedoara, Vlad Dracul și, poate, Walerand de Wavrin.

Uciderea fratelui său Mircea, la Tîrgoviște, și a tatălui său, la Bălteni (1447), de către adversarii interni și externi ai familiei sale, și înscăunarea lui Vladislav al II-lea l-au obligat, în decembrie 1447, să se refugieze la Adrianopol. A reușit să ocupe pentru scurt timp (octombrie—decembrie 1448), în contextul campaniei de la Kossovopolje, tronul Țării Românești, dar a fost obligat de revenirea lui Vladislav II în fruntea corpului expediționar moldo-muntean să se refugieze din nou la sud de Dunăre. Contracararea ingerințelor polone în Moldova prin înscăunarea, cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara, a lui Bogdan al II-lea, i-a dat posibilitatea venirii la Suceava. Din această perioadă — în care și-a desăvîrșit pregătirea militară în luptele cu polonii încheiate prin răsunătoarea victorie de la Codrii Crasnei — datează, probabil, relațiile sale de prietenie cu Ștefan cel Mare. Asasinarea lui Bogdan al II-lea, la Reuseni, de către mercenarii polonia pretendentului Petru Aron, i-a obligat însă pe cei doi tineri prinți să se refugieze în Transilvania sub protecția lui Iancu de Hunedoara.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

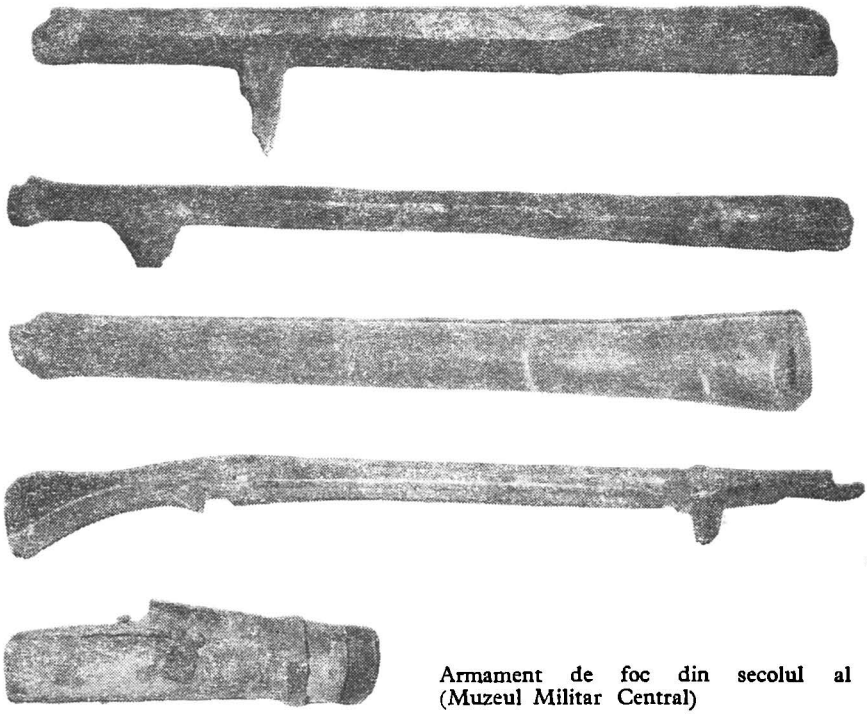

Armament de foc din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central)

hotărîrile în faptă erau deja cunoscute. Vlad apărea în ochii contemporanilor drept omul menit să continue marea operă de apărare a spațiului românesc, în condițiile în care, prin moartea inițiatorului și conducătorului confederației românești [2] — transilvăneanul Iancu de Hunedoara —, frontul unic de luptă antiotoman al țărilor române primise o grea lovitură.

PROGRAMUL POLITIC ȘI MILITAR AL LUI VLAD ȚEPEȘ

În perioada în care Vlad Țepeș revenea pe tronul Țării Românești contextul politic internațional suferea însemnate mutații, amenințarea externă, îndeosebi otomană, manifestîndu-se în forme deosebit de grave. Din marea înfrîngere suferită la Belgrad, Mehmed II a înțeles că fără asigurarea spatelui frontului — prin instaurarea deplinei stăpîniri otomane în întreaga Peninsulă Balcanică — și fără eliminarea permanentei amenințări a flancului drept — reprezentată de oștile române —, înaintarea prin cîmpiile Ungariei spre Viena nu va putea fi continuată. În acest sens garanția succesului consta în asigurarea controlului asupra liniei Dunării, marea arteră naturală pe care flota otomană, pornind de la Constantinopol, pe Marea Neagră,

[2] General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania, străvechi pămînt românesc*, București, 1984, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

putea transporta proviziile și rezervele în oameni și material de luptă pînă în inima Europei. Pe de altă parte, după 1453, deținînd controlul asupra Strîmtorilor, Poarta va urmări constant transformarea Mării Negre în „lac otoman" și înstăpînirea asupra drumurilor comerciale care legau Europa răsăriteană și nordică de Orient, părțile de vest și nord-vest ale litoralului pontic încadrîndu-se astfel, pînă către sfîrșitul veacului XV, pe direcția principală a agresiunii otomane. Demn de reținut, primele obiective avute în vedere de strategii otomani erau cetățile-porturi de la Dunărea maritimă și litoralul pontic — între gurile Dunării și limanul Nistrului —, care se aflau în stăpînire românească. Potrivit mărturiilor vremii [3], Imperiul otoman „de cealaltă parte a Dunării se învecinează cu Valahia pînă la mare: acolo așezări sînt Brăila, Chilia, Cetatea Albă și brațul Dunării care coboară în Marea cea Mare". Alături de marile centre comerciale și porturi menționate „sunt mai multe locuri care aparțin de drept Valahiei". Controlînd nordul Dobrogei, „Valahia Mare" Muntenia ca și cea „mică" (Moldova), continuau să se învecineze astfel încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn „în partea de nord-est și est cu Marea cea Mare".

Cucerirea Brăilei, Chiliei și Cetății Albe ar fi creat perspectiva realizării planului otoman de dominație pontică și, implicit, prin înstăpînirea asupra întregii linii a Dunării, perspectiva căderii Belgradului și a reluării ofensivei Porții spre Europa centrală. În același timp, s-ar fi dat o lovitură serioasă economiei românești, punîndu-se capăt comerțului liber fluvial, maritim și de tranzit, prin pierderea stăpînirii asupra sectoarelor terminale ale drumurilor comerciale care legau centrul și nordul Europei, prin culoarul dobrogean, de regiunile sud-estice și de Orient. Dunărea maritimă și Dobrogea întreagă devenite otomane ar fi oferit sultanului o poziție strategică ideală, o puternică bază de viitoare operații împotriva statelor române și o cale lesnicioasă de transport a trupelor și proviziilor direct din Asia Mică spre viitoarele centre de acțiune din Ungaria. Ca o consecință imediată, deosebit de gravă pentru viitor, instituirea controlului otoman asupra întregii frontiere sudice și sud-estice, danubiano-pontice, ar fi însemnat nu numai o nouă ciuntire a integrității teritoriale, ci și un pas major în direcția desființării statutului distinct pe plan internațional al țărilor române, lichidarea posibilităților de recuperare a ținuturilor românești dobrogene, desprinse sub urmașii lui Mircea cel Bătrîn.

Primejdia a fost înțeleasă, în toată complexitatea sa, de toți conducătorii români ai epocii, efortul principal fiind susținut, după moartea lui Iancu de Hunedoara, de marii voievozi Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

Vecină pe toată lungimea frontierei sudice cu Imperiul otoman, care îi răpise în anii precedenți Turnu, Giurgiu și Dobrogea (pînă la linia est Brăila (Măcin) — Isaccea — Rahoma (?), localitate situată „la mică distanță" de Chilia [4], — brațul Sfîntu Gheorghe), Țara Românească se situa, prin forța împrejurărilor, în prima linie, ocupînd poziția de bastion înaintat al blocului țărilor române. În Transilvania, luptînd împotriva oligarhiei magnaților din Ungaria, Ladislau (Vladislav) de Hunedoara, comite de Bistrița, fiul cel mare și succesorul politic al lui Iancu, a fost ucis la 16 martie 1457, iar Matei Corvin, fratele său, predat împăratului romano-german Frederic al III-lea, preten-

[3] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 37—38.

[4] A. Corbea, *Cu privire la corespondența lui Vlad Țepeș cu Matei Corvin*, în AIIAI, XVII (1978), p. 677.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dent la coroana Ungariei. În Moldova, Petru Aron, adversarul lui Vlad Ţepeş şi al lui Ştefan cel Mare, acceptase dubla suzeranitate, polonă (1 octombrie 1455 şi 29 iunie 1456) şi otomană (9 iunie 1456), inclusiv plata unui tribut către Poartă de 2 000 de galbeni [5].

În aceste împrejurări, obligat să facă faţă gravei ameninţări din sud, urmărind ca ţel suprem al domniei recîştigarea deplinei independenţe şi refacerea stăpînirii teritoriale a înaintaşului său Mircea, Vlad Ţepeş a înscris ca principale obiective în programul său politico-militar: întărirea autorităţii centrale; pregătirea teritoriului ţării pentru apărare şi sporirea capacităţii defensive şi ofensive a oştirii; refacerea unităţii de luptă româneşti, a frontului unic al ţărilor române; încadrarea efortului militar românesc într-o largă alianţă europeană a statelor interesate în stăvilirea expansiunii otomane; declanşarea ofensivei pentru eliberarea teritoriilor româneşti aflate sub ocupaţie străină.

Cu energia proprie celor 26 de ani şi asprimea caracteristică cutumelor şi spiritului vremii, Vlad Ţepeş a trecut la realizarea programului politicii interne, admirabil sintetizat, la 10 septembrie 1456, într-o scrisoare trimisă braşovenilor: „trebuie să luaţi aminte că atunci cînd un om sau un domn este puternic şi tare atunci poate să facă pace după cum vrea; dar cînd este fără putere, unul mai tare va veni asupra lui şi va face cu el ce va voi" [6].

Urmărindu-şi ţelul — să devină „puternic şi tare" —, ca primă acţiune pentru consolidarea domniei şi stăvilirea oricăror încercări de a provoca noi tulburări interne, Vlad a reinstaurat ordinea în administraţia ţării prin măsuri drastice, anihilînd veleităţile de independenţă ale dregătorilor, încît, aprecia istoricul bizantin L. Chalcocondil, „peste puţin timp s-a ajuns la o prefacere mare şi starea Daciei a fost cu totul schimbată" [7]. A întronat, aşadar, ordinea internă, impunînd respectul faţă de legile şi domnul ţării, pedepsind orice abatere, orice abuz, fără diferenţiere, fie că „era boier mare, sau preot sau călugăr sau om de rînd" [8]. A stîrpit, sub ameninţarea pedepsei cu tragerea în ţeapă, hoţia, atacurile tîlhăreşti care stînjeneau negoţul şi munca paşnică a locuitorilor, „prin severitatea şi justiţia sa neîngăduind ca vreo fărădelege să rămînă nepedepsită" [9], încît, în scurt timp, despre cinstea supuşilor săi începură să circule legende [10]. Subordonat acestui scop a creat şi o nouă instituţie — armăşia, primul armaş cunoscut fiind Stoica [11]. Noul dregător era însărcinat cu împlinirea hotărîrilor judecătoreşti, paza temniţelor şi executarea sentinţelor capitale.

Interesat în sporirea veniturilor domniei, pentru asigurarea sumelor necesare înzestrării oştirii, Vlad Ţepeş a acordat o atenţie deosebită dezvoltării comerţului, în mod special celui de tranzit. Negustorii în tranzit au fost obligaţi să vîndă o parte din produsele tranzitate în oraşele muntene, localnicii avînd prioritate în achiziţionare. Au fost înfiinţate „iarmaroacele de graniţă", ca singure puncte comerciale, trei la număr — Cîmpulung, Tîrgovişte, Tîrg-

[5] N. Iorga, *Actul lui Mahomed al II-lea pentru negustorii din Cetatea Albă, 1456*, în RI, nr. 4—6/1924, p. 105; M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV—XIX*, în SMIM, II, p. 27—28; Ş. Papacostea, *La Moldavie, état tributaire de l'Empire ottoman au XVe siècle; le cadre international des rapports établis en 1455—1456*, în RRH, nr. 3/1974, p. 445—446.

[6] *DRH, D*, vol. I, p. 458—459.

[7] *FHDR*, vol. IV, p. 501, 503.

[8] *Cronicile slavo-române*, p. 209.

[9] J. Dlugosz, *Historia Poloniae*, tom II, Leipzig, 1712, col. 417.

[10] *Cronicile slavo-române*, p. 209; *Călători străini*, vol. I, p. 506.

[11] *DRH, D*, vol. I, p. 452, 454.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şor —, unde negustorii din Transilvania îşi puteau desface o dată pe an mărfurile, la sud de Carpaţi [12], fapt ce explică îndelungatul conflict cu patriciatul săsesc [13].

Încălcarea hotărîrilor sale a fost pedepsită cu asprime atît la sud de Carpaţi, cît şi în „ţările" transilvane ale Amlaşului şi Făgăraşului unde a ţinut scaune de judecată, considerîndu-le de drept parte integrantă a Ţării Româneşti Muntenia [14].

Principalul obiectiv politic al voievodului muntean a constat în refacerea moştenirii teritoriale a lui Mircea, fapt ce rezultă din titulatura pe care o adoptă în documentele din 6 septembrie 1456, 20 septembrie 1459 şi 10 februarie 1461: „Io Vlad voievod şi domn şi fiul marelui Vlad voievod, stăpînind şi domnind peste toată Ţara Românească, Amlaşului şi Făgăraşului herţeg", sau „Noi, Vlad, voievodul părţilor Transalpine şi domn al Ţărilor Făgăraşului şi Amlaşului" [15]. Era afirmată astfel poziţia de „mare şi singur stăpînitor", calitate pe care şi-a susţinut-o prin toate actele sale, fiind gata să şi-o apere cu armele împotriva oricărui contestatar, fie pretendent din familia Basarabilor, regele Ungariei sau sultanul [16]. În această privinţă el şi-a dovedit intransigenţa anihilînd orice încercare de opoziţie a marii boierimi, exemplul răsunător dat în cazul participanţilor la complotul lui Albu cel Mare (1459), pedepsiţi cu moartea şi confiscarea averii [17], fiind revelator.

Pregătind redeschiderea războiului cu Imperiul otoman pentru asigurarea independenţei statale şi refacerea unităţii teritoriale a Ţării Româneşti, Vlad a luat numeroase măsuri pentru întărirea oastei de curte, coloana vertebrală a oastei mari, folosind din plin veniturile domniei pentru înzestrarea, reorganizarea şi instruirea acesteia conform cerinţelor epocii. S-a preocupat, de asemenea, de angajarea unui însemnat număr de luptători specializaţi din ţările surori, îndeosebi cei formaţi în campaniile lui Iancu de Hunedoara [18], acordîndu-le un statut asemănător oştenilor din ţară [19]. A ridicat şi întărit în funcţii militare oameni credincioşi şi talentaţi — ca Neagoe căpitanul, pe care-l va pune comandantul garnizoanei Rahovei (Oreahovo) —, aleşi cu discernămînt, după criteriul valoric. Bun luptător el însuşi, Vlad Ţepeş a insuflat întregii oştiri spirit de ordine şi disciplină, dovedindu-se „ager şi cît se poate de priceput în treburile ostăşeşti" [20]. La sfîrşitul oricărei confruntări armate, începea, cu obiectivitate, „el însuşi să-i cerceteze. Care era rănit în faţă, aceluia îi dădea mare cinste şi-l făcea viteaz al său, care era lovit la spate, pe acela poruncea să-l pue în ţeapă" [21]. A mărit şi întărit instituţia militară

[12] Şt. Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula) între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, 1976, p. 66—68.

[13] M. Beheim, *Geschicht über den woiwoden Wlad II Drakul*, ed. Gr. Conduratu, Bucureşti, 1908; S.I. Lurie, *În legătură cu originea subiectului povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Ţepeş)*, în Rsl, X (1964), p. 5—18; Ş. Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspîndirea povestirilor scrise despre cruzimile lui Vlad Ţepeş*, în Rsl, XIII (1966), p. 229—246.

[14] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 101, 103; I. Moga, *Scrieri istorice*, Cluj, 1973, p. 64—66.

[15] *DRH, D*, vol. I, p. 456; *B*, vol. I, p. 204, 206.

[16] N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976, p. 40—43.

[17] *DIR, B, veac XVI*, vol. II, p. 4; N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV—XVII*, Bucureşti, 1971, p. 15.

[18] A. Mackenzie, *The History of Transylvania*, London, 1983, p. 30.

[19] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 99.

[20] *Călători străini*, vol. I. p. 176.

[21] *Cronicile slavo-române*, p. 207—208. După Sebastian Münster, Ţepeş era „de o dreptate nemaiauzită" *(Călători străini*, vol. I, p. 506).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

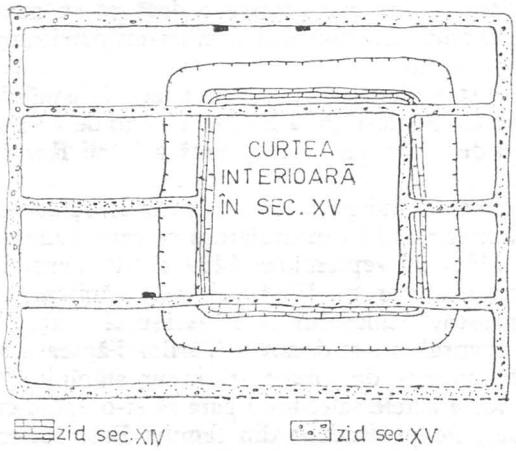

Planul părții centrale a Curții domnești de la București

cu oameni ridicați din popor la mici ranguri de boieri, scutiți de impozite și prestații în schimbul slujbelor militare, cimentînd astfel legăturile cu clasa majoritară a epocii — țărănimea [22] —, clasă care a înțeles să-l slujească cu devotament pe cel ce o apăra de abuzurile marii boierimi.

Din aceleași considerente, Vlad Țepeș a întărit sistemul de fortificații al țării cu noi cetăți de refugiu, cetăți avanpost pe direcțiile probabile de invazie și mănăstiri fortificate. A refăcut cu meșteri pietrari ardeleni zidul de incintă al cetății de scaun Tîrgoviște, ridicînd și turnul Chindiei; a luat măsuri pentru construirea sau refacerea zidurilor de apărare ale mănăstirilor Comana, Snagov, Cozia, Govora și Tismana; a reclădit cetățuia Bucureștilor, de pe Dîmbovița, și cuibul de vulturi de la Poienari, pe cursul superior al Argeșului [23].

Rezultatele activității sale de reorganizare și instruire a oștirii și calitățile de comandant militar i-au fost apreciate chiar de adversarii cei mai înverșunați, cronicarii turci apreciindu-l ca „vestit printre cei de o seamă cu el și în privința meșteșugului de a conduce oști. La fel era unic și în serdărie, un al doilea ca el nefiind în țara ghiaurilor", însuși sultanul Mehmed II „socotindu-l [. . .] drept un viteaz, îl lăuda și altora" [24].

Din rîndul oamenilor de condiție modestă și-a recrutat Țepeș și majoritatea colaboratorilor, între membrii sfatului doar doi, Manea Udriște și comisul Gherghina, aparținînd marilor familii boierești. Este demn de relevat faptul că în această epocă în care „s-a format conștiința de sine a poporului nostru, conștiința continuității, a unității de origine și cultură a tuturor locuitorilor din cele trei principate" [25], în Sfatul domnesc au intrat — simbol al unității neamului — și transilvăneni, ca stolnicul Linart („Leonardus notarius Brasovien-

[22] General-maior dr. Constantin Olteanu, *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, București, 1979, p. 79—81.

[23] N. Constantinescu, Gr. Moisescu, *Curtea Domnească din Tîrgoviște*, București, 1969; P.I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în secolele XIV—XV*, în RM, nr. 4/1969, p. 310—318; M. Ciobanu, N. Moisescu, R. Șt. Ciobanu, *Cetatea Poienari*, București, 1984.

[24] *Cronici turcești*, vol. I, p. 199.

[25] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura Politică, București, 1983, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sis"), sau moldoveni, ca spătarul Moldovean, oameni ce-şi probaseră credinţa faţă de familia şi idealul Drăculeştilor [26].

Paralel cu măsurile luate pentru consolidarea domniei şi pregătirea ţării şi a oştirii sale în vederea susţinerii efortului militar impus de redeschiderea conflictului cu Imperiul otoman, Vlad Ţepeş a fost preocupat şi de refacerea frontului unic de luptă românesc. Iniţiativele sale politico-diplomatice au avut în vedere şi asigurarea spatelui şi flancului stîng al viitorului front dunărean prin realinierea politică şi ralierea forţelor militare ale ţărilor surori. Astfel se explică politica sa faţă de Moldova, primirea făcută lui Ştefan şi sprijinul militar acordat acestuia pentru obţinerea tronului.

Aceeaşi dorinţă de realizare a alianţei, a unităţii de acţiune, care constituise cheia succeselor militare româneşti în vremea lui Iancu de Hunedoara, a manifestat-o de la început şi faţă de Transilvania. În mod permanent a informat factorii de decizie ai voievodatului intracarpatic, prin intermediul vameşilor din Rucăr sau a unor soli de credinţă, ca amintitul Stoica armaşul şi Ivan Polivar, despre „treaba turcilor", adică a mişcărilor de trupe inamice de la Dunăre. Mai mult, potrivit celor cuprinse în scrisoarea din 6 septembrie 1456, avînd în vedere relansarea războiului româno-otoman ceruse şi obţinuse acordul saşilor braşoveni şi al „bătrînilor (deci românilor — *n.n.)* din [ţara] Bîrsei" ca „oricînd şi ori de cîte ori în scurgerea vremii, din cauza fricii de turci sau din cauza izgonirii de duşmanii noştri", s-ar întîmpla să se refugieze în Ţara Bîrsei, „să ne ia pe noi şi pe ai noştri, să ne îngrijească cu dragoste, să ne hrănească şi să fie duşmani duşmanilor noştri, iar noi să fim datori să rezistăm cu toate forţele şi puterile în apărarea împotriva turcilor şi oştirilor altor duşmani, iar ei, pînă cînd vom fi în mijlocul lor, să fie datori să ne apere de toţi oamenii duşmănoşi şi dacă noi şi ai noştri am suferi în mijlocul lor sau printre hotarele lor vreo pagubă dinafară să răspundă de aceasta" [27]. Asumîndu-şi riscul represaliilor Porţii, care îi cerea să sprijine acţiunile militare proprii în Transilvania, Ţepeş declara: „voinţa noastră desăvîrşită este de a nu face nimic rău împotriva voastră, ba chiar voim să nu ne despărţim niciodată de voi, după cum am spus şi am jurat voim să fim frate şi prieten credincios" [28].

În jurul datei de 1 octombrie 1460 a fost încheiat un important acord munteano-transilvan. În schimbul angajamentului de a rezista oricărui atac otoman, domnului muntean i se făgăduia sprijinul unui corp de oaste de 4 000 de luptători [29].

Faţă de sultan — care îl reţinea la Constantinopol ca ostatec al credinţei şi eventual mijloc de presiune pe fratele său Radu —, Vlad a dus o politică suplă, de acceptare aparentă a pretenţiilor sale de suzeranitate — necesară pregătirii încleştării hotărîtoare —, îmbinată cu ripostele dure împotriva incursiunilor de pradă ale beilor de margine — cum a fost zdrobirea, în mai 1458, a detaşamentelor de akîngii care loviseră pe la Turnu jefuind „ţinuturile din împrejurimi" [30]. Timp de trei ani Vlad Ţepeş a plătit haraciul, care atin-

[26] G. D. Florescu, *Divanele domneşti din Ţara Românească. I. (1381—1495)*, Bucureşti, 1943, p. 165—171; N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 52—53.
[27] *DRH, D*, vol. I, p. 457—458.
[28] *Ibidem*, p. 459.
[29] Apud R. Şt. Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1979, p. 194.
[30] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 317.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sese 10 000 de ducați, aducîndu-l — potrivit cronicarilor otomani — personal la Constantinopol [31].

Cotitura în relațiile cu Imperiul otoman s-a produs în contextul extern favorabil creat la sfîrșitul anului 1459 cînd, în conciliul de la Mantova, papa Pius al II-lea a proclamat (26 septembrie) cruciada antiotomană, angajîndu-se să suporte mari cheltuieli bănești (circa 100 000 de ducați). Deși unele state au refuzat participarea — Veneția din rațiuni economice; Franța din cauza conflictului cu Anglia; Polonia datorită războiului cu Ordinul cavalerilor teutoni — s-a ajuns totuși la un acord — 14 ianuarie 1460 — conform căruia începerea ostilităților a fost declarată oficial, „cruciada" urmînd să dureze trei ani. Germania a promis 10 000 de călăreți și 32 000 de pedeștri, iar Matei Corvin, deși se temea de împăratul Frederic al III-lea care-i contesta tronul ungar, stimulat de subsidiile trimise de papă (40 000 ducați), a consimțit să participe și el la luptă.

În aceste condiții, domnul muntean a încetat (1459) să mai plătească tributul. Curînd însă datorită desfășurării nefavorabile a noii cruciade — compromisă prin neînțelegerile dintre marile puteri creștine — el a trebuit să-și revizuiască atitudinea și să înceapă negocieri cu sultanul [32]. Ele s-au soldat cu încheierea — la sfîrșitul anului 1460 sau, mai probabil, la începutul anului 1461 — unui tratat, care „îl confirma pe acela încheiat între Baiazid și voievodul Mircea" [33] și consfințea starea de „armistițiu" dintre cele două state. Se stipula în plus ca ridicarea haraciului să se facă la Tîrgoviște de către un reprezentant al sultanului, care urma să fie escortat la întoarcere de o gardă a domnului Vlad, pînă la Rusciuk, de unde avea să ridice confirmarea de primire [34].

Departe de a aduce rezolvarea divergențelor dintre Imperiul otoman și Muntenia, tratatul însemna în fond doar o amînare a conflictului. Ambii adversari aveau nevoie de un răgaz — sultanul pentru instaurarea definitivă a stăpînirii otomane în întreaga Asie Mică, Vlad Țepeș pentru consolidarea sistemului de alianțe al Țării Românești. Ciocnirea armată rămînea inevitabilă atîta timp cît programul politico-militar otoman de dominație pontică și central-europeană contrazicea scopul declarat al domniei lui Vlad Țepeș: eliberarea teritoriilor românești aflate în stăpînirea Porții și cîștigarea deplinei independențe.

În vara anului 1461 Țara Românească era în măsură să facă față efortului militar cerut de îndeplinirea acestui deziderat, fiind într-adevăr, potrivit izvoarelor vremii, „pe deplin consolidată" [35]. Își refăcuse capacitatea de apărare datorită măsurilor hotărîte luate pe plan intern de Vlad Țepeș, principele care s-a arătat „străin de milă și de închinare" pentru că și-a pus — scria A. D. Xenopol — întreaga energie „în slujba țării sale și, după ce o curăți de relele lăuntrice [...] el puse piept contra înjosirii în care căzuse" [36].

[31] *Ibidem*, p. 67.
[32] A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, București, 1978, p. 110—112.
[33] Th. Lavallée, *Histoire de l'Empire ottoman*, Paris, 1858, p. 183.
[34] M. Mitilineu, *Colecțiune de tratate și convențiunile României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, p. 18—19.
[35] *Expuneri istorice*, p. 283.
[36] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, Iași, 1889, p. 293.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CARACTERISTICI ALE TEATRULUI DE ACȚIUNI MILITARE; FORȚE BELIGERANTE; STRATEGIA GENERALĂ

Teatrele de operații pe care au acționat trupele muntene în toamna și iarna anului 1461 și în 1462 au fost impuse atît de obiectivele războiului antiotoman declanșat de Vlad Țepeș, cît și de strategia adoptată și planurile de campanie ale inamicului. Avînd în vedere riposta otomană, întreg teritoriul Țării Românești a fost pregătit pentru apărare în anii 1456—1460. Obiectivul primordial al planului de campanie constituindu-l recuperarea cetăților Turnu și Giurgiu și a părților Dobrogei ocupate de otomani, campaniile ofensive ale românilor s-au desfășurat — în 1461 — pe întreaga linie a Dunării, atît la nord cît și la sud de fluviu, pe apă și pe uscat, în zonele de luncă și de cîmpie ale bazinului dunărean, din părțile Vidinului pînă la nord-est de Isaccea și în jumătatea vestică a Dobrogei, înglobînd zona Munților Măcinului, părțile deluroase ale podișurilor Babadagului, Casimcei, Dorobanțului și cele de cîmpie din sud.

Acțiunea ofensivă a marelui vizir Mahmud și contraofensiva română din martie—aprilie 1462 au adăugat acestui teatru de acțiuni militare părțile de nord-est ale Munteniei cu cîmpiile Buzăului și Brăilei și întreaga regiune de la sud de Dunăre în care detașamentele de călărime munteană au executat urmărirea resturilor oastei otomane, obligate să se retragă pînă la Sofia. Respingerea agresiunii otomane din vara anului 1462 a avut ca teatru de operații jumătatea estică a Țării Românești și nordul Dobrogei cu gurile Dunării, cele două corpuri de oaste română acționînd din părțile aride, mlăștinoase sau păduroase ale cîmpiilor Burnasului și Bărăganului, pînă în regiunea Deltei și a lacurilor din sudul Bugeacului, în zonele submontane și muntoase dintre bazinele Dîmboviței și Buzăului.

Avînd în vedere potențialul militar al adversarului, capacitatea combativă a oastei otomane, Vlad Țepeș a dispus mobilizarea oastei mari, efectivele acesteia însumînd, în mai—iunie 1462, circa 30 000 — 32 000 prin recrutarea tuturor bărbaților și tinerilor capabili să poarte armele „de la 12 ani în sus" [37]. Acestora ar fi trebuit să li se adauge cei 4 000 de luptători transilvăneni promiși și, în caz de nevoie, întreaga oaste a Transilvaniei. Potrivit izvoarelor vremii, fără a mai aștepta intrarea în acțiune a oștii lui Matei Corvin care, concentrată la Seghedin, se mulțumea să supravegheze sectorul Dunării dintre Belgrad și Severin, voievodul transilvan (probabil Nicolae de Ujlak) „a chemat pe toți nobilii și poporul care poate purta arme" [38] pentru ajutorarea lui Vlad. Potrivit unei surse engleze, Vlad ar fi încheiat în taină și o înțelegere cu Ștefan cel Mare care, datorită acordului perfectat cu Polonia, era nevoit să rămînă în expectativă, dar i-a acordat totuși sprijin, trimițîndu-i un corp de călărime spre sfîrșitul campaniei [39]. Practic însă, pe durata unui an de zile (1461—1462),

[37] „Columna lui Traian", N.S., IV (1883), p. 36.

[38] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 146

[39] E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History (1427—1601) Collected from British Archives*, London, The Hague, Paris, 1964, p. 18—19; cf. Fr. Pall, *Notes du pèllerin William Wey à propos des opérations militaires des turcs en 1462*, în RHSEE, XXII (1945), p. 264—266.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

domnul muntean, lipsit de sprijin extern, a înfruntat doar cu forțele armate ale Țării Românești uriașul potențial militar otoman.

Dacă în campania anului 1461 și în martie—aprilie 1462 oastea de curte a Țării Românești s-a încleștat doar cu garnizoanele și detașamentele otomane care asigurau linia Dunării, cu efective de 12 000 — 18 000 de luptători, în confruntarea decisivă din vara anului 1462 Imperiul otoman va mobiliza uriașe resurse materiale și umane. Cronicarii bizantini și turci afirmă categoric [40]: Mehmed II „a poruncit să i se înfățișeze oastea deplin și bine înarmată și să-l însoțească în această expediție toată călărimea"; a strîns „cît mai multă oaste", „de peste tot", numai ieniceri fiind „mai mult de 20 000". Era „o oaste pe care abea o ducea pămîntul", ca mărime „a doua după năvala acestui împărat împotriva Bizanțului", iar „întocmirea" ei „a fost mai frumoasă ca oricînd [. . .], era multă rînduială în privința armelor și a echipamentului". Aceleași surse îi apreciau efectivele între „15 și 30 de tümene" *(Enverî)*, adică 150 000 — 300 000 de luptători. Ținînd cont de încasările obținute la trecerea vadurilor de „cei care țin vadul Istrului în arendă" (circa 300 000 de galbeni), L. Chalcocondil aprecia că „armata ar fi numărat cam două sute cincizeci de mii de oameni", fără echipajele și trupele transportate pe mare spre gurile Dunării de cele „vreo douăzeci și cinci de trireme și o sută cincizeci de corăbii de transport" [41]. Izvoarele dau o medie de 150 000 de luptători aflați în compunerea armatei otomane, care includea: oastea Anatoliei, formată din cavaleria timariotă și infanteria azapilor, deosebit de eficace, acționînd întotdeauna în primul eșalon; oastea Rumeliei, formată din timarioți, corpul akîngiilor și auxiliarii creștini (raialele), alcătuind categoria voynuk, folosiți mai mult pentru paza taberei, a carelor de transport, animalelor și amenajări genistice; oastea sultanului („de curte") alcătuită din garda sa, corpul ienicerilor și „pajii" seraiului — cavaleria kapîkulu; se adăugau corpul armurierîlor (gebegiii), tunarilor (topciii) și echipajele navelor de război.

Declanșînd războiul antiotoman, Vlad Țepeș a căutat să exploateze la maximum elementul surpriză. În campaniile din vara și toamna anului 1461 strategia adoptată de el a fost ofensivă, comandamentul român concepînd un judicios plan de lichidare a forțelor inamice din garnizoanele de pe întreaga linie a Dunării. Principalul obiectiv urmărit a fost asigurarea controlului militar românesc asupra întregii artere fluviale, recuperarea, într-o primă etapă, a cetăților Giurgiu și Turnu, eliberarea, în cea de a doua etapă, a întregii Dobroge. Totodată, scontîndu-se pe ridicarea la luptă a bulgarilor și sîrbilor, pe o cooperare cu răsculații albanezi, reușita acțiunii ar fi dus la dezorganizarea întregului sistem defensiv otoman de la nord de Munții Balcani și mutarea teatrului de operații în părțile centrale și sudice ale peninsulei, îndepărtîndu-se astfel pericolul de frontiera sudică, danubiano-pontică, a spațiului românesc. Planurile strategice de expansiune otomană pe direcția pontică ar fi fost spulberate, sultanul Mehmed II fiind obligat la defensivă. Totodată, succesul acțiunii românești ar fi implicat relansarea „cruciadei" antiotomane, plănuită în conciliul de la Mantova.

[40] Pentru efectivele și componența oastei otomane vezi *FHDR*, vol. IV, p. 435, 505—507, 535; Donado da Lezze, *Historia turchesca (1300—1511)*, ed. I. Ursu, București, 1910, p. 24—25; *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 142, 145—147, 167—168; *Cronici turcești*, vol. I, p. 42, 68, 22.

[41] *FHDR*, vol. IV, p. 507, 509.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În cea de a doua etapă a războiului (vara anului 1462), raportul de forțe (1/5) fiind net defavorabil oastei române și lipsind orice sprijin extern, Vlad Țepeș a fost nevoit să adopte în fața agresiunii otomane o strategie defensivă. Concepția strategică otomană prevăzînd scoaterea din luptă a Țării Românești prin deschiderea unui front la Dunăre, în sectorul Nicopol—Rusciuk, și întoarcerea frontului românesc pe la flancul său stîng, prin acțiunea corpului de oaste adus de flotă pe Dunărea maritimă la Brăila, domnul român a fost nevoit să ducă un război pe două teatre de acțiuni militare depărtate spațial. Grosul oastei, sub comanda sa, urma să interzică înaintarea otomanilor pe direcția loviturii principale — Turnu — Rușii de Vede — Tîrgoviște —, în timp ce un corp de călărime va acționa în nord-est, împiedicînd, cu sprijinul oferit în taină de oastea Moldovei, debarcarea „armatei de la mare" [42].

Desfășurarea războiului antiotoman din anii 1461—1462 a probat justețea strategiei adoptate de Vlad Țepeș, realismul planurilor de campanie elaborate de comandamentul român — în care, alături de voievod, se aflau talentații Voico Dobrița, Dumitru Țacal, comisul Gherghina sau marele logofăt Cazan —, gradul înalt de pregătire al oștirii și al căpitanilor numiți la comanda pîlcurilor sau steagurilor călărimii muntene. A demonstrat o perfectă cunoaștere a adversarului — ca mentalitate și tactică de luptă, efective și dotare —, datorată nu atît informatorilor și rapoartelor detașamentelor cu misiuni de cercetare, cît, mai ales, experienței luptătorilor care înfruntaseră oastea sultanului în campaniile antiotomane desfășurate anterior.

LUPTELE PENTRU ASIGURAREA CONTROLULUI ROMÂNESC ASUPRA LINIEI DUNĂRII ȘI ELIBERAREA DOBROGEI; CAMPANIA DIN ANUL 1461

În vara anului 1461, utilizînd „oaste destulă și cai și arme" [43], Țepeș a atacat, conform mărturiilor contemporane [44], pe toată linia Dunării „în toată țara împăratului vecină cu a lui", nimicind slabele forțe ale lui „Ishak pașa [. . .] care fusese însărcinat cu apărarea Rumeliei". Detașamentele sale de călărime au operat îndeosebi în „ținuturile din jurul Nicopolei și Vidinului", dar și în nordul Dobrogei, în timp ce Vlad însuși la comanda corpului principal de oaste muntеană „și-a întins mîna [. . .] asupra raialei", recuperînd Turnu și Giurgiul, enclavele otomane nord-dunărene, fluviul devenind astfel „hotarul pe care el l-a stabilit". Primul punct al programului politic al voievodului era împlinit — Dunărea redevenise hotar, suzeranitatea otomană era înlăturată. Mai avea de făcut, pentru restaurarea stăpînirii înaintașului său Mircea, pasul cel mai greu, eliberarea teritoriului dobrogean ocupat de otomani.

Sultanul, care a fost înștiințat de situația creată la Dunăre prin restabilirea de către Vlad a vechii frontiere, a reacționat, potrivit izvoarelor [45], îmbinînd forța cu viclenia. Pe de o parte a decretat mobilizarea trimițînd „porunci de supunere către emiri pentru pregătirea oștii", pe de alta, pentru a cîștiga timpul

[42] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 168.
[43] *FHDR*, vol IV, p. 503, 533.
[44] *Cronici turcești*, vol. I, p. 316—317, 406; *Călători străini*, vol. I, p. 126.
[45] *Cronici turcești*, vol. I, p. 317, 406, 455; *Călători străini*, vol. I, p. 126; A. Corbea, *op. cit.*, p. 677.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

necesar pregătirilor militare, l-a invitat, prin dese solii, în lunile septembrie—octombrie, pe Vlad la Poartă pentru explicaţii şi tratative. La viclenie domnul a răspuns cu viclenie, imaginînd şi punînd în aplicare un plan care, prevăzînd distrugerea într-o singură acţiune militară a forţelor otomane de la Dunăre, trebuia să reinstituie stăpînirea românească asupra întregii Dobroge. Motivînd imposibilitatea părăsirii ţării prin teama că „s-ar răscula iarăşi bărbaţii de frunte (boierii — *n.n.*) ai Daciei" şi „îi vor chema îndată pe unguri", el a propus ca, pentru tratative, să fie trimis „unul dintre emirii de margine în această parte"[46]. „Partea" de ţară la care se referea voievodul şi unde urmau să se desfăşoare tratativele menite „să hotărască graniţa la Dunăre"[47] era, aşa cum au demonstrat-o evenimentele, aceea din răsăritul principatului, la Dunărea de Jos. Aici se aflau marile porturi rîvnite de sultan, Brăila şi Chilia. Îndeosebi Chilia, cu o populaţie de 20 000 de locuitori, cu vămile şi negoţul său, cu portul care putea adăposti pînă la 70 de corăbii, cu zidurile de 6 metri înălţime şi cele 12 turnuri de apărare — amănunţit descrisă în rapoartele spionilor otomani[48] —, a cîntărit greu în luarea deciziei de către sultan. Oferta domnului român, venit în întîmpinarea dorinţei sale, a fost acceptată de Mehmed II. El a trimis doi reprezentanţi ai săi[49], împuterniciţi oficial să rezolve litigiul de hotar şi problema haraciului neplătit de 3 ani. Între trimişi, rolul principal urma să-l joace un „specialist" în problemele româneşti, bun cunoscător al limbilor „ghiaure", renegatul Catavolinos sau Katabolinos, „bărbat încercat" şi abil diplomat. La data evenimentelor, în „iarna aspră" a sfîrşitului de an 1461 (probabil decembrie), el era unul dintre cei mai importanţi demnitari ai Imperiului, cronicile otomane numindu-l Iunus bei. Acesta îndeplinea condiţia impusă de Vlad, fiind, după cronicarul Kodja Husein, „unul dintre emirii de serhat", chiar „beiul de Silistra"[50], avînd deci sub autoritatea sa ţinuturile dobrogene. Oficial, el trebuia să ridice tributul şi să-i ofere lui Vlad garanţia deplasării la reşedinţa sultanului din Adrianopol, în fapt însă trebuia „fie prin vicleşug, fie într-alt chip", după spusele lui Chalcocondil, să-l captureze pe domnul român.

Iunus bei era secondat de fostul ceacîrbaşi (căpetenia şoimarilor împărăteşti) Hamza, sangeac-beiul de Nicopol, „cu 10 mii" de luptători reprezentînd la acea dată cea mai mare parte a forţelor otomane de la Dunăre. Exceptînd micile detaşamente de apărare a vadurilor şi garnizoanelor lăsate de Hamza la Nicopol, întreg sectorul Dunării dintre această localitate şi Silistra, ale cărei forţe participau la expediţie, rămăsese descoperit. Sub comanda beiului de Nicopol corpul expediţionar se deplasa în taină, pe urmele soliei, pentru a putea interveni în momentul hotărîtor. În concepţia sultanului capcana trebuia să funcţioneze perfect, domnul muntean neputînd bănui o asemenea desfăşurare de forţe, neobişnuită la otomani pe vreme de iarnă, în condiţiile unui ger năprasnic cînd şi „Dunărea îngheţase foarte tare"[51]. Ceea ce scăpau din vedere sultanul şi consilierii săi era faptul că pregăteau cursa exact pe terenul impus de Vlad, Hamza şi Iunus fiind trimişi cu forţele sangeacurilor de Nicopol

[46] *FHDR*, vol. IV, p. 503.
[47] A. Corbea, *op. cit.*, p. 677.
[48] Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 95—99.
[49] Pentru descrierea evenimentelor vezi *FHDR*, vol. IV, p. 435, 503—505, 533; *Cronici turceşti*, vol. I, p. 92—93, 125—126, 201, 318, 406; *Acte şi fragmente*, III, p. 12.
[50] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 201, 455.
[51] *Ibidem*, p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi Silistra „prin firmane straşnice spre partea cerută de susnumitul nenorocit — constata cronicarul otoman — care îşi spusese că acolo îi va putea învinge mai uşor" [52].

Membrii soliei lui Iunus au înaintat spre punctul de întîlnire, pornind de la Silistra către nord în disputata regiune dobrogeană „şi, mergînd pe malul Dunării cu tobe şi cu steaguri şi cu slujitori şi cu oameni, au stat la hotarul Ţării Româneşti" [53] în dreptul unui „oraş care se numeşte Ibrail" (Brăila — *n.n.*) [54].

Locul ales de voievodul român pentru tratativele cu Iunus bei — şi acceptat de otomani — corespundea din toate punctele de vedere organizării unei ambuscade de mari proporţii *. În faţa oraşului se întindea „Baradigo" sau „grindul de nisip", „un loc pustiu în care locuiesc numai pescarii" [55]. Pentru a ajunge pe teritoriul actualei localităţi Ghecet, solia otomană, urmată la mare distanţă de forţele conduse de Hamza bei, trebuia să înainteze, ocolind zonele impracticabile, spre Măcin, unde intrau pe comunicaţia Vadul Brăilei — Măcin — Jijila — Garvăn — Isaccea. În timp ce solia urma să-şi continue drumul spre vad, noaptea corpul de oaste al lui Hamza se putea instala la Măcin, între ruinele anticului Arrubium. Aici sau la Jijila, unde au fost descoperite urmele unui *pyrgos* (turn de pază) [56], poate fi plasat turnul [57] din apropierea Brăilei unde otomanii au fost încercuiţi şi unde va fi închis Hamza, beiul de Nicopol.

Folosind împotriva otomanilor propriile lor arme, ştiind — cum relata retrospectiv Vlad — că vor umbla „cu şiretenii, ori necredinţă, ori cu alt meşteşug [. . .] să caute a ne prinde şi a ne aduce prins", voievodul Ţării

[52] *Ibidem*, p. 201.

[53] *Ibidem*.

[54] *Călători străini*, vol. I, p. 126.

* Potrivit copiilor mesajului lui Ţepeş către Matei (11 februarie 1462) — indicînd o prelucrare în cancelaria de la Buda, dar pornind de la locurile reale ale bătăliilor date de Vlad —, Hamza şi Iunus bei ar fi fost prinşi în împărăţia *(regnum)* otomană sub un castru numit „Gergio", identificat de Nicolae Iorga cu Giurgiul, iar de I. Bogdan cu Turnul, deşi la data evenimentului ambele localităţi, cu cetăţile lor, intrau în componenţa Ţării Româneşti în urma acţiunii militare desfăşurate anterior de Vlad. Numele Giurgiu apare într-adevăr în document — în enumerarea corectă şi respectînd ordinea localităţilor, de la nord spre sud şi de la est spre vest, unde detaşamentele române au obţinut victorii — sub grafia „Grogio", indicînd de fapt lupta de la „Giurgiunel" (Zorzanello) sau „Micul Giurgiu", cum era cunoscut în prima jumătate a veacului XV Rusciukul. În relatările vremii Giurgiu este „cetatea care e aşezată la ţărmul Dunării", distanţa pînă la ţărmul românesc fiind atît de mică încît trecerea nu presupunea o traversare a fluviului, ea făcîndu-se pe „podul castelului". În schimb izvoarele care relatează capturarea lui Hamza şi a corpului expediţionar nu numai că nu menţionează vreo luptă pe malul românesc, vreo insulă sau vreo cetate, dar precizează că Vlad a trecut noaptea pe malul opus al fluviului unde nu se afla nici o localitate, otomanii fiind nevoiţi să-şi aşeze tabăra în cîmp deschis. Desfăşurarea evenimentelor indică hotarul nord-estic al Ţării Româneşti şi nord-vestul Dobrogei ca teatru de desfăşurare a acţiunii, respectiv vadul Brăilei. Indicaţiile cuprinse în relatările evenimentului făcute de cronicarii turco-bizantini, ca şi în cele două relatări distincte ce compun „scrisoarea" atribuită lui Vlad Ţepeş corespund informaţiilor de epocă asupra Brăilei. Aici era nu numai un oraş comercial înfloritor, dar şi o puternică cetate („castrum").

[55] I. Dumitru-Snagov, *Ţările române în secolul al XIV-lea. Codex latinus Parisinus*, Bucureşti, 1979, p. 99.

[56] Gh. Ştefan, I. Barnea, M. Comşa, E. Comşa, *Dinogetia. I. Aşezarea feudală timpurie de la Bisericuţa — Garvăn*, Bucureşti, 1967, p. 10, 16.

[57] Anca Gaiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Românești a acționat „pe neașteptate", „trecînd pe la miezul nopții pe ghiață" [58] și încercuind gruparea lui Iunus bei. Acțiunea a dat rezultatele scontate, Iunus și însoțitorii săi fiind scoși din luptă. Călărimea munteană a atacat apoi prin surprindere și a nimicit corpul expediționar condus de Hamza bei, în zona Măcin—Jijila. Pentru a nu se răspîndi vestea izbînzii românești și a surprinde nepregătite micile garnizoane otomane rămase în cetățile de pe linia Dunării, Vlad Țepeș i-a închis pe toți supraviețuitorii grupării otomane, în frunte cu Hamza, „într-un turn oarecare lîngă Brăila" [59], după care a tăiat, cu ajutorul detașamentelor de călărime trimise pe malul drept al Dunării, între Vidin și Silistra, căile de comunicație ale adversarului.

Exploatînd cu rapiditate succesul Vlad a declanșat, conform planului său de campanie, ofensiva în Dobrogea [60] și pe întreaga linie a Dunării, lovind concomitent „în cîteva locuri" și „pricinuind multe stricăciuni" [61]. Corpul său de călărime a restabilit imediat controlul românesc asupra jumătății de nord a Dobrogei, dezvoltînd ofensiva pe direcția Măcin—Garvăn—Oblucița—Isaccea, „unde se varsă Dunărea în Mare", lovind la Cartal, Aldemir (?) și Rahoma (?), care se afla „la mică distanță" de Chilia, la Enisala, la Drechtar (?), coborînd apoi spre Hîrșova (Orzoma) și Silistra [62]. Domnul însuși „a trecut cu armata, a năvălit în părțile Dristrei" (Silistra) [63]; a înaintat apoi de-a lungul Dunării spre vest, cucerind Vetrem, Turtucaia — din care a rămas nevătămat „un singur turn" —, pînă la Rusciuk, unde, venind și detașamente de la Giurgiu, cetatea a fost lovită „de ambele părți". Făcînd apoi joncțiunea cu detașamentele care, potrivit ienicerului sîrb, trecuseră „în țara împăratului mai jos de Nicopole", oastea lui Vlad a lovit garnizoanele otomane din toate așezările „ce țineau de Nicopole": Șiștov și tîrgurile învecinate, Samovit și Ghighen. Alte detașamente au trecut Dunărea luînd prin surprindere Pirgos (?), Vidin, Novigrad și Rahova, unde s-a evidențiat căpitanul Neagoe, numit ulterior comandantul garnizoanei românești de aici. Nicopolul a fost cucerit noaptea prin vicleșug, ostașii români îmbrăcînd haine turcești, încît garnizoana otomană i-a deschis singură porțile, crezînd că este Hamza pașa care se întoarce din expediție. Aici, în cetate, au avut loc luptele cele mai violente. La toate vadurile Dunării posturile de pază otomane au fost „arse și nimicite" [64], exceptînd vadul Vidinului.

Ca rezultat al campaniei dunărene din iarna anului 1461, Dobrogea și întreg malul drept al fluviului au fost eliberate. Pierderile otomane au fost deosebit de mari — 23 884 oameni, potrivit declarației atribuite voievodului, „fără de cei ce au ars prin case sau ale căror capete n-au putut fi înfățișate dregătorilor noștri" [65]. Au fost instalate garnizoane românești pe malul drept al fluviului, în frunte cu căpitani destoinici. Țara Românească își redobîndea astfel în întregime frontierele sudice și estice din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

În ceea ce-i privește pe prizonierii turci și îndeosebi pe Hamza bei, la întoarcerea din campanie „l-a luat cu el și l-a dus în Țara Românească",

[58] *Cronici turcești*, vol. I, p. 93.
[59] *Călători străini*, vol. I, p. 126.
[60] P. P. Panaitescu, *Legăturile moldo-polone în secolul XV și problema Chiliei*, în Rsl, III (1958), p. 109.
[61] *Cronici turcești*, vol. I, p. 42, 454.
[62] A. Corbea, *op. cit.*, p. 677, 678; vezi și Anca Ghiață, *op. cit.*, p. 111—112.
[63] *FHDR*, vol. IV, p. 435.
[64] A. Corbea, *op. cit.*, p. 677—679; *Acte și fragmente*, vol. III, p. 12—13.
[65] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, București, 1931, p. 165.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trăgîndu-l în țeapă, împreună cu toți ai săi, la Tîrgoviște. Gestul domnului român a fost perceput de Poartă — așa cum o atestă cronicile otomane — ca semn că „și-a scos grumazul de sub jugul supunerii" [66].

Vestea victoriilor oastei românești a făcut ocolul curților europene, reînviind planurile de „cruciadă". Ecourile lor se regăsesc în *Povestirile germane*, în cronica abației din Melk și în rapoartele către Senat ale secretarului dogelui Veneției, Petru de Thomassiis, care, aflat la Buda, cunoștea evenimentele din însăși mesajele voievodului român către Matei Corvin. „Sînt atîtea lucruri — nota el — că orice creștin se bucura de toate acestea", exprimîndu-și totodată speranța că regele Ungariei, care primea subsidii de la papă, avea „să descindă în Transilvania [. . .] să se poată uni cu zisul voievod și să facă ceea ce trebuie să facă un principe creștin" [67].

Nesiguranța pusese stăpînire pe rumelioții turci. Se speriaseră „într-atît mulțimile — nota o cronică italiană — încît se socotea fericit cel ce putea trece dincolo în Anatolia". De spaimă Constantinopolul și Pera erau „goale de turci, fugiți în părțile Anatoliei" [68].

Operațiile militare desfășurate cu succes în campania de iarnă a anului 1461 probaseră remarcabila capacitate manevrieră a detașamentelor de călărime română, buna pregătire a luptătorilor-curteni și a cadrelor de comandă. În tot cursul campaniei comandamentul român păstrase inițiativa, dovedind o perfectă cunoaștere a strategiei și tacticii inamicului, ale cărui planuri le-a dejucat cu rapiditate, devansîndu-le. În dezvoltarea ofensivei a exploatat cu rapiditate succesele locale, împiedicînd organizarea rezistenței dușmane. Linia de apărare otomană a Dunării a fost segmentată, comunicațiile întrerupte, punctele fortificate, orașele și cetățile ei, lovite succesiv, au fost cucerite într-un ritm alert prin acțiuni desfășurate în cursul nopții, bazate pe folosirea surprinderii, tăind otomanilor orice posibilitate de concentrare și coordonare a forțelor pentru organizarea ripostei. Au fost folosite cu succes ambuscada, încercuirea, atacul pe timp de noapte executat frontal sau de flanc, pe una sau două direcții, asupra aceluiași obiectiv, lupta în localitate, asaltul fortărețelor, vădindu-se o perfectă cunoaștere a terenului și informații precise asupra capacității combative și organizării apărării adversarului.

Succesele oastei muntene, elanul ofensiv și capacitatea remarcabilă de izbire a detașamentelor sale își au explicația nu numai în buna instruire a luptătorilor și în calitățile comandanților, ci și, în primul rînd, în moralul lor, dîrzenia și spiritul de sacrificiu decurgînd din obiectivele însăși ale campaniei — eliberarea unor teritorii românești de sub ocupația străină. Luptînd pe pămînt românesc, ostașii lui Vlad Țepeș au putut beneficia și de sprijinul direct al populației, îndeosebi în ceea ce privește informarea asupra forțelor și mișcărilor inamicului.

Fructificînd întreaga experiență a înaintașilor în conceperea și desfășurarea operației de apărare a frontierei sudice, ponto-danubiene, Vlad Țepeș și comandamentul său i-au adăugat noi dimensiuni, în strategia generală a apărării spațiului românesc asigurarea strategică a liniei fluviului detașîndu-se în epocă drept una din componentele principale.

[66] *Cronici turcești*, vol. I, p. 318.
[67] „Columna lui Traian", N.S., IV (1883) p. 34.
[68] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 13; Dorado da Lezze, *op. cit.*, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cunoscînd importanța acordată Dunării și îndeosebi porțiunii ei maritime și litoralului vest-pontic în planurile strategice otomane, riposta militară a sultanului Mehmed II nu putea întîrzia. În contracararea ei s-au impus voievodului Vlad, ca sarcini imediate, pregătirea țării pentru apărare, strîngerea legăturilor cu celelalte două țări române și, prin noi eforturi diplomatice, lărgirea alianțelor europene.

CONTINUAREA EFORTURILOR PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI STATALE ROMÂNEȘTI. CAMPANIA ANTIOTOMANĂ DIN VARA ȘI TOAMNA ANULUI 1462

Avînd în vedere iminenta încleștare cu oștile cuceritorului Constantinopolului, Țepeș a făcut, în primul rînd, eforturi susținute de reînchegare a blocului antiotoman al țărilor române. În acest scop și-a înmulțit demersurile pentru a obține sprijinul Transilvaniei, concomitent căutînd să-și asigure concursul oastei Moldovei.

Pe plan extern Vlad a întreprins stăruitoare eforturi diplomatice în scopul cointeresării Ungariei și Poloniei în stăvilirea viitoarei ofensive de proporții a otomanilor. Nenumărate scrisori-apel au fost trimise la Buda, lui Matei Corvin. Acesta era înștiințat de toate pregătirile otomane, fiind solicitat să participe la viitorul război, venind cu „toată țara și tot poporul de oaste, și călării și cei de pe jos", pînă la sfîrșitul lui aprilie 1462, cînd începeau îndeobște campaniile otomane. Conștient de importanța rezistenței sale de la Dunăre pentru întreg spațiul românesc și central-european și de necesitatea strategică a menținerii frontierei danubiano-pontice, Vlad atrăgea atenția monarhului de la Buda în scris sau prin cuvintele solului său de credință, Radu Farmă, că „dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un capăt rău și va pieri țărișoara noastră aceasta, nici măria ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva, pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi" [69].

Principele muntean a purtat apoi negocieri cu solii regelui Cazimir al IV-lea al Poloniei, la Tîrgoviște, fără a ajunge însă la vreun rezultat [70].

Interesele polone și ungare, pe de o parte, resentimentele patriciatului săsesc din sudul Transilvaniei, care, nemulțumit de politica vamală protecționistă a domnului muntean, îl defăima nu numai la Curtea din Buda, ci și în întreaga Europă, pe de alta, l-au împiedicat pe Vlad să realizeze larga coaliție antiotomană proiectată. Solii săi au bătut în zadar și la alte porți, ajungînd, la sfîrșitul lunii mai 1462, pînă la Caffa în Crimeea [71]. Prin urmare, în vara aceluiași an el a trebuit să facă față singur copleșitoarei invazii otomane.

Succesele militare românești — refacerea frontierei sudice, distrugerea fortificațiilor și punctelor întărite ale vadurilor Dunării de mare importanță strategică, organizarea unor capete de pod proprii la sud de fluviu ce îndepărtau de hotare pericolul otoman — și consecințele lor psihologice atît asupra popoarelor balcanice, care începuseră să se ridice la luptă, cît și asupra maselor de coloniști otomani, gata să părăsească Rumelia, au provocat consternare în

[69] A. Corbea, *op. cit.*, p. 678.
[70] R. Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 163.
[71] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

anturajul sultanului față de „o îndrăzneală atît de mare" [72]. Faima domnului român, care după ce i-a zdrobit oștile și i-a ucis, în chip umilitor, comandanții „s-a putut întoarce înapoi" [73] nevătămat, ajunsese să o umbrească nu numai pe aceea a regilor creștini, în frunte cu Matei și împăratul Frederic III, dar și pe a însuși cuceritorului Constantinopolului, Mehmed II Fatîh.

Aflînd de înfrîngerea lui Hamza pașa „tiranul a fost cuprins de o dreaptă mînie", mai ales că marele vizir Mahmud, cumnatul său, fără să-l fi prevenit, a spus în Istanbul „oamenilor [. . .] cele întîmplate la daci și l-a supărat rău" [74]. În imposibilitate de a acționa imediat pe noul front românesc, fiind încă la asediul Corintului, Mehmed II, pentru a-și proteja spatele frontului sud-balcanic, l-a trimis imediat „din Adrianopol pe mare [. . .] pe al său pașă Mahmud cu 30 000 de oameni la pasul Dunării" [75], în provincia românească recent eliberată de Vlad, Dobrogea, acolo unde Hamza pașa suferise dezastrul.

Misiunea marelui vizir consta în asigurarea controlului militar otoman asupra Dunării prin recucerirea Dobrogei, creînd astfel o permanentă amenințare de flanc pentru Țara Românească. Acțiunea, începută probabil la sfîrșitul lunii martie 1462, a eșuat datorită insubordonării lui Mahmud care și-a depășit atribuțiile.

Considerînd că printr-o acțiune rapidă îl va scoate singur pe Vlad din luptă, bazîndu-se pe faptul că avea „știința locurilor", el a lăsat pentru pază 12 000 de luptători și cu ceilalți 18 000 „hotărî să treacă Dunărea și să intre pe hotarele Valahiei". Atacul s-a produs noaptea, pe la Brăila, incendiată pentru a răzbuna umilirea și moartea beilor Hamza și Iunus. Detașamentele de akîngii au făcut incursiuni în adîncimea teritoriului răsăritean al Țării Românești, arzînd și jefuind satele, luînd în robie „10 000 de suflete" [76].

Țepeș a intervenit în momentul în care otomanii încărcați de pradă treceau Dunărea. Vizirul cu avangarda de 1 000 de luptători se afla deja pe malul dobrogean cînd tabăra, rămasă fără comandant, a fost atacată prin surprindere din mai multe direcții de detașamentele lui Vlad, însumînd 5 000 de călăreți. În fața numărului mic de adversari, respinși cu ușurință, Mahmud pașa a căzut în cursa întinsă cu dibăcie de voievod. Revenit pe malul stîng s-a angajat cu toate forțele în urmărire, noaptea, rupîndu-se de tabără.

Forțele otomane au fost atrase în interior, spre gruparea principală a oștirii române, fiind încercuite undeva în lunca Buzăului, între Buzău și Brăila, și „în zorii zilei" nimicite. Din cei „18 000 de turci", „nu scăpară nici 8 000 și fură recuperate toate sufletele prinse" (robii — *n.n.*) și prada. Cu resturile trupelor sale, marele vizir a părăsit în goana cailor Dobrogea, retrăgîndu-se adînc în teritoriul sud-dunărean, la Sofia [77].

Noua victorie românească, prin dezorganizarea întregului sistem militar otoman la nord de Balcani, punea sub semnul întrebării însăși stăpînirea Porții în această regiune. Sultanul s-a reîntors la Adrianopol unde, la 26 aprilie 1462, îl aflăm pregătindu-se să înfrunte un adversar care-i amintea temutele vremuri ale campaniilor militare conduse de Iancu.

[72] *FHDR*, vol. IV, p. 505.
[73] *Ibidem*.
[74] *Ibidem*.
[75] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 24—25.
[76] *FHDR*, vol. IV, p. 505.
[77] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În vederea confruntării decisive cu oastea română au fost mobilizate toate resursele materiale și umane ale imperiului. Scopul imediat al sultanului: pacificarea teritoriului nord-balcanic; revenirea la frontierele din 1460 într-o primă etapă, apoi ocuparea întregii Dobroge și a Dunării maritime cu Chilia și Brăila; scoaterea din luptă a Țării Românești Muntenia.

În întocmirea planului propriu de campanie sultanul, un abil tactician și strateg, a luat în calcul următoarele elemente: lipsa aliaților externe ale adversarului, înștiințat fiind „că nimeni nu stă să iasă la luptă împotriva sa și că nici din partea peonilor (ungurilor — *n.n.)* nu i-a venit lui Vlad vreun ajutor"; eventuala opoziție internă, armata invadatoare urmînd să-l înlocuiască pe Vlad Țepeș cu fratele său, Radu cel Frumos, cerut „de mulți valahi" [78]; importanța elementului surpriză — pregătirile neputînd scăpa informatorilor domnului român, în capitala otomană s-a răspîndit vestea — întărită prin unele mișcări de trupe — că sultanul avea „gîndul să treacă pe la Vidin", că „va veni și împotriva Belgradului" [79].

Familiarizat cu strategia și tactica otomană, principele muntean a apreciat că oștile otomane nu se vor îndrepta spre Vidin sau Belgrad, ci că Mehmed II intenționează să-și aducă navele pe mare și Dunăre, iar armata de uscat inamică va merge „de-a dreptul spre Istru, într-un punct [. . .] unde urma să coboare și flota" [80]. În funcție de aceste date și ținînd cont de raportul de forțe net defavorabil, Vlad Țepeș și-a elaborat planul propriu de luptă.

Pentru apărarea nordului Dobrogei cu cetățile vizate de sultan și în scopul supravegherii Dunării între Brăila și Chilia, Vlad a detașat un corp de oaste de 7 000 de oameni. El însuși a concentrat — relatează L. Chalcocondil — „partea mai mare de oaste", însumînd 24 000 sau 25 000 de luptători, în „centrul țării", în „locuri strategice și împădurite", urmărind să vadă „încotro va înainta armata împăratului" [81]. Soluția era justificată prin necunoașterea punctului exact ales de sultan pentru trecerea Dunării. În momentul în care acesta a fost cunoscut (Nicopol-Turnu) el a fost în măsură să aștepte „de cealaltă parte a Dunării" [82]. În concepția voievodului român misiunea principală a oastei sale era de a opri cît mai mult timp posibil „trecerea oștirii împăratului", adică de a obliga inamicul să efectueze o operație de forțare a fluviului, executarea căreia ar fi cerut timp și ar fi implicat mari pierderi. În acest fel, oprind pentru un timp inamicul la Dunăre, se creau condițiile pentru concentrarea și deplasarea pe teatrul de operații a oastei mobilizate de voievodul Transilvaniei. Totodată, Vlad Țepeș a preconizat ca, în cazul forțării Dunării de către oastea otomană, să continue operațiile militare împotriva invadatorilor potrivit modului tradițional românesc de purtare a războiului de apărare. Ridicînd la oaste pe toți cei capabili să poarte arme, el a luat măsuri pentru aplicarea consecventă a strategiei luptei întregului popor, pus-

[78] *FHDR*, vol. IV, p. 507, 509.

[79] „Columna lui Traian", NS, IV (1883), p. 36; *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 142, 144.

[80] *FHDR*, vol. IV, p. 507.

[81] *Ibidem.*

[82] Pentru efectivele românești, dispozitivul de apărare, tactica și strategia adoptate de Vlad, vezi *Călători străini*, vol. I, p. 127; *Cronici turcești*, vol. I, p. 69, 203, 319, 456; *FHDR*, vol. IV, p. 437, 507; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 26; Nicolae de Modrussa, apud Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 248—249; Petru de Thomassiis, rapoartele din 27, 29 mai, 11, 14 iunie, în *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 142—147, și în „Columna lui Traian", IV, p. 36—38; Domenico Balbi, Raport din 28 iulie 1462, în *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 167—168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Atacul de noapte condus de Vlad Țepeș, tablou de Theodor Aman

Vlad Țepeș, tablou alegoric

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vlad Ţepeş, tablou de la Castelul Ambras

Turnul Chindiei din Tîrgovişte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştefan cel Mare, frescă de la mănăstirea Pătrăuţi

Pecetea lui Ştefan cel Mare

Steagul lui Ştefan cel Mare

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alexăndrel, fiul lui Ştefan cel Mare, după o broderie la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România

Ştefan cel Mare, frescă de la mănăstirea Voroneţ

Oşteni români din a doua jumătate a secolului al XV-lea în ambuscadă, frescă de la mănăstirea Pătrăuţi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mănăstirea fortificată Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare

Biserica din Războieni, ctitoria lui Ștefan cel Mare în amintirea bătăliei de la Valea Albă din 26 iulie 1476

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

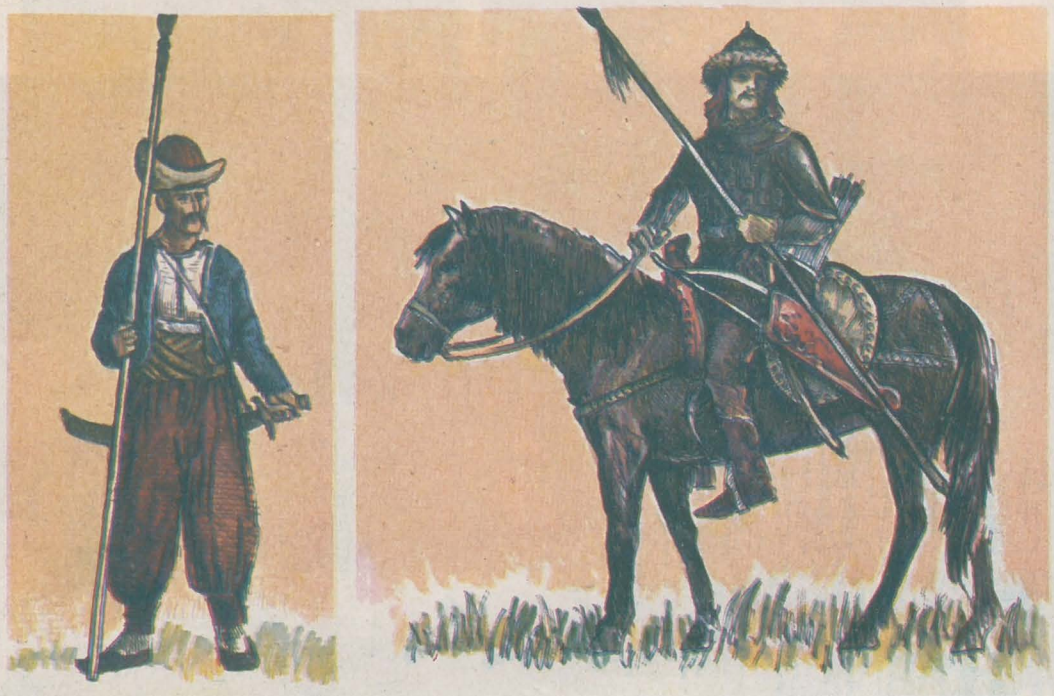

Ienicer otoman și călăreț tătar
(după Niels M. Saxtorph, *Les Armées de jadis de l'Antiquté au XVIIe siècle*, Paris).

Momentul victoriei în bătălia de la Vaslui (1475) — tablou de Oscar Obedeanu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Infanterist polon
din secolul al XV-lea

Husar ungur
din secolul al XV-lea

Oşteni români din cavaleria grea şi uşoară a Ţării Româneşti Moldova, secolul al XV-lea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, Suceava

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tiind totul în calea armatei de invazie — lipsind-o astfel de orice suport logistic în teritoriul invadat — şi declanşînd acţiuni îndrăzneţe de hărţuire. Acestea din urmă — preludiul unei bătălii hotărîtoare — trebuiau să submineze potenţialul combativ al duşmanului şi să-i slăbească decisiv moralul.

La apropierea inamicului de Dunăre comandamentul român şi-a organizat dispozitivul de luptă pentru a interzice acestuia trecerea fluviului. Hotărîrea domnului român de a se împotrivi agresorului a produs o profundă impresie în cercurile politice conducătoare europene: „Ceva mai minunat ca acel valah nu ne-am putea închipui", scria Petru de Thomassiis dogelui Veneţiei, îngrijorat totuşi că „ai săi sînt oameni din popor (nu oşteni de profesie — *n.n.)* şi aceia ai paşei (Mahmud — *n.n.)* sînt oameni aleşi şi experimentaţi la arme" [83].

Extinzînd măsurile luate în Dobrogea şi la sud de Dunăre prin strămutarea populaţiei şi pustiirea teritoriului [84], Vlad a aplicat în continuare tactica pămîntului pîrjolit pentru a contrabalansa raportul de forţe, mutîndu-şi „toţi supuşii în locuri împădurite şi ascunse, iar cîmpurile le-a lăsat pustii şi toate felurile de vite le-a mînat mai în interiorul hotarelor" [85]; „a trimis toate femeile şi copiii în sus în munţi", la Poienari, spre Braşov şi hotarele transilvane sau „în pădure", într-un „loc secret" înconjurat de „o mlaştină", pentru a-i pune „deplin la adăpost" [86]. În faţa armatei invadatoare teritoriul a fost prefăcut într-un adevărat pustiu, „căci el îşi dusese de pe ogoare şi din sate nu numai oamenii şi vitele, dar chiar şi toate cele trebuincioase traiului în adîncurile pădurilor înconjurate de mlaştini, astfel că armata turcilor trebuia să-şi aducă din altă parte cele de nevoie pentru hrană" [87]. Domnul a aplicat cu deosebită artă defensiva strategică utilizînd în acest scop „natura locului" [88]; ca şi înaintaşii săi, Vlad Dracul, Mircea cel Bătrîn, Basarab, el însuşi, cu oastea sa, urma să hărţuiască grosul forţelor otomane prin pădurile Vlăsiei şi Deliormanului muntean, „greu de străbătut de un om venit de aiurea, nu localnic, căci ele sînt foarte dese şi copacii crescuţi în ele sînt foarte apropiaţi unii de alţii, încît prea puţin se poate pătrunde în adîncul lor" [89].

La 15 mai 1462 grosul oastei române, sub comanda personală a domnului Vlad, se afla în dispozitivul de luptă asigurînd acoperirea liniei Dunării [90]. Agresiunea otomană întîrzia să se producă. Deşi declarase „război sfînt" la 26 aprilie, Mehmed II, dată fiind importanţa campaniei, a prelungit pregătirile pînă la sfîrşitul lunii mai. La 27 mai se ştia la Buda că „Turcul cu un mare număr de oameni şi muniţie a plecat din Constantinopol", urmat, după „trei zile", de „toate forţele sale", care s-au concentrat la Adrianopol. Avangarda, în frunte cu Mahmud paşa şi Radu cel Frumos — care primise toate insemnele domneşti şi „patru mii de călări" —, avea ordin să meargă înainte la Nicopol şi să-l aştepte acolo [91]. Sultanul, în fruntea oastei uriaşe, s-a anga-

[83] Petru de Thomassiis, în *loc. cit.*, p. 37—38.
[84] *Cronicile slavo-române*, p. 208.
[85] *FHDR*, vol. IV, p. 437.
[86] Petru de Thomassiis, în *loc. cit.*, p. 37—38; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 26; *Călători străini*, vol. I, p. 126; *FHDR*, vol. IV, p. 507.
[87] Nicolae de Modrussa, *loc. cit.*, p. 165.
[88] *Ibidem.*
[89] *FHDR*, vol. IV, p. 507.
[90] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 103.
[91] *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. IV, p. 142—143; *Călători străini*, vol. I, p. 127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

RĂZBOIUL PURTAT DE OASTEA ROMÂNĂ CONDUSĂ DE VLAD ȚEPEȘ ÎMPOTRIVA INVAZIEI OTOMANE DIN ANUL 1462

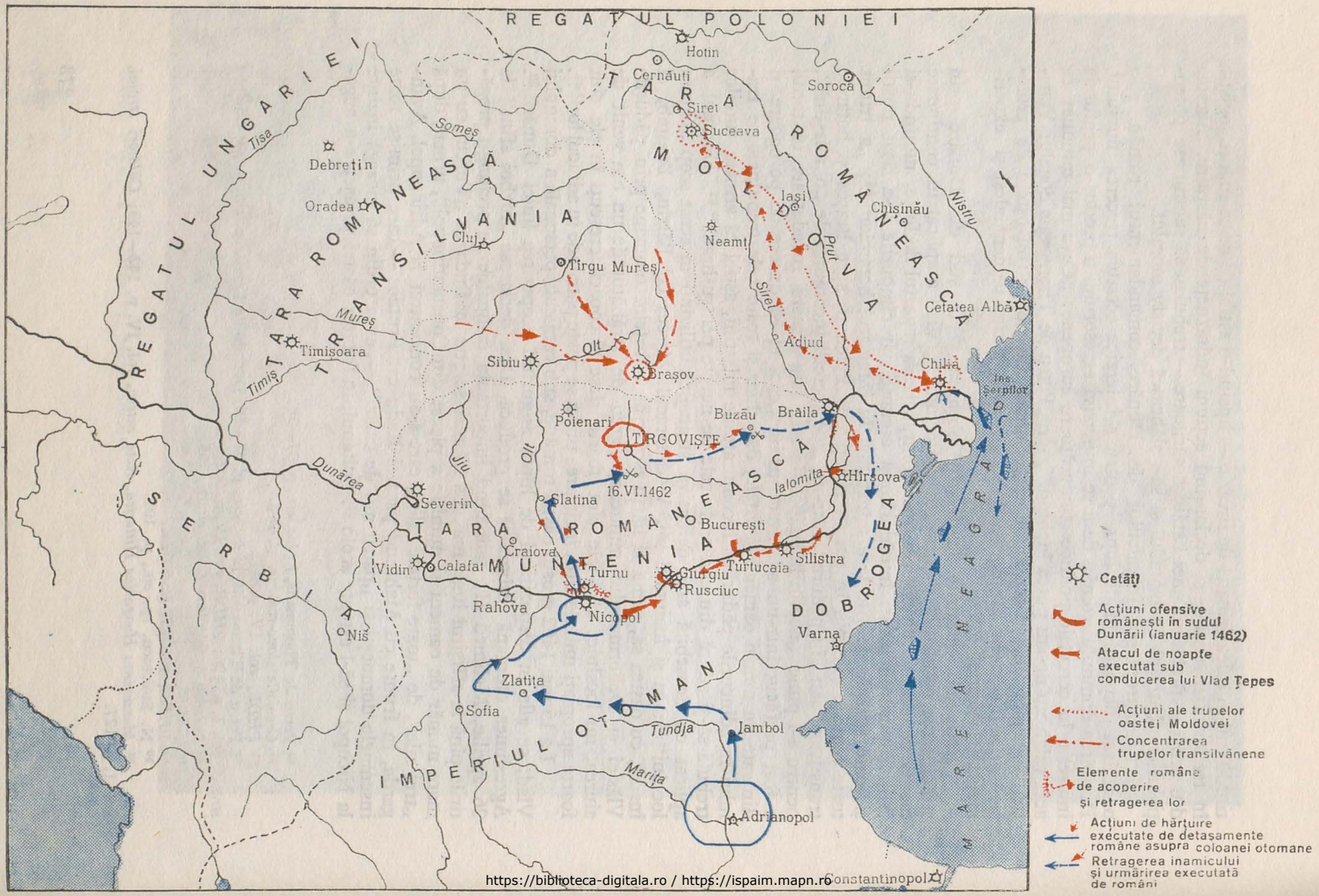

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planul Curții domnești de la Tîrgoviște

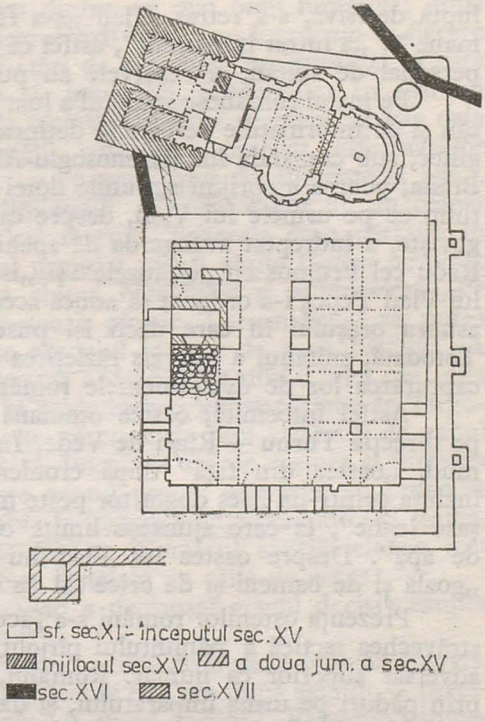

jat pe vechiul drum imperial prin Philipopol pînă la Sofia, pentru a amîna dezvăluirea obiectivului său principal — Țara Românească. Abia aici incertitudinea urma să se risipească, oastea otomană părăsind drumul Belgradului și angajîndu-se pe ruta spre Nicopol. În acest timp flota pornită pe mare forța gurile Dunării. Manevra a reușit, dar nu a putut asigura surprinderea, cele două corpuri de oaste române aflîndu-se deja la punctele de contact. În această situație — păstrînd în eșalonul doi „la Silvanigra" (Pădurea Neagră), lîngă Nicopol, spahiii și trupele auxiliare — sultanul a ordonat ca eșalonul întîi — format din ieniceri și azapi, însumînd 60 000 de luptători, inclusiv avangarda marelui vizir Mahmud pașa — să forțeze fluviul în noaptea de 4 iunie[92].

Întîi au trecut ienicerii în „70 de luntri potrivite"[93] la 2—3 km în aval de Turnu și de tabăra lui Vlad, ducînd 120 de „bombarde, tunuri mobile și altele mari". Capul de pod a fost întărit, mărturisește ienicerul sîrb, „acolo ne-am îngropat în șanțuri așezînd pe rînd tunurile în jurul nostru", pentru a acoperi trecerea întregului efectiv și a lui Mahmud pașa, „serdar al avangărzii spahiilor". O dată realizat dispozitivul de apărare, ienicerii au ieșit din poziția întărită pentru a surprinde tabăra voievodului, dar au fost ei înșiși atacați de cavaleria lui Vlad, pierzînd în încleștare peste trei sute de luptători; cu toate acestea călărimea munteană nu a reușit să lichideze capul de pod, la adăpostul căruia au trecut fluviul și azapii. În noua situație creată, în condițiile superiorității numerice și ca dotare a inamicului, oastea română, evitînd

[92] *Călători străini*, vol I, p. 127; *Cronici turcești*, vol. I, p. 42; *FHDR*, vol. IV, p. 435, 437.
[93] *Călători străini*, vol. I, p. 127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lupta decisivă, s-a retras. Vlad „s-a făcut nevăzut", precizează cronicile otomane [94], „a intrat în pămînt", astfel că eşalonul doi al oastei inamice, condus personal de sultan, şi rezervele au putut trece la nord de fluviu.

Pe malul românesc sultanul a luat măsurile impuse de tactica adversarului său şi de informaţiile pe care le deţinea. A trimis cea mai mare parte a akîngiilor, sub comanda lui Evrenosoglu-Ali bei spre nord-estul Munteniei, către Brăila, pentru a sprijini acţiunile flotei care cobora dinspre gurile Dunării, în timp ce pe urmele lui Vlad, despre care presupunea că se retrage spre Tîrgovişte, a îndreptat avangarda de spahii a marelui vizir Mahmud, însoţită de Radu cel Frumos cu „călăuzele" şi „iscoadele sale". Pretendentului la tronul lui Vlad Ţepeş i-a ordonat să aducă acest corp de oaste otoman „de-a dreptul asupra oraşului în care dacii îşi puseseră la adăpost femeile şi copiii" [95]. Totodată, sultanul a interzis răzleţirea ostaşilor după pradă [96] pentru a evita capturarea lor de detaşamentele româneşti de hărţuire.

Astfel întocmită, oastea otomană a început înaintarea spre Tîrgovişte, pe direcţia Turnu — Ruşii de Vede. În poziţie înaintată, avangarda lui Mahmud, „oastea din faţă" după cronicile turceşti, transmitea ştiri dezolante; înainta printr-un „şes dogoritor peste măsură", în care „pînă la o depărtare de şase leghe", la care ajunsese limita cercetării, nu se găsea „nici-o picătură de apă". Despre oastea lui Vlad nu avea nici o ştire; ţara întreagă părea „goală şi de oameni şi de orice fel de vite" [97].

Prezenţa oştenilor români s-a făcut curînd simţită. Vlad aplica cu succes străvechea tactică a pămîntului pîrjolit, a luptelor de uzură împotriva unui adversar superior ca număr. Românii, relatează Chalcocondil [98], „se ţineau prin păduri pe urma împăratului, şi dacă vreunii se răzleţeau de armată erau nimiciţi îndată"; îndeosebi spahiii „sufereau pierderi foarte grele ori de cîte ori se depărtau de tabără". Grupuri întregi de cercetare căzeau în ambuscade, în timp ce orice mişcare a sultanului era pîndită de sute de iscoade, Ţepeş însuşi apropiindu-se de cîteva ori, în cursul nopţii, de tabăra otomană. Călărimea română desfăşura neîntrerupt acţiuni de hărţuire: „Dragul (Vlad Ţepeş — *n.n.*) pregătindu-şi cîţiva călăreţi noaptea, foarte adesea [şi] ziua, de cele mai multe ori ieşea din păduri pe drumuri ocolite şi poteci cunoscute şi nimicea pe neaşteptate pe mulţi turci fie în căutarea hranei, fie depărtaţi mai mult de trupă; uneori ataca tot grosul lor pe cînd nu se aşteptau nicidecum la aceasta şi după ce răpunea pe mulţi [din ei] pînă să se adune [de luptă], fugea iarăşi în păduri şi nu-l lăsa pe duşman să dea lupta în condiţii egale" [99].

Era în primul rînd un război al nervilor; cu mici detaşamente de circa 200 de călăreţi [100], Vlad „în fiecare noapte cu zgomot mare îl vizita pe duşman" provocînd atît „pagube", cît şi epuizarea fizică şi psihică a soldaţilor inamici „lipsiţi de odihnă" [101]. Sultanul era nevoit să înainteze cu oastea compactă, „cu multă prudenţă şi păzindu-se foarte de teama distrugerilor", să afecteze pazei

[94] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 94, 318, 404.
[95] *Ibidem*, p. 168, 456; *FHDR*, vol. IV, p. 507.
[96] *Călători străini*, vol. I, p. 127.
[97] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 68, 94, 319, 406, 456.
[98] *FHDR*, vol. IV, p. 509.
[99] *Călători străini*, vol. I, p. 126.
[100] D. Balbi, *loc. cit.*, p. 167.
[101] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de noapte a taberei un număr însemnat dintre cei mai buni luptători; după o zi de marş istovitor — relatează ienicerul sîrb [102] — „ne îngropam în fiecare noapte în şanţuri". Se adăugau acestei stări de crescîndă nesiguranţă, în care fusese adus inamicul, foametea, setea şi, inevitabil, epidemiile. În drumul spre „centrul ţării', după „trei zile" de înaintare, oastea otomană se afla deja în pragul catastrofei, era „înfometată", suferind — potrivit informaţiilor aduse la Modon de un fugar [103] — de „o enormă lipsă de alimente şi apă", capacitatea ei de luptă fiind sensibil diminuată. „Grosul cailor lor au crăpat de foame şi de sete" — relatează acelaşi martor. Taberele erau părăsite în grabă în speranţa deşartă că la popasul următor vor fi găsite fîntîni nesecate sau neotrăvite. Arşiţa cumplită mărea chinul oamenilor şi animalelor. „Pe veşmintele de zale ale ienicerilor — notează plastic Tursun-bei — se putea face chebap" [104]. Mehmed II pierduse războiul înainte de a da bătălia. „A străbătut loc de mai bine de 7 zile, dar nu a descoperit nimic, nici om, nici animal, nici de mîncat, nici de băut", în schimb, la 5 km depărtare de Tîrgovişte avangarda lui Mahmud a dat peste pădurea de ţepi străjuită de capul lui Hamza, fostul beilerbei de Nicopol [105]. Imaginea era de coşmar şi întreaga avangardă s-a repliat înspăimîntată spre grosul oastei; relatările au provocat o mare tulburare întregii oştiri încît abia la lăsarea serii, învingîndu-şi teama, ienicerii şi azapii au reuşit să instaleze tabăra. Numărul santinelelor a fost dublat. Detaşamente de siguranţă au fost instalate pe căile de acces.

Acesta a fost momentul în care Vlad a declanşat atacul decisiv asupra unui adversar vlăguit şi înspăimîntat [106].

Vlad a atacat „într-o noapte de vineri", după cronicarul otoman Enverî, la 16/17 iunie, la „prima strajă a nopţii", deci la trei ore după asfinţit — precizează Chalcocondil —, lupta durînd „pînă la ivitul zorilor". Rezumînd informaţiile contemporane, Chalcocondil constată că efectivele oştirii române însumau „mai puţin de zece mii de călăreţi (unii spun însă că nu avea mai mult de şapte mii de călăreţi)". Tabăra otomană era fortificată şi puternic păzită; corturile se aflau în centru, pe poziţii strict delimitate pentru fiecare grup de oaste, iar la margini se aflau auxiliarii balcanici cu carele şi animalele de transport. Pentru a realiza surprinderea românii au trebuit să reducă la tăcere, fără zgomot, posturile de pază înaintate. În acest mod, nota Nicolae de Modrussa, folosindu-se, totodată, de cîteva căpetenii turceşti capturate în ziua precedentă şi care au călăuzit oastea română, Vlad a pătruns la începutul nopţii în tabăra inamică. Corpul de oaste român „în tot cursul nopţii, alergînd ca un fulger în toate direcţiile, a făcut măcel mare".

Românii au atacat „la lumina făcliilor şi în sunete de corn", dispozitivul lor de luptă fiind „în rînduială şi bună întocmire", în „rînduri bine strînse"; ca să nu sufere pierderi; după Chalcocondil, fiecare luptător apărîndu-şi totodată şi vecinul, ei au străpuns mai întîi cercul exterior al auxiliarilor, făcînd prăpăd printre animale, omorînd „oameni, cai, cămile". Au năvălit apoi „peste ostaşii Anatoliei" ţintind să-l ucidă pe sultan. Loviţi năprasnic, fără să aibă

[102] *Călători străini*, vol. I, p. 127.
[103] „Columna lui Traian", NS, IV (1883), p. 40.
[104] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 42, 69.
[105] *Ibidem;* Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 26.
[106] Pentru operaţiile executării şi desfăşurării atacului de noapte vezi D. Balbi, *loc. cit.*, p. 167—168; *FHDR*, vol. IV, p. 509; N. de Modrussa, *loc. cit.*, p. 165—166; *Călători străini*, vol. I, p. 128; *Cronici turceşti*, vol. I, p. 42, 60, 71—72, 94, 126—127, 206—207, 320.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

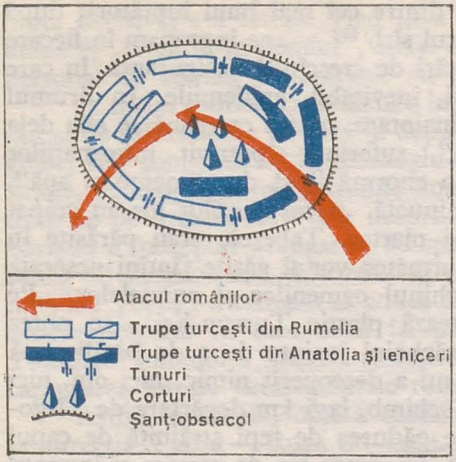

ATACUL DE NOAPTE EXECUTAT DE VLAD ȚEPEȘ ÎN FRUNTEA UNUI CORP DE OASTE ASUPRA TABEREI SULTANULUI MEHMED AL II-LEA

răgazul necesar să se pregătească de luptă, majoritatea uciși la ieșirea din corturi, anatolienii, abandonînd orice încercare de rezistență, au năvălit peste corturile ienicerilor care „i-au alungat de la dînșii și-i ucideau ca să nu fie cotropiți de dînșii așa încît au făcut mare pagubă împăratului". Pe urmele lor, după o scurtă ciocnire cu ienicerii, călăreții lui Vlad, „ocolind pe partea unde se afla oastea de Poartă", au atacat direct spre centru, către corturile sultanului. Oștenii rumelioți însă și garda imperială au rezistat, încît deși „s-a războit așa cum trebuia", văzînd „că nu poate ajunge la sultanul lumii", Țepeș a dat, potrivit lui Kemal-pașa-zade, semnalul retragerii „spre munți".

După relatarea lui Nicolae de Modrussa, un alt corp de oaste român, aflat sub comanda marelui vornic, „nu a îndrăznit să atace tabăra din cealaltă parte cum fusese stabilit". Această nesincronizare în desfășurarea operației oștirii române a salvat, practic, armata otomană de la dezastru. Oricum biruința a fost netăgăduită, românii provocînd „un măcel de necrezut, fără a pierde dintr-o ciocnire atît de mare pe mulți dintre ai săi, dintre care totuși foarte mulți au fost răniți". Însuși Vlad, care a luptat fără să se cruțe, dînd ostașilor săi un strălucit exemplu de vitejie, a fost ușor rănit la cap. La curtea de la Buda pierderile otomane au fost apreciate la 30 000—35 000 de morți.

Împărțindu-și călărimea în trei, apoi în patru corpuri, pentru a îngreuna urmărirea, Vlad s-a retras spre munți, fără ca Mihaloglu Ali bei, comandantul akîngiilor trimiși pe urmele sale, să-l poată descoperi. A doua zi oastea otomană, reluîndu-și înaintarea, a ajuns la Tîrgoviște, a cărei garnizoană, refuzînd să se predea, a deschis focul cu artileria [107].

Pe frontul de nord-est, la gurile Dunării, flota otomană, după ce a pustiit ambele maluri, a fost respinsă cu mari pierderi din fața Chiliei, pe care o asediase timp de 8 zile, și, hărțuită permanent de corpul de oaste trimis de Vlad, silită să se retragă [108]. Decizia retragerii a fost luată și sub impresia apariției pe malul nordic a călărimii moldovene. De soarta Chiliei depinzînd, pe plan strategic, soarta războiului condus de Vlad Țepeș și, în perspectivă, independența

[107] *FHDR*, vol. IV, p. 507.
[108] *Ibidem*, p. 513.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Moldovei, Ştefan cel Mare a găsit soluţia intervenţiei în conformitate cu înţelegerea secretă moldo-munteană, fără a încălca tratatul cu Polonia. Pe de altă parte, starea de tensiune existentă între Moldova şi Ungaria, datorită sprijinului acordat de Matei lui Petru Aron, favoriza atacarea Chiliei ocupată la acea dată de o garnizoană în slujba Coroanei ungare. Sultanul nu putea continua atacul; risca un război cu ambele ţări române, un război care, în baza tratatului de la Overchelăuţi, ar fi atras intervenţia Poloniei în sprijinul Moldovei.

Eşecul campaniei militare a lui Mehmed II era astfel evasitotal, singurele succese dobîndite fiind recuperarea, încă incertă, a părţilor de sud şi centrale dobrogene şi lichidarea capetelor de pod româneşti create la sud de Dunăre. Sultanului nu-i mai rămînea decît să-şi pună la adăpost resturile epuizate şi înspăimîntate ale oştirii, ordonînd retragerea şi recunoscîndu-şi astfel înfrîngerea. „Chiar şi împăratul — notează Chalcocondil — cuprins de uimire spunea că nu poate să îa ţara unui bărbat care face lucruri atît de mari şi ştie să domnească şi să se poarte cu supuşii lui într-un chip mai presus de firea omenească. Şi spunea că acest bărbat care săvîrşeşte asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult" [109].

Deşi otomanii, aşa cum rezultă din cronicile turceşti, au încercat să mistifice realitatea, vestea despre o mare izbîndă românească s-a răspîndit cu iuţeala fulgerului în întreaga Europă [110]. „Cu ruşine s-au întors [. . .]; au fost făcuţi praf", scria din Constantinopol, la 28 iulie, Domenico Balbi. La fel era înştiinţat din Adrianopol Aloisio Gabriel, rectorul de Candia, că „se vorbeşte şi confirmă existenţa unei mari înfrîngeri a turcului, şi, de asemenea, căderea întregii sale armate într-o condiţie proastă". Genovezii transmiteau şi ei mai departe că „turcii au făcut o adevărată demonstraţie de slăbiciune". De la Buda ştirile despre victorie erau transmise în Italia de Nicolae de Modrussa. Cronicile italiene şi îndeosebi ale Veneţiei, direct interesată, notau [111]: „au fost puşi pe fugă turcii şi bătuţi"; că Vlad „l-a bătut din nou, vitejeşte" pe sultan; că „a fost spartă armata turcilor" cu pierderi mari „de 30—40 de mii".

Din zona Tîrgovişte, Mehmed II a decis să se retragă spre răsărit pentru a face joncţiune cu „armata de la mare" la Brăila. Spera să-şi îmbarce răniţii şi bolnavii şi să-i transporte la Istanbul pe mare. Restul armatei, după o perioadă de refacere, urma să consolideze stăpînirea otomană în teritoriile dobrogene recuperate. Ocolind capitala, imposibil de cucerit, îndreptîndu-se spre Buzău, el a fost urmărit în permanenţă de către un corp de călărime munteană, „oaste ca de şase mii" care „ucidea pe oricine se răzleţea fie călăreţ, fie azap" [112]. Deplasarea se făcea cu mare încetineală; la fiecare popas corpul ienicerilor „înconjura tabăra cu palisade şi o întărea înăuntru palisadelor şi o ţinea închisă şi punea străji mai mari ca înainte şi poruncea (sultanul — *n.n.)* ca oştile să fie zi şi noapte sub arme" [113]. Era o întoarcere tristă pentru cuceritorul care visase bogăţiile româneşti, „fără pradă, fără izbîndă şi după ce a pierdut pe mulţi dintre ai săi" [114].

[109] *Ibidem,*
[110] D. Balbi, în *loc. cit.*, p. 39, 41.
[111] *Acte şi fragmente,* vol. III, p. 39, 83—84, 86.
[112] *Călători străini,* vol. I, p. 128.
[113] *FHDR,* vol. IV, p. 513.
[114] *Călători străini,* vol. I, p. 177.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În apropiere de Buzău a avut loc însă o luptă de întîlnire pe care Chalcocondil și cronicarii otomani s-au străduit să o prezinte ca pe o mare victorie a sultanului [115]. Cei 7 000 de luptători ai oastei destinate de Vlad apărării hotarelor nord-estice, urmărind pe akîngiii lui Ali bei Evrenosoglu, au interceptat „oastea de cercetare" a sultanului, care „mergea împrăștiată". Confundînd-o cu akîngiii, care realizaseră deja joncțiunea cu forțele principale, românii au atacat grosul oștirii dușmane pe cale de a-și pregăti locul de tabără. Pentru a căpăta răgazul necesar realizării dispozitivului de luptă sultanul a declanșat un contraatac cu oastea rumeliotă. Avangarda ei a fost însă nimicită de români, supraviețuitorii retrăgîndu-se în dezordine și răspîndind panică. Abia un nou atac otoman a restabilit situația, după care, intrînd în luptă eșalonul doi al oastei rumeliote, ienicerii și anatolienii conduși personal de sultan, călărimea munteană a trebuit să se retragă cu mari pierderi.

După această luptă însă atacurile călărimii muntene în loc să înceteze s-au înmulțit; detașamentele de hărțuire ale lui Vlad „fără să-și fi pierdut deloc din îndrăzneală, mai făceau cîte o mare ispravă", loveau neîncetat inamicul care se retrăgea „cu frică, spre Dunăre". Hotărîtoarea victorie obținută după atîtea eforturi nu a putut fi însă exploatată de Vlad Țepeș. Vîrfurile marii boierimi eliberate de teama transformării țării în pașalîc au deschis tratativele cu sultanul. În timp ce Mehmed II se instala cu rămășițele oastei la Brăila [116], pentru refacere, boierii, relatează cronicile turcești, „s-au lepădat de Dracul voievod și au trecut de partea fratelui său" [117]. Cu acordul lor, pentru a consolida poziția lui Radu în părțile răsăritene ale Munteniei, akîngiii au întreprins mai multe raiduri în regiune, de data aceasta încununate de succes. Avînd informațiile necesare au putut prăda nu numai rezervele de hrană și ascunzătorile de vite, dar au luat ca robi o parte din familiile și avutul curtenilor lui Vlad, al căror adăpost „din pădure" a fost aflat [118]. Radu cel Frumos, promițînd sultanului un tribut sporit la 12 000 de ducați în schimbul recunoașterii sale ca domn de către Poartă, a primit detașamentele de akîngii ca ajutor militar pentru realizarea scopurilor sale [119]. Mesagerii săi au început „a ispiti sufletele de valahi dacă nu cumva ar vrea să-l lase pe Dracula, înțelegîndu-se cu celălalt" [120]. Propagandă pentru Radu făceau boierii chiar în tabăra oștirii muntene unde, „scăpați de teama dușmanului, uitînd de tot binele avut de la Dragul au început să urzească lucrături dușmănoase pentru răpunerea lui Dragul, să se dea în lături de la slujba ostășească, să-i laude pe turci, să ponegrească isprăvile lui Dragul, să declare că izbînda va ajunge o dată mai dăunătoare învingătorilor decît învinșilor, și să susțină că ei nu pot răbda să-i aibe pe turci de dușmani, și să-și dea părerea că trebuie încheiată o alianță cu ei chiar cu stabilirea unui tribut — în timp ce Dragul, dimpotrivă, se străduia să-i îndemne să nu ceară pace la învinși, să se apere cu armele — și toate ale lor și să-i convingă să trăiască în libertate, în sfîrșit să spună răspicat că nu

[115] *FHDR*, vol. IV, p. 513—515; *Cronici turcești*, vol. I, p. 69—70, 202—203, 318—319.
[116] *Călători străini*, vol. I, p. 128.
[117] *Cronici turcești*, vol. I, p. 96, 126.
[118] Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 26; *FHDR*, vol. IV, p. 585.
[119] *Cronici turcești*, vol. I, p. 43, 94, 206; A. Decei, *op. cit.*, p. 118.
[120] D. Balbi, în *loc. cit.*, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

va îngădui niciodată, cît va trăi, ca Ţara Românească să ajungă tributară turcilor" [121].

În aceste condiţii noi, încredinţat că Radu cel Frumos va şti „să trateze cu dacii şi să aducă ţara sub ascultarea lui" [122], Mehmed II a fost bucuros să dea ordinul de plecare. După ce flota a îmbarcat răniţii şi animalele de povară, ieşind în largul mării, iar călărimea rumeliotă, „coborînd pe malul stîng", a trecut Dunărea în acelaşi loc de unde fluviul îşi îndreaptă cursul spre nord" [123], pe la vadul Silistrei, sultanul cu ienicerii şi oastea de Anatolia, traversînd marele curs de apă pe malul opus Brăilei, s-au deplasat spre sud restabilind stăpînirea otomană în Dobrogea. La 11 iulie Mehmed II a ajuns „în Adrianopol cu o armată numeroasă în dezordine, fără vreun semn de victorie, şi cu o parte a zisei armate sosise pe cale maritimă, cea mai mare parte pe jos pentru că, dintr-o foarte mare lipsă de alimente şi apă, grosul cailor lor au crăpat de foame şi sete şi acei care au rezistat au fost trimişi pe mare cu foarte mare dificultate" [124].

Invazia otomană din 1462 s-a soldat cu un adevărat dezastru militar. Mehmed II nu a reuşit — datorită eroicei rezistenţe opuse de poporul român, în frunte cu voievodul Vlad Ţepeş — să transforme Ţara Românească în paşalîc, să includă teritoriul românesc subcarpatic între graniţele Imperiului otoman.

Desfăşurarea războiului de apărare din 1462 evidenţiază trăsături notabile ale doctrinei, strategiei şi artei militare româneşti din acea epocă. Se poate afirma că efortul de apărare împotriva invaziei otomane din 1462 reprezintă una din concretizările fidele ale modelului românesc de apărare a patriei prin lupta întregului popor în epoca medievală.

Cum a reieşit din relatarea evenimenţială a războiului, Vlad Ţepeş a ridicat la arme oastea mare a ţării şi a aplicat strălucit strategia apărării în faţa unui invadator mai puternic. Concepţia doctrinară care a modelat evoluţia efortului militar în 1462 a fost, aşadar, cea tradiţională la români, conform căreia apărarea libertăţii patriei era o datorie a tuturor celor capabili să poarte arme şi să producă pierderi agresorului.

Scopul strategic al războiului de apărare a fost nimicirea armatei de invazie şi alungarea ei peste frontieră, evitarea ocupării parţiale sau totale a teritoriului ţării, premisă a transformării sale în paşalîc. Pentru aceasta oastea ţării a fost structurată în grupări de forţe cărora li s-au dat sarcini distincte în cîmpul strategic. Astfel, grosul oştirii române a primit misiunea să apere direcţia cea mai importantă — de la Dunăre spre capitala ţării, Tîrgovişte. O grupare importantă — alcătuită dintr-un detaşament de cavalerie de circa 7 000 de luptători, care constituia forţa mobilă de izbire, precum şi din unităţi de factură populară mobilizate local în cadrul oastei mari — a fost destinată respingerii oricărui atac inamic în părţile estice ale ţării şi protejării oraşelor-porturi de la Dunărea maritimă.

[121] *Călători străini*, vol. I, p. 177.
[122] *FHDR*, vol. IV, p. 515.
[123] N. de Modrussa, în *loc. cit.*, p. 167.
[124] „Columna lui Traian", NS, IV (1883), p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În cursul războiului de apărare din vara anului 1462 condus de Vlad Țepeș trebuie evidențiată planificarea minuțioasă a desfășurării întregului efort defensiv, conturîndu-se patru faze, ansamblul cărora era subordonat țelului strategic urmărit. Astfel, într-o primă etapă, comandamentul român a inițiat și condus execuția operației strategice de acoperire a liniei Dunării, pentru a interzice sau întîrzia forțarea marelui curs de apă. A urmat executarea cu succes a operației de măcinare progresivă a potențialului combativ și moral al adversarului. Cea de a treia etapă a inclus angajarea unei bătălii de anvergură pe timp de noapte, produsă exact în momentul în care forțele dușmane atinseseră cea mai scăzută capacitate de luptă. Și, în sfîrșit, cea de a patra fază, urmărirea și lovirea oastei de invazie pînă la alungarea resturilor ei peste frontiere.

În cuprinsul fiecărei etape a războiului de apărare, comandamentul român a făcut, de asemenea, o planificare laborioasă a modului de desfășurare, stabilind obiectivele de atins și succesiunea lor, forțele proprii care să fie angajate, precum și timpul și locul fiecărei acțiuni. În cuprinsul primei faze, apreciindu-se corect că nu poate fi interzisă forțarea fluviului de către inamic datorită marii lui superiorități în efective, comandamentul român a hotărît să ducă acțiuni de întîrziere, să lovească ofensiv dușmanul de la primul contact cu solul românesc, obligîndu-l să intre în dispozitivul de luptă încă de pe malul Dunării. În cea de a doua etapă, uzarea crescîndă a potențialului combativ al oastei invadatoare a presupus acțiuni militare neîntrerupte de hărțuire a acesteia — pe timp de zi și de noapte —, lovirea detașamentelor înaintate ale adversarului, precum și interzicerea oricăror facilități logistice în deplasarea acestuia. În faza a treia comandamentul român a ales modalitatea aplicării unei lovituri îndrăznețe, pe timp de noapte, asupra întregii armate dușmane, urmărind nimicirea comandamentului suprem al acesteia și producerea unor pierderi atît de mari adversarului, încît să-i impună retragerea ca singura alternativă rațională. În cursul ultimei faze lovirea neîncetată a inamicului pe itinerarul de retragere a fost concepută de comandamentul român ca modalitate de dezarticulare a dispozitivului de marș al acestuia.

Din punct de vedere tactic, comandamentul român a adoptat soluții realiste, viabile, în măsură să compenseze inferioritatea în efective față de inamic, să obțină rezultate maxime cu forțe minime. Ceea ce a constituit o caracteristică a desfășurării întregii campanii a fost articularea de către comandamentul român a unor grupări de forțe de tărie variabilă — de la 500 la 7 000 de militari — și utilizarea acestora în cîmpul tactic, uneori și operativ, cu eficiență maximă. Capul de pod realizat de inamic pe malul stîng al fluviului, în cursul operației de forțare, a fost imediat angajat de un astfel de detașament de cavalerie a cărui acțiune a silit dușmanul să ia măsuri de apărare disproporționate. În același mod, în cursul acțiunilor de hărțuire ale fazei a doua a campaniei, detașamente românești, îndeobște de cavalerie, deplasîndu-se cu rapiditate pe itinerarul de marș al oastei invadatoare, au fost în permanent contact de luptă cu acesta, nu i-au dat posibilitatea să-și extindă controlul asupra unor zone mai întinse ale țării. Se poate aprecia că, din punct de vedere tactic, războiul de apărare din vara lui 1462 a cristalizat o manieră specific românească de utilizare a detașamentelor mici, dar extrem de mobile în cadrul luptei întregului popor. Misiunea lor nemijlocită s-a vădit a fi controlul neîntrerupt al itinerarului de deplasare a inamicului și stăpînirea fermă a propriului teritoriu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Totodată s-a detaşat modalitatea de constituire a dispozitivelor de luptă pe timpul acţiunilor de hărţuire sau atacurilor de noapte. De obicei, tabăra inamicului a fost atacată simultan de două grupări de forţe acţionînd din direcţii opuse, iar dispozitivul de marş al oastei otomane a fost angajat concomitent în mai multe părţi.

În ansamblu, războiul de apărare din 1462 se reliefează ca un punct de vîrf al strategiei şi artei militare româneşti, cu forme şi procedee de luptă originale aplicate pentru nimicirea agresorului, care s-au înscris la loc de frunte în tezaurul experienţei milenare a poporului nostru. Folosind întreaga experienţă de luptă moştenită de la înaintaşi, el însuşi un mare gînditor militar, Vlad Ţepeş şi-a adus o însemnată contribuţie în ceea ce priveşte aplicarea practică a strategiei luptei întregului popor, tradiţională în istoria naţională în efortul de apărare a patriei. El a aplicat cu ingeniozitate şi eficienţă procedeul pămîntului pîrjolit, făcînd din teren aliatul cel mai fidel al românilor în contextul războiului popular de apărare, obligîndu-l pe inamic să dea lupta în condiţiile de spaţiu şi timp impuse de el. A folosit lupta de hărţuire, ambuscada, atacurile pe timp de noapte bazate pe utilizarea elementului surpriză, dezinformarea inamicului, avînd ca scop scăderea capacităţii de luptă a oştirii invadatoare prin demoralizarea efectivelor acesteia.

Vlad Ţepeş, domn al Ţării Româneşti Muntenia, gravură germană de epocă

Cuceritorului Constantinopolului, Mehmed al II-lea, Vlad Ţepeş a reuşit să-i opună întreaga forţă combativă a „ţării", subordonată unei voinţe unice, unui comandament ales cu pricepere şi discernămînt din rîndul luptătorilor celor mai pricepuţi şi cu dragoste de ţară. „Vitejii" şi căpitanii săi au fost promovaţi din popor, majoritatea din sînul ţărănimii, clasa care „a constituit — după cum apreciază tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, timp de sute şi sute de ani, principala forţă socială, patriotică, progresistă, revoluţionară a societăţii", care „a jucat rolul hotărîtor atît în dezvoltarea economico-socială, în creşterea forţelor de producţie din ţara noastră, cît şi în lupta pentru dezvoltarea şi păstrarea fiinţei naţionale, pentru scuturarea jugului dominaţiei străine şi cucerirea independenţei şi neatîrnării" [125]. Ostaşii-ţărani ai lui Vlad au apărat întreg pămîntul Ţării Româneşti, de la Dunăre unde flota otomană nu s-a putut înstăpîni pînă la munţii transformaţi într-o cetate naturală a rezistenţei. Vlad însuşi, pildă de vitejie şi eroism, luptînd adesea în primele rînduri, conducînd personal atacurile asupra taberelor duşmane, s-a impus ca un vajnic apărător al independenţei ţării sale, un mare domn şi comandant de

[125] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura Politică, Bucureşti, 1974, p. 885—886.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

oşti, unul dintre acei străluciţi conducători ai poporului român „care au pus mai presus de orice libertatea şi neatîrnarea patriei"; „luptînd cu vitejie împotriva cotropitorilor, ei au făcut posibile succesele de mai tîrziu în înfăptuirea statului naţional român, au pregătit condiţiile pentru dezvoltarea naţiunii române" [126].

Răsplata însă nu i-a fost pe măsura meritelor. Pentru marele conducător român, al cărui geniu a condus oastea populară a Ţării Româneşti spre victorie, cursul evenimentelor a luat o întorsătură dramatică în toamna anului 1462. Părăsit de curteni, cărora Radu le deţinea familiile ca ostatice [127], însoţit de o mică gardă de apropiaţi, Vlad Ţepeş s-a refugiat în Transilvania, sperînd să obţină de aici ajutorul rudei şi aliatului său Matei, neştiind că acesta intrase în tratative cu rivalul său. „Fugind din ghiarele leului, a ales ghiarele unei păsări de pradă", comentează metaforic cronicarul turc Tursun bei. Urîndu-l „încă dinainte" pentru gloria sa militară, regele Ungariei „nu a lăsat să-i scape prilejul şi l-a prins şi l-a vîrît în temniţă" legat „în lanţuri şi ţepuşe" [128]. Fiind luat prizonier „în munţii Transilvaniei", probabil la Rucăr, prin trădare, el a fost întemniţat de saşi care, după Chalcocondil, „l-au acuzat de omor în faţa regelui peonilor". Măsluirea de către acuzatori a adevărului, mergînd pînă la a-l învinui pe Vlad de trădare şi înţelegere cu turcii, îi convenea lui Matei care, deşi încasase banii papei, nu se evidenţiase cu nimic în „cruciadă". Apoi atenţia sa era concentrată spre Germania, Polonia şi Moldova, încît, fără a supăra papalitatea, starea conflictuală cu Poarta trebuia lichidată. Prins în jocul de interese al regelui Ungariei, Vlad urma să dispară. A fost aruncat „în temniţă şi a stat la Visegrad, pe Dunăre, la patru mile mai sus de Buda, 12 ani" [129]. Imaginea sa, prin *Povestirile germane*, a fost deformată pentru a i se justifica soarta. Însăşi opera sa, în condiţiile în care alianţa ţărilor române nu a putut — datorită factorilor externi — să funcţioneze, nu a rezistat. În scurt timp sultanul a smuls românilor, din nou „ajunşi tributari turcilor", Giurgiul şi Turnu. Radu cel Frumos nu s-a putut împotrivi restabilirii hotarelor la Dunăre şi în nordul Dobrogei, aşa cum fuseseră înainte de 1461 [130].

Monumentul lui Vlad Ţepeş din Tîrgovişte

Lupta pentru refacerea unităţii de acţiune a ţărilor române în scopul înlăturării suzeranităţii Porţii şi apărării integrităţii teritoriale trebuia luată de la început şi aceasta a fost misiunea istorică a lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei.

[126] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. 2, Editura Politică, Bucureşti, 1968, p. 306.
[127] *FHDR*, vol. IV, p. 515.
[128] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 72, 206, 457.
[129] *Cronicile slavo-române*, p. 212. *Călători străini*, vol. I, p. 128.
[130] *Călători străini*, vol. I, p. 179; Donado da Lezze, *op. cit.*, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ridicarea steagului luptei antiotomane de către Ştefan cel Mare, vărul şi aliatul său, va atrage implicit şi eliberarea lui Vlad Ţepeş, în urma cererilor exprese adresate regelui Matei (25 iunie 1475).

Refacerea frontului unic românesc de luptă presupunea venirea pe tronul muntean a unui domn îndrăzneţ şi iscusit şi acesta nu putea fi decît Vlad Ţepeş, principele care, după moartea lui Iancu de Hunedoara, se afirmase ca un adevărat continuator al său pe linia refacerii blocului politico-militar al ţărilor române. Anii de captivitate nu vor reuşi să-i micşoreze prestigiul, contribuind, dimpotrivă, la restabilirea adevărului asupra faptelor sale, oameni de cultură cunoscuţi ca Filippo Buonaccorsi Callimachus sau papa Pius al II-lea ridicîndu-se împotriva defăimătorilor, în apărarea sa [131]. Cu mare bucurie va fi anunţată în Italia, la 18 iulie 1475, vestea repunerii „în demnitatea sa" a eroului, de către Florius de Roverella, solul ducelui Ferrarei la Buda [132]. Din acest moment îl vom regăsi, scurt timp, pe Vlad Ţepeş sprijinit şi sprijinindu-l pe Ştefan cel Mare în realizarea idealului comun lor şi tuturor românilor — cucerirea deplinei independenţe statale româneşti.

[131] În această perioadă este lansată teoria, considerată adevăr incontestabil cîteva decenii după moartea lui Vlad Ţepeş, că supranumele său „Dracula" sau „Dragulia" derivă din românescul „drag", fiind „un diminutiv de mîngîiere" dat de popor „pentru însemnătatea isprăvilor săvîrşite" de el împotriva turcilor *(Călători străini*, vol. I, p. 400).

[132] A. Veress, *Fontes rerum Transilvanicarum*, vol. IV, Budapesta, 1914, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE — MOMENT CULMINANT AL EFORTULUI MILITAR ROMÂNESC PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI STATALE

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE

În cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea spaţiul carpato-danubiano-pontic cunoaşte un ritm accentuat al progresului economic, aflat într-o organică interdependenţă cu fenomenul demografic. Sporul demografic, datorat dezvoltării economice, a antrenat, în mod necesar, modificări în toate domeniile de activitate umană.

O caracteristică a epocii a constituit-o, în primul rînd, creşterea producţiei agricole, stimulată de răspîndirea unor tehnici superioare, de dezvoltarea pieţei interne şi de cererile pieţei externe, spaţiul românesc fiind integrat în circuitul economic internaţional. Necesităţile de consum ale oraşelor, solicitările pieţelor europene, dezvoltarea la sate a economiei băneşti, toate acestea au transformat produsele agricole — cereale, carne, piei, legume, fructe, vin, miere etc. — în marfă, agricultura impunîndu-se ca principalul sector al economiei. În condiţiile evidenţiate, domeniile nobiliare sau boiereşti şi-au orientat o parte apreciabilă a produselor spre desfacerea pe pieţele externe; goana după cîştiguri a marilor feudali a atras în mod firesc agravarea situaţiei principalilor producători direcţi — ţăranii liberi sau aserviţi. Ţărănimea liberă, rezistînd concurenţei şi rapacităţii marilor posesori de pămînturi, a căutat să se pună sub scutul autorităţii centrale, devenind, alături de orăşenime şi de mica boierime sau de cnezimea ardeleană, principala susţinătoare a politicii centralizatoare a domniei.

Creşterea producţiei agricole a permis, totodată, accelerarea procesului de desprindere a economiei urbane de cea sătească, adîncirea caracterului comercial-meşteşugăresc al oraşelor şi a specializării în cadrul meşteşugurilor. S-au introdus tehnici noi pentru sporirea productivităţii muncii, s-au înmulţit, îndeosebi în oraşele transilvane, breslele, fapt ce denotă o diversificare a producţiei meşteşugăreşti, capabilă, prin intermediul schimburilor interne, să asigure necesarul întregii societăţi.

Creşterea importanţei economice a oraşelor a sporit însemnătatea socială şi politică a vîrfurilor negustorimii şi marilor proprietari de ateliere producătoare. Spaţiul românesc a continuat să deţină un loc proeminent în comerţul de tranzit din estul şi sud-estul Europei, Chilia şi Cetatea Albă, apoi, după căderea acestora sub dominaţia otomană (1484), Brăila şi Galaţi, ca principale oraşe-porturi situate pe marile artere comerciale care legau centrul şi regiunile

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nordice ale continentului de pieţele Levantului, înscriindu-se în rîndul marilor centre comerciale internaţionale.

Ca o consecinţă a întregii dezvoltări economice, domnia, ea însăşi mare proprietară de pămînturi şi producătoare pentru piaţă, dispunînd de veniturile vămilor, ocnelor, de cele asigurate de impozite etc., şi-a întărit considerabil autoritatea, lărgindu-şi baza socială. Domnia a fost sprijinită în acţiunea de întărire a autorităţii centrale şi în eforturile militare de apărare a independenţei şi integrităţii teritoriale de categoriile şi păturile sociale de mijloc: boierime sau nobilime mică şi mijlocie, clerul inferior, orăşenimea în ansamblu şi ţărănimea, atît cea liberă, cît şi cea aservită. Programul politic intern al domniei, reflectat în documente, probat faptic prin întăriri de danii, privilegii comerciale şi pe cîmpul de luptă, urmărea constant realizarea unei guvernări autoritare pe linia centralizării statului.

Independenţa economică, unitatea etnică, un peisaj social cvasiidentic, comunitatea de limbă, tradiţii, credinţă, împletite într-o unică trăire spirituală, larga circulaţie a producţiilor orale, a cuvîntului scris, a stilurilor arhitectonice, identitatea de interese constituiau premise ale realizării unităţii politice în scopul salvgardării independenţei, a însăşi fiinţei naţionale a poporului român. În faţa permanentei ameninţări a marilor puteri vecine expansioniste, poporul român, în ansamblul său, a dobîndit în această epocă, sub incidenţa glorioaselor fapte de arme ale voievozilor care au oprit la Dunăre ofensiva otomană spre centrul Europei, „o înaltă conştiinţă naţională" [1]. Ea a constituit principalul factor care a servit nu numai consolidării statalităţii româneşti pe plan intern, ci şi creării frontului unic de luptă al ţărilor române ca bloc politico-militar antiotoman. Programul de cimentare a acestei unităţi, realizată anterior de Iancu de Hunedoara, va fi reluat cu o nouă energie de către Ştefan cel Mare. Politica acestuia, care a vizat reconstituirea unităţii statalităţii româneşti în expresia politico-juridică medievală a relaţiilor de suzeranitate-vasalitate, anunţa deja epoca lui Petru Rareş de deschidere a luptei pentru înfăptuirea „ideii dacice" a unităţii statale.

Susţinute de o politică internă vizînd sporirea rolului autorităţii centrale, concepute pornind de la posibilităţile economico-demografice şi ale mijloacelor financiare de care dispuneau principatele, liniile directoare ale politicii externe aveau ca scop, într-o unanimitate de vederi, păstrarea independenţei şi integrităţii teritoriale în faţa agresiunii străine, în primul rînd otomane, consolidarea blocului politico-militar unitar al ţărilor române şi încadrarea sa într-un larg sistem de alianţe pe arena internaţională. Într-o mai largă perspectivă, epoca Ştefan cel Mare, de mari acumulări în toate domeniile, de sporită efervescenţă politică şi activizare a conştiinţei româneşti, afirmă deja, ca ţel suprem, necesitatea închegării „Magnei Valahia", ca unitate politico-militară, într-o structură superioară, aceea a statului unitar al tuturor românilor.

„Ideea dacică" nu putea fi însă materializată în condiţiile în care statalitatea românească era ameninţată de trei mari puteri ale lumii medievale aflate în plină expansiune: Polonia la nord, dispunînd şi de potenţialul militar al Lituaniei, Ungaria la vest şi Imperiul otoman care, asigurîndu-şi din 1475 supunerea şi sprijinul armat al hanului Crimeei, ameninţa frontiera sudică a ţărilor române.

[1] R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains*, Paris, 1937, p. 53.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CADRUL INTERNAȚIONAL AL EPOCII LUI ȘTEFAN CEL MARE

Importante pentru întreaga Europă și cu atît mai mult pentru cea de răsărit, consecințele căderii Constantinopolului nu au fost mai puțin însemnate pentru evoluția Imperiului otoman. Legătura dintre provinciile sale europene și cele asiatice era întărită, iar procesul de consolidare statală se va desfășura în jurul unei capitale ideal așezate, care va redeveni, sub noua stăpînire, printr-o acțiune politică de largă perspectivă, cel mai populat oraș al Europei. Mișcările de trupe între cele două părți ale imperiului au fost mult ușurate, ceea ce va facilita acțiunile militare ulterioare; în același timp, stăpînirea puternicei cetăți de pe Bosfor înlesnea acțiunile navale în zona Strîmtorilor, precum și în Mediterana răsăriteană și în Marea Neagră.

Una dintre primele direcții ale presiunii otomane după intrarea sultanului în Constantinopol a fost cea a Mării Negre, a cărei „cheie" se afla acum în mîinile sale. Sprijinîndu-și expansiunea pe expediții navale de intimidare, Mehmed al II-lea a silit la plata tributului Trapezuntul, Mangupul, Caffa genoveză, Moldova. Începea astfel un proces de dobîndire de către Imperiul otoman a dominației pontice, care se va încheia către sfîrșitul secolului al XV-lea.

Uriașul efort militar făcut de sultan în anul 1456 pentru cucerirea Belgradului și deschiderea drumului spre Pannonia a rămas, așa cum s-a arătat, fără rezultat datorită rezistenței conduse de Iancu de Hunedoara. Belgradul avea să rămînă în stăpînirea Ungariei încă șase decenii și jumătate. Problema sîrbească rămînea însă pe mai departe deschisă.

Competiția dinastică iscată după moartea succesorului lui Gheorghe Branković, despotul Lazăr, și lupta dintre partidele filoungar și filootoman, agravată de puternicul curent anticatolic care slujea cauza turcească, urcarea pe tron în cele din urmă (martie 1459), sub protecția lui Matei Corvin, a lui Štefan Tomašević, fiul regelui Bosniei, Štefan Tomaš, a precipitat rezolvarea „problemei sîrbești". Campania otomană din 1458 a avut ca rezultat cucerirea celei mai mari părți a despotatului sîrbesc. Expediția condusă de sultan în 1459 s-a soldat cu ocuparea capitalei țării, puternica fortificație Smederevo (Semendria), punîndu-se capăt, pentru multă vreme, statului sîrbesc.

Sfîrșitul anilor șaizeci părea că va ridica probleme serioase Imperiului otoman. În Apus, papa Pius II continua eforturile de cruciadă, pentru organizarea căreia se întrunise în 1459 Conciliul de la Mantova; mai grave încă apăreau în Răsărit intențiile de luptă comună ale unei alianțe de puteri antiotomane, care cuprindea pe împăratul Trapezuntului, emirii de Karaman și de Kastamonu, principii georgieni și pe Uzun Hasan, hanul statului turcoman al Oii Albe. Dar, ca și puterile europene, cele asiatice n-au fost în stare să organizeze o acțiune unitară. După ce, în 1460, atacată pe mare și pe uscat, a fost cucerită colonia genoveză de la Amastris, pe coasta de sud a Mării Negre, în anul următor, în fruntea unei armate, sprijinite de flotă, sultanul Mehmed II a anexat emiratul Kastamonu cu portul Sinope și, întîmpinat în cale de solia de pace a lui Uzun Hasan, a străbătut munții nord-anatolieni, a primit predarea Trapezuntului, punînd astfel capăt ultimului stat bizantin. Întregul țărm de miazăzi al Mării Negre era acum în stăpînirea Imperiului otoman.

Campania sultanului din primăvara anului 1463 pusese capăt existenței regatului Bosniei, care, lipsit de sprijin din afară, căzuse fără rezistență. O vie împotrivire a fost însă întîmpinată în Herțegovina — regiune autonomă sub

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conducerea ducelui (herţeg, de unde si numele regiunii) Ştefan Vukcić — a cărei anexare va mai întîrzia încă doi ani (1465). Din Bosnia, raiduri vor fi organizate spre Dalmaţia şi Croaţia, iar, începînd din 1469, pînă în Slovenia habsburgică.

În 1463 a intervenit războiul Veneţiei cu Imperiul otoman, care se va desfăşura, cu întreruperi, pînă în 1479. În prima parte a războiului, alături de Veneţia a luptat Ungaria, ale cărei forţe militare au desfăşurat acţiuni în Bosnia. În acelaşi timp, trupele albaneze, în frunte cu Skanderbeg, rezistau cu îndîrjire succesivelor expediţii otomane, conduse, unele, de însuşi sultanul; remarcabilă a fost apărarea cetăţii Kruja, în cursul îndelungatelor asedii la care au supus-o forţele otomane; în ianuarie 1468, tocmai în timpul unei expediţii turceşti, eroul poporului albanez, Skanderbeg, a murit, dispariţia lui avînd importante consecinţe pentru situaţia ulterioară din Albania.

În ceea ce priveşte războiul purtat de Veneţia, care îşi avea teatrul de desfăşurare a acţiunilor militare în Peloponez şi în Marea Egee, el a fost dus, de ambele părţi, pînă în 1470, fără multă vlagă şi cu stăruitoare încercări de a se ajunge la pace. Rezultatul principal al acestei confruntări armate l-a constituit, în 1470, pierderea Eubeei, principală bază veneţiană în răsărit, cucerită de trupele terestre, cu sprijinul unei puternice flote otomane, în ciuda rezistenţei eroice a garnizoanei şi a populaţiei.

Un aliat care a dat speranţe Veneţiei în anii care au urmat a fost Uzun Hasan, ale cărui stăpîniri asiatice crescuseră între timp cu o mare parte din Iran; lunga campanie din 1472—1473 s-a încheiat însă cu grava înfrîngere suferită de hanul turcoman la Otluk-beli, în Anatolia răsăriteană.

În toamna anului 1473 intra în mod efectiv în lupta antiotomană Moldova lui Ştefan cel Mare. Riposta din partea Porţii va veni în ianuarie 1475, cînd a pătruns în Moldova marea oştire comandată de Süleyman Hadîm (Soliman Hadîmbul), beilerbeiul Rumeliei, care, în vara precedentă, asediase fără succes Skodra albaneză, apărată cu sprijinul Veneţiei. Marea victorie de la Vaslui (Podul Înalt) ar fi putut marca începutul unei acţiuni militare antiotomane de anvergură dacă, în cursul primăverii, Veneţia n-ar fi acceptat un armistiţiu de şase luni cu sultanul.

Întreruperea ostilităţilor cu Veneţia a dat lui Mehmed II răgazul de care avea nevoie pentru a duce nestînjenit la capăt proiectele sale pontice în Crimeea genoveză. Expediţia maritimă otomană din 1475 în Crimeea a avut un succes deplin, principala colonie a Genovei, Caffa, predîndu-se după şase zile de asediu (6 iunie). Flota otomană a ajuns pînă la Tana, vechiul centru de negoţ veneto-genovez la vărsarea Donului în Marea de Azov, care a fost, de asemenea, ocupată. Cel din urmă a căzut Mangupul, în decembrie acelaşi an.

Expediţia din 1475 nu a determinat numai sfîrşitul coloniilor italiene din nordul Mării Negre — în acelaşi an Genova pierdea şi insula Samos, în Marea Egee, lîngă coasta Asiei Mici — şi crearea, în această regiune, a unei zone de stăpînire otomană directă, ci şi intrarea Hanatului Crimeei în vasalitatea sultanului, situaţie care va apăsa greu asupra ţărilor române creînd, din punct de vedere strategic, o gravă ameninţare de flanc.

Efortul principal otoman în 1476 va fi îndreptat împotriva Moldovei. Intervenţia lui Matei Corvin, avînd cu sine pe Vlad Ţepeş, din primele luni ale anului, se încheiase cu un succes care părea să deschidă calea unei masive prezenţe ungare în lupta antiotomană: cucerirea Sabaćului, importantă poziţie pe rîul Sava, nu departe de Belgrad. Moldova se va găsi însă singură în faţa

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atacului otoman, condus de data aceasta de însuşi Mehmed II Cuceritorul. Veneţia îi va trimite domnului român Ştefan cel Mare un ambasador cu daruri, regele polon se va mărgini la intervenţii ineficace faţă de Poartă, iar cel al Ungariei îi va trimite un corp de oaste, însă cu destulă zăbavă, astfel ca să ajungă la hotar după ce sultanul poruncise retragerea. Încercarea de a scoate din luptă Moldova a eşuat încă o dată, dar planurile lui Ştefan cel Mare de largă acţiune comună în regiunea ponto-danubiană nu vor găsi nicăieri ecou.

Anii 1477—1478 au cunoscut noi incursiuni pustiitoare în Croaţia, Slovenia şi Carinthia, în timp ce se desfăşura ultima fază a războiului cu Veneţia, avînd ca principală direcţie a presiunii otomane Albania, cu dublul scop ca prin eliminarea republicii italiene de aici să i se submineze dominaţia în Adriatica şi să se creeze o bază de atac asupra Italiei. Kruja, vechea capitală a lui Skanderbeg, al cărui nou asediu a început în 1477, a rezistat, mai bine de un an, capitulînd numai în cursul campaniei conduse de Mehmed II, în 1478. Cel de al doilea asediu al Skodrei, posesiune veneţiană din 1396, început la 22 iunie, a dat loc, ca şi cel al Krujei, unei rezistenţe înverşunate. Nereuşita asalturilor la care a fost supusă cetatea l-a făcut pe sultan să părăsească la începutul toamnei Albania, dar Skodra rămînea pe mai departe blocată şi tot mai bîntuită de foamete.

Un deceniu şi jumătate de război pe mare şi pe uscat, dus pe fronturi atît de depărtate, chiar dacă sărac în acţiuni de mare răsunet, reprezentase pentru Veneţia un enorm consum de mijloace materiale şi de forţe umane; secătuită de putere, fără nici un sprijin din afară, într-o Italie divizată şi veşnic la pîndă, ea s-a văzut silită să caute pacea cu Imperiul otoman, pe care a şi obţinut-o în ianuarie 1479, dar cu preţul unor grave amputări din posesiunile sale de dincolo de mare: Eubeea, în primul rînd; insula Lemnos, aproape de intrarea în Dardanele; Argosul şi Maina în Peloponez; Kruja şi Skodra în Albania, unde Veneţia nu mai păstra decît Durrës (Durazzo), Ulğin (Dulcijno) şi Antivari.

Dacă în ultimul an al domniei încercarea de a elimina prezenţa cavalerilor ioaniţi din Egeea prin cucerirea Rhodosului a eşuat cu pierderi grele pentru atacatori, în schimb Mehmed II a reuşit o acţiune care indica direcţia năzuinţelor sale şi care avea să aibă un mare răsunet în Europa vremii. Plecată de la Vlora (Valona), o flotă otomană a traversat cei 70 de kilometri ai strîmtorii, transportînd armata care, la 11 august 1480, a intrat în Otranto, posesiune a regatului napolitan; un cap de pod otoman era astfel creat pe teritoriul Italiei [2]. El putea servi ca bază de plecare pentru împlinirea visului sultanului Mehmed de a ajunge la Roma. La 4 mai 1481 cuceritorul Constantinopolului murea, lăsînd fiului său Baiazid II un imperiu în plină ascensiune.

Se părea că prezenţa otomanilor la Otranto va duce, în sfîrşit, la crearea ligii antiotomane urmărite de atîta vreme de papa Sixt IV, ale cărei perspective de succes erau lărgite de moartea lui Mehmed II şi de tulburările ce i-au urmat în imperiu. Dar, în timp ce Ştefan cel Mare relua armele pentru a-şi asigura, prin schimbarea domnului Ţării Româneşti, favorabil şi obligat faţă de Poartă, poziţii înaintate la Dunăre, proiectul genovez de recuperare a coloniilor din Marea Neagră nu ducea la nimic, iar în Apus, eliminarea bazei otomane de la Otranto (septembrie 1481) nu a mai fost urmată de debarcarea proiectată

[2] Pentru implicaţiile româneşti ale acestui eveniment, vezi Ştefan Andreescu, *Ultima fază a raporturilor dintre Moldova şi Genova*, în AIIAI, XIX (1982), p. 210—216.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pe celălalt mal, la Valona. Ducînd pînă la capăt politica pontică a părintelui său, Baiazid II va cuceri, trei ani mai tîrziu, ultimele porturi rămase libere, fortărețele românești Chilia și Cetatea Albă (1484).

Către sfîrșitul secolului a apărut din nou perspectiva închegării unui front mai larg antiotoman; acordul polono-ungar din 1498 arăta hotărîrea purtării în comun a războiului împotriva Porții, contîndu-se și pe sprijinul lui Ștefan cel Mare, cum s-a menționat de altfel și în tratatul moldo-polon din 1499. Ștefan va intra din nou în luptă, dar Polonia se va feri să o facă. Ungaria, care încheiase în 1495 un armistițiu pe trei ani cu sultanul, s-a aliat, în 1501, cu Veneția și cu papa în vederea participării la războiul care începuse, pentru Veneția, încă din 1499. Tratatul pe șapte ani încheiat în 1503 de regele Vladislav II cu Poarta cuprindea Moldova și Țara Românească alături de Ungaria, ca state cu obligații limitate față de Imperiul otoman.

Domnia, socotită nerăzboinică a lui Baiazid II, calificativ îndreptățit întrucîtva atunci cînd e judecată în raport cu cele ale predecesorului și ale succesorului său, încheiase, totuși, transformarea Mării Negre în „lac turcesc" și desăvîrșise opera lui Mehmed II în ce privește supunerea și organizarea în cadrul sangeacurilor a unor teritorii din Peninsula Balcanică — Herțegovina, Muntenegru, Albania.

În toată această etapă istorică statele europene nu au reușit să răspundă apelurilor periodice la cruciadă lansate de papalitate și să dea o ripostă concertată agresiunii otomane. Ungaria și Imperiul romano-german se suspectau reciproc de intenții dușmănoase. Polonia, la rîndul ei, își orienta eforturile îndeosebi spre Baltica și datorită uniunii cu Lituania, spre răsărit, unde statul rus sub conducerea lui Ivan III își sporise considerabil teritoriile anexînd cnezatele Iaroslavului (1463), Rostovului (1474), Tverului (1485) și înlăturase vasalitatea față de tătari (1480). Spre sfîrșitul domniei Ivan III a deschis seria războaielor cu Ordinul livonian și Uniunea polono-lituană, cîștigînd importante teritorii.

Cu toate insuccesele de moment, în permanenta luptă cu feudalitatea germană și Rusia, Polonia regelui Cazimir IV Jagello se afirma ca una dintre cele mai însemnate puteri militare ale epocii. Îndeosebi după 1471 cînd Vladislav, fiul lui Cazimir, devine rege al Cehiei, iar din 1490, la moartea lui Matei Corvin, și al Ungariei, influența polonă în centrul și răsăritul Europei s-a extins considerabil. Legăturile dinastice nu au servit însă angajării Ungariei și Poloniei într-o ligă antiotomană, ambele state, îndeosebi Polonia, încercînd să-și impună suzeranitatea asupra spațiului românesc, acțiune terminată cu dezastrul din Codrii Cosminului (1497).

Eșecul ideii de cruciadă antiotomană în cei cincizeci de ani care urmaseră căderii Constantinopolului, pînă la moartea lui Ștefan cel Mare, demonstrase nu numai imposibilitatea constituirii unei forțe creștine unice, ci și faptul că în Europa o singură forță politico-militară, luptînd pentru apărarea propriului teritoriu, se împotrivise cu consecvență înaintării otomane, aceea a poporului român, constituind totodată un sprijin pentru efortul de eliberare al albanezilor, sîrbilor și bosniacilor. Secretul victoriilor care au uimit pe contemporani a constat în forța de neînvins a întregului popor ridicat ca un singur om pentru apărarea fruntariilor spațiului românesc în fața unor impresionante armate de invazie.

Așadar, într-o ambianță internațională definită de o creștere fără precedent a agresivității puterilor învecinate, statele românești și-au urmat constant și perseverent propria linie politică: aceea a salvgardării independenței și a

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

integrității vetrei străbune pe temeiul realizării propriei unități politico-militare. Timp de o jumătate de secol, această linie de politică externă, dublată firesc de un uriaș efort de apărare în fața invaziilor străine, a înscris pe români între cei mai activi factori politici de pe întregul continent.

ÎNCEPUTUL DOMNIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE. ORIENTĂRILE POLITICE EXTERNE ȘI ACȚIUNILE MILITARE ALE ȚĂRII ROMÂNEȘTI MOLDOVA ÎN ANII 1457—1467

Înscăunarea lui Ștefan cel Mare urmează în istoria Moldovei unei etape de un sfert de secol în care amestecul brutal al puterilor învecinate dusese la cedarea celor mai însemnate fortificații de frontieră ale Moldovei: Chilia și Hotinul. Rămas singur cîrmuitor al țării în mai 1455, voievodul Petru Aron și boierimea cu care guverna au fost puși în fața planurilor de dominație asupra bazinului pontic ale noului stăpînitor al Constantinopolului și al Strîmtorilor, Mehmed II [3]. Impunerea țărilor riverane la tributul către Poartă a fost asociată, încă din vara anului 1454, cu presiunea militară exercitată de o mică flotă otomană în Marea Neagră, soldată cu debarcări și atacuri la Cetatea Albă și în Crimeea [4].

Soluția adoptată de Petru Aron și sfetnicii săi în urma consiliului de la Vaslui (5 iunie 1456) a fost de a accepta plata unui tribut de 2 000 de zloți ungurești. „Noi însă — căuta să se disculpe Petru Aron — nu am fost datori să le-o dăm, dar să ne apărăm [nu putem] nicidecum, pentru că nu avem nici un fel de sprijin și de ajutor din nici o parte, așa cum au avut înaintașii noștri; iar nedîndu-le, ei singuri vor lua" [5]. Într-un sens mai larg, acum, la 1456, se inaugurau raporturile speciale dintre Moldova și Imperiul otoman, obligațiile *păcii legate* între cele două puteri fiind incluse în acte de tipul ahdnamelelor sau, ulterior, capitulațiilor. Răscumpărarea păcii cu Imperiul otoman a fost confirmată imediat de sultanul Mehmed II prin acordarea privilegiului său pentru Cetatea Albă, la 9 ianuarie 1456, ce stabilea libertatea negustorilor români de a naviga și a face comerț la Adrianopol, Bursa și Istanbul [6]. „Închinarea" de la Vaslui [7] a pecetluit însă portretul politic al voievodului Petru Aron. Pentru răstimpul domniei sale *Letopisețul de la Putna (II)* adaugă consemnării odiosului asasinat de la Reuseni doar știrea de gravă rezonanță prin laconismul său: „și în vremea lui s-a început darea turcească" [8].

[3] Șerban Papacostea, *Die politischen Voraussetzungen für die witschaftliche Vorherrschaft des osmanischen Reiches im Schwarzmeergebiet (1453—1484)*, în „Münchner Zeitschrift für Balkankude", 1. Bd., 1978, p. 217—245.

[4] Georges I. Brătianu, *La mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969, p. 314.

[5] *DRH, A*, vol. II, p. 85, 86.

[6] N. Iorga, *Privilegiul lui Mahommed al II-lea pentru Pera (1 iunie 1453)*, în AARMSI, s. II, tom XXXVI (1913—1914), p. 80—82; idem, *Actul lui Mohammed al II-lea pentru negustorii din Cetatea Albă (1456)*, în RI, nr. 4—6/1924, p. 105.

[7] Leon Șimanschi, *„Închinarea" de la Vaslui (5 iunie 1456)*, în AIIAI, XVIII (1981), p. 613—637; Șerban Papacostea, *La Moldavie état tributaire de l'Empire ottoman au XVe siècle; le cadre international des rapports établis en 1455—1456*, în RRH, nr. 3/1974, p. 445—461.

[8] *Cronicile slavo-române*, p. 56, 61.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Concomitent, Petru Aron a ales calea recunoaşterii suzeranităţii regelui Cazimir IV, la 1 octombrie 1455 domnul Moldovei angajîndu-se să presteze cuvenitul *auxilium* împotriva oricăror duşmani [9].

Faţă de Moldova lui Alexandru cel Bun, aceea de la 1456 — cu un domn vasal Poloniei şi tributar otomanilor, lipsită de fortificaţiile Hotinului şi ale Chiliei — se înfăţişa cu un statut internaţional diminuat.

Era firesc ca domnia ce se pregătea, a lui Ştefan Voievod, să se întemeieze pe un program dinamic, recuperator şi restaurator al poziţiei principatului românesc dintre Carpaţii Orientali, Nistru şi Mare.

Noul domn, prin originea şi formaţia sa, era pregătit să întruchipeze un asemenea program. Născut în a doua jumătate a deceniului patru al secolului al XV-lea, Ştefan Voievod era fiul lui Bogdan II şi al Mariei-Oltea, descendenta unei familii boiereşti din părţile Bacăului. Tradiţia populară leagă de Borzeşti copilăria viitorului domn, nepot direct, prin tată, al lui Alexandru cel Bun. Cu legitimă mîndrie pomenea Ştefan cel Mare, vorbind despre satele sale Vereşcecani şi Ungureni, de „marele privilegiu pe care l-a avut domnia noastră de la bunicul nostru, bătrînul Alexandru Voievod" [10].

Asociat de tatăl său la guvernarea ţării şi menţionat cu titlul de voievod în actele de cancelarie ale domniei acestuia, prinţul Ştefan a fost martor activ al victoriei din Codrii Crasnei (1450) în faţa invaziei polone, dar a avut şi experienţa mişelescului asasinat de la Reuseni [11]. Beneficiar al clauzei de adăpost în Transilvania, cuprinsă în tratatele dintre Iancu de Hunedoara şi Bogdan II, tînărul voievod avea să crească în atmosfera propice din preajma marelui căpitan şi a lui Vlad Ţepeş, protejatul acestuia. Era un mediu prielnic formării unui domn energic, cunoscător al prerogativelor sale, familiarizat cu arta războiului al cărui desăvîrşit exponent se ilustrase „cruciatul de sînge românesc" Iancu de Hunedoara.

Ştefan cel Mare, domn al Ţării Româneşti Moldova, frescă de la biserica Sf. Ilie din Suceava

[9] Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti dinaînte de Ştefan cel Mare*, vol. II, Iaşi, 1932, p. 733—737.

[10] *DRH, A*, vol. II, p. 336—337, 338.

[11] Leon Şimanschi, *O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451*, în AIIAI, XIX (1982), p. 183—199.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La 12 aprilie 1457 Ştefan a înfrînt forţele lui Petru Aron la Dolješti pe Siret, lîngă gîrla numită Hreasca. În cîmp, pe drumul Siretului, într-o adunare a stărilor („s-au adunat ţara") [12], printr-un act considerat de contemporani *de justitio* — de unde perpetuarea numelui „Direptate" dat de atunci locului —, Ştefan a fost înălţat în scaunul domnesc al Moldovei şi uns de mitropolitul Teoctist.

Întrucît Petru Aron se adăpostea în Polonia şi monarhia vecină căuta să-l sprijine în reluarea tronului, una din măsurile imediate iniţiate de domnul Ştefan pe plan extern a fost asigurarea frontierei nordice a Moldovei. Un prim avertisment că noua domnie nu acceptă amestecul extern în treburile interne ale Moldovei a fost iniţierea unui atac al forţelor lui Ştefan în Galiţia (1458). Acţiunea a avut efectul scontat. Prin tratatul moldo-polon încheiat la 4 aprilie 1459 [13] erau restabilite raporturile de bună vecinătate, suveranul de la Cracovia angajîndu-se să nu mai sprijine partida lui Petru Aron — obligată astfel să părăsească Polonia şi să ceară adăpost şi sprijin regelui Ungariei. În acelaşi timp, tratatul a prevăzut, în forma raporturilor feudo-vasalice, obligaţii reciproce de ajutor, menţionîndu-se posibilitatea unui război împotriva „păgînilor", la care Ştefan Voievod se angaja să participe cu oastea sa.

În anul următor, 1460, legătura politică moldo-polonă a fost cimentată prin confirmarea de către Ştefan cel Mare a vechiului privilegiu comercial acordat negustorilor lioveni [14], astfel punîndu-se în acord interesele celor două ţări pentru funcţionarea marii artere comerciale către Marea Neagră şi Orient. Însemnătatea politico-militară acordată faţadei maritime a Moldovei se vădeşte şi în numirea lui Vlaicu, rudă apropiată a voievodului, ca pîrcălab de Cetatea Albă încă de la începutul guvernării lui Ştefan.

Un alt obiectiv esenţial al primilor ani de domnie ai lui Ştefan Voievod a fost reîntregirea ţării cu cetatea Chiliei, ţel care constituia în acelaşi timp şi directa contestare a pretenţiilor de dominaţie ale regatului Ungariei la gurile Dunării. Conflictul devenea acut prin încercarea monarhiei ungare de a se folosi de pretendentul Petru Aron. La 2 martie 1462 un nou acord moldo-polon menţiona expres hotărîrea domnului român de a nu înstrăina vreun teritoriu al Moldovei şi de a recupera pe cele pierdute [15], aluzie evidentă la teritoriul şi cetatea Chiliei.

În contextul războiului antiotoman desfăşurat de Ţara Românească sub conducerea lui Vlad Ţepeş, Ştefan a socotit că a sosit momentul prielnic pentru a recupera Chilia. El s-a deplasat la 15 mai 1462 la Bacău [16], probabil locul de concentrare al oastei ţării. Ajunsă la Chilia, către mijlocul lunii iunie, şi desfăşurîndu-se pentru asedierea cetăţii, oastea Moldovei a fost surprinsă de un factor necunoscut, sosirea escadrei otomane. După planul sultanului, această flotă trebuia să desăvîrşească cucerirea Ţării Româneşti Muntenia

[12] *Cronicile slavo-române*, p. 49.
[13] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 266—269.
[14] *Ibidem*, p. 271—282.
[15] „Neque terras nec dominia nec oppida nec vasallos aliquos sine speciali dicti domini regis et corone eius consensu in nostras partes trahemus, si qui autem defecerint, recuperare eos tenebimur", I. Bogdan, *op. cit.*, p. 287.
[16] Pentru itinerarele urmate de Ştefan cel Mare, vezi Radu R. Rosetti, *O mică întregire la istoria lui Ştefan cel Mare*, în AARMSI, s. III, tom XVI (1934), p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cetatea Hotin

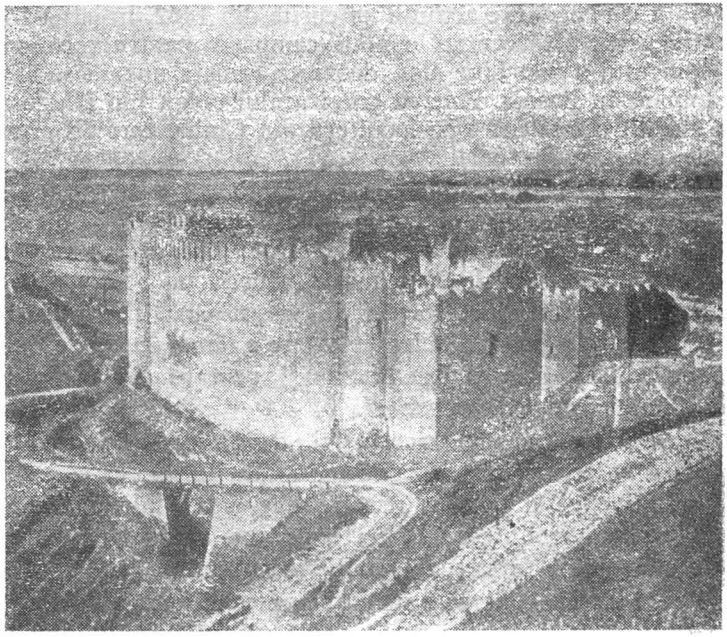

prin impunerea controlului asupra întregului curs al Dunării, între altele şi prin ocuparea Chiliei. Perspectiva unui conflict moldo-otoman — determinat de reuşita asediului Chiliei de către oastea lui Ştefan — nu intra încă în calculele voievodului Moldovei. În aceste condiţii, atent şi la desfăşurarea războiului în Ţara Românească, domnul Ştefan a hotărît dezangajarea forţelor sale de la asediul Chiliei şi adoptarea unei noi strategii ce viza conjugarea eforturilor sale cu cele ale lui Vlad Ţepeş.

Conform ştirilor ajunse la Rhodos şi culese aici de pelerinul englez William Wey, ultima fază a războiului antiotoman din Ţara Românească a fost marcată de o înţelegere între Vlad Ţepeş şi domnul Ştefan al Moldovei. Urmarca acesteia a fost obţinerea, anterior datei de 8 septembrie 1462, a unei victorii decisive moldo-muntene în faţa forţelor musulmane şi a pretendentului la tronul Munteniei pe care acestea îl susţineau [17].

Astfel se consuma prima fază a importantei acţiuni de recuperare a Chiliei fără atingerea obiectivului fixat. Voievodul Ştefan, consecvent programului său, va folosi primul prilej potrivit pentru a reedita, de această dată cu succes, acţiunea din 1462. Pînă la înfăptuirea acestui act tînărul domn va reuşi să reîntregească teritoriul Moldovei cu cetatea Hotin, în care, potrivit primului acord încheiat de Ştefan cu monarhia de la frontiera nordică în 1459, se afla o garnizoană polonă. Un vechi dregător, Goian, era numit de Ştefan pîrcălab al Hotinului, cetate de primă importanţă în reţeaua de fortificaţii româneşti pe Nistrul superior.

[17] *Documents concerning Rumanian History (1427—1601)*, collected from British Archives by E. D. Tappe, London, The Hague, Paris, 1964, p. 18—19; Francisc Pall, *Notes du pèlerin William Wey à propos des opérations militaires des turcs en 1462*, în RHSEE, XXII (1945), p. 246—266.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu experienţa acţiunii nereuşite din 1462, în iarna 1464/1465 a fost pregătită atent şi executată o nouă campanie pentru recuperarea cetăţii Chiliei. Momentul a fost bine ales, deoarece armata ungară se afla în contact cu cea otomană în Bosnia. Potrivit cronicarului polon Jan Dlugosz [18], domnul român a stabilit o înţelegere cu locuitorii din Chilia, care au promis să ajute trupele sale să intre în oraş.

La 23 ianuarie 1465 oastea Moldovei a apărut pe neaşteptate în faţa Chiliei, a înconjurat-o, iar la miezul nopţii a pătruns — potrivit cronicilor interne — în oraş printr-o poartă a incintei pe care au deschis-o locuitorii [19]. În tot cursul zilei de 25 ianuarie artileria lui Ştefan a bombardat fortăreaţa, ceea ce a determinat forţele din garnizoană, demoralizate, să se predea [20]. Cronicile relatează că Ştefan cel Mare a rămas în cetate trei zile şi că a instalat doi pîrcălabi, Isaia şi Ion Bucium [21], pe care „i-a învăţat să păzească cetatea de limbile necredincioase" [22].

Recuperarea puternicei cetăţi a demonstrat că oastea Moldovei era pregătită pentru ducerea celor mai grele acţiuni de luptă şi că era condusă de un comandant priceput şi hotărît. Prin reintegrarea Chiliei, sistemul de fortificaţii al ţării se completa firesc pe direcţia cea mai ameninţată, făcînd posibilă stăvilirea tentativelor de forţare a Dunării maritime.

O reacţie violentă a stîrnit acţiunea militară a Moldovei la Poartă. Pentru a disuada riposta otomană — sultanul manifestîndu-şi în primul moment intenţia de a invada Moldova — Ştefan cel Mare a trimis soli la Istanbul şi a chemat „ţara" la arme, fiind „pregătit să moară cu toţi ai săi sau să învingă" — după cum menţionează Dlugosz —, încît la vetre „n-au rămas decît femeile şi copiii" [23]. Rezultatele mobilizării — operaţie care vădea hotărîrea ţării de a se opune cu toate forţele unei eventuale invazii otomane — ilustrau moralul ridicat şi hotărîrea întregului popor de a nu precupeţi nici un efort, nici un sacrificiu pentru apărarea libertăţii şi integrităţii teritoriale. Cu această ocazie s-au tras învăţămintele privitoare la cele mai bune şi mai eficiente metode de ridicare la luptă într-un termen scurt a întregii populaţii capabile să poarte armele. Consolidată lăuntric şi dispunînd de o oaste bine pregătită şi înzestrată, Moldova s-a arătat gata să-şi concentreze întregul potenţial uman şi material pentru a înfrunta Imperiul otoman. Mobilizînd pentru efort militar oastea cea mare, Ştefan cel Mare a arătat că îşi însuşise unul dintre învăţămintele fundamentale ale istoriei româneşti: apărarea ţării nu se poate rezema decît pe ridicarea la arme a întregului popor. Şi se poate admite că tot atunci, cînd mintea lui căuta febril soluţii pentru apărarea Moldovei, va fi înţeles şi un alt învăţămînt, tot fundamental, rezultat din secole de luptă şi biruinţă: pentru a învinge, fiecare ţară românească avea nevoie de sprijinul celorlalte ţări surori.

[18] J. Dlugosz, *Historia Polonica*, tom II, Lipsiae, 1712, col. 344.
[19] *Cronicile slavo-române*, p. 16.
[20] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 344.
[21] *DRH, A*, vol. II, p. 183—187 şi urm.
[22] *Cronicile slavo-române*, p. 16.
[23] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 344.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

AGRESIUNEA UNGARIEI ÎMPOTRIVA ŢĂRII ROMÂNEŞTI MOLDOVA ÎN ANUL 1467. VICTORIA ROMÂNEASCĂ DE LA BAIA

Realizarea unităţii de acţiune politico-militară pan-românești a presupus însemnate eforturi. Ştefan nu a fost străin de tentativa de transformare a Ţării Românești Transilvania într-un stat independent, prin care se urmărea eliminarea relaţiilor voievodului acestei ţări românești cu regele Ungariei. Cu antecedente în anii 1463 şi 1465, mişcarea s-a declanşat în vara anului 1467 sub conducerea voievozilor şi stărilor transilvane. Capii mişcării transilvane, voievozii Sigismund, Ioan de Sfintu Gheorghe şi Berthold Ellerbach, comitele sas Benedict Roth au negociat şi obţinut sprijinul regelui Poloniei şi al lui George Poděbrady, suveranul Cehiei. O înţelegere a fost stabilită cu Ştefan cel Mare. La 18 august 1467 adunarea stărilor transilvane, întrunită la Cluj-Mănăştur, a proclamat rege al Transilvaniei pe voievodul Ioan de Sfîntu Gheorghe. Mişcarea de independenţă a fost susţinută şi de Mihail „Transalpinul", unul dintre Basarabi, pretendent la scaunul domnesc al Ţării Românești. Pentru înăbuşirea mişcării, suveranul Ungariei a căutat mai întîi să se asigure de intenţiile regelui George Poděbrady al Cehiei, cu care Ştefan cel Mare avea, la rîndul său, relaţii secrete. Regele Matei Corvin s-a angajat la 17 august 1467 să respecte pacea încheiată nu de mult cu Cehia, dacă aceasta nu va sprijini mişcarea transilvană. Apoi, fără a lăsa timp oastei transilvănene să se mobilizeze, regele Ungariei, cu 8 000 de călăreţi şi 4 000 de pedestraşi, conduşi de cunoscutul şef de mercenari, cehul Jań Giskra, s-a deplasat rapid în Transilvania. Pînă la 23 septembrie 1467 mişcarea, redusă la rezistenţele locale — cum a fost aceea de la Sînţiorgiul Trascăului (Colţeşti) —, a fost înăbuşită [24].

Matei Corvin, regele Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

În primul deceniu al îndelungatei sale domnii, Ştefan cel Mare a avut de făcut faţă tendinţelor expansioniste tot mai pronunţate ale regatului ungar. Urmărind realizarea planurilor himerice de instituire a dominaţiei politice şi controlului militar asupra statului românesc est carpatic, Ungaria a lansat în anul 1467 o agresiune de proporţii împotriva Moldovei. Motivele ei imediate le-au constituit eliberarea Chiliei de către oastea moldovenească în 1465, act considerat la Buda drept o adevărată declaraţie de război a Moldovei, precum

[24] Ion Sabău, *Relaţiile politice dintre Moldova şi Transilvania în timpul lui Ştefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1956, p. 227—228.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

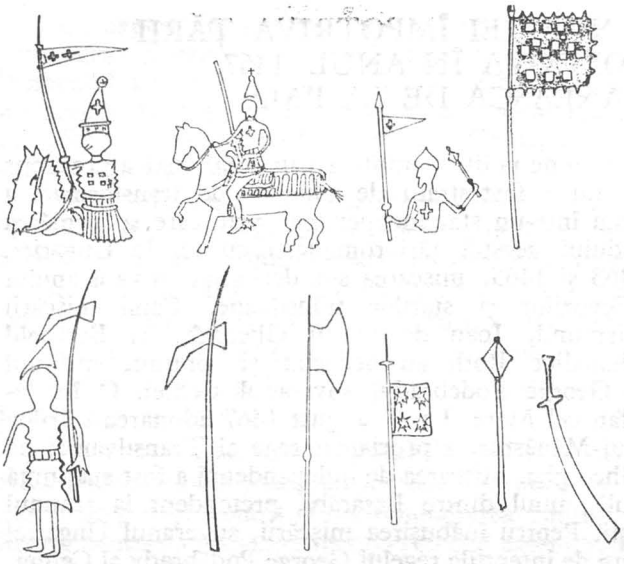

Cavaleri, steaguri și armament din secolul al XV-lea, reprezentări pe cahle descoperite la Curțile domnești de la Vaslui

și sprijinul militar acordat de Ștefan cel Mare răscoalei transilvănenilor din 1467.

Conștient de rolul și locul pe care Ștefan cel Mare reușise să le cîștige în situația politico-strategică din zonă, regele Matei și-a dat seama că marele său obiectiv, obținerea controlului la gurile Dunării, nu va putea fi realizat decît printr-o soluționare globală a raporturilor cu Moldova. Avînd cu sine pe pretendenții Petru Aron și Berendei, regele Ungariei și consilierii săi au atribuit campaniei în Moldova și întregului război scopul înfeudării țării față de politica ungară [25].

Campania împotriva lui Ștefan, care va cunoaște apogeul în zona Baia, a fost pregătită cu destulă grijă în lunile septembrie și octombrie, armata ungară destinată să pătrundă în Moldova fiind apreciată de contemporani la 40 000 de oameni, dintre care 12 000 de mercenari (8 000 călări, restul pedeștri). Nucleul oștirii regale era format din așa-zisa „armată neagră", compusă din cavaleria grea și din pedestrași mercenari, înzestrați cu armament greu. La aceștia se adăugau infanteria ușoară, folosită în special pentru misiuni de siguranță și de legătură, și cavaleria ușoară, aptă îndeosebi pentru acțiuni de cercetare și hărțuire. Trupele ungare dispuneau de un număr mare de guri de foc, o bună parte dintre acestea fiind de calibru mic. Mercenarii din compunerea oștirii care urma să invadeze Moldova aduceau cu ei experiența luptelor recente purtate cu otomanii în Bosnia și a acțiunilor militare din Boemia, unde se utiliza pentru apărare, după metoda husiților, tabăra consolidată de care.

Relativ la efectivele românești angajate în bătălia de la Baia, Bonfini avansează cifra de 12 000 de luptători. Dacă se ia în considerație faptul că o parte din oșteni au fost folosiți pentru apărarea cetăților și în alte misiuni de pază și de siguranță, se poate deduce că Ștefan, atacat prin surprindere,

[25] Șerban Papacostea, *Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XVe siècle. La campagne de Mathias Corvin en Moldavie (1467) à la lumière d'une source inédite*, în RRH, nr. 6/1969, p. 970.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ACȚIUNILE DESFĂȘURATE DE FORȚELE ROMÂNE SUB CONDUCEREA LUI ȘTEFAN CEL MARE PENTRU ÎNFRÂNGEREA INVAZIEI UNGARE DIN ANUL 1467

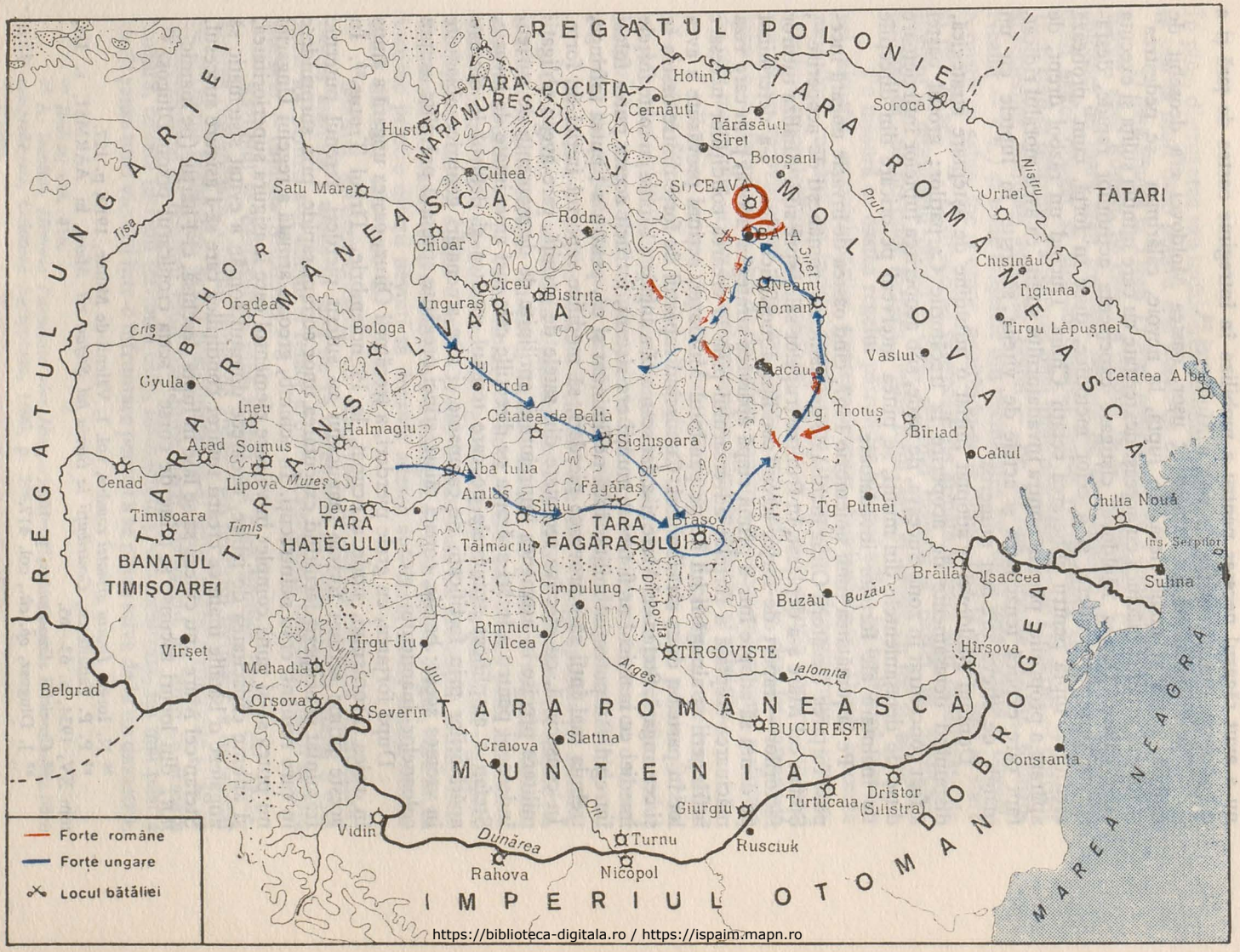

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nu a avut răgazul necesar pentru a mobiliza în întregime oastea de țară și a o concentra spre frontiera de vest a Moldovei [26].

Fiind înzestrată cu armament ușor, oastea Moldovei era deosebit de mobilă, suplă și manevrieră. În luptă, la nevoie, călărimea „se pedestrea" și folosea arcul și măciuca cu aceeași dexteritate cu care mînuia sulița și executa șarja călare. Oastea Moldovei cîștigase experiența acțiunilor rapide, desfășurate prin surprindere, și a celor metodice, duse în forță, cum probează asediul și lupta pentru eliberarea cetății Chilia. Ducînd un război drept, de apărare a propriului pămînt contra invadatorului străin, ea avea moralul ridicat, fapt care explică tenacitatea și actele de vitejie săvîrșite în luptele cu un inamic de cîteva ori mai numeros.

Domnul Moldovei a adoptat inițial o atitudine de așteptare strategică, dispunînd detașamente de acoperire la trecătorile Carpaților; grosul oastei a fost concentrat în zona Suceava, de unde, sub acoperirea luptelor întîrzietoare duse de detașamentele din munți, se putea interveni pe oricare din direcțiile de înaintare ale forțelor invadatoare.

Pe la jumătatea lunii noiembrie 1467, cînd oastea de invazie ungară începuse forțarea trecătorii Oituz închisă de detașamente românești de acoperire [27], Ștefan cel Mare s-a deplasat, în fruntea trupelor sale, spre sud. Analiza tuturor factorilor — raport de forțe, teren, condiții atmosferice etc. — l-a determinat pe domn să adopte într-o primă etapă apărarea strategică activă, prin care viza măcinarea treptată a forțelor adversarului pînă la crearea condițiilor necesare înfrîngerii și alungării lui de pe pămîntul Moldovei, acțiuni prevăzute a avea loc în partea a doua a războiului. Cunoscînd raportul de forțe dintre oastea sa și cea ungară, Ștefan cel Mare și-a dat seama că a angaja o bătălie cu toate forțele imediat ce inamicul ar fi trecut munții era riscant, întrucît acesta putea folosi întregul său potențial militar încă nediminuat și că, pentru a-l putea înfrînge, trebuia mai întîi să-i provoace pierderi, să modifice raportul inițial de forțe. În consecință, cu efective recrutate din satele de graniță, care aveau obligații militare precise în asemenea împrejurări, sprijinite de detașamente de curteni îndeosebi pentru a întări apărarea pe direcțiile cele mai amenințate de invazie, Ștefan a amplificat avantajele pe care terenul muntos și defileul le ofereau apărătorilor prin fortificații de campanie și alte amenajări genistice obișnuite în vremea aceea: baraje, copaci tăiați, stînci pregătite spre a fi prăvălite asupra coloanelor inamicului etc.

După forțarea, cu grele pierderi, a trecătorii Oituz, oastea ungară a ajuns în valea Trotușului, unde a ocupat, la 19 noiembrie, Tîrgul Trotuș [28]. În aceste prime acțiuni forțele inamicului au suferit pierderi, terenul puternic frămîntat și acoperit facilitînd executarea unor acțiuni rapide, prin surprindere în care românii erau neîntrecuți. În schimb, greoaia armată a regelui Ungariei nu putea să-și pună complet în valoare elementul care îi asigura superioritatea, și anume capacitatea de izbire, deoarece domnul român a evitat sistematic să angajeze o bătălie înaintea creării tuturor condițiilor care să-i asigure succesul. Ștefan cel Mare „nu cuteza să se lase în luptă deschisă, ci-l hărțui (pe inamic— *n.n)* din locuri ascunse și pline de curse", scria cronicarul polon Dlugosz [29].

[26] N. Iorga, *Istoria armatei române*, vol. I, Vălenii de Munte, 1910, p. 127.

[27] P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în AARMSI, s. III, tom XV, 1934, p. 63—65.

[28] *Cronicile slavo-române*, p. 16.

[29] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 417.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În plus, distrugerea sau închiderea comunicațiilor a făcut ca trupele invadatoare să piardă mult timp pentru a-și deschide drumul.

O dată ajunsă la Tîrgu Trotuș, oastea ungară a continuat înaintarea, prin Bacău, spre Roman, pe care l-a ocupat la 29 noiembrie. Flancurile și spatele coloanei de marș erau frecvent atacate de detașamente de călăreți, inamicul fiind astfel obligat să stea tot timpul într-o permanentă stare de tensiune. Încercînd să determine angajarea unei lupte deschise, regele Ungariei — potrivit aprecierilor aceluiași cronicar polon — „pe acestea (orașele Bacău, Roman, Neamț — *n.n.*) și toate orășelele din vecinătatea lor, toată țara locuită și bogată, o pustii cu sabie, foc și omor, neuitîndu-se la nimic, nici la vîrstă, nici la stare și nici la sex" [30]. Distrugerile provocate de armata ungară sînt confirmate de Bonfini — cronicarul oficial — care, relatînd înaintarea oastei în Moldova, notează că „pe ori unde mergea, pustia totul, sate și orașe, cu foc și sabie" [31].

Pe măsură ce oastea regelui pătrundea tot mai adînc pe teritoriul Moldovei, situația aprovizionărilor acesteia devenea îngrijorătoare. După trecerea munților, românii au închis comunicația în spatele dispozitivului inamic, tăindu-i orice legături cu exteriorul Moldovei. Unica soluție pentru dușman era să se aprovizioneze prin exploatarea resurselor locale, dar detașamentele trimise în afara itinerarului de deplasare pentru a procura subzistențe și furaje de cele mai multe ori nu se mai întorceau, fiind încercuite și nimicite.

La Roman, armata ungară a cantonat pînă la 7 decembrie, regele urmînd să-și refacă forțele și să ducă la bun sfîrșit tratativele de pace pe care Ștefan cel Mare le inițiase în scopul de a cîștiga timp; de data aceasta pretențiile regelui Ungariei se micșoraseră simțitor, de îndată ce el admitea să trateze cu domnul pe care, cu puțină vreme în urmă, voise să-l alunge din scaunul Moldovei.

După ce s-a convins că tratativele de pace sînt — după spusele lui Bonfini — „vorbe goale" [32], suveranul Ungariei, decis să păstreze cu orice preț inițiativa, a reluat înaintarea spre Suceava, nu însă înainte de a da foc tîrgului Roman, alegînd drumul de pe valea rîului Moldova, drum care trecea prin localitatea Baia. Pentru a face siguranța marșului grosului trupelor el a constituit o grupare de forțe pe care a dirijat-o spre Cetatea Neamțului. La greutățile întîmpinate de inamic în cursul lunii noiembrie s-a adăugat de data aceasta frigul, care făcea victime printre ostașii nevoiți să doarmă adesea sub cerul liber, casele satelor fiind distruse sau arse de apărători.

Obosită și demoralizată, cu efectivele micșorate datorită pierderilor, oastea inamică a ajuns în ziua de 14 decembrie la Baia. Regele Matei a ales acest loc pentru a-și odihni și reface armata înainte de a declanșa atacul asupra Sucevei — capitala Moldovei.

Războiul se desfășurase pînă atunci așa cum gîndise Ștefan cel Mare. Oastea românească, ducînd lupte de apărare pe propriul teritoriu, a beneficiat de sprijinul populației, avînd posibilitatea să-și împrospăteze rîndurile și să se aprovizioneze în condiții mult mai bune decît adversarul, în timp ce armata ungară, izolată într-un teritoriu ostil, înfometată și demoralizată, nu mai păstra decît șansa unei victorii într-o înfruntare pentru a se putea salva de la un dezastru.

[30] *Ibidem*, col. 416.

[31] A. Bonfini, *Historia Pannonica sive Hungaricarum Rerum Decades IV et dimidia libris XLV comprehensae*, Coloniae Agrippinae, 1690, p. 396.

[32] *Ibidem*.

Biblioteca C.S.C.I.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

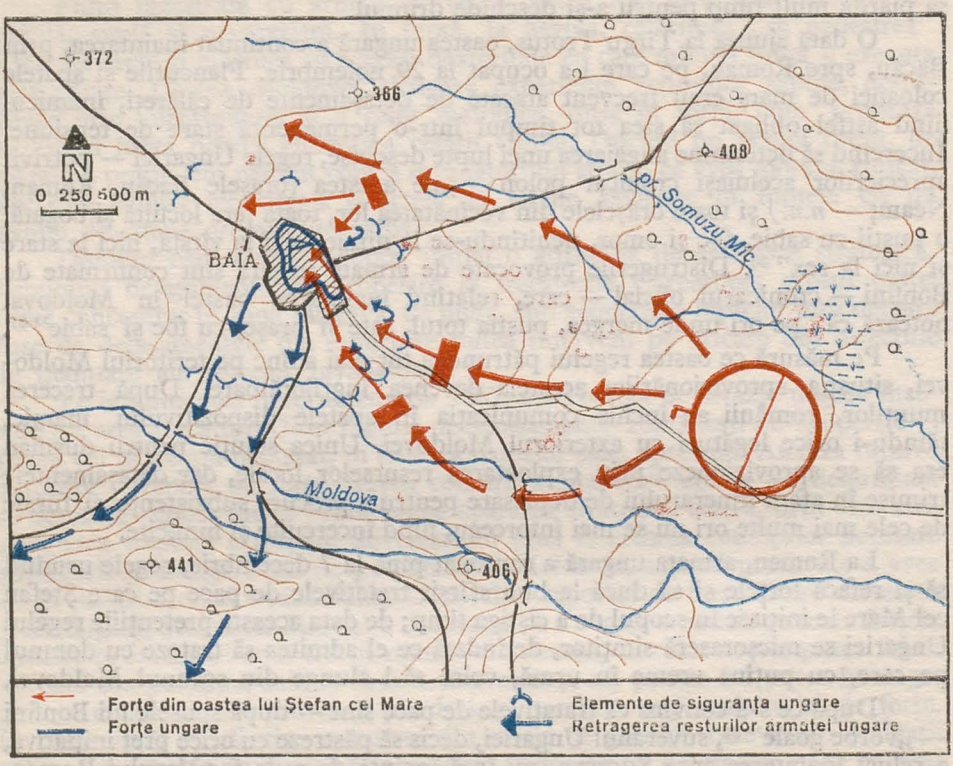

Informîndu-l asupra condițiilor de desfășurare a războiului din 1467, Ștefan cel Mare scria regelui polon Cazimir, la 1 ianuarie 1468 [33]: „Cu puține zile în urmă a venit asupra noastră regele Ungariei, Matia, cu mare putere și cu diferite oști înarmate, cu mulți domni și a năvălit prin munți și peste munți sau plaiuri, la Trotuș. Îndată ce am auzit aceasta [. . .], am adunat oștile și le-am ieșit în cale și i-am întîmpinat în apropiere de plaiuri și am luptat cu dînșii la cîmp, la rîuri și unde a fost cu putință, pentru că [. . .] era oaste puternică. Și aceia, îndată ce au intrat în Trotuș, au înaintat în dreptul munților, prădînd țara, nimicind și arzînd cu cruzime, prefăcînd în cenușe orașele și satele, ucigînd copii și necinstind bisericile și săvîrșind multe nelegiuiri pe care nu se cuvine nu numai a le spune, dar nici a le gîndi și pe care nu le-au făptuit în veci nici păgînii, nici turcii, nici tătarii. Și au ars Trotușul și Bacăul și Romanul și au trecut mai departe și noi după dînșii și am avut cu ei lupte zi și noapte, fără încetare, 40 de zile. Și iarăși au înaintat spre Neamț și Baia și au ars Neamțul [. . .] și pe urmă au ajuns sub munte la un tîrg care se cheamă Baia și au început să-l întărească".

În adevăr, la Baia comandantul ungur a poruncit să se adopte măsurile de siguranță obișnuite: s-au executat în grabă lucrări de fortificație pasageră,

[33] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 65—66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

iar în părţile mai vulnerabile s-au creat „ziduri de care" după sistemul husit, în carele de luptă fiind aşezate tunurile. Locul în care se afla Matei era păzit de o gardă de 200 de militari aleşi.

Planul conceput de Ştefan cel Mare prevedea ca atacul să fie dat în prima noapte după sosirea lui Matei Corvin în Baia, adică atunci cînd, obosiţi după marşul lung pe care-l executaseră, cei mai mulţi dintre ostaşii unguri ar fi fost cuprinşi de somn. Avînd forţele concentrate la circa 1,5 km depărtare de tîrg, în spaţiul dintre rîul Moldova şi afluentul acestuia, Şomuzul Băii, domnul român a ordonat întregii oştiri să descalece şi, la adăpostul întunericului, să înconjoare localitatea în care se aflau oştenii inamici.

Pentru a mări şi mai mult şansele de succes Ştefan a poruncit oamenilor săi să dea foc tîrgului, creînd astfel pentru inamic un pericol în plus. Referitor la acest fapt, Dlugosz relatează: „Socotind că a sosit timpul cînd cu puţini să poată bate pe cei mulţi, lăsîndu-şi caii şi sarcinile în tabără, sosi cu pedeştri uşori la Baia, trimiţînd mai înainte oameni care să dea foc oraşului din cîteva părţi" [34].

În prima jumătate a nopţii de 14 spre 15 decembrie a izbucnit focul în mai multe puncte din zonele mărginaşe ale tîrgului. În timp ce o bună parte din luptătorii inamici erau ocupaţi cu stingerea caselor care ardeau, oştenii români au trecut la atac pe mai multe direcţii, pătrunzînd apoi în oraş. Focul încins răspîndea atîta lumină în noaptea întunecoasă, încît se luptau ca ziua. Într-un zgomot şi o învălmăşeală de nedescris, arată Bonfini, „începu un mare măcel, mai întîi la poartă, apoi pe uliţi şi la răspîntii. Cu atîta putere se ciocneau în luptă, încît nimic nu părea mai îngrozitor" [35].

La periferia tîrgului Baia s-a încins o încleştare aprigă. Numeroşi inamici au fost ucişi, cei care au scăpat cu viaţă retrăgîndu-se în dezordine spre centrul localităţii. Aici confruntarea a luat un caracter şi mai înverşunat, trupele încercuite luptînd cu disperare, „mai mult pentru viaţă decît pentru onoare" [36]. Regele Ungariei a fost antrenat în învălmăşeală, fiind rănit de trei săgeţi.

Spre ziuă Matei Corvin şi-a dat seama că numai o acţiune îndrăzneaţă ar putea să-l scape din încercuirea românilor. Ca urmare, el a încercat o acţiune de străpungere. Grupînd în jurul lui elementele cele mai devotate şi mai curajoase şi constituindu-le într-un detaşament de şoc, regele Ungariei a reuşit să scape spre Tîrgul Neamţ, urmărind ca apoi să treacă munţii, pe valea Bistricioarei în Transilvania.

Bătălia de la Baia s-a încheiat cu victoria strălucită a oştirii comandate de Ştefan cel Mare împotriva uneia dintre cele mai puternice armate ale Europei din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Inamicul a pierdut în noaptea de 14 spre 15 decembrie 1467 aproximativ un sfert din efectivul cu care regele ungur invadase Moldova, aproape toate tunurile „mari şi mici", corturile şi bagajele; ungurii supravieţuitori — „cei mai mulţi răniţi", după spusele lui Bonfini — au părăsit locul bătăliei în panică, angajîndu-se apoi într-o retragere precipitată spre munţi. Restul trupelor ungare a găsit însă trecătorile baricadate cu arbori şi ocupate de ţărani români. În tot acest timp, toate mişcările inamicului au fost strict supravegheate şi controlate de oştenii lui Ştefan

[34] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 418.
[35] A. Bonfini, op. cit., p. 397.
[36] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

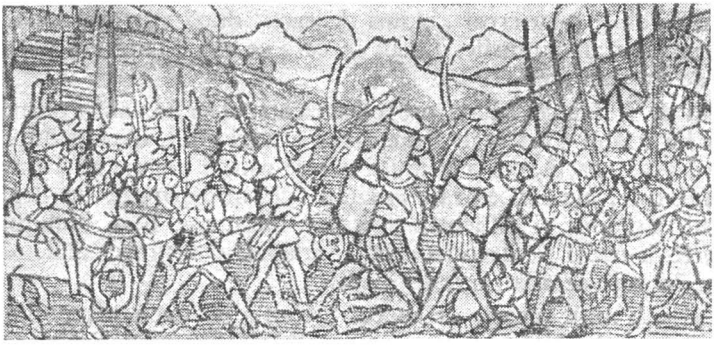

Scene din lupta de la Baia — gravuri în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488, (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)

cel Mare. În împrejurările date, distrugînd sau îngropînd tunurile şi alte materiale de război, luptătorii unguri au încercat să-şi găsească scăparea pe potecile de munte, fiecare pe cont propriu. Tentativa duşmanului nu a dat rezultatele scontate. Fiind urmărit îndeaproape şi atacat prin surprindere, inamicul a suferit noi pierderi în oameni. Regele Ungariei a reuşit cu mare greutate să ajungă cu puţini supravieţuitori, la 25 decembrie, la Braşov. Oastea regală ungară suferise o înfrîngere comparabilă cu cea de la Posada din noiembrie 1330.

Pe plan militar, războiul din 1467 a fost prima confruntare de mare amploare dintre oastea Moldovei condusă de Ştefan cel Mare şi armata ungară de sub comanda lui Matei Corvin [37]. Pe timpul conflictului domnului român i s-au pus spre rezolvare probleme de ordin strategic dificile şi variate, cum au fost: adunarea (mobilizarea) şi concentrarea forţelor, realizarea dispozitivului de luptă, conducerea nemijlocită a acţiunilor militare. Concentrarea forţelor principale ale oastei Moldovei s-a făcut la Suceava, domnul român destinînd detaşamente speciale de acoperire în principalele trecători din Carpaţii Orientali. S-a asigurat astfel realizarea unui dispozitiv clasic de aşteptare strategică. Din această situaţie voievodul putea să intervină oportun pe orice direcţie ar

[37] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 66; *Cronicile slavo-române*, p. 195.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fi acționat adversarul și în primul rînd împotriva acelor forțe care s-ar fi îndreptat spre capitală.

Desfășurarea acțiunilor militare s-a făcut în cadrul unei singure campanii, care, condusă cu măiestrie, a îmbrăcat aspectul unei operații de apărare duse în condiții de inferioritate numerică; într-o primă etapă s-a urmărit hărțuirea, uzarea, întîrzierea, măcinarea moralului inamicului; în cea de a doua etapă s-a desfășurat bătălia hotărîtoare, iar în etapa a treia s-au realizat urmărirea resturilor oastei ungare și izgonirea lor de pe teritoriul țării. Este de subliniat că cele trei etape s-au integrat într-o acțiune unitară, al cărei scop final a fost nimicirea invadatorului; ele au decurs una după alta, condiționîndu-se reciproc.

Forma de manevră folosită de Ștefan cel Mare în etapa hotărîtoare a războiului a fost încercuirea. În cazul dat, încercuirea a fost posibilă și datorită faptului că inamicul era grupat într-un spațiu restrîns. Un factor deosebit de important care a asigurat succesul repurtat de Ștefan cel Mare a fost surprinderea pe care trupele române au realizat-o prin atacul lor impetuos, executat pe neașteptate o dată cu incendierea localității.

Urmărirea trupelor dușmane s-a executat cu vigoare, pe direcții multiple, acțiunile diferitelor corpuri de oaste românești combinîndu-se cu cele ale cetelor locale de țărani. Inamicul fiind dispersat în timpul retragerii, românii au adoptat un dispozitiv larg, cu trupele axate pe comunicațiile utilizate de dușman. *Cronica moldo-germană* relatează că în această etapă Ștefan cel Mare, cu prezența sa de spirit obișnuită, a evitat capturarea într-o ambuscadă pregătită de un grup de fugari [38].

Victoria categorică obținută de oastea Moldovei împotriva puternicei armate a regatului ungar s-a datorat eroismului oștenilor români care își apărau cu ardoare țara, conducerii iscusite a lui Ștefan cel Mare și participării, într-o formă sau alta, a populației la lupta de apărare. Referindu-se la aceasta, Nicolae Costin scria: „Și prin munți, pe poteci, le ținea calea țăranii, trimiși de aceea treabă gata, îi tăia cu coase, fușturi și topoare, pre cîți-ș tîmpina" [39].

PRELUDIUL MARILOR CONFRUNTĂRI CU IMPERIUL OTOMAN

Cu prilejul reînnoirii acordului cu regatul Poloniei, prin actul dat de Ștefan cel Mare la Suceava la 28 iulie 1468 [40], între inamicii potențiali ai Moldovei anume menționați erau „turcii, tătarii, ungurii". Politica externă și acțiunea militară a Moldovei în următorii cinci ani, pînă la declanșarea marelui război împotriva Imperiului otoman, vor avea ca principale coordonate anihilarea amenințărilor ungare și tătare, restabilirea raporturilor de cooperare cu celelalte două țări române, Transilvania și Muntenia.

Urmărite simultan, cu tenacitatea obișnuită, de domn și de colaboratorii săi, aceste obiective au fost împlinite treptat în anii 1468—1473. Ultima tentativă a fostului domn Petru Aron de a ocupa scaunul Moldovei cu ajutorul

[38] *Cronicile slavo-române*, p. 29.

[39] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ed. Ioan Șt. Petre, București, 1942, p. 109.

[40] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 300—304.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ungar (iarna 1470/1471) s-a soldat cu victoria decisivă a lui Ştefan cel Mare de la Orbic [41]. Regele Ungariei a fost nevoit să abandoneze definitiv planurile sale de subordonare a ţării Moldovei. Ultima mare încercare a Ungariei medievale de dominaţie la est de Carpaţi se încheia printr-o desăvîrşită înfrîngere.

După anul 1471, concomitent cu sporirea prestigiului internaţional al Moldovei, în faţa creşterii pericolului otoman, conjugat, dinspre răsărit, cu ameninţarea tătară, relaţiile moldo-ungare s-au ameliorat, înţelegerea fiind mediată de poloni [42]. Noua orientare intervenită în raporturile cu Ungaria a uşurat eforturile făcute de Ştefan cel Mare pentru a tempera sau chiar a respinge tentativele lui Cazimir IV de a ancora tot mai strîns Moldova la politica externă a Poloniei.

Bătălia de la Lipnic. În anul 1469, un eveniment perturbator a abătut pentru scurtă vreme preocupările lui Ştefan cel Mare de la problemele internaţionale fundamentale cu care se confrunta Moldova. Este vorba de invazia desfăşurată de Hoarda cea Mare, care cuprindea gruparea tătară existentă în regiunile situate la est de cursul inferior al fluviului Volga, condusă de hanul Mamak. Dorind să-i pedepsească pe poloni, lituani şi pe români pentru faptul că-l sprijiniseră pe Nur Devlet, unul din fiii fondatorului Hanatului Crimeei, aliat al regelui polon şi al lui Ştefan cel Mare, Mamak a pornit în fruntea unei puternice oştiri tătare şi, după ce a străbătut o distanţă enormă pentru vremurile de atunci, a prădat cu o coloană Podolia, cu o alta Lituania, iar cu o a treia coloană, aflată sub comanda fiului hanului, a pătruns la vest de Nistru în Moldova [43].

La chemarea lui Ştefan cel Mare, oastea ţării s-a concentrat rapid, luptătorii venind călări, dat fiind specificul invaziei tătare. Zona afectată de devastările inamicului a fost limitată, oştenii români oprind extinderea invaziei prin bararea comunicaţiilor, „ajutaţi fiind şi de dificultăţile terenului" [44]. După două ciocniri care au frînt elanul ofensiv al duşmanului, trupele lui Ştefan au trecut la urmărire, angajînd lupta decisivă în apropierea frontierei, la dumbrava de la Lipnic lîngă fluviul Nistru. Confruntarea, deosebit de înverşunată, soldată cu mari pierderi, s-a încheiat cu alungarea peste Nistru a resturilor forţelor tătare (20 august); însuşi conducătorul invaziei, fiul lui Mamak, a fost capturat de români, iar bunurile jefuite, recuperate [45]. Rezultatul decisiv al acţiunii întreprinse de oastea Moldovei poate fi dedus şi din faptul că, deşi în acelaşi timp se întorcea şi corpul de invazie din Podolia [46] — oprit şi apoi respins de forţele polone —, totuşi tătarii nu au mai cutezat să calce pămîntul românesc.

Fiind profund afectat de luarea în prizonierat a fiului său, Mamak han a trecut la ameninţări şi intimidări. El a trimis o sută de soli la domnul Moldovei cu somaţia de răzbunare în cazul în care nu va reda libertatea fiului său. Dar Ştefan cel Mare, „bărbat cu suflet tare" *(ingentis spiritus vir)*, nu s-a lăsat

[41] Constantin Cihodaru, *Observaţii pe marginea izvoarelor privind unele evenimente din istoria Moldovei între anii 1467—1474*, în SCŞI — Istorie, VIII (1957).
[42] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 67.
[43] *Cronicile slavo-române*, p. 30.
[44] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 450.
[45] Ureche, *Letopiseţul*, p. 87.
[46] *Cronicile slavo-române*, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intimidat. El a dat ordin ca trupul fiului lui Mamak să fie despicat în patru, 99 de soli să fie traşi în ţeapă şi numai unu să fie lăsat în viaţă, pentru ca mai apoi, cu urechile şi nasul tăiate, să povestească cele văzute. Gestul domnului român se înscria cutumelor vremii, fiind în limitele „limbajului" adecvat faţă de invadatorii care veneau să pustiască satele şi oraşele Moldovei. Atitudinea lui Ştefan era semnificativă: el şi oştenii săi nu cunoşteau frica, dar nici îndurarea faţă de cei care le cotropeau glia.

RĂZBOIUL ANTIOTOMAN DIN ANII 1473—1486

Eforturi pentru realizarea unităţii de luptă româneşti. Preluînd de la Vlad Ţepeş obiectivul refacerii frontierei sudice, danubiano-pontice, Ştefan cel Mare a înţeles că singura soluţie de a rezista Imperiului otoman era de a reînchega, în forme superioare epocii lui Iancu de Hunedoara, blocul politico-militar al ţărilor române. După anul 1462 sultanul reinstaurase dominaţia otomană pe întregul curs al Dunării, de la Vidin la Silistra, în cea mai mare parte a Dobrogei şi refăcuse kazalele de pe malul stîng, Turnu şi Giurgiu. Se contura direct ameninţarea Porţii asupra hotarului sud-estic al Moldovei de la Dunărea maritimă şi nordul Dobrogei, străjuit de puternicele cetăţi Chilia şi Cetatea Albă, singurele obstacole importante, alături de coloniile genoveze din Crimeea, în calea transformării Mării Negre în „lac turcesc". Politica pontică a Porţii era favorizată în acei ani de procesul ireversibil de descompunere a Hoardei de Aur, sultanul amestecîndu-se, întîi ca aliat, apoi ca suzeran (din 1475) în luptele pentru succesiune în Hanatul Crimeii recent constituit (1443).

Ameninţarea care plana asupra Moldovei din partea unei alianţe otomano-tătare putea fi evitată prin conjugarea tuturor energiilor româneşti în scopul îndepărtării otomanilor de la Dunărea de Jos.

Înţelegînd la adevăratele ei dimensiuni această ameninţare, Transilvania a răspuns cu promptitudine apelurilor de a se încadra într-un front comun antiotoman. Contribuţia militară transilvană la efortul general românesc de apărare consta nu numai în banderiile dregătorilor *(banderia officiosa)*, ci şi în oastea de ţară instruită şi obligată să se ridice la luptă în condiţiile primejdiei externe. Între comandanţii militari transilvăneni colaboratori ai lui Ştefan cel Mare s-au remarcat Pavel Chinezul, comitele Timişoarei, şi ruda maramureşană a Muşatinilor, descendentul Drăgoşeştilor, Bartolomeu Dragfi, care prin calităţile sale militare va ajunge la demnitatea voievodală în anii 1493—1499. Peste 5 000 de transilvăneni vor sprijini oastea Moldovei la Vaslui (1475); mobilizarea şi înaintarea spre Orituz a oastei transilvane în vara anului 1476 vor constitui unul dintre argumentele luării deciziei de retragere de către sultanul Mehmed II pentru ca, în toamna aceluiaşi an, contraofensiva lui Ştefan cel Mare spre Dunăre, prelungită pînă la hotarul sudic al Munteniei, să fie sprijinită, la flancul drept al frontului, de un număr de 25 000 de luptători ai lui Ştefan Báthory.

Colaborarea moldo-transilvană la înfăptuirea şi consolidarea frontului unic românesc antiotoman s-a realizat şi pe plan economic. Numeroasele privilegii comerciale date de Ştefan şi acordurile încheiate cu centrele meşteşugăreşti de peste munţi au contribuit în bună măsură la înzestrarea oştirii moldovene cu armamentul şi muniţia necesare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnii Ţării Româneşti au încheiat şi ei numeroase acorduri comerciale cu Transilvania, ocazii de aderare în secret la alianţa antiotomană şi de împlinire a misiunii lor de permanentă informare asupra planurilor de invazie ale sultanului. Dar sub Radu cel Frumos şi succesorii săi imediaţi, domnia Ţării Româneşti nu a considerat oportun să se integreze făţiş efortului antiotoman, mulţumindu-se să culeagă informaţii şi să evite, prin cumpărarea unor demnitari otomani, incursiunile în Transilvania sau consecinţele acestora. Pentru a sprijini partida munteană favorabilă redeschiderii războiului cu Poarta, Ştefan cel Mare a dus o politică activă faţă de „cealaltă ţară românească", sprijinind la tron pretendenţi pe care îi considera fideli cauzei antiotomane: Basarab Laiotă, Vlad Ţepeş, Basarab cel Tînăr-Ţepeluş, Mircea, Vlad Călugărul.

Totodată, domnul Moldovei a purtat mai multe campanii în Muntenia, înfrîngînd detaşamentele otomane (1473, 1474, 1476, 1477, 1480, 1481), uneori cu efective apreciabile care-l sprijineau pe Radu cel Frumos sau pe aceia dintre succesorii săi înclinaţi spre o înţelegere cu Poarta, ajungînd de două ori pînă la Bucureşti (24 noiembrie 1473, 16 noiembrie 1476) [47].

Domnul Moldovei, protector al Ţării Româneşti, sprijinit şi urmat de transilvăneni, era privit în epocă, atît de români, cît şi de străini, drept conducătorul politic al întregului spaţiu românesc. Sugestivă pentru primatul politic al lui Ştefan cel Mare în ansamblul ţărilor româneşti este scrisoarea trimisă braşovenilor de Basarab cel Bătrîn (Laiotă) în primăvara anului 1474, cînd se contura ameninţătoarea ofensivă otomană: „să-mi trimiteţi aici voinici în ajutor şi să le daţi arme, că de va da Dumnezeu nu veţi mai avea frică de turci ca pînă acum [. . .] căci se află acum la domnia mea solul fratelui meu Ştefan Voievod, jupan Vulpaş logofătul; şi l-a trimis înainte, iar Ştefan Voievod vine cu toate oştile sale în ajutorul nostru. Aşa că să ne staţi şi voi în ajutor cu ce puteţi, ca să ne apărăm de turci" [48]. Trei ani mai tîrziu, cînd Basarab cel Tînăr, zis Ţepeluş, era instalat de Ştefan domn la Tîrgovişte (noiembrie 1477), istoricul polon Jan Dlugosz întrevedea în acest act un prim pas spre unificarea statală românească: „după ce a adus sub stăpînirea sa toată Muntenia şi a alungat din ea pe turci, *a aşezat într-însa ca prefect* al său pe Ţepeluş *şi-a făcut-o supusă lui*" [49] *(s.n.)*.

Acţiuni politico-diplomatice româneşti pentru realizarea alianţei euro-asiatice antiotomane. Iscusit diplomat, ilustru strateg şi gînditor militar, Ştefan cel Mare a căutat să încadreze efortul politico-militar al poporului român într-un context european şi asiatic mai larg: să realizeze o alianţă antiotomană a tuturor statelor interesate în stăvilirea agresiunii otomane pe cele două continente. A căutat, în primul rînd, să cointereseze marile puteri vecine, Polonia apoi Ungaria. Astfel, în chiar primele tratate de alianţă, încheiate cu Polonia, la Overchelăuţi şi Suceava (1459, 1462, 1468), pentru a contracara ameninţarea ungară şi tătară, el introdusese clauza apărării comune „contra păgînilor", a tătarilor sau a turcilor. Aceleiaşi politici de contracarare a eventualei agresiuni otomane i-au fost subordonate după 1468 şi eforturile de ameliorare a relaţiilor cu Ungaria. S-a adresat apoi (29 noiembrie 1474) papei Sixt al IV-lea, propu-

[47] *Ibidem*, p. 17, 30—31, 179.
[48] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 114.
[49] Apud Ioan Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nîndu-i organizarea unei largi coaliții creștine antiotomane. În viziunea sa o astfel de alianță trebuia să cuprindă pe toți „ceilalți puternici regi și principi", atît europeni, cît și asiatici, ostili Porții. În acest scop trimisese anticipat (1472) solii la hanul Uzun-Hasan, amenințat direct de Mehmed II, după cucerirea Karamaniei. Procedînd ca Decebal, care întreprinsese demersuri diplomatice pe lîngă monarhul Persiei pentru încheganea unei alianțe îndreptate împotriva Imperiului roman, Ștefan cel Mare recurgea, în alte condiții, după aproape 1 400 de ani, la o constantă a politicii externe a statalității românești. Anume aceea a realizării unei alianțe cu statul aflat la celălalt flanc al agresorului iminent, acum Imperiul otoman, stăpîn, ca și odinioară cel roman, în Peninsula Balcanică, Asia Mică și Mediterana Orientală.

După victoria de la Vaslui, îndreptățit să considere Moldova un scut de apărare a întregii lumi creștine, marele domn a trimis (25 ianuarie 1475) o invitație circulară la luptă tuturor principilor Europei, propunînd conjugarea eforturilor în vederea stăvilirii expansiunii otomane [50]. Inițiativa lui Ștefan cel Mare n-a avut ecoul scontat. De exemplu, monarhul polon a refuzat să acorde ajutor militar Moldovei, acțiunea sa reducîndu-se la unele demersuri diplomatice pe lîngă sultan, poziție la care a contribuit, probabil, și amenințarea ce i-o adresase hanul Crimeei, Mengli Ghirai: „Dacă te vei uni cu moldoveanul noi nu vom avea alt dușman mai mare decît tine" [51].

Inițiativelor lui Ștefan le-a răspuns doar regele Matei Corvin. Ca urmare, la 12 iulie 1475, la Iași, între suveranii Moldovei și Ungariei s-a încheiat un tratat de alianță preconizîndu-se apărarea comună împotriva agresiunii Porții și adăpost lui Ștefan cel Mare în caz de înfrîngere [52].

După respingerea invaziei otomane din anul 1476, Ștefan cel Mare s-a adresat din nou unor state ale Europei. Soliile sale, propunînd colaborare militară, în primul rînd Veneției direct amenințate de Poartă, au continuat și în cea de-a doua etapă a războiului româno-otoman, domnul evidențiindu-și astfel hotărîrea de a continua lupta împotriva unui inamic ce se profila tot mai periculos pentru toate statele din centrul și estul Europei.

Caracteristici ale teatrului de acțiuni militare; forțe beligerante; strategie generală. Tendințele expansioniste ale Ungariei dinspre vest, ale Poloniei la nord, ale tătarilor, ca aliați ai Porții, la est, ale Imperiului otoman la sud și sud-est nu puteau fi contracarate decît printr-un efort comun, prin lupta întregului popor român dirijată de o singură voință, aceea a unei personalități de talie europeană.

Ștefan i-a „biruit pe toți regii vecini" [53], ridicînd la luptă în primul rînd pe toți bărbații din principatul românesc est-carpatic capabili să poarte armele, alcătuindu-și o oaste de 40 000—45 000 de luptători. Împotriva forței militare superioare în efective a Imperiului otoman marele voievod a făcut apel însă la totalitatea potențialului militar românesc.

[50] I. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 342—347.

[51] Tahsin Gemil, *Două documente tătărești referitoare la campania din 1476 a sultanului Mehmed al II-lea în Moldova*, în AIAI, V (1968), p. 192.

[52] I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, București, 1971, p. 127—132.

[53] „Arhiva istorică a României", tom I, partea 2, București, 1865, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Războaiele purtate în epoca lui Ştefan cel Mare au avut ca arie de desfăşurare spaţiul românesc în cvasitotalitatea sa, cu condiţiile sale specifice geoclimatice. Campaniile ofensive s-au desfăşurat îndeosebi toamna sau spre sfîrşitul iernii, vizînd alungarea sau neutralizarea inamicului de pe linia Dunării. Atacat, domnul a asigurat întotdeauna cu o parte a oştirii acoperirea strategică a fluviului pînă în momentul în care concentrarea tuturor forţelor sale într-un loc dinainte stabilit în interior i-a permis preluarea iniţiativei, aplicarea manevrei pe direcţii interioare, atragerea inamicului spre poziţia amenajată genistic şi aleasă în aşa fel încît topografia terenului să nu permită desfăşurarea pe un front larg a forţelor adverse.

Populaţia neluptătoare şi animalele erau evacuate în păduri sau în zonele muntoase, satele arse, proviziile îngropate, fîntînile distruse. Aplicînd tactica tradiţională a pămîntului pîrjolit în zonele de cîmpie, românii atrăgeau inamicul, permanent supravegheat şi hărţuit, spre zonele subcarpatice, în depresiunile presărate în „coroana munţilor". Angajarea decisivă şi zdrobirea duşmanului se produceau, de regulă, în văi îngustate de înălţimi, adesea mlăştinoase, ca la Vaslui, sau în teren împădurit, cînd coloana în marş a oştirii adverse era obligată să străpungă amenajările genistice, cu mari pierderi, ca la Valea Albă. Prin lovituri succesive, din flancuri, dispozitivul de luptă inamic, organizat în grabă, era dezintegrat. Retragerea forţelor adverse se transforma, sub loviturile detaşamentelor de urmărire ale oştilor române, de regulă, în fugă dezordonată.

Efectivele trupelor de invazie au atins în cursul acestui lung război cifre impresionante — între 50 000 şi 300 000 luptători otomani, conduşi, în 1476 şi 1484, de sultanii Mehmed II şi respectiv Baiazid II. Împotriva acestora domnul român a procedat la mobilizări generale, ridicînd la luptă oastea cea mare a ţării, primind sprijin militar eficient din partea celorlalte ţări româneşti. Celor peste 40 000 de oşteni ai armatei Moldovei li s-au adăugat alte zeci de mii de combatanţi din Transilvania şi Muntenia (1476).

Avînd ca teatru de acţiune întreg teritoriul ţării, sprijinit nu numai pe cetăţi — care constituiau doar obstacole cu rol de întîrziere a agresorului —, ci pe întregul lanţ muntos al Carpaţilor, închizînd „inima" pămîntului românesc — Transilvania —, războaiele de apărare purtate în epoca lui Ştefan cel Mare concentrau, sub conducerea lui, energiile întregului popor român, fapt ce le conferea un caracter larg popular şi naţional. Strategia apărării era activă, aplicată pe spaţii largi, pe direcţii interioare, pregătind bătălia hotărîtoare ca moment al trecerii la contraofensivă. În acţiunea de contracarare a agresorului erau folosite toate metodele şi procedeele de luptă bazate pe o perfectă cunoaştere a teritoriului ţării şi a calităţilor caracteristice oştirii române — mobilitatea, capacitatea manevrieră, buna cooperare între categoriile de trupe, uşurinţa în pedestrire a cavaleriei, vitejia personală, avînd ca suport dragostea de ţară şi voinţa românilor de a învinge pe orice agresor.

Declanşarea conflictului cu Imperiul otoman. Campaniile din anii 1473—1474. În toamna anului 1473, din voinţa liberă a domniei Moldovei, pacea cu Imperiul otoman a fost ruptă şi haraciul către Poartă oprit. Printr-o campanie rapidă (8—24 noiembrie), oastea condusă de Ştefan cel Mare a impus — după victoriile de la pîrîul Vodna (18—20 noiembrie) şi de la Cetatea Dîmboviţei (23—24

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

noiembrie) — pe Basarab Laiotă în scaunul voievodal al Ţării Româneşti [54]. La scurt timp însă o grupare otomană (17 000 de luptători) a traversat Dunărea, şi, în urma unei lupte, dată la 23 decembrie, Radu cel Frumos şi-a putut relua tronul, Basarab Laiotă refugiindu-se în Moldova. Lansaţi în urmărirea fostului voievod şi a sprijinitorilor săi, trupele otomane au înaintat pe teritoriul Moldovei pînă la Bîrlad, dar iminenţa confruntării cu oastea lui Ştefan cel Mare a determinat comandamentul otoman să nu rişte şi să ordone retragerea [55].

Pentru readucerea Munteniei în frontul antiotoman, Ştefan cel Mare a purtat în cursul anului 1474 nu mai puţin de trei campanii: la 14 martie, în preajma lui 10 august şi la 1 octombrie [56]. Riposta otomană a fost promptă.

La ordinul sultanului, oastea otomană de Europa, aflată sub comanda beilerbeiului Rumeliei, Süleyman paşa, a ridicat asediul cetăţii Scutari (Shkodër — Albania) şi spre sfîrşitul anului 1474 a pătruns, prin Ţara Românească, în Moldova pentru a o readuce sub suzeranitatea Porţii.

Conştient de pericol, domnul Moldovei şi consilierii săi au concentrat oastea în tabăra de la Vaslui, fiind gata să înfrunte invazia otomană.

Zdrobirea invaziei otomane din iarna 1474/1475. Strălucita victorie românească de la Vaslui (10 ianuarie 1475). Süleyman paşa Hadîmbul şi-a reorganizat forţele după o scurtă oprire la Bucureşti, reluînd înaintarea spre nord-est. Către sfîrşitul anului 1474 oastea otomană a pătruns pe teritoriul Moldovei. Fiind informat asupra numărului şi valorii forţelor invadatoare, Ştefan cel Mare a apelat, la 28 noiembrie 1474, la sprijinul tuturor aliaţilor săi [57].

Înaintea începerii încleştărilor oastea română se ridica la 40 000 de luptători [58]. Ea dispunea de 20 de tunuri, artilerie care îi mărea substanţial capacitatea de rezistenţă şi forţa de izbire. Domnul a chemat în sprijin din Transilvania 5 000 de secui [59]. Din Polonia au sosit la marea înfruntare 2 000 de călăreţi [60], întăriri la care unele izvoare adaugă şi 1 800 de unguri [61].

Majoritatea oştirii româneşti o formau ţăranii, oameni viguroşi şi cu dragoste de patrie, care n-au lipsit niciodată de la chemarea voievodului lor ori de cîte ori ţara a fost în primejdie. Suplă, uşor de manevrat, oastea lui Ştefan cel Mare, concentrată lîngă Vaslui, era animată de un moral ridicat, hotărîtă să înfrunte invazia străină.

Prezenţa masivă a elementului popular a fost comentată sau consemnată de numeroşi cronicari ca un fapt ieşit din comun pentru o epocă în care armatele aveau ,de regulă, efective reduse, iar cavaleria grea nobiliară continua să deţină o pondere ridicată şi un rol important în deznodămîntul bătăliilor [62]; Jan Dlugosz, de pildă, scria că oştenii lui Ştefan cel Mare „cea mai mare parte erau

[54] *Cronicile slavo-române*, p. 17, 30—31.
[55] *Ibidem*, p. 17, 32.
[56] *Ibidem*, p. 32.
[57] C. Esarcu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1874, p. 23.
[58] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 526.
[59] I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, p. 52.
[60] C. Cihodaru, *Topografia luptei de la Vaslui*, în *Vaslui. Ştefan cel Mare (1475)*, Vaslui, 1975, p. 23.
[61] A. Veress, *Documente*, vol. I, p. 7—8.
[62] *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476, monografie şi culegere de texte*, Bucureşti, 1977, p. 106—107.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAMPANIA CONDUSĂ DE ȘTEFAN CEL MARE ÎN ANUL 1475 PENTRU ÎNFRÎNGEREA OȘTILOR OTOMANE COMANDATE DE SÜLEYMAN HADÎMBUL

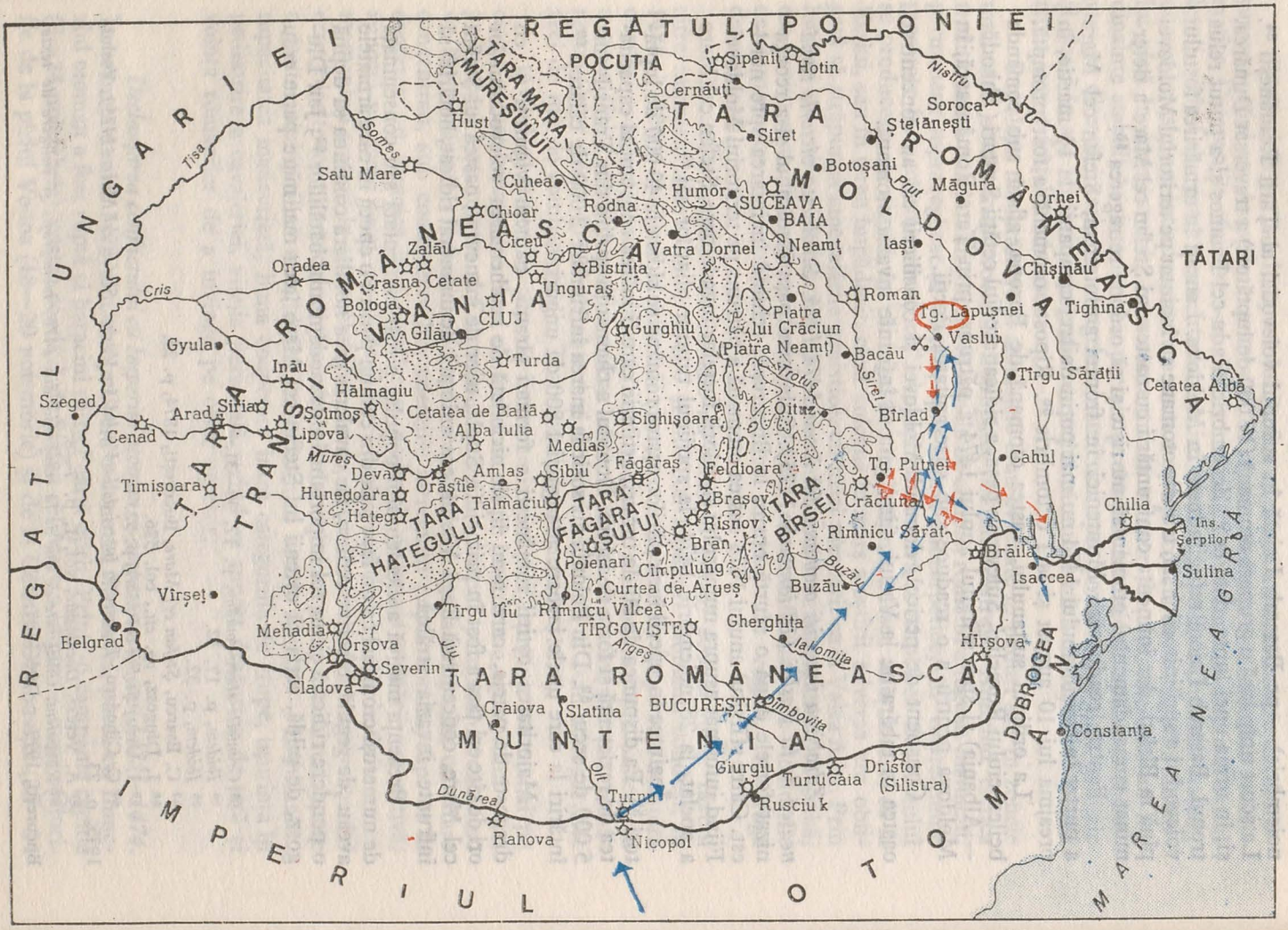

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE LA VASLUI (10 IANUARIE 1475)

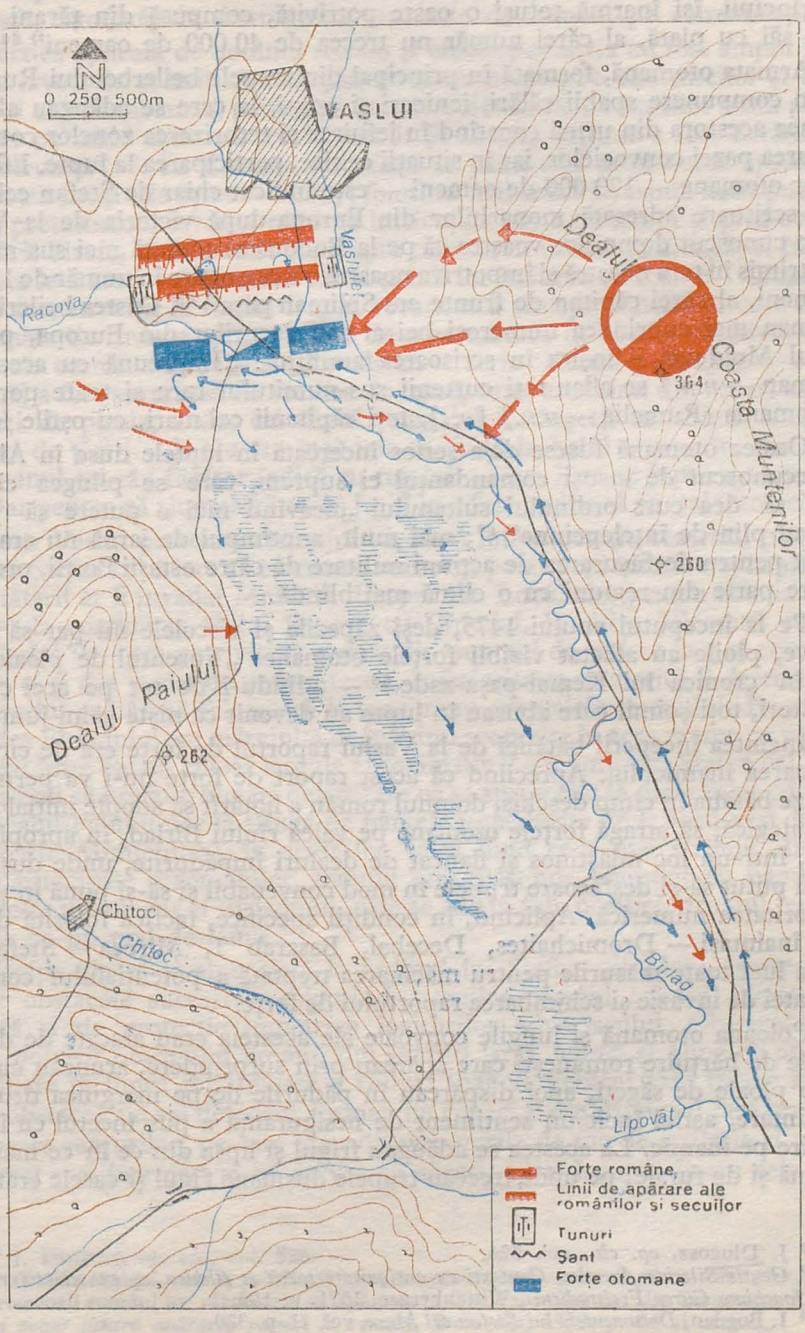

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

țărani" [63]; Cureus menționa și el: „Dar Ștefan [. . .], cu toate că era părăsit de toți principii, își înarmă totuși o oaste potrivită, compusă din țărani și din ostașii săi cu plată, al cărei număr nu trecea de 40 000 de oameni" [64].

Armata otomană, formată în principal din trupele beilerbeiului Rumeliei, avea în compunere spahii călări, ieniceri și azapi, la care se adăugau akîngiii, misiunea acestora din urmă constînd în jefuirea și terorizarea zonelor cotropite, asigurarea pazei convoaielor, iar în situații critice, participarea la lupte. Efectivul forțelor otomane — 120 000 de oameni — este indicat chiar de Ștefan cel Mare într-o scrisoare adresată monarhilor din Europa după victoria de la Vaslui: „facem cunoscut domniilor voastre că pe la Boboteaza trecută mai sus-numitul turc a trimis în țara noastră și împotriva noastră o mare oștire în număr de 120 000 de oameni, al cărei căpitan de frunte era Soliman pașa" [65]. Oastea beilerbeiului Süleyman mai cuprindea numeroși bei ai sangeacurilor din Europa, pe care domnul Moldovei îi înșira în scrisoarea amintită: „Împreună cu acesta (cu Süleyman — *n.n.)* se aflau toți curtenii sus-numitului turc și toate popoarele din Romania (Rumelia — *n.n.)* [. . .], toți căpitanii cei mari, cu oștile lor" [66].

Oastea otomană fusese deja serios încercată în luptele duse în Albania, fapt recunoscut de însuși comandantul ei suprem, care se plîngea că este nevoit să dea curs ordinului sultanului „neavînd nici o putere să judece firmanul plin de înțelepciune" [67]; mai mult, anotimpul de iarnă nu era deloc potrivit pentru desfășurarea de acțiuni militare de către ostașii Porții, proveniți în mare parte din regiuni cu o climă mai blîndă.

Pe la începutul anului 1475, deși zăpezile și viscolele nu par să fi fost excesive, ploile au afectat vizibil forțele otomane: „Torentul de ploaie — se arată în cronica lui Kemal-pașa-zade [68] — udîndu-i de tot pe acei călăreți și slujitori, toți șoimii care zburau în lupte au devenit ca niște găini jumulite".

Înaintea începerii bătăliei de la Vaslui raportul de forțe era de circa 3/1 în favoarea inamicului. Apreciind că acest raport de forțe nu-i va permite să angajeze bătălia în cîmp deschis, domnul român a hotărît să adopte inițial apărarea strategică, să atragă forțele otomane pe valea rîului Bîrlad, în apropiere de Vaslui, într-un loc mlăștinos și flancat de dealuri împădurite, unde dușmanul nu ar fi putut să-și desfășoare trupele în mod convenabil și să-și pună în valoare superioritatea numerică. Aplicînd, în condiții specifice, tactica folosită de glorioșii înaintași — Dromichaites, Decebal, Basarab I, Mircea — Ștefan cel Mare a luat toate măsurile pentru măcinarea treptată a potențialului combativ al armatei de invazie și schimbarea raportului de forțe.

Coloana otomană și lungile convoaie ale acesteia erau atacate de detașamentele de hărțuire românești care apăreau prin surprindere, aruncau cu precizie o ploaie de săgeți, apoi dispăreau în pădurile de pe marginea drumului de înaintare, astfel încît un sentiment de nesiguranță a pus încetul cu încetul stăpînire pe inamic. La acestea se adăugau frigul și lipsa din ce în ce mai mare de hrană și de furaje; pe unde treceau trupele dușmane fînul și casele erau arse,

[63] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 526.
[64] *Gentis Silesiae Annales, Contexti ex antiquitate sacra et ethnica et ex scriptis recentioribus a Joachimo Cureo Freistadiensi*, Wittenbergae, 1571, p. 193.
[65] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 320.
[66] *Ibidem.*
[67] *Cronici turcești*, vol. I, p. 321.
[68] *Ibidem*, p. 209.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

grînele evacuate, fîntînile astupate sau otrăvite; deplasarea dușmanului a fost îngreunată, totodată, de distrugerile efectuate de români pe comunicații.

Tactica aplicată de domnul român și efectele acesteia au fost amplu înfățișate de izvoarele vremii. Astfel, Jan Dlugosz nota: „Pe caii turcilor și chiar pe turci îi chinuia foamea, pentru că Ștefan Voievod dete flăcărilor toată partea Moldovei pe unde aveau să treacă turcii. Și această acțiune a fost hotărîtoare pentru biruință" [69]. În *Cronica lituaniană* se poate citi următoarea apreciere: „Cu această masă (de oșteni — *n.n.)*, folosind mai mult iscusința decît puterea, [Ștefan] pretutindeni lovea și nimicea înfricoșata oaste turcească și prin aceasta mai mult îi biruia, căci locurile [. . .] spre care turcii urmau să ajungă, el înainte de aceasta le-a ars [. . .] de aceea turcii și caii lor îndurau de foame". Cronicarii turci au fost nevoiți, la rîndul lor, să recunoască situația dificilă în care a fost pusă armata de invazie chiar înainte de a se măsura în bătălia decisivă, de la Vaslui, cu oastea Moldovei. „Pe drum — scrie Kemal-pașa-zade — oastea [otomană] a fost surprinsă de vremea de iarnă, care, aruncînd din arcuri asupra lor săgeți de ploaie, a dat cel dintîi semnalul înfrîngerii în inimile ostașilor ocrotitori de țări [. . .]. Nu era îngăduit ca, fiind în halul acesta, întîlnindu-se cu dușmanul cel rău făcător (adică cu romînii — *n.n.)*, să se lupte și să se bată cu el. Dar pentru că ajunseseră acolo [. . .] le-a fost rușine să se mai întoarcă" [70].

Zona Vaslui prezenta avantajul că, fiind într-o poziție centrală, permitea oștirii lui Ștefan cel Mare să efectueze manevra pe direcții interioare, în situația cînd și tătarii ar fi invadat Moldova dinspre est. Locul ales pentru bătălia hotărîtoare — la confluența rîului Racova cu Bîrladul, la cîțiva kilometri sud de tîrgul Vaslui [71] — era potrivit nu numai din punctul de vedere larg al strategiei militare, ci și din punct de vedere tactic. Inferioritatea numerică îl determinase pe voievodul român să folosească la maximum avantajele terenului. În această zonă valea Bîrladului era mărginită de înălțimi acoperite în acea vreme cu păduri, care lăsau între ele un culoar larg de aproximativ 2—3 km. Aici Ștefan cel Mare a pus oștenii să execute lucrări de apărare ce se sprijineau la dreapta pe pădurile de pe dealul Paiului, iar la stînga pe pantele împădurite de la nord-vest de cota 260 (Coasta Muntenilor), în acest loc valea fiind ceva mai strîmtă. În fața poziției principale a românilor, terenul era mlăștinos, acoperit cu păpuriș și sălcii. Peste un afluent al Bîrladului, care se afla în fața poziției, drumul traversa mlaștina pe un pod de lemn.

Poziția aleasă și amenajată la ordinul lui Ștefan cel Mare opunea otomanilor obstacole succesive, asigurînd oștenilor români condiții avantajoase de luptă și de protecție împotriva loviturilor adversarului. Obstacolul era format, potrivit obiceiului vremii, din șanțuri largi, adînci și pline cu apă, ele fiind săpate în lunca mlăștinoasă a rîului. Înapoia fiecărui șanț fusese ridicat un nou obstacol, un val defensiv, format din copaci și din pămîntul care rezultase din săparea șanțurilor, pe care erau dispuse gurile de foc de artilerie și pedestrașii, mai toți înarmați și cu arcuri cu săgeți: „Pe drumul dintre cele două

[69] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 526.

[70] *Cronici turcești*, vol. I, p. 209. O analiză aprofundată a tacticii pămîntului pîrjolit aplicată de voievozii români în războaiele de apărare, la General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, 1980, p. 94 și urm.

[71] Al. Gonța, *Tactica și strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de lîngă Vaslui*, în RdI, nr. 1/1975, p. 58—60; I. Cupșa, *Arta militară a moldovenilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, București, 1959, p. 69—70.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dealuri, pe unde aveau să înainteze (otomanii — *n.n.)*, domnul a dispus să se taie copacii şi i-a întărit cu ostaşi şi cu tunuri" [72].

În acest sistem de lucrări genistice Ştefan cel Mare şi-a dispus forţele astfel: în prima linie, la dreapta, secuii, înarmaţi cu securi late şi cu suliţe lungi, iar la centru şi la stînga, pedestraşii români, cu arcuri şi ghioage, topoare şi coase; în linia a doua, alte trupe române pedestre erau gata să sprijine la nevoie pe luptătorii din prima linie. Înapoia aripei stîngi, în pădurile de pe Coasta Muntenilor, era păstrată în rezervă cavaleria Moldovei, descălecată, pentru a putea acţiona mai uşor în terenul moale din vale. Cavaleria, condusă personal de voievod, era destinată să intervină în vîltoarea bătăliei pentru a da inamicului lovitura hotărîtoare. Cîte 10 tunuri mari au fost aşezate la flancurile poziţiei, cu ordinul de a trage, la semnul voievodului, cîte şapte lovituri. Un mic detaşament cu trîmbiţe şi tobe, plasat într-o ambuscadă, urma să atragă pe duşman în cursă. „Şi Ştefan Vodă tocmise puţini oameni preste lunca Bîrladului, ca să-i amăgească cu buciume şi cu trîmbiţe, dînd semn de război", scrie Grigore Ureche [73].

Alegerea potrivită a locului bătăliei, amenajarea terenului şi compunerea dispozitivului forţelor române au contribuit în largă măsură la obţinerea succesului în crîncena încleştare de la 10 ianuarie 1475.

Atraşi de trupele de acoperire, în dimineaţa de marţi 10 ianuarie 1475, otomanii înaintau pe valea Bîrladului prin ceaţa deasă care acoperea lunca din preajma Vasluiului [74]. În avangardă mergeau spahiii (cavaleria), urmaţi de ieniceri — în mijlocul cărora se afla paşa Süleyman, comandantul suprem — şi de azapi. Artileria şi numeroasele căruţe ale convoiului de aprovizionare, păzite de akîngii, încheiau coloana. Lipsa de vizibilitate a îngreuiat activitatea de cercetare şi, ca urmare, spahiii s-au pomenit deodată în faţa dispozitivului de luptă românesc.

În momentul cînd avangarda otomană s-a izbit de poziţia moldovenilor, s-a desfăşurat de o parte şi de alta a drumului şi a trecut la atac. Dar cum au părăsit drumul, spahiii au intrat în mlaştină, mulţi dintre ei împotmolindu-se. În condiţii de ceaţă deasă, în tabăra duşmană s-a produs o mare învălmăşeală. Ienicerii, care veneau în urmă, pe măsură ce treceau podul aflat lîngă confluenţa Racovei cu Bîrladul, se desfăşurau, amestecîndu-se cu spahiii, ori grupîndu-se pe flancurile lor. Într-o atare situaţie paşa Süleyman nu a mai putut aplica procedeul tactic binecunoscut al turcilor, de a lovi adversarul frontal cu pedestrimea, a-i învălui ambele flancuri cu cavaleria şi a-l încercui. El a fost obligat să angajeze o luptă frontală, cu trupele amestecate. Lipsa de coeziune a oştirii otomane era agravată de terenul accidentat, care segmenta dispozitivul de luptă, şi de solul moale, instabil. Artileria inamicului, aflată undeva mai înapoi, neavînd loc pe unde să depăşească coloana, nu a putut fi adusă pentru a sprijini atacul cavaleriei şi pedestrimii.

În faţa şanţului obstacol primele rînduri otomane s-au oprit, presate fiind de cei ce veneau din urmă, care umpleau toată lunca Bîrladului. Arcaşii moldoveni, adăpostiţi după valul de pămînt, şi gurile de foc trăgeau cu rapiditate făcînd goluri în rîndurile compacte ale inamicului. După ce arcaşii şi-au epuizat săgeţile, iar tunurile mici, proiectilele, otomanii au reuşit să treacă peste

[72] *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 92.
[73] Ureche, *Letopiseţul*, p. 92.
[74] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştefan cel Mare — miniatură în Evangheliarul de la Humor

şanţul umplut în bună parte cu trupurile celor loviţi de armele românilor. Aflaţi înapoia copacilor răsturnaţi, secuii, împreună cu suliţaşii şi măciucaşii din trupele pedestre ale oastei Moldovei, au primit duşmanul cu o ploaie de lovituri, care i-au produs noi şi mari pierderi. „Mulţi dintre musulmani au murit acolo ca nişte martiri" [75], scrie Asîk-paşa-zade în cronica sa. Alte valuri de luptători otomani luau însă locul celor căzuţi.

Prima linie de pedestraşi români şi secui, după o rezistenţă eroică, covîrşită de numărul inamicului, a fost silită să se replieze spre linia a doua, cu care s-a contopit, formînd un dispozitiv compact. Otomanii dădeau atacuri disperate pentru a înfrînge această nouă rezistenţă, care, prin riposte violente, făcea noi victime în rîndurile asaltatorilor. La un moment dat, mulţimea trupelor inamicului ameninţa să rupă şi această linie de apărare; în situaţia creată, Ştefan cel Mare, aflat pe Coasta Muntenilor, loc de unde se putea observa bine tot şesul Bîrladului, a apreciat că sosise momentul să introducă în bătălie rezerva pentru a veni în ajutorul pedestraşilor şi a da armatei invadatoare lovitura hotărîtoare. „Toate rîndurile dintîi, în care se aflau în frunte şi secuii, fiind distruse, pericolul ar fi devenit foarte mare dacă nu s-ar fi aruncat Ştefan însuşi în linia de luptă a turcilor" [76], apreciază cronicarul polon Dlugosz.

Intrarea în luptă a rezervei a fost pregătită după toate regulile artei militare, voievodul aşteptînd de la lovitura ei, executată prin surprindere, efecte maxime. El a ordonat detaşamentului din ambuscadă să sune din

[75] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 96.
[76] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 526.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trîmbiţe şi să bată din tobe pentru a atrage forţele otomane în direcţia de unde veneau sunetele, spre valea unui mic afluent al Bîrladului. Sunetele trîmbiţelor şi răpăitul tobelor au constituit semnalul la care cele 20 de tunuri ale românilor au tras cîte şapte lovituri în coloanele de asalt otomane: „Atunci s-au descărcat tunurile în turci, care erau într-o strîmtoare şi nu puteau să fugă" [77], se arată în *Scrisoarea de la Buda* din 24 februarie 1475. În aceste momente, cînd inamicul era dezorientat, cavaleria română, în fruntea căreia se afla voievodul, a lovit impetuos flancul drept şi spatele dispozitivului forţelor duşmane. În cronica sa, Kemal-paşa-zade recunoaşte că „oastea ghiaurilor cei răi din fire [. . .] s-a pus în mişcare ca un uragan şi ca un vînt puternic, aducător de nenorociri" [78]. O panică de nedescris a cuprins pe luptătorii inamici care, încercînd să se salveze, aruncau armele. În învălmăşeala din lunca Bîrladului, prin ceaţa deasă, otomanii se încurcau unii pe alţii: „Părăsind lupta şi măcelul au fugit astfel încît nici nu s-au uitat îndărăt. Nici nu era chip. Ei s-au călcat în picioare unii pe alţii ca nişte turme de oi şi nici cei viteji şi bravi nu au mai putut găsi cale ca să mai lupte. Süleyman paşa nu a putut să-i strîngă într-alt loc pe ostaşii aceia care se împrăştiau. Oricît de mult s-a străduit şi oricît de multe sforţări a depus, el nu a putut totuşi să-şi închege şi să-şi rînduiască alaiul" [79].

În acest moment, cînd oastea de invazie fusese cuprinsă de panică, pedestrimea Moldovei, care rezistase şocului asalturilor succesive, a trecut şi ea la contraatac, în timp ce secuii învăluiau flancul stîng al otomanilor. Manevra pe direcţii convergente la care s-a ajuns în cursul desfăşurării bătăliei a avut ca efect încercuirea şi nimicirea unei părţi însemnate din forţele lui Süleyman paşa, numeroşi ostaşi otomani împotmolindu-se în „mlaştina morţii".

Pierderile inamicului au fost extrem de mari; unele izvoare le cifrează la 100 000 de oameni, altele la 40 000. Cronica ţării vorbeşte de „mulţime mare fără număr". Multe paşale şi alţi comandanţi otomani au pierit în luptă sau au căzut prizonieri: „100 de steaguri şi toată artileria turcească au căzut în mîinile oştenilor Moldovei" [80]. Resturile oastei duşmane au fost urmărite şi atacate continuu de călăreţii români. Turcii s-au retras „prin păduri şi au ieşit unde purcede apa Smilii, în ţinutul Tutovei [. . .] Iară Ştefan Vodă pornitu-s-au după dînşii cu ai săi moldoveni şi cu 2 000 de oaste leşească ce i-au fost într-ajutoriu şi i-au gonit pre turci pînă i-au trecut Siretul la Ionăşăşti, unde se pomeneşte şi astăzi Vadul Turcilor" [81]. Urmărirea a ţinut trei zile şi în cursul acesteia au fost nimicite importante efective otomane care scăpaseră din dezastrul de la Vaslui; puţini invadatori au reuşit să se salveze, traversînd Dunărea, între ei numărîndu-se şi paşa Süleyman.

Victoria românească în războiul de apărare din 1475 a fost categorică. Conştient de importanţa succesului, Ştefan cel Mare anunţa cu îndreptăţită mîndrie monarhilor din Europa că o puternică armată otomană i-a încălcat ţara, dar, „auzind şi văzînd noi acestea, am luat sabia în mînă şi [. . .] am mers împotriva duşmanilor creştinătăţii, i-am biruit şi i-am călcat în picioare şi pe toţi i-am trecut sub ascuţişul sabiei noastre" [82].

[77] *Acte şi fragmente*, vol. III/1, p. 92—95.
[78] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 210.
[79] *Ibidem*.
[80] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 97.
[81] Ureche, *Letopiseţul*, p. 58.
[82] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 321.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

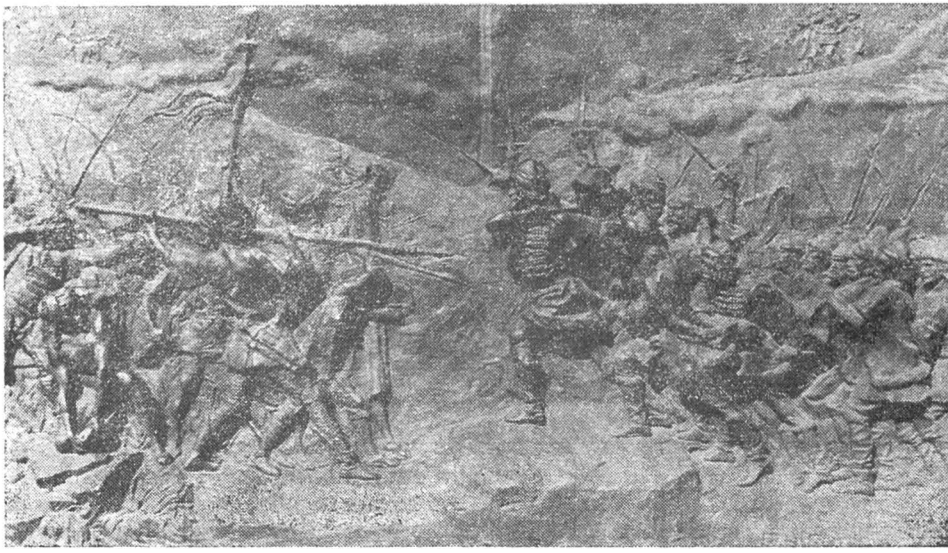

Scenă de luptă din bătălia de la Vaslui — basorelief pe monumentul lui Ştefan cel Mare din Iaşi

Marea victorie obţinută de români la Vaslui arăta Europei dezbinate că oştile Porţii pot fi înfrînte chiar de către forţe militare mai reduse decît cele ale adversarului atunci cînd ele sînt unite în jurul domnului, conduse cu măiestrie şi decise să apere independenţa propriei ţări.

Zdrobirea puternicei armate otomane a făcut să renască în întreaga Europă încrederea în posibilitatea înlăturării sau măcar a stăvilirii pericolului pe care îl reprezenta politica otomană expansionistă. S-au bucurat înainte de toate fraţii şi vecinii de peste munţi: „Toată Transilvania e în sărbătoare pentru această victorie"[83], se spune în *Scrisoarea de la Buda*. Chiar cronicarii turci au fost nevoiţi să recunoască înfrîngerea suferită. Astfel, Orudj bin Adil scria că „neputînd ţine piept oştii Moldovei, oastea musulmană a fost înfrîntă şi nimicită", iar Sa'adeddin preciza: „a fost un teribil măcel şi puţin a lipsit că să nu fie cu toţii tăiaţi în bucăţi şi numai cu mare greutate Süleyman paşa şi-a scăpat viaţa prin fugă" [84]. Giovani Maria Angiolello, vistierul sultanului, participant la expediţia condusă de Mehmed II în 1476 în Moldova, conchidea la rîndul său că Ştefan „îi bătu şi îi puse pe fugă pînă la Dunăre, unde au murit mulţi şi mulţi oameni de seamă au fost luaţi în prinsoare, deşi Soliman paşa s-a salvat prin fugă; foarte mulţi s-au aruncat în apă pentru ca să scape în bărci şi s-au înecat" [85]. Şi sultana Mara, văduva sultanului Murad II, recunoştea că „niciodată armatele turceşti n-au suferit un dezastru atît de mare" [86].

[83] *Acte şi fragmente*, vol. III/1, p. 84.
[84] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 61.
[85] *Călători străini*, vol. I, p. 134.
[86] *Acte şi fragmente*, vol. III/1, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

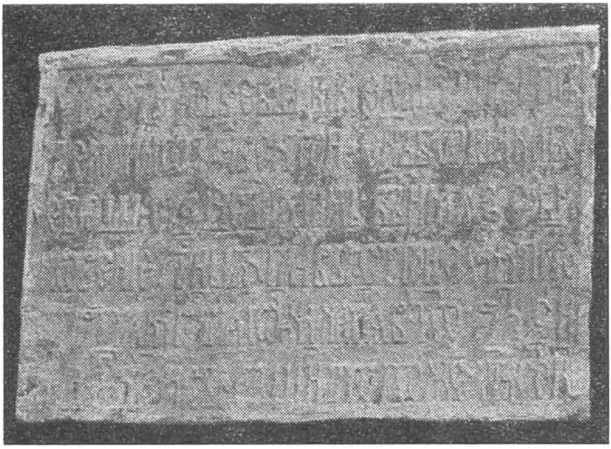

Pisania bisericii din Vaslui înălțată de Ștefan cel Mare după marea victorie obținută împotriva otomanilor în 1475

Victoria de la Vaslui din anul 1475 a rămas înscrisă la loc de cinste în istoria glorioasă a poporului român. Referindu-se la ea, Nicolae Iorga scria: „În ziua aceea de marți, a desăvîrșitei biruințe — cea mai mare din viața lui Ștefan și asupra celui mai puternic dușman — și miercuri, și joi, pîlcuri de vînători se țineau în urma dușmanului. Mlaștinile îi înghițeau, pădurile îi prindeau în brațele lor negre, dîndu-i în puterea românilor, ghiața rîurilor se sfărîma, prăbușindu-i în adîncuri. Secerișul de iarnă al trupurilor urma ziua și noaptea" [87].

Factorul hotărîtor care a asigurat victoria a fost participarea întregului popor la apărarea țării. Caracterul drept al războiului a stimulat toate energiile, a generat un moral ridicat, care s-a manifestat prin actele de eroism săvîrșite de luptătorii români, prin efortul unitar al tuturor. Locuitorii aflați pe direcția de invazie a otomanilor n-au ezitat să-și distrugă bunurile pentru a lipsi pe inamic de cele necesare traiului și toți cei care erau capabili să poarte o armă au participat la lupta de apărare a țării împotriva cotropitorilor.

Succesul românilor s-a datorat, de asemenea, calităților de strateg și tactician, de excelent organizator și comandant, de viteaz luptător ale lui Ștefan cel Mare, măiestriei cu care voievodul a înmănuncheat și dirijat eforturile întregului popor, hotărît să nu precupețească nici un sacrificiu pentru a-și apăra țara. Într-o fază inițială, combinînd luptele cu distrugerile și cu atacurile de hărțuire, a slăbit pe inamic și l-a atras într-un loc prielnic, unde acesta să nu-și poată desfășura toate forțele și nici să-și pună în valoare superioritatea numerică; aici oastea Moldovei l-a nimicit într-o înfruntare decisivă. Dispozitivul tactic alcătuit de români în bătălia de la Vaslui a fost suplu și bine adaptat la condițiile de relief. Utilizînd cu pricepere avantajele terenului, fortificația de campanie și condițiile meteorologice, folosind cu măiestrie ambuscada și întrebuințînd judicios artileria, domnul Moldovei a reușit să surprindă pe adversar, fapt care a contribuit în largă măsură la înfrîngerea acestuia. Prin manevra adoptată, transformată treptat într-o adevărată încercuire a inamicului, s-a realizat nu numai respingerea, ci și nimicirea aproape totală a forțelor otomane. Urmărirea, după înfruntarea hotărîtoare, s-a executat cu vigoare și

[87] N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 131.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu mare viteză, desăvîrşind rezultatele bătăliei. Astfel, campania din anul 1475 apare ca un tot unitar, în care cele trei faze — hărţuirea, bătălia propriu-zisă şi urmărirea inamicului — s-au completat reciproc, au decurs firesc una din alta, concurînd la realizarea scopului final — nimicirea trupelor invadatoare.

Campania militară din anul 1476: bătălia de la Valea Albă (26 iulie 1476). După marea victorie de la Vaslui, Ştefan cel Mare se aştepta la o ripostă din partea sultanului Mehmed al II-lea şi, în consecinţă, a luat măsuri pentru a face faţă pericolului. Pierderile umane suferite în campania abia încheiată au fost completate, s-au făcut noi comenzi de armament în Transilvania [88], iar cetăţile au fost întărite [89]. Desfăşurarea bătăliei din anul 1475 arătase importanţa fortificaţiilor de campanie — şanţuri şi palisade — şi, ca urmare, în etapa imediat ulterioară domnul Moldovei a dispus să se construiască cîteva cetăţi din pămînt şi lemn, în locuri importante din punct de vedere strategic, menite să bareze drumul cotropitorilor şi să constituie puncte de sprijin pentru oaste. Astfel de cetăţi — un fel de tabere întărite — au fost construite în valea Bîrladului, mai jos de Vaslui, şi pe malul de nord al pîrîului Valea Albă [90]. Ca şi în anii precedenţi, au fost pregătite distrugeri sistematice pe direcţiile ameninţate, s-au luat măsuri pentru evacuarea populaţiei şi bunurilor, ca şi pentru apărarea acestora împotriva unor detaşamente inamice prădalnice. Toată ţara era în alarmă, gata să se ridice la luptă la primul semnal.

Pe de altă parte, voievodul a solicitat sprijinul conducătorilor statelor europene ameninţate de expansiunea otomană, îndemnîndu-i la o ripostă comună: „De aceea ne rugăm de domniile voastre să ne trimeteţi pe căpitanii voştri într-ajutor împotriva duşmanilor creştinătăţii, pînă mai este vreme, fiindcă Turcul are acum mulţi potrivnici şi din toate părţile are de lucru cu oameni ce-i stau împotrivă cu sabia în mînă. Iar noi, din partea noastră, făgăduim, pe credinţa noastră creştinească şi cu jurămîntul domniei noastre, că vom sta în picioare şi ne vom lupta pînă la moarte pentru legea creştinească, noi cu capul nostru. Aşa trebuie să faceţi şi voi, pe mare şi pe uscat, după ce cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic noi i-am tăiat mîna cea dreaptă. Deci, fiţi gata fără întîrziere" [91].

Înfrîngerea de la Vaslui însemnase o lovitură grea pentru prestigiul Imperiului otoman şi trezise speranţe de eliberare la popoarele subjugate, fapt ce putea naşte complicaţii în Balcani şi chiar în teritoriile cotropite din Anatolia. Dominaţia otomană fusese puternic zdruncinată şi cuceritorul Constantinopolului voia să restabilească şi să consolideze poziţiile pierdute. În acest scop, Poarta a trecut imediat la fapte.

În vara anului 1475 turcii au cucerit cetatea genoveză Caffa şi şi-au impus suzeranitatea asupra Hanatului Crimeii, ale cărui forţe aveau, în viitor, să-şi coordoneze acţiunile cu cele otomane [92] într-un mare cleşte strategic ce se putea închide peste ţinuturile ponto-danubiene româneşti. Încercările de a

[88] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 337.
[89] R. Rosetti, *Essais sur l'art militaire des roumains*, Bucureşti, 1935, p. 64.
[90] M. Matei, *Date noi în legătură cu cetatea de pămînt de la Bîrlad*, în SCIV, nr. 1/1959, p. 116.
[91] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 321.
[92] Ş. Papacostea, *Politica externă a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare; puncte de reper*, în RdI, nr. 1/1975, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

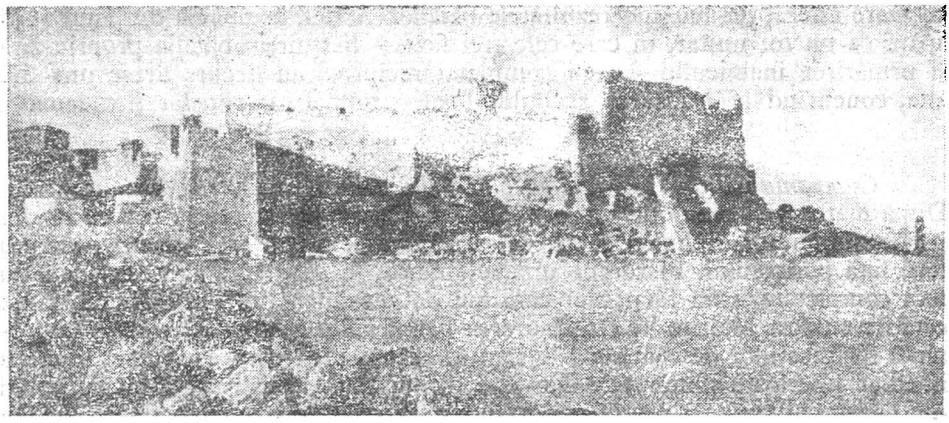

Cetatea Albă — vedere dinspre limanul Nistrului

pune stăpînire pe Chilia şi Cetatea Albă au fost respinse, fapt ce constituia o nouă dovadă a forţei militare pe care o reprezenta Moldova. La sfîrşitul anului însă cădea ultima poziţie cheie a Crimeii, Mangupul, apărat eroic de populaţia locală şi de un detaşament de 300 de români, trimis de Ştefan cel Mare [93].

La cealaltă extremitate, apuseană, a frontului românesc antiotoman forţele ungare, transilvane şi sîrbe asediau din octombrie 1475 cetatea Sabać, eliberată de sub turci la începutul anului următor. Regele Matei Corvin, participant la campanie, evidenţia într-o solie trimisă la curtea polonă în 29 ianuarie 1476 rolul românilor: „din Transilvania mai sînt români, în număr de două mii, care sînt lăudaţi mai mult decît oricare în lupta contra turcilor; care sînt din vlăstarul părintelui regelui (Iancu de Hunedoara — *n.n.)* şi care totdeauna au luptat împreună cu părintele regelui şi chiar cu maiestatea sa şi ai săi" [94].

După plecarea precipitată a regelui de pe cîmpul de luptă din Serbia, conducerea acţiunilor militare a fost preluată de Vlad Ţepeş şi despotul Vuk Grigorievič, ale căror forţe au înaintat pînă către Zwornik, nimicind pînă la începutul primăverii orice rezistenţă otomană [95]. Revenirea pe scena politică şi militară a lui Vlad Ţepeş — produsă drept consecinţă directă a victoriei de la Vaslui — anunţa reluarea ofensivei împotriva Imperiului otoman.

Pregătiri intense în vederea noilor înfruntări s-au semnalat şi în tabăra adversarului. Astfel, trupele beilerbeiului Anatoliei au început să se adune în zona Constantinopolului, în timp ce acelea ale Rumeliei, sub comanda lui Süleyman paşa, înfrîntul de la Vaslui, s-au strîns la Adrianopol. La sfîrşitul lunii martie 1476 sultanul a ieşit din capitală „cu întreaga sa curte" — după mărturia lui Angiolello [96] — şi s-a îndreptat spre Adrianopol, unde, timp de 40 de

[93] A. Vigna, *Codice diplomatico*, vol. III, p. 246.
[94] N. Iorga, *Cîteva documente privitoare la Ştefan cel Mare*, în N. Iorga, *Ştefan cel Mare*, p. 280.
[95] Idem, *Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş*, în SEMR, p. 214—215.
[96] *Călători străini*, vol. I, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAMPANIA CONDUSĂ DE ȘTEFAN CEL MARE PENTRU ÎNFRÎNGEREA OȘTILOR LUI MEHMED AL II-lea (1476)

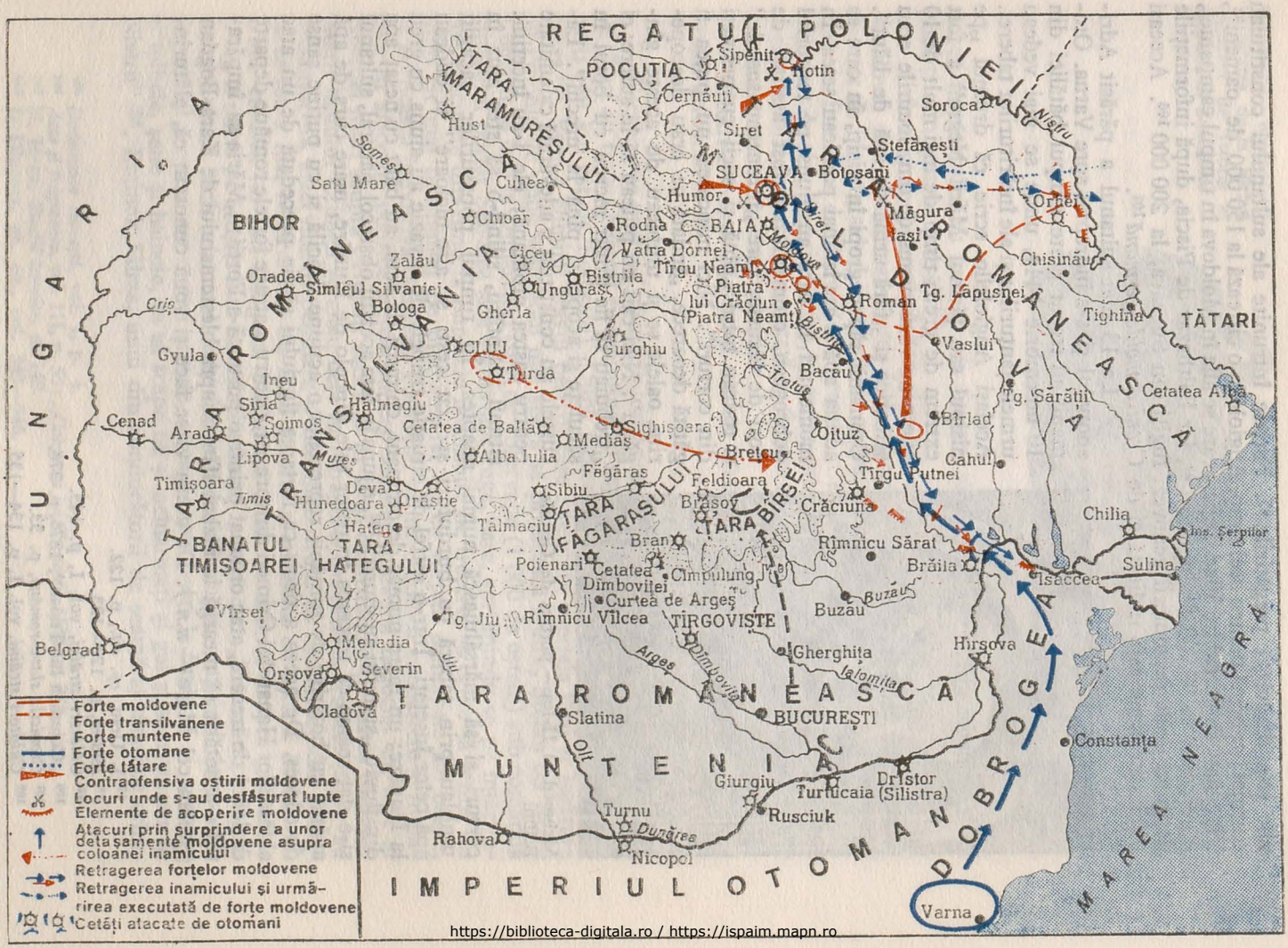

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zile şi-a desăvîrşit pregătirile [97]. Forţele întrunite ale sultanului constituiau o armată enormă pentru acel timp. Angiolello o cifrează la 150 000 de oameni[98], Vladislav, slujitorul lui Vlad Ţepeş, care se afla în Moldova în timpul campaniei, o apreciază la 90 000 de luptători [99], iar Balthazar de Piscia, după informaţiile deţinute de la prizonierii genovezi fugiţi din Suceava, la 200 000 [100]. Aceeaşi cifră din urmă este indicată şi de *Cronica moldo-germană* [101].

Mehmed al II-lea — portret de Gentile Bellini

La 13 mai sultanul a părăsit Adrianopolul şi s-a îndreptat spre Varna. Otomanii au trecut peste cîmpul bătăliei din 10 noiembrie 1444, unde se mai vedeau urmele şanţurilor şi ale întăriturilor taberei. Acelaşi Angiolello scrie că drumul „pe nisipul sau ţărmul Mării Negre" a fost extrem de greu; timp de mai mult de 10 zile n-au văzut urmă de om, locurile erau sălbatice şi „fără urmă de apă de băut". Otomanii săpau gropi în nisip, în care se aduna apă şi aşa îşi mai potoleau setea. În momentul în care au ajuns pe teritoriul dobrogean, otomanii au fost asaltaţi de nori de lăcuste, care „întunecau soarele" şi rodeau totul „pînă şi sacii cu pesmeţi din corturi". Nici mîncarea nu putea fi gătită deoarece, „îndată ce erau descoperite, oalele se şi umpleau de aceste gîngănii". Nici caii nu puteau să le sufere; ei „trebuiau să fie ţinuţi mereu cu botul în săculeţe şi acoperiţi pînă la urechi". Lăcustele au constituit o adevărată calamitate pentru oastea otomană; ele i-au încetinit ritmul înaintării, silind-o să stea ziua în corturi şi să mărşăluiască numai noaptea. În timpul popasurilor sacagiii umblau prin tabără cu burdufuri şi „cu ceşti şi alte ulcioare" şi dădeau apă celor însetaţi. Într-o astfel de situaţie trupele de invazie au ajuns cu greu la Dunăre; un mare număr de otomani, chinuiţi de sete, au băut cu nesaţ apa din fluviu „şi mulţi au murit" [102]. Ajuns în faţa acestui obstacol natural, sultanul şi-a dat seama că trecerea trupelor sale dincolo de Dunăre, mare curs de apă apărat cu hotărîre de români, reprezenta o acţiune dificilă şi cu puţine şanse de succes. De aceea a decis ca forţarea fluviului să fie precedată de un atac al tătarilor Hanatului Crimeii dinspre est, pentru a atrage forţele române departe de locul de trecere, atac ordonat printr-o poruncă a Porţii: „Măria sa împăratul s-a hotărît să meargă la război sfînt asupra blestematului de Kara-Bogdan (Ştefan cel Mare — *n.n.*). De aceea vi se face şi vouă cunoscut că, alăturîn-

[97] I. Ursu, *op. cit.*, p. 122.
[98] *Ibidem*, p. 122—123.
[99] *Călători străini*, vol. I, p. 143.
[100] „Columna lui Traian", 1876, p. 378.
[101] *Cronicile slavo-române*, p. 33.
[102] *Călători străini*, vol. I, p. 134—135.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

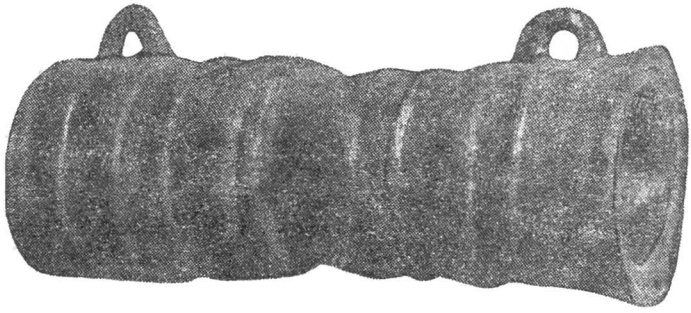

Bombardă descoperită în cetatea de la Bîrlad (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România)

du-vă împăratului cu toate oştile voastre să sprijiniţi credinţa islamică şi să porniţi din partea aceea" [103].

Informat asupra mişcărilor şi chiar a intenţiilor duşmanului, domnul Moldovei şi-a concentrat oastea într-o poziţie centrală, în valea Berheciului (la vest de Bîrlad), avînd elemente de acoperire spre sud, la Dunăre, spre sud-vest, la frontiera cu Ţara Românească, şi spre est, unde se profila pericolul tătăresc; de aici, aprecia Ştefan, se putea executa manevra pe direcţii interioare şi era posibilă cooperarea scontată cu forţele transilvane şi ungare, în baza alianţei antiotomane recent încheiate.

Efectivul oastei Moldovei era de 40 000 de oameni, cifră dată de mai multe izvoare [104].

Respingerea invaziei tătare. Potrivit poruncii sultanului aproximativ 30 000 de tătari au trecut Nistrul şi, înaintînd cu repeziciune, au atins Prutul la Ştefăneşti (40 km est de Botoşani). După trecerea rîului s-au îndreptat spre Suceava [105]. Spre a elimina gravul pericol care ameninţa capitala ţării şi legătura cu Polonia de unde voievodul mai spera să primească ajutor, Ştefan cel Mare a hotărît să lase la Dunăre un corp de observaţie (1 000 de oşteni) sub comanda viitorului portar Şendrea şi a vistierului Iuga, care, sprijinindu-se pe întăriturile executate din timp la punctele favorabile de trecere, să caute să reţină un timp cît mai îndelungat pe otomani, iar el, cu forţele principale ale oastei, să pornească împotriva tătarilor. Totodată, printr-o adîncă cunoaştere şi implicare în afacerile politice nord-pontice, domnul român a negociat un atac al Hoardei Mari asupra Crimeii, astfel că în clipa confruntării cu oastea română, tătarii hanului Crimeii se aflau deja în retragere. Surprinse, trupele tătare au declanşat un atac violent pentru a-şi deschide drum de întoarcere dar încercarea lor a fost zădărnicită, ele fiind atacate şi nimicite de oştenii Moldovei. După cronica lui Jan Dlugosz, Ştefan cel Mare se aruncă asupra „tătarilor [. . .], îi strivi pe aceştia într-un măcel crîncen", după care „îi urmări pe fugari cu atîta rîvnă, încît ucise mai mulţi din fugă decît în luptă; cuprinşi de groază, fugarii îşi aruncau nu numai armele, ca să fie mai uşori la fugă, ci şi arcurile şi tolbele, şeile şi hainele, ca să scape fie şi neînarmaţi şi goi şi se aruncau în Nistru" [106]. Eminek Mîrza, unul din conducătorii de seamă ai tătarilor crîm-

[103] *Documente turceşti*, vol. I, p. 4.
[104] *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 55; „*Columna lui Traian*", 1876, p. 378.
[105] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 149.
[106] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 545—546.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

leni, comandantul forţelor tătare de invazie, a recunoscut înfrîngerea, relatînd-o astfel sultanului: „lăsînd numaidecît prăzile noastre, am hotărît să ne întoarcem; ghiaurul, venind în urma noastră, s-a războit crîncen cu noi; au pierit mulţi oameni dintre noi; doi fraţi de-ai mei au devenit martiri, ne-au pierit luptători destoinici, cai şi arme; noi înşine am venit cu un cal" [107].

Deşi prin fulgerătoarea victorie obţinută asupra tătarilor Ştefan cel Mare a scăpat de un adversar care îi primejduia flancul şi şi-a asigurat comunicaţiile cu Polonia, totuşi domnul român avea motive să fie neliniştit; fiind nevoit să demobilizeze temporar oastea de ţară pentru a permite oştenilor-ţărani să-şi caute şi să-şi pună la adăpost familiile şi bunurile, el rămînea, cel puţin pentru două săptămîni, să se opună puternicei armate otomane doar cu „curtea" ale cărei efective erau de 20 000 de luptători [108].

Între timp, forţele de invazie, comandate de însuşi sultanul Mehmed, au forţat Dunărea, operaţie desfăşurată cu cea mai mare prudenţă. Rezistenţa românească la forţarea fluviului a fost deosebită. Flota otomană a pierdut numeroase nave, iar garnizoanele Chiliei şi Cetăţii Albe au luat peste 500 de militari inamici prizonieri [109]. Mehmed II şi garda sa n-au trecut pe malul opus decît atunci cînd ienicerii au ocupat şi au consolidat un mare cap de pod în faţa Isaccei. Invadatorii au început apoi deplasarea şi, ajunşi pe valea Siretului, au luat „drumul Sucevei". După cum relatează Angiolello, pe itinerarul de deplasare forţele otomane au găsit „toate satele şi aşezările părăsite şi ogoarele arse, deoarece contele Ştefan, dîndu-şi seama că nu va putea ţine piept sultanului, se gîndise să izbîndească în alt chip", astfel că „sultanul a rămas păcălit deoarece crezuse că găseşte ţara îmbelşugată în grîne şi păşuni, cum este într-adevăr, şi a găsit-o deşartă de oameni şi pretutindeni se ridica un praf de cărbune într-atît încît umplea cerul de fum, şi de cîte ori ajungeam la popas eram cu toţii negri la faţă şi de asemenea şi hainele noastre" [110]. Aprovizionarea trupelor invadatoare se făcea cu mare dificultate, deoarece comunicaţiile lor cu bazele de la Dunăre fuseseră interceptate, iar în zona de marş totul fusese evacuat sau distrus. La aceasta se adăugau atacurile executate de detaşamentele de călăreţi români asupra flancurilor coloanelor şi convoaielor. Invadatorii trăiau într-o stare de tensiune permanentă care le măcina moralul.

Toate măsurile luate şi acţiunile întreprinse de voievodul român duc la concluzia că în această etapă a campaniei Ştefan cel Mare a urmărit să uzeze inamicul, să-l slăbească şi să-i întîrzie mişcarea pentru a cîştiga timpul necesar completării oastei şi sosirii ajutorului promis de regele Ungariei.

În acţiunea lor întîrzietoare oştenii români atraseseră pe duşman spre tabăra întărită de la Valea Albă, care oferea condiţii favorabile pentru desfăşurarea unei bătălii de apărare. Locul taberei fortificate răspundea unor cerinţe atît de ordin strategic, cît şi tactic: de pe malul de nord al pîrîului Valea Albă, care se vărsa în rîul Moldova la aproximativ 25 km nord-vest de Roman, oastea Moldovei acoperea direct comunicaţia spre cetatea Neamţului ce asigura legătura cu Transilvania; de aici Ştefan cel Mare se putea retrage, la nevoie, spre aliaţii săi, locul ales plasîndu-i totodată forţele într-o poziţie de flanc faţă de direcţia care ducea la Suceava, pe valea Siretului. Din punct de vedere

[107] *Documente turceşti*, vol. I, p. 5.
[108] *Călători străini*, vol. I, p. 136.
[109] *Ibidem*, p. 142.
[110] *Ibidem*, p. 135—136, 180.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE LA RĂZBOIENI (26 IULIE 1476)

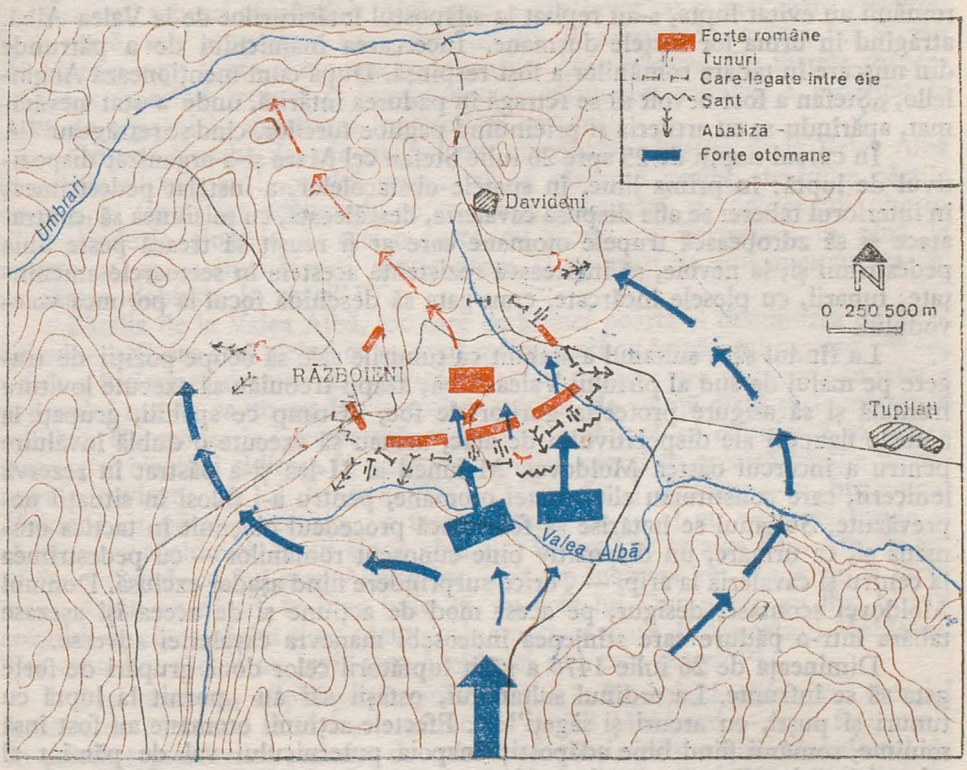

tactic, fiind așezată în pădurea de pe platoul dintre pîrîul Ruginit și Valea Albă, tabăra împiedica pe otomani să adopte un dispozitiv coerent, ei fiind obligați să acționeze fracționat. În această situație, oastea Moldovei, înarmată cu armament mai ușor și obișnuită să lupte în teren acoperit, era avantajată.

Din surse otomane [111] — cronicile lui Tursun bei, Neșri și Sa'adeddin — rezultă că tabăra întărită era situată pe un platou mărginit la sud de pîrîul Valea Albă, iar la est și nord-est de un afluent al acestuia; într-un luminiș înconjurat de păduri fusese săpat un șanț larg și adînc, obstacol greu de trecut în calea atacatorului, dublat spre interior de un val de pămînt întărit cu bușteni de stejar. Căruțele oastei, legate între ele și înarmate după modelul husit, formau un nou obstacol. Cronica lui Neșri precizează că tunurile erau așezate în căruțe: „În partea ghiaurilor se aflau carele din care se trăgea cu tunurile" [112].

Către mijlocul zilei de 25 iulie 1476, pe cînd avangarda otomană, comandată de Süleyman pașa, poposise pentru prînz, ea a fost atacată prin surprindere de cavaleria română în fruntea căreia se afla marele voievod. Era primul șoc puternic pe care îl primeau otomanii în această campanie și efectele lui au fost însemnate: dușmanul, surprins, a suferit pierderi, avangarda fiind respinsă spre grosul forțelor. În fața acestei situații comandantul otoman a format

[111] *Cronici turcești*, vol. I, p. 75, 128, 323.
[112] *Ibidem*, p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în grabă o grupare de spahii căreia i-a încredințat o misiune de atac [113], dar românii au evitat lupta, s-au repliat la adăpostul întăriturilor de la Valea Albă, atrăgînd în urma lor forțele dușmane. Încercarea inamicului de a pătrunde din mișcare în tabăra românilor a fost respinsă. După cum menționează Angiolello, „Ștefan a fost nevoit să se retragă în pădurea întărită, unde a stat nevătămat, apărîndu-se cu artileria și pricinuind pagube turcilor, cînd se retrăgeau" [114].

În cursul nopții de 25 spre 26 iulie Ștefan cel Mare și-a organizat dispozitivul de luptă: în prima linie, în spatele obstacolelor, a instalat pedestrimea; în interiorul taberei se afla dispusă cavaleria, descălecată, cu misiunea să contraatace și să zdrobească trupele otomane care ar fi reușit să treacă peste linia pedestrimii și, la nevoie, să întărească rezistența acesteia în sectoarele amenințate; tunarii, cu piesele încărcate, erau gata să deschidă focul la porunca voievodului.

La rîndul său, sultanul a stabilit ca tunurile sale să ocupe poziții de tragere pe malul de sud al pîrîului Valea Albă; azapii trebuiau să execute lovitura frontală și să asigure protecția gurilor de foc, în timp ce spahiii, grupați la ambele flancuri ale dispozitivului de atac, urmau să execute o dublă învăluire pentru a încercui oastea Moldovei. Mehmed al II-lea și-a păstrat în rezervă ienicerii, care constituiau elita oastei otomane, pentru a-i folosi în situații neprevăzute. Sultanul se hotărîse să folosească procedeul obișnuit în tactica otomană și, ca urmare, un dispozitiv bine cunoscut românilor — cu pedestrimea la centru și cavaleria la aripi — , orice surprindere fiind așadar exclusă. Domnul Moldovei scontase, desigur, pe acest mod de acțiune și de aceea își așezase tabăra într-o pădure care stînjenea îndeosebi manevra cavaleriei adverse.

Dimineața de 26 iulie 1476 a găsit luptătorii celor două grupări de forțe gata să se înfrunte. La ordinul sultanului, ostașii săi au „pornit la luptă cu tunuri și puști, cu arcuri și săgeți" [115]. Efectele acțiunii otomane au fost însă minime, românii fiind bine adăpostiți înapoia puternicului val de pămînt al taberei întărite. După ce artileria și-a consumat proiectilele, pedestrimea otomană a trecut la atac. Atunci tunurile oastei lui Ștefan cel Mare au intrat în acțiune, provocînd goluri în rîndurile otomanilor: „Ghiaurii umili văzînd atacul oștirii victorioase — scrie Sa'adeddin — au tras cu tunurile, făcînd ca pămîntul să se cutremure de bubuitul lor" [116].

Atacul azapilor fiind respins cu mari pierderi, sultanul și-a introdus în luptă rezerva, formată din ieniceri, dar și atacul acesteia a avut aceeași soartă. „Nimeni nu s-a putut încumeta să meargă înainte. Vitejii ieniceri, nesuportînd aceste lovituri, deși erau obișnuiți să-și pună pieptul în fața tunurilor și puștilor, s-au culcat cu fețele la pămînt" [117]. Alte încercări ofensive ale forțelor dușmane s-au soldat cu același rezultat. „Oricum au atacat ostașii musulmani, totuși, neputînd să strice ceata celor cu credință nenorocită, nu au putut-o urni din loc. Ei se luptau bine și nu arătau trădare în eforturile și în străduința lor, dar nu au putut să treacă de carele acelor nenorociți" [118], scrie Kemal-paşazade. Sesizat de „serdarii și căpeteniile de oști", sultanul a făcut o ultimă încercare: luînd în mînă buzduganul „cu șase aripi" a pornit personal la atac în

[113] *Călători străini*, vol. I, p. 136.
[114] *Ibidem*.
[115] *Cronici turcești*, vol. I, p. 323.
[116] *Ibidem*.
[117] *Ibidem*.
[118] *Ibidem*, p. 213.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fruntea ienicerilor, reuşind, cu preţul unor noi şi mari pierderi, să pătrundă în interiorul taberei românilor. Aici lupta a continuat cu şi mai mare violenţă. Spre seară, sub acoperirea unui detaşament de ariergardă, oastea lui Ştefan cel Mare a rupt lupta şi s-a retras, în ordine, prin pădure. Cu forţele dispersate, necunoscînd terenul şi împiedicat de întuneric, sultanul a renunţat la ideea de a porni în urmărirea luptătorilor români.

Grigore Ureche descrie succint dar cuprinzător bătălia de la Valea Albă în următorii termeni: „multă vreme trăind războiul neales, de îmbe părţile osteniţi, şi turcii tot adăugîndu-se cu oaste proaspătă şi moldovenii obosiţi şi neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieştecum, ci pînă la moarte se apăra, nici biruiţi dintru arme, ci stropşiţi de mulţimea turcească, au rămas dobîndă la turci" [119].

Bătălia de la Valea Albă, loc care de atunci poartă şi denumirea de Războieni — „di pre acel război ce au avut moldovenii cu împăratul turcesc" [120] —, a fost o încleştare dramatică. Această cumplită confruntare se înscrie în istoria poporului român ca un model de eroism sublim, de voinţă dîrză şi de măiestrie militară. Cu modestia-i cunoscută, voievodul a pus să se dăltuiască în piatra inscripţiei bisericii ridicate în amintirea eroilor căzuţi în această bătălie următoarele cuvinte: „[...] În anul 6984 (1476) [...] ridicatu-s-au puternicul Mehmed, împăratul turcesc, cu toată puterea sa [...] au venit să prade şi să ieie ţara Moldovei. Şi au ajuns pînă aici la locul ce se zice Rîul Alb. Şi eu, Ştefan voievod, cu fiul meu Alexandru, ieşit-am înaintea lor. Unde am şi făcut mare război cu dînşii, în luna iulie 26, cu voia lui Dumnezeu au fost biruiţi creştinii de către păgîni şi au căzut acolo mulţime mare dintre ostaşii Moldovei. Tot atunci şi tătarii au lovit ţara Moldovei din ceia parte" [121].

Deşi rămăsese stăpîn pe cîmpul de luptă la Războieni, obiectivul esenţial urmărit de Mehmed al II-lea — nimicirea oştirii Moldovei — nu a fost atins. În privinţa pierderilor suferite de cele două părţi, informaţiile sînt destul de sărace şi chiar contradictorii. Cu siguranţă însă că pierderile românilor au fost cu mult mai mici decît cele ale armatei otomane. După părerea lui Dlugosz, moldovenii ar fi avut 200 de morţi şi 800 de oşteni luaţi prizonieri de inamic, în timp ce rîndurile otomanilor s-ar fi rărit cu 30 000 de oameni [122].

Bătălia de la Războieni a permis românilor să desprindă importante învăţăminte de ordin militar. Deşi s-a aflat la un moment dat într-o situaţie aproape fără ieşire, voievodul a găsit soluţia cea mai adecvată pentru a evita nimicirea oastei. Amenajarea pentru apărare a unei zone împădurite, pe un platou, pe marginea Pîrîului Alb, folosirea ingenioasă şi amplă a fortificaţiilor de campanie şi a „zidului de care", utilizarea eficace a artileriei, ruperea luptei la momentul cel mai potrivit şi retragerea celei mai mari părţi a oastei dintr-o situaţie de încercuire, atestă, fiecare în parte şi toate laolaltă, nivelul înalt pe care l-a atins arta militară românească în vremea cînd la cîrma Moldovei s-a aflat marele Ştefan Voievod.

Hotărît să elibereze ţara de cotropitori, domnul român luase măsuri pentru întărirea garnizoanelor cetăţilor din partea de nord a ţării — Neamţ, Suceava, Hotin; a chemat „ţara la arme" şi în scurtă vreme a reuşit să adune

[119] Ureche, *Letopiseţul*, p. 104.
[120] *Ibidem*, p. 103.
[121] Şt. Olteanu, *Lupta de la Valea Albă*, Bucureşti, 1976, p. 74.
[122] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 546.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

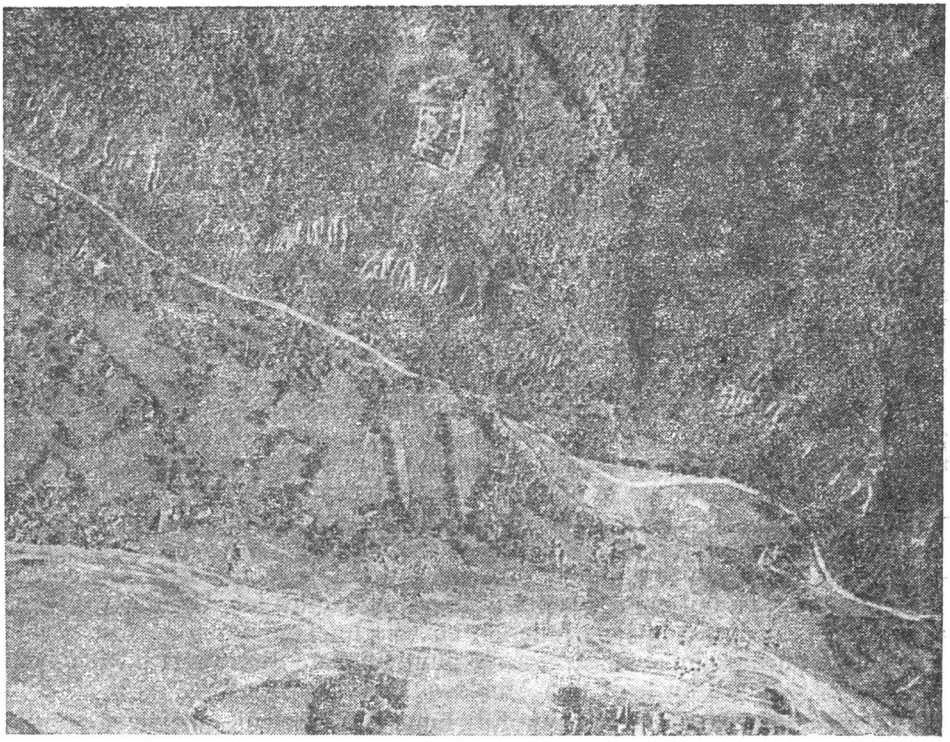

Cetatea Neamț (aerofotografie)

sub steagurile sale o oaste de circa 16 000 de oameni[123]; totodată a reînnoit demersurile pe lîngă regii Ungariei și Poloniei pentru a obține ajutor militar.

Sultanul, după un timp de refacere, și-a împărțit forțele în trei grupări, pe care le-a îndreptat spre cele trei cetăți amintite pentru a le cuceri, socotind că aceasta era singura cale de a slăbi capacitatea de apărare a Moldovei și, eventual, de a o supune. Gruparea trimisă asupra Sucevei a intrat în oraș, pe care l-a găsit pustiu, populația și bunurile fiind evacuate. Ea a încercat în mai multe rînduri să cucerească cetatea, dar toate asalturile otomane au eșuat[124].

La cetatea Neamțului invadatorii au dat atacuri disperate timp de opt zile, folosind o numeroasă artilerie, între care și șapte tunuri mari de asediu. Ei au fost respinși și aici, apărătorii folosind cu pricepere tunurile pe care le aveau; cererilor otomane de capitulare li s-a răspuns prin săgeți și proiectile: „iar cei care se găseau în cetate — scrie Angiolello — n-au vrut să stea de vorbă, toți se apărau cu tunurile și nu le păsa de noi"[125].

Luarea cu asalt a Hotinului a eșuat de asemenea. Situația strategică și așa dificilă a armatei otomane s-a agravat și mai mult o dată cu sosirea infor-

[123] *Cronicile slavo-române*, p. 34.
[124] *Călători străini*, vol. I, p. 137—138.
[125] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mației că oastea transilvană era gata să intre în Moldova pentru a cădea în spatele forțelor invadatoare.

Considerînd că s-au creat condițiile necesare pentru a da noi lovituri trupelor otomane, Ștefan cel Mare a trecut la contraofensivă. Cu forțele reorganizate, el a lovit succesiv grupările inamicului care fuseseră lăsate la asediul cetăților Suceava și Hotin, sultanul fiind „silit să se retragă" [126]. În adevăr, înfrîngerile suferite, foametea, ciuma care începuse să bîntuie prin armata sa, precum și amenințarea care se profila dinspre Transilvania l-au determinat pe sultan să se întoarcă la Istanbul „mai mult învins decît învingător" [127]. La 8 septembrie se știa la Buda că „Mehmed a plecat din Moldova și a trecut în dezordine Dunărea" [128]. O știre inserată în letopisețul țării, înregistrată de Grigore Ureche, informează că Ștefan cel Mare i-a urmărit pe turci pînă la Dunăre „și i-au ajuns trecînd Dunărea la vreme de masă și, lovindu-i fără veste, i-au speriat de au plecat a fugi, lăsînd pleanul tot și s-au întors înapoi cu izbîndă" [129].

Campania din anul 1476 s-a încheiat astfel cu înfrîngerea finală a puternicei armate otomane de invazie, comandată de însuși cuceritorul Constantinopolului. Despre modul cum s-a încheiat una dintre cele mai grele și mai complexe campanii militare de apărare din cîte au dus oștile române în întreaga epocă feudală a lăsat informații și venețianul Emannuele Gerardo, care nota, la Brașov, că „sultanul a ieșit din țară cu oștile sale fără să fi luat o cetate și fără altă pagubă pentru Moldova decît prada ce a dus cu sine, iar Ștefan Vodă a ieșit din munți și călărește viteaz prin toată domnia lui" [130].

Din punct de vedere militar, campania din 1476 în ansamblul său prezintă o serie de caracteristici, dintre care unele au mai fost amintite în context: aplicarea manevrei strategice pe direcții (linii) interioare (reușindu-se înfrîngerea pe rînd a grupărilor inamicului — întîi pe tătari și în final pe otomani); organizarea și amenajarea temeinică a terenului pentru bătălia de apărare; combinarea rezistenței cetăților cu lovituri ofensive; acțiuni de întîrziere duse pe mare adîncime în teritoriul țării; urmărirea pe spații mari a inamicului înfrînt etc. Toate acestea au îmbogățit experiența de luptă a poporului român, formele de rezistență în lupta sa dusă împotriva cotropitorilor.

Campania de apărare desfășurată în 1476 de Țara Românească Moldova a evidențiat, din nou, trăsăturile notabile ale războiului întregului popor la români: angajarea în efortul defensiv a totalității potențialului mobilizabil, utilizarea componentelor naturale și amenajate ale teatrului de operații, privarea inamicului de orice facilități logistice, folosirea unei game largi de forme și procedee în înfruntarea cu invadatorul, aplicarea întocmai a unui plan de război elaborat competent de comandamentul suprem și actualizat permanent în funcție de evoluția situației militare etc.

Caracteristicile particulare ale campaniei de apărare din 1476 îmbinate cu cele generale ale războaielor defensive desfășurate de români în această

[126] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 546.
[127] Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401—1477*, ed. V. Grecu, București, 1966, p. 145.
[128] A Veress, *Acta et epistolae*, p. 24—25.
[129] Ureche, *Letopisețul*, p. 69.
[130] *Călători străini*, vol. I, p. 166.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

epocă istorică configurează un loc aparte acestei înfruntări de proporţii cu agresorul otoman în istoria militară medievală românească. Locul de excepţie îi este conferit de faptul că în desfăşurarea ei campania de apărare a înregistrat o alternanţă sui-generis de momente decisive. Aşa cum s-a observat din relatarea evenimenţială, asupra Moldovei s-au năpustit oştile duşmane din două direcţii — tătarii dinspre est, iar otomanii dinspre sud —, în intenţia comandamentului inamic fiind dezarticularea dispozitivului defensiv românesc. În reacţia sa la această situaţie de o gravitate extremă, comandamentul român a trebuit să ia în considerare exigenţele principiilor economiei forţelor şi libertăţii de acţiune, proporţionînd cu grijă scopul propus şi mijloacele destinate atingerii acestuia şi avînd permanent în vedere păstrarea iniţiativei în efortul de apărare. Astfel, în faţa primejdiei apărute la flancul stîng prin invazia tătară şi pentru a evita « cleştele strategic » proiectat de inamic, Ştefan cel Mare a decis să lichideze întîi acest atac. Decizia s-a justificat prin necesitatea de a-şi asigura libertatea de mişcare şi a evita să lupte pe două fronturi şi, totodată, prin imperativul salvării vieţii şi avutului locuitorilor din aşezările situate pe direcţiile invaziei tătare (pentru aceasta a lăsat în acest teritoriu efective însemnate din oastea cea mare). În acelaşi timp, domnul român a apreciat că este necesară angajarea de către oastea de curte a unei bătălii de apărare de mari proporţii cu grosul forţelor otomane, urmărind un dublu scop: pe de o parte să le întîrzie înaintarea şi să le diminueze capacitatea combativă, iar pe de altă parte să cîştige răgazul necesar reintrării în dispozitiv de luptă a totalităţii oastei celei mari în vederea declanşării contraofensivei finale. Concomitent s-a ordonat garnizoanelor cetăţilor să desfăşoare o rezistenţă înverşunată în faţa invaziei, de asemenea pentru a slăbi forţa combativă a otomanilor, a obţine timpul necesar concentrării forţelor şi a împiedica duşmanul să controleze teritoriul.

Aplicarea întocmai a planului de campanie elaborat de Ştefan cel Mare a presupus o deplasare rapidă a forţelor oastei româneşti pe distanţe mari de sute de kilometri, efectuarea de concentrări şi regrupări de forţe într-un interval extrem de scurt; toate acestea au vădit înalta pregătire de luptă a oastei române, moralul ei ridicat, care i-au dat capacitatea să depăşească greutăţile unei campanii extrem de dificile.

Concepţia voievodului român s-a dovedit a concorda perfect situaţiei de ansamblu, asigurîndu-i victoria finală: alungarea din ţară a oştirilor invadatoare. În pofida unei concentrări uriaşe de forţe duşmane — otomano-tătare — oastea Moldovei a izbutit să-şi atingă, aplicînd cu măiestrie planul de război elaborat de Ştefan cel Mare, scopul propus, să menţină independenţa ţării.

Retragerea precipitată a sultanului din Moldova a permis prelungirea contraofensivei oastei domnului Ştefan, conjugată cu ofensiva transilvănenilor, pînă la hotarul nordic muntean. Acţiunea avea ca scop reintegrarea Ţării Româneşti Muntenia în frontul unic antiotoman prin reînscăunarea lui Vlad Ţepeş.

Documentele care s-au păstrat permit, în linii mari, reconstituirea etapelor acestei campanii[131]. Sub comanda lui Ştefan Báthory şi a lui Vlad Ţepeş forţele transilvănene, însumînd 25 000 de luptători, regrupate în

[131] N. Iorga, *Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş*, in SEMR, p. 216; *Călători străini*, vol. I, p. 143; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 349.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cîmpia Bîrsei, au trecut Carpații, în primele zile ale lunii noiembrie 1476, probabil pe la Bran, și s-au îndreptat spre Tîrgoviște. Într-o luptă cu o grupare otomană de 18 000 de oșteni au obținut o indiscutabilă victorie, pe cîmpul de luptă rămînînd 10 000 de dușmani morți și răniți, în frunte cu comandantul lor. Era înlăturată astfel prezența militară otomană din Țara Românească, Laiotă Basarab fiind nevoit să părăsească tronul. La 9 noiembrie, din Tîrgoviște, Țepeș i-a anunțat pe brașoveni: „am răsturnat pe vrăjmașul nostru Laiotă, și a fugit la turci" [132]. Concomitent, Ștefan cel Mare, în fruntea a 15 000 de călăreți, înainta dinspre nord-est [133]. Cetatea București a fost încercuită și, după un asediu de cinci zile, garnizoana acesteia, întărită cu mulți ostași otomani, după o rezistență îndîrjită, a capitulat (16 noiembrie 1476). Învingătorii, „amîndoi voievozii" (Ștefan și Țepeș — *n.n.*) și-au jurat „între ei dragoste și alianță, astfel că întreaga țară s-a asigurat că turcul nu-i va face griji" [134].

Cămașă de zale cu butoni auriți din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Complexul Muzeal Sibiu)

Neîncrezîndu-se în jurămintele de fidelitate ale marilor boieri, datorită trădării cărora își pierduse domnia în 1462, noul domn l-a rugat pe Ștefan cel Mare să-i lase pentru pază un număr de oșteni, ceea ce voievodul Moldovei a și făcut, după care el s-a îndreptat cu oastea sa spre capitala țării. Temerea lui Țepeș că boierii îl vor părăsi din nou pentru a trece de partea potrivnicului s-a adeverit. Pe la sfîrșitul lunii decembrie 1476 Laiotă Basarab a pătruns cu ajutor militar otoman în Țara Românească, unde, surprins, Vlad Țepeș a pierit în decursul unei lupte, probabil la începutul anului 1477. Într-o consemnare ulterioară Ștefan cel Mare a prezentat succint desfășurarea evenimentelor în felul următor: „Imediat s-a întors acel necredincios Basarabă și l-a găsit singur și l-a ucis, și împreună cu el au fost uciși toți ai mei afară de zece" [135] (este vorba de cei 200 de oșteni lăsați la București pentru paza lui Vlad Țepeș — *n.n.*). Trupul marelui voievod a fost îngropat în mănăstirea Snagov. Țara Românească pierdea astfel în persoana lui Vlad Țepeș un vajnic apărător al independenței sale, un mare domn și comandant de oști, intrînd din nou, o dată cu reînscăunarea lui Laiotă Basarab, în sfera de influență politică otomană.

Aceasta constituia o amenințare directă pentru evoluția politică românească, astfel încît Ștefan cel Mare și sfetnicii săi au decis reluarea efortului militar pentru a asigura libertatea Țării Românești. Încă din prima jumătate

[132] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 97—98.
[133] Idem, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 349.
[134] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 58—59.
[135] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 342.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

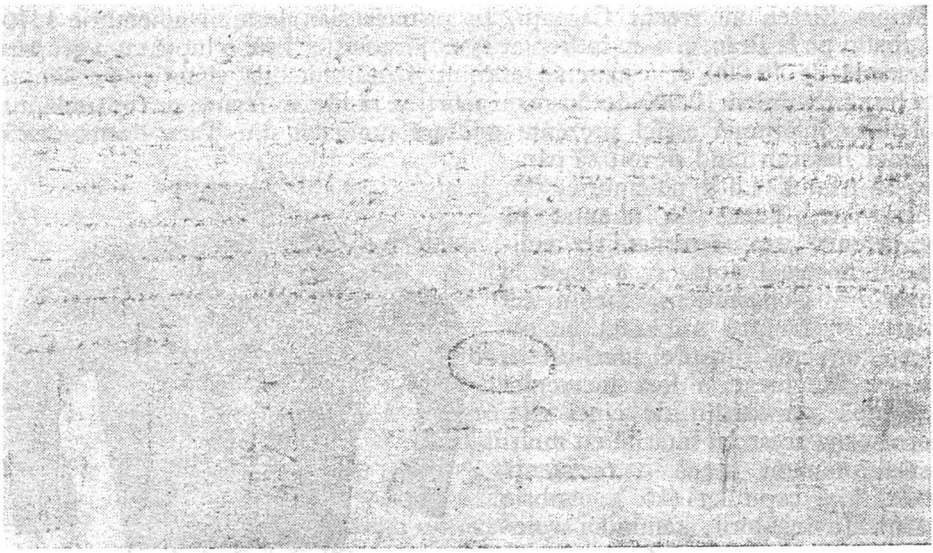

Document din 1477 de la Vlad Ţepeş către braşoveni, prin care le solicită arme (Muzeul Judeţean Braşov)

a lunii martie 1477 la curtea domnească din Vaslui era adăpostit un nou pretendent, în persoana lui Basarab cel Tînăr (Ţepeluş). În luna noiembrie a aceluiaşi an oastea Moldovei a declanşat ofensiva la sud de Milcov. După consemnarea cronicarului polon Jan Dlugosz, „Ştefan, domnul Moldovei, bărbat cu suflet mare, după ce şi-a refăcut armata prin completarea cu ţărani în locul acelora căzuţi în lupta cu turcii [. . .] a năvălit cu armata în Muntenia şi după ce a adus sub stăpînirea sa toată Muntenia şi a alungat din ea pe turci, a aşezat într-însa ca prefect al său pe Ţepeluş şi şi-a făcut-o supusă lui" [136]. În acelaşi timp, conştient de rolul pe care îl juca Moldova pe arena internaţională şi de comunitatea de interese cu Europa creştină, Ştefan cel Mare şi colaboratorii săi au întreprins noi demersuri la Veneţia şi Roma pentru continuarea războiului împotriva Porţii. Prin trimisul său, Ioan Ţamblac, domnul arăta senatului şi dogelui Veneţiei, în mai 1477, gîndul românesc, hotărîrea de a continua lupta cu orice sacrificii: „[. . .] şi dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, se vor întîmpla două lucruri: ori se va pierde această ţară, ori voi fi silit să mă supun păgînilor. Acest lucru însă nu-l voi face niciodată, preferînd 100 000 de morţi" [137].

Campania din anul 1479. Lupta de la Cîmpul Pîinii. Sporirea considerabilă a prestigiului lui Ştefan cel Mare, iniţiatorul şi conducătorul blocului românesc de luptă antiotoman, l-a obligat pe Mehmed II să adopte de data aceasta o strategie diferită a ducerii războiului. Eşecul loviturii directe asupra Moldovei i-a sugerat ideea executării — în scopul destrămării alianţei moldo-transilvane — unei acţiuni de mari proporţii asupra flancului drept al fron-

[136] Apud, I. Ursu, *op. cit.*, p. 159.
[137] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 347.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂTĂLIA DE PE CÎMPUL PÎINII
(13 OCTOMBRIE 1479)

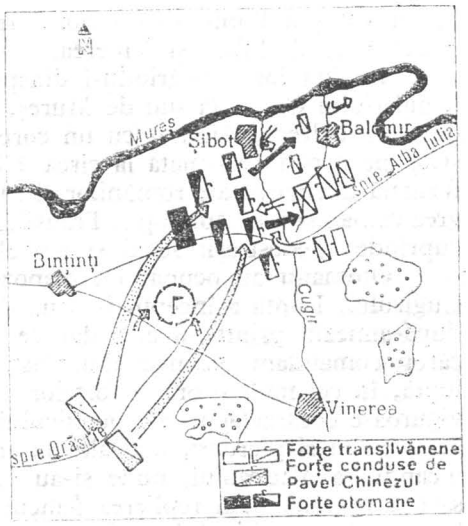

tului românesc. Scoaterea din luptă a oștirii transilvane ar fi atras, în concepția sa, izolarea definitivă a Țării Românești, ale cărei poziții astfel învăluite la nord nu i-ar mai fi permis să joace rolul de avanpost pe care i-l destinase Ștefan. Pe de altă parte, crearea unei baze otomane de o excepțională importanță strategică în spațiul intracarpatic ar fi impus diminuarea sau chiar încetarea rezistenței românești, situînd Moldova în fața unei duble amenințări, de front și de flanc. Astfel se explică incursiunea de mari proporții executată în Transilvania în anul 1479 de gruparea otomană — circa 43 000 de oameni — din zona Belgrad—Vidin, sub comanda beilor Ali și Skender.

După ce au forțat Dunărea la Orșova, invadatorii otomani au înaintat spre nord pe valea Cernei și, de la Caransebeș, prin Poarta de Fier a Transilvaniei, s-au revărsat în Hațeg, Hunedoara și pe valea Mureșului, săvîrșind mari distrugeri.

În momentul producerii atacului, nici voievodul Ștefan Báthory, nici Pavel Chinezul, comitele de Timiș, descendent al unei familii cneziale românești, nu-și încheiaseră preparativele militare. Primul își dispersase forțele în supravegherea trecerilor din Carpații Meridionali, întrucît scontase că atacul se va produce prin Țara Românească, iar Pavel Chinezul își concentrase luptătorii în apărarea zonei de cîmpie din fața Timișoarei, socotind că obiectivul otomanilor va fi regiunea Banatului.

După ce intenția celor două pașale a devenit limpede, Ștefan Báthory și-a deplasat trupele lîngă Sibiu și de aici a pornit spre valea Mureșului, iar Pavel Chinezul a început mișcarea spre răsărit, a trecut la rîndul său prin Poarta de Fier în urma invadatorilor și a pătruns în ținutul Hunedoarei. Otomanii și-au repliat forțele împrăștiate după pradă, dar comandamentul lor n-a reușit să ia o decizie oportună în ceea ce privește alegerea loviturii principale: asupra lui Báthory, spre est, sau asupra lui Pavel Chinezul, spre vest. Se pare că Ali și Skender pașa au fost informați greșit cu privire la ritmul deplasării trupelor lui Pavel Chinezul, sau că acesta din urmă, prin rapiditatea neobișnuită a înaintării grupării sale de forțe a răsturnat complet informațiile și aprecierile comandanților otomani. Cu vădită întîrziere, trădînd dilema în care se aflau, aceștia și-au așezat tabăra la răsărit de Orăștie, pe locul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

numit Cîmpul Pîinii, în interiorul triunghiului format de satele Binţinţi (azi Aurel Vlaicu), Şibot şi Vinerea.

În faţa lor, urmărindu-i dinspre Alba Iulia, a intrat în dispozitiv pe malul rîului Cugir, la sud de Mureş, oastea lui Ştefan Báthory. Ea se sprijinea cu flancul drept, asigurat cu un corp de cavalerie, pe rîul Mureş, iar cu cel stîng pe o pădure situată la circa 3 km de cursul de apă. Aripa dreaptă era formată din trupe ale românilor şi saşilor, centrul dispozitivului din cavaleria grea comandată de episcopul Transilvaniei şi de Ştefan Báthory, iar aripa stîngă cuprindea pedestraşii secui şi trupele nobiliare.

Otomanii au ocupat un dispozitiv simetric, pe malul apusean al apei Cugirului. Lupta a început în ziua de 13 octombrie 1479, în primele ore ale după-amiezii, printr-un atac dat de cele două aripi ale oastei transilvane, al cărei comandant primise informaţii precise despre sosirea pe cîmpul de luptă, în cel mult o oră, a forţelor lui Pavel Chinezul. La ambele aripi însă, viguroase contraatacuri ale inamicului au provocat retragerea trupelor transilvane cu mari pierderi, mai ales la aripa dreaptă, împinsă de otomani într-o meandră a Mureşului, unde şi-au pierdut viaţa aproape 2 000 de luptători saşi şi români. Prin replierea flancurilor, trupele voievodului Báthory, aflate la centrul dispozitivului, au fost supuse unei presiuni din trei direcţii. Se contura astfel o înfrîngere, mai ales după ce şi o şarjă a cavaleriei grele din oastea transilvană fusese respinsă.

Pavel Chinezul – după un tablou de epocă (Muzeul Militar Central)

Cam la trei ore după încheierea luptei, dinspre Orăştie au apărut trupele lui Pavel Chinezul, care au dezlănţuit un atac furtunos din mişcare asupra taberei şi a spatelui dispozitivului forţelor inamice. S-a realizat astfel o rapidă manevră de încercuire din partea trupelor transilvănene şi bănăţene, determinînd prăbuşirea fulgerătoare a rezistenţei otomane. Se evaluează la 30 000 numărul otomanilor ucişi sau prinşi în această bătălie.

Eşecul grav al incursiunii otomane în Transilvania a determinat în anul următor, 1480, reluarea de către domnul Moldovei, în cooperare cu trupele voievodului Ştefan Báthory, a luptelor pentru ralierea Ţării Româneşti la frontul de luptă antiotoman. Contraofensiva românească, susţinută de data aceasta de efective apreciate la 60 000 de luptători, a surprins trupele otomane lăsate de sultan în Muntenia, provocîndu-le pierderi evaluate la 8 000 de morţi. În timpul urmăririi, care a continuat pînă la Dunăre, adversarul a suferit noi pierderi, astfel încît pe drumul urmat de călăreţii lui Ştefan şi ai lui Báthory „erau numai cadavre”[138].

[138] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 258.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

O nouă expediție otomană, care avea ca obiectiv de pradă partea de sud a Moldovei, a fost înfrîntă la începutul anului 1481, detașamentele beilor Ali și Skender fiind puse pe fugă sub loviturile cavaleriei române.

Între timp padișahul a decedat (13 mai 1481). Acest fapt a declanșat lupta pentru tron între fiii acestuia, Baiazid și Djem. Domnul Moldovei a profitat prompt de noua conjunctură, înlocuindu-l, cu sprijinul unui corp de oaste, pe Basarab Țepeluș cu Vlad Călugărul [139]. Scurtul moment de acalmie care a urmat a fost folosit de Ștefan pentru refacerea oștirii și a fortificațiilor de la Dunărea maritimă.

Dar, așa cum s-a amintit deja, în anul 1483 regele Ungariei, angajat într-un nou război cu împăratul Frederic III de Habsburg, a încheiat pacea pe cinci ani cu Poarta. De asemenea, Veneția încheiase și ea pacea cu Imperiul otoman în 1479, astfel încît Moldova rămînea izolată, singură în război cu forțele covîrșitoare ale Semilunii, fără speranță în ajutor din nici o parte.

În aceste perspective sumbre, Ștefan cel Mare a luat noi măsuri pentru întărirea capacității de apărare a Moldovei, pentru pregătirea de luptă a poporului. Între acestea, cronicile interne pomenesc zidirea pe drumul Siretului a unei cetăți din piatră, mai puternică decît cea distrusă de unguri în 1467: „În anul 1483 — se arată în *Letopisețul anonim* — s-a început a se zidi cetatea de piatră de la tîrgul Romanului" [140].

Campaniile militare din anii 1484—1486. Pacea cu Imperiul otoman. În planul său politico-strategic referitor la Moldova, Baiazid II și-a propus un obiectiv limitat: fără a renunța definitiv la ideea supunerii Moldovei printr-o ofensivă de mare amploare, el a fixat ca scop al campaniei din 1484 cucerirea celor două puternice cetăți de la Dunărea maritimă și Marea Neagră — Chilia și Cetatea Albă, ultimele debușeuri libere în Pontul în întregime controlat de Poartă. Acțiunea otomană nu l-a surprins pe Ștefan cel Mare, deplin conștient de importanța strategică, economică și politică a celor două fortificații, „chei" ale Moldovei [141].

Pentru realizarea planului său de campanie, sultanul a concentrat o puternică armată, evaluată de unele izvoare la 300 000 de oameni. Totodată, un număr de 100 de nave urma să coopereze cu forțele terestre. În timp ce flota pătrundea din Marea Neagră pe Dunăre, forțele terestre au înaintat pe țărmul dobrogean, au trecut fluviul pe la Isaccea și, la 6 iulie, au ajuns sub zidurile Chiliei, unde trebuia să li se alăture 70 000 de tătari, cifră dată chiar de sultan într-o scrisoare către raguzani din 2 august 1484 [142]. Asediată de pe uscat și de pe mare, cetatea a fost bombardată intens vreme de opt zile și, după o rezistență dîrză a garnizoanei, la 14 iulie a capitulat [143]. Sultanul Baiazid II a luat imediat măsuri pentru a o pune în stare de apărare, instalînd aici o garnizoană puternică.

Forțele inamice s-au îndreptat apoi spre Cetatea Albă pe care au asediat-o atît de pe uscat, cît și de pe apă. Timp de o săptămînă otomanii au executat lucrări pregătitoare în vederea asaltului final: astuparea șanțului-obstacol al cetății, care era plin de apă, și săparea unor tranșee pentru apropierea arti-

[139] *Cronicile slavo-române*, p. 19.
[140] *Ibidem*.
[141] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 342, 347.
[142] *Cronici turcești*, vol. I, p. 325—326; N. Iorga, *Studii istorice*, p. 158.
[143] *Cronicile slavo-române*, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

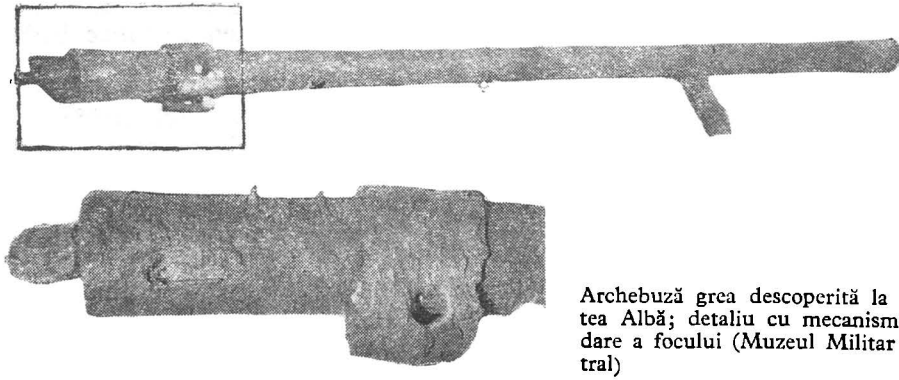

Archebuză grea descoperită la Cetatea Albă; detaliu cu mecanismul de dare a focului (Muzeul Militar Central)

leriei şi a liniilor asaltatorilor. În acest timp artileria din cetate a executat trageri eficiente, făcînd numeroase victime printre luptătorii inamici. La rîndul ei artileria otomană a început să bată zidurile cetăţii. În cele din urmă, după două zile de rezistenţă eroică, garnizoana a fost silită să capituleze (5 august 1484) [144]. Asediul şi cucerirea Cetăţii Albe au fost astfel consemnate în cronica italianului Cambini: „Baiazid, văzînd pe locuitori cerbicoşi în voinţa de a o apăra, pregăti artileria şi începu a bate zidurile din mai multe părţi, în timp de mai multe zile, dărîmînd din ziduri atîta cît socotea că oamenii săi vor putea să intre destul de lesne. El porunci coloanelor sale ca în luptă să urmeze una după alta şi în dimineaţa următoare în zori se aşezară în jurul zidurilor. Oamenii cei dinlăuntru îşi făcuseră din ruinele zidurilor apărători foarte însemnate, cu valuri şi cu şanţuri foarte adînci, aşa că la intrarea turcilor prin ruptură se încăierară cu dînşii şi împingîndu-i înapoi cu mare impetuozitate se apărau cu săgeţi, focuri, pari şi pietre şi se purtară cu atîta inimă, încît rănind şi omorînd un foarte mare număr din cei din afară, îi goniră de mai multe ori" [145].

Cucerirea într-un timp relativ scurt a celor două cetăţi — care erau atît de puternice încît cronicarul turc Sa'adeddin afirmă despre Cetatea Albă că putea să reziste chiar 30 de ani [146] — nu se poate explica decît printr-o analiză circumstanţiată a evenimentelor. Într-o scrisoare a italianului Malatesta se sugerează ideea cuceririi cetăţii Chilia datorită trădării „guvernatorului" (pîrcălabului), iar analele lui Malipiero includ ştirea predării Cetăţii Albe otomanilor de către „cinci fruntaşi" [147].

În izvoarele cercetate n-au fost depistate informaţii despre activitatea oastei moldovene în timp ce se hotăra soarta celor două cetăţi. Referindu-se la aceste evenimente, vornicul Grigore Ureche ajunge la concluzia că „Ştefan Vodă la gol n-a îndrăznitu să iasă, ci numai la strîmtori nevoia de le făcea zminteală" [148].

Covîrşitoarea desfăşurare de forţe terestre şi navale, de mijloace de asediu de care dispunea sultanul Baiazid, ca şi imposibilitatea practică a oastei Moldovei de a interveni cu oarecari şanse au determinat locuitorii şi garni-

[144] *Ibidem*.
[145] N. Bălcescu, *Opere*, ed. G. Zane, vol. II/1, Bucureşti, 1940, p. 182.
[146] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 326.
[147] I. Ursu, *op. cit.*, p. 184.
[148] Ureche, *Letopiseţul*, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zoanele celor două cetăţi româneşti să încerce o soluţie negociată a asediilor; faptul pare să rezulte din privilegiile acordate de sultan locuitorilor după campanie.

Pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe, fortificaţii cu o valoare deosebit de importantă pentru politica economică şi militară a Moldovei, nu a putut fi privită de Ştefan cel Mare ca un fapt împlinit. Viteazul domn ştia că fără „porţi" tari ţara sa nu mai constituia acea fortăreaţă de care se sfărîmaseră, decenii de-a rîndul, valurile expansiunii otomane. Ştia la fel de bine şi Baiazid II, care într-un adevărat „buletin al victoriei" menţiona cu emfază: „Slavă lui Allah, prin această izbîndă ni s-au înlesnit pentru viitor cuceriri succesive, fiindcă s-au deschis căile înspre leşi şi cehi şi ruşi şi unguri; înaintarea a devenit uşoară, iar trimiterea de oşti fără nici o greutate" [149].

În iarna anilor 1484—1485 Ştefan cel Mare, contînd pe realizarea surprinderii şi pe sprijinul locuitorilor, a încercat să recucerească Cetatea Albă. Modul cum s-a desfăşurat acţiunea rezultă cu claritate din relatările cronicarului turc Sa'adeddin: „în acest timp a sosit vestea că ghiaurii rămaşi la Akkerman [Cetatea Albă], trimiţînd ştirea lui Kara-Bogdan-oglu (Ştefan cel Mare — *n.n.)*, i-au făgăduit că îi vor preda cetatea dacă va veni pe neaşteptate [. . .] la rîndul său, pregătindu-şi toate armele şi scările şi strîngîndu-şi oastea, a venit în timpul nopţii. În acelaşi timp, oamenii săi din corăbii s-au apropiat de cetate pe apă. Iar făţarnicii necredincioşi dinlăuntrul şi din afara cetăţii, fiind cu ochii la drum, îi aşteptau pe aceştia. Aceşti necredincioşi care au uneltit trădarea şi-au pus în gînd să-i piardă pe gazii care păzeau cetatea. Într-un cuvînt, în timpul nopţii au pus scări [la zidurile cetăţii] ca să se urce pe ea [. . .]. Gazii nu s-au mişcat, dar s-au pregătit cu toţii. Unii dintre necredincioşi, urcînd pe scări în sus, au intrat în cetate. Atunci gazii [. . .] au tras săbiile asupra necredincioşilor, măcelărindu-i pînă în zori [. . .]. De asemenea, au prins de vii mulţi necredincioşi" [150].

Pasajul prezintă un deosebit interes din punct de vedere militar, evidenţiind modul cum oastea lui Ştefan cel Mare ataca o cetate, cînd urmărea s-o cucerească prin surprindere, şi, totodată, subliniind, pentru prima dată, funcţia militară atribuită de voievod flotei moldovene.

Cu toate eforturile făcute de domnul român, cetăţile au rămas în stăpînirea otomană. Pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe a avut urmări directe în istoria Moldovei. Înstăpînindu-se în două ţinuturi ale pămîntului românesc, otomanii aveau o bază din care lesne puteau declanşa incursiuni, menţinînd Ţara Românească Moldova într-o stare de continuă nesiguranţă şi obligînd-o să accepte suzeranitatea Porţii. După cum Poarta domina Ţara Românească Muntenia din kazalele Giurgiului şi Turnului, tot aşa tindea să impună orientarea politică a Moldovei din fortificaţiile Chiliei şi Cetăţii Albe. Pe de altă parte, Moldova a primit o grea lovitură din punct de vedere economic, pierzînd, pe lîngă veniturile domniei provenite din vămile pe care le încasa asupra mărfurilor care se scurgeau prin cele două cetăţi, şi debuşeul danubiano-pontic, în fond miza războiului început în 1473 cu Imperiul otoman. Se poate, aşadar, afirma că includerea Chiliei şi Cetăţii Albe în sistemul militar otoman la Dunărea mari-

[149] Andrei Antalffy, *Două documente din biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe în 1484*, în RI, XX (1934), p. 40.
[150] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 100—101.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

timă a constituit un moment de cotitură în istoria îndelungatei și glorioasei domnii a lui Ștefan cel Mare. Evenimentul a avut și urmări care depășeau interesele Moldovei, afectînd și interesele altor țări europene, căci prin ocuparea Chiliei Imperiul otoman și-a asigurat controlul Dunării de Jos, iar prin stăpînirea Cetății Albe și-a consolidat pozițiile în Marea Neagră, devenită abia acum în chip evident un „lac otoman".

Față de agresiunea Imperiului otoman asupra Moldovei, soldată cu cucerirea cetăților românești ponto-danubiene, regele Ungariei, Matei Corvin, căruia Ștefan cel Mare îi ceruse ajutor militar, s-a limitat — motivînd că se află în război cu Habsburgii — să trimită sultanului o scrisoare de protest. Faptul n-a avut, cum era de așteptat, nici un efect practic. În aceste împrejurări, marele voievod al Moldovei s-a adresat regelui Poloniei, Cazimir IV, apreciind, pe bună dreptate, că Polonia este interesată în egală măsură în reluarea celor două cetăți de la otomani, întrucît prin intermediul acestora avea un debușeu asigurat comerțului ei pontic. Pentru a obține sprijinul polon, Ștefan cel Mare și consilierii săi au fost însă nevoiți să accepte vechea condiție a monarhiei vecine, ca domnul român și curtea sa să se deplaseze la Colomeea unde să depună jurămîntul de credință regelui, ceea ce au și făcut la 15 septembrie 1485 [151]. Deși Cazimir IV a promis, în semn de reciprocitate, ajutorul militar solicitat, acesta s-a redus în fapt la numai 3 000 de călăreți și la expedierea unei scrisori de protest la Constantinopol.

Dar, în absența lui Ștefan cel Mare din țară, o oaste otomană însumînd 30 000 — 40 000 de luptători, sub conducerea lui Ali pașa, beilerbeiul de Rumelia, a pătruns în Moldova, aducînd cu ea pe Hruiet (Hronoda), un pretendent la tron. Trupele otomane au ajuns pînă la Suceava, prădînd și arzînd orașul. Informat asupra invaziei, domnul român s-a înapoiat în grabă în țară, împreună cu garda care-l însoțise în regatul vecin de la nord și, cu detașamentul de călăreți poloni pus la dispoziție de Cazimir, mobilizînd pe parcurs și oșteni din satele și orașele mai puțin afectate, a pornit pe urmele invadatorilor. Aflînd de sosirea lui Ștefan cu forțe române și polone, Ali bei a ordonat retragerea trupelor sale. Numeroase cete otomano-tătare pornite după pradă prin părțile sudice ale Moldovei au încercat să oprească trupele române și polone, cu care, probabil, Ștefan spera să reocupe cele două cetăți pierdute cu puțin timp înainte. Repliate la nord de Chilia, la Cătlăbuga, forțele de invazie au opus rezistență, dar au fost înfrînte într-o aprigă încleștare despre care *Letopisețul anonim* consemnează lapidar: „În anul 6993 (1485), luna decembrie a fost război cu turcii și cu Malcoci la Cătlăbuga și a biruit Ștefan Voievod" [152].

Tactica adoptată de domnul Moldovei a constat în angajarea frontală a inamicului cu trupele române, mai ușor înarmate și aproape de neînvins în lupta corp la corp, și executarea unei manevre de întoarcere cu cavalerii poloni, „îmbrăcați în fier", care aveau „cai foarte buni și erau bine înarmați" [153]. Așadar, Ștefan cel Mare a găsit soluții pentru a asigura cooperarea trupelor române cu corpul de oaste polon, deși armatele respective se deosebeau destul de mult în ceea ce privește modul de purtare a războiului.

[151] I. Ursu, *op. cit.*, p. 191—196.
[152] *Cronicile slavo-române*, p. 19, 35.
[153] B. Wapowski, *Chronicorum Bernardii Vapovii partem posteriorem.* ***1480—1535***, în *Scriptores Rerum Polonicarum*, tom II, Cracoviae, 1874, p. 5—6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Noua biruință repurtată de forțele conduse de Ștefan n-a rămas fără ripostă din partea adversarilor. La începutul anului 1486 o puternică armată de invazie otomană a pătruns din nou în Moldova pentru a instala pe scaunul domnesc pe același pretendent Hruiet (Hronoda). Gruparea dușmană a fost însă zdrobită de oastea lui Ștefan cel Mare la Șcheia (25 km nord de Roman) în ziua de 6 martie. După relatarea lui Grigore Ureche, lupta a fost grea și domnul Ștefan, căzut de pe cal, a fost în pericol de a fi ucis. Marele voievod român a fost însă salvat de un boier al său, aprodul Purice care, după bătălie, a fost răsplătit domnește, el fiind, după legendă, începătorul neamului Movileștilor [154].

Desfășurarea războiului cu Imperiul otoman în anii 1484—1486 s-a soldat cu pierderi importante pentru statul românesc est-carpatic. În noua conjunctură, cînd otomanii, deținînd puternicele capete de pod Chilia și Cetatea Albă, puteau oricînd năvăli în Moldova, fără a fi măcar întîrziați la obstacolul natural format de Dunăre sau Nistru, cînd tătarii, tot mai supuși Porții, puteau ataca mereu dinspre est, singuri sau o dată cu forțele otomane, cu un aliat șovăielnic în nord, care purta în secret tratative cu imperiul sultanilor, fără a avea reglementate raporturile cu Ungaria, Ștefan cel Mare nu avea de ales decît o singură cale pentru a restabili pacea țării: înțelegerea cu Imperiul otoman.

După lupta de la Șcheia, „ultimul act de ostilitate din partea turcilor" [155], s-a încheiat pacea (1486).

În schimbul tributului pe care urma să-l plătească anual Moldova (4 000 de ducați), otomanii, mulțumiți că nu mai au de luptat cu un adversar atît de primejdios pentru ei, au garantat respectarea independenței țării. Prin luptă necurmată, în condiții extrem de complexe, Ștefan cel Mare asigura țării sale statutul cel mai favorabil cu putință în raport cu puterea otomană [156].

Stema lui Matei Corvin pe incunabulul cronicii lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (Complexul Muzeal Sibiu)

Cu toate acestea, marele domn român nu pierduse definitiv nădejdea în posibilitatea reînceperii luptei antiotomane. Aflînd despre pacea dintre poloni și turci, încheiată în 1489, el s-a apropiat de Ungaria, încheind un tratat de alianță cu Matei Corvin (1489). Ștefan cel Mare a intrat în posesia a două domenii în Transilvania — castelul Ciceu cu 60 de sate, pe Someșul Mic, și Cetatea de Baltă cu șapte sate, pe Tîrnava Mare [157]. Domeniile moldovenești din Transilvania vor fi stăpînite și de urmașii lui Ștefan, contribuind la strîngerea legăturilor dintre cele două țări românești — Transilvania și Moldova.

[154] Ureche, *Letopisețul*, p. 99.

[155] I. Ursu, *op. cit.*, p. 124; vezi Șt. S. Gorovei, *Moldova în „Casa Păcii"*, în AIIAI, XVII (1980), p. 646—650.

[156] Filippus Callimachus, *Ad Inocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio*, Warszawa, 1964, p. 50; Ș. Papacostea, *Politica externă a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare. Puncte de reper*, în loc. cit., p. 26.

[157] Hurmuzaki, vol. II/2, p. 316—317; A. Veress, *Acta et epistolae*, vol. I, p. 172.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

POLITICA MILITARĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XV-lea

Domnia lui Ștefan cel Mare, desfășurată sub semnul efortului pentru păstrarea integrității patrimoniului statal, fusese marcată de repetate agresiuni otomane. Eliberat de legăturile cu Polonia, prin faptul că aceasta nu furnizase asistența militară antiotomană la care se obligase, domnul Moldovei s-a socotit îndreptățit să reia Pocuția, gaj încă al unei datorii neachitate de monarhia vecină [158].

Acțiunea militară în Pocuția s-a desfășurat în indisolubilă conexiune cu situația politică internațională creată prin moartea neașteptată a regelui Ungariei, Matei Corvin (6 aprilie 1490). Succesiunea coroanei Sfîntului Ștefan, devenită imediat o problemă europeană prin candidaturile la tron ale lui Maximilian I de Habsburg, ale fraților Jagelloni, Vladislav, regele Boemiei, și prințului Ioan Albert, a influențat în bună măsură și politica externă a Moldovei. Pericolul unei adevărate încercuiri jagellone, prin întronarea în Ungaria a unuia dintre fiii regelui Cazimir al IV-lea al Poloniei, impunea factorilor de decizie politică ai Moldovei susținerea candidaturii lui Maximilian de Habsburg. La rîndul său, acesta nu ignora însemnătatea sprijinului principatului românesc est-carpatic în competiția dinastică; încă de la 11 mai 1490, Maximilian, aflat în preajma Albei Regale (Székesfehérvár), se adresa domnului Moldovei pentru înțelegere și alianță [159]. Ștefan cel Mare a primit cu un deosebit ceremonial solia lui Maximilian de Habsburg — ale cărui trupe recuceriseră ducatul Austriei și înaintau spre Buda — și a încheiat cu acesta o alianță politico-militară, lui Maximilian promițîndu-i-se un ajutor militar, fixat de cronica burgundă a lui Jean Molinet la 30 000 de călăreți [160].

Personalitate de anvergură politică europeană, Ștefan cel Mare a conceput o vastă acțiune de susținere a alianței habsburgice și de anihilare a potențialului militar ofensiv al Poloniei, intenționînd să folosească în acest scop legăturile sale cu Moscova [161]. În același timp, detașamente ale oștirii Moldovei au pătruns în Pocuția [162]. Înaintarea s-a făcut rapid, astfel că înainte de 22 august 1490 trupele lui Ștefan cel Mare dețineau deja Colomeea, Haliciul și asediau prin bombardamente cetatea Sniatyn [163]. O solie polonă a solicitat voievodului român retrocedarea așezărilor adjudecate, despăgubirea pierderilor provocate, propunînd totodată rezolvarea problemelor litigioase pe cale juridică [164].

[158] Hurmuzaki, vol. II/2, p. 316—317; Andrei Pippidi, recenzie la George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Italia și țările române pînă la 1600*, București, 1972, în „Studii", nr. 4/1973 p. 858.

[159] Fr. Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaw Jagello und Ludwig II. (1490—1526)*, Wien, 1849, p. 411.

[160] Înțelegerea este consemnată și în *Tagebuch des Wiener Artztes Johann Tichtel aus den Jahren 1477—1495*, în *Fontes Rerum Austriacarum, Scriptores*, vol. I, Wien, 1855, p. 54.

[161] Hurmuzaki, vol. II/2, p. 324.

[162] *Ibidem.*

[163] A. Lewicki, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, vol. III, Cracoviae, 1894, p. 368 *(Monumenta medii aevii historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIV).

[164] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 325.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Litigiul Pocuției nu pare să se fi rezolvat și, oricum, acțiunea militară românească trebuie să fi contribuit la disuadarea ofensivei polone împotriva lui Maximilian de Habsburg pentru controlul Ungariei. Criza dinastică ungară s-a rezolvat pînă la urmă în favoarea regelui Boemiei, Vladislav al II-lea Jagello, cu recunoașterea dreptului de succesiune al Casei de Habsburg (noiembrie 1491)[165].

Rolul și locul pe care domnul Moldovei reușise să și le impună în contextul confruntărilor internaționale aflate în curs de desfășurare sînt evidențiate de documentele epocii.

Cavaler din secolul al XV-lea, în armură, înarmat cu lance, reprezentat pe o cahlă (Muzeul Județean Suceava)

Din anii 1490—1492 datează două dintre semnificativele caracterizări ale personalității militare și politice a lui Ștefan cel Mare, în același timp dovezi ale prestigiului principatului românesc est-carpatic. *Homo sagacissimo et callidissimo in lo mestiere del'arme* („Om prea înțelept și înflăcărat în meseria armelor") — după expresia bolognezului Francesco Trancedini —, Ștefan cel Mare avea reputația de „a nu fi voit niciodată să facă jurămînt și să se supună regelui Matei [. . .], acest voievod a înfruntat într-o zi, în două bătălii, pe numitul Matei și pe turci, cîștigînd luptele" — mărturie consemnată de *Cronica oficială burgundă*[166].

În condițiile în care Ioan Albert a devenit, la 7 iunie 1492, rege al Poloniei, Ștefan cel Mare și sfetnicii săi au încercat, către sfîrșitul iernii, să negocieze o alianță cu marele ducat al Lituaniei în spiritul mai vechilor legături dintre cele două țări. Scopul acestor demersuri era organizarea cooperării antiotomane a întregii creștinătăți (8 februarie 1493)[167].

Regele Ioan Albert al Poloniei s-a arătat dispus să acționeze împotriva otomanilor, dar și împotriva lui Ștefan cel Mare[168]. Planurile sale politice au fost expuse în cadrul congresului suveranilor jagelloni din primăvara anului 1494 de la Levočea (Leutschau), la care au participat regele polon, marele duce Alexandru, Vladislav al II-lea regele Ungariei, cardinalul Frederic, arhiepiscop de Gnezno, și prințul Sigismund, acesta din urmă lipsit de vreun apanagiu. Hotărîrile luate vizau unitatea politicii externe jagellonice, lupta antiotomană, precum și un amestec direct și brutal în treburile politice românești și anume înlocuirea domnului Moldovei cu Sigismund Jagello[169]. În pofida primelor prevederi, în aprilie 1494 Polonia a încheiat o nouă pace cu Imperiul otoman[170].

[165] I. Ursu, *op. cit.*, p. 217; A. Veress, *op. cit.*, p. 43—46.

[168] A. Pippidi, *op. cit.*, p. 858 (după V. Makušcev, în „Glasnik srpskog ucenog društva", s. II, XV(1883), p. 137).

[167] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 383—385.

[168] *Ibidem.*

[169] „Multisque ac variis interpositis tractatibus super regnorum unione, super bello in Thurcas et extirpatione Valacho" (cronica lui Miechowski, în *Scriptores rerum polonicarum*, vol. II, p. 259); I. Ursu, *op. cit.*, p. 219.

[170] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, p. 228.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deciziile secrete ale congresului au influențat tărăgănarea, în anii 1494—1496, a încheierii alianței dintre Lituania și Moldova[171]. În schimb în vara anului 1494 și la începutul iernii 1495/1496 erau semnalate solii ale lui Ștefan cel Mare la curtea regelui Ungariei[172], dovadă a eforturilor domniei Moldovei de a sparge blocul jagellonic. În anul următor o solie românească se îndrepta și spre marele cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea Vasilievici[173], probă a aceleiași politici externe consecvente de apărare promovată de Moldova împotriva iminentei agresiuni polone. În același an, 1496, discuțiile moldo-lituane s-au reluat, ajungîndu-se la un tratat de bună vecinătate și prietenie între cele două părți, deși la schimbarea actelor de ratificare persistaseră oarecari diferențe de vederi[174]. Astfel, la începutul anului 1497, printr-o diplomație activă, Ștefan cel Mare și consilierii săi izbutiseră să disloce blocul jagellonic alcătuit în 1494, evitînd ofensiva militară comună polono-lituano-ungară împotriva Moldovei, concepută de inițiatori drept primul pas al proiectatei cruciade antiotomane.

Confruntată cu o cruciadă antiotomană, deturnată încă de la plecare împotriva sa, domnia Moldovei a acționat ferm pentru apărarea libertăților și existenței țării, fără a abandona definitiv ideea folosirii sprijinului militar polon pentru recuperarea Chiliei și Cetății Albe. Speranța a fost însă spulberată o dată cu invazia oastei regelui Ioan Albert în Moldova în vara anului 1497.

Respingerea agresiunii polone din anul 1497. Bătălia din Codrii Cosminului (26 octombrie 1497). Suveranul polon a declanșat campania sa spre Moldova „cu cuvînt (ca Ștefan cel Mare — *n.n.)* să fie gata a lua de la turci Cetatea Albă și Chilia și să plece cu regele împotriva turcilor, pregătind hrana pentru oastea polonă".

Celor care-l sfătuiau pe rege să renunțe la campania împotriva Moldovei, Ioan Albert le mărturisea: „gîndul meu nu-l cunoașteți — îl cunosc numai eu însumi și dacă haina de pe mine mi l-ar cunoaște aș arunca-o în foc"[175]. Planurile sale politico-militare vizau, practic, să facă din Polonia o putere redutabilă pe continent, întinsă de la Baltica la Marea Neagră și Dunărea maritimă, pivot al unui bloc compact al statelor cîrmuite de frații Jagelloni. Scontînd pe elementul surpriză, suveranul polon nutrea, în continuare, planuri dușmănoase și brutale la adresa lui Ștefan cel Mare, sperînd, nici mai mult nici mai puțin, ca printr-o lovitură decisivă să-l captureze pe domnul român și să-l instaleze la Suceava pe fratele său Sigismund, sub domnia căruia Moldova, smulsă alianței politico-militare românești, urma să devină avanpost al Poloniei la Dunăre și Marea Neagră. În ceea ce îl privea pe Vladislav al II-lea, acesta, continuînd politica lui Matei Corvin de alianță cu domnul Moldovei, a refuzat să ia parte la expediția proiectată. Asigurat în privința

[171] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 387—396.

[172] J. Chr. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, vol. II, p. 48, 178. Unele solii se leagă, desigur, și de contestările privitoare la domeniile transilvane ale domnului Moldovei (A. Veress, *op. cit.*, p. 46—48).

[173] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 395.

[174] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 380; I. Bogdan, *op. cit.*, p. 396—408.

[175] B. Wapowski, *Chronicorum Bernardii Vapovii partem posteriorem. 1480—1535*, în *Scriptores rerum polonicarum*, vol. II, Cracoviae, 1874, p. 25; G. I. Năstase, *Istoria moldovenească din Kronica polska a lui Bielski*, în CI, I (1925), p. 127.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atitudinii marelui cneaz Alexandru al Lituaniei și a regelui Vladislav al Ungariei, Ștefan cel Mare a acceptat să coopereze la acțiunea antiotomană, oferindu-se chiar să asigure subzistențele armatei polone pe timpul marșului ei pe teritoriul românesc. Condiția domnului român era însă ca polonii să se îndrepte direct spre Chilia și Cetatea Albă.

În izvoarele de epocă se apreciază că efectivele polone erau impresionante, deoarece regele decretase „mobilizarea generală" a oștilor regatului și ale vasalilor din afara hotarelor țării sale, mobilizare care nu se mai efectuase decît o singură dată, în 1474, atunci cînd a fost declanșată campania împotriva regelui Ungariei, Matei Corvin. Cronicarul Bielski sintetizează în felul următor modul în care a avut loc ridicarea și alcătuirea oastei polone: „regele a pus deci oameni să răspîndească vestea că turcii și moldovenii vin cu mare putere asupra Poloniei și a poruncit întregii șleahte să se ridice în primăvara anului 1497. A dat de știre și fratelui său Alexandru să fie gata a-i trimite pe toți lituanienii. De asemenea, a dat știre și lui Johann Tissen, magistrul Prusiei, care n-a arătat nici o împotrivire și a început să se pregătească cît se poate de bine. A trimis solie la cneazul Mazoviei, Konrad, scutindu-l pe el însuși să vină la război după ce i-a luat jurămîntul și l-a îndatorat să trimită oameni, a primit în oaste mulți lefegii, atît călări cît și pedeștri. Toți se adunaseră la Liov" [176]. Cronicarul contemporan Bernard Wapowski afirmă că în tabăra regelui erau „ca la 80 000 de oameni", în afară de cărăuși, negustori și servitori, al căror număr era abia cu jumătate mai mic [177]. Informații asemănătoare se găsesc la cronicarii Matei Miechowski (continuatorul lui Ján Dlugosz), la Martin Cromer, M. Bielski, M. Stryjkowski, Grigore Ureche, ca și în cronica otomană privind viața sultanului Baiazid II. Se pare că cifra de 80 000 de oșteni propriu-ziși, acceptată de majoritatea izvoarelor din veacurile XV—XVI, se apropie cel mai mult de realitate.

Armata polonă dispunea, de asemenea, și de o puternică artilerie — pînă la 200 de tunuri de diferite dimensiuni. Bernard Wapowski menționează că între cele folosite la asediul Sucevei „două mai ales erau de o mărime uimitoare, unul era tras de 40, celălalt de 50 de cai" [178]. În adevăr, aceste tunuri depășeau chiar și cele mai mari piese de artilerie de asediu folosite în veacul al XV-lea.

În fața unei asemenea concentrări de forțe militare Ștefan cel Mare a chemat sub steaguri oastea cea mare a țării, Wapowski subliniind că domnul „și-a întocmit o oaste românească cît a putut mai mare din boieri și din țărani; a dat poruncă să ia fiecare armele pentru apărarea moșiei, soțiilor și copiilor; și a adunat 40 000 de oșteni" [179]. Informații asemănătoare se întîlnesc la cronicarii turci, ca și în cronicile interne, relatînd mărimea efectivelor românești.

În fața agresiunii care amenință din nou, de data aceasta dinspre nord, spațiul românesc, Radu cel Mare, domnul Țării Românești, a trimis pentru apărarea țării surori de la est de Carpați un corp de cavalerie, iar transilvănenii 12 000 de oșteni, sub comanda personală a voievodului acestei țări, Bartolomeu Drágfi. Este posibil ca și Poarta să fi trimis între 600 și 2 000 de ostași, dar mai probabil este vorba de o stratagemă a lui Ștefan, care a echipat astfel oșteni de-ai săi pentru a face pe poloni să creadă că avea sprijinul Porții.

[176] Martin Bielski, apud G. I. Năstase, *op. cit.*, în loc. cit., p. 126—127.
[177] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 27.
[178] *Ibidem.*
[179] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

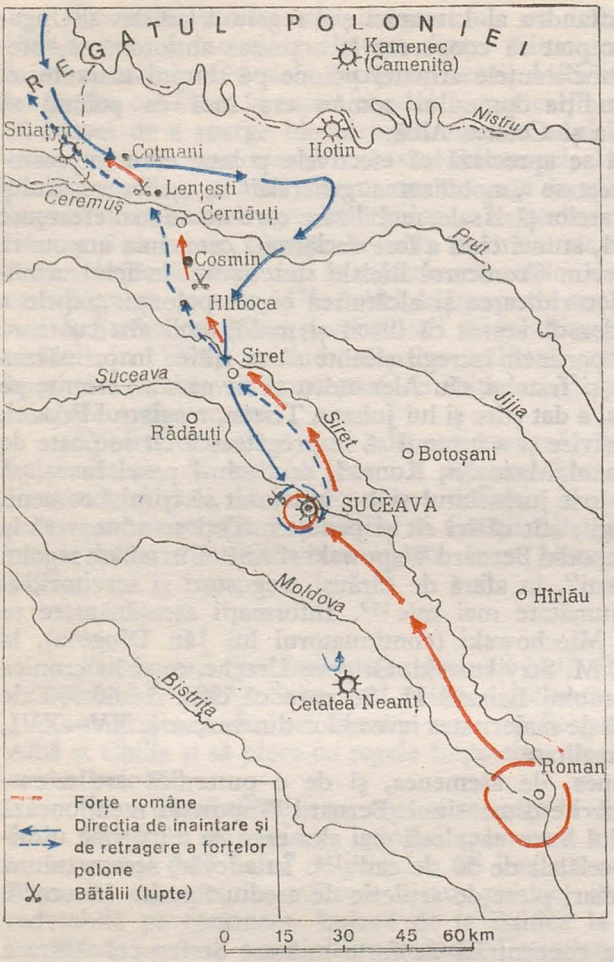

ACȚIUNILE DESFĂȘURATE DE OASTEA ȚĂRII ROMÂNEȘTI MOLDOVA PENTRU ZDROBIREA ARMATEI POLONE DE INVAZIE, CONDUSĂ DE REGELE IOAN ALBERT, ÎN ANUL 1497

La capătul a patru decenii de domnie și eforturi militare pentru apărarea Moldovei, posesor al unei bogate experiențe militare, marele voievod Ștefan cel Mare a condus nemijlocit întreaga campanie.

La 26 iunie 1497 regele Ioan Albert și-a pus în marș oastea și după aproximativ 150 km a atins frontiera română în apropiere de Czyrwone. Aici suveranul polon a zăbovit 12 zile, timp în care a primit solia trimisă de Ștefan cel Mare, care dorea să cunoască intențiile și itinerarul de marș al puternicei oștiri regale. Solul lui Ștefan, vistiernicul Isac, a fost primit cu mari onoruri, după care s-a reîntors la curtea de la Suceava însoțit de o solie polonă menită a reconfirma intenția lui Ioan Albert de a întreprinde campania împotriva otomanilor. Conform planului său, care urmărea, în primul rînd, supunerea Moldovei, regele polon a înaintat spre sud, oprindu-se în ziua de 14 august la Sniatyn, în Pocuția. În apropierea Nistrului el a fost întîmpinat de o nouă solie română compusă din vistiernicul Isac și logofătul Tăutu; ascunzîndu-și intențiile, regele s-a arătat, inițial, binevoitor solilor, le-a primit darurile,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dar a zăbovit cu răspunsul și i-a reținut. Curînd și-a dezvăluit adevăratul plan „și pre Tăutul logofătul și pre Isac vistiernicul i-au ferecatu în obezi și i-au trimis de i-au închis tocma la Liov" [180]. În urma unui astfel de comportament din partea suveranului Poloniei, ostilitățile erau declanșate. În vremea popasului de lîngă Sniatyn (14—21 august) oastei polone i s-au alăturat cavalerii teutoni veniți de la Halici.

Polonii au trecut Nistrul pe la Mihălceni și, înaintînd pe pămîntul românesc, au apucat pe „șleaul moldovenesc" sau pe „drumul Liovului", care urma pe la nord cursul Prutului, după care au continuat marșul traversînd Codrii Cosminului și îndreptîndu-se spre tîrgul Siret, unde au sosit la 18 septembrie; șase zile mai tîrziu oastea regală, ajunsă în fața Sucevei, a început pregătirile pentru asediul cetății.

Desele popasuri și lenta deplasare a trupelor polone, cărora le-au fost necesare de la Sniatyn la Suceava aproape 40 de zile (14 august — 24 septembrie), s-au datorat în mare parte dorinței lui Ioan Albert de a determina o defecțiune, favorabilă lui, în rîndul boierimii Moldovei. Așa poate fi înțeleasă, cel puțin pentru prima perioadă a campaniei, „bunăvoința" manifestată de rege față de cei prinși, deoarece „nădăjduia să îmblînzească pe români și pentru aceasta se arăta milos față de prizonieri, punîndu-i în libertate și dîndu-le daruri" [181]. Dar speranța regelui „că să va închina țara" [182] a fost spulberată în fața Sucevei, unde, după cum scrie *Letopisețul lui Byhovet*, la cererea de a-i fi predată cetatea, apărătorii ar fi răspuns: „să știi cu siguranță că noi nu putem fi trădători ai domnului nostru și cetății lui" [183]. Pe de altă parte, cronicile polone sînt aproape unanime în a aprecia moralul din ce în ce mai șubred al oștenilor lui Ioan Albert, mai ales după ce ei au început să-și dea seama că războiul vizează supunerea Moldovei, stat românesc vecin, care avea în frunte un conducător priceput și viteaz, biruitor în atîtea rînduri împotriva otomanilor, dușmani comuni. Acestei stări de spirit i s-a adăugat în curînd și teama, trupele de hărțuire trimise de Ștefan cel Mare în calea invadatorilor provocîndu-le pierderi simțitoare. „Și cînd trecură în Moldova — scria Matei Miechowski în cronica sa — îi apucă o frică așa de mare încît adesea mulțime de poloni erau alungați în chip rușinos de o mînă de moldoveni [. . .]. Și din cauza aceasta polonii strigau la regele Albert să-i întoarcă acasă" [184].

După cum atestă documentele vremii, domnul român a dispus să se folosească procedee ingenioase de inducere în eroare a inamicului și de ținere a acestuia într-o stare de tensiune continuă. Astfel, numeroși oșteni români au fost îmbrăcați în echipament turcesc — pentru a da impresia că în ajutorul Moldovei au venit importante forțe otomane — sau au fost constituite detașamente speciale, menite să apară pe neașteptate în jurul taberelor de popas ale polonilor, să atace trupe răzlețe sau posturile de pază.

Marele domn al Moldovei a profitat, totodată, de unele erori ale conducerii militare polone pe plan strategic și mai ales de lenta deplasare a armatei regale. La 27 august 1497, după ce a luat toate măsurile pentru organizarea

[180] Ureche, *Letopisețul*, p. 101.
[181] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 27.
[182] Ureche, *Letopisețul*, p. 102.
[183] P. P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din țările vecine*, în SCȘI-Istorie, IX, p. 2, 1960, p. 221.
[184] Matei Miechowski, *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, p. 251.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

apărării cetății, Ștefan cel Mare a plecat de la Suceava la Roman, unde poruncise să se concentreze oastea.

La 24 septembrie armata polonă a ocupat orașul Suceava, iar două zile mai tîrziu a început asediul cetății de scaun. „După ce s-au întins corturile la Suceava — relatează Wapowski — și după ce s-a așezat tabăra în formă de

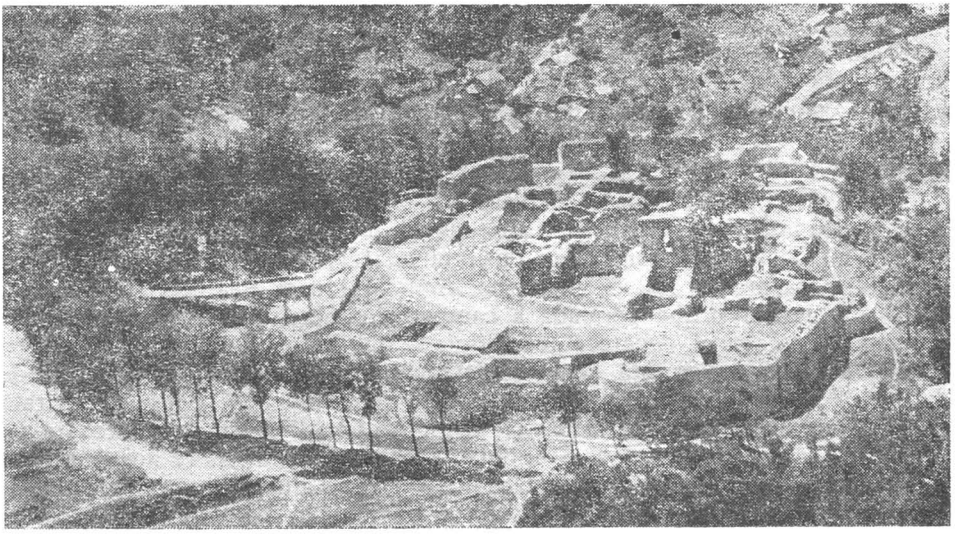

Cetatea Sucevei

cerc, începură să instaleze mașinile pentru dărîmarea cetății, care era durată cu ziduri tari" [185]. Suceava a rezistat asediului, zidurile cetății și eroismul garnizoanei neputînd fi clintite nici de artileria grea, nici de asalturile adversarului. „Au bătut prejur de dînsa trei săptămîni și ziua și noaptea și nimica n-au folosit" [186], scrie Grigore Ureche, deoarece „cetatea era întărită cu o garnizoană foarte puternică și se apăra cu foarte multă bărbăție. Ce se dărîma ziua, noaptea puneau oștenii la loc [. . .] Și aveau și ei tunuri și alte mașini de război" [187].

Între timp, în jurul cercului asediatorilor s-au concentrat pe nesimțite forțele principale ale oștirii române, astfel încît polonii s-au trezit ei înșiși în ipostaza de asediați, toate legăturile cu exteriorul fiindu-le interceptate.

Eșecul asediului, pierderile în oameni și cai, nemulțumirea nobililor poloni, care „au început să murmure, zicînd că regele i-a adus pentru ca să-i piardă" [188], boala de friguri a suveranului și molimele care bîntuiau au constituit tot atîtea premise pentru acceptarea de către Ioan Albert a armistițiului cu domnul Moldovei, perfectat prin intermediul voievodului Transilvaniei. Armistițiul s-a încheiat înainte de 16 octombrie, cînd oastea polonă se afla încă lîngă cetatea Sucevei. Față de situația creată, suveranul Poloniei a acceptat mijlocirea armistițiului, pacea urmînd să se încheie mai tîrziu, ca singura modalitate de a ieși din impas. Izvoarele interne arată că domnul român, stăpîn pe

[185] B. Wapowski, *op.cit.*, p. 28.
[186] Ureche, *Letopisețul*, p. 102—103.
[187] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 48.
[188] G. I. Năstase, *op. cit.*, în loc. cit., p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

situație, a încuviințat mijlocirea păcii de către ruda sa, voievodul transilvan, numai după ce acesta „cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pacea cu craiul leșescu" [189]. Armistițiul s-a încheiat în condițiile impuse de către domnul Moldovei și anume acelea de retragere a oastei invadatoare pe același drum pe care venise pentru ca „să nu mai strice țara pre alt loc" [190]. Ștefan cel Mare l-a avertizat totodată pe rege că „drumul [. . .] prin munți, deși mai scurt [. . .], este ocupat de țăranii moldoveni, un neam de oameni aspri și neînfricați, apoi unguri, turci, tătari și munteni" [191].

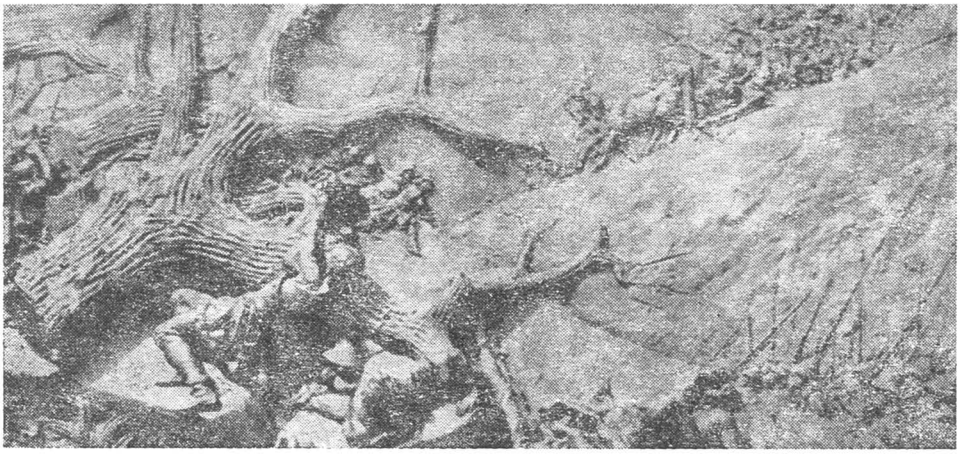

Bătălia din Codrii Cosminului — basorelief de pe monumentul lui Ștefan cel Mare din Iași

La 19 octombrie trupele polone au renunțat la asediul Sucevei. Cîteva zile mai tîrziu (22—23 octombrie), Ioan Albert, împreună cu avangarda oștirii, s-a deplasat pînă în apropierea rîului Siret, o parte a trupelor sale aflîndu-se încă lîngă cetatea Sucevei. După trecerea Siretului avangarda polonă s-a oprit pentru a aștepta restul forțelor. Regele a dat apoi ordin de reluare a marșului spre Cernăuți, pe drumul obișnuit, care trecea prin Codrii Cosminului.

În ziua de 25 octombrie, în timp ce avangarda, compusă din nobilimea Poloniei Mari, traversa nestingherită pădurea, instalîndu-și tabăra la marginea ei nordică, în dreptul satului Cosmin, grosul oastei polone și-a organizat tabăra la marginea de sud a codrului. Cunoscînd itinerarul de retragere al inamicului, Ștefan cel Mare a hotărît să-l nimicească în Codrii Cosminului într-o ambuscadă de mari proporții.

Ținînd seama de timpul scurt avut la dispoziție pentru a organiza propriul dispozitiv, de raportul de forțe și de situația inamicului, comandantul român a hotărît să izoleze cele două grupuri polone și să atace forțele principale ale adversarului care rămăseseră să înnopteze la marginea de sud a pădurii. Aici se aflau nobilimea Poloniei Mici, călăreții teutoni, pedestrașii, mercenarii, o parte a artileriei și cea mai mare parte a carelor și bagajelor.

Pentru a împiedica o eventuală joncțiune între cele două grupări dușmane și a obține un rezultat decisiv, domnul român a luat măsura ca, pe timpul

[189] Ureche, *Letopisețul*, p. 103.
[190] *Ibidem*.
[191] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

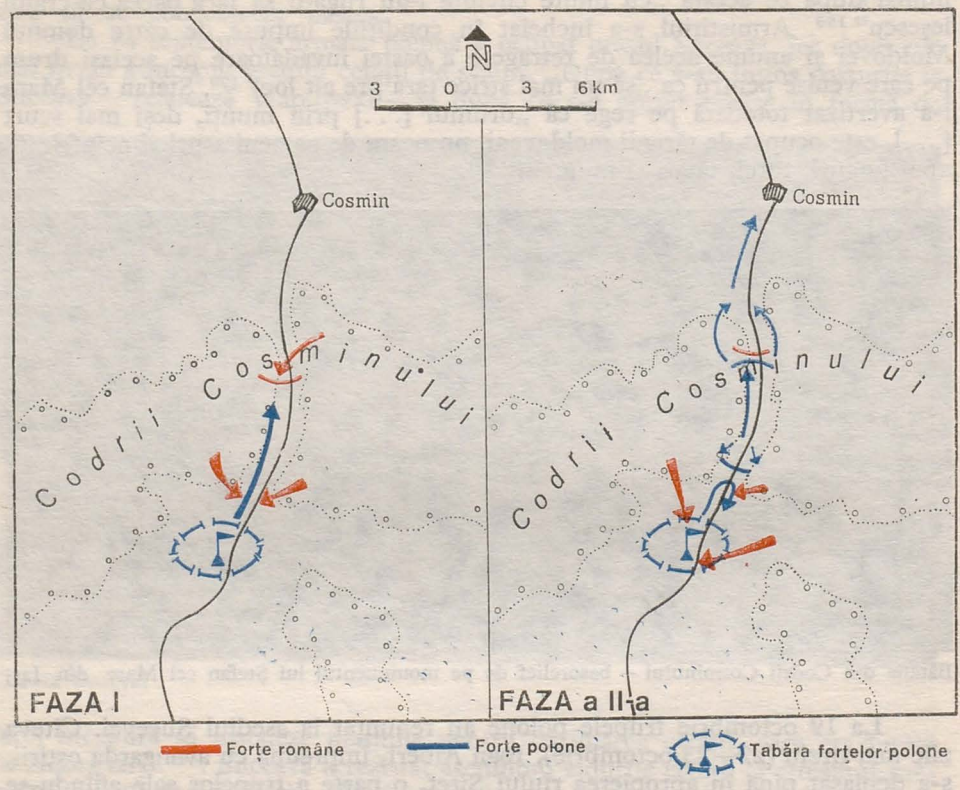

nopții, detașamente de oșteni să „înțineze" copacii de la intrarea drumului din pădure pentru a putea fi prăvăliți asupra coloanei inamice la momentul hotărît; totodată, unități anume constituite au fost ascunse în apropierea drumului, avînd misiunea de a ataca prin surprindere și a produce pierderi forțelor inamicului aflate în marș.

În dimineața de 26 octombrie forțele polone au început să înainteze prin codru. Cînd capul coloanei a ajuns în mijlocul pădurii, Ștefan cel Mare a ordonat declanșarea atacului. În timp ce oștenii-țărani, care doborîseră copacii, se aruncau în luptă cu strigătul „ucide! ucide!", alte forțe, române și aliate acestora, dispuse în poziții camuflate la marginea pădurii, au năvălit „de la spate și din laturi mai întîi asupra mercenarilor care erau ultimii și începu să taie din ei" [192].

Ca urmare a atacului executat prin surprindere, inamicul a încercat să se regrupeze, căutînd cu disperare să constituie un dispozitiv coerent de apărare. Au primat însă dezordinea și învălmășeala. Drumul către nucleul de trupe care-l însoțeau pe rege fiind blocat, o parte a forțelor polone și-a căutat scăparea spre tabăra unde poposiseră în timpul nopții, care nu fusese încă desfăcută în întregime. Curînd, tabăra s-a transformat într-o adevărată capcană unde, „adunați

[192] *Ibidem* p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și ghemuiți", închiși și aduși la disperare, polonii „se făcuseră nevolnici de apărare și se împedicau unii pe alții" [193]. Informat despre lupta care se încinsese la marginea codrului, Ioan Albert a poruncit steagurilor de călărime din garda sa să pornească în ajutorul taberei atacate, dar totul a fost în zadar. Bătălia din Codrii Cosminului s-a încheiat cu o categorică victorie a forțelor comandate de Ștefan cel Mare.

După sancționarea fermă a expansionismului ungar și otoman, regatul Poloniei primea acum un avertisment sever că Moldova știe să-și apere independența față de cei care-i încalcă teritoriul.

Toate izvoarele interne și externe, fără excepție, menționează grelele pierderi suferite de trupele invadatoare; „mulți din șirurile din urmă fură uciși la începutul luptei și mulți bărbați iluștri fură prinși" [194], relatează Wapowski. O bună parte din prada pe care o adunaseră polonii din jafurile săvîrșite în decursul campaniei a fost recuperată de oștenii Moldovei; în plus, ei au capturat o parte din tunurile mai mici care se găseau în tabăra de la marginea de sud a pădurii.

La 28 octombrie trupele polone au continuat retragerea spre Cernăuți, fiind neîncetat hărțuite de detașamente ușoare de cavalerie din oștirea românească. „Iară oastea lui Ștefan Vodă cu dînșii mergîndu împreună se bătea și se tăia" [195], notează Grigore Ureche.

În timp ce armata polonă se retrăgea, domnul Moldovei a fost informat că se apropie de hotarul țării sale o grupare de cavalerie mazoviană, cu un efectiv de circa 600 de lăncieri, trimisă în ajutorul lui Ioan Albert de ducele Konrad. Împotriva detașamentului polon de sprijin a fost trimis un corp de 3 000 de călăreți, sub comanda vornicului Boldur, a cărui misiune era de a-l nimici sau alunga înainte de a efectua joncțiunea cu resturile armatei regale. Boldur și ostașii săi au trecut prin surprindere Prutul în seara zilei de 28 octombrie și a doua zi au atacat pe neașteptate corpul mazovian la Lențești, obținînd o victorie deplină. Dat fiind faptul că „mare moarte și tăiere s-au făcut atunci în oastea leșească" [196], este foarte probabil ca vornicul comandant, dispunînd de forțe superioare numeric, cu o mare mobilitate în cîmpul tactic, să fi executat o manevră de dublă învăluire, care a avut ca rezultat și nimicirea celei mai mari părți a cavaleriei mazoviene.

Consecvent tacticii de continuă hărțuire a trupelor polone imprimată desfășurării războiului de către comandamentul suprem, detașamentul român care controla vadul Prutului, beneficiind de avantajul terenului, a căutat, la 30 octombrie, să împiedice trecerea peste rîu a inamicului. Trupele polone au folosit însă artileria, au forțat cursul de apă și și-au continuat marșul în retragere, spre Sniatyn, unde au ajuns la 2 noiembrie 1497. Se spune că ostașii lui Ioan Albert erau atît de demoralizați, încît regele, deși bolnav, a trebuit să se arate călare în fața lor și să-i încurajeze prin cuvinte frumoase și promisiuni. La 3 noiembrie cea mai mare parte a forțelor polone — care au reușit să se înapoieze în țară după „războiul împotriva Moldovei, cu planuri necinstite pornit și în chip nenorocit purtat" [197], după cum scrie B. Wapowski — a fost demobilizată.

[193] *Ibidem.*
[194] *Ibidem*, p. 31.
[195] Ureche, *Letopisețul*, p. 104.
[196] *Ibidem*, p. 105.
[197] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 32—33.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştefan cel Mare s-a întors la Suceava „cu mare pohfală şi laudă, ca un biruitoriu" [198], după care „a slobozit toată oastea sa, pe fiecare la ale sale, şi a poruncit tuturor vitejilor şi boierilor săi să se adune în ziua Sfîntului Nicolae (6 decembrie — *n.n.)* în tîrgul numit Hîrlău, unde a făcut un mare ospăţ [. . .] şi atunci a instituit mulţi viteji şi i-a dăruit atunci cu daruri scumpe, fiecare după vrednicia sa" [199].

Comandamentul militar român, condus cu competenţă de Ştefan cel Mare, a demonstrat în războiul din toamna anului 1497 că este capabil să aplice în înfruntările cu duşmanul la modul optim, întreaga gamă de forme şi procedee de luptă. Cunoaşterea în detaliu a forţelor adverse, a modului de luptă al inamicului, a comandamentului acestuia — factori de primă importanţă într-o confruntare armată —, au stat în atenţia voievodului Ştefan încă din primele momente în care au putut fi descifrate intenţiile agresive ale regatului vecin de la nord. Soliile care au întîmpinat armata de invazie aflată în marş pe teritoriul românesc au avut, fără îndoială, în principal, misiune de informare, comandamentul militar al Moldovei putînd lua astfel, la timpul potrivit, măsurile ce se impuneau, să elaboreze şi să adapteze continuu la situaţie planul de luptă. Ştefan cel Mare a reuşit să-şi concentreze oastea în timpul optim şi să deplaseze la frontiera nordică o puternică grupare de acoperire. În acelaşi timp garnizoanele cetăţilor aflate pe traseul oastei de invazie au putut fi întărite şi aprovizionate cu materialele şi muniţia necesare rezistenţei. Comparativ, comandamentul polon, ignorînd efectele lungirii liniilor sale de comunicaţie, depărtării de bazele de aprovizionare, şi-a dovedit carenţele, neprevăzînd greutăţile pe care urma să le întîmpine într-un teritoriu lipsit de surse de hrană, în condiţiile aplicării de către români a tradiţionalei lor tactici de luptă în situaţia cînd un duşman dinafară invada pămîntul românesc.

Avantajul ce decurgea din lungimea liniilor de comunicaţie ale inamicului a fost fructificat de comandamentul românesc, ale cărui detaşamente de hărţuire au reuşit să captureze multe convoaie de alimente ale polonilor şi să intercepteze unităţile trimise în sprijinul regelui Ioan Albert. Edificatoare este în acest sens zdrobirea la Lenţeşti de către trupele vornicului Boldur a detaşamentului de călăreţi mazovieni. Tot lipsa de provizii şi furaje a constituit şi una dintre cauzele ridicării, după trei săptămîni, a asediului Sucevei. Rezistenţa reşedinţei domneşti a constituit, în contextul războiului, un element hotărîtor pentru desfăşurarea lui ulterioară, asigurînd, prin preluarea iniţiativei, primatul românesc în evoluţia conflictului şi în final victoria. Ca tip de acţiune militară, bătălia din Codrii Cosminului poate fi definită drept o amplă ambuscadă în care a fost atrasă armata de invazie. Bătălia s-a desfăşurat concomitent în pădure şi la lizieră, românii reuşind să fragmenteze prin amenajări genistice coloana de marş inamică, să atace şi să scoată din luptă succesiv o mare parte atît din detaşamentele ariergărzii, cît şi din grosul oastei aflată sub comanda personală a regelui Poloniei.

Bătălia, care a probat deosebitele calităţi de strateg şi tactician ale lui Ştefan cel Mare, se înscrie ca una din cele mai categorice victorii militare împotriva unei armate de invazie cu efective superioare, obţinute de români în secolul al XV-lea.

[198] Ureche, *Letopiseţul*, p. 106.
[199] *Cronicile slavo-române*, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La puțină vreme după înfrîngerea suferită în Codrii Cosminului, regele Ioan Albert, animat, probabil, de ideea revanșei, a pornit o campanie de falsificare a adevărului asupra cauzelor și desfășurării agresiunii împotriva Moldovei din toamna anului 1497. Mai mult, a refuzat să-și trimită reprezentanți la tratativele de pace, așa cum se convenise atunci cînd armata sa, aflată sub zidurile cetății Suceava, se pregătea de întoarcere „fără de ispravă" în Polonia. Toate încercările făcute de Ștefan cel Mare, în acord cu regele Vladislav al Ungariei, ca să normalizeze raporturile tradiționale de bună înțelegere dintre cele două țări s-au izbit de poziția inflexibilă a suveranului traumatizat încă „de înfrîngere și de nenorocirile pe care le pricinuise poporului lui" [200].

Față de această situație, în primăvara anului 1498, la solicitarea sultanului, domnul român și-a dat pentru prima oară consimțămîntul ca o oaste otomană să treacă prin Moldova în vederea unei expediții militare care viza Polonia. Cîteva mii de spahii, care, după trecerea Nistrului, pe la Hotin, s-au unit cu o grupare de tătari, au jefuit cumplit părțile sudice ale regatului, oastea polonă nefiind capabilă să riposteze. După informații din Cracovia, la această expediție ar fi participat și detașamente moldovene [201]. În orice caz, după pustiitoarea invazie otomano-tătară, care s-a întins pînă la Sambor [202], factorii de decizie ai Poloniei și-au dat, probabil, seama cît de prețioasă era prietenia cu românii, care prin lupta lor necurmată împotriva expansiunii otomane, prin jertfele făcute și prin suferințele îndurate în numele cauzei libertății și independenței asiguraseră decenii de tihnă tuturor vecinilor.

La schimbarea atitudinii Poloniei s-a adăugat și faptul că invazia oastei regelui Ioan Albert în Moldova nu a rămas nepedepsită, „căci — afirmă J. Cureus — Ștefan, bărbatul cel mai neobosit și neîmblînzit, se înfurie așa de tare, încît în anul următor arde ținuturile învecinate ale Poloniei și bagă o groază mare în tot regatul și duce cu sine peste 100 000 de oameni, așa încît umplu toată Tracia de robi poloni" [203]. În termeni asemănători se exprimă Bernard Wapowski, care dînd lista localităților poloneze prin care a trecut oastea voievodului român, mărturisește — deși era cronicar de curte — că: „regele Albert și polonii, fiind luați fără veste, erau cu totul nepregătiți pentru apărare și erau așa de înspăimîntați încît pe mulți dintre fruntași îi frămînta gîndul să părăsească regatul dacă nu i-ar fi ținut rușinea pe loc. În așa deznădejde nebună ajunseseră unii mai puțin inimoși" [204]. Sentimentul nesiguranței publice a determinat fortificarea Cracoviei „cu un val de pămînt, șanțuri și cu metereze". Cronicile interne menționează între cetățile arse de trupele Moldovei și „Tuibol" (Tremblowa), ceea ce arată extinderea razei de expediție și spre nord, în afara direcției principale de atac spre nord-vest [205].

Drumul de întoarcere a inclus și localitatea Halici, de unde oastea Moldovei, cu o mulțime de prizonieri (ulterior colonizați în Moldova), a revenit în țară. După încheierea expediției, Ștefan cel Mare „au venit la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință" [206].

[200] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 34.
[201] *Acte și fragmente*, vol. III, p. 69.
[202] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 34—36.
[203] Apud N. Orghidan, *op. cit.*, p. 112.
[204] B. Wapowski, *op. cit.*, p. 33.
[205] *Cronicile slavo-române*, p. 22, 65, 73.
[206] Ureche, *Letopisețul*, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Noi demersuri diplomatice şi acţiuni militare pentru consolidarea independenţei Moldovei. Pacea între Moldova şi Polonia s-a încheiat în 1499. Negocierile au început în primăvară la Cracovia, cu participarea unei solii române alcătuită din pîrcălabul Hărman şi Ivanco pitarul; la negocieri au luat parte şi reprezentanţi ai regatului Ungariei. Tratativele au dus la încheierea, la 16 aprilie, a unei alianţe a celor trei state împotriva tuturor inamicilor lor, actele fiind adoptate de delegaţiile participante şi de regele Ioan Albert al Poloniei [207]. Ratificările au fost efectuate de Ştefan cel Mare al Moldovei la Hîrlău (11 iulie 1499) [208] şi la Buda de regele Vladislav al II-lea al Ungariei (14 mai) [209]. Regele Poloniei se angaja să nu tolereze prezenţa în posesiunile sale a nici unui pretendent a tronul Moldovei sau a vreunui fugar din această ţară, primind asigurări reciproce din partea voievodului român. Neînţelegerile de frontieră între supuşii regatului polono-lituanian şi cei ai Moldovei trebuiau judecate în faţa căpitanilor români de la Hotin şi Cernăuţi, respectiv a căpitanului polon al Cameniţei.

O importantă parte a înţelegerii era consacrată cooperării militare antiotomane. Ofensiva celor trei state aliate urma să aibă ca bază de pornire linia Dunării, forţele militare ale regatului Ungariei, sub conducerea lui Vladislav al II-lea Jagello, urmînd a se deplasa prin Ţara Românească, iar cele ale lui Ioan Albert al Poloniei trebuind să traverseze fluviul pe la Obluciţa sau prin alt punct, conform acordului părţilor contractante. Sub comanda directă a lui Ştefan cel Mare, oastea Moldovei urma să participe la războiul împotriva Imperiului otoman; în cazul în care voievodul român — înaintat în vîrstă — nu putea participa personal la expediţie, oastea ţării avea să fie condusă de fiul său Bogdan sau de acela pe care Ştefan Vodă însuşi l-ar fi desemnat [210]. În concepţia constantă a domnului român, războiul trebuia să fie dus pînă la capăt, cu angajarea efectivă în campanie a tuturor forţelor luptătoare ale Moldovei [211].

Dovedind acelaşi realism robust, caracteristică de seamă a lui Ştefan cel Mare, voievodul a iniţiat, totodată, o serie de măsuri de apărare cu caracter general. Astfel, regii Ungariei, Boemiei, Poloniei, marele duce lituan Alexandru şi principele Sigismund Jagello erau obligaţi, conform literei tratatului, să apere domnia lui Ştefan Voievod şi Ţara Românească Moldova împotriva otomanilor. Nici în cazul nedorit, cînd, copleşită de forţele otomane, Moldova ar fi fost silită de Poartă să-i acorde un ajutor militar împotriva regatelor polono-lituanian sau ungar, alianţa românească la cauza creştină nu trebuia să fie socotită pierdută, atît Ştefan cel Mare, cît şi Bogdan Vodă „păstrînd credinţa lor dintîi" [212].

Noua alianţă avea un caracter perpetuu [213], corespunzător mai ales obiectivului său central, cel puţin în concepţia românească: ofensiva sau rezistenţa comună antiotomană.

Nici Ţara Românească Muntenia nu fusese omisă din planurile alianţei moldo-polono-ungare, invadarea sau atacarea ei de către forţele otomane,

[207] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 421—439.
[208] *Ibidem*, p. 439—445.
[209] *Ibidem*, p. 446.
[210] *Ibidem*, p. 423, 443, 717, 722.
[211] „Nos Stephanus Wayvoda et cum omni potentia omnibusque nostris et provincie nostre viribus occurrere et ad eam expedicionem personaliter, nisi gravi egritudine detincamur, penes maiestates eorum aut alteram ipsarum venire illisque fideliter assistere et usque ad finem huius modi expedicionis et belli perseverare" *(Ibidem*, p. 436).
[212] *Ibidem*, p. 717, 722.
[213] *Ibidem*, p. 437, 720.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

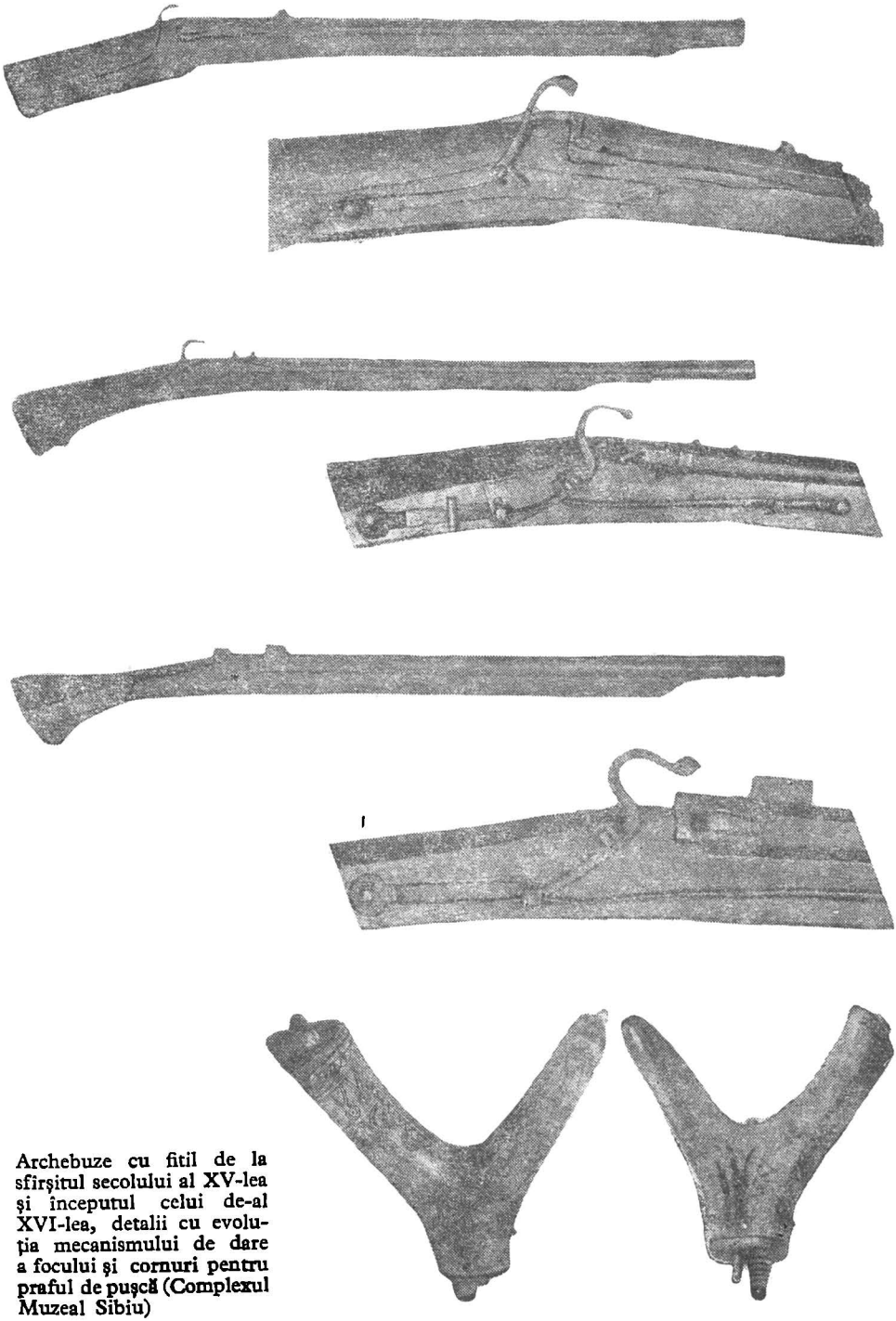

Archebuze cu fitil de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul celui de-al XVI-lea, detalii cu evoluţia mecanismului de dare a focului şi cornuri pentru praful de puşcă (Complexul Muzeal Sibiu)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conduse personal de sultan sau de vreun pașă, figurînd în tratate printre clauzele precise de intrare în război împotriva Porții asumate de semnatari [214]. De altfel, la data perfectării alianței de la Cracovia, în aprilie 1499, Țara Românească avea deja încheiată o alianță cu regatul Ungariei [215]. Legături similare aveau să fie încheiate de voievodul Țării Românești, Radu al IV-lea, cu regatul Poloniei, încă înainte de anul 1502, ceea ce îngăduie concluzia realizării, în pragul secolului al XVI-lea, a unei alianțe antiotomane între țările române, alături de monarhiile vecine — ungară și polono-lituaniană.

Tratatele încheiate de domnii români cu puterile creștine vecine s-au înscris unei activități diplomatice intense, desfășurate într-o concepție realistă, în vederea realizării unei largi coaliții militare îndreptate împotriva Imperiului otoman. În acest context s-a înscris și o inițiativă diplomatică personală a lui Ștefan cel Mare pe lîngă marele cnezat al Moscovei. Încă din iunie 1498, la solicitarea curții lituane, o solie românească se îndreptase către Moscova cu misiunea de a convinge pe Ivan al III-lea Vasilievici, cuscrul lui Ștefan cel Mare, să renunțe la războiul împotriva Lituaniei și să se încadreze noii politici europene [216]. Deși fără urmări practice — marele cnezat al Moscovei a menținut pacea încheiată în anul 1492 cu Imperiul otoman —, cuvintele domnului Moldovei adresate cneazului rus sînt revelatoare pentru concepția politică românească: „toți craii și toți domnii creștini, cîți sînt și toate părțile apusului și toate țările Italiei se unesc și se gătesc și ar dori să meargă împotriva păgînilor; ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgînătății" [217].

Îndemnurile adresate îndepărtatei rude domnești nu constituiau o simplă retorică, domnul Moldovei înțelegînd să declanșeze, la finele anului 1498, acțiunile militare împotriva unei oștiri otomane care, încă din toamnă, invadase părțile sudice ale Poloniei. Retragerea forțelor agresoare, surprinse de o neașteptată înrăutățire a vremii, fusese interceptată de un corp de oaste al Moldovei, abordînd însemne polone, și doar o parte din cei 20 000 de luptători inamici s-a mai putut salva de la nimicire [218].

Pe un plan internațional larg, cruciada antiotomană era propovăduită de papa Alexandru al VI-lea, vestitul Rodrigo Borgia. În mai 1500, o dată cu marile serbări ale începutului de secol de la Roma, papa concedase o parte din veniturile bisericii din Ungaria și din regatul polono-lituanian lui Vladislav al II-lea și lui Ioan Albert Jagello pentru finanțarea expediției, acordînd totodată iertarea păcatelor tuturor celor ce ar participa la lupta antiotomană [219]. La 26 septembrie 1500 papa Alexandru se adresa românilor, vestindu-le participarea la cruciadă a regelui Ludovic al XII-lea al Franței, a dogelui Veneției, Agostino Barbarigo, a magistrului Ordinului Ospitalierilor din Rhodos, Petrus, cardinal di Sant'Adriano, și măsurile luate de Scaunul pontifical pentru susținerea acțiunii [220].

[214] *Ibidem*, p. 429; Al. Lapedatu, *Politica lui Radu cel Mare. 1495—1508*, în *Lui Ion Bianu, închinare*, București, 1916, p. 194.

[215] Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 204—207, 209—211 (cu datarea negocierilor și încheierii legăturii finale între cele două monarhii la 1507).

[216] *Ibidem*, p. 415—416.

[217] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 411.

[218] I. Ursu, *op. cit.*, p. 256. Întreaga cronologie a campaniilor desfășurate în anii 1498—1503 este supusă cauțiunii.

[219] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 472—476, 468—472 (ordinea cronologică reală).

[220] *Ibidem*, p. 478—481.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Decurgînd din alianţa anterioară veneto-franceză, noua adeziune la cruciadă promitea să-i imprime acesteia un caracter general european.

În aceste circumstanţe, la începutul anului 1500 Moldova a refuzat să mai plătească tribut Porţii, declanşînd războiul împotriva acesteia.

Campania antiotomană, desfăşurată din primăvară pînă în toamnă[221], a debutat cu acţiunea unui corp de oaste românesc, comandat de vornicul Boldur Sima, care a atacat forţele otomane din fortificaţiile de la Cetatea Albă şi Chilia şi din teritoriul adiacent, încercînd chiar incendierea celor două cetăţi[222]. Forţele principale ale Moldovei, sub conducerea personală a lui Ştefan cel Mare, se concentraseră, în luna iunie, în preajma Iaşilor pentru a putea interveni la vreme şi împotriva tătarilor, aliaţi ai moscoviţilor, care prădau părţile sud-estice ale regatului polono-lituanian[223].

Acţiunile militare antiotomane ale Moldovei au trezit speranţele în succesul noii cruciade antiotomane; un florentin aflat atunci (în iunie) la Cracovia, Ottaviano Gucci, consemna vederile opiniei publice poloneze, potrivit cărora se aştepta soluţia de la domnul român, totdeauna „neadormit" şi reputat ca un înţelept[224]. Un raport diplomatic al unui reprezentant al Veneţiei în Ungaria consemna, în noiembrie 1500, spiritul războinic antiotoman al românilor: *li Vlachi non e computadi et tutti desiderano guerra con Turchi, sono populi molto ferozi et maxime quel Stefano Vayvoda uno de Vlachi majori*[225] („românii sînt nenumăraţi şi cu toţii dornici de război cu turcii; sînt un popor foarte aprig şi în primul rînd acel Ştefan Voievod, unul din mai marii românilor").

Rezultatul campaniei anului 1500 a fost favorabil domniei Moldovei, forţele otomane trimise împotriva sa, posibil pentru întărirea garnizoanelor Chiliei şi Cetăţii Albe, fiind nimicite, doi sangeacbei pierzîndu-şi viaţa, iar un fiu al sultanului abia salvîndu-se prin fugă[226]. Unele ţinuturi — probabil capetele de pod otomane nord-dunărene din partea de sud-est a Moldovei şi hinterlandul Cetăţii Albe — au fost eliberate de

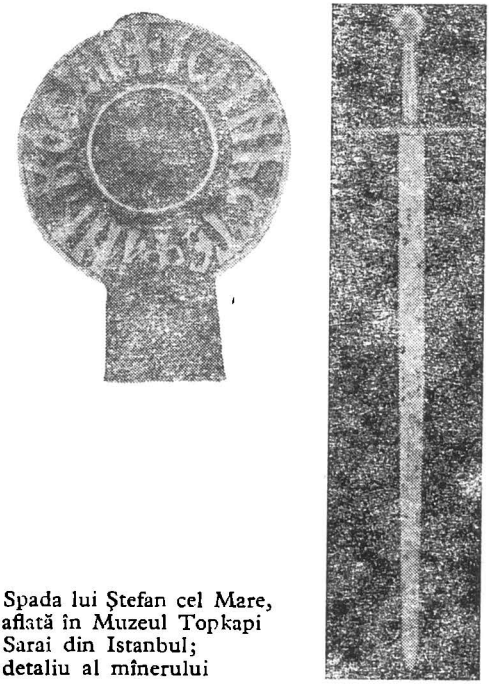

Spada lui Ştefan cel Mare, aflată în Muzeul Topkapi Sarai din Istanbul; detaliu al mînerului

[221] N. Iorga, *Studii istorice*, p. 176.
[222] Marino Sanuto, *Diarii*, vol. III, p. 1627.
[223] General Radu Rosetti, *O mică întregire la istoria lui Ştefan cel Mare*, în AARMSI, s. III, tom XVI (1933—1934), p. 15—57; *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 31.
[224] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 31.
[225] *Ibidem*, p. 32.
[226] Marino Sanuto, *op. cit.*, p. 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

către trupele lui Ştefan cel Mare [227]. După aceste succese pregătirile voievodului Moldovei pentru a respinge o eventuală nouă agresiune otomană au continuat cu febrilitate. În primăvara anului 1501 cardinalul Regino, legatul papal în Ungaria şi Polonia, raporta la Roma că voievodul Moldovei dispune, împotriva unei invazii otomane, de o oaste de 30 000 de ostaşi călări [228], posibil a fi utilizată şi în acţiuni ofensive în cadrul larg al cruciadei.

Dar alianţa cruciată antiotomană se destrăma rapid sub semnul rivalităţilor franco-spaniole în Italia şi al războiului dintre regatul polono-lituanian şi moscoviţii aliaţi cu tătarii. Întorcînd spatele teatrului de război antiotoman, regele Poloniei, Ioan Albert, şi-a concentrat eforturile în războiul cu teutonii prusieni.

Ca de obicei, Ştefan cel Mare a militat stăruitor pentru îndeplinirea planurilor antiotomane, diplomaţia română căutînd să intervină pentru o nouă concentrare de forţe şi îndeosebi pentru curmarea conflictului dintre regatul polono-lituanian şi alianţa moscovito-tătară, iniţiativă politică cunoscută şi apreciată la curţile ungară, imperială şi de Republica veneţiană [229].

Din partea sa, Poarta era decisă să acţioneze în vederea contracarării oricărei încercări de ofensivă cruciată. Intenţiile otomane de atac asupra Transilvaniei, Munteniei şi Moldovei, misiune încredinţată comandantului otoman al fluviului, Malcocioglu [230], au fost înăbuşite în faşă printr-o contralovitură a oştirii transilvane, sub voievodul Petru de Sînţiorgiu şi de Bozin, care a eliberat temporar Vidinul, a devastat împrejurimile Nicopolei, deplasîndu-se apoi către frontul antiotoman din Bosnia [231].

Dar sultanul era hotărît să anihileze totodată şi potenţialul ofensiv al Moldovei, utilizînd în acest scop atît forţele Porţii, cît şi ale tătarilor. Întrucît Poarta socotea acum mai puţin eficace intervenţia contra Moldovei a forţelor lui Mengli Ghirai, în primăvara anului 1502 a căutat să atragă în sfera sa politică Hoarda tătară de pe Volga. Planul militar otoman prevedea deplasarea simultană a tătarilor spre zona Cetatea Albă — Chilia şi a 6 000 de ostaşi otomani, comandaţi de Malcocioglu, pentru a ţine sub ameninţare Moldova [232].

În faţa noilor primejdii externe ce se conturau, Ştefan cel Mare şi ceilalţi factori de decizie politică şi militară ai statului românesc est-carpatic au ripostat prompt. Un corp de oaste trimis de voievodul Moldovei s-a deplasat cu rapiditate prin stepele nord-pontice, a surprins forţele Hoardei de pe Volga şi le-a nimicit într-o ciocnire violentă [233].

Deşi pericolul imediat fusese înlăturat, Ştefan cel Mare nu-şi făcea iluzii asupra opţiunii politico-militare a hanului Crimeei, Mengli Ghirai, credincios aliat al sultanului. După opinia lui Matteo Muriano, medicul veneţian al domnului Moldovei, transmisă Serenissimei Republici, Ştefan cel Mare, care aprecia efectivele tătare la 80 000—100 000 de luptători, considera ca o imprudenţă declanşarea unui ofensive antiotomane atît timp cît Hoarda crîmleană era capabilă să cadă în spatele forţelor româneşti [234].

[227] *Ibidem.*
[228] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 33.
[229] *Ibidem*, vol. II/2, p. 488—492; vol. VIII, p. 34.
[230] I. Ursu, *op. cit.*, p. 263.
[231] *Ibidem.*
[232] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 493.
[233] Comunicare a lui Alexandru Gonţa, vezi ms. lucrării sale *Moldova şi Hoarda de Aur*, în arhiva Institutului de istorie „N. Iorga", Bucureşti.
[234] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 37; *Călători străini*, vol. I, p. 150.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În a doua jumătate a anului 1502 alianța creștină își trăia ultimele clipe, pretutindeni căutîndu-se o soluție politică a conflictului cu Imperiul otoman, favorizată de altfel de avansurile conciliante ale sultanului Baiazid al II-lea.

Negocierile începute în toamna anului 1502 s-au încheiat în prima parte a anului următor, stipulînd relațiile Moldovei și Munteniei cu Poarta în cadrul stabilit anterior.

După cele semnalate într-o scrisoare din 30 septembrie 1503, din Constantinopol, a cunoscutului om politic și istoric venețian Gian Giacomo Caroldo, înțelegerea intervenită prevedea un haraci de 4 000 de ducați pentru Moldova și de 8 000 pentru Muntenia; în raport cu aceste două țări române, minuscula republică a Raguzei plătea anual 10 000 de ducați [235].

Amînată pentru discuții viitoare, tocmai ca să nu stînjenească încheierea alianței antiotomane din 1498—1499, chestiunea Pocuției s-a pus din nou o dată cu semnele certe ale eșecului cruciadei, în 1502. Justificîndu-se *de jure* prin vechile acorduri de cedare a Pocuției către Moldova, Ștefan cel Mare a propus regelui Poloniei negocierea unui aranjament în problema teritoriului disputat. Conform înțelegerii stabilite în septembrie 1502, domnul român cu curtea sa și, pentru orice împrejurare, cu artileria, s-a deplasat la hotarul nordic al Moldovei, stabilit ca urmare a războiului din 1497. Termenul de înfățișare a comisiei moldo-polono-ungare (29 septembrie) a trecut fără ca delegația regelui polon Alexandru Jagello să se prezinte. Ca urmare, în luna octombrie 1502, trupele domnului Moldovei, folosind itinerare neașteptate pentru poloni, au pătruns în Pocuția; la începutul lui noiembrie, în cercurile cracoviene se aprecia că localitățile Halici, Buczacz, Jazlowyecz și însăși Camenița erau primejduite [236]. Totodată, aceleași cercuri polone socoteau că fără o ridicare la oaste a nobilimii, Podolia va începe treptat să se desfacă de regatul Poloniei pentru a se supune domnului Moldovei [237]. Spătarul Clănău și clucerul Grimcovici au fost puși de Ștefan Voievod în fruntea administrației provinciei, al cărei hotar nordic era apărat de forțele noului căpitan român de la Colomeea, Ilie Steclea [238]. Alături de măsurile de preluare de către domnie a veniturilor regale din acest teritoriu, domnul român a reglementat ridicarea la oaste a localnicilor — 3 000 de luptători, călărețiі urmînd să aibă lănci, arcuri cu săgeți și scuturi, iar pedestrașii sulițe și paveze [239].

În paralel cu aceste evenimente, domnul Moldovei nu a încetat să trateze cu regele Poloniei pentru găsirea unei soluții politice a diferendului. După anevoioase negocieri, un nou termen — 2 noiembrie 1503 — a fost stabilit pentru reunirea comisiei de delimitare a frontierei româno-polone între Nistru și munți, din jos de pădurile Haliciului [240]. Ca o dovadă de încredere, domnul Moldovei a hotărît retragerea administrației sale din teritoriile pocuțiene în octombrie 1503. Dar, regele Alexandru și consilierii săi deciseseră să ia măsuri războinice preventive și să nu recurgă la un arbitraj pe teren în privința frontierei litigioase [241]. Sosit la data fixată cu curtea și suita sa, Ștefan cel Mare nu a

[235] Marino Sanuto, *op. cit.*, vol. V, p. 464; I. Ursu, *op. cit.*, p. 264—265.
[236] *Călători străini*, vol. I, p. 149; *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 498—499.
[237] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 499.
[238] N. Iorga, *op. cit.*, p. 287.
[239] I. Ursu, *op. cit.*, p. 271.
[240] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 503—508, 518—519.
[241] I. Ursu, *op. cit.*, p. 273.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

găsit nici de această dată delegația polonă; fără să fi întîmpinat vreo rezistență armată, administrația domnului Moldovei a fost reinstalată și provincia reunită teritoriului principatului românesc est-carpatic. Regele Alexandru și sfetnicii săi nu au cutezat să mai dispute acest hotar pînă la sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare [242].

Comandamentul militar român în epoca lui Ștefan cel Mare. Ampla răscolire de energii românești datorată campaniilor lui Iancu de Hunedoara într-o etapă a istoriei militare marcată de răvășirea unor întinse zone continentale și maritime, de manevrarea unor armate cu efective sporite la cîteva zeci de mii de oameni, de asigurarea logistică a acestora, precum și de proliferarea artileriei de cîmp și corespunzătoarea adaptare a fortificațiilor a marcat cele trei generații de comandanți militari din a doua jumătate a secolului al XV-lea și de la începutul celui de-al XVI-lea.

„Cavalerii", cum i-a numit Nicolae Iorga pe comandanții militari români din epoca lui Ștefan cel Mare, — tot atît de iscusiți diplomați pe cît de buni purtători ai spadei, familiarizați cu noile achiziții ale artei militare europene, îndeosebi italiene și deci renascentiste, iar prin forța împrejurărilor și vecinătatea otomanilor cu modul acestora de a purta războiul —, știau să elaboreze minuțioase planuri de campanie, să conceapă complicate deplasări de trupe, manevre, debarcări și asalturi, semn evident al unor mutații în gîndirea militară autohtonă, al profunzimii și originalității acesteia.

De la comandanții lui Iancu de Hunedoara înșiși, ale maramureșenilor Mihail Tatul din Ialova, Simion Gerheș Românul din Sărăsău, Ambrozie din Dolha [243], se va ajunge în ultimul pătrar al secolului al XV-lea la o nouă generație în frunte cu voievozii Transilvaniei Ștefan Báthory și Bartolomeu Drágfi din Beltiug, rudă cu Ștefan cel Mare.

Districtele bănățene, reunite într-o adevărată „universitate" românească, au contribuit la apărarea clisurii Dunării, a zonei Belgradului, evidențiindu-se Mihai din Ciorna și Petru Danciul din Sebeș, bani de Severin, Nicolae din Bizere, apoi Iacob Gîrlișteanu, cu aceeași dregătorie la Severin, secondat de vicebanii din familiile românești de Almăj și Plugovița, spre a se ilustra deplin în persoana lui Pavel Chinezul, supremul căpitan „al părților de jos ale țării" [244]. Românii aveau conducerea apărării unor orașe, precum Pavel Chinezul la Timișoara sau Lazăr de Almăj și Dragul, vicebani de Caransebeș [245]. O suită de magistrați români vor conduce Orăștia, între ei Vladislav și Matei din familia care va da curînd pe vestitul umanist Nicolae Românul (Olachus) [246].

Dacă prin evoluția istorică și situația strategică rostul acestora este precumpănitor de a fixa pe otomani, interzicîndu-le pătrunderea pe valea Dunării și culoarul Cerna—Timiș, în Țara Românească vecină rolul comandanților militari este cu mult mai dinamic. În timpul războiului antiotoman din anii 1461—1462, care a purtat oștile române ale lui Vlad Țepeș în valea Dunării de la Vidin pînă dincolo de Silistra, s-au remarcat comisul Gherghina, Dragomir

[242] *Hurmuzaki*, vol. II/2, p. 551.
[243] Mihályi, p. 396, 407—413, 450—451.
[244] N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 36—37.
[245] *Ibidem.*
[246] Idem, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, vol. I, Bucarest, 1940, p. 119.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştefan cel Mare cu fiii săi — frescă de la mănăstirea Putna

Ţacal, Voicu Dobriţa, unul dintre sfetnicii de frunte ai voievodului, ca şi căpitanul Neagoe, castelan şi apărător în numele voievodului de la Tîrgovişte al cetăţii Rahova [247], eliberată de sub otomani. Generaţiei marii confruntări cu otomanii, condusă în chip strălucit de Ştefan cel Mare în deceniile opt şi nouă ale veacului al XV-lea, i-au aparţinut Mircea comisul, vornicul Dan Durduca, Dimitrie Ghizdavăţ spătarul, Dimitrie logofătul, Dragomir al lui Manea, spătarul Drăghici al lui Stoica din Mărgineni, Neagoe al lui Borcea, stolnicul Piper, marele logofăt Stoico din Bucov şi Băjeşti, Stănilă al lui Vasile spătarul, logofătul Tudor din Orboeşti, Udrişte din Mărgineni, logofătul Vintilă Florescu, Vlad vornicul, Voicu al lui Tatu [248]. La cumpăna veacului al XV-lea o nouă generaţie de comandanţi militari se va ridica în jurul familiei Craioveştilor — Barbu cel Bătrîn, banul Craiovei, marele vornic Pîrvu, marele postelnic Radu, marele comis Danciu Gogoaşe şi ruda lor, marele postelnic Neagoe, viitorul Neagoe Basarab. Spre sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare, iarăşi semnificativ, marele spătar al Ţării Româneşti (1502—1505) va fi Bogdan, ruda lui Bogdan al II-lea al Moldovei [249].

În lunga sa domnie de aproape o jumătate de secol Ştefan cel Mare s-a înconjurat de o echipă de colaboratori politici şi militari de primă valoare, care,

[247] Ion Bogdan, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1896, p. 78 şi urm.

[248] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1971, p. 16—28.

[249] Ştefan D. Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, vol. II, Bucureşti, 1916, p. 358—359.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din tată în fiu, vor asigura continuitatea politicii de apărare a libertății românilor, stabilitatea instituțiilor țării și propășirea civilizației. Între apropiații marelui voievod s-au numărat Vlaicu, „unchiul" lui Ștefan cel Mare, pîrcălab la Cetatea Albă, apoi la Orhei și mai cu seamă la Hotin, unde a organizat apărarea în fața invaziei otomane din 1476; Stanciul supranumit „cel Mare", pîrcălab de Cetatea Albă, negociatorul alianței antiotomane cu regele Matei în 1475; Șendrea portarul Sucevei (1479—1481), căzut în lupta de la Rîmnic (1481); Luca Arbore, fiul lui Arbore pîrcălabul de Neamț, el însuși portar al Sucevei și victoriosul apărător al cetății în fața oastei polone (1497); spătarii Dragoș Boul și Clănău, guvernatorul militar al Pocuției; Radu Gangur cu o carieră de aproape patru decenii, ilustrată cu deosebire prin pîrcălăbia de Orhei (1470—1493), „strajă" la Nistru împotriva tătarilor; Neagul pîrcălab de Chilia (1471—1478), Micotă de Neamț — de al cărui mormînt se îngrijea la 1495 însuși Ștefan cel Mare; Hărman, pîrcălabul Cetății Albe în vremea asediului otoman din 1475 și ispravnicul restaurării porții celei mari a cetății în anul următor și a unei părți a incintei, pînă la 1479 împreună cu Duma, „vărul" domnului, Gherman pîrcălabul Cetății Albe, Boldur Sima vornicul (1491—1503), comandant al corpului de oaste românesc victorios asupra polonilor la Lențești (29 octombrie 1497).

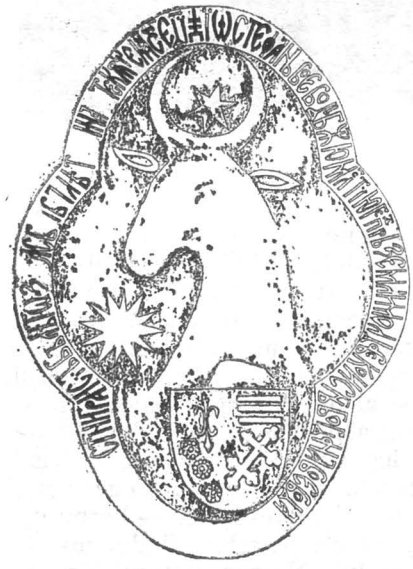

Stema Moldovei de la cetatea Sucevei din vremea lui Ștefan cel Mare

Numeroși căpitani ai oastei Moldovei vor cădea eroic în apriga încleștare cu otomanii de la Războieni: Mihău spătarul, Iuga postelnicul, Badea vistierul, Buhtea pîrcălabul, Huru Ilea comisul, Bîrsa stolnicul, Vîlcea pîrcălabul, Pasco postelnicul, Luca pîrcălabul și mulți alții [250].

Nu mai puțin valoroasă a fost contribuția marilor diplomați ai vremii, Ioan Paleolog Țamblac „unchiul" lui Ștefan cel Mare, trimisul domnului la Veneția, un specialist în problemele Mării Negre și ale Mediteranei orientale și, din ultima parte a domniei, negociatorul cu Imperiul otoman și Polonia, vestitul logofăt al Moldovei (1475—1510), Ion Tăutu [251].

Acești vestiți comandanți militari — constituind adevărate state majore ale comandanților supremi, adică ale domnilor — au fost cei care au organizat și condus amplele eforturi de apărare ale țărilor române timp de o jumătate de secol. În faptele de arme românești din a doua jumătate a veacului al XV-lea, așa cum sînt înfățișate în cronici și documente, se regăsește plenar doctrina noastră militară a apărării patriei prin efortul întregului popor, contribuția originală la evoluția neîntreruptă a acesteia fiind indiscutabil moștenirea istorică de neprețuit a „cavalerilor".

[250] Ion Ursu, *op. cit.*, p. 294—315; Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, sub voce.

[251] N. Iorga, *„Unchiul" lui Ștefan cel Mare*, în RI, V (1919), p. 267—270; Ștefan S. Gorovei, *Activitatea diplomatică a marelui logofăt Ioan Tăutu*, în „Suceava", V (1978).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ŞTEFAN CEL MARE, ILUSTRU STRATEG ŞI GÎNDITOR MILITAR AL ROMÂNILOR

Anunţată de „ploi mari şi revărsări de ape şi potopuri", după consemnarea *Cronicii anonime a Moldovei*, moartea lui Ştefan cel Mare — „marţi, 2 iulie 1504, la 4 ceasuri din zi" — a fost imediat resimţită atît de români, cît şi de popoarele şi statele vecine. Dinamismul personalităţii sale marcase o jumătate de secol din istoria românilor şi bazele statale solide ce ştiuse a le construi aveau să asigure încă decenii în şir strălucirea Ţării Româneşti Moldova şi, o dată cu ea, a întregii civilizaţii româneşti.

Lunga şi glorioasa sa domnie coincide în istoria poporului român cu perioada maximei afirmări a Moldovei ca forţă politică şi militară în estul şi sud-estul Europei. Şi aceasta pentru că Ştefan, chibzuit gospodar, ferm conducător de ţară şi neîntrecut comandant militar, a reuşit ca nimeni altul pînă la el să promoveze cu succes politica de consolidare a autorităţii centrale — pe plan intern — şi de apărare a neatîrnării — pe plan extern.

Desfăşurînd o politică activă, înţeleaptă şi lărgind considerabil aria negocierilor de alianţă, de la Veneţia pînă la îndepărtatul han turcoman Uzun Hasan, destinat să îndeplinească funcţia unei diversiuni în flancul oriental al Imperiului otoman, Ştefan cel Mare a izbutit să asigure, între rivalităţile concurente ale regatelor polon şi ungar pentru dominarea spaţiului românesc şi în faţa uriaşei forţe militare a temutului cuceritor al Constantinopolului, sultanul Mehmed al II-lea, independenţa în fapt a ţării sale, să dea Moldovei cel mai înalt prestigiu internaţional în epoca medievală. Confruntat îndeosebi cu marea primejdie creată de expansiunea otomană care ameninţa nu numai Moldova, Muntenia şi Transilvania, dar şi celelalte state sud-est şi central europene, preocupat în permanenţă de a asigura liniştea, bunăstarea şi libertatea ţării sale şi a întregului spaţiu carpato-danubiano-pontic, marele voievod român s-a angajat într-o luptă care implica un uriaş efort militar şi politic, mobilizarea tuturor resurselor româneşti, găsirea unor forme şi metode noi de acţiune la scară strategică şi tactică, în sfîrşit o amplă politică de alianţe pe plan internaţional.

Cum era şi firesc, concepţia sa politico-militară a vizat să realizeze, mai întîi, unitatea de acţiune a Moldovei cu Transilvania şi Ţara Românească, să închege un puternic front antiotoman românesc, aşa cum îl înfăptuise, cu alte mijloace şi într-o altă etapă istorică, Iancu de Hunedoara. De asemenea, asigurarea unui larg sistem de alianţe cu statele europene creştine a fost întrevăzută ca o cale de sporire a eficienţei efortului de apărare al poporului român. Din păcate însă, la ceasul decisiv, cînd a fost nevoit să înfrunte puhoiul otoman ori armatele altor state cotropitoare, cu excepţii insignifiante, românii au trebuit să se bizuie doar pe propriile lor forţe. Meritul incontestabil al românilor sub Ştefan cel Mare constă în aceea că, în asemenea împrejurări potrivnice, nu s-au lăsat copleşiţi, nu au depus armele, ci, conduşi de marele domn, s-au avîntat cu energie şi încredere împotriva tuturor duşmanilor, pe care i-au biruit şi izgonit din ţară, demonstrînd o dată mai mult că un popor nu poate fi înfrînt atunci cînd îşi manifestă hotărît voinţa de a trăi liber, de a-şi apăra cu orice sacrificiu independenţa.

Pentru aceste aspiraţii legitime, străvechiul pămînt românesc al Moldovei şi celelalte ţinuturi ale patriei au fost stropite din belşug cu sîngele celor mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

buni fii ai poporului nostru. Şi tocmai patriotismul fierbinte, ataşamentul neclintit faţă de cauza libertăţii i-au dat poporului român tăria să iasă învingător — aşa cum a fost la Baia, Vaslui sau în Codrii Cosminului, ca şi la Posada sau Rovine mai înainte, bătălii care, alături de numeroase altele, au intrat în istoria noastră ca adevărate momente de glorie ostăşească.

Ştefan cel Mare a ridicat arta militară românească pe culmi încă neatinse, perfecţionînd şi îmbogăţind principiile şi procedeele de luptă folosite de strămoşii Dromichaites şi Decebal, de înaintaşii Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara şi de atîţia alţi iluştri voievozi ai românilor. El a demonstrat nu numai talent şi capacitate de a construi un organism militar închegat, suplu şi mobil, cu o înzestrare corespunzătoare, antrenat şi călit în tabere — de fapt, cea mai puternică şi mai numeroasă oaste pe care românii au creat-o de-a lungul întregului ev mediu —, ci a ştiut şi s-o conducă cu măiestrie în cele 36 de războaie, dintre care 34 victorioase, spre liniştea şi apărarea ţării. Sub steagul ţării la chemarea domnului, în caz de mare primejdie, se puteau aduna în scurtă vreme 40 000, sau — după afirmaţia medicului veneţian aflat la Suceava, Matteo Muriano — chiar 60 000 de luptători [252], adică oastea de ţară, formată din locuitorii munţilor şi văilor, ai satelor şi tîrgurilor moldovene, „frumoşi luptători, simpli, cu căciuli înalte, lungi plete şi ochi de foc, purtînd unelte de muncă prefăcute în unelte de luptă şi arcuri atîrnate pe umeri" [253], cum îi descrie Nicolae Iorga. În fruntea unei asemenea oştiri, cu un pronunţat caracter popular, de masă, formată, cum relata acelaşi Matteo Muriano, din „bărbaţi viteji, ageri şi nu făcuţi să stea pe perne, ci la război, pe cîmpul de luptă" [254], marele voievod a înfruntat valurile de năvălitori, i-a nimicit adesea sau i-a alungat din ţară, în multe din campaniile conduse de el participarea întregului popor la lupta de apărare constituind factorul determinant al biruinţelor obţinute.

Concomitent cu organizarea oştirii, Ştefan cel Mare s-a preocupat de fortificarea ţării. Cetăţile existente la urcarea sa pe tron au fost întărite cu ziduri şi şanţuri de apărare şi dotate cu turnuri, iar altele au fost construite în timpul lui. „Dar toate cetăţile acestea erau la început mai mici şi aveau numai partea din mijloc ca nişte turnuri; zidurile de jur-împrejur le-au făcut domnii, cele mai multe însă au fost făcute de vestitul domn bătrînul Ştefan Vodă" [255], scrie Miron Costin. În adevăr, prin eforturile întregului popor, ale oştirii Moldovei, a fost desăvîrşit sistemul unitar de cetăţi al Moldovei, care punea la adăpost ţara faţă de atacurile duşmanilor din orice direcţie ar fi venit. În ce priveşte fortificaţiile de la frontiere, care serveau ca puncte de sprijin trupelor de acoperire, densitatea maximă era pe Nistru — arcul nordic şi estic al hotarului românesc.

Cetăţile din interior, precum şi incintele fortificate au constituit tot atîtea centre de rezistenţă. De zidurile cetăţilor ţării, a căror trăinicie s-a bizuit pe vitejia şi spiritul de sacrificiu al oştenilor români, s-au izbit, neputincioase, armatele otomane şi trupele regelui polon Ioan Albert. Se cuvine remarcat faptul că domnul Moldovei nu şi-a blocat niciodată forţele principale în interiorul cetăţilor, pentru a avea libertate de acţiune şi a păstra iniţiativa strategică indispensabile în efortul pentru zdrobirea sau alungarea duşmanului din ţară.

[252] *Hurmuzaki*, vol. VIII, p. 37; *Călători străini*, vol. I, p. 149.
[253] *Studii şi documente*, vol. XVI, p. 119—120.
[254] *Călători străini*, vol. I, p. 149.
[255] Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 212.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În vremurile tulburi, cînd ţara era ameninţată, concepţia politică şi militară a lui Ştefan cel Mare şi a consilierilor săi a avut în vedere conjunctura internaţională, a urmărit cu perseverenţă ca Moldova să nu aibă niciodată doi sau mai mulţi adversari în acelaşi timp, a apreciat corect situaţia politico-strategică generală, raportul de forţe şi a desprins concluziile necesare în interesul ţării sale şi al tuturor românilor. Neostenita sa căutare de alianţe politice în exterior n-a generat iluzii în valoarea lor, n-a umbrit conştiinţa faptului că pentru a-şi apăra libertatea românii înşişi trebuie să dispună de un potenţial economic şi militar suficient de mare, că în salvarea ţării de primejdia dominaţiei străine decisiv este efortul militar propriu. Mai mult, voievodul, exponent al demnităţii româneşti, a urmărit ca aceste alianţe, atunci cînd se realizau, să nu ameninţe în nici un fel neatîrnarea Moldovei, să nu se transforme într-o camuflată subordonare faţă de o putere străină. Iar atunci cînd regele Poloniei, Ioan Albert, a considerat că alianţa îi dă dreptul la directă încercare de supunere a Moldovei, aceasta, sub Ştefan cel Mare, i-a replicat cu unicul limbaj posibil în situaţia dată, şi în atîtea altele, cel din Codrii Cosminului.

Chintesenţa strategiei militare a marelui Ştefan şi a sfetnicilor săi a fost aceea de a bate cu forţe puţine inamici numeroşi, modalitate militară impusă de realităţile inexorabile ale neamului românesc, de decalajele cantitative dintre potenţialul său demografic şi militar şi cel al invadatorilor. Anvergura concepţiei promovate de eminentul comandant de oşti reiese şi din faptul că el a ştiut să aplice, în funcţie de situaţie, cele mai potrivite forme strategice de purtare a războiului, cele mai ingenioase şi eficace metode şi procedee de ducere a luptei în plan tactic. Campaniile desfăşurate de forţele române sub conducerea lui pot constitui modele, pentru acel timp, de concepţie justă, realistă, de pregătire minuţioasă, de execuţie riguroasă şi hotărîtă.

Ştefan cel Mare a fost unul dintre acei domnitori care a aplicat toate formele strategice de ducere a războiului. Apărarea activă, cu cele trei faze ale ei: hărţuirea inamicului pe căile de înaintare, bătălia hotărîtoare şi urmărirea forţelor de invazie pînă la alungarea acestora peste frontiere, a constituit forma principală, ilustrată atît de convingător în vremea războiului din 1467 cu armata regatului Ungariei şi îndeosebi în iarna anului 1475. Atunci cînd bătălia decisivă se încheia nefavorabil, cum a fost la Valea Albă în iulie 1476, voievodul ajutat de pîrcălabii şi de căpitanii săi îşi refăcea în scurt timp oastea şi trecea la contraofensivă. Urmărirea forţelor duşmane scăpate din bătălie s-a executat întotdeauna cu deosebită vigoare de cavaleria română. În acest sens opinia deja citată a cronicarului polon Jan Dlugosz referitoare la modul cum oştenii români au acţionat împotriva tătarilor care pătrunseseră peste Nistru, în Moldova, în prima etapă a războiului de apărare din 1476, este ilustrativă [256].

Tot în cadrul apărării strategice, domnul român a încercuit şi înfrînt, în urma unei ample acţiuni ofensive de noapte, armata ungară a lui Matei Corvin — la Baia, în noaptea de 14 spre 15 decembrie 1467. De asemenea, în prim-planul operaţiunilor militare minuţios pregătite şi cu pricepere executate şi conduse stă şi ambuscada de proporţii din interiorul unei păduri întinse (Codrii Cosminului, octombrie 1497), în timpul căreia armata invadatoare, condusă personal de regele polon Ioan Albert, a suferit o grea înfrîngere.

Ştefan cel Mare, ca de altfel şi alţi voievozi români, urmărind, în esenţă, interesele ţării, a organizat şi condus şi acţiuni cu caracter ofensiv. După

[256] J. Dlugosz, *op. cit.*, col. 545.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

incursiunile fulgerătoare executate de cîte un corp de oaste în părțile sudice ale Poloniei și în cele estice ale Transilvaniei în scopul prinderii pretendentului la scaunul din Suceava, Petru Aron, sînt de remarcat cele cîteva campanii ofensive conduse de Ștefan în persoană, începînd din anul 1471, pentru alungarea lui Radu cel Frumos de pe tronul Țării Românești, scoaterea țării surori de sub tutela Porții și îndepărtarea bazelor de operații otomane de frontiera Moldovei. Desfășurate după toate regulile artei militare — marș de apropiere, pătrunderea prin surprindere pe teritoriul adversarului și înfrîngerea forțelor care-l sprijineau pe Radu cel Frumos — aceste campanii s-au caracterizat prin dinamism, rapiditate în execuție și prin justa proporționare a scopului cu mijloacele.

Strategia lui Ștefan cel Mare s-a remarcat prin originalitate, îndrăzneala soluțiilor, varietatea formelor și metodelor de acțiune utilizate pentru înfăptuirea obiectivului principal, conferind marelui voievod un statut aparte în galeria marilor comandanți ai epocii. Cunoscîndu-și bine prietenii și adversarii, prompt informat asupra intențiilor și acțiunilor tuturor acelora care rîvneau la bogățiile, libertatea și independența țării pe care o conducea, marele domn român nu a fost niciodată surprins. Ștefan Vodă și-a ținut aproape în permanență „oastea cea mică" — pe curtenii și vitejii săi — în stare de alarmă, a organizat și pus la punct un sistem eficace de mobilizare a oastei de țară, a cunoscut perfect teritoriul țării și, ca urmare, a reușit să înfrunte de cele mai multe ori cu succes armatele invadatoare, înscriind în cartea de istorie a poporului și a oștirii noastre o epopee glorioasă.

Și dacă strategului desăvîrșit îi adăugăm pe tacticianul priceput, care a știut să aleagă locurile cele mai potrivite pentru bătălii hotărîtoare, să atragă inamicul foarte numeros acolo unde să nu-și poată desfășura forțele pentru a profita de superioritatea sa numerică, să adopte dispozitive elastice și totodată adînci, să folosească ingenios armele de foc, în primul rînd artileria — gen de armă pe care l-a dezvoltat și l-a perfecționat —, și formele de luptă decisive, între ele contraatacuri violente, ca cel din bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475), care s-a declanșat prin surprindere și s-a desfășurat „ca un uragan și ca un vînt puternic aducător de nenorociri" pentru marea armată otomană, cum spun cronicile turcești [257], găsim explicația marilor izbînzi obținute, ca și adevărul din cuvintele lui Antonio Bonfini, că domnul român „era însuflețit pentru lucruri frumoase, și mîndru, activ și strașnic în război" [258].

Victoriile militare ale lui Ștefan cel Mare au fost rodul eforturilor întregului popor, superiorității calitative a oastei, avîntului și eroismului oștenilor români, izvorîte din caracterul drept al războaielor purtate, din dragostea fierbinte pentru pămîntul strămoșesc, din hotărîrea neclintită de a apăra cu orice preț independența și integritatea țării. Ele s-au datorat, de asemenea, conducerii înțelepte exercitate de marele domn, care, în frumoasa caracterizare a lui N. Iorga, „a cioplit piatra scumpă a vitejiei românești, ce a scînteiat în focul războaielor drepte și cuminți cu atîta strălucire încît a uimit neamurile" [259].

[257] *Cronici turcești*, vol. I, p. 210.
[258] A. Bonfini, în N. Orghidan, *op. cit.*, p. 91.
[259] N. Iorga, *O luptă literară*, vol. II, București, 1979, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Succesele militare dobîndite de oastea comandată de marele domn au avut un puternic ecou în epocă, ducînd pînă departe de hotarele româneşti faima numelui şi a poporului său.

„Faptele tale contra turcilor păgîni au adus atîta celebritate numelui tău încît toată lumea vorbeşte despre tine, şi în unanimitate eşti foarte lăudat"[260]. Cuvintele papei Sixt al IV-lea adresate lui Ştefan cel Mare în primăvara anului 1475, la scurtă vreme după marea victorie românească de la Vaslui, sînt dovada sigură că încă din timpul vieţii faima sa depăşise graniţele ţării, impunîndu-l lumii ca pe o personalitate politică de primă mărime. Dar, admirînd în el temeritatea cavalerului, pe cruciatul de excepţie, Apusul a fost incapabil să-i înţeleagă măreţia şi rostul, lipsindu-l de sprijinul atît de necesar într-o luptă pe care Ştefan o purta în numele şi în folosul întregii Europe. Cronicarii poloni şi unguri, oameni cu un larg orizont ştiinţific şi politic, buni cunoscători ai realităţilor nord-dunărene şi balcanice, au fost singurii care au intuit anvergura excepţională a politicii şefului de stat român, caracterul necesar şi dinamic al acţiunilor sale antiotomane, dimensiunea sacrificiului şi luciditatea exemplară în faţa marilor probleme ale epocii. „Bărbat demn de admirat — scria Jan Dlugosz spre sfîrşitul deceniului şapte al secolului al XV-lea —, întru nimic mai prejos comandanţilor eroi, pe care îi admirăm atît de mult, acesta în vremea noastră este cel dintîi dintre principii lumii, care a repurtat asupra turcilor o biruinţă atît de măreaţă. După judecata mea, el este cel mai vrednic, ca să i se încredinţeze şefia şi conducerea întregii lumi şi mai ales funcţia de şef suprem şi comandant contra turcilor, fiindcă alţi regi şi principi catolici sînt aplecaţi spre trîndăvie, plăceri lumeşti sau războaie civile"[261]. Un portret similar a întocmit, la începutul secolului al XVI-lea, şi M. Miechowski, medic personal al regelui Poloniei şi participant la campania din 1497: „O, Ştefan, bărbat admirabil şi victorios, care ai biruit pe toţi regii vecini! O, om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile. Căci, pe cînd altora le-a dat numai însuşiri şi anume prudenţă împreună cu şiretenie, altora virtuţi eroice şi spirit de dreptate, altora biruinţă contra duşmanului, numai ţie ţi le-a hărăzit la un loc pe toate. Tu eşti drept, prevăzător, ager, biruitor contra tuturor duşmanilor. Nu în zadar eşti socotit printre eroii secolului nostru"[262]. Deosebit de semnificativ este faptul că însuşi Sigismund I, regele Poloniei — candidat fără drept în 1497 la tronul Moldovei, învinsul, alături de Ioan Albert, de la Codrii Cosminului —, a fost acela care, copleşit de măreţia voievodului român, i-a atribuit apelativul de „cel Mare". „Stephanus ille magnus predecesor tuus", îi scria el în 1531 lui Petru Rareş[263].

În memoria urmaşilor trecerea timpului nu a estompat întru nimic imaginea măreaţă a voievodului. Toţi cronicarii secolului al XVI-lea — B. Wapowski, Ioan de Komarov, M. Cromer, M. Bielski, M. Strykowski, Nicolae Istvanffi, Ludovic Tubero şi alţii — au cele mai alese cuvinte de laudă pentru el ori de cîte ori firul naraţiunii îi apropie de faptele sale. Atitudinea este comună chiar şi cronicilor turco-osmane — a căror părtinire şi virulenţă de limbaj în descrierea duşmanului sînt bine cunoscute —, pentru care Ştefan cel Mare

[260] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 8.
[261] Jan Dlugosz, *op. cit.*, col. 527—528.
[262] „Arhiva istorică a României", vol. I/2, p. 36.
[263] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

este „un bărbat mare și nebiruit nici de turci nici de creștini", „fiind vestit printre regii ghiauri" [264].

De-a dreptul extraordinare sînt cuvintele pe care generalul Valentin Prépostvari — „consiliarius bellicus" al împăratului Rudolf II — le adresează, în 1593, lui Aron Vodă, domn al Moldovei. Solicitîndu-i concursul în lupta antiotomană, acesta îi argumentează: „Măria ta, acum ți-ai putea trece la ne-

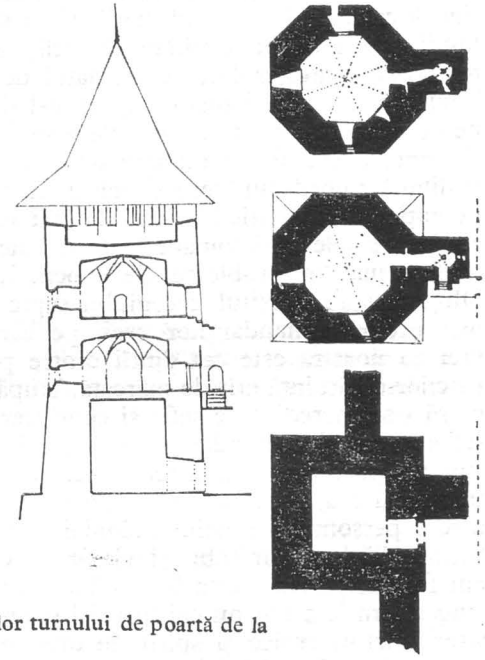

Aspect general, elevație și planurile nivelurilor turnului de poartă de la mănăstirea Putna

murire faima măriei tale de viteaz, rămînîndu-ți pe vecie același renume bun ca al înaintașului măriei tale, evlaviosul Ștefan Vodă de odinioară, a cărui slavă de viteaz mai trăiește și acum și nici nu se va șterge slava lui cît va ființa lumea" [265]. Venite din partea unui străin, aceste aprecieri sînt un adevărat omagiu adus memoriei celui ce trecuse în neființă cu aproape 100 de ani în urmă. Ele sînt și o dovadă incontestabilă a faptului că Ștefan cel Mare, prin puterea exemplului, continua să înrîurească viața politică a românilor, devenise un simbol, etalonul fundamental al istoriei naționale românești.

Poporul român a știut să cinstească cum se cuvine memoria aceluia care-l îndrumase ca nimeni altul în epocă spre culmile gloriei și demnității [266]. „Cel mare", „cel bun", „cel viteaz", „cel sfînt" sînt apelative care exprimă venerație și fără de care numele marelui bărbat de stat n-a fost rostit niciodată pe pămîntul românesc. În conștiința poporului trecerea timpului a făcut din Ștefan cel

[264] *Cronici turcești*, vol. I, p. 458.

[265] A. Bitay, *Din soarta faimei lui Ștefan cel Mare. O apreciere maghiară din 1593*, în RI, nr. 1—3/1936, p. 11.

[266] Pentru modul în care tradiția populară a receptat figura lui Ștefan cel Mare, lucrarea lui S. Teodorescu-Kirileanu rămîne, pînă astăzi, de bază: *Ștefan Vodă cel mare și sfînt. Istorisiri și cîntece populare*, Focșani, 1903.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mare un erou popular, devenind modelul suprem al vitejiei, cinstei, dreptății și omeniei. El este, deopotrivă, țăran, ostaș, sfînt și împărat. Are puterea de a face minuni, de a învia morții și de a prooroci — mai ales despre soarta Moldovei asupra căreia continuă să vegheze neîncetat, deoarece el nu este mort, ci doarme la Putna de unde se ridică în momentele grele pentru țară. Așa s-a întîmplat în 1877 cînd — povestește un țăran, combatant în războiul de independență — „s-a sculat din mormînt și duhul lui a cîrmuit și a povățuit oștirea noastră de i-a bătut pe turci, să mai simtă încă o dată trecînd prin ei

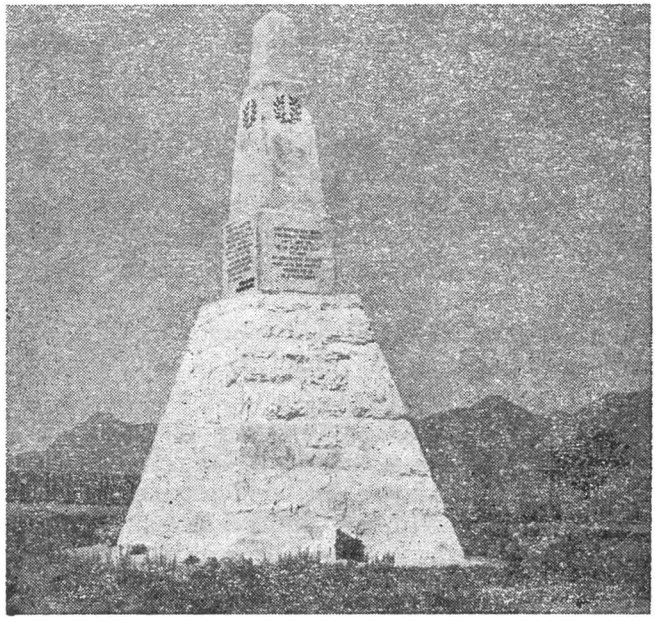

Monumentul lui Ștefan cel Mare din comuna Bîrsești, jud. Vrancea

spaima de altă dată" [267]. Numele său este cîntat în colinde și pomenit în descîntece — de dragoste, de bună menire, de mîngîiere —, este pe buzele mamei cînd își alintă copilul prin cîntecul de leagăn.

Această omniprezență de excepție în conștiința poporului român a fost imortalizată magistral de către Mihail Kogălniceanu, care, consemnînd o realitate indubitabilă a timpului său, scria în anul 1845: „încă astăzi, aproape de trii veacuri și jumătate după moartea sa, Ștefan cel Mare este idealul poporului nostru; el personifică patriotismul, vitejia, dreptatea, bunătatea, în sfîrșit, toate însușirile unui mare domn, unui geniu sclipitor. Numele său nu mai puțin răsună astăzi decît în frumoasele timpuri cînd steagurile sale fîlfîiau falnic din vîrful Carpaților pînă la țărmurile Dunării și a Mării Negre; încă astăzi, pe înaltul munților și în adîncul văilor, în orașe și în sate, în palaturi și în bordeie, pretutindene numele seu se pomenește cu mîndrie și recunoștință de tot acela ce se zice român. Lăcuitorul ce nu știe rugăciunea duminicii îți va spune toate isprăvile sale; și, ce este mai mult, va atribua lui tot ce-i pare curioz, mare, vetezesc și chiar neînțăles în pămîntul nostru. Orice cetate, orice

[267] *Ibidem*, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zid, orice val, orice şanţ, întreabă-l cine le-au făcut, el îţi va răspunde: Ştefan cel Mare. Orice pod, orice biserică, orice fîntînă, orice curte sau palat vechi, el le va raporta eroului seu! Orice bunătate, orice aşezămînt a căruia rămăşiţă se mai tărăgănează pînă astăzi, orice legiuire omenească, orice puneri la cale înţălepte, Ştefan Vodă le-au urzit, îţi va zice el şi iar Ştefan Vodă. În sfîrşit, acest domn, pentru moldoveni, rezumă toate faptele istorice, toate monumentele, toate isprăvile şi instituţiile făcute în cinci veacuri de atîţa stăpînitori, precum elinii atribua lui Ercul toate lucrările de vitejie făcute de sute de eroi. Mormîntul acestui mare domn nu este mai puţin venerat de către români decît al lui Mahomed de către musulmani, şi cultul ce românii îi păstrează s-au întins pînă acolo încît mulţi îi zic sfîntul Ştefan, chiar şi astăzi [. . .]" [268].

Ca un reflex al aceastei stări de spirit unanime, marii noştri oameni de cultură — scriitori şi istorici — s-au aplecat cu interes constant şi luciditate asupra impunătoarei personalităţi a lui Ştefan cel Mare, încercînd să-i pătrundă luminile, evocîndu-l pilduitor în momentele hotărîtoare ale istoriei noastre sau invocîndu-l justiţiar în clipele de restrişte. Grigore Ureche, Ioan Neculce, Vartolomeu Măzăreanul, Gheorghe Şincai, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Mihail Sadoveanu, Ioan Ursu sînt nume care dovedesc că timp de peste trei secole intelectualitatea noastră s-a apropiat scrutător de acela în care „românii au găsit — cum scria N. Iorga — cea mai curată şi mai deplină icoană a sufletului său" [269].

În anii evului socialist, cînd preţuirea trecutului a căpătat noi valenţe, figura lui Ştefan cel Mare continuă să deţină un loc privilegiat. Astăzi poporul român vede şi cinsteşte în el pe marele bărbat de stat care timp de aproape o jumătate de secol a ştiut să-şi călăuzească poporul cu iscusinţă şi vitejie într-o neîntreruptă luptă pentru păstrarea independenţei patriei, întru ctitorirea unei ţări prospere, liberă de orice ingerinţă din afară. Pe temelia ridicată de el, românii au putut face faţă cu succes, secol după secol, unui conflict istoric a cărui acuitate şi disproporţie masivă nu l-au putut împiedica să existe şi să se afirme plenar în cadrul istoriei universale.

Aprecierile referitoare la personalitatea lui Ştefan cel Mare pe care tovarăşul Nicolae Ceauşescu le-a făcut în nenumărate ocazii sînt dovada sigură a locului de excepţie pe care voievodul continuă să-l aibă în conştiinţa românească. „Cu adîncă emoţie am vizitat Mănăstirea Putna unde se află lăcaşul de veci al celui ce a fost gloria Moldovei, scut de apărare al gliei străbune — Ştefan cel Mare, erou legendar, a cărui luptă şi activitate închinate libertăţii şi neatîrnării patriei şi poporului, împreună cu a altor mari demnitari ai ţării, stă la baza făuririi României" [270].

[268] *Ştefan cel Mare în tîrgul Băiei*, în Mihail Kogălniceanu, *Opere, I. Beletristica, studii literare, culturale şi sociale*, Text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Dan Simonescu, Bucureşti, 1974, p. 195.

[269] N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare pentru poporul român*, Bucureşti, 1966, p. 215.

[270] „Scînteia", 23 mai 1966.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DE LA ŞTEFAN CEL MARE LA PETRU RAREŞ — UN SFERT DE VEAC DE LUPTE PENTRU PĂSTRAREA INTEGRITĂŢII TERITORIALE ROMÂNEŞTI ÎN FAŢA PRIMEJDIEI STRĂINE

Dominanta istoriei militare a poporului român în prima parte a secolului al XVI-lea a fost continuarea cu fermitate a luptei pentru apărarea fiinţei proprii, pentru unitate, libertate şi neatîrnare.

Perioada cuprinsă în cîmpul de analiză este de natură să pună în evidenţă faptul că politica externă a factorilor de decizie români a fost statornic orientată către apărarea frontierelor statalităţii româneşti. În complexe împrejurări de politică internaţională caracterizate în ceea ce priveşte spaţiul carpato-danubiano-pontic de o maximă agravare a presiunii otomane, societatea românească aflată într-un proces de evoluţie calitativ nou, a căutat mijloacele pentru apărarea moştenirii lui Ştefan cel Mare, a statului şi civilizaţiei proprii.

O etapă însemnată în evoluţia Ţării Româneşti Muntenia a fost domnia lui Radu al III-lea. Politica înţeleaptă desfăşurată pe plan intern şi extern, rodnica sa activitate de ordin cultural i-au determinat pe contemporani să-l numească „cel Mare". El a urmat o politică externă atentă, de echilibru între Poartă şi regatul Ungariei cu care în septembrie 1498 [271] a încheiat un tratat de alianţă. Legăturile cu ţara românească de peste munţi au avut în vedere pe plan militar rapida comunicare a oricăror mişcări ale otomanilor la Dunăre [272] pentru coordonarea din vreme a mijloacelor de apărare. Totodată, voievodul român, caracterizat de umanistul german Hans Löwenklau (Leunclavius) drept un domn „bun şi înţelept [. . .], potrivit pentru cîrmuire prin superioritatea lui de suflet" [273], a stăpînit în Transilvania, ca loc de refugiu, domeniul Geoagiului.

După moartea sa, forţe transilvănene conduse de judele Sibiului au susţinut instalarea pe tron a succesorului său, Mihnea, numit „cel Rău", un fiu nelegitim al lui Vlad Ţepeş. Sub domnia sa Ţara Românească a continuat aceeaşi politică faţă de Ungaria, cu care a încheiat un nou tratat de alianţă în iulie 1509 [274]. Primejdia otomană se conturase clar o dată cu raidul otoman întreprins în acelaşi an în Banat, oprit abia sub zidurile Caransebeşului. Ascensiunea politică a puternicei familii boiereşti a Craioveştilor a curmat domnia lui Mihnea, silit să se refugieze în Transilvania sub presiunea militară a Porţii. În scurta domnie a lui Vlad cel Tînăr încercarea acestuia de a se emancipa de sub tutela Porţii s-a soldat cu o nouă intervenţie otomană condusă de Mehmed bei, care a fost fatală voievodului (23 ianuarie 1512, Văcăreşti).

Simultan, comandamentul otoman al frontierei dunărene va dispune declanşarea unor atacuri asupra cetăţilor Orşova şi Severin, prefigurîndu-se lansarea unei noi ofensive de mari proporţii către Europa Centrală. Pentru contracararea acesteia s-a proiectat cruciada din 1514, transformată însă, datorită obtuzităţii nobilimii maghiare şi exploatării crîncene a iobagilor, într-un adevărat război ţărănesc. Represiunea sîngeroasă care a urmat a slăbit forţa

[271] *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, p. 245.
[272] I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 344.
[273] N. Iorga, *O veste însemnată din trecutul nostru cel vechi. Cum a fost Radu cel Mare ctitorul mănăstirii Dealu?*, în „Floarea darurilor", II (1907), p. 435.
[274] Al. Lapedatu, *Mihnea cel rău şi ungurii (1508—1510)*, 1922, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de rezistență antiotomană la Dunărea de Jos. De aceasta vor profita imediat otomanii pentru a lansa un devastator *akîn* pînă în Hațeg, atacînd chiar și cetatea cu același nume.

În aceeași vreme, țara românească de la est de Carpați, aflată sub domnia lui Bogdan al III-lea „cel Orb", era confruntată cu regatul Poloniei în problema Pocuției, vechiul litigiu privitor la frontiera de nord. Noul cîrmuitor al Moldovei, caracterizat de Matteo Muriano drept „un bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși" [275], și-a văzut de la început contestată de regele polon însăși succesiunea la tronul tatălui său, Ștefan cel Mare.

Întrucît regele Poloniei respingea în continuare drepturile domnului Moldovei asupra Pocuției, litigiile de frontieră s-au înmulțit, iar relațiile dintre cele două țări au cunoscut momente de tensiune.

În anul 1506 Bogdan voievod, nemulțumit de tergiversările Curții de la Cracovia pentru consfințirea unei alianțe de familie — pentru care domnul Moldovei consimțise la restabilirea vechii frontiere nordice — a considerat perioada de interregn polon prielnică alungării garnizoanelor polone din Pocuția, acțiune militară desăvîrșită în cursul lunii septembrie a acelui an. Reacția polonă a fost promptă: o oaste de graniță, întărită cu mulți lefegii, a respins trupele moldovene și „au întratu oastea leșească în țara Moldovei, de au făcut multă pagubă și perire și au prădatu pînă la Botoșani" [276].

În primăvara anului 1509 Bogdan al III-lea a trecut Nistrul în fruntea oastei, a alungat garnizoanele polone din Pocuția și, după ce a pătruns adînc pe teritoriul monarhiei vecine, a asediat cetatea Camenița (iunie), pe care însă n-a reușit s-o cucerească. Documente de epocă relatează despre surprinderea realizată de domnul Moldovei: „nefiind nimeni care să li se împotrivească" [277], ajuns cu oastea adînc în pămîntul polon „singur Bogdan Vodă cu capul său au lovit cu sulița în poarta Liovului, [. . .] au bătut tîrgul, de puțin nu l-au luatu"; pe drumul de întoarcere forțele române au ocupat și orașul Rohatin, „întorcîndu-se cu mare izbîndă" la Suceava [278].

Peste cîteva luni a avut loc riposta forțelor polone. Acestea au cucerit și prădat orașul Cernăuți și au pustiit apoi împrejurimile Dorohoiului, Botoșanilor, Ștefăneștilor, unități ale cavaleriei ușoare polone ajungînd chiar pînă la Suceava și Cotnari. La începutul lunii octombrie ele au trebuit însă să se retragă sub presiunea tot mai puternică a românilor.

Starea de război dintre cele două țări dura de mai bine de șapte ani și se soldase de ambele părți cu pagube umane și materiale; ca atare, aplanarea conflictului părea singura soluție pentru a se ieși din impas. De aceea, atît regele Sigismund cît și voievodul Moldovei au acceptat pacea mijlocită de regele Ungariei Vladislav al II-lea Jagello. În decembrie 1509 reprezentanții celor trei țări s-au întîlnit la Cameniţa pentru a se pune de acord asupra clauzelor tratatului de pace, protocolul final fiind semnat la 7 februarie 1510. Conform tratatului, părțile își asumau următoarele obligații: bunurile luate în timpul expedițiilor militare să fie restituite păgubașilor; prinșii de război să fie eliberați; Bogdan Voievod să renunțe la proiectata căsătorie cu Elisabeta,

[275] *Călători străini*, vol. I, p. 150.
[276] Ureche, *Letopisețul*, p. 127.
[277] *Cronicile slavo-române*, p. 91.
[278] Ureche, *Letopisețul*, p. 129—130.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sora regelui Poloniei; cei doi suverani să-şi acorde ajutor mutual împotriva otomanilor; comerţul între cele două ţări să fie liber. Cu toate acestea, Pocuţia va continua să figureze şi în următorii ani în contenciosul relaţiilor politice şi militare moldo-polone.

Dacă litigiul Pocuţiei crea insecuritate la graniţa nordică a ţării româneşti de la est de Carpaţi, aceeaşi ţară avea de luptat la sud pentru anihilarea sau măcar limitarea injoncţiunilor otomane. Primejdia reprezentată de Poartă a fost cu atît mai accentuată cu cît, înstăpîniţi în cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, otomanii vor folosi respectivele fortificaţii drept capete de pod împotriva Moldovei. Dictată de aceste dificile circumstanţe, politica voievodului Bogdan faţă de Imperiul otoman va îmbina cu prudenţă diplomaţia şi ferma rezistenţă. Această modalitate de acţiune politico-militară se va afla într-o perfectă concordanţă cu aceea a ilustrului său contemporan din Ţara Românească Muntenia, Neagoe Basarab.

NEAGOE BASARAB — TRADIŢIE ŞI INOVAŢIE ÎN GÎNDIREA ŞI PRACTICA POLITICO-MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Valoarea politică a domniei. Cea mai cuprinzătoare definiţie a personalităţii şi epocii lui Neagoe Basarab rămîne aceea pe care a dat-o, acum peste un secol, B. P. Hasdeu: „Neagoe Basarab, acest Marc-Aureliu al Ţării Româneşti, principe artist şi filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepţională de pace şi de cultură în mijlocul unei întunecoase furtune de mulţi secoli, scurtul interval dintre anii 1512—1521" [279]. Nu e de întregit în această definiţie decît faptul că şi în „secolii" de furtună, care au fost mai toată istoria noastră medievală, poporul român a reuşit să prindă clipe de lumină în care să-şi clădească civilizaţia lui — una din cele mai strălucite ale vremii şi singura care, după căderea Constantinopolului, s-a putut dezvolta liberă în Europa de sud-est — la adăpostul eroicei apărări armate în faţa puterii otomane, devenită la sud de Dunăre o realitate politică stabilă şi organizată pe lungă durată.

Dacă Neagoe Basarab a reuşit să-şi cîştige în conştiinţa urmaşilor şi apoi în conştiinţa istorică românească un loc privilegiat, faptul se explică nu atît prin existenţa scrierii lui Gavril Protul — adevărat panegiric al voievodului, inclus ulterior în cronica ţării — sau prin măreaţa ctitorie de la Argeş — care întreţinea faima lui de protector al ortodoxiei —, ci, în primul rînd, prin însuşirea lui excepţională de a crea o tradiţie politică *nouă*, corespunzătoare unei *noi* conjuncturi internaţionale deosebit de complexe şi care ridica probleme *noi* celor ce năzuiau să păstreze cucerirea cea mai de preţ a înaintaşilor: *statutul de autonomie*, care, în interior, însemna deplina independenţă a tuturor românilor. Deşi toate elementele acestei tradiţii încep să fie elaborate încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea şi dobîndesc o primă expresie memorabilă în politica ultimului pătrar al veacului al XV-lea şi primul deceniu al secolului al XVI-lea, prin Ştefan cel Mare şi Radu cel Mare, abia cu Neagoe Basarab

[279] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. II, Bucureşti, 1879, p. 439.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ea dobîndeşte o întruchipare capabilă să o simbolizeze pentru contemporani şi pentru generaţiile următoare, abia el devine creatorul unei adevărate sinteze, ilustrată de o personalitate ce poate fi luată ca model şi revendicată de urmaşi. Petru Rareş, Matei Basarab, Vasile Lupu şi Constantin Brîncoveanu au văzut în domnia sa un exemplu pe care s-au străduit să-l egaleze şi să-l depăşească.

Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti Muntenia, cu fiul său Theodosie, după fresca de la mănăstirea Snagov

Noua tradiţie politică — a cărei expresie doctrinară o găsim în testamentul politic al lui Neagoe Basarab, capitolul *Despre solii şi războaie* al *Învăţăturilor* — porneşte de la recunoaşterea unei realităţi devenită indiscutabilă în a doua jumătate a secolului al XV-lea: caracterul ireversibil — pentru multe secole — al dominaţiei otomane asupra Europei sud-estice. Românii erau confruntaţi acum cu o mare putere militară şi politică, întinsă peste zone din trei continente — Asia Mică, Africa de nord şi Europa de sud-est —, dispunînd de cea mai numeroasă şi mai puternică armată de pe continent, servită de o diplomaţie abilă ce ştia să speculeze contradicţiile economico-politice dintre statele Europei

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Centrale și Occidentale — în special dintre republicile comerciale italiene ce se concurau fără scrupule și pactizau fără prejudecăți religioase cu noul stăpîn al Bizanțului.

Pentru Neagoe Basarab era clar că românii de pretutindeni erau obligați să trăiască într-o Europă amenințată de Imperiul otoman ajuns la apogeul puterii sale. A evita ca în drumul lor spre Viena otomanii să se asigure de stăpînirea efectivă a Munteniei, Moldovei și Transilvaniei era obiectivul major al politicii tuturor conducătorilor acestor țări. Ca urmare înregistrăm strînsele legături pe care Neagoe Basarab le-a întreținut atît cu Ștefăniță, domnul Moldovei (care se va căsători, după moartea lui Neagoe, cu fiica acestuia, Stana), cît și cu Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei. Curtea de la Tîrgoviște devenise centrul unei diplomații panromânești care urmărea să evite izolarea românilor de politica europeană, să-i țină mereu prezenți în orice nouă inițiativă de luptă comună împotriva otomanilor, dar fără a provoca inutil și fără a porni la acțiuni nesprijinite pe alianțe temeinice. Ni s-au păstrat două documente caracteristice despre această diplomație, cu adevărat europeană: actul prin care Hieronim Matievici, sol al lui Neagoe este înnobilat — în 1518 — de senatul Veneției, „pentru ca să spună stăpînului său lucruri bune despre senioria noastră" [280], și răspunsul papei Leon al X-lea — din 1519 — către Neagoe Basarab și Ștefăniță — semnificativ, ambii voievozi au fost reprezentați la Roma *printr-un singur sol* — în legătură cu eventuala participare a românilor la o proiectată cruciadă organizată de papă [281]. Deși sînt mărturii ale unor gesturi lipsite de urmări — fiindcă Occidentul și mai ales papa nu mai aveau puterea organizării unei cruciade, iar Veneția nu mai conta în acea perioadă printre puterile vremii —, aceste două momente definesc foarte bine raza de acțiune a diplomației românești și ne fac să înțelegem de ce românii erau așa de bine informați asupra a ceea ce mai putea întreprinde efectiv lumea occidentală. Solii trimiși de români la Roma și Veneția luau act de „nașterea" unei noi Europe politice, care părăsea ideea eliberării Balcanilor și nutrea tot mai mult pe aceea a tratativelor și înțelegerilor comerciale și politice cu otomanii. Dovada cea mai elocventă o va oferi curînd Franța lui Francisc I, primul stat european care va accepta să încheie nu un armistițiu, ci un tratat de alianță, legitimînd astfel Imperiul otoman ca partener al politicii europene.

În fața acestei conjuncturi, Neagoe Basarab a elaborat o amplă politică de legături cu popoarele creștine aflate sub dominație otomană, sprijinindu-le să-și păstreze identitatea sub presiunea cuceritorilor. Ceea ce anteriorii voievozi ai românilor făcuseră sporadic, mai mult ca o „datorie de creștini", la Neagoe devine politică. El face din țările române centrul de rezistență pe termen lung împotriva „ordinei otomane" în Europa de răsărit și în Orientul Apropiat. Toate aceste popoare, din Balcani pînă în Gruzia, Liban și Siria, vor începe să privească spre români ca spre sprijinitorii lor firești, aliații cei mai eficienți în lupta pentru păstrarea credinței religioase și identității naționale. Patriarhii din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cîrmuitorii comunității monastice a Muntelui Athos, starețiі de la Sinai — toate, în același timp, centre religioase și politice — vor lua drumul către Tîrgoviște, București, Suceava sau Iași după ajutoare și îndemnuri. Această operă strălucită — sus-

[280] Marino Sanudo, *op. cit.*, vol. XXV, p. 284.
[281] *Hurmuzaki*, vol. II, p. 307—309.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ținută de mari cantități de aur — se va întinde pe cîteva secole și va asigura poporului român un important prestigiu cultural în întreg sud-estul european și în Orientul Apropiat. În acest context, meritul lui Neagoe Basarab este de a fi înțeles deplin că românii nu pot rămîne izolați de această lume și a știut să o cîștige pentru ideea și speranța în eliberarea viitoare.

Momentul culminant — și cel mai caracteristic — al influenței și gloriei voievodului muntean l-a constituit, fără îndoială, tîrnosirea — în 1517 — a măreței catedrale de la Curtea de Argeș. Prin zidirea sa Neagoe a repurtat o mare victorie ideologică. După cum este știut, în Imperiul otoman era interzisă construirea de biserici somptuoase; se zicea că un mahomedan călare trebuie să fie mai înalt încît să poată privi peste o biserică creștină. Or, simplul fapt al clădirii unui monument ca acela de la Argeș era menit să arate tuturor creștinilor din imperiu că aici, la nord de Dunăre, nu sînt în vigoare legile adoptate la Istanbul, că românii nu se supun acestor legi, că ei sînt stăpîni la ei acasă.

Prin tot ceea ce a realizat, ca organizator destoinic și hotărît al economiei, justiției, armatei și vieții de curte, prin diplomația abilă promovată, prin lucida politică externă deschisă spre Balcani, angajată în organizarea unei lupte comune pentru libertate și independență, Neagoe Basarab s-a dovedit a fi un mare deschizător de drumuri.

Neagoe Basarab — teoretician militar de valoare europeană. Dacă prin întreaga sa activitate politico-diplomatică Neagoe Basarab este unul din marii bărbați de stat ai trecutului nostru, *Învățăturile* scrise de el îi conferă dreptul de a fi considerat primul mare teoretician militar român de valoare europeană. Deopotrivă manual de politologie, tratat pedagogic, diplomatic și militar, această complexă operă cu caracter enciclopedic — apreciată de B. P. Hasdeu ca „falnic monument de literatură, politică, filosofie și elocvență la strămoșii noștri" [282] —, „lasă mult în urmă" [283] celebrele *Învățături ale lui Vladimir Monomahul*, scriere de referință a vechii culturi ruse, fiind „cea mai bună [operă] pe care ne-o oferă literatura în limba slavă a vremii aceleia" [284]; singurul său corespondent în epocă îl pot constitui scrierile renascentistului italian Niccolò Machiavelli, *Principele* (apărută în 1532, dar terminată în 1514) și *Despre arta războiului* (apărută în 1521) [285].

Deși condensate în cîteva pagini, aprecierile privind arta militară, incluse în capitolul VIII al *Învățăturilor — Despre solii și războaie* —, au, prin esențializarea întregii experiențe politico-militare de pînă atunci a poporului român și a domnilor săi, valoarea incontestabilă a unui adevărat tratat de doctrină

[282] B. P. Hasdeu, „Arhiva istorică a României", tom I/1, p. 112.

[283] Al. I. Iațimirski, *Valaşskii Mark Avrelii i ego pouceniia*, în „Izvestiia otdeleniia russkogo iazîka i slovesnosti Akademii nauk", tom X (1905), p. 340.

[284] Stoian Romanski, *Mahnreden des Walachischen Woywoden Néagoe Basarab an seinen Sohn Theodosios*, Leipzig, 1908, p. 121.

[285] Pentru corespondențele Machiavelli — Neagoe Basarab a se consulta, printre altele: George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1969, p. 78; Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie. Probleme controversate*, București, 1973, p. 355—356; Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renașterii*, București, 1984, p. 225—227; idem, *Istoria filosofiei românești*, vol. I, ed. II, București, 1985, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

militară. Cel dintîi — cu toate că aici nu întîlnim o descriere sistematică a structurilor politice și militare din acel timp —, deoarece este pentru prima oară cînd istoria gîndirii militare românești consemnează formularea în scris a unor norme și principii de desfășurare a războiului. „Pornirile acestea războinice — spunea Nicolae Iorga — ale rasei lui de luptători fără frică și de strașnici domni, biruitori și poruncitori, se văd din minunatul capitol, desigur cu desăvîrșire original, în care scriitorul înțelept începe cu socoteala cuminte a solilor, și mîntuie, ca apărător al coroanei și țerii sale, prin strigătul de chemare la luptă pe viață și pe moarte" [286].

Așa cum am arătat deja, războiul a fost privit întotdeauna de români ca ultima alternativă la care trebuie să se facă apel pentru soluționarea diferitelor litigii dintre state. Dar, dacă nu poate fi evitat, războiul trebuie dus pînă la capăt, cu toate mijloacele materiale și umane existente, trebuie să fie un război al întregului popor și al tuturor sacrificiilor.

Învățăturile diferențiază net *războiul de apărare* — singurul acceptat de români —, considerat, în termenii teologici ai gîndirii acelui timp, un război care se bucură de ajutorul divinității, de *războiul de agresiune*, care, încălcînd ordinea divină, este pedepsit de Dumnezeu: „Iar noi, Doamne, după porunca ta, nu sîntem bucuroși de acest război, nici să vărsăm sînge, nici să înmuiem mîinile noastre în sînge omenesc, ci ei se împotrivesc puterii tale de sus" [287]. Caracterul drept al războiului de apărare reiese și din cuvintele pe care voievodul trebuie să le adreseze „țării" în condițiile în care invazia este de mari proporții: „Să chemăm pe Dumnezeu să mergem împotriva lor. Pentru că dacă sînt mulți, Dumnezeu i-a înmulțit, iar pentru nesmerenia lor, Dumnezeu îi va smeri și va da pe vrăjmașii noștri sub picioarele noastre" [288]. Trebuie menționat că acest război se desfășoară sub semnul patriotismului, al dragostei pentru independență și libertate, ca bunuri moștenite de la strămoși, „ca nu cumva să pierzi cinstea mea și a străbunilor tăi" — spunea Neagoe Basarab [289].

Din punct de vedere militar, *Învățăturile* trebuie împărțite în două categorii: cele ce privesc organizarea în ansamblu a unui război, deci strategia, și cele referitoare la modul de desfășurare a luptei propriu-zise, deci tactica [290].

a) *Strategia.* În fața conflagrației, a conflictului inevitabil cu inamicul superior numerește, Neagoe Basarab recomandă alcătuirea chibzuită a planului de război și materializarea sa rapidă sub comanda supremă și unică a voievodului: „cînd vă veți afla în lupte, se cuvine să ieșiți pe cîmp, la loc curat (adică unde să nu poată fi surprins pe neașteptate — *n.n.)* și acolo mai întîi în tăcere să cugetați" [291], apoi „tu însuți și cu oamenii tăi să mergi drept, față în față spre vrăjmașii tăi, fără frică, oricît de mulți ar fi" [292].

Stăpînirea de sine și încrederea în dreptatea cauzei sînt apreciate de *Învățături* drept calități esențiale ale conducătorului de oști: „să te îmbraci în dragostea lui Dumnezeu, ca într-o platoșă și să ieși cu veselie la boierii

[286] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ediția a II-a, București, 1925, p. 146.
[287] *Învățăturile*, p. 387.
[288] *Ibidem*, p. 387—388.
[289] *Ibidem.*
[290] Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 188—198.
[291] *Învățăturile*, p. 357.
[292] *Ibidem*, p. 388.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tăi și nicidecum să nu înțeleagă despre tine că ești înspăimîntat sau că fața ta s-a schimbat, ci să te arăți lor vesel" [293].

Una din măsurile pe care domnul era obligat să o întreprindă imediat ce își dădea seama de inevitabilitatea invaziei dușmane viza retragerea, în totalitate, a populației inaptă de luptă mult înapoia dispozitivului propriu, la adăpost sigur: „Iar pe copiii dregătorilor și ai țăranilor, pe toți să-i duci departe înapoi, nu cumva să-i lași pe acei copii ai dregătorilor sau ai țăranilor tăi înaintea dușmanilor, cînd vrăjmașii tăi vor porni lupta împotriva ta, iar tu cu oștile să fii dincoace de ei, și astfel să lovească dușmanii tăi și să prindă și să robească pe copiii dregătorilor și țăranilor tăi. Pentru că, atunci cînd vor vedea dregătorii și țăranii că au fost robiți copiii lor, te vor părăsi și vor merge pe urma copiilor lor. De aceea, astfel te învăț, fiul meu, ca pe fiii și fiicele dregătorilor tăi și pe ai țăranilor să-i dai în spatele oștilor" [294]. Confirmat în repetate rînduri de izvoarele istorice încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, dar, firește, mult mai vechi, acest principiu strategic pare că ascunde în el ecoul evenimentelor petrecute în Moldova anului 1476, cînd Ștefan cel Mare a trebuit să lupte la Războieni numai cu „curtea sa", deoarece adăpostirea populației civile nu se putuse efectua — din diferite motive — în timp util.

O dată populația adăpostită și oastea cea mare constituită, voievodul trebuie să dea dovadă de răbdare și tact pentru a ataca inamicul la momentul oportun, pripeala sau abandonarea luptei înainte ca ea să aibă loc fiind soluții inoperante, practic inexistente ca alternativă militară: „Deci, dacă vor veni asupra voastră vrăjmașii voștri și veți vedea că sînt mai puternici decît voi, iar sfetnicii voștri vă vor îndemna să mergeți împotriva lor făr' de vreme, sau vă vor speria ca să ieșiți afară din țara voastră în pribegie, pe acești sfătuitori ai voștri să nu-i credeți. Pentru ce? Pentru că nu vă sînt cu prietenie" [295]. Chiar și în cazul în care, în cele din urmă, cu toate eforturile și sacrificiile materiale și umane făcute de luptători bătălia este pierdută, țara nu trebuie să fie părăsită sub nici o formă. „Și cîți vor fi cu voi, voi să vă duceți într-o parte cu dînșii, însă din țara voastră să nu ieșiți, ci să vă țineți cu dînșii în hotarele voastre, ascunși, unde sînt cei cu gînd bun față de voi. Pentru că vrăjmașii voștri, care vor fi venit asupra voastră, nu vor putea să rămînă mult în țară, ci se vor întoarce înapoi și vor lăsa aici un domn, iar acela va fi împuținat de oameni. Iar tu să pornești cu vitejie asupra lui [. . .] și vei supune pe vrăjmașii tăi sub picioarele tale" [296]. Cîtă experiență și realitate istorică se ascund sub aceste cuvinte ne dăm cu ușurință seama amintindu-ne de Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, învinși uneori în luptă, dar cîștigători în cele din urmă ai războiului.

b) *Tactica.* În vederea desfășurării bătăliei propriu-zise, Neagoe Basarab propune adoptarea unui dispozitiv de luptă eșalonat în adîncime pe trei linii — asemănător celui roman —, denumite „străji": „mai întîi să orînduiești și să întocmești o strajă, după obicei, să meargă înainte; apoi, după ea, a doua strajă, și după aceasta oastea cea mare. Și să nu fie departe o strajă de cealaltă, ci să se vadă și să se știe ce fac și ce lucrează, pentru că dacă se va întîmpla ceva străjii celei dintîi, ea să se dea înapoi la a doua strajă, iar dacă

[293] *Ibidem*, p. 387.
[294] *Ibidem*, p. 388.
[295] *Ibidem*, p. 386.
[296] *Ibidem*, p. 389.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vor vedea amîndouă străjile că vor fi înfrînte, atunci toţi să se unească cu oştile la un loc; nu cumva să se îndepărteze una de alta, ca să nu se tulbure şi să se înfricoşeze, pentru că straja dintîi este inima a toată oastea cea mare, şi a doua strajă de asemenea" [297].

Ilustrativ pentru modernitatea concepţiei tactice a voievodului român este faptul că în aceeaşi vreme Niccolò Machiavelli recomandă contemporanilor tactica romană ca fiind singura în măsură să garanteze succesul unei lupte: „Cea mai mare greşeală pe care o pot comite acei care-şi aşază armata în poziţie de luptă, este aceea de a nu-i da decît o singură linie de atac şi, prin urmare, de a nu-i permite decît o singură lovitură, deci o singură şansă. Cauza acestei erori este că se neglijează metoda celor din vechime, aceea de a primi o linie în altă linie, singurul mijloc posibil de a sprijini prima linie, de a o apăra şi a o înlocui în luptă. Aceasta este un avantaj pe care romanii nu l-au lăsat să le scape" [298]. Pledoaria lui Machiavelli continuă pe mai multe pagini, descriind în amănunt componenţa şi articulaţiile legiunii romane, modul în care acestea pot fi adoptate la noile realităţi militare europene.

În ansamblul concepţiei militare a lui Neagoe Basarab reţine atenţia insistenţa cu care acesta atrage atenţia asupra importanţei factorului psihologic în luptă, a necesităţii păstrării unui moral cît mai ridicat în rîndul întregii oştiri, ca element esenţial pentru reuşita deplină a acţiunii militare. Printre numeroasele exemple ce pot fi date, cel referitor la inutilitatea luptei singulare trebuie reţinut, mai ales datorită faptului că atitudinea marchează un important pas înainte pe calea modernizării „artei" războiului în raport cu concepţia medievală care preamărea astfel de acte şi care a continuat, din păcate, să se manifeste pe plan european încă mult timp, pînă tîrziu, către sfîrşitul secolului al XVI-lea: „Dar să nu aveţi în faţa oştilor hărţuitori, adică de cei ce luptă singuri pentru că sînt în deşert şi nu folosesc la nimic, ci aceştia înfricoşează şi oştile" [299]. Se menţionează în schimb necesitatea de a se alcătui formaţii compacte, — astfel ca „toţi să-şi atingă coapsa unul de altul, cu oştile într-un singur tot" —, capabile de a executa izbirea inamicului, şocul [300].

Textul *Învăţăturilor* relevă divergenţa de opinii existentă în epocă în privinţa locului comandantului în cadrul dispozitivului de luptă: prezenţa sa în prima linie („ceată") alături de curtea sa în calitate de conducător combatant — spre care înclină boierii [301] —, sau mascat vederii adversarului în a doua sau a treia linie, după cum sfătuieşte autorul: „să stai la o parte de ceata ta, în a doua sau a treia ceată; aici să stai în depărtare ascuns [...] şi tu să priveşti de departe, care din ostaşii tăi şi cum se silesc întru slujba ta" [302].

Se vădesc de uimitoare modernitate opiniile domnului român în privinţa comandamentului. Faţă de practica medievală, conform căreia comandantul trebuia să participe efectiv la luptă, în mod obişnuit situîndu-se în fruntea oastei, alternativa propusă de Neagoe Basarab, precedînd concepţia modernă asupra comandamentului, caută să înlăture expunerea inutilă pe cîmpul de bătaie a comandantului suprem, conştient fiind că de soarta sa depinde în

[297] *Ibidem*, p. 388—389.
[298] Niccolò Machiavelli, *L'art de la Guerre*, în *Oeuvres complètes*, Paris, 1958, p. 790.
[299] *Învăţăturile*, p. 389.
[300] *Ibidem*, p. 388.
[301] *Ibidem*, p. 391.
[302] *Ibidem*, p. 390.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mare măsură întregul mers al războiului. Bătăliile de la Nicopol, Varna și Mohács dau singure măsura valorii acestui mod de a privi lucrurile.

Dezvoltînd ideile proprii asupra poziției și rolului comandantului pe cîmpul de luptă, domnul român insistă asupra importanței formării unui corp de gardă destinat a asigura securitatea voievodului în orice condiții: „60 de bărbați să nu aibă treabă cu lupta, ci numai să păzească capul tău și să nu se depărteze de tine; dar și tu să-ți pui nădejdea într-înșii și ei niciodată să nu sară la goană după luptători, ci să stea înaintea ta, fie că vei birui, fie că vei fi biruit, și să fie întotdeauna lîngă tine" [303].

Deși nu cunoaștem cărui voievod i-a aparținut inițiativa înființării gărzii domnești, în secolul al XVI-lea ea era de mult o realitate istorică, așa cum probează informația transmisă de Laonic Chalcocondil, potrivit căruia Vlad Țepeș „cum a ajuns la domnie, mai întîi și-a făcut o gardă personală nedespărțită de el" [304].

Tactica propusă de Neagoe Basarab nu exclude, totuși, participarea directă a comandantului suprem la luptă. În concepția voievodului, momentul ales pentru intervenția sa este cel legat de exploatarea succesului, de desăvîrșirea victoriei: „dacă ți se va întîmpla să izbîndești și să biruiești pe vrăjmașii tăi, ușor îți este să intri iarăși în ceata ta, unde i-ai așezat" [305].

Încheierea unei bătălii prin victoria dușmanului nu înseamnă, potrivit *Învățăturilor*, pierderea războiului. Un adevărat cult al steagului, simbol al domnului și al țării, susține afirmația: „și pînă stă steagul în luptă, acea luptă nu se cheamă biruită" [306]. Solemn, purtătoare ale credinței unei vechi experiențe, *Învățăturile* proclamă — așa cum s-a arătat — principiul rezistenței interne, a credinței în victoria finală. O dată cîștigat războiul, autorul recomandă ca domnul să-i cinstească pe cei căzuți, iar ostașii care s-au distins în luptă să fie răsplătiți, nepreferențial, indiferent de locul ocupat în ierarhia socială.

Toate cele de mai sus ne dau dreptul să afirmăm — împreună cu B.P. Hasdeu — că *Despre solii și despre războaie* „este o strălucită probă de multă experiență ostășească" [307], adăugînd că multe din ideile și soluțiile propuse aici au, nu o dată, valoarea ineditului și universalului. Neagoe Basarab reușește — primul în Răsăritul european — să realizeze o originală doctrină politică, diplomatică și militară menită a servi apărării poporului român în condițiile unei conjuncturi istorice net defavorabile lui, o adevărată strategie a independenței românești fondată pe adînci interese naționale.

Conștient de perspectiva amenințătoarelor pregătiri militare ale otomanilor de pe linia Dunării, Neagoe Basarab nu a fost străin — după cum am menționat deja — de marile proiecte de acțiune europeană comună antiotomană. Ideea de cruciadă, care sucombase în 1514 într-un adevărat război țărănesc, a părut că reînvie în 1517. Planul de cruciadă inițiat de papa Leon al X-lea — plan care prevedea ca în decurs de circa trei ani să fie eliminată dominația otomană de pe continentul european — era în linii mari elaborat la sfîrșitul toamnei anului 1517. Coaliția antiotomană urma să fie formată din statele germane, al căror suveran, Maximilian de Habsburg, devenea și

[303] *Ibidem.*
[304] *Expuneri istorice*, p. 283.
[305] *Învățăturile*, p. 390.
[306] *Ibidem*, p. 398.
[307] „Buletinul instrucțiunii publice", I (1865—1866), p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

comandant al forţelor creştine unite, Polonia condusă de regele Sigismund şi Ungaria regelui Ludovic al II-lea.

Ţărilor române şi în special Moldovei, iniţiatorii cruciadei le acordau o importanţă deosebită, pe de o parte, datorită forţelor militare pe care domnii români puteau să le pună la dispoziţia coaliţiei, iar, pe de alta, poziţiei lor geografice şi strategice, în vecinătatea Imperiului otoman. Se mai poate adăuga şi faptul că, fără aderenţa Moldovei la cruciadă, Polonia nu ar fi putut să intervină împotriva otomanilor deoarece nu avea graniţe comune cu aceştia. Discuţiile purtate în acest sens între Polonia şi Moldova s-au încheiat la sfîrşitul lunii decembrie 1517, ele fiind concretizate într-un tratat a cărui principală clauză prevedea ca în cazul în care regele polon şi armata sa ar trece Dunărea contra otomanilor, la expediţie să se alăture şi forţele moldovene. În martie 1517 un acord de aderare la proiectata cruciadă a încheiat şi Neagoe Basarab cu regele Ungariei.

Tratatul de alianţă moldo-polon din 1517 nu putea fi privit cu ochi buni de către otomani. Dezacordul sultanului Selim I faţă de acest act s-a manifestat printr-o cumplită năvală de pradă, organizată din ordinul său de către tătarii crîmleni. Conducerea Moldovei, sub minoratul noului domn Ştefăniţă, prin iscoadele sale, aflase însă din vreme despre invazia ce se pregătea şi a luat măsuri de apărare; printre altele, o dată cu sosirea primăverii, tînărul voievod şi-a instalat tabăra la Hîrlău, apreciind că din această zonă oastea ţării ar fi putut interveni oportun pe oricare direcţie de pătrundere a duşmanului. La 8 august 1518, „multă oaste tătărască au trecut Nistrul, fără veste şi au tras către Prut" [308], după care hoardele tătare s-au apucat, conform obiceiului lor, să prade regiunea în toate direcţiile.

Deoarece oastea Moldovei primise din vreme ordinul de a se mobiliza şi se găsea „tocmită" pentru luptă, ea s-a deplasat cu repeziciune din zona Hîrlăului spre sud, stabilindu-şi tabăra la confluenţa rîului Ciuhur cu Prutul. În zorii zilei următoare, la 9 august, vornicul Petre Cărăbăţ, în fruntea oştenilor din Ţara de Jos, a trecut Prutul şi i-a atacat cu hotărîre pe tătari lîngă satul Costeşti. Rezerva oastei moldovene se afla într-o poziţie de aşteptare pe malul Prutului. Ea a intervenit într-un moment cînd încleştarea forţelor principale devenise extrem de crîncenă şi cînd nu se hotărîse încă cine va fi învingătorul. În cele din urmă victoria a fost categoric de partea oştilor române, mulţi dintre tătari găsindu-şi sfîrşitul în apele Prutului, alţii „au fost înglotindu în Ciuhuru". Nici cei care credeau că îşi vor găsi salvarea în iuţeala cailor lor nu au reuşit să scape, astfel că un mare număr de tătari au fost ajunşi înainte de a reuşi să treacă Nistrul şi ucişi [309].

În baza tratatelor existente între Moldova şi Polonia, românii ar fi trebuit să beneficieze în această grea încercare de ajutor militar polon, care însă nu a sosit. Evenimentele ulterioare şi, mai ales, desele tergiversări atunci cînd era nevoie de un sprijin efectiv din partea vecinului şi aliatului de la nord, l-au convins şi pe Ştefăniţă, aşa cum, la vremea lor, constataseră şi bunicul şi tatăl său, că Polonia, urmărind numai propriile interese, nu putea fi un aliat pe deplin loial în lupta antiotomană.

De altfel, planurile de cruciadă antiotomană au eşuat; nu s-a putut deci realiza concentrarea unui mai larg efort militar al Europei creştine împotriva

[308] Ureche, *Letopiseţul*, p. 134.
[309] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Porții. În astfel de condiții, statalitatea românească avea să acționeze singură, bazîndu-se doar pe propriile sale forțe, în lupta împotriva puterii otomane ajunse la apogeu.

EFORTUL POLITICO-MILITAR AL ȚĂRILOR ROMÂNE PENTRU APĂRAREA LIBERTĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII STATALE ÎN VREMEA LUI RADU DE LA AFUMAȚI

Un episod glorios al luptei poporului român împotriva dominației străine va fi scris în vremea domniei lui Radu de la Afumați, fiul lui Radu cel Mare, înscăunat în ianuarie 1522.

Împrejurările internaționale în care Radu de la Afumați a ajuns la conducerea destinelor Țării Românești erau dintre cele mai grave. Belgradul — cetate care putea opri pătrunderea otomană spre Europa centrală — fusese cucerit în august 1521 și puterea otomană amenința să învăluie definitiv dinspre vest spațiul românesc. În aceste condiții, viitorul țării românești de la sud de Carpați părea pecetluit: înglobarea ei în fruntariile Imperiului otoman. A fost nevoie de o uriașă concentrare de energii ale întregului popor — subordonată scopului suprem al salvării țării — pentru a evita ca această eventualitate să se transforme în realitate, așa cum se petrecuseră lucrurile la sud de Dunăre și cum aveau să aibă loc curînd în Ungaria.

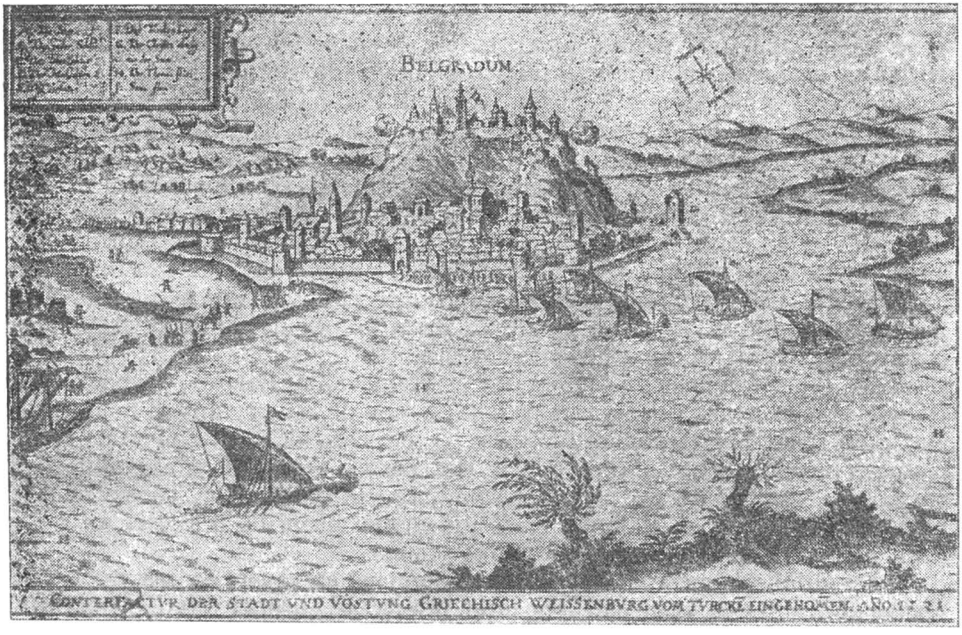

Cucerirea Belgradului de către otomani în anul 1521, după o gravură de la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. România

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cel care şi-a asumat rolul istoric de a conduce această luptă pentru supravieţuirea statală a Ţării Româneşti Muntenia a fost Radu de la Afumaţi.

La 3 februarie 1522 noul domn dădea primul său hrisov din Tîrgovişte, capitala ţării din acea vreme. În aceeaşi lună, beiul Mehmet, pretextînd că sultanul îi încredinţase lui domnia Ţării Româneşti, ceea ce era omonim cu instalarea paşalîcului, a venit „cu mulţime de turci, [dar] Radul Vodă cel Tînăr s-au gătit şi au ieşit înaintea lui cu oaste şi au făcut război la sat la Glubavi şi au biruit Radu Vodă pe Mehmet bei şi au fugit Mehmet bei de s-au mai gătit încă de război", spune cronica ţării [310]. Era începutul unui lung şir de lupte, în cursul cărora viteazul voievod român, asemenea înaintaşilor lui, va şti să apere cu arma în mînă fiinţa ţării, interzicînd tentativa otomană de a întinde hotarele Porţii dincolo de Dunăre.

După reîntoarcerea, în martie 1522, a beiului Mehmet cu forţe proaspete, au avut loc o serie de confruntări armate pe care textul de pe lespedea de mormînt a viteazului domn român le înşiră în ordinea: Ştefeni (pe Neajlov), Clejani (pe drumul ce lega Ruşii de Vede de Bucureşti), Ciocăneşti (la nord de Bucureşti), Bucureşti, Tîrgovişte şi rîul Argeşel, în nordul ţării. Din succesiunea luptelor rezultă că Radu de la Afumaţi cu oştile sale l-a aşteptat pe Mehmet la Dunăre, dar în faţa superiorităţii numerice a trupelor otomane, domnul şi oştenii săi au fost siliţi să se replieze spre nord, punctînd retragerea cu luptele amintite.

La 24 aprilie 1522 Radu de la Afumaţi se găsea pribeag în Transilvania; cu trei zile înainte, aflînd de intrarea trupelor otomane în Muntenia şi ţinînd seama de pericolul ce plana asupra Transilvaniei, Ioan Zápolya a poruncit ridicarea oastei pentru apărare.

În urma retragerii lui Radu de la Afumaţi în Transilvania, considerîndu-se stăpînul ţării, Mehmet a instalat subaşi turci în oraşele şi satele Ţării Româneşti, care era ameninţată astfel cu transformarea în provincie otomană. Ameninţat direct, voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya a intervenit în luptă alături de Radu de la Afumaţi, care devenea astfel aliatul său. După cum spune cronicarul, domnul alungat în Transilvania, „nu lenevea, ci cugeta cum să-şi mîntuiască supuşii de asemenea jug" [311].

Expediţia de reinstaurare în domnie a lui Radu de la Afumaţi a început în iunie 1522. Oastea aliată munteano-transilvană cuprindea efective destul de mari; solia lui Ştefăniţă Vodă al Moldovei aflată la regele Poloniei o evalua la 80 000 de luptători. Cronica adaugă amănuntul că, după trecerea munţilor, Radu Vodă a strîns „oaste mare", ceea ce dovedeşte că la această acţiune a participat o parte însemnată a puterii militare a Ţării Româneşti. Că este aşa o dovedesc şi evenimentele care au urmat, ilustrative pentru voinţa unanimă a întregului popor de a păstra neatinsă fiinţa ţării.

Prima măsură luată de voievod după ocuparea scaunului domnesc a fost să trimită „oameni aleşi de au cuprins toţi subaşii (puşi de Mehmet — *n.n.)* pen toate satele şi oraşele de le-au tăiat capetele" [312], curăţind astfel ţara de turci după trei luni de stăpînire otomană. După cîteva ciocniri cu oastea aliată, beiul Mehmet a fugit peste Dunăre, aşteptînd întăriri. Trupele de

[310] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 44.

[311] J. Filstich, *Încercare de istorie românească*, ed. A. Armbruster — R. Constantinescu, Bucureşti, 1979, p. 111.

[312] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cavalerie muntene au urmărit inamicul, l-au gonit dincolo de fluviu şi au atacat cu hotărîre garnizoanele otomane întîlnite în cale.

La scurtă vreme, în iulie, Mehmet a invadat din nou Ţara Românească, însoţit de „toate oştile" şi de şapte seangeacuri de pe Dunăre. La Alimăneşti (azi în judeţul Teleorman) o primă ciocnire cu otomanii s-a încheiat nedecis. A urmat bătălia de la Grumazi—Teleorman, considerată de însuşi domnul Ţării Româneşti a fi fost „cel mai iute şi mai vîrtos din toate războaiele". După spusele cronicii, viteazul domn a „făcut război mare"; lupta a durat „de dimineaţă pînă seara" şi în timpul ei au pierit „mulţi turci şi delii" [313]. Învins din nou, Mehmet bei a fugit peste Dunăre. Grupuri din oastea biruitoare au urmărit pe otomanii aflaţi în retragere pînă dincolo de fluviu, atacînd Nicopolul şi Şiştovul.

În august 1522, revenit cu forţe proaspete, Mehmet a obţinut unele succese în luptele de la Gherghiţa, Bucureşti şi Slatina, în urma cărora Radu de la Afumaţi a fost nevoit să se retragă din nou în Transilvania.

O nouă alianţă munteano-transilvăneană a pus capăt vremelnicei stăpîniri otomane în Ţara Românească. Înţelegerea între cei doi voievozi ai statelor frăţeşti de la nord şi de la sud de Carpaţii Meridionali prevedea efectuarea unei campanii militare antiotomane, acţiune la care urmau să participe — potrivit cronicii — 30 000 de „voinici aleşi", dotaţi cu tunuri şi arme furnizate de oraşele transilvănene.

La mijlocul lunii octombrie cei doi voievozi şi oştirile lor au intrat din nou în Ţara Românească, prin pasul Bran. O victorie fulgerătoare obţinută la Rucăr a avut ca rezultat retragerea în panică a otomanilor spre Dunăre. Călăreţii români i-au ajuns din urmă pe fugari şi i-au zdrobit la Dridu, localitate în apropiere de Urziceni.

La 11 noiembrie — deci la mai puţin de o lună de la pornirea expediţiei — încărcat cu daruri de la Radu de la Afumaţi şi însoţit şi de numeroşi ostaşi otomani care fuseseră luaţi prizonieri, voievodul Transilvaniei s-a înapoiat triumfător la nord de Carpaţi. Dar nici această nouă domnie a voievodului Ţării Româneşti nu avea să dureze prea mult; ultimul document al lui Radu poartă data de 4 aprilie 1523, dată după care el a fost înlocuit la tron cu Vladislav al III-lea, numit de sultan.

Efortul militar constant făcut de poporul român sub conducerea lui Radu de la Afumaţi a avut rezultate de largă perspectivă. După o informaţie contemporană, de teama unei alianţe între Ţara Românească, Transilvania şi Ungaria, sultanul a renunţat la intenţia sa de a transforma ţara în paşalîc şi a acceptat să trateze cu românii „în vechile condiţii"; în urma discuţiilor, s-a încheiat un tratat (foedus) în care se prevedea ca sultanul să numească domn „pe unul din românii aflaţi la dînsul, iar românii să plătească tribut tot ca mai înainte [. . .], iar turcii, în afară de aceasta, să nu mai aibă după aceea nici o putere în provincie" [314].

Lupta antiotomană condusă de Radu de la Afumaţi nu a fost, deci, zadarnică; ea a determinat Imperiul otoman să respecte „vechile condiţii", adică autonomia ţării în schimbul plăţii tributului. Se realiza astfel un compromis. Poarta renunţa la intenţia de a transforma Ţara Românească în paşalîc, promiţînd să respecte situaţia existentă înainte de 1522. De altfel, în lunile

[313] *Ibidem*, p. 45.
[314] *Călători străini*, vol. I, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

următoare Radu de la Afumați va mai încerca revenirea la tron, întîmpinînd însă o împotrivire otomană deosebit de puternică.

În condițiile în care Țara Românească nu beneficia de nici un sprijin din partea statelor creștine europene — Nicolae Iorga afirmă că voievodul român „nu voia să fie cavalerul condamnat al unei creștinătăți care arăta că nu se putea apăra" [315] —, a fost preferată soluția unei înțelegeri cu Poarta.

Hotărîrea de a se înțelege cu Poarta ar fi fost luată într-un sfat mai larg, la care au participat — spune cronicarul Radu Popescu — „toți boierii"; sfătuindu-se îndelung, ei au ajuns la concluzia „că nu vor putea să se tot bată, ei fiind puțini și țara mică, cu un împărat ce au luat și au coprins atîtea țări și are mulțime de oameni". Ținînd seama de această disproporție de forțe boierii l-au sfătuit „cu toții" pe domn „să meargă la Poartă" [316]. Călătoria la Istanbul a avut loc în decembrie 1524 — ianuarie 1525 și ea s-a terminat cu recunoașterea ca domn a lui Radu de la Afumați. Istoricul A. D. Xenopol arăta că voievodul Țării Românești, mort în 1529, „a fost numit după moarte Radu cel Viteaz, supranume ce i se cuvine cu dreptul după crîncenele lupte cu turcii prin care a scăpat țara lui de a fi prefăcută în pașalîc" [317].

Piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați aflată în biserica episcopală de la Curtea de Argeș

În pisania pusă cu prilejul pictării bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș — care constituie o adevărată pagină de cronică —, viteazul domn recunoștea el însuși că obținuse pacea cu Poarta printr-o luptă dîrză: „au năvălit turcii cu multe greutăți, ca să ia patria noastră, Țara Românească; și m-am ridicat domnia mea și cu boierii, multe războaie apărînd, cîteodată fiind goniți și cîteodată gonind [pe dușmani], pînă cînd puterea și ajutorul preaînaltului Dumnezeu [. . .] ne-a dat pace" [318]. Pacea cu Imperiul otoman și libertatea țării, acestea au fost rezultatul luptelor conduse de Radu de la Afumați.

Chiar și după recunoașterea suzeranității sultanului, materializată în plata haraciului, domnul român a continuat să trimită voievodului Transilvaniei și regelui Ungariei știri despre mișcările trupelor otomane. În momentele

[315] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 321.
[316] Radu Popescu, *Istoriile*, p. 40.
[317] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 157.
[318] *Inscripțiile medievale ale României. I. Orașul București*, ed. Al. Elian, București, 1965, p. 479.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dramatice din vara anului 1526, cînd sultanul Süleyman a pornit cu forțe uriașe să supună regatul Ungariei, Radu de la Afumați a avut curajul să făurească planuri pentru zădărnicirea expediției otomane. Astfel, în luna iunie, a trimis în mare taină un om de încredere la regele Ungariei pentru a-l înștiința că sultanul înaintează cu toate forțele sale și că el este gata să-l ajute în această grea încercare, atacînd pe otomani. Ținînd seama de concentrarea forțelor otomane și de faptul că ținuturile de la Dunărea de Jos au fost lăsate sub o pază slabă, Radu Vodă a întocmit un plan strategic, care prevedea atacarea simultană a inamicului — din față de către armata ungară, iar din spate de oastea Munteniei și de cea a Transilvaniei. Exista și o altă variantă, anume aceea a trecerii Dunării și pustiirii zonelor de la sud de fluviu de către oștile muntene și transilvănene, acțiune care, după părerea domnului român, ar fi putut să-l determine pe Süleyman să renunțe sau să amîne războiul împotriva Ungariei.

Declanșarea ofensivei otomane a avut loc însă înainte ca planul voievodului român să poată fi pus în aplicare.

La 29 august 1526, după două ceasuri de lupte, armata ungară, condusă personal de regele Ludovic al II-lea Jagello, a fost zdrobită la Mohács de către oștile otomane ale lui Süleyman Kanunî. Părăsit de garda nobiliară ungară, regele a fost ucis, trupul său fiind găsit pe cîmpul de luptă.

În aceste noi împrejurări, în care forța Porții ajunsese la apogeu, cînd în vecinătate dispărea sub loviturile acesteia unul din statele puternice ale evului mediu, statalității românești i se impunea un obiectiv primordial: salvarea existenței. Începea o nouă etapă, în care atingerea acestui scop suprem și mijloacele utilizate vor purta amprenta inconfundabilă a personalității lui Petru Rareș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PETRU RAREŞ — PROMOTOR AL LUPTEI PENTRU APĂRAREA LIBERTĂŢII, INTEGRITĂŢII TERITORIALE ŞI REALIZAREA UNITĂŢII STATALE ROMÂNEŞTI

CONDIŢIILE POLITICO-STRATEGICE ALE DESFĂŞURĂRII LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU INDEPENDENŢĂ ŞI UNITATE STATALĂ

Petru Rareş „cel mare de suflet" sau „cel Minunat", potrivit cronicilor [1] „una din odraslele veşnic pomenitului Ştefan" [2], a fost proclamat domn, la Hîrlău [3], la 20 ianuarie 1527.

Conjunctura politică internaţională în care debuta noua domnie cerea un voievod energic, conducător militar de excepţie şi abil diplomat, capabil să realizeze unitatea de luptă a ţărilor române, eventual în expresia sa superioară — unitate politico-statală —, ca singura garanţie a păstrării independenţei, în condiţiile în care raportul de forţe din estul şi sud-estul Europei se modificase categoric în favoarea Imperiului otoman.

Deşi avea de înfruntat în Orient un adversar deosebit de tenace — statul safavid, întemeiat de şahul Ismail I în Iran, Irak şi Azerbaidjan, avînd ca suport politico-religios doctrina islamică şiită, Imperiul otoman, născut din război şi crescut prin război, continua să reprezinte la începutul veacului XVI cea mai puternică ameninţare pentru Europa [4]. Influenţa politică a Porţii, extinderea teritorială şi capacitatea militară a acesteia ating apogeul în lunga domnie a lui Süleyman Kanunî (Legiuitorul), pe care europenii, recunoscîndu-i calităţile de om politic, diplomat şi strateg, l-au numit „Soliman Magnificul".

Beneficiind de moştenirea lăsată de tatăl său, Selim I „cel Aspru" (Yavuz), bizuindu-se pe sporirea considerabilă a resurselor economico-militare ca urmare a anexării unor bogate regiuni din nordul Africii şi Orientul Apropiat, bucurîndu-se de prestigiul imens şi calitatea de şef spiritual al lumii musulmane, obţinute prin preluarea, după cucerirea Egiptului (1517), a titlului de calif, Süleyman a inaugurat o politică activă de ample cuceriri teritoriale. Prima etapă a acesteia s-a consumat pe direcţia strategică Belgrad — Buda — Viena. Favorizată de blocarea în Occident a forţelor militare imperiale, ofensiva declanşată de Poartă, care lăsa ţările române în flancul drept al frontului otoman, a fost încununată de succese notabile. Prin ocuparea Šabać-ului, instaurarea stăpînirii Porţii în regiunile Bačka, Sirmiu-Semlin

[1] *Cronicile slavo-române*, p. 95, 102; Ureche, *Letopiseţul*. p. 148.

[2] *Relaţiunea lui Paolo Giovio despre aventurile domnului moldovean Petru Rareş*, în „Archiva istorică a României", tom I/2, p. 30.

[3] Şt. S. Gorovei, *Petru Rareş*, Bucureşti, 1982, p. 12—16.

[4] A. Decei, *Istoria imperiului otoman*, Bucureşti, 1978, p. 177—178.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(Zemun) și cucerirea Belgradului (29 august 1521), segmentul cheie al Dunării mijlocii a intrat sub stăpînirea otomană. Porțile Ungariei erau acum larg deschise. Apelurile patetice de ajutor pe care regele de la Buda, Ludovic al II-lea, le-a lansat în Occident au rămas fără răspuns.

În scopul de a-și asigura flancul drept al ofensivei sale împotriva Ungariei, sultanul a încercat să neutralizeze eventuala rezistență militară românească recurgînd — cum spun cronicile otomane — la „prietenie prefăcută față de Țara Românească și Moldova" [5].

Domnii români nu s-au lăsat înșelați de „bunăvoința" sultanului. După cum reiese din mesajul trimis polonilor în 1523 în care sînt relatate tratativele purtate cu otomanii, domnul Moldovei realizase că „încearcă păgînul să-l dezbine de creștinătate". Dar tot la fel și clar înțeleasă a fost și politica regatelor vecine, același domn Ștefăniță declarînd: „încă n-am văzut omul care, înecîndu-se dă ajutor altuia pentru că, mai întîi, el însuși trebuie să ajungă la mal. Așa și voi îmi făgăduiți ajutor, dar nu voiți să vă luptați cu dușmanii așteptînd ca eu să mă lupt cu dușmanul vostru" [6].

Riposta țărilor române față de agresivitatea Porții s-a manifestat vădit, evidențiind preocuparea Moldovei și Munteniei de a-i împiedica expansiunea spre fruntariile transilvane. În 1522 domnul muntean Vladislav III scria brașovenilor, întrevăzînd o iminentă ofensivă otomană: „să fie amîndouă țările creștine unite, ca una singură, numai să ne apărăm de vrăjmașii noștri și ai credinței creștinești, de turcii agareni" [7]. Beneficiind de rezultatele îndelungatei domnii a lui Ștefan cel Mare care a imprimat „supușilor o înaltă conștiință națională" [8], de o poziție strategică favorabilă în comparație cu celelalte două țări surori — aflate în prima linie menită să bareze înaintarea Porții —, Moldova și-a asumat în această perioadă rolul de conducător al luptei poporului român pentru libertate și unitate.

În vara anului 1526, pentru a fi gata să reziste unei eventuale invazii otomane după bătălia de la Mohács, voievodul transilvănean Ioan Zápolya și-a concentrat forțele militare — circa 25 000 de ostași — pe Tisa. În consens cu transilvănenii, Ștefăniță vodă și Radu de la Afumați s-au menținut în „Casa Păcii", primind vestea începerii expediției otomane împotriva Ungariei ca și aceea a victoriei de la însuși Süleyman Kanunî, prin „olăcari urcați pe cai iuți ca fulgerul"; la rîndul lor, românii și-au precizat poziția prin „solii domnului Țării Românești", care, la sfîrșitul lunii mai 1526, garantau la Sofia rămînerea în vigoare a vechilor tratate [9]. În ceea ce-l privește pe Zápolya, „întru ajutoriu cu ardeleănii la Mohács nu au mers — scrie cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg — ce și pre alții de a merge i-au împiedicat" [10]. Atitudinea lui Ioan Zápolya este grăitoare pentru statutul Transilvaniei care „a avut întotdeauna istoria sa proprie", diferită de cea a Ungariei, intenția voievodului fiind în împrejurările de atunci de a-i transforma „într-o reală independență autonomia de care deja se bucura" [11].

[5] *Cronici turcești*, vol. I, p. 471.
[6] *Hurmuzaki*, vol. II/3, p. 708, 723—724.
[7] Tocilescu, *534 documente*, p. 276.
[8] R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains*, Paris, 1937, p. 53.
[9] M. Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, București, 1978, p. 310—331.
[10] N. Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. D. Mioc, Timișoara, 1981, p. 159.
[11] R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dispariția ca stat de pe harta politică europeană a Ungariei, ale cărei tendințe expansioniste în spațiul carpato-danubiano-pontic se manifestaseră constant în cursul secolelor anterioare, a creat premisele evidențierii tot mai pronunțate a unității politice a țărilor române [12], confruntate acum cu expansionismul otoman la amplitudinea sa maximă. Astfel încît condițiilor obiective care reclamau imperativ această unitate a statalității românești — comunitatea de origine, de teritoriu, limbă, de dezvoltare istorică și interese a poporului român — li s-au adăugat elemente de impuls irezistibil rezultate din evoluția situației internaționale. Între acestea primejdia acută externă, amenințarea de a fi înglobate între limitele Imperiului otoman au funcționat ca factori dinamizatori ai unui proces de unificare românească amorsat de mult. Calea de urmat pentru cele două principate extracarpatice consta la acea dată „fie în a fi împinse în orbita unui mare Imperiu danubian, fie să sfîrșească prin a obține o independență reală și permanentă, unindu-și Transilvania în mod definitiv". Din acest unghi de vedere, „Mohács constituie o cotitură decisivă [și] pentru români, nu numai pentru istoria Ungariei" [13]. Conștienți că „pentru Transilvania amenințarea a venit întotdeauna din partea Ungariei și a ungurilor", secuii au fost alături de români în lupta lor, ei înțelegînd din „cumplite nedreptăți" că e mai bine să „trăiești în pace alături de frații tăi sub **același** acoperiș" decît să pieri apărîndu-i „cu atîta ușurință pe cei din Ungaria" [14].

Vacuumul politic [15] apărut prin „Mohácsi Vesz" (Pierirea de la Mohács) și ocuparea Budei de către sultan (11 septembrie 1526) a transformat teritoriile Ungariei propriu-zise, vecine spațiului românesc, în teren de manifestare a ambițiilor marilor puteri din zonă. „Multă neorînduială a crescut în această țară — nota cronicarul Macarie —, de la miazănoapte s-a ridicat un crai, de la apus altul" [16]. Invocînd dreptul cuceririi, Süleyman Kanunî, stăpîn în părțile centrale și sud-vestice, pretindea coroana Sfîntului Ștefan, proclamînd „vilaietul Ungariei [. . .] țara mea, cucerită prin sabia mea" [17]. „Drepturile" îi erau însă contestate de Ferdinand de Habsburg care, în calitate de cumnat al defunctului rege Ludovic II și protector al reginei Maria — adăpostită la Bratislava (Pojon) —, după retragerea sultanului, a ocupat părțile nordice și vestice ale fostului regat [18]. Ales rege al Boemiei (23 octombrie 1526) de adversarii lui Zápolya, Ferdinand a reușit să fie proclamat în dieta de la Bratislava (17 decembrie 1526) și rege al Ungariei [19].

Succesele Habsburgilor au iritat Polonia, conflictul mai vechi polono-habsburg pentru Ungaria și Cehia, temporar potolit prin acordul de la Viena (1515), reizbucnind. Nu numai Jagellonii revendicau însă moștenirea defunctului

[12] General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania străvechi pămînt românesc*, București, 1984, p. 29.

[13] R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 61.

[14] Mihály Cserei, *Historiaja. 1661—1711*, vezi E. Lukinich, în „Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale", Budapest, V, 1933.

[15] I. Minea, *Despre sfîrșitul lui Ștefăniță Vodă Rareș și ceva despre Alexandru Lăpușneanu*, în „Cercetări istorice", X—XII (1934—1936), 2, p. 193.

[16] *Cronicile slavo-române*, p. 94.

[17] Mustafa Ali Mehmed, *Documente turcești privind istoria României. I. 1455—1774*, București, 1976, p. 33.

[18] *Ibidem*.

[19] R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș (1527—1546)*, București, 1978, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rege Ludovic II. La rîndul său, voievodul transilvan Ioan Zápolya, invocînd drepturi de succesiune, s-a angajat în competiția pentru dobîndirea coroanei ungare.

În condițiile în care în Ungaria și Transilvania se muta centrul de greutate al conflictului otomano-habsburgic și polono-habsburgic și cînd, independent de pretențiile personale ale lui Ioan Zápolya, transilvănenii foloseau prilejul pentru a se orienta, firesc și hotărît, spre țările românești extracarpatice, sultanul a înțeles că era o utopie încercarea sub orice formă de a „strînge laolaltă bucățile Ungariei" [20]. Înainte de a părăsi Buda (24 septembrie 1526), el a impus alegerea ca rege a lui Ioan Zápolya în condițiile acceptării vasalității [21]. Proclamat rege în dieta de la Tokaj (14 octombrie 1526), încoronat la 10 noiembrie la Alba Regală (Székesfehérvár), Ioan Zápolya a fost recunoscut imediat ca suveran de către membrii ligii antihabsburgice de la Cognac (Franța, papa Clement al VII-lea, Milano, Florența, Veneția). Ambiția sa de a deveni rege al regatului ungar reunificat era însă sortită eșecului nu numai datorită adversității Habsburgilor, ci, în primul rînd, datorită opoziției majorității locuitorilor din teritoriile asupra cărora autoritatea sa se exercita efectiv. Transilvania nu era nici aristocrația maghiară, împărțită în partide — ferdinandiști și Zápoly-ani [22], nici orașele săsești prohabsburgice. Ea avea o „fizionomie deosebită", „un specific care nu era unguresc[. . .] ci străvechi românesc". Transilvania era însăși populația românească majoritară și voința românilor, sprijiniți de minoritatea secuiască dornică de libertate. Voința ei era de a-și urma propriul drum menit să ducă „la formarea principatului deosebit al Ardealului" [23] — într-o primă etapă, căci în perspectivă, atît transilvănenii cît și muntenii și moldovenii urmăreau, firește, realizarea unității politico-statale românești.

Împotriva magnaților maghiari și a exponentului intereselor lor, Ioan Zápolya, a izbucnit la sfîrșitul anului 1526 în Banat una dintre cele mai puternice răscoale antifeudale ale veacului XVI, sub conducerea lui Iovan Nenada („Țarul Negru") [24]. După ce au lichidat „bandele numeroase" de akîngii care jefuiau în această zonă [25], la începutul lunii decembrie răsculații au înfrînt la Cenad oastea nobiliară condusă de Ladislau Csáki. Revolta s-a extins, în condițiile unei fiscalități apăsătoare introduse de Zápolya pentru s-și putea susține pretențiile regale, din părțile Aradului pînă în Zarand, cetățile Soimuș și Șiria fiind asediate de către răsculați. La începutul lunii aprilie 1527, oastea țărănească, însumînd 10 000 de luptători, a reușit, prin două victorii succesive repurtate împotriva oștirii nobiliare aduse din Crișana de Ladislau Csáki și a detașamentelor săsești care apărau Poarta de Fier a Transilvaniei, să obțină controlul în sud-vestul principatului. Contraofensiva nobiliară a sfîrșit dezastruos la Seleuș (între Pecica și Arad), nobilii prinși fiind toți executați prin tragere în țeapă (mai 1527).

[20] I. Minea, *op. cit.*, p. 193.

[21] A. Verancsis, *De rebus gestis Hungarorum ab inclinatione regni*, în *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, II, Pest, 1857, p. 28.

[22] L. Bardossy, *Magyar politika a Mohácsi vesz utan*, Budapest, 1943.

[23] I. Minea, *op. cit.*, p. 195—196.

[24] Gh. Duzinchevici, *Despre mișcarea condusă de țarul Iovan (1526—1527)*, în „Studii", nr. 6/1956, p. 131—148; C. Feneșan, *Două documente privind răscoala lui Iovan Nenada*, în AIIAC, XVIII (1975), p. 305—309.

[25] M. Guboglu, *op. cit.*, p. 332.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Succesele obținute de răsculații conduși de Nenada au atras atenția Habsburgilor, direct interesați în evenimentele din Transilvania. Ferdinand i-a oferit alianța conducătorului răscoalei, promițîndu-i ajutor în arme și muniții și începerea unor acțiuni de diversiune în nordul Ungariei. În paralel, monarhul a căutat să-l atragă în acțiune și pe domnul „Valahiei Mari". În timp ce trimisul său, Laurențiu Misschillinger, se afla în drum spre Suceava [26], Ștefăniță vodă a decedat, astfel încît au trebuit întreprinse noi eforturi spre a fi atras noul domn, Petru Rareș. Tot atunci, prin mobilizarea întregii oștiri nobiliare, concentrată la Sibiu, răsculații lui Nenada au fost învinși consecutiv de trupele voievodului Transilvaniei (21 iunie 1527) și de forțele episcopului de Oradea, Emeric Czibak, în ultima bătălie dată la Frumușeni (25 iulie 1527) energicul conducător al răsculaților căzînd în luptă [27].

Răscoala a fost astfel înfrîntă, dar adevăratul învingător nu a fost Ioan Zápolya, ci Ferdinand de Habsburg. Puternic marcată de luptele cu țărănimea română și sîrbă răsculată oastea nobiliară maghiară nu a reușit să respingă ofensiva habsburgică din vara și toamna anului 1527. La 23 august 1527, pe urma trupelor conduse de Nickolaus von Salm, Ferdinand își făcea intrarea în Buda. Înfrînt decisiv la Tokaj (27 septembrie 1527), Ioan Zápolya s-a refugiat în Polonia [28], unde a găsit sprijin. Dornici să tranșeze definitiv conflictul, ambii „regi" au apelat la sprijinul Porții. Dar, în timp ce Haberdancz, solul lui Ferdinand, a fost aruncat în închisoare, Ieronim Laski, ambasadorul lui Zápolya, sprijinit de Aloisio Gritti, favoritul marelui vizir Ibrahim, a obținut o nouă recunoaștere și promisiuni de ajutor din partea sultanului, urmate de un tratat de alianță cu Franța [29]. Ambii pretendenți care, în fapt, acționau în sprijinul intereselor celor doi mari competitori la stăpînirea Europei centrale, Carol Quintul și Süleyman Kanunî, au căutat să-i atragă în masă de partea lor pe transilvăneni, făcînd de data aceasta apel la adevărații stăpîni ai pămîntului, românii. Agenții lui Zápolya, ca de altfel și cei ai imperialilor, au început să împartă promisiuni cnezilor bănățeni, hațegani[30] și, îndeosebi, boierimii făgărășene al cărei lider, Ștefan Mailat din Dumbrăvița, reușise să ocupe cetatea Făgărașului, restabilind autonomia și privilegiile acestei „țări" românești. Foarte curînd însă, eforturile celor doi adversari au trebuit să se îndrepte spre acela care, în fapt, devenise arbitrul Transilvaniei — Petru Rareș, conducătorul puternicului stat românesc de la răsărit de Carpați. „Românii, secuii, sașii — preciza un document contemporan — toți atîrnă de el și nimeni nu se poate mișca altfel" [31].

Populația majoritară transilvană vedea în el pe adevăratul său suveran, secuii îi ofereau „ajutorul amical", în timp ce el însuși „aspira deschis la stăpînirea Transilvaniei" [32].

[26] A. Veress, *Documente*, vol. I, p. 1—3.
[27] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 294—298.
[28] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 59; *Cronici turcești*, vol. I, p. 475.
[29] N. Istvanffy, *Regni Hungarici Historia*, Coloniae, 1729, p. 96—97.
[30] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 308—309.
[31] *Ibidem*, vol. II/4, p. 31.
[32] R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PROGRAMUL POLITICO-MILITAR AL EFORTULUI ȚĂRILOR ROMÂNE DE REALIZARE A UNITĂȚII STATALE

La capătul unei vieți de luptă necurmată, Ștefan cel Mare lăsase o moștenire bogată. Urmașii marelui voievod, sprijiniți de „țară", i-au preluat atît realizările politice, cît și metodele de acțiune, pe care au încercat să le adapteze timpului lor caracterizat printr-o dezvoltare accentuată a forțelor de producție și, prin urmare, a tehnicilor militare, prin generalizarea unei noi atitudini față de om, natură și societate, oglindită în artă, religie, filosofie etc., generatoare pe plan politic a unor noi concepții asupra esenței și exercitării puterii de stat. Spațiul românesc a creat în această efervescență pe multiple planuri, determinată de Renaștere, îndeosebi în persoana lui Petru Rareș, un model de conducător, personalitatea sa servind ca termen de referință cărturarului rus Ivan Peresvetov în *Jalba cea Mare*, adevărat îndreptar politic dedicat marelui cneaz al Moscovei [33]. Politica externă a voievodului român nu putea fi și nu a fost altceva decît o continuă gîndire și acțiune puse în slujba propriului său popor plasat teritorial în zona de contact și conflict a marilor puteri expansioniste ale vremii. Petru Rareș a urmărit cu perseverență în arena internațională, îmbinînd diplomația cu forța armelor, consolidarea celui mai puternic stat românesc la acea dată, Moldova, și extinderea efectivă a primatului său politic în întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, grav amenințat din toate direcțiile.

Întreținînd cu dibăcie echilibrul în relațiile cu marile puteri vecine, Petru Rareș s-a impus ca un mare conducător al veacului său — politician abil, strateg priceput, viteaz comandant de oști — mlădiindu-și mijloacele de acțiune potrivit realității concrete, subordonîndu-le integral intereselor statului și poporului său. Liniile directoare ale programului său politic reies cu claritate din relatările contemporanilor sau ale cronicarilor moldoveni din secolul XVII. După Grigore Ureche, Petru Rareș s-a afirmat „ca un păstoriu bun ce străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghia și nevoia ca să lățască ce au apucat" [34]. A urmărit, într-o primă etapă, recuperarea Chiliei și Cetății Albe, „porțile" Moldovei la Marea Neagră, și, totodată, menținerea posesiunilor sale în Transilvania — Ciceul și Cetatea de Baltă — moștenite de la Ștefan cel Mare. Pe acest plan, a încheiat tratative și acorduri cu Polonia (13 decembrie 1527) și cu Ferdinand de Habsburg (mai — octombrie 1527) împotriva otomanilor [35]. „Dar ambițiunea cea mare a lui Petru vodă de a-și lăți țara nu se mulțumi cu aceste limite" [36], aprecia contemporanul său, Paolo Giovio.

Ducînd „o politică de întindere teritorială conștientă" [37], el urmărea realizarea unui stat românesc unitar și independent, ca expresie a unei necesități obiective a etapei istorice în care a fost chemat să preia conducerea destinelor neamului. Pericolul extern contribuia — așa cum s-a constatat — la

[33] *Călători străini*, vol. I, p. 452—463.
[34] Ureche, *Letopisețul*, p. 148.
[35] M. Mitilineu, *Tratatele și convențiunile României cu puterile străine*, București, 1874, p. 46—51.
[36] *Relațiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 31.
[37] I. Ursu, *Bătăliile de la Gwozdiec și Obertyn (1531)*, în AARMSI, s. II, tom XXXV (1912—1913), p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

accelerarea unui proces de renaştere culturală românească, alimentat de ideile umaniste care circulau în Europa epocii. Găsind un larg ecou în exponenţii societăţii româneşti din perioada dată, aceste idei impulsionau transformarea conştiinţei de neam în conştiinţă naţională, orientată treptat şi ireversibil în direcţia înfăptuirii unităţii statale în hotarele vechii Dacii. Or, Dacia constituia şi pentru românii primei jumătăţi a veacului al XVI-lea întreg teritoriul pe care îl locuiseră neîntrerupt strămoşii lor, pe care îl apăraseră şi îl făcuseră să rodească prin munca lor. „În Dacia — consemna marele cărturar umanist Nicolaus Olahus — se găsesc provinciile: Valahia Mare numită şi Transalpina, Moldova, Transilvania, Maramureşul, Ţara Someşului, Ţara Crişului, Nyr şi Ţara Timişului" [38]. Unificarea tuturor acestor teritorii româneşti într-un singur stat centralizat şi independent a fost ţelul major pe care l-a fixat şi pentru care a acţionat Petru Rareş, obiectivul central al programului său politic.

Conştiinţa unităţii etnice, voinţa unanimă de libertate şi unire a românilor s-au făcut simţite cu putere la toate nivelurile societăţii româneşti în timpul campaniilor lui Retru Rareş în Transilvania. Potrivit mărturiilor secretarului reginei Isabella, Petru Perembsky, din scrisoarea adresată lui Severin Doner, sprijiniţi de secui, „acei valachi (din Transilvania — *n.n.)* [...], din cauza limbii comune cu uşurinţă s-au unit cu ei, făcînd o uniune" [39] cu moldovenii.

Desfăşurarea acţiunii politico-militare a lui Petru Rareş cu scopul de a realiza unitatea statalităţii româneşti reliefează cîteva etape distincte. Astfel, după ce şi-a asigurat securitatea la frontiera sa nordică cu Polonia, amînînd rezolvarea diferendului în problema stăpînirii Pocuţiei, Petru Rareş a declanşat acţiunea în Transilvania, urmărind realizarea unităţii statului său cu voievodatul intracarpatic.

Inaugurînd politica sa în Transilvania, Rareş a luat în considerare, pentru a linişti aprehensiunile marilor puteri vecine, atît necesitatea apărării domeniilor sale moştenite, Ciceul şi Cetatea de Baltă, cît şi cererile Porţii de a-l sprijini cu armele pe Ioan Zápolya.

Reuşind într-o primă etapă să obţină cetăţile sale transilvănene — Ciceul şi Cetatea de Baltă —, în cea de a doua etapă planul său a implicat extinderea posesiunilor şi a controlului statului românesc est-carpatic pe un spaţiu din ce în ce mai larg pînă la completa cuprindere şi unificare a întregului teritoriu românesc de peste munţi. Astfel, Moldovei i-au fost unite, pe lîngă amintitele cetăţi moştenite de la Ştefan (mai-iunie 1529), Bistriţa, important centru comercial şi meşteşugăresc, cu cetatea Unguraş, şi bogata vale a Rodnei cu minele sale de aur şi de argint, domenii însumînd peste 150 de sate [40]. În fapt însă Rareş se comporta ca un suzeran al întregii Transilvanii în care îşi crease un aparat propriu prin care veghea şi dirija viaţa politică, prin intermediul căruia cunoştea întreaga situaţie a ţării de peste munţi — acei „oamenii noştri ce-i avem prin acele părţi", pomeniţi în scrisoarea sa din 14 ianuarie 1530 [41]. În calitate de conducător politic şi militar ce se făcuse cunoscut şi recunoscut

[38] *Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) (1493—1568). Texte alese*, ed. I. S. Firu, C. Albu, Bucureşti, 1968, p. 116.

[39] *Hurmuzaki*, vol. II/4, p. 306—307.

[40] A. Veress, *Acta et epistolae relationum*, vol. I, p. 109—110, 194—196; R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 40.

[41] Tocilescu, *534 documente*, p. 619.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și în Transilvania, Rareș putea ordona brașovenilor să nu-l sprijine pe făgărășanul Ștefan Mailat, care, deși-i recunoscuse, împreună cu tot sudul transilvan, suzeranitatea, „dîndu-se a fi domniei mele slugă", era bănuit că ar vrea să încalce „legămîntul". Finalul scrisorii, anulînd practic dreptul oricărei inițiative politice a Brașovului, dezvăluia adevărata poziție a lui Petru Rareș față de Transilvania, țară pe care o considera a sa [42].

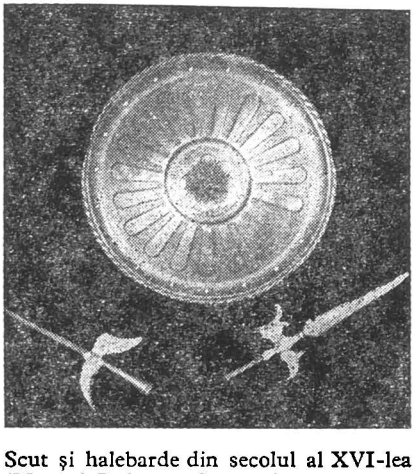

Scut și halebarde din secolul al XVI-lea (Muzeul Județean Suceava)

Documentele vremii îl înfățișează pe Petru Rareș ca adevăratul domn al Transilvaniei. El era instanța supremă judecătorească — dovadă intervenția sa în soluționarea litigiului unor supuși cu Brașovul în 1530 și 1531 —, fixa impozitele, chema la ascultare orașele săsești etc. [43] În legătură cu ultimul aspect, sașii bistrițeni erau amenințați că vor avea de înfruntat „mînia noastră" dacă vor refuza intrarea pîrcălabilor și garnizoanelor moldovene „în orașul nostru" și în „cetatea care este a noastră" (Unguraș — *n.n.)* [44]. „Ce domn mai puteți avea?" — se adresa Rareș, retoric, sașilor. Zápolya era doar pretextul intervențiilor; în realitate — se aprecia de unii contemporani [45] — „moldoveanul cere țara pentru el"; „gîndindu-se să nu lupte pentru alții, și-a băgat în cap să cuprindă Ardealul" [46]. Acționînd în acest sens și pe cale diplomatică, Rareș îl considera pe Zápolya omul de paie al sultanului, ce „nu avea bravura și vitejia necesară spre a fi crai" [47]; însuși voievodul moldovean îl discredita pe Zápolya, prezentîndu-l Habsburgilor ca inamic comun și dușman al întregii creștinătăți [48].

O atitudine asemănătoare o avea însă și față de „regele" Ferdinand de Habsburg, pe care îl discredita în fața transilvănenilor, cărora le mărturisea că „Ferdinand nu este așa de bun pe cît este cîinele meu, ci este amăgitorul creștinătății, așadar să nu-i fiți credincioși" [49].

Pentru a-și atinge țelul — înfăptuirea unității politico-statale românești — păstrînd echilibrul între cei trei pretendenți la stăpînirea spațiului românesc — Habsburgii, Polonia și sultanul —, Rareș a trebuit să facă dovada unei rare abilități diplomatice. Veghind să nu se producă vreo apropiere între adversarii săi, voievodul român a fost nevoit să-i contracareze, aliindu-se cu unul pentru a-l neutraliza pe celălalt, încheind în taină înțelegeri cînd cu Habsburgii, cînd cu polonii, pentru recuperarea Pocuției pierdute și, respectiv, pentru apărarea intereselor românilor transilvăneni.

[42] R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 142.
[43] *Ibidem;* Tocilescu, *534 documente*, p. 520—521.
[44] *Hurmuzaki*, vol. XV/I, p. 329—330.
[45] *Ibidem*, vol. II/4, p. 60—61.
[46] Paolo Giovio, *op. cit.*, în loc. cit., p. 31.
[47] A. Veress, *op. cit.*, p. 158.
[48] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 96—97.
[49] A. Veress, *op. cit.*, p. 212—213.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ţelurile politicii sale externe s-au sprijinit, pe plan intern, pe concretizarea unui amplu program de măsuri menit să consolideze şi să fructifice resursele Moldovei. Rareş a continuat efortul de centralizare statală al predecesorului, păstrînd aproape neschimbat ultimul divan al acestuia, arătîndu-se intransigent faţă de boierii trădători [50]. A ştiut în schimb să-şi apropie oameni de valoare, în primul rînd reputaţii lui comandanţi de oaste ca Efrem şi Danciul Hurul, Nicoară Grozav sau Petru Vartic. A sprijinit boierimea mijlocie şi mică, ca şi răzeşimea, care-i asigurau cadrele militare şi efectivele oastei, făcînd danii şi întărind ocine [51]. Prin numeroase ctitorii, mărinimos înzestrate [52] — mănăstirile Pobrata, Rîşca, Moldoviţa (reclădită), bisericile de la Roman, Baia, Bistriţa, Suceava, Hîrlău, Botoşani, Tîrgu Frumos — şi-a asigurat sprijinul clerului. Stimulînd dezvoltarea comerţului şi meşteşugurilor, a oraşelor — îndeosebi a Iaşului, care concura deja Suceava, „trecînd tot mai des drept capitala ţării", şi a Galaţiului „socotit ca o schelă pentru Crimeea, Ţara Leşească şi pentru ţinuturile cehe" [53]—, nu numai că şi-a întărit domnia, dar şi-a asigurat şi forţa economică necesară susţinerii politicii sale de mare anvergură.

În condiţiile în care era ameninţat de trei mari puteri agresoare, iar idealul de unitate şi libertate al poporului român trebuia apărat cu forţa armelor, Rareş a ştiut să mobilizeze resursele materiale şi umane ale întregului spaţiu românesc, obţinînd şi sprijinul muntenilor şi transilvănenilor. În modul de recrutare, instruire, dotare şi conducere al oştirii, în strategia şi tactica adoptate în campaniile întreprinse, el a fost nevoit să ţină seamă şi a ştiut să se adapteze posibilităţilor concrete ale ţării, desprinzînd din dinamica evoluţiei tehnicii militare pe plan mondial învăţămintele necesare. Într-o epocă concretizată prin înmulţirea şi perfecţionarea armelor de foc, cînd modalităţi noi de desfăşurare a războiului ofensiv axat pe incursiuni, raiduri în teritoriul inamic, atacuri prin surprindere întreprinse cu cavaleria sprijinită de artilerie uşoară sau de cîmp deveneau mai răspîndite, Rareş a pus accentul pe mobilitatea armatei, pe capacitatea ei de a se concentra cu repeziciune sau de a se dispersa pentru a evita loviturile artileriei, regrupîndu-se în momentul oportun şi la locul ales în vederea atacului decisiv. Totodată, voievodul a realizat din luptători angajaţi cu soldă, în primul rînd din provinciile româneşti, un nucleu de oaste permanentă, de 3000 de ostaşi [54].

Pentru adversari oastea lui era un organism militar „groaznic prin cavalerie şi prin artilerie" şi, mai ales, prin „temeritatea" luptătorilor [55]. Cavaleria lui Rareş, foarte numeroasă, dispunea de „minunaţi cai turceşti şi moldoveneşti" [56]. Parcul de artilerie, format prin achiziţii în oraşele transilvane sau capturi de război [57] era bine dotat atît cu piese mari, de asediu, cît şi cu tunuri de cîmp.

Petru Rareş s-a dovedit un iscusit comandant de oşti, un bun cunoscător al regulilor artei militare, un inovator în modul de purtare a războiului. Cu

[50] *Petru Rareş*, Bucureşti, 1978, p. 230, 256.
[51] *Ibidem*, p. 67—70.
[52] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*, Bucureşti, 1972, p. 331.
[53] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 265, 268, 352.
[54] *Călători străini*, vol. I, p. 199.
[55] *Relaţiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 34.
[56] *Călători străini*, vol. I, p. 199.
[57] *Relaţiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aproape un secol înaintea regelui Gustav II Adolf al Suediei, el a reușit să realizeze în campaniile sale coordonarea celor trei genuri de arme principale ale epocii — infanteria, cavaleria, artileria — în condițiile creșterii importanței armelor de foc și a artileriei de cîmp. Mărturia istoricului contemporan Martin Bielski este revelatoare în ceea ce privește modul de acțiune al oștirii lui Petru Rareș: „tunurile mici de fier [...] erau cîte șase sau cîte opt la un loc, pe două roticele ușoare, încît nimic nu poate fi mai trebuincios pentru infanterie, care le duce după sine oriunde, le întoarce cum vrea, și înconjurîndu-se cu ele în marș nu se teme de nici un atac de cavalerie. Țevile sînt astfel încît se aprind repede una de la alta, succesiv. Încărcarea e grabnică. Cartușele sînt învelite în hîrtie, lungimea țevilor este ceva peste un cot. Gloanțele sînt obișnuite, fie de fier, fie de plumb. Tătarii năvălesc adesea în Moldova, dar ordinea moldovenilor e atît de bună încît într-o clipă se adună și-i resping. Într-o vreme ei se apărau contra turcilor, ungurilor, polonilor, tătarilor, tuturor vecinilor" [58].

Pentru a-și înfăptui planurile și a răspunde eficient amenințărilor străine, Rareș a reușit, potrivit mărturiilor vremii, să aibă permanent în stare de luptă o „oaste gata oricînd, încît, dacă e înștiințat de sosirea vrăjmașilor, să poată ocupa cu ușurință înaintea lor, oricare loc de trecere al rîurilor" [59].

Biruințele militare ale oștirii românești conduse de Petru Rareș se explică nu numai prin organizarea și dotarea acesteia, prin inovațiile aduse de comandantul suprem în domeniul artei militare, dar și prin calitatea cadrelor de comandă la toate verigile, prin capacitatea deosebită a organismului militar de a executa prompt și eficient misiunile încredințate. Cu deosebire, comandamentul superior s-a distins prin efortul său original de elaborare a planurilor de campanie, știind să imprime acțiunilor militare un pronunțat spirit manevrier, să asigure surprinderea inamicului și libertatea de acțiune a trupelor proprii în cîmp strategic și tactic. Capacitatea de a conduce acțiuni militare independente în planul tactic și operativ a fost cea mai însemnată caracteristică a cadrelor comandamentului superior în vremea domniei lui Petru Rareș. Documentele vremii păstrează numele lui Nicoară Grozav sau al lui Efrem Hurul — destoinici comandanți ai oastei moldovene în absența domnului —, a lui Andreica Șeptilici — iscusit comandant al avangărzii armatei în numeroase acțiuni, — a lui Vlad, Toma Barbovschi, Petru Vartic, Simion Dracșin și Rotompan — viteji comandanți de corpuri de oaste în numeroase lupte și bătălii. Aceștia — și mulți alții, cărora documentele de epocă nu le-au păstrat numele — au ilustrat prin calitățile organizatorice și iscusință militară, prin vitejia pe cîmpul de luptă, o etapă importantă a istoriei armatei române, bogată în acumulări originale în arta militară.

În vremuri de primejdie, ca în vara anului 1538, „fără mare greutate și muncă" se putea strînge în termen scurt „o oaste de pînă la șaizeci de mii de călăreți și pedeștri", formată în principal din țărani „plecați de la plug", dovedindu-se îndemînatici în treburile ostășești și foarte ageri, „meșteri în a mînui sulița și pavăza" [60].

Garnizoanele cetăților au primit comandanți de credință, ca Toader, fratele voievodului, și cămărașul Nicoară Hîra veghind la Hotin hotarul

[58] Martin Bielski, *Sprawa rycerska*, în loc. cit., p. 169.
[59] *Călători străini*, vol. I, p. 193.
[60] *Ibidem*, p. 196, 199; Martin Bielski, *op. cit.*, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

polon, Petru Vartic, portar de Suceava, succesorul lui Mihu, pîrcălabul Fătul și Tomșa spre „părțile tătărești" și raialele otomane, la Ciubărciu, și alt Tomșa la Cetatea de Baltă, Solomon la Unguraș și Bistrița etc. [61] Rareș a pretins tuturor „credincioasă slujbă", pedepsind cu asprime pe „hicleni", pe dezertori [62], dînd el însuși exemplu de comportare ostășească în campanii, fiind uneori rănit în luptă (1531, 1538). Astfel, în fruntea unei oștiri comparabilă prin efective, dotare, instruire, disciplină, comandament cu cele mai experimentate armate ale timpului, recunoscut de transilvăneni ca stăpîn de drept al provinciei care i-a acceptat primatul politic, Petru Rareș a putut conduce într-un context internațional extrem de complex, timp de 16 ani, destinul poporului român, coordonînd eforturile acestuia în scopul legitim și istoricește necesar al obținerii unei independențe depline și realizării unității statale.

În ultimii ani ai domniei sale, caracterizată printr-o permanentă luptă pentru realizarea idealurilor întregii societăți românești, de libertate și unire, el a enunțat, marcînd astfel ultima etapă a programului său politic, ideea instituirii — ca un răspuns la pretențiile de dominație ale puterilor expansioniste vecine asupra Transilvaniei — unei adunări reprezentative a celor trei țări române, care să decidă unitar în problemele de interes general românesc. Ca prim punct supus aprobării noii diete a tuturor românilor se înscria desființarea oricăror bariere interne în calea circulației libere, tradiționale a produselor agrare și meșteșugărești de o parte și de alta a Carpaților. Acceptînd propunerile făcute de domnul Moldovei în numele său și al „voievodului transalpin" Radu Paisie, fruntașii transilvăneni îl informau pe episcopul George Martinuzzi, în vara anului 1542: „[. . .] noi împreună cu nobilii cei mai de vază ai domnului acestui regat (Moldovei — *n.n.*) am convenit în mod deschis și prin voință unanimă să facem dieta cu aceiași și în mod deosebit să încheiem în mod unanim un acord de comerț cu acest regat" [63].

Hotărîrea luată în comun de factorii politici de decizie ai celor trei țări române nu a putut fi tradusă în fapt datorită ingerințelor otomane și intereselor habsburge. Ea a probat însă cu tărie justețea programului politic al lui Petru Rareș de înfăptuire a unității statale, program care răspundea aspirațiilor legitime ale întregii societăți românești din acea vreme spre libertate și unire.

Caracteristici ale teatrelor de acțiuni militare; forțe beligerante. Campaniile militare ale lui Petru Rareș, înscriindu-se într-un îndelungat efort politico-militar al întregului popor român pentru libertate și unitate, au avut ca teatru de desfășurare întregul spațiu carpato-danubiano-pontic: de la Dunăre și nordul Dobrogei pînă în Cîmpia Munteană, din Subcarpați, Bugeac și podișul Moldovei pînă la Hotin și trecătorile Carpaților. Pe această arie geografică au fost urmărite și hărțuite detașamentele otomane ale pretendentului Gritti și trupele otomano-tătare în 1534 și 1538; în pădurile din nordul Bucovinei, între Prut și Nistru, au fost înfruntate polcurile polone la 1531 și 1537; în

[61] *DIR, A, Veac XV*, vol. I, p. 380; *Hurmuzaki*, vol. II/3, p. 638, 646; vol. XV/1, p. 337, 348.

[62] *Hurmuzaki*, Supl. II/1, p. 38.

[63] Hurmuzaki, vol. II/4, p. 321 „[. . .] nos cum specialioribus nobilibus dominis huius regni coram ipsos accedamus et de unanimi voluntate diaetam cum ipsis faciamus et singulariter de negocio huius regni unanimiter concludamus".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

platoul transilvan, de la Rodna, Mediaş, pînă la Braşov şi Sibiu, pe văile Someşurilor, Tîrnavelor, Mureşului, au fost înfrînte în desele expediţii dincolo de munţi oştile mercenare ale imperialilor şi ale taberei ferdinandiste recrutate din rîndurile magnaţilor transilvani şi ale patriciatului săsesc. Prin urmare, acţiunile militare ale lui Petru Rareş s-au desfăşurat nu pe pămînt străin, ci în „Transilvania sau Muntenia sau Moldova, toate aceste ţări" aparţinînd aceluiaşi trunchi comun, menite, după consemnarea lui Anton Verancsics, „să se unească împreună şi să se apere în parte prin curse [. . .], în parte prin forţă, deoarece sînt foarte bine apărate de munţii cei mai abrupţi, de pădurile cele mai greu de străbătut, de cele mai mari prăpăstii, de rîuri repezi şi de torente primejdioase, cu căi şi poteci nespus de strîmte". Acest teritoriu, moştenire nepreţuită transmisă de înaintaşi, l-au apărat sau au încercat să-l elibereze, sub conducerea domnului moldovean, românii celor trei provincii, opunîndu-se agresorilor „cu o cavalerie uimitor de numeroasă, şi o armată ţărănească atît de pricepută şi de dîrză în atacarea duşmanului în asemenea locuri grele, încît cei ce nu ar vedea acest lucru, cu greu ar putea fi făcuţi să-l creadă" [64].

Armură din secolul al XVI-lea (Muzeul Judeţean Braşov)

Oştile sau corpurile expediţionare invadatoare, înfruntate pe rînd sau concomitent, erau extrem de diferite atît din punct de vedere al efectivelor, cît şi calitativ, ca dotare, instruire şi tactică de luptă. Erau oştile otomano-tătare impresionante ca număr, cu o călărime extrem de mobilă şi antrenată, cu ienicerii şi azapii de neclintit în luptele în cîmp deschis, susţinuţi de o artilerie deosebit de puternică; erau condottierii levantini ai aventurierului Gritti, dornic să ajungă rege al Daciei renăscute, experţi atît în mînuirea armelor albe cît şi a celor de foc; călărimea grea şi uşoară a nobilimii maghiare, escadroanele şleahtei şi infanteria militarilor de profesie poloni, redutabile prin şarjele cavaleriei şi „disciplina foarte aspră" a puşcaşilor. A fost, mai presus de toate, oastea ferdinandistă sprijinită de mercenari angajaţi din toate colţurile Europei şi care luptaseră pe toate teatrele de război ale continentului, întrebuinţînd „mai mult infanteria, decît cavaleria grea, înzăuată — buni puşcaşi, stînd în spatele focurilor lor ca un zid" [65].

Om priceput în treburile politice şi militare, Petru Rareş a acceptat conştient riscul înfruntării unor adversari redutabili, folosind pîrghiile diplomaţiei şi braţul armat al ţării, mînat nu de ambiţii personale [66], ci împins irezistibil de o necesitate istorică obiectivă. Dorinţa afişată de a nu pierde oraşele transilvane Ciceu şi Cetatea de Baltă pe care le moştenise, ori, cum se exprima contemporanul Paolo Giovio, teama „ de a vedea pe tronul Ungariei pe regele Ferdinand, vecin prea puternic şi, prin urmare, prea periculos prin simpatia

[64] *Călători străini*, vol. I, p. 418.
[65] Martin Bielski, *op. cit.*, p. 161—166.
[66] *Relaţiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 31—32.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Germaniei şi prin forţele fratelui său", erau doar pretextul [67]; fuga lui Ioan Zápolya în Polonia şi implicarea sultanului în războiul cu Iranul au constituit doar prilejul. În fond rivalitatea dintre Zápolya şi Ferdinand leza direct interesele supreme ale poporului român, ameninţat de oştile polono-otomane şi imperiale. Se scosese la mezat nu amintirea coroanei „Sfîntului Ştefan", definitiv înmormîntată în smîrcurile de la Mohács, ci, în primul rînd, „coroana munţilor" Daciei, stăpînirea spaţiului carpato-danubiano-pontic, în dispreţul oricărui drept al adevăratului stăpîn al acestuia, poporul român. Pentru că poftelor străine de stăpînire a Transilvaniei li s-au adăugat pretenţiile de suzeranitate atît ale Poloniei, cît şi ale celor doi „regi" rivali, în calitate de „moştenitori" ai politicii de dominaţie a regilor Ungariei, pentru că ameninţarea Porţii nu încetase nici o clipă, Rareş trebuia să acţioneze cu energie, cu calm şi tact în interesul poporului său şi al întregii statalităţi româneşti. Din partea poporului român, a celui mai de seamă conducător al său în acea epocă, a aştepta pasiv desfăşurarea evenimentelor ar fi însemnat, trădînd vechile idealuri pentru care luptaseră şi se jertfiseră înaintaşii, a admite ca soarta proprie să fie decisă de forţele externe. O asemenea alternativă nu era doar o negare a propriului trecut, ci o renunţare la viitor. Luînd pilda înaintaşilor, poporul român condus de Petru Rareş a respins o atare alternativă, în pofida grelelor jertfe pe care le implica o asemenea decizie, urmîndu-şi hotărît măreţul său destin istoric.

CAMPANIILE MILITARE DIN ANII 1528—1534

Asigurat la hotarul nordic, în urma convenţiei şi a tratatului de alianţă antiotoman încheiate cu Polonia la Cracovia la 12 mai şi, respectiv, la 13 decembrie 1527, principele moldovean a putut duce nestingherit tratative cu ambele partide care se înfruntau în părţile estice ale Ungariei şi Transilvaniei. Ferdinand de Habsburg, părînd pe moment învingător, agenţii săi (Cyriacus von Polheim, Laurenţiu Misschillinger, Georg Reicherstorffer) au obţinut temporar cîştig de cauză, solii moldoveni şi domnul însuşi, fără a se angaja ferm, părînd să accepte iniţiativele de „cruciadă" antiotomană ale Habsburgilor şi chiar propunerile de alianţă, condiţionată însă de Rareş de recunoaşterea posesiunilor transilvane (Ciceu şi Cetatea de Baltă) şi acordarea unei rente de 1000 de florini din veniturile Bistriţei [68]. Temporar, pentru că, în condiţiile în care, în 1528, Ioan Zápolya a înfrînt, cu ajutor polon şi otoman, la Lipova, oştile imperiale, Petru Rareş l-a recunoscut imediat pe proaspătul învingător, „după obicei şi lege, adevăratul rege în ţara ungurească" [69]. Nu era însă o declaraţie de renunţare la afirmarea drepturilor româneşti în spaţiul intracarpatic. Ca dovadă, în contextul pregătirii de către otomani a „războiului sfînt al Vienei" [70], avînd ca acoperire cererea formală a sultanului de a-l sprijini cu trupe pe Ioan Zápolya, Rareş a declanşat prima intervenţie moldovenească în Transilvania sub pretextul aducerii sub ascultare a acelor fruntaşi secui

[67] *Ibidem*, p. 32.
[68] A. Veress, *op. cit.*, p. 3; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, Bucureşti, 1927, p. 228.
[69] *Documente turceşti*, vol. I, p. 16.
[70] A. Decei, *op. cit.*, p. 175—176.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care, adversari dintotdeauna ai magnaților maghiari, se orientau spre Habsburgi. Față de sașii din Țara Bîrsei, motivul invocat a fost jefuirea în secuime a unor negustori moldoveni. Campania, avînd mai mult caracterul unei demonstrații de forță, s-a desfășurat între 29 ianuarie și 8 februarie 1529.

Concentrată din vreme pe Trotuș, oastea Moldovei a trecut munții împărțită în două „polcuri și pre doao poteci" [71], probabil pasurile Oituz și Ghimeș. Domnul și căpitanii săi s-au dovedit din primul moment buni strategi și tacticieni. Împărțirea oștirii în două coloane și trecerea Carpaților prin două trecători aveau un dublu scop: să anihileze orice încercare de rezistență a secuilor printr-un atac pe două direcții și să împiedice, atît la nord cît și la sud, eventualele ajutoare ce le puteau trimite sașii din Bistrița și, respectiv, din Brașov. Forțele folosite erau alcătuite numai din călăreți — 8 000 la 12 000 luptători, sprijiniți de artilerie ușoară, ceea ce explică și rapiditatea marșului, redată astfel de cronologia expediției: la 29 ianuarie 1529, coloana de nord străbătea pasul Ghimeș și, după o ciocnire victorioasă, în care au fost folosite cu succes tunurile, a ocupat cetatea Gheorgheni; mărșăluind apoi spre sud, pe valea Oltului superior, ea a reușit, la 3 februarie, să facă joncțiunea cu forțele care înaintaseră prin pasul Oituz sub comanda personală a voievodului, acestea din urmă parcurgînd într-o săptămînă, pe timp de iarnă, o distanță de circa 200 km prin ținutul Trei Scaune [72]. Făcîndu-și astfel „supuși pe secui" [73], Rareș a pătruns cu forțele unite, a doua zi, în Țara Bîrsei. Brașovul s-a închinat voievodului învingător, campania încheindu-se la 8 februarie [74]. Ca rezultat concret, ea a adus recunoașterea de către cinci scaune secuiești a suzeranității Moldovei, căreia părțile răsăritene ale scaunelor Ciuc și Kezdi i-au fost efectiv reunite; pîrcălabi moldoveni au fost instalați la Sînzieni și Bretcu [75]. Practic întreaga parte estică a Transilvaniei depindea acum de Moldova. Tratatul de alianță, încheiat la 11 mai 1529 la Lipova între Ioan Zápolya și Petru Rareș, recunoștea stăpînirea domnului Moldovei asupra vechilor feude — Ciceul și Cetatea de Baltă —, și, în plus, stăpînirea Ungurașului, Bistriței și întregii văi a Rodnei [76] în schimbul ajutorului militar moldo-secuiesc împotriva comitelui Timișoarei, Valentin Török, care răzvrătise Banatul în numele lui Ferdinand.

Înțelegerea ce consfințea noua orientare antiferdinandistă a Moldovei avea loc în contextul declanșării, la 10 mai 1529, a celei de-a patra expediții a sultanului Süleyman împotriva Vienei, acțiune la care urma să participe și Zápolya în fruntea a 6 000 de călăreți. În contextul campaniei, domnii Munteniei și Moldovei urmau să acționeze la flancul drept al dispozitivului strategic otoman, pentru a neutraliza partida ferdinandistă transilvăneană condusă de făgărășanul Ștefan Mailat și bănățeanul Valentin Török [77]. Muntenii, conduși de Moise vodă, urmau să intre în părțile sudice ale voievodatului, iar Rareș în cele răsăritene. O victorie a partidei prohabsburgice a aristocrației maghiare, susținută de orașele săsești în frunte cu Bistrița, de făgărășeni, de

[71] Ureche, *Letopisețul*, p. 149; *Cronicile slavo-române*, p. 96.
[72] Radu Rosetti, *Istoria artei militare a Românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 454.
[73] *Cronicile slavo-române*, p. 69.
[74] R. Rosetti, *op. cit.*, p. 454.
[75] R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 31.
[76] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 325—326.
[77] A. Veress, *op. cit.*, p. 6; *Cronici turcești*, vol. I, p. 476.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fruntașii din părțile vestice ale scaunelor secuiești, ar fi periclitat planurile de perspectivă ale domnului Moldovei. Acționînd astfel, în cooperare cu Süleyman și Ioan Zápolya, Petru Rareș urmărea propriile sale scopuri, în primul rînd consolidarea stăpînirii sale în estul Transilvaniei. Nu numai că Bistrița continua să-i închidă porțile, în ciuda tratatului de la Lipova, dar pierduse și Ciceul și Cetatea de Baltă, cetăți ocupate prin surprindere de adversarii lui Zápolya după ce l-au ucis mișelește pe Toma, pîrcălabul de Ciceu [78]. Reinstituirea controlului domnului Moldovei în această zonă de dincolo de munți nu se putea face decît înfrîngînd forțele ferdinandiste, care se concentraseră între timp în părțile sudice ale Transilvaniei, în apropiere de Brașov și Sibiu.

Împiedicat din pricina bolii și, ulterior, a decesului doamnei Maria (28 iunie 1529) să conducă personal expediția, Rareș a întocmit un plan de campanie minuțios și realist, astfel încît căpitanii săi, punîndu-l în aplicare, au putut să obțină în scurtă vreme succese notabile. Dispunînd de un bun serviciu de informații pe teritoriul transilvan și de olăcari repezi, el a cunoscut efectivele și poziția trupelor adverse, a putut judeca limpede și cu discernămînt situația; a știut, de asemenea, să-și aleagă subalterni capabili, numind ca executori pe marele vornic Nicoară Grozav, pe Onofrei Barbovschi, portarul Sucevei, și pe Danciul Hurul, pîrcălab de Roman [79].

Oastea principatului românesc est-carpatic a trecut munții în a doua jumătate a lunii iunie [80]. Pentru păstrarea secretului acțiunii și realizarea surprinderii, forțele destinate expediției fuseseră concentrate în taină pe malul rîului Trotuș, și, respectiv, lîngă Suceava, obiectivele lor fiind sugerate de concisa relatare a lui Grigore Ureche: „au învățat o samă de oaste să treacă pe drumul Brașovului, iar alta pe al Sucevei" [81]. În elaborarea planului politico-strategic, voievodul român a ținut seama de faptul că ferdinandiștii aveau trupele concentrate în sud și că o parte din secui, „cari se prefăceau că sînt supuși, s-au alipit și aceia dușmanilor" [82]; se știa, de asemenea, că forțele săsești din Sibiu, Brașov și Sighișoara aveau posibilitatea să se concentreze rapid și să opună o rezistență înverșunată, sprijinindu-se pe puternicele cetăți.

Perspectiva evoluției evenimentelor l-a determinat pe Rareș să repartizeze coloanei care urma să înainteze „pe drumul de jos", prin pasurile Oituz și Ghimeș, efective mai mari — circa 12 000 de oameni —, comandantul acesteia, vornicul Grozav, primind misiunea să ajungă cît mai repede în zona Bîrsei, să lovească pe adversari înainte de a apuca să se fortifice și să-i silească să accepte lupta în cîmp deschis. Gruparea de pe „drumul de sus al Sucevei", în frunte cu Barbovschi și Danciul Hurul, trebuia să străbată valea Rodnei, și, cu sprijinul unor detașamente mărămureșene, să supună teritoriile de pe Someșul Mare și Someșul Mic, să recupereze Ciceul și domeniul Cetății de Baltă, după care să impună Bistriței și Ungurașului recunoașterea stăpînirii lui Petru Rareș [83].

Conform planului de campanie, coloana condusă de Danciul Hurul, aflată în marș pe direcția Rodna — Bîrgău — Bistrița, a ocolit munții Rodnei și ai Țibleșului pe la nord, pe la Cîrlibaba, și, întrînd pe la Băiuț în Țara

[78] Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 41.
[79] Ureche, *Letopisețul*, p. 149; *Cronicile slavo-române*, p. 96.
[80] A. Veress, *op. cit.*, p. 7—8.
[81] Ureche, *Letopisețul*, p. 149.
[82] *Cronicile slavo-române*, p. 96.
[83] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 457.

Biblioteca C.S.C.I.T.M.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

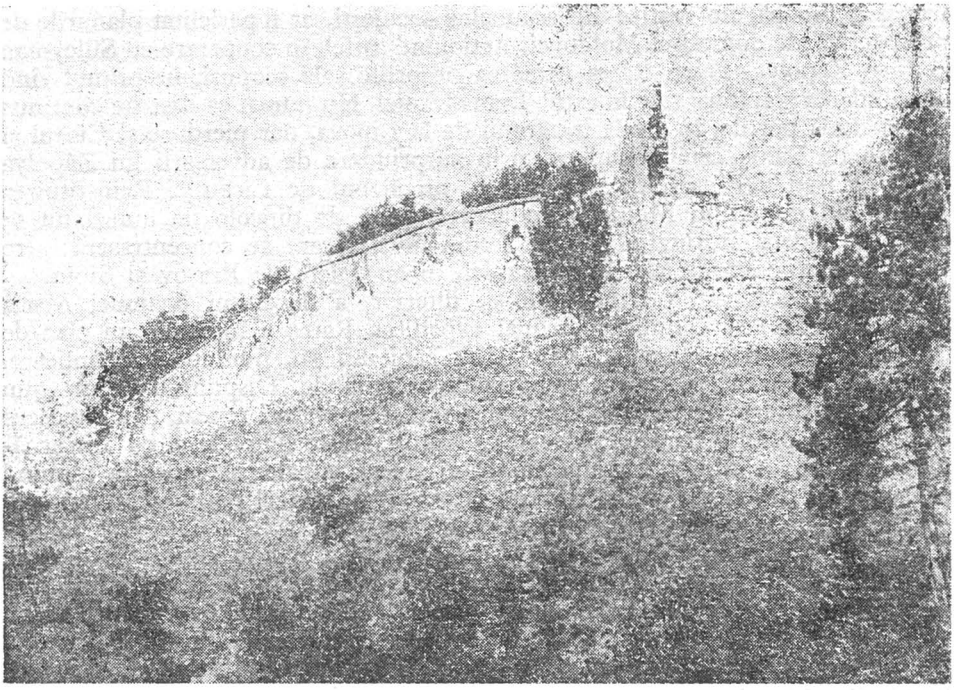

Cetatea de la Feldioara

Lăpușului, a apărut pe neașteptate, la 18 iunie, în fața Ciceului. Surprinsă, garnizoana cetății, căreia detașamentele sașilor bistrițeni nu i-au dat sprijin, s-a predat, deschizînd porțile noului pîrcălab moldovean — Simion Dracșin. Urmăriți de un detașament condus de Barbovschi, bistrițenii s-au retras în grabă și s-au închis între zidurile orașului lor, supus din acest moment, pentru un an de zile, unei adevărate blocade de către forțele moldo-maramureșene.

Pe direcția sudică, coloana condusă de vornicul Grozav a trecut munții, a înaintat rapid spre Brașov, unde s-au concentrat detașamentele ferdinandiste conduse de Valentin Török, Marc Pempflinger și Ștefan Mailat. Aflînd de ofensiva moldovenilor, s-a pus în mișcare și episcopul Nicolae Gerendi cu trupele din zona Timișoarei [84]. La 20 iunie însă, vornicul Grozav a învăluit Brașovul și a instalat o parte a artileriei la Săcele, pe o poziție dominantă.

La 22 iunie trupele moldovene au angajat bătălia pe malul rîului Bîrsa, lîngă satul Feldioara. Lovitura frontală surprinzătoare și violentă nu a permis ferdinandiștilor să folosească puterea de foc a numeroaselor tunuri de care dispuneau.

Victoria oștenilor lui Rareș a fost categorică, deși, „aducînd cu ei arme grele [. . .], dușmanii se arătau a fi mai puternici și prin armele care se obișnuiesc a se numi puști și prin altele mici asemenea lor, din care aveau o mulțime mare" [85]. În retragere spre Sibiu adversarii au lăsat „toate armele și

[84] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 320.
[85] *Cronicile slavo-române*, p. 96—97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pușcile cu carile avea nădejde să-și amistuiască capetile, au dat dosul a fugi și mulți din domni au picat în apa Bîrsei" [86]. Amploarea înfrîngerii a fost recunoscută și de brașoveni: „în acea luptă nenorocită, ca să nu zicem rușinoasă, am pierdut toate tunurile noastre cu toți soldații, care au fost duse de moldoveni; niciodată Țara Bîrsei n-a suferit un dezastru atît de mare" [87]. Unul din rezultatele bătăliei de la Feldioara a fost că Brașovul a încetat să mai fie principalul centru de rezistență ferdinandistă al sașilor transilvani [88], fiind nevoit să recunoască autoritatea voievodului Zápolya. Poziția acestuia era însă departe de a fi consolidată, soarta sa depinzînd în bună măsură de rezultatul asediului Vienei, de succesul sau insuccesul armatei otomane.

În fața ofensivei otomane imperialii și-au mobilizat toate forțele în vederea rezistenței. Agenții lor au căutat să încurajeze mișcarea ferdinandistă din Transilvania și Ungaria pentru a întîrzia sau, eventual, a abate direcția loviturii principale a sultanului. Potolite un timp, în urma victoriei obținute de trupele moldovene în iunie, flăcările revoltei ferdinandiste au izbucnit din nou, în august, la Sibiu, Brașov și Sighișoara. Pentru Petru Rareș, ale cărui posesiuni în Transilvania fuseseră extinse, noile evenimente constituiau motive de serioasă îngrijorare mai ales că Bistrița continua să reziste, refuza să deschidă porțile și să predea moldovenilor cetatea Ungurașului.

În această situație, domnul s-a decis să intre în acțiune și să înăbușe în fașă noua revoltă. Intențiile și le-a dezvăluit în scrisoarea avertisment trimisă bistrițenilor, la 27 august 1529, în urma respingerii ultimatumului său: „am auzit că pînă acum nu v-ați tuns chica și sînteți rebeli" — le imputa el, amenințîndu-i că dacă nu i se supun este gata a „pedepsi și pe copiii voștri cu fier și foc", deoarece „ați refuzat să vă supuneți nouă [. . .] și n-ați primit pîrcălabii noștri să intre în cetatea noastră" [89].

Stemă a cetății Brașovului

Noua campanie a debutat prin acțiunea detașamentelor conduse de Danciul și Barbovschi, aflate în Transilvania, care la 7 septembrie au instituit controlul moldovenesc în Cetatea de Baltă, unde a fost instalat pîrcălabul Tomșa. Apoi, în timp ce acesta asigura supunerea sașilor din Mediaș, s-au îndreptat, avînd la comandă pe căpitanii Golea și Rotompan, spre Bistrița, făcînd pe parcurs

[86] Ureche, *Letopisețul*, p. 149.
[87] N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, vol. I, București, 1899, p. 219.
[88] A. Veress, *op. cit.*, p. 8.
[89] I. Ursu, *Petru Rareș domn al Moldovei dela 20 ianuarie 1527 pînă la 14 septembrie 1538 și din februarie 1541 pînă la 3 septembrie 1546*, București, 1923, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ACȚIUNILE PURTATE DE OASTEA LUI PETRU RAREȘ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ TRANSILVANIA. BĂTĂLIA DE LA FELDIOARA (22 IUNIE 1529)

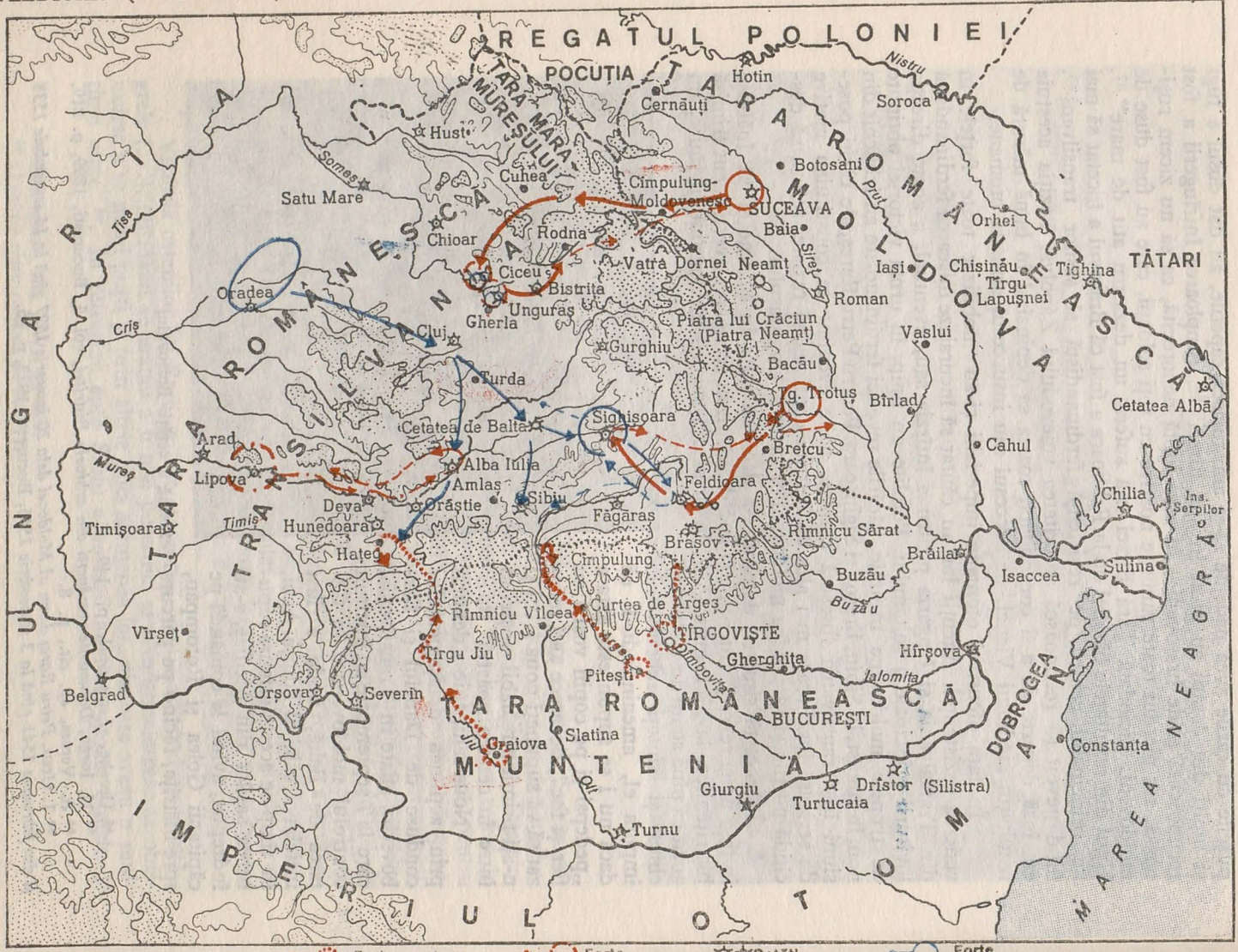

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

joncțiunea cu rezervele aduse din Moldova de Mihu, noul portar al Sucevei. Sprijiniți și de garnizoana lui Dracșin de la Ciceu, moldovenii au împresurat orașul rebel la 6 octombrie. O săptămînă mai tîrziu, în baza înțelegerii cu domnul Munteniei, Moise Vodă, ale cărui forțe acționau în ținuturile Sebeșului și Sibiului [90], Rareș a pătruns în fruntea trupelor sale în Transilvania prin același pas al Oituzului (14 octombrie). După ce a zdrobit rezistența ferdinandistă din Prejmer, la 28 octombrie, domnul Moldovei și-a așezat tabăra sub zidurile Brașovului, în imediata apropiere a limitei de bătaie a tunurilor cetății, începînd asediul. Pentru a domina orașul și a asigura artileriei sale o eficacitate maximă, voievodul român a dispus ocuparea înălțimilor din jurul orașului de la poalele Tîmpei. La 29 octombrie fortul de lemn de pe dealul Straja a fost cucerit, garnizoana acestuia capitulînd. Acest prim succes a fost adus de îndată la cunoștința bistrițenilor pentru a-i înspăimînta.

Față de situația creată, la 1 noiembrie Ștefan Mailat, comandantul garnizoanei Brașovului, a acceptat să înceapă tratativele, oferind domnului Moldovei 6 000 de florini pentru răscumpărarea prizonierilor și 5 000 pentru ridicarea asediului. Prin acordul încheiat două zile mai tîrziu, Țara Bîrsei și Țara Făgărașului recunoșteau protecția Moldovei.

După supunerea Țării Bîrsei, Petru Rareș s-a întors la Prejmer, intenționînd să se îndrepte prin Rupea spre Mediaș. Aflîndu-i intențiile, Sighișoara s-a închinat, astfel că, renunțînd la marșul spre nord, domnul s-a îndreptat spre Suceava, unde a ajuns la jumătatea lunii noiembrie [91].

Înfrîngerea împotrivirii ferdinandiste din Bistrița devenise, din necesitatea întăririi și extinderii controlului domnului Moldovei în Transilvania, de stringentă actualitate. Bazîndu-se pe făgăduielile ferdinandiștilor și sprijinindu-se pe fortificația străjuită de 13 turnuri, înconjurată de un șanț cu apă provenită direct din rîul Bistrița ce traversa localitatea, bine aprovizionată cu arme, muniții și hrană, avînd la dispoziție un mare număr de mercenari, sașii bistrițeni au rezistat asediului trupelor moldovene aproape un an de zile (18 iulie 1529—14 iulie 1530).

Deși patriciatul săsesc din Bistrița se împărțise în două tabere — ferdinandiștii și partizanii lui Ioan Zápolya —, românii moldoveni nu au reușit să speculeze această disensiune, orașul arătîndu-se unit în fața asediatorilor. Unitatea asediaților fusese stimulată chiar de Zápolya, aliat al domnului Moldovei, care, în secret, le ordonase să reziste cît mai mult [92]. Politica sa duplicitară, menită să-l îndepărteze pe Rareș din Transilvania, cointeresa astfel ambele partide în rezistența cetății. Evenimentele — asalturi și contraatacuri parțial izbutite, punctate de perioade scurte de armistițiu — s-au succedat în același mod pînă la jumătatea anului 1530, cînd, datorită modificării sensibile a configurației politice a Transilvaniei, Bistrița a hotărît capitularea.

În condițiile în care în Transilvania ferdinandiștii fuseseră înfrînți — rezistînd doar la Sibiu —, pierzîndu-și astfel orice speranță de ajutor [93], încon-

[90] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 69.
[91] Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 52.
[92] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 424.
[93] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 72; I. K. Schuller, *Das Bündnis Johann Zápolya's mit König Franz I. von Frankreich*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", SN, II (1855), p. 322.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

juraţi de un adversar tenace, ale cărui forţe erau mereu împrospătate cu detaşamente venite de peste munţi, Christian Baumgartner şi Thomas Werner, conducătorii bistriţenilor, s-au văzut nevoiţi să capituleze la 14 iulie. Tratatul de pace perfectat la Rodna, la sfîrşitul lunii octombrie 1530, stipula: acceptarea de către oraş a suzeranităţii Moldovei, tradusă prin plata unui cens anual şi obligaţia aprovizionării Ungurașului şi Ciceului; oraşul îşi păstra autonomia internă, în schimb întreaga vale a Rodnei devenea parte nemijlocită a Moldovei.

Stăpînind Ciceul, Cetatea de Baltă, Rodna, Ungurașul, cu cele peste o sută cincizeci de sate ce formau domeniile lor, întinzîndu-şi „protecţia" asupra scaunelor secuieşti, Ţării Bîrsei şi Ţării Făgăraşului, controlînd văile Tîrnavelor, Petru Rareş avea în acel moment motive să aspire la extinderea suveranităţii sale asupra întregii Transilvanii. Dacă se ţine seama că, la 29 august 1530, Vlad Înecatul se instalase pe tronul Munteniei cu ajutorul său (ulterior i-a devenit ginere), se poate afirma că cele trei state române se aflau la acea dată sub directa influenţă a lui Petru Rareş. Prin prisma aspiraţiilor sale spre libertate şi consolidarea unui stat care să cuprindă cea mai mare parte a teritoriilor locuite de români, în contextul realităţilor şi mentalităţilor epocii sale, Petru Rareş se înfăţişa ca un adevărat domn unificator, impunîndu-şi în istoria naţională locul meritat de domn precursor al lui Mihai Viteazul.

Campania din anul 1531. Asigurat în privinţa Transilvaniei, avînd o oştire numeroasă şi bine antrenată în executarea incursiunilor şi a asediului, cu o artilerie puternică, domnul moldovean a considerat că poate redeschide problema Pocuţiei. A încercat, iniţial, să obţină şi acordul Porţii şi un eventual sprijin armat, prezentîndu-l pe regele Sigismund drept „hain" şi aliat „cu fratele său Ferdinand", cerînd sultanului să poruncească tătarilor să-l sprijine în expediţia militară ce o pregătea [94]. Nu a obţinut însă decît acordul tacit al lui Süleyman Kanunî.

Zălogită — după cum s-a arătat anterior — de regele polon Vladislav Jagello lui Petru Mușat în 1388 pentru 3 000 de ruble, Pocuţia a constituit obiect de dispută între Moldova şi Polonia pe tot parcursul istoriei medievale. Petru Rareş a preluat litigiul, vechi deja de un veac şi jumătate, de la înaintaşii săi [95]. Făcînd un istoric al conflictului, cronicarul polon Martin Bielski recunoştea străvechea locuire românească a teritoriului în litigiu [96].

În vremea lui Petru Rareş existau în Pocuţia 13 oraşe şi tîrguri şi cîteva sate locuite atît de ruteni, cît şi de moldovenii care se conduceau după *jus valachicum*. Religios, ţineau încă de Moldova, unde preoţii lor erau hirotonisiţi [97]. Îmbinînd lupta armată cu diplomaţia, Rareş declara regelui polon în 1531: „acum avem nevoie de ţara aceasta; de aceea am luat-o de la Domnia Ta, pentru că *ne este adevărată şi legiuită moşie (s.n.)*. Acum noi nu voim ca Domnia Ta să ne arăţi ameninţări. De aceea te rugăm pe Domnia Ta ca pe un bun prieten, pentru bună vecinătate, să ne-o hărăzeşti pentru că ştim sigur că

[94] M. A. Mehmed, *Documente*, p. 17.

[95] I. Corfus, *Activitatea diplomatică în jurul conflictului dintre Petru Rareş şi Polonia*, în Rsl, X (1964), p. 315—339; M. Neagoe, *Cîteva observaţii critice în legătură cu bătălia de la Obertyn*, în SMMIM, 4—5 (1971—1972), p. 96—104.

[96] Martin Bielski, *op. cit.*, p. 168.

[97] Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

țara aceea a Pocuției ține de Moldova; de aceea am luat-o" [98]. De altfel, locuitorii ei, mărturisesc documentele vremii, „aproape toți aleargă la el (la Petru Rareș — *n.n.)* și i se supun cu bucurie, iar el îi primește și-i tratează bine" [99].

Cauza principală a conflictului cu Polonia din 1531 a constituit-o deci dorința lui Petru Rareș de a rezolva, în interesul țării sale și în limitele dreptului feudal în vigoare, spinoasa problemă a Pocuției. „Văzînd Pătru vodă că cu rugăminte nu se poate scoate moșiia sa, gîndi cu sabia să o ia"; aceasta a fost pricina — explică cronicarul Ureche — „a războiului cu leșii" [100]. Folosind ca pretext oprirea solilor moldoveni în drum spre marele cneaz al Moscovei și tulburările de graniță produse de Otto de Chodcza, staroste de Halici, Snyatin și Colomeea, la sfîrșitul lunii noiembrie 1530 cavaleria Moldovei, în frunte cu voievodul, a început marșul din zona Botoșani, unde fusese concentrată oștirea sa, și, la 8 decembrie, a trecut granița cu Polonia [101]. După o înaintare rapidă, executată pe timp de iarnă, în numai două zile cea mai mare parte a Pocuției, cu principalele sale tîrguri și cetăți, printre care Snyatin și Colomeea, a fost ocupată, succesul datorîndu-se, în primul rînd, realizării surprinderii adversarului. Considerînd obiectivul politico-strategic atins, Rareș a lăsat teritoriul pocuțian în paza a 12 garnizoane moldovene care însumau circa 1 400 de oșteni și s-a întors la Suceava. Vestea despre succesul rapidei expediții moldovene s-a răspîndit cu iuțeală, ea ajungînd la curtea lui Ferdinand de Habsburg la 22 decembrie 1530 [102].

În fața faptului împlinit și ca urmare a zvonurilor privind complicitatea Porții pentru acțiunea întreprinsă de Rareș, regele Poloniei s-a plîns sultanului; pus în situația de a-și preciza în mod oficial poziția și de a fi acuzat că nu respectă armistițiul recent încheiat, Süleyman a dezavuat, în fața solului Jan Ocieski, expediția militară a domnului Moldovei în Pocuția [103]. Nici atitudinea sultanului, nici amenințările lui Sigismund I nu l-au putut determina însă pe Rareș să-și retragă garnizoanele din teritoriul aflat sub controlul său.

În această situație și contînd pe neutralitatea Porții, polonii au trecut la pregătirea contraofensivei, misiune încredințată de rege celui mai bun general al său — Jan Tarnowski, palatinul Galiției [104]. Pornit la 5 iulie 1531 din Liov în fruntea unei armate de circa 6 000 de mercenari (peste 4450 călăreți, restul pedestrași, cu 12 tunuri), Tarnowski și-a stabilit cartierul general la Rohatyn. O grupare polonă de 1600 de călăreți a reușit să respingă trupele lăsate de Rareș în Pocuția, după o dîrză rezistență a garnizoanei de la Gwozdziec.

Riposta voievodului Moldovei a fost promptă; la numai două săptămîni, strîngînd o oaste „în jur de 20 000" [105] de luptători și înzestrînd-o cu întreaga artilerie capturată la Feldioara (50 de tunuri), Rareș a pornit spre Pocuția. El avea informații asupra efectivelor reduse de care dispunea Tarnowski și, în consecință, sconta pe o victorie rapidă și relativ ușoară. Dacă se ține seama

[98] N. Iorga, *Scrisori domnești*, Vălenii de Munte, 1912, p. 48.
[99] P. P. Panaitescu, *Petru Rareș și Moscova*, extras din *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 11.
[100] Ureche, *Letopisețul*, p. 150.
[101] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 5—6; A. Veress, *op. cit.*, p. 216—217.
[102] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 73; vol. XV/1, p. 360.
[103] *Călători străini*, vol. I, p. 307; *Petru Rareș*, p. 120.
[104] Șt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 55.
[105] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 79; R. Rosetti, *op. cit.*, p. 343.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

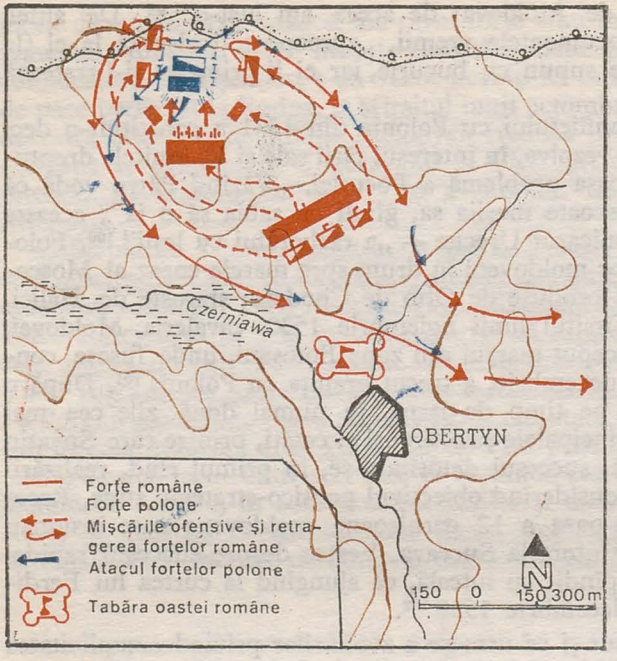

BĂTĂLIA DE LA OBERTYN (22 AUGUST 1531

de necesitatea menținerii unor garnizoane puternice în posesiunile din Transilvania și de informația cronicarului polon Bielski, potrivit căreia domnul a luat sub arme oameni direct „de la plug", rezultă că oastea cu care a intrat în Pocuția, pe la mijlocul lunii august 1531, cuprindea, pe lîngă curtenii și lefegiii domnești, cetele pîrcălabilor și ale boierilor, și un număr de țărani chemați sub steaguri din părțile nordice ale Moldovei în scopul întăririi pedestrimii [106].

Planul de operații al domnului român a prevăzut desprinderea de grosul corpului expediționar a unei grupări de 6 000 de oșteni, condusă de pîrcălabii de Hotin și Cernăuți, Vlad și Toma Barbovschi, care, acționînd ca avangardă, aveau misiunea să ocupe cea mai importantă fortăreață a Pocuției, Gwozdziec[107]; era o acțiune riscantă, căci, luptînd la mare distanță de forțele principale, cărora trebuia să le deschidă drum, acest corp de oaste se expunea loviturilor forțelor polone aflate în zona de concentrare de la Rohatyn. Cu toată rapiditatea și violența atacului executat, trupele moldovene n-au reușit să ocupe fortăreața; mai mult, în timpul împresurării cetății, drumurile de retragere le-au fost interceptate de avangarda de călăreți a lui Tarnowski cînd grosul oștirii acestuia a trecut Nistrul pe la Koropiec (18 august), situația avangărzii moldovene devenind critică. La 19 august 1531 ea a fost atacată decisiv de trupele lui Tarnowski și a reușit să se retragă cu greutate, înregistrînd mari pierderi (circa 1/3 din efective).

După succesul militar obținut la Gwozdziec, Tarnowski și-a fixat tabăra la Obertyn (21 august). În situația creată, Rareș a luat hotărîrea de a-și pune oastea în marș forțat spre tabăra polonă.

[106] Martin Bielski, *op. cit.*, p. 168.
[107] Z. Spieralski, *Kampania Obertynska 1531 roku*, Warszawa, 1962, p. 160—170.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În faţa impetuozităţii înaintării adversarului, Tarnowski şi-a mutat tabăra la un kilometru şi jumătate nord-vest de Obertyn [108], pe o mică înălţime, la marginea unei păduri, unde cei aproape 6 000 de ostaşi ai săi puteau opune o dîrză rezistenţă. Pentru a spori avantajele oferite de teren şi capacitatea de apărare a trupelor sale, el a dispus ca tabăra să fie înconjurată cu care legate cu lanţuri, după vechea practică husită; spre exterior, un şanţ străjuit de pari ascuţiţi alcătuia o pavăză eficace împotriva şarjelor cavaleriei. Artileria a fost orientată pe direcţia probabilă de atac a moldovenilor, iar detaşamente de călăreţi s-au dispus la cele două intrări ale taberei, pe laturile de nord şi de sud, în vederea executării unor eventuale contraatacuri. Dispozitivul adoptat şi măsurile luate de comandantul polon vădeau intenţia acestuia de a rezista cu orice preţ, în ciuda raportului de forţe defavorabil lui, şi a duce o luptă de uzură menită să macine trupele inamicului şi chiar să permită declanşarea la momentul oportun a unui contraatac hotărîtor.

De cealaltă parte, încrezător în superioritatea oştirii lui şi adept al tacticii loviturilor violente, surprinzătoare, hotărît să utilizeze artileria şi cavaleria ce-i aduseseră frumoasele izbînzi din Transilvania, Rareş a decis să declanşeze atacul înainte ca adversarul să se consolideze la teren şi să primească ajutoare. Ca şi în acţiunea precedentă, el trimisese în avangardă un corp de oaste cu efective de 10 000 de militari, sub comanda portarului Mihul, care, în seara de 21 august, a ajuns în zona Obertyn. În zorii zilei de 22 august, Petru Rareş a ordonat realizarea, la circa un kilometru nord de localitatea Obertyn, a unui dispozitiv în formă semicirculară şi declanşarea imediată a atacului. Amplasarea în grabă a artileriei în poziţii ce nu permiteau executarea unui tir precis şi introducerea în luptă a unor trupe extenuate de marşuri — în două zile străbătuseră o distanţă de 100 km, între Cernăuţi şi Obertyn—, lipsa de fermitate a unor comandanţi moldoveni, au dus la anularea superiorităţii numerice şi la sfîrşitul neprevăzut al confruntării. Se pare că voievodul, neavînd de data aceasta suficiente informaţii despre adversar, scontase că, pentru a evita încercuirea, trupele polone vor părăsi tabăra şi vor fi silite să angajeze lupta în cîmp deschis [109].

Bătălia a început printr-un duel de artilerie în care ambele părţi au suferit pierderi. Întrucît polonii nu manifestau intenţia de a părăsi tabăra întărită, Rareş a decis să desăvîrşească încercuirea. După zdrobirea unei încercări de rezistenţă a unui detaşament polon de 800 de infanterişti, sprijinit de două tunuri, o grupare română a ocupat latura dinspre pădure, pe unde se bănuia că ar putea fi direcţia de retragere a inamicului. Dislocînd aici 6000 de oameni, voievodul nu a sesizat însă că-şi slăbea centrul dispozitivului menit să protejeze artileria şi să vegheze asupra porţii principale a taberei. Aparent, polonii se aflau într-o poziţie foarte critică, fiind, aşa cum aprecia Bielski, la discreţia adversarului, iar dacă „ar fi fost moldovenii mai tari, ne-ar fi putut învinge prin foame, fără a scoate sabia din teacă" [110].

În fapt, însă, dispozitivul oastei moldovene se şubrezise simţitor, avantaj de care generalul polon a ştiut să profite. Simulînd încercarea de spargere a blocadei spre pădure, unde a trimis 1 000 de oameni, el a lovit decisiv trupele

[108] *Ibidem*, p. 171—190; P. Iovius, *Historiarum sui temporis*, tom I, Florentiae, 1550, p. 380—381.

[109] I. Ursu, *op. cit.*, p. 27—29.

[110] Idem, *Bătăliile de la Gwozdziec şi Obertyn (1531)*, extras din AARMSI, s. II, tom XXXV (1912—1913), p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

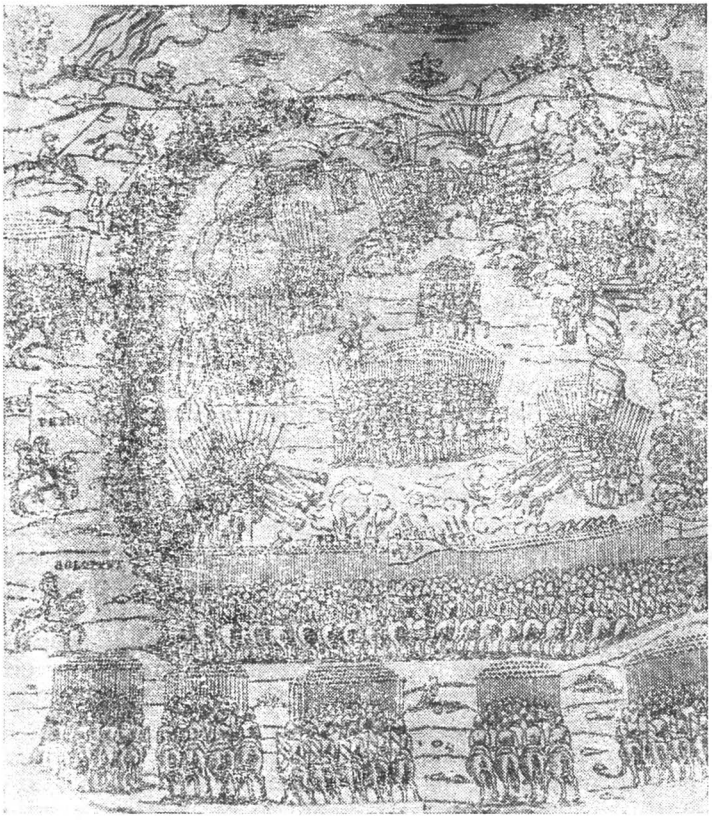

Bătălia de la Obertyn (22 august 1531), gravură din cronica lui Martin Bielski

de la centrul dispozitivului printr-o şarjă de cavalerie, care a deschis drum infanteriei. Atacul neaşteptat a avut ca efect capturarea artileriei şi replierea precipitată a trupelor lui Petru Rareş, începînd cu detaşamentul paharnicului Popescu. Deşi rănit în două rînduri, domnul român a luat măsurile necesare pentru a asigura retragerea oastei sale. După cinci ore de înfruntări sîngeroase, bătălia se termina printr-un insucces cu grave consecinţe pentru moldoveni. Pierderile oastei moldovene s-ar fi cifrat, conform unor surse polone, între 3 000 şi 7 000 de oşteni morţi pe cîmpul de luptă, cu un apreciabil număr de prizonieri, între care s-a aflat şi logofătul Toader şi vornicul Efrem Hurul [111].

Cronicarul polon Bielski califica acest deznodămînt drept o „minune"[112], care s-a datorat în principal ineficacităţii tirului artileriei moldovene şi retragerii precipitate intervenite în momentul culminant al bătăliei. Înfruntînd la scurtă vreme acelaşi adversar — un puternic detaşament polon de călăreţi care a năvălit în Moldova în februarie 1532 — acesta a fost complet nimicit. Luptînd cu vitejie, cunoscînd bine locurile, românii au demonstrat convingător că ştiu să se bată şi să învingă orice agresor care le încalcă teritoriul.

[111] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 79—80; *Călători străini*, vol. I, p. 315; *Cronicile slavo-române*, p. 184; *Relaţiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 35.

[112] M. Bielski, *op. cit.*, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Campania lui Rareş din 1531 şi bătălia de la Obertyn au demonstrat voievodului moldovean necesitatea pregătirii minuţioase a oricărei operaţii militare, evitarea dispersării forţelor şi exigenţa exploatării la maximum a cooperării între arme. Spre deosebire de campaniile întreprinse împotriva ferdinandiştilor în Transilvania în anii precedenţi, Petru Rareş a ignorat acum principiul cardinal al asigurării libertăţii de acţiune a forţelor proprii, nu şi-a constituit rezerva necesară intervenţiei în momentele critice ale confruntării, şi-a organizat în grabă dispozitivul de luptă şi, bizuindu-se excesiv pe superioritatea numerică a trupelor sale, a atacat precipitat.

Greşelile comise la Obertyn au fost, neîndoielnic, pentru Petru Rareş şi comandamentul oastei sale sursa unor preţioase învăţăminte, fructificate în luptele din anii următori.

Conflictul moldo-polon a continuat şi după Obertyn [113], resursele militare ale Moldovei fiind departe de a fi epuizate. Îngrijorat de persistenţa stării de beligeranţă polono-române, în condiţiile pregătirii de către sultan a unei noi expediţii antihabsburgice (25 aprilie — 21 noiembrie 1532), Ioan Zápolya a intervenit în calitate de mediator; cu toate insistenţele sale în vederea încheierii păcii, nu s-a putut realiza decît acceptarea de către ambele părţi a unui armistiţiu pe două luni (martie—aprilie 1532). În condiţiile date, Rareş se arăta decis să-şi apere drepturile — „chiar dacă s-ar prăbuşi toată lumea asupra mea", scria el regelui Sigismund [114].

În octombrie 1532, însă, o solie condusă de Petru Opalinski a luat drumul Istanbulului, străbătînd cu multe precauţii şi teamă de moldoveni Transilvania şi Ţara Românească [115]. După îndelungi tratative, diplomatul polon a reuşit să încheie, la 15 ianuarie 1533, „pacea veşnică"; Poarta se angaja să lichideze conflictele de graniţă ale Poloniei cu Moldova şi cu Hanatul Crimeii şi să acorde ajutor lui Sigismund I în caz de război. La rîndul lor, Jagellonii promiteau să refuze de acum înainte orice propunere de alianţă antiotomană. Prevederile tratatului vizîndu-l direct, Rareş se vedea, pe moment, pus în imposibilitatea de a mai reclama Pocuţia [116].

Campania din anul 1534. Echilibrul politic existent în Transilvania, în bună măsură graţie aportului militar al Moldovei, ameninţa însă să se rupă în urma apariţiei unui nou eveniment, deopotrivă de periculos pentru toate taberele angrenate, făţiş sau în taină, în competiţia pentru stăpînirea voievodatului: ascensiunea extrem de rapidă a condotierului Aloisio Gritti [117].

Folosind prietenia marelui vizir şi contactele cu diplomaţia polonă, prin intermediul protectorului, apoi asociatului şi într-o oarecare măsură subordonatului său Ieronim Laski, rival al lui Zápolya la mîna prinţesei Isabella [118],

[113] Ureche, *Letopiseţul*, p. 151—152.
[114] I. Ursu, *Petru Rareş*, p. 65.
[115] *Călători străini*, vol. I, p. 345—347.
[116] *Ibidem*, p. 348, 355.
[117] Aloisio Gritti era fiu nelegitim al dogelui Veneţiei. Ambiţios, inteligent, diplomat iscusit şi bun oştean, plecat să-şi încerce norocul la Poartă, el a fost lăsat de Süleyman, în octombrie 1529, la Buda, în calitate de consilier şi ca supraveghetor al lui Zápolya. Pentru evenimentele anului 1534 şi pretendenţa lui Aloisio Gritti vezi A. von Gévay, *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte in XVI. und XVII. Jahrhundert Gesandtschaft 1534.*, Wien, 1839, p. 46—116.
[118] *Călători străini*, vol. I, p. 300.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acesta a ajuns, în 1530, să dețină funcția de tezaurar suprem și guvernator al Transilvaniei. În calitatea sa de slujbaș al Porții, Gritti a fost utilizat de sultan pentru menținerea lui Zápolya în sfera de influență otomană, precum și la tratativele cu Ferdinand de Habsburg, fiind trimis în 1532 la Buda în vederea discutării condițiilor păcii [119]. Influența lui Gritti a crescut atît de mult încît Ioan Zápolya a fost nevoit să-l recunoască ca „marele nostru vizir, cel drept, Aloisio Gritti, fiu de bei, stăpînitorul țării ungurești" [120]. Consolidarea poziției sale în Ungaria a avut loc în contextul angajării Porții în războiul cu Iranul (vara anului 1533). Rechemat la Istanbul, el a primit din partea sultanului o misiune de maximă importanță: să asigure spatele noului front de luptă otoman prin mijlocirea păcii între Zápolya și Ferdinand de Habsburg [121], să mențină prin orice mijloace liniștea și ordinea în Ungaria și în Transilvania. Profitînd de această misiune, Gritti a încercat în 1534 să-și concretizeze planul care prevedea dobîndirea rangului de guvernator al Ungariei și constituirea sub sceptrul său a unui „regat" al Daciei, prin reunirea Transilvaniei, Moldovei și Munteniei [122]. Intuind țelurile venețianului, Petru Rareș a informat atît pe imperiali, cît și pe Ioan Zápolya, luînd hotărîrea conjugării tuturor eforturilor românești în vederea contracarării acestor intenții. În martie 1534 o solie condusă de Georg Reicherstorffer propunea domnului Moldovei o alianță împotriva lui Gritti [123], pentru ca, o lună mai tîrziu, Rareș să solicite și el același lucru sibienilor și lui Ștefan Mailat, voievodul Transilvaniei [124], reușind să provoace ridicarea în masă a transilvănenilor. Numai o primejdie iminentă îl putea face pe principele moldovean și pe asociatul său muntean Vlad Vintilă să nesocotească cererile Porții [125], să facă totul pentru eșuarea misiunii unui demnitar al acesteia, cum a fost Aloisio Gritti, să atace și să ucidă un reprezentant al sultanului și numeroși soldați otomani. Risc deosebit în condițiile în care Rareș nu-și refăcuse forțele după conflictul cu Polonia, Vlad Vintilă încă nu-și consolidase domnia, iar pentru Zápolya, Poarta reprezenta unicul sprijin eficient în lupta cu Habsburgii.

Misiunea încredințată de sultan lui Gritti prevedea deplasarea sa la Buda unde urma să reprezinte interesele Porții, mediind conflictul dintre cei doi „regi" rivali. Cu complicitatea marelui vizir Ibrahim însă, protectorul său care i-a pus la dispoziție o importantă escortă, el a amînat îndeplinirea mandatului, căutînd, în absența sultanului, să-și încerce norocul în țările române. Părăsind la 18 iunie Constantinopolul, după ce a traversat Țara Românească, s-a îndreptat nu spre Ungaria, ci spre „Mediaș, oraș din centrul Transilvaniei" [126].

Evoluția evenimentelor lasă să se întrevadă că în contracararea intențiilor lui Gritti domnii români au procedat de comun acord, conform unui plan prestabilit. Avînd o atitudine duplicitară, ei au reușit, întreținîndu-i iluzia că-i vor pune la dispoziție contingente militare, să-l atragă tot mai adînc în interiorul spațiului românesc și să-i taie astfel orice legătură cu garnizoanele

[119] *Ibidem*, p. 321, 326.
[120] *Documente turcești*, vol. I, p. 18.
[121] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 187; idem, *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanuni, după unele documente turcești inedite (1533—1534)*, în SMIM, VII (1974), p. 106—109.
[122] *Călători străini*, vol. I, p. 250—253, 327, 356.
[123] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 83.
[124] R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 71.
[125] Sultanul ceruse lui Petru Rareș și lui Vlad Vintilă să-l sprijine pe Gritti cu 8 000 și, respectiv, 3 000 de călăreți (*Documente turcești*, vol. I, p. 19; *Călători străini*, vol. I, p. 253).
[126] *Călători străini*, vol. I, p. 258, 327.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

otomane de la Dunăre şi din Ungaria, de la care ar fi putut solicita ajutor. Încă de la primii paşi făcuţi pe teritoriul românesc, trupele lui Aloisio Gritti au fost permanent supravegheate, întîi de oastea domnului Vlad Vintilă, apoi de detaşamentele lui Rareş, lipsindu-l de orice posibilitate de acţiune.

Autorul planului de spulberare a iniţiativei lui Gritti a fost domnul moldovean care, în faţa primejdiei, fusese recunoscut drept conducător politic şi comandant militar suprem atît de munteni cît şi de transilvăneni [127]. Vlad Vintilă nu numai că nu i-a înmînat tributul datorat Porţii, dar nu i-a acordat nici ajutorul militar promis. Mai mult, voievodul muntean a aplicat, ca în faţa unei oşti vrăjmaşe, tactica pămîntului pîrjolit încît — relatează un însoţitor al lui Aloisio Gritti — „am rămas trei zile fără provizii". Ajunşi la Piteşti, luptătorii lui Gritti au fost înconjuraţi de 4 000 de călăreţi aflaţi sub comanda spătarului Dragomir. Aici Gritti a asistat neputincios la lichidarea, din porunca domnului Vlad, a partizanilor săi munteni, logofătul Vîlcsan, pîrcălabul Stan şi sîrbul Peia [128].

Sperînd încă în sprijinul sultanului, căruia i-a cerut noi ajutoare, crezînd în continuare în sprijinul lui Rareş şi îndeosebi în susţinătorii săi „unguri", Gritti şi-a continuat drumul. Pentru a salva aparenţele faţă de Poartă, domnul Ţării Româneşti i-a dat ca însoţitori 700—800 de ostaşi călări, cu misiunea de a-i supraveghea în taină mişcările [129]. De la Tîrgovişte, fapt ce sprijină ipoteza încheierii unui prealabil acord între munteni şi moldoveni, Gritti a fost preluat de Rareş, prin logofătul său trimis special să-l întîmpine şi să-l asigure de sprijinul voievodului; astfel supravegheat, „guvernatorul" a intrat în Transilvania.

În voievodatul românesc intracarpatic revolta împotriva trimisului Porţii a izbucnit cu violenţă sub conducerea lui Ştefan Mailat şi Gothard Kún. „Cetatea munţilor" îl primea astfel pe Gritti nu ca pe un stăpîn, ci ca pe un captiv, căci „toţi au ridicat armele împotriva lui [. . .], trecătorile prin care trebuia să treacă sînt ocupate de oameni înarmaţi şi blocate cu trunchiuri mari de copaci şi [. . .] drumul spre Ungaria e închis cu desăvîrşire" [130].

În situaţia dificilă în care se găsea, veneţianul a făcut apel la singura forţă capabilă şi direct interesată să-i ofere ajutor — puterea otomană. El „trimise la Buda pe polonul Ieronim Laski [. . .] cu scopul de a mijloci cu turcii ce se aflau în armata de la Dunăre pentru paza Dunării, ca ei să coboare din vasele lor şi să vină în ajutorul lui" [131]. Solul a fost însă arestat de transilvăneni, care blocaseră drumurile de acces spre Ungaria. În faţa primejdiei răsturnării situaţiei cu ajutor otoman, Zápolya şi-a asumat, ca şi Vlad Vintilă, riscul atragerii mîniei sultanului; el a ordonat arestarea lui Laski, a liniştit garnizoana otomană din Buda şi a luat asupra sa sarcina ajutorării lui Gritti. A pornit în adevăr spre Oradea cu „o mie de călăreţi unguri bine înarmaţi", dar nu ca să-şi salveze „locotenentul". Soarta lui Gritti urma să fie decisă de atitudinea domnului Moldovei. Urmărind el însuşi unificarea „Daciei", Rareş a acţionat direct împotriva concurentului său. În momentul cheie al asedierii la Mediaş a pretendentului de către transilvănenii răsculaţi, domnul Moldovei a intervenit decisiv, trimiţînd un detaşament de 12 000 de călăreţi.

[127] *Ibidem*, p. 251, 253, 320.
[128] *Documente turceşti*, vol. I, p. 21, 24; *Călători străini*, vol. I, p. 250.
[129] *Documente turceşti*, vol. I, p. 25.
[130] *Călători străini*, vol. I, p. 252.
[131] *Ibidem*, p. 331.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Intervenţia moldovenilor a grăbit căderea oraşului, semănînd panică şi provocînd dezertarea majorităţii soldaţilor „guvernatorului". Gritti şi cei doi fii ai săi au fost decapitaţi, răspunzător de soarta lor fiind socotit de către otomani Petru Rareş [132].

Primejdia reprezentată de planurile lui Aloisio Gritti a fost aşadar înlăturată prin efortul unit al forţelor politice din cele trei ţări române, prin decisiva acţiune militară întreprinsă de oastea lui Petru Rareş. Modul identic de acţiune al domnilor români — aparenta supunere faţă de cererile Porţii, îndepărtarea celor fideli lui Gritti — arăta sultanului existenţa înţelegerii prealabile a celor trei principi bazată pe identitatea de interese. Reacţia sa a fost întîrziată însă de acelaşi element, care le-a favorizat acţiunea comună — războiul cu Iranul —, dar era limpede că ea avea să se producă.

Evenimentele politico-militare din anul 1534 — în care s-au evidenţiat deopotrivă voinţa comună a voievozilor români de a împiedica instituirea dominaţiei otomane la nord de Dunăre prin intermediul lui Aloisio Gritti, şi rolul politico-militar jucat de Rareş în lupta împotriva Porţii — consemnează un moment de afirmare a unităţii politice a spaţiului românesc. Refuzînd reconstituirea străvechii Dacii de către un străin în slujba sultanului de la Constantinopol, domnii români au acţionat sub imperiul unei necesităţi istorice ireversibile. Unitatea politică a poporului român nu se putea săvîrşi decît de el însuşi şi în propriul său folos, sub o conducere românească. Primejdia externă, perspectiva instituirii unei domnii străine de interesele poporului român s-au dovedit din nou elemente care au galvanizat lupta comună al cărei rezultat a fost afirmarea încă odată a dreptului sacru al românilor de a fi singurii stăpîni ai vetrei strămoşeşti.

MOLDOVA FAŢĂ ÎN FAŢĂ CU IMPERIUL OTOMAN (1534—1538). SFÎRŞITUL PRIMEI DOMNII A LUI PETRU RAREŞ

Avînd în faţă perspectiva unei invazii otomane de proporţii [133], Petru Rareş a luat o serie de iniţiative politice de anvergură care să-i asigure înfruntarea cu sorţi de izbîndă a acesteia. Planul voievodului moldovean a fost să creeze o largă coaliţie europeană împotriva Porţii, demersurile sale urmărind constituirea unui front antiotoman cît mai cuprinzător.

Mai întîi, negocierile pentru perfectarea unei alianţe s-au desfăşurat cu Ferdinand de Habsburg, care era conştient că „autoritatea voievodului asupra transilvănenilor este mare" [134]. Condiţiile alianţei au fost discutate, în aprilie 1535, la Iaşi, cu emisarul imperial Reicherstorffer, care a primit din partea lui Rareş şi a boierilor săi proiectul unei declaraţii de alianţă cu Ferdinand împotriva inamicilor acestuia — otomanii şi tătarii. Tratativele au continuat prin intermediul lui Grigore Rosemberger, pîrcălab de Cotnari, secretar al domnului român, şi al agentului imperial Michael Posgay [135].

[132] *Ibidem*, p. 254—255, 333—334; *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 96.

[133] *Documente turceşti*, vol. I, p. 28—30; *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 104, 108; *Relaţiunea lui Paolo Giovio*, în loc. cit., p. 36.

[134] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 855—856.

[135] *Călători străini*, vol. I, p. 370.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Preconizînd o acțiune comună în Transilvania, unde se manifestau în continuare tendințele potrivnice lui Ferdinand de Habsburg, Rareș se angaja să participe cu 20 000 de oșteni cu condiția ca la comanda forțelor imperiale să se afle ruda sa, Balthazar Banffy [136]. În același timp, domnul moldovean solicita tunuri și muniție pentru completarea artileriei și sporirea capacității de luptă a oștirii sale [137]. De asemenea, Petru Rareș cerea mediația habsburgică în conflictul său cu Polonia, devenită aliata pe față a Porții. Condițiile pe care le punea la încheierea alianței reliefează grija sa de a avea asigurate frontierele nordice față de vechiul său inamic și, concomitent, de a avea sprijinul Transilvaniei în cazul invaziei otomane.

Sultanul, victorios în campania din Iran, a încercat să rupă, prin promisiuni, Moldova de alianța cu Imperiul habsburgic. Propunerile Porții prevedeau ca Rareș „să dea 6 000 de oameni în ajutorul lui Ioanisbek (Ioan Zápolya) deoarece Transilvania avea să dea 3 000 de oameni, iar Țara Românească 4 000 de oameni contra Maiestății Voastre pentru prădarea Moraviei și Sileziei — raportau solii imperiali Banffy și Pempflinger lui Ferdinand, la 31 iulie 1536 — și a făgăduit moldoveanului că, dacă va face aceasta, îl va ierta de moartea lui Gritti și că ar încuviința ca el să dobîndească pe veci pămînturile și stăpînirile pentru care se poartă război cu regele Poloniei" (Pocuția — *n.n*) [138].

Oferta Porții suna extrem de tentant, într-un moment în care Rareș, analizînd cu grijă situația politico-strategică, constata, plin de reproșuri la adresa lui Ferdinand, că „are mulți care îi sînt dușmani, anume turcul, tătarii, regele Poloniei și Ioanisbek [. . .]. Mai ales că dacă ar începe războiul nimeni nu i-ar da ajutor deoarece Maiestatea Voastră, de cînd a luat conducerea, nu i-a dat pînă acum nici un sprijin la cererile sale repetate" [139]. Neacceptînd propunerile otomane, Petru Rareș a accelerat tratativele cu Habsburgii, bazîndu-se, în mare măsură, pe influența sa în cele trei țări române [140]. Domnul considera, așadar, că o victorie a țărilor române, susținute de imperiali, era posibilă cu condiția ca Habsburgii să-l sprijine efectiv, nu numai cu promisiuni, conștient că „dacă nu va fi cineva să-mi dea ajutor, dacă voi fi părăsit de majestățile lor, atunci eu cu țara mea voi pieri, iar după aceasta și majestățile lor cu toată creștinătatea pot fi primejduite" [141].

Prin tratativele purtate la Viena de vistierul Mateiaș, Rareș promitea unei eventuale coaliții europene antiotomane 60 000 pînă la 80 000 de ostași în condițiile ridicării oștirii celei mari. Oferta sa atît de promițătoare nu a impulsionat însă curtea habsburgică să procedeze hotărît la constituirea unei largi alianțe împotriva Porții, Ferdinand suspectîndu-l pe Rareș că vrea să unifice Transilvania și Moldova [142]. Singurul ajutor efectiv pe care l-a primit Petru Rareș de la Ferdinand de Habsburg a fost intervenția acestuia pe lîngă regele Poloniei în scopul aplanării conflictului moldo-polon a cărui prelungire,

[136] *Ibidem*, p. 371.
[137] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 96.
[138] *Călători străini*, vol. I, p. 377.
[139] *Ibidem*, p. 378.
[140] Prin intermediul solului împărătesc Paul Gerendy el solicita: „15 000 de oameni, la care voi adăuga din țara mea 45 000 de oameni aleși, 20 000 ai Transilvaniei și 25 000 ai Țării Românești. Cu aceștia, cu ajutorul lui Dumnezeu, vrea el să meargă pînă la Constantinopol" *(Ibidem)*.
[141] Apud I. Ursu, *op. cit.*, p. 40.
[142] *Călători străini*, vol. I, p. 379; pericolul otoman era văzut realist de Anton Verancsics care nota: „Atîta amenințare turcii și tătarii din toate părțile Țara Românească și Moldova, și apasă asupra lor, încît chiar și Transilvania însăși atîrnă doar de un fir de păr" *(Ibidem*, p. 418).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în condițiile pregătirii de către Süleyman a unei noi campanii europene, neliniștea atît Moldova, cît și pe imperiali.

Anii 1536—1537 au înregistrat un susținut schimb de mesaje între cei doi puternici suverani, avînd ca subiect necesitatea încheierii păcii cu Moldova [143]. Cum însă cele două părți își apărau cu fermitate punctele de vedere în privința Pocuției, Ferdinand a propus, pentru destinderea cel puțin momentană a relațiilor, o soluție de compromis — încheierea unui armistițiu pe 3—4 ani. În cele din urmă Sigismund I a acceptat să negocieze problema Pocuției, fixînd ca loc al tratativelor Cracovia. Prelungite în cursul verii anului 1538, discuțiile s-au dovedit infructuoase, eșecul tratativelor consemnînd continuarea ostilității Poloniei față de Moldova.

Anul 1538 debuta pentru Moldova sub semnul dublei amenințări polono-otomane. Eforturile voievodului de a obține închegarea unei puternice coaliții antiotomane și de a rezolva pe calea tratativelor problema Pocuției nu dăduseră rezultatele dorite; ciocnirile de graniță provocate de polonі se întețeau, chiar în fața conturării ofensivei otomane asupra Moldovei. Mai mult chiar, la 6 ianuarie 1538 monarhul polon a decis să imprime un curs mai activ conflictului. Ofensiva proiectată, de fapt o demonstrație de forță, era menită să-l determine pe Rareș să renunțe la orice pretenții asupra teritoriului în litigiu. În același timp, Ioan Zápolya ducea o politică duplicitară [144]. Pe de o parte stăruia pentru aplanarea conflictului moldo-polon, pe de altă parte informa Poarta asupra politicii antiotomane a lui Petru Rareș.

În asemenea condiții, lipsit de ajutorul imperialilor, dușmănit de Ioan Zápolya și confruntat cu agresivitatea Poloniei, Petru Rareș avea să înfrunte singur șocul invaziei otomane.

Expediția împotriva Moldovei a fost hotărîtă în secret, la sfîrșitul lunii mai 1538, cînd Süleyman aflase despre încercările Habsburgilor de a organiza o largă ligă europeană antiotomană cu participarea Spaniei, Veneției, papei și chiar a Portugaliei. Fiind informat că și „moldovenii au nesocotit cu totul poruncile împărătești", deși, deocamdată, „nu se pot răscula în mod fățiș", sultanul a hotărît să preia inițiativa și să zdrobească încă în fașă coaliția pe cale de a se închega [145].

Planul strategic otoman prevedea declanșarea concomitentă a două lovituri, una înspre nord, împotriva Moldovei, și cealaltă în sud-sud-vest, în Mediterana, contra flotei aliate — 302 vase spaniole, papale, portugheze, venețiene, malteze și genoveze — comandată de genovezul Andrea Doria. La 7 iulie 1538 două grupări de forțe navale părăseau Cornul de Aur; prima, mai puțin numeroasă, s-a îndreptat spre Egipt pentru a proteja rutele comerciale ale Levantului, iar cea de a doua, cu 200 de nave de luptă și de transport, sub comanda vestitului amiral-corsar Haireddin Barbarossa, spre Adriatica. Cu armata de uscat, sultanul intenționa „printr-un mare război sfînt, iute ca șoimul, să-l prindă cu oștile sale pe voievodul vilaetului Moldova, numit Petri" [146]. Totodată, a trimis mesaje vasalului său Sahid Ghirai, hanul Crimeii, cerîndu-i să fie gata de luptă [147] ca să lovească Moldova dinspre est.

[143] *Hurmuzaki*, vol. II/1, doc. LXIX, LXXI, LXXII, LXXIV, XC, XCI, XCII.

[144] Cronicarul Macarie îl caracteriza drept „un răuvoitor care cu limba linge și cu coada lovește" (*Cronicile slavo-române*, p. 100).

[145] *Călători străini*, vol. I, p. 221, 254, 350, 478.

[146] *Cronici turcești*, vol. I, p. 221.

[147] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La 25 iulie 1538 sultanul a convocat divanul imperial la Adrianopol, unde a ţinut sfat de război. Cu această ocazie[148] a poruncit ca expediţia să fie îndreptată împotriva Moldovei, al cărei domn era acuzat că „a apucat pe calea răzvrătirii, vicleniei şi a discordiei", înţelegîndu-se în ascuns cu „duşmanii înaltei puteri", că „neglijase trimiterea haraciului" şi că făcuse şi alte „nesocotite fapte de nesupunere"[149].

Războiul fiind declarat în mod oficial, la 27 iulie au fost trimişi ceauşii beilor de Silistra, Nicopol şi Vidin pentru a construi un pod la Isaccea[150] şi a pregăti corăbiile necesare trecerii Dunării. La 7 august, în timp ce înainta spre părţile sudice ale Dobrogei, în faţa sultanului s-a prezentat o solie a lui Petru Rareş — formată din Petru Ungureanu şi traducătorul Ioanco — venită, potrivit părerii cronicarului turc Gelal-zade, să sondeze intenţiile sultanului; pe lîngă „daruri constînd în blănuri de samur şi cîţiva şoimi", aducea şi o scrisoare „ticluită cu modestie", în care domnul român îşi declara fidelitatea faţă de Poartă. Considerînd-o însă „mincinoasă şi cuprinzînd vorbe goale"[151], Süleyman i-a transmis un adevărat ultimatum: sau primeşte războiul, sau, pentru a dobîndi iertare, se va prezenta personal în tabăra sa spre a-şi justifica faptele de insubordonare. În aşteptarea deciziei voievodului, Süleyman s-a deplasat spre Babadag, unde a ajuns la 16 august. În ceea ce-l privea, Petru Rareş a rămas ferm pe poziţia de a se împotrivi prin forţa armelor invaziei Porţii. Planul său de respingere a acestei invazii s-a conturat în funcţie de informaţiile avute despre deplasarea oastei lui Süleyman şi de ameninţările străine concomitente exercitate asupra Moldovei. În mod concret voievodul a prevăzut ca, iniţial, să se blocheze şi să se respingă invaziile din nord şi est, polonă şi, respectiv, tătară, asigurîndu-şi astfel libertatea de acţiune împotriva inamicului cel mai puternic, oastea lui Süleyman. Concomitent cu acţiunile militare la frontierele nordică şi estică ale Moldovei, comandamentul român a hotărît să determine întîrzierea armatei otomane şi prin angajarea de negocieri cu solii sultanului[152]. Această măsură era absolut necesară în scopul de a obţine răgazul pentru concentrarea oastei celei mari a ţării. În faţa gravului pericol care ameninţa Moldova, domnul a chemat poporul la arme, în scurt timp adunîndu-se sub steaguri o oaste ale cărei efective, potrivit mărturiilor vremii, se ridicau la 70 000—80 000 de luptători[153].

Analiza atentă a situaţiei politico-strategice l-a determinat pe Rareş să execute manevre pe linii interioare, plănuind ca în acest mod să zdrobească pe rînd grupările de forţe ale adversarilor şi să aplice strategia războiului popular care adusese gloria Moldovei în vremea părintelui său. Oastea românească a fost concentrată în partea de nord a ţării, puternice grupări fiind dislocate în zonele Suceava, Iaşi şi Chişinău, pentru a putea interveni în direcţia pe care se deplasa oastea otomană, cît şi pentru a respinge o invazie tătară dinspre est. Intenţia voievodului român era să aplice tactica pămîntului pîrjolit, să întîrzie cît mai mult înaintarea forţelor de invazie, să le atragă în locuri

[148] Vezi itinerarul expediţiei în *Călători străini*, vol. I, p. 382—385.
[149] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 262—263, 532.
[150] *Ibidem*, p. 478.
[151] *Ibidem*, p. 222, 264, 333.
[152] *Ibidem*, p. 224, 268, 352, 412, 479.
[153] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dinainte alese şi amenajate şi să reziste pînă la sosirea pe teatrul de operaţii a ajutoarelor promise de Zápolya sau Ferdinand. A distrus „parte din drumuri, făcîndu-le mai înguste şi luînd măsurile necesare pentru a atrage oştile turceşti într-o cursă". A dat apoi ordin „să se sape şanţuri şi să se facă palisade la vadul cel mai greu de pe Jijia, la Botoşani", unde şi-a aşezat oastea în dispozitiv de luptă. „Pe o distanţă de 2—3 leghe au fost tăiate pădurile de pe deal", toate drumurile de acces fiind blocate cu trunchiuri de copaci; de asemenea, au fost săpate adăposturi pentru luptătorii săi şi amenajate „locuri ideale de ambuscadă" [154].

Războiul de apărare susţinut de români a debutat favorabil, prin succesele obţinute de ei la frontierele de nord şi de est. Un detaşament de avangardă tătar a fost zdrobit la Ştefăneşti, iar înaintarea armatei polone de invazie s-a izbit de rezistenţa garnizoanei Hotinului. Obţinerea securităţii spre frontiera nordică a fost decisiv asigurată prin succesul negocierilor angajate cu Polonia, Petru renunţînd la pretenţiile asupra Pocuţiei.

Odată încheiată pacea cu polonii [155], domnul român şi-a putut îndrepta efortul în vederea rezistenţei antiotomane. În Transilvania, oastea ţării a fost mobilizată şi concentrată la Breţcu sub comanda neobositului luptător antiotoman Ştefan Mailat, cu misiunea de a respinge o eventuală tentativă otomană de a pătrunde la vest de munţi. În acest fel a fost asigurată şi securitatea dinspre vest a Moldovei [156].

Apreciind că poate conta pe neutralitatea Poloniei şi pe sprijinul tacit al vecinului de la vest, Petru Rareş şi-a îndreptat întreaga atenţie asupra opririi înaintării oastei otomane, care trecuse Dunărea pe la vadul Obluciţei, unde fusese construit un mare pod, la 21 august 1538 [157].

Uriaşa armată duşmană — 200 000 de luptători şi auxiliari — s-a desfăşurat iniţial pe cîmpia „Kahve" (Cahul). Aici Süleyman a stabilit itinerarul şi modul de deplasare pe teritoriul de la nordul lacului Cahul, Iezerul Roşu, spre Prut, în apropierea căruia timp de cîteva zile oastea otomană a fost cantonată „la tîrguşorul numit Vitol" [158]. Trecînd Prutul pe un pod construit de luptătorii subaşului Sinan (viitorul mare arhitect Mimar Sinan) în locul celui distrus de români, otomanii au început traversarea rîului la 31 august şi au ocupat tîrgul Fălciu [159]. Oastea tătărască a trecut şi ea rîul, îndreptîndu-se spre Iaşi [160].

În faţa superiorităţii covîrşitoare a duşmanilor, care ocupaseră trei sferturi din ţară, avînd de ales între riscul unui război pustiitor, cu puţine şanse de izbîndă, şi angajarea de negocieri cu sultanul, marea boierime a optat pentru cea din urmă soluţie. În aceste condiţii Süleyman a hotărît să înainteze direct asupra Sucevei, structurînd uriaşa sa oştire pe două coloane. Grosul armatei, aflat sub comanda lui, s-a deplasat pe comunicaţiile de la vest de rîul Siret, iar oastea tătară însoţită de corpuri otomane s-a îndreptat spre Botoşani, destinînd un detaşament urmăririi şi capturării voievodului [161], care, cu oştenii

[154] *Ibidem*, p. 225, 254, 268, 352, 480.
[155] *Călători străini*, vol. I, p. 388; I. Corfus, *op. cit.*, p. 9.
[156] *Călători străini*, vol. I, p. 412.
[157] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 256, 479, 534.
[158] Vitoleşti sau Vitolteşti, pe stînga Prutului, în dreptul Fălciului; *Cronici turceşti*, vol. I, p. 226, 254, 266, 352, 411.
[159] *Ibidem*, p. 254, 265, 267, 479, 534.
[160] *Ibidem*, p. 227, 254, 351, 411.
[161] *Ibidem*, p. 228, 254, 353, 480.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rămaşi alături de el, s-a repliat spre Hotin [162]. La jumătatea lunii septembrie 1538 sultanul intra fără luptă în capitala Moldovei.

Potrivit cronicarului otoman Mustafa Gelal-zade, scopul urmărit de expediţia militară condusă de Süleyman în Moldova „ a fost acela de a o alipi împărăţiei" [163]. O asemenea hotărîre era însă riscantă, sultanul dîndu-şi seama că aplicarea ei ar fi provocat ridicarea generală la luptă a populaţiei româneşti, declanşînd concomitent ostilitatea Poloniei şi chiar o eventuală alianţă polono-habsburgică [164] În consecinţă, el a acceptat o soluţie de compromis, propusă de factorii de decizie români. Sfatul ţării, întrunit în grabă la Badeuţi, a cerut, prin solul Trifan Ciolpan, ca domn pe protejatul sultanului, „Cetne", prezentat drept „fiul voievodului Ştefan" [165].

Voievodul Rareş, părăsit de marea boierime, s-a refugiat împreună cu familia şi colaboratorii săi în Transilvania. În urma tratativelor purtate la Suceava, Moldova îşi păstra existenţa autonomă, evitînd transformarea în paşalîc, iar Poarta obţinea angajamentul că ea nu se va alătura vreunei coaliţii antiotomane. În orice caz, rezistenţa opusă invaziei a împiedicat supunerea Moldovei şi înglobarea ei Imperiului otoman. Ţara îşi putea alege domnul ei, vechile „ahidname" rămîneau în vigoare, statuîndu-i autonomia.

Dar integritatea teritorială a Moldovei a fost ştirbită. Pentru a diminua capacitatea de apărare şi a avea astfel „întotdeauna mîna sa asupra grumazului acelei ţări" [166], Süleyman a smuls „un ţinut de mărimea unui sangeac" [167]. Hotarul noii posesiuni otomane pornea de la Prut, din dreptul Fălciului, pînă la Turla (Nistru), cu marginea sudică pe Dunăre, „de la Prut pînă la hotarul Chiliei" [168], răpindu-se Moldovei cetăţile Tighina şi Ciubărciu. La început a format, împreună cu Chilia, sangeacatul de Cetatea Albă; ulterior însă, teritoriile dependente de Tighina s-au constituit într-un sangeacat de Bender („poartă"). Din punct de vedere geografic, asupra întregului ţinut din partea de sud a Moldovei dintre Prut şi Nistru, înglobat în Imperiul otoman, s-a extins numele de Bugeac (în traducere „colţ" sau „unghi") [169]. Avînd o mare importanţă strategică, acest spaţiu a fost împînzit cu garnizoane otomane [170]. Otomanii au ridicat în Bugeac două cetăţi puternice, ambele la răsărit de rîul Prut, deci în afara teritoriului rămas Moldovei. Cetăţile apar în cronici sub numele „Berudcin şi Falcin", sau „Cein şi Celcein", probabil Tobacul şi Ismailul pe Ialpug atestate arheologic în această perioadă, ultimul amintit la 1597 cu ocazia distrugerii bazelor otomane de către Aron Vodă ca „nou construit pe pămînt românesc" trebuind „restituit ţării Moldovei cu pămîntul şi cu oamenii" săi [171]. Au fost, de asemenea, extinse fortificaţiile Tighinei şi ale Chiliei [172]. Ca măsură complementară sultanul a interzis domnilor Moldovei

[162] *Ibidem*, p. 280; *Cronicile slavo-române*, p. 99.
[163] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 229, 254, 354; *Călători străini*, vol. I, p. 385.
[164] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 269.
[165] *Ibidem*, p. 270. „Cetne", de fapt Ştefan, era fiul lui Alexandru, mort în 1496, deci nepot de fiu al lui Ştefan cel Mare.
[166] *Ibidem*, p. 230—231.
[167] *Ibidem*, p. 536.
[168] I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuţi, 1923, p. 103—104, 189, 255.
[169] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 189.
[170] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 270.
[171] *Ibidem*, p. 230; C. C. Giurescu, *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene*, Bucureşti, 1967, p. 295.
[172] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 270.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

HARTA POLITICĂ A EUROPEI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să ridice fortificații de-a lungul noului hotar care pornea de la Prut, din dreptul Fălciului, tăia Ialpugul (nord de Javgur), Cogălnicul (sud de Grădiște), Botna la Sălcuța, urmînd pe la Bulboba spre apa Bâcului, la hotarele Orheienilor, de unde se îndrepta spre Nistru. Pentru a consolida stăpînirea asupra acestui bastion nord-dunărean, Süleyman însuși a lăsat aici „un număr de ostași și s-au adus muniții. În vederea îndestulării acestora, s-au înființat locuri de aprovizionare în Rumelia" [173]. A favorizat totodată instalarea aici a tătarilor de dincolo de Nistru aparținînd hoardelor Edissan, Orak, Orumberg, Ismail-Canesi, care în scurt timp au întemeiat peste 300 de auluri, impunînd satelor românești controlul subașilor și al unui voievod al „satelor mării" (Iali-Agasi).

O altă măsură menită să limiteze, în timp, autonomia Moldovei a fost, pe lîngă răpirea Bugeacului, instalarea la Suceava, oficial pentru pază, în fapt pentru supravegherea voievodului, a unei gărzi de 500 de ieniceri. Domnului i s-a pretins totodată să se prezinte personal, din doi în doi ani, la Istanbul pentru predarea haraciului și reînnoirea legămîntului de vasalitate. Moldova a continuat să se bucure de autonomie internă; pe plan extern însă ea urma să se încadreze în limitele impuse de statutul de vasalitate, decurgînd din noua convenție româno-otomană încheiată la Suceava de Süleyman Kanunî cu factori politici de decizie ai Moldovei în prezența cărora — potrivit lui Ibrahim Pecevî — „s-au scris acte cu condiții și obligații" [174].

Sultanul și-a însușit tezaurul țării, descoperit, din însărcinarea sa, de imbrohorul (comisul împărătesc — *n.n.)* Husein aga [175], tezaur de o mare valoare, constînd în monede de aur și argint, podoabe, obiecte de îmbrăcăminte, cărți și arme scumpe, printre care și săbiile lui Ștefan cel Mare, expuse astăzi la Muzeul Topkapî din Istanbul [176]. Era o grea lovitură dată domniei, căreia i se răpise o mare parte din forța economică. La 22 septembrie 1538 sultanul a dat semnalul retragerii armatei sale din Moldova, data de 29 octombrie 1538, cînd a ajuns la Adrianopol, marcînd sfîrșitul campaniei [177].

Rezultatul general nefavorabil pentru Moldova al războiului de apărare desfășurat în 1538 s-a datorat nu atît disproporției de forțe între beligeranți, cît lipsei de sprijin din partea marilor boieri și ostilității fățișe sau ascunse a puterilor învecinate. Obligat să-și disperseze atenția în trei direcții — către nord împotriva polonilor, la est împotriva tătarilor și spre sud împotriva otomanilor —, în pofida faptului că și-a întocmit un plan de campanie chibzuit, Petru Rareș a fost nevoit, în cele din urmă, să cedeze domnia pentru a salva țara. În momentul culminant al confruntării armate, cînd urma să se desfășoare bătălia hotărîtoare, comandamentul politico-militar românesc s-a scindat. O parte, în frunte cu voievodul, a susținut angajarea fără rezerve a luptei și alungarea peste frontiere a dușmanului. O altă parte — între aceștia documentele păstrează numele lui Mihu și Trotușan —, scontînd un rezultat nefavorabil al bătăliei, a cerut angajarea de negocieri cu sultanul, scopul urmărit fiind evitarea înfrîngerii și în această perspectivă a dispariției clasei conducătoare românești. Desigur, în calculele acestei din urmă tabere au intrat și considerente de clasă — păstrarea privilegiilor marii boierimi —, ea fiind gata să accepte știrbirea libertății țării în schimbul salvării propriei existențe.

[173] *Ibidem.*
[174] *Ibidem*, p. 481.
[175] *Ibidem*, p. 254, 354; *Cronicile slavo-române*, p. 103.
[176] A. Decei, *op. cit.*, p. 189.
[177] *Călători străini*, vol. I, p. 385.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oricum divergența ivită în cadrul comandamentului român în ajunul bătăliei hotărîtoare a avut o influență negativă asupra deznodămîntului războiului de apărare. Voievodul Petru Rareș a fost nevoit să se îndrepte spre Transilvania, însoțit de oșteni credincioși, iar amestecul Porții în treburile interne ale Moldovei s-a accentuat.

Dar desfășurarea războiului de apărare din 1538 mai ilustrează o altă realitate istorică de netăgăduit. Sultanul, aflat în fruntea unei oștiri uriașe chiar pe teritoriul Moldovei, a fost nevoit să accepte angajarea de negocieri cu „sfatul țării", să recunoască acestuia caracterul de organ suprem de conducere statală și dreptul lui de a alege noul domn. Imposibilitatea de a „cuceri prin sabie" Moldova în 1538 este un rezultat direct al ridicării la oaste a întregii țări, sultanul fiind pus în situația de a renunța la ceea ce fusese scopul principal al campaniei sale: înglobarea țării românești de la est de Carpați în Imperiul otoman.

Încă o dată poporul român dovedea că numai rezistența hotărîtă în fața invadatorilor, curajul și îndrăzneala de a se opune agresorului au asigurat supraviețuirea țării românești de la est de Carpați.

NOI INIȚIATIVE ȘI DEMERSURI POLITICO-DIPLOMATICE ROMÂNEȘTI PENTRU REALIZAREA UNEI TRAINICE COALIȚII ANTIOTOMANE

Cei doi ani scurși pînă la revenirea pe tronul Moldovei a lui Petru Rareș (19 februarie 1541) au constituit o perioadă în care orientarea antiotomană a țării românești de la est de Carpați s-a manifestat în continuare. Ea era reclamată obiectiv de necesitatea de a lărgi autonomia Moldovei și de a recupera teritoriul acaparat de Poartă.

Domnul urcat pe tron în 1538, Ștefan al V-lea — căruia o pustiitoare invazie de lăcuste cu grave consecințe economice i-a adus cognomenul de Lăcustă —, nu s-a putut sustrage, în pofida protecției Porții, intereselor fundamentale ale țării pe care o cîrmuia. Între acestea, eliberarea teritoriului smuls de otomani — Bugeacul — se impunea pe primul plan ca o condiție a stabilității domniei [178]. De asemenea, urmărind țelurile politicii unificatoare a predecesorului său, Petru Rareș, el a căutat să readucă la Moldova domeniile transilvănene, răpite în noua conjunctură politică de Ioan Zápolya, reușind — în contextul ridicării la luptă a transilvănenilor pentru transformarea voievodatului într-un principat independent sub conducerea voievodului român Ștefan Mailat — să-și impună protectoratul asupra Bistriței [179].

Manevrînd cu abilitate în hățișul complicatelor relații internaționale, asigurîndu-și neutralitatea Poloniei și habsburgilor, Ștefan Lăcustă a deschis războiul cu Poarta, deși se afla sub permanenta supraveghere a unui detașament otoman lăsat la Suceava în baza convenției încheiate cu factorii de decizie moldoveni.

Acțiunea a debutat prin atacarea gărzii otomane care transporta la Istanbul pe boierii moldoveni fugari în Polonia, predați acum de regele Sigismund I

[178] I. Nistor, *op. cit.*, p. 107.
[179] *Călători străini*, vol. I, p. 419—420.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sultanului [180], şi prin nimicirea unei tabere otomane aflată pe teritoriul ţării. Detaşamente militare româneşti au întreprins apoi un atac în Bugeac — în vara anului 1540 —, răspîndind panică în garnizoanele otomane de la Chilia, Tighina şi Cetatea Albă [181]. Acţiunea avea scopul legitim să reafirme stăpînirea Moldovei asupra teritoriului răpit şi şi-a atins obiectivul. Teama comandanţilor militari otomani din Bugeac de o intervenţie în forţă a voievodului moldovean i-a făcut să solicite grabnic la Istanbul un ajutor de 5 000 — 6 000 de soldaţi.

O altă direcţie urmărită în politica externă de Ştefan Lăcustă — moştenită de la predecesorul său — a fost încadrarea Moldovei într-un sistem de alianţă european îndreptat împotriva pericolului reprezentat de Imperiul otoman. Sprijinul diplomatic sau militar extern era necesar nu doar pentru a compensa disproporţia de forţe faţă de Imperiul otoman în cursul angajării ostilităţilor cu acesta, dar şi pentru a putea reveni la politica predecesorilor de afirmare a autorităţii proprii în Transilvania şi Muntenia.

Interesele contradictorii ale Poloniei şi Imperiului habsburgic — la rîndu-le interesate în dominarea spaţiului românesc — au făcut să eşueze încercările lui Ştefan Lăcustă de impulsionare a unei alianţe generale antiotomane [182].

Domnia lui Ştefan Lăcustă nu a reprezentat aşadar o abatere de la politica tradiţională a Moldovei, strălucit ilustrată anterior de Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. Libertatea şi integritatea ţării, precum şi închegarea unei uniuni de luptă a întregii statalităţi româneşti s-au dovedit a fi neabătut prezente în evoluţia istorică a Moldovei, reflectînd interesele fundamentale ale întregului popor român.

Deznodămîntul domniei sale (decembrie 1540) a fost grăbit de ştirea întoarcerii în Moldova a lui Petru Rareş. La 19 februarie 1541 Rareş a intrat în Suceava reluîndu-şi tronul şi sceptrul spre marea bucurie a celor mulţi: „Şi multă bucurie şi veselie era tuturora — spune Ureche —, că toţi îl iubiia ca pre un părinte al său şi era bucuroşi toţi de venirea lui căci li să supărase de amestecăturile ce să aţîţasă în ţară şi de răotatea acelor lei cumpliţi şi fără suflet" [183].

Voievodul a inaugurat la reîntoarcerea în ţară o politică autoritară, eforturile sale direcţionîndu-se pe plan intern către o centralizare sporită a puterii de stat, menită să asigure creşterea forţei şi stabilităţii domniei. Consolidîndu-şi domnia, voievodul s-a putut consacra atingerii obiectivului central al politicii externe a Moldovei în acei ani: revenirea la situaţia anterioară expediţiei sultanului, prin reluarea în stăpînire a Bugeacului şi a posesiunilor transilvane [184].

Rareş a încercat mai întîi să-şi atingă obiectivele pe cale diplomatică, iniţiind tratative atît cu sultanul, cît şi cu regele Poloniei. Începute încă la Istanbul, negocierile pentru retrocedarea Bugeacului s-au încheiat printr-un acord conform căruia în schimbul unei mari compensaţii băneşti Süleyman Kanunî se obliga să-i dea „înapoi această ţară de care a fost lipsit o vreme îndelungată [. . .] cu toate, după cum a stăpînit-o mai înainte". Cu tot efortul financiar făcut însă de Moldova şi cu împrumuturile — variind între 10 000 şi 30 000 de zloţi roşii — solicitate lui Sigismund I —, Poarta i-a înapoiat

[180] I. Corfus, *op. cit.*, p. 61—62, 68—69.
[181] *Ibidem*, p. 32, 34; *Hurmuzaki*, vol. II/4, p. 246, 257—258, 275.
[182] I. Corfus, *op. cit.*, p. 33—34.
[183] Ureche, *Letopiseţul*, p. 161.
[184] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 397; I. Corfus, *op. cit.*, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în cele din urmă doar teritoriile rurale limitrofe Prutului — lipsite de importanța economică și strategică — păstrînd cea mai mare parte din această „bogată țară de jos", cu cetățile sale mai vechi sau recent construite (Chilia, Cetatea Albă, Tighina, Tobac, Ismail, Ciubărciu) [185].

Tot prin demersuri diplomatice, susținut de data aceasta de sultan, care se declarase de acord să reunifice la Moldova acele teritorii transilvănene ce le-a „ținut mai înainte", Rareș a solicitat regelui polon sprijinul pentru recuperarea posesiunilor sale din Transilvania [186]. Demersurile s-au izbit însă de rezistența nobilimii maghiare, astfel încît voievodul a fost nevoit să apeleze din nou la arme.

Pătrunderea trupelor sale, alături de cele muntene ale lui Radu Paisie, în Transilvania, în vara anului 1541 (iulie — august), s-a produs pe fondul celei de-a doua expediții personale a sultanului îndreptată împotriva trupelor imperiale care asediau Buda. Desfășurată începînd cu 20 noiembrie 1541, expediția otomană s-a încheiat cu ocuparea Budei (28 august) și transformarea în pașalîc a părții centrale a Ungariei. Imperialilor le-a rămas în stăpînire doar Ungaria Superioară, o fîșie cu adîncimea de 150—200 km din Slovacia și nordul Ungariei. În aceste împrejurări, Transilvania a intrat [187], ca stat autonom, sub suzeranitatea Porții.

Campania militară în Transilvania a voievozilor Moldovei și Munteniei servea intereselor comune ale celor doi domni români, care încheiaseră, la 18 mai 1541, o înțelegere secretă la Brașov. Încercînd să-și recapete domeniile și influența politică în Transilvania, ei urmăreau, în același timp, sprijinirea eforturilor de constituire a noului principat ca stat românesc de sine stătător, în condițiile în care Ferdinand de Habsburg și partizanii săi declanșaseră lupta pentru alipirea Transilvaniei la posesiunile habsburgice. În zilele de 8 și 9 iunie trupele moldovene se aflau la hotar, în tabăra „de lîngă apa Moldovei" [188]. Între 25 și 27 iunie forțele moldovene au pătruns în secuime, în două etape, prin pasul Oituz. O încercare de rezistență ferdinandistă cu ajutorul secuilor și al orașelor săsești a eșuat. Ștefan Mailat, căpitanul general al Ardealului, devenit, datorită convingerilor sale antiotomane, aliat al lui Ferdinand, avînd la dispoziție doar un număr mic de mercenari, s-a retras de la Cristuru Secuiesc spre sud-vest, mizînd pe sprijinul sibienilor și făgărășenilor [189].

Pecetea lui Radu Paisie, domnul Țării Românești Muntenia

[185] I. Corfus, *op. cit.*, p. 59, 61.
[186] *Ibidem*, p. 44, 51.
[187] *Cronici turcești*, vol. I, p. 189, 249; *Monumenta Hungariae Historica. Scriptores*, vol. I, p. 369—371.
[188] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 219—221; XV/1, p. 401, 404.
[189] *Ibidem*, p. 404—405; *Cronicile slavo-române*, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La 1 iulie 1541 oastea moldoveană a făcut joncțiunea, la Bod, cu trupele muntene, sprijinite de un contingent otoman, conduse de Radu Paisie. Dispunînd de efective importante — circa 12 000 de moldoveni, 6 000 de munteni, 2 000 de otomani —, aliații au ajuns, la 9 iulie, sub zidurile Făgărașului. Lupta nu a avut însă loc deoarece Ștefan Mailat a fost atras în cursă și arestat, din inițiativa lui Petru Rareș, comandantul suprem al trupelor aliate [190]. Demonstrația de forță nu i-a putut însă aduce lui Rareș stăpînirea asupra fostelor sale posesiuni. Singura feudă care a făcut act de supunere [191] a fost Rodna.

Alte noi demersuri făcute pe cale diplomatică la Curtea polonă și la Poartă au rămas fără rezultat. În consecință, Petru Rareș a revenit la vechea sa orientare de obținere a libertății depline și a unității statale românești prin forța armelor, aderînd deci la coaliția antiotomană inițiată de Habsburgi. Pentru cei care îl cunoșteau era clar că el „nu va putea suporta răpirea Moldovei de Jos și a feudelor transilvane ce-i aparținuseră și va găsi o cale adecvată spre a rezolva favorabil o atare problemă" [192]. Succesul și consecințele expediției otomane în Ungaria au creat — la începutul anului 1542 — condiții pentru o apropiere moldo-polonă, precum și motive suficiente în vederea încheierii unei înțelegeri între cele două state vecine în vederea opririi ofensivei otomane.

Demersurile lui Rareș pe lîngă regele polon exprimau dovada unei juste înțelegeri de către voievodul moldovean a pericolului reprezentat de Poartă. Făcînd apel la istorie, el demonstrase regelui că atîta vreme cît Ungaria, Polonia și țările române au trăit „în bună pace, înțelegere și unire" ele au reușit să se împotrivească cu succes înaintării otomanilor în Europa. Dar, în momentul în care au început „păgînii turci să se întărească", dezbinarea creștinilor s-a făcut în mod tragic simțită, un exemplu concret constituindu-l însăși soarta Moldovei — „poarta și cheia acestor țări a Ungariei și Poloniei [. . .] și a altor țări creștine". Lăsată fără „nici un ajutor", „păgînii — scria Rareș — au mers după voia lor ca și cum ar fi venit la nuntă" [193]. Prima consecință a slăbirii țării sale, arăta voievodul român, a fost căderea Budei. Ca urmare, sugera el, Sigismund I ar trebui să se gîndească la ridicarea oastei, „căci acum este timpul și vremea bună pînă la primăvară". Practic, domnul român propunea colaborarea militară într-o campanie de toamnă și de iarnă [194]. În ciuda argumentelor folosite, încercarea de a atrage Polonia într-o coaliție antiotomană s-a soldat cu un eșec. Regele polon, Sigismund I, ostil Habsburgilor, nu s-a arătat dispus să încalce „înțelegerea prietenească" cu Poarta [195]. În vara aceluiași an 1542, Petru Rareș a mai făcut o ultimă încercare de atragere a Poloniei într-o coaliție antiotomană. Într-un raport adresat lui Sigismund de către un diplomat al său erau transmise promisiunea domnului Moldovei de a trimite în continuare informații despre planurile și mișcările otomanilor și asigurarea că „dacă aș vedea că vreun rege creștin s-ar ridica cu putere și credință împotriva turcilor, atunci m-aș alătura cu credință de el și l-aș ajuta din toate puterile" [196]. Și această tentativă a domnului moldovean a fost însă sortită eșecului.

[190] *Cronicile slavo-române*, p. 117.
[191] *Hurmuzaki*, vol. II/1, p. 223; A. Veress, *op. cit.*, p. 18.
[192] Apud I. Ursu, *Petru Rareș*, p. 69—70.
[193] I. Corfus, *op. cit.*, p. 50—51, 72.
[194] *Ibidem*, p. 72—73; A. Veress, *op. cit.*, p. 18.
[195] I. Corfus, *op. cit.*, p. 80—81.
[196] *Călători străini*, vol. I, p. 387; I. Corfus, *op. cit.*, p. 87.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Crearea pașalîcului de Buda determinase comandamentul imperial să hotărască trecerea la contraofensivă în Ungaria, în care scop a început organizarea unei armate de mercenari. Considerînd momentul propice, fără a întrerupe tratativele cu Polonia, Rareș a căutat, în paralel și în secret, să-l contacteze pe comandantul suprem al armatei imperiale, generalul Joachim de Brandenburg, căruia i-a oferit sprijinul. La 1 martie 1542 el a trimis proiectul unui tratat de alianță, acceptat două luni mai tîrziu [197]. Partea moldoveană se angaja să pună la dispoziția coaliției habsburgice 300 000 de florini și 40 000 de ostași, care urmau să întreprindă acțiuni în părțile răsăritene ale Transilvaniei, amenințînd astfel din flanc armata otomană cantonată la Buda. La rîndul lor, imperialii îi recunoșteau posesiunile transilvane. Neavînd efective suficiente, lipsită de o conducere energică și pricepută, acționînd cu încetineală, armata generalului Joachim de Brandenburg nu a reușit însă să înfrîngă rezistența celor 11 000 de soldați otomani care apărau Buda.

În pofida eșecului imperialilor, Petru Rareș nu a renunțat la planul său de restaurare a propriei stăpîniri în părțile de est ale Transilvaniei. Pentru concretizarea lui, voievodul moldovean a folosit ca pretext acțiunea otomană de anihilare a tendințelor ferdinandiste reprezentate acum de guvernatorul Martinuzzi.

Intrarea trupelor lui Rareș în Transilvania s-a făcut concomitent cu cea a oastei domnului Munteniei, Radu Paisie, ambii voievozi urmărind, potrivit aprecierilor contemporane, să unifice principatul intracarpatic cu statele lor [198].

Campania militară a domnilor români a început în prima decadă a lunii octombrie, după ce au fost trimise scrisori-avertisment „stărilor transilvane" care încercau să reziste [199]. La 7 octombrie 1542 voievodul moldovean avea oastea concentrată la poalele munților. Pe la jumătatea lunii octombrie, oastea compusă din trupe de cavalerie, o numeroasă infanterie și tunuri de asediu se afla pe valea Trotușului, gata să pătrundă prin pasul Oituz în Țara Bîrsei. Înaintarea prin secuime a început la 20 octombrie, concomitent cu trecerea Carpaților de către forțele militare ale lui Radu Paisie; sașii brașoveni erau convinși că se va avea în vedere supunerea întregii Transilvanii. Populația l-a întîmpinat pretutindeni pe Petru Rareș cu bucurie, fruntașii secui scriind chiar sultanului că îl recunosc domn al întregii țări [200]. Brașovul s-a supus și oastea moldoveană s-a îndreptat spre Făgăraș, dar garnizoana de aici a respins propunerile de predare. Într-o astfel de situație Rareș a ordonat, la 30—31 octombrie, să se continue înaintarea spre Mediaș, unde se concentraseră forțele inamicilor săi sub comanda ferdinandiștilor Petru și Marton Gerendy [201]. Dar voievodul român nu s-a oprit aici; dezvăluindu-și acum mai clar planul de a recuceri fostele posesiuni, și-a îndreptat forțele, fără a angaja lupta, spre Cetatea de Baltă, pe care a asediat-o, fără succes, timp de o săptămînă. Pentru a evita învăluirea trupelor sale sub zidurile Cetății de Baltă de către forțele lui Martinuzzi și de garnizoana Mediașului, Rareș a hotărît deplasarea oastei în marș forțat spre nord. La 20 noiembrie, după o scurtă demonstrație de

[197] I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente*, București, 1971, p. 161—170.
[198] A. Veress, *op. cit.*, p. 29; *Hurmuzaki*, vol. II/1, 310, 321.
[199] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 416—417, 420; vol. II/1, p. 227—232.
[200] *Ibidem*, vol. II/4, p. 307.
[201] *Ibidem*, vol. XV/1, p. 422—425; A. Veress, *op. cit.*, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

forță sub zidurile Ciceului, el s-a îndreptat spre Bistrița, căreia i-a trimis, în aceeași zi, două scrisori de avertisment. La 23 noiembrie tabăra a fost instalată la Beșineu, în apropiere de oraș, căruia i-au fost trimiși mesageri pentru a cere supunere și o importantă sumă de bani. După două zile Bistrița a acceptat să deschidă porțile oștirii lui Rareș și să-și răscumpere liniștea cu aur [202]. În condițiile apropierii iernii, domnul a ordonat, la 30 noiembrie 1542, înapoierea oastei în țară [203].

Monumentul lui Petru Rareș din Rădăuți

Ultimii ani de domnie ai lui Petru Rareș s-au consumat fără evenimente militare notabile. Două noi incursiuni executate în Transilvania de oastea sa în scopul de a instala garnizoane moldovenești la Ciceu (octombrie — decembrie 1543 și mai 1544) s-au soldat cu eșecuri. Îndelungatul efort politico-militar al Moldovei, sprijinit de românii munteni și transilvăneni și de secui, se încheia astfel fără a se obține rezultatele scontate — un stat românesc unitar și independent în hotarele vechii Dacii.

Petru Rareș s-a stins din viață la 3 septembrie 1546 la Suceava, fără a-și putea vedea împlinit visul pentru care a luptat pînă în ultima clipă.

Privită în lumina condițiilor concrete ale epocii, plasînd istoria statului românesc de la est de Carpați în contextul internațional din prima jumătate a secolului al XVI-lea, cînd imperiul sultanilor se apropia de limitele maxime ale extinderii teritoriale iar armatele sale băteau la porțile Vienei, bilanțul domniei lui Rareș poate fi apreciat ca pozitiv.

Lupta necurmată purtată de voievodul român atît pe tărîm diplomatic, cît și pe calea armelor a avut ca rezultat de excepțională însemnătate păstrarea ca entitate politică distinctă a Moldovei. Concomitent, efortul său politico-militar în Transilvania a contribuit în chip esențial la consolidarea statutului internațional al principatului românesc și a orientării sale către cele două țări surori de la est și sud de munți, realitate notabilă în condițiile în care situația internațională crea perspective grave. Puterea otomană s-a instalat în Ungaria, Buda devenind centrul administrativ al unui pașalîc, astfel încît statalitatea românească a fost „închisă" între hotarele Porții și a aliaților ei. În plus, dinspre nord-est se contura tot mai amenințător pericolul habsburgic.

În perspectiva istorică, acțiunile politico-militare românești în epoca lui Petru Rareș au avut drept consecință ferirea Transilvaniei de o ocupație otomană *de facto*, de includerea ei între granițele Porții sau ale posesiunilor Casei de

[202] *Hurmuzaki*, vol. XV/1, p. 425—430; A. Veress, *op. cit.*, p. 31.
[203] *Cronicile slavo-române*, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Habsburg. De teama coalizării țărilor române, otomanii s-au văzut nevoiți să accepte menținerea Transilvaniei ca entitate politică aparte, autonomă. În condițiile acceptării de către dieta de la Debrețin (octombrie 1541) a suzeranității sultanului, Poarta l-a recunoscut pe Ioan Sigismund ca principe al Transilvaniei, iar ca regentă pe mama sa, Isabella. Cîrmuirea reală a continuat însă să o exercite George Martinuzzi, a cărui politică va sfîrși prin a urmări tot mai evident consolidarea noului statut internațional al principatului. Dietele următoare, cea de la Tîrgu Mureș, din ianuarie 1542 — prin care Martinuzzi a fost numit locțiitor al principelui — și cea de la Turda (22 martie 1542) consfințeau noua situație, punînd bazele organizării administrative și politice a principatului.

Transilvania se putea dezvolta în continuare în mod autonom, ca și celelalte două țări române surori, opunîndu-se atît tendințelor de cucerire ale Habsburgilor, cît și celor ale Porții suzerane.

La sfîrșitul domniei lui Petru Rareș principatul Transilvaniei cuprindea șapte structuri administrative din fostul voievodat, scaunele secuiești și săsești, districtele Brașov, Bistrița, Făgăraș, precum și comitatele din „Partium" (Maramureș, Satu Mare, Crasna, Solnocul mijlociu, Solnocul exterior, Bihor, Zarand și Arad), Banatul și unele comitate din Ungaria Superioară (Bereg, Ugocsz, Szabolcs). El era obligat să plătească Porții un tribut anual, fixat la început la 10 000 de galbeni, la care se adăugau „darurile" neoficiale al căror cuantum atingea valoarea tributului; în afară de aceasta, principatul datora, ca stat vasal, ajutoare militare ce constau în trupe auxiliare și zaherele (materiale de război și hrană pentru campaniile otomane). În schimb, Poarta, în calitatea sa de suzeran, avea obligații decurgînd din raporturile specifice feudale de vasalitate: apărarea țării și respectarea libertății, a obiceiurilor și a privilegiilor sociale existente[204].

Viața politică a Transilvaniei s-a caracterizat prin lupte pentru putere între diferitele partide nobiliare, prin orientarea tot mai accentuată spre celelalte două țări române în contextul rivalității neîncetate dintre Imperiul otoman și cel habsburgic pentru stăpînirea ei. În condițiile în care însă Radu Paisie a fost mazilit (martie 1545), pe tronul muntean urmînd Mircea Ciobanul căruia-i trebuia timp pentru a-și consolida domnia, iar Petru Rareș murise, Transilvaniei i-a revenit sarcina imediată a contracarării pe cale diplomatică a ofensivei habsburgice împotriva spațiului românesc.

Urmașii lui Petru Rareș — obiective și realizări. Ca o garanție a continuității politice, la moartea lui Rareș a fost ales domn de către „țară" fiul său Iliaș. Obiectivele domniei sale au fost conturate de necesitatea apărării drepturilor și afirmării intereselor românești în fața celor trei puternici vecini care tindeau din nou să acapareze spațiul românesc: Polonia și imperiile otoman și habsburgic. Deosebit de agresive s-au manifestat în această perioadă Polonia, dincolo de pretențiile de suzeranitate asupra Moldovei profilîndu-se intenția sa de a-și extinde efectiv stăpînirea pînă la Dunăre, și Imperiul habsburgic,

[204] G. Muller, *Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen. Verfassungsrechtliches Verhältniss Siebenbürgens zur Pforte 1541—1688*, Sibiu, 1923; Șt. Pascu, *Transilvania în epoca Principatului. Timpul suzeranității turcești 1541—1691*, Cluj, 1948, p. 33—36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care tindea să anexeze principatul transilvan și să-și extindă stăpînirea și asupra țărilor române extracarpatice.

În aceste condiții, Iliaș, apoi Ștefan Rareș, s-au străduit să se ridice la înălțimea predecesorilor lor Mușatini, încercînd să restaureze Moldova în hotarele anterioare anului 1538 — condiție impusă de Sfatul țării care garanta continuitatea și consolidarea domniei —, să obțină deplina ei independență, să-i extindă autoritatea asupra întregului spațiu românesc. Programul politic maximal al Rareșeștilor prelua așadar de la înaintași „ideea dacică" — constituirea statului unic, centralizat și independent al tuturor românilor în hotarele străbune. În realizarea lui se puteau bizui pe sprijinul „țării" și pe al majorității transilvănenilor. Aveau, de asemenea, un aliat în cumnatul lor Mircea Ciobanul [205], una dintre cele mai reprezentative figuri de principi renascentiști care a ocupat tronul muntean în veacul al XVI-lea.

În scopul redobîndirii teritoriilor pierdute în 1538, Iliaș, permanent sprijinit de fratele și asociatul său la domnie, Ștefan, a urmat aceleași linii directoare ale politicii externe ca și tatăl său. Recunoscut de Poartă, după îndelungi tratative, a obținut normalizarea relațiilor cu Polonia prin reînnoirea la 30 noiembrie 1547 a tratatului semnat în 1538 de Petru Rareș la Hotin [206]. Astfel, asigurat în privința celor două mari puteri vecine, care i-au recunoscut legitimitatea pretențiilor asupra cetăților transilvănene, a reluat, în scopul eliberării Bugeacului, legăturile cu imperialii, urmărind ideea de refacere a blocului politico-militar unitar al țărilor române și redeschiderea războiului cu Poarta în alianță cu Habsburgii [207].

O politică de asemenea anvergură necesita însemnate eforturi financiare, bani pentru sporirea efectivelor și întărirea capacității de luptă a oastei, asigurarea mijloacelor materiale necesare susținerii unei campanii de durată, fonduri pentru întreținerea unei vaste rețele de informații atît în Imperiul otoman, cît și, în primul rînd, în Transilvania. După 1538 însă — anul răpirii tezaurului — țara trecea printr-o acută criză financiară, adîncită de sporirea haraciului (1541), de cererea sultanului de a contribui la refacerea cetății Oceakov și de consecințele asprei ierni din 1547/1548 [208]. Pentru a scoate țara din impasul financiar și a-i imprima orientarea politică favorabilă emancipării de sub suzeranitatea otomană și redobîndirii prestigiului ei politico-militar, Iliaș a apelat la marii boieri, care erau principalii deținători de fonduri bănești provenite din antrenarea în comerțul la mare distanță a produselor agroalimentare.

Obligați să plătească, pentru binele țării „birul cel mare" și „haraciul cel mare", marii posesori de pămînturi, laici sau clerici, interesați, potrivit mărturiilor cronicărești, să-și însușească „averi ale altora, pe ale lor să le înmulțească cu mijloace nedrepte" [209], s-au ridicat împotriva domniei. Măsurile luate de Iliaș, pedepsele exemplare aplicate celor ce se opuneau programului său au provocat exodul vîrfurilor marii boierimi, în primul rînd în Polonia, ducînd la redeschiderea, în 1550, a ostilităților cu această țară [210]. Adăpostind

[205] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 480; *DIR, B, veacul XVI*, vol. III, p. 198.
[206] I. Corfus, *op. cit.*, p. 124, 127—148.
[207] A. Veress, *op. cit.*, p. 35; *Cronicile slavo-române*, p. 118.
[208] I. Corfus, *op. cit.*, p. 141; *Cronicile slavo-române*, p. 104.
[209] *Cronicile slavo-române*, p. 98—99; vezi și D. Ciurea, *Evoluția și rolul politic al clasei dominante din Moldova în secolele XV—XVIII*, în AIIAI, XVII (1980), p. 41—49.
[210] *Cronicile slavo-române*, p. 104, 118—120; I. Corfus, *op. cit.*, p. 146—152.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pretendenți ca Ioan Armeanul, promițînd sprijin militar adversarilor domniei, Sigismund August, noul rege polon, își proclama fățiș intențiile — reluînd practicile expansioniste ale înaintașilor săi — de a transforma Moldova într-un stat vasal.

Aceeași atitudine agresivă au adoptat-o față de români și Habsburgii, aceștia urmărind să invadeze cu trupe Transilvania. Riposta habsburgică a folosit gradat toată gama procedeelor utilizate de o mare putere agresoare — de la pregătirea prin interpuși a unei lovituri de stat cu manevrarea adversarilor regimului politic existent, la agresiunea directă și asasinat.

Primul vizat a fost Mircea Ciobanul; în aprilie 1548, cu sprijinul ferdinandiștilor, grupul de pribegi din Transilvania a încercat răsturnarea sa. Victoria militară obținută de domn la Periș a spulberat însă speranțele imperialilor, întărind poziția principilor români. În septembrie 1549, oferindu-i lui George Martinuzzi funcția de guvernator, Habsburgii au încercat să alipească principatul transilvan posesiunilor Coroanei; graba cu care au trecut la acțiune se explica prin informațiile pe care le dețineau privind planurile elaborate la Suceava și București în scopul salvării Transilvaniei. Elocventă în acest sens este știrea transmisă ferdinandiștilor, la 4 noiembrie 1548, de un agent din Istanbul: „să vă păziți foarte de cei doi voievozi români, căci pierdeți țara. Aceștia vreau să le înțeleagă toate și vă iscodesc și de acolo de unde nici n-ați bănuit" [211].

Reacția românilor din toate cele trei țări a fost promptă. În sprijinul păstrării statutului de autonomie al țării românești intracarpatice, la Suceava și București s-a hotărît, după un plan minuțios pregătit, intervenția armată. Oștile moldomuntene au declanșat ofensiva pe întreaga linie a Carpaților, avînd în interior sprijinul trupelor banului bănățean Petru Parcevici și ca întărire un detașament otoman condus de Mehmed Sokol, ruda dinspre mamă a Rareșeștilor. Comandanți supremi erau Mircea Ciobanul pe frontul sudic, iar în răsărit „Ștefan și fratele său bun Iliaș, voievodul Moldovei" [212]. Timp de o săptămînă oștile române au operat în estul Transilvaniei, lichidînd focarele de rezistență ale taberei imperiale. Dar conflictul româno-habsburgic pentru Transilvania nu se încheiase încă. La 4 iunie 1551, sub comanda supremă a generalului Castaldo, trupele imperiale concentrate în Ungaria Superioară au declanșat o puternică ofensivă, ocupînd Clujul. Planul de campanie habsburgic prevedea ca după cucerirea Transilvaniei să se atace și Moldova [213]. În același timp Castaldo pusese la punct planul asasinării conducătorilor statelor române, vizîndu-i atît pe Iliaș și Mircea Ciobanul, cît și pe George Martinuzzi.

Un pretext similar, al înlăturării „tiranului" Iliaș și sprijinirii pretendentului boierilor pribegi, era folosit de Sigismund August, ale cărui forțe militare amenințau Moldova cu invazia, la frontiera nordică" [214].

Statalitatea românească era confruntată astfel, în primăvara anului 1551, cu o situație de o gravitate excepțională, aceeași care se va repeta o jumătate de veac mai tîrziu, la 1600, cînd un alt general imperial, Basta, va concura cu polonii la atacarea statului românesc unificat, plănuind și realizînd în cele din urmă asasinarea domnului tuturor românilor, Mihai Viteazul.

[211] A. Veress, *op. cit.*, p. 40.
[212] *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 41.
[213] A. Veress, *op. cit.*, p. 42—43, 47.
[214] I. Corfus, *op. cit.*, p. 152.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În împrejurările mai sus prezentate Iliaș Vodă, cu acordul familiei [215], a cedat domnia fratelui său, Ștefan. Noul voievod, deși tînăr, era un „viteaz" — potrivit aprecierii lui Azarie [216]. O dată urcat pe tronul Moldovei, Ștefan a luat rapid măsuri de reglementare a situației interne.

Considerînd că se poartă „cum se cuvine să facă un domn bine cinstitor", boierimea rămasă în țară i s-a alăturat, „privindu-l cu ochi dulci ca dăruit de Dumnezeu, l-au înbrățișat cu mîini grăbite" [217]. În noile condiții, expediția pregătită în Polonia împotriva lui Iliaș de către boierii fugari a eșuat de la sine, oastea pretendentului adus de ei împrăștiindu-se înainte de a atinge Nistrul [218]. Mulți dintre pribegi au trecut de partea noului domn, care aștepta de cealaltă parte a cursului de apă cu oastea pregătită. Astfel, „pe leșii care cotropiseră Moldova și care se uniseră cu cei ce pribegiseră mai înainte, i-a înspăimîntat cumplit, scoțînd cu vitejie sabia împotriva lor, ca un cal nărăvaș, plin de îndrăzneală; a arătat de la cei dintîi pași și de la întîiul iureș ce căldură vitejească avea în piept" [219]. Regele polon Sigismund August s-a văzut nevoit să renunțe temporar la intențiile sale de transformare a Moldovei în stat vasal, recunoscîndu-l ca domn pe Ștefan, hotărîre la care a contribuit în mod deosebit teama de o intervenție militară a fratelui acestuia, Iliaș-Mehmed, devenit bei de Silistra [220].

Îndepărtarea prezenței militare habsburgice din Transilvania și asigurarea statutului de principat autonom al acesteia au devenit obiective prioritare ale Moldovei și Țării Românești. Beiul de Silistra, fostul domn Iliaș, nu a ezitat să pună la dispoziția conducătorilor frontului românesc, Ștefan Rareș și Mircea Ciobanul, întreaga forță militară otomană de pe linia Dunării. Rapoartele trimise de Castaldo la Viena informau că renegarea oficială a lui Iliaș de către familia sa a fost făcută doar de circumstanță, că cei doi frați au schimburi tainice de solii, că, sprijiniți de principele de la București, vor să elibereze Transilvania și să reînvie vremurile tatălui lor, unind această provincie românească Moldovei [221]. În consecință, renunțînd la intervenția militară la răsărit de Carpați, armata imperială de invazie a adoptat un dispozitiv strategic defensiv în fața trecătorilor Carpaților Orientali și Meridionali, trimițînd observatori spre „părțile moldovenești" [222]. Ca măsură suplimentară de precauție, George Martinuzzi — suspectat de înțelegere cu domnii români pentru a scoate Transilvania de sub autoritatea imperială — a fost asasinat, la 17 decembrie 1551, la Vinț. Conducătorii frontului românesc, Ștefan Rareș și Mircea Ciobanul, au căutat să folosească evenimentul pentru a coaliza printr-o abilă propagandă forțele tuturor transilvănenilor români, maghiari, secui, sași în vederea înlăturării pericolului comun [223]. Dispunînd de o forță militară considerabilă, acționînd în scopul satisfacerii revendicărilor și aspirațiilor românești în Transilvania, ei reprezentau — potrivit rapoartelor lui Castaldo — un pericol de temut pentru planurile de cucerire ale Casei de

[215] *Cronicile slavo-române*, p. 104, 118—120.
[216] *Ibidem*, p. 139.
[217] *Ibidem*, p. 104.
[218] I. Corfus, *op. cit.*, p. 155.
[219] *Cronicile slavo-române*, p. 105.
[220] I. Corfus, *op. cit.*, p. 155.
[221] A. Veress, *op. cit.*, p. 52—54, 58—59, 61, 72—73.
[222] *Ibidem*.
[223] *Ibidem*, p. 72—73.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Austria în estul şi sud-estul Europei. Ştiri tot mai alarmante dovedeau că întreţineau legături cu transilvănenii nemulţumiţi de noua stăpînire, că secuii şi maghiarii erau aţîţaţi să se ridice cu armele, că Ţara Românească a închis trecătorile, că, în timp ce trupele otomane se concentraseră spre Belgrad, domnii români fac pregătiri militare şi strîng zaherele în deplină înţelegere cu sangeacbeiul de Silistra, fostul Iliaş vodă, care urma să-i sprijine cu forţele sale, concentrate la Cetatea Albă [224]. Situaţia trupelor habsburgice dislocate în Transilvania era deosebit de gravă, deoarece — potrivit rapoartelor generalului imperial Castaldo —, sprijinită de domnii români şi de beiul de Silistra, întreaga populaţie se pregătea „să se răscoale împotriva noastră" [225].

La începutul lunii aprilie 1552 pregătirile de ordin militar atît în Moldova, cît şi în Muntenia şi în Dobrogea [226] se aflau într-un stadiu avansat. Acţiunea militară a voievozilor români în Transilvania (iulie 1552) era sprijinită de românii transilvăneni, care „nu numai că nu vreau să se scoale şi să ia armele", dar îi refuzau şi ajutoarele băneşti — după cum menţiona raportul generalului Castaldo către arhiducele Maximilian; mai mult, în condiţiile revoltei secuilor şi aceştia erau gata să ridice armele împotriva imperialilor [227], conturîndu-se astfel imaginea unei generalizări a luptei pentru salvarea Transilvaniei de primejdia anexării la Imperiul habsburgic. Soluţia ultimă la care a recurs generalul imperial în vara lui 1552— în imposibilitatea de a angaja lupta cu oastea sa epuizată prin înfometare şi paralizată de teamă [228] — a fost asasinatul, cumpărînd mîna celor care l-au ucis pe Ştefan, tăindu-l „în chip vrednic de milă, sub cort" la Ţuţora (1 septembrie 1552) [229].

Domnia Rareşeştilor (1527—1552), caracterizată prin lupta necurmată pentru neatîrnare şi unire a neamului românesc de pe ambele versante ale Carpaţilor, lua sfîrşit prin intervenţia brutală a factorilor externi. Printr-un asasinat şi o răsturnare de domnie, Habsburgii şi Polonia încercau să stăvilească cursul firesc al istoriei unui popor. Dacă Rareşeştii au pierdut definitiv tronul şi odată cu tronul şi viaţa, imperialii nu s-au putut menţine însă în Transilvania; Moldova, deşi înconjurată de duşmani, a reuşit să stăvilească ameninţarea polono-habsburgică, rămînînd, alături de Muntenia, un principat puternic, sub suzeranitatea otomană, promotor al luptei pentru împlinirea idealului românesc de unitate şi libertate.

Epoca de glorie ostăşească şi de profundă înţelegere a unei necesităţi istorice — realizarea unităţii politico-militare a spaţiului românesc în expresia superioară a statului unic şi independent al tuturor românilor, în hotarele vechii Dacii — dominată de covîrşitoarea personalitate a lui Petru Rareş, model de conducător pentru principii europeni, a fost deopotrivă moştenitoare şi întemeietoare de tradiţie istorică. Preluînd obiectivele constante ale statalităţii româneşti medievale — salvgardarea independenţei şi integrităţii teritoriale în unitatea sa —, realizabile prin efortul comun politico-militar al românilor din cele trei state feudale integrate într-un front unic de luptă împotriva marilor puteri agresoare vecine, epoca Rareşeştilor le-a conferit valenţe noi. Eforturile

[224] *Ibidem*, p. 69—79; *Călători străini*, vol. II, p. 100.
[225] *Hurmuzaki*, vol. II/5, p. 24.
[226] A. Veress, *op. cit.*, p. 78, 81—83.
[227] *Hurmuzaki*, vol. II/5, p. 25 27, 30.
[228] *Ibidem*.
[229] *Cronicile slavo-române*, p. 122, 144, 170—171, 180, 185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

politico-militare ale conducătorilor de stat români în această perioadă s-au concretizat în acțiuni modelate de țelul călăuzitor pe care l-a urmat, pînă la deplina împlinire, poporul român în următoarele veacuri de frămîntată istorie. Cu Petru Rareș, lupta românilor pentru independență deplină și lupta pentru unire au devenit laturi inseparabile ale aceluiași ideal românesc. Petru Voievod și fiii săi s-au străduit să-l împlinească în condițiile și cu mijloacele epocii lor, tributară încă formelor de expresie medievală, în gîndirea politică și în normele dreptului internațional, reclamînd teritoriul pe care înaintașii lor îl „agonisiseră" cu sabia, prin danii, dote sau zălogiri. Noutatea a constat însă în proclamarea necesității reunificării cu Moldova nu numai a părților smulse de vecini prin încălcări de hotare, ci și a tuturor teritoriilor românești locuite de același popor, căruia îi era proprie identitatea limbii, înțelegîndu-se deja, prin aceasta, unitatea de origine, de teritoriu, cultură materială și spirituală, a tradițiilor, obiceiurilor, intereselor și aspirațiilor locuitorilor întregului spațiu carpato-danubiano-pontic. Conștientizată, politizată, ideea autohtoniei, continuității și unității românilor în hotarele străbune ale vechii Dacii s-a materializat în lupta pentru unirea într-un singur stat centralizat și independent al tuturor românilor sub o singură dinastie — aceea străveche, autohtonă, devenită prin frecventele înrudiri Mușatino-Basarabă. Ideea, pentru care au luptat necontenit voievozii veacului al XVI-lea pînă la împlinirea ei sub Mihai Viteazul, ridicat, potrivit mărturiilor vremii, ca o necesitate istorică din „pulberea pămîntului" strămoșesc, a fost constant sprijinită de populația românească autohtonă și dintotdeauna majoritară a Transilvaniei, ca și de secui și importante grupuri ale celorlalte populații alogene. Ei au înscris printr-un efort comun în cartea multimilenarei istorii a poporului român gloriosul capitol de afirmare ostășească. Respingînd orice tentative de compromitere a „ideii dacice", de reunificare a teritoriilor Daciei străbune în beneficiul unor case dominatoare străine (polonă, habsburgică, maghiară a Báthoreștilor), care căutau să folosească aspirațiile românești spre unitate în scopul împlinirii țelurilor expansioniste proprii, românii secolului al XVI-lea au demonstrat elocvent că au capacitatea și forța necesară de a făptui ei înșiși idealul istoric al reconstituirii vechii Dacii.

Epoca lui Petru Rareș, deschizătoare de drumuri, a indicat calea de urmat în respingerea agresiunii care amenința concentric la toate fruntariile spațiul românesc — ridicarea la luptă, sub o comandă singulară, urmînd un plan unic și bine întocmit de acțiune al întregului popor român din toate cele trei țări. Și mai ales, această epocă a demonstrat că atingerea acestui scop cere în chip necesar consolidarea puterii militare românești. Epoca lui Rareș a adus elemente noi în privința recrutării, dotării și instruirii oastei, a cooperării între arme, a strategiei generale și tacticii de luptă în condițiile înmulțirii considerabile a armelor de foc și a perfecționării lor ca rezultat al revoluției tehnicilor militare pe plan european. Ea a demonstrat, mai ales, capacitatea de adaptare a organismului militar românesc la noile realități și cerințe de ducere a războiului, extraordinarele resurse ale poporului nostru capabil să dea în momentele de mare primejdie conducători politici și militari de excepție, demni de a figura în galeria marilor comandanți de oști ai tuturor timpurilor.

Succesele militare ale românilor în prima jumătate a veacului al XVI-lea s-au datorat însă nu numai unor străluciți comandanți supremi ca voievozii Petru și Ștefan Rareș în Moldova, Ștefan Mailat în Transilvania, Radu de la Afumați îndeosebi, apoi Vlad Vintilă, Radu Paisie și Mircea Ciobanul în Țara

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Românească, ci întregii pleiade de cadre de conducere ale oştirii. Acelea au alcătuit, în totalitatea lor, un comandament militar pregătit la cel mai înalt nivel al epocii, capabil, folosind tradiţiile de luptă ale întregului popor român, să cunoască şi să execute planurile de campanie care au salvat statalitatea românească în confruntările cu armatele marilor puteri agresoare ale timpului — Imperiul otoman, Polonia şi Imperiul habsburgic. La frontiera românească vestică şi sud-vestică, apărînd-o în faţa primejdiei externe, s-au afirmat la comanda oştilor sau corpurilor de oaste transilvană voievodul Alexie Bethlen, Valentin Turcin (Turcu, Török) comite de Timişoara, Ştefan Mailat, iniţial căpitan al cetăţii Făgăraş apoi voievod sau „căpitan general al Transilvaniei", calitate în care a deschis lupta pentru sustragerea acestei provincii pretenţiilor habsburgice şi transformarea ei într-un „regat" românesc independent. Destoinici comandanţi s-au ridicat în campaniile de stăvilire a expansiunii otomane la frontiera sudică sau la cea transilvană, cînd, executînd ordinele lui Petru Rareş, au făcut să eşueze planurile marelui vizir Ibrahim şi ale protejatului său Aloisio Gritti, — marii boieri Pîrvu Craiovescu şi fiul său Barbu, Toma din Pietroşani, logofeţii sau marii logofeţi Balaur, Harvat din Grozeşti, Vlaicu din Piscani, Teodor din Drăgoieşti, marii vornici Udrea din Boldeşti, Suica, Manea Perşanu, spătarul Neagoe, vistiernicii sau marii visitiernici Barbu, fiul banului Detco, Dumitru din Văcăreşti, Udrişte din Mărgineni, clucerii Turcin şi Coadă, marele postelnic Giura din Stăneşti, comisul Diicu din Izvorani etc.

Interesele româneşti în Transilvania au fost apărate, în înfruntarea cu trupele ferdinandiste sau imperiale, de comandanţi de corpuri de oaste munteni ca marele armaş Detco din Izvorani, marii spătari Dragomir din Cepturile şi Drăghici din Mărgineni, Oprea din Sălătruc, cel care, între 1533 şi 1548, a parcurs toate treptele ierarhice ale dregătorilor de la sluger la mare logofăt, vornicii Neagoe şi Vintilă din Cornăţeni, postelnicul Drăgan sau voievodul din părţile răsăritene ale Transilvaniei, Toma, mort ca pîrcălab şi apărător al Ciceului.

Între aceşti iscusiţi comandanţi militari cei mai însemnaţi s-au dovedit însă, luptînd pe toate fronturile pentru stăvilirea expansiunii imperiale, polone sau otomane, pentru împlinirea programului de înfăptuire a unităţii statale şi cucerirea deplinei independenţe a spaţiului românesc, impunîndu-se prin calităţile lor de strategi şi tacticieni, comandanţii formaţi la şcoala lui Petru Rareş, principalii săi colaboratori: marii vornici Nicoară Grozav şi Efrem Hurul, portarii Mihu şi Onufrei Barbovschi, hatmanul Petru Vartic, marele logofăt Toader, vistiernicii Tomşa şi Mateiaş, avînd în subordine o pleiadă de căpitani şi pîrcălabi ai cetăţilor de margine ca Danciul Hurul, Simion Dracsin, Jura, Sava, Hussar, Solomon, Mihul, Mihai, Vlad şi Toma Barbovschi, paharnicul Popescu sau cămăraşul Hîra.

Mai presus de toate însă, epoca lui Petru Rareş a probat, ca întotdeauna în bimilenara noastră istorie, vitejia, calităţile morale şi de luptă ale ostaşului de rînd, ale ţăranului luat „de la plug", ale tuturor oamenilor din popor, care s-au ridicat ca un singur om la luptă pentru apărarea fruntariilor ţării, furnizînd efectivele oştirii române, demonstrînd că istoria militară românească este o cronică vie a efortului militar popular pentru împlinirea idealului suprem de libertate, independenţă şi unitate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ASPECTE MILITARE ALE MIŞCĂRILOR SOCIALE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

O contribuţie însemnată la istoria militară românească în evul mediu a avut-o ţărănimea, prin participarea ei la numeroasele războaie de apărare, precum şi în decursul marilor mişcări sociale pe care le-a declanşat în lupta dusă permanent pentru o viaţă mai bună, mai demnă, pentru libertatea socială şi naţională. Răscoalele şi războaiele ţărăneşti înregistrate în evul mediu românesc au constituit, în primul rînd, o afirmare evidentă în plan social-politic a ţărănimii, clasa socială fundamentală a epocii feudale şi principala producătoare de bunuri materiale. Prin formele de organizare în cursul marilor ridicări sociale, prin luptele desfăşurate de ţărănimea răsculată cu oastea feudalilor, ea a acumulat şi o experienţă de natură militară ce s-a adăugat formelor tradiţionale de ducere a războiului de apărare păstrate şi aplicate secole în şir de mult încercatul nostru popor. Mişcările sociale incumbă, aşadar, şi un aspect militar, ele depăşind cadrul istoriei sociale, avînd implicaţii deopotrivă asupra istoriei politice şi a celei militare. De aici derivă interesul pe care istoricii militari îl acordă în ultima vreme formelor de organizare militară ale ţărănimii în cursul marilor mişcări sociale.

Apreciind contribuţia majoră a ţărănimii la lupta generală a poporului român dusă în trecut pentru eliberare socială şi progres, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, preşedintele Republicii Socialiste România, subliniază că „din cele mai vechi timpuri, lupta ţărănimii pentru pămînt şi o viaţă mai bună s-a împletit strîns cu lupta întregului popor pentru înlăturarea relaţiilor de exploatare şi asuprire, pentru dezvoltarea societăţii româneşti pe calea progresului social" [1].

Ţărănimea română este apreciată de către secretarul general al partidului pentru prezenţa ei masivă în domeniile social şi militar, în care a venit cu forme proprii de organizare şi manifestare păstrate din vechime. Ţăranii români, cei care au clădit prin efortul lor cotidian marea istorie a muncii, prin care au asigurat progresul societăţii, au constituit şi o prezenţă vie pe scena vieţii social-politice şi militare, fiind creatori de fapte istorice de asemenea natură. Cu justificat temei tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta că „încă de la închegarea statelor româneşti, ţărănimea a constituit principala forţă de apărare

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, p. 885—886.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a țării, ea a format oștirile lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, apărînd cu uriașe jertfe și sacrificii pămîntul strămoșesc. S-au înscris ca pagini nepieritoare în letopisețul trecutului nostru revoluționar răscoalele țărănești de la Bobîlna din 1437, cele conduse de Gheorghe Doja în 1514, de Horea, Cloșca și Crișan în 1784, marea răscoală de la 1907 și atîtea alte bătălii purtate de țărănime pentru o viață mai bună, împotriva claselor exploatatoare, pentru schimbarea rînduielilor sociale anacronice din țările românești" [2].

Un vizibil aspect militar a îmbrăcat și lupta dusă la începuturile evului mediu de comunitățile sătești libere în fața ofensivei feudalismului. Obștea sătească și-a organizat în forme proprii apărarea libertăților ei, a vetrei așezării în care locuia și a hotarului satului; se apăra de încercările marilor feudali reprezentați de nobili, boieri și biserică, care voiau să le aservească și deposedeze de proprietatea comună sau devălmașă. Pentru o vreme obștile țărănești libere au găsit sprijin în lupta lor împotriva ofensivei marilor feudali în puterea centrală, cu deosebire cele din zonele mărginașe; aici ele împlineau anumite rosturi militare, de pază la hotar, în schimbul acestor servicii puterea centrală protejîndu-le vechile lor libertăți.

În secolele XIV—XV se desfășura lupta împotriva expansiunii feudale în zonele românești din Maramureș și părțile Caransebeșului, din Hațeg, ținuturile Sibiului și Făgărașului, din depresiunile Cîmpulungului, Vrancei și din zona Tigheciului, din părțile Loviștei și ale Gorjului de sus. În părțile de răsărit ale Transilvaniei, unde regalitatea ungară așezase, alături de populația românească, pe secui, s-a desfășurat lupta obștilor secuiești în fața ofensivei feudale. Același sens îl avea efortul obștii săsești din satele în care au fost colonizați sașii, cu toate că au fost atrași să vină în spațiul românesc prin privilegii și libertăți acordate de puterea centrală.

Este perioada în care tot mai multe așezări românești (sate) apar în lumină documentară mai ales datorită încercărilor feudalilor de a le cotropi pămînturile și de a-i aservi pe locuitori. Împotrivirea colectivă a obștilor sătești a luat forme organizate, extinzîndu-se uneori pe o zonă geografico-politică mai largă și soldîndu-se în repetate rînduri cu rezistența armată, cu alungarea pe cale violentă a slujbașilor și trimișilor marilor feudali pentru a introduce noile reguli feudale [3].

În cele din urmă puterea centrală a sprijinit tendințele puternicilor feudali — laici și clerici —, recunoscînd adesea, prin acte scrise, deposedarea abuzivă de pămînturi și libertăți întreprinsă de aceștia în dauna obștilor sătești, a țăranilor liberi pînă atunci.

Noi forme de luptă împotriva feudalismului au fost adoptate de țărănimea o dată aservită. Refuzul de a împlini șirul de obligații feudale impuse de stăpînul domeniului, rezistența la orice poruncă a acestuia au luat în diferite zone ale spațiului românesc și în anumite perioade istorice o amploare mai mare, generalizîndu-se. S-au ridicat și conducători ai țărănimii aservite în asemenea acțiuni, ele primind o anume organizare, transformîndu-se în răzvrătiri locale.

[2] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, p. 886.

[3] P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, 1964, p. 57; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. 1—2, Cluj-Napoca, 1971, 1979.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mişcările sociale româneşti din evul mediu au cunoscut forme variate de manifestare. Astfel, ca forme inferioare ale luptei antifeudale, documentele istorice menţionează *refuzul* ţărănimii de a îndeplini obligaţiile faţă de stăpînul feudal, *fuga* de pe un domeniu pe altul sau, în afara acestora, *răzvrătirea* (revolta) locală, *haiducia*, aceasta ca modalitate permanentă de acţiune a unor grupuri de ţărani sau persoane provenite din alte categorii sociale împotriva stăpînilor feudali şi autorităţii statului feudal. Trebuie subliniat faptul că formele luptei de emancipare a maselor asuprite s-au deosebit de la o regiune la alta a spaţiului românesc. De pildă, în Moldova şi Muntenia, confruntate aproape permanent cu armate străine invadatoare, unde a dăinuit şi în secolele XIV—XVI o ţărănime liberă majoritară iar nivelul general de viaţă al populaţiei satelor era mai ridicat, lupta pentru revendicări sociale a trecut de regulă pe planul al doilea, apărarea independenţei ţării primînd şi angrenînd într-un singur şuvoi întreaga suflare românească. Aşa se explică de fapt amploarea mult mai mică a mişcărilor sociale din principatele româneşti extracarpatice, care în nici un moment al perioadei tratate nu au îmbrăcat aspectul unor mari răscoale sau războaie ţărăneşti. Nu acelaşi lucru se poate spune despre Transilvania, unde dubla exploatare, socială şi naţională, la care erau supuse masele largi populare, mai ales ţărăneşti, şi politica de deznaţionalizare, îndreptată în primul rînd împotriva elitei conducătoare a românilor, au determinat declanşarea unor ample şi violente răscoale, unele dintre acestea, cum a fost cea din anul 1514, îmbrăcînd caracterul unui adevărat război ţărănesc.

În adevăr, formele superioare pe care le-au îmbrăcat mişcările sociale în feudalism au fost *răscoala ţărănească* şi *războiul ţărănesc*. Ele constituie, totodată, forma cea mai înaltă pe care a cunoscut-o lupta de clasă în evul mediu, în feudalism. La aceste mişcări sociale de amploare a participat masiv ţărănimea, îndeosebi cea aservită, dintr-o regiune mai extinsă, realizîndu-se, la timpul respectiv, o grupare ţărănească mai numeroasă care întreprindea acţiuni antiboiereşti şi antinobiliare deschise, prin care se tindea şi se realiza „nimicirea" feudalilor locali şi a castelelor lor [4].

La marile răscoale şi războaie ţărăneşti au participat şi păturile sărace de la oraşe (plebeimea orăşenească), precum şi lucrătorii din mine şi de la ocnele de sare, imprimîndu-le astfel un caracter mai complex şi mai amplu. Cu timpul asemenea mişcări revoluţionare şi, mai ales, războiul ţărănesc, au fost tot mai bine organizate şi conduse, din rîndul răsculaţilor ridicîndu-se şi evidenţiindu-se conducători de cete şi comandanţi de oaste ţărănească cu autoritate, fapt ce a permis obţinerea unor victorii de răsunet în ciocnirile şi luptele angajate cu corpurile de oaste feudale sau nobiliare.

CAUZELE SOCIAL-ECONOMICE ŞI POLITICE ALE MIŞCĂRILOR SOCIALE DIN SECOLELE XIV—XVI

Ascensiunea feudalismului în ţările române în secolele XIV—XVI a determinat înrăutăţirea situaţiei ţărănimii. Aservirea ei de către stăpînii feudali,

[4] M. Berza, *Răscoalele în evul mediu. Consideraţii generale în lumina tezelor marxism-leninismului*, în „Studii", nr. 4/1958, p. 79—93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

reprezentați de nobili și boieri, de autoritatea centrală, de biserică și chiar de către unele orașe care își constituiau domeniile aparținătoare, s-a concretizat într-un șir de obligații de natură materială. Corolarul raporturilor juridice și de proprietate dintre feudalii și nobilii stăpîni și țărănimea aservită l-a constituit renta feudală, solicitată în natură, muncă și bani. Cuantumul acestor obligații a fost în continuă creștere, cele în natură, *decima* (zeciuiala) — din toate produsele — și darurile *(munera)* ocazionale — benevole, la început, obligatorii mai tîrziu —, fiind tot mai greu de împlinit de țăranul aservit.

La mijlocul secolului al XIV-lea, în Transilvania, cuantumul exploatării economice a depășit limitele posibilului acelor vremi; sub presiunea nobilimii maghiare — străină de neam și lipsită de scrupule morale și religioase în asuprirea maselor țărănești în majoritate române —, decima a fost transformată în *nonă*, a noua parte din toate produsele, țăranului producător de bunuri luîndu-i-se astfel mai mult.

Stăpînii feudali recurgeau mereu la noi modalități în ceea ce privește sistemul perceperii rentei feudale, renta din cereale, luată în clăi, convertind-o în cîble (găleata) de boabe, a cărei cantitate era precis stabilită după suprafața agricolă, indiferent de producția anuală obținută.

Darea în bani a crescut, de asemenea, fiind concurată, ca și cea în natură, de cele percepute de biserică și de puterea centrală. Darea în bani a fost stabilită, la început, în funcție de mărimea sesiei, a delniței țăranului aservit. În Transilvania, în secolul al XV-lea, ea a variat între 100 și 160 de dinari anual de fiecare gospodărie.

Mai redusă la început, renta în muncă *(robota)* va înregistra și ea o creștere spectaculoasă, pe măsura extinderii rezervei senioriale *(alodiul)* lucrată în regie proprie de stăpînul feudal. Către mijlocul aceluiași secol obligația în muncă a țăranului iobag din Transilvania, de pildă, era de o zi pe an, pentru ca la începutul secolului al XVI-lea să fie stabilită la o zi pe săptămînă, deci 52 de zile pe an, îngreuindu-se continuu condițiile în care ea trebuia să fie îndeplinită [5].

Peste sistemul de rentă feudală datorată stăpînului de domeniu se suprapuneau obligațiile țăranului față de puterea centrală, avînd o pondere mai mare obligația în bani. La o astfel de obligație s-au adăugat curînd altele — (impozite în bani pentru întreținerea oastei și pentru cheltuielile de război, prilej cu care puterea centrală solicita, de asemenea, o serie de dări în produse pentru aprovizionarea trupelor precum și unele munci, în cărăușii mai ales. După cum arăta istoricul D. Prodan, „cu creșterea primejdiei turcești mai ales, problema apărării crește mereu în importanță, sporesc măsurile militare, obligativitățile și pentru stăpînii feudali și comunități, dar și pentru țărani" [6]. Astfel, obligațiile militare ale țărănimii aservite, ale iobăgimii, au îmbrăcat diferite forme: plata dării militare, subsidiile, dările extraordinare de război, obligațiile ce decurgeau din întreținerea oastei, lucrul la cetăți (întreținerea, repararea lor sau construirea altora noi) etc. Marile cetăți de apărare ale țărilor române (de margine și dinăuntru) au fost ridicate, tocmai în cursul acestor secole, prin efortul masiv al țărănimii. Astfel, s-au construit și refăcut repetat cetățile Suceava, Neamț, Hotin, Poienari, Tîrgoviște, Turnu, Giurgiu, Deva, Șiria, Bologa, Făgăraș,

[5] D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, București, 1967, p. 12—103.
[6] *Ibidem*, p. 145. Vezi întregul subcapitol VI. *Obligațiile militare ale iobagului*, p. 145—154.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bran, Rupea și multe altele, toate avînd rosturi militare importante în sistemul defensiv general al teritoriului românesc.

În războaiele de apărare țăranii și-au îndeplinit cu prisosință rolul. „Sub orice formă erau chemați la oaste, sub formă de familiari, libertini, voievozi, cneji sau ca simpli iobagi în oastea teritorială, țăranii erau și ei purtători de arme, participau masiv la apărarea țării, ceea ce îi îndreptățea și la revendicări"[7].

Biserica catolică a venit și ea cu un șir de obligații în natură, muncă și bani, impuse la început locuitorilor care împărtășeau această religie, dar extinse apoi și asupra românilor, care, în Transilvania, reprezentau populația majoritară. Dijma bisericească și întregul sistem de obligații solicitat de biserica catolică, alăturate rentei feudale datorate stăpînilor de domenii și celor impuse de puterea centrală, au adus gospodăria țărănească, a iobagului îndeosebi, într-o situație deosebit de grea. Doar ridicarea împotriva abuzurilor și a gradului accentuat de aservire, răscularea împotriva asupritorilor și revendicarea revenirii la o situație mai veche, cînd gradul de dependență nu era atît de grav, reprezentau soluția ieșirii țărănimii din starea în care fusese adusă de clasa dominantă exploatatoare. Această clasă însă, minoritară, își apăra cu cerbicie privilegiile pe care și le-a statuat în urma unei acțiuni continue de aservire a clasei sociale fundamentale a orînduirii feudale — țărănimea. Alcătuită din două categorii sociale mai importante — țărănimea liberă și țărănimea aservită (iobagii, rumânii, vecinii, după cum erau denumiți în cele trei state feudale românești) —, țărănimea constituia elementul productiv de bază al societății feudale.

La celălalt pol al societății se găsea clasa feudală — nobilimea și boierimea —, stratificată și ea. Alături de marea boierime și nobilime se rînduiau boierimea și nobilimea mijlocie, apoi cea mică, ultimele două categorii sociale, în disputa lor cu marii feudali (magnați), participînd, în cursul unor mișcări sociale de sorginte țărănească, la o serie de acțiuni revendicative, inclusiv la cele cu caracter militar, la bătălii și lupte.

O participare largă la asemenea evenimente sociale de natură antifeudală au avut și păturile sărace de la orașe. În lupta ei cu orășenii bogați, plebeimea orășenească s-a alăturat țărănimii aservite în cursul marilor răscoale și războaie țărănești, facilitînd pătrunderea răsculaților în interiorul orașelor, întronînd, pentru o vreme, o conducere democratică între zidurile acestora. Astfel, orașele ajunse în mîinile răsculaților prin sprijinul orășenilor săraci au devenit importante centre de rezistență împotriva feudalilor, adoptîndu-se aici principii, forme și metode de luptă specifice unor astfel de condiții.

Așa cum s-a mai arătat, țărănimea română a dus în tot cursul orînduirii feudale o luptă permanentă pentru emanciparea ei, pentru progres social, constituind forța înaintată a societății medievale. Această luptă s-a concretizat în forme inferioare, care însemnau acțiuni individuale sau de grup împotriva stăpînilor feudali și a reprezentanților acestora, împotriva autorității feudale reprezentată de puterea centrală și de dregătorii statului. Modalitățile primare ale împotrivirii s-au concretizat în refuzul prestării obligațiilor de natură feudală, precum și celor datorate bisericii și statului. Din manifestări individuale ele au devenit acțiuni colective, de grup, cărora nu le-a lipsit, chiar de la început, o sumară formă de organizare.

[7] *Ibidem*, p. 154.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Asemenea acțiuni „călcau" de fapt regula feudală pe care se străduiau nobilii și boierii să o permanentizeze, țăranii încercînd în acest mod să zăgăzuiască cursul agravant pentru ei al raporturilor sociale. Refuzul țăranului aservit de a se supune poruncilor stăpînului de pămînt, călcarea „legilor" feudale ca pășunatul și vînatul în terenul acestuia, tăiatul lemnelor din pădurea aceluiași, pescuitul în heleșteiele și apele socotite a fi exclusiv în folosința feudalului, ca și alte acte de „încălcare" a ordinii feudale se soldau cu ciocniri violente între țăranul aservit și nobil sau slujitorii lui, cu omoruri, urmăriri, răzbunări, demonstrînd existența unui conflict de durată între cele două clase sociale [8].

O serie de frămîntări sociale s-au petrecut în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul celui următor și în lumea cnezială românească din mai multe părți ale Transilvaniei, ca reacție la accentuarea contradicțiilor feudale. Cnezimea românească a avut conflicte mai ales cu nobilimea laică și cu feudalii ecleziastici datorită tendințelor acestora de a o deposeda de posesiunile pe care le avea. Astfel de conflicte s-au extins pe scara ierarhică politico-instituțională, cnezii români confruntîndu-se cu comiți, castelani, bani și chiar cu unii voievozi ai Transilvaniei. Formele de luptă ale cnezimii române pentru apărarea posesiunilor și statutului ei s-au concretizat în plîngeri, reclamații la forurile superioare, procese și judecăți, pînă la violențe, devastări și omoruri, împotrivirea adeseori căpătînd forme organizate. În multe asemenea împrejurări cnezi români din părțile mărginașe ale Transilvaniei au trecut peste Carpați. În alte cazuri răzvrătiții au fost ajutați de frații lor de la sud de munți (cum s-a întîmplat în 1382—1383 cu ridicarea românilor din Mărginimea Sibiului) sau de cei din estul Carpaților (de exemplu, în 1405). În asemenea conflicte cnezimea română organiza rezistența în așezările peste care își instituise autoritatea, conducînd lupta obștilor sătești împotriva marilor feudali. Alteori a participat la mișcări sociale de mai mare amploare, acționînd inclusiv în plan militar. Cercetările istorice mai noi demonstrează fără putință de tăgadă rolul cnezimii române în astfel de împrejurări, faptul că ea a reprezentat și apărat, în cursul secolelor XIV—XV, modul de organizare a societății românești din Transilvania [9].

În felul acesta teritoriul românesc din interiorul arcului carpatic a continuat să rămînă și din punct de vedere instituțional-politic, prin vechile instituții locale apărate de populația majoritară din cuprinsul său, o țară românească.

O formă de luptă specifică a țărănimii aservite a constituit-o fuga de pe domeniul feudal [10]. Pînă în secolul al XVI-lea țăranul aservit era dependent din punct de vedere juridic de stăpînul de pămînt, dar avea dreptul de strămutare de pe un domeniu pe altul după ce achita așa numita găleată de ieșire. Treptat această „libertate" a iobagului de a-și alege stăpînul a fost îngrădită de clasa feudală, care voia să-și aibă asigurată forța de muncă pe propriile domenii, în cadrul cărora rezerva seniorială crește în mărime. Nerecunoașterea dreptului de strămutare de către stăpînul feudal, anularea lui și urmărirea

[8] Ștefan Pascu, *Răscoale țărănești în Transilvania. I. Epoca voevodatului*, Cluj, 1947, p. 39—86.

[9] Ioan Aurel Pop, *Statutul cnezilor supuși de pe domeniile feudale din Transilvania în secolul al XIV-lea*, în *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, p. 102—115, și lucrarea aceluiași autor, în ms., intitulată *Frămîntări sociale în lumea cnezială românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea.*

[10] P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țăranilor în Țările Române (pînă la mijlocul secolului al XVII-lea)*, în SMIM, I (1956), p. 63—122; D. Prodan, *op. cit.*, p. 104—144.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

țăranilor plecați de pe domeniu — considerați fugari — pentru a fi aduși înapoi pe domeniul pe care se născuseră a constituit o agravare în plan juridic a raporturilor feudale, a gradului de dependență a țăranului aservit. În această situație țărănimea alegea calea fugii, individuale și în grup, manifestîndu-se în acest fel împotriva măsurilor luate de stăpînii feudali. În multe cazuri supușii fugari duceau cu ei bunuri ale stăpînului de pămînt, animale mai ales. Fenomenul s-a manifestat atît în Transilvania, în cursul secolului al XV-lea, cît și în celelalte țări românești de la sud și de la est de Carpați. Astfel, încă în unele acte emanate de cancelaria lui Mircea cel Bătrîn se prevedea pedeapsă pentru boierii sau cnezii care vor împiedica pe șerbi să meargă în alte sate, cu deosebire mănăstirești, dovadă că în jurul anului 1400 se manifestau în Țara Românească tendințe ale boierilor de a restrînge dreptul de strămutare al țăranilor de pe domeniile lor [11]. Fuga de pe o moșie pe alta va lua proporții pe măsura restrîngerii de către boierime și nobilime a dreptului de strămutare al țăranului aservit. Astfel, fuga de pe domeniul feudal devine o formă a luptei țăranilor contra stăpînilor de pămînt, prezență constantă și în secolele următoare, ea luînd înfățișare mai gravă după legarea de glie a țărănimii dependente.

Fenomenul circulației iobăgești a contribuit, între altele, la reducerea diferențelor existente între domeniile feudale, la egalizarea raporturilor dintre feudali și țărani pe zone mai largi ale teritoriului românesc. Faptul a condus, la rîndul său, la declanșarea unor acțiuni antifeudale mai bine organizate de către țăranii supuși dintr-o regiune mai întinsă. A crescut în amploare haiducia, mulți dintre haiduci fiind țărani iobagi fugiți de pe domenii feudale, care nu și-au putut găsi rosturi în alte sate sau în tîrguri și orașe. Spre exemplu, în anul 1370, în Caraș s-au luat numeroase măsuri de către autorități împotriva „haiducilor care s-au înmulțit atît de mult". Într-o adunare special convocată în acest scop nobilii au hotărît „nimicirea hoților și a tîlharilor și a oricăror răufăcători", urmărind cu deosebire 56 de țărani, cei mai mulți iobagi, dar și cnezi din 28 de sate, care, datorită situației grave în care ajunseseră, n-au avut de ales altă cale [12].

Asemenea acțiuni s-au transformat curînd în izbucniri de revoltă, răzvrătiri locale, cu forme și mai violente de manifestare. Ele prefațau marile răscoale țărănești, cînd răzvrătirile și revoltele locale se vor contopi într-un torent mai larg în marea mișcare socială a mulțimilor de exploatați.

Cercetările istorice au reconstituit asemenea răzvrătiri antifeudale, cum au fost cele din 1356 din părțile Someșului cînd voievodul Colhon și cneazul Șerban din Olpret (Bobîlna, care va deveni centrul marii răscoale țărănești din secolul următor) au atacat trei moșii nobiliare în fruntea a 100 de țărani pe care i-au înarmat [13]. Un deceniu mai tîrziu documentele vorbesc de o răzvrătire generală *(insurectio generalis)* în Transilvania, care a silit autoritatea centrală să emită un decret în care se recunoștea că „toți nobilii țării noastre a Transilvaniei, credincioșii noștri, sufereau zi de zi nenumărate neajunsuri din pricina îndrăznețeii viclenii a feluriților răufăcători și mai cu seamă a românilor, locuitori în acea țară [. . .]. De aceea, am dat acestor nobili dreptul de a stîrpi și a nimici pe răufăcători de orice neam și mai ales pe români. Astfel, orice om va fi învinovățit pentru furt, tîlhărie sau alte fapte nelegiuite să poată fi judecat

[11] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 75.
[12] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 164—166.
[13] *Documenta Valachorum*, p. 132—133; Ștefan Pascu, *Bobîlna*, ediția a II-a, București, 1963, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de moarte potrivit legii" [14]. Rezultă aşadar, pe de o parte, situaţia deosebit de gravă la care s-a ajuns, iar pe de altă parte, că măsurile stabilite de puterea centrală erau îndreptate mai ales împotriva ţăranilor români care constituiau majoritatea populaţiei voievodatului transilvan şi principala forţă antifeudală.

O mişcare socială de o amploare şi mai mare a avut loc între anii 1380—1383 în părţile sătmărene, cînd peste 2 000 de ţărani din 20 de sate au participat la mişcare, drept urmare 1 005 dintre ei fiind aduşi în faţa judecăţii. În cursul răscoalei au fost alungaţi numeroşi stăpîni de domenii şi ucişi unii dintre slujitorii lor, ţăranii distrugînd actele de proprietate feudală, arhivele familiilor nobiliare [15]. Tot atunci s-a produs răzvrătirea românilor din părţile Sibiului, care aveau de înfruntat acţiunile şi încercările patriciatului săsesc, ale privilegiaţilor oraşului de a le cotropi pămînturile. În cursul acestei mişcări ei au fost sprijiniţi de numeroşi ţărani români din satele de la sud de Carpaţi.

O răscoală care a stîrnit, de asemenea, furia privilegiaţilor s-a desfăşurat în anii 1413—1418 în părţile de sud ale Transilvaniei, în Ţara Făgăraşului. Ţăranii răsculaţi au atacat castelele şi bunurile nobilimii şi ale patriciatului săsesc din zonă, dar şi pe cele aparţinînd mănăstirii Cîrţa. Această răscoală a fost în general bine organizată şi cu energie condusă, fapt ce a permis desfăşurarea cu succes a acţiunilor în aria ei. Răsculaţii au fost organizaţi în cete, în fruntea cărora au fost puse mai multe căpetenii, iar peste acestea un „căpitan principal" *(capitaneus principalis)*, în persoana lui Ion Cardoş, urmărit asiduu de nobilime, patriciat şi autorităţi. Buna organizare şi forţa acestei răscoale au făcut ca numai nobilimea şi efectivele militare ridicate din scaunele săseşti să nu o poată înfrînge, fiind necesare apelul la oastea voievodului Transilvaniei şi intervenţia acesteia sub comanda voievodului Lorand Lépeş [16].

Răscoala ţăranilor din părţile Sibiului şi Făgăraşului, precum şi cea din Ţara Bîrsei petrecută în anii 1432—1434 prefaţau marea răscoală ţărănească de la Bobîlna, izbucnită doar peste cîţiva ani.

RĂSCOALA ŢĂRĂNEASCĂ DE LA BOBÎLNA (1437—1438). ORGANIZAREA ŞI DOTAREA OASTEI ŢĂRĂNEŞTI; ROMÂNEŞTI; STRATEGIA ŞI TACTICA; ACŢIUNI MILITARE

Una din marile experienţe de natură socială, dar şi militară din istoria poporului român a constituit-o răscoala ţărănească de la Bobîlna din anii 1437—1438. Ea s-a înscris drept prima mare răscoală a ţărănimii din estul şi sud-estul Europei împotriva asupririi sociale şi naţionale, reflectînd stadiul raporturilor feudale, hotărîrea ţărănimii iobage de a pune stavilă agravării condiţiei sale materiale şi juridice.

Izbucnită în primăvara anului 1437, în împrejurări istorice defavorabile ţărănimii, răscoala a probat forţa clasei sociale fundamentale din societatea acelui timp, posibilitatea ei de reuşită dacă se organizează şi acţionează unită împotriva nobilimii asupritoare. În primele decenii ale secolului al XV-lea

[14] *Hurmuzaki*, vol. I/2 p. 120—122.
[15] *Documenta Valachorum*, p. 289—290, 448—455.
[16] Ştefan Pascu, *Bobîlna*, p. 62—65.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Monumentul de pe dealul Bobîlna — detaliu de pe soclu

situaţia ţărănimii transilvănene s-a înrăutăţit mult, deoarece la acţiunile nobililor de spoliere a ţăranilor s-au adăugat tot mai mult şi cele întreprinse de biserica romano-catolică. Cauza imediată a răscoalei a constat în măsurile abuzive ale episcopului catolic de Alba Iulia, Gheorghe Lépes, de a aduna dijma bisericească pe trei ani în urmă în monedă nouă, „mai grea", precum şi în sancţiunile bisericeşti pronunţate împotriva celor ce nu voiau sau nu puteau plăti dările.

Pornită din Alba de Jos (aprilie — mai 1437), răscoala s-a întins repede pînă în cele mai îndepărtate părţi ale Transilvaniei cu participarea activă, alături de ţărani, a meşteşugarilor, lucrătorilor de la ocne şi mine, a sărăcimii oraşelor şi chiar a micii nobilimi (ulterior aceasta va trăda cauza ţărănească).

Ţăranii răsculaţi — români, în imensă majoritate, şi maghiari uniţi prin identitatea de simţăminte şi interese de clasă—, s-au îndreptat spre dealul Bobîlna (10 km nord-vest de Dej), căruia localnicii îi spuneau Babdiu (693 m altitudine). Locul a fost bine ales, căci dealul din hotarul domeniului Olpret, numit astăzi Bobîlna, reprezenta cea mai înaltă formă de teren din Podişul Someşan, aflat la vest de Someşul Mic, între Cluj şi Dej. Un monument marchează astăzi platoul de pe această înălţime pe care s-a adunat ţărănimea iobagă română şi maghiară în 1437, monument ridicat în 1957, la împlinirea a 525 de ani de la eveniment. Pe micul platou de pe dealul Bobîlna cercetările arheologice au identificat urmele unei cetăţi neolitice[17]. Şanţurile din faţa valului de pămînt al cetăţii se vedeau încă la mijlocul secolului trecut, înconjurînd platoul de pe înălţimea dealului. Platoul respectiv se prezintă ca o cetate naturală, greu accesibilă din trei laturi ale ei, şi care, printr-o amenajare defensivă sumară, putea constitui o stavilă serioasă în faţa unei acţiuni adverse.

Dealul Bobîlnei avea o importanţă strategică pentru zona situată la vest de rîul Someşul Mic şi la sud de cotul Someşului, pînă la poalele Munţilor Meseş. Dominînd toate celelalte înălţimi din această parte a Podişului Someşan, el oferea posibilitatea de supraveghere pînă la mari depărtări. De pe „muntele"

[17] Informaţie datorată arheologului Mircea Rusu de la Institutul de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca. Urme vizibile încă în veacul trecut ale fortificaţiei de pămînt înregistrate de L. Kövári, în *Erdély történelme*, vol. II, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

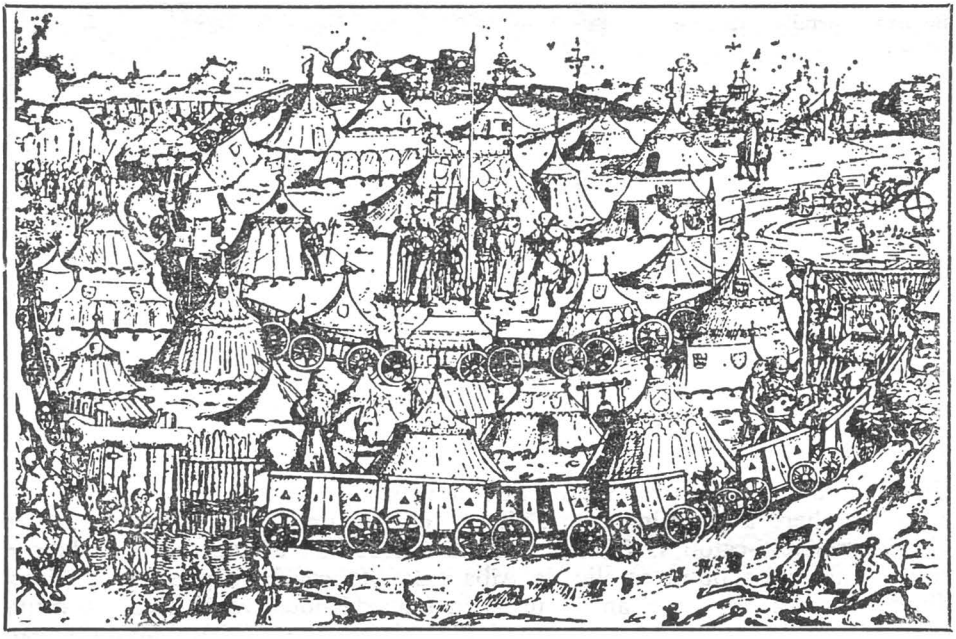

Tabără de care după sistemul husit, folosită și de răsculații de la Bobîlna, gravură din secolul al XV-lea

Bobîlna — cum era denumit în preambulul primei înțelegeri încheiate între reprezentanții țărănimii răsculate și cei ai nobilimii în iulie 1437 — se puteau vedea munții Lăpușului, ai Țiblesului și chiar cei ai Rodnei, spre Carpații Răsăriteni, iar spre sud-vest înălțimile Munților Apuseni. De pe vîrfurile dealurilor care se înșirau în lanțuri, unul după altul, în jurul Bobîlnei, ca niște valuri concentrice care se pierdeau în zare, se putea semnala cu repeziciune apropierea oricărui inamic de zona în care se adunaseră forțele răsculate.

Concentrarea maselor de țărani iobagi pe o înălțime și fortificarea ei în vederea unei rezistențe mai îndelungate constituia o tactică larg utilizată în Europa acelui timp. De pildă, în vremea războiului husit din Cehia, desfășurat cu cîtva timp mai înainte, răsculații s-au adunat pe Muntele Tabor, unde au adoptat o formă democratică de organizare și au rezistat vreme îndelungată asaltului oastei feudale și regale[18]. Atunci cînd, în primăvara anului 1437, reprezentanții țărănimii transilvănene au trimis îndemnurile de ridicare la luptă, iobagilor li s-a indicat ca loc de adunare înălțimea dominantă din zonă, dealul Bobîlna.

Platoul de pe dealul Bobîlnei, cu o suprafață de pînă la 20 de hectare, a fost transformat de țărănimea românească într-o veritabilă tabără fortificată după cele mai noi cerințe ale artei militare din acel timp. Marginile ei au fost marcate cu un șir de căruțe legate între ele, în spatele căruia vegheau necontenit grupuri de țărani. Carele erau legate între ele cu lanțuri de fier, iar spațiul

[18] Vezi mai pe larg Mihail P. Dan, *Sub flamura Taborului*, București, 1959.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

RĂSCOALA DE LA BOBÎLNA (1437—1438)

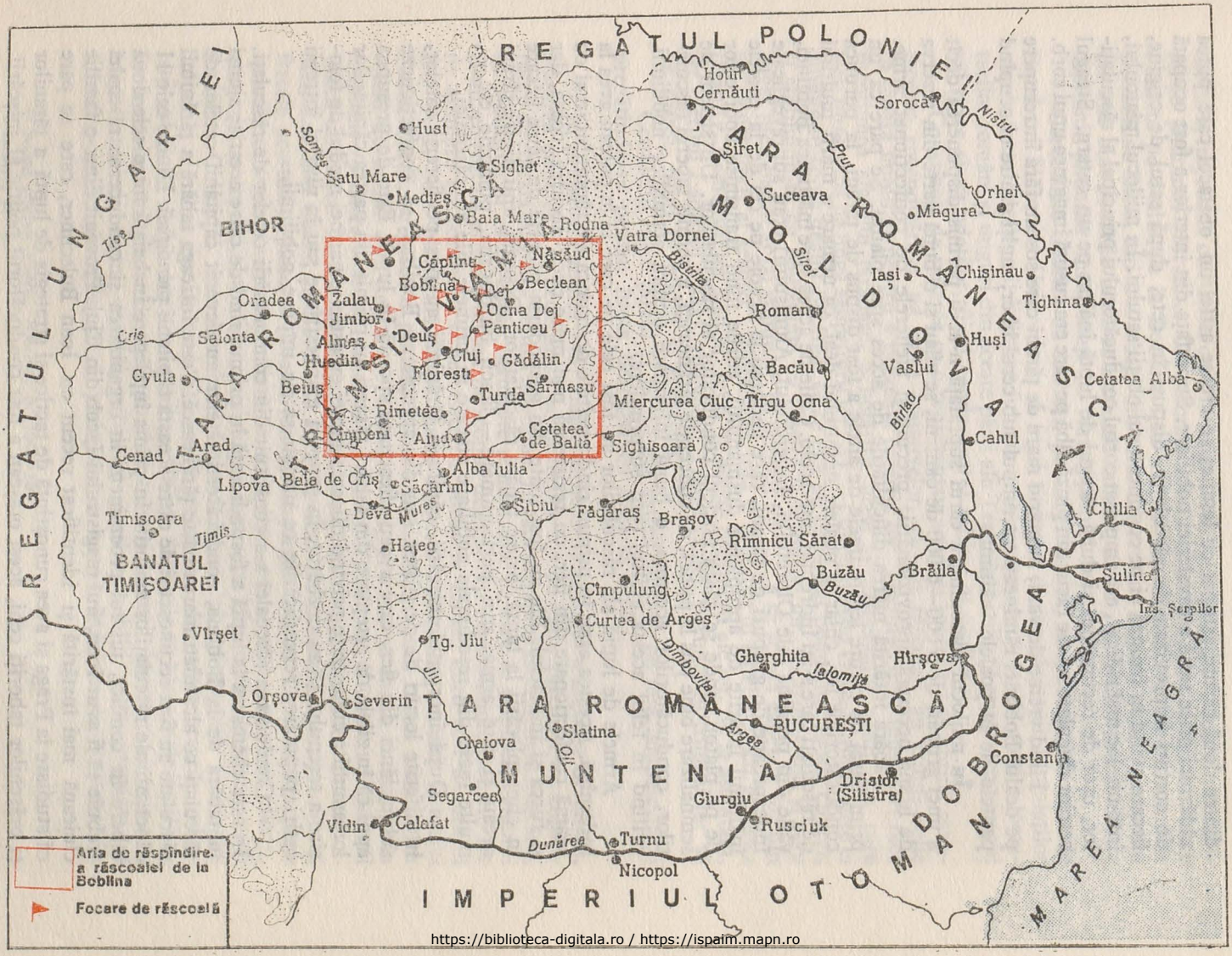

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dintre două căruțe astupat cu lemne; se crease astfel un obstacol care putea zădărnici orice șarjă a cavaleriei nobiliare. Suprafața din interior a fost ocupată de corturi improvizate de răsculații dispuși în cete, după satul de origine, fiecare avînd în fruntea ei pe conducătorul obștii satului. În mijlocul platoului, într-un loc mai ridicat, era amplasat cortul conducătorului principal al răsculaților, ușor de recunoscut și după steagul de luptă înălțat pe un catarg. Steagul cetelor răsculate fusese făcut din pînză albă pe care era cusută imaginea unui corb.

Fiind vreme de vară, numărul mare de țărani care soseau fără întrerupere pe dealul Bobîlnei rămîneau tot timpul sub cerul liber, mulți dintre ei ocupînd pantele de la poalele înălțimii.

În mijlocul platoului, a cărui suprafață n-ar fi permis dispunerea decît a unei grupări de 5 000—6 000 de oameni, se aflau și o bună parte din rezerva de hrană necesară aprovizionării, precum și atelierele de confecționat arme.

Tabăra întărită mărea dificultățile de acces spre platou. Se pare că un prim baraj de căruțe legate unele de altele a fost dispus de țărani, la porunca conducătorilor lor, chiar la poalele numitului deal, ca urmare a marii mulțimi de răsculați care s-au îndreptat într-acolo. Căile de acces spre înălțimea Bobîlnei, văile din preajmă (ale Olpretului, Lujerdiului, Alunișului) erau supravegheate îndeaproape de grupuri de țărani, care anunțau la nevoie pe cei de la poalele înălțimii întărite de apropierea dușmanului, știrile fiind transmise apoi celor de pe platou, unde se găsea nucleul conducător al răsculaților. Un sistem de semnalizare bine pus la punct, de concepție țărănească, a permis taberei răsculaților, conducătorilor acestora, o bună informare asupra acțiunilor nobilimii, evitînd în felul acesta asaltul prin surprindere.

Armele de luptă ale răsculaților au fost cele pe care ei le puteau avea la îndemînă. Acestea erau în primul rînd uneltele de muncă ale țăranului, mai cu seamă confecționate din fier, cu rezistență mai mare deci: securea, coasa, dar și furca și îmblăciul. Ele au fost luate din gospodăria proprie de către fiecare în clipa plecării la luptă înspre tabăra răsculaților. Desigur, unii dintre țărani aveau și alte arme, mai perfecționate — lănci, buzdugane, pumnale etc.—, multe luate din reședințele nobiliare atacate în primele zile ale răscoalei.

După începutul mișcării, căpitanii țărănimii au pus pe fierarii satelor, în diferite locuri de pe platou sau din apropierea Bobîlnei, să confecționeze sulițe, lănci din fier, care aveau eficacitate sporită în luptă. Este de presupus apoi că în zilele de așteptare din tabără țăranii au primit din partea căpitanilor lor anumite cunoștințe privind ducerea luptei cu astfel de arme, modul de folosire a terenului și au dezbătut, în grupuri mai restrînse sau la nivelul întregii oștiri populare, revendicările ce urmau să fie impuse nobilimii.

Conducerea răscoalei s-a constituit din conducătorii cetelor de răsculați. În sate chemarea la luptă a fost adresată în primul rînd de către aceștia; ajunși în tabăra de la Bobîlna, conducătorii satelor au devenit căpitanii cetelor de răsculați ce alcătuiau marea oaste țărănească. Peste întreaga tabără a țărănimii răsculate au fost recunoscuți de către aceasta căpitanii principali. Dintre cele 11 căpetenii ale răsculaților amintite în prima înțelegere încheiată între cele două tabere în conflict, un rol proeminent în organizarea și conducerea răscoalei trebuie să fi avut Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj. Provenit dintr-o familie clujeană mai înstărită și identificat recent cu Ioan Bulschner, care se pare că studiase la Praga și avea cunoștință de tactica și strategia de luptă a țăranilor și orășenilor taboriți cehi, acest orășean a fost conducătorul politic al mișcării

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cel care, împreună cu Anton cel Mare din Deuş (sau Buda), a formulat revendicările ţărănimii răsculate. Un anumit rol în organizarea mulţimii răsculate adunate pe dealul de la Bobîlna l-au avut şi Ladislau Biró, Vicenţiu judele şi Ladislau Bana, toţi trei iobagi din satul Olpret (azi Bobîlna), care cunoşteau cel mai bine locurile unde se instalase tabăra; ei sînt, de altfel, primii dintre căpitanii ţăranilor menţionaţi în textul primei înţelegeri.

Cercetările istorice au insistat, pe drept cuvînt, asupra rolului avut de Pavel cel Mare din Voievodeni, el fiind singurul dintre căpitanii răsculaţilor căruia textul înţelegerii îi reţine funcţia avută: „stegarul întregii obşti a locuitorilor români şi unguri din aceste părţi ale Transilvaniei". El purta deci steagul cel mare al răsculaţilor, fiind conducătorul militar al mulţimii.

Conştienţi de puterea ce o reprezentau acum şi încercînd să obţină satisfacerea revendicărilor pe calea tratativelor, ţăranii răsculaţi au trimis solie în tabăra nobililor pentru a prezenta cererile lor. Textul primei înţelegeri face menţiunea sfatului ţărănesc, a hotărîrii luate şi demersului ultim pe care l-au întreprins pe lîngă asupritorii lor: „ [. . .] după un sfat chibzuit ţinut între ei adunîndu-se pe dealul Bobîlna, ce se află pe pămîntul pomenitei moşii Olpret, şi sfătuindu-se cu chibzuinţă cu privire la treburile lor, au trimis soli şi s-au rugat prea plecat şi cu supunere ca domnii lor [. . .] să scoată capetele lor din jugul nesuferit al şerbiei". Nobilimea însă a procedat în alt chip decît gîndeau ţăranii: „Pomeniţii lor stăpîni, surzi la aceste rugăminţi ale lor, nu le ascultară, iar măritul Ladislau Csáki, voievodul Transilvaniei, porunci ca trimişii lor să fie prinşi, rupţi în bucăţi şi sfîrtecaţi" [19].

Conflictul între ţărani şi nobili era astfel declarat pe faţă, ambele părţi pregătindu-se pentru lupta deschisă ce avea să vină.

În primăvara anului 1437 ridicarea hotărîtă la luptă a maselor de ţărani, atacarea castelelor şi pedepsirea asupritorilor lor de către răsculaţi au constituit o adevărată surpriză pentru nobilime. În faţa mersului ascendent al mişcării, în condiţiile în care vedeau nelucrate pămînturile pe care le stăpîneau, nobilii şi-au constituit propria tabără în scopul dezlănţuirii represaliilor. Centrul lor de adunare l-a constituit tîrgul Căpîlna, situat la 15 km nord-vest de oraşul Dej. Aici, pe o platformă de pe malul drept al Someşului, numită şi astăzi Podul Curţii, se găsea o puternică curie nobiliară în jurul căreia s-au strîns cetele de nobili din comitatele Transilvaniei, precum şi oastea formată din fruntaşii *(primores)* secui, condusă de comiţii Henric de Tămăşeu şi Mihail Jakch de Coşei. În fruntea întregii oştiri se găsea însuşi voievodul Transilvaniei, Ladislau Csáki, şi, alături de el, vicevoievodul Lorand Lépes, precum şi fratele acestuia, episcopul Transilvaniei, Gheorghe Lépes. Ca şi tabăra ţărănească, tot astfel şi tabăra nobiliară de la Căpîlna „era aşezată şi ea pe un platou, acoperit cu corturi. La mijloc, mai impunătoare, se aflau corturile voievodului Ladislau Csáki, al vicevoievodului Lorand Lépes, al episcopului Gheorghe Lépes şi ale altor nobili mari. De jur-împrejur erau înşiruite corturile celorlalţi nobili. În vîrful corturilor nobiliare fîlfîiau flamurile cu blazoanele familiale, iar intrările erau păzite de străji purtînd arme şi scuturi. Înarmaţi cu cele mai bune arme ale vremii — săbii, arbalete, puşti —, nobilii erau pregătiţi să înfrunte cetele ţăranilor şi să pedepsească aspru îndrăzneala acestora" [20].

[19] Apud Ştefan Pascu, *Bobîlna*, p. 160—161.
[20] *Ibidem*, p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

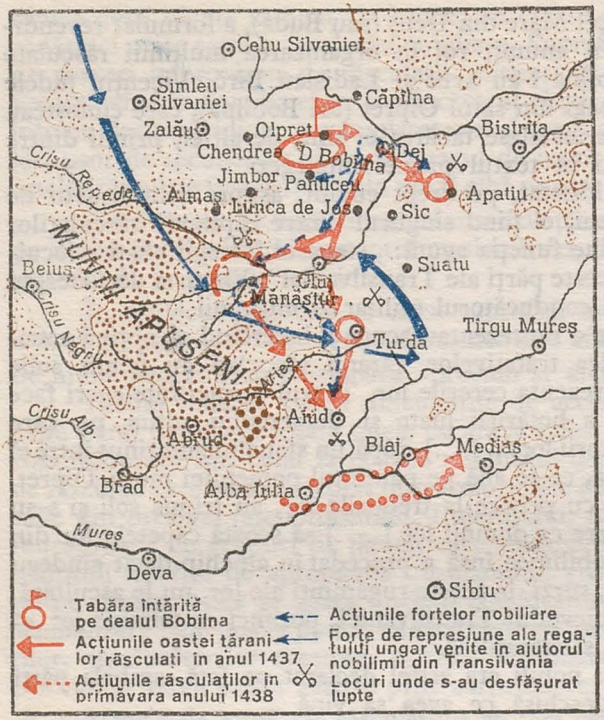

DESFĂȘURAREA GENERALĂ A RĂSCOALEI DE LA BOBÎLNA

Cele două tabere adverse, situate la circa 25—30 km una de alta, erau, astfel, gata de luptă.

Țărănimea răsculată, aflînd de formarea taberei nobililor, a ținut sfat, căpeteniile lor hotărînd trimiterea unei solii la partea adversă pentru prezentarea revendicărilor ce vizau în general ușurarea situației iobagului. Dar, cum s-a văzut, solii țărănimii au fost prinși și uciși în chip bestial din porunca voievodului Ladislau Csáki [21].

La sfîrșitul lunii iunie 1437, după ce la curțile nobiliare din Căpîlna s-au adunat grupurile de nobili înarmați veniți din mai multe părți ale Transilvaniei, s-a conceput planul de luptă. Oastea nobiliară, care conta și pe efectivele formate din fruntașii secuilor, sosite în tabără la chemarea nobilimii și conduse de cei doi comiți amintiți, s-a deplasat spre dealul Bobîlna, unde se aflau alarmați, gata de luptă și încrezători în forțele lor miile de țărani răsculați. Marșul acesteia s-a desfășurat după toate regulile militare ale vremii, cu flamurile în fruntea cetelor ce alcătuiau oastea. Armamentul aflat la dispoziția nobilimii era superior celui pe care îl poseda țărănimea. Superioritatea în înzestrare și îngîmfarea caracteristică nobilimii, disprețul ei proverbial față de țăranul din sudoarea muncii căruia trăia au determinat un optimism nefondat în tabăra nobiliară, o încredere nejustificată a acesteia într-o victorie rapidă.

Apropierea oastei nobiliare de locul de adunare a țărănimii s-a făcut dinspre nord-est, vizîndu-se deci latura mai puțin abruptă a înălțimii Bobîlnei. Lupta a fost angajată de îndată, nobilimea precipitîndu-se să încheie mai repede

[21] *Ibidem*, p. 160—161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scenă de luptă din secolul al XV-lea,
miniatură într-un manuscris de la mănăstirea Sucevița

Logofătul Ioan Tăutu, fresică în ctitoria sa de la Bălinești

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bogdan cel Orb,
frescă de la mănăstirea Moldovița

Radu cel Mare, frescă la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

Luptă cu tătarii, tablou de D. Stoica

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Neagoe Basarab,
frescă de la mănăstirea
Curtea de Argeş

Pecetea Ţării Româneşti Muntenia la mijlocul secolului al XVI-lea — Muzeul de Istorie Cluj-Napoca

Principe şi curteni din prima jumătate a secolului al XVI-lea, frescă din biserica Arbore

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Comandant militar și oștean român pedestraș din a doua jumătate a secolului al XV-lea

Oșteni români în apărarea unei cetăți

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pedestraşi români din a doua jumătate a secolului al XV-lea

Călăreţ român cu arc şi bucium din a doua jumătate a secolului al XV-lea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

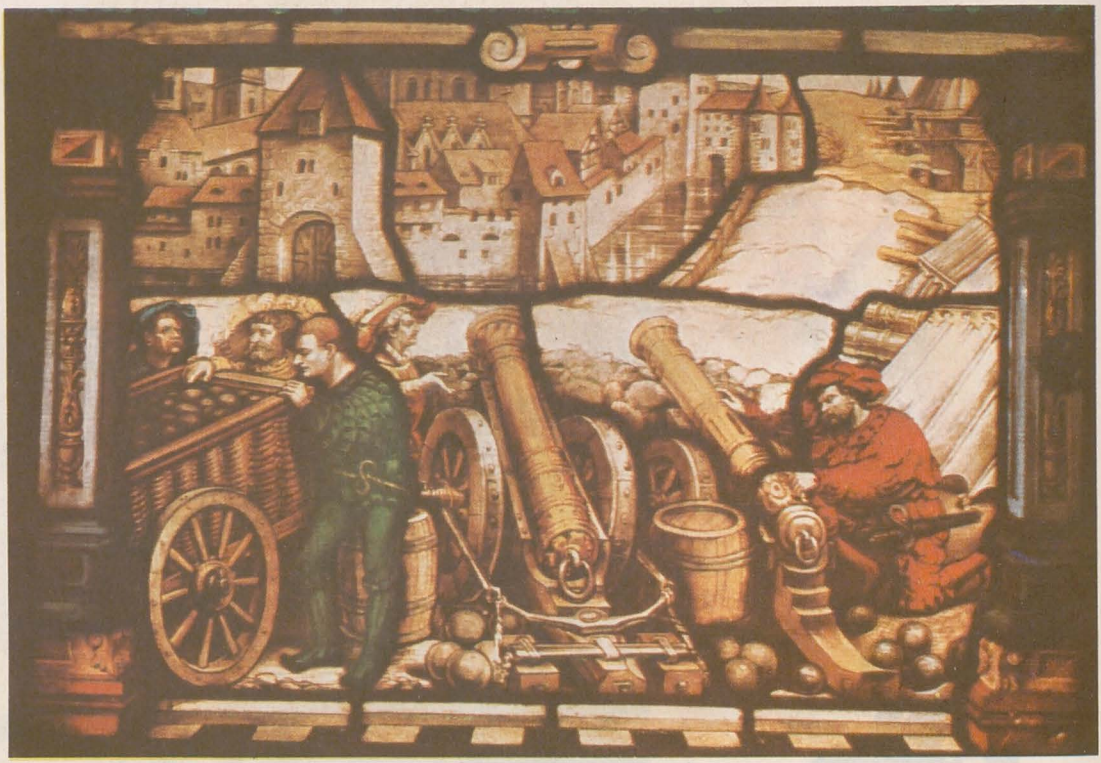

Baterie de artilerie în fața unui oraș fortificat la mijlocul secolului al XVI-lea, vitraliu

Neagoe Basarab și fiul său Theodosie, frescă de la Athos

Petru Rareș,
frescă de la mănăstirea Moldovița

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oaste românească în marş la mijlocul secolului al XVI-lea, frescă de la mănăstirea Sucevița

Oaste otomană în marş, frescă de la mănăstirea Vatra Moldoviței

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ţările române Moldova şi Muntenia, hartă de la mijlocul secolului al XVI-lea, Muzeul de Istorie Cluj-Napoca

Ţara Românească Transilvania, hartă de la mijlocul secolului al XVI-lea, Muzeul de Istorie Cluj-Napoca

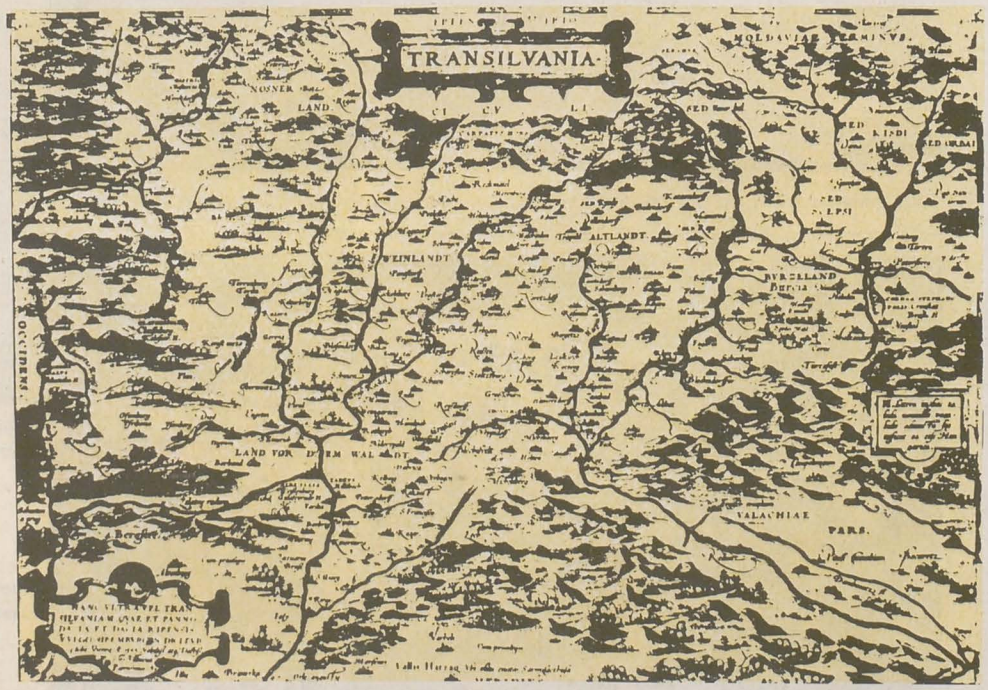

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„răfuiala" ei cu răsculații, țărănimea, la rîndul ei, nepermițînd adversarului să pătrundă în propria-i tabără.

La vederea oastei nobilimii în marș spre Bobîlna, de pe dealurile învecinate alte cete de țărani au năvălit asupra acesteia, strîmtorînd-o treptat între valea Bobîlnei și valea Peșterii, unde a fost practic încercuită între metereze și șanțurile de apărare. În locurile acelea strîmte și înguste armata greoaie a nobililor nu se putea desfășura în voie și nu putea izbi cu toată forța de care dispunea, în timp ce oastea ușoară a țăranilor manevra rapid și dădea lovituri fulgerătoare. Cei din tabăra nobilimii s-au pomenit atacați atît din față cît și din părți. Ca urmare, „călărimea nobililor a fost prinsă între metereze și șanț. Nobilii în armuri grele se mișcau greoi, încît topoarele, furcile, coasele, îmblăciele țăranilor au secerat cai și călăreți. Lanțul de care și căruțe ce înconjura tabăra a constituit o altă piedică pentru oastea nobiliară și un bun și eficace prilej pentru țărănime de a-și dovedi puterea și superioritatea tactică" [22]. După cum mărturisea episcopul Gheorghe Lépes, el însuși căzut în încercuire, alături de mulți alți nobili, cei din compunerea armatei feudale care au încercat să scape prin fugă spre interiorul Transilvaniei au fost înconjurați de răsculați într-un alt loc, situat între valea Bobîlnei și valea Someșului Mic. Luptele au fost grele și pierderile mari de ambele părți, dar cei mai mulți uciși sau răniți în încleștare au fost din rîndul trupelor nobilimii, a căror încercare de a nimici oastea țărănească de la Bobîlna a eșuat. De altfel, în textul primei înțelegeri survenite după lupta de la Bobîlna dintre țărani și nobili, act fundamental pentru cunoașterea evenimentelor, se precizează că nobilii și voievodul Transilvaniei „au pornit război, ei (țăranii — *n.n.*) li s-au împotrivit; și începîndu-se lupta, au căzut și au murit mulți din amîndouă părțile" [23]. Se recunoaște, astfel, de ambele tabere încrîncenarea luptei desfășurate la poalele dealului Bobîlna la sfîrșitul lunii iunie 1437. În orice caz, nobilimea a subapreciat forța răsculaților, potența revoluționară a țărănimii, capacitatea ei de a organiza rezistența.

Victoria răsculaților de la Bobîlna a fost cea dintîi obținută asupra clasei feudale din aceste părți ale Europei. În fața ofensivei feudale țărănimea transilvăneană a reacționat ferm, violent, încercînd oprirea cursului ascendent, agravant, al raporturilor feudale. Marea biruință a țărănimii răsculate de la Bobîlna a demonstrat forța clasei sociale fundamentale, capacitatea ei de a învinge în confruntarea cu clasa feudală întărindu-i încrederea în puterile ei.

Înfrîntă, nobilimea a fost nevoită să se așeze la masa tratativelor. În zilele ce au urmat bătăliei, reprezentanți ai țărănimii victorioase și cei ai marilor feudali au dezbătut îndelung cadrul raporturilor dintre cele două clase; s-a ajuns, în cele din urmă, la o „înțelegere" încheiată la Bobîlna, prevăzîndu-se a se scutura „greutățile și poverile de neîndurat", și adeverită, la 6 iulie 1437, de Conventul de la Cluj-Mănăștur. Prin textul ei se stabileau cuantumul obligațiilor țărănimii, mult inferioare celor din momentul izbucnirii răscoalei, și libertățile juridice, impuse acum de țărani. Se mai stipula, de comun acord, ca nici unul dintre căpitanii răsculaților sau din alesii țăranilor să nu fie vătămat de nobili sau de dregători. În acest fel țărănimea își menținea conducătorii principali și comandanții de cete, de fapt organizarea de concepție țărănească, și pentru perioada ce urma. Țăranii impuneau totodată în textul acestei înțelegeri

[22] *Ibidem*, p. 92.
[23] *Ibidem*, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dreptul de a se aduna anual, la 9 mai, pe dealul Bobîlna, cîte doi oameni bătrîni și înțelepți din fiecare sat, tîrg și oraș, pentru ca, împreună cu căpitanii principali ai țărănimii, să cerceteze dacă au fost respectate cele stabilite în înțelegere și prevederile ei. „Și dacă se va afla că vreun nobil a călcat în întregime sau în parte hotărîrile de mai sus [. . .] și dacă va fi găsit că face ceva împotriva acestora, să fie socotit călcător de jurămînt și ceilalți nobili să se ferească și să se păzească de a-l apăra" [24]. Este demn de remarcat că asemenea revendicări nu figurează în nici unul din războaiele țărănești ale Europei medievale, ele constituind o creație originală a țărănimii transilvănene unită în lupta sa pentru dreptate socială.

Nobilimea n-a abandonat însă gîndul răzbunării. În următoarele două luni ea a desfășurat o activitate febrilă pentru reorganizarea și întărirea forțelor sale prin atragerea de partea ei a clerului superior, a fruntașilor sașilor și secuilor și a micii nobilimi, precum și pentru dezbinarea răsculaților. Locul ei de concentrare a rămas tot Căpîlna, unde privilegiații din cuprinsul voievodatului s-au adunat, nu fără teamă pentru soarta lor. Aici au deliberat îndelung, încheind, în cele din urmă, la 16 septembrie 1437, o „unire frățească" *(fraterna unio)* îndreptată împotriva dușmanilor din afară (otomanii), dar mai ales împotriva celor dinăuntru, adică țăranii răsculați. Această „uniune" a celor trei categorii privilegiate — nobilii, fruntașii secuilor și patriciatul săsesc — care au încheiat înțelegerea menită să anuleze concesiile făcute puțin timp înainte maselor exploatate și asuprite a intrat în istorie sub denumirea „unirea celor trei națiuni" *(Unio Trium Nationum)*. Îndreptată fiind împotriva țărănimii, în zdrobitoare majoritate românească, ea a consemnat și lipsirea de drepturi politice a românilor transilvăneni, rezervînd acestora și un statut religios inferior. Această înțelegere între reprezentanții nobililor (maghiari), sașilor și secuilor era destinată, în același timp, să dea conducerii politice a statului românesc intracarpatic o componență exclusiv alogenă din punct de vedere etnic [25].

Într-o scrisoare din 6 februarie 1438, vicevoievodul Lorand Lépes preciza că la Căpîlna s-a hotărît ca „îndrăzneala și răzvrătirile nelegiuiților țărani să fie zdrobite și tăiate din rădăcină"[26].

Dar în tot acest timp nici țăranii răsculați n-au stat cu brațele încrucișate. Documentele care s-au păstrat pînă în zilele noastre atestă faptul că, neavînd încredere în promisiunile nobililor, ei nu și-au dizolvat tabăra de pe dealul Bobîlna. Mai mult, pentru a-și completa efectivele și a-și asigura hrana necesară, numeroase cete de răsculați au pornit spre orașul Dej, apoi pe valea Someșului spre Gherla și Cluj, lor alăturîndu-li-se mici detașamente proaspete de luptători. Aria răscoalei s-a extins de sub Munții Meseșului pînă în părțile Bistriței și ale Turzii, la ea participînd și lucrătorii de la ocnele Dejului și Sicului, care, alături de țăranii iobagi mai numeroși, au determinat o anumită radicalizare a mișcării. S-au înmulțit în consecință și căpitanii răsculaților, documentele din acest răstimp făcînd mențiunea a 16 conducători, cu cinci mai mulți decît la Bobîlna [27]. Aceștia sînt: Mihail Românul din Florești, Benedict Gazda din Deuș, Mihail Alcz din Ceh (Pantiocu), Anton cel Mare din Buda,

[24] L. Demény, *Textele celor două înțelegeri încheiate în 1437 între răsculați și nobili după documentele originale*, în „Studii", XIII (1960), p. 91—111.

[25] General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania, străvechi pămînt românesc*, p. 48—50.

[26] Ukb., vol. V, p. 3.

[27] L. Demény, *Aspecte militare ale răscoalei de la Bobîlna*, în vol. *România și tradițiile luptei armate a întregului popor*, București, 1972, p. 33—39.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Toma cel Mare din Sic, Mihail și Gal din Chendru (Corneşti), Ioan Magistrul din Cluj, Pavel cel Mare din Voievodeni, Valentin fierarul din Uifalău (Corvineşti), Grigore Csege, Blasiu Geréb din Buza, Ilie cel Mare din Almaș, Ștefan Hencz din Jimbor, Ladislau Bana din Olpret și Nicolae Valkai din Huedin [28].

În urma încheierii pactului amintit între privilegiați, armata nobiliară, refăcută și întărită cu forțe noi, a pornit din nou împotriva răsculaților. Noua confruntare între cele două tabere a avut loc de această dată la Apatiu, spre Bistrița, lîngă mănăstirea din hotarul acestui sat, pe un platou de sub vii. Noul conducător al iobăgimii răsculate era la data respectivă Mihail Românul din Floreşti, de lîngă Bistrița, cel dintîi dintre reprezentanții țărănimii care vor purta tratative, după luptă, cu nobilii, de altfel singurul numit căpitan *(capitaneus)* în cea de a doua înțelegere, bun cunoscător al zonei [29].

Lupta dintre țărani și nobili de la Apatiu a fost la fel de sîngeroasă ca și cea de sub dealul Bobîlnei. Vicevoievodul Transilvaniei o caracterizează drept „luptă generală", „o bătălie generală" pe care nobilii au trebuit să o dea cu „nelegiuiții țărani" [30]. Țărănimea răsculată a luptat și de astă dată cu dîrzenie, contrapunînd relativa sa superioritate numerică armamentului și pregătirii militare superioare a trupelor nobiliare.

Istoricii care s-au ocupat de reconstituirea acestui episod important al răscoalei țărăneşti din 1437 sînt de acord cu aprecierea că lupta nu a dat, în cele din urmă, cîştig vreuneia din taberele ce s-au confruntat. Oastea nobiliară nu a obținut victoria scontată, țărănimea răsculată continuînd să reprezinte o forță militară ce trebuia luată în seamă. Oricum, rezultatul luptei s-a conturat mai mult în favoarea țărănimii, care a rezistat eroic opresorilor, chiar dacă noua înțelegere încheiată între reprezentanții țărănimii și cei ai nobilimii la Apatiu, la 6 octombrie 1437, și adeverită la Conventul de la Cluj-Mănăştur, patru zile mai tîrziu, a fost mai moderată decît prima. Țărănimea răsculată continua să controleze situația pe terenul confruntărilor armate, obligînd încă o dată nobilimea să se aşeze la masa tratativelor.

La sfîrşitul anului 1437 răscoala țărănească a intrat într-o nouă fază. Se apropia iarna, iar menținerea taberei de pe dealul Bobîlna nu mai era posibilă. Răsculații întîmpinau greutăți tot mai mari în procurarea hranei și în completarea efectivelor cetelor lor. S-a impus soluția de a se pune la adăpost într-un oraş întărit cu ziduri, unde șansele rezistenței față de adversar erau mai mari, Clujul oferind luptătorilor cele mai multe avantaje.

Intrarea răsculaților în marele oraş transilvan s-a făcut cu sprijinul păturilor sărace din interiorul acestuia, care s-au unit cu grupurile de țărani, ajutîndu-le la organizarea apărării zidurilor. Timp de trei luni orașul de pe Someș s-a aflat în mîinile răsculaților. Trupele nobilimii au fost nevoite să se concentreze din nou și să-și conceapă planul de atac al Clujului. În cele din urmă s-a hotărît asedierea localității, considerîndu-se că un asalt împotriva răsculaților n-ar avea sorți de izbîndă. În ciuda rezistenței dîrze organizate de cetele de țărani și orășeni, forțele nobiliare au reuşit să pătrundă, la sfîrșitul primei decade a lunii ianuarie 1438, într-o suburbie a orașului. Un asalt întreprins asupra cetății a fost respins de răsculați. Dar, primind noi întăriri, îndeosebi din partea scaunelor săseşti, conducătorii nobilimii au organizat noi

[28] Ştefan Pascu, *Bobîlna*, p. 169—170.
[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem*, p. 167.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atacuri şi, spre sfîrşitul lunii, au reuşit să ocupe oraşul. Printre cei mulţi căzuţi în luptă s-a aflat şi unul din conducătorii răscoalei, Anton cel Mare. Au urmat crunte represiuni, cărora le-au căzut victimă mii de ţărani — ucişi, mutilaţi, schingiuiţi.

Răscoala de la Bobîlna reprezintă o pagină glorioasă înscrisă în istoria patriei de masele ţărăneşti din Transilvania. Deşi înfrîntă, ea a însemnat o puternică lovitură dată orînduirii feudale. În cursul răscoalei s-au pus în valoare virtuţile social-politice şi militare ale ţărănimii. Bătăliile răsculaţilor cu nobilimea au făcut dovada talentului militar al ţărănimii noastre, dîrzeniei şi curajului cu care ea a luptat şi s-a jertfit pentru libertate, dreptate socială şi o viaţă mai bună.

MAREA BĂTĂLIE A ŢĂRĂNIMII PENTRU ELIBERARE SOCIALĂ DIN ANUL 1514. ORGANIZAREA ŞI DOTAREA OASTEI; STRATEGIA ŞI TACTICA; DESFĂŞURAREA ACŢIUNILOR

Uşurarea sarcinilor feudale în urma răscoalei de la Bobîlna a fost temporară, astfel că exploatarea maselor populare, îndeosebi a ţărănimii, a continuat să se agraveze în perioadele următoare. Tendinţa nobilimii de a îngrădi dreptul de strămutare a ţărănimii tindea să se generalizeze şi să se permanentizeze, fapt ce îngrădea şi mai mult libertăţile maselor populare, ţărănimea fiind nevoită

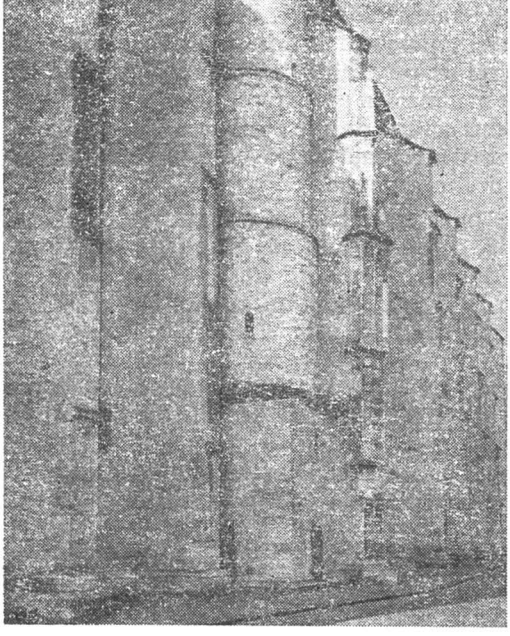

Fortificaţii medievale din oraşul Cluj

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gheorghe Doja, monument comemorativ la Dalnic, jud. Covasna

să ridice din nou steagul luptei pentru eliberare socială. Era vremea cînd societatea intrase pe făgaşul unor profunde schimbări, cînd formele de producţie de tip feudal începeau să se învechească. În Transilvania exploatarea ţăranului iobag atinsese forme deosebit de grave, aducîndu-l într-o stare de nesuportat. Creşterea obligaţiilor ţărănimii aservite faţă de stăpînul feudal, cursul luat de raporturile feudale în interiorul arcului carpatic în a doua jumătate a secolului al XV-lea, măsurile antiţărăneşti, de esenţă feudală, hotărîte în dietele voievodatului au constituit cauzele noii ridicări la luptă a ţărănimii iobage. La greutatea obligaţiilor feudale s-au alăturat acum măsurile nobilimii de a aduce înapoi şi a pedepsi aspru pe ţăranii iobagi care părăseau domeniile nobiliare. Anularea dreptului de strămutare de pe un domeniu pe altul a ţărănimii aservite ducea spre generalizarea legării de glie, ceea ce însemna restrîngerea substanţială a libertăţii juridice a iobagului.

Ţărănimea transilvană în imensă majoritate românească aştepta numai prilejul pentru a se ridica din nou la luptă [31].

Împrejurări favorabile în acest sens s-au ivit la începutul secolului al XVI-lea, în primăvara anului 1514, cînd se preconizase organizarea unei cruciade antiotomane. Doritorii să participe, între care puteau fi şi ţărani, chiar

[31] Idem, *Însemnătatea istorică a războiului ţărănesc de sub conducerea lui Gheorghe Doja* în „Studii", nr. 3/1964, p. 479—493.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dintre cei aserviți, au fost chemați să se adune pe cîmpul din fața Budei, pentru a fi organizați, lor promițîndu-li-se eliberarea de iobăgie sau ușurarea apăsătoarei exploatări și a grelelor obligații fiscale. La auzul acestei chemări au pornit spre Buda — în lunile aprilie și mai ale anului 1514 — mase de țărani iobagi, stîrnind reacția nobilimii, care, văzîndu-și amenințată și diminuată forța de muncă de pe domeniile ei [32], a recurs la măsuri barbare, maltratînd și batjocorind familiile celor plecați, sperînd ca în felul acesta să împiedice înrolarea masivă a țăranilor în cruciadă și să-i silească să se întoarcă acasă. Asemenea măsuri au determinat declanșarea revoltei, armata cruciată de la Buda transformîndu-se într-o armată revoluționară. În fruntea mulțimii adunate s-a aflat un mic nobil secui, din părțile estice ale Transilvaniei, Gheorghe Doja, care se dinstinsese pînă atunci în unele acțiuni antiotomane, dar și în timpul unor mișcări de natură socială.

Astfel, cei peste 40 000 de țărani și orășeni aflați în tabără s-au îndreptat spre Transilvania, unde se găseau adunate alte mulțimi de răzvrătiți împotriva stărilor de lucruri existente. Programul de acțiune al răsculaților s-a cristalizat treptat. Oastea țărănească însăși a fost organizată militărește, pe cete de pușcași, arcași, sulițași, după locul de origine sau libera dorință a luptătorilor. În fruntea unei grupe formate din zece țărani răsculați a fost pus un *decurion*, în timp ce o sută de oameni erau comandați de un *centurion*, cu toții subordonați unor căpitani mai mari.

Sabie folosită de răsculați în vremea războiului țărănesc din 1514 (Muzeul Județean Oradea)

Cît privește armamentul de luptă, țăranii posedau, pe lîngă armele specifice perioadei, și puști, multe primite în timpul organizării cruciadei antiotomane, altele ajunse în mîinile răsculaților în urma atacării castelelor și curților nobiliare. Cei care s-au alăturat ulterior oastei țărănești aflate în marș, cînd n-au avut arme au transformat în mijloace de luptă uneltele agricole de muncă.

Larga participare la mișcare a țărănimii iobage și libere, a orășenimii sărace, buna organizare a răsculaților, crearea unei ierarhii militare, calitatea armamentului aflat acum în dotare față de alte răscoale au transformat această ridicare socială într-un adevărat război țărănesc.

Cunoscînd valoarea și numărul oștirii sale revoluționare, Gheorghe Doja a conceput un plan strategic de mare anvergură: pătrunderea simultană pe trei direcții în Transilvania și înfrîngerea pe rînd a forțelor nobilimii, lipsite astfel de posibilitatea unei acțiuni în forță, grupat, pe o singură direcție în care să-și poată valorifica instruirea și armamentul superioare celor ale răsculaților. Marșul s-a executat pe trei itinerare principale. Gruparea țărănească dinspre nord, sub conducerea lui Laurențiu, a pătruns în Crișana și Maramureș, obținînd victorii împotriva forțelor nobilimii la Oradea, Cheresig, Săcuieni și în alte localități care au trecut în mîna răsculaților. În centru, gruparea țărănească era condusă de Grigore Doja, fratele căpitanului principal; în ciocnirea cu oastea feudală la Seghedin, țăranii au obținut o victorie care le-a întărit încrederea în forțele proprii. Grosul

[32] Antonius Fekete Nagy, Victor Kenéz, Ladislaus Solymosi, Géza Érszegi, *Monumenta Rusticorum in Hungaria Rebellium Anno MDXIV*, Budapesta, 1979.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

armatei țărănești, sub comanda lui Gheorghe Doja, a coborît spre sud, înspre Arad și Banat; în compunerea acestei grupări se aflau luptători călări și pedestrași disciplinați, mai bine instruiți și mai bine înarmați. Așa cum scrie Fr. Engels în lucrarea sa dedicată *Războiului țărănesc german*, „Doja împărtășea și el mînia trupelor sale împotriva nobililor trădători; armata cruciată deveni o armată revoluționară, iar el se puse în fruntea noii mișcări" [33].

Țăranii răsculați au pus curînd stăpînire cu sprijinul plebeimii sărace asupra unor cetăți și orașe fortificate, sporindu-și capacitatea de rezistență și forța. Astfel, gruparea țărănească ce a urmat, după traversarea Tisei, drumul spre Crișul Repede a ajuns la Oradea, ocupînd cetatea de aici, precum și pe cea situată 13 km mai la nord, de la Biharea. Aceasta din urmă, o mare fortificație de pămînt în care și-a avut reședința voievodul român Menumorut și înaintașii lui fusese scoasă din folosință după invadarea Transilvaniei de către forțele triburilor maghiare și după atacul tătaro-mongol din 1241—1242. Acum, în primăvara anului 1514, cetatea de pămînt de la Biharea reintra în funcțiile ei militare de apărare, de data aceasta ca o fortificație a țărănimii răsculate împotriva trupelor nobilimii.

La Cluj plebeimea orășenească a deschis porțile orașului, ca în toamna anului 1437, răfuindu-se totodată cu patriciatul orășenesc și întronînd împreună cu răsculații o formă democratică de conducere. Răsculații s-au înstăpînit și în alte orașe, ca Dej, Turda, Sighișoara, de unde fuseseră alungați patricienii și nobilii refugiați între zidurile lor [34].

Cea mai bună organizare din punct de vedere militar a avut-o gruparea țărănească aflată sub conducerea directă a căpitanului suprem, Gheorghe Doja, al cărui principal teatru de acțiuni militare l-a constituit Banatul și în mod deosebit orașul și cetatea Timișoara unde și-a concentrat aproape întreaga sa putere militară pentru a le ocupa. În față, cu rol de avangardă, se deplasa un detașament de circa 2 000 de „cruciați" comandați de diacul Balogh, a cărui sarcină era de a hărțui neîncetat forțele nobiliare, de a măcina treptat grupurile de nobili care alergau înspre oastea voievodatului Transilvaniei sau care se răzlețeau de aceasta. Avangarda oastei țărănești mai avea sarcina de a deruta tabăra nobiliară și a distrage atenția de la efectivul țărănesc sporit ce venea mai în urmă.

Armata nobiliară s-a constituit la Cenad, așezare de pe malul Mureșului, fiind pusă sub comanda episcopului de Cenad, Nicolae Csáki și a banului de Timișoara, Ștefan Báthory. Ciocnirile dintre cele două tabere au avut loc în apropiere, la Apatfalva și Nădlac, oastea țărănească obținînd victoria. Iobagii s-au răzbunat pe asupritorii lor, ucigîndu-i pe cei prinși; episcopul însuși a fost tras în țeapă. După o scurtă luptă Cenadul a căzut în mîna răsculaților, el constituindu-se într-un important punct de sprijin al acțiunilor viitoare. Valea Mureșului inferior era controlată astfel de țărani, care se înstăpînesc în orașe și tîrguri ca Arad, Zădăreni ș.a. Calitățile militare ale marii grupări țărănești de pe Mureș au fost din nou probate sub zidurile cetăților Șiria, Lipova, Șoimuș, pe care răsculații le-au ocupat în urma victoriilor obținute împotriva garnizoanelor acestora și a cetelor nobiliare.

[33] Fr. Engels, *Războiul țărănesc german*, București, 1958, p. 81—83.

[34] S. Belu, *Despre participarea orășenilor din Transilvania la răscoala populară din 1514*, în „Studii", nr. 4/1953, p. 119—128; Ștefan Pascu, *Contribuții noi privitoare la răscoala țăranilor din 1514 în Transilvania*, în „Studii", nr. 5—6/1955, p. 91—110.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

MAREA RIDICARE SOCIALĂ A ŢĂRĂNIMII CONDUSĂ DE GHEORGHE DOJA (1514)

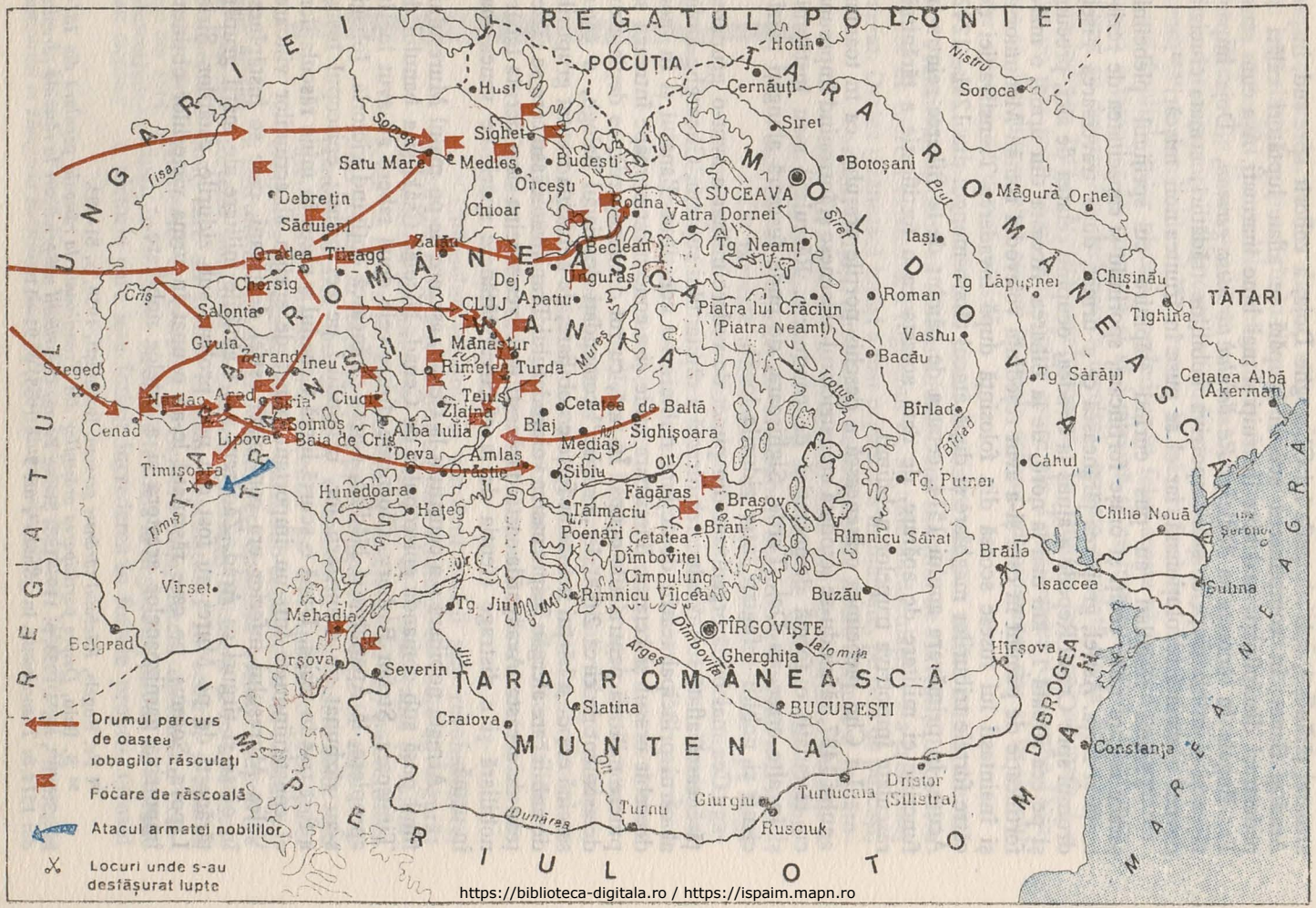

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În fața iureșului de nestăvilit al țărănimii răsculate nobilimea și dregătorii din Transilvania s-au dovedit neputincioși. Crișana, Maramureșul, Podișul Transilvaniei, Valea Mureșului erau controlate, la începutul verii anului 1514, de cetele țărănești, sprijinite de păturile sărace ale orașelor și tîrgurilor. Dar aria mare de acțiune a dus inevitabil la fărîmițarea armatei țărănești, la diminuarea forței sale de izbire și la „spargerea" ei în cete tot mai mici, care se dispersau una după alta. Acest fapt va constitui una din cauzele înfrîngerii mișcării, oferind feudalilor posibilitatea de a lua treptat inițiativa și de a lichida grupurile izolate de răsculați.

Cetatea Timișoarei constituia fortăreața principală a întregului Banat. Înconjurată cu puternice ziduri și șanțuri adînci umplute de apele Timișului, ea rezistase de-a lungul timpului la numeroase asedii. O puternică garnizoană militară staționa în cetate, avînd misiunea apărării reședinței banatului Timișoarei, a întregului teritoriu al acestuia de invaziile otomane. De aceea oastea nobilimii, grupurile de feudali care au reușit să-și salveze viața prin fugă s-au adunat în grabă în cetatea Timișoarei. Comanda armatei feudale ce se constituia aici fusese preluată de banul Timișoarei, Ștefan Báthory, scăpat cu viață în lupta de la Cenad. Nobilimea, de teama asalturilor oastei țărănești, a fortificat și mai mult cetatea, punînd să se facă în grabă noi șanțuri și metereze. Garnizoana puternică, armamentul existent în interiorul cetății și fortificațiile existente ofereau șanse unei rezistențe greu de înfrînt prin atacuri din exterior, executate de o oaste care nu dispunea de suficientă artilerie.

După respingerea de către Ștefan Báthory a cererii de a preda cetatea (începutul lunii iunie), gruparea de forțe comandată de Gheorghe Doja a început asediul cetății Timișoarei. În afară de puști, răsculații aveau și cîteva tunuri, insuficiente însă pentru a crea breșe în zidurile fortificației. În mai multe rînduri țăranii au executat asalturi asupra cetății după toate regulile artei militare, dar au fost întîmpinați de focul nimicitor al artileriei și al sutelor de puști de pe zidurile crenelate. Izvoarele istorice recunosc în mod unanim capacitatea și măiestria militară cu care Doja și comandanții din subordinea sa au condus asediul uneia din cele mai puternice cetăți de pe cuprinsul Transilvaniei și al Banatului.

Pentru a grăbi deznodămîntul bătăliei, conducătorii țărănimii au conceput un plan pe cît de ingenios, pe atît de eficace. Au fost săpate mai multe șanțuri în scopul abaterii cursului rîului Timiș, ceea ce ar fi ușurat trecerea asediatorilor peste șanțurile ce înconjurau zidurile cetății, slăbind tăria acesteia. Planul n-a putut fi dus pînă la capăt întrucît nobilimea a luat contramăsuri, reușind, prin ieșiri ofensive, să distrugă barajele nou construite.

În fața primejdiei atacului țărănesc general, nobilimea asediată a cerut disperată ajutor din afară. Se constituia o nouă armată feudală, în fruntea căreia se afla acum însuși voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya. Din toate comitatele fuseseră chemați nobilii purtători de arme să vină cu slujitorii lor pentru a despresura cetatea Timișoarei.

La rîndul său, Gheorghe Doja își îmbărbăta luptătorii urmărind să ocupe Timișoara înainte de sosirea forțelor militare comandate de Zápolya. Acestea, după un marș forțat, au ajuns la 14 iulie sub zidurile cetății, amenințînd direct spatele dispozitivului răsculaților. Astfel, oastea de țărani, slăbită după un asediu îndelungat, s-a pomenit prinsă între două focuri. Situația devenind gravă, Gheorghe Doja a așezat în centrul liniei sale cele mai bune trupe, flancurile și spatele urmînd a fi asigurate de cetele de țărani mai neexperimentate și mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

slăbite din cauza luptelor anterioare. Pe ajutoare din alte părți nu mai putea conta, celelalte grupări răsculate fiind împrăștiate de trupele nobiliare sau silite să se retragă. Reușise să i se alăture doar detașamentul comandat de fratele său mai mic, Grigore, care, după ce suferise o înfrîngere la Guhacs — pe teritoriul Ungariei — , s-a retras spre Banat.

În aceste condiții, aflîndu-se blocat între garnizoana cetății și oastea lui Zápolya, Gheorghe Doja a hotărît să preia inițiativa și să declanșeze atacul general împotriva forțelor nobiliare conduse de voievodul Transilvaniei. Ciocnirea dintre cele două părți a fost violentă, nobilimea reușind o învăluire și atacarea flancurilor oastei țărănești, care au cedat. Bătălia de sub zidurile Timișoarei (15 iulie 1514) s-a încheiat, în cele din urmă, în defavoarea țărănimii răsculate, marcînd sfîrșitul întregii mișcări. Gheorghe Doja, înconjurat de soldații lui Zápolya, a fost prins, fiind apoi martirizat împreună cu principalii săi căpitani sub aceleași ziduri ale cetății timișorene pentru care se luptase.

O prigoană cumplită s-a dezlănțuit împotriva răsculaților, răzbunarea nobilimii fiind fără margini. Dieta, întrunită în același an, a hotărît măsuri drastice în contra țărănimii, pedepse cu moartea pentru instigatorii și căpitanii de răscoală; respectivele legiuiri mărturiseau fățiș că, dacă nobilii s-ar fi putut lipsi de brațele de muncă ale țărănimii, aceasta ar fi fost exterminată în totalitatea ei.

Măsura cea mai agravantă pentru țărănime a fost însă legarea de glie, căderea acesteia într-o „totală și veșnică iobăgie". Interzicerea totală a dreptului de strămutare a iobagilor de pe un domeniu pe altul reducea mult libertatea juridică a țăranului aservit, legîndu-l acum pentru vecie pe el și familia lui de stăpînul de pămînt pe domeniul căruia se găsea. Codul verböczian * din 1517 va include aceste legiuiri, împreună cu altele, în faimosul *Tripartitum*, ale cărui prevederi și norme de esență feudală au fost așezate la baza organizării juridice a principatului transilvănean.

Din descrierea evenimentelor care au avut loc în anul 1514 în Crișana, Maramureș, Banat și Transilvania rezultă un element caracteristic tuturor războaielor țărănești din epoca feudală: operațiile militare erau desfășurate fragmentar de cete, detașamente și grupări care acționau, în genere, fără legături strînse de cooperare între ele. Este adevărat că în cursul marii bătălii sociale conduse de Gheorghe Doja a existat totuși o oștire principală, un gros format în principiu din luptătorii cei mai buni și mai bine înarmați, care avea unele legături cu marile detașamente de răsculați ce acționau în alte părți ale Transilvaniei, dar distanțele mari dintre nucleul de bază și aceste detașamente au făcut ca o anumită cooperare sau, în final, concentrarea întregii țărănimi răsculate într-o singură oaste să nu se poată realiza. Au predominat atacurile întreprinse împotriva curților nobiliare, pentru ocuparea tîrgurilor și orașelor, fapt ce a fărîmițat acțiunile militare, ușurînd pînă la urmă înfrîngerea cetelor sau detașamentelor angajate în astfel de acțiuni.

În ceea ce privește instruirea militară a luptătorilor, Doja a asigurat-o în taberele instalate temporar în diferite locuri sau chiar pe timpul marșurilor. Pregătirea militară a răsculaților s-a vădit în acțiunile desfășurate pentru ocuparea cetăților Lipova, Șoimuș, precum și pe timpul asediului cetății Timișoara.

* După numele juristului maghiar Ștefan Verböczi care a introdus în codul de legi cunoscut sub numele de *Tripartitum* (tipărit la Viena în 1517) cele mai necruțătoare măsuri împotriva țărănimii răsculate și conducătorilor ei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aici, deşi ştia că în faţă forţele nobilimii se sprijineau pe fortificaţii puternice, iar în spate veneau ameninţătoare trupele lui Zápolya, comandantul oastei revoluţionare a hotărît ca, executînd o manevră pe direcţii interioare, să devanseze pe inamic prin rapiditate, să ocupe mai întîi oraşul de pe Bega şi să nimicească forţele nobilimii şi abia după aceea, cu oastea întrunită, să se îndrepte împotriva celorlalte trupe adverse pentru a le zdrobi sau alunga. Acest plan exprima o idee de efort, în general bine conturată, Doja dispunînd pe direcţia respectivă cele mai bune trupe ale sale, luînd totodată măsuri pentru asigurarea flancurilor şi spatelui dispozitivului.

Cu toate slăbiciunile ei, caracteristice pentru oricare din războaiele ţărăneşti ale epocii feudale din Europa, oastea condusă de Gheorghe Doja a făcut dovada unor eroice fapte de arme, demonstrînd marele potenţial revoluţionar al maselor ţărăneşti, spiritul lor de sacrificiu în lupta pentru libertate şi dreptate socială.

Răscoala de la Bobîlna şi marea bătălie socială din 1514 prezintă aşadar importanţă şi din punct de vedere militar. În 1437 oastea ţărănimii răsculate a fost prima oaste populară din istoria patriei noastre. În textele înţelegerilor la care se ajunge în cele din urmă între cele două tabere, forţele răsculate sînt denumite „obştea poporului" *(universitas populorum)* sau „toată comunitatea ţăranilor" *(tota comunitas rusticorum)*, în opoziţie cu „obştea nobililor" *(universitas nobilium)*. Tabăra fortificată de care de pe dealul Bobîlna, cele două bătălii date cu oastea nobiliară, în care a ieşit victorioasă, înstăpînirea asupra unor oraşe şi organizarea lor sînt tot atîtea experienţe pozitive din istoria ţărănimii noastre, momente ale afirmării ei pe plan social şi militar.

Războiul ţărănesc condus de Gheorghe Doja a fost, la rîndul lui, o amplă mişcare socială care a primit o bună organizare militară. Constituirea unei ierarhii de tip militar, înarmarea corespunzătoare a răsculaţilor, deplasarea efectivelor ţărăneşti pe spaţii largi, atacul reuşit asupra unor cetăţi şi oraşe întărite, acţiunea de la Timişoara reprezintă trăsăturile şi episoadele principale ale acesteia. Totodată, marea ridicare din 1514 a scos în evidenţă necesitatea unei mai bune organizări şi dotări a forţelor răsculate, a unei conduceri unice şi hotărîte. A fost reafirmată, de asemenea, necesitatea unităţii de acţiune, atît în planul de ansamblu cît şi în cîmpul tactic şi a unei cooperări strînse între diferitele grupări sau cete de răsculaţi pentru asigurarea succesului în luptă sau evitarea surprinderii.

Marile încleştări dintre exploataţi şi exploatatori din secolele XIV—XVI au reprezentat o importantă contribuţie la îmbogăţirea experienţei de luptă ţărăneşti. Aceasta va fi ridicată pe un plan superior în acţiunile sociale următoare, mai ales în timpul marii răscoale populare de sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOUĂ SECOLE DE EFORT MILITAR ROMÂNESC: DIMENSIUNI ŞI REZULTATE

DIMENSIUNEA NAŢIONALĂ ŞI UNIVERSALĂ A LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU INDEPENDENŢĂ STATALĂ

Pentru poporul român pacea a constituit dintotdeauna principalul ideal, obiectivul fundamental spre care a tins pe tot parcursul devenirii sale istorice. Starea de război cvasipermanentă, marele efort militar al ţărilor române pe tot parcursul secolelor XIV—XVI nu au însemnat o abdicare de la acest principiu, în toată vremea statalitatea românească promovînd faţă de marile puteri din jur o politică de pacificare şi bună vecinătate. Contrar acestei conduite ancestrale, asupra poporului nostru s-au exercitat în decursul milenarei sale existenţe ample presiuni şi s-au manifestat mari pofte de cucerire, intervalul de timp prezentat în volumul de faţă constituind una din culmile acestei conjuncturi istorice excepţionale. În consecinţă, statele româneşti medievale au fost obligate să existe ca o *comunitate de apărare* a frontierelor sale, a avuţiei sale materiale şi spirituale. Apărîndu-ne patria, am făcut-o cu un profund simţ al jertfei şi o dorinţă nestăvilită de a dura, încît istoria noastră naţională a dobîndit dimensiunile unei grandioase epopei. Epoca de glorie a oastei celei mari constituie unul din momentele de vîrf ale acestei măreţe traiectorii, secolele cînd poporul român a trebuit să lupte hotărît pentru păstrarea neatîrnării şi realizarea unităţii statal-teritoriale depline.

Deşi România medievală a cunoscut pluralismul statal — situaţie impusă şi menţinută printr-o acerbă presiune externă —, efortul militar românesc nu a cunoscut graniţe sau oprelişti între fraţii de acelaşi neam, întregul popor acţionînd într-un consens deplin împotriva asalturilor venite deopotrivă din nord şi din sud, din est şi din vest. Referindu-se la trăsăturile esenţiale ale caracterului unitar ale istoriei poporului român în evul mediu, secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, afirma: „Este ştiut că în condiţiile orînduirii feudale — a cărei caracteristică era fărîmiţarea statală — şi pe teritoriul ţării noastre s-au constituit nuclee administrativ-politice diferite: Ţara Românească, Moldova, Transilvania. Cu toate acestea, datorită omogenităţii structurii economice, sociale şi culturale a întregului teritoriu locuit de români, limbii unitare, precum şi puternicei conştiinţe a originii comune a locuitorilor, între cele trei state s-au dezvoltat permanent contacte şi legături multilaterale intense. Necontenit au avut loc schimburi de bunuri materiale, o puternică circulaţie de idei, de opere de cultură şi artă şi, mai presus de orice,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

s-a închegat conștiința necesității luptei unite împotriva cotropitorilor, a dușmanilor comuni" [1].

Dovedind — ca și cu alte ocazii — o capacitate deosebită de adaptare la condiții istorice net defavorabile, românii au știut să depășească limitele pluralismului statal și să lupte în comun pentru menținerea independenței. Acționînd coordonat și concomitent, fiecare „țară românească" a putut deveni o adevărată cetate de apărare, capabilă să acționeze atît individual — acoperindu-și reciproc flancurile —, cît și solidar — cînd amenințarea externă devenea extraordinar de mare. Astfel, țările române extracarpatice au fost un adevărat scut pentru Transilvania, pe care au apărat-o conștient: „Știți bine cum v-am apărat eu pînă acum de turci — scria Vlad Dracul, în 1438, brașovenilor —, și îmi pun și capul, și averea mi-o dau bucuros ca să nu vă fie vouă rău" [2]. La rîndul lor, trupele transilvănene au reprezentat întotdeauna pentru frații de peste munți atît o rezervă destinată a garanta și decide victoria în ultimul moment, cît și o pavăză sigură a frontierei vestice. Interdependența dintre Moldova, Transilvania și Muntenia este explicit relevată — la jumătatea secolului al XVI-lea — de către părintele Unificatorului, domnul Pătrașcu cel Bun: „Și să tocmiți cum vă va fi bine —scria el transilvănenilor —, și dumneavoastră și nouă, căci dumneavoastră știți bine cît de mare-i puterea împăratului (sultanului — *n.n.)* și cine poate sta împotriva lui ! Căci, de vă va birui pe voi și țara dumneavoastră, nu va mai fi nici un domn și nici un crai acolo, în țara de sine stătătoare a dumneavoastră, ci vor fi prin toate cetățile turci, și vom pieri noi, amîndouă aceste țări creștine" [3].

Reușita luptei de apărare a independenței și integrității statalității românești s-a datorat, cu precădere, faptului că locuitorii întregului spațiu carpato-danubiano-pontic au înțeles constant că numai prin cooperare vor putea stăvili tendințele expansioniste ale marilor puteri vecine. Aplicată cu consecvență, această convingere s-a transformat treptat în ideea motrice, fundamentală, a politicii marilor noștri voievozi, de modul cum au înțeles ei s-o pună în practică depinzînd direct anvergura luptei pentru independență statală.

La scurt timp după ctitorirea prin sabie — la Posada — a primei independențe românești, trupe moldovene, transilvănene și muntene colaborau — în 1345 — într-un efort unanim de alungare a tătarilor dincolo de frontierele spațiului românesc. Este cea dintîi mențiune documentară a unei acțiuni militare la care au luat parte oșteni de pe ambele versante ale Carpaților [4].

Cea de-a doua mare colaborare românească are o importanță covîrșitoare pentru istoria noastră, de ea legîndu-se afirmarea neatîrnată a Țării Românești Moldova, ca act al voinței comune a românilor maramureșeni și moldoveni care au știut să găsească formula politico-militară optimă pentru a putea înlătura suzeranitatea străină și proclama independența. Prin aceasta statalitatea românească își consolida mult poziția, avîndu-și de acum înainte asigurată apărarea frontierei estice și nordice.

Pînă la așezarea, pe termen lung, a otomanilor la Dunăre, România medievală într-un răstimp foarte scurt își extinsese autoritatea asupra tuturor

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura Politică, București, 1969, p. 707.

[2] *DRH, D*, vol. I, p. 352.

[3] I. Bogdan, *Relațiile*, p. 197.

[4] Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1971, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

teritoriilor de străveche locuire dacică, opunîndu-se cu tenacitate ingerințelor externe ale regatelor Poloniei și Ungariei. O dată declanșat, în ultimul deceniu al veacului al XIV-lea, conflictul româno-otoman, sporind treptat în intensitate, se va transforma într-un pustiitor război de durată ce va produce țării noastre incalculabile pierderi materiale și umane. Timp de 200 de ani, fără răgaz, românii vor lupta cu arma în mînă sau indirect — diplomatic și economic —, țările române asumîndu-și alternativ, în funcție de direcția atacului, rolul de bastion și de catalizator al tuturor energiilor naționale. Se cere menționat, totodată, că paralel acestui efort militar major destinat apărării în fața pericolului de la fațada sudică a spațiului românesc — efort care a absorbit neîndoielnic cele mai mari energii ostășești în această perioadă —, țările române au avut de făcut față, uneori concomitent, primejdiei conturate la celelalte frontiere.

Sigiliul Țării Românești Muntenia sub Mircea cel Bătrîn

Sarcina realizării frontului comun de luptă antiotomană a revenit, mai întîi, Țării Românești, prima și de acum înainte cea mai expusă cuceririi. Mircea cel Bătrîn a fost cel dintîi domn care, în fața iminentului pericol, a elaborat o politică general românească, coerentă și eficientă. Prin așezarea lui Alexandru cel Bun pe tronul Moldovei, el a făcut un prim și hotărîtor pas în această direcție, reușind să făurească o singură linie politică pentru ambele state românești extracarpatice. „Numirea unui domn moldovean de vecinul său muntean era — afirmă N. Iorga — un lucru nou și unul de cea mai mare însemnătate. De acum înainte, pentru mai multă vreme, o influență a lui Mircea se poate exercita asupra celeilalte domnii românești" [5]. Faptul că după moartea lui Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun a dezvoltat o politică similară față de principatul muntean — înscăunînd aici pe Alexandru Aldea — demonstrează că la baza cooperării dintre cei doi nu au stat motive aleatorii, ci cauze politice complexe ce trebuiau rezolvate prin soluții unice.

Deși în interiorul arcului carpatic Mircea cel Bătrîn stăpînise teritorii întinse [6], iar sprijinul oștilor transilvane i-a fost, nu o dată, folositor, el n-a putut să ajungă a îndeplini aici aceleași rosturi ca în Moldova.

Acest deziderat al unirii și coordonării militare a luptei întregului popor român pentru independență va fi realizat de voievodul ardelean Iancu de Hunedoara, personalitate de primă mărime a istoriei noastre, cel care a știut să imprime un curs nou, ascendent, gîndirii și acțiunii politico-militare de pînă la el. Fiind amenințată direct, Transilvania preia acum inițiativa luptei antiotomane, Iancu — cel care „a sporit gloria românilor din mijlocul cărora se

[5] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 311.

[6] Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în țările române pînă în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1967, p. 205.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

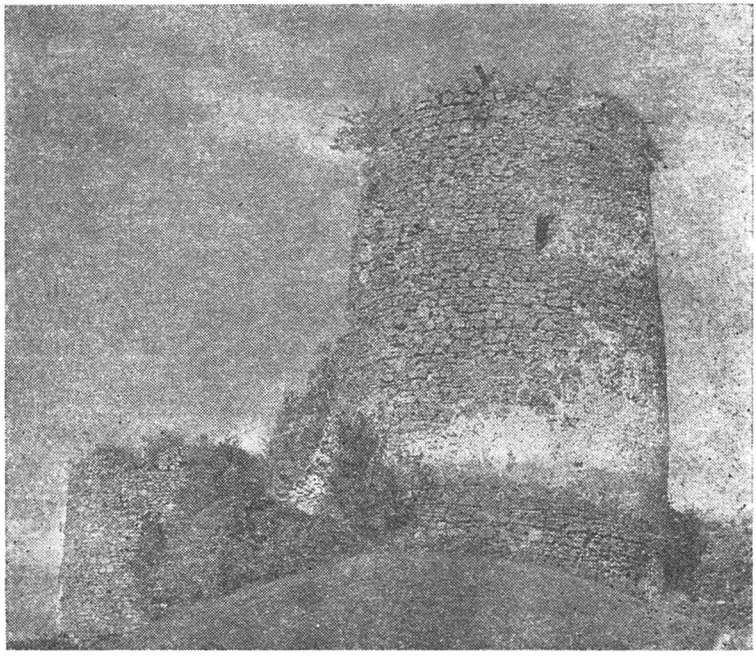

Cetatea Bologa, posesiune a lui Mircea cel Bătrîn în Transilvania

născuse" [7] —, exercitînd asupra ţărilor române de la sud şi est de Carpaţi o influenţă atît de puternică, încît va ajunge să coordoneze întreaga viaţă politico-militară de aici. Prin aceasta el reuşeşte, cel dintîi, să creeze un puternic bloc românesc antiotoman, dominînd timp de 15 ani întreaga activitate politică şi militară a României medievale. La aproape un mileniu şi jumătate de la moartea lui Decebal, întreg spaţiul dacic era din nou sub influenţa unui singur conducător, într-un efort unanim de stăvilire a expansiunii Porţii. „Gîndul lui cel mare a fost, vizibil, acesta: să se sprijine pe forţele unei naţiuni viguroase şi nouă pentru ca prin această naţiune să reziste împotriva turcilor, să păstreze Dunărea, schimbînd numai centrul de greutate din Principate în Ardeal, ceea ce era o necesitate militară de primă ordine. . ." [8].

Moartea lui Iancu de Hunedoara, în 1456, a coincis cu modificarea centrului de exercitare a presiunii otomane asupra teritoriului carpato-danubiano-pontic. După Muntenia şi Transilvania, Moldovei — nemijlocit ameninţată — îi revenea acum rolul de unificator al tuturor energiilor româneşti pentru salvgardarea independenţei statale. Rînd pe rînd, domnii puternicului principat de la est de Carpaţi — începînd cu Ştefan cel Mare şi terminînd cu Petru Rareş — vor întreprinde numeroase acţiuni pentru ca întreaga politică românească să se decidă la Suceava. Numai după realizarea acestui comandament s-a hotărît marele voievod Ştefan să declare război otomanilor, întotdeauna iniţiativele sale militare fiind precedate de asigurarea sprijinului armat al muntenilor şi ardelenilor. Cu Ştefan cel Mare ideologia politică românească se modifică substanţial, ideea unităţii de neam, lupta purtată conştient în numele întregii

[7] *Călători străini*, vol. I, p. 472.
[8] N. Iorga, *Chestiunea Dunării*, Vălenii de Munte, 1913, p. 169.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Stema Țării Românești Moldova pe o cahlă din secolul al XV-lea (Muzeul Județean Suceava)

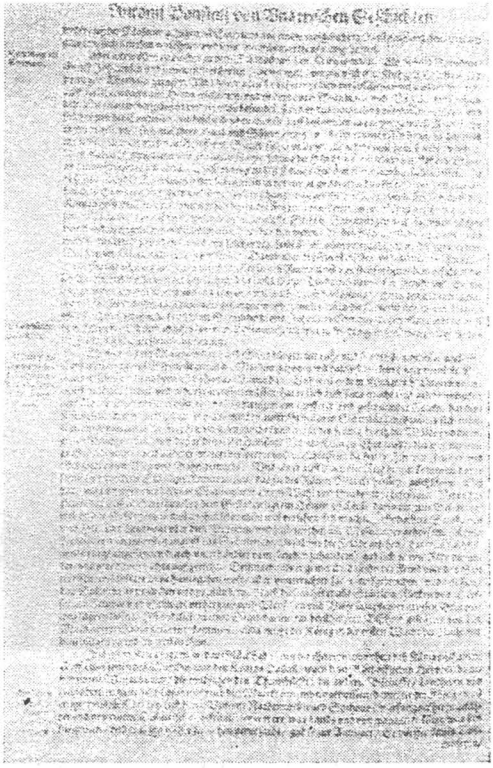

Texte din cronica lui Bonfini cu referiri la marile bătălii ale românilor din secolul al XV-lea (Muzeul Județean Oradea)

suflări românești marcînd, așa cum sublinia încă de acum cinci decenii istoricul francez Beau de Loménie, *naşterea naţiunii române*[9].

Dominat de acest sentiment, Petru Rareș a acordat o atenție deosebită Transilvaniei, făcînd din ea pivotul programului său politic în dorința de a reface „uniunea dacică" în dimensiunile ei politice şi teritoriale. Nereuşind, în cele din urmă, să-şi definitiveze planurile — ca urmare a interacțiunii unor multiple forțe centrifuge interne şi externe —, domnia sa a însemnat totuşi, în această direcție, un serios progres. El este primul domn român care a stăpînit, deşi neîncoronat, Ardealul — premergîndu-l şi pregătindu-l astfel pe Mihai Viteazul —, victoria românească de la Feldioara constituind prima mare bătălie menită a asigura autoritatea unui voievod transalpin asupra ținuturilor de peste munți.

Unitatea de acțiune în fața primejdiei a fost una din realitățile cele mai de temut pentru adeversari. Aceştia s-au străduit prin toate mijloacele să împiedice poporul român să-şi organizeze viața politică în făgaşul unui stat centralizat şi independent, garanție sigură a menținerii deplinei neatîrnări şi a imposibilității imixtiunilor străine, de orice fel, în treburile sale interne. „Soliman s-a temut ca nu cumva, cînd ar încerca el să ocupe Transilvania sau Țara Româ-

[9] Beau de Loménie, *La naissance de la nation roumaine*, Paris, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ncască sau Moldova, toate aceste țări să se unească împreună și să se apere "[10], apreciază Verancsics.

În pofida precauțiilor de acest fel și a strădaniei marilor puteri de a face din pluralismul statal un element de dezintegrare a lumii românești, marea epopee pentru apărarea independenței a fost opera întregului popor care a înțeles, de la bun început, că lupta pentru neatîrnare înseamnă apărarea întregului spațiu carpato-danubiano-pontic.

Dar caracteristic pentru istoria noastră este faptul că, opunînd o rezistență dîrză tuturor încercărilor străine de înstăpînire asupra spațiului carpato-danubiano-pontic, românii au făcut deopotrivă operă de istorie națională și universală. „Din cel mai îndepărtat trecut al nostru — spunea N. Iorga — am avut de îndeplinit în acel rost al lumii pe care-l cercetează istoria universală o sarcină de pe urma căreia ni vin drepturi pe care se cuvine nu numai să le amintim la diferite prilejuri și în anumite cărți, ci să le coborîm în conștiința națiunii întregi." [11]

Statalitatea românească și-a făcut simțită distinct prezența în arena politică externă, fiind un subiect activ al relațiilor internaționale. Ceea ce se cere subliniat este faptul că această prezență a fost nemijlocită, directă, nemediată prin vreun tutore, protector sau dominator politic extern. Următorul tabel * ilustrează, numeric și procentual, ansamblul relațiilor externe românești concretizate în tratate încheiate cu state străine în această perioadă:

State / Perioada	Ungaria		Polonia		Imperiul otoman		Alte state		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1350—1449	3	2,5	39	32,7	4	3,3	—	—	46	38,6
1450—1549	19	15,9	38	31,9	10	8,4	6	5	73	61,3
TOTAL	22	18,4	77	64,7	14	11,7	6	5	119	100

Se confirmă astfel prezența activă a țărilor române în complicatul angrenaj al relațiilor internaționale din centrul, estul și sud-estul continentului, precum și — de mai mică importanță — legăturile cu occidentul european (tratate cu ducatul de Brandenburg și statul papal). O atare situație nu relevă doar statutul de putere europeană al statelor noastre, dar și deschiderea largă a acestora în orizont internațional, evitarea programatică a izolării politice — direcție permanentă a ideologiei și practicii politice românești. Cele 119 tratate încheiate de țările române în intervalul 1350—1550 cu puteri străine — de menționat că acest număr include doar pe cele păstrate, nefiind exclusă posibilitatea existenței altora — constituie un indicator grăitor al dinamicii legăturilor externe promovate de factorii de conducere politică din capitalele statelor românești ale epocii.

[10] *Călători străini*, vol. I, p. 418.

[11] N. Iorga, *Trei lecții de istorie despre însemnătatea românilor în istoria universală*, Vălenii de Munte, 1912, p. 1.

* Folosind datele din lucrarea lui Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României (1354—1920)*, București, 1975.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ilustrativ pentru individualitatea politică românească în arena internațională, acest indicator reflectă, concomitent, ascendența pe parcursul acestei etape istorice a relațiilor externe ale țărilor române — 73 tratate încheiate în intervalul 1450—1549 față de 46 în perioada 1350—1449. Situația probează nu doar o consolidare a prezenței statelor românești ca subiect al relațiilor internaționale, dar răsfrînge și o accentuare a tendinței de lărgire a contactelor cu alte puteri în contextul agravării amenințărilor externe. Cu alte cuvinte, cu cît mai puternică a fost primejdia externă, cu atît s-a promovat mai dinamic extinderea relațiilor internaționale în scopul multiplicării șanselor de rezistență cu succes în fața agresiunii străine.

Se detașează, totodată, un pronunțat accent pus pe relațiile cu puterile vecine, concretizîndu-se în acest chip vocația statornică a politicii externe românești de extindere și consolidare a relațiilor de bună vecinătate.

Destinul european al poporului român este urmarea directă a așezării sale geografice, întrucît spațiul carpato-danubiano-pontic reprezintă o adevărată punte de legătură pentru lumea euro-afro-asiatică, teritoriul unor permanente și originale sinteze de civilizație și cultură. Coordonata determinantă a acestei situații geopolitice de excepție o constituie unitatea indisolubilă dintre Dunăre și Mare, faptul că „cine zice Dunăre, trebuie să zică numaidecît și Marea Neagră. Dar nu numai atît: trebuie să adaoge și Bosforul (care nu-i decît o prelungire a Dunării), apoi și Dardanelele — o continuare a Bosforului" [12].

De asemenea, în conexiune cu Rinul, Dunărea — regele rîurilor europene, cum o definea, cu deplin temei, Napoleon — asigură o legătură facilă și eficientă cu apusul continentului. „Amîndouă la un loc— constata obiectiv Simion Mehedinți —, aceste fluvii formează a opta mare a Europei, neasemănat mai favorabilă decît Mediterana în ce privește scurtarea drumului mărfurilor, între furnicarul anglo-german și cel din India și Extremul Orient." [13] Constatarea — cu retușurile de rigoare — poate fi extinsă și asupra istmului ponto-baltic, principala cale de acces dinspre Europa de nord, cunoscută în epocă sub numele de „drumul moldovenesc", deoarece un segment de cca 40% din lungimea sa totală străbătea pămîntul românesc.

Numai prin existența aici a unui organism statal temeinic poate fi asigurată buna funcționare — cu rezultate benefice pentru civilizația europeană și universală — a acestei plăci turnante de importanță bicontinentală. Înstăpînirea unei puteri străine în acest spațiu ar fi creat o ruptură generatoare de imobilism cultural și provincializare, iar pentru lumea europeană, profunde și nebănuite perturbații ale structurii și vieții economice și politice.

Din perspectivă militară, situația este identică. Spațiu nodal, punct obligat de trecere dinspre Europa centrală, nordică și nord-estică spre Balcani și invers, de statutul acestui teritoriu depindea atît situația politică de la sud de Dunăre, pînă la Marea Mediterană, cît și aceea a Europei centrale și apusene, deoarece o pătrundere dinspre Constantinopol spre centrul continentului nu se putea efectua fără a se ține seama de atitudinea statalității românești.

Cunoscător al realităților europene și românești, politologul francez Michel - P. Hamelet a reușit să sintetizeze acest adevăr inexorabil într-o

[12] Simion Mehedinți, *Legăturile noastre cu Dunărea și Marea*, în *Opere complete*, *I. Geographica*, Partea a doua, București, 1943, p. 150.
[13] *Ibidem*, p. 158.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

formulă cu valoare de axiomă — valabilă în oricare moment al timpului istoric: *„Nu poate exista o Europă liberă fără o Românie independentă"* [14] *(s.n.)*.

Domnii români au fost pe deplin conştienţi de această situaţie, de faptul că aplicînd continuu eforturi pentru salvgardarea existenţei statale proprii împotriva Imperiului otoman, ei luptau de fapt pentru apărarea întregii Europe. Scriindu-i lui Matei Corvin, la 11 februarie 1462, Vlad Ţepeş îi atrăgea atenţia că „dacă această ţărişoară a noastră va pieri, nici măriei tale nu-i va ieşi un folos din aceasta, nici un ajutor, căci ar fi spre paguba tuturor creştinilor" [15]. „Dacă această poartă a creştinătăţii — afirma Ştefan cel Mare —, care e ţara noastră, va fi pierdută [. . .] atunci toată creştinătatea va fi în mare primejdie." [16] Şi tot el, în solia din 1478 către veneţieni, afirma: „Nu vreau să mai spun cît de folositoare este pentru treburile creştine această ţărişoară a mea; socotesc că este de prisos fiindcă lucrul e prea vădit, că ea este scutul Ţării Ungureşti şi al Poloniei şi este straja acestor două crăii. Afară de asta, fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, mulţi creştini au rămas în linişte [. . .]" [17]. În termeni exprimînd aceeaşi deplină cunoaştere a realităţii s-au exprimat şi urmaşii marelui voievod, Ştefăniţă [18] şi Petru Rareş. Acesta din urmă, semnalînd regelui Poloniei, Sigismund I, noua situaţie survenită după marea campanie otomană din 1538, îi scria patru ani mai tîrziu: „Iar această ţară a noastră a Moldovei a fost poarta şi cheia acestor ţări a Ungariei şi a Poloniei, şi nu numai a acestor două ţări, ci şi a altor ţări creştine [. . .], dar nu ştiu ce sfat aţi făcut şi cum v-aţi unit că aţi pierdut binele pentru aceste trei ţări creştine şi pentru altele şi aţi lăsat păgînii mai întîi în ţara Moldovei, şi au răsturnat porţile şi au rupt cheia pentru toate ţările creştine [. . .]" [19].

Pecetea Ţării Româneşti Moldova sub domnia lui Ştefan cel Mare

La rîndul lor, sultanii otomani au avut o imagine foarte clară a rolului şi importanţei strategice deţinute de Dunăre şi de întreg teritoriul românesc, fapt ce explică, o dată mai mult, insistenţa depusă pentru a le aduce sub control direct. Descriind într-un „buletin al victoriei" adresat întregii Europe campania din 1484 împotriva Moldovei, Baiazid al II-lea specifica: „ajunserăm întîi la o cetate a lui Ştefan, zisă Chilia, care e cheie şi poartă la toată ţara Moldovei

[14] Michel - P. Hamelet, *Nicolae Ceauşescu*, Paris, 1971, p. 8.

[15] I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui (studiu critic cu cinci portrete)*, Bucureşti, 1896, p. 81.

[16] Idem, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 321.

[17] *Ibidem*, p. 350—351.

[18] M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefăniţă Voievod (1517—1527)*, Iaşi, 1943, p. 543—544.

[19] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 72.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și Ungariei și a țării de la Dunăre [. . .] și am pornit de acolo și am ajuns la altă cetate a zisului domn, cu numele de Cetatea Albă, care e cheie și poartă pentru toată Polonia, Rusia, Tataria și toată Marea Neagră" [20]. Mult mai concis, el va afirma răspicat, la aproape două decenii de la dobîndirea celor două cetăți românești: „Cine stăpînește Moldova, stăpînește lumea" [21].

Occidentul, atît de măreț în planuri și modest în acțiuni, cunoștea extrem de bine situația. Pe lîngă numeroasele aprecieri în acest sens, dispunem de un document cartografic deosebit de important și expresiv: mapamondul Borgian, alcătuit în prima jumătate a secolului al XV-lea. Întocmindu-l, autorul a reorientat dispoziția spațiilor geografice — în mod obișnuit hărțile timpului aveau ca punct de referință Ierusalimul, centrul simbolic al lumii creștine —, astfel încît centrul geometric și geografic al hărții îl constituie Delta Dunării, iar centrul de gravitate politică a Europei, Imperiul otoman. Conform ideologiei care a stat la baza realizării hărții, România medievală — *Magna Valachia* cum o desemnează însuși documentul — focaliza centrul de interes în măsura în care, prin poziția ei de avangardă în confruntarea cu Imperiul otoman, reprezenta bastionul rezistenței europene, avanpostul întregii lumi creștine în confruntarea cu musulmanii [22].

În această calitate, de conducători ai luptei Europei contra șocului expansiunii otomane, de apărători ai civilizației europene, s-au aflat românii timp de 200 de ani, purtînd un război de mari proporții față de care „războiul de 100 de ani" dintre Anglia și Franța nu poate fi adus și folosit ca termen de comparație. „Ceea ce interesează în istoria europeană — atrăgea atenția istoricul francez Ferdinand Lot încă din 1932 — e rezistența opusă turcilor de către greci, sîrbi, unguri, munteni, moldoveni, în sfîrșit de către ruși în secolele XIII—XVI; grație jertfirii balcanicilor și a slavilor din est civilizația occidentală a putut să continue în Europa de vest, fapt despre care germanii, italienii, francezii etc. nu-și dau îndeajuns seama" [23].

Este semnificativă pentru valoarea internațională a efortului militar românesc la Dunărea de Jos în cadrul întregului front european antiotoman situația efectivelor de elită pe care le puteau alinia „țările din prima linie" pentru o cruciadă în Balcani. Inclusă într-un document, larg răspîndit în Europa la 1430 de către împăratul-rege Sigismund de Luxemburg, situația se prezintă astfel: sectorul de frontieră de la Belgrad la Severin era apărat în principal de forțele din banatul timișan, Cenad, Arad, Zarand, Oradea; pe restul frontierei dunărene și pînă la Marea Neagră, forțele voievodului Transilvaniei și ale ținuturilor învecinate — între altele Bihorul, Sătmarul, Solnocurile, Crasna, Ugocea, Beregul, Maramureșul —, corpul de oaste al domnului Țării Românești și acela al domnului Moldovei. Se adăugau românii din Pannonia și cei din Slovenia, efectivele totale ridicîndu-se pînă la circa 30 000 de oameni, din care majoritatea erau români. Numai trupele înzăuate din Moldova și Muntenia formau o treime din total [24].

Peste aproape jumătate de secol un document florentin releva următoarele cifre globale pentru proiectata ofensivă antiotomană: forțele domnului Mol-

[20] Apud N. Iorga, *Studii istorice*, p. 158.
[21] Apud M. Neagoe, *Ștefan cel Mare*, București, 1970, p. 80.
[22] Ion Dumitriu-Snagov, *Documente celebre din secolul al XV-lea: Magna Valachia*, în MI, nr. 6/1985, p. 61.
[23] F. Lot, în „Révue historique", CLXXI (1932), p. 530.
[24] *Hurmuzaki*, vol. I/2, p. 567—568.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dovei — 32 000 de oameni, ale Munteniei — 38 000 de ostaşi, ale voievodatului Transilvaniei, Banatului, Bihorului şi Maramureşului — 44 000 de oameni, deci un total de 114 000 luptători faţă de efectivul de 14 000 al trupelor furnizate de regatul Ungariei [25] sub Matei Corvin. Erau în chip deosebit evidenţiaţi în corpul transilvan cei „două mii de români care sînt lăudaţi mai mult decît orişicine în lupta cu turcii, fiind din obîrşia tatălui regelui [a lui Iancu de Hunedoara] şi care întotdeauna au luptat cu tatăl regelui şi chiar cu maiestatea sa [Matei Corvin] şi cu ai săi" [26].

Deşi statele vecine şi occidentale nu au sprijinit decît într-o mică măsură îndelungatul efort economic şi militar românesc, lupta noastră pentru independenţă nu a fost un fenomen izolat, ea desfăşurîndu-se pe liniile de forţă ale unei vaste rezistenţe şi năzuinţe a popoarelor din sud-estul şi centrul Europei. Solidaritatea cu întreaga mişcare de rezistenţă şi renaştere a zonei geografice şi istorice în centrul căreia, cu un rol esenţial, am fost plasaţi de istorie, a constituit una din coordonatele definitorii ale politicii româneşti din această vreme. Reuşind, în secolul al XIV-lea, să stăvilească, prin luptă, expansiunea către Europa de sud-est a Ungariei şi Poloniei medievale, statalitatea românească a suportat, la sfîrşitul aceluiaşi veac, impactul celei mai mari puteri militare de pînă atunci — faţă de care Occidentul şi-a dovedit imediat, prin înfrîngerea de la Nicopol, ineficienţa combativă. Înfruntînd Imperiul otoman în perioada sa de maximă vitalitate politico-militară expansionistă, poporul român a făcut un imens serviciu lumii europene, dîndu-i răgazul să-şi redimensioneze forţa militară, astfel încît masiva ofensivă otomană spre Europa centrală, declanşată abia în timpul lui Süleyman Magnificul, a fost întîmpinată nu de oşti feudale, ci de armatele moderne ale monarhiilor naţionale, armate specializate în arta războiului şi dotate cu tehnică şi armament net superioare celei turceşti [27].

Dar, dincolo de valoarea globală, de ansamblu, a contribuţiei incontestabile pe care poporul român şi-a adus-o, prin lupta sa, la mersul înainte al civilizaţiei europene — aport ce nu va putea fi poate niciodată calculat în limitele reale ale amplorii sale —, se cer a fi precizate aici cîteva din priorităţile româneşti care brăzdează, inconfundabil, îndelungata „serie istorică" a luptei generale antiotomane a Europei creştine.

Însuşi momentul declanşării plenare a conflictului româno-otoman, deci „momentul" Mircea cel Bătrîn, are, în sine, valoare de istorie universală. Marea personalitate politico-militară a voievodului, vitejia şi spiritul de jertfă ale poporului au imprimat — emblematic — acestui început valenţe deosebit de ample. Direct şi masiv ameninţat, Mircea cel Bătrîn devine primul domn român care reuşeşte să pună la punct o politică sud-est europeană coerentă şi activă, dar mai ales *primul mare apărător european al liniei Dunării* — „coloana vertebrală a Europei", cum avea s-o numească mai tîrziu Frederic II, regele Prusiei — împotriva tendinţei Imperiului otoman de înstăpînire asupra fluviului. Totodată, campania sa din 1393 în sudul Dunării, pînă la Karînovasî, este *prima campanie ofensivă europeană de amploare* îndreptată împotriva

[25] *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 101—102; G. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, Bucureşti, 1943, p. 138.

[26] N. Iorga, *Cîteva documente privitoare la Ştefan cel Mare*, în *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1904, p. 352.

[27] P. P. Panaitescu, *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*, Bucureşti, 1947, p. 150—151.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tînărului imperiu. Timp de cîteva secole nici o altă armată nu va mai putea pătrunde atît de adînc în interiorul teritoriilor stăpînite de Poartă — cu excepția celei conduse de alt român, Iancu de Hunedoara.

La rîndul său, bătălia de la Rovine este *prima mare victorie*, cu efect de durată, *a unui popor european* asupra oștilor Imperiului otoman. Demonstrînd că otomanii pot fi învinși, Rovine a creat premisa pentru Nicopol, *prima mare coaliție antiotomană* avîndu-și originea, deci, în acțiunile politico-militare ale lui Mircea cel Bătrîn. Învingător în luptele purtate, *el a impus conștiinței europene factorul militar românesc*, determinînd schimbări de atitudine, inclusiv puterilor creștine din imediata vecinătate.

Deceniile patru, cinci și șase ale secolului al XV-lea — dominate de Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș — reprezintă o nouă perioadă de vîrf a istoriei noastre, cînd românii fac o excepțională operă de istorie universală. Este faza creării frontului unitar românesc, ca principal pilon de susținere a unei programatice unități europene de acțiune antiotomană — nu numai acum, dar niciodată realizată; este momentul unei mutații survenite în mentalitatea românească și europeană, căci, după căderea Constantinopolului, ideea luptei pentru izgonirea otomanilor din Europa dispare treptat, țelul coaliției antiotomane fiind de acum înainte — pentru un lung interval de timp — stăvilirea expansiunii, percepută ca iminentă și de alte popoare decît cele amenințate direct.

În aceste condiții, marea victorie repurtată de Iancu de Hunedoara la Belgrad, ca și eșuarea campaniei sultanului Mehmed II în Țara Românească (1462) au atenuat considerabil „trauma" provocată de dezastrul constantinopolitan la nivelul mentalului colectiv european, limitînd speculațiile referitoare la invincibilitatea Imperiului otoman și împiedicînd, prin puterea exemplului, stoparea tentativelor de acțiune militară antiotomană unită, inițiată, sporadic, la diferite niveluri, de ierarhia politică și ecleziastică a continentului. Dar importanța deosebită a reușitei militare de la Belgrad a constat, mai presus de orice, în faptul că, rămînînd „creștină", cetatea a continuat să fie o pavăză eficientă a regatului Ungariei — ca de altfel pentru întreaga Europă centrală —, garantîndu-i existența statală în coordonatele unui ultim avînt politic și cultural de excepție înfăptuit sub sceptrul regelui Matei Corvinul. Se poate afirma cu deplin temei că zdrobind ofensiva otomană sub zidurile Belgradului, Iancu de Hunedoara a prelungit, de fapt, existența regatului ungar cu încă șapte decenii; la cinci ani de la cucerirea acestei „chei" a Europei, regatul ungar a fost șters pentru un răstimp îndelungat de pe harta politică a vremii, iar în foarte scurt timp oștile lui Süleyman Kanunî vor atinge Viena.

Continuator în multe privințe al voievodului Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare este cea mai mare personalitate politico-militară a istoriei noastre medievale, bărbatul de stat în mîinile căruia s-au aflat destinele statalității românești în cea mai complexă și dificilă, pentru ea, conjunctură internațională de pînă atunci. Ștefan cel Mare a învins oștile Imperiului otoman, ale regatelor polon și ungar în perioada lor de maximă dezvoltare. Sub conducerea sa poporul român a înfruntat cele mai mari forțe armate ale epocii — rămase ca atare pînă la revoluția franceză —, în fruntea lor aflîndu-se Mehmed II Cuceritorul, privit în toată lumea europeană a timpului ca „marea groază a lumii". Nici un alt comandant militar nu va mai reuși această performanță, căci victoriile repurtate mai tîrziu, în secolele XVII—XVIII, de habsburgi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și ruși asupra armatelor otomane au fost obținute împotriva unui imperiu intrat în faza de „descreștere" a puterii sale.

Izbînda românească de la Vaslui a însemnat cea mai mare înfrîngere suferită de otomani în intervalul marcat de dezastrele de la Ankara (1402) și Zenta (1697), ea fiind — așa cum aprecia un bun cunoscător al istoriei militare turcești, colonelul Lamouche, — *„cea mai mare victorie în cîmp deschis cîștigată pînă atunci de o armată creștină"* [28] *(s.n.)*. Semnificativ pentru valoarea și importanța luptei este și faptul că între Vaslui și Austerlitz-ul napoleonian există izbitoare similitudini tactico-strategice [29], motiv pentru care Ștefan cel Mare merită, o dată mai mult, un loc aparte în galeria marilor comandanți militari ai lumii. În plus, urmărirea și nimicirea trupelor otomane — după bătălie — are, pe plan european, un caracter atît de excepțional, încît chiar un istoric de talia lui Ferdinand Lot credea — în ciuda afirmațiilor categorice ale cronicilor turcești — că „urmărirea înverșunată" este de „domeniul folclorului istoriei militare".

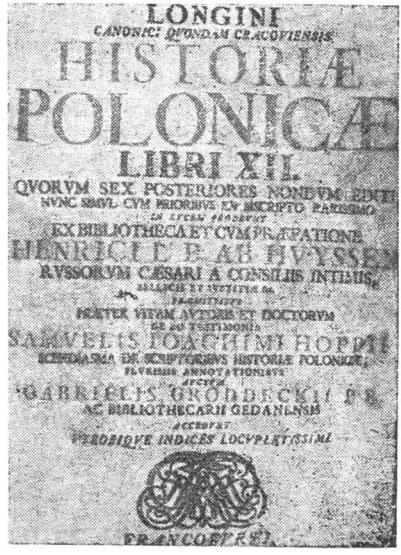
LONGINI
CANONICI OLIM CRACOVIENSIS
HISTORIÆ
POLONICÆ
LIBRI XII.
QVORVM SEX POSTERIORES NONDVM EDITI
NVNC SIMVL CVM PRIORIBVS EX MSCRIPTO PARISINO
EX BIBLIOTHECA ET CVM PRÆFATIONE
HENRICI P. AB HVYSSEN
RVSSORVM CÆSARI A CONSILIIS INTIMIS
ACCESSERVNT
PRÆTER VITAM AVCTORIS ET DOCTORVM
DE EA TESTIMONIA
SAMVELIS IOACHIMI HOPPII
DISSERTATIO DE SCRIPTORIBVS HISTORIÆ POLONICÆ
GABRIELIS GRODDECKII P. P.
AC BIBLIOTHECARII GEDANENSIS
ACCESSERVNT
PERQVAM COPIOSI INDICES LOCVPLETISSIMI
FRANCOFVRTI

Pagina de titlu a operei cronicarului polon Jan Dlugosz, *Historia Polonica*, ediția Frankfurt, 1712

Personalitate politică de prim rang, Ștefan cel Mare a înțeles, o clipă mai devreme, că lupta pentru reinstaurarea controlului românesc asupra linei Dunării nu mai oferea nici o șansă de succes — eșecul lui Vlad Țepeș, ultimul mare apărător al fluviului, dovedind-o cu prisosință —, drept care a făcut din „chestiunea Mării Negre" unul din pilonii fundamentali ai strategiei sale militare. O componentă pontică s-a putut constata la marea majoritate a inițiativelor și înfăptuirilor marelui voievod [30], chiar și după ce importantul port maritim Cetatea Albă a fost cucerit de otomani și — prin aceasta — Marea Neagră transformată într-un adevărat „lac turcesc". Atîta timp cît bastioanele românești ale Chiliei și Cetății Albe au putut rămîne — prin luptă continuă — ultima stavilă împotriva instaurării depline a puterii otomane în Marea Neagră, Europa „creștină" — în special Veneția, direct interesată — a mai putut spera într-o reconquistă generatoare de noi avînturi economice și mutații politice.

Cucerind deplin Marea și cursul inferior al Dunării, Imperiul otoman a determinat o modificare esențială a strategiei independenței românești, România medievală — factorii politici de aici — fiind obligată să găsească un *modus vivendi* în raporturile cu marea putere — devenită, deci, pe termen

[28] Colonel Lamouche, *Histoire de la Turquie. Depuis les origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1934, p. 70—71.
[29] D. I. Georgescu, *Istoria armatei române și a războaielor poporului român*, București, 1929, p. 222—223.
[30] Sergiu Iosipescu, *Ștefan cel Mare — coordonate de strategie pontică*, în RdI, nr. 5—6/1982, p. 644.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lung, vecin nemijlocit —, care să nu-i afecteze însă elementele esențiale ale structurii statale, ale ființei sale naționale. Neîncetînd o clipă, lupta pentru menținerea independenței se va diversifica tot mai mult, alternativa militară continuînd să rămînă calea supremă de restabilire a eventualelor dezechilibre — de proporții — survenite în această privință pe parcursul devenirii istorice.

Adaptîndu-se din mers la noua conjunctură internațională, românii vor continua să facă operă de istorie universală, de acum înainte — timp de cîteva secole — rolul lor fiind deosebit de important în lupta pentru independență și menținere a individualității etnice a popoarelor creștine din Balcani, Orientul Apropiat și Mijlociu. Începutul, ca acțiune temeinică, fondată teoretic, va fi făcut de Radu cel Mare, dar mai ales de Neagoe Basarab, strălucitul arhitect al noii ideologii politice românești, rezultat al experienței de luptă imediate și trecute a poporului nostru.

În felul acesta se poate dimensiona contribuția României medievale la istoria universală. Luptînd neîntrerupt pentru propria ei existență independentă, ea a fost concomitent, în mod obiectiv, o pavăză a Europei creștine în fața expansiunii otomane. Pavăză la adăpostul căreia în Occident s-a putut dezvolta înfloritoarea civilizație a Renașterii.

O contribuție de istorie universală clădită cu prețul atîtor vicisitudini, cu jertfe nenumărate. Este aproape imposibil de calculat de cîte ori în cursul acestor două secole românii și-au „ars" avuțiile pentru a vlăgui dușmanul care invadase țara, ori cît sînge a curs pentru a-l alunga peste frontiere. Au făcut-o știind că libertatea țării este bunul cel mai de preț al oricărui popor.

STATUTUL INTERNAȚIONAL AL ȚĂRILOR ROMÂNE TRANSILVANIA, MUNTENIA ȘI MOLDOVA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea

Fixarea statutului internațional al țărilor române, de state autonome aflate sub suzeranitatea Porții, s-a făcut la sfîrșitul primei jumătăți a veacului al XVI-lea, între anii 1538—1541, ca urmare însă a unei treptate alunecări spre această situație, pe măsură ce raportul de forțe dintre statalitatea românească și Imperiul otoman, precum și conjunctura politico-militară din Europa de sud-est și centrală se schimbau tot mai mult în favoarea acestuia din urmă.

O poziție strategică favorabilă la flancul drept al expansiunii otomane spre Europa centrală, remarcabila capacitate de rezistență, ilustrată prin victoriile lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare sau Radu de la Afumați, un front „național" unit atît la nivelul țărilor surori, cît și pe plan intern unde coeziunea — principe-clasă dominantă-orășeni-țărănime — transforma rezistența armată într-o luptă hotărîtă a întregului popor pentru salvgardarea independenței și a integrității teritoriale, o concepție de luptă adaptată momentului, adversarului și terenului, un echipament militar și o structură a oastei care constituiau un veritabil antidot pentru uriașa capacitate militară otomană — toate acestea au obligat pe sultani să renunțe la ideea creării de pașalîcuri la nord de Dunăre. Sub presiunea diplomației românești, care, în același timp, a aplanat primejdia polono-ungară, conducătorii de stat otomani s-au văzut nevoiți să accepte o serie de reglementări ale raporturilor româno-otomane, reglementări care, statuînd pacea, recunoșteau

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

viabilitatea și continuitatea ființei statale românești[31]. Mai mult, în schimbul unor concesii minime legate de plata tributului și ajutorul militar constînd în provizii, furaje și detașamente auxiliare, Poarta se angaja să nu le atace, asumîndu-și totodată obligația să le ofere asistență militară în cazul oricărei agresiuni. Semnificativ este faptul că astfel de reglementări au survenit după momente de culminantă rezistență, soldate cu victorii militare românești de răsunet, precum acelea din 1395, 1462, 1475—1476 etc.

Confirmînd aprecierile lui Filippo Buonaccorsi Callimachus referitoare la rezultatele luptei românilor, *ahidname*-ul (chartă, carte de jurămînt, diplomă) acordat lui Ștefan cel Mare de către Mehmed II (probabil în ianuarie—februarie 1481), după ce preciza că principele român a redevenit „prieten al prietenilor și dușman al dușmanilor" Porții, plătind un haraci majorat, garanta solemn că „nici el, nici avutul său și nici țara sa, nu vor fi atacate de mine (de sultan — *n.n.)*, nici de sangeacbeii mei și nici de ceilalți supuși ai mei"[32]. Mai mult, padișahul se angaja să sprijine principatul românesc est-carpatic împotriva oricărui agresor[33], dovadă contingentul otoman care avea să lupte în campania din 1497 sub comanda lui Ștefan.

Modul în care s-a ajuns la încheierea unor astfel de acorduri, de către români, a fost analizat succint de raguzanul Michael Bocignoli pe baza evenimentelor din 1462. Acordul a intervenit după un mare eșec suferit în fața oștirii lui Vlad Țepeș de către cuceritorul Constantinopolului, Mehmed II, care, renunțînd „să-și primejduiască ostașii atacînd pe Dragul ce stătea închis în desișurile pădurii, a fost silit să se întoarcă pe unde venise, fără pradă, fără izbîndă și după ce a pierdut pe mulți dintre ai săi". Abia în momentul în care puteau duce tratative de pe poziția învingătorului, factorii politici de decizie români, „domnișorii" *(reguli)* sau marii boieri cu funcții în stat, „scăpați de teama dușmanului", au început discuțiile cu reprezentanții Porții, motivînd necesitatea unei reglementări prin imposibilitatea menținerii țării și a poporului său pașnic într-o stare perpetuă de război. Propunerea lor era ca, profitîndu-se de rezultatele favorabile ale confruntării armate, să se încheie „o alianță cu el, chiar cu stabilirea unui tribut anual", în sensul acceptării, conform uzanțelor epocii, a suzeranității sultanului de către noul domn, Radu cel Frumos[34]. Aceasta a fost în realitate esența actului de „închinare" din 1462; marea boierime munteană a optat pentru o reglementare a raporturilor cu Poarta, opțiune pe care în cea mai mare parte a ei boierimea și-o va păstra pînă în vremea lui Radu de la Afumați, cînd o nouă amenințare directă (1522) o va face să recurgă iarăși la calea armelor pentru a evita pierderea privilegiilor ei prin transformarea Munteniei în pașalîc. Oferind în schimbul păcii un tribut anual,

[31] M. Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane. „Capitulațiile"*, în „Anale de istorie", 6/1982, p. 34—38; Șt. S. Gorovei, *Moldova în „Casa Păcii"*, în AIIAI, XVII (1980), p. 629—668; Ș. Papacostea, *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XVI: ficțiune politică și realitate istorică*, în *Stat, societate, națiune*, ed. N. Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1982, p. 93—106; T. Gemil, *Observații referitoare la încheierea păcii și stabilirea hotarului dintre Moldova și Imperiul otoman (1486)*, în RA, nr. 2/1983, p. 117—128.

[32] Biblioteca Süleymaniye (Istanbul), fond Esaad Efendi, ms. nr. 3369, f. 47—49; Arh. St. București, microfilme Turcia, rola 2, c. 204—205; prima ediție A. Decei, în RIR, an XV, fasc. IV/1945, p. 465—494.

[33] M. A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, vol. I, București, 1976, p. 6.

[34] *Călători străini*, vol. I, p. 177.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Radu cel Frumos a obținut, de fapt, nu o nouă reglementare, ci o reînnoire a „vechiului tratat" al țării cu Imperiul otoman[35].

Tot Michael Bocignoli, venind în sprijinul cronicilor interne, analizează evenimentele anilor 1521—1522, cînd, în contextul reluării ofensivei asupra Europei centrale de către noul sultan Süleyman Kanunî și cucerirea Belgradului, Mehmed, sangeacbeiul de Nicopol, în virtutea drepturilor sale de descendență basarabă, încercase să obțină tronul vacant al Țării Românești. Riposta românească s-a făcut simțită nu numai pe plan militar, întregul popor ridicîndu-se de îndată la luptă, ci și pe tărîm diplomatic. Uzînd tocmai de existența vechilor reglementări de pace, diplomația română a afirmat că „nu este potrivit cu vechiul așezămînt *(non esse hoc veteris instituti)* ca să fie dată (țara — *n.n.)* turcilor și ei spun cu tărie că valahii nu vor îngădui niciodată acest lucru". Nu justețea cauzei românești însă, ci teama de ridicarea la luptă a tuturor românilor într-un front unic al țărilor surori, sprijinite și de vecini, l-a făcut pe sultan *„să negocieze cu valahii în vechile condiții" (propositis antiquis condicionibus)*. Astfel s-a ajuns la noua reglementare de pace din 1522, în urma acceptării de către sultan a propunerilor românești. „S-a încheiat un tratat — precizează Bocignoli —, ca sultanul să numească domn pe unii dintre românii pe care i-ar avea la el, iar românii să plătească tribut tot ca mai înainte și, dacă nu au dat cumva ceva din tributurile trecute, să le întregească, iar turcii, în afară de aceasta să nu mai aibă după aceea nici o putere în țara aceasta".[36]

Din momentul în care se plătea tributul ca o garanție a perpetuării stării de pace (Țara Românească probabil din 1417, chiar dacă exista un precedent în anii 1395—1397, iar Moldova după 1456)[37], statutul principatelor române extracarpatice față de Poartă era reglementat prin *ahidname*-le care erau reînnoite în principiu la începutul domniei fiecărui principe sau sultan, ori după încheierea fiecărei perioade de conflict. Conținutul lor poate fi reconstituit după documentele păstrate (de pildă, cel amintit mai sus pentru Ștefan cel Mare), din textele încorporate în beratele și hatișerifurile secolului al XVI-lea, prin compararea cu *ahidname*-le tîrzii acordate Transilvaniei, din informații europene contemporane sau din condițiile pe care le puneau principii români imperialilor cu ocazia încheierii alianțelor antiotomane.

Teoretic, potrivit dreptului islamic, *ahidname*-lele erau considerate acte unilaterale, emanînd de la sultan, în fapt erau înțelegeri bilaterale, negociate, prevăzînd obligații pentru ambele părți. Condițiile de bază sau articolele (lat. *capitula*, de unde și termenul european de „capitulații") acestor acorduri erau următoarele: Poarta se obliga să respecte domnia de rit creștin, luînd doar act de alegerea „de către țară" a domnului din rîndul familiilor autohtone cu drept succesoral; își asuma respectarea cu strictețe a „drepturilor și libertăților țării", a „legilor și credinței", „după datina cea veche", într-un cuvînt a autoguvernării, fiind interzis orice amestec otoman; se angaja să asigure principatelor asistență militară în cazul unei agresiuni. Domnul, la rîndul său, își asuma plata haraciului și a peșcheșurilor către sultan și marii dregători

[35] M. Maxim, *„Capitulațiile". Din istoria relațiilor româno-otomane în Evul Mediu*, în *Din cronica relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, București, 1984, p. 89.

[36] *Călători străini*, vol. I, p. 178; Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 101—102.

[37] M. Berza, *Haraciul Moldovei și al Țării Românești în sec. XV—XIX*, în SMIM, II (1957), p. 7—48; M. Guboglu, *Le tribut payée par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au début du XVe siècle d'après les sources turques*, în „Revue des Etudes Islamiques", 1969, p. 49—80.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

otomani; se angaja să fie „prieten prietenilor și dușman dușmanilor" padișahului, deci să aibă aceeași orientare cu Poarta în politica externă și să o ajute în caz de război cu informații și detașamente militare auxiliare, facilitîndu-i totodată aprovizionarea oastei cu alimente, cherestea și furaje. Se mai prevedea și facilitarea, de ambele părți, a schimbului de negustori, fugari sau prizonieri.

Din punctul de vedere al dreptului islamic al popoarelor de rit hanefit, urmat de otomani, statutul țărilor române față de Poartă se încadra în *regimul tributarilor (haracgzüzar)* sau *zimmi*-ilor [38] din teritoriile aflate în „Casa Păcii" *(dar al-ahd)*, teritorii distincte atît de cele propriu-zis otomane aflate în „Casa Islamului" *(dar al-Islam)*, cît și de teritoriile inamicilor din „Casa Războiului" *(dar al-harb)*. Deși după Abù Hanifa (m. 767), șeful școlii juridice urmate de otomani, nu exista decît o lume bipolară — *dar al-Islam* și *dar al-harb* —, a teritoriilor otomane sau a celor ce urmau să fie cucerite de la inamic, în practică, prin armistițiile încheiate, Imperiul otoman a fost nevoit să accepte zona *dar al-ahd*, a țărilor care răscumpăraseră pacea — cum era cazul țărilor române — și asupra cărora va încerca permanent să-și impună supremația reducîndu-le supușii la condiția de *zimmi*-i interni [39]. Astfel, într-un firman din 29 șaban 993 (26 august 1585) sultanul Murad III recunoștea că, deoarece „Moldova nu este ținut al Islamului, [litigiile] nu se pot judeca după legea musulmană *(Buğdan dar al-Islam olnamağin, şer-ile görülmesi mümkün olmayub)*". Cînd însă românii, la rîndul lor, pentru unele prestații — cum a fost lucrul la repararea Cetății Albe în 1576 — cereau în compensație să fie scutiți de plata haraciului, întrucît nu erau supuși otomani ca cei din „Casa Islamului", același sultan, abuzînd, le încălca statutul și le pretindea plata tuturor dărilor cuvenite: *harac* și *ispence*, *avariz* și *kürekci* [40]. Tot în mod abuziv, mistificînd realitatea și încălcînd vechile „tratate", sultanii pretindeau uneori că principatele române au fost „cucerite cu sabia" [41], ceea ce le-ar fi conferit, potrivit interpretărilor juridice islamice, drept de stăpînire asupra teritoriului lor. Pretențiile însă le erau contrazise de realitate: la 1395, 1462, 1476, Baiazid I și Mehmed II, iar la 1522 beiul de Nicopol s-au întors din țările române practic învinși, iar la 1538 Süleyman Kanunî a ajuns fără luptă la o înțelegere privind reactualizarea vechilor tratate cu factorii de decizie politică din Moldova. Ceea ce reușiseră vremelnic marii conducători de oști otomani fusese impunerea, cu asentimentul marilor boieri, pe tron a candidaților care le solicitaseră sprijinul. De altfel, ori de cîte ori padișahii încercau să-și aroge drepturi asupra pămîntului românesc, reacția românilor — semnificativ ilustrată de domnia lui Radu de la Afumați — era promptă: ridicarea hotărîtă la luptă a întregului popor.

Reglementarea din 1538 s-a făcut, după Anton Verancsics, cu respectarea condițiilor cerute de marii boieri: ca „țara să aibă voievod din neamul lor",

[38] Vezi M. Chadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Richmond, 1955, p. 175—202; L. Gardet, *Connaître l'Islam*, Paris, 1958, p. 30—32.

[39] Vezi H. Inalcik, *Dar al ahd*, în *Encyclopaedia of Islam*, ed. 2, vol. II, p. 118—119; D. B. Macdonald — / A. Abel /, *Dar ülsulh*, ibidem, p. 134—135; A. Morabia, *La notion de ğihad dans l'Islam médieval*, Lille, 1975, p. 315. Doctrina hanefită în forma sa cea mai dezvoltată, așa cum apare în codul lui Halebî (sec. XVI), a fost prezentată de M. d'Ohsson în *Tableau général de l'Empire Ottoman*, 3 vol., Paris, 1787—1820.

[40] M. Maxim, *L'Autonomie de la Moldavie et de la Valachie dans les actes officiels de la Porte dans la seconde moitié du XVI-e siècle*, în RESEE, 2/1977, p. 210—216.

[41] Idem, *Culegere de texte otomane*, București, 1974, p. 62—68; T. Gemil, *Documente turcești inedite*, în RA, nr. 3/1981, p. 353—356.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sultanul „să se abţină de la masacre, să nu răpească avuţiile, să nu ocupe ţara pentru sine [. . .], să păstreze drepturile, legile şi credinţa lor, să plătească [doar] tributul şi darurile sancţionate prin pactele strămoşilor lor şi să se mulţumească (sultanul — *n.n.)* cu aceasta" [42]. Răspunsul lui Süleyman Kanunî a constat într-un *ahidname* [43], care dădea românilor garanţii „cu privire la viaţa, statul, libertatea şi averile" lor. De teama unei ridicări generale armate, padişahul a declarat că a venit nu să răpească libertăţile româneşti, ci „numai pentru a-l pedepsi pe voievodul Petru" [44]. Poziţia reală a principatelor în raport cu Poarta va fi recunoscută într-un tratat internaţional (Karlowitz, 1699), otomanii precizînd polonilor „că ţara Moldovei nu pot să o dea [. . .] că este volnică, că turcilor este închinată, nu luată cu sabia" [45].

Că spaţiul românesc nu a constituit teritoriu de cucerire, rămînînd şi după 1538—1541 o entitate distinctă de Imperiul otoman rezulta cu claritate din faptul concret al absenţei oricărei moschei la nord de Dunăre, în condiţiile în care „peste tot unde musulmanii, de cum au pus stăpînire pe un teritoriu, pe un regat, au început prin a aduce cinstire pentru victoria lor Dumnezeului lui Mahomed, iar acest mare act de proprietate a fost însemnat pe pămînt prin ctitoriile lor sacre, dovadă Spania, Atica, Moreea, Arhipelagul, Bizanţul, Asia Mică, Serbia, Bulgaria. Nu există cucerire musulmană fără însemnul acesta.

Or, nimic asemănător nu se găseşte în principate [. . .] Ce demonstraţie mai sigură că pămîntul românesc nu este şi nici n-a fost vreodată pămînt musulman, că nu a fost însemnat cu pecetea cuceririi, că autonomia şi suveranitatea i-au fost respectate? [. . .] Dacă s-a convenit ca religia profetului să nu aibă nici un singur minaret în ţările române, asta înseamnă că pămîntul acesta a rămas proprietatea inalienabilă a creştinilor, că niciodată nu a fost confundat cu domeniul islamului. [. . .] nici măcar o geamie, oricît de mică, nu a fost ridicată în cele patru Provincii Dunărene: o primă certitudine că nu au socotit pămîntul acesta pămînt cucerit. [. . .] Pămîntul românesc rămînînd pămînt creştin, urmarea juridică era că nici un musulman nu putea să fie proprietar pe cuprinsul lui, să posede un ogor, o casă sau măcar să locuiască pe el" [46].

Dacă punctul de vedere juridic otoman decurgea din dreptul islamic, cel românesc, de veche tradiţie romano-bizantină, acorda reglementărilor cu Poarta un caracter definitiv, nu provizoriu, cum prevedea doctrina islamică. El este relevat de corespondenţa domnilor români cu oraşele transilvane şi de tratatele încheiate cu vecinii, inclusiv cu Imperiul otoman, acestea din urmă avînd în concepţia românească un caracter contractual, bilateral şi obligatoriu. Pentru români ele se încheiau în condiţii de deplină egalitate şi trebuiau respectate de ambele părţi, conform principiului *pacta sunt servanda.* Prevedeau că ţările române nu constituie parte integrantă a Imperiului otoman, fiind doar „închinate" în anumite condiţii, în tradiţia *foedus*-ului roman. Însăşi titula-

[42] Apud Ş. Papacostea, *Tratatele,* p. 100.

[43] V. Veliman, *Cîteva consideraţii privind haraciul la mijlocul secolului al XVI-lea,* în AIIAI, XIX (1982), p. 290.

[44] Ş. Papacostea, *op. cit.,* p. 101.

[45] *Cronica lui Ion Neculce copiată de Ioasaf Luca,* ed. Paul Mihail şi Zamfira Mihail, Bucureşti, 1980, p. 73.

[46] E. Quinet, *Les Roumains. L'Allemagne et l'Italie. Mélanges,* Paris, 1857, p. 93—94; vezi şi ediţia românească îngrijită de A. Cismaş, în E. Quinet, *Opere alese,* vol. II, Bucureşti, 1983, p. 363—364.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tura domnească — „domn din mila lui Dumnezeu" era un fapt de o însemnătate covîrșitoare; potrivit mentalității vremii, domnul se declara principe prin drept divin, ceea ce excludea orice aport și implicit orice datorie contractată față de sultan la înscăunarea sa. În spiritul viziunii bizantine despre structura puterii monarhice — prezentă în *Învățăturile* lui Neagoe Basarab și în culegerile de drept bizantin canonic și laic ce au circulat în țările române, adaptate cerințelor societății românești —, domnul român, o dată „uns de Dumnezeu" prin mitropolit, „devenea un autocrat cu o putere și un prestigiu care nu se epuiza în atotputernicia și arbitrariul Porții suzerane. Domnii puteau fi și erau adesea trecători și nevrednici. Dar domnia, ca instituție, rămînea la nivelul construit ideologic și juridic de biserică și de basileus" [47]. Conform concepției voievodale românești, era exclusă o legătură directă de credință între boieri și sultan ca suzeran, boierii neputîndu-se „hicleni" decît față de domn, singurul în drept să decidă asupra vieților și averilor lor.

În concluzie, statutul „tributarilor" consta în păstrarea nealterată a entității statale românești, garantarea de către suzeran a neamestecului în treburile interne, a intangibilității teritoriului propriu, supus autoguvernării, în schimbul unui tribut, ca răscumpărare a stării de pace, al furnizării de ajutor militar constînd în detașamente auxiliare și „articole strategice" (cai, arme și muniții, piei, oi, cherestea etc.). În politica externă statul tributar se angaja să-l sprijine și, implicit, să nu întreprindă nimic împotriva suzeranului. Stabilirea musulmanilor, ridicarea de clădiri, achiziționarea de pămînturi pe teritoriul românesc, căsătoriile mixte etc. erau interzise [48]. Reglementările româno-otomane, întemeiate din partea otomană pe prescripții canonice, aveau ca model actul acordat de însuși Muhammad, întemeietorul doctrinei religioase islamice, în anul 632, micii republici creștine a Nadjiranului din Yemen, preluat de otomani de la statele succesorale ale Imperiului Selgiuchid și de la Califatul arab. El fusese transmis ca un tip standard de contract între musulmani și statele creștine din zona de frontieră, devenite pentru Imperiul otoman state tampon în fața agresiunii unor mari puteri concurente (Ungaria, Polonia, Imperiul romano-german, apoi Rusia etc.).

Relațiile politice speciale ale țărilor române cu Imperiul otoman [49] — cu numeroase paralelisme în situația Republicii Raguza, a Hanatului tătăresc al Crimeei, a unor insule din Arhipelagul grecesc între care Samosul, a principatelor georgiene — au fost așadar rodul unei întregi evoluții și au reflectat, în diversele etape istorice, raporturile de forță din sud-estul Europei. Considerente îndeosebi de ordin strategic și economic au determinat Poarta otomană să accepte autonomia țărilor române, factori activi ai schimburilor comerciale internaționale. Acapararea comerțului pontic și danubian a impus sultanului cucerirea unor poziții strategice cheie, capabile să asigure Imperiului Semilunii un control eficace. Prin urmare, au fost create — ca și în Hanatul Crimeii — *cazale*, adică porțiuni de teritoriu, adevărate enclave sau

[47] Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1980, p. 128.

[48] M. Maxim, *Le Statut des Pays Roumains envers la Porte Ottomane aux XVIe—XVIIe siècles*, în RRH, nr. 1—2/1985, p. 29—50.

[49] C. C. Giurescu, *Despre caracterul relațiilor dintre români și turci*, în *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p 90.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

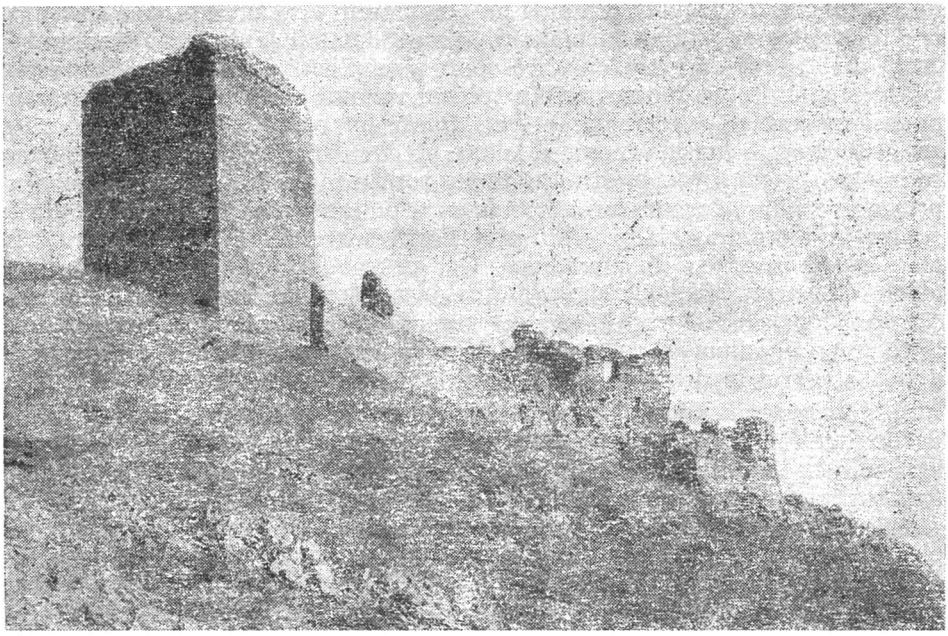

Cetatea Sîngiorgiul-Trascăului (Colțești), unul din centrele mișcării transilvane din anul 1467

capete de pod peste Dunăre, în spațiul românesc, cu administrație otomană [50], cunoscute și sub numele de raiale. Astfel, în cursul lungului conflict militar otomano-român au fost ocupate treptat și stăpînite cu intermitență ținuturile Drîstorului, Caliacrei, Turnului (Nicopolul Mic), Giurgiului, nordului Dobrogei, Chiliei, Cetății Albe, Hîrșovei, Tighinei (Bender), Brăilei.

Trebuie subliniată și aici o evoluție în situația acestor teritorii, o vreme mai îndelungată sau mai scurtă păstrîndu-se o serie de drepturi și venituri ale domnilor români asupra lor sau provenind din acestea și îndeosebi autoritatea spirituală a bisericii românești față de localnicii creștini. Un caz elocvent de îmbinare a acestora îl constituie posesiunea grupului de sate de pe rîul Lom, din jurul vechii ctitorii mănăstirești a Basarabilor — azi Basarabovo — păstrată cel puțin pînă la finele secolului al XV-lea de domnii de la Tîrgoviște [51], chiar după ce sudul Dobrogei fusese ocupat de otomani. Totodată, în pofida politicii de colonizări și deportări folosită și în aceste ținuturi de administrația otomană ca metodă a cuceririi, populația românească localnică s-a menținut, fapt atestat, între altele, și de săpăturile arheologice de la Vadu (județul Constanța), unde, alături de implantarea otomană, s-a putut constata continuitatea neîntreruptă a viețuirii în satul creștin local [52].

[50] Mihai Maxim, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea* (I), în RdI, nr. 8/1983, p. 802—817.

[51] Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, 1985, p. 166.

[52] Cercetările întreprinse de Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și de Muzeul de Arheologie și Istorie Constanța.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planul Cetății Făgăraș

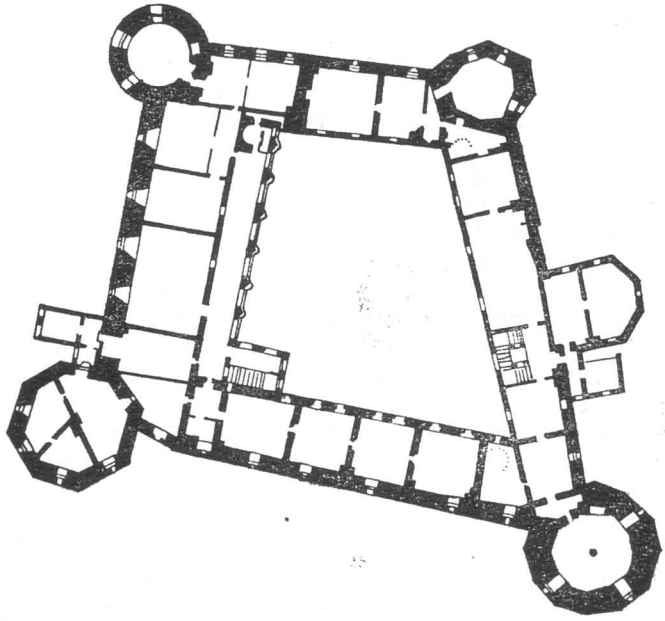

Existența așa-numitelor capete de pod otomane pe pământul românesc a fost condiționată adesea de atitudinea politică a domnilor români, Poarta insistînd uneori pentru garantarea acestora chiar în textul ahidnamelelor [53].

Evoluția generală a raporturilor româno-otomane în contextul condiționărilor strategice sud-est europene și ale lumii vechi a cunoscut o etapă relativ nouă în prima jumătate a secolului al XVI-lea, esențială fiind unificarea statutului internațional al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești. Transformarea voievodatului transilvan într-un principat autonom tributar Porții otomane s-a produs în etape, între 1526 și 1541. Dar procesul emancipării complete a voievodatului Transilvaniei se amorsase încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, o dată cu proclamarea, în 1467, a unui *regat transilvan*, primă încercare înfrîntă de trupele ungare. Deși înăbușită momentan, mișcarea a continuat să se dezvolte, culminînd cu manifesta detașare a factorilor de la cîrma voievodatului Transilvaniei față de soarta regatului Ungariei în mortala încleștare războinică de la Mohács din 1526.

De bună seamă, în aproape întreaga perioadă de adînci frămîntări care au marcat trecerea de la voievodat la principat, acțiunea politică și militară dominantă în Transilvania a fost a domnului Moldovei, Petru Rareș. Invazia otomană în Moldova și momentana eclipsă politică a lui Petru Rareș, în 1538—1541, au amînat punerea în aplicare a planurilor ce tindeau în final la unirea țărilor române [54]. Dar tocmai acum se afirmă sub direcția unui alt român, Ștefan Mailat, căpitanul Făgărașului și voievod al Transilvaniei, linia politică a făuririi unui principat, a cărui autonomie să fie recunoscută de Imperiul

[53] *Cronici turcești*, vol. I, p. 165 (cazul cetății Drîstorului-Silistra, atacată de Vlad Dracul, cu toate angajamentele anterioare).

[54] Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, București, 1980, p. 105—113.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

otoman [55]. Diplomatul şi scriitorul Verancsics, îndeaproape cunoscător al realităţilor transilvane, consemna, în primăvara anului 1540, valoarea exemplului principatelor extracarpatice în acţiunea voievodului Mailat, care, împreună cu voievodul Balassa, urmărea să-şi consolideze autoritatea în Transilvania şi, aceasta, transformată în principat, să accepte suzeranitatea Imperiului otoman, „în fiecare an plătind tribut, la fel precum domnii Moldovei şi Ţării Româneşti" [56]. Sprijinul militar al acestora îi era de altfel asigurat. Dacă în final Ştefan Mailat nu a fost beneficiarul soluţiei realiste pe care o preconizase, ceea ce se impune a fi subliniat este că noul statut internaţional al Transilvaniei — ratificat de dieta de la Debreţin în octombrie 1541 — s-a realizat după exemplul şi sub directa înrîurire a celorlalte ţări româneşti.

Principate autonome, cu relaţiile cu Poarta stabilite prin ahidname, Transilvania, Moldova şi Muntenia, deşi obligate să fie „prietene prietenului şi duşmane duşmanului" *(dosta dost ve düšmana düšman)* Imperiului otoman, nu au încetat să existe ca state pe harta Europei, ba, mai mult, au continuat să joace un rol politic activ în sud-estul continentului. Unirea lui Mihai Viteazul va da măsura vitalităţii politice şi militare româneşti în mai puţin de o jumătate de secol.

Dimensiunile şi rezultatele efortului militar românesc în intervalul secolelor XIV—XVI se circumscriu unui context istoric cu excepţională complexitate. Emergenţa la frontiera sudică a spaţiului carpato-danubiano-pontic a Imperiului otoman şi tendinţele acestuia de expansiune spre nord au întîlnit, eroică şi eficientă, împotrivirea armată a statelor româneşti. Desfăşurarea rezistenţei militare româneşti în această epocă a avut benefice rezultate, deopotrivă pe planul istoriei naţionale şi în cadrul evoluţiei continentului. Statele româneşti — Moldova, Transilvania şi Muntenia — şi-au conservat fiinţa, menţinîndu-se distinct pe harta politică a Europei, asigurîndu-şi cadrele durabile de dezvoltare etnică, economico-politică şi culturală a poporului nostru. Cu atît mai impresionant apare acest rezultat obţinut prin efortul întregului popor — repetat chemat în apărarea libertăţii pămîntului străbun — cu cît în imediata vecinătate s-au dezagregat sub loviturile Porţii state puternice, unele de îndelungată tradiţie: Serbia, Bulgaria, Imperiul bizantin, Ungaria ş.a.

Rezistenţa militară românească din această etapă a avut o importanţă istorică excepţională pentru evoluţia ulterioară a statelor româneşti. Evitînd cotropirea şi desfiinţarea, încheind tratate care le-au asigurat autonomia şi prezenţa distinctă pe plan internaţional, s-a creat, pentru secolele următoare, condiţia dezvoltării de sine stătătoare a poporului român în cadrele sale statale tradiţionale. Astfel, la baza evoluţiei fireşti şi unitare a poporului român în perioada ulterioară se află, impunătoare şi temeinică, imensa angajare de energii ostăşeşti în această etapă memorabilă a istoriei naţionale.

Statornicia cadrelor statale româneşti în acest interval istoric — şi continua lor consolidare — nu a fost pozitivă doar în fluxul evoluţiei naţionale. Acest fenomen istoric — cu ample caracteristici de unicitate în sud-estul european — a avut importante consecinţe pozitive, imediate şi de perspectivă, în ansamblul istoriei europene. Existenţa organizării statale româneşti temeinice

[55] *Hurmuzaki*, vol. II/4, p. 218.
[56] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în spațiul carpato-danubiano-pontic — statalitate capabilă de un exemplar efort militar de apărare — a permis constituirea unui bastion politico-militar în fața expansiunii Imperiului otoman către centrul și estul continentului. Românii au clădit din eroicele lor eforturi pentru apărarea propriei libertăți un scut de apărare Europei creștine, dînd acesteia răgazul organizării propriei rezistențe și, în perspectivă, lichidării pericolului otoman.

Dar, deopotrivă, statele românești au avut de înfruntat, la celelalte frontiere, tendințele expansioniste ale altor puteri străine. Astfel că efortul militar depus timp de două secole de poporul român pentru apărarea libertății sale nu are doar o unică direcție — antiotomană. Stăvilirea agresivității și expansionismului Ungariei sau Poloniei, a statelor tătare din estul continentului s-a înscris, în unele momente prioritar, ca o altă masivă direcție de acțiune și efort militar. Consecvent crezului său tradițional că numai luptînd îți asiguri libertatea, că stăpînirea străină înseamnă anihilarea aspirațiilor proprii și, în cele din urmă, dispariția istorică, poporul român și-a cumpănit și dirijat energiile exclusiv sub imperativul suprem al existenței sale milenare: apărarea individualității etnice și politice. Indiferent de „haina" ideologică a agresiunii străine în această epocă — fie ea musulmană sau creștină —, poporul român a știut că independența este chintesența demnității și a dreptului de a fi unicul său stăpîn. În virtutea acestor convingeri — care erau coloana vertebrală a ideologiei sale politice — poporul român a luptat neabătut împotriva expansionismului extern, apărîndu-și vatra strămoșească și propria civilizație. La sud, la est, la vest sau la nord, primejdiei musulmane sau creștine — în fond expansionism de mare putere — poporul român i-a răspuns statornic, în virtutea drepturilor sale legitime de unic stăpîn al spațiului carpato-danubiano-pontic, cu arma în mînă, cîștigîndu-și necontenit dreptul la existență istorică. Este ceea ce a făcut cu eroism în intervalul istoric 1350—1550, emblematic pentru dezvoltarea noastră istorică, temelie trainică a propășirii viitoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

GÎNDIREA ŞI ARTA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea

Evoluţia gîndirii şi artei militare româneşti, a concepţiilor doctrinare, formelor şi procedeelor de luptă în intervalul istoric ale cărui evenimente şi desfăşurări militare le încorporează volumul de faţă au reprezentat contribuţii proprii, originale la îmbogăţirea teoriei şi practicii militare europene şi universale.

Pînă la *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, adevărat tratat de artă militară a epocii, care sintetiza experienţa trecutului, nu au existat la noi scrieri în care să fie enunţate principii doctrinare, strategice, metode şi procedee de acţiune, voievozii români rezolvînd, de cele mai multe ori cu succes, situaţiile în baza învăţămintelor rezultate din practica luptelor de apărare, transmise din generaţie în generaţie şi îmbogăţite continuu. Interpretarea izvoarelor epocii, analiza detaliată a evenimentelor militare circumscrise acesteia atestă existenţa unei concepţii diriguitoare în domeniul militar, caracterul atotcuprinzător al gîndirii şi artei militare româneşti, capabile să dea rezolvări originale şi eficiente tuturor problemelor generate de un necontenit efort de apărare.

Bazat pe cele mai înalte virtuţi ale dacilor şi romanilor, poporul român a găsit forme şi modalităţi adecvate de organizare ostăşească de-a lungul întregului ev mediu, dînd o nouă strălucire tradiţiilor luptei armate de masă şi artei militare a strămoşilor săi. Cu larga sa deschidere către istoria militară, Nicolae Bălcescu sublinia că românii „se luptau totdeauna unul împotriva a zece" [1], ei trebuind să aibă „temeinice principii de artă militară, care nu este alta decît de a învinge o putere mai mare cu alta mai mică" [2].

Întruchipînd înalte virtuţi, folosind metode şi procedee de luptă compatibile cu potenţialul propriu, avînd în frunte iscusiţi conducători politici şi militari, ridicaţi din sînul poporului, oştile românilor, predominant ţărăneşti, au putut să obţină victorii de răsunet european, ca cele de la Rovine, Vaslui, Codrii Cosminului şi din alte locuri, înfrîngînd armate invadatoare superioare în efective. „Concluzia naturală ce se desprinde din aceste fapte

[1] Nicolae Bălcescu, *Opere*, tom 1, partea întîi, ediţie critică adnotată, cu o introducere de G. Zane, Bucureşti, 1940, p. 65.

[2] Idem, *Scrieri militare alese*, p. 90.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

— scrie un reputat istoric militar — este că istoria noastră militară nu-i mai prejos de a celor mai vechi oştiri apusene, nici prin răsunătoarele izbînzi dobîndite, nici prin ingeniozitatea procedeelor întrebuinţate", istoria armatei române fiind „plină de originalitate şi învăţăminte" [3].

Aşadar, două prime trăsături importante din punctul de vedere al evoluţiei gîndirii şi artei militare româneşti în perioada de referinţă cît şi mai tîrziu, le constituie *continuitatea* şi *originalitatea.*

Continuitatea s-a exprimat în suma de idei şi principii doctrinare aplicate în lupta pentru apărarea patriei, a căror existenţă poate fi decelată în evenimentele politico-militare din secolele anterioare, de la prima mărturie documentară a efortului militar geto-dac împotriva invaziei persane la 514 î.e.n. Aceeaşi modalitate — devenită tradiţională la români — de mobilizare a tuturor celor capabili să poarte arme şi să provoace pierderi agresorilor a fost aplicată în efortul de respingere a invaziilor străine. Aceeaşi voinţă neştirbită de a trăi în libertate, de a nu ceda din pămîntul propriu nimănui a fost factorul moral zămislitor al victoriilor obţinute pe cîmpurile de bătălie, fie că s-au numit Tapae, Adamclisi, Rovine, Vaslui sau Codrii Cosminului. Aceeaşi iscusinţă în folosirea terenului, utilizat ca „aliat" în lupta împotriva invadatorilor, consemnîndu-se din secolele dinaintea erei noastre pînă în această vreme, măiestria de a atrage adversarul în locuri înguste şi neprielnice desfăşurării eficiente a forţelor lui superioare. Şi, mai ales, clădită pe o doctrină înţeleaptă — al cărei scop suprem era apărarea libertăţii —, pe credinţa niciodată înfrîntă că vatra străbună trebuie apărată cu orice sacrificiu, aceeaşi izbîndă, repetată mereu, secol de secol, asupra celor care s-au perindat pe arena istoriei rîvnind stăpînirea spaţiului carpato-danubiano-pontic.

Această continuitate în evoluţie a fost, bineînţeles, în strînsă dependenţă cu situaţia economică, socială, cu relaţiile şi cu pericolele externe, rezultînd din aceasta caracterul *realist* al gîndirii militare a înaintaşilor noştri.

Supleţea şi *capacitatea de adaptabilitate* au caracterizat, de asemenea, gîndirea militară românească, iar necesitatea folosirii unor procedee şi forme de acţiune neaşteptate pentru adversar, pe lîngă faptul că au stimulat toate energiile luptătorilor, i-au imprimat un pronunţat caracter *activ, dinamic.*

De la originea lor, gîndirea şi arta militară românească s-au caracterizat printr-un conţinut profund patriotic, constituind un puternic instrument în luptele pentru independenţă şi dezvoltare de sine stătătoare. De altfel, „perfecţionarea organismului militar s-a găsit întotdeauna într-o strînsă legătură nu numai cu condiţiile şi particularităţile dezvoltării economice şi sociale, ci şi cu necesităţile şi cerinţele impuse de apărarea libertăţii şi independenţei, concepţie permanent vie în activitatea marilor domnitori şi comandanţi de oşti. Începînd cu secolul al XIV-lea, istoria poporului nostru ne oferă multe momente în acest sens" [4].

[3] Locotenent-colonel V. Nădejde, *Istoria armatei române*, vol. I, Iaşi, 1930, p. 13.

[4] General-maior dr. Constantin Olteanu, *Contribuţii la cercetarea conceptului de putere armată la români*, Bucureşti, 1979, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

IDEI ŞI CONCEPTE DOCTRINARE MILITARE ROMÂNEŞTI ÎN EVUL MEDIU

Caracteristică primordială a fiinţării neîntrerupte a puterii armate sub diferite forme la români, principiul nonagresivităţii a modelat însăşi alcătuirea oştirii, determinînd structura şi volumul părţilor sale componente, natura şi calitatea înzestrării cu mijloace de luptă, principalele modalităţi folosite în confruntarea cu inamicul, orientările doctrinare esenţiale ale puterii militare. „După cum este ştiut — subliniază preşedintele Republicii Socialiste România —, de-a lungul secolelor, armata română a acţionat numai şi numai în apărarea fiinţei poporului, a independenţei naţionale." [5]

Marile personalităţi politice şi militare din secolele XIV—XVI — Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Rareş — au desprins şi au formulat cu claritate scopul strategic fundamental al războiului — apărarea independenţei ţărilor române —, gîndirea militară fiind chemată să găsească, pentru a fi aplicate în momentele limită, căile şi modalităţile practice de a asigura pe calea armelor dezvoltarea liberă, de sine stătătoare a oamenilor acestui pămînt, permiţînd poporului român să-şi asigure fiinţarea instituţiilor de stat menite să-i conserve individualitatea politică.

Este ştiut că din a doua jumătate a secolului al XIV-lea statele din sud-estul Europei au fost confruntate cu expansiunea Imperiului otoman a cărei forţă constituia o primejdie de moarte pentru existenţa lor. Sub loviturile armatelor otomane au căzut succesiv ţaratele bulgare, Serbia, Albania, Imperiul bizantin şi regatul ungar. Cu atît mai impunătoare ne apare azi performanţa strămoşilor noştri care, în ciuda superiorităţii numerice a inamicului, au salvat fiinţa politică a ţărilor de la Carpaţi şi Dunăre.

Conştienţi de disproporţia de forţe între Imperiul otoman şi ţările lor, marii conducători de oşti români au sesizat că pentru contracararea superiorităţii adversarului nu mai erau suficiente formele obişnuite de purtare a războiului, care se dovediseră, în cele din urmă, fatale statelor sud-dunărene; victoria putea fi asigurată doar prin aplicarea modalităţii tradiţionale de luptă moştenită de la geto-daci, mobilizînd toate resursele umane şi materiale ale ţării împotriva duşmanului cotropitor. Urmărind păstrarea existenţei statului — a acelor structuri care îi asigurau o viaţă proprie, stopînd imixtiunile străine în politica internă —, prin războiul de apărare domnii români vizau nu atît nimicirea adversarului — imposibil de atins în condiţiile raportului de forţe nefavorabil —, ci îndeosebi determinarea lui să accepte şi să respecte autonomia ţărilor române. Pentru aceasta era însă necesar ca Imperiul otoman şi regatele ungar şi polon să fie convinse de imposibilitatea cuceririi teritoriilor româneşti, chiar şi în cazul unor succese militare trecătoare.

Ridicate pe culmi de glorie şi strălucire de Ştefan cel Mare, gîndirea şi arta militară şi-au sporit rolul în lupta pentru existenţa statală şi neatîrnare dusă de poporul român, marele voievod avînd astfel putinţa să-şi definească cu claritate statutul de independenţă în chiar tratatul, reînnoit în 1485, cu regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, în care se precizează, nu înainte însă de

[5] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

victoriile de la Baia sau Vaslui, că nu datorește domnia „nici regelui polon, nici celui maghiar, nefiind supus nici turcilor" [6]. La rîndul său, Vlad Țepeș, tot ca o încununare a desfășurărilor militare, a impus sultanului Mehmed al II-lea să recunoască ființa statală a țărilor române, în tratatul încheiat stipulîndu-se, conform unor atestări ulterioare, că „neamul român va avea slobodă lucrare a legilor făcute de dînsul și voievozii vor avea dreptul la viață și la moarte asupra supușilor săi, precum și acela de a face război sau pace, fără să fie supuși pentru nici unul din aceste acte la vreo răspundere față de Înalta Poartă" [7].

În perioada următoare alți domni ai țărilor române, ca Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Petru Rareș, au întărit — în spiritul tradiției înaintașilor — alianțele cu vecinii și au statornicit, prin tratate, clauze privitoare la apărarea neatîrnării țărilor lor, făcînd dovada voinței și hotărîrii nestrămutate de a acționa în acest sens, folosind toate mijloacele. Este edificator faptul că într-un tratat încheiat de Petru Rareș cu Soliman I se stipulează că „Moldova își păstrează, ca și în trecut, toate libertățile și Poarta nu va putea să-i aducă vreo atingere". Totodată se precizează că „Domnitorul își va exercita prerogativele ca și în trecut fără ca Poarta să-i aducă vreo atingere direct sau indirect", că Moldova „își va păstra granițele inviolabile" [8].

În astfel de condiții, apărarea ființei statului, altfel spus zădărnicirea instaurării în nordul Dunării a regimului de pașalîc, a stăpînirii ungare sau polone a solidarizat toate forțele social-politice ale societății românești, dincolo de contradicțiile de clasă. Această impresionantă solidaritate a conferit războaielor de apărare purtate de țările române un caracter popular, care s-a manifestat în diverse chipuri de-a lungul tuturor fazelor de desfășurare a luptei împotriva cotropitorilor. Se poate deci afirma că în gîndirea militară românească concepția și practica luptei întregului popor pentru apărarea patriei au rădăcinile adînc înfipte în istoria românească, justificîndu-și necesitatea și utilitatea din cele mai vechi timpuri.

La fel ca și oastea țării, concepția și practica luptei întregului popor pentru apărarea patriei au la români o vechime de peste 2 000 de ani și reprezintă modalitatea originală adoptată de înaintașii noștri, începînd cu geto-dacii lui Dromichete, Burebista sau Decebal, pentru respingerea invadatorilor străini. Iată cum descrie Nicolae Bălcescu modul original al românilor de a înfrînge invaziile străine: „De cîte ori un vrăjmaș puternic năvălea în țară, toți locuitorii cîmpiilor pustiau orașele și satele și se strîngeau cu turmele și bucatele lor în munți [. . .]. Bătrînii, muierile și copiii se odihneau în munți, iar junii luau armele, se formau în cete și da harță vrăjmașilor. Armata țării sta ascunsă în păduri, ferindu-se de a se măsura în bătălia generală cu gloatele vrăjmașului, mulțumindu-se a-l hărțui, a-i tăia liniile de comunicație, a-i cuprinde proviziile [. . .] și a-l sili să părăsească țara fără de ispravă, sau a-l atrage în locuri grele și necunoscute de dînsul, unde plătea scump îndrăzneala ce-a avut d-a călca pămîntul românesc" [9]. În acest chip marii comandanți de oaste și popor ai românilor au obținut strălucitele victorii înscrise în analele de aur ale istoriei noastre militare. Pentru idealurile scumpe și nobile — unitatea, indepen-

[6] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 374—375.

[7] *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, publicate de Dimitrie A. Sturdza și C. Golescu-Vartic, vol. VI, partea a II-a, *Divanul ad-hoc al Munteniei din 1857. Comisiunea europeană din 1857—1858*, București, 1896, p. 146—147.

[8] *Ibidem*, p. 155.

[9] Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, vol. 1, București, 1960, p. 25—26.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

denţa şi suveranitatea patriei, libertatea poporului, integritatea vetrei strămoşeşti, care au stat permanent la temelia doctrinei, gîndirii şi artei militare româneşti —, oştirea română a fost întotdeauna strajă, umăr la umăr cu masele largi populare. Oştenii români au pus, mai presus de orice, interesele fundamentale ale patriei, n-au pregetat să săvîrşească jertfa supremă pentru binele şi libertatea ţării lor. „Viteaza armată a neînfricatului Decebal — conducătorul legendar al dacilor; dîrjii oşteni ai vestiţilor noştri voievozi şi mari comandanţi de oşti — Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, exprimînd nestinsa dragoste de libertate a poporului, au apărat cu eroism şi bărbăţie glia străbună, şi-au vărsat generos sîngele pentru ea, au ales la nevoie moartea vitejească, dar nu s-au lăsat îngenuncheaţi de duşmani" [10]. Nimeni şi nimic n-a putut urni pe înaintaşii noştri din vatra lor strămoşească. La Rovine, Vaslui, Războieni şi în multe alte locuri intrate în legendă, românii şi-au apărat cu neasemuită bărbăţie ogorul, limba, obiceiurile, întreaga existenţă. Relevînd acest adevăr, valabil şi pentru alte epoci istorice, Alexandru Vlahuţă scrie: „Vijelii cumplite au trecut peste noi. La toate am ţinut piept şi nu ne-am dat, ş-aici am stat. Ca trestia ne-am îndoit sub vînt, dar nu ne-am rupt. Şi-am rămas stăpîni pe moşia noastră. Ştie numai bunul Dumnezeu cu cît sînge ne-am plătit noi pămîntul acesta, scump tuturor românilor, scump pentru frumuseţile şi bogăţia lui, scump pentru faptele măreţe şi înălţătoare care s-au petrecut pe el" [11].

Gîndirea militară românească a avut în această etapă istorică ca reprezentant de seamă personalitatea lui Neagoe Basarab. *Învăţăturile* sale ne apar ca o operă de educaţie morală, un tratat de teorie politică, o sinteză a experienţei diplomatice româneşti, o carte de tactică şi strategie militară, lucrare de o importanţă deosebită pentru cunoaşterea gîndirii şi practicii militare în trecutul mai îndepărtat al poporului român.

O idee principală ce se desprinde din *Învăţături*, în legătură cu războiul, este recomandarea stăruitoare ca domnul să se lase condus de sentimente paşnice, reflectîndu-se aici eforturile pe care înaintaşii le-au făcut pentru evitarea războaielor pustiitoare. În acest sens amintim tratativele duse de trimişii lui Ştefan cel Mare, la Roman, timp de şapte zile, cu Matei Corvin pentru restabilirea păcii, în anul 1467.

În cazul în care duşmanul nu poate fi înduplecat cu mijloace paşnice, Neagoe sfătuieşte pe fiul său să ducă războiul cu maximă vigoare, pînă la zdrobirea totală sau la izgonirea invadatorului. Războiul avînd un caracter drept, se scontează pe izbîndă, dar, în orice caz, „mai bună iaste moartea cu cinste, decît viaţa cu amar şi cu ocară" [12]. Este o lecţie de demnitate, de o înaltă ţinută morală. Şi aici autorul se sprijină pe exemplul înaintaşilor, ilustrativ fiind cel al lui Mircea cel Bătrîn, care nu şi-a plecat capul în faţa lui Baiazid, ci, animat de hotărîrea nestrămutată de a-şi apăra cu orice preţ ţara ameninţată, şi-a condus oastea la o victorie hotărîtoare împotriva puternicei armate otomane cotropitoare.

Învăţăturile cuprind date preţioase privitoare la structura oştilor române, cu caracter de armate de masă, într-o perioadă cînd în centrul şi vestul Europei predominau armatele de mercenari, cînd secretarul florentin Niccolo Machia-

[10] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. 3, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 359—360.
[11] Alexandru Vlahuţă, *Din trecutul nostru*, Bucureşti, 1974, p. 119.
[12] *Învăţăturile*, p. 278.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

velli abia îndrăznea să viseze la așa ceva, la „armatele naționale"; se dau de asemenea îndrumări de ordin tactic, privitoare la marș, la dispozitivele de luptă și la conducerea acțiunilor militare. O problemă care îl preocupă pe autor este conducerea bătăliei. Se referă în primul rînd la locul comandantului, iar indirect și la modalitățile de exercitare a conducerii acțiunilor militare. Pentru ca domnul — care este comandantul suprem al oștirii — să poată urmări desfășurarea în ansamblu a luptei și să fie ferit de loviturile directe ale inamicului, *Învățăturile* recomandă ca el să stea, cel puțin la început, în a doua sau a treia linie de bătaie. De aici se desprind două idei care merită să fie subliniate. În primul rînd că dispozitivele de luptă erau eșalonate în adîncime — principiu de un modernism incontestabil pentru epoca respectivă —, iar în al doilea rînd că bătălia era condusă strîns, nemijlocit, diferitele măsuri luate de comandant fiind adaptate la situație. Se știe că în decursul istoriei au existat două procedee de conducere a luptelor și bătăliilor: unul șablon, în care comandantul lua hotărîri preconcepute, pe care trupele le executau rigid; altul suplu, în care deciziile erau puse continuu în acord cu schimbările survenite în cursul desfășurării acțiunilor militare. Neagoe Basarab era adeptul celui de-al doilea, într-o perioadă cînd otomanii, de exemplu, foloseau de regulă primul procedeu. Superioritatea metodei preconizate de *Învățături*, metodă care adusese mari victorii oștilor române, este evidentă.

Revenind la planul politico-strategic, autorul *Învățăturilor* se referă și la situația grea ce se poate crea ca urmare a unei înfrîngeri. El sfătuiește pe fiul său să nu se lase copleșit de evenimente, ci să le domine. Să se retragă cu cei ce-au rămas alături de el într-un loc ferit, unde îi este asigurat atașamentul populației. De îndată ce condițiile devin favorabile, să treacă din nou la acțiune — să dezlănțuie, ceea ce numim astăzi, contraofensiva. Acest sfat înțelept își are temeiul tot în exemplul înaintașilor. Autorul cunoscuse și fermitatea de granit a lui Ștefan cel Mare, care, după bătălia de la Războieni, s-a retras în munți și, sprijinit de masele de țărani, și-a refăcut oastea, iar cînd situația a devenit favorabilă a trecut la contraofensivă și a izgonit pe invadatorii otomani din Moldova.

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie constituie — pe plan doctrinar, al gîndirii și artei militare — prima încercare de generalizare teoretică a bogatei experiențe acumulate de oștile române în războaiele de apărare pe care au fost silite să le poarte. Pe lîngă învățămintele de certă valoare pe care le evidențiază pe plan organizatoric, strategic și tactic, ele demonstrează, în mod evident, dependența științei și artei militare, în condițiile specifice ale epocii respective, de realitățile economice, sociale și politice ale țării.

Este fără putință de tăgadă că marii comandanți de oști români, în acord cu situația și interesele concrete ale țării lor, au elaborat planuri de campanie judicioase, realiste, iar în războaiele de apărare purtate au știut să aplice cele mai potrivite forme și procedee de luptă, ieșind de cele mai multe ori victorioși. Așadar, „O gîndire românească asupra războiului românesc trebuie să existe de vreme ce acest popor a rezolvat în decurs de veacuri atîtea situațiuni militare grele și a cîștigat atîtea războaie. Viața poporului nostru a fost o luptă continuă, luptă pe care a cîștigat-o mereu" [13].

Încă din acea perioadă a evoluției sale, gîndirea militară românească a abordat și subliniat rolul forțelor morale în război, ca unul dintre factorii

[13] Căpitan Mircea Tomescu, *Știința militară și doctrina românească*, București, 1937, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

hotărîtori ai puterii militare, ai victoriei în luptă și bătălie, avînd un puternic suport în dragostea de libertate și dorința de a fi independenți, grija nețărmurită pentru apărarea gliei străbune și valoarea inestimabilă materială și spirituală, care au devenit forțe motrice în lupta poporului român și l-au impulsionat să caute acele concepții, forme și metode de acțiune de natură să anihileze superioritatea inamicului și să-i asigure victoria în orice condiții.

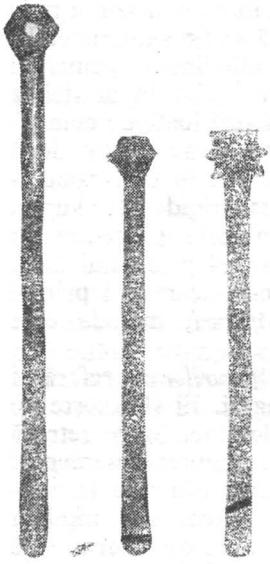

Buzdugane din secolul al XV-lea (Muzeul Județean Oradea)

La efective superioare și la o dotare tehnică mai completă de care au beneficiat invariabil de-a lungul celor două secole armatele imperiilor și regatelor cu care s-a confruntat poporul român, gîndirea și arta noastră militară au răspuns prin valorificarea la parametri tot mai ridicați a factorilor proprii psihologiei și potențelor neamului românesc așa că „în ce se atinge de curajul individual, de îndrăzneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția voievozilor noștri, care, deși pe un teatru strîmt cu mici mijloace, au săvîrșit lucruri uriașe, în toate acestea, domnilor mei, nu mă tem a zice că istoria noastră ar fi mai jos decît istoria a orișicărui popor vechi sau nou" [14].

Una dintre cele mai importante părți constitutive ale gîndirii și artei militare românești în perioada analizată o formează ideile, modalitățile și procedeele de exercitare a *conducerii* la toate nivelurile. Istoria românilor demonstrează faptul că în lupta pentru unitate, libertate și neatîrnare, din rîndurile poporului român s-au ridicat conducători politici și militari de excepție care au reușit, de fiecare dată, să dea gîndirii și artei militare strămoșești noi străluciri. Redînd conștiinței naționale marile adevăruri ale istoriei militare a poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra faptului că recunoașterea rolului hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei militare naționale nu exclude, ci presupune implicarea contribuției voievozilor, a domnilor și a conducătorilor de oști în lupta pentru unitate statală, independență și suveranitatea țării. „În împrejurări istorice neînchipuit de grele — subliniază președintele Republicii Socialiste România —, în lupta împotriva dominației străine, în fruntea poporului din cele trei principate românești au stat domnitori eroi ca Mircea cel Bătrîn — în Muntenia, Ștefan cel Mare — în Moldova, Ioan de Hunedoara — în Transilvania" [15], care „au fost buni organizatori de oști, buni organizatori ai luptei poporului nostru pentru neatîrnare. Noi îi cinstim nu ca feudali, ci ca oameni înaintați ai timpurilor lor, care au pus în joc tot ce au avut pentru izgonirea cotropitorilor străini de pe pămîntul strămoșesc" [16].

Nevoia de a fi gata în orice moment pentru a respinge numeroase și puternice armate de invazie a impus preocupări în sfera alcătuirii și pregătirii

[14] Mihail Kogălniceanu, *Cuvînt introductiv la cursul de istorie națională*, Iași, *24 noiembrie 1843*, în *Pagini din gîndirea militară românească*, București, 1969, p. 41.

[15] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura Politică, București, 1973, p. 102.

[16] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, p. 697.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

unui corp de cadre ostășești cu caracter permanent, a cărui structură și destinație au devenit din ce în ce mai complexe. Nu este lipsit de interes, de pildă, să subliniem faptul că și în cazul oastei celei mari a cărei chemare se făcea numai în caz de mare primejdie, reclamînd un efort total din partea întregului popor, cadrele de conducere erau formate încă din timp de pace, ele făcînd parte din aparatul politico-administrativ-militar al voievodului, deci al comandantului suprem al oștirii în timp de război. Pe lîngă boierii care-l sprijineau pe domn, comandanții subalterni erau recrutați și din rîndul micilor boieri, răzeșilor, vitejilor sau curtenilor, tîrgoveților care se remarcau în lupte. În felul acesta se asigura o bază socială mai largă a recrutării cadrelor, corespunzătoare, într-o anumită măsură, caracterului oștirii. În țările române, cu toată ierarhia socială pe care o impunea feudalismul, nu a existat o castă militară ruptă de popor, comandanții fiind în majoritatea lor legați de masa ostașilor cu care luptau împreună. Acest lucru avea o însemnătate cardinală atît pentru unitatea de concepție, cît și de acțiune în timpul ducerii războiului în ansamblul său, precum și a fiecărei campanii și bătălii în parte. Conduse de căpitani cu o bună pregătire militară și alese virtuți ostășești, cetele și steagurile constituite din țărănimea liberă și tîrgoveți au jucat un rol important în obținerea victoriilor de faimă europeană în întregul ev mediu românesc.

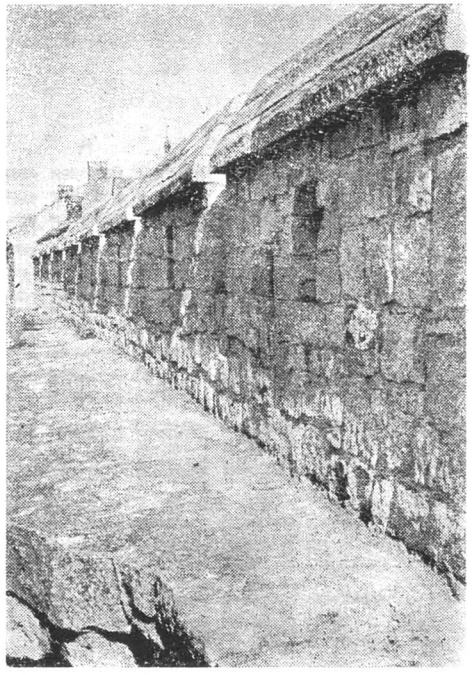

Parapet crenelat și drum de strajă la incinta cetății Clujului

Conducerea oștirii pe cîmpul de luptă se realiza de obicei efectiv de domn, care lua măsurile impuse de situație, așa cum au făcut Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Iancu de Hunedoara și alții. Pentru a avea o vedere de ansamblu asupra forțelor sale și asupra inamicului, comandantul suprem stătea uneori într-un loc dominant (ca Ștefan pe dealul Coasta Muntenilor, în 1475), de preferat central și ceva mai înapoi, de unde intervenea în luptă prin dispoziții, îndemnuri și intervenții cu rezerva, nu de puține ori îmbărbătîndu-și oștenii prin exemplul său personal. Măsurile militare luate în pregătirea și ducerea războaielor, ordinele și dispozițiile date de comandanții de oști în timpul luptelor, recepționate și aplicate în practică de comandanții subalterni, transmise și îmbogățite din generație în generație, vor fi cuprinse în regulamentele militare ce vor apare în armata română încă în primele decenii ale epocii moderne.

Unul dintre cele mai importante domenii în care gîndirea și arta militară românească și-au afirmat, de la începuturile lor, valențe originale și

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

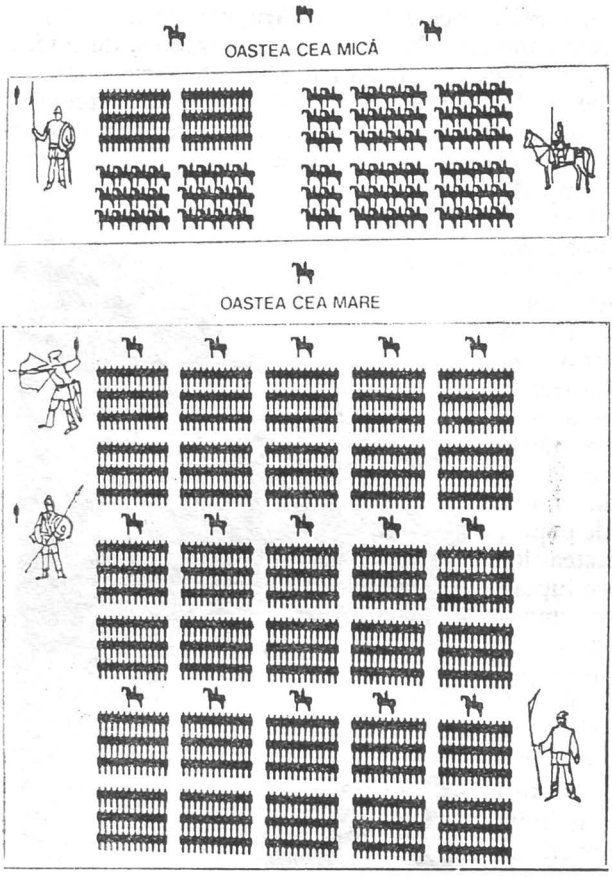

Organizarea oastei Țării Moldovei în secolele XIV—XV (după o schemă de la Muzeul Militar Central din București)

multiple se referă la complexele probleme ale organizării și înzestrării oastei, stabilirea componentelor și structurilor acesteia. Statutul de independență al țărilor române le-a permis nu numai să dispună de o putere militară, dar și să-și organizeze un sistem de apărare original. În această etapă s-au dezvoltat și perfecționat, s-au diversificat categoriile de trupe, s-au introdus armele de foc și s-a închegat ca gen de armă distinct, artileria. Alături de „oastea cea mică", ce alcătuia în esență un corp puternic cu caracter de permanență, un rol major în războaiele de apărare a revenit structurilor militare de factură populară din compunerea oastei celei mari, formată în principal din țărănime, care avea „acea iubire adîncă a pămîntului strămoșesc" [17]. De altfel, realitatea istorică demonstrează că țările române reușeau să ridice la luptă, în raport cu starea lor demografică, oștiri numeroase în comparație cu alte țări din Europa, imensa majoritate a locuitorilor valizi, și în primul rînd țărănimea, avînd obligația de a lupta cu arma în mînă atunci cînd nevoile o cereau.

[17] Ion Bogdan, *Documentul Rizenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în secolul al XIV-lea*, București, 1908, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Desfăşurările militare din epocă demonstrează faptul că alcătuirea şi participarea oastei celei mari la război erau limpede statuate, obligativitatea îndatoririlor ostăşeşti fiind stipulată în diferite documente emise de cancelariile domneşti. Izvoarele istorice atestă faptul că obligativitatea participării la oaste era impusă de lupta pentru apărarea fiinţei poporului român, a libertăţii şi demnităţii sale. Reliefînd principiile şi particularităţile obligaţiilor militare ale strămoşilor, Nicolae Bălcescu scria că românii, din cele mai vechi timpuri, au trebuit să organizeze „armata, miliţia şi ridicarea gloatelor, încît la dînşii tot românul se năştea cu datoria d-a fi soldat şi d-a apăra statul la vreme de nevoe şi cînd vrăjmaşul călca pămîntul românesc, toată ţara trebuia să fie în arme" [18].

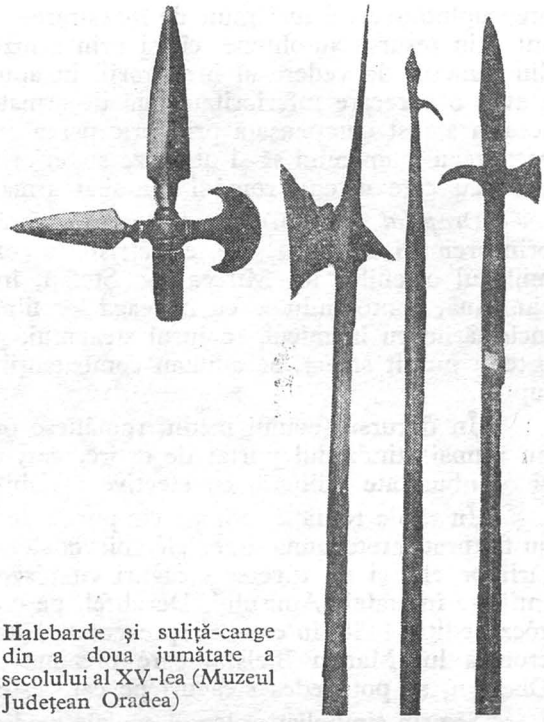

Halebarde şi suliţă-cange din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea)

Faptele istorice cuprinse în acest volum dovedesc că oastea română, alcătuită din pedestrime, cavalerie şi artilerie, a constituit instrumentul cerut de soluţionarea obiectivelor strategice, un organism militar suplu, manevrier, cu o apreciabilă putere de izbire şi cu reale posibilităţi de adaptabilitate la situaţiile ivite pe cîmpul de luptă. Nivelul combativ ridicat al oştirilor române a fost asigurat de faptul că ţăranii, tîrgoveţii, slujitorii, care le alcătuiau, erau hotărîţi să-şi apere ţara şi să îndepărteze de ea pericolele care o ameninţau, de structura lor organizatorică suplă, prin existenţa marilor unităţi (pîlcuri), unităţilor (cetelor) şi a subunităţilor (steagurilor), de regulă specializate pe categorii de armament (de suliţaşi, de arcaşi, de măciucaşi etc.) şi, în sfîrşit, de conducerea directă, strict ierarhizată a trupelor în campanii şi lupte. La menţinerea moralului şi unităţii oastei au contribuit fără îndoială şi sistemul de recompensare a luptătorilor folosit de diferiţi domni români, care consta în acordarea de daruri şi dregătorii comandanţilor, privilegii oştenilor, precum şi măsurile de politică internă care veneau în avantajul ţărănimii, tîrgoveţilor şi micii boierimi, mai ales în vremea lui Ştefan cel Mare. Valoarea combativă a oştilor române era mărită şi de experienţa de luptă pe care şi-o cîştigaseră în războaiele purtate pentru apărarea ţării, în timpul cărora s-au format comandanţi pricepuţi, viteji şi devotaţi.

În ceea ce priveşte armamentul, majoritatea mijloacelor de luptă s-a menţinut din epoca anterioară (arc, suliţă, secure, măciucă, sabie etc.), dintre domnii din această perioadă de două secole Ştefan cel Mare şi Petru Rareş

[18] Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 49—50.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

preocupîndu-se cel mai mult de înzestrarea oştilor cu armament perfecţionat, atît prin resurse autohtone cît şi prin achiziţii din străinătate. Şi chiar dacă din punctul de vedere al înzestrării, în anumite confruntări, oastea română a avut o oarecare inferioritate faţă de armatele otomane, ungare sau polone, aceasta a fost compensată prin priceperea angajării bătăliilor în locuri ce nu permiteau inamicului să-şi utilizeze superioritatea, ca şi prin măiestria şi hotărîrea cu care oştenii români mînuiau armamentul din dotare.

Drapelul (steagul), acest statornic simbol al neamului, al dăinuirii lui prin vremuri de glorii sau de restrişte, a constituit o prezenţă vie, activă, în mijlocul oştenilor lui Mircea sau Ştefan, îmbărbătîndu-i în clipele de grea cumpănă, contopindu-se cu întreaga lor fiinţă pînă la sacrificiul suprem. În încleştările cu inamicul, în jurul steagului, purtat de unul din cei mai viteji oşteni, numit stegar, se adunau combatanţii şi cu el în frunte se avîntau în luptă.

În decursul evului mediu românesc însuşi termenul de steag desemna nu numai stindardul purtat de oştire, dar, aşa cum s-a arătat la alt capitol, şi o subunitate militară, cu efective variabile şi cu o comandă proprie.

În ţările române, atît pe cîmpurile de luptă cît şi pe turnurile cetăţilor au fluturat întotdeauna drapelele voievodale, care erau drapelele ţării, cu stema ţării pe ele, şi nu diverse steaguri cu blazoane nobiliare aşa cum puteau fi întîlnite în statele Apusului. De altfel, pe crochiul din cronica lui Ioan Thuróczi, ediţia 1488, în care e reprezentată bătălia de la Războieni, şi pe cel din cronica lui Martin Bielski, care prezintă încleştarea româno-polonă de la Obertyn, se pot vedea steaguri pe care este pictat capul de bour.

Şi prin simbolistica lor, drapelele medievale româneşti au avut o semnificaţie aparte. Ca elemente heraldice unele au purtat peceţile domneşti — capul de bour cu o stea între coarne, în Moldova şi acvila neagră în Muntenia *, frecvent fiind înfăţişate pe ele şi portrete din panteonul credinţei ortodoxe. De regulă, acestea reprezentau sfinţi militari, purtători de arme — suliţe sau săbii.

Diversificate sub aspect pictografic, drapelele de acest gen sînt şi o mărturie a unităţii spirituale a poporului român, care, în procesul devenirii lui istorice, nu a cunoscut, precum în alte părţi ale continentului, războaie fratricide religioase. Dimpotrivă, oriunde au fluturat şi au înfruntat săgeţile, iataganele şi ghiulelele vrăjmaşilor, la Rovine, lîngă Tîrgovişte şi Sibiu, la Vaslui şi Războieni sau în Codrii Cosminului, drapelele voievozilor români au chemat poporul la luptă pentru o cauză dreaptă.

Printre cele mai vechi indicaţii documentare referitoare la existenţa steagurilor la români poate fi considerată relatarea cronicarului bulgar Paisie din Hilandar. Referindu-se la bătălia de la Rovine, el explica înfrîngerea armatei lui Baiazid şi moartea craiului sîrb Marco Kralević — care fusese silit de sultan să participe la campanie — prin faptul că atunci cînd Kralević „a văzut

* Spre deosebire de Muntenia şi Moldova, în Transilvania nu a existat în epoca feudală un tip determinat de steag mare, cu emblema ţării. În perioada de autonomie a principatului românesc intracarpatic, steagul mare avea brodată pe pînza lui stema nobiliară a principelui care se afla pe tron. După trecerea Transilvaniei sub suzeranitatea Imperiului habsburgic, steagul purta stema imperială. În ceea ce priveşte steagurile mici, ele aveau în general caracteristici asemănătoare celor din Ţara Românească şi Moldova.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Turn de apărare al cetății Brașovului

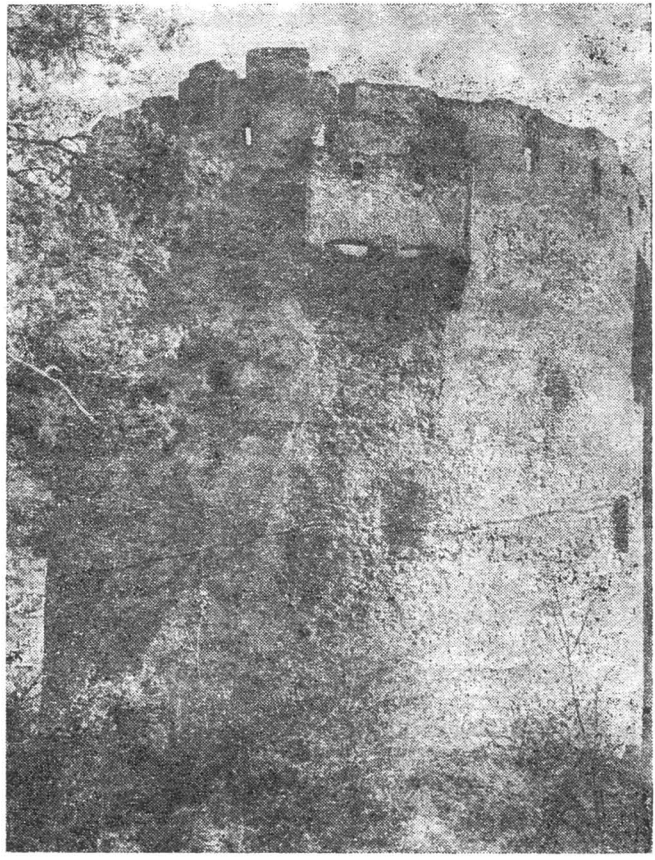

icoanele creștinești înaintea armatei valahice, lăcrimă și nu voi nicidecum să se lupte cu creștinii" [19].

Oștile Munteniei și ale Moldovei au folosit două categorii de steaguri: steagurile mari sau domnești, ca simbol al întregii țări, și steagurile mici, ca simbol al unităților și subunităților de luptători. Cele din urmă aveau dimensiuni și culori diferite. În Moldova erau, în general, de culoare roșie, pe cînd în Țara Românească ele erau de obicei de culoare albă. La Muzeul Militar Central din București se păstrează și astăzi două steaguri mici: unul moldovenesc din a doua jumătate a secolului al XV-lea, de forma unui dreptunghi, cu dimensiunile 1,20/0,90 m, confecționat din atlas roșu, și unul muntenesc datînd din secolele XVI—XVII, de formă pătrată, cu latura de 1,60 m, și făcut din mătase, pe care a fost brodată inscripția „Vitejia dreaptă să izbîndească!".

De obicei cetele de luptători ale județelor (ținuturilor) veneau la oaste cu steagurile proprii. Cetele voievodului primeau steaguri atunci cînd plecau la luptă. Iată ce spune în această privință cronicarul Grigore Ureche refe-

[19] RIR, IX (1939), p. 265.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rindu-se la campania dusă de oastea Moldovei în anul 1473: „Dacă au sosit Ştefan Vodă la margine, noemvrie 8 zile, au împărţitu steagurile oştii sale pe Milcov" [20].

În situaţiile în care o parte din oastea ţării primea misiunea să ducă lupte în mod independent cu o grupare de forţe inamice, atunci cel ce comanda forţele respective primea un steag separat. În acţiunea ofensivă întreprinsă în Transilvania, în anul 1529, de către oastea moldovenească, fiecare din pîlcurile care o compuneau a primit cîte un steag [21].

O idee importantă rezolvată de gîndirea şi arta militară românească în epoca feudală a constituit-o grija pentru întărirea capacităţii de apărare a ţării printr-un sistem unitar de *fortificaţii permanente* (cetăţi) la frontiere şi în interior. Avînd garnizoane puternice, care făceau parte din „oastea cea mică", cetăţile, ridicate de obicei pe direcţiile probabile de invazie, aveau rolul de a dispersa şi a imobiliza cît mai multe forţe ale inamicului, a le produce pierderi şi a asigura timp pentru mobilizarea oastei în vederea trecerii la contraofensivă. Totodată ele constituiau puternice centre de concentrare a efortului militar, ca în 1497 cetatea Roman, dar şi locuri de adăpostire a populaţiei şi avutului acesteia în caz de primejdie.

Sistemul de fortificaţii a atins cea mai mare dezvoltare din întreaga epocă feudală în vremea lui Ştefan cel Mare, deşi marile sale izbînzi nu sînt legate de lupta în fortificaţii, ci de folosirea cu abilitate a avantajelor oferite de factorul geospaţial. Pe fondul de experienţă şi de tradiţie străvechi în domeniul construirii cetăţilor, marele voievod şi domn român a altoit numeroase elemente novatoare, între acestea fiind şi dotarea lor cu artilerie.

Răspîndite în întregul spaţiu românesc, la frontiere şi în interior, fortificaţiile Moldovei, Ţării Româneşti sau Transilvaniei se disting prin ingeniozitatea construcţiei şi multitudinea soluţiilor tehnice adoptate în funcţie de problemele ce s-au cerut rezolvate potrivit configuraţiei terenului, materialelor avute la dispoziţie şi altor factori de care cei ce le-au conceput şi executat au trebuit să ţină seama.

Dispunerea fortificaţiilor în plan geografic, structura şi varietatea construcţiilor arată o temeinică cunoaştere şi o justă interpretare a terenului şi a amenajării lui pentru lupta de apărare.

Privite în conexiune, avantajele naturale oferite de spaţiul carpato-danubiano-pontic şi amenajările executate sub diferite forme ne apar în retrospectiva istoriei atît ca factor al puterii militare, cît şi ca o condiţie a biruinţelor obţinute de marii domni şi principi care au stat pe tronurile ţărilor române. Suportul de calitate al acestei îngemănări este dat, desigur, de faptul că oştirea română nu lupta într-un spaţiu geografic „neutru", ci pe solul naţional, care, echipat şi amenajat corespunzător în locurile şi pe direcţiile alese de instanţele strategice, i-a fost un permanent şi de nedespărţit aliat în amplele şi durele războaie desfăşurate. În faţa atîtor primejdii şi invazii „oricari alţii — scrie Nicolae Iorga — s-ar fi risipit în lume [...]. Noi am rămas. Cu sabia în mînă de strajă la toate zările, iar, cînd s-a frînt o clipă, ca să se lege din nou, tainic, oţelul, am întins brutalităţii arma subţire a inteligenţei noastre. Şi, iată, sîntem tot acasă" [22].

[20] Ureche, *Letopiseţul*, p. 98.
[21] *Hurmuzaki*, vol. I, supl. II, p. 38.
[22] Nicolae Iorga, *Ultimele*, Craiova, 1978, p. 130.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Un exemplu strălucit de folosire cu maximum de rezultate a sistemului de fortificații îl oferă războiul de apărare din anul 1476. În această campanie sultanul a fost silit să lase o parte din forțe pentru a acționa asupra cetăților de la frontiera de sud a Moldovei (Chilia și Cetatea Albă). Forțele române, în fața superiorității zdrobitoare a inamicului, s-au retras spre nord, hărțuind continuu pe otomani. După bătălia de la Războieni, Mehmed al II-lea și-a împărțit forțele pentru a asedia deodată cele trei mari cetăți din partea de nord a Moldovei — Suceava, Neamț și Hotin. Împrăștierea trupelor inamice a ușurat reușita contraofensivei moldovenilor și înfrîngerea finală a invadatorilor otomani.

Trebuie remarcat că pentru români fortificațiile erau un mijloc de slăbire a grupărilor dușmane și de creare a condițiilor necesare trecerii la acțiuni ofensive. Ștefan cel Mare și alți voievozi români nu au comis niciodată eroarea de a se apăra cu forțele principale în vreo cetate, dînd astfel inamicului posibilitatea să-i încercuiască și să-i silească în final să capituleze. Cetățile erau utilizate doar ca puncte de sprijin ale efortului de apărare, forțele principale fiind păstrate întotdeauna în afara lor, pentru a fi capabile să aplice invadatorilor lovituri ofensive nimicitoare.

Edificarea unui sistem de fortificații armonios, cele mai multe dintre cetăți variat și judicios distribuite în punctele de importanță strategică, a făcut posibilă organizarea luptei de rezistență a întregului popor, oricare ar fi fost direcția de înaintare a armatei invadatorului, încă de la pătrunderea acestuia pe pămîntul românesc, fragmentîndu-i forțele, încetinindu-i înaintarea, creînd

Lucrări de minare la asediul unei cetăți în prima jumătate a secolului al XVI-lea, gravură din cronica lui Bonfini

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

condiții propice declanșării luptei generalizate de alungare a cotropitorilor dincolo de fruntarii.

Evoluția amenajării teritoriului pentru apărare reprezintă așadar o importantă componentă a istoriei noastre militare. O parte din eforturile uriașe, materiale și umane, pe care poporul nostru a fost nevoit să le aloce pentru apărarea patriei s-au concretizat în fortificațiile înălțate în epoca de referință pe întreg spațiul românesc, în cetățile din piatră, lemn și pămînt de la Neamț, Poienari, Giurgiu, Deva, Suceava, Bran, Hotin, Chioar, Sibiu, Chilia, Rîșnov, Tîrgoviște și din multe alte locuri, adevărate cuiburi de vulturi, așa cum au fost cetățile dacice construite în vremurile lui Burebista și Decebal.

STRATEGIA

În cadrul artei militare, strălucit afirmată în aceste două secole glorioase de lupte și victorii, strategiei i-a revenit rolul de a pregăti, organiza și duce războaiele de apărare împotriva diferitelor imperii și state expansioniste care au atentat în repetate rînduri la bogățiile și integritatea teritoriului românesc.

Mai „slabi ca putere materială, dar [...] mari și puternici ca idee", după cum afirma A. D. Xenopol, românii au găsit forme și modalități adecvate de organizare ostășească de-a lungul întregului ev mediu, dînd o nouă strălucire tradițiilor luptei întregului popor și artei militare a strămoșilor săi. Astfel, dacă „este cu atît mai mult demn de admirație faptul că strategia dacilor a fost așa încît, cu mijloacele materiale inferioare, cu procedeuri tactice deosebite, a reușit să opună romanilor o rezistență care nu a putut fi înfrîntă decît cu mijloace puternice și numai după sforțări făcute mai mulți ani de-a rîndul" [23], apoi strategia și tactica românilor în perioada posterioară au strălucit, dovedindu-se net superioare celei a adversarilor cu care s-au confruntat.

Analiza felului în care s-au conceput, organizat și desfășurat acțiunile militare în secolele XIV—XVI îngăduie aprecierea că în gîndirea și arta militară românească scopurile politico-strategice ale războiului erau atinse prin două, trei campanii sau etape cu o strînsă legătură între ele. Fiecare campanie sau etapă se desfășura după un scenariu propriu, cu obiective bine precizate și cu forțe și mijloace specifice cerințelor ei. Prima însuma, ca regulă generală, acțiunile de luptă și măsurile luate pentru întîmpinarea forțelor de invazie încă de la frontieră, optînd pentru o elastică apărare strategică în lungul direcției (direcțiilor) de înaintare a inamicului. A doua campanie sau etapă avea drept conținut principal bătălia hotărîtoare, care decidea, de regulă, deznodămîntul războiului, iar cea de a treia — urmărirea forțelor dușmane scăpate din bătălie și alungarea resturilor acestora peste frontieră. Nu de puține ori la începutul primei campanii se executa și mobilizarea forțelor principale ale oștirii.

Principalele trăsături ale strategiei românești în secolele XIV—XVI au fost: proporționarea justă a scopurilor cu mijloacele; alegerea corespunzătoare a obiectivelor strategice; alegerea formelor adecvate de acțiune; cîștigarea și păstrarea inițiativei; concentrarea forțelor pentru bătălia hotărîtoare; asigurarea

[23] General Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acțiunilor strategice; capacitatea de adaptabilitate la situațiile impuse de teren și de starea vremii. În majoritatea bătăliilor purtate oastea română a fost inferioară din punct de vedere numeric celor ale diferiților cotropitori. În astfel de cazuri, comandamentul român își propunea un scop limitat: uzarea inamicului prin adoptarea apărării strategice cu folosirea judicioasă a terenului pentru schimbarea raportului de forțe. Deseori a fost creat un adevărat gol demografic și economic în fața invadatorilor pentru a-i lipsi de subzistențe. Alt element caracteristic al acestui sistem defensiv îl reprezenta slăbirea adversarului prin atacuri date prin surprindere de detașamente cu efective reduse asupra unităților inamice care se desprindeau de grosul armatei în căutare de hrană sau pentru cercetare. Mai toate războaiele de apărare pe care au fost siliți să le poarte românii sub conducerea lui Vladislav I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș sau Ștefan cel Mare au îmbrăcat, în prima etapă a desfășurării lor, caracteristicile menționate mai sus. Atunci cînd în urma unei apărări strategice reușite raportul de forțe se schimba, comandanții de oști români treceau la contraofensivă pentru zdrobirea forțelor principale ale agresorului și alungarea resturilor oștirii acestuia peste frontieră.

Alegerea obiectivelor strategice s-a făcut după o atentă analiză a factorilor politici, economici, militari, domnul avînd un sprijin prețios în sfetnicii săi, un adevărat stat major general. În toate situațiile obiectivul central l-au constituit forțele principale ale inamicului, care trebuiau zdrobite în bătălie sau alungate din țară. Cînd acesta nu putea fi atins dintr-o dată, campania se împărțea în etape, cu obiective parțiale, care, în succesiunea lor, asigurau atingerea scopului final. Modul de gîndire și de acțiune în purtarea războiului situează strategia românească pe un plan mai ridicat decît strategia altor armate europene din acea vreme, care cel mai adesea urmăreau cucerirea unor cetăți și a altor obiective teritoriale.

Așa după cum s-a putut vedea din prezentarea principalelor evenimente militare care au avut loc în această epocă, strategia, gîndită și aplicată de comandanții de oști români, a folosit ca forme principale de acțiune apărarea și ofensiva, adoptarea celei dintîi fiind determinată în primul rînd de raportul de forțe, de cele mai multe ori în favoarea armatelor cotropitoare.

Ofensiva strategică — atunci cînd se adopta — prezenta avantajul că transpunea acțiunile militare pe teritoriul străin, ferind de distrugeri propria țară, asigura inițiativa și libertatea de acțiune, permitea realizarea surprinderii, era forma de acțiune cu rezultate hotărîtoare, mai ales cînd era dusă pînă la capăt. Indicii calitativi pe care forurile de conducere militară îi aveau în vedere cînd stabileau raportul de forțe și cînd trăgeau concluzii asupra posibilității adoptării apărării sau ofensivei strategice erau elanul combativ al trupelor și superioritatea conducerii.

Contraofensiva a fost folosită după o apărare strategică reușită, cînd raportul de forțe se schimba, ea desfășurîndu-se de obicei pe adîncimi mari și vizînd înfrîngerea, eventual pe părți, a forțelor inamicului și izgonirea din țară a resturilor armatei dușmane, cum s-a întîmplat după bătălia de apărare de la Războieni din vara anului 1476.

Aplicarea magistrală a apărării strategice elastice, a hărțuirii, îmbinarea formelor de luptă politică cu cele militare, folosirea cu măiestrie a unor forme și procedee de luptă ca ambuscada, exploatarea la maximum în folosul apărării a avantajului terenului, utilizarea corespunzătoare a fortificațiilor de campanie și permanente, desfășurarea cu vigoare a acțiunilor ofensive, atît în cîmpul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tactic cît și în cel strategic, toate acestea ilustrează că arta militară românească era pe deplin maturizată în epocă, ca rezultat al veacurilor de acumulări calitative și cantitative, păstrate și transmise din generație în generație și devenite elemente componente definitorii pentru gîndirea și practica militară autohtonă. Aceste trăsături ale originalității gîndirii și artei militare românești reliefează superioritatea lor față de arta militară a statelor feudale despotice, caracterizată cel mai adesea prin rigiditate și schematism.

Retrospectiva amplelor încleștări armate din secolele XIV—XVI reliefează faptul că în bătăliile purtate pentru apărarea țării a fost aplicată strategia războiului întregului popor dus împotriva agresorilor superiori numericește, aceasta constituind singura soluție pentru salvgardarea independenței patriei[24]. De asemenea, aceasta demonstrează că o oaste mică, formată în majoritate din țărani, luptînd pentru o cauză dreaptă și avînd sprijinul întregului popor, a putut înfrînge armatele unor mari puteri feudale, superioare atît sub raportul resurselor economice și tehnice, cît și al experienței de război.

O preocupare permanentă pentru conducerea oastei românești a constituit-o cîștigarea și păstrarea inițiativei strategice. De altfel, în marea majoritate a cazurilor conducătorii de oști români au fost aceia care au ales terenul pe care urma să se desfășoare bătălia hotărîtoare, ei au stabilit judicios momentul trecerii la contraatac sau la contraofensivă, direcțiile de acțiune, condițiile de nimicire a forțelor principale ale adversarului, războaiele de apărare din 1395, 1475, 1497 fiind din aceste puncte de vedere exemple semnificative.

O trăsătură distinctă a strategiei românești din epoca tratată a fost aceea că toate bătăliile importante — Rovine, Vaslui, Codrii Cosminului ș.a. — au fost duse de oastea română cu forțele întrunite, realizîndu-se astfel o putere de izbire apreciabilă și îndeplinindu-se obiectivul propus într-un timp scurt — de la cîteva ore la o zi — și cu rezultate maxime.

În situațiile în care țara era amenințată din mai multe direcții — așa cum a fost Moldova în prima etapă a campaniei militare din 1476, cînd dinspre sud înaintau otomanii, iar dinspre est tătarii —, se aplica *forma de manevră strategică pe linii (direcții) interioare*, menită să neutralizeze pe unul din adversari, de regulă pe cel mai apropiat și deci mai periculos, și să asigure libertatea de acțiune împotriva celui mai puternic.

În timpul primei etape a campaniei sau războiului, comandanții de oști români, și mai ales Ștefan cel Mare în 1475, 1476 și 1497, au adoptat uneori *așteptarea strategică*, cu deosebire în acele momente cînd exista pericolul pătrunderii simultane sau aproape simultane pe teritoriul românesc a două sau a mai multor grupări de forțe inamice. Dintr-o astfel de poziție de așteptare strategică, aleasă de regulă într-o zonă centrală, comandamentul român intensifica și multiplica măsurile de siguranță și de informare asupra evoluției situației, mai ales pentru a stabili direcțiile de înaintare a inamicului, valoarea și natura grupărilor sale. Dintr-o astfel de poziție de așteptare strategică a pornit marele Ștefan Vodă, în vara anului 1476, la aplicarea manevrei pe linii interioare amintită mai sus, zdrobind mai întîi pe tătari și angajînd apoi bătălia cu armata otomană la Războieni. În toate situațiile gîndirea și arta militară românească au urmărit să împiedice realizarea joncțiunii grupărilor de forțe dușmane înainte de angajarea bătăliei decisive.

[24] General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Urmărirea strategică a forțelor de invazie scăpate din bătălia generală se execută direct sau pe direcții paralele, în acest din urmă caz domnii români căutînd ca, în final, să le devanseze pe comunicații sau pe direcții mai scurte în vederea întîmpinării și lovirii lor în locul ales și în momentul voit. Așa au procedat Mircea cel Bătrîn în timpul războiului antiotoman din primăvara anului 1395 sau Ștefan cel Mare în 1497 împotriva armatei polone de invazie înfrînte decisiv în bătălia din Codrii Cosminului.

Victoriile obținute împotriva unor adversari puternici nu s-au datorat hazardului, ci superiorității oștirii române în ceea ce privește calitatea comandanților și a masei de luptători, concepției strategice realiste aplicate cu hotărîre de la începutul și pînă la sfîrșitul campaniei sau războiului, virtuților moral-volitive și iscusinței în luptă a combatanților, factori care au înclinat pînă la urmă, în majoritatea cazurilor, balanța victoriei în favoarea marilor comandanți de oști români. Pe parcursul desfășurării războiului, în funcție de evoluția situației politico-strategice, ei au dovedit mobilitate în gîndire, adaptabilitate la desele schimbări de situație, spirit creator și stăpînire de sine, necedînd inițiativa și impunînd adversarului planul de luptă prestabilit, folosind în acest scop tot ce era mai valoros din experiența acumulată de înaintași în zdrobirea agresorilor de-a lungul veacurilor.

TACTICA

Subordonată scopurilor urmărite de strategie, tactica oștilor române s-a dovedit superioară tacticii adversarilor cu care s-au confruntat. Ca forme de luptă principale românii au folosit *atacul*, de la care se așteptau rezultate hotărîtoare, și *apărarea*. Atacul se executa cînd se conta pe o superioritate de forțe pe direcția sau în fîșia aleasă, prin surprindere, noaptea, cum a procedat Vlad Țepeș în apropiere de Tîrgoviște sau Ștefan cel Mare la Baia. De obicei începea prin focul artileriei, archebuzelor și prin acțiunea arcașilor ale căror săgeți aveau o eficiență remarcabilă asupra adversarilor fără cuirasă, cum erau otomanii. Urma izbirea, în care românii foloseau cu multă iscusință sulița, sabia, securea, măciuca.

Apărarea se adopta în situațiile în care inamicul era puternic și numeros. Trebuie remarcat că lupta de apărare la români avea un caracter activ și se baza pe *alegerea cu pricepere a terenului și amenajarea lui pentru luptă*, pe folosirea corespunzătoare a armamentului cu acțiune la distanță și pe executarea hotărîtă a ripostei (contraatacului). Avantajele naturale pe care le oferea terenul erau completate cu lucrări genistice menite să dea o mai mare tărie apărării, oștenii români săpînd șanțuri în fața primei linii, construind baricade, abatize, legînd unele de altele carele oastei și mărind prin acestea capacitatea de rezistență a pozițiilor alese.

Pierderile reduse pe care le-a avut oastea lui Ștefan cel Mare la Războieni dovedesc eficiența protecției oferite de lucrările de campanie și eșalonarea judicioasă a trupelor față de tirul susținut al forțelor otomane, de cîteva ori mai numeroase. „Românii — scrie generalul Radu Rosetti —, mai aproape de natură, au recurs la natură pentru a le da mijloacele de a-și mări puterile și de a micșora pe acele ale dușmanului" [25]. Ori de cîte ori a fost posibil oștile

[25] General Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 189.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cămașă și cască de zale, vîrfuri de lance, bice de luptă și arbaletă din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Muzeul Județean Brașov)

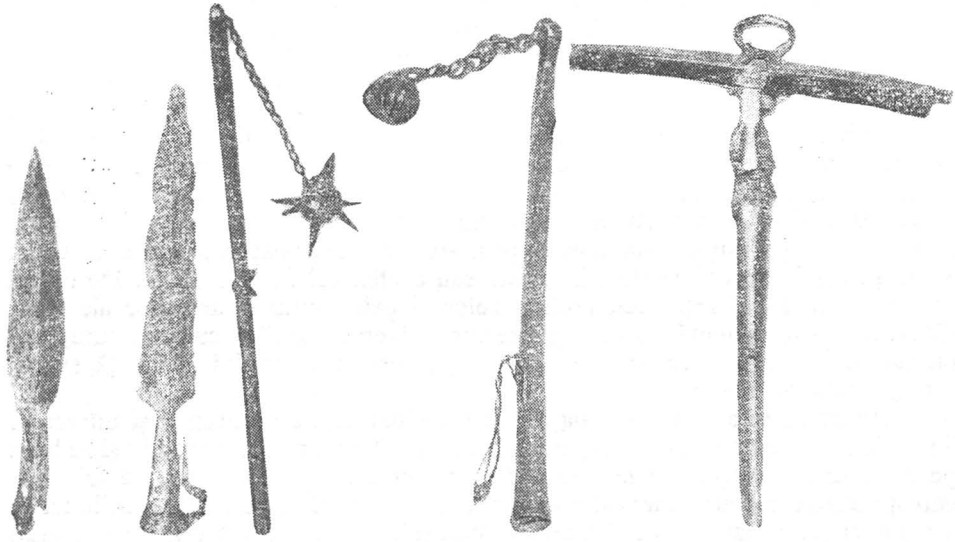

române au folosit cu succes zonele mlăștinoase, pădurile, locurile strîmte din munți unde inamicul, de obicei numeros, nu putea să-și desfășoare forțele și să acționeze coerent. Bătăliile de la Rovine, Hindău, faza românească a bătăliei de la Grünwald, Crasna, ultima etapă a războiului moldo-ungar din 1467, Vaslui, Războieni, Codrii Cosminului ș.a. sînt tipice în această privință. Conceperea și desfășurarea acestor bătălii, utilizarea și folosirea judicioasă a terenului, îmbinarea acțiunilor oștirii cu rezistența locuitorilor, toate acestea au rămas ca modele de artă militară la români.

Dispozitivele de luptă adoptate de români în diferitele forme de acțiune pe care le-au aplicat în cadrul războaielor purtate pentru apărarea vetrei strămoșești erau suple și adaptate la teren, într-o perioadă cînd armatele din centrul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și apusul Europei adoptau dispozitive tactice rigide, șablonizate. De obicei, comandanții de oști români își dispuneau forțele pe două linii, cu pedestrimea la centru și cavaleria la unul sau la ambele flancuri, care erau sprijinite, ori de cîte ori era posibil, pe forme tari de teren (ca la Vaslui), pe păduri (Războieni) sau fiind protejate de zone mlăștinoase (Rovine, Vaslui).

Intrarea în dispozitiv a cetelor și steagurilor se executa după ce se făceau recunoașteri în teren, cum a procedat, de pildă, Ștefan cel Mare înainte de bătăliile de la Vaslui și Războieni.

În ceea ce privește eșalonarea forțelor, aceasta nu era schematică, ci varia de la caz la caz, în raport de situație și de concepția bătăliei. Locul diferitelor arme în dispozitiv era, de asemenea, variabil. În bătălia de la Rovine cavaleria a fost dispusă înapoia dispozitivului pedestrimii, iar la Vaslui, pe dealul Coasta Muntenilor, la flancul stîng al întregului dispozitiv din lunca Bîrladului. În ambele cazuri cavaleria a constituit rezerva oștirii, ea acționînd la momentul și pe direcțiile stabilite de domn, urmînd să decidă deznodămîntul bătăliei. Tunurile se dispuneau în fața liniilor de bătaie ale pedestrimii sau la flancuri, ele fiind acelea care, la comanda domnului, deschideau primele focul. Așadar, un element important al dispozitivului de luptă l-a constituit întotdeauna rezerva. În apărare ea era folosită îndeosebi pentru executarea viguroasă a contraatacului — „pornește la atac foarte vitejește, că toată biruința ea o lucrează" [26]. Alteori, cînd bătălia de apărare se desfășura nefavorabil pentru români, ca la Războieni de pildă, domnul arunca rezerva în contraatac pentru a asigura retragerea în ordine a forțelor principale. În ofensivă introducerea rezervei urmărea întărirea loviturilor date asupra inamicului sau pentru desăvîrșirea manevrei.

Întrebuințarea armelor. Din cele trei categorii de trupe care intrau în compunerea oastei — pedestrime, cavalerie, artilerie —, cea dintîi constituia arma de bază. Ea ducea greul luptei, acționînd prin armamentul cu efect la distanță (archebuze, arcuri) și prin izbire (lupta corp la corp). Formată în principal din țărani liberi și tîrgoveți devotați trup și suflet țării și domnului, datorită măsurilor luate în avantajul lor, mai omogenă din punctul de vedere al compoziției sociale și, deci, cu o mai mare coeziune, pedestrimea prezenta în epocă o însemnată valoare combativă. O însușire de bază a acestei arme era posibilitatea ei de a acționa pe orice teren și în orice condiții de timp, fiind, așadar, aptă permanent de luptă. Lupta infanteriei era precedată uneori de acțiunile cavaleriei. Apoi pedestrașii începeau lupta de la distanță, aruncînd o ploaie de săgeți asupra dușmanului. Rîndurile din față, cu sulițele în poziție de atac și cu scuturile în poziție de apărare, constituiau pavăza arcașilor. În atac pedestrimea română era de temut pentru orice adversar. Cu sufletele încălzite la flacăra

Armură de cavaler de la sfîrșitul secolului al XV-lea — Muzeul Militar Central

[26] *Învățăturile*, p. 159.

Biblioteca C.S.C.I.T.M.
Nr. ...

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nestinsă a dragostei de patrie, cu ura înverşunată faţă de duşmanul cotropitor, oştenii acroşau din fugă rîndurile inamicului şi cu chiote puternice loveau necruţător. „Românii — scrie Nicolae Iorga — se aruncă [la atac] în chiotele lor obişnuite" [27]. După atac se executa urmărirea sau „gonirea duşmanului", cum se exprimă Neagoe Basarab în ale sale *Învăţături.*

Cavaleria a fost întrebuinţată în misiuni de cercetare, de manevră, pentru hărţuirea inamicului şi urmărirea forţelor acestuia. În bătălie, cum a fost la Vaslui, se pedestrea, luptînd ca infanteria, soluţie justă dacă se au în vedere condiţiile de teren; uneori atrăgea pe inamic în cursă, prefăcîndu-se că fuge, descăleca pe neaşteptate şi primea pe adversar cu o ploaie de săgeţi; apoi cînd acesta începea retragerea, trecea la urmărire, pe care o executa călare (de exemplu la Marienburg în anul 1422).

Artileria era utilizată în apărare pentru a disocia dispozitivele masate ale inamicului pregătite pentru atac, această armă avînd efecte mai mult de

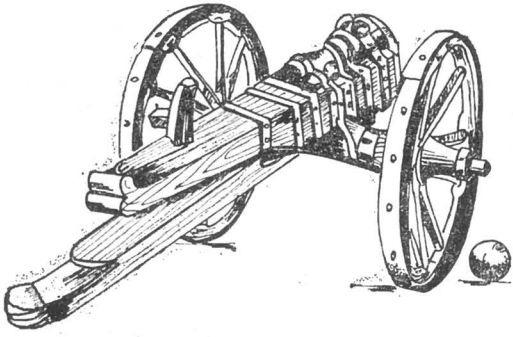

Bombardă
din vremea lui Iancu de Hunedoara

ordin moral, iar în ofensivă pentru a pregăti atacul decisiv şi a sprijini acţiunile pedestrimii.

Asigurarea de luptă a fost realizată sub două forme principale: cercetarea şi siguranţa. Cercetarea s-a executat în toate situaţiile, comandantul suprem al oştirii cunoscînd mişcările, valoarea şi intenţiile adversarului. Alt mijloc prin care se obţineau informaţii despre inamic erau dezertorii şi prizonierii. Măsuri de siguranţă se luau în toate cazurile: marş, staţionare, luptă, retragere. În timpul executării marşurilor se constituiau avangărzi şi ariergărzi, iar, cînd era cazul, gărzi de flanc. În staţionare, în partea dinspre inamic se dispuneau elemente de siguranţă, uneori puternice, pentru ca, la nevoie, să întîrzie sau să disocieze un atac prin surprindere şi să asigure timpul necesar grosului oastei să intervină oportun. În luptă siguranţa se realiza prin detaşamente speciale care acţionau pe direcţiile de înaintare ale inamicului, angajau lupte de hărţuire, atrăgeau pe duşman spre locul voit de domn, după care se contopeau cu masa luptătorilor.

Cu deosebită măiestrie a organizat Ştefan cel Mare siguranţa retragerii oastei după sîngeroasa încleştare de la Războieni, trupele sale obosite şi copleşite de numărul duşmanilor deplasîndu-se într-o perfectă ordine spre munţi la adăpostul unui puternic detaşament de acoperire.

[27] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. III, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Manevra era folosită în scopul de a crea condiții de luptă favorabile trupelor proprii și grele pentru inamic. Formele de manevră au fost în general variate și condiționate de situația forțelor inamicului, de dispunerea trupelor proprii și de teren. Totuși, se poate spune că cel mai adesea comandanții de oști români au întrebuințat învăluirea, combinată cu atacul frontal, formă de manevră tactică extrem de eficientă.

Pentru ca forma de manevră aplicată în bătălie să poată avea succes se impunea comandamentului un calcul exact al posibilităților de execuție, întrebuințarea judicioasă a mijloacelor la dispoziție, aprecierea obstacolelor și greutăților de orice natură care ar fi putut fi întîlnite, analiza reacțiilor eventuale ale inamicului, a condițiilor spațiului fizico-geografic. Manevra de învăluire a grosului armatei vestitului sultan Baiazid I la Rovine executată de rezerva lui Mircea cel Bătrîn, zdrobitoarea lovitură a cavaleriei moldovene asupra flancului drept al forțelor otomane pătrunse în lunca Bîrladului la sud de Vaslui, precum și celelalte acțiuni în care s-a evidențiat capacitatea comandanților de oști români în aplicarea celor mai potrivite forme de manevră constituie modele de concepție și execuție pentru acel timp.

Manevra utilizată de români în cele două secole de glorie militară analizate în volum — dublu învăluitoare, la Baia, în 1467, învăluirea largă combinată cu atacul frontal al pedestrimii din liniile de luptă, ca la Rovine (1395), Vaslui (1475) și din alte bătălii victorioase — a urmărit întotdeauna obținerea unor rezultate decisive. Ca urmare, se poate aprecia că în gîndirea și practica militară românească alegerea unei anumite forme de manevră intra în preocuparea celor mai înalte instanțe militare, vizînd obținerea victoriei finale.

Realizarea *surprinderii* atît în plan strategic, cît și tactic completează trăsăturile artei militare românești din epoca de referință, chemată să găsească soluții și modalități pentru a învinge trupele numeroase ale inamicului. Conceptual și metodologic atingerea acestui deziderat se înscria în planul de ansamblu al campaniei, comandantul destinînd forțe și mijloace în acest scop. Surprinderea se realiza prin atragerea în cursă a adversarului, utilizarea întunericului nopții, a condițiilor atmosferice favorabile (ceața), prin păstrarea secretului în preparative și prin viteză de execuție. Atacurile date prin surprindere din pădurile care se găseau în lungul direcțiilor de înaintare a inamicului invadator făceau ca forțele acestuia să se simtă tot timpul în nesiguranță și să stea necontenit în stare de alertă.

La o interesantă stratagemă menită să surprindă pe inamic a recurs Iancu de Hunedoara în bătălia de lîngă Sibiu. Voievodul transilvan a dejucat planul lui Mezid bei de a-l ucide în luptă, îmbrăcîndu-l în armura sa pe unul din credincioșii săi căpitani. Ștefan cel Mare a folosit, de asemenea, o gamă largă de procedee prin care a realizat surprinderea asupra dușmanului invadator, acestea atîrnînd greu în cumpăna victoriei. La Vaslui, de pildă, el a dispus un detașament de buciumași și trîmbițași în lunca acoperită a Bîrladului care să dea „semn de război", forțele otomane fiind astfel induse în eroare asupra dispozitivului românesc și atacate dintr-o direcție necunoscută.

Menționînd doar o parte din trăsăturile strategiei și tacticii românești din secolele XIV—XVI se impune concluzia că țările române, oștile lor au avut în tot acest timp o gîndire și o artă militară concordante cu idealurile și obiectivele luptei pentru apărarea ființei etnice a poporului nostru, a libertății și demnității sale. Ele au trecut cu succes grelele examene pe care au trebuit să le susțină, îmbogățindu-și experiența cu noi învățăminte și concluzii care,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scenă de luptă cu otomanii în vremea lui Iancu de Hunedoara (gravură din cronica lui Bonfini)

cu toată trecerea vremurilor, își păstrează în mare parte actualitatea. Tot ce s-a conceput și realizat în acea zbuciumată, dar atît de glorioasă epocă din istoria românilor a fost de natură să consolideze coloanele de susținere ale străvechilor tradiții ostășești ale poporului nostru, ale cărei componente pot fi exprimate astfel: caracterul drept al războaielor purtate, opțiunea poporului român pentru lupta armată fiind izvorîtă din necesitatea de a-și apăra independența, pămîntul moștenit de la strămoșii geto-daci; arta militară înaintată; alesele virtuți ostășești; sprijinul dat altor popoare în lupta de eliberare și contribuția adusă la apărarea civilizației centrului și apusului Europei.

Readuse în circuitul larg al culturii militare de azi, gîndirea și arta militară din epoca tratată ne oferă valoroase teme de meditație, o problematică care este de natură să înlesnească înțelegerea și aplicarea cerințelor doctrinei militare a României socialiste, strălucit fundamentate de secretarul general al partidului, președintele republicii, comandantul suprem al forțelor armate, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a valorilor ei inestimabile. Suma învățămintelor perioadei de glorie a oastei celei mari demonstrează cu prisosință că „un popor hotărît să-și apere glia, libertatea și neatîrnarea, decis să nu precupețească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare nu poate fi înfrînt și îngenuncheat de nimeni și de nimic, niciodată!" [28].

Privită în orizont european, strategia și tactica românească își dezvăluie și mai mult caracterul original, precum și valențele științifice și metodologice

[28] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 332.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

proprii, mai ales dacă se ține seama de faptul că în Occidentul medieval se contura un reflux general al concepțiilor și al modului de luptă în raport cu evul antic. În această ordine de idei sînt edificatoare aprecierile unor recunoscuți specialiști care consideră că „între bătălia de la Cannae* și sfîrșitul cavaleriei feudale nu se poate distinge decît o lungă perioadă de decadență" [29]. Fuller consideră, la rîndul său, că în evul mediu „În Occident, organizarea militară dispăruse" [30], pentru ca reputatul istoric britanic contemporan, Liddell Hart, să conchidă că „în Apus, în timpul evului mediu, spiritul cavalerismului feudal era ostil artei militare" [31]. Pe aceleași linii de apreciere se situează și constatarea generalului francez L. M. Chassin, care considera nici mai mult nici mai puțin că „deși societatea feudală a fost profund militară, totuși nici un învățămînt interesant nu ne-a parvenit de la scriitorii militari". Una dintre cauzele care au determinat acest regres a fost aceea că în apusul continentului conflictele militare au avut, de regulă, în evul mediu, caracterul înfruntării de castă sau dinastice între feudali [32], ceea ce și-a pus pecetea atît asupra organizării militare, cît și a modului de concepere și de desfășurare a acțiunilor de luptă. S-a ajuns chiar la situația în care în „declarația" de război părțile beligerante cereau să se fixeze și locul și ziua în care se va da bătălia. În asemenea condiții manevra lipsea aproape cu desăvîrșire din cîmpul strategic sau tactic, atacul cavaleriei în masă fiind aproape unicul procedeu folosit în bătăliile care aveau loc. Referindu-se la bătălia de la Farmigny, Jean de Bevil scria că „niciodată o oaste nu trebuie să manevreze în fața alteia" [33]. Cu atît mai puțin se poate vorbi, în evul mediu, îndeosebi în perioada feudalismului clasic din Occidentul european, de războiul popular, care era, în principiu, exclus din cadrul modalităților de apărare. Clasa feudală considera meseria armelor drept un monopol nobiliar, ceea ce a dus la formarea unei adevărate aristocrații a purtării războiului. Luptele se desfășurau, de regulă, călare, așa încît figura centrală a acestora a devenit cavalerul [34].

Luptînd încă de la început pentru realizarea idealurilor sale de libertate, unitate și independență, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară, nerîvnind niciodată la bunul altuia, poporul român s-a dovedit a fi dintotdeauna promotorul ideilor de bună vecinătate, de neamestec în treburile altora, de bună înțelegere și conviețuire cu alte țări și popoare. Oștirii sale i-au fost străine scopurile agresive și expansioniste atît de pregnante în istoria unor armate.

Tot în această epocă s-au consolidat acele caracteristici definitorii pentru întreaga istorie a oastei românești: caracterul ei de masă, imprimat de participarea la luptă a maselor țărănimii; capacitatea de a aplica forme și procedee de luptă apte să-i asigure biruirea unor adversari superiori din punct de vedere numeric, ca dotare cu armament sau prin experiența pe care o posedau în purtarea războaielor. Se poate spune că, cuprins de furtunile vremilor și de stihia încercărilor prin care a fost nevoit să treacă, poporul român și-a făurit, încă de la începuturile existenței sale, un fel propriu de a lupta, în care au fost sinteti-

* Bătălie între romani și cartaginezi, 216 î.e.n.

[29] Citat după Emile Wanty, *L'art de la guerre*, vol. I, Marabout Université, 1967, p. 103.

[30] *Ibidem.*

[31] Liddell Hart, *Strategia. Acțiunile indirecte*, București, 1973, p. 58.

[32] *România și tradițiile luptei armate a întregului popor*, București, 1972, p. 8.

[33] Apud Manole Neagoe, *Puterea militară a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în SMMIM, nr. 2—3/1969—1970, p. 69.

[34] General-maior Constantin Antip, *Războiul popular în istoria universală*, București, 1976, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zate elemente de genială strategie și tactică militară moștenite de la strămoșii daci și mereu îmbogățite în epocile care au urmat, cărora hotărîrea neclintită de a nu precupeți nimic pentru apărarea ființei naționale, necuprinsa sa dragoste de libertate și sentimentul demnității i-au conferit încă de la început calitatea de redutabilă stavilă în fața unui potențial militar și uman inamic, în dese rînduri de multe ori mai mare.

Oștile române ale acestei epoci ca și cele din secolele următoare, care au oprit cu piepturile lor valurile invadatoare sau le-au trecut prin ascuțișul sabiei, nu au acționat doar sub impulsul simțului de conservare, într-un orizont limitat de gîndire și înțelegere. Atunci, ca și mai tîrziu, în vremurile de glorie militară ale unor voievozi ca Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, atît factorii de conducere politică și militară, cît și masele largi populare au avut conștiința și convingerea că individualitatea, libertatea, propășirea țării, în condițiile unor adversități concentrice nu pot fi asigurate decît printr-o permanentă stare de veghe, prin angajarea luptei cu agresorii, la nevoie pînă la jertfa supremă. Așadar, libertatea și neatîrnarea țării, refuzul robiei, credința în dreptatea cauzei pe care o apărau au fost elemente de forță, motivațiile sociale adînci care au adunat sub steag și au condus în luptă și de atîtea ori la biruință oștile lui Decebal, Menumorut, Gelu, Basarab I, iar, după aceea, pe acelea ale marilor lor succesori, ale căror glorioase domnii și fapte sînt oglindite în acest volum.

Analiza datelor și faptelor petrecute în primele secole de existență a armatei române confirmă plenar adevărul rostit de tovarășul Nicolae Ceaușescu: „înseși tradițiile vechi — aș putea spune din epocile de dezvoltare a țărilor românești — dovedesc că armata a slujit întotdeauna interesele poporului, a constituit forța de bază a luptei împotriva dominației străine, pentru cucerirea și apărarea independenței"[35].

Astfel, continuînd tradițiile strălucite ale strămoșilor săi, poporul român, animat de aceeași statornică și nestinsă sete de libertate și de dragoste profundă pentru patrie, și-a scris în această epocă, cu jertfe și sînge, propria istorie militară.

[35] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, p. 338.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

FACTORUL MILITAR ŞI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIV—XVI

Evaluarea pe baza numeroaselor izvoare istorice (documente scrise, vestigii arheologice, însemne heraldice etc.) a factorului militar românesc în secolele XIV — XVI ilustrează strînsa lui interdependenţă cu societatea care l-a generat şi individualizat. În intervalul de timp analizat, factorul militar, cu expresia sa cea mai directă — oastea—, s-a detaşat între componentele fundamentale ce au asigurat evoluţia poporului nostru în cadrele sale specifice.

Proiectarea sistemului militar în această etapă în avanscena istoriei româneşti a fost determinată de necesitatea găsirii mijlocului eficient ce trebuia opus agresiunii străine, care atenta la dezvoltarea liberă a societăţii şi civilizaţiei noastre, la independenţa poporului român. Constrînsă astfel în faţa primejdiilor multiple şi aproape permanente să lupte pentru supravieţuire, societatea românească şi-a perfecţionat propriul instrument ostăşesc, făcîndu-l apt să asigure îndeplinirea misiunilor încredinţate, construindu-l în funcţie de disponibilităţile proprii, modelîndu-l potrivit tradiţiei străvechi şi cerinţelor epocii.

Unitatea de acţiune politico-militară. În istoria sa de patru ori milenară poporul român şi strămoşii săi au scris pagini glorioase de eroism dedicate apărării gliei străbune, păstrării neştirbite a libertăţii, alcătuirilor politice proprii şi a fiinţei neamului. Emanînd şi receptînd în mod creator elemente principale de civilizaţie de la popoarele cu care a venit în contact (sciţi, perşi, greci, romani), poporul geto-dac a creat una din cele mai originale şi viguroase culturi din antichitate ale cărei virtuţi au fost în mod plenar recunoscute în egală măsură atît de contemporaneitate, cît şi de posteritate. Bazaţi pe o astfel de înaltă cultură materială şi spirituală, geto-dacii şi alcătuirile lor politice (formaţiuni statale, apoi statul propriu-zis) s-au afirmat şi pe plan politic şi militar ca unul dintre cele mai însemnate popoare ale lumii antice.

Realizarea marii uniri a întregului neam geto-dac şi crearea primului stat dac centralizat şi independent sub presiunea irezistibilă a factorilor politici interni şi externi a reprezentat un fapt politic de excepţie, cu puţine simi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

litudini în Europa acelei vremi. Sub o autoritate unică, cu un aparat de stat centralizat, dispunînd de importante resurse umane și materiale, bazat pe un impresionant potențial militar, Dacia lui Burebista s-a situat printre puținele state din Europa capabile să catalizeze într-un singur gînd și țel energiile unui întreg neam. Românii, moștenitorii celor mai alese virtuți ale dacilor și romanilor, un popor unitar și cu o civilizație superioară oricăror populații migratoare care se vor abate sau vor înce ca să se înstăpînească în vatra sa de locuire, sînt unul dintre cele mai vechi popoare ale Europei, rezistent în fața tuturor furtunilor istoriei, unitatea de acțiune în cîmp politic și militar devenind una din trăsăturile de bază ale existenței sale.

Continuitatea românilor pe pămîntul strămoșilor lor traco-geto-daci a fost în decursul istoriei remarcată de toți cei care au observat caracteristicile principale ale economiei lor agropastorale, armele și uneltele care atestă filiația directă daco-romană, portul, tradițiile, limba, elementele de organizare administrativă și judecătorească de factură romană și în fine religia. Spiritual, românii au opus ca o barieră culturală în calea migratorilor creștinismul de factură populară și de limbă latină, factor de unitate și de rezistență.

Unificarea politică a teritoriilor românești s-a desfășurat în timp, procesul fiind marcat de lupta permanentă pe care românii au fost nevoiți să o ducă împotriva populațiilor migratoare, apoi a statelor agresoare vecine pentru a-și păstra ființa etnică și a-și asigura condițiile materiale necesare dezvoltării pe teritoriul pe care s-au născut. Conștiința unității de neam, a drepturilor legitime decurgînd din însăși continuitatea sa istorică și care nu aveau nevoie de nici un fel de „confirmare" străină asupra pămîntului strămoșesc, dragostea față de acest pămînt și față de înaintași au fost transmise o dată cu setea de libertate din generație în generație.

Caracteristică generală a evului mediu — care a făcut ca, pînă în pragul secolului al XX-lea, Italia, de exemplu, sau Germania cu cele peste 360 de state ale sale să fie în primul rînd realități etnografice și nu politice —, pluralismul statal s-a menținut la români sub presiunea factorilor externi. Lupta pentru unificarea tuturor teritoriilor românești într-un singur stat centralizat și independent nu a putut fi însă zăgăzuită. În strînsă împletire cu lupta pentru salvgardarea independenței, ea s-a impus de timpuriu ca permanență a întregii istorii românești.

Constituirea statelor feudale românești independente a deschis calea amorsării concomitente în a doua jumătate a secolului al XIV-lea a unui amplu și îndelungat proces de realizare a unității de acțiune politico-militară la scara întregului spațiu carpato-dunăreano-pontic, condiționat istoric de o multitudine de factori implicați în evoluția multimilenară a poporului nostru: aceeași arie geografică de plămădire și de locuire; continuitatea neîntreruptă de viețuire în vatra străbună; identitatea etnico-lingvistică; conștiința apartenenței la aceeași comunitate etnică; similitudinea facturii psihomorale; legăturile politice, economice, culturale și militare strînse și neîntrerupte etc.

Așezat de la început în calea „furtunilor", fiind supus neîntrerupt primejdiilor agresiunilor străine, poporul nostru a fost obligat să-și concentreze toate energiile pentru a face față vicisitudinilor istorice, pentru a da o ripostă hotărîtă și permanentă tuturor celor care au atentat la bogățiile sale, la libertatea sa. Această realitate izbitoare va cristaliza un concept de gîndire politică și de acțiune practică, pe care conducerea românească îl va urmări statornic,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

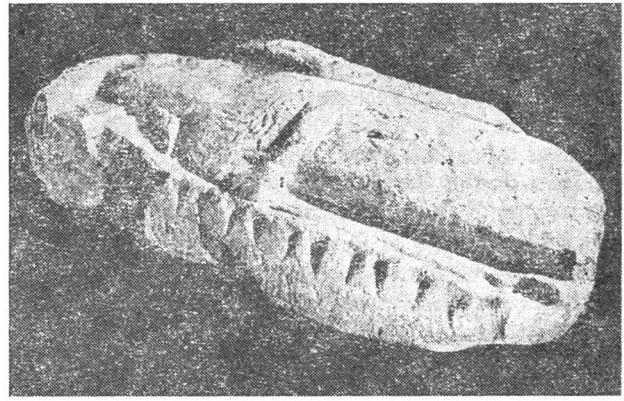

Gisant al unui domn român din biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș — Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România

imprimîndu-i noi valențe în perioada istorică supusă analizei. Devenise evident că în condițiile pluralismului statal, specific nu doar poporului român, ci și altor popoare din Europa acelei vremi, amenințarea externă obliga țările române să acționeze ca un tot politico-militar. În virtutea acestei realități, marii noștri domni au sesizat în chip corect imperativul istoric al epocii. Ca urmare, totdeauna cînd amenințarea sau agresiunea străină au devenit copleșitoare, ei au recurs cu succes la concentrarea tuturor energiilor românești pentru a apăra integritatea și libertatea vetrei strămoșești. Unitatea de acțiune politico-militară a românilor în evul mediu s-a realizat conștient — dincolo de hotarele vremelnic despărțitoare —, creînd adevărate modele de rezistență în situațiile și în momentele în care invaziile străine amenințau să lichideze identitatea politico-statală românească.

Totodată, tendințele puterilor expansioniste limitrofe de a scinda și cotropi teritoriul românesc, de a anihila însăși organizarea de stat a poporului nostru s-au înscris drept principal factor perturbator în desfășurarea procesului firesc al unificării politice a țărilor române. A riposta în comun tendințelor puterilor expansioniste vecine — permanent prezente — însemna păstrarea identității statale a fiecărui stat, dar, mai presus de toate, însemna a conserva libertatea și individualitatea statală românească în întregul ei. Astfel, această ripostă impusă — de natură preponderent militară — lega indisolubil unitatea politică de obiectivul fundamental al menținerii propriilor structuri statale, de *independența de stat*. Țările românești, arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „s-au născut și dezvoltat în lupta împotriva dominației străine, pentru unirea într-un stat puternic, în stare să facă față invaziilor străine, să-și asigure o dezvoltare de sine stătătoare" [1].

Lupta pentru unitate și independență la români s-a circumscris unei necesități obiective și vitale, constituind factorul afirmării distincte a poporului român și a statalității sale.

Adiacent, dar în indisolubilă conexiune țelurilor esențiale ale organizării de stat românești în evul mediu se înscriau și alte obiective la fel de perseverent urmărite: menținerea *integrității teritoriale*, permanent amenințată de presiuni externe, *asigurarea fluenței activității economico-sociale între țările române și*

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ajutorarea lor, implicit pe plan militar, în caz de primejdie, *dezvoltarea relațiilor internaționale pe bază de egalitate ș.a.*

Avînd astfel de obiective, legic determinate de evoluția istorică, societatea și organizarea de stat românească și-au creat și perfecționat instrumentele necesare realizării lor. Domnia și sfatul țării — ca organe ale puterii supreme —, aparatul administrativ-fiscal, oastea și biserica au reprezentat armăturile unei alcătuiri de stat solide, conforme sau apropiate nivelelor de organizare similare din restul Europei medievale.

Ca expresie principală a puterii supreme în stat, instituția domniei era reprezentativă pentru caracterul de sine stătător, independent al țărilor române, domnul (marele voievod) asumîndu-și prerogativele nu prin intermediul vreunei puteri străine, ci fiind învestit, „uns de Dumnezeu", conform ideologiei epocii. Totodată, el era alesul „țării". Marele nostru istoric Nicolae Iorga a observat cu justețe că „domnii noștri n-au cerut de la nimeni recunoașterea unui titlu superior aceluia în care ei aveau conștiința că se întruchipează toată puterea" [2]. Iar epitetul „de sine stăpînitor", prezent în Țara Românească încă din vremea lui Nicolae Alexandru, iar în Moldova de la domnia lui Roman I, întregea această caracteristică a puterii supreme la români [3].

Între instituțiile organizării de stat românești, cea militară a continuat să aibă și în această etapă a evului mediu un rol și o pondere majore. Pe de o parte pentru că obiectivele fundamentale urmărite reclamau existența unui instrument militar capabil să asigure înfăptuirea lor. Pe de altă parte, pentru că adversitățile erau extrem de grave — de cele mai multe ori depășind în număr și mijloace resursele țărilor române —, instituția militară s-a cristalizat în chip original, preluînd din fundamentele unei bogate și neîntrerupte experiențe acumulate de înaintașii geto-daci ceea ce corespundea realităților politico-militare interne și internaționale ale secolelor XIV—XVI. În această concepție originală și cu îndelungată tradiție istorică la români, factorul militar era destinat să asigure — angajînd întreaga societate la efortul de apărare — atingerea obiectivelor supreme ale poporului român.

Contextul internațional. Întreaga istorie a geto-dacilor, ca și cea de mai tîrziu, a poporului român, a fost marcată, ca o caracteristică a întregii evoluții politice și militare din spațiul carpato-danubiano-pontic, de prezența unor mari puteri în zonă acționînd izolat sau concentric asupra ariei amintite. Desigur, se remarcă din capul locului o diferență netă între situația geopolitică din antichitate și aceea din epocile medievală și modernă. Spre deosebire de acestea din urmă, cînd poporul român și alcătuirile lui politico-militare au trebuit să facă față concomitent tendințelor expansioniste a două, mai apoi trei mari puteri, în antichitate prezența și acțiunea acestora asupra spațiului de viețuire dacic s-au desfășurat succesiv; dar tendințele agresive, de înstăpînire brutală, de anexare a unor regiuni din vatra strămoșească a poporului nostru au rămas o caracteristică de bază a oricărei mari puteri, fie că ea se numea Imperiul persan, statul macedonean, statul elenistic al Traciei, Imperiul roman, regatul Ungariei, Polonia, Imperiul mongol sau Imperiul otoman, Imperiul habsburgic

[2] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 169.

[3] Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI—XVIII*, București, 1983, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sau țarist. Această permanentă luptă pentru păstrarea libertății și integrității statale, a însăși ființei sale naționale a fost purtată de cele mai multe ori în condiții grele și foarte grele pentru poporul nostru, în situații în care disproporția de forțe, mijloace și dotare erau net în favoarea agresorului, iar situația strategică îi era avantajoasă.

În secolele XIV—XVI harta politică a sud-estului european a înregistrat transformări fără egal în vreo altă zonă a continentului. Două puteri, cu posesiuni care depășeau cadrul unui singur continent — imperiul mongol euroasiatic și emiratul otoman, și-au succedat în secolele XIII—XIV invaziile și expansiunea în Peninsula Balcanică, primul prin stepele nord-pontice, cel de-al doilea prin traversarea Strîmtorilor și implantarea inițială în peninsula Gallipoli.

Marea invazie mongolă în Europa din anii 1236—1242 dusese la extinderea pe continent a imperiului ce se întindea pînă la Oceanul Pacific. Uriașe arii geografice — pornind din nordul Mării Negre și intrînd adînc în lumea slavă — s-au aflat pentru mai bine de un secol sub dominația Hoardei de Aur, expresia occidentală a puterii mongole. Întrucît controlul ei se implantase în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în bazinul Dunării de Jos, pînă în Serbia și Bulgaria, țările române s-au angajat de la mijlocul secolului al XIV-lea într-o adevărată „reconquistă" pentru eliberarea ținuturilor răsăritene și consolidarea statală a Munteniei Dobrogei și Moldovei. Procesul s-a încheiat către anul 1400, beneficiind de simultana confruntare a Hoardei de Aur — în Occident cu regatul polono-lituanian și în Orient cu ofensiva oștilor lui Tamerlan (1390—1395).

Statul polon, unificat în primele decenii ale secolului al XIV-lea, s-a consolidat sub domnia ultimului dintre Piești, Cazimir al III-lea (1333—1370), perioadă în care va începe expansiunea regatului spre sud-est. Prin uniunea Poloniei cu marele ducat al Lituaniei (1386), regatul din nordul spațiului românesc s-a întins de la Baltica la Marea Neagră, controlînd în prima jumătate a secolului al XV-lea litoralul pontic dintre Nistru și Nipru. Astfel, în partea de nord a pămîntului românesc și-a făcut simțită prezența o putere cu interese la Marea Neagră și, în consecință, cu tendința deschis manifestată de hegemonie politică sau înglobare a statului românesc est-carpatic, deținător al unei largi deschideri pontice. Apogeul acestor tendințe expansioniste a fost marcat de invazia din 1497, încheiată cu decisiva victorie românească din Codrii Cosminului.

Celălalt stat vecin cu spațiul românesc, regatul Ungariei, reorganizat în secolul al XIV-lea de dinastia franceză de Anjou (1307—1382), s-a angajat sub regele Ludovic I într-un amplu efort de expansiune politico-militară. Presiunea sa a fost îndreptată preponderent asupra țărilor române, obstacol politic și militar în expansiunea către țărmurile Mării Negre. Rezistența românească încununată de succes a determinat eșuarea ambițiosului plan al Curții de la Buda, silită să renunțe astfel la cucerirea unei ieșiri la Marea Neagră pe pămîntul românesc.

Politica expansionistă a Ungariei și Poloniei — unite o vreme (1370—1382) sub domnia lui Ludovic I — a urmărit consecvent instituirea controlului asupra spațiului românesc și, în consecință, stăpînirea marilor artere comerciale de la Marea Neagră spre Baltica și spre centrul Europei — „drumul românesc" sau „moldovenesc" — și, pe Dunăre, spre Viena sau Dalmația. Reușita unei astfel de politici ar fi determinat subordonarea sau chiar înglobarea statelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

feudale românești, instituirea unei stăpîniri străine în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Asigurarea continuității existenței statale românești a presupus asocierea la un necontenit efort militar a unei politici internaționale adecvate, conturată într-un veritabil concept doctrinar de apărare a independenței țărilor române. Sprijinindu-se politic pe una din puterile vecine — pentru a contrabalansa expansionismul celorlalte două, asociindu-se cu două dintre ele pentru a bloca — sau disuada — tendința cotropitoare a celei de a treia, conducerea politică românească a reușit, vădind iscusință diplomatică, realism și înțelepciune, să asigure libertatea propriilor state.

Amenințarea otomană — a treia în succesiunea cronologică a injoncțiunilor externe ale secolului al XIV-lea — a dovedit caracteristici noi față de cea ungară și polonă. Invazia, cucerirea și expansiunea otomană au transformat treptat în provincii, administrate direct de funcționari ai Porții, cea mai mare parte a sud-estului european. Încă de la finele secolului al XIV-lea Imperiul otoman s-a lansat în concretizarea programului expansionist ce viza impunerea controlului său asupra Dunării de Jos, și, de la mijlocul veacului al XV-lea, după stăpînirea Strîmtorilor, în transformarea Mării Negre într-un „lac turcesc".

Dacă tendințele hegemoniste și cotropitoare ale regatelor vecine, ungar și polon, au avut etape de apogeu în secolele XIV și XV, care au putut fi totuși învinse decisiv prin războiul de apărare al întregului popor român, expansiunea otomană, cu sistemul permanentelor incursiuni de pradă, amenințînd necontenit frontierele, a pus noi probleme apărării românești.

Vizat direct în aria dunăreană și pontică, poporul român s-a angajat cu toate energiile în cel mai lung război purtat de el vreodată și care i-a impus un marcant efort de apărare, de importanță nu numai românească, ci și europeană. Este semnificativ că în gîndirea politică și militară românească a vremii componenta europeană a propriului război de apărare a fost pe deplin sesizată și exprimată prin sinteticele formule care echivalau Moldova, de pildă, cu o „poartă a Creștinătății" sau „zidul Ungariei și Poloniei" [4]. Formulele elaborate la curtea de la Suceava de Ștefan cel Mare și sfetnicii săi, expresie a conștiinței rolului continental jucat de țara românească de la est de Carpați, au fost preluate și difuzate de senatul Veneției [5]; conținutul lor, reflectînd o realitate indiscutabilă, a fost recunoscut de însuși sultanul Baiazid al II-lea în 1484 [6]. O corespondență din aceeași etapă istorică, între Curtea de la Buda, a lui Matei Corvin, și marele maestru al Ordinului teutonic din Prusia, reflectă impactul european avut de rezistența antiotomană desfășurată pînă atunci de poporul român: „ei [românii] au rezistat și rezistă încă la frontiera cu Turcul și se împlinesc acum o sută de ani de cînd turcii luptă în toată vremea împotriva acestei patrii și pînă acum mai că nu i-au pricinuit vreun rău și doar Dunărea-i desparte pe unii de ceilalți" [7]. Diplomația europeană a epocii sesiza astfel amploarea și rezultatele victorioase ale îndelungatului efort de apărare al

[4] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 346.
[5] N. Iorga, SEMR, p. 283.
[6] Andrei Antálffy, *Două documente din Biblioteca egipteană din Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetății Albe în 1484*, în RI, XX (1934), p. 39.
[7] N. Iorga, *Cîteva documente privitoare la Ștefan cel Mare*, apendice la N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, 1966, p. 280.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

românilor în fața expansiunii otomane, recunoscîndu-i-se acestuia anvergura continentală.

Misiunea istorică europeană a țărilor române la Dunărea de Jos și pe litoralul pontic, între Deliorman și limanul Nistrului, s-a dovedit a fi de o complexitate extremă. Efortul pentru apărarea civilizației și libertății proprii ca și pentru stăvilirea invaziei otomane spre centrul Europei s-a îmbinat cu o susținută rezistență împotriva tendințelor de dominație în sud-estul continentului ale regatelor Ungariei și Poloniei, în pofida alianțelor încheiate cu acestea. Chiar și în etapa în care opinia publică europeană înregistra succesele românești de la Dunărea de Jos, teatrul de acțiuni danubiano-pontic nu fusese singurul pentru români. Expansiunea militară ungară se manifestase în Muntenia (1377), în Transilvania și Moldova (1467); o invazie polonă de mari proporții se produsese în principatul românesc est-carpatic (1497).

În pofida acestei situații de o gravitate maximă, poporul român a ales calea luptei, cale presărată cu jertfe umane și materiale nenumărate date generație după generație cauzei libertății proprii și altor popoare europene. Experiența istorică a poporului român în această etapă verifică o dată mai mult adevărul că nimeni și nimic nu poate anihila voința unui popor de a fi el însuși, atunci cînd el este hotărît să dureze și să facă istorie. „Istoria, evenimentele — arată conducătorul partidului și statului nostru — ne învață că dominația străină, existența în vecinătatea țării noastre a unor imperii au întîrziat într-o perioadă sau alta dezvoltarea economico-socială a poporului, formarea națiunii române, a statului național unitar. Aceste împrejurări vitrege nu au putut însă împiedica realizarea năzuințelor poporului român, bazate pe comunitatea originii, de a înfrînge orice greutăți și de a obține victoria." [8]

La începutul secolului al XVI-lea a intervenit o complicare fără precedent a conjuncturii politico-militare în centrul și sud-estul Europei. După cucerirea Constantinopolului (29 mai 1453) și stabilirea dominației otomane asupra Mării Negre (1452—1484), în Europa de sud-est se crease un nou cadru strategic, de a cărui existență au trebuit să țină seama diriguitorii politicii românești. Transformarea Mării Negre într-o anexă a Imperiului otoman fusese înlesnită și de subordonarea Hanatului tătăresc al Crimeii față de Poartă (1475), creîndu-se condițiile pentru realizarea, în orice moment, a unui „clește" strategic de mari proporții, ale cărui brațe le reprezentau cele două puteri musulmane din vecinătatea pămîntului românesc. Acestui context strategic i s-a adăugat o circumstanță agravantă o dată cu transformarea Ungariei în pașalîcul de Buda și ocuparea de către Habsburgi a ținuturilor occidentale și nordice ale fostului regat. La est — prin Bugeac, în chip direct, și prin intermediul Hanatului Crimeii, la sud și sud-vest — de pe linia Dunării și din capetele de pod de la Brăila, Giurgiu și Turnu, la vest — din pașalîcul de Buda, Moldova, Țara Românească și Transilvania puteau fi supuse presiunii militare aproape concentrice a Imperiului otoman. Iar Imperiul habsburgic, devenit vecin spațiului românesc, s-a proiectat acum, pentru prima dată, a fi un uriaș tentacul ce presa la Poarta Someșului, vizînd ocuparea Transilvaniei.

Polonia, cealaltă putere vecină, negociase, încă din vremea ultimului ei conflict cu Ordinul teutonic (1454—1466), un acord cu Imperiul otoman, întemeiat pe confluența intereselor lor economice pontice. Înțelegerea polono-

[8] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

otomană, cu cîteva eclipse, a funcționat pînă ce Polonia a dispărut *de facto* ca putere politică a Europei în secolul al XVIII-lea.

Consecința imediată a noului context strategic s-a reflectat nemijlocit în agravarea presiunilor externe, uneori exercitate întrunit, asupra țărilor române.

Raporturile politice și militare pe plan extern ale țărilor române în secolele XIV—XVI nu s-au redus însă la puterile vecine. Astfel de raporturi, permanente și consistente, au existat cu lumea germană și italiană. Relații diplomatice, proiecte de cruciade și de alianțe militare între țările române și o serie de state din Europa apuseană au constituit o realitate evidentă și după cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Arhivele Spaniei, Franței, Angliei, Țărilor de Jos, Brandenburgului și, mai ales, ale papalității și statelor italiene reflectă o tot mai bună cunoaștere și reciprocă apreciere, prefațînd contactele mai strînse și mai eficace din vremea domniei lui Mihai Viteazul.

Relațiile românești cu statele din sud-estul european au purtat amprenta evoluțiilor din interiorul acestuia: de la relații interstatale — pînă în momentul în care puterea otomană a devenit unica realitate politică în Peninsula Balcanică —, la sprijin activ, multilateral și continuu acordat după aceea de statele românești popoarelor cotropite de la sud de Dunăre pentru a-și conserva ființa etnică și culturală. În cadrul primei faze se înscrie colaborarea politică și militară cu Imperiul bizantin, cu Serbia și cu țaratele bulgare în diferite etape ale expansionismului otoman; în cadrul secundei, sprijinul dat luptelor de eliberare a acestor popoare prin efort militar românesc direct, prin finanțarea centrelor culturale ortodoxe din Balcani ș.a.

SOCIETATEA MEDIEVALĂ ROMÂNEASCĂ. STRUCTURI MILITARE

Este un fapt atestat documentar că țărănimea obștilor dacice a constituit baza alcătuirii unei puternice și numeroase armate cu ajutorul căreia geto-dacii au obținut strălucite victorii împotriva unora dintre cele mai puternice forțe militare ale lumii antice: oștile macedonene și romane. Burebista, de pildă, putea ridica o oaste de 200 000 de oameni. După moartea lui Burebista, lumea geto-dacă, intrată într-un proces de relativă fărîmițare, tot mai putea angaja în luptă 40 000 de luptători. Este însă foarte probabil că cifra citată reprezenta doar potențialul nucleului statal intracarpatic. Oricum, în epoca războaielor decisive cu romanii și datorită unei politici militare judicioase duse de către Decebal, regele erou al Daciei, armata dacă s-a manifestat ca o forță militară la nivelul epocii, dispunînd de un armament adecvat și bazîndu-se pe o amenajare corespunzătoare a teritoriului în cadrul căreia ingeniosul sistem de fortificații a jucat un rol decisiv. Așa după cum rezultă din izvoarele vremii, armele de bază din dotarea armatei romane erau prezente și în cadrul armatei dace: infanteria, cavaleria, artileria, existînd toate indiciile prezenței și unor forme incipiente ale flotei.

Această armată organizată și condusă de Decebal a opus cea mai dîrză rezistență întîlnită de romani, acoperindu-se de gloria nepieritoare a amintirii posterității.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După ocuparea unei părți a Daciei de către romani, în absența unei autorități statale unice pe întreaga arie de locuire dacică, centrul de greutate al vieții economico-sociale, politico-militare și spirituale în Dacia liberă a devenit obștea sătească sau confederațiile de obști. Ulterior nucleele politice, numite de Nicolae Iorga „romanii populare", s-au afirmat ca „organizații libere [. . .], fiind conduse de către sfaturi, avînd în fruntea lor șefi care la început erau aleși" [9], și care — dovadă a continuității etnice — s-au numit inițial juzi și duci („duca"), apoi, pe măsura accelerării procesului de diferențiere socială, cnezi, jupani, voievozi, celnici. Constituite în arii geografice distincte — depresiuni, văi sau bazine hidrografice — aceste romanii populare au primit, subliniindu-se astfel calitatea lor de organizații politico-administrative și militare, denumirea de „țări" ale românilor, fiind, în accepțiunea poporului, atît la nord cît și la sud de Dunăre, părți ale „Țării" unice, însumînd totalitatea teritoriilor locuite de români.

În general, societatea medievală care a început să se contureze încă din etapa de prăbușire a lumii antice, a invaziilor populațiilor migratoare, a avut ca una din principalele caracteristici condiționarea posesiunii pămîntului de prestarea slujbei ostășești. Altfel spus, organizarea ostășească a oglindit, într-o măsură accentuată, însăși structura socială.

Persistența în secolul al XIV-lea și pînă în prima jumătate a celui de-al XVI-lea a unei puternice țărănimi libere — a cărei situație economică se caracteriza prin posesiunea unor suprafețe de pămînt, stăpînirea a numeroase vite și a dreptului de exploatare a apelor, pădurilor, munților din vecinătatea comunităților rurale, ceea ce îi permitea susținerea materială a serviciului militar datorat țării — explică menținerea constantă a marilor efective ale oștilor române în această etapă istorică.

În perioada analizată, și în voievodatul Transilvaniei, unde influențele feudalismului occidental s-au manifestat mai pronunțat datorită transplantării unor comunități din vestul și centrul Europei, populația românească majoritară, cu voievozii și cnezii lor, și-au adus din plin contribuția la apărarea țării, a pămîntului străbun.

În ansamblul ei, societatea românească din spațiul carpato-dunăreano-pontic, unitară în alcătuirile sale fundamentale, a produs un tip de organizare militară originală, adaptat misiunii de respingere a gravelor amenințări externe.

Oastea românească medievală a cunoscut apogeul dezvoltării ei în secolele XIV—XVI, o dată cu maxima înflorire a societății românești din perioada dată și cu conturarea instituțiilor sale. În această privință, pe temeiul moștenirii tradițiilor daco-romane, au fost asimilate variatele influențe externe într-o sinteză originală. În cazul unei invazii a teritoriului țării de către o armată străină devenea efectivă datoria de participare a întregului popor la efortul militar în cadrul oastei celei mari [10]. Comunitățile rurale locale sau cele situate într-o zonă geografică delimitată — o vale de pildă —, conduse de cnezi sau voievozi sau dependente de un feudal, boierii sau nobilii, tîrgoveții sau orășenii, clericii și mănăstirile trimiteau contingentele ostășești corespunzător

[9] Philippe Contamine, *La guerre au Moyen Âge*, Paris, 1980, p. 390.

[10] Nicolae Stoicescu, *Oastea cea mare în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVI)*, în *Oastea cea mare*, București, 1972, p. 25—51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

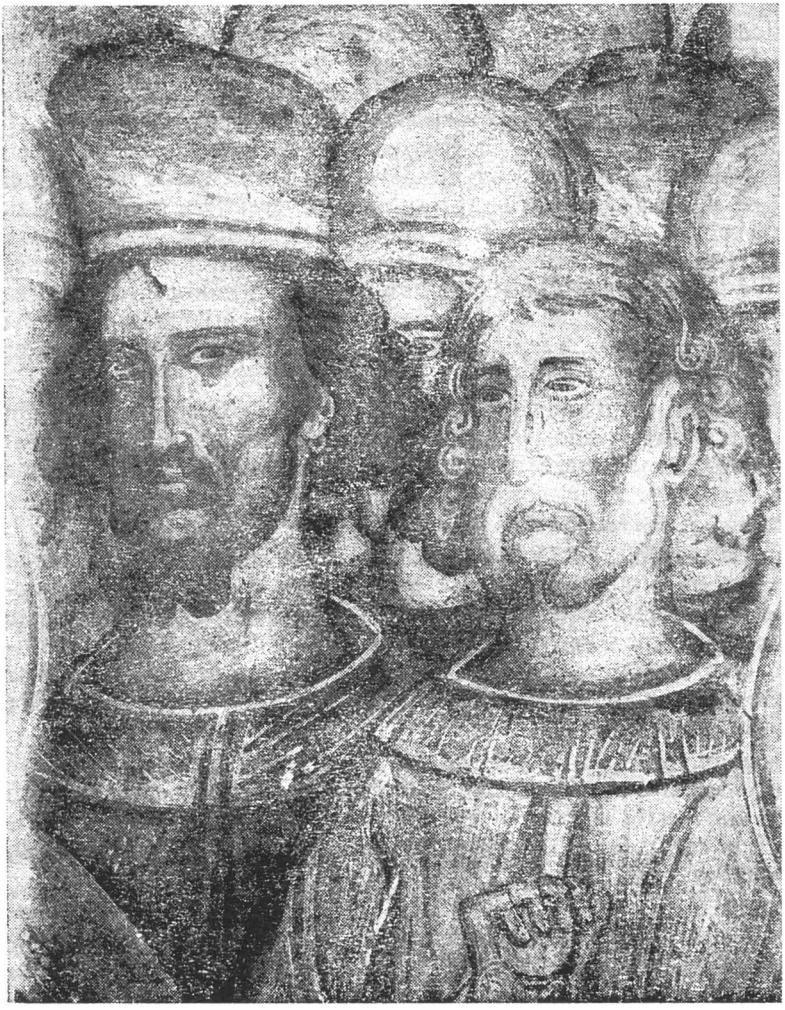

Chipuri de curteni români din prima jumătate a secolului al XVI-lea, frescă de la mănăstirea Sucevița

capacității lor demografice și economice, ca și privilegiilor lor, sau participau direct la oastea cea mare *(exercitus generalis* în documentele latine din Transilvania). Scutirile de mobilizare erau cu totul excepționale în secolele XIV—XV și extrem de rare în prima jumătate a secolului al XVI-lea, situație care evidențiază pregnant obligativitatea îndatoririi obștești de a lua parte la apărarea țării.

Oastea cea mare s-a ridicat în toate statele românești medievale [11], atît în Muntenia cît și în Moldova și Transilvania. În compunerea oastei celei mari au intrat, de o parte și de alta a Carpaților, efectivele ostășești ale mai micilor țări românești de pe văile apelor, din depresiuni, cîmpulunguri și plaiuri exis-

[11] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tente în perioada anterioară unificării politice — Țara Hațegului, Loviștea, Țara Oltului transilvan (Făgărașul), Țara Bîrsei, Argeșul, Cîmpulungul Muscelelor, Vrancea, Cîmpul lui Dragoș, Țara Moldovei de pe rîul omonim, Cîmpulungul Moldovei, Țara Șepeniților, Țara Românească de lîngă Mare, Codrul Tigheciului, Țara Cărvunei, Vlașca Drîstoreană, Deliormanul și Teleormanul, Romanații, Jii, Mehedinții, Almăjul, Timișoara, Zarandul, Bihorul, Beiușul, Tîrnavele, Năsăudul, Someșul, Codrul/ Ardudul sau Silvania, Țara Chioarului și a Lăpușului, Sătmarul, Ugocea, Beregul și, cea mai nordică dintre toate, Țara Maramureșului.

Cneazul Balea — frescă în biserica sa din Crișcior în Țara Zarandului

Temeiul oastei țărilor române în formele depline ale ridicării populare la arme — oastea cea mare — era țărănimea. Pe baza punerii în valoare a izvoarelor epocii, imaginea despre participarea la oastea cea mare a țărănimii trebuie fundamental modificată. Nu este vorba de gloate de pedestrași, îmbulzindu-se la mobilizare în locurile de adunare și luptînd în bătălii ca mase dezordonate și indisciplinate, ci de o organizare temeinică a oștenilor țărani, de o instruire, pregătire și dotare adecvate pentru a face față cu succes exigențelor cîmpului de bătaie. Cunoscuta mențiune a cronicarului polon Jan Dlugosz despre armamentul cu care erau înzestrați țăranii din Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea — săgeți, arcul, pintenii și sabia — este întregită de relatarea contemporanului Paulo Giovio care scrie despre aceiași că „sînt foarte puternici în cavalerie, căci și cel mai sărac dintre ei are un cal pentru război" [12].

Modalitățile de mobilizare a oastei celei mari erau riguros stabilite, prevăzîndu-se efectivele pe care erau obligate să le furnizeze anumite regiuni, precum și armamentul din înzestrare.

Boierimea, diferențiată după avere — de la posesiunea unor părți de sat pînă la mai multe sate —, după rolul și locul în ierarhia țării — în administrația centrală sau locală, între *slugile* domniei, la curtea domnească, între curtenii mari (dvoreani) și mici, sau în provincie —, participa efectiv la oastea țării.

În țările române de dincoace și de dincolo de lanțul Carpaților, orașele, cu ocoale sau domenii, aveau la rîndul lor obligația să trimită la oaste contingente militare, a căror mărime depindea de importanța lor economică și de privilegiile pe care le aveau. Societatea urbană cu juzi, pîrgari, jurați, cu breslele sau corporațiile sale se încadra în mod organic sistemului defensiv, turnuri sau părți de incintă fiind construite, întreținute și apărate de anume categorii de orășeni.

[12] J. Dlugosz, *Historia Polonica*, col. 417; B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică*, II, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În țara românească intracarpatică la formarea oastei contribuiau și comunitățile din *scaunele* (sedes) săsești și secuiești. Același statut în raport cu autoritatea centrală își vor asigura în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui următor, districtele românești ale Făgărașului și Chioarului, cele din Hunedoara și din alte zone cu îndatoriri militare similare, precum și cele 8 districte bănățene [13].

Din cele prezentate rezultă, așadar, că toate categoriile sociale laice ale societății medievale românești aveau îndatoriri militare precis reglementate, ceea ce edifica un instrument ostășesc specific, alcătuit din două mari componente: oastea cea mare și oastea cea mică. Îndatorirea de a presta serviciul militar (instruire și participare la campanie) însoțea în mod necesar statutul social al individului, fie el țăran, boier (nobil) sau orășean. În intervalul istoric analizat nu a existat nici o clasă sau categorie socială fără obligații militare, ceea ce definește societatea medievală românească drept o comunitate organizată pentru apărare, fiecărei structuri corespunzîndu-i rosturi ostășești bine reglementate.

Ridicarea la oaste în Muntenia, Transilvania și Moldova se făcea pe *steaguri* (banderia), care erau, în același timp, atît „circumscripții" de mobilizare, corespunzătoare structurii teritoriale a țării, cît și principalul corp de oaste în cadrul dispozitivelor de marș și de luptă. Steagurile se puteau grupa în *pîlcuri* (mari unități tactice) sau în *linii de bătaie* (eșaloane).

Locul de concentrare al oastei se numea *tabără*. Aici avea loc trecerea în revistă a oastei, se distribuiau uneori drapelele, se grupau corpurile de trupe în funcție de necesitățile acțiunilor militare și se completa încadrarea, alegîndu-se un *hotnog* sau *căpitan* la formațiunile lipsite de comandanți. Tot cu această ocazie vor fi avut loc exerciții de instruire ale oastei pentru executarea unor manevre mai complicate în cîmpul tactic, care impuneau un grad sporit de coordonare a luptătorilor sau unităților.

Paza frontierelor țărilor române era asigurată de satele de margine, grupate în funcție de caracteristicile terenului și de punctele obligatorii de trecere (pasuri, vaduri); locuitorii acestora, beneficiari ai unui regim fiscal privilegiat în schimbul slujbei lor, se numeau *plăiași* în Muntenia și Transilvania, *străjeri*, în Moldova. În caz de război ei aveau misiunea de a închide trecătorile cu întărituri pasagere, de tipul prisăcilor (indagines).

Un paralelism evident se constată între instituțiile politice și cele militare ale statului român medieval.

În fruntea oastei celei mari se afla domnul în Țara Românească și Moldova și voievodul în Transilvania. În secolele XIV—XVI, conducătorii de stat purtau titlul de domni „cu mila lui Dumnezeu", *singuri stăpînitori* sau *de sine stătători*, fiecare parte a formulei reflectînd realitatea independenței de stat [14].

Puterea domnului se exercita prin conlucrarea cu adunările de stări și sfatul domnesc. Declararea războiului presupunea, conform *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, un consens unanim, obținut de domn prin consultarea cu „boierii cei bătrîni și pe sfetnicii tăi și toată țara ta" [15]. Tot o adunare de stări trebuia să confirme și instalarea pe tronul țării a unui nou domn, ca în 1457

[13] Zenovie Pâclișanu, *Vechile districte românești de peste munți*, în RIR, XIII (1943), p. 19—21; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 210—217.

[14] Valentin Al. Georgescu, *Instituțiile statelor românești de sine stătătoare*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 209—231.

[15] *Învățăturile*, p. 387.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scene de luptă, de curte și stema Moldovei, reprezentate pe cahle descoperite la cetatea Sucevei — Muzeul Militar Central din București

la Direptate. Alianțele politice și militare trebuiau să primească aceeași sancționare sau măcar pe aceea a sfatului domnesc lărgit. Actele cancelariei domnești includeau și în aceste cazuri „credința tuturor boierilor noștri mari și mici" din sfatul domnesc. Țara este reprezentată așadar în chestiunile de politică și strategie militară prin consensul între domn sau voievod, adunările de stări și sfatul domnesc. În Transilvania voievodul era comandantul oștirii țării *(exercitus generalis)*, subordonîndu-i-se contingentele locale, ale orașelor, nobililor laici și ecleziastici. Continuitatea evoluției oastei medievale a voievodatului Transilvaniei, angajarea sa alături de forțele Munteniei și Moldovei în marea luptă pentru stăvilirea expansiunii otomane la Dunărea de Jos au marcat cu putere caracterul distinct, individualitatea țării românești din interiorul arcului carpatic față de coroana Ungariei.

Administrația locală și centrală, într-un proces de treptată perfecționare — corespunzător evoluției centralizării puterii —, a fost totodată în toate țările române și structura de comandă a oastei medievale. În acest cadru general, boierii sau nobilii aveau variate atribuții, după specificul feudal, atît în timp de pace cît și în vreme de război. Treptat, prin tradiție, cîțiva dintre dregătorii cu un rol în ceremonialul de curte au ajuns să capete atribuții militare mai precise încă din timp de pace. Astfel, în Țara Românească marele spătar — purtătorul spadei domnești în cursul ceremoniilor oficiale — ajunge să comande oștirea, subordonîndu-i-se direct cavaleria. Pîrcălabul și portarul de Suceava în Moldova aveau atribuții similare.

Organizarea ostășească în țările române în perioada medievală era destul de elastică, astfel încît și alți dregători ai statului puteau fi învestiți de domn cu comanda militară parțială sau totală. Cîțiva dregători mai puțin însemnați prin funcțiile lor — comisul, mai marele grajdurilor curții, și șetrarul, răspunzător de corturile domnești, — aveau un anumit rol în asigurarea materială a campaniilor. Li se vor adăuga și alți dregători ai curții cu atribuții legate de aprovizionare (clucerul, pitarul, paharnicul sau ceașnicul, stolnicul), ale căror funcții se amplificau în timp de război.

Administrația locală în țările române era încredințată pîrcălabilor de ținuturi, județe, căpitanilor sau primipililor și castelanilor în scaunele, districtele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

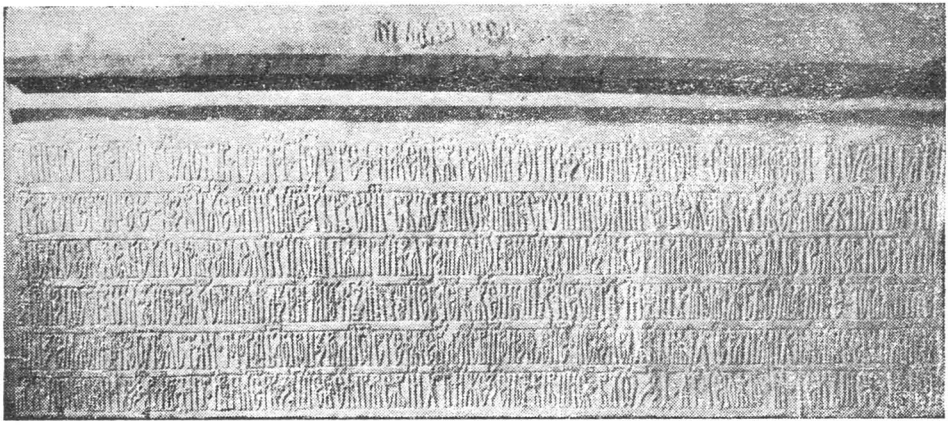

Pisania bisericii din Războieni, ctitoria lui Ștefan cel Mare comemorînd bătălia de la Valea Albă din 26 iulie 1476

și fortificațiile transilvane. Ei erau, în același timp, comandanți militari ai contingentelor recrutate de pe teritoriul de competență.

În mentalul colectiv românesc medieval spiritul ostășesc se înscrie ca una din componentele principale. El se reflectă nemijlocit în prețuirea vitejiei ostășești, în cinstirea acordată la nivel statal eroilor, în emergența ostașului curajos, a voinicului, ca model de viață, a viteazului, ca ideal de statut social. Departe de a reflecta o societate cu caracter militarist, înalta prețuire a spiritului ostășesc constituie dovada importanței instituției ca atare, identificarea ei cu aspirațiile profunde ale poporului român.

Calitățile ostășești ale luptătorilor români și-au aflat de timpuriu reflectarea în monumentele literare, diplome de răsplătire, inscripții comemorative, reprezentări figurative, cronici etc. Între reflectările figurative ale evenimentelor militare, menite să le cinstească și totodată să mențină trează, la nivelul tuturor sectoarelor sociale, spiritul ostășesc, sînt inscripțiile de pe pietrele tombale, de pildă aceea pusă pe mormîntul de la Rădăuți a lui Ștefan I „care a bătut pe unguri la Hindău". Organizarea unui adevărat cult al eroilor neamului, cu certe mobiluri educativ-patriotice, este recomandată domnului de *Învățăturile lui Neagoe Basarab:* „dacă vor pieri vreunii din boierii tăi în slujba ta, tu să te îngrijești bine și frumos de sufletele lor [. . .] ca să vadă toți și să se îndemne" [16].

În pofida cumplitelor vremi ale războaielor și devastărilor produse de invazii, poporul român — după opinia lui Martin Cromer „popor care nu rabdă dominația străină" — n-a acceptat și n-a suportat niciînd asuprirea străină. El și-a apărat cu ardoare ființa de neam, glia străbună. Simbolică este pentru această luptă fără preget în apărarea independenței românești măiastra reprezentare sculpturală de la Argeș, a călărețului libertății cu mantia fluturînd, cu buzduganul în mînă, viteazul domn Radu de la Afumați: „să vă fie știute războaiele [. . .] pe care le-am făcut eu: cel dintîi război cu agarenii, al doilea la Gubavi, al treilea la satul Ștefeni, lîngă Neajlov, al patrulea la Clejani, al cincilea la Ciocănești [. . .] al nousprezecelea la satul Rucăr, al douăzecelea

[16] *Ibidem*, p. 391.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Didrih". Războaie pornite nu din pofte de cuceriri — căci ce cuceriri se puteau face pe propriul pămînt —, ci din dreptul legitim de a te opune cu armele invadatorului trufaș, drept pe care piatra tombală a domnului Radu îl transmitea ca o moștenire de preț urmașilor.

Fortificațiile și armamentul. Un rol de primă importanță în lupta oștilor române pentru stăvilirea expansiunii străine, a apărării independenței țărilor române l-au avut armamentul și fortificațiile de tot felul. În organizarea medievală românească întregul sistem militar de apărare era solid ancorat într-o rețea de fortificații, cetăți, turnuri, biserici fortificate, orașe, sate și biserici cu incintă. Cetățile implantate într-o regiune geografică distinctă, cu identitate socio-politică, dispuneau de un domeniu de sate ai căror locuitori, de multe ori ei fiind chiar constructorii fortificației, aveau datoria întreținerii și refacerii lor — obligație redată în hrisoave prin formula *lucru la cetate.*

După izvoarele pînă astăzi cunoscute, toate cetățile din Muntenia și Moldova aparțineau domniei, căpitanul garnizoanei și comandantul fortificației fiind numit de domn. În Transilvania fortificațiile erau dependente de autoritatea centrală sau locală și de unele comunități privilegiate sau de unii nobili laici — cum au fost la Chioar, Ardud, Drăgoșeștii maramureșeni — ori ecleziastici. Întreținerea, refacerea și în destul de multe cazuri garnizonarea lor reveneau satelor domeniului cetății respective. Uneori, în puncte nevralgice ale apărării, garnizoanele erau alcătuite din corpuri de mercenari specializați.

În structurarea sistemului de fortificații din spațiul românesc s-au luat în calcul trei direcții principale de unde se profilau, de regulă, invaziile și cotropirile străine. Linia Dunării era apărată în zona clisurii de cetățile Saan, Sînpetru, Guren, Peci, Svinița, Stănilăuți, Drencova, Pojejena, Tricule, Orșova, iar în adîncime de Mehadia, Ilidia, Almăj. Apărarea fluviului continua pe frontiera Munteniei, cu cetățile Severin, Holăvnic (Turnu Măgurele),

Cetatea Sucevei (aerofotografie)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

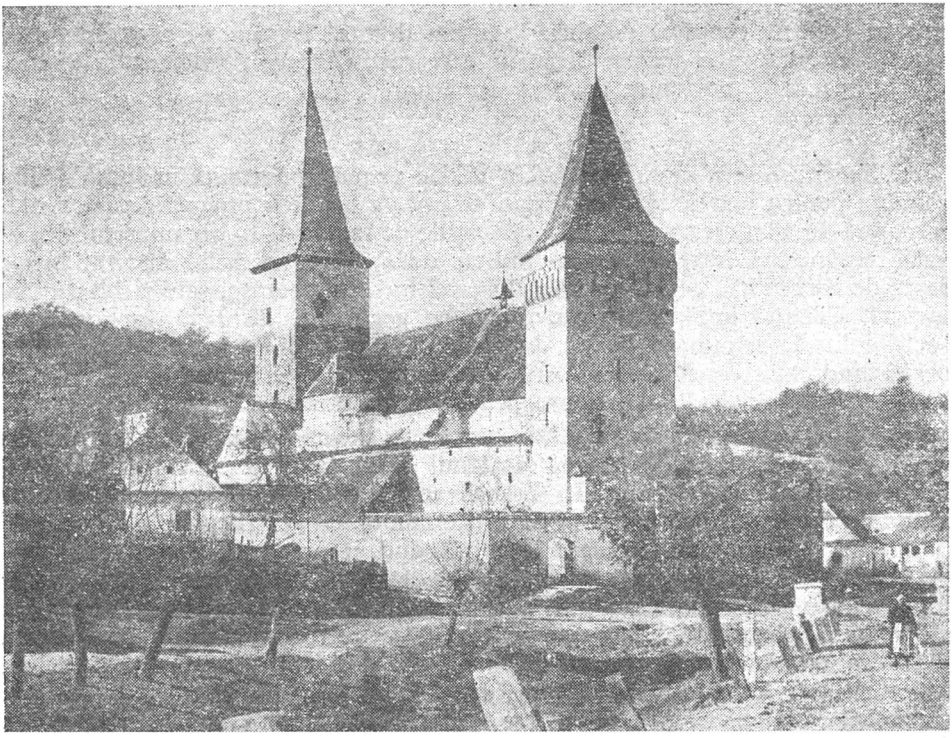

Biserică fortificată de la Mojna, județul Sibiu

Giurgiu, Turtucaia, Drîstor, Hîrșova, Brăila, Isaccea, Chilia-Licostomo, după care urma pe litoralul dobrogean cu scalele fortificate Enisala, în complexul lagunar Razim (Razelm), Geanavarda (sud capul Midia), Constanța, Pangalia (Mangalia), Caliacra. În adîncimea teritoriului Țării Românești, îndeosebi pentru controlul căilor de acces și pasurilor montane, funcționau fortificația de la Poienari, ansamblul Turciu (Bran) — Orația, cetățile Dîmboviței, Teleajenului, Crăciuna, Tabla Buții, Breaza.

Desăvîrșit în vremea lui Ștefan cel Mare, sistemul de fortificații la fațada răsăriteană a spațiului românesc cuprindea pe frontiera Nistrului și maritimă cetățile Hotin, Soroca, Orhei, Cetatea Albă și Chilia Nouă. Direcțiile principale, punctele nevralgice ale comunicațiilor interioare au fost asigurate cu cetăți, noduri ale rețelei de rezistență, precum a fost Cetatea nouă de la Roman [17], Neamțul și cetatea de scaun a Sucevei.

Pe direcțiile de pătrundere dinspre valea Tisei către voievodatul Transilvaniei apărarea era asigurată de cetățile Timișoara, Lugoj, Deva, Arad, Lipova, Inău, Oradea, Ardud, Chioar, Satu Mare, Hust. Ele vor contura de altminteri în al doilea pătrar al secolului al XVI-lea frontiera occidentală a principatului autonom al Transilvaniei.

[17] Mircea D. Matei, Lucian Chițescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și cu așezarea orășenească de la Roman*, în SMMIM, 1, 1968, p. 31—62.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

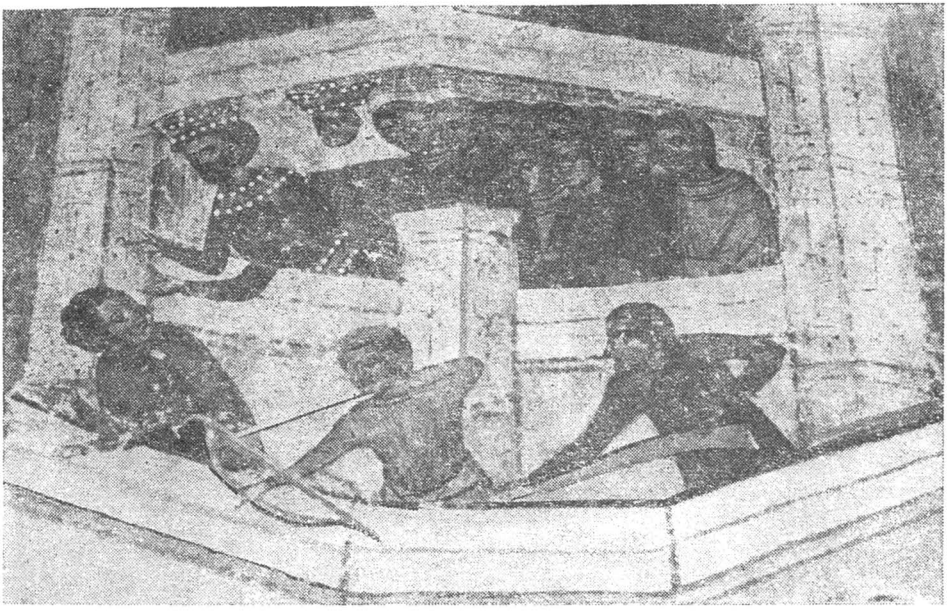

Turn de cetate apărat de un arcaş şi de un oştean cu archebuză, frescă de la mănăstirea Voroneţ

În adîncimea teritoriului fortificaţiile au corespuns structurilor administrative interne, libertăţilor şi privilegiilor locale. Sub incidenţa invaziei otomane, după anul 1400 pe pămîntul transilvan s-a înmulţit la unele cetăţi numărul turnurilor din cadrul incintelor urbane (Sibiu—40, Braşov—20, Mediaş—17, Cluj—15, Sighişoara—11).

Din prima jumătate a secolului al XV-lea construcţia bisericilor fortificate sau cu incinte s-a amplificat sub acelaşi imperativ al răspunsului eficace în faţa primejdiei invaziei otomane. Peste 300 de comunităţi săteşti dintre Tîrnava şi Olt au zidit incinte în jurul vechilor biserici, au înălţat deasupra navelor sau corurilor lor turnuri sau culoare de apărare (Prejmer, Mojna, Iacobeni, Saschiz, Saroş). Similar în Moldova şi Muntenia se construiesc incintele întărite ale unor mănăstiri (Moldoviţa, Vintilă Vodă — Buzău) sau reşedinţe domneşti (Tîrgşor). De la finele secolului al XIV-lea şi numeroase sate de margine s-au înconjurat cu şanţuri, mai ales în valea Dunării, numele aşezărilor rurale fiind consemnate în sursele în limba română din secolul al XVI-lea sub forma *fsat*, de la latinescul *fossatum* (şanţ).

Continuitatea şi unitatea la nivelul întregului spaţiu carpato-dunăreano-pontic se vădesc şi în evoluţia generală a armamentului în această perioadă. Pe acest plan, pînă în jurul anului 1400 în ţările române, asemenea multor state din Europa, au predominat armele albe de tăiere, împungere, lovire şi armamentul proiectiv (arcul cu săgeţi şi arbaleta). De la începutul secolului al XV-lea asistăm la o răspîndire tot mai largă a armamentului de foc — portativ şi a tunurilor. Ca şi în restul lumii medievale, arcul cu săgeţi şi arbaleta — care ajunseră la o mare perfecţiune şi eficienţă — au mai concurat încă două secole cu armele de foc, fapt ilustrat şi în ţările române de numeroase descoperiri arheologice de vîrfuri de săgeţi şi bolţuri de arbaletă. Paralel cu dezvoltarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Camera de arme a cetății Sibiului (Complexul Muzeal Sibiu)

armamentului de toate tipurile s-au înmulțit și mijloacele de protecție individuală (armuri, cămăși de zale, căști, coifuri, scuturi și paveze).

Armamentul din dotarea oștilor române se producea în bună parte în țările române. Între secolele XIV—XVI sînt semnalate ateliere și meșteri armurieri la Sibiu, Brașov, Cluj, Sighișoara, Bistrița, Suceava, Iași și Tîrgoviște. În aceeași perioadă în țările române se fabrica și praful de pușcă, asigurîndu-se, în cea mai mare parte, necesarul cerut de numeroasele războaie de apărare.

EVOLUȚIA POLITICĂ ȘI MILITARĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN SECOLELE XIV—XVI

Ingenios alcătuită, judicios structurată cu mijloace de luptă, oastea medievală a țărilor române și-a justificat pe deplin rolul și menirea sa în societatea românească a epocii.

O trăsătură dominantă a evoluției politice și militare a țărilor române în secolul al XIV-lea a constituit-o trecerea de la pluralismul organizării politice românești — reprezentat prin multitudinea de „țări" conduse de voievozii lor — la statele feudale centralizate, proces care a implicat o centralizare politică dublată de unificarea teritorială. „Pe măsura dezvoltării lor economico-sociale tot mai puternice — apreciază secretarul general al partidului nostru—, formațiunile voievodale românești s-au unit în state feudale, constituindu-se

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

astfel cele trei principate române cunoscute sub numele de Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, între care s-au desfăşurat tot timpul largi şi strînse legături economice, sociale şi culturale, politice şi militare." [18]

Unificarea Ţării Româneşti Muntenia s-a produs în etape sesizabile documentar, adică din ultimul pătrar al secolului al XIII-lea şi pînă în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea. Către anul 1320 principatul Ţării Româneşti era o realitate politică internaţională, rezultat al unirii voievodatelor române din stînga şi din dreapta Oltului. Independenţa de fapt cîştigată prin victoria decisivă repurtată de oştile conduse de Basarab I asupra forţelor regelui Ungariei în războiul din anul 1330 de la Posada avea să fie recunoscută pe plan internaţional în 1359 printr-o modalitate specifică vremii — confirmarea de către Patriarhia şi curtea constantinopolitană a mitropolitului de la Curtea de Argeş. Evoluţia se relevă şi în titulatura asumată de către domnul ţării. În Ţara Românească Muntenia conducătorul, iniţial mare voievod — Basarab I—, a devenit, în vremea lui Nicolae Alexandru, „mare voievod şi domn de sine stătător". Titulatura include un adevărat program politic de unificare statală a tuturor pămînturilor româneşti într-un singur principat de sine stătător, o entitate statală distinctă sub dinastia Basarabilor.

Paralel, un proces de unificare teritorială s-a desfăşurat şi în ţinutul dintre Dunăre, Marea Neagră, Lom şi Balcanii nord-estici. El s-a realizat în jurul Ţării Cărvunei, cu capitala la Caliacra, condusă de despotul Dobrotiţă (1348—1386). Într-un efort politic şi militar comun îndreptat împotriva tătarilor, ungurilor şi genovezilor — marcat de victoriile din 1368 şi acţiunile militare din 1373 —, Basarabii de la Argeş şi Dobrotiţă au unificat în anii 1359—1373 ţinuturile de la Dunărea de Jos din aval de Drîstor (Silistra) şi pînă în Deltă. O etapă ulterioară a condus la unirea celor două state dunărene sub domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418). Titlul său oficial consemnat în tratatul de alianţă politică şi militară cu regatul Poloniei din 1390 reflectă finalitatea unui proces istoric: „Mircea, din mila lui Dumnezeu voievod al Ţării Româneşti, duce de Făgăraş şi Amlaş, comite de Severin, despot al ţărilor lui Dobrotiţă şi domn al Drîstorului".

Unirea Munteniei şi Dobrogei încheia, aşadar, un proces de unificare teritorială, care conferea statului românesc de la sud de Carpaţi extensia teritorială firească şi ieşirea naturală la „Marea cea Mare".

În secolul al XIV-lea ţara românească intracarpatică era încadrată de „ţările" româneşti ale Maramureşului, Chioarului şi Lăpuşului, Codrului, Sătmarului, Bihorului, de cnezatele bănăţene şi Ţara Oltului transilvan — Făgăraşul.

Statutul voievodatului Transilvaniei a fost influenţat de implantarea în vechea ţară românească din interiorul arcului carpatic a unei elite politice conducătoare maghiare, sprijinită masiv de regalitatea ungară. Acest fapt nu avea să altereze caracterul Transilvaniei, ţară românească prin realitatea istorică şi etnică, preponderenţa populaţiei autohtone româneşti şi continuitatea organizării socio-politice proprii acesteia, ca şi prin strînsele legături cu *românii* de peste munţi — Moldova, Dobrogea, Muntenia, Banatul, Bihorul, Sătmarul şi Ţara Maramureşului.

[18] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 321.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La est de Carpați, procesul de unificare teritorială a avut ca direcție principală concentrarea luptei împotriva stăpînirii mongole a Hoardei de Aur, dominație care a fost înlăturată treptat prin lupta de eliberare locală, la care au participat după 1344 și forțele transilvane și maramureșene. În final, domnia Țării Românești Moldova, independentă prin luptă față de regatul Ungariei (1364), a definitivat în anii 1377—1391 unificarea teritoriului dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră. Finalizarea acestui proces este reflectată de titlul lui Roman I din anul 1392: „marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman Voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la Mare".

În ultimul deceniu al secolului al XIV-lea frontiera sudică a spațiului românesc a devenit limita la Dunărea de Jos și Marea Neagră a Europei, amenințată de invazia și expansiunea Imperiului otoman.

De la primele contacte militare ale românilor cu turcii anatolieni în cursul raziilor la Dunărea maritimă (1339) sau la finele anilor '60 ai secolului al XIV-lea în zona Vidin, sub Vladislav I Vlaicu (1364—1374) și Radu I (1374—1384), Muntenia a organizat apărarea la distanță a frontierei dunărene, ceea ce a constituit și o supremă încercare de salvare a statelor bulgare. Simultan însă statele românești au fost silite să se împotrivească militar tentativelor de dominație ale regatului Ungariei, înfrînte în războiul din 1377, atacurilor lituaniene și să facă față confruntării cu monopolul comercial pontic al Genovei.

Războiul cu Imperiul otoman (1393—1396) a avut ca punct culminant strălucita victorie românească din 1395 a oastei celei mari conduse de Mircea cel Bătrîn în fața forțelor invadatoare otomane ale sultanului Baiazid I. Sub semnul acestor măreție fapte de arme s-a încheiat tratatul de alianță pe picior de egalitate între Țara Românească Muntenia și regatul Ungariei (7 martie 1395, Brașov) care a stabilit coordonatele colaborării militare între cele două puteri, rămase valabile în linii mari în tot secolul al XV-lea. Se prevedea cooperarea antiotomană spre zona Varna, și de aici pe țărmul pontic spre Strîmtori. Aplicarea parțială a planului prin cruciada din 1396 — la care Țara Românească a participat cu un corp important de oaste condus de Mircea cel Bătrîn — a eșuat prin înfrîngerea de la Nicopol (25 septembrie 1396).

În perioada care a urmat s-au impus, ca momente de rezistență, confruntările de pe linia Dunării, de la Porțile de Fier la vărsare, în timpul cărora românii au jucat un rol de primă importanță în stăvilirea expansiunii Porții. Confruntările au reînceput în anii 1419—1420 cu marea campanie a sultanului Mehmed I. În contextul creat, domnul Țării Românești, Mihai I (1418—1420) și Dan al II-lea (1420—1432), în cooperare cu contingente bănățene și transilvănene, au condus forțele române în lungul război antiotoman din anii 1419—1428. După un scurt armistițiu (1428—1431), războiul a reînceput la 1431, ofensivele otomane soldîndu-se temporar cu străpungerea liniei Dunării (1432, 1438).

Organizarea apărării prin coordonarea potențialului militar al celor trei țări române a fost realizată în aceste grele circumstanțe de „cruciatul de sînge românesc" — cum îl numea Nicolae Iorga — Iancu, fiul lui Voicu de la Hunedoara, voievod al Transilvaniei, guvernator și căpitan suprem al Ungariei și al Transilvaniei (1441—1456). Într-o primă fază (1441—1442) frontiera dunăreană a fost restabilită (bătăliile de lîngă Sibiu și de pe Ialomița — martie, septembrie 1442), teatrul de acțiuni militare fiind astfel mutat la sud de fluviu, în posesiunile balcanice ale Imperiului otoman. Cea de a doua fază a efortului militar general românesc condus de Iancu de Hunedoara a avut ca țintă degajarea Peninsulei Balcanice de forțele musulmane, eliminarea otomanilor din Eu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ropa. Acestui ţel de importanţă continentală i s-au circumscris ample operaţii militare: „campania cea lungă" pînă în inima Balcanilor la Zlatiţa, octombrie 1443 — ianuarie 1444; cruciada de la Varna, septembrie—noiembrie 1444; campania de pe Morava, bătălia de la Kossovopolje, septembrie — octombrie 1448. Pentru eliberarea Balcanilor şi salvgardarea Constantinopolului, sub steagul lui Iancu au participat la campanii contingente din toate ţările române. Efortul militar al anilor 1442—1448 a permis încheierea păcii de la Adrianopol (20 noiembrie 1451) prin care se recunoştea statutul internaţional al Ţării Româneşti Muntenia.

Arcaş şi tunuri la o cetate din Ţara Românească Moldova — frescă din a doua jumătate a secolului al XV-lea

Ultima fază a rezistenţei antiotomane sub Iancu de Hunedoara s-a consumat, după victoria de la Kruševać (august 1454), în eroica şi victorioasa apărare a Belgradului (iulie — august 1456) în faţa tuturor forţelor sultanului Mehmed al II-lea.

După moartea lui Iancu de Hunedoara (11 august 1456), apărarea Dunării de Jos şi a ţinuturilor pontice româneşti împotriva expansiunii otomane a fost opera oştilor Munteniei de sub conducerea lui Vlad Ţepeş (1448, 1456—1462, 1476) şi ale Moldovei conduse în chip strălucit de Ştefan cel Mare (1457—1504), acţiunile lor militare fiind susţinute de voievodatul Transilvaniei.

Războiul purtat de Vlad Ţepeş în 1461 — 1462 împotriva Imperiului otoman nu a putut modifica statutul Ţării Româneşti, de stat dator Porţii cu răscumpărarea păcii prin plata unui tribut anual, dar campania oastei otomane sub conducerea personală a lui Mehmed al II-lea (iunie — iulie 1462) a fost un usturător eşec militar pentru marea putere invadatoare.

Confruntată cu politica otomană de dominare a întregului bazin al Mării Negre, Moldova a desfăşurat un lung război (1473—1486) cu Imperiul Semilunii, Ştefan cel Mare asociind acţiunii sale forţele transilvane şi, temporar, ale Ţării Româneşti. Victoria de la Podul Înalt — Vaslui (10 ianuarie 1475) obţinută de oastea lui Ştefan cel Mare asupra forţelor beglerbegului Rumeliei, Süleyman; sprijinirea rezistenţei principatului de Mangup în Crimeea (iunie — decembrie 1475); eşecul campaniei personale a sultanului Mehmed al II-lea în Moldova (iunie — august 1476); izbutitele campanii moldo-transilvane pentru restabilirea apărării pe frontiera dunăreană a Ţării Româneşti (octombrie—noiembrie 1476, vara 1481) au încheiat faza românească ofensivă a acestui război.

Sub impactul vastului cleşte strategic otomano-tătar dirijat personal de sultanul Baiazid al II-lea, cetăţile porturi Chilia şi Cetatea Albă, ultimele debuşee libere la Marea Neagră şi în Orient ale comerţului european, au fost smulse

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Moldovei (iulie — august 1484). Tentativa românească de reluare a Cetății Albe (1485), noile confruntări cu otomanii (marcate de victoria românească de la Cătlăbuga, 16 noiembrie 1485, și Scheia, 6 martie 1486) au creat condițiile unei soluționări politice negociate a conflictului: recunoașterea statutului internațional al Moldovei, principat autonom, legat prin pace (dar al-ahd) și plata haraciului de Imperiul otoman (toamna 1486).

Desfășurarea și soluționarea politică a războiului din anii 1473—1486 a influențat decisiv rezolvarea globală a relațiilor tuturor românilor, în alcătuirile lor politice și statale, cu Imperiul otoman. Într-un valoros document datat către anul 1490, venețianul Filippo Buonaccorsi Callimachus, cunoscător al realităților politice și militare sud-est europene, sublinia că „românii după ce au respins armele și încercările ei (ale Porții — *n.n)*, s-au învoit prin tratate nu ca învinși, ci ca învingători" [19].

Diplomația europeană a vremii sesiza astfel soluționarea politică a conflictului prin *tratate, negociate de pe poziții militare favorabile românilor*. Noul statut al țărilor române era deci reglementat în spiritul relațiilor internaționale europene prin tratatele cu Imperiul otoman care garantau integritatea așezămintelor interne ale lor, avutul locuitorilor și libertatea politică internă deplină.

„Ca urmare a hotărîrii cu care și-a apărat patria — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul nostru a reușit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne, și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine." [20]

Reglementarea raporturilor cu Imperiul otoman prin lupta eroică a românilor a fost urmată de cea mai gravă tentativă polonă de subordonare a Moldovei și desființare a independenței ei prin invazia forțelor regelui Ioan Albert în principatul românesc est-carpatic (august—octombrie 1497). Strălucita victorie obținută de oastea Moldovei condusă de Ștefan cel Mare în bătălia din Codrii Cosminului (26 octombrie 1497) a pus capăt pentru mai bine de un secol veleităților regatului Poloniei de expansiune spre Dunărea de Jos și Marea Neagră peste pămîntul românesc.

După anul 1520, sub conducerea directă a sultanului Süleyman Kanunî, a fost reluată expansiunea otomană la Dunărea de Jos și de Mijloc. În aceste împrejurări, Țara Românească sub domnia lui Radu de la Afumați (1522—1529) s-a aflat prima sub incidența invaziei (1521—1524). Procedînd, ca în atîtea alte rînduri, la ridicarea poporului la arme, românii au făcut față cu deplin succes noii agresiuni. Rezultatele rezistenței au fost păstrarea libertății interne a țărilor române, unificarea statutului internațional al Transilvaniei, Moldovei și Munteniei. Transformarea voievodatului transilvan într-un principat autonom tributar Porții otomane s-a produs în etape între 1526 și 1541. Autonomia Transilvaniei astfel afirmată desăvîrșea un proces de rupere totală a oricărei legături feudo-vasalice cu regatul ungar, proces care se amorsase încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, o dată cu proclamarea în 1467 a regatului transilvan. Deși înăbușită momentan, mișcarea a continuat să se dezvolte culminînd cu decizia voievodului Transilvaniei, Ioan Zapolya,

[19] Șerban Papacostea, *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XVI: ficțiune politică și realitate istorică*, în *Stat, societate, națiune. Interpretări istorice*, ed. Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1982, p. 98.

[20] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 323.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de a nu lua parte la bătălia de la Mohács (1526), care a consemnat dispariția regatului medieval al Ungariei de pe harta politică a Europei.

În contextul noii ofensive otomane se reafirmă impetuos, purtînd pecetea remarcabilei personalități a lui Petru Rareș, unitatea politico-militară a țărilor române. Acțiunile politico-militare ale voievodului, întemeiate pe ideea refacerii „blocului dacic", vor fi un preludiu al marii acțiuni unificatoare din anul 1600 sub sceptrul lui Mihai Viteazul.

Ca urmare a unui efort politic și militar de largă cuprindere, desfășurat timp de două secole, Transilvania, Moldova și Muntenia și-au salvat existența politică, continuînd să joace un rol activ pe continent, îndeosebi în sud-estul acestuia. Unirea lui Mihai Viteazul va da măsura vitalității politice și militare românești, în mai puțin de o jumătate de secol consacrînd formal ceea ce fusese o linie politică permanent urmărită de factorii de decizie români în secolele anterioare.

Unirea statelor românești într-un stat feudal centralizat era imperios reclamată de noile împrejurări internaționale. Vecinătatea primejdioasă a celor trei mari puteri ale vremii — imperiile otoman și habsburgic și regatul Poloniei — necesita concentrarea tuturor energiilor românești, dirijarea lor adecvată dintr-un singur centru politic în scopul salvgardării însești a ființei statale și etnice românești. Acestui factor dinamizator — existent de altfel și în perioada anterioară — i se va adăuga stimulul energic al unei adevărate conștiințe naționale, rezultantă a acumulărilor treptate din secolele trecute, pentru care „restitutio Daciae", crearea României medievale va deveni ireversibil din ideal, faptă. „Istoria însăși — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a confirmat justețea și necesitatea obiectivă a actului săvîrșit de Mihai Viteazul prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor —, prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar." [21]

DOCTRINA MILITARĂ MEDIEVALĂ ROMÂNEASCĂ — EXPRESIE A EFORTULUI POPULAR PENTRU APĂRAREA PATRIEI

Aceleași principii doctrinare — rezistența în orice condiții și cu întregul potențial uman și material, lupta continuă a întregului popor pînă la alungarea definitivă a inamicului, aplicarea de lovituri nimicitoare agresorului pătruns în propria vatră — au însoțit secole de-a rîndul eforturile poporului geto-dac și apoi ale poporului român pentru libertate și o viață statală independentă.

Indiferent de stadiul atins în organizarea socială sau politică, fie că era formațiune statală ca cea a lui Dromichaites sau stat centralizat ca în vremea lui Decebal, întregul popor era chemat la rezistență armată totală. Îndată ce inamicul pătrundea pe teritoriul nostru, se făcea apel și la procedeele de luptă tradiționale: distrugerea resurselor și amenajărilor pe direcțiile de înaintare ale dușmanului, hărțuirea continuă pe părți sau chiar a dispozitivului central

[21] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, p. 692.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

al acestuia, încheierea unor largi coaliții cu popoare inamice agresorului iar, cînd condițiile o permiteau, aplicarea loviturii decisive menite să anihileze orice posibilitate de ripostă a adversarului. Chiar dacă nu s-au păstrat texte scrise despre existența unei concepții doctrinare închegate la geto-daci, informațiile date de scriitorii greci și romani despre modalitățile de acțiune ale luptătorilor geto-daci aruncă o lumină relevantă despre prezența practică a unor astfel de concepții la nivelul conducerii politice în lumea dacă în toate vremurile. Aplicarea în viață a acestor principii doctrinare a servit geto-dacilor ca și românilor atingerii scopurilor și aspirațiilor fundamentale: libertatea, independența, integritatea teritorială și unitatea de neam și vatră.

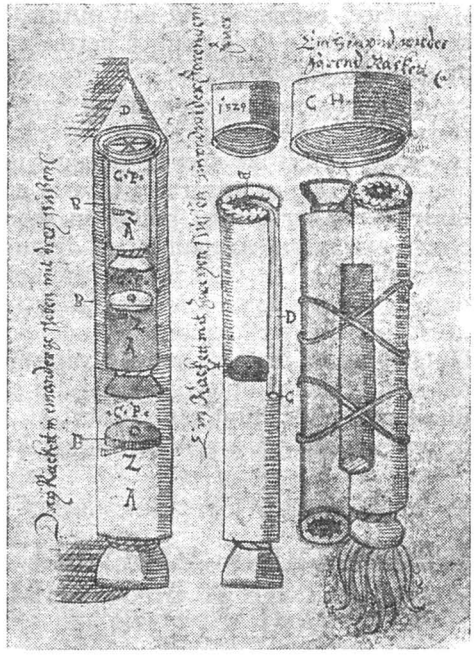

Apogeul artei pirotehnice medievale în țările române: rachete cu una și mai multe trepte, gravură din manuscrisul lui Conrad Haas din Sibiu

Secolele XIV—XVI, care au reprezentat apogeul societății medievale românești, au însemnat, totodată, și epoca afirmării gîndirii militare românești, domeniu în care, în perioada supusă spre analiză, s-au înregistrat și primele încercări de conceptualizare. Doctrina militară românească a epocii a corespuns imperativelor evoluției politice a societății, dorinței firești de libertate și pace, aspirațiilor de propășire economică și culturală. Ea a avut, în mod obiectiv, drept coordonată principală, apărarea libertății, civilizației și organizării social-politice românești prin lupta întregului popor, înscriindu-se astfel într-o îndelungată tradiție, de mai multe ori seculară, tot atît de veche ca și alcătuirea ostășească. Istoria poporului nostru, istoria armatei noastre demonstrează cu putere că niciodată poporul român, armata sa nu și-au propus țeluri agresive. „Ceea ce a caracterizat însă dintotdeauna armata noastră — arată secretarul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

general al partidului — a fost lupta de apărare a ființei naționale a poporului, a gliei strămoșești, a libertății, independenței și suveranității patriei." [22]

În secolele XIV — XVI se afirmă pregnant, prin politica și fapta militară a conducătorilor de țară și oaste, doctrina românească a apărării libertății și integrității statale prin lupta întregului popor. Ei i s-a subordonat în anumite perioade o strategie activă, de anvergură sud-est europeană. Esențială a rămas apărarea pământului românesc, a fruntariilor acestuia, prin specifica modalitate a ridicării la arme a întregului popor.

Desfășurarea nenumăratelor războaie impuse poporului român în acest interval istoric evidențiază cîteva trăsături notabile ale doctrinei militare românești. Între acestea, pe primul plan se situează faptul că efortul militar a fost îndreptat exclusiv în scopuri de apărare, că el a avut constant un caracter nonagresiv, drept și legitim, că țelul lui suprem a fost salvgardarea independenței și integrității pământului străbun. Fie că s-a urmărit eliberarea unor teritorii românești aflate sub ocupație sau dominație străină, fie că s-a dirijat efortul militar în scopul respingerii unei invazii externe, războaiele purtate de români în perioada dată au fost defensive. În același timp aceste războaie de apărare au însemnat prestarea unui efort militar extins la scara întregii societăți. Iar această extensie nu s-a manifestat doar prin mobilizarea potențialului uman în întregimea lui — care a luat forma instituției „oastei celei mari"—, ci și prin spațiul amplu al acțiunilor militare, precum și prin diversitatea formelor și procedeelor de luptă utilizate pentru înfrîngerea invadatorului.

O reflectare a orientării doctrinare exclusiv defensive o constituie modalitatea de amenajare a teritoriului pentru apărare. Construirea sistemului de fortificații a urmărit, în principal, mărirea posibilităților de respingere a agresiunii încă de la fruntarii — prin ridicarea salbei de cetăți ce străjuiau perimetrul pământului românesc — precum și amplificarea șanselor de rezistență cu succes în adîncimea propriului teritoriu, cetățile din interior fiind puncte de sprijin ale efortului de apărare.

Faptele de arme românești animate de această doctrină au impresionat profund conștiința politică europeană. „Vitejia lor este atît de mare — spunea învățatul polon Stanislaw Orzechowski la mijlocul veacului al XVI-lea — încît mereu s-au înfruntat în război cu toate neamurile cu care se învecinează și au ieșit învingători" [23].

Strategia militară românească a epocii a implicat orizonturi politice și geografice largi, caracteristice unei societăți care avea conștiința propriei sale identități și tradiții istorice, aflată într-o permanentă autocunoaștere și înțelegere a unui tot mai vast context internațional. Nicolae Vodă Alexandru a corespondat cu papa de la Avignon, a negociat cu regele Ungariei, cu împăratul bizantin și patriarhul din Constantinopol. Prin participarea unui contingent românesc la războiul bulgaro-sîrb pentru Macedonia și prin marea victorie asupra oastei regale ungare în noiembrie 1330, care-i consacrase independența, Țara Românească se impunea în a doua jumătate a secolului al XIV-lea ca un factor de putere important și distinct în strategia europeană. Prin marele voievod Vladislav și despotul Dobrotiță, gîndirea românească a conceput o strategie

[22] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, p. 79—80.

[23] Cf. *Annales Stanislav Orichovii*, ed. T. Dzialynski, Posnaniae, 1844, p. 124.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dunăreano-balcanică menită să consolideze frontiera sudică a ţărilor române, sprijinind militar ţaratul de Vidin şi Bizanţul împotriva invaziei otomane. În acelaşi timp tendinţele de dominaţie ungară au fost înfrînte în războiul din 1368, exemplu de campanie executată de forţele române pe direcţii interioare.

În timpul expansiunii şi cotropirii osmane în Balcani, politica şi strategia românească dominate de personalitatea proeminentă a lui Mircea cel Bătrîn au căpătat dimensiuni internaţionale, ideea călăuzitoare fiind aceea a coordonării efortului militar antiotoman de la frontiera Dunării de Jos cu al rivalilor anatolieni ai imperiului lui Baiazid al II-lea. Această direcţie de politică externă şi concepţie strategică se vor regăsi în cursul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XV-lea, prezidînd acţiunea românească în vremea lui Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare. Împreună cu o pleiadă de străluciţi colaboratori — administratori, diplomaţi, militari — domnul Moldovei a elaborat şi aplicat o politică externă de largă cuprindere destinată apărării libertăţii şi integrităţii statului românesc est carpatic, a faţadei sale maritime şi a liberului comerţ pontic. Sub măiastra conducere a lui Ştefan cel Mare lupta românilor s-a asociat tuturor acţiunilor militare antiotomane, a fost receptivă la toate planurile de ripostă comună, de cruciadă la nivelul Europei. Evocatoare pentru anvergura strategiei Mol-

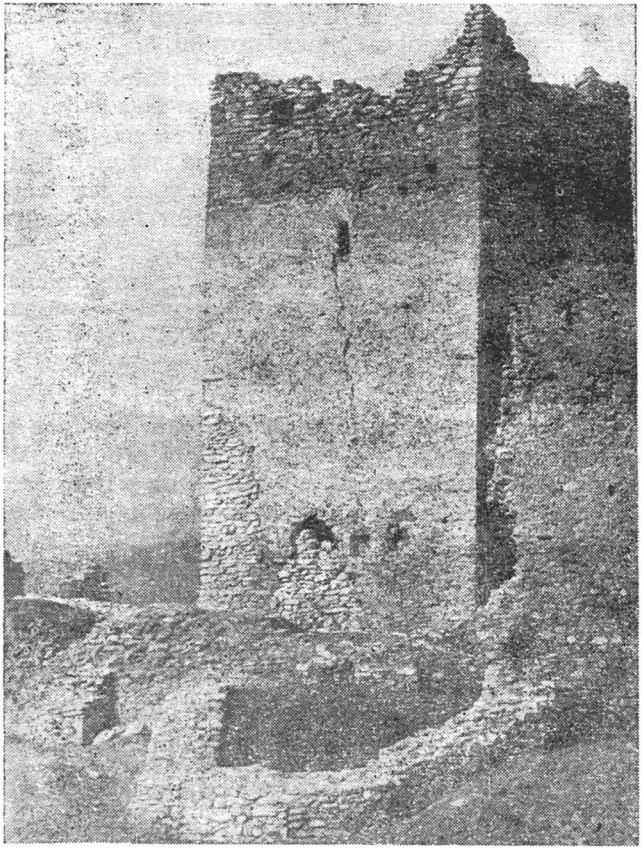

Turnul şi o parte din incinta fortificaţiei de la Mălăieşti, judeţul Hunedoara

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dovei ştefaniene este susţinerea în 1476 la curtea papală de la Roma a alianţei cu Uzun Hasan, begul turcoman din Persia, pentru o decisivă acţiune comună euro-asiatică antiotomană [24].

În acelaşi timp Ştefan cel Mare ţinea să declare la Veneţia şi Roma, şi astfel Europei întregi, că „a pornit războiul cu turcii din propria sa voinţă, fiind domn liber al statului şi poporului său" [25].

Era o declaraţie prin care exprima o mîndră şi legitimă manifestare de independenţă cu atît mai necesară cu cît frontul românesc dunăreano-pontic antiotoman continua să fie ameninţat concomitent de tendinţele expansioniste ale regatelor Ungariei şi Poloniei. Sustrăgîndu-se cu bună ştiinţă confruntării cu Imperiul otoman şi sub acoperirea victoriilor româneşti, Ungaria regelui Matei Corvin şi-a îndreptat la un moment dat forţele, cu obiective expansioniste, spre Europa Centrală. Pentru Polonia, lupta românilor îngăduise rezolvarea conflictului cu teutonii şi deschiderea ieşirii la Marea Baltică. Cu dreptate în bilanţul ce-l făcea în 1477, Ştefan cel Mare releva că „fiind Turcul [sultanul] împiedicat de mine deja de patru ani, multă creştinătate a rămas în pace" [26].

Om de stat şi diplomat de excepţie, maestru al acţiunilor indirecte, chintesenţă a unei veritabile strategii politice, Ştefan cel Mare a negociat cu George Podebrady, regele Boemiei, pentru a contracara agresivitatea Ungariei, şi cu marele cneaz al Moscovei şi apoi cu împăratul Maximilian de Habsburg pentru a descuraja proiectele de dominaţie ale Poloniei. În calculele militare ale domniei Moldovei era cuprinsă, de asemenea, aria nord-pontică pînă la Volga, prevăzîndu-se eventuala utilizare a Hoardei Mari împotriva Hanatului Crimeei, anihilîndu-se în acest chip marele cleşte strategic otomano-tătar.

La o privire de ansamblu, rezultatul strategiei aplicate în epocă de către iluştrii voievozi ai românilor şi materializat în existenţa neştirbită a statelor româneşti a făcut posibilă închiderea pentru mai bine de un secol (1373—1484) a culoarului euro-asiatic al stepei şi păstrarea libertăţii Mării Negre. Printr-o rezistenţă înverşunată la Dunărea de Jos, înaintarea otomană a fost oprită şi expansiunea Porţii a fost, vreme de un secol şi jumătate (1370—1521), limitată ariei balcanice.

În devenirea istorică a poporului român secolele XIV—XVI marchează apogeul societăţii medievale, afirmarea plenară a identităţii statale, reazem al unei civilizaţii originale, cu adînci rădăcini într-un îndelungat trecut. Civilizaţia românească a sorbit mereu, ca dintr-un izvor viu şi nesecat, puterea de a dăinui şi înflori din experienţa măreaţă a vremurilor de glorie ale „oastei celei mari". În clipele de restriştе întreaga ţară a recăpătat încrederea prin faptele glorioase şi amintirea vie a lui Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Neagoe Basarab, Petru Rareş, Radu de la Afumaţi şi marelui Ştefan. De la Cozia, Oltul, Dunărea şi Marea cea Mare apar prin secole străjuite de umbra marelui Mircea, conferind ţării încrederea nestrămutată în libertate şi unitate, după cum ctitoriile lui Alexandru cel Bun şi ale urmaşilor săi dau o aleasă strălucire epocilor lor de domnie. Impozantul castel al Hunedoarei, ca şi modesta casă din cetatea Băii Mari sînt asociate ilustrului căpitan de oşti Iancu, cel care a săvîrşit, pe urmele înaintaşilor şi spre pilda urmaşilor, o primă

[24] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 318—319, 346.
[25] Apendice la N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră*, III.
[26] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 346.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

unitate militară românească în epoca medievală. De la bijuteriile arhitectonice de pe dealurile maramureşene pînă la arhaicele ctitorii medievale ridicate de cnezimea locului din piatra anticelor temple şi cetăţi dacice şi romane din Ţara Haţegului, de aici la salba fortificaţiilor de pe linia Dunării, de pe Nistru şi de pe malul Mării Negre, înălţate sau consolidate la îndemnul şi sub conducerea lui Ştefan cel Mare, de la ctitoriile de excepţie, ca cele de la Argeş, la Putna şi Voroneţ, care ne aduc în prim plan geniul lui Neagoe Basarab şi Ştefan cel Mare, poporul român şi-a dezvoltat pe temeiurile trainice aşezate cu migală din timpuri imemorabile civilizaţia evului de mijloc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The second volume of the treatise "The Military History of the Romanian People" extensively deals with the military phenomenon in the Carpatho-Danubian-Pontic area between the second half of the 14th century and the beginning of the second half of the 16th cent. Written by a wide body of specialists working in historical research institutions, in universities, military institutions of higher education and museums, the present volume relies on the fundamental orientations embodied in the ideologic Programme of the Romanian Communist Party, in the work of President Nicolae Ceauşescu about the Romanian national history and the importance of studying the experience resulted from the Romanian people's past of struggle for independence and unity. Using the precious findings of the national historiographic school and the rich documentation of the epoch (written documents, archaeologic and iconographic vestiges, heraldic marks etc.), the authors tried to releave, for the above mentioned historical period — following the scientific demarches in the first volume published in 1984 — the unity of historical evolution of the Romanian people and of its State organization in the whole area of its formation and habitation. In this scientific demarche all the authors have been guided by the precious goad of Nicolae Ceauşescu, President of Socialist Republic of Romania: "We have a glorious past that represents the precious heritage of our people. We have the duty to rise this valuable heritage onto a higher stage, to enrich it with new material and spiritual achievements, to rise our people, our socialist nation onto new peaks of civilization".

The analysis of the Romanian military factor over the 14th — 16th cent. brings out in bold relief its strong interdependence with the society that generated and individualized it, the whole scientific demarche bearing the mark of this historical reality.

During that historical period the military factor with its most direct expression — the army — distinguished itself among the fundamental components that ensured and characterized our people's evolution within its specific limits.

A reality characteristic to the medieval world on its whole, the prominent role of the military factor in the Romanian society was not determined by a social organization of a militarist type linked to a State policy grounded on conquests and plunders. The presence of the military factor, during those years, on the forestage of the Romanian history was determined by the necessity of finding efficient means to withstand the foreign aggression encroaching upon the integrity of our hearth of formation and habitation, upon the independence of the Romanian people. Compelled to fight for its own survival, in face of complex and almost permanent dangers, the Romanian society improved its military instrument making it ready to fulfil the entrusted missions, building it in conformity with its own availabilities and moulding it according to its ancient traditions.

The Romanian Statehood — of old and constant tradition, going back in history to the centralized and independent Dacian state under Burebista in the 1st cent. BC — established clearly in this stage its objectives thus imprinting all the component structures the suitable form and running.

Besides the Romanian Country Transylvania, the making up, in the 14th century, of the independent feudal states: the Romanian Country Muntenia and the Romanian Country Moldavia ended a period of deep transformations, concurrently having been launched a process that would embrace the entire Carpatho-Danubian-Pontic area, a process aiming at the achievement of the political unity of the Romanian people.

The political unity recorded itself in the historical evolution as a lawful and legitimate objective, historically conditioned by a lot of factors involved in the millennary evolution of our

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

people; the geographical unity of the formation area and living continuity, the ethnic-linguistic identity, the similitude of psychomoral structure, the consciousness of its belonging to the same ethnical community, the strong and uninterrupted political, economic, cultural and military ties etc. In spite of the State pluralism peculiar to that time there was achieved, during all those years, a unity of Romanian political-military action deriving from the deep roots of the ethnic and socio-economic evolution in the Carpatho-Danubian-Pontic area. At the same time, the uninterrupted increasing of the danger of foreign aggressions necessarily imposed the amassing of all Romanian energies in order to give the invaders a decisive and lasting riposte. This striking reality would crystallize a concept of political thought and practical action permanently pursued by the Romanian society and its ruling factors in the entire historical period subject to the analysis. There became evidently that the foreign threat could not be annihilated but under circumstances in which the Romanian Countries were acting as a political-military whole. The great Romanian voivodes correctly perceived this historical imperative and when the foreign threat or aggression were becoming too imminent they always resorted successfully to the concentration of all the Romanian people's forces to defend the integrity and liberty of the ancestors' hearth. The community of political-military action of the Romanians in the Middle Ages was realized consciously, beyond the temporarily separating borders — creating models of subsequent action — when the foreign invasion menaced to liquidate their political identity.

The tendency manifested by the limitrophe expansionist powers to split up and invade the Romanian territory, to annihilate the very State organization of our people recorded as the main disturbing factor for the unfolding of the natural process of achieving the political unity of the Romanian countries. To riposte, in common, to the tendencies manifested by the neighbouring expansionist powers — permanently present — meant the preservation of the State identity of each Romanian country but, above all, meant the keeping up of the Romanian State liberty and individuality on its whole. Thus, this imposed riposte — preponderantly of military nature — indissolubly bound the political unity with the fundamental target of maintaining their own State structures, their *State independence*. The Romanian countries — Nicolae Ceauşescu, President of the Socialist Republic of Romania, pointed out — "born and developed in the struggle against foreign domination, for their union into a strong state able to cope with foreign invasions, to ensure an independent development". Thus, the political unity and independence subordinated to the vital necessity of the Romanian society to be independent, on its own territory, to pregnantly define as a distinct individuality in the international arena.

Adjacently, but in indissoluble connection with the main targets of the Romanian State organization in the Middle Ages there also recorded other targets equally perseveringly pursued: the preservation of *the territorial integrity* threatened by the same foreign pressures, the development of international relations grounded on equality, the ensuring of a fluent socio-economic activity etc.

With these objectives, lawfully determined by the historical evolution, the Romanian State society and organization created and improved the instruments necessary to their reaching. The reign — the supreme power —, the country's council, the administrative-fiscal apparatus, the army and the church represented the pillars of a solid State organization, corresponding to the level of similar organization in the rest of mediaeval Europe.

Among the Romanian State establishments, the military one had a major role. On the one hand because the fundamental objectives pursued required the existence of a strong military instrument able to assure their implementation. On the other hand, because this very achievement stroke — as already mentioned — against permanent foreign menaces, against the expansionist ambitions of the neighbouring powers. Since the adversities were permanent and strong — most often exceeding the Romanian Countries' resources in point of number and means — the military establishment would originally crystallize taking over from a rich and uninterrupted experience gathered by the forefathers what corresponded to the internal and international political and military realities in the 14th — 16th cent. In this original conception with long historical traditions with the Romanians, the military factor was intended to assure — engaging the whole society to the defense effort — the attainment of the supreme objectives of the people and State.

In the 14th — 16th centuries the evolution of the Romanian military factor took place in strong relationship with the international circumstances of that epoch. A peculiar feature was the fact that during all period the Romanian State organization endured the aggression of the neighbouring expansionist powers exerted for many times either through their concerting or taking counsel with each other. In this historical period the political map of the European South-East recorded matchless transformations in other zones of the continent.

The great Mongolian invasion over 1236—1242 conduced to the extension of the empire on the European continent, which empire stretched to the Pacific Ocean. Since the control of the Mongolian empire had been established, in the second half of the 13th century, in the Lower

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Danube basin also, over Serbia and Bulgaria, the Romanian Countries engaged themselves into a massive military effort for the liberation of the Eastern provinces and the consolidation of their Romanian State entity.

The Kingdom of Hungary, the western neighbour of the Romanian countries, exerted, in all that period until its dissapearance (1541) from the political map of Europe, a permanent aggressive tendency against the Romanian countries. The Romanian resistance, successfully crowned in face of often aggressions of mediaeval Hungary, determined the failure of its ambitions and chimerical expansionist plan aiming at getting an "outlet" to the Black Sea.

The Polish State, began its expansion southeastward in the second half of the 14th century. The Kingdom located in the north of the Romanian territory stretched from the Baltic to the Black Sea controlling, in the first half of the 15th century, the Pontic litoral between the Dniester and the Dnieper. So, the presence of a power with interests for the Black Sea was perceived; consequently its tendencies openly manifestated to politically subdue or include the Romanian State, east of the Carpathians thus having a large Pontic opening.

By the end of that 14th century the Ottoman Empire gradually transformed the most part of the European South-East into provinces directly administrated by the Porte's officials. At the same time, it started once with the beginning of the 15th cent. the materialization of the expansionist programme aiming at turning the Black Sea into a "Turkish Lake" and opening the access towards the centre of Europe. After the dissolution of the Balkan states and the setting up of the Porte's power on the Danube line the Romanian Countries became the main political-military obstacle in the way of the Porte's advance.

The opposition in face of the Ottoman expansion engaged the Romanian territories in a hard war unfolded for more a century, which war imposed on the Romanians a great defensive effort of remarkable European importance. Telling is also the fact that the European component of the own defensive war was fully perceived in the Romanian political and military thinking at the time; it was expressed in synthetical formulas comparing Moldavia with a "gateway of the Christendom" or "the wall of Hungary and Poland".

The European historical mission of the Romanian countries at the Lower Danube and the Pontic littoral between the Deliorman and the bank of the Dniester proved its high complexity. The effort for the defense of their own civilization and liberty and for retaining the Ottoman invasion towards the centre of Europe had to be intertwined with a firm resistance against the tendencies of domination in South-East Europe manifested by the kingdoms of Hungary and Poland.

At the beginning of the 15th century unprecedented complications in the strategic context occured in central and south-eastern provinces of Europe. The conquering of Constantinople (May 29, 1453) and the establishment of the Ottoman domination over the Black Sea (1452—1484) created a new European political-military framework. The turning of the Black Sea into an annex of the Ottoman Empire had been facilitated by the subordination of the Tatar Khanate of Crimea to the Porte (1475), conditions having thus been created for the achievement, at any moment, of a wide-scope strategic "pair of tongs", the arms of which were the two Musulman powers in the proximity of the Romanian land. This strategic context was to be added aggravating circumstances once with the trasformation of Hungary into the pashalik of Buda and the Habsburgs' seizing over the western and northern territories of the former kingdom.

Eastwards through Bugeac, directly and with the help of the Khanate of Crimea, south and southwestwards, on the Danube line and from the bridgeheads at Brăila, Giurgiu and Turnu, westwards through the pashalik of Buda, the three Romanian states of Moldova, Muntenia (Wallachia) and Transylvania could be put to the almost concentrical military pressure of the Ottoman empire. And the eastern policy of the Habsburg Empire, that became neighbour with the Romanian territory, showed itself, for the first time as a huge tentaculum directed through the Someş Gate to occupy the entire Transylvania. Poland, the other neighbouring power, had negotiated as early as the 60s of the 15th cent. an agreement with the Ottoman Empire grounded on the convergence of their Pontical interests, one of the main principles of which was the joint pressure exerted upon the Romanian Countries. The Polish-Ottoman agreement, with only some eclipses was valid till Poland would disappear *de facto* as an European political power in the 18th century.

In this new strategic context characteristic to the entire 16th century the Romanian area and the Romanian political organization would be put to a hostile concentric foreign pressure.

On its whole, the Romanian society in the Carpatho-Danubian-Pontic area, unitary in its fundamental socio-political and economic establishments generated a type of military oganization not only very original, but also very similar, sometimes reaching an identity.

The Romanian army would reach the climax of its classic development over the 14th—16th cent. once with the utmost flourishment of the mediaeval society, of its institutional completion. In the military field, on the ground of their ancestors' traditions, of their ancient inheri-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tance, the military establihment intended to assure the attainment of the targets on the Romanian State organization would take the form — institutionalized ever since the 14th cent. — of the "greater army". In case of a foreign army's invasion in the country's territory the entire people had to take part in the military effort to defeat the aggressors.

"The greater army" distinguished itself, over that period also as a fundamental military structure both in Moldavia, Muntenia (Wallachia) and Transylvania. The peasantry was the main social basis of this popular rise to arms. Grounded on the epoch's sources, the simplistic image on the peasantry's participation in the "greater army" sketched in some older works must be modified to its very core. It does not came to bands of footmen, pushing one another on mobilization in the gathering points and fighting in battles as disorganized and undisciplined troops, but to a solid organization of the peasants-soldiers, to a suitable training and equipment ot successfully cope with the exigences of the battlefield.

The methods of mobilization of the "greater army" were scrupulously set down having been envisaged the effectives that certain provinces had to commit to battle as well as their equipment.

The boyars, differentiated by richness or the place in the country's administrative-political hierarchy, actively took part in the army. By statistical data at the mid.-16th century found in *Cronica moldo-polonă* (The Moldavian-Polish Chronicle) it follows that 3,000 boyars and 8,000 country courtiers were embodied in Moldavia's army. In the battle at Războieni, on July 26, 1476 the Prince's *court* counted about some 20,000 fighters. The chronicle writing about the Romanians' losses in that battle tells us about the structure of the "court" made up of the "great boyars", "vitejii cei buni" (heavy cavalry), "hînsarii" (hussars) and the contingents of some towns.

The news on the quantum of the Romanian effectives in various battles, from 10,000 to 40,000 fighters — representing the "small army" and the "greater army" respectively — stand for a documentary support to stating the existence of the "small army" considered a standing military body. By the testimony of a contemporary in the first half of the 16th century Moldavia had an army corps made up of 3,000 soldiers on payment which might be considered the first nucleus of standing army in the modern sense of the word.

In the Romanian Countries on both sides of the Carpathians, the towns were obliged, in their turn, to give military contingents for the army, their quantum depending on their economic importance and privileges they enjoyed. The urban society with their judges, town counsellors and jurymen, with their guilds and corporations organically integrated within the defensive system; the towers of fortresses or parts of precincts had been built, repaired and defended by some categories of townsmen.

So, all the social categories of the Romanian mediaeval society had military duties minutely established thus representing a specific military instrument made up of two big components: the greater army and the small army. The duty to go into military service (training and participation in campaigns) necessarily accompanied the social status of the individual, either peasant, boyar (nobleman) or townsman and was related to the possession of land (in case of the free peasants and boyars) or some fiscal privileges (the case of townspeople). During that historical period there was no social laic category without military obligations, a fact defining the Romanian mediaeval society as an organized community for defensive aims, each structure having exactly set down soldierly duties.

The rise to arms in Muntenia (Wallachia), Transylvania and Moldavia was organized in *steaguri* (bandèria) which were, at the same time, both mobilization "stations" corresponding to the country's territorial structure and the main army corps within the march and combat dispositions. The "steaguri" could be grouped in *pîlcuri* (large tactical units) or in combat lines (echelons).

The concentration place of the army was the *tabăra* (camp) or rarely the "*beleag*". It was in that place that there took place the review (the inspection) — *căutarea* (lustratio), the banners were distributed, the army corps were grouped according to the needs imposed by the military actions or the staff was completed, commanders having been appointed to. On that occasion also there took place training drills pursuing the carrying out of more sophisticated manoeuvres requiring more coordination of the fighters and units in their military actions.

The guard of the Romanian Countries' borders was assured by the border villages that were groupped taking into account the terrain characteristics and the compulsory passing points (passages, fords); the inhabitants of these villages, benefitting by advantageous fiscal regime in return for the duty performed, were called *plăieşi* (mountain inhabitants) în Muntenia (Wallachia) and Transylvania and *străjeri* (the guard) in Moldavia.

One could find easily an obvious similitude of the political and military institutions of the Romanian mediaeval State.

In Muntenia (Wallachia), Moldavia and Transilvania the greater army was under command of the Prince or Voivode. The central and local administration, in a process of gradual

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

improvement also stood for the command structure of the country's army. Within this general framework, the high officials, the boyars and the noblemen had various obligations in conformity with the feudal specific, both in time of peace and in war time, too. *Marele vornic* in Moldavia (equivalent to a Minister for Internal Affairs), *banul* (the Ban) in Wallachia or *căpitanul general* General Military Commander in Transylvania could lead the army either in absence of the Prince or at this order.

Gradually, out of habit, some of the high officials playing an impoitant role in the court ceremonial were to be granted military duties, more exactly, ever since time of peace. So, in Wallachia, *marele spătar* (the High Spatharus) — the bearer of the Prince's sword during official ceremonies — would command the army, the cavalry having been in direct subordination to him. The *pîrcălab* (the fortress' commander) and *portarul de Suceava* (the military commander of Suceava fortress) had similary obligations. Some other high officials could be granted partial or total military command at the Prince's ordei.

In Transylvania, the voivodes were helped by vicevoivodes, counts and actuaries. The Transylvanian central administration was effectively led by vice-voivodes or governors. Transylvania's Voivode was the commander of the country's greater army *(exercitus generalis)*.

In the Romanian mediaeval organization the entire defensive military system was solidly grounded on a network of fortifications, strongholds, towers, fortified churches, towns, villages and churces with precincts.

In structuring the fortification system in the Romanian area there were considered three main directions wherefrom foreign invasions and onslaughts could come. The Danube line near the Iron Gates was defended by the fortresses of Saan, Sînpetru, Guren, Peci, Sviniţa, Stănilăuţi, Drencova, Pojejena, Tricule, Orşova and in its depth by the strongholds of Mehadia, Ilidia, Almaj. The defense of the river was ensured further along the frontier of Muntenia (Wallachia) by the strongholds of Severin, Holăvnic (Turnu Măgurele), Giurgiu, Turtucaia, Dristor, Hîrşova, Brăila, Isaccea, Chilia — Licostomo, going further on the Dobrodjan littoral with the supply places of Ienisala, in the lagoon complex of Razim (Razelm), Gianavarda (south Cape of Midia), Constanţa, Pangalia *(*Mangalia), Caliacra. In the depth of Muntenia's (Walachia) territory, especially for the control of the access ways and mountain passes there were the fortification of Poienari, the complex of Turcia (Bran) — Oraţia, the fortresses of Dîmboviţa, Teleajen, Crăciuna, Tabla Buţii and Breaza.

Reaching its highest improvement in the days of Stephen the Great, the system of fortifications deployed in the eastern regions of the Romanian territory included along the Dniester border the fortresses of Hotin, Soroca, Orhei, Cetatea Albă and Chilia Nouă, The main directions, the sore points of the internal communications were supplied with strongholds, centres (knots) of the resistance network like the Cetatea Nouă near Roman — Sînmedru.

Starting with the first half of the 15th century the building of fortified churches or with precincts would develop thus answering the same imperative of withstanding the danger of the Ottoman invasion. More than 300 village communities between the rivers of Tîrnava and Olt built precincts round the old churches, built up towers or defensive corridors above the choir places (see the Prejmer, Iacobeni, Saschiz and Saroş).

In Moldavia and Muntenia (Walachia) there were built fortified precincts of some monasteries (Moldoviţa, Vintilă Vodă — Buzău) or princely residences (Tîrgşor). Starting with the 14th century numerous border villages were surrounded with moats especially in the Danube valley.

As for the armament one should notice that in the 14th cent. until the first half of the 16th cent. all main sorts of side and fire arms known in Europe at the time were employed in the Romanian Countries.

The offensive side weapons included swords and sabres, lances and pikes, clubs, bludgeons and maces, axes and halberds. The armament for distance throwing (bow and arbalet) was completed with the fire one.

The artillery consisted of: bombards — big and small (sometimes called in internal documents and chronicle "rifles"); falconetes; guns ("rifles"); howitzers ("huşinţe") mortars ("pive"). The portable fire arms included: the hand sclopeta ("scoppecta"); the heavy rifle — "Hackenbüchse" (harquebus with slow match); multiple-barrelled guns ("ribaudequins").

The ammunition employed for the fire arms at the time frequently attested in contemporary sources included stone or lead bullets for the portable arms and stone, pig iron ar glass cannon balls for the artillery pieces. From the mid.-16th cent. there were also employed incendiary and even explosive cannon balls.

The individual defensive arms included armours, pieces for protecting different parts of the body (mail shirts, helmets, casques, breastplates etc.), shields and bucklers.

Archeological evidences, contemporary engraves, frescoes in painted churches, silver covers and coin effigies, tomb stones with bas-reliefs as well as the pieces preserved in museums, inside the country or abroad, stand for so many testimonies of the forms of those weapons.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The armament in the endowment of the autochtonous armies was mostly made in the Romanian countries, between them existing mutual exchanges; it was also imported. Between the 14th — 16th cent. there appeared in the Romanian Countries workshops and master armourers at Sibiu, Braşov, Sighişoara, Bistriţa, Suceava, Iaşi and Tîrgovişte. In the same period the Romanian manufactures produced the gun powder thus having been mostly met the requirements of the defensive wars.

The innovations in the field of military technology on the Romanian territory are obviously illustrated in the manuscriptum found at Sibiu which cumulates the experience and knowledge in the field of combat means — especially on the fire arms — of six generations of armourers starting with the second half of the 14th century till the 16th century. The manuscriptum enumerates the pieces of armament and combat vehicles employed at that time. Highly valuable is that chapter entitled the "Book about pyrotechnical experiences and structures" written by Conrad Haas native of Sibiu. It includes the technical description of the multiples rocket, which is considered the first written mention of the modern rocket.

The 14th - 16th centuries that represented the acme of the Romanian mediaeval society meant, at the same time, the epoch of assertion of the Romanian military thinking, in which field there appeared the first attempts at writting down some concepts. The Romanian military doctrine at the time corresponded to the imperative of the political evolution of the society's natural desire for liberty and peace, the aspirations for economic and cultural flourishment. It recorded objectively, as main coordinate, the defense of the territory and the Romanian sociopolitical organization through the entire people's struggle, thus integrating within a longstanding tradition, more times centuries-old, as old as the soldierly establishment.

During the 14th — 15th. cent. the military policy and feats of arms of the country' and army's heads strikingly attested to the Romanian doctrine of defending the liberty and State integrity through the entire people's struggle. The numberless wars that the Romanian people was forced to wage during that historical period reveal some peculiar traits of this military doctrine. Among them, one must underline, first of all, that the military effort was exclusively directed to defensive targets, that it had a constant non-aggressive character, right and legitimate, that its supreme aim was to safeguard the independence and integrity of the ancestors' land.

Either aiming at liberating some Romanian territories subject to foreign sway or domination, or directing the military potential towards repelling foreign invasions, the wars that the Romanians waged over that period were defensive wars. At the same time, these defensive wars meant a military effort that embraced the entire society. Not only did that global extension mean the mobilization of the human potential on its whole, — under the form of the "greater army" —, but also the ampleness of military actions and the diversity of combat means and proceedings employed for the defeat of the invaders.

The Romanian feats of arms animated by the legitimate doctrine of the homeland's defense profoundly impressed the European political consciousness. "Their bravery was so big — the Polish scholar Stanislaw Orzechowski said at the mid. - 16th century — that they always fought wars with all neighbour peoples but they always won".

Which was the political evolution involving the military factor? Which was the result of two centuries of uninterrupted Romanian military effort for the defence of their own State organization, of the liberty and integrity of their ancestral hearth?

A dominant feature of the political and military evolution of the Romanian countries in the 14th century is the passage from the pluralistic character of the political organization — represented by the great number of "ţări" (lands) headed by their voivodes — to unified feudal states.

The unification of the Romanian Country was achieved in more stages, documentarily attested from the last quarter of the 13th century up to 1388. By 1320 the Principality of the Romanian Country Muntenia (Wallachia) was an international political reality, result of the union of the Romanian voivodeships on the left and right of the Olt river. The de facto independence was won through the decisive victory over the troops commanded by Hungary's king in the war of 1330.

A process of territorial unification unfolded in the same time in the territory between the Danube, the Black Sea, Lom and the northeastern Balkans. It was achieved round Ţara Cărvunei (the Land of Cărvuna), with the capital at Caliacra, led by Despot Dobrotiţă (1348—1386). The union of the two Danubian states was achieved under the reign of Mircea the Old (1386—1418). His official title reflects the result of a historical process: "Mircea, from the God's goodwill, voivode of the Romanian Country (Muntenia), Duke of Făgăraş and Amlaş, count of Severin, Despot of the Lands of Dobrotiţă and ruler of Drîstor".

In the 14th century, the Principality of Transylvania was surrounded by the Romanian Countries of Maramuresh, Chioar and Lăpuş, Codrul Sătmar and Bihor, of the Banat knezdoms and Făgăraş — the Land of the Transylvanian Olt.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The status of the Principality of Transylvania was not influenced by the implantation of the Hungarian ruling political choice in the old Romanian country within the Carpathian arch, massively supported by the Hungarian royalty that would try to fully bind to it the Transylvanian voivode through feudal-vassalage contract. This fact did not alter the independent State character of Transylvania, a Romanian land through ethnic, cultural, politico-economical realities and its close relations with Muntenia (Wallachia) and Moldavia.

East of the Carpathians the process of territorial unification had as main target the fight against the Mongolian domination: the Golden Horde. Its domination was gradually removed through the Romanian liberation struggle, in which Transylvanian and Maramureshan troops would take part after 1344. At last, over 1377—1391 the Moldavian rule finished up the unification of the territory between the Carpathians, the Dniester and the Black Sea. The finishing off of that process is mirrored in the title taken by Roman I in 1392: "the Single Great Ruler, Prince from the God's goodwill, I, Roman the voivode ruling over the Moldavian Country from the mountains to the Sea".

In the last decade of the 14th century, the southern frontier of the Romanian area was the Lower Danube and the Black Sea threatened by the invasion and expansion of the Ottoman Empire. Under the blows dealt by the Sultans' troops, the establshment of the Ottoman domination over the Balkan Peninsula recorded a quick pace and the southern Danubian states disappeared one after another from the political map of Europe.

The Ottoman expansion north of the Danube met from the very beginning the adamant resistance of the Romanian states. A first large-scale war with the Ottoman empire (1394—1397) was marked by the invasion of the troops led by Sultan Baiazid I in Muntenia (Walachia) ended with the victory won by the greater army led by Mircea the Old on May 17,1395 at Argeş.

The confrontation was resumed over 1419—1420 once with the big campaign led by Sultan Mahommed I. The Prince of Muntenia (Wallachia) Michael I 1418—1420) and Dan II (1420—1432) in cooperation with the Banat and Transylvanian troops led the Romanian troops during the long anti-Ottoman war of 1419—1428. After a short period of armistice (1428—1431) the war was resumed in 1431, the Ottoman offensives temporarily ending with piercing the Danube line (1432, 1438).

The organization of the defense through the co-ordination of the three Romanian Countries' military potential was achieved under those difficult circumstances by Iancu, the son of Voicu from Hunedoara, Transylvania's Governor and supreme commander of Hungary and Transylvania (1441—1456) who was called by Nicolae Iorga "the crusader of Romanian blood". In a first stage (1441—1442) the Danubian frontier was restored (the battles near Sibiu and Ialomiţa — March, September 1442), the theatre of military actions having thus moved south of the river, — in the Balkan possessions of the Ottoman Empire. The second stage of the Romanian military effort led by Iancu of Hunedoara pursued to clear the Balkan Peninsula from the Ottoman forces, to get the Ottoman Empire out of Europe. Wide-scope military operations would be subordinated to that target of continental importance: "the long campaign" to the heart of the Balkans at Zlatiţa, October 1443; the crusade at Varna — September—October 1444; the campaign on Morava, the battle at Kossovopolje — September—October 1448. The last stage of anti-Ottoman resistance under Iancu de Hunedoara ended with the victory won at Kruševać (August 1454) in the heroic and victorious defense of Belgrade (July—August 1456) in face of all forces led by Sultan Mahommed II.

After the death of Iancu de Hunedoara (August 11, 1456), the defence of the Lower Danube and the Romanian Pontical lands against the Ottoman expansion was the work of Muntenia's (Wallachia) army led by Vlad the Impaler (1448, 1456—1462, 1476) and of Moldavia's forces under voivode Stephen the Great (1457—1504) supported by the Principality of Transylvania.

The war waged by Vlad the Impaler in 1461—1462 against the Ottoman empire could not modify the status of Muntenia (Wallachia) a state indebted to the Porte to pay off the peace through the payment of an annual tribute, but the campaign of the Ottoman army under the personal leadership of Mahommed II (June—July 1462) was an unquestionable military failure.

Confronted with the Ottoman policy of dominations over the entire Black Sea basin Moldavia waged a long war (1473—1486) with the Empire of the Sublime Porte, Stephen the Great taking into his military actions both Transylvanian and Muntenian (Wallachian) troops. The victory at Podul Înalt—Vaslui (January 10—12,1475) won by the army led by Stephen the Great against the troops led by Suleyman, the Beglerbeg of Rumelia, the support of the resistance put by the Principality of Mangup in Crimea (June—December 1475); the failure of the personal campaign of Sultan Mahommed II in Moldavia (June—August 1476); the successful Moldo-Transylvanian campaigns for restoring the defense along the Danubian frontier of Muntenia (Wallachia) (October—November 1476, the summer of 1481) marked the stage of the Romanian military preponderance in that war.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Under the impact of the huge strategic Ottoman-Tatar pressure led by Sultan Baiazid II himself, the ports — fortresses of Chilia and Cetatea Albă, the last free outlets of the European trade to the Black Sea and Orient were snatched away from Moldavia's rule (July—August 1484).

The unceasing fights carried out by the Romanian Countries against the Porte's aggression decisively influenced the settlement of all the Romanians' relations in their State and political formations with the Ottoman empire. Synthetically expressing the nature of the Romanian Countries' relations with the Ottoman Porte, the famous Italian political thinker Filippo Buonacorsi Callimachus pointed out in 1490: "the Wallachians after had repelled its arms and attempts (of the Porte — *a.n.*) came to an understanding with it not as vanquished, but as vanquishers".

The European diplomacy at that time perceived the political settlement of the longstanding Romanian-Ottoman war through *treaties negotiated on military positions favourable to the Romanians.* Thus the status of the Romanian Countries was settled in the spirit of the European international relations through the treaties with the Ottoman Empire that guaranteed the integrity of their internal establishments, the property of the inhabitants and almost full political liberty. Corresponding to the norms of the Ottoman right this status grounded on granting an *adhname.* This was an unilateral act, worked down by the Ottoman Office whereby the Sultan engaged himself to respect the bilateral conditions negotiated and granted, generally, in turn for a tribute (harağ). In the European mediaeval and modern terminology this privileged Ottoman document was assimilated to the *capitulații* (Capitulations). The *special political relations* of the Romanian Countries with the Ottoman Empire were the result of the longstanding struggle waged by the Romanian people for safeguarding its own ethnic and political being, an heroic effort unfolded with the price of numberless sacrifices.

The general evolution of the Romanian-Ottoman relations reached a qualitatively new stage in the first half of the 16th century. The Ottoman expansion at the Lower and Mid-Danube would be resumed after 1520 under the direct leadership of Sultan Suleyman Kanuni, (Muntenia (Wallachia) under the rule of Radu of Afumați (1522—1529) having been the first in the way of the Ottoman invasion (1521—1524). The result of that resistance successfully crowned was the preservation of the Romanian Countries' internal liberty, the unification of the international status of Transylvania, Moldavia and Muntenia (Wallachia). The turning of the Principality of Transylvania into an autonomous principality tributary to the Ottoman Porte took place in more stages over 1526 and 1541. The abolishment, by the Principality of Transylvania, of the feudal-vassalage relations linking the voivode to the Hungarian king had started ever since the second half of the 15th cent. once with the proclamation of the Transylvanian Kingdom in 1467.

Although momentarily quelled the movement kept up developing reachings its climax with the decision of voivode of Transylvania, Ioan Zapolya, not to take part in the battle at Mohacs (1526) which marked Hungaria's disappearance from the political map of Europe. Historically, this decision not only did record the position of complete distinct state of Transylvania and Hungary strictly individualized on international arena, but also the precarious character (in the core with symbolic character without a realistic contents) of the feudo-vassalage ties between the leaders of the two states.

In the context of the new Ottoman ofensive the political-military unity of the Romanian Countries impetuously reasserted bearing the stamp of the remarkable personality of Petru Rareș. His political-military actions grounded on the idea of restoring "the Dacian bloc" would be a prelude to the big unifying action of Michael the Brave.

Following a large-scale political and military effort unfolded for two centuries, Transylvania, Moldavia and Muntenia (Wallachia) saved their political existence continuing to play an active role on the continent, especially in the south-eastern area. More important from historical point of view is this result of the Romanian political-military effort so as the Romanian states were the only ones in South-East and Central Europe which preserved their political being withstanding the Porte's expansion not being included into the Ottoman Empire.

The union of the Romanian states into a centralized feudal state was imperiously required by the new international developments. The dangerous neighbourhood of the three big powers at the time — the Ottoman and Habsburg Empires and Poland — required the concentration of all the Romanian energies, their adequate guiding from a single political centre with the aim of safeguarding the very Romanian State and ethnical being. This dynamizing factor — extant in fact in the previous period also — would be added the energetic stimulus of a real national consciousness, resultant of the gradual accummulations from the past centuries for which "restitutio Daciae", the making of mediaeval Romania would unavoidably turn the ideal into a real fact. During the reign of Prince Michael the Brave (1593—1601) the mediaeval Romania was achieved having thus been written down the most glorious chapter of the Romanian mediaeval history.

Traducerea: *Georgeta Blaj*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le deuxième volume de l'ouvrage *Istoria militară a poporului român* (L'histoire militaire du peuple roumain) est une ample analyse du phénomène militaire dans l'espace carpato-danubiano-pontique dans l'intervalle compris entre la seconde moitié du XIVe siècle et le début de la seconde moitié du XVIe. Elaboré par un vaste collectif de spécialistes appartenant à des institutions de recherche de branche, universités, institutions militaires d'enseignement supérieur et musées, le volume a pour base les orientations fondamentales contenues par le programme idéologique du Parti Communiste Roumain, par l'œuvre du président de la Roumanie, Nicolae Ceaușescu, concernant l'histoire nationale et l'importance de l'étude de l'expérience du passé de lutte de notre peuple pour l'indépendance et l'unité. En utilisant les précieux acquis de l'école historiographique nationale et la riche documentation de l'époque (documents écrits, vestiges archéologiques, iconographiques, signes héraldiques etc.), les auteurs se sont appliqués à faire ressortir de l'intervalle historique susmentionné — tout en continuant la démarche scientifique faite pour le premier volume de l'ouvrage publié en 1984 — l'unité de l'évolution historique du peuple roumain et de son organisation étatique dans la totalité de son espace de formation et de vie. Dans cette entreprise scientifique l'entier collectif d'auteurs s'est conduit d'après la précieuse impulsion émanant du secrétaire général du Parti Communiste Roumain, le président de la Roumanie, Nicolae Ceaușescu: «Nous avons un passé glorieux qui représente l'héritage le plus précieux de notre peuple. Il est de notre devoir de l'élever à un degré supérieur et d'enrichir ce précieux héritage par de nouveaux acquis matériels et spirituels, d'élever vers de nouveaux sommets de civilisation le peuple, notre nation socialiste ».

L'analyse de l'élément militaire roumain aux XIVe—XVIe siècles met en évidence son étroite interdépendance avec la société qui l'a engendré et lui a donné une individualité distincte, et l'entière démarche scientifique est faite sous le signe de cette réalité historique.

Dans cet intervalle historique le facteur militaire, avec son expression la plus directe — l'armée —, s'est distingué parmi les composantes fondamentales qui ont assuré et caractérisé l'évolution de notre peuple dans son cadre spécifique. Au plan général du monde médiéval une réalité caractéristique est que le rôle proéminent du facteur militaire dans la société roumaine n'a pas été déterminé par une organisation sociale du type militariste, associée à une politique de l'Etat fondée sur des conquêtes et pillage. La propulsion de l'élément militaire à cette époque-là sur l'avant-scène de l'histoire roumaine a été déterminée par la nécessité de trouver le moyen efficient qu'on devait opposer à l'agression étrangère, qui menaçait l'intégrité de l'espace de formation et de vie, l'indépendance du peuple roumain. Astreinte, en présence de multiples et à peu près permanents dangers, à lutter pour sa propre survie, la société roumaine a perfectionné son instrument militaire, en le faisant apte à remplir les missions confiées, en le construisant en foction de ses disponibilités et en le modelant d'après la tradition remontant aux temps les plus reculés.

L'organisation étatique roumaine — d'ancienne et constante tradition, dont les racines remontaient dans le passé jusqu'à l'Etat dace centralisé et indépendant conduit par Burébista au Ier siècle av.n.è., — avait fixé à cette époque-là d'une manière exacte ses objectifs, tout en imprimant, par conséquent, à toutes les structures composantes la forme et le fonctionnement adéquats.

La formation au XIVe siècle des Etats féodaux roumains indépendants, le Pays Roumain de Munténie et le Pays Roumain de Moldavie, au côté du Pays Roumain de Transylvanie, achevait une étape de profondes transformations; elle déclenchait en même temps un vaste rocessus sur

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

l'échelle de l'entier espace carpato-danubiano-pontique dont le but final était l'accomplissement de l'unité politique du peuple roumain.

L'unité politique s'est inscrite sur la ligne ascendante de l'évolution historique comme un objectif immanquable et légitime, conditionné historiquement par une multitude de facteurs impliqués dans le développement millénaire du peuple roumain: l'unité géographique de l'aire de formation et la continuité de vie; l'identité ethnique et linguistique; la similitude du caractère psycho-moral; la conscience de l'appartenance à la même communauté ethnique; les étroits et ininterrompus liens politiques, économiques, culturels et militaires etc. En dépit de la pluralité étatique, spécifique à l'époque, on a réalisé dans toute cette période une unité d'action politique et militaire roumaine qui découlait des ressorts profonds de l'évolution ethnique et socio-économique dans l'espace carpato-danubiano-pontique. En même temps, l'accroissement ininterrompu de la menace d'agression étrangère a imposé, nécessairement, la concentration de toutes les énergies roumaines afin de donner une riposte ferme et durable aux envahisseurs. Cette réalité évidente allait cristalliser un concept de pensée politique et d'action pratique, qui se trouvera toujours à la base des actions de la société roumaine et de ses dirigeants pendant l'entière période historique analysée. Il est devenu évident qu'on ne saurait annihiler la menace de l'extérieur que dans les conditions où les pays roumains agissaient comme un tout politique et militaire. Les grands voïvodes roumains ont saisi correctement cet impératif historique et toutes les fois que le danger ou l'agression étrangère devenaient accablants ils ont fait recours avec succès à la levée de toutes les forces du peuple roumain pour la défense de l'intégrité et de la liberté du sol ancestral. L'unité d'action politique et militaire des Roumains a été réalisée au Moyen Age, en dépit des frontières qui les séparaient temporairement, d'une manière consciente — ils ont créé à cet effet des modèles d'action ultérieure —, aux moments où l'invasion étrangère a menacé d'anéantir leur identité politique.

La tendance des puissances expansionnistes limitrophes de scinder et d'occuper le territoire roumain, d'annihiler l'organisation étatique même du peuple roumain s'est inscrite comme le principal facteur perturbateur dans l'évolution du processus naturel de l'accomplissement de l'unité politique des pays roumains. Riposter de concert aux tendances des puissances expansionnistes voisines — toujours présentes — c'était maintenir l'identité étatique de chaque Etat roumain, mais, par-dessus tout, c'était maintenir la liberté et l'individualité étatique roumaine dans son ensemble. Aussi cette riposte imposée — principalement de nature militaire — liait-elle d'une manière indissoluble l'unité politique à l'objectif fondamental, celui de conserver les propres structures étatiques, *l'indépendance de l'Etat*. Les principautés roumaines — montre le président de la République Socialiste de Roumanie Nicolae Ceaușescu — « sont nées et se sont développées dans la lutte contre la domination étrangère, pour l'union en un Etat puissant, à même de faire face aux invasions étrangères, de s'assurer un développement indépendant ».

L'unité et l'indépendance politiques répondaient donc à une nécessité vitale de la société roumaine d'être elle-même, sur son propre territoire, de s'imposer d'une manière pregnante comme individualité distincte sur la scène du monde.

Dans une direction contigue, mais en une indissoluble connexion avec les buts essentiels de la conduite étatique roumaine au Moyen Age, s'est dessinée également une série d'autres objectifs, poursuivis avec la même persévérance: le maintien de *l'intégrité territoriale*, menacée à cause de mêmes pressions de l'extérieur, *le développement des relations internationales fondées sur l'égalité, la continuité sans perturbations de l'activité socio-économique* etc.

Ces objectifs fixés, qui étaient nécessairement déterminés par l'évolution historique, la société et la conduite étatique roumaines se sont également préoccupées de la création et du perfectionnement des instruments nécessaires à leur réalisation. Le prince — en tant qu'organe du pouvoir suprême —, l'assemblée délibérante nationale, les rouages administratif et fiscal, l'armée et l'Eglise ont représenté l'armature d'une organisation étatique solide, à l'hauteur du niveau des organisations similaires dans le reste de l'Europe médiévale.

Parmi les institutions de la structure étatique roumaine l'institution militaire jouait un rôle important. D'une part, parce que les objectifs fondamentaux poursuivis exigeaient l'existence d'un fort instrument militaire, en mesure d'assurer leur accomplissement, et de l'autre, parce que cet accomplissement, lui-même, était entravé — comme nous venons de le montrer ci-dessus — par des menaces étrangères permanentes, par les velléités expansionnistes des puissances voisines. Et, parce que les hostilités étaient permanentes et fortes — en dépassant le plus souvent les ressources des principautés roumaines quant à leurs nombre et moyens — l'institution militaire s'est cristallisée d'une manière originale, en empruntant des acquis essentiels d'une riche expérience, accumulée sans répit par les prédécesseurs, ce qui convenait aux réalités politiques et militaires internes et internationales des XIVe—XVIe siècles. Dans cette conception originale et d'une tradition historique de longue durée chez les Roumains, l'élément militaire était destiné à assurer — en engageant l'entière société dans l'effort de défense — l'accomplissement des objectifs suprêmes de la nation et de l'Etat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aux XIVe—XVIe siècles l'évolution du facteur militaire roumain a eu lieu en étroite connexion avec les circonstances internationales de l'époque. Un trait caractéristique de première importance en a été le fait que dans l'entier intervalle concerné l'existence étatique roumaine a eu à subir l'agression des puissances expansionnistes voisines qu'elles ont souvent tramée en se concertant. Dans cette période historique la carte politique du Sud-Est européen a connu des transformations sans égal dans n'importe quelle autre région du continent.

La grande invasion mongole en Europe des années 1236—1242 avait amené l'extension de l'empire mongol qui s'étendait jusqu'à l'océan Pacifique. Vu que le contrôle de l'empire mongol s'est établi dans la seconde moitié du XIIIe siècle aussi dans le bassin du Bas-Danube, jusqu'en Serbie et Bulgarie, les pays roumains se sont engagés dans un massif effort militaire pour la libération des régions orientales, pour leur consolidation étatique.

Le voisin de l'Ouest des principautés roumaines, le Royaume de la Hongrie, a manifesté dans toute cette période, jusqu'à sa disparition (en 1541) de la carte politique de l'Europe, une permanente tendance agressive contre les pays roumains. La résistance roumaine couronnée de succès aux multiples agressions de la Hongrie médiévale a déterminé l'échec de l'ambitieux et chimérique projet expansionniste de cette dernière, qui se proposait de conquérir une «issue» dans la mer Noire.

L'Etat polonais a commencé dans la seconde moitié du XIVe siècle l'expansion vers le Sud-Est. Le royaume avoisinant au Nord l'espace roumain a réussi à s'étendre depuis la mer Baltique jusqu'à la mer Noire, en contrôlant dans la première moitié du XVe siècle le littoral pontique entre le Dniester et le Dniéper. Aussi dans la partie septentrionale du sol roumain s'est-elle faite ressentir la présence d'une puissance intéressée à avoir le contrôle de l'accès à la mer Noire et, par conséquent, manifestant ouvertement la tendance d'assujetir politiquement ou d'englober l'Etat roumain est-carpatique, possesseur d'une large ouverture pontique.

Vers la fin du XIVe siècle l'Empire ottoman a progressivement transformé en provinces, administrées directement par des fonctionnaires de la Porte, la plupart du Sud-Est européen. Il s'est également lancé, depuis la première moitié du XVe siècle dans l'accomplissement de son programme expansionniste qui envisageait la transformation de la mer Noire en un « lac turc » et l'ouverture de la voie vers le cœur de l'Europe. Après la disparition des Etats balkaniques et l'insallation du pouvoir de la Porte sur la ligne du Danube, les pays roumains deviennent le principal obstacle politique et militaire dans la voie de la progression de la Porte.

L'opposition à l'expansion ottomane avait engagé les énergies roumaines dans une guerre difficile, qui s'est prolongée pendant plus d'un siècle, et qui a obligé les Roumains de faire un effort de défense remarquable, d'une grande importance pour l'Europe. Significatif est le fait que dans la pensée politique et militaire roumaine de l'époque la composante européenne de la guerre de défense des Roumains a été parfaitement saisie et exprimée par des formulations synthétiques qui équivalaient la Moldavie, par exemple, à une « porte de la Chrétienté » ou au « rempart de la Hongrie et de la Pologne ».

La mission historique européenne des principautés roumaines au Bas-Danube et sur le littoral pontique, entre Déliorman et le liman du Dniester, s'est avérée d'une complexité extrême. Il a fallu associer l'effort fourni pour la défense de la civilisation et de la liberté propres ainsi que pour enrayer l'invasion ottomane en l'Europe centrale à une résistance énergique aux tendances de domination des royaumes de la Hongrie et de la Pologne dans le Sud-Est du continent.

Au début du XVIe siècle une aggravation sans précédent de la conjoncture stratégique est intervenue dans le centre et le Sud-Est de l'Europe. La conquête de Constantinople (le 29 mai 1453) et l'établissement de la domination ottomane sur la mer Noire (1452—1484) avaient créé une nouvelle situation politique et militaire européenne. La transformation de la mer Noire en une annexe de l'Empire ottoman avait été facilitée aussi par la subordination du Khanat tartare de la Crimée à la Porte (1475), en étant ainsi créées les conditions pour la réalisation à tout coup d'une « tenaille » stratégique d'envergure, dont les mâchoires étaient représentées par les deux puissances musulmanes avoisinant la terre roumaine. Une circonstance aggravante est venue s'ajouter à ce contexte stratégique au moment où la Hongrie a été transformée en pachalik de Buda, tandis que les régions occidentales et septentrionales de l'ancien royaume ont été occupées par les Habsbourg.

A l'Est, directement par la plaine de Boudjak ou par l'entremise du Khan et de la Crimée, au Sud et au Sud-Est, depuis la ligne du Danube et les têtes de pont de Brăila, de Giurgiu, de Turnu, à l'Ouest, par le pachalik de Buda, les trois Etats roumains, la Moldavie, la Munténie (Valachie) et la Transylvanie, pouvaient être soumis à la pression militaire à peu près concentrique de l'Empire ottoman, tandis que la politique orientale de l'Empire des Habsbourg, devenu voisin de l'espace roumain, s'est dessinée dès ce moment, pour la première fois, comme un immense tentacule dirigé par la vallée du Someş pour occuper la Transylvanie entière. La Pologne, l'autre puissance voisine, avait négocié, depuis même les années '60 du XVe siècle, un accord avec l'Empire ottoman fondé sur la similitude de leurs intérêts pontiques, dont l'un des principes essentiels

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

était la pression concertée sur les pays roumains. L'entente ottomano-polonaise a fonctionné, excepté quelques éclipses, jusqu'à ce que la Pologne a disparu de facto comme puissance politique de l'Europe, au XVIIIe siècle.

Dans ce nouveau contexte stratégique, caractéristique pour le XVIe siècle, l'espace roumain et l'organisation politique roumaine ont été soumis à une pression étrangère hostile et concentrique.

Dans son ensemble, la société roumaine de l'espace carpato-danubiano-pontique, unitaire dans ses structures fondamentales socio-politiques et économiques, y a produit un type d'organisation militaire qui n'était pas seulement originale, mais aussi semblable, parfois jusqu'à l'identité.

L'armée roumaine a connu l'apogée de son développement classique aux XIVe—XVIe siècles, en même temps avec le plein épanouissement de la société médiévale, avec le parachèvement de ses institutions. Dans le domaine militaire, sur la base d'une tradition datant depuis longtemps, de l'héritage antique, l'instrument militaire, destiné à assurer l'accomplissement des objectifs de l'ensemble étatique roumain, a emprunté la forme — avec statut d'institution dès le XIVe siècle — de « la grande armée » (levée des masses). En cas d'invasion du territoire du pays par une armée étrangère entrait en vigueur l'obligation généralisée du peuple tout entier de participer à l'effort militaire afin d'écraser les agresseurs.

« La grande armée » se présente dans cet intervalle comme la structure militaire fondamentale aussi bien dans le Pays Roumain de Munténie (Valachie) qu'en Moldavie et en Transylvanie. La principale base sociale de la levée populaire aux armes a été la paysannerie. En faisant ressortir la valeur des sources de l'époque, il faut modifier fondamentalement l'image simpliste de la participation de la paysannerie à « la grande armée » ébauchée dans certains ouvrages parus auparavant. Il ne s'agit pas des masses de fantassins qui se bousculaient lors de la mobilisation pour rejoindre les places de rassemblement et qui se battaient pendant les combats comme une troupe désorganisée et indisciplinée; il s'agit d'une organisation bien mise au point des soldats-paysans, dont l'instruction militaire, la préparation et l'équipement d'armement étaient adéquats à la nécessité de faire face avec succès aux exigences du champ de bataille.

Les modalités de mobiliser « la grande armée » étaient fixées rigoureusement, en en étant établis les effectifs que les diverses régions étaient tenues de fournir, ainsi que l'armement nécessaire à leur équipement.

Les boyards, qui se différenciaient d'après leur fortune ou d'après leur rôle et la place dans la hiérarchie administrative et politique du pays, participaient effectivement à l'effort de l'armée. Conformément à une statistique du milieu du XVIe siècle insérée dans la *Chronique moldo-polonaise*, il résulte que dans l'armée de la Moldavie venaient combattre 3 000 boyards et 8 000 « curteni de țară » /catégorie de petits boyards ayant des obligations militaires/. Dans la bataille de Războieni du 26 juillet 1476 *la cour* du prince (il s'agit des gens d'armes du prince) comptait quelques 20 000 combattants. La chronique qui fait mention des pertes subies par les Roumains dans cette bataille présente la composition de « la cour », dans laquelle il y avait « les grands boyards », « vitejii cei buni » (formant la cavalerie lourde), « hînsarii » (les hussards) et les contingents de certaines villes.

Les renseignements concernant le total des effectifs roumains qui ont combattu dans diverses batailles, compris entre 10 000 et 40 000 combattants — le premier chiffre considéré comme celui de la « petite armée » (gens d'armes de l'entourage du prince, sa cour et son appareil administratif-militaire et les troupes se trouvant sous les bannières des boyards formées de leurs « familiers » et gens de service) et le second comme celui de la « grande armée » (l'arrière-ban, comme nous venons de le montrer ci-dessus) — constituent le support documentaire qui permet affirmer que « la petite armée » était un organisme militaire permanent. Selon le témoignage d'un contemporain, dans la première moitié du XVIe siècle le prince de la Moldavie avait un corps d'armée formé de 3 000 militaires payés, qu'on peut considérer comme le premier noyau d'armée permanente dans le sens moderne.

Dans les pays roumains des deux versants des Carpates, les villes, elles aussi, étaient tenues de fournir à l'armée des contingents militaires, dont l'effectif variait selon leur importance économique et les privilèges qu'on leur a octroyés. La société citadine avec ses juges, conseillers communaux, assises, avec ses corps de métier ou corporations s'encadrait d'une manière organique dans le système défensif, les tours ou parties d'enceinte des places-fortes étant construites, entretenues et défendues par certaines catégories de citadins.

Toutes les catégories sociales de la société médiévale roumaine avaient, donc, des obligations militaires réglementées avec précision, ce qui contribuait à l'édification d'un instrument militaire spécifique, formé de deux grandes composantes: « La grande armée » et « la petite armée ». L'obligation de prêter le service militaire (instruction et participation à la campagne) accompagnait nécessairement le statut social de l'individu, soit-il paysan, boyard (noble) ou citadin, et se differenciait d'après la possession de terres (dans le cas de la paysannerie non asservie et des boyards) ou d'après certains privilèges fiscaux (le cas de la population citadine). Dans cet inter-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

valle historique il n'y a pas eu des classes ou catégories sociales laïques exemptes d'obligation militaires, ce qui définit la société médiévale roumaine comme une communauté organisée pour la défense, chaque structure ayant des attributions militaires bien réglementées.

La levée aux armes en Munténie (Valachie), en Transylvanie et en Moldavie se faisait par *bannières*, qui étaient, en même temps, des « circonscriptions » de mobilisation, adéquates à la structure territoriale du pays, ainsi que les principaux corps d'armée dans le cadre des dispositifs de marche et de combat. Les bannières pouvaient être groupées par « pîlcuri » (groupes) ou lignes de bataille (échelons).

L'endroit de concentration de l'armée était désigné par le nom de *tabără* (camp) ou, plus rarement, *beleag*. Ici avait lieu la revue de l'armée — *căutarea* (lustratio) —, on y distribuait des drapeaux, on y groupait les corps de troupe en fonction des nécessités des actions militaires et on y complétait l'encadremenet par la nomination de chefs. De même, il est à supposer qu'à cette occasion avaient lieu des exercices d'instruction de la troupe aux fins de l'exécution de manoeuvres plus compliquées, qui exigeaient un degré accru de coordination des combats ou des unités.

La garde des frontières dans les pays roumains était assurée par les villages frontaliers, groupés en fonction des particularités du terrain et des points obligés de passage (pas, gués): leurs habitants, bénéficiaires d'un régime fiscal privilégié qu'on leur accordait pour ce service, étaient dénommés *plăiași* (habitants des montagnes) en Munténie (Valachie) et en Transylvanie et *străjeri* (gardes) en Moldavie.

On peut constater un parallélisme entre les institutions politiques et militaires des Etats roumains médiévaux.

En Munténie (Valachie), en Moldavie et en Transylvanie à la tête de la « grande armée » se trouvait le grand voïvode. L'administration centrale et locale, qui connaissait un processus de perfectionnement progressif, était en même temps la structure qui exerçait la conduite de l'armée du pays. Dans ce cadre général, les dignitaires, boyards et nobles, avaient des attributions variées, selon la coutume spécifique féodale, aussi bien en temps de paix que pendant la guerre. *Marele vornic* (boyard chargé de l'administration suprême) en Moldavie, *banul* (le gouverneur) en Munténie (Valachie) et *căpitanul general* (le commandant en chef de l'armée) en Transylvanie pouvaient conduire l'armée en l'absence ou par le mandat du prince régnant.

D'habitude, quelques-uns des dignitaires ayant un rôle à jouer dans le cérémonial de la Cour sont peu à peu parvenus à exercer des fonctions militaires plus précises, qu'on leur attribuait dès le temps de paix. Aussi en Munténie (Valachie) le grand *spătar* — porte-épée du prince régnant pendant les cérémonies officielles — parvint-il à conduire l'armée, la cavalerie lui étant directement subordonnée. Le commandant et le prévôt de la forteresse de Suceava en Moldavie avaient des attributions similaires. Autres dignitaires de l'Etat pouvaient être investis par le prince régnant du commandement de l'armée partiel ou total.

En Transylvanie les voïvodes étaient secondés par des vice-voïvodes, comtes, notaires (secrétaires). L'administration centrale en Transylvanie était gouvernée effectivement par les vice-voïvodes ou les gouverneurs. Le voïvode de la Transylvanie était le commandant en chef de « la grande armée » du pays *(exercitus generalis)*.

Dans l'organisation médiévale roumaine l'entier système militaire de défense reposait solidement sur un réseau de fortifications, forteresses, tours, églises fortifiées, villes, villages et églises avec enceinte. A la création du système de fortifications dans l'espace roumain on a pris en considération les trois directions principales d'où se profilaient, en général, les invasions et les attaques étrangères. La ligne du Danube était protégée dans la zone de son rétrécissement par les forteresses de Saan, de Sînpetru, de Guren, de Peci, de Sviniţa, de Stănilăuţi, de Drencova, de Pojejena, de Tricule, d'Orşova, et dans la profondeur de la zone par les foteresses de Mehadia, d'Ilidia, d'Almăj. La défense du fleuve continuait au long de la frontière de la Munténie (Valachie) par les forteresses de Severin, de Holăvnic (aujourd'hui — Turnu Măgurele), de Giurgiu, de Tourtoukaï, de Durostorum, de Hîrşova, de Brăila, d'Isaccea, de Kilia-Licostomo pour continuer sur le littoral dobroudjéen par les escales fortifiées d'Ienisala, dans le complexe lagunaire de Razim (Razelm), de Gianovarda (au Sud du cap de Midia), de Constanţa, de Pangalia (Mangalia), de Caliacra. Dans la profondeur du territoire de la Munténie (Valachie), surtout pour avoir le contrôle des voies d'accès et des cols dans la région montagneuse, il y avait la fortification de Poienari, l'ensemble de Turciu (Bran) — Oraţia, les forteresses de Dîmboviţa, de Teleajen, de Crăciuna, de Tabla Buţii, de Breaza.

Le système de fortifications à l'extrémité de l'Est de l'espace roumain parachevé à l'époque d'Etienne le Grand comptait sur la frontière du Dniester les forteresses de Hotin, de Soroca, d'Orhei, de Cetatea Albă, et de Kilia Nouă. Les principales directions, les points névralgiques des communications internes ont été assurés par des forteresses, noeuds du réseau de la résistance, comme l'avait été, par exemple, Cetatea Nouă, à Roman — Sînmedru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le long des directions de pénétration partant de la Vallée de la Theiss, dans le voïvodat de la Transylvanie la défense était assurée par les forteresses de Timişoara, de Lugoj, de Deva, d'Arad, de Lipova, d'Ineu, d'Oradea, d'Ardud, de Chioar, de Satu Mare, de Hust.

Depuis la première moitié du XVe siècle la construction des églises fortifiées ou avec enceintes s'est étendue sous le même impératif d'une riposte efficace au danger présenté par l'invasion ottomane. Plus de 300 communautés villageoises entre les rivières Tîrnava et Olt ont bâti des enceintes autour des églises déjà construites, ont élevé des tours ou des galeries de défense au-dessus de leurs nefs ou choeurs (Prejmer, Iacobeni, Saschiz, Saroş).

En Moldavie et en Munténie (Valachie) on a bâti des enceintes fortifiées à quelques monastères (de Moldaviţa, de Vintilă Vodă-Buzău) ou bien aux résidences princières (Tîrgşor). Dès la fin du XIVe siècle un grand nombre de villages frontaliers, eux aussi, se sont entourés de fossés, surtout le long de la Vallée du Danube.

Quant à l'armement, il mérite de remarquer le fait qu'au XIVe siècle et jusqu'à la première moitié du XVIe, dans les principautés roumaines on utilisait tous les types principaux d'armes blanches et à feu connus en Europe dans cette période-là.

Parmi les armes blanches offensives on se servait d'armes tranchantes et de transpercement (l'épée, le sabre); d'armes de jet et de transpercement (la lance, la javeline); d'armes contondantes (la massue, le gourdin, la masse d'armes); d'armes de choc et tranchantes (les haches, les hallebardes). Les armes blanches de lancement à distance (l'arc et l'arbalète) étaient complétées par les armes à feu.

L'artillerie était formée de: bombardes — grandes et petites (qu'on désignait parfois dans les documents et les chroniques internes par le nom de « puşti » (canons); fauconneaux; canons (« puşti »); obusiers (« huşniţe »); mortiers (« pive »). Les armes à feu portatives incluaient: les fauconneaux (« săcăluşe »); l'escopette (« scoppecta »); l'arme à feu lourde — « Hackenbüchse » (l'arquebuse à mèche); les armes à canons multiples (ribaudequins).

La munition utilisée pour les armes à feu de l'époque, attestée par maintes sources contemporaines, consistait de balles de pierre ou de plomb pour les armes portatives et de boulets de pierre, de fonte ou de verre pour les pièces d'artillerie. A partir du milieu du XVIe siècle on se serve aussi de boulets incendiers et même explosifs.

Dans la catégorie des armes de défense individuelle entraient les armures, pièces servant à la protection de diverses parties du corps — cottes de mailles, casques, heaumes, cuirasses etc. —, boucliers et pavois.

La forme de ces armes est attestée par les témoignages archéologiques, les gravures de l'époque, les fresques des églises, les placages en argent et les effigies représentées sur les monnaies, les pierres tombales à bas-reliefs et les pièces conservées dans les collections des musées dans le pays et à l'étranger.

L'armement dont étaient équipées les armées autochtones était confectionné en grande partie dans les principautés roumaines, qui en pratiquaient des échanges entre elles, ou l'importaient. Dans l'intervalle entre les XIVe et XVIe siècles, dans les principautés roumaines sont signalés des ateliers et maîtres armuriers à Sibiu, Braşov, Cluj, Sighişoara, Bistriţa, Suceava, Jassy et Tîrgovişte. Dans la même période, les manufactures autochtones fabriquaient également la poudre à canon, en en comblant, pour la plupart, le nécessaire exigé par les multiples guerres de défense.

La capacité d'innovation dans le domaine de la technique de guerre sur le territoire roumain est illustrée par le manuscrit de Sibiu, dans lequel sont réunies les connaissances et l'expérience dans le domaine des moyens de combat — spécialement des armes à feu — de six générations de spécialistes armuriers qui se sont succédés à partir de la seconde moitié du XIVe siècle jusqu'au milieu du XVIe. Le manuscrit contient une énumération des pièces d'armement et des machines de guerre utilisées dans cette période. D'une valeur tout à fait spéciale est la partie du manuscrit intitulée « Le livre sur les expériences et les mélanges pyrotechniques » élaborée par Conrad Haas de Sibiu; elle contient également la description de la fusée multiple, étant considérée la première mention de ce genre de fusée monderne à étages.

Les XIVe—XVIe siècles, qui ont connu l'apogée de la société médiévale roumaine ont, en même temps, constitué l'époque de l'affirmation de la pensée militaire roumaine, domaine où on a précisément enregistré les premiers essais d'élaborer des concepts. La doctrine militaire roumaine de l'époque répondait aux impératifs de l'évolution politique de la société, au désir naturel de liberté et de paix, aux aspirations vers le développement économique et culturel. Elle a fixé, d'une manière objective, comme principale coordonnée, la défense de l'espace et de l'organisation socio-politique roumains par la lutte du peuple tout entier, en s'inscrivaint par cela dans une tradition de longue durée, datant depuis des siècles, tout aussi ancienne que l'existence organisée des forces de défense.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aux XIVe et XVe siècles s'affirme d'une manière pregnante, grâce à la politique et aux actions dans le domaine militaire des dirigeants du pays et de l'armée, la doctrine roumaine de défense de la liberté et de l'intégrité de l'Etat par la lutte du peuple tout entier. Le déroulement des innombrables guerres imposées au peuple roumain dans cet intervalle historique fait ressortir quelques traits remarquables de cette doctrine militaire, parmi lesquels au premier plan se trouve le fait que l'effort militaire a eu exclusivement des buts défensifs, que son caractère a été toujours non agressif, juste et légitime, que son objectif suprême a été de sauvegarder l'indépendance et l'intégrité de la terre ancestrale. Soit que le but était de libérer des territoires roumains qui se trouvaient sous occupation ou domination étrangères, soit qu'on conduisait le potentiel militaire pour culbuter une invasion étrangère, les guerres menées par les Roumains dans cette période ont été défensives. En même temps, ces guerres de défense ont exigé un effort militaire élargi, prêté par la société tout entière. Cette extension globale ne s'est pas manifestée seulement par la mobilisation du potentiel humain, dans sa totalité — qui a revêtu la forme adoptée comme institution de « la grande armée » —, mais aussi par l'ample espace des actions militaires, ainsi que par la diversité des formes et des procédés de combat utilisés pour l'emporter sur les envahisseurs.

Les actions militaires des Roumains animés de cette doctrine ont produit une profonde impression sur la conscience politique européenne. « Leur bravoure est tellement grande — disait le savant polonais Stanislas Orzechowski vers le milieu du XVIe siècle — qu'il se sont affrontés dans la guerre avec tous les peuples qu'ils avoisinent et y ont triomphait d'eux ».

Quelle a été l'évolution politique dans laquelle a été impliqué le facteur militaire? Quel a été le résultat de deux siècles de permanent effort militaire roumain fourni pour la défense de l'existence étatique nationale, de la liberté et de l'intégrité de la terre ancestrale?

Un trait dominant de l'évolution politique et militaire des principautés roumaines au XIVe siècle est qu'au lieu de la pluralité de l'organisation politique — représentée par la multitude de « pays » gouvernés par leurs voïvodes — on est parvenu à la formation des Etats féodaux unifiés.

L'unification de la Munténie (Valachie) s'est produite par étapes, saisissables grâce aux documents, à partir du dernier quart du XIIIe siècle jusqu'en 1388. Vers l'an 1320 le Pays Roumain de Munténie (Valachie) était une réalité politique internationale, résultée de l'union des voïvodats roumains situés sur les rives gauche et droit de l'Olt. En fait, l'indépendance a été obtenue grâce à la victoire décisive remportée sur les forces du roi de la Hongrie dans la guerre de l'année 1330.

En même temps, il y a eu un processus d'unification territoriale dans la région située entre le Danube, la mer Noire, Lam et le Balkan nord-ouest. Il s'est produit autour du Pays de Cărvuna, avec sa capitale Caliacra, gouverné par le despote Dobrotiță (1348—1386). L'union des deux Etats danubiens a eu lieu pendant le règne de Mircea le Vieux (1386—1418). Son titre officiel reflète l'issue d'un processus historique: « Mircea, par la grâce de Dieu, voïvode du Pays Roumain de Munténie (Valachie), duc de Făgăraș et d'Almaș, comte de Severin, despote des terres de Dobrotiță et prince régnant du Durostorum ».

Au XIVe siècle dans le voïvodat de la Transylvanie entraient les contrées roumaines de Maramureș, de Chioar et de Lăpuș, de Codru, de Satmar, de Bihor, les knézats du Banat et le Pays de l'Olt transylvain — le Făgăraș.

Le statut du voïvodat de la Transylvanie n'a pas été influencé par l'implantation dans l'ancien pays roumain, situé à l'intérieur de l'arc carpatique, d'une élite politique dirigeante magyare, appuyée largement par la royauté hongroise, qui allait s'efforcer de s'attacher totalement le voïvode transylvain par un contrat féodal de vassalité. Cela ne réussira pas à altérer le caractère d'Etat indépendant de la Transylvanie, pays roumain par les réalités ethnique, culturelle, politique et économique, par les étroits liens avec la Munténie (Valachie) et la Moldavie.

A l'Est des Carpates le processus d'unification territoriale a eu pour direction principale la concentration de la lutte contre la domination mongole, de la Horde d'Or. Cette domination a été éliminée progressivement par suite de la lutte de libération des Roumains à laquelle ont participé après l'année 1344 les forces transylvaines et maramureșéennes. Finalement le prince régnant de la Moldavie a parachevé dans les années 1377—1391 l'unification du territoire situé entre les Carpates, le Dniester et la mer Noire. Le résultat final de ce processus est reflété par le titre de Roman Ier en 1392; « l'unique grand seigneur, par la grâce de Dieu, prince régnant, Moi, le voïvode Roman possédant le Pays de la Moldavie à partir de la montagne jusqu'à la mer ».

Dans la dernière décennie du XIVe siècle la frontière méridionale de l'espace roumain est devenue au Bas-Danube et à la mer Noire la limite de l'Europe, menacée de l'invasion et de l'expansion de l'Empire ottoman. Sous les coups des armées des sultans, l'installation de la domination ottomane dans la péninsule des Balkans s'est faite dans un rythme rapide, les Etats sud-danubiens disparaissant l'un après l'autre de la carte politique de l'Europe.

Au début, l'expansion ottomane a rencontré au Nord du Danube la résistance ferme des Etats roumains. La première guerre d'envergure contre l'Empire ottoman (1394—1397) a été provoquée par l'invasion des forces du sultan Bajazet Ier en Munténie (Valachie) qui s'est

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

soldée par une grande victoire remportée le] 17 mai 1395, à l'Argeș, par l'armée de Mircea le Vieux qui la conduisait au combat.

L'affrontement a été recommencé dans les années 1419—1420 lors de la grande campagne du sultan Mehmet Ier. Les princes régnants dans la Munténie (Valachie), Michel Ier (1418—1420) et Dan II (1420—1432), ont conduit les forces roumaines, en coopération avec les forces du Banat et de la Transylvanie, dans la longue guerre antiottomane dans les années 1419—1428. Après un court armistice (1428—1431) on a recommencé la guerre en 1431, les offensives ottomanes se soldant temporairement par des percées de la ligne du Danube (en 1432 et en 1438).

L'organisation de la défense par la coordination du potentiel militaire des trois pays roumains a été réalisée dans ces circonstances difficiles par « le croisé de sang roumain » — comme le dénommait Nicolae Iorga — Ianco, fils de Voïco de Hunedoara, voïvode de la Transylvanie, gouverneur et commandant en chef de l'armée de la Hongrie et de la Transylvanie (1441—1446). Dans la première phase (1441—1442), la frontière du Danube a été rétablie (les batailles aux environs de Sibiu et à la rivière Jalomitza — en mars et en septembre 1442); aussi le théâtre des opérations a-t-il été transféré au Sud du fleuve, dans les possessions balkaniques de l'Empire ottoman. Dans la seconde phase l'effort militaire général roumain conduit par Ianco de Hunedoara a eu pour but de dégager des forces ottomanes la peninsule des Balkans, d'éliminer l'Empire ottoman de l'Europe. Ce but d'importance continentale a inclus une série d'amples opérations militaires: « la longue campagne » jusqu'au cœur des Balkans à Zlatitza, octobre 1443 — janvier 1444; la croisade à Varna, septembre—novembre 1444; la campagne à la Morava, la bataille au Champ des Merles, septembre—octobre 1448. La dernière phase de la résistance antiottomane sous la direction de Ianco de Hunedoara s'est consommée, après la victoire de Kruševać (août 1454), dans la héroïque et victorieuse défense de Belgrade (juillet—août 1456) devant la totalité des forces du sultan Mehmet II.

Après la mort de Ianco de Hunedoara (11 août 1456), la défense du Bas-Danube et des régions pontiques roumaines contre l'expansion ottomane est revenue aux armées de la Munténie (Valachie) sous le règne de Vlad l'Empaleur (1448, 1456—1462, 1476) et de la Moldavie sous le règne d'Etienne le Grand (1457—1504), appuyées par le voïvodat de la Transylvanie.

La guerre menée par Vlad l'Empaleur en 1461—1462 contre l'Empire ottoman n'a pas réussi à modifier le statut de la Munténie (Valachie) d'Etat qui devait s'assurer la paix en payant à la Porte un tribut annuel, mais la campagne de l'armée ottomane conduite par Mehmet II, en personne, (juin—juillet 1462) n'en a pas moins été un incontestable échec militaire.

En présence de la politique ottomane de domination de l'entier bassin de la mer Noire la Moldavie a mené une longue guerre (1473—1486) contre l'Empire du Croissant, Etienne le Grand en associant à son action les forces transylvaines et valaques. La victoire remportée à Podul Înalt — Vaslui (les 10—12 ianvier 1475) par l'armée d'Etienne le Grand sur les forces du gouverneur de la Roumélie, le beyler-bey Soliman; l'appui prêté à la résistance de la principauté de Mangoup en (Crimée juin—décembre 1475); l'échec de la campagne conduite par le sultan Mehmet II, en personne, en Moldavie (juin—août 1476); les campagnes victorieuses moldo-transylvaniennes faites pour rétablir la défense de la frontière danubienne de la Munténie (Valachie) (octobre—novembre 1476, l'été 1481) ont marqué de leur empreinte la phase de la prépondérance militaire roumaine dans cette guerre.

Sous l'impacte de la vaste tenaille stratégique ottomano-tartare conduite par Bajazet II, lui-même, les forteresses-ports de Kilia et de Cetatea Albă, les derniers débouchés libres du commerce européen vers la mer Noire et pour l'Orient, ont été arrachées à la Moldavie (juillet—août 1484).

Les luttes inintérrompues des principautés roumaines contre l'agression de la Porte ont influencé d'une manière décisive la solution globale des relations de tous les Roumains, de leurs formations étatiques et politiques, avec l'Empire ottoman. Dans un exposé synthétique des rapports des pays roumains avec la Porte ottomane le renommé penseur politique italien Filippo Buonacorsi Callimachus soulignait en 1490: « les Valaques, après avoir culbuté ses armes et ses tentatives (de la Porte — *n.n.)*, se sont entendus avec elle par des traités non comme vaincus, mais comme vainqueurs ».

La diplomatie européenne de l'époque sasissait de la manière souivante la solution politique de la longue guerre roumano-ottomane, *par des traités, négociés depuis des positions militaires favorables aux Roumains.* Le statut des principautés roumaines était, donc, réglementé dans l'esprit des relations internationales européennes par des traités avec l'Empire ottoman qui garantissaient l'intégrité de leurs institutions internes, les biens des habitants et la liberté politique presque entière. En conformité avec les normes du droit ottoman, ce statut reposait sur l'octroi d'un *adhname.* C'était un acte unilatéral, délivré par la chancellerie ottomane, par lequel le sultan s'engageait à respecter les conditions bilatérales négociées et accordées, en général, contre un tribut (harağ). Dans la terminologie médiévale et moderne européenne ce document ottoman, compor-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tant des privilèges octroyés, a été assimilé à une *capitulation. Les relations politiques spéciales* des principautés roumaines avec l'Empire ottoman étaient le résultat de la longue lutte du peuple roumain menée pout sauvegarder sa propre existence ethnique et politique, lutte qui a représenté un effort héroïque fourni au prix de multiples sacrifices.

L'évolution générale des rapports roumano-ottomans a connu une étape qualitativement nouvelle dans la première moitié du XVIe siècle. L'expansion ottomane au Bas et Moyen Danube a été reprise après 1520 sous la direction personnelle du sultan Soliman Kanuni, la Munténie (Valachie), sous le règne de Radu d'Afumaţi (1522—1529), se trauvant la première sous l'incidence de l'invasion (1521—1524). Le résultat de la résistance couronnée de succès a été le maintien de la liberté interne des principautés roumaines, l'unification du statut international de la Transylvanie, de la Moldavie et de la Munténie (Valachie). La transformation du voïvodat transylvain en une principauté autonome tributaire à la Porte ottomane s'est produite par étapes entre les années 1526 et 1541. Le processus de la liquidation par le voïvodat de la Transylvanie des rapports féodaux de vassalité qui attachaient le voïvode au monarque hongrois avait été entamé dès la seconde moitié du XVe siècle, avec la proclamation en 1467 du royaume transylvain. Bien qu'étouffé pour le moment, le mouvement a continué à se développer et a culminé par la décision du voïvode de la Transylvanie, Jean Zapolya, de ne participer à la bataille de Mohacs (1526), qui a eu pour conséquence la disparition de la Hongrie de la carte politique de l'Europe. Cette décision n'attestait pas historiquement seulement la position d'Etats totalement différents, strictement individualisés de la Transylvanie et de la Hongrie sur la scène internationale, mais aussi la précarité (en fait, le caractère symbolique sans un contenu réel) à laquelle avaient abouti les rapports féodaux de vassalité entre les dirigeants des deux pays.

Dans le contexte d'une nouvelle offensive ottomane l'unité politique et militaire des principautés roumaines se réaffirme impétueusement grâce à l'impulsion imprimée par la personnalité remarquable de Pierre Rareş. Ses actions politiques et militaires, fondées sur l'idée de la reconstitution du « bloc dace », allaient constituer le prélude de la grande action d'unification de Michel le Brave.

Par suite d'un effort politique et militaire d'ampleur considérable, fourni pendant deux siècles, la Transylvanie, la Moldavie et la Munténie (Valachie) ont sauvegardé leur existence politique, tout en continuant à jouer un rôle actif dans le continent, surtout dans son Sud-Est. D'autant plus remarquable du point de vue historique apparaît ce résultat de l'effort politique et militaire roumain que les Etats roumains ont été les seuls dans le Sud-Est européen qui ont conservé leur entité politique, en résistant à l'expansion de la Porte et en évitant d'être englobés dans l'Empire ottoman.

L'union des Etats roumains en un Etat féodal centralisé était impérieusement réclamée dans les nouvelles circonstances internationales. Le voisinage dangereux des trois grandes puissances de l'époque — les empires ottoman et des Habsbourg et la Pologne — exigeait la concentration de toutes les énergies roumaines, leur direction adéquate dans un seul centre politique afin de sauvegarder l'existence même étatique et ethnique roumaine. A ce facteur animateur — qui a d'ailleurs été présent aussi dans la période antérieure — allait s'ajouter la stimulation énergique d'une véritable conscience nationale, résultante des accumulations progressives des siècles antérieurs, pour laquelle « restitutio Daciae », la création de la Roumanie médiévale ne tardera devenir inévitablement d'un idéal un fait réel. Sous le règne du voïvode Michel le Brave (1593—1601) la Roumanie médiévale allait être réalisée, ce qui a constitué le chapitre le plus glorieux de l'histoire médiévale nationale.

Traducerea: *Larisa Crivăţ*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ZUSAMMENFASSUNG

Der zweite Band des Werkes „Militärgeschichte des rumänischen Volkes" untersucht eingehend das militärische Phänomen im Karpaten-Donau-pontischen Raum in der sich zwischen der zweiten Hälfte des 14. Jh. und dem Anfang der zweiten Hälfte des 16. Jh. erstreckenden Zeitspanne. Von einem umfassenden Kollektiv von Fachleuten aus profilierten Forschungsinstituten, Hochschulen, Militäreinrichtungen für Hochschulunterricht und Museen ausgearbeitet, gründet sich der Band auf die fundamentalen Einstellungen, welche im ideologischen Programm der Rumänischen Kommunistischen Partei, im Werk des Genossen Nicolae Ceaușescu, betreffs der Nationalgeschichte und der Bedeutung des Studiums der Erfahrung im Bereiche der Vergangenheit unseres Volkes im Kampf für Unabhängigkeit und Einheit enthalten sind. Indem sie die wertvollen Erwerbungen auf diesem Gebiet der nationalen historiographischen Schule und die reichhaltige Dokumentation der Epoche (Schriftstücke, archäologische ikonographische Überreste, heraldische Unterscheidungsmerkmale usw) benutzten, strebten die Verfasser an in der erwähnten historischen Zeitspanne — im Sinne der wissenschaftlichen Massregel, die im ersten im Jahre 1984 veröffentlichten Band enthalten ist — die Einheit der geschichtlichen Entwicklung des rumänischen Volkes und seiner Staatsorganisierung in der Gesamtheit seiner Gestaltung — und Lebensraumes vor Augen zu führen. In dieser wissenschaftlichen Unternehmung richtete sich das gesamte Autorenkollektiv nach der wertvollen Anregung des Präsidenten der Sozialistischen Republik Rumänien Genossen Nicolae Ceaușescu: „Wir haben eine ruhmreiche Vergangenheit, welche den wertvollsten Nachlass unseres Volkes bedeutet. Wir sind verpflichtet diesen wertvollen Nachlass auf eine neue Ebene zu führen, ihn mit neuen materiellen und geistigen Errungenschaften zu bereichern, das Volk, unsere sozialistische Nation auf eine neue Zivilitationsstufe zu heben".

Die Analyse des rumänischen militärischen Faktors in den 14.—16. Jahrhunderten versinnbildlicht seine enge Wechselbeziehung mit der Gesellschaft, die ihn erzeugte und individualisierte und die gesamte wissenschaftliche Massregel wurde im Zeichen dieser historischen Realität durchgeführt.

In dieser historischen Zeitspanne zeichnete sich der militärische Faktor mit seinem direktesten Ausdruck — das Heer — unter den fundamentalen Bestandteilen ab, welche die Entwicklung unseres Volkes in seinem eigentümlichen Rahmen sicherten und charakterisierten. Charakteristische Realität der mittelalterlichen Welt auf allgemeiner Ebene, die hervorragende Rolle des militärischen Faktors in der rumänischen Gesellschaft wurde nicht von einer Gesellschaftsorganisation vom militärischen Gepräge, mit einer auf Eroberungen und Raub beruhender Staatspolitik verbunden, bestimmt. Die Projektierung des militärischen Faktors in dieser Etappe auf den Vordergrund der rumänischen Geschichte wurde von der Notwendigkeit bestimmt ein wirksames Mittel zu finden, das Aggression von aussen, welche sich an der Integrität unserer Heimstätte der Gestaltung und des Lebens, an der Unabhängigkeit des rumänischen Volkes vergriff entgegengestellt sein musste. Den zahlreichen und fast fortwährenden Gefahren gegenüber, um ihr eigenes Überleben zu kämpfen gezwungen, vervollkommnete die rumänische Gesellschaft ihr Kriegsinstrument, indem sie es befähigte die anvertrauten Aufträge zu sichern, es in Abhängigkeit von den eigenen nicht ausgenützten Möglichkeiten aufbaute und den uralten Tradition gemäss gestaltete.

Die rumänische Staatlichkeit — von langer und beständiger Tradition, die sich in der Geschichte bis zum zentralisierten und unabhängigen von Burebista geführten Dakerstaat im

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1. Jh. v.u. Z. fortsetzte — bestimmte eindeutig in dieser Etappe die Zielsetzungen, indem sie, folglich, sämtlichen zusammensetzenden Strukturen die entsprechende Gestalt und Zweckmässigkeit verlieh.

Neben dem Rumänischen Land - Transsilvanien beendigte die Entstehung im 14. Jh. der unabhängigen feudalen Staaten, des Rumänischen Landes — Muntenien und des Rumänischen Landes-die Moldau eine Etappe von tiefgreifenden Umgestaltungen, indem zugleich ein sich im Massstab des gesamten Karpaten-Donau-pontischen Raums ausbreitende Prozess auslöste, und welcher als Endziel das Zustandekommen der politischen Einheit des rumänischen Volkes hatte.

Die politische Einheit fügte sich in die Spirale der geschichtlichen Entwicklung ein, als gesetzmässige und gesetzliche Zielsetzung, die historisch von einer grossen Anzahl in die jahrtausende alte Entwicklung unseres Volkes implizierten Faktoren bedingt war: geographische Einheit des Entstehungsgebietes und Kontinuität des Zusammenlebens; ethnischsprachliche Identität, Gleichartigkeit der psychomoralischen Beschaffenheit, Bewusstsein der Angehörigkeit an dieselbe ethnische Gemeinschaft, politische, wirtschaftliche, kulturelle und militärische enge und kontinuierliche Bindungen usw. Trotz dem der Epoche spezifischen Staatspluralismus bewerkstelligte sich in diesem ganzen Zeitraum eine Einheit des rumänischen militärpolitischen Vorhabens, welche sich aus den tiefen Energiequellen der ethnischen und ökonomisch-sozialen Entwicklung im Karpaten-Donau-pontischen Raum ergab. Gleichzeitig, forderte das fortwährende Anwachsen der Gefahr von Aggressionen von aussen, notwendigerweise, die Konzentrierung sämtlicher rumänischen Schaffenskräfte um den Eindringlingen eine entschiedene und langwährende Abfuhr zu erteilen. Diese auffallende Gegebenheit wird ein Konzept der politischen Denkweise und des praktischen Vorhabens gestalten, welche die rumänische Gesellschaft und Führungskreise, ihre in der gesamten der Analyse unterzogenen Zeitspanne beständig verfolgen wird. Es trat zutage, dass die Drohung von aussen lediglich unter den Verhältnissen, in welchen die rumänischen Länder als ein militärpolitisches Ganzes bewirkten zunichte gemacht werden konnte. Die grossen rumänischen Fürsten nahmen richtig diese historische Notwendigkeit wahr und jedesmal, wenn die Drohung oder Aggression von aussen überwältigend wurden griffen sie erfolgreich zur Konzentrierung sämtlicher Kräfte des rumänischen Volkes, um die Intergrität und Freiheit der Urväterscholle zu verteidigen. Die militärische Aktionsgemeinschaft der Rumänen im Mittelalter kam bewusst zustande, ungeachtet der zeitweilig trennenden Grenzen - indem sie spätere Aktionsmodelle schuf - in den Momenten in welchen die Invasion von aussen ihre politische Wesenseinheit zu vernichten drohte. Die Bestrebung der angrenzenden eine Expansionspolitik durchführenden Mächte das rumänische Territorium zu teilen und zu erobern, selbst die Staatsorganisation unseres Volkes zunichte zu machen, erwies sich als wichtigster störender Faktor der Entfaltung des natürlichen Prozesses der Verwirklichung der politischen Einheit der rumänischen Länder. Den Bestrebungen der angrenzenden expansionistischen Mächte ständig anwesenden — gemeinsam zu erwidern, bedeutete die Aufrechterhaltung der Staatsidentität eines jeden rumänischen Landes, aber vor allem bedeutete dies die rumänische stattliche Freiheit und Individualität im grossen und ganzen zu bewahren. Derart, verband unlösbar diese erzwungene Erwiderung - überwiegend militärischen Charakters - die politische Einheit mit der fundamentalen Zielsetzung der Erhaltung der eigenen Staatsstrukturen mit der *Staatsunabhängigkeit*. Die rumänischen Länder — hob Präsident der Sozialistischen Republik Rumänien Nicolae Ceauşescu hervor — entstanden und entwickelten sich im Kampf gegen die fremde Herrschaft, für die Einigung in einem mächtigen Staat, der imstande sein sollte den Einfällen von aussen gewachsen zu sein, sich eine eigenständige Entwicklung zu sichern".

Die politische Einheit und Unabhängigkeit fügten sich folglich in ein Lebensbedürfnis der rumänischen Gesellschaft sie selbst auf dem eigenen Territorium zu sein, sich prägnant als distinkte Individualität in der internationalen Arena abzugrenzen.

Anliegend, aber im unlösbaren Zusammmenhang mit den Hauptzielen der rumänischen Staatsorganisation im Mittelalter, legten sich fest auch andere ebenso beharrlich verfolgte Zielsetzungen ein: Aufrechterhaltung der von denselben Drucken von aussen bedrohten *territorialen Integrität, Entwicklung der internationalen Beziehungen, die auf Gleichberechtigung beruhen, Sicherung der Gleichmässigkeit der ökonomisch-sozialen Tätigkeit usw.*

Indem sie über diese von der geschichtlichen Entwicklung gesetzmässig bestimmten Zielsetzungen verfügten, schufen und vervollkommneten die rumänische Gesellschaft und Staatsorganisation die zu deren Erreichung notwendigen Rüstzeuge. Die Herrschaft - als Organ der Obergewalt —, der Nationalrat, der Verwaltungs- und Fiskalapparat, das Heer und die Kirche stellten die Armaturen eines dauerhaften Staatsgebildes, das den Organisationsniveaus der übrigen mittelalterlichen Europas entsprach.

Unter den Einrichtungen der rumänischen Staatsorganisation, hatte die militärische eine beträchtliche Rolle und Bedeutung. Einerseits, weil die verfolgten fundamentalen Ziel-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

setzungen das Bestehen eines mächtigen militärischen Instruments forderten, das fähig sein sollte ihre Erreichung zu sichern. Andererseits, weil selbst diese Erreichung — so wie es erwähnt wurde — an sich stetige Bedrohungen von aussen, an expansionistische Anwandlungen der angrenzenden Mächte stiess. Und weil die Widerwärtigkeiten stetig und mächtig waren - indem sie meist zahlenmässig und im Hinblick auf die Mittel der rumänischen Länder überlegen waren - gestaltete sich die militärische Einrichtung originell, wobei sie aus den Grundlagen einer reichhaltigen und ununterbrochenen von den Vorfahren angehäufter Erfahrung dasjenige übernahmen, was den inneren und internationalen Beziehungen der Jahrhunderte 14.—16. entsprach. In dieser eigenartigen Konzeption, die eine langwährende Tradition bei den Rumänen hatte, war der militärische Faktor dazu bestimmt - indem er die gesamte Gesellschaft in die Verteidigungsanstrengung heranzog - die Erreichung der höchsten Zielsetzungen des Volkes und des Staates zu sichern.

In den Jahrhunderten 14.—16. fand die Entwicklung des rumänischen militärischen Faktors im engen Zusammenhang mit den damaligen internationalen Verhältnissen statt. Deren erstrangige Charakteristik war die Tatsache, dass in der gesamten Zeitspanne die rumänische Staatsorganisation die Aggression der angrenzenden expansionistischen Mächte erleiden musste, die oftmals durch Zusammenarbeit oder Beratung zwischen ihnen ausgeübt wurde. In diesem historischen Zeitabschnitt verzeichnete die politische Karte des europäischen Südostens Umwandlungen sondergleichen in irgendwelchen anderen Gebiet des Kontinents.

Die grosse mongolische Invasion in Europa in den Jahren 1236—1242 hatte zur Ausdehnung auf dem Kontinent des Reiches, das sich bis zum Pazifik erstreckte, geführt.

In Anbetracht der Tatsache, dass die Kontrolle des mongolischen Reiches sich in der zweiten Hälfte des 13. Jh. auch im Becken am unteren Lauf der Donau, bis Serbien und Bulgarien, sich festgesetzt hatte, erbrachten die rumänischen Länder grossangelegte militärische Bemühungen, welche die Befreiung der östlichen Gebiete und die staatliche Festigung Munteniens, der Dobrudscha und der Moldau verfolgten und gegen das Jahr 1400 vollendet wurden.

Der westliche Nachbar der rumänischen Staaten, Königreich Ungarn, verübte in diesem ganzen Zeitabschnitt bis zu seinem Verschwinden (1541) aus der politischen Karte Europas eine stetige aggressive Bestrebung auf die rumänischen Länder. Der erfolgreiche rumänische Widerstand den wiederholten Aggressionen des mittelalterlichen Ungarns gegenüber verursachte das Scheitern des ehrgeizigen und trügerischen Plans desselben, welcher auf die Eroberung eines „Zugangs" zum Schwarzen Meer abzielte.

Der polnische Staat leitete in der zweiten Hälfte des 14. Jh. die Expansion in südostlicher Richtung ein. Das Königreich im Norden des rumänischen Raums erstreckte sich von Ostsee bis zum Schwarzen Meer, indem es in der ersten Hälfte des 15. Jh. das pontische Meeresufer vom Dnestr bis zum Dnepr kontrollierte. Auf diese Weise machte sich die Anwesenheit einer Macht mit Interessen am Schwarzen Meer geltend, und, folglich, mit der offen bekundeten Bestrebung zur politischen Unterwerfung oder Einverleibung des rumänischen ostkarpatischen Staates der Besitzer einer breiten pontischen Öffnung war.

Bis gegen Ende des 14. Jh. umwandelte allmählich das Osmanische Reich in unmittelbar von Beamten der Pforte verwaltete Provinzen den grössten Teil des europäischen Südostens. Gleichzeitig, liess es sich, seit der ersten Hälfte des 15. Jh. auf die Konkretisierung des expansionistischen Programms ein, welches auf die Verwandlung des Schwarzen Meeres in einen „türkischen See" und die Eröffnung des Zugangs zum Zentrum Europas abzielte.

Nach der Abschaffung der balkanischen Staaten und der Einsetzung der Macht der Pforte auf der Linie der Donau stellten die Rumänischen Länder das wichtigste militärpolitische Hindernis im Wege des Vorrückens der Pforte.

Der Widerstand gegen die osmanische Expansion zog die rumänischen Schaffenskräfte in einen schweren Krieg herbei, der über ein Jahrhundert dauerte und den Rumänen eine beträchtliche Verteidigungsbemühung von europäischer Tragweite auferlegte. Es ist bezeichnend, dass in dem rumänischen damaligen politischen und militärischen Denken die europäische Komponente des eigenen Verteidigungskrieges voll und ganz begriffen und durch synthetische Formeln zum Ausdruck gebracht wurde, welche die Moldau, z.B. mit einem „Tor der Christenheit" oder der Mauer Ungarns und Polens" gleichsetzten.

Die europäische historische Aufgabe der rumänischen Länder am unteren Lauf der Donau und auf dem pontischen Meeresufer zwischen Deliorman und dem Ufer des Dnestrs erwies sich als äusserst komplex. Die Bemühung um die Verteidigung der Zivilisation und der eigenen Freiheit, sowie zwecks der Eindämmung der osmanischen Invasion in der Richtung des Zentrums Europas musste mit einem unentwegten Widerstand gegen die Herrschaftsbestrebungen im Südosten des Kontinents der Königreiche Ungarn und Polen verknüpft werden.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am Anfang des 16. Jh. fand eine Erschwerung der strategischen Konjunktur im Zentrum und Südosten Europas statt. Die Einnahme Konstantinopels (am 29. Mai 1453) und die Einsetzung der osmanischen Herrschaft über das Schwarze Meer (1452—1484) schufen einen neuen militärpolitischen europäischen Raum.

Die Verwandlung des Schwarzen Meeres in einen Anhang des Osmanischen Reiches wurde auch durch die Unterwerfung des tatarischen Khanats der Krim der Pforte gegenüber (1475) erleichtert, wobei die Bedingungen zur Verwirklichung zu jedem Moment einer grossangelegten strategischen „Zange", deren Arme die beiden moslemischen Mächte aus der Nachbarschaft des rumänischen Bodens darstellten, erschaffen wurden. Diesem strategischen Kontext fügte sich noch ein erschwerender Umstand hinzu, durch die Verwandlung Ungarns in das Paschalik von Buda und die Besetzung seitens der Habsburger der westlichen und nördlichen Gebiete des ehemaligen Königreichs.

Im Osten durch Buceac, unmittelbar, und vermittels des Khanats der Krim, im Süden und Südwesten auf der Linie der Donau und aus den Brückenköpfen von Brăila, Giurgiu, Turnu, westlich vom Paschalik von Buda, konnten die drei rumänischen Staaten, die Moldau, Muntenien und Siebenbürgen, den beinahe konzentrischen militärischen Drücken des Osmanischen Reiches unterworfen sein. Und die Ostpolitik des Habsburgischen Reiches, das ein Nachbar des rumänischen Raums geworden war, erwies sich jetzt, zum ersten Mal, als ein riesengrosser durch die Pforte des Someș auf die Besetzung des gesamten Siebenbürgens ausgerichteter Tentakel. Polen, die andere Nachbarmacht, hatte noch in den 60-er Jahren des 15. Jh. mit dem Osmanischen Reich über ein auf die Übereinstimmung ihrer pontischen Interessen beruhendes Abkommen unterhandelt, wobei ein der Grundprinzipien des Abkommens aus gemeinsam koordinierten Druck auf die rumänischen Länder besteht. Das polnisch-osmanische Verständnis, mit einigen Trübungen, wirkte bis Polen *de facto* als politische Macht in Europa, im 18. Jh. verschwand.

In diesem neuen strategischen Kontext, der für das gesamte 16. Jahrhundert charakteristisch war, wurden der rumänische Raum und die rumänische politische Organisation einem feindseligen und konzentrischen Druck von aussen unterworfen.

Im grossen und ganzen, erzeugte die rumänische Gesellschaft des Karpaten-Donau-pontischen Raums, die in ihren fundamentalen geselschaftspolitischen und wirtschaftlichen Gebilden einheitlich war, einen nicht nur originellen, sondern auch ähnlichen, zuweilen identischen Typ der militarischen Organisation.

Das rumänische Heer erfuhr den Höhepunkt seiner klassischer Entwicklung in den 14—16. Jahrhunderten in der Zeitspanne des höchsten Aufschwunges der mittelalterlichen Gesellschaft, ihrer Vervollkommnung als einer ständigen Einrichtung.

Im Militärwesen, aufgrund der uralten Tradition, des antiken Nachlasses, übernahm das militärische Instrument, das dazu bestimmt war, um die Erreichung der Zielsetzungen der rumänischen Staatsorganisierung zu gewährleisten, die Gestalt die noch seit dem 14. Jh. zur Institution wurde — des „grossen Heeres".

Im Falle des Eindringes eines fremden Heeres in das Landesgebiet, wurde die generalisierte Pflicht des gesamten Volkes an der militärischen Anstrengung zwecks der Vernichtung der Angreifer teilzunehmen wirksam.

„Das grosse Heer" zeichneit sich in dieser Zeitspanne aus als grundlegende militärische Struktur sowohl in Muntenien als auch in der Moldau und in Siebenbürgen. Der wichtige soziale Grund der Tatsache, dass das Volk zu den Waffen griff war die Bauernschaft. Aufgrund der Aufwertung der damaligen Quellen, muss das einseitige Bild der Teilnahme der Bauernschaft an dem grossen Heer, die in einigen älteren Werken skizziert wurde, wesentlich verändert werden. Es handelt sich nicht um Scharen von Fusssoldater welche sich bei der Mobilmachung am Versammlungsort drängen und in den Schlachten als verwirrte und undisziplinierte Massen kämpfen, sondern um eine gründliche Organisierung der Krieger aus den Reihen der Bauernschaft, welche, entsprechend militärisch ausgebildet und ausgerüstet sind, um den Anforderungen des Schlachtfeldes gewachsen zu sein.

Die Vorgangsweise der Mobilmachung im grossen Heer war streng fortgesetzt, indem die Bestände, welche bestimmte Gebiete zu liefern verpflichtet waren, sowie die Waffen aus der Ausstattung vorausgesehen waren.

Das Bojarentum, das nach dem Vermögen oder der Rolle und des Platzes in der politisch-administrativen Rangordnung differenziert war, nimmt tatsächlich am Heer teil. Nach einer Statistik aus der Mitte des 16. Jh., welche in der *Moldauischpolnischen Chronik* veröffentlicht wurde, ergibt sich, dass in das moldauische Heer 3000 Bojaren und 8000 Kämpen vom Lande kamen. In der Schlacht bei Războieni vom 26. Juli 1476 zählte der Hof des Fürsten ungefähr 20 000 Krieger. Indem sie die von den Rumänen in dieser Schlacht verzeichnete Verluste angibt, bringt die Chronik die Zusammenstellung des „Hofes" dar, welcher aus den „grossen Bojaren",

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

den „guten Hofsoldaten", aus „Husaren" und den Kontingenten einiger Städte zusammengesetzt war.

Die Auskünfte betreffs des Quantums der rumänischen Bestände in den verschiedenen Schlachten, das zwischen 10 000 und 40 000 Krieger zählte, wobei die erste Zahl als Bestand des kleinen Heeres und die zweite des grossen zu betrachten ist, erweisen sich als dokumentarische Unterlage der Annahme, dass „das kleine Heer" existiert hat und es ist als militärische Körperschaft zu betrachten.

Laut dem Zeugnis eines Zeitgenossens hatte in der ersten Hälfte des 16. Jh. die moldauische Regierung ein Heereskorp, das aus 3 000 bezahlten Krieger bestand und als erster Kern eines stehenden Heeres im heutigen Sinne zu betrachten ist.

In den rumänischen Ländern auf beiden Abhängen der Karpaten waren die Städte ihrerseits verpflichtet militärische Kontingente zum Heer zu schicken, deren Grösse von ihrer wirtschaftlichen Bedeutung und von ihnen zukommenden Vorrechten abhing. Die städtische Gesellschaft mit Würdenträgern, die gerichtliche und Verwaltungsrechte hatten, Gemeinderätern, Geschworenen, mit ihren Zünften oder Körperschaften fügte sich organisch in das Verteidigungssystem ein, indem die Türme oder Bestandteile der Festungsvorwerke der Bürger von bestimmten Kategorien der Städter gebaut, instand gehalten und verteidigt waren.

Auf diese Weise hatten sämtliche Gesellschaftsklassen der rumänischen mittelalterlichen Gesellschaft genau reglementierte Wehrpflichten, was ein spezifisches militärisches Instrument aufbaute, das aus zwei Teilen bestand: das grosse Heer und das kleine Heer. Die Pflicht den Wehrdienst zu leisten (militärische Ausbildung und Teilnahme an Feldzügen) begleitete notwendigerweise das Gesellschaftsstatus des Individuums, abgesehen davon ob es Bauer, Bojar (Edelmann) oder Städter war, und war mit dem Bodenbesitz (im Falle der freien Bauernschaft und des Bojarentums) oder mit bestimmten fiskalischen Privilegien (der Fall der Stadtbevölkerung) verbunden. In diesem historischen Zeitabschnitt gab es keine rumänische Gesellschaftsklasse oder weltliche Kategorie ohne Militärpflichten, was die rumänische mittelalterliche Gesellschaft als eine zur Verteidigung gestaltete Gemeinschaft definiert, indem einer jeden Struktur gut reglementierte kriegerische Zwecke entsprachen.

Der Einsatz zum Heer in Muntenien, in Siebenbürgen und in der Moldau erfolgte nach *Fähnlein* (Banderie)*, welche gleichzeitig sowohl dem Territorialgefüge des Landes entsprechende „Mobilmachungsbezirke" als auch der leitende Heereskörper im Rahmen der Marsch- und Kampfordnungen waren. Die Fähnlein konnten in *Polks*, grosse taktische Verbände, oder in Kampflinien (Staffeln) gruppiert werden.

Der Konzentrierungsort des Heeres hiess Feldlager oder, seltener, Beljag. Hier fand die Besichtigung — *Musterung* (lustratio) — des Heeres statt, zuweilen wurden die Fahnen verteilt, die Truppenkörper in Abhängigkeit der Notwendigkeiten der Kriegshandlungen gruppiert, und die Eingabelung vervollständigt, indem die Befehlshaber ernannt wurden. Ebenso fanden, wahrscheinlich, statt bei dieser Gelegenheit Übungen im Bereich der militärischen Ausbildung des Heeres zwecks der Ausführung komplizierterer Manöver, welche ein höheres Grad des Zusammenwirkens der Krieger oder Verbände forderten. Die Grenzwache war in den rumänischen Ländern von den peripherischen Dörfern gewährleistet, die in Abhängigkeit von den Charakteristiken des Bodens und von den obligatorischen Übergangspunkten (Engpässe, Flussbette) gruppiert waren; deren Bewohner, die Nutznieser eines privilegierten Fiskalregimes als Entgelt für ihren Dienst waren, wurden in Muntenien und in Siebenbürgen *Grenzwächter*, in der Moldau *Wächter* genannt.

Ein augenscheinlicher Parallelismus zwischen den politischen und militärischen Einrichtungen des rumänischen mittelalterlichen Staates kann festgestellt werden.

In Muntenien, in der Moldau und in Siebenbürgen an der Spitze des grossen Heeres stand der Fürst oder Wojewode. Die zentrale und lokale Verwaltung, in einem Prozess der allmählichen Vervollkommnung, war zugleich auch die Befehlsstruktur des Landesheeres. In diesem allgemeinen Rahmen hatten die Würdenträger, die Bojaren und die Adligen verschiedene Befugnisse, nach dem feudalen Spezifikum, sowohl in der Friedenszeit, als auch in der Kriegszeit. Der *grosse Statthalter* in der Moldau, der *Banus* in Muntenien und der *Generalkapitän* in Siebenbürgen konnten das Heer in Abwesenheit oder im Auftrage des Fürsten führen. Allmählich, gewohnheitsgemäss, gelang es einigen Würdenträgern mit einer Rolle im Hofzeremonial genauere militärische Befugnisse noch in der Friedenszeit zu akquirieren. Auf diese Weise, in Muntenien erwirbt der Grossschwertträger — Träger des fürstlichen Schwertes während der offiziellen Zeremonien — die Befugnis das Heer zu befehlen, indem ihm die Reiterei unmittelbar unterordnet wurde. Der Markgraf und der hohe Staatsbeamte von Suceava in der Moldau hatten

* Kleiner Truppenverband, der sein eigenes Banner hatte.
Der Fachausdruck ist hier durch einen annähernden übersetzt.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ähnliche Befugnisse. Und andere Würdenträger des Staates konnten mit der partiellen oder völligen Befehlsgewalt von dem Fürsten begleitet werden.

In Siebenbürgen waren die Wojewoden von Vorstehern der Komitate, von Handschreibern assistiert. Die siebenbürgische zentrale Verwaltung war tatsächlich von Vizewojewoden oder Gouverneuren geleitet. Der Wojewode von Siebenbürgen war Befehlshaber des grossen Heeres des Landes *(exercitus generalis)*.

In der rumänischen mittelalterlichen Organisierung war das gesamte Wehrsystem in ein Netz von Festungen, Burgen, Türmen, befestigten Kirchen, Städten, Dörfern und Kirchen mit Festungsvorwerk fest verankert. In der Gestaltung des Befestigungssystems im rumänischen Raum wurden die drei Hauptrichtungen woher, gewöhnlich, die Invasionen und Eroberungen von aussen sich abzeichneten, in Betracht gezogen. Die Linie der Donau war in der Zone des Lehmbodens von den Burgen Saan, Sinpetru, Guren, Peci, Sviniţa, Stănilăuţi, Drencova, Pojejena, Tricule, Orşova, und in der Tiefe von Mehadia, Hidia, Almăj verteidigt. Die Verteidigung des Flusses war längs der Grenze Munteniens mit den Burgen, Severin, Holăvnic (Turnu Măgurele), Giurgiu, Turtucaia, Dristor, Hirşova, Brăila, Isaccea, Chilia-Licostomo fortgesetzt um dann auf der Küste von Dobrudscha mit den befestigten Erdstufen Ienisala, im Lagunenkomplex Razim (Razelm), Granavarda (im Süden des Kaps Midia Constanţa), Pangalia (Mangalia), Caliacra. In der Tiefe des Territoriums Munteniens, insbesondere zwecks der Kontrolle der Zugangswege und der Gebirgspässe, waren die Festung von Poienari, der Komplex Turciu (Bran)-Oraviţa, die Burge der Dimboviţa, des Teleajens, Crăciuna, Taba Buţii, Breaza wirksam.

Das Befestigungssystem an der östlichen Fassade des rumänischen Raums, der zur Zeit von Ştefan cel Mare vervollkommnet wurde, enthielt an der Grenze des Dnestrs die Burge Hotin, Soroca, Orhei, Cetatea Albă und Chilia Nouă. Die Hauptrichtungen, die kritischen Punkte des Innenverkehrs waren mit Burgen, Widerstandsknoten, wie z.B. Cetatea Nouă von Roman — Sinmedru abgesichert.

In den Eindringungsrichtungen von dem Tal der Theiss her gegen das Fürstentum Siebenbürgen war die Verteidigung von den Burgen Temeswar, Lugoj, Deva, Arad, Lipova, Inău, Oradea, Ardud, Chioar, Satu Mare, Hust gesichert.

Seit der ersten Hälfte des 15. Jh. erweiterte sich der von befestigten oder mit Festungsvorwerken versehenen Kirchen unter den Bedingungen derselben Notwendigkeit einer wirksamen Abfuhr im Angesicht der Gefahr einer osmanischen Invasion. Über 300 ländliche Gemeinschaften zwischen den Flüssen Tîrnava und Olt erbauten Festungsvorwerke um alte Kirchen herum, erhoben über den Kirchenschiffen oder deren Chöre Türme oder brachten Schutzfarben an (Prejmer, Iacobeni, Saschiz, Saroş).

In der Moldau und in Muntenien werden verstärkte Festungsvorwerke einiger Kloster (Moldoviţa, Vintilă Vodă — Buzău) oder fürstlicher Residenzen (Tîrgşor) erbaut. Seit dem Ende des 14. Jh. umgaben sich mit Schanzgraben auch zahlreiche am Rande liegende Dörfer, insbesondere im Donautal.

Betreffs der Ausrüstung muss hervorgehoben werden, dass im 14. Jh. und bis zur ersten Hälfte des 16. Jh. in den rumänischen Ländern sämtliche in diesem Zeitalter auf europäischer Ebene bekannten Haupttypen von blanken Waffen und Schiesswaffen verwendet waren.

Die weissen Angriffswaffen inkludierten Schneidewaffen und Stichwaffen (Schwert, Säbel); Schlenderwaffen und Stichwaffen (Lanze, Speer); Stosswaffen (Streitkeule, Knüppel, Streithammer); Stosswaffen und Schneidewaffen (Beile, Hellebarden). Die blanke Waffe um weit zu schleudern (Bogen und Armbrust) war mit der Schiesswaffe ergänzt.

Die Artillerie bestand aus grossen und kleinen Bombarden (welche manchmal in den Innendokumenten und - chroniken „Büchsen" genannt werden); Falkonetten; Geschützen („Büchsen"); Haubitzen; Mörsern („Geschützen aus Holz"). Die tragbaren Schiesswaffen waren folgende: Handbombarde („Falkaune"); Sklopette („scoppecta"); schweres Gewehr — „Hackenbüchse" (Arkebuse mit Zündschnur); („Maschinengewehre").

Die für die damaligen Schiesswaffen verwendete Munition, welche in zeitgenössischen Quellen mehrmals bescheinigt wurde, bestand aus steinernen oder bleiernen Geschossen für tragbare Waffen und steinernen, gusseisernen oder gläsernen Kanonenkugeln für Geschütze. Seit dem Mittel des 16. Jh. werden auch Brand- und sogar Sprengkanonenkugeln gebraucht,

In die Kategorie der Waffen für individuelle Verteidigung sind einzufügen: Rüstungen Verteidigungsstücke für verschiedene Körperteile- Panzerhemde, Helme (spitzige Helme miteinbegriffen), Brustharnische u.s.w. — Schilde.

Von der Form dieser Waffen zeugen die archäologischen Beweise, die damaligen Gravuren, die Fresken aus bemalten Kirchen, silberne Einfassungen und Münzbilder, Grabsteine mit Reliefs und die in den musealen Sammlungen hierzulande und im Auslande verwahrten Stücke.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ein beträchtlicher Teil von Waffen für die Ausstattung der einheimischen Heere war in den rumänischen Ländern, zwischen welchen wechselseitige Austausche stattfanden, und es wurden auch einige Waffen importiert.

Zwischen den Jahrhunderten 14.—16. befanden sich in den rumänischen Ländern — in Hermannstadt, Kronstadt, Hausenburg, Schässburg, Bistrița, Suceava, Jassy und Tîrgoviște — Werkstätte zur Waffenerzeugung und Waffenschmiede.

In diesem Zeitabschnitt wurde in eigenen Manufakturen auch Schiesspulver erzeugt, indem man grösstenteils den für die zahlreichen Verteidigungskriege notwendigen Vorrat sicherte.

Die Erneuerungsfähigkeit auf dem Gebiet der Wehrtechnik auf dem rumänischen Territorium ist durch das Hermannstädter Manuskript das die Kenntnisse und die Erfahrung auf dem Gebiet der Kampfmittel — insbesondere der Schiesswaffen —von sechs Generationenv von Fachleuten auf dem Gebiet des Waffenschmiedens, welche seit der zweiten Hälfte des 14. Jh. bis zur Mitte des 16. Jh. aufeinanderfolgten kumuliert, klar veranschaulicht. Einen ganz besonderen Wert hat der Teil des Manuskriptes, der „Das Buch über pyrotechnische Versuche und Zusammensetzungen" heisst und von Conrad Haas verfasst wurde. Er enthält die technische Beschreibung der Mehrfachrakete, die als erste Erwähnung dieser Art der neuzeitlichen Trennrakete zu betrachten ist.

Die Jahrhunderte 14.—16., die den Höhepunkt der rumänischen mittelalterlichen Gesellschaft darstellten, erwiesen sich gleichzeitig auch als Zeitspanne der Durchsetzung des rumänischen militärischen Denkens, Gebiet auf welchem nun auch die ersten Versuche ein Konzept auszuarbeiten verzeichnet wurden. Die damalige rumänische Militärdoktrin entsprach den Anforderungen der politischen Entwicklung der Gesellschaft, dem natürlichen Wunsch in Freiheit und Frieden zu leben, dem Streben nach dem wirtschaftlichen und kulturellen Gedeihen. Sie bezeichnete, objektiv, als Hauptkoordinate, die Verteidigung des rumänischen Raums und der rumänischen gesellschaftspolitischen Organisation durch den Kampf des ganzen Volkes, indem sie auf diese Weise sich in eine langwährende jahrhundertealte Tradition, die so alt war, wie das militärische Gebilde, einfügte.

In den Jahrhunderten 14.—15. durchsetzte sich prägnant durch die Politik und das Militärwesen der Landesherren und der Feldherren die rumänische Doktrin der Verteidigung der Freiheit und Staatsintegrität durch den Kampf des ganzen Volkes. Die zahlreichen Kriege, die das rumänische Volk in diesem historischen Zeitraum zu führen erzwungen war, heben einige bedeutende Wesenszüge dieser Militärdoktrin hervor. Darunter, in den Vordergrund tritt die Tatsache, dass die militärische Anstrengung einzig und allein Verteidigungszwecke verfolgte, dass sie stetig einen nichtagressiven, gerechten und gesetzmässigen Charakter hatte, dass die Aufrechterhaltung der Unabhängigkeit und der Integrität des Vorväterbodens ihr höchstes Ziel gewesen ist. Indem sie entweder die Befreiung einiger rumänischen Territorien, die sich unter fremdländischen Besetzung oder Herrschaft befanden, verfolgten oder das Kriegspotential zwecks der Zurückweisung einer Invasion von aussen richteten, sind die von den Rumänen in diesem Zeitabschnitt geführten Kriege Verteidigungskriege gewesen. Gleichzeitig bedeuteten diese Verteidigungskriege die Auftbietung einer im Massstabe der gesamten Gesellschaft erweiterten militärischen Anstrengung. Und diese zusammenfassende Erweiterung bekundete sich nicht lediglich durch die Aufbietung des menschlichen Potentials in seiner Gesamtheit — das sich als Einrichtung des „grossen Heeres" gestaltete —, sondern auch durch den breitangelegten Raum der Kriegshandlungen, sowie durch die Mannigfaltikeit der zwecks der Niederlage des Eindringlings verwendeten Kampfformen und- verfahren.

Die rumänischen von dieser gerechten Doktrin der Vaterlandsverteidigung beseelten militärischen Handlungen machten einen tiefen Eindruck auf das europäische politische Bewusstsein. „Ihre Heldenhaftigkeit ist so gross — sagte der polnische Gelehrte Stanislaw Orzechowski in der Mitte des 16. Jh. —, dass sie sich fortwährend im Krieg mit sämtlichen benachbarten Völkern auseinandersetzten und als Sieger hervorgingen".

Wie sah die politische Entwicklung, in welcher der militärische Faktor impliziert war, aus? Welches wär das Ergebnis der kontinuierlichen rumänischen militärischen Anstrengung, die auf die Verteidigung der eigenen Staatsorganisation, der Freiheit und Integrität der Vorväterscholle abzielte?

Ein vorwiegender Wesenszug der politischen und militärischen Entwicklung der rumänischen Länder im 14. Jh. ist der Übergang vom Pluralismus der politischen Organisierung — der durch eine Vielzahl von „Ländern", die von ihren Fürsten geleitet waren, dargestellt war — zu den zentralisierten Feudalstaaten.

Der Vereinigungsprozess Munteniens fand etappenweise statt, indem die betreffenden Etappen dokumentarisch seit dem letzten Viertel des 13. Jh. und bis zum Jahr 1388 veranschaulicht werden vermögen. Gegen das Jahr 1320 war das walachische Fürstentum eine interna-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tionale politische Gegebenheit, ein Ergebnis der Vereinigung der rumänischen Fürstentümer am linken und rechten Ufer des Olts. Die tatsächliche Unabhängigkeit wurde durch den entscheidenden Sieg über die Streitkrafte des Königs von Ungarn im Krieg des Jahres 1330 errungen.

Parallel spielte sich ein Prozess der territorialen Vereinigung im Gebiete zwischen der Donau, dem Schwarzen Meer, dem Lom und dem nordöstlichen Balkan ab. Er realisierte sich um die Ţara Cărvunei herum, deren Hauptstadt Caliacra war, von dem Despoten Dobrotiţă (1348—1386) geführt. Die Vereinigung beider Donaustaaten geschah unter der Herrschaft des Fürsten Mircea cel Bătrîn („der Alte") (1386—1418). Sein offizieller Titel widerspiegelt die Zweckbestimmtheit eines historischen Prozesses: „Mircea, von Gottesgnaden Fürst von Walachei, Herzog von Făgăraş und Amlaş, Vorsteher des Komitats von Severin, Despot der Länder des Dobrotiţă und Herrscher von Dristor".

Im 14. Jh. war das siebenbürgische Fürstentum durch die rumänischen Länder von Maramureş, Chioar und Lăpuş, Codru Sathmar, Bihor, von den Banater Fürstentümern und von der Ţara Oltului transsilvan — Făgăraş umrahmt.

Das Status des siebenbürgischen Fürstentums wurde durch das Eindringen in das alte rumänische Land im Innern des Karpatenbogens einer massiv von dem ungarischen Königtum unterstützten madjarischen politischen Führungselite, welche, die völlige Bindung des siebenbürgischen Fürstentums durch feudovassalischen Vertrag versuchen wird, nicht beeinflusst. Diese Tatsache führte nicht zur Veränderung des eigenständigen staatlichen Charakters des siebenbürgischen Fürstentums — Rumänisches Land durch die ethnische, kulturelle, wirtschafttspolitische Gegebenheiten, sowie durch die engen Verbindungen mit Muntenien und der Moldau.

Östlich der Karpaten hatte der Prozess der territorialen Vereinigung die Konzentrierung des Kampfes gegen die mongolische Herrschaft, die der Goldenen Horde, als Hauptrichtung. Deren Herrschaft wurde allmählich durch den rumänischen Freiheitskampf, an dem nach 1344 die Streitkräfte von Siebenbürgen und Maramureş teilnahmen, beseitigt. Zum Abschluss vervollständigte die moldauische Regierung in den Jahren 1377—1391 die Vereinigung des Territoriums zwischen den Karpaten, dem Dnestr und dem Schwarzen Meer. Die Verwiklichung dieses Prozesses ist im Titel des Fürsten Roman I. im Jahre 1392 widerspiegelt: „grosser einziger Herrscher, von Gottesgnaden Fürst, Ich der Wojewode Roman, der das Land Moldau vom Gebirge bis zum Meer beherrsche".

Im letzten Jahrzehnt des 14. Jh. wurde die südliche Grenze des rumänischen Raums zur Scheide, am unteren Lauf der Donau und am Schwarzen Meer, von Europa, die von der Invasion und Expansion des Osmanischen Reiches bedroht war. Unter den Schlagen der Armeen der Sultane, entfaltete sich die Einsetzung der osmanischen Herrschaft in der Balkanhalbinsel in hohem Rhytmus, indem die süddonauländischen Staaten nacheinander von der politischen Karte Europas verschwanden.

Die osmanische Expansion nördlich der Donau stiess von Anfang an auf zähen Widerstand der rumänischen Staaten. Ein erster Krieg in grossem Masstab wurde durch die Invasion der Streitkräfte des Sultans Beyazid I. in Muntenien geprägt, welche den grossen Sieg vom 17. Mai 1395 bei Argeş das, von dem Fürsten Mircea cel Bătrîn („der Alte") geführten Heeres als Ergebnis hatte.

Die Auseinanderseztung brach wieder mit dem grossen Feldzug des Sultans Mehmed II. in den Jahren 1419—1420 aus. Der Herrscher Munteniens, Michael (1418—1420) und Dan II. (1420—1432) führten, im Zusammenwirken mit den Banater und Siebenbürgischen Streitkräften, die rumänischen Streitkräfte während des antiosmanischen Krieges in den Jahren 1419—1428. Nach einem kurzen Waffenstillstand (1428—1431) brach der Krieg wieder los in Jahre 1431, indem die osmanischen Offensiven zeitweilig den Durchbruch der Donaulinie als Ergebnis verzeichneten (1432—1438).

Die Organisierung der Verteidigung durch die Koordinierung des Kriegspotentials der drei rumänischen Länder wurde unter diesen schweren Umständen von dem „Kreuzfahrer rumänischen Blutes" wie ihn Nicolae Iorga nannte - Iancu, Sohn des Voicu von Hunedoara, Fürst von Siebenbürgen, Gouverneur und höchster Kapitän von Ungarn und Siebenbürgen (1441—1456) durchgeführt. In einer ersten Phase (1441—1442) wurde die Donaugrenze wiederhergestellt (Schlachten bei Hermannstadt und an der Ialomiţa, März, September 1442), indem der Kriegsschauplatz auf diese Weise südlich vom Flusse, in die balkanischen Besitzungen des Osmanischen Reiches versetzt wurde.

Die zweite Etappe der rumänischen allgemeinen militärischen Anstrengung, unter der Führung des Fürsten Iancu von Hunedoara, war darauf gezielt die Balkanhalbinsel von den osmanischen Streitkräften zu befreien, das Osmanenreich aus Europa zu vertreiben. Zur Erreichung dieses Ziels von europäischer Tragweite wurden weitreichende Kriegsoperationen entfaltet: „der lange Feldzug" bis zum Herzen des Balkans in Zlatiţa, Oktober 1443 — Januar 1444; der Kreuzzug von Varna, die Schlacht bei Kosovo Polje, September—Oktober 1448. Die letzte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Phase des antiosmanischen Widerstands unter der Führung des Fürsten Iancu von Hunedoara bestand, nach dem Sieg von Kruševač (August 1454), aus der siegreichen Verteidigung Belgrads (Juli — August 1556) gegen sämtliche Streitkräfte des Sultans Mehmed II.

Nach dem Tod von Iancu von Hunedoara (am 11. August 1456), war die Verteidigung der Gebiete am unteren Lauf der Donau und der rumänischen pontischen Gebiete gegen die osmanische Expansion das Werk der Heere Munteniens, unter Führung von Vlad Ţepeş (1448, 1456—1462, 1476) und der Moldau unter Führung Ştefans cel Mare (1457—1504), die von dem Fürstentum Siebenbürgen unterstützt waren.

Der von Vlad Ţepeş in den Jahren 1461—1462 gegen das Osmanische Reich geführte Krieg vermochte nicht das Status Munteniens als Staat, welcher der Pforte gegenüber verpflichtet war, einen jährlichen Tribut als Entschädigung für die Aufrechterhaltung des Friedens zu zahlen, zu ändern, der Feldzug des osmanischen Heeres unter persönlicher Führung des Sultans Mehmed II. (Juni—Juli 1462) ist aber ein krasser Misserfolg gewesen.

Indem sie mit der osmanischen Politik der Herrschaft über das gesamte Schwarzmeerbecken sich auseinandersetzte, führte die Moldau einen langen Krieg (1473—1486) mit dem Reich des Halbmonds, wobei Ştefan cel Mare, zur Unterstützung seiner Handlung, die Streitkräfte Siebenbürgens und Munteniens heranzog. Der Sieg von Podul Înalt — Vaslui (10.—12. Januar 1475), der vom Heer Ştefans cel Mare über die Streitkräfte des Beglerbegs Rumäliens Suleiman errungen wurde, die Unterstützung des Fürstentums von Mangum in der Krim (Juni—Dezember 1475), der Misserfolg des persönlichen Feldzuges Mehmed II. in der Moldau (Juni—August 1476), die erfolgreichen Moldosiebenbürgischen Feldzüge zwecks der Wiederherstellung der Verteidigung an der Donaugrenze Munteniens (Oktober—November 1476, Sommer 1481) bezeichneten die Phase der rumänischen militärischen Oberhand in diesem Krieg.

Unter der Wirkung der breiten strategischen osmanisch-tatarischen Zange, die vom Sultan Beyazid II. persönlich geführt war, wurden die Burgen-Häfen Chilia und Cetatea Albă, die letzten freien Zugänge zum Schwarzen Meer und im Orient des europäischen Handels der Moldau entrissen (Juli—August 1484). *Die fortwährenden Kämpfe der rumänischen Länder gegen die Aggression der Pforte wirkten entscheidend auf die globale Lösung der Beziehungen sämtlicher Rumänen in ihren staatlichen und politischen Gebilden mit dem Osmanischen Reich.* In einer Übersicht der Verhältnisse der rumänischen Länder mit der Osmanischen Pforte hob der berühmte italienische Denker Filippo Buonacorsi Callimachus im Jahre 1490 hervor: nachdem die Walachen die Waffen und ihre (der Pforte — *u.Anm.*) Versuche zurückwiesen, kamen sie durch Verträge nicht als besiegte, sondern als Sieger — überein".

Die damalige europäsche Diplomatie begriff auf diese Weise die politische Lösung des langwährenden rumänisch-osmanischen Krieges durch *Verträge, die von militärischen den Rumänen vorteilhaften Positionen aus unterhandelt sein sollten.* Das Status der rumänischen Länder war also, im Sinne der europäischen internationalen Bedingungen, durch Verträge mit dem Osmanischen Reich geregelt, welche die Integrität ihrer einheimischen Einrichtungen, das Vermögen der Bewohner und die fast völlige politische Freiheit gewährleisteten. Den osmanischen Rechtsnormen entsprechend, beruhte dieses Status auf die Gewährung eines *adname.* Das war ein einseitiges Akt, ein Gedankengut der osmanischen Kanzlei, durch welche sich der Sultan verpflichtete die ausgehandelten und gewährten zweiseitigen Bedingungen einzuhalten, im allgemeinen, gegen einen Tribut (harağ). In der europäischen mittelalterlichen und modernen Terminologie wurde dieses osmanische privilegielle Dokument mit einer *Kapitulation* assimilliert. Die *besonderen politischen Beziehungen* der rumänischen Länder mit dem Osmanischen Reich waren das Ergebnis des langwährenden Kampfes unseres Volkes für das Aufrechterhalten seines ethnischen und politischen Wesens, eine heldenhafte um den Preis von zahlreichen Opfern abgewickelte Anstrengung.

Die allgemeine Evolution der rumänisch-osmanischen Beziehungen erfuhr eine qualitativ neue Etappe in der ersten Hälfte des 16. Jh. Die osmanische Expansion zum unteren und mittleren Lauf der Donau wurde nach dem Jahre 1520 unter direkter Führung des Sultans Suleiman Kanuni wiederaufgenommen, indem Muntenien unter der Herrschaft von Radu de la Afumaţi (1522—1529) sich als erste unter der Einwirkung der Invasion (1521—1524) befand. Das Ergebnis des efolgreichen Widerstands war die Beibehaltung der inneren Freiheit der rumänischen Länder, die Vereinheitlichung des internationalen Status Siebenbürgens, der Moldau und Munteniens. Die Umwandlung der siebenbürgischen Wojewodschaft in ein autonomes der osmanischen Pforte tributpflichtiges Fürstentum fand in der Zeitspanne zwischen den Jahren 1526 und 1541 statt. Der Prozess der Beseitigung seitens des siebenbürgischen Fürstentums der feudovassalischen Beziehungen, die den Fürsten mit dem ungarischen Monarchen verbanden, wurde noch in der zweiten Hälfte des 15. Jh. anlässlich der Ausrufung im Jahre 1467 des siebenbürgischen Königreiches eingeleitet.

Obwohl vorübergehend unterdrückt, entwickelte sich die Bewegung weiter, indem sie mit dem Entschluss des siebenbürgischen Fürsten Ioan Zapolya an der Schlacht bei Mohács, (1526), welche das Verschwinden Ungarns von der politischen Karte Europas kennzeichnete

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nicht teilzunehmen. Dieser Entschluss kennzeichnete historisch nicht nur die Lage von voll und ganz unterschiedlichen, in der internationalen Arena streng abgesonderten Staaten Siebenbürgen und Ungarn, sondern auch die Unbeständigkeit (eigentlich ein symbolischer Charakter ohne realen Inhalt) der feudovassalischen Beziehungen, welche die Führer der beiden Länder verbanden.

Im Zusammenhang mit der neuen osmanischen Offensive bestätigte sich nochmals stürmisch, indem sie das Gepräge der bemerkenswerten Personalität von Petru Rareş trägt, die militär-politische Einheit der rumänischen Länder. Seine militär-politischen auf der Idee der Wiederherstellung des „dakischen Blocks" füssenden Handlungen werden zu einer Einleitung der grossangelegten vereinheitlichenden Handlung, die Mihai Viteazul unternahm.

Infolge einer grossangelegten politischen und militärischen Anstrengung, die zwei Jahrhunderte dauerte, retteten Sieberbürgen, die Moldau und Muntenien ihre politische Existenz, indem sie weiterhin eine wirksame Rolle auf dem Kontinent, insbesondere in dessen Südosten, spielten. Dieses Ergebnis der rumänischen militärpolitischen Anstrengung ist unter historischen Gesichtswinkel um so bemerkenswerter, als die rumänischen Staaten die einzigen im Südosten und im Zentrum Europas waren, welche ihr politisches Wesen aufrechterhielten, indem sie der Expansion der Pforte Widerstand leisteten und ins Osmanische Imperium nicht einverleibt wurden.

Die Vereinigung der rumänischen Staaten in einen zentralisierten feudalischen Staat war von den neuen internationalen Umständen gebieterisch gefordert. Die gefährliche Nachbarschaft der drei damaligen Grossmächte — das Osmanische Reich, das Habsburgerreich und Polen — bedingte die Konzentrierung sämtlicher rumänischen Schaffenskräfte, ihre adequate Leitung aus einem einzigen politischen Zentrum zwecks der Bewahrung selbst des rumänischen staatlichen und ethnischen Wesens. Diesem belebenden Faktor — der übrigens auch in dem vorhergehenden Zeitabschnitt bestand — wird sich der energische Ansporn eines wahrhaften nationalen Bewusstseins, das Ergebnis der allmählichen Anhäufungen der vergangenen Jahrhunderte, für welche „restitutio Daciae", die Schaffung des mittelalterlichen Rumäniens, unvermeidlich von Ideal zu Tatsache wird, hinzufügen.

Zur Zeit des Fürsten Mihai Viteazul (1593—1601), wird das mittelalterliche Rumänien verwirklicht, indem damals das ruhmreichste Kapitel der nationalen mittelalterlichen Geschichte geschrieben wird.

Traducerea: *Maria Mihăilă*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

РЕЗЮМЕ

Второй том « Военной истории румынского народа » содержит подробный анализ военного дела в карпато-дунайско-понтийском пространстве со второй половины XIV в. до начала XVI в. В основе данного тома, составленного широким коллективом специалистов исследовательских институтов, университетов, военных вузов и музеев, стоят основные направления идеологической программы Румынской коммунистической партии, принципиальные оценки товарища Николае Чаушеску, касающиеся национальной истории и необходимости изучения опыта многовековой борьбы румынского народа за независимость и единство. Используя ценные достижения национальной историографической школы и обширную документацию данной эпохи (письменные документы, археологические и иконографические памятники, геральдические знаки и др.) авторы попытались выявить на протяжении всего этого исторического периода, следуя примененному в первом, вышедшем в 1984 году, томе научному методу, единство исторического развития румынского народа и его государственного строения на земле предков. В разработке этого научного труда авторский коллектив руководствовался ценным побуждением президента Социалистической Республики Румынии Николае Чаушеску: « У нас славное прошлое — бесценное наследие нашего народа. Наш долг возвести его на новую ступень и обогатить новыми материальными и духовными достижениями, поднять на новые вершины цивилизации народ, нашу социалистическую нацию ».

Анализ румынского военного дела в XIV—XVI вв. выявляет его тесную взаимозависимость с породившим его обществом, его индивидуальность; вся научная работа авторского коллектива проводилась под знаком данной исторической реальности.

В этот исторический интервал военный фактор, в частности его наиболее выраженный элемент — войско, выделяется среди компонентов, обеспечивающих и характеризующих развитие румынского народа в специфических условиях. Являясь характерной особенностью средневековья вообще, выдающаяся роль военного фактора в румынском обществе не определялась социальными структурами милитаристского типа, сопряженными с государственной захватнической и грабительской политикой. Первостепенная роль военного дела на данном историческом этапе была определена необходимостью иметь эффективное средство борьбы против иностранной агрессии, преследующей ущемление целостности очага становления и существования румынского народа, его независимости. Вынужденное перед лицом постоянной угрозы извне непрерывно бороться за свое существование, румынское общество совершенствовало свое военное средство с тем, чтобы оно могло обеспечить выполнение порученных задач, строило его в зависимости от существующих возможностей и собственных традиций.

Румынская государственность, имея давние и прочные традиции, восходящие к централизованному и независимому государству, существовавшему в I в. д.н.э., во главе с Буребистой, на данном этапе уже четко определила свои цели и следовательно придала всем составным элементам необходимую форму и надлежащее функционирование.

Образование в XIV в. наряду с Цара Ромыняскэ Трансильвания независимых феодальных государств Цара Ромыняскэ Мунтения (Валахия) и Цара Ромыняскэ Молдова завершало этап глубоких преобразований и одновременно закладывало начало процесса, охватывающего все карпато-дунайско-понтийское пространство, конечная цель которого было осуществление политического единства румынского народа.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

На протяжении исторического развития политическое единство явилось закономерной и справедливой целью, определяемой многочисленными факторами, способствующими многовековой эволюции румынского народа: географическое единство пространства, на котором он сформировался и непрерывность существования на нем; этническо-лингвистическое тождество; психическо-моральное подобие; сознание принадлежности к одной и той-же этнической группе; тесные, непрерывные политические, экономические, культурные и военные связи и т.д. Вопреки специфической данной эпохе государственной раздробленности, в течение этого периода осуществилось единство румынских политических и военных действий, обусловленное общими движущими силами этнического и социально-экономического развития в карпато-дунайско-понтийском пространстве. В то же время непрерывно возрастающая угроза иностранных агрессий принуждала к сосредоточению усилий всех румын для решительного и действенного отпора агрессорам. Эта очевидная действительность обусловила появление концепта политической мысли и практической деятельности, который румынское общество и его руководящие деятели твердо претворяли в жизнь на протяжении всего исследуемого исторического периода. Для румынских стран становилось очевидно, что внешнюю угрозу можно анигилировать только действуя сообща в политическом и военном плане. Великие румынские господари правильно поняли эту историческую необходимость и всегда, когда внешняя угроза или агрессия становились подавляющими, успешно объединяли все силы румынского народа, чтобы защитить целостность и свободу родной земли. Общность политических и военных действий румын в средневековье осуществлялась, вопреки временно разделявших их границ, сознательно, — создавая образцы для будущих действий, — в моменты, когда иностранное нашествие грозило ликвидировать их в политическом отношении.

Стремление соседних экспансионистских держав расчленить и захватить румынскую территорию, фактически аннулировать государственную организацию румынского народа явилось главным фактором, препятствующим нормальному процессу осуществления политического единства румынских стран. Отражение общими силами натиска постоянно присутствующих соседних держав означало сохранение каждого румынского государства в отдельности, но, превыше всего, это означало спасение свободы для румынской государственной индивидуальности в целом. Таким образом, эта вынужденная борьба, преимущественно военного характера, неразрывно соединила политическое единство с основной целью сохранения собственных государственных структур, с *государственной независимостью*. Румынские страны — указывает президент Социалистической Республики Румынии Николае Чаушеску — « образовались и развивались в борьбе против иностранного господства, за объединение в сильное государство, способное устоять перед иностранными нашествиями, обеспечить себе самостоятельное развитие ».

Следовательно единство и политическая независимость соответствовали жизненной необходимости румынского общества быть, на собственной территории, самим собою, четко определить свою независимость на международной арене.

Наряду с этим, но в неразрывной связи с основными целями румынского государственого строя в эпоху средневековья, определились и другие задачи, выполнение которых преследовалось столь же упорно: сохранение *территориальной целостности*, которой угрожали те же внешние силы, *развитие равноправных международных отношений, обеспечение нормальной экономической и общественной деятельности* и т.д.

Преследуя вышеупомянутые цели, определяемые историческим развитием, румынское общество и государство создали и совершенствовали необходимые для их достижения средства. Господарство, — в качестве органа верховной власти, — совет страны, административно-финансовый аппарат, войско и церковь составляли костяк прочного государственного строения, подобного другим соответствующим государствам средневековой Европы.

Среди учреждений румынской государственной организации войско играло важную роль. С одной стороны, потому что преследуемые основные цели требовали мощной военной силы, способной их осуществить. С другой стороны, потому что самому этому осуществлению мешали — как уже было сказано — постоянная угроза извне, экспансионистские тенденции соседних держав. А так как натиск был постоянным и мощным, зачастую превышая силы и средства румынских стран, военный институт приобретал своеобразные черты, заимствуя из богатого опыта предков то, что соответствовало внутренней и международной политической и военной обстановке XIV—XVI вв. В этой своеобразной концепции, имеющей глубокие корни в истории румын, военный фактор должен был обеспечить, при участии всего общества в оборонительном усилии, достижение главных целей народом и государством.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

В XIV—XVI вв. развитие румынского военного фактора проходило в тесной взаимосвязи с международной обстановкой данной эпохи. Характерной особенностью этой обстановки на протяжении всего интервала являлась агрессивность соседних с румынской государственной организацией экспансионистских держав, нередко согласующих между собой намеченные цели. Политическая картина юго-восточной части Европы потерпела в это время существенные перемены, каких не знали другие части нашего континента.

Великое монгольское нашествие 1236—1242 гг. привело немалую часть Европы под господство Монгольской империи, простиравшейся до Тихого океана. Так как во второй половине XIII в. монголы контролировали и бассейн Нижнего Дуная, до Сербии и Болгарии, румынские страны выступили за освобождение восточных земель и упрочение румынского государственного существа.

На всем протяжении этого периода до своего исчезновения с политической карты Европы в 1541 г. западный сосед румынских государств — Венгерское королевство — оказывал постоянный агрессивный нажим. Неоднократное успешное отражение румынами нашествий средневековой Венгрии привело к крушению ее амбициозных, но беспочвенных экспансионистских планов завоевания выхода к Черному морю.

Во второй половине XIV в. польское государство начало свою экспансию к юго-востоку. В первой половине XV в. оно контролировало всю территорию от Балтийского до Черного морей, а также понтийское побережье между Днестром и Днепром. Таким образом к северу от румынской территории давала о себе знать держава, заинтересованная Черным морем, а потому с явным стремлением подчинить себе в политическом отношении или даже завоевать восточно-карпатское румынское государство, которое владело немалой частью морского побережья.

К концу XIV в. Османская империя превратила бо́льшую часть Юго-Восточной Европы в провинции, управляемые чиновниками Порты. В первую половину XV в. она приступила к осуществлению своих экспансионистских планов, преследующих превращение Черного моря в « турецкое озеро » и завоевание подступов к центру Европы. После ликвидации балканских государств и установления господства Порты до Дуная румынские страны становятся главным препятствием на пути Османской империи.

Сопротивление Османской империи втянуло румынский народ в тяжелую войну, продолжавшуюся более столетия и потребовавшую от него больших усилий. Эта борьба приобрела общеевропейское значение, что подчеркивали в те времена политические и военные представители румынского народа; как известно, они называли Молдову, например, « воротами христианского мира », « защитной стеной Венгрии и Польши ».

Европейская историческая миссия румынских стран на Нижнем Дунае и Черноморском побережьи между Делиорманом и Днестровским лиманом оказалась исключительно сложной. Усилия в защиту собственной культуры и свободы, как и для пресечения османского продвижения к центру Европы следовало совмещать с упорной борьбой против попыток королевств Венгрии и Польши установить свое господство на юго-востоке континента.

В начале XVI в. стратегическая обстановка в Центральной и Юго-Восточной Европе резко осложнилась. Падение Константинополя (29 мая 1453 г.) и установление османского господства на Черном море (1452—1484 гг.) создали новую политическую и военную обстановку в Европе. Превращение Черного моря в придаток Османской империи было облегчено и подчинением Портой Крымского ханства (1475 г.); таким образом создавались огромные стратегические клещи, в которые две соседние мусульманские державы могли в любой момент зажать румынскую землю. Эта стратегическая обстановка усугублялась еще больше превращением Венгрии в пашалык Буды и овладением габсбургами западными и северными землями бывшего королевства.

С востока прямо через Буджак, а также посредством Крымского ханства, с юга и юга-запада через Дунай и с плацдармов на его левом берегу в районах Брэила, Джурджу и Турну, с запада от пашалыка Буды все три румынские государства — Молдова, Цара Ромыняскэ и Трансильвания — подвергались почти концентрическому военному натиску Османской империи. А восточная политика Габсбургской империи, ставшей соседом румынского пространства, вырисовывалась теперь впервые как огромное щупальце, нависавшее через « ворота » Сомеш над всей Трансильванией. Другая соседняя держава — Польша — еще в шестидесятых годах XV в. заключила с Османской империей соглашение, основанное на общности их интересов на Черном море, одно из основных положений которого предусматривало совместное воздействие на румынские страны. Польско-османское соглашение оставалось в действии, с некоторыми перерывами, вплоть до исчезновения Польши, в XVIII в., с политической сцены Европы.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

В этой новой стратегической обстановке, характерной для всего XVI в., румынская земля и румынская политическая организация подвергались настойчивому концентрическому давлению извне.

В общем плане, румынское общество, занимающее карпато-дунайско-понтийскую территорию, единое в своих основных социально-политических и экономических чертах, породило тип военной организации не только своеобразный, но и схожий в отдельных случаях до идентичности во всех трех румынских странах.

Румынское войско достигло своего максимального развития в XIV—XVI вв. в условиях полного расцвета средневекового общества, завершения процесса образования своих институтов. В области военного дела, на основе древних традиций, античного наследства, воинское орудие, предназначенное обеспечить достижение целей румынской государственной организации, оформилось окончательно уже в XIV в. под видом « большого войска ». При любом нашествии иноземцев весь народ был обязан встать на защиту родного края, участвовать в разгроме агрессоров.

И на протяжении этого периода большое войско выделяется как основная военная структура как в Цара Ромыняскэ (Валахии), так и в Молдове и Трансильвании. Основным социальным элементом всенародного поднятия на борьбу было крестьянство. В результате более внимательного изучения современных источников упрощенную картину участия в большом войске крестьян, которую дают более ранние труды, необходимо коренным образом изменить. На призыв в войско собирались не дезорганизованные толпы пехотинцев, а воины-крестьяне, обученные и оснащенные необходимым оружием, способные успешно сражаться на поле боя.

Способ мобилизации большого войска был четко установлен: каждая область была обязана выделить определенное число воинов, имеющих соответствующее оружие.

Бояре, различаемые по имущественному состоянию или по занимаемому положению в административно-политической иерархии страны, принимали непосредственное участие в войске. По данным *Молдавско-польской хроники* середины XVI в. войско Молдовы состояло из 3 тыс. бояр и 8 тыс. дворян. В битве под Рэзбоень 26 июля 1476 г. войско господаря насчитывало 20 тыс. чел. Указывая потери, понесенные румынами в этой битве, хроника дает организацию войска господаря, состоящего из « крупных бояр », « добрых витязей », « хынсаров » и контингентов, выделенных отдельными городами.

Данные о численности румынского войска в различных сражениях колеблются между 10 тыс. и 40 тыс. воинов; принято считать, что первая цифра относится к « малому войску », а вторая к « большому ». Эти данные являются документальной основой существования « малого войска » — постоянного военного организма. По свидетельству очевидца, в первой половине XVI в. господарь Молдовы имел войско из 3 тыс. наемных воинов, которое можно считать зародышем регулярной армии в современном смысле.

В румынских странах, расположенных по обеим сторонам Карпат, города также были обязаны выделять контингенты воинов, численность которых определялась их экономическим значением и привилегиями. Городское общество, со своими судьями, советниками, присяжными, корпорациями ремесленников, органически включалось в оборонную систему; башни или участки крепостных стен строились, обслуживались и защищались определенными категориями городских жителей.

Таким образом все социальные сословия в средневековом румынском обществе имели точно регламентированные военные обязательства, что составляло специфический воинский организм, с двумя основными компонентами: большое войско и малое войско. Военнообязанность (обучение и участие в войнах) была составной частью социального положения индивидуума, будь он крестьянин, боярин (дворянин) или городской житель, и обусловливалась владением землей (в случае свободного крестьянства и бояр) или определенными льготами, например, освобождение от налогов (в случае городских жителей). В данный исторический период не было ни одного социального светского сословия без военных обязанностей; следовательно румынское средневековое общество было организовано для защиты, каждая прослойка имея четко определенные воинские обязанности.

Призыв в войско в Валахии, Трансильвании и Молдове осуществлялся по *знаменам* (бандерам), которые являлись в то же время мобилизационными « округами », соответствующими территориальной структуре страны, а также основными воинскими единицами в маршевых и боевых порядках. Знамена могли сводиться в *полки* или в *батальные линии* (эшелоны).

Место сбора войска называлось *лагерем*. Здесь проводился смотр войска (lustratio), вручались знамена, формировались части в зависимости от предстоящих военных действий, назначались командиры. Здесь же, надо полагать, проводилось обучение войск более сложным приемам, требующим особой слаженности от бойцов или частей.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Охрану границ румынских стран обеспечивали пограничные селения; жители этих сел, называвшиеся *плэешами* в Валахии и Трансильвании и *стрэжерами* в Молдове, пользовались определенными привилегиями (освобождение от налогов и др).

Политические и военные учреждения средневековых румынских государств явно схожи.

В Валахии, Молдове и Трансильвании большое войско возглавлял великий воевода. Центральная и местная власть, постепенно совершенствовавшаяся, одновременно составляла командную структуру войска страны. Сановники — бояре и дворяне — выполняли разные обязанности, как в мирное, так и в военное время. *Великий ворник* в Молдове, *бан* в Валахии и *генерал-капитан* в Трансильвании могли командовать войском в отсутствие или по поручению господаря.

Постепенно отдельные сановники, исполнявшие различные службы при дворе, получили определенные военные обязанности еще в мирное время. Например, в Валахии великий спатарь — носитель господарского меча во время церемониалов — стал командовать войском; ему непосредственно подчинялась конница. В Молдове пыркэлаб и портарь Сучавы имели такие же обязанности. И другие государственные сановники могли быть уполномочены господарем командовать войском или отдельными его частями.

В Трансильвании при воеводе находились вицевоеводы, графы, нотариусы. Центральный административный аппарат Трансильвании фактически возглавлял вицевоевода или губернатор. Воевода Трансильвании командовал большим войском страны.

В румынской средневековой организации военная оборонительная система в целом основывалась на обширной сети укреплений, крепостей, башен, укрепленных церквей, городов, сел и т.д. Румынская укрепленная система строилась с учетом трех основных направлений, по которым как правило происходили иностранные нашествия. Линию Дуная защищали, на самом берегу, крепости Саан, Сынпетру, Гурен, Печ, Свиница, Стэнилэуц, Дренкова, Пожежена, Трикуле, Оршова, а в глубине Мехадия, Илидия, Алмэж. Защита реки продолжалась на границе Валахии крепостями Северин, Холэвник (Турну-Мэгуреле), Джурджу, Туртукая, Дрыстор, Хыршова, Брэила, Исакча, Килия-Ликостомо, затем следовала вдоль Черноморского побережья, где были расположены крепости Енисала (на берегу озера Разелм), Джанаварда (южнее мыса Мидия), Констанца, Пангалия (Мангалия), Калиакра. В глубине территории Валахии, особенно для наблюдения за подступами и горными перевалами, находились крепость Поенарь, укрепленный комплекс Турчу (Бран) — Орация, крепости Дымбовица, Теляжен, Крэчуна, Табла Буций, Бряза.

Система укреплений на восточном фасе румынского пространства, усовершенствованная при Штефане Великом, включала на Днестровской границе крепости Хотин, Сорока, Орхей, Четатя Албэ и Килия Ноуэ. Главные направления и важные пункты внутренних коммуникаций обеспечивались крепостями и узлами сопротивления, как, например, Четатя Ноуэ в Романе-Сынмедру.

На направлениях, ведущих через Тису в Трансильванию, оборона обеспечивалась крепостями Тимишоара, Лугож, Дева, Арад, Липова, Инеу, Орадя, Ардуд, Киоар, Сату-Маре, Хуст.

В первой половине XV в. расширилось строительство укрепленных церквей или возведение мощных стен вокруг церковных построек в ответ на усиление османских набегов. Более 300 сельских общин между реками Тырнава и Олт построили вокруг старых церквей стены, возвысили над ними башни и другие оборонительные сооружения (Прежмер, Якобень, Саскиз, Сарош).

В Молдове и Валахии воздвигаются укрепленные стены вокруг монастырей (Молдовица, Винтилэ Водэ — Бузэу) или господарских дворцов (Тыргшор). К концу XIV в. многие пограничные села стали окружаться рвами, особенно в долине Дуная.

Что касается вооружения, в XIV в. и вплоть до первой половины XVI в. в румынских странах использовались все виды холодного и огнестрельного оружия, существовавшие в Европе того времени.

Наступательное холодное оружие включало режущее и колющее оружие (меч, сабля); метательное и колющее (копье, пика); ударное (булава, палица, кистень); ударное и режущее (топоры, алебарды). Стреляющее оружие (лук, арбалет) дополнялось огнестрельным.

Артиллерия включала: большие и малые бомбарды; фальконеты; пушки; гаубицы; мортиры. Ручное огнестрельное оружие включало: ручные бомбарды; скоппекты; тяжелые ружья (аркебузы с фитилем); многоствольное оружие.

В качестве боеприпасов использовались каменные или свинцовые пули для ручного огнестрельного оружия и каменные, чугунные или стеклянные ядра для артиллерийских

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

орудий. Со второй половины XVI в. стали применяться зажигательные и даже разрывные снаряды.

Средства индивидуальной защиты составляли доспехи, изделия, предназначенные для защиты различных частей тела (кольчуги, каски, шлемы, нагрудники и т.д.), щиты.

О форме этих видов оружия свидетельствуют археологические находки, гравюры, церковные фрески, серебряные переплеты, старинные монеты, надгробные барельефы, а также другие музейные экспонаты, существующие в Румынии и заграницей.

Вооружение автохтонных войск большей частью производилось в румынских странах, между которыми происходил обмен, или импортировалось. Документы свидетельствуют о существовании в румынских странах в XIV—XVI вв. оружейных мастерских и мастеров оружейного дела в городах Сибиу, Брашов, Клуж, Сигишоара, Бистрица, Сучава, Яссы и Тырговиште. В то же время существующие мануфактуры производили и порох, обеспечивая в основном потребности, необходимые для ведения оборонительных войн.

Изобретательские способности местных мастеров в области военной техники наглядно показаны в « рукописи из Сибиу », в которой собраны знания и опыт производства боевых средств — главным образом огнестрельного оружия — шести поколений оружейников, чередовавшихся со второй половины XIV в. до середины XVI в. В рукописи перечислены виды оружия и боевых машин, используемых в данный период. Особенно ценной является написанная Конрадом Хаасом часть рукописи под заглавием « Книга об испытаниях и пиротехнических составах ». В ней дано и техническое описание многоступенчатой ракеты, которое можно считать первым описанием современной ракеты.

XIV—XVI века, представившие собой вершины средневекового румынского общества, явились одновременно и эпохой утверждения румынской военной мысли — области, в которой теперь отмечаются и первые попытки концептуализации. Румынская военная доктрина этой эпохи соответствовала требованиям политического развития общества, естественному стремлению к свободе и миру, к экономическому и культурному развитию. Ее объективной основной вехой стала защита родной земли и социально-политического строя путем всенародной борьбы, соответственно многовековой традиции, появившейся вместе с войском румын.

В XIV и XV веках политические и ратные дела государственных и военных деятелей совершенно ясно утверждают румынскую доктрину защиты свободы и неприкосновенности страны путем борьбы всего народа. Многочисленные войны, навязанные румынскому народу в этот исторический период, выявляют ряд важных характерных черт данной военной доктрины. Среди них первостепенным является тот факт, что военное усилие предпринималось исключительно в целях обороны, что оно постоянно носило нонагрессивный, справедливый, законный характер, а его главнейшей целью было сохранение независимости и целостности земли предков. Все войны, которые румыны вели в течение этого периода, были оборонительными, либо они преследовали освобождение оккупированных или находящихся под чужим господством румынских территорий, либо военный потенциал был нацелен на отражение иностранного нашествия. В то же время эти оборонительные войны означали сосредоточение военных усилий всего румынского общества. А такое глобальное усилие выражалось не только в мобилизации всего людского потенциала под видом большого войска, но и в обширном пространстве, на котором велись военные действия, и в многообразии видов и способов боевых действий, применяемых для разгрома захватчика.

Румынские ратные дела, воодушевленные законной доктриной защиты отечества, произвели глубокое впечатление на европейских мыслителей. « Их мужество столь велико, — писал в середине XVI в. польский ученый Станислав Ожеховский, — что они непрестанно воевали с окружающими их народами и выходили победителями. »

Каким было политическое развитие, с которым военный фактор был так тесно связан? Каков был результат двух столетий непрерывных военных усилий румын в защиту собственного государственного устройства, свободы и неприкосновенности родного очага?

Характерной чертой политической и военной эволюции румынских стран в XV веке является переход от плюрализма политического устройства — выражающегося во множестве воеводств, возглавляемых своими воеводами — к централизованным феодальным государствам.

Процесс объединения Валахии осуществлялся по-этапно, как свидетельствуют документы последней четверти XIII века, а также XIV века, до 1388 г. К 1320 г. княжество Цара Ромыняскэ (Валахия) являлось политической реальностью в этой части Европы, результатом объединения румынских воеводств слева и справа реки Олт. По существу

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

независимость княжество завоевало решительной победой над войском венгерского короля в войне 1330 г.

Параллельный процесс территориального объединения проходил в регионе между Дунаем, Черным морем, Ломом и северо-восточными Балканами. Центром этого процесса была Царa Кэрвуней, со столицей Калиакра, управляемая деспотом Добротицэ (1348—1385 гг.). Объединение двух дунайских государств произошло во время господарства Мирчи Старого (1386—1418 гг.). Его официальный титул свидетельствует о завершении исторического процесса: « Мирча, милостью божией воевода княжества Цара Ромыняскэ, герцог Фэгэраша и Амлаша, граф Северина, деспот земель Добротицэ и господарь Дрыстора ».

В XIV веке воеводство Трансильвании граничило с румынскими землями Марамуреша, Киоара и Лэпуша, Кодру, Сэтмара, Бихора, с банатскими княжествами и с краем трансильванского Олта — Фэгэрашем.

Статус воеводства Трансильвании не изменился под влиянием внедрения в исконную румынскую землю, расположенную внутри Карпат, мадьярской руководящей политической знати, всеми средствами поддерживаемой венгерским королем, которая попытается накрепко связать трансильванского воеводу феодально-вассальными узами. Трансильвания продолжала оставаться самостоятельным государством — страной румынской по этническим, культурным, политическим и экономическим чертам и тесным связям с Валахией и Молдовой.

Восточнее Карпат процесс территориального объединения осуществлялся главным образом под знаком сосредоточения всех усилий против попыток монгольской Золотой орды навязать свое господство. Постепенно это господство было устранено вследствие освободительной борьбы румын, в которой после 1344 г. участвовали и силы из Трансильвании и Марамуреша. В конечном итоге в 1377—1391 гг. господари Молдовы завершили объединение территории, расположенной между Карпатами, Днестром и Черным морем. Заключение этого процесса освидетельствовано титулом Романа I, от 1392 года: «великий единый повелитель, милостью божией господарь, Я Роман воевода, властитель Страны Молдовы от гор и до моря».

В последнее десятилетие XIV века южная граница румынской земли на Южном Дунае и Черном море стала и границей Европы, которой угрожала экспансия Османской империи. Армии султанов быстро установили османское господство на Балканском полуострове. Южно-дунайские государства одно за другим стали исчезать с политической карты Европы.

С самого начала османская экспансия севернее Дуная встретила упорное сопротивление румынских государств. Первая крупная военная конфронтация с Османской империей (1394—1397 гг.) ознаменовалась нашествием султана Баязида I в Валахию, закончившемся великой победой, одержанной на реке Арджеш 17 мая 1395 г. войском Мирчи Старого.

Война возобновилась в 1419—1420 гг. большой кампанией султана Мехмеда I. Воеводы Валахии Михаил I (1418—1420 гг.) и Дан II (1420—1432 гг.), при помощи Баната и Трансильвании, возглавляли румынские силы в длительной антиосманской войне 1419—1428 гг. После короткого перемирия (1428—1431 гг.), в 1431 г. военные действия снова начались и османским войскам удалось временно прорвать рубеж Дуная (1432, 1438 гг.).

В этих тяжелых обстоятельствах организация защиты путем координации военных потенциалов всех трех румынских государств была осуществлена « крестоносцем румынской крови », — как прозвал его Николае Йорга, — сыном Войку из Хунедоары, трансильванским воеводой Янку, губернатором и верховным капитаном Венгрии и Трансильвании (1441—1456 гг.). На протяжении первого этапа (1441—1442 гг.) была восстановлена дунайская граница (в результате боев под Сибиу и на реке Яломица, в марте и сентябре 1442 г.), а военные действия были перенесены южнее Дуная, в балканские владения Османской империи. На втором этапе всеобщее румынское военное усилие было нацелено на освобождение Балканского полуострова от османских сил, вытеснение Османской империи из Европы. Для достижения этой цели континентального значения был проведен ряд крупных военных операций: « долгий поход » в самое сердце Балкан, до Златицы, в октябре 1443— январе 1444 гг.; крестовый поход на Варну, в сентябре—ноябре 1444 г.; моравский поход и битва у Коссовополе, в сентябре—октябре 1448 г. Последний этап антиосманского сопротивления, возглавляемого Янку Хунедоарским, охватывает период от победы под Крушевацем (август 1454 г.) до героической победоносной обороны Белграда (июль—август 1456 г.) перед всем войском султана Мехмеда II.

После смерти Янку Хунедоарского (11 августа 1456 г.) защита нижнедунайских и причерноморских румынских земель против османской экспансии была делом войск Валахии, возглавляемых Владом Цепешом (1448, 1456—1462, 1476), и Молдовы под предводительством Штефана Великого (1457—1504 гг.), при поддержке воеводства Трансильвании.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Война 1461—1462 гг. Влада Цепеша против Османской империи не изменила статус Валахии, которая была вынуждена ежегодно выкупать себе мир у Порты, но поход османских войск, возглавляемых лично Мехмедом II (июнь—июль 1462 г.), окончился полным провалом.

Выдерживая натиск Османской империи, пытавшейся установить свое господство во всем бассейне Черного моря, Молдова вела с ней длительную войну (1473—1486 гг). Штефан Великий привлек к своим действиям также трансильванские силы. Победа войска Штефана Великого над силами бейлербея Румелии Сюлеймана под Васлуем (10—12 января 1475 г.), поддержка сопротивления крымского княжества Мангоп (июнь—декабрь 1475 г.), провал похода, возглавляемого лично Мехмедом II, в Молдову (июнь—август 1476 г.), успешные молдовско-трансильванские походы для восстановления дунайской границы Валахии (октябрь—ноябрь 1476, лето 1481 гг.) — важные моменты этапа преобладающего румынского военного усилия в этой войне.

Под двусторонним давлением огромных стратегических османо-татарских щупальцев, управляемых лично султаном Баязидом II, последние свободные для европейской торговли порты на Черном море крепости Килия и Четатя Албэ (Аккерман) были отторгнуты от Молдовы (июль—август 1484 г.).

Непрерывная борьба румынских стран против агрессивных действий Порты решительным образом повлияла на определение отношений всех румын, в их государственных и политических устройствах, с Османской империей. В 1490 г. сбобщая отношения румынских стран с османской Портой, известный итальянский политический мыслитель Филиппо Буонакорси Каллимахус подчеркивал: « валахи, после того, как дали отпор всем ее (Порты. — *Прим. авт.*) оружиям и попыткам, заключили с ней соглашения, не как побежденые, а как победители ».

Современные европейские дипломаты отмечали таким образом политическое решение длительной румынско-османской войны путем *соглашений, которые румыны подписывали с выгодных для себя военных позиций*. Следовательно статус румынских стран был регламентирован в духе европейских международных отношений в договорах с Османской империей, гарантирующих неприкосновенность их внутреннего устройства, имущество жителей и почти полную политическую свободу. Согласно османским правовым нормам подобный статус основывался на жаловании ahdname. Это был односторонний документ, выдаваемый османской канцелярией, в котором султан обязывался соблюдать обоюдно согласованные условия, как правило в замен уплаты дани (harač). В европейской средневековой и новых времен терминологии подобные османские документы, предоставляющие привилегии, приравнивались к *капитуляции* (от латинского capitulatio). *Особые политические отношения* румынских стран с Османской империей являлись результатом продолжительной борьбы румынского народа в защиту своего этнического и политического существа, героических усилий и многих жертв.

Общее развитие румыно-османских отношений познало качественно новый этап впервую половину XVI в. Османская экспансия к Нижнему и Среднему Дунаю возобновилась после 1520 г. под непосредственным руководством султана Сюлеймана Кануны. Валахия под господарем Раду из Афумаць (1522—1529 гг.) подверглась первая османскому нашествию (1521—1524 гг.). В результате успешного сопротивления румынские страны сохранили свою внутреннюю свободу, а международный статус Трансильвании, Молдовы и Валахии был унифицирован. Превращение воеводства Трансильвании в автономное княжество, выплачивающее дань османской Порте, произошло в несколько этапов между 1526 и 1541 гг. Процесс ликвидации феодально-вассальных отношений между трансильванским воеводой и венгерским монархом начался еще во второй полевине XV века, с провозглашения в 1467 г. трансильванского королевства. Хотя это движение было временно подавлено, оно продолжало развиваться. Его кульминационной точкой явилось решение воеводы Трансильвании Исана Заполья не участвовать в сражении под Мохач (1526 г.), ознаменовавшем исчезновение Венгрии с политической карты Европы. Это решение свидетельствовало не только о том, что в данный исторический момент Трансильвания и Венгрия были совершенно различные, строго индивидуализированные государства на международной арене, но и о несостоятельности феодально-вассальных отношений (по существу носящих символический характер), связывающих руководителей этих двух стран.

В условиях нового османского наступления, под знаком выдающейся личности Петру Рареша вновь мощно утверждается политическое и военное единство румынских стран. Его политико-военные действия, основанные на идее воссоздания « дакийской твердыни », стали прелюдией великой унифицирующей акции Михая Храброго.

Вследствие широких политических и военных усилий, приложенных в течение двух столетий, Трансильвания, Молдова и Валахия спасли свое политическое устройство, про-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

должая играть активную роль в Европе, особенно в ее юго-восточной части. В историческом отношении этот результат румынских политических и военных усилий знаменателен еще и тем, что румынские государства оказались единственными на юго-востоке Европы, которые сохранили свое политическое существо, устояли перед натиском Порты и не были превращены в провинции Османской империи.

Объединение румынских государств в централизованное феодальное государство являлось настоятельным требованием новой международной обстановки. Опасное соседство трех великих держав того времени — Османской и Габсбургской империй и Польши — вынуждало к сосредоточению энергии всех румын и целесообразному ее направлению из единого политического центра в целях спасения самого румынского государственного и этнического существа. К этому динамизирующему фактору — существовавшему и ранее — прибавится мощный стимул подлинного национального сознания, явившегося результатом постепенных накоплений в прошлые века, для которого «restitutio Daciae» — создание средневековой Румынии бесспорно превратится из идеала в действительность. Михай Храбрый (1593—1601 гг.) создаст средневековую Румынию и тем самым напишет самую славную главу средневековой румынской национальной истории.

Traducerea: *Neonila Ilcenco*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A

ADUNARE DE STĂRI, „parlament" medieval reprezentînd întreaga naţiune împărţită pe stări.
AHDNAME. act acordat de sultanii otomani prin care recunoşteau libertăţile unei comunităţi sau stat în raport cu Poarta.
AKÎN, expediţie sau incursiune prădalnică şi devastatoare exercitată de trupele otomane specializate.
AKÎNGIU, luptător din trupele neregulate otomane care efectuau un *akîn*.
ALODIU, proprietate ereditară scutită de vreo obligaţie sau impunere (v. şi *Ohabă)*.
AMBRAZURĂ, ancadramentul din zidărie al unui gol de tragere.
APANAJ, o parte din domeniul coroanei conferită de suveran unui alt membru al familiei domnitoare, cu largi atribuţii în administrarea acestui teritoriu.
ARBALETĂ, armă medievală compusă dintr-un arc de oţel sau lemn şi dintr-o coardă montate pe un pat de lemn; întinderea arcului şi coardei se realiza cu un resort sau manivelă. Mergînd uneori pînă la dimensiuni mari (2—3 m) *a.* era superioară arcului prin lungimea bătăii, precizia ochirii şi forţa de izbire şi pătrundere datorată şi vîrfului metalic (bolţ) al săgeţii.
ARMAŞ, dregător însărcinat cu supravegherea aplicării sau execuţia pedepselor domneşti, cu anchetele penale şi criminale.
AUL, aşezare tătărească temporară.

B

BAIL, reprezentant diplomatic al Veneţiei în străinătate.
BALISTĂ, maşină de război folosită în antichitate şi evul mediu pentru a arunca suliţe, bolovani, plumb, butuci de lemn etc. asupra adversarului.
BANDERIUM, corp de oaste reunit în jurul steagului unui comandant *(v. Steag)*.
BASILEUS, titulatura împăratului bizantin.
BARBACANĂ, fortificaţie, în mod curent pe plan circular sau ovoidal, construită în exteriorul unei cetăţi şi de obicei dincolo de şanţul de apărare, pentru protecţia înaintată a accesului în fortăreaţă.
BARBUT, cască metalică uşoară, fără vizieră, lăsînd partea dinainte a feţei descoperită.
BASTION, fortificaţie scundă din pămînt, pe plan pentagonal, detaşată faţă de incinta unei cetăţi, compusă din două feţe reunite în unghi spre exterior şi legată de curtină prin flancuri; laturile erau îmbrăcate la exterior cu zidărie sau cu palisade; asigura o flancare superioară a curtinelor prin bateriile de artilerie ce se puteau amplasa pe platforma sa.
BASTION CU URECHI, bastion cu feţele de zidărie prelungite în afara flancurilor spre a le asigura o protecţie superioară.
BEGLERBEGLIK sau BEILERBEILIC, cea mai întinsă diviziune administrativă a Imperiului otoman, aflată sub cîrmuirea unui *beglerbeg* sau *beilerbei*.
BERMĂ, taluz îngust de pămînt între baza unui zid de incintă, val etc. şi şanţul de apărare.
BOLŢ, vîrful metalic al săgeţii de arbaletă.

* Întocmit de S.A. Iosipescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BOMBARDĂ, maşină de război medievală pentru aruncarea unor proiectile, de obicei din piatră, propulsate prin destinderea unor arcuri sau corzi; piesă de artilerie medievală (sec. XIV) compusă dintr-un suport rudimentar din lemn pe care era prinsă o ţeavă, de obicei de bronz, cu pereţi groşi, lisă în interior, închisă la unul din capete şi prevăzută aici cu un orificiu pentru aprinderea încărcăturii de pulbere ce propulsa un proiectil de piatră sau fier.

BUTEROLĂ,, capătul inferior, de regulă modelat decorativ, al unei teci de sabie.

C

CAPITULAŢIE, 1. act împărţit în fraze (capitole). 2. act otoman acordat de sultan stipulînd libertăţile recunoscute unor supuşi străini sau state în raport cu Poarta (v. *Ahdname)*.

CAZA, diviziune teritorial-administrativă a Imperiului otoman, inclusiv capetele de pod stăpînite la nord de Dunăre (v. şi *Raia)*.

CĂLĂRAŞ, 1. luptător călare. 2. de la sfîrşitul sec. XVI oştean din principala breaslă a slujitorilor militari ai domniei în principatele române extracarpatice.

CĂPITAN, numele generic al comandanţilor unor corpuri de oaste.

CENS, darea în bani plătită unui senior.

CÎBLĂRIT, găletărit, dijma în grîne datorată domniei.

CNEAZ, CNEZ sau CHINEZ, cîrmuitor al unui sat sau grup de sate româneşti; treptat, din secolul al XV-lea, om liber.

COMITE, cîrmuitorul unui comitat, diviziune administrativă existentă şi în Transilvania.

CONSILIUM ET AUXILIUM, sfatul şi ajutorul, principalele obligaţii ale vasalului faţă de seniorul său.

CONTRAESCARPĂ, peretele exterior (dinspre inamic) al unui şanţ de apărare.

CONTRAFORT, stîlp masiv de zidărie, alipit unui zid şi ţesut cu acesta, menit să preia sarcini superioare (împingeri de bolţi, greutatea acoperişului, presiunea terenului) capacităţii de rezistenţă a zidului astfel sprijinit; în limba română termenul arhaic — *sprijoană*.

CRENEL, deschizătură neacoperită sau acoperită, amenajată în parapetul sau în pereţii lucrărilor de fortificaţie pentru a permite executarea adăpostită a observării şi a focului cu armamentul de care dispun apărătorii.

CRINIERĂ, penajul unui coif.

CULEUVRINĂ, gură de foc din sec. XV—XVII, lungă şi subţire, portativă sau fixată pe un afet.

CURTE, 1. reşedinţă domnească sau nobiliară. 2. clădirea şi acareturile unei gospodării boiereşti, de obicei provincială.

CURTINĂ, în arhitectura militară antică şi medievală, porţiunea de zid de incintă cuprinsă între două turnuri sau bastioane succesive.

D

DARABAN sau DOROBANŢ 1. trabant — pedestraş mercenar în Transilvania (sec. XV) 2. oştean pedestru din corpul de slujitori militari al darabanilor din Ţara Românească şi Moldova (din a doua jumătate a sec. XVI).

DELNIŢĂ, parte din moşia unei comunităţi săteşti care, în principiu, revenea unei familii.

DESETINA, v. *Dijma*.

DESPOT, titlu în ierarhia curţii bizantine, acordat în secolul al XIV-lea de împăraţii constantinopolitani şi principilor suverani ai unor state legate de Bizanţ.

DIJMA, darea de a zecea parte (zeciuială) din produsele agricole ce reveneau domniei; numită uneori în Moldova *deseatină* şi în Muntenia *vamă*.

DINAR, monedă de aur arabă sau de argint central şi sud-est europeană (ungară şi slovenă); Muntenia şi Transilvania au avut în secolele XIV—XVI emisiuni de dinari.

DISTRICT, diviziune teritorială şi administrativă transilvană, corespunzătoare vechilor realităţi socio-politice româneşti, ţărilor sau cnezatelor de vale.

DOMN, denumirea oficială (de la sfîrşitul sec. III e.n.) a şefului statului în Imperiul roman tîrziu, perpetuată de români cu accepţia de monarh independent.

DONJON, turn al unei fortificaţii deosebit de celelalte turnuri prin volumul său şi aşezat adesea în interiorul incintei principale, constituind eventual ultima rezistenţă.

DURIŢĂ, rozeta (rotiţa) pintenului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

E

EMIR, conducătorul politic şi militar al unui stat musulman.
EMIRAT, 1. ţinutul cîrmuit de un emir. 2. stat turcic sau arab cîrmuit de un emir.
ESCARPĂ, peretele interior, dinspre cetate, al unui şanţ de apărare.

F

FEUD, posesiunea de pămînt condiţionată de „sfat şi ajutor", inclusiv militar, datorat de vasal suzeranului său.
FLANCARE, mod de dispunere a turnurilor, bastioanelor sau altor părţi ale fortificaţiilor astfel încît să acopere curtinele şi să se poată sprijini reciproc cu foc.
FLORIN, monedă de aur bătută în sec. XIII la Florenţa; ulterior emisiuni de aur şi argint s-au efectuat şi în alte ţări europene.

G

GALERĂ, navă zveltă, fără punte centrală, cu rame şi vele folosită curent în bazinul mediteranean.
GAZA, războiul sfînt împotriva celor de alte religii, obligaţia permanentă prescrisă de Coran musulmanilor.
GAZIU, termen generic sub care se defineau participanţii la gaza.
GĂLEŢĂRIT, v. *Ciblărit*.
GEBEGIU, ostaş otoman al cărui echipament defensiv caracteristic era constituit din platoşă *(gebé)*; aparţinea corpului armurierilor, în cadrul oastei „de curte" *(Kapîkulu)*.
GOL DE TRAGERE, deschidere amenajată în grosimea unui zid pentru tragerea cu arme de diferite tipuri. Tipul armei determină forma golului de tragere.
GORŞTINA, dare în natură către domnie în Ţara Românească şi Moldova; iniţial cuantumul ei era o oaie din 50 apoi din 20; din secolul al XVI-lea pusă şi pe rîmători (1 din 30).

H

HARACI, 1. dare. 2. tributul anual plătit de statele vasale Imperiului otoman.
HÂRŢUITOR, luptător din oştirile medievale care provoca inamicul la luptă singulară sau în grup restrîns.
HEAUME, cască metalică iniţial sferică, ulterior cilindro-conică pentru protejarea capului şi a gîtului. *H. à tête de crapaud* — cască sferoidală aplatizată a cărei formă sugerează un cap de broscoi.
HEREGHIE, denumirea medievală românească a monetăriei.
HERSĂ, grătar din lemn sau lemn ferecat manevrat în plan vertical cu scripeţi sau cumpănă pentru închiderea accesului prin poarta sau culoarele unei fortificaţii.

I

IALI-AGASI, agă al ţărmului, dregător otoman, administrator al satelor de pe ţărmul moldovean al Mării Negre.
IARMAROC, tîrg anual.
IENICER, luptător aparţinînd unei categorii a pedestrimii otomane, alcătuită din creştini islamizaţi.
ILIŞ, dijma (zeciuiala) în grîne datorată către domnie în Moldova.
ISPENGE, impozit otoman, constînd în a cincea parte din prăzile luate în luptă, datorat sultanului.

J

JELER, în Transilvania ţăran fără gospodărie proprie silit să locuiască şi să lucreze pe pămîntul nobiliar sau al ţăranilor cu stare.
JOLD, leafa, retribuţia pentru slujba militară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

JOLDUNAR, oştean lefegiu în ţările române extracarpatice în sec. XV—XVI.
JUDE, 1. v. *Judec* (1). 2. primul magistrat al sfatului orăşenesc în Transilvania.
JUDEC, 1. conducător politic al unei comunităţi teritoriale româneşti medievale timpurii de felul „romaniilor populare". 2. om liber posesor de pământ în ţările române, echivalent cu cneaz.
JUDEŢ, 1. membru al consiliului de conducere al unui oraş sau tîrg în Muntenia. 2. diviziune administrativ-teritorială a Munteniei.
JUS GLADII, dreptul paloşului, de a pronunţa şi executa sentinţe capitale; de obicei drept suveran conferit în mod excepţional unor nobili sau oraşe.
JUS VALACHICUM, dreptul românesc în general, de organizare şi cîrmuire autonomă a comunităţilor româneşti din ţinuturile exterioare ţărilor române carpato-danubiano-pontice, îndeosebi din sudul regatului Poloniei.

K

KAPÎKULU, călăreţ otoman din trupele de la reşedinţa sultanilor (Poartă); oastea ~ — oastea „de curte" a sultanului, formată din călărimea ~ şi corpurile ienicerilor, tunarilor şi armurierilor.

L

LANCE, grup de ostaşi compus dintr-un călăreţ lăncier şi auxiliarii săi.
LEFEGIU, luptător angajat în oaste pentru o soldă (leafă).
LEGĂTURA FEUDO-VASALICĂ, 1. relaţia complexă dintre un senior şi vasalul său exprimată în principal prin prestarea omagiului şi obligaţia de *consilium et auxilium* (v.). 2. la nivelul statal relaţia dintre suzeran şi vasal se traducea prin alianţa politico-militară între doi parteneri inegali ca poziţie.
LEGHE, unitate de măsură pentru distanţe; *L.* terestră utilizată în Moldova şi Transilvania varia între 6 690 m şi 11 400 m; în Occidentul Europei ea valora de la 4 la 5,6 km.
LOGOFĂT, conducătorul cancelariei domneşti în Muntenia şi Moldova, cu timpul primul dregător al Sfatului ţării.
LUCRU LA CETATE, obligaţiile locuitorilor satelor domeniului unei cetăţi de construire, refacere, întreţinere, aprovizionare şi garnizonare a fortificaţiei.

M

MACHICOULIS, gură de păcură, deschidere amenajată la partea superioară a unui zid de apărare pentru tragere verticală sau scurgerea unor lichide clocotite sau aprinse.
MARE MAGISTRU, conducător al Ordinului teutonic, ordin călugăresc şi militar întemeiat către 1128 în regatul cruciat al Ierusalimului.
MĂNGĂNAR, şlefuitor de mărgăritare (perle).
MILĂ, unitate de măsură pentru distanţe folosită şi în Transilvania şi Moldova, unde valora între 11 şi 15 km.
MOINĂ, teren agricol necultivat o vreme pentru a se reface.
MORTIER, gură de foc cu ţeava scurtă şi lisă.
MOŞNEAN, ţăran liber posesor de pământ în Ţara Românească.

O

OHABĂ, imunitatea feudală în ţările române extracarpatice şi în posesiunile domneşti din interiorul arcului carpatic.
OLAC, curier; cal de ~ — cal de poştă.
OLĂCAR, curier.
OMAGIU, ceremonial care consfinţea încheierea legăturii suzeran-vasal.

P

PACTA SUNT SERVANDA, „tratatele trebuie să fie respectate", expresie din dreptul roman statuind obligativitatea tratatelor pentru semnatari.
PADIŞAH, suveranul Imperiului otoman, sultanul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PAŞALÎC, denumire generică, utilizată pentru a desemna teritoriile devenite provincii otomane.
PERPER, monedă bizantină de aur.
PÎRCĂLAB, comandantul unei cetăţi în ţările române.
PÎRGAR, membru al sfatului orăşenesc în Moldova şi Ţara Românească.
POARTĂ, unitate fiscală în Transilvania desemnînd de obicei o gospodărie ţărănească.
PORTAR, pîrcălabul cetăţii Suceava.
POSTELNIC, dregător al Sfatului domnesc însărcinat cu paza camerei de culcare a domnului.
POSTELNICEL, dregător inferior de la curtea domnilor români sau din provincie, subordonat postelnicului şi încadrat breslei fiscalo-militare a postelniceilor.
POULAINE, încălţare de armură *à la* ~, de model polon, din benzi metalice articulate cu vîrful mult alungit.
PRAPOR, steag bisericesc şi militar în ţările române.
PRINCIPE, denumirea generică a suveranului monarh în lumea medievală.
PUŞCĂ, nume generic dat în ţările române armamentului de foc portativ sau tunurilor de cîmp.

R

RAIA, 1. supus contribuabil în Imperiul otoman. 2. prin extensie, denumirea, improprie, pentru *caza* (v.).
RĂZEŞ, ţăran liber, posesor de pămînt în Moldova.
ROBOTĂ, obligaţia în muncă a ţăranilor dependenţi.

S

SANGEAC, steag, diviziune administrativă a Imperiului otoman condusă de un sangeac-beg (sangeacbei), de mărimea unui judeţ.
SERDAR, denumirea generică a comandantului unui corp expediţionar otoman.
SERHAT, frontiera militarizată a emiratelor turce şi, ulterior, a Imperiului otoman.
SESIE, lotul de pămînt atribuit unuia sau mai multor iobagi.
SLOBOZIE, aşezare nouă sau reîntemeiată pe pămînt domnesc sau boieresc ai căror locuitori beneficiau o vreme de scutiri fiscale; sloboziile erau menite repopulării şi valorificării unor ţinuturi.
SPAHIU, cavaler turc ale cărui obligaţii militare decurgeau din posesiunea unui timar.
SPĂTAR, dregător de la curtea domnească în Moldova şi Ţara Românească, purtător al spadei principelui la ceremonii; din secolul al XVI-lea de obicei comandant al oastei în Ţara Românească.
SPĂTĂREL, dregător inferior de la curtea domnilor români sau din provincie, subordonat spătarului şi încadrat breslei fiscalo-militare a spătăreilor.
STARE, corp constituit al populaţiei unei ţări, caracterizat prin similitudinea de libertăţi, privilegii şi poziţia în ierarhia socială medievală.
STOLNIC, dregător de la curtea domnească în Ţara Românească şi Moldova, supraveghetor al mesei principelui.
STOLNICEL, dregător inferior de la curtea domnilor români sau din provincie subordonat stolnicului şi încadrat breslei fiscalo-militare a stolniceilor.
STRAJĂ, 1. avangardă sau detaşament de cercetare. 2. post de pază a frontierei. 3. post de observaţie.
STRIGARE (~ la oaste), anunţarea publică a mobilizării forţelor armate.
SUBAŞĂ, dregător otoman provincial, de obicei cîrmuitor al unor aşezări civile sau fortificate.

Ş

ŞAMBELAN, înalt dregător la curtea unor state europene însărcinat cu tot ceea ce priveşte serviciul camerei principelui.
ŞETRAR, dregător al curţii domneşti, supraveghetor al corturilor principelui sau al campamentului în timp de război.
ŞOLTUZ, primul magistrat al sfatului orăşenesc în Moldova.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

T

TIMAR, posesiune teritorială în Imperiul otoman al cărui uzufructuar avea obligaţia participării la oaste în condiţiile determinate de venitul estimat al *t.*

TOPCIU, tunar în oastea otomană; aparţinea corpului topciilor al oastei „de Poartă".

Ţ

ŢARĂ, 1. organizarea teritorială, socio-politică tradiţională românească în evul mediu timpuriu. 2. statul sau principatul teritorial românesc. 3. adunare generală de stări.

U

UGHI, denumirea românească a florinului de aur unguresc.

V

VĂTĂMAN, cîrmuitor al unui sat domnesc în Moldova, sec. XV.

VILAIET, diviziune teritorial-administrativă a Imperiului otoman (provincie).

VINĂRICI, dijma din vin datorată domniei.

VISTIER, VISTIERNIC, înalt dregător în ţările române extracarpatice, membru al sfatului domnesc, mai marele tezaurului.

VISTIERNICEL, dregător inferior subordonat vistiernicului şi încadrat breslei fiscalo-militare a vistiernicilor.

VLASTEL, VLASTELIN, denumire generică dată în documentele slavone marilor boieri.

VORNIC, DVORNIC, înalt demnitar, membru al Sfatului ţării, cu atribuţii judecătoreşti şi militare.

VORNICEL, dregător inferior de la curtea domnilor români sau din provincie subordonat vornicului şi încadrat breslei fiscalo-militare a vorniceilor.

VOYNUK, 1. denumire generică dată oştenilor creştini din Peninsula Balcanică. 2. luptător creştin cuprins în categoria militară a voynukilor din Imperiul otoman, dispunînd de unele avantaje fiscale în schimbul slujbei ostăşeşti.

Z

ZAHEREA, 1. proviziile alimentare ale unei oştiri în campanie. 2. provizii alimentare furnizate de ţările române Imperiului otoman suzeran.

ZERNEBEC, gură de foc de calibru mic folosită în oastea otomană.

ZIMMI, supus creştin al Imperiului otoman; beneficiar al protecţiei (zimmet) otomane.

ZLĂTAR, 1. membru al breslei prelucrătorilor de aur. 2. ţigan ~ — rob domnesc culegător de aur.

ZWINGER, spaţiul cuprins între zidul principal de apărare al unei cetăţi şi un zid secundar de apărare, în cadrul unei cetăţi sau al fortificaţiei unui oraş.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A. PERIODICE

AAR — Analele Academiei Române.
AARMSI — Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti.
AI — Anale de istorie.
AIIAC — Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca.
AIIAI — Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol" — Iaşi.
AIINC — Anuarul Institutului de Istorie Naţională — Cluj.
AMN — Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
AO — Arhivele Olteniei, Craiova.
AUB-Ist. — Analele Universităţii Bucureşti, Seria ştiinţe sociale (Istorie).

BCIR — Buletinul Comisiei Istorice a României, Bucureşti.
BCMI — Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, Bucureşti, Vălenii de Munte.
BMI — Buletinul Monumentelor Istorice, Bucureşti.
BOR — Biserica Ortodoxă Română, Bucureşti.
BS — Byzantine Studies, Arizona.
BSNR — Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti.
BSHAR — Bulletin de la Section Historique. Académie Roumaine, Bucarest.
BIBI — Bulletin. Internationale Bürgen Institut.
BZ — Byzantinische Zeitschrift.

CI — Cercetări istorice, Iaşi.
CL — Convorbiri literare, Iaşi, Bucureşti.

FIMPR — File din istoria militară a poporului român, Bucureşti.

HK — Hadtörténelmi Közlemények, Budapest.

MCA — Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti.

RA — Revista arhivelor, Bucureşti.
REI — Revue des Études Islamiques, Paris.
RÉSEE — Revue des études sud-est européennes, Bucureşti.
RdI — Revista de istorie, Bucureşti.
RHSEE — Revue historique du sud-est européen, Bucarest.
RI — Revista istorică, Vălenii de Munte, Iaşi, Bucureşti.
RIAF — Revista de istorie, arheologie şi filologie, Bucureşti.
RIR — Revista istorică română, Bucureşti.
RM — Revista muzeelor, Bucureşti.
RRH — Revue Roumaine d'Histoire, Bucarest.
Rsl — Romanoslavica, Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

SAI	— Studii şi articole de istorie, Bucureşti.
SAO	— Studia et Acta Orientalia, Bucureşti.
SCI	— Studii şi cercetări istorice, Cluj.
SCIA	— Studii şi cercetări de istoria artei, Bucureşti.
SCIV (SCIVA)	— Studii şi cercetări de istorie veche (Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie), Bucureşti.
SCN	— Studii şi cercetări numismatice, Bucureşti.
SCŞI	— Studii şi cercetări ştiinţifice, Iaşi.
SMIM	— Studii şi materiale de istorie medie, Bucureşti.
SMMIM	— Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară, Bucureşti.
SOF	— Südost-Forschungen, München.
Sz	— Századok, Budapest.
TT	— Történelmi Tár, Budapest.

B. IZVOARE, LUCRĂRI DE SINTEZĂ, MONOGRAFII

Acte şi fragmente	— N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. I—III /1, Bucureşti, 1895, 1896, 1897.
I. Bogdan, *Relaţiile*	— Ion Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, vol. I, Bucureşti, 1905.
Călători străini	— *Călători străini despre ţările române*, ed. Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, vol. I—III, Bucureşti, 1968, 1970, 1971.
Cronicile slavo-române	— *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI*, publicate de Ion Bogdan, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959.
Cronici turceşti	— *Cronici turceşti privind ţările române. Extrase*, vol. I, II, ed. Mihail Guboglu, Mustafa A. Mehmet, Bucureşti, 1966, 1975.
DIR	— *Documente privind istoria României, A. Moldova, B. Ţara Românească, C. Transilvania*, Bucureşti.
Documenta Valachorum	— *Documenta Valachorum in Hungaria Ilustrantia usque ad annum 1400 p. Christi*, ed. Emeric Lukinich, L. Galdi, A. Fekete-Nagy, L. Makkai, Budapest, 1941.
DRH	— *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, B. Ţara Românească, C. Transilvania, D. Relaţii între ţările române*, Bucureşti.
FHDR	— *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, vol. III, IV, ed. Alexandru Elian, N.S. Tanaşoca, H. Mihăescu, Radu Lăzărescu, T. Teoteoi, Bucureşti, 1975, 1980.
N. Iorga, *Studii istorice*	— N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1899.
Învăţăturile	— *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ed. Dan Zamfirescu, Florica Moisil, Gh. Mihăilă, Bucureşti, 1971.
Hurmuzaki	— Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Bucureşti, 1877—1942.
Mihályi	— *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, adunate şi comentate prin Ioan Mihályi, Maramureş—Sziget, 1901
Quellen	— *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. I—IV, Braşov, 1886, 1889, 1896, 1903.
SEMR	— N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, ed. Şerban Papacostea, Bucureşti, 1984.
SRH	— *Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. J. Schwandtner, vol. I—III, Vindobonae, 1746—1749.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Studii şi documente — N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, Bucureşti.

Tocilescu, *534 documente* — *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346—1603*, ed. Gr. G. Tocilescu, Bucureşti, 1931.

Ukb — *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*, Sibiu, Bucureşti, vol. IV—VI, 1937, 1975, 1982.

Ureche, *Letopiseţul* — Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958.

Veress, *Acta et epistolae* — Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldovia et Valachia*, vol. I, Budapestini, 1914.

Veress, *Documente* — Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I (1527—1572), Bucureşti, 1929.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BIBLIOGRAFIE*

I. LUCRĂRI TEORETICE

* * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, 1975.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1—3, București, 1968—1969.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4—28, București, 1970—1985.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *Apărarea națională a Republicii Socialiste România*. Culegere de texte, București, 1983.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *Istoria poporului român*. Culegere de texte, București, 1933.

ENGELS, F., *Războiul țărănesc german*, București, 1953.

ENGELS, F., *Opere militare alese*, vol. 1—2, București, 1962—1965.

LENIN, V. I., *Despre război, armată și știință militară*, vol. I—II, București, 1957—1958.

MARX, K., *Forme premergătoare ale producției capitaliste*, București, 1956.

MARX, K., *Capitalul. Critica economiei politice*, în K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 23—25, București, 1966—1968.

MARX, K., ENGELS, F., *Opere*, vol. 7, 12, București, 1960—1962.

II. IZVOARE

* * * *Acta expeditionum bellicalium palatinatus Calissiensis et Posnaniensis in Valachos et in Turcos anno 1497—1498*, ed. Bobrzynski, Kraków, 1882.

ANTALFFI, A., *Două documente din biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetății Albe în 1484*, în RI, nr. 1—3/1934.

ANTALFFI, A., *Münsa'at al Salatin al lui Rukhsanzade Ahmed Feridun El Tevkii (pomenit și subt numele de Ahmed Feridum Bei Nisangi) ca izvor pentru istoria Românilor*, în BCIR, XIII (1934).

BAKER, J. W., *Miscellaneous Genoese Documents on the Levant of the Late Fourteenth Century and Early Fifteenth Century*, în BS, nr. 1—2/1979.

BALARD, M., *Gênes et outre mer. II. Actes de Kilia du notaire Antonio di Ponzó*, Paris, 1980.

BĂLAN, C., CERNOVODEANU, P., *Documente inedite slavo-române din Țara Românească din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea (1542—1635)*, în Rsl, XI (1965), p. 333—355.

BARLETIUS SCODRENSIS, MARINUS, *Histoire de Georges Castriot, surnommé Scanderbeg, roy d'Albanie, contenant ses Illustres faits d'armes et memorables a l'encontre des Turcs pour la Foy de Jesus Christ (...)*, première edition augumentée d'un chronologie turquesque, Paris, Guillaume Chaudière, 1621.

BEHEIM, M., *Gedicht über der Waywoden Wlad II Drakul*, ed. G. Conduratu, București, 1908.

BERTRANDON DE LA BROQUIÈRE, *Le voyage d'outre Mer*, ed. Scheffer, Paris, 1892.

BIELSKI, MARTIN, *Istoria moldovenească din Kronika polska a lui Bielski*, traducere G. I. Năstase, în CI, nr. 1/1925, p. 114—158.

BOGDAN, DAMIAN P., *Acte moldovenești din anii 1426—1502*, București, 1947.

* Întocmită de locotenent-major *Mircea Dogaru* și *Margareta Boacă*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BOGDAN, I., *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolele XV—XVI*, Bucureşti, 1902.
BOGDAN, I., *Documente moldoveneşti din sec. XV şi XVI în arhivul Braşovului*, în CL, XXXIX (1905), p. 752—774, 828—868.
BOGDAN, I., *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905.
BOGDAN, I., *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I—II, Bucureşti, 1913.
BOLLATI DI SAINT-PIERRE, F., *Illustrationi della spedizione in Oriente di Amedeo VI (Il Conte Verde)*, Torino, 1900.
BONFINI, A., *Rerum Ungaricarum decades, tom* II, Leipzig, 1936.
BONFINI, A., *Historia Pannonica sive Rerum Hungaricarum decades IV et dimidia*, Coloniae, 1690.
CALLIMACHUS, PHILIPPUS, *Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio*, ed. I. Lichonska, T. Kowalski, Warszawa, 1964.
CANTEMIR, DIMITRIE, *Descrierea Moldovei*, ed. Gh. Guţu, N. Stoicescu, M. Holban, Bucureşti, 1973.
CARO, J., *Liber cancellariae Stanislai Czolec*, în „Archiv für Osterreichische Geschichte", XLV (1871), p. 390—391 şi LII (1875), p. 159—163.
* * * *Călători străini despre ţările române*, vol. I—III, Bucureşti, 1968, 1970, 1971.
* * * *Ce spun cronicarii streini despre Ştefan cel Mare*, traduceri de N. Orghidan, Craiova, 1915.
CHALCOCONDIL, LAONIC, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1958.
* * * *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive annales Hungarici et Transsilvanici*, ed. Josephus Trausch, vol. I, Coronae, 1847.
* * * *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis S. Francisci Seraphici*, ed. E. Fermendžin, în „Starine", XXI—XXII, 1890.
CIORĂNESCU, AL., *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, Bucureşti, 1940.
* * * *Codex diplomaticus sacri romanii imperii comitum familiae Teleki de Szek*, vol. I, Budapest, 1895.
CORFUS, I., *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979.
* * * *Corpus Juris Hungarici*, vol. I, Budapest, 1899.
COSTĂCHESCU, M., *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I—II, Iaşi, 1931—1932.
COSTĂCHESCU, M., *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1933.
COSTĂCHESCU, M., *Documente moldoveneşti de la Bogdan Voievod (1504—1517)*, Bucureşti, 1940.
COSTĂCHESCU, M., *Documente moldoveneşti de la Ştefăniţă Voievod (1517—1527)*, Iaşi, 1943.
COSTIN, MIRON, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958.
COSTIN, NICOLAE, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ed. Ioan Şt. Petre, Bucureşti, 1942.
CRITOBUL DIN IMBROS, *Din domnia lui Mahomed al II-lea (1451—1467)*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1963.
CROMER, M., *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basileae, 1568.
* * * *Cronica lui Ştefan cel Mare*, ed. I. C. Chiţimia, Bucureşti, 1939.
* * * *Cronici turceşti privind ţările române, Extrase*, vol. I, *sec. XV — mijlocul sec. XVII*, întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, 1966; vol. II, *sec. XVII — începutul sec. XVIII*, întocmit de Mihail Guboglu, Bucureşti, 1974.
DARROUZÈS, JEAN, *Le Patriarcat Byzantin. Serie Ière. Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, Paris, 1977.
DEMÉNY, L., *Textele celor două înţelegeri încheiate în 1437 între răsculaţi şi nobili după documente originale*, în „Studii", nr. 1/1960, p. 91—111.
* * * *Diplome maramureşene din sec. XIV şi XV*, adunate şi comentate prin Ioan Mihâlyi, Maramureş — Sziget, 1900.
DLUGOSZ, J., *Historia Polonica*, tom. I—II, Frankfurt, Leipzig, 1711—1712.
* * * *Documenta Historiam Valachorum in Hungaria Illustrantia usque ad annum 1400 p. Christi*, ed. E. Lukinich, L. Gáldi, A. Fekete Nagy, L. Makkai, Budapest, 1941.
* * * *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I—III, Bucureşti, 1975, 1976, 1980; *B. Ţara Românească*, vol. I—IV, Bucureşti, 1966, 1972, 1975, 1981; *C. Transilvania*, vol. XI, XII, Bucureşti, 1981, 1985; *D. Relaţii între ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1977.
* * * *Documents concerning Romanian History (1427—1601), Collected from British Archives*, ed. E. D. Tappe, London, The Hague, 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DONADO DA LEZZE, *Historia Turchesca*, ed. I. Ursu, Bucureşti, 1910.
DRAGOMIR, S., *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul, în secolele XV—XVI*, în AIINC, IV (1926—1927).
DUCAS, *Istoria turco-bizantină (1341—1463)*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1958.
DUMITRIU-SNAGOV, I., *Ţările române în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus — 7239*, Bucureşti, 1979.
EŞANU, ŞT. T., *Un document necunoscut de la Vlad al II-lea Dracul*, în MI, nr. 8/1970, p. 77—78.
FEJÉR, G., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Buda, 1829—1866.
FENEŞAN, C., *Documente medievale bănăţene (1440—1653)*, Timişoara, 1981.
* * * *File din cronici. Crestomaţie privind istoria militară românească (secolele X—XIX)*, ed. Dan Căpăţînă, Sergiu Iosipescu, Bucureşti, 1973.
FILSTICH, J., *Tentamen historiae valachicae (Încercare de istorie românească)*, Bucureşti, 1979.
* * * *Fontes rerum Austriacarum, Scriptores, vol. I*, Wien, 1855.
* * * *Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României*, vol. III, ed. Alexandru Elian, Nicolae-Şerban Tanaşoca, Bucureşti, 1975; vol. IV, ed. H. Mihăescu, R. Lăzărescu, N. Ş. Tanaşoca, T. Teoteoi, Bucureşti, 1982.
GARBACIK, J., *Materialy do Dziejov Dyplomacje Polskiei z. Lat 1486—1516 (Kodeks Zagrzebski)*, Wroklaw—Warszaw—Kraków, 1966.
GELCICH, J., *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusinae cum regno Hungariae*, Budapest, 1887.
* * * *Gentis Silesiae Annales*, ed. Joachimus Cureus Freistadiensis, Wittembergae, 1571.
GILLE, H., INGEBORG, S., *Die Geschichte des Michael Beheim*, vol. I, Berlin, 1968.
GRIGORAŞ, N., CAPROŞU, I., *Documente moldoveneşti inedite din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, în „Studii", nr. 2/1968, p. 164—167.
GUBOGLU, MIHAIL, *Crestomaţie turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale şi centrale (1263—1683)*, Bucureşti, 1977.
HASDEU, BOGDAN PETRICEICU, *Arhiva istorică a României*, Bucureşti, tom. I, partea 1—2, 1865; tom. II, Bucureşti, 1865; tom. III, Bucureşti, 1867.
HURMUZAKI, EUDOXIU DE, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I/1-2 — II/1-4, Bucureşti, 1890—1894; vol. VIII, Bucureşti, 1894; vol. XI, Bucureşti, 1900; vol. XIV/1, Bucureşti, 1915; vol. XV/1, Bucureşti, 1911; Supl. I, 1, Bucureşti, 1886; Supl. II, 1, Bucureşti, 1893.
* * * *Inscripţiile medievale ale României*. Vol. I, *Oraşul Bucureşti, 1395—1800*, ed. Al. Elian, Bucureşti, 1965.
IONAŞCU, I., BĂRBULESCU, P., GHEORGHE, GH., *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368—1900)*, Bucureşti, 1971.
IONAŞCU, I., BĂRBULESCU, P., GHEORGHE, GH., *Tratatele internaţionale ale României, 1354—1920*, Bucureşti, 1975.
IORGA, N., *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, vol. I—III/1, Bucureşti, 1895—1897.
IORGA, N., *Documente româneşti din arhivele Bistriţei*, vol. I, Bucureşti, 1899.
IORGA, N., *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. I—III, Bucureşti, 1901; vol XV/1-2, Bucureşti, 1907—1908; vol. XXIII, Bucureşti, 1913; vol. XXIV, Bucureşti, 1912; vol. XXVI—XXVII, Bucureşti, 1913.
IORGA, N., *Actul lui Mahomed al II-lea pentru negustorii din Cetatea Albă, 1456*, în RI, X (1924), p. 4—6.
IOVIUS, P., *Historiarum sui temporis*, tom I, Florentiae, 1550.
ISTVÁNFFI, N., *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*, Vindobonae, 1758.
* * * *Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960.
Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, ed. Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Bucureşti, 1971.
KARADJA, C. I., *Poema lui Michael Beheim despre cruciadele împotriva turcilor din anii 1443 şi 1444*, în BCIR, XV (1936), p. 3—59.
KATONA, S., *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*, tom IV (XIII), Pestini, 1790.
KOZAK, E., *Die Inschriften aus der Bukovina*, vol. I, Wien, 1903.
LEUNCLAVIUS, JOHANNES, *Historia Musulmana Turcorum de monumentis ipsorum excriptae libri XVIII*, Francofurdi, 1591.
LUCCARI, P., *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, Venezia, 1605.
LEWICKI, A., *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, tom. III, 1392—1501, Cracoviae, 1894.
* * * *Literatura română veche (1402—1647)*, ed. G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, vol. I, Bucureşti, 1969.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

MÁLYUSZ, ELEMER, *Zsigmondkori Oklevéltár*, vol. I. (1387—1399), Budapest, 1951.
MAXIM, M., *Culegere de texte otomane*, Fasc. I, Izvoare documentare şi juridice (sec. XV—XX), Bucureşti, 1974.
MEHMED, M. A., *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I (1457—1774), Bucureşti, 1976.
MIECHOWSKI, M., *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521.
MITILINEU, M., *Colecţie de tratate şi convenţiile României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, Bucureşti, 1874.
MODRUSA, NICOLAE DE, *De Bellis Gothorum*, ed. G. Mercati, în *Opere minori*, IV, Città di Vaticano, 1937.
MOLINET, JEAN, *Chroniques*, publiées par G. Doutrepont, O. Jodogne, Bruxelles, 1935.
* * * *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, I—XXIX, Zagreb, 1868—1877.
* * * *Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, vol. I—VII, Budapest, 1874—1878.
* * * *Monumenta Medii Aevii Historica Res Gestas Poloniae*, VI. *Codex Vitoldi*, ed. A. Prochaska, Cracovia, 1882.
* * * *Monumenta Rusticorum in Hungaria Rebellium Anno MDXIV*, ed. Antonius Fekete-Nagy, Victor Kenéz, Ladislaus Solymosi, Géza Érszegi, Budapestini, 1979.
NANDRIŞ, GRIGORE, *Documente româneşti în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos (1372—1658)*, Bucureşti, 1937.
NECULCE, I., *Letopiseţul Ţării Moldovei precedat de O samă de cuvinte*, ed. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1959.
NICOLAESCU, STOICA, *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în secolele XV şi XVI*, Bucureşti, 1905.
NICOLAESCU, STOICA, *Documentele istorice cu privire la Radul Vodă de la Afumaţi sau Radu Vodă ăl Viteaz (1527—1529)*, Bucureşti, 1909.
NICOLAUS, OLAHUS, *Texte alese*, ed. I. S. Firu, Corneliu Albu, Bucureşti, 1968.
ORBINI, MAURO, *Il regno degli Slavi hoggie corrotamente dietti Schiavoni*, Pesaro, 1601.
PAISIE, HILANDARSKI, *Slavijano-balgarska istorija*, Sofia, 1963.
PICOLOMINI, AENEA SYLVIUS, *Opera Geographica et Historica*, Helmstadii, 1699.
* * * *Polnoe sobranie Russkih Letopisei*, vol. VIII, XIV—XV, XVIII, XXV, XXVIII, Moskva—Petersburg, 1841; 1959—1962.
* * * *Pomelnicul mânăstirii Bistriţa*, publicat de Damian P. Bogdan, Bucureşti, 1941.
POPESCU, RADU, *Istoria domnilor Ţării Româneşti*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1963.
* * * *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. I—IV, Braşov,—1886—1903.
* * * *Rerum Boemicarum antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus icogniti*, ed. M. Freherius, Hanovra, 1602.
* * * *Rerum Italicarum Scriptores*, nuova edizione, ed. G. Carducci, C. V. Fiorini, t. XVII/1, Citta di Castello, 1910.
* * * *Scriptores Rerum Hungaricaum*, vol. I—III, ed. J. G. Schwandtner, Vindobonae, 1746.
* * * *Scriptores Rerum Polonicarum*, tom II, Cracoviae, 1874.
* * * *Scriptores Rerum Prussicarum*, tom III, V. Leipzig, 1866.
SPHRANTZES, G., *Memorii 1401—1477*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1966.
* * * *Stari srpski radoslovii letopisi*, ed. Stojanović, Karlovać, 1927.
STRYJKOWSKI, M., *Kronika Polska litewska. Zmodzka i Wzytkiej Rusi*, vol. II, Varşovia, 1966.
THIRIET, FRÉDDY, *Regestes des déliberations du Senat de Venise concernant la Romanie, 1329—1463*, vol I, Paris, La Haye, 1958.
TOCILESCU, GRIGORE G., *534 de documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346—1603*, Bucureşti, 1931.
URECHE, GR., *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958.
* * * *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I—VI, Sibiu, Bucureşti, 1892—1980.
VERESS, A., *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapest, 1914.
VERESS, A., *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, *Acte şi scrisori (1527—1572)*, Bucureşti, 1929.
VIGNA, P. A., *Codice diplomatico tauro-liguri. Durante la Signoria dell Ufficio di San Giorgio (1453—1475)*, vol. III, Genova, 1879.
WAPOWSKI, BERNARD, *Chronicarum partem posteriorem 1480—1535*, în *Scriptores Rerum Polonicarum*, tom. II, Cracoviae, 1874.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

III. LUCRĂRI DE SINTEZĂ, ENCICLOPEDII, DICȚIONARE

BARNEA, ION, ȘTEFĂNESCU, ȘTEFAN, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1971.

BASTICO, ETTORE, *L'evoluzione dell'arte della guerra*, vol. I, Firenze, 1929.

BERZA, M., *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în SMIM, II (1957), p. 7—47.

BRĂTIANU, G. I., *Origines et formation de l'unité roumaine*, Bucarest, 1943.

BRĂTIANU, G. I., *Sfatul domnesc și adunările de stări în țările române*, Evry, 1977.

BRAUDEL, F., *La Méditeranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, vol. I—II, Paris, 1949.

BRÉHIER, L., *Le monde byzantin*, vol. I—III, Paris, 1969—1970.

CEAUȘESCU, ILIE, general-maior dr., *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, 1980.

CEAUȘESCU, ILIE, general-locotenent dr., *Transilvania străvechi pămînt românesc*, București, 1984.

CEAUȘESCU, ILIE, Lieutenant-General Dr., *From the Dacian State to Socialist Romania. 2 000 years of Statehood*, Bucharest, 1985.

CORVISIER, A., *Armées et sociétés en Europe de 1494 à 1789*, Paris, 1976.

COSTĂCHEL, V., PANAITESCU, P. P., CAZACU, A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1957.

DAN, MIHAIL P., *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944.

DECEI, A., *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, București, 1978.

* * * *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. 3-a, București, 1963.

DRAGOMIR, S., *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959.

GIURESCU, C. C., *Transilvania în istoria poporului român*, București, 1967.

GIURESCU, C. C., GIURESCU, DINU C., *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976.

GRECEANU, ȘT. D., *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. I—II, București, 1916.

HELD, J., *Histoire universelle des armées*, vol. II, Paris, 1966.

IONESCU, GR., *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982.

IORGA, N., *Geschichte des osmanischen Reiches nach Quellen dargestellt*, vol. I, Gotha, 1908.

IORGA, N., *Sîrbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în evul mediu*, în AARMSI, s. II, tom XXXVIII (1915—1916).

IORGA, N., *Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țărilor noastre*, în AARMSI, s. II, tom XXXVIII (1915—1916).

IORGA, N., *Histoire des roumains de Transylvanie et de Hongrie*, vol. I—II, Bucarest, 1915—1916.

IORGA, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I—II, București, 1929—1932.

IORGA, N., *La place des roumains dans l'histoire universelle*, vol. II—III, București, 1935—1936.

IORGA, N., *Istoria Românilor*, vol. III—V, București, 1937.

IORGA, N., *Studii asupra evului mediu românesc*, ed. Șerban Papacostea, București, 1984.

* * * *Istoria militară a poporului român*. Vol. I. *Din cele mai vechi timpuri pînă în secolul al XIV-lea*, București, 1984.

* * * *Istoria poporului român*, sub redacția lui A. Oțetea, București, 1970.

* * * *Istoria României*, vol. II, București, 1962.

JELAVICH, B., *History of the Balkans*, vol. I, Cambridge, 1983.

LE GOFF, JACQUES, *Civilizația occidentului medieval*, București, 1970.

* * * *Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire*, Sofia, 1966.

* * * *Lumea Bizanțului*, București, 1972.

* * * *Magyarország hadtörténete*, vol. I, Budapest, 1984.

MURNU, GEORGE, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, ed. N.-Ș. Tanașoca, București, 1983.

MUȘAT, MIRCEA, ARDELEANU, ION, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.

NISTOR, I., *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert*, Gotha, 1911.

NISTOR, I., *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923.

ONCIUL, D., *Scrieri istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I—II, București, 1968.

OLTEANU, CONSTANTIN, general-maior dr., *Contribuții cu privire la cercetarea conceptului de putere armată la români*, București, 1979.

OSTROGORSKI, G., *Histoire de l'État byzantin*, Paris, 1956.

PANAITESCU, P. P., *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PASCU, ŞT., *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I—II, Cluj, 1971, 1979.
PĂCURARIU, M., *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. I, Bucureşti, 1980.
POPESCU-SPINENI, M., *România în izvoare cartografice şi geografice. Din antichitate pînă în pragul veacului nostru*, Bucureşti, 1978.
REID, W., *Histoire des armes*, Paris, 1976.
ROSETTI, R., *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947.
STOICESCU, N., *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I. Ţara Românească*, vol. I—II, Editura Mitropoliei Olteniei, 1970.
STOICESCU, N., *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Bucuresti, 1971.
STOICESCU, N., *Bibliografia localităţilor şi monumentelor medievale din Banat*, Timişoara, 1973.
STOICESCU, N., *Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova*, Bucureşti, 1974.
STOICESCU, N., *Unitatea românilor în evul mediu*, Bucureşti, 1983.
SUCIU, CORIOLAN, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I—II, Bucureşti, 1967—1968.
SZABO, I., *Tanulmányok a magyar parasztság törtenelméböl*, Budapest, 1948.
SZILÁGYI, SÁNDOR, *A Magyar nemzet törtönete*, vol. IV, Budapest, 1896.
ŞINCAI, GH., *Opere*, ed. F. Fugariu, vol. I, Bucureşti, 1967.
TUCĂ, FLORIAN, colonel dr., COCIU, MIRCEA, *Monumente ale anilor de luptă şi jertfă*, Bucureşti, 1983.
TUCKER, E. E., *Soldiers and Armies, Men at War Through the Ages*, London, 1970.
ULRICH, J., *La guerre à travers les âges*, Paris, 1942.
VĂTĂŞIANU, V., *Istoria artei feudale în ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1959.
XENOPOL, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. II—IV, Bucureşti, [f.a.].

IV. LUCRĂRI SPECIALE

CAP. I. SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea. STRUCTURI ECONOMICE, SOCIALE ŞI POLITICE

ALEXANDRESCU-DERSCA BULGARU, M. M., *Aspecte ale vieţii economice din oraşele şi tîrgurile Dobrogei sub stăpînirea otomană (sec. XV—XVII)*, în RdI, nr. 1/ 1973, p. 33—48.
CIUREA, D., *Evoluţia şi rolul politic al clasei dominante din Moldova în secolele XV—XVII*, în AIIAI, XVII (1980).
CONSTANTINESCU, N., *Coconi. Un sat din cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic şi istoric*, Bucureşti, 1972.
GIURESCU, C. C., *Contribuţii la studiul marilor dregătorii în secolele XIV şi XV*, Vălenii de Munte, 1926.
GIURESCU, DINU C., *Relaţiile economice ale Ţării Româneşti cu ţările Peninsulei Balcanice din secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, în Rsl, XI (1965), p. 167—201.
GÖLLNER, C., *Siebenbürgische städte in Mittelalter*, Bucureşti, 1971.
IORGA, N., *Dovezi despre conştiinţa originei românilor*, în AARMSI, s. III, tom XVIII (1935—1936).
IORGA, N., *Elementele economice în cultura românească*, în *Conferinţe şi prelegeri*, vol. I, Bucureşti, 1943.
MAXIM, M., *Regimul economic al dominaţiei otomane în Moldova şi Ţara Românească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în RdI, nr. 9/1979.
MEHEDINŢI, S., *Fruntaria României spre răsărit*, în *Opere complete*, vol. I, *Geographica*, partea a doua, Bucureşti, 1942.
METEŞ, ŞT., *Contribuţii nouă cu privire la voievozii români din Ardeal şi părţile ungureşti în veacurile XVI—XVIII*, Cluj, 1922.
NEAGOE, M., *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească*, Craiova, 1977.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NUSSBÄCHER, G., *Statutul breslei arcarilor din Braşov (1505—1547)*, în „Cumidava", II (1968), p. 91—96.
PANAITESCU, P. P., *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1964.
PATAKI, I., *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studii şi documente*, Bucureşti, 1973.
PRODAN, D., *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I—II, Bucureşti, 1967.
STAHL, H. H., *Studii de sociologie istorică*, Bucureşti, 1972.
STOICESCU, N., *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Bucureşti, 1968.
ŞTEFĂNESCU, ŞT., *Bănia în Ţara Românească*, Bucureşti, 1965.
ŞTEFĂNESCU, ŞT., *Demografia — dimensiune a istoriei*, Timişoara, 1974.

CAP. II. ORGANIZAREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ ÎN EPOCA DE GLORIE A OASTEI CELEI MARI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea — PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea)

ANDREESCU, C., *Cetatea Nouă în vremea lui Ştefan cel Mare*, în CI, I (1925), p. 160—176.
ANDRONIC, AL., *Fortificaţiile medievale din Moldova*, în Memoria Antiquitatis — Piatra Neamţ, II (1970), p. 403—416.
ANDRONIC, AL., POPESCU, R., *Cercetările arheologice de la Vaslui. Curţile Domneşti*, în MCA, Tulcea, 1980, p. 558—564.
ANGHEL, GHEORGHE, *Cetăţi medievale din Transilvania*, Bucureşti, 1972.
ANGHEL, Gh., *Cetăţile medievale ale Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare*, în „Apulum", XVI (1978), p. 239—259.
ANTONESCU, I., *Curţile domneşti din Bacău (sec. XV)*, în „Carpica", II (1968), p. 331—342.
BALOTĂ, ANTON, *Vitejii lui Ştefan cel Mare*, în SAI, IX (1967), p. 43—67
BEJAN, A., *Cetatea feudală de la Jdioara, sat Jdioara, com. Cuciova, jud. Timiş*, în MCA, Tulcea, 1980, p. 514—523.
BIELTZ, I., *Die Hermannstädter Tarschen*, în „Mitteilungen aus dem Brukenthalischen Museum", IV (1933).
BIELTZ, I., *Der Hermannstädter Armbrüste*, în „Mitteilungen aus dem Brukenthalischen Museum", IV (1934).
BOGDAN, IOAN, *Inscripţiile de la Cetatea Albă şi stăpînirea Moldovei asupra ei*, AARMSI, s. II, tom XXII (1901—1902).
BOGDAN, IOAN, *Cîteva observaţiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor şi boierilor moldoveni în sec. XIV şi XV*, în AARMSI, s. II, tom XXIX (1906—1907), p. 613—628.
BOGDAN, IOAN, *Documentul Răzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldovene în secolul XV*, în AARMSI, s. II, tom XXX (1907—1908), p. 369—441.
BORCEA, LIVIU, *Obştea sătească din Bihor, voievozii şi cnezii ei în secolele XIII—XVII*, în „Crisia", XII (1982).
BRĂTIANU, GH. I., *Contribution à l'histoire de Cetatea Albă (Akkerman) en XIIIe et XIVe siècles*, BSHAR, tom XIII (1926), p. 25—34.
CANTACUZINO, GH. I., *Cercetările arheologice de la Cetatea Turnu*, în MCA, Tulcea, 1980, p. 545—557.
CANTACUZINO, GH. I., *Cetăţi medievale din Ţara Românească (secolele XIII—XVI)*, Bucureşti, 1981.
CERNOVODEANU, P. I., *Cetatea Giurgiului. Studiu istorico-militar*, în SMMIM, II—III (1969—1970), p. 76—107.
CHIŢESCU, L., *Fortificaţiile din pămînt şi din lemn pe teritoriul ţărilor române în evul mediu*, în SMMIM, II—III (1969—1970), p. 46—61.
CHIŢESCU, L., *Fortificaţiile Moldovei pînă la mijlocul secolului al XV-lea*, în „Carpica", 1972, p. 143—167.
CHIŢESCU, L., *Fortificaţiile Moldovei în secolul XIV—XVI. Cetăţi voievodale şi fortificaţii orăşeneşti*, Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 1972.
CIHODARU, C., *Note despre cetatea Crăciuna (1470—1482)*, în SCŞI-Istorie, XIV (1963), fasc. 1, p. 99—107.
CIHODARU, C., *Refacerea cetăţilor şi curţilor domneşti în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1965.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONSTANTINESCU, Al., *Instituții militare în Țările Române (secolele XIV—XVI)*, în SAI, XXI (1973), p. 117—124.
CONSTANTINESCU, N., *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, în SCIV, nr. 1/1960, p. 81—105.
CONSTANTINESCU, N., *Cetatea de pământ din secolul XIV de la Frumoasa (Zimnicea)*, în SCIV, nr. 4/1965, p. 731—743.
CONSTANTINESCU, N. A., *Cetatea Giurgiului. Originile și trecutul ei*, în AARMSI, s. II, tom XXXVIII (1915—1916), p. 485—522.
CONSTANTINESCU, N. A., *Formarea „vitejilor" la români în Evul Mediu*, București, 1942.
DAVIDESCU, M., *Cetatea Severinului*, în BMI, nr. 3/1970, p. 9—14.
DIACONU, GH., CONSTANTINESCU, N., *Cetatea Scheia. Monografie arheologică*, București, 1960.
FUNCKEN, LILIANE et FRED, *Le costume et les armes des soldats de tous le temps*, vol. I—II, Turnai, 1966—1967.
GIURESCU, C. C., *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967.
IORGA, N., *Le developement des troupes mercenaires dans les Pays Roumains des origines à la fin du XVIIe siècle*, în RIHM, 1939—1940.
KÖNIG, C., *Scurt istoric al evoluției armelor de foc portative (secolele XIV—XVIII)*, în SMMIM, I (1968), p. 63—75.
KÖNIG, C., *Cea mai veche știre privind folosirea armelor de foc în țările române (1372)*, în SMMIM, XI(1978), p. 171—174.
LANGLOIS, Ch., *Le service militaire en vertu de l'obligation féodale*, în *L'armée à travers les agês*, Paris, 1899.
MATEI, M. D., ANDRONIC, AL., *Cetatea de scaun a Sucevei*, București, 1965.
MATEI, MIRCEA, CHIȚESCU, LUCIAN, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și așezarea orășenească de la Roman*, în SMMIM, I (1968), p. 31—62.
MATEI, MIRCEA, CHIȚESCU, LUCIAN, *Nouvelles données du problème de l'apparition des fortifications de villes moldaves au Moyen Age*, în „Dacia", XI (1967), p. 321—330.
NEAGOE, MANOLE, *Din vechea organizare militară a țărilor române — cetele boierești*, în AIIAI, X (1973), p. 151—161.
NEAGOE, MANOLE, *Efectivele oștilor românești în secolul al XV-lea — prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în SMMIM, IX (1976), p. 36—42.
NEAGOE, MANOLE, *Puterea militară a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în SMMIM, II—III (1969—1970), p. 62—75.
* * * *Oastea cea mare*, București, 1972.
PANAIT, PANAIT I., *Cetatea Bucureștilor în sec. XIV—XV*, în RM, nr. 4/1969, p. 310—318.
POPA, R., *Cetățile din Țara Hațegului*, în BMI, nr. 3/1972, p. 54—56.
RĂDULESCU, Al., *Cercetările de la Mănăștur, județul Timiș*, în MCA, Tulcea, 1980.
REZACHEVICI ,C., *Despre evoluția husarilor (hînsarilor) la români în evul mediu, în legătură cu instituția similară la popoarele vecine*, în SMMIM, IV—V (1971—1972).
REZACHEVICI, C., *Mercenari în oștile românești din Evul Mediu*, în RdI, nr. 1/1981.
ROSETTI, R., *A propos des „hînsari"*, București, 1931.
ROSETTI, R., *Care au fost adevăratele efective ale unor armate din trecut*, în AARMSI, s. III, tom XXV (1942—1943).
STOICESCU, N., *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968.
STOICESCU, N., *Le rôle des monastères et des églises fortifiées dans la défense des Pays Roumains*, în RRH, nr. 1/1979, p. 181—185.
SZÉKELY, Z., *Contribuții la problema fortificațiilor și a formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei*, în „Aluta", 1976—1977, p. 52—110.
TRÂPCEA, Th. N., *Despre unele cetăți medievale din Banat*, în „Studii de istorie a Banatului", I (1969), p. 23—82.
VLĂDESCU, C., *Contribuții la cunoașterea armamentului folosit de oștile române în a doua jumătate a veacului al XIV-lea*, în RM, nr. 3/1968, p. 257—262.
VLĂDESCU, C., *Tipuri de arme albe și armuri la oștile române în a doua jumătate a secolului XV-lea*, în SMMIM, VI (1973), p. 58—86.
VLĂDESCU, C., *Despre tipologia spadelor și halebardelor moldovenești în vremea lui Ștefan cel Mare*, în *Ștefan cel Mare, Vaslui 1475*, Vaslui, 1975, p. 104—112.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAP. III. CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI ȚĂRILOR ROMÂNE. STĂVILIREA TENDINȚELOR EXPANSIONISTE UNGARE, POLONE ȘI OTOMANE ASUPRA SPAȚIULUI ROMÂNESC (1350—1390)

BALOTĂ, A., *Radu Voivode dans l'epique sud-slave*, în RÉSEE, nr. 1—2/1967, p. 203—228.

BĂTRÎNA, L., BĂTRÎNA, A., *Alianța moldo-tătară în vremea lui Bogdan I*, în MI, nr. 5/1983.

BOURMOV, A., *Les problèmes de la conquête des Balkans par les Turcs*, în „Études historiques", I (1960).

BRĂTIANU, GH. I., *L'expédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Bassarab en 1377*, în RHSEE, II (1925).

BRĂTIANU, GH. I., *La mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, Monachii, 1969.

BRĂTIANU, GH. I., *În jurul întemeierii statelor românești*, II, Paris, 1982.

CIHODARU, C., *Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în AIIAI, V(1968), p. 11—42.

COLES, PAUL, *The Ottoman Impact on Europe*, London, 1968.

CONSTANTINESCU, N., *Vladislav I (1364—1377)*, București, 1979.

* * * *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980.

DELAVILLE LE ROUX, J., *La France en Orient au XIVe siècle. L'expédition du Maréchal Boucicault*, vol. I—II, Paris, 1886.

DIACONU, P., *O formațiune statală la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului al XIV-lea, necunoscută pînă în prezent*, în SCIVA, nr. 2/1979, p. 185—201.

EDER, J. C., *Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transilvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis*, Cibinii, 1803.

GHIAȚĂ, ANCA, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală (secolele XIII—XVI)*, în RdI, nr. 10/1981.

GIURESCU, C. C., *„Oltenii" și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, în RIR, X (1940), p. 130—139.

GIURESCU, C. C., *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în BOR, LXXVII (1959).

GJUZELEV, V., *La guerre bulgaro-hongroise au printemps de 1365 et les documents nouveaux sur la domination hongroise du royaume de Vidin (1365—1369)*, în „Byzantino-bulgarica", VI (1980).

GOROVEI, S. Șt., *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973.

GOROVEI, S. Șt., *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*, în AIIAI, X (1973), p. 99—121.

HALECKI, O., *Un empereur de Byzance à Rome*, Varsovie, 1930.

HOLBAN, M., *Autour du voyage de l'empereur Jean V à Bude (printemps 1366) et de ses repercussions sur le Banat*, în *Actes du XIVe Congrès International des Etudes Byzantines, 6—12 septembre 1971*, vol. II, București, 1975.

HOLBAN, M., *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981.

ILIESCU, O., *Domni asociați în țările române în sec. XI—XV*, în „Studii și Cercetări de Istorie Medie", II (1951), p. 39—60.

ILIESCU, O., *Le prêt accordé en 1388 par Pierre Muşat à Ladislas Jagellon*, în RRH, XII (1973), p. 123—138.

INALCIK, H., *The Ottoman Method of Conquest*, în „Studia Islamica", II (1954).

IORGA, N., *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899.

IORGA, N., *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369 și politica lui Vladislav Vodă față de unguri*, în SEMR, p. 116—138.

IORGA, N., *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe (1342—1362)*, în BZ, 1906, p. 179—222.

IORGA, N., *Carpații în luptele dintre români și unguri*, în SEMR, p. 168—186.

IOSIPESCU S., *Drumuri comerciale în Europa centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică (sec. XIV—XVI)*, în AIIAI, XIX (1982).

IOSIPESCU, S., *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, 1985.

JABLONOWSKI, Al., *Sprawie wołoskie za Jogiellonow*, în „Zrodla dziejowe", Wərsawa, X (1878).

KNOLL, W. P., *The Rise of the Polish Monarchy. Piast Poland in East Central Europe, 1320—1370*, Chicago-London, 1972.

LAURENT, V., *La domination byzantine aux bouches du Danube*, în RHSEE, XXII (1945).

LĂZĂRESCU, E., *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească. I (pînă în 1385)*, în Rsl, XI (1965).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

MINEA, I., *Relațiile politice dintre Țara Românească și Ungaria*, în CL, XLIV (1910).
MOGA, I., *Scrieri istorice*, Cluj, 1973.
MOISESCU, Gh., *Catolicismul în Moldova pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea*, București, 1942.
PASCU, ȘTEFAN, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolul XIII—XIV*, Sibiu, 1944.
PANAITESCU, P. P., *L'aigle byzantine sur les vetements des princes roumains du Moyen-Âge*, în BSHAR, XVII (1930).
PANAITESCU, P. P., *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale țărilor române*, în „Studii", nr. 4/1956, p. 95—114.
PAPACOSTEA, Ș., *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*, în SMIM, VI (1973), p. 43—59.
PAPACOSTEA, S., *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV—XVI). Drum și stat*, în SMIM, X (1983), p. 9—56.
PÂCLIȘANU, Z., *Vechile districte românești de peste munți*, în RIR, XIII (1943), fasc. III, p. 19—30.
POPA, R., *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970.
RACOVIȚĂ, C., *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387—1432)*, în RIR, X (1940), p. 237—332.
SACERDOȚEANU, A., *Lupta moldovenilor cu lituanii în 1377*, în *Omagiul fraților Lapedatu*, București, 1936.
SACERDOȚEANU, A., *Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexandru cel Bun pe baza documentelor din secolul al XIV-lea și a cronicilor românești din secolul al XV-lea și al XVI-lea, scrise în limba slavonă*, în Rsl, XI (1965), p. 119—136.
SPINEI, V., *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982.
ȘIMANSCHI, L., *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova, 1387—1421*, în AIIAI, XVII (1980).
THALLÓCZY, L., *Oklevelek a magyar bolgár összeköttések történelméből, 1360—1369*, în TT., 1898.
THEODORESCU, R., *Itinerarii medievale românești*, București, 1980.
THIRIET, F., *Etudes sur la Romanie greco-vénitienne (X^e—XVe siècles)*, London, 1974.
VÎRTOSU, EMIL, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1960.
WITTEK, P., *Deux chapitres de l'histoire des Turcs de Rum*, în „Byzantion", XI (1936).

CAP. IV LUPTA POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA EXPANSIUNII STRĂINE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIV-lea ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XV-lea. DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A POLITICII MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN ȘI ALEXANDRU CEL BUN

ALEXANDRESCU-DERSCA, M.M., *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, București, 1942.
ANGELOV, D., *Certaines aspects de la conquête des peuples balkaniques par les turcs*, în „Byzantinoslavica", XVII (1956).
AUNER, C., *Episcopia de la Baia*, în „Revista Catolică", 1915, p. 89—127.
AZIZ SURAYA, A., *The Crusade of Nicopolis*, London, 1934.
BINDER, P., *Unde a încheiat Mircea cel Bătrîn tratatul brașovean din 1395? Considerații privind localizarea curții feudale din Brașov*, în „Cumidava", IV (1970), p. 59—67.
BOLȘAKOV, A. A., *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în SMIM, IV (1960), p. 391—394.
BRANIȘTE, M., *Noi contribuții la localizarea luptei de la Rovine, din anul 1394*, în „Mitropolia Olteniei," XV (1963), p. 612—618.
CIHODARU, C., *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399 — 1 ianuarie 1432)*, Iași, 1984.
CIOBANU, ȘT., *Informations sur l'histoire de la Valachie au XVe siècle dans une œuvre hagiographique bulgare*, în „Balcania", VII (1944), p. 121—152.
CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1981.
CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Curtea de Argeș, 1200—1400. Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984.
CONSTANTINESCU, N., IONESCU, C., *Asupra habitatului urban de la Tîrgoviște înainte de 1394. Repere din vatra curții domnești*, în SCIVA, nr. 1/1980.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONSTANTINIU, FL., PAPACOSTEA, Ş., *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) şi situaţia internaţională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii", XVII (1964), p. 1129—1140.
DECEI, A., *L'expédition de Mircea I contre les acîndji de Karînovasî*, în „Revue des études roumains", 1953, p. 130—151.
DRĂGHICEANU, V., *Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn*, în BCMI, XXIV (1931), p. 20—24.
DUJCEV, I., *Iz starato bălgarska knižnine*, II, Sofia, 1944.
DUJCEV, J., *Contribution a l'histoire de la conquête turque en Thrace aux dernières décades du XIVe siècle*, în „Etudes Balkaniques", IX (1973).
DUZINCHIEVICI, G., *Precizări în legătură cu Ştefan I şi Iuga Ologul*, în „Însemnări ieşene", nr. 2/1939, p. 291—303.
GHIAŢĂ, A., *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea*, în *Studii istorice sud-est europene*", vol. I, 1971, p. 43—126.
GIURESCU, C. C., *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, în AARMSI, s. III, tom VII (1926—1927).
IANCU, ANCA, *Ştiri despre români în izvoare istoriografice sîrbeşti (secolele XV—XVII)*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, 1974, p. 7—41.
IONESCU, G. T., *Contribuţii la domnia lui Mircea cel Bătrîn şi a lui Vlad Voievod în Ţara Românească*, în *Materiale ale sesiunii ştiinţifice a Institutului pedagogic*, Bucureşti, 1957, p. 263—286.
IORGA, N., *Îndreptări şi întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhivele săseşti. I. Braşovul*, în AARMSI, s. II, tom XXVII (1904—1905).
IORGA, N., *Un prinţ portughez cruciat în Ţara Românească a secolului al XV-lea*, în N. Iorga, SEMR, p. 194—197.
IORGA, N., *În jurul pomenirii lui Alexandru cel Bun*, în AARMSI, s. III, tom XIII (1932—1933).
IOSIPESCU, SERGIU, *Invazii otomane în ţinuturile carpato-danubiano-pontice (sec. XIV—XVI)*, în SMMIM, XIII (1980).
KARADJA, C., *Delegaţii din ţara noastră la conciliul din Constanţa (în Baden) în anul 1415*, în AARMSI, s. III, tom VII (1926—1927), p. 59—91.
KUZEV, AL., *Prinosi kăm istorijata na srednovekovnite kreposti no Dolnija Dunav*, în „Izvestija" — Varna, XVII (1966); XVIII (1967).
LAURENT, V., *Aux origines de l'église moldave*, în „Revue des études byzantines", V (1947).
MANOLESCU, RADU, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în AUB-Ist., XV (1966), p. 59—74.
MINEA, I., *Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, Bucureşti, 1919.
MOISIL, C., *Dobrotici şi Mircea cel Bătrîn*, în *1878—1929. Dobrogea. Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 305—314.
MOTOGNA, V., *Ceva nou privitor la Ştefan I (II?) Domnul Moldovei (c. 1394—1400)*, în RI, VIII (1922).
MOTOGNA, V., *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, Gherla, 1924.
NANIA, I., *Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*, în SAI, V (1963), p. 431—435.
NICOLAESCU, STOICA, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrîn (1431—1435)*, Bucureşti, 1922.
NIKOV, P., *Turskoto zavlcdjavane na Bălgarija i sădbata na poslednite Šišmanovţi*, în „Izvestija no balgarskoto istoricesko drujestva", Sofia, VII—VIII (1928), p. 21—82.
PALL, FR., *Les croissades en Orient au bas Moyen Âge*, în RHSEE, XIX (1942), p. 1—61.
PANAITESCU, P. P., *Alexandru cel Bun. La cinci sute de ani de la moartea lui*, Bucureşti, 1932.
PANAITESCU, P. P., *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944.
PANAITESCU, P. P., *Legăturile moldo-polone în sec. XV şi problema Chiliei*, în Rsl, III (1958), p. 95—115.
PANAITESCU, P. P., *Lupta comună a Moldovei şi Poloniei împotriva cavalerilor teutoni*, în Rsl, IV (1960), p. 225—238.
PAPACOSTEA, Ş., *Ştiri noi cu privire la istoria husitismului în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun*, în SCŞI-Istoric, 1962.
PAPACOSTEA, Ş., *Kilia et la politique orientale du Sigismund de Luxembourg*, în RRH, nr. 3/1976, p. 421—426.
PERVAIN, V., *Lupta antiotomană a ţărilor române în anii 1419—1420*, în AIINC, XIX (1976), p. 55—79.
PLEŞIA, D., ANDREESCU, Ş., *Un episode inconnu des campagnes de voïvode Dan II, prince de Valachie*, în RRH, nr. 3/1974, p. 545—557.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

POPA, M. P., *Aspecte ale politicii internaționale a Țării Românești și Moldovei în timpul lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun*, în RdI, nr. 2/1978, p. 253—271.
SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*, în RM, nr. 1/1968, p. 5—16.
ȘTEFĂNESCU, ȘT., *Participarea românilor la lupta de la Grünwald (15 iulie 1410)*, în RdI, nr. 1/1961, p. 5—22.
ȘTEFĂNESCU, ȘT., *Țara românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970.
TAMAȘ, C., *Cancelaria în timpul lui Mircea cel Bătrîn*, în „Historica", vol. III, Craiova, 1974, p. 111—120.
THEODORESCU, R., *Despre un însemn sculptat și pictat de la Cozia (în jurul „despoției" lui Mircea cel Bătrîn)*, în SCIA, nr. 2/1969, p. 191—208.
WERNER, E., *Die Geburt einer Großmacht. Die Osmanen (1300—1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, ed. a 3-a, Berlin, 1978.
ZAHARIA, CIPRIAN, *Iosif I Mușat* (sub tipar).

CAP. V. IANCU DE HUNEDOARA, CATALIZATOR AL ENERGIILOR ROMÂNEȘTI PENTRU MENȚINEREA INDEPENDENȚEI STATALE ȘI SPRIJINIREA LUPTEI PENTRU LIBERTATEA POPOARELOR DIN BALCANI

ANDREESCU, ȘT., *Une information négligée sur la participation de la Valachie à la bataille de Kossovo (1448)*, în RÉSEE, nr. 2/1968, p. 85—92.
ASZTALOS, N., *Les deux Hunyadi*, în „Nouvelle Revue d'Hongrie", XXVII (1934), p. 256—265.
BALANYI, GYÖRGY, *Nándorfehérvár ostroma és felmentése*, în HK, 1911.
BOGDAN, D. P., *Un hrisov de la Vlad Dracul (1437)*, în RA, nr. 3/1971, p. 475—478.
CIOCÎLTAN, V., *Între sultan și împărat. Vlad Dracul în 1438*, în RdI, nr. 11/1976.
COLUMBEANU, S., RADU, V., *Vlad Dracul (1436—1442; 1443—1447)*, București, 1978.
DOBROWSKI, J., *La Pologne et l'expédition de Varna en 1444*, în „Revue des Études Slaves", X (1930), p. 57—75.
DAN, M. P., *Un stegar al luptei antiotomane, Iancu de Hunedoara (1407—1456)*, București, 1974.
DECEI, A., *Oastea lui Iancu de Hunedoara înainte de bătălia de la Kossovo (1448). Scrisoarea lui Pasquale de Sorge*, în RIR, XVI (1946), fasc. 1, p. 40—50.
ELEKES, L., *Hunyadi*, Budapesta, 1952.
FILITTI, I. C., *Banatul Olteniei și Craioveștii. (IV). Pretinsa luptă dintre Dănești și Drăculești*, Craiova [f.a.].
IORGA, N., *„Ciubăr Vodă"*, în RI, I (1915), p. 125—129.
KISS, LAJOS, *A Rigomezei Hadjárat*, în HK, 1895.
MINEA, I., *Din trecutul stăpînirii românești asupra Ardealului. Pierderea Amlașului și Făgărașului*, București, 1914.
MINEA, I., *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași, 1928.
MINEA, I., *Sfîrșitul lui Bogdan II Vodă. În legătură cu o inscripție recent descoperită*, în „Manuscrise ieșene", V (1942), p. 114—117.
MUREȘAN, C., *Iancu de Hunedoara*, București, 1976.
NICOLAU, T., *Ioan de Huniade Corvin*, București, 1925.
PALL, FR., *Un moment decisif de l'histoire sud-est européen. La croisade de Varna (1444)*, în „Balcanica", VII (1944), p. 106—109.
PALL, FR., *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447—1448*, în „Studii", nr. 5/1963, p. 1049—1072.
PALL, FR., *Stăpînirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei și problema ajutorării Bizanțului (1448—1456)*, în „Studii", nr. 3/1965, p. 619—638.
PALL, FR., *Skanderbeg et Iancu de Hunedoara*, în RESEE, nr. 1/1968, p. 5—21.
PANAITESCU, P. P. și STOICESCU, N., *La participation des Roumains à la bataille de Varna (1444)*, în RRH, IV (1965), p. 221—231.
PASCU, ȘT., *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în SCI, VIII (1957), Cluj, p. 25—67.
POPA, T., *Ioan Corvin de Hunedoara (Ioan Hunyadi)*, Hunedoara, 1928.
PÂRVAN, V., *Alexandru Vodă și Bogdan Vodă*, București, 1904.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ROSKA, M., *Casa de naştere a lui Matei Corvinul*, în „Boabe de grîu", II (1931), p. 199—203.
RUNCIMAN, S., *Căderea Constantinopolului 1453*, Bucureşti, 1971.
STOIDE, C. A., *Contribuţii la studiul istoriei Ţării Româneşti între anii 1447 şi 1450*, în AIIAI, X (1973), p. 163—181.
ŢVETKOVA, B., *Plamenna bitva na narodite*, Varna, 1969.
URSU, I., *Relaţiile Moldovei cu Polonia*, Piatra, 1900.
VASILESCU, A. A., *Urmaşii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Ţepeş, 1418—1456. I. De la moartea lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Dracul*, Bucureşti, 1915.

CAP. VI. CONTINUAREA EFORTULUI ROMÂNESC DE APĂRARE A INDEPENDENŢEI STATALE ŞI DE STĂVILIRE A EXPANSIUNII OTOMANE SPRE CENTRUL EUROPEI ÎN VREMEA LUI VLAD ŢEPEŞ (1456—1462)

ANDREESCU, Ş., *Vlad Ţepeş (Dracula) între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, 1976.
BABINGER, F., *Mohamet II le Conquérant et son temps (1432—1481). La grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris, 1954.
BOGDAN, I., *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui*, Bucureşti, 1896.
BRÂNZEU, F., *Vlad l'Empaleur dans la litterature turque*, în RIR, nr. 1/1946, p. 68—71.
BULAT, T. G., *Din domnia voievodului Neagoe IV Basarab: relaţiunile cu Ungaria şi cu saşii ardeleni*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931.
CANTACUZINO, G. I., *Cetatea Poenari, sec. XV—XVI*, în SCIV, nr. 2/1971, p. 263—289.
CÂMPINA, B. T., *Victoria oştii lui Ţepeş asupra sultanului Mehmed al II-lea*, în „Studii", nr. 3/1962, p. 533—555.
CHIRCĂ, H., *Comentariu istorico-filologic asupra hrisovului din 20 septembrie 1459 (cuprinzînd prima menţiune documentară despre oraşul Bucureşti)*, în „Studii", nr. 5/1959, p. 5—7.
CIOBANU, R. S., *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1979.
CORBEA, A., *Cu privire la corespondenţa lui Vlad Ţepeş cu Matei Corvin*, în AIIAI, XVII (1978).
DECEI, A., *Luptele lui Vlad Ţepeş cu turcii (1461—1462)*, în AIIAI, XV (1978).
FLORESCU, R., Mc. NALLY, R., *Dracula. A Biography of Vlad the Impaler, 1431—1476*, New York, 1973.
GIURESCU, C. C., *O biserică a lui Vlad Ţepeş la Tîrgşor*, în BCMI, XVII (1924).
IORGA, N., *Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş*, în SEMR, p. 210—221.
IOSIPESCU, SERGIU, *Conjunctura şi condiţionarea internaţională politico-militară a celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456—1462)*, în SMMIM, XI (1978), p. 175—186.
HUBAY, I., *Egykorú újságlap Drakula Vaidaról*, Budapesta, 1948.
KARADJA, C. I., *Incunabulele povestirii despre cruzimile lui Vlad Ţepeş*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931.
LAPEDATU, AL., *Radu cel Frumos (iunie 1462 — ianuarie 1479)*, în „Transilvania", XXXIII (1902).
LURIE, I. S., *În legătură cu originea subiectului povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Ţepeş)*, în Rsl, X (1964).
PAPACOSTEA, Ş., *Cu privire la geneza şi răspîndirea povestirilor scrise despre Vlad Ţepeş*, în Rsl, XIII (1966), p. 159—167.
STOICESCU, N., *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976.
STĂVĂRUŞ, I., *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş—Dracula*, Bucureşti, 1978.
ZAKYTHINOS, D. A., *Le despotat grec de Morée. Histoire politique*, London, 1975.

CAP. VII. EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE — MOMENT CULMINANT AL EFORTULUI MILITAR ROMÂNESC PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI STATALE

ANDREESCU, Ş., *Restitutio Daciae. Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1526—1593*, Bucureşti, 1980.
ANTONOVICI, N. I., *O cruce pe locul luptei de la Vaslui*, în RIR, XI—XII (1941—1942), p. 540—542.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BĂLAN, C., OLTEANU, ŞT., *Stema cu pisanie din vremea lui Ştefan cel Mare descoperită la cetatea de scaun a Sucevei*, în BMI, nr. 2/1970, p. 57—61.

BALŞ, G., *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1926, în BCMI, XVIII (1925).

BOGDAN, I., *Două steaguri ale lui Ştefan cel Mare din Muntele Athos*, în AARMSI, s. II. tom XXIV (1902), p. 90—95.

BRĂTIANU, GH. I., *Lupta de la Baia (după izvoare ungureşti)*, în RI, nr. 11—12/1919.

CÂMPINA, B., *Ideile călăuzitoare ale politicii lui Ştefan cel Mare*, în „Studii" X (1957), p. 57—67.

CIHODARU, C., *Observaţii pe marginea izvoarelor privind unele evenimente din istoria Moldovei între anii 1467—1474*, în SCŞI, nr. 1/1957, p. 1—34.

CIHODARU, C., *Topografia luptei de la Vaslui*, în *Ştefan cel Mare, Vaslui, 1475*, Vaslui, 1975.

* * * *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, ed. Mihai Berza, Bucureşti, 1964

CUPŞA, I., *Arta militară a moldovenilor în a doua jumătate a sec. al XV-lea*, Bucureşti, 1959.

DECEI, A., *Tratatul de pace, sulhname, încheiat între sultanul Mehmed II şi Ştefan cel Mare la 1479*, în RIR, XV (1945), p. 465—494.

DUZINCHIEVICI, GH., *Războiul moldo-polon din anul 1497. Critica izvoarelor*, în SMIM, VII (1975), p. 9—61.

ESARCU, C., *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1874.

FISCHER, E., *Războiul din 1497 dintre Ştefan cel Mare şi regele polon Ioan Albert. Bătălia de la Codrul Cosminului*, Bucureşti, 1904.

GEMIL, TAHSIN, *Din relaţiile moldo-otomane în primul sfert al secolului al XVI-lea (Pe marginea a două documente din Arhivele din Istanbul)*, în AIIAI, IX (1972), p. 133—144.

GIURESCU, C. C., *La 450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare (1495—1508)*, în BOR, LXXVI (1958), p. 366—386.

GONŢA, AL. I., *Unele aspecte ale politicii interne a lui Ştefan cel Mare*, în „Studii", X (1957), p. 91—103.

GONŢA, A. I., *O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ştefan cel Mare şi Petru Aron (1457)*, în „Studii", nr. 6/1958, p. 189—201.

GONŢA, A. I., *Strategia lui Ştefan cel Mare în bătălia de la Baia (1467)*, în „Studii", nr. 6/1967, p. 1127—1144.

GOROVEI, ŞTEFAN, *La paix moldo-ottomane de 1486. Quelques observations en marge des textes*, în RRH, nr. 3—4/1982, p. 535—544.

GRIGORAŞ, NICOLAE, *Moldova lui Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1982.

GUBOGLU, MIHAIL, *Le tribut des Principautés Roumains payé à la Porte ottomane jusqu'au XVIe siècle selon les sources turques*, în REI, 1969, p. 49—80.

IORGA, N., *Veneţia în Marea Neagră, III. Originea legăturilor lui Ştefan cel Mare şi mediul politic al dezvoltării*, în *SEMR*, p. 230—298.

IORGA, N., *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului*, în SEMR, p. 368—397.

IORGA, N., *Istoria lui Ştefan cel Mare*, ed. Mihai Berza, Bucureşti, 1966.

LAPEDATU, AL., *Vlad-Vodă Călugărul. 1482—1496*, în CL, XXXVI (1903).

LAPEDATU, AL., *Moartea lui Mihnea cel Rău*, în CL, L (1916).

LAPEDATU, AL., *Politica lui Radu cel Mare, 1495—1508*, în *Lui Ion Bianu amintire*, Bucureşti, 1916, p. 191—223.

LAPEDATU, AL., *Mihnea cel Rău şi ungurii 1500—1510*, AIINC, I (1921—1922).

LUPAŞ, I., *Din relaţiile Transilvaniei cu Ţara Românească: activitatea cneazului Dumitru din Săliştе*, în AIIAC, IV (1961), p. 69—74.

MARINESCU, I., *Bogdan al III-lea cel Orb (1504—1517)*, Bucureşti, 1910.

MATEI, M. D., *O nouă stemă cu pisanie de la Ştefan cel Mare descoperită la cetatea de scaun a Sucevei*, în SCIV, nr. 2/1973, p. 323—329.

MEHMED, M. A., *Din raporturile Moldovei cu Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în „Studii", nr. 5/1960, p. 165—178.

MEHMED, M. A., *La politique ottomane à l'égard de la Moldavie et du Khanat de Crimée vers la fin du règne du sultan Mehmed II le Conquérant*, RRH, nr. 3/1974, p. 509—533.

MINEA, I., *Informaţiile româneşti ale cronicii lui Jan Dlugosz*, Vălenii de Munte, 1926.

NEAGOE, MANOLE, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1970.

NEAGOE, MANOLE, *Neagoe Basarab*, Bucureşti, 1971.

NEAMŢU, AL., *Un capitol din relaţiile Ţării Româneşti cu Transilvania în veacul al XVI-lea. Relaţiile lui Neagoe Basarab cu Sibiul (1512—1521)*, în AIINC, X (1945), p. 350—376.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NEHRING, H., *Mathias Corvinus, Kaiser Friederich und das Reich zum Humiadisch — Habsburgischen Gegensatz in Donauraum*, München, 1975.
NISTOR, I., *Die Moldavischen Ansprüche aus Pokutien*, Wien, 1910.
NISTOR, I., *Luca Arbore hatmanul*, Cernăuți, 1921.
PALADE, T., *Radu de la Afumați*, București, 1939.
PANAITESCU, P. P., *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1934, în AARMSI, s. III, tom XV (1933—1934), p. 61—80.
PANAITESCU, P. P., *Legăturile moldo-polone în secolul XV și problema Chiliei*, în Rsl, III (1959), p. 99—115.
PANAITESCU, P. P., *Ștefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din țările vecine*, în SCȘI, nr. 2/1960, p. 199—226.
PAPACOSTEA, Ș., *Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XVe siècle; la campagne de Mathias Corvin (1467) à la lumière d'une source inédite*, în RRH, nr. 6/1969, p. 967—979.
PAPACOSTEA, Ș., *De la Colomeea la Codrul Cosminului. Poziția internațională a Moldovei la sfîrșitul secolului al XV-lea*, în Rsl, XVII (1970), p. 525—553.
PAPACOSTEA, Ș., *La guerre ajournée: les relations polono-moldaves en 1478. Réflexions en marge d'un texte de Filippo Buonaccorsi Callimachus*, în RRH, nr. 1/1972, p. 3—21.
PAPACOSTEA, Ș., *La Moldavie Etat tributaire de l'Empire Ottoman au XVe siècle: le cadre international des rapports établis en 1455—1456*, în RRH, nr. 3/1974, p. 445—461.
PAPACOSTEA, Ș., *Politica externă a Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare — puncte de reper*, în RdI, nr. 1/1975, p. 15—31.
PAPADOPOL-CALLIMAH, AL., *Sofia Paleolog, nepoata împăratului Constantin XII Paleolog și Domnița Oleana, fiica domnului Moldovei, Ștefan cel Mare. 1472—1509*, în AARMSI, s. II, tom XII (1894—1895), p. 1—157.
PÂRVAN, V., *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria*, în CL, XXXIX (1905), p. 869—927, 1009—1080; 40, 1906, p. 96.
PLEȘIA, DAN, *Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul veacului al XVI-lea*, în „Valachica", vol. I (1969), p. 45—60; vol. II (1970), p. 113—141.
RADU, V., *Bătălia de la Podul Înalt, 10 ianurie 1475*, București, 1972.
* * * *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476*, București, 1977.
* * * *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, ed. Mihai Berza, București, 1958.
ROSETTI, R., *Despre unele precizări recente ale locurilor bătăliilor de la Doljești, Vaslui și Scheia*, în AARMSI, s. III, tom. XV (1933—1934).
ROSETTI, R., *O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare*, în AARMSI, s. III, tom XIV *(1931—1932)*.
SACERDOȚEANU, A., *Divanele lui Ștefan cel Mare*, în AUB-Ist, 1956, p. 157—205.
STĂNESCU, E., *Tendances politiques et états d'esprit au temps d'Etienne le Grand à la lumière des monuments écrits*, în RRH, IV (1965), p. 233—260.
STOIDE, C. A., *Legăturile dintre Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în SCȘI, VII (1956), p. 59—73.
* * * *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, ed. Barbu T. Câmpina, București, 1956.
ȘIMANSCHI, LEON, *Dimensiunile epocii ștefaniene*, în AIIAI, XVI (1979).
URSU, I., *Bătălia de la Cîmpul Pîinii (1479)*, în RIAF, XIV (1913), p. 138—150.
URSU, I., *Ștefan cel Mare și turcii*, București, 1914.
URSU, I., *Ștefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 la 2 iulie 1504*, București, 1925.
URZICĂ, D., *Bătălia din dumbrava de la Lipinți*, Iași, 1937.
ZAGORITZ, GH., *Stabilirea suzeranității turcești în Moldova*, în CL, XLVIII (1919).

CAP. VIII. PETRU RAREȘ – PROMOTOR AL LUPTEI PENTRU APĂRAREA LIBERTĂȚII, INTEGRITĂȚII TERITORIALE ȘI REALIZAREA UNITĂȚII STATALE ROMÂNEȘTI

BIDIAN, IANCU, *Moldova în tratativele polono-otomane, într-un document din anul 1538*, în SMIM, VII (1974), p. 309—319.
BINDER, P., *Ștefan Mailat (c. 1502—1551) boier român și nobil transilvănean. Date despre românitatea lui*, în RdI, nr. 1/1972, p. 301—330.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAPROŞU, I., *Un document de la Petru Rareş*, în „Studii", nr. 5/1970.
CĂRĂBIŞ, V., I., *Un domn al Moldovei: Alexandru Vodă Cornea*, Bucureşti, 1946.
CIOBANU, ŞT., *Domnitorul Moldovei Petru Rareş în literatura rusă veche*, în RIR, XVI (1944), p. 316—353.
CIOCAN, RODICA, *Politica Habsburgilor faţă de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, Bucureşti, 1945.
CIUREA, D., *Relaţiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în AIIAI, X (1973), p. 1—47.
CONSTANTINESCU, D., *Ştefan Mâzgă Voievod şi vremea sa. Contribuţii la istoria politică a Moldovei în secolul al XVI-lea*, în CI, XX (1947), p. 209—245.
CONSTANTINESCU, R., *Moldova şi Transilvania în vremea lui Petru Rareş. Relaţii politice şi militare (1527—1546)*, Bucureşti, 1978.
CORFUS, I., *Activitatea diplomatică în jurul conflictului dintre Petru Rareş şi Polonia*, în Rsl, X (1964), p. 325—340.
DECEI, A., *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî, după unele documente turceşti inedite*, în SMIM, VII (1974), p. 101—160.
DUZINCHIEVICI, GH., *Despre mişcarea condusă de ţarul Iovan (1526—1527)*, în „Studii", nr. 6/1956, p. 131—148.
GIURESCU, C. C., *Despre filiaţia lui Ştefan Lăcustă*, în RIR, XVI (1946), p. 77—78.
GOROVEI, ŞT. S., *Găneştii şi Arbureştii (fragmente istorice)*, *(1538—1541)*, în CI, II (1971), p. 143—159.
GUBOGLU, MIHAIL, *L'inscription turque de Bender relative à l'expedition de Soliman le Magnifique en Moldavie (1538)*, în SAO, I (1957), p. 175—187.
HERLEA, AL., *Dietele în Transilvania autonomă*, în SMIM, VI (1973), p. 207—215.
HOTNOG, T., *Numele topic Bender*, în RIR, VIII (1938), p. 241—242.
MINEA, I., *Despre sfîrşitul lui Ştefăniţă Vodă Rareş şi ceva despre Alexandru Lăpuşneanu*, în CI, X—XII (1934—1936).
MINEA, I., *Despre Teodor, fratele lui Petru Vodă Rareş*, în CI, VII—IX, p. 349—351.
MIRCEA, I. R., *Ţara Românească şi închinarea raialei Brăila*, în „Balcania", II (1941), p. 451—488.
MOTOGNA, V., *Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei*, Dej, 1927.
MOTOGNA, V., *Articole şi documente. Contribuţii la istoria românilor din veacurile XII—XVI*, Cluj, 1923.
MÜLLER, G., *Die Türkenherrschaft in Seibenbürgen. Verfassungs rechlichtes Verhältnis zur Pforte 1541—1688*, Sibiu, 1923.
NEAGOE, MANOLE, *Cîteva observaţii critice despre bătălia de la Obertyn*, în SMMIM, IV—V (1971—1975).
NICOLAESCU, STOICA, *Domnia lui Vlad Vintilă Vodă de la Slatina în lumina unor documente istorice inedite, 1532—1535* [f.l., f.a.].
NICOLAESCU, STOICA, *Domnia lui Radul Vodă Paisie şi a fiului său Marcu Voevod, 13 iunie 1535—17 martie 1545*, în AO, XVII (1938).
PANAITESCU, P. P., *Petru Rareş şi Moscova*, în *În memoria lui Vasile Pârvan*, Bucureşti, 1934, p. 265—278.
* * * *Petru Rareş*, ed. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978.
PASCU, ŞT., *Transilvania în epoca Principatului. Timpul suzeranităţii turceşti în Banat şi Crişana*, în „Studii", XVII (1960), p. 5—35.
STĂNESCU, E., *Le coup d'État nobiliaire de 1538 et son rôle dans l'asservissement de la Moldavie par l'Empire ottoman*, în „Nouvelles Etudes d'histoire", Bucarest, 1955, p. 241—264.
SPIRALSKI, Z., *Kampania Obertinska 1531 roku*, Warszawa, 1962.
SZAKALY, P., *A Mohács csata*, Budapesta, 1975.
URSU, I., *Die auswärtige Politik des Peter Rareş Fürst von Moldau*, Viena, 1908.
URSU, I., *Din influenţele politicii europene asupra istoriei noastre (Moise Vodă, 1529 martie — 1530 august)*, în AARMSI, s. II, tom XXXVI (1913—1914), p. 517—528.
URSU, I., *Petru Rareş domn al Moldovei de la 20 ianuarie 1527 pînă la 14 septembrie 1538 şi din februarie 1541 pînă la 3 septembrie 1546*, Bucureşti, 1923.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAP. IX. ASPECTE MILITARE ALE MIŞCĂRILOR SOCIALE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea

BELU, S., *Despre participarea orăşenilor din Transilvania la răscoala populară din 1514*, în „Studii", nr. 4/1953.

DAN, M. P., *Sub flamura Taborului*, Bucureşti, 1954.

DÉMÉNY, L., *Az 1437—1438-as bábolnai népi felkelés*, Bucureşti, 1960.

DÉMÉNY, L., *Aspecte militare ale răscoalei de la Bobîlna*, în *România şi tradiţiile luptei armate ale întregului popor*, Bucureşti, 1972.

DÖRNER, E., KOVACS, G., *Documente ale fondului Brandenburg cu privire la campania lui Gheorghe Doja în valea Mureşului*, în „Studii", nr. 3/1964.

DUZINCHIEVICI, GH., *Despre mişcarea condusă de ţarul Iovan, 1526—1527*, în „Studii", nr. 6/1956, p. 131—148.

GLÜCK, M., KOVACS, G., DÖRNER, E., *Contribuţii noi cu privire la răscoala populară din 1514 de sub conducerea lui Gh. Doja*, în SMIM, II (1957), p. 431—448.

JIVAN, I., *Mişcările ţărăneşti de pe domeniul Riul de Mori (Ţara Haţegului) în secolele XV—XVI*, în „Sargeţia", VIII (1971), p. 77—87.

MÁRKI, S., *Dózsa György*, Budapest, 1913.

PASCU, ŞT., *Răscoalele ţărăneşti din Transilvania*, vol. I, Cluj, 1947.

PASCU, ŞT., *Războiul ţărănesc din 1514 de sub conducerea lui Gheorghe Doja*, Bucureşti, 1959.

PASCU, ŞT., *Bobîlna*, Bucureşti, 1963.

RĂDUŢIU, A., *Nona în Transilvania pînă la 1437*, în AIIAC, 1955.

SZÉKELY, G., *A magyar parasztháborúk irodalma, 1437—1514*, Budapest, 1950.

CAP. X. DOUĂ SECOLE DE EFORT MILITAR ROMÂNESC: DIMENSIUNI ŞI REZULTATE

BEAU de LOMÉNIE, *La naissance de la nation roumaine*, Paris, 1937.

BERZA, M., *Haraciul Moldovei şi al Ţării Româneşti în sec. XV—XIX*, în SMIM, II (1957), p. 7—47.

CHALDURI, M., *War and Peace in the Land of Islam*, Richmond, Virginia, 1955.

GEMIL, TAHSIN, *Observaţii referitoare la încheierea păcii şi stabilirea hotarului dintre Moldova şi Imperiul otoman (1486)*, în RA, nr. 2/1983.

GEORGESCU, V. Al., *Bizanţul şi instituţiile româneşti pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1980.

GIURESCU, C., *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană*, Bucureşti, 1908.

GIURESCU, C. C., *Despre caracterul relaţiilor dintre români şi turci*, în *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1977.

GUBOGLU, M., *Le tribut des Principautés Roumains payé à la Porte Ottomane jusqu'au XVIe siècle selon les sources turques*, în REI, 1969.

MATEI, I., *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les pays roumains (concernant particulièrement la Valachie)*, în RÉSEE, nr. 1/1972, p. 81—95.

MAXIM, M., *L'autonomie de la Moldavie et de la Valachie dans les actes officieles de la Porte dans la seconde moitié du XVIe siècle*, în RÉSEE, nr. 2/1977.

MAXIM, MIHAI, *Din istoria relaţiilor româno-otomane. „Capitulaţiile"*, în Al, nr. 6/1982.

MAXIM, M., *Teritorii româneşti sub administraţie otomană în secolul al XVI-lea* (I), în RdI, nr. 8/1983.

MEHMED, M. A., *Un document turc concernant de kharatch de la Moldavie et la Valachie au XVe—XVIe siècle*, în RÉSEE, nr. 1—2/1967, p. 265—274.

PAPACOSTEA, Ş., *Tratatele Ţării Româneşti şi Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XVI, ficţiune politică şi realitate istorică*, în *Stat, societate, naţiune. Interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1982.

PAPACOSTEA, Ş., *Die politischen Voraussetzungen für die wirtschaftliche Vorherrschaft des osmanischen Reiches im Schwartzmeer gebiet (1453—1484)*, în „Münchner Zeitschrift für Balkankünde", I (1978).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PANAITESCU, P. P., *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, 1947.
ȘTEFĂNESCU, Șt., *Mișcări demografice în țările române pînă în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1967.
VELIMAN, V., *Cîteva considerații privind haraciul la mijlocul secolului al XVI-lea*, în AIIAI, XIX (1982).

CAP. XI. GÎNDIREA ȘI ARTA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea

ANASTASIU, I. I., *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1933.
ANTIP, CONSTANTIN, general-maior, *Războiul popular în istoria universală*, București, 1976.
CALLIMACHI, S., *Din cărți vechi. Pagini privitoare la istoria românilor*, București, 1946.
CEAUȘESCU, ILIE, general-maior dr., *Hărțuirea în acțiunile de luptă duse de întregul popor pentru apărarea patriei*, București, 1981.
CUCU, M., col. (r), *Factorul geografic în acțiunile militare*, București, 1979.
GEORGESCU, D. I., *Istoria armatei române și a războaielor poporului românesc*, București, 1928.
IORGA, N., *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, Văleni de Munte, 1915.
* * * *Istoria gîndirii militare universale*, vol. II, ed. Simion Pitea, Gh. Tudor, București, 1985.
LIDDELL-HART, BASIL, *Strategia. Acțiunile indirecte*, București, 1973.
LUPAȘ, I., *Epocile principale în istoria românilor*, Cluj, 1929.
LUPAȘ, I., *Scrieri alese*, vol. I, Cluj-Napoca, 1977.
MAZILU, D., *Independența națională — gîndire și acțiune românească*, București, 1978.
ROMANESCU, GH., colonel, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1976.
ROMANESCU, GH., *Marile bătălii ale românilor*, București, 1982.
TROFIN, G. I., *Istoria militară în cadrul istoriei universale*, vol. I—III, Arad, 1933—1937.

CAP. XII. FACTORUL MILITAR ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIV—XVI

* * * *Armata și societatea românească*, București, 1970.
CIUREA, D., *Evoluția și rolul politic al clasei dominante din Moldova în secolele XV—XVII*, în AIIAI, XVII (1980), p. 159—228.
CONSTANTINIU, FLORIN, *Țărănimea — forță motrice a dezvoltării societății în evul mediu*, în RdI, nr. 3/1977, p. 407—510.
* * * *Forme ale păcii în sud-estul european în secolele XIV—XVII (Dezbatere)*, în RdI, nr. 1/1982, p. 139—160.
GHIAȚĂ, ANCA, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală (secolele XIII—XV)*, în RdI, nr. 10/1981, p. 1863—1897.
GIURESCU, CONSTANTIN, C., *Istoria pădurii românești*, București, 1975.
GIURESCU, DINU C., *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973.
GOLDENBERG, SAMUIL, *Les relations économiques entre l'Est et l'Ouest aux XVe—XVIIIe siècle*, în AIIAC, XXIV (1981), p. 145—169.
GONȚA, A. I., *Tactica și strategia lui Ștefan cel Mare în bătălia de lîngă Vaslui*, în RdI, nr. 1/1975, p. 51—66.
GOROVEI, ȘTEFAN, S., *Moldova în „Casa păcii". Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane*, în AIIAI, XVII (1980), p. 629—667.
HAȚEGAN, IOAN, *Filippo Scolari și Iancu de Hunedoara, promotori ai latinității românilor în conștiința europeană a secolului al XV-lea*, în AMN, XIX (1981), p. 163—170.
IOSIPESCU, SERGIU, ș.a., *Schiță a structurilor militare medievale din țările române*, în FIMPR, IV (1977), p. 38—62.
IOSIPESCU, SERGIU, *Viziunea românească asupra războiului de cruciadă (sfîrșitul sec. al XIV-lea — începutul sec. al XVI-lea)*, în *Studii de istorie și teorie militară*, București, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LEMNY, ŞTEFAN, *Iscoadele în activitatea de informare în evul mediu în Moldova şi Ţara Românească*, în CI, IX—X (1978—1979), p. 349—354.

MACIU, VASILE, *Semnificaţiile denumirii statelor istorice române*, în RdI, nr. 9/1975, p. 1301—1332.

PAPACOSTEA, ŞERBAN, *Statul românesc în secolele XIV—XV. Rolul său în consolidarea entităţii poporului român*, în *Naţiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Bucureşti, 1984, p. 234—252.

PIPPIDI, ANDREI, *Contribuţii la studiul legilor războiului în evul mediu*, Bucureşti, 1974.

PIPPIDI, ANDREI, *Tradiţie politică bizantină în ţările române în secolele XVI—XVIII*, Bucureşti, 1984.

RUSU, ADRIAN, A., *Castelani din Transilvania în secolele XIII—XIV*, în AIIAC, XXII (1979), p. 71—98.

STĂNESCU, EUGEN, *L'indépendance dans l'histoire roumaine des XIVe—XVIIe siècles. Formes et idées*, în RÉSEE, nr. 3/1984, p. 233—241.

ŞTEFĂNESCU, ŞTEFAN, *Conştiinţa de neam în cultura română*, în *Naţiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Bucureşti, 1984, p. 278—296.

TANAŞOCA, ANCA, *Autonomia vlahilor din Imperiul otoman în secolele XV—XVII*, în RdI, nr. 8/1981, p. 1513—1530.

THEODORESCU, RĂZVAN, *Civilisation autochtone et civilisation allogène aux débuts politiques des indépendances médiévales dans l'Europe orientale*, în „Dacoromania", IV (1977—1978), p. 85—94.

TODERAŞCU, ION, *Alianţa politico-militară dintre ţările române în evul mediu. Idee şi faptă*, Iaşi, 1984.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A

Abu Hanifa, jurist otoman (700—767): 475.
Academia Mihăileană din Iaşi: 186.
Acarnania, regiune istorico-geografică în Grecia: 113, 209.
Adalia, port mediteranean azi Adalya, Turcia: 149.
Adamclisi, azi sat, com., jud. Constanţa; bătălia din 101 e.n. de la ~ : 483.
Adjud, oraş, jud. Vrancea: 6.
Adrianopol, oraş antic în Tracia; capitală a statului otoman în a doua jumătate a secolului XIV — prima jumătate a secolului XV, azi Edirne, Turcia: 114, 136, 153, 162, 181, 192—193, 220—221, 233, 235, 246, 255, 266, 271, 274, 279, 281, 292, 322, 421; pacea din 1451 de la ~: 527.
Africa de Nord: 374, 387.
Ahaia, principat latin: 115.
Aidîn, emirat selgiukid la Marea Neagră (Asia Mică): 114, 149.
Aitos-Nadîr, pas în masivul Stara Planina: 154.
Aiud, oraş, jud. Cluj: 99, 223; cetatea ~ 100.
Akkerman, vezi *Cetatea Albă*.
Alba Iulia, municipiu, reşedinţa jud. Alba: 55, 99, 223, 225, 228; cetate: 105; comitat: 443; judeţ: 108.
Alba de Jos, comitat: 443.
Albania: 31, 43, 220, 289, 290, 313, 484.
Albert de Habsburg, rege al Ungariei (1438—1439): 210, 213, 214.
Albert din Valea lui Mihai, vasal ardelean al lui Dan al II-lea: 45.
Albu cel Mare, mare boier muntean: 42, 259.
Alcz, Mihail din Ceh (Pantiocu), căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 449.
Aldemir, localitate neidentificată în nordul Dobrogei: 268.
Alexăndrel, domn al Ţării Româneşti Moldova (1452—1454; 1455): 217, 218.
Alexandria, oraş în Egipt, patriarhie: 375.
Alba Regală (Székesfehérvár), oraş în R. P. Ungară: 342, 390.
Alexandru al VI-lea (Rodrigo Borgia), papă (1492—1503): 356.
Alexandru, fiu al lui Ştefan cel Mare: 16.
Alexandru Aldea, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1431—1436): 23, 43, 47, 51, 77, 201, 205—208, 462.
Alexandru cel Bun, domn al Ţării Româneşti Moldova (1400—1432), X, XII, 11, 16, 19, 26, 43, 56—58, 78, 93—94, 110, 148, 150—152, 157, 177, 182, 185—189, 191, 196, 201—205, 214, 217—218, 255, 293, 462, 484, 533.
Alexandru Jagello, mare duce al Lituaniei: 343, 345, 354; rege al Poloniei (1501—1506): 358, 360.
Ali bei, comandant otoman în lupta din 1479 de la Cîmpul Pîinii: 335, 337.
Ali paşa, beilerbeiul Rumeliei: 340.
Ali paşa Čandaroglu, mare vizir otoman: 154—156.
Alimăneşti, sat, com. Izvoarele, jud. Teleorman: 384.
Almaş, sat, com. Almaşu Mare, jud. Alba: 451.
Almăj, ţară: 517; cetate: 360, 521.
Aluniş, vale: 445.
Amastris, colonie genoveză pe coasta de sud a Mării Negre: 288.
Ambras, castel în Tirol: 255.
Ambrozie (din Dolha), comandant militar maramureşean: 360.

* Întocmit de locotenent-major *Mircea Dogaru, Margareta Boacă, Monica Fiscuteanu, Irina Guţu, Monica Mirică, Maria Sinescu.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Amedeo al VI-lea de Savoia (1343—1383) (Contele Verde): 123.
Amlaş, ţară (ducat): 19, 132, 136, 156, 193, 259, 517, 525; sat, azi Amnaş, sat, com. Sălişte, jud. Sibiu: 226.
Ampoi, riu: 225.
Amurat bei, vezi *Murad al II-lea*.
Ana, doamna, soţia lui Radu I Basarab: 141—142.
Anadolu-Hisarî, fortăreaţă pe malul asiatic al Bosforului: 210.
Anatolia: 161, 184, 190, 230, 238, 245, 264, 269, 277, 281, 289, 321—322.
Anca, fiica marelui voievod Nicolae Alexandru, ţarină a Serbiei: 122.
Andrea, stăpînitor balcanic, comandantul unui corp auxiliar în oastea otomană la 1395: 171.
Andrei din Braşov, armurier transilvănean: 69.
Andronic IV, împărat bizantin (1376—1379): 148.
Anglia: 40, 45, 249, 262, 468, 514.
Angiolello, Giovani Maria, cronicar italian (1450—1525): 71, 319, 322, 324, 326, 328, 330.
Anjou, dinastia franceezo-napolitană de ~: 511.
Ankara, oraş în Asia Mică, azi capitala Turciei: 179, 192, 470; bătălia din 1402 de la ~: 149.
Antiohia, patriarhie: 375.
Antivari, port pe litoralul Dalmaţiei: 290.
Anton cel Mare din Deuş (Buda): 446, 449, 452.
Apătfalva, bătălia din 1514 de la ~: 455.
Apatiu, sat, com. Chiochiş, jud. Bistriţa-Năsăud; lupta din 1437 de la ~: 451.
Apold, sat, com., jud. Mureş; biserica fortificată de la ~: 107.
Arad: 99, 390, 428, 455, 468; cetatea: 522.
Arbore cel Bătrîn, pircălab de Neamţ (1471—1476): 632.
Arbore, Luca, portar al Sucevei (1486—1523), fiul pîrcălabului Arbore: 362.
Archita, sat, com. Vînători, jud. Mureş; biserica fortificată din ~: 107.
Ardud, vezi Ţara Românească Transilvania.
Ardeal, (Codru, Silvania), ţară: 517, 521, 525; sat, com., jud. Satu Mare: 99, 143—144; cetate: 522.
Argeş, ţară: 517; regiune subcarpatică: 9, 132—134, 149; judeţ: 18, 87; riu: 14, 152, 170, 260; mănăstire: 373, 478, 520, 525, 534; mitropolia de la ~: 19; Curtea de ~, oraş, cetate, capitala Ţării Româneşti Muntenia în secolul XIV, azi oraş în jud. Argeş: 6, 8, 19, 62—65, 120, 122, 126—127, 136—137, 141—142, 152, 168, 179, 183, 376, 385, 509, 525.
Argeşel, riu: 383.
Argos, regiune istorico-geografică: 149, colonie veneţiană în Peloponez: 290.
Arhipelagul grecesc: 476—477.
Arieş, cetatea ~: 143.
Armanul Negru (Karaharman), cetate în satul Vadu: 76, 136.
Aron Vodă, domn al Ţării Româneşti Moldova (1591, 1592—1595): 368, 419.
Arrubium, fortificaţie romano-bizantină, localizată la Măcin, jud. Tulcea: 267.
Astrahan, hanat tătăresc pe Volga inferioară: 151.
Asia: 163, 170.
Asia Mică: 112—113, 117, 148—149, 163, 176, 210, 230, 235, 257, 262, 289, 309, 374, 476.
Asăneşti, dinastie românească întemeietoare a imperiului româno-bulgar: 113, 132.
Aşîk paşa-zade, cronicar otoman (1400—c. 1484): 317.
Atena: ducat: 115.
Attica: 149, 476.
Aurel Vlaicu, vezi Binţinţi.
Austerlitz, victoria din 1805 a forţelor lui Napoleon asupra coaliţiei ruso-austro-prusiene: 471.
Austria, ducat: 121, 342.
Avignon, oraş în Franţa de sud, scaun papal în sec. XIV: 110, 134, 531.
Aydînoglu Ğüneyd (Djuneid), sangeacbeiul cetăţii Nicopol: 183, 184.
Azarie, cronicar român (sec. XVI): 430.
Azbuga, bei otoman: 207.
Azerbaidjan, azi republică unională în cadrul U.R.S.S.: 387.

B

Babadag, podiş şi oraş, în Dobrogea: 263, 417.
Babdiu, denumire locală pentru dealul Bobîlna, vezi *Bobîlna, deal*.
Bacău, municipiu, jud. ~: 3, 6, 69, 294, 301—302; ţinutul ~: 18.
Bačka, regiune istorico-geografică, azi în R. S. F. Iugoslavia: 387.
Badea, vistier în Ţara Românească Moldova în vremea lui Ştefan cel Mare: 362.
Baia, sat, azi sat, com., jud. Suceava: 6, 53, 56, 298, 301—303, 363, 635; bătălia de la ~: 30, 71, 74, 77, 297, 302—304, 485, 499, 503; biserica din ~: 395.
Baia de Aramă, azi oraş, jud. Mehedinţi: 3.
Baia Mare, azi municipiu, reşedinţa jud. Maramureş: 5, 6; cetate: 533.
Baiazid I Ildîrîm (Fulger), sultan (1389—1402): 117, 149, 152, 159, 160, 162—163, 168, 170—172, 174, 176, 180, 183, 185, 192, 210, 262, 280, 475, 492, 503.
Baiazid II, sultan (1481—1512): 290—291, 310, 338—339, 345, 359, 467, 512, 527, 532; prinţ: 337.
Balaban, bei otoman: 207.
Balassa, Emeric, voievod transilvănean (1539—1540): 480.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Balaur (mare) logofăt: 434.
Balbi, Domenico, bail venețian la Istanbul: 279.
Balcani, vezi *Peninsula Balcanică* și *Munții Balcani*.
Balc (Baliță), voievod al Maramureșului, comite al Sătmarului etc. (a doua jum. sec. XIV): 143.
Balchrag, vezi *Cetatea Albă*.
Balea, cneaz român din Crișcior (a doua jumătate a sec. XV): 58, 517.
Baliță, vezi *Balc*.
Balogh, Liac, căpitan al lui Ghcorghe Doja: 455.
Balthazar de Piscia, cronicar italian în prima jumătate a sec. XV: 324.
Bana, Ladislau, iobag din satul Olpret: 446, 451.
Banat, regiune istorico-geografică: 9—10, 12—13, 18, 25, 99, 137, 143, 173, 189, 192, 194—195, 220, 235—236, 371, 390, 400, 428, 455, 457—458, 469, 525.
Banffy, Balthazar, rudă a lui Petru Rareș: 415.
Barbadico, Augustino, doge al Veneției: 356.
Barbovschi, Onufrei, portar al Sucevei (1525—1530): 401, 404, 434.
Barbovschi, Toma, staroste de Cernăuți: 396, 408, 434.
Barbovschi, Vlad, pîrcălab de Hotin în timpul lui Petru Rareș: 396, 408, 434.
Barbu, fiul banului Detco, vistiernic (1529); pîrcălab de Poienari (1528—1530): 434.
Barbu cel Bătrîn: vezi *Craiovescu Barbu*.
Barițiu, George (1812—1893), cărturar, eseist, om politic și istoric român: 253.
Barletius, Barletta, Gabriele de, istoric, călugăr dominican, sec. XV: 233.
Barthfa, localitate în Cehoslovacia, negocierile din 1411 de la ~: 182, 187.
Bartolomeu Dragfi, voievod al Transilvaniei (1493—1499): 307, 345.
Basarab, familie domnitoare în Țara Românească Muntenia: 16, 136, 259, 297, 433, 478, 525.
Basarab I, domn al Țării Românești Muntenia (c. 1310—1352): 16, 28, 119—120, 132, 134, 151—152, 274, 313, 364, 506, 525.
Basarab al II-lea, domn al Țării Românești Muntenia (1442—1443): 67, 228.
Basarab cel Tînăr (Țepeluș), domn al Țării Românești Muntenia (1477—1481; 1481—1482): 41, 308, 334, 337.
Basarab cel Bătrîn, vezi *Basarab Laiotă*.
Basarab Laiotă, domn al Țării Românești Muntenia (1473, 1474, 1475—1476): 43, 308, 311, 333.
Basarabia, regiune istorico-geografică în partea de sud-est a Țării Românești Moldova, între Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră; unificată Țării Românești Muntenia la sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV, ulterior parte integrantă a Țării Românești Moldova. Din 1813 prin extensie, nume atribuit după ocupație de administrația țaristă întregii părți răsăritene dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră a Țării Românești Moldova: 13.
Basarabovo, mănăstire, ctitorie a Basarabilor pe rîul Lom (azi în R. P. Bulgaria): 478.
Banatul de Vidin, vezi *Vidin*.
Basta, George, general imperial, comandant militar al Ungariei Superioare (sfîrșitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea): 430.
Báthorești, familie princiară în Transilvania: 433.
Báthory, Ștefan, ban de Timișoara: 455, 457.
Băjești, sat, com. Bălilești, jud. Argeș: 361.
Băiuț, sat, com. jud. Maramureș: 401.
Bălcescu, Nicolae (1819—1852), om politic, istoric, economist și gînditor democrat-revoluționar român; XI, 370, 482, 485,491.
Bălinești, sat, com. Grămești, jud. Suceava: 60, 62.
Bălteni, sat, com. Periș, Sectorul agricol Ilfov: 255.
Bărăgan: 263.
Bâc, rîu: 421.
Beau de Lomenie, istoric francez din prima jumătate a secolului al XX-lea: 464.
Bedr-ed-Din, șeic, reformator otoman: 184.
Behaim, Michael (1421—1490), poet german: 236.
Beia, sat, com. Cața, jud. Brașov; biserica fortificată din ~: 107.
Belgrad, oraș, capitala R. S. F. Iugoslavia; cetate medievală: 115, 148, 197, 206, 209, 211, 216, 232, 234, 247—249, 263, 273, 275, 288—289, 335, 360, 382, 387, 388, 431, 468, 474, 527; bătălia (asediul) din 1456 de la ~: XII, 76, 78, 220, 223, 247—249, 255.—257, 470.
Belin, sat, com., jud. Covasna; biserica fortificată de la ~: 107.
Belogradčik, fortăreață, (azi oraș în R.P. Bulgaria): 128, 131.
Beltiug, sat, com., jud. Satu Mare: 360.
Bender, vezi *Tighina*.
Bereg, țară: 517; comitat în Ungaria Superioară: 143—144, 428, 468.
Berendei (Berindei), pretendent la tronul Moldovei (1467): 298.
Beretău, rîu, vale: 144.
Berheci, rîu: 325.
Beșineu, sat, azi înglobat în Viișoara, localitate componentă a orașului Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud: 427.
Bethlen, Alexie, vicevoievod transilvănean (prima jumătate a secolului al XVI-lea): 434.
Bevil, Jean de, istoric francez: 505.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România: 382.
Bielski, Martin, cronicar polon (1495—1575): 37, 61—62, 72, 78, 345, 367, 396, 408—410, 492.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Biertan, sat, com., jud. Sibiu: 59; cetate: 105—106.
Biharea, cetate: 455.
Bihor, ţară: 9, 58, 517, 525; comitat în Partium: 144, 428, 468, 469.
Bilić, bătălia din 1387 de la ~: 148.
Binţinţi, sat, azi Aurel Vlaicu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara: 326.
Biró, Ladislau, iobag din satul Olpret: 446.
Bisericuţa, toponim larg răspîndit în Dobrogea: 21.
Bistra, rîu: 192.
Bistricioara, rîu: 303.
Bistriţa, oraş, jud. Bistriţa-Năsăud: 8, 71, 73, 93, 99, 215, 257, 393, 395, 397, 399, 400—401, 404—405, 422, 427, 451, 527; biserica din ~: 395; district: 428; mănăstire: 66, 203; Pomelnicul de la ~: 146; rîu: 405.
Bithinia, regiune istorico-geografică în Asia Mică: 112.
Bitolia, vezi *Monastir*.
Bizanţ, vezi *Imperiul bizantin*, vezi şi *Constantinopol*.
Bîrgău, sat, com. Cicîrlău, jud. Maramureş: 401.
Bîrsa, ţară: 4, 6, 56, 192—193, 205, 207, 255, 261, 400—401, 404—405, 407, 426, 442, 517; cîmpia ~: 333; rîu: 403.
Bîrsa, stolnic în timpul lui Ştefan cel Mare: 362.
Bîrlad, municipiu, jud. Vaslui: 6, 55, 62, 71, 311; cetate: 95, 188, 325; rîu: 83, 96, 218, 315—316, 318, 321, 501, 503; vale: 317.
Bîrseşti, sat, com., jud. Vrancea: 369.
Bobîlna, răscoala din 1437 de la ~: 17, 223, 436, 441—442, 444, 450—452; (Babdiu) deal: 443, 445—449; luptă: 448—449; tabără: 448—449, vale: 448—449.
Bocignoli, Michael, umanist raguzan din secolul al XVI-lea: 473—474.
Bod, sat, com., jud. Braşov: 425.
Boemia: 189, 200, 298, 342—343, 354, 389, 533.
Bogdan, cneaz de Măgoaia, Răchita şi Strîmptura (prima jumătate a sec. XV): 191.
Bogdan, mare spătar muntean, rudă a domnului Bogdan II: 361.
Bogdan I, domn al Ţării Româneşti Moldova (1359—c. 1365): 121.
Bogdan al II-lea Muşat, domn al Ţării Româneşti Moldova (1449—1451): 25, 83, 216—218, 255, 293, 354, 361.
Bogdan al III-lea (cel Orb), domn al Ţării Româneşti Moldova (1504—1517): 16, 73, 372—373.
Bogdan, Ioan (1864—1919), istoric şi filolog român: 251.
Boldur, Sima, boier dregător în Moldova între 1479 şi 1503, mare vornic al lui Ştefan cel Mare: 48, 351—352, 357, 362.
Bologa, azi sat, com. Poieni, jud. Cluj; cetatea de la ~: 438, 463.
Bologna, Domenico da, arhitect italian (sec. XVI): 107.
Bonfini, Marc-Antonio (Bonfini), istoric italian (1427—1502): 54, 212, 223, 226, 234—235, 298, 301, 303, 366, 464.
Borgia, Rodrigo, vezi *Alexandru al VI-lea*, papa.
Borhineşti, sat în apropierea Sucevei, azi dispărut: 36.
Borzeşti, localitate componentă a municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău: 293.
Bosfor, strîmtoare: 135, 210, 238, 288, 466, 512.
Bosnia, regiune istorico-geografică, regat: 115—116, 148, 206, 288—289, 296, 298.
Botna, rîu: 421.
Botoşani, oraş, municipiu, jud. Botoşani: 6, 325, 372, 407, 418; ţinut: 18.
Baumgarten, Christian (Pomarius), jude bistriţean de la mijlocul secolului al XVI-lea: 406.
Bran, sat, com., jud. Braşov; cetate: 56, 72, 140, 439, 496, 522; trecătoare: 89, 99—100, 140, 197, 333, 384.
Brandenburg, ducat: 465, 514.
Brădeni, sat, com., jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107.
Braşov, oraş (cetate medievală), azi municipiu, reşedinţa jud. ~: 3—4, 6, 8, 39, 54, 57, 70—71, 83, 89, 99, 101, 104—105, 152, 159, 166, 168, 173, 192—193, 207, 213, 215, 274, 304, 331, 394, 400—401, 403—405, 424, 426, 493, 524; cetate: 84, 107, 522; district: 428; „drumul ~": 13—14; judeţ: 107.
Bratislava: 389.
Brăila, oraş-port, cetate, azi municipiu, reşedinţa jud. ~: 6, 157, 190, 240—241, 257, 265—268, 271, 273, 276, 279—280, 286, 478, 513; cîmpia ~: 263; drumul ~: 125; vadul ~: 267.
Brătianu, Gheorghe I. (1898—1953), istoric şi om politic român: XI.
Breaza, oraş, jud. Prahova; cetatea ~: 522.
Breţcu; sat, com., jud. Covasna: 400, 418.
Brno: 121, 190, 247, 297, 304, 341.
Brünn, pacea din 1364 de la ~: 121.
Brusa, vezi *Bursa*.
Bucium, Ioan, pîrcălab de Chilia (1465—1466): 296.
Bucov, azi sat, com. Popeşti, jud. Argeş: 361.
Bucovina, nume folosit după 1775 pentru partea de nord-vest a Moldovei ocupată de Imperiul habsburgic.
Bucureşti: 6, 90, 92, 260, 308, 311, 333, 375, 383—384, 430—431.
Buda, azi Vechea, sat, com. Chinteni, jud. Cluj: 446, 449, 451, 454.
Buczacki, Mihail, comandant de oaste polon la mijlocul secolului al XV-lea: 218.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Buda, oraș medieval, azi partea occidentală a Budapestei, R. P. Ungară: 20, 66, 121—123, 125, 158, 163, 168, 176, 182, 191, 200, 232, 255, 269—270, 274, 278—279, 284—285, 297, 331, 342, 354, 387, 390—391, 331, 342, 354, 387, 390—391, 412—413, 424—425, 511—513; Curtea de la ~: 125; ~ pașalic: 426—427.
Bug, rîu: 112.
Bugeac („colț", „unghi"), teritoriu în partea de sud a Moldovei cuprins între Prut și Nistru (Basarabia): 263, 397, 419, 421—423, 429, 513.
Buhtea, pîrcălab de Chilia (1465—1468): 362.
Bulboba, localitate în Basarabia: 421.
Bulgaria: 11, 31, 113, 133, 148—149, 156, 160, 162, 183, 271, 476, 480, 511; banatul ungar al ~ (occidentale): 122.
Bulzchner, Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj: 445.
Bunești, azi sat, com., jud. Brașov; biserica fortificată de la ~: 107; cetate: 105.
Buonaccorsi-Callimachus, Filippo, umanist și om politic italian în serviciul Poloniei (1437—1496): 30, 285, 473, 528.
Burebista, rege al Daciei (c. 82—44 î.e.n.), unificator al spațiului carpato-danubiano-ponto-balcanic: VII, 485, 496, 508, 514.
Burgas: 155.
Burlă, boier în Sfatul Moldovei în timpul lui Petru I: 145.
Burlănești, sat înglobat în sat, com. Voinești, jud. Argeș; cetatea ~: 87, 89.
Burnaz, cîmpie: 263.
Bursa, oraș bizantin, capitală a statului otoman în sec. XIV: 112, 176, 292.
Butnariu, pîrîu, vezi *Lipovăț*.
Buzd, sat, com. Brateiu, jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107, 108.
Buzău, azi municipiu, reședința jud. Buzău: 6, 60, 271, 279—280, 523; cîmpia ~: 263; județ: 18, 93; rîu: 263, 271.

C

Caffa, colonie genoveză în Crimeea: 115, 134, 146, 270, 288, 289, 321.
Cahul (Kahve), cîmpie: 418; lac: 418.
Calafat, oraș, jud. Dolj: 6, 157.
Caliacra, oraș-cetate, capitala despotatului lui Dobrotiță, azi în R. P. Bulgaria: 87, 122, 123, 132—134, 145, 154, 157, 478, 522, 525.
Califatul arab: 477.
Calixt al III-lea, papă (1455—1458): 249.
Cambini, cronicar italian din secolul al XVI-lea: 338.
Camenița, azi Kameneț-Podolski, cetate: 354, 359, 372.
Candia (Creta), colonie venețiană: 279.
Cannae, bătălia din anul 216 î.e.n. de la ~: 505.
Cantemir, Dimitrie, domn al Țării Românești Moldova (1693; 1710—1711): XI.
Caragea bei, sangeac bei de margine: 207.
Caramania (Karaman), emirat anatolian: 159, 181, 183—184, 230, 288, 309.
Caransebeș, oraș, jud. Caraș-Severin: 99, 172, 199, 335, 371, 436.
Caraș, regiune istorico-geografică: 441.
Cardoș, Ion, căpitan al răsculaților de la Bobilna: 442.
Carinthia, regiune istorico-geografică: 290.
Carol I Robert de Anjou, rege al Ungariei (1308—1342): 115.
Carol al IV-lea de Luxemburg, împărat romano-german (1347—1378): 121, 210.
Carol al V-lea (Quintul) de Luxemburg, împărat romano-german (1519—1556): 391.
Carol al VI-lea de Valois, rege al Franței (1380—1422): 174.
Caroldo, Gian Giacomo, om politic și istoric venețian din prima jumătate a sec. XVI: 359.
Carpați, vezi *Munții Carpați*.
Cartal, localitate în Bugeac pe malul nordic al Dunării: 268.
Casa de Habsburg (de Austria), vezi *Habsburgi:* 343.
Casimcea, podiș în Dobrogea: 263.
Castaldo, Gian Batistta, general imperial romano-german, guvernator al Transilvaniei (1551—1555): 430—432.
Castriota, George, vezi *Skanderbeg*.
Catavolinos (Katabolinos), vezi *Iunus bei*.
Cața, cetate: 105.
Cazan, hanat tătar pe Volga mijlocie: 151.
Cazan, mare logofăt în vremea domniei lui Vlad Țepeș: 265.
Cazimir al III-lea Piast, rege al Poloniei (1333—1370): 134, 511.
Cazimir al IV-lea Jagello, rege al Poloniei (1446—1492): 210, 217, 291, 293, 302, 306, 340, 342, 484.
Călărași, județ: 51, 92; localitate: 92.
„*Căldarea*", punct orografic în jud. Călărași: 92.
Călugăreni, toponim larg răspîndit în România: 21.
Căpîlna, tîrgul anual de la ~: 446—447, 449.
Cărăbăț, Petre, vornic al lui Petru Rareș: 381.
Cărvuna, țară: 76, 120, 123—124, 132—137, 148, 154, 525.
Cătlăbuga, localitate în Bugeac; bătălia din 1485 de la ~: 340, 528.
Ceaca, prinț tătar și țar al Bulgariei (1299—1300), fiul lui Nogai: 113.
Ceaușescu, Nicolae (n. 1918), secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, comandant suprem al forțelor armate române: VII, VIII, XIII, 1, 4, 32—33, 216, 283, 370, 435, 460, 488, 504, 506, 509, 528—529.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ceh (Pinticu), sat înglobat în municipiul Dej, jud. Cluj: 499.
Cehia: 27, 150, 210, 232, 291, 297, 389, 444.
Cenad: sat, com., jud. Timiș: 390, 455, 457, 468.
Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară: 87.
Cerna, rîu: 132, 135, 335.
Cerna-Timiș, culoar: 191—192, 360.
Cernăuți: 6, 94, 349, 351, 354, 372, 408—409.
Cesarini, Giulio, cardinal, legat papal în Ungaria, participant la bătălia de la Varna (1444): 232.
Cetatea Albă (Asprocastron, Akkerman, Maurocastron, Moncastro), cetate românească medievală la vărsarea Nistrului în Marea Neagră: 71, 94, 97, 125, 135—136, 146, 150, 188, 191, 193, 203, 257, 286, 291—294, 307, 322, 326, 333, 337—339, 344—345, 357—358, 362, 373, 392, 423—424, 431, 468, 471, 475, 478, 495, 522, 527; ținut: 18; sangeacul: 3, 6, 419.
Cetatea de Baltă, cetate: 99, 341, 392—393, 397—401, 404, 406, 426; ~ domeniu pe Tîrnava Mare: 341.
„Cetatea lui Negru vodă", vezi *Cetățeni Vale.*
Cetatea Nouă, vezi *Roman.*
Cetățeni Vale, sat desființat, înglobat în sat, com. Cetățeni, jud. Argeș: 57, 89.
„Cetățuia", punct orografic în apropiere de cetatea Roman: 97.
Cetne, vezi *Ștefan Lăcustă.*
Chalcocondil, Laonic (c. 1423—1490), scriitor bizantin: 63, 168, 171, 180, 183, 239, 258, 264, 266, 273, 276—277, 279—280, 284, 380.
Chassin, L. M., general francez: 505.
Chendru (Cornești), sat, com., jud. Cluj: 451.
Cheresig, sat, com. Girișu de Criș, jud. Bihor: 454.
Cheud, sat, com. Năpradea, jud. Sălaj; biserica fortificată din ~: 108.
Chilia, cetate medievală *(Licostomo):* 6, 21, 39, 54, 76, 84—85, 87, 94, 120, 125, 134—136, 157, 179—180, 182, 188, 191, 203, 216, 240, 257, 266, 268, 273, 278—279, 286, 291—292, 294, 333; ~ *Nouă*, cetate ridicată de Ștefan cel Mare: 94, 599; asediul ~: 70, 295; braț: 136, 182.
Chindia, turn al curții de la Tîrgoviște: 260.
Chioar, țară: 9, 143, 518, 521, 525; cetatea: 75, 84, 99, 104, 107, 144, 496, 523.
Chios, insula: 149.
Chirpăr, sat, com., jud. Sibiu; biserică fortificată: 107.
Chișinău: 6, 417.
Chitidul de Jos, azi Chitid, sat, com. Boșorod, jud. Hunedoara: 141.
Chitidul de Sus, azi Chitid, sat, com. Boșorod, jud. Hunedoara: 141.
Chronicon pictum Vindobonense, vezi *Cronica pictată de la Viena.*
Ciamurlu, localitate pe rîul Iskăr: 182.
Ciceu, cetate medievală: 99, 392—393, 397—401, 406, 427, 434; domeniul ~ pe Someșul Mic: 341; regiunea ~: 144.
Ciocănești, bătălia din 1522 de la ~: 383, 520.
Ciolpan Trifan, boier moldovean în vremea lui Petru Rareș: 419.
Cirmen, bătălia din 1371 de la ~: 133, 148.
Cisnădie, oraș, jud. Sibiu: 54.
Ciubărciu, cetate pe cursul inferior al Nistrului: 397, 419, 424.
Ciuc, scaun secuiesc: 400.
Ciuhur, rîu, afluent al Prutului: 381.
Ciulnița, com., jud. Ialomița: 33.
Cîineni, pas în Carpații Meridionali: 213.
Cîlnic, cetate țărănească: 103, 106, 107.
Cîmpia Română: 152, 397.
Cîmpul lui Dragoș, țară: 157.
„Cîmpul Pîinii", lupta din 1479 de la ~: 334, 335; punct orografic: 336.
Cîmpulungul Muscelelor (Cîmpulung Muscel), veche capitală a Țării Românești Muntenia, azi oraș în jud. Argeș: 3, 6, 20, 88, 127, 168, 258; țară: 436, 517; mănăstire: 119; mitropolia de la ~: 20.
Cîmpulung Moldovenesc, ținut: 9, 18; țară: 517.
Cîndea, cneaz din Hațeg: 123, 141.
Cîndești, familie cnezială hunedoreană: 34.
Cîrje, Luca, solul lui Ștefăniță Vodă al Moldovei la curtea Poloniei: 37.
Cîrlibaba, trecătoare: 401.
Cîrța, sat, com., jud. Sibiu, mănăstire: 442.
Clănău, spătar, guvernator militar al Pocuției (1502): 359, 362.
Clejani, sat, com., jud. Giurgiu, bătălia de la ~: 383, 520.
Clement al VII-lea, papă (1523—1534): 390.
Cloașterf, sat, com. Saschiz, jud. Mureș: biserică fortificată: 107.
Cloșca, conducător al marii răscoale populare din 1784: 436, 459.
Cluj, azi *Cluj-Napoca:* 55, 59, 99, 104, 107, 430, 443, 445, 449. 451—452, 455, 524; județul ~: 107; cetatea ~: 523.
Cluj-Mănăștur, conventul de la ~: 297, 448, 451.
Coadă, clucer: 434.
„Coasta Muntenilor", punct orografic la confluența Racovei cu Bîrladul; bătălia de la ~: 315—317, 489, 501.
Coconi, sat, com. Mînăstirea, jud. Călărași: 51, 57, 92.
Codlea, oraș, jud. Brașov; cetatea ~: 105, 107.
Codrii Cosminului, bătălia din 1497 de la ~: 30, 37, 71, 77, 291, 344, 347, 349—353, 364—365, 367, 482, 492, 498—500, 511, 528.
Codrii Crasnei, vezi *Crasna.*
Codru, vezi *Ardud (Silvania).*
Codrul Tigheciului, țară: 517.
Codul lui Verbőczi (1517): 458.
Cogîlnic, rîu: 421.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cojocna, com, jud. Cluj: 3.
Cognac, Liga antihabsburgică de la ~: 390.
Colhon, voievod, căpetenia răsculaților de la Bobîlna: 441.
Colomeea, tratatul din 1485 de la ~: 29, 42, 188, 340, 342, 359, 407.
Colț, cetatea de ~: 109.
Colțești (Singiorgiul Trascăului): 297.
Comana, sat, com., jud. Giurgiu; mănăstire: 260.
Comneni, dinastie bizantină: 137, 171.
Compania catalană: 115.
Complexul Muzeal Iași: XIII, 188, 319.
Complexul Muzeal Sibiu: XIII, 67, 83, 121, 131, 190, 247, 297, 304, 333, 341, 355, 524.
Conciliul de la Constanța (1414—1418): 183, 204.
Conciliul de la Ferrara-Florența (1439): 209.
Condolomieri, Francesco, cardinal, comandant al flotei papale în 1444—1445: 240.
Conduc (Sasic), liman maritim în sud-estul Moldovei: 157.
Constantin din Ostrovița, ienicer sîrb, cronicar (1435—1501): 44.
Constantin al XI (XII)-lea (Dragases), împărat bizantin (1449—1453): 210.
Constantin Dejanovič (Dragaš,) cneaz sîrb participant la campania otomană din 1395 în Țara Românească Muntenia: 168, 171.
Constantin Brîncoveanu, domn al Țării Românești Muntenia (1688—1714): 374.
Constantinopol, (Bizanț, Istanbul), capitala Imperiului bizantin, după 1453 a Imperiului otoman, sub numele de Istanbul, azi Istanbul în Turcia: 19, 59, 76, 110, 112—113, 120, 143, 148—149, 154, 162, 181, 194, 201, 209—210, 220, 235, 240, 242—243, 247, 249, 256, 261—262, 269—271, 274, 279, 283, 288, 290—292, 296, 322, 331—332, 340, 358—359, 363, 373, 375—376, 385, 411—412, 414, 421—423, 430, 466, 470, 473, 476, 513, 527, 531.
Constanța, oraș, azi municipiu, reședință a județului Constanța: 157; cetatea ~: 522; județul ~: 76, 479.
Contele Verde, vezi *Amedeo al VI-lea de Savoia*.
Corint, oraș în Grecia: 271.
Cornățel (azi com. Mănăstirea, jud. Călărași), port dunărean medieval: 6.
Cornul de Aur: 416.
Coron, oraș-cetate în Peloponez: 115.
Corund, com., jud. Harghita; biserica fortificată de la ~: 107.
Corvinești, familie cnezială și voievodală românească: 56—57, 213, 252, 255.
Cosmin, sat în Bucovina: 349.
Costea, fiul lui Iaroslav din Sălaj: 192.
Costea, voievod al Țării românești a Cetății Albe la sfîrșitul secolului al XIV-lea: 146.
Costea Viteazul, dregător moldovean: 17.
Costenecki, Constantin, cronicar sîrb din prima jumătate a secolului al XV-lea: 181.
Costești, sat pe malul stîng al Prutului: 381.
Costin, Miron (1633—1691), cronicar român: XI, 55, 96, 364.
Costin, Nicolae, cronicar român (c. 1660—1712), fiul lui Miron Costin: XI, 43, 305.
Coseni, sat, azi înglobat în orașul Sf. Gheorghe, jud. Covasna: 446.
Cotnari, sat, com., jud. Iași: 372, 414.
Covasna, județ: 453.
Cozia, sat, jud. Vîlcea; mănăstire: 260, 533.
Cracovia, capitala regatului Poloniei, azi în R. P. Polonă: 294, 353—354, 356—357, 372, 399, 416.
Craiova, azi municipiu, reședința județului Dolj: 361; bănia ~: 48.
Craioveşti, familie boierească: 361, 371.
Craiovescu, Barbu (cel Bătrîn), înalt dregător din Țara Românească, ban al Craiovei (1495—1520): 361, 434.
Craiovescu, Pîrvu, mare vornic muntean (1482, 1486—1493, 1495—1501, 1507—1509): 42, 434.
Crasna, comitat în nord-vestul voievodatului Transilvaniei: 428, 468, 517.
Crasna, com., jud. Vaslui; rîu: 218; codrii ~: 30, 59, 293; bătălia din 1450 de la ~: 36, 83, 218, 255, 500.
Crăciuna, cetate: 55, 62, 522.
Creta, insulă în Marea Mediterană: 115.
Cricău, sat, com., jud. Alba; biserica fortificată de la ~: 108.
Crimeea, hanat: 151, 289, 307, 309, 321—322, 324—325, 416; peninsula ~: 115, 146, 270, 287, 289, 292, 307, 358, 395, 527.
Criscior, sat, com., jud. Hunedoara: 58, 517.
Cristian, com., jud. Sibiu: 226; cetatea ~: 105, 107.
Crișan, conducător al marii răscoale populare din 1784: 436, 458.
Crișana, regiune istorico-geografică: 393, 454, 457.
Crișul Repede, rîu: 455.
Cristuru Secuiesc, azi oraș, jud. Harghita: 164, 424.
Critobul din Imbros, cronicar bizantin: 213.
Croația, regiune istorico-geografică: 115, 116, 289, 290.
Cromer, Martin, istoric polon (1512—1589): 37, 345, 367, 520.
Cronica anonimă a Moldovei: 363.
Cronica Carrarensă, vezi *Cronica fraților Gatari*.
Cronica fraților Gatari: 63, 139, 140.
Cronica lui Johann von Posilge: 142.
Cronica lituaniană: 315.
Cronica de la Mănăstirea Zografu: 160.
Cronica moldo-germană: 305, 324.
Cronica Moroșini: 194, 195.
Cronica oficială burgundă: 343.
Cronica pictată de la Viena: 63, 66.
Cronica Rogojskaia: 145.
Cronica Semionovskaia: 145.
Cronica Tipografskaia: 145.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cronica Voskresenskaia: 145.
Csáki Ladislau, voievod al Transilvaniei (1426—1435; 1436—1437): 390, 446—447.
Csáki, Nicolae, episcop de Cenad: 455.
Csege, Grigore, căpetenie a răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Cserei, Mihály, cronicar secui din a doua jumătate a sec. XVII (m. 1756): 22.
Cugir, rîu: 336.
Cuhea, reşedinţa cnezilor Bogdăneşti, azi com. Bogdan Vodă, jud. Maramureş: 121.
Cureus, J., cărturar umanist german din secolul al XVI-lea: 313, 353.
Curtea („oastea cea mică"): IX, 41, 44, 46—47, 84, 243, 264, 366.
Curtea de Argeş, vezi *Argeş*.
Czibak Emeric, episcop de Oradea: 391.
Czirvone, localitate polonă de graniţă cu Ţara Românească Moldova: 346.

D

Dacia: 22, 23, 25, 90, 186, 219, 258, 266, 393, 398—399, 413—414, 427, 432, 433, 514, 522.
Dalmaţia, regiune istorico-geografică, azi în R. S. F. Iugoslavia: 115—116, 150, 289, 511.
Dalnic, sat, com. Moacşa, jud. Covasna: 453.
Dan I, mare voievod şi domn al Ţării Româneşti Muntenia (1385—1386): 145, 151.
Dan II, mare voievod şi domn al Ţării Româneşti Muntenia (1420—1421, 1426—1427, 1427—1431): XII, 45, 50, 67, 150, 153, 181, 194—197, 199, 200, 206, 526.
Danciul, Petru, ban de Severin: 360.
Daniil, mitropolit transilvan: 21.
Dardanele: 114, 290, 466, 512.
Daud, Celebi, pretendent otoman sec. XV: 207, 241.
Dealu Frumos, sat, com. Merghindeal, jud. Sibiu; biserica fortificată de la ∼: 107; cetatea de la ∼: 105.
Debreţin, oraş cetate în principatul Transilvaniei, azi în R. P. Ungară: 428, 480.
Decebal, (Decebalus), rege al Daciei (86—106 e.n.): 152, 212, 309, 313, 364, 485—486, 496, 506, 514, 529.
Dej, oraş, azi municipiu, jud. Cluj: 3, 443, 446, 449, 455; biserica fortificată de la ∼: 108; Ocnele ∼: 449.
Delavrancea, Barbu Ştefănescu, scriitor român (1858—1918): 370.
Deleni, sat, com., jud. Iaşi: 65, 68.
Deliorman, denumire turcică a marii păduri sud-dobrogene: 132, 180, 184, 274, 513, 517.
Delniţa, sat component al com. suburb. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita; biserica fortificată de la ∼: 107.
Demetrius, episcop de Oradea la sfîrşitul sec. XIV: 119.
Demetrios Lascaris, despot epirot din prima jumătate a sec. XV: 184.
Demetrius (Dimitrie), principe tătar (c. 1362—1373): 125, 134.
„Despre arta războiului", tratat de Niccolò Machiavelli (1521): 376.
Detco din Izvorani, ban şi mare armaş: 434.
Deva, oraş, azi municipiu, reşedinţa jud. Hunedoara; cetatea ∼: 98—100, 223, 438, 496, 522.
Devna, lac: 237.
Deuşu, sat, com. Chinteni, jud. Cluj: 446, 449.
Diicu din Izvorani, comis: 434.
Dijon, oraş în Franţa, capitala Burgundiei: 174.
Dimitrie, logofăt: 361.
Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional: XIII.
Direcţia Topografică Militară: XIII.
„Direptate", cîmpia de la ∼: 294, 519.
Dîmbovicioara, sat, com., jud. Argeş: 89.
Dîmboviţa, bătălia din 23 — 24 noembrie 1473 de la cetatea ∼: 310; cetatea ∼: 127, 176; rîul ∼: 14, 89, 260, 263.
Dîrjiu, sat, com., jud. Harghita: 58—59, 65—66, 212.
Djelal-ed-Din, principe tătar: 182.
Djem, prinţ otoman, fiul al lui Mehmed II Fatih: 337.
Długosz, Jan, cronicar polon (1415—1480): 37, 44, 54—66, 193, 204, 294, 299, 303, 308, 311, 315, 317, 325, 329, 334, 345, 365, 367, 517.
Dobca, sat, com. Hoghiz, jud. Braşov: 133.
Dobriţa, Voicu, înalt dregător muntean sub Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos: 361.
Dobrotiţă, domn al Ţării Crăvunei, despot (c. 1348—1386): XII, 76, 120, 123—124, 127, 132—135, 137, 139, 144—145, 154—156, 158, 525, 531; despotatul lui ∼: 134, 193.
Doğan, bei otoman: 175.
Dobrogea, vezi *Ţările Române*.
Doja, Gheorghe, mic nobil secui, conducător al războiului ţărănesc din 1514: 436, 452—459; războiul ţărănesc condus de ∼: 452 — 459.
Doja, Grigore, frate al lui Gheorghe Doja: 454, 458.
Dolj, judeţ: 18.
Domneşti, sat, com. Pufeşti, jud. Vrancea: 6.
Don, fluviu: 289.
Doria, Andrea, amiral genovez, comandant al flotei cruciate în 1538: 416.
Dorobanţului, podiş în Dobrogea: 263.
Dorohoi, oraş, jud. Botoşani: 6, 372.
Draçşin, Simion (Draxin), pîrcălab de Ciceu (1529—1539): 396, 403, 434.
Dracula, vezi *Vlad Ţepeş*.
Dracul voievod, vezi *Vlad Ţepeş*.
Drag, fiu al voievodului Sas: 143.
Dragomir Românul, pîrcălabul cetăţii Dîmboviţa (1368): 127.
Dragomir din Cepturile, mare spătar: 434.
Dragomir, spătar al lui Vlad Vodă Vintilă: 413.
Dragomir, fiul lui Manea: 361.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dragoş, voievod maramureşean la mijlocul secolului XIV: 120.
Dragoş Boul, spătar în timpul domniei lui Ştefan cel Mare (1483—1484): 362.
Dragul, vezi *Vlad Ţepeş*.
Dragul, viceban de Caransebeş: 360.
Drăguleşti, familie domnitoare, ramură a Basarabilor: 261.
Drăgan, postelnic: 434.
Drăghici, spătar muntean (1530—1535), fiul lui Stoica din Mărgineni: 361, 434.
Drăgoi, boier în Sfatul Moldovei în timpul domniei lui Petru I: 145.
Drăgoşeşti, familie voievodală maramureşeană (sec. XIV—XVI): 143, 307, 521.
Drăuşeni, sat, com. Caţa, jud. Braşov; biserica fortificată de la ~: 57, 107.
Drechtar, vezi *Drîstor*.
Drencova, sat, com. Berzasca, jud. Caraş-Severin; cetatea ~: 521.
Dristra, vezi *Drîstor*.
Drîstor (Silistra): 6, 85, 87, 134, 155—157, 160, 162, 180, 181, 184, 193—195, 199, 207, 241, 266—268, 281, 307, 360, 417, 431—432, 478; cetatea ~: 132, 154, 181, 522, 525.
Dromichaites, rege geto-dac (sec. IV—III î.e.n.): 313, 364, 485, 529.
Dubravius, Johannes, cărturar umanist ceh din sec. XVI: 80.
Dubrovnik, vezi *Ragusa*.
Dulcijno, vezi *Ulgin*.
Duma (al lui Vlaicu), pîrcălab în vremea lui Ştefan cel Mare: 362.
Dumbrăviţa, sat, com., jud. Braşov: 391.
Dumitru din Văcăreşti, mare vistiernic (1514—1521): 434.
Dunărea, fluviu: VII, X, XII, 2, 5, 6, 23, 26, 75, 76, 85—87, 90, 103, 113, 115, 119, 122, 127, 128, 130—136, 141, 144, 148—152, 154—161, 163, 167, 168, 171, 172, 174, 177, 179, 182—185, 189, 190, 192—197, 199, 200, 202, 206—209, 213, 216, 219—228, 230, 232, 236, 239—243, 246—249, 255—257, 261, 264—269, 271, 273—280, 283, 284, 287, 290, 294, 295, 307, 310, 311, 318, 324—326, 331—333, 335, 337, 344, 354, 360, 369, 371, 373, 376, 380, 382—384, 386, 388, 413, 414, 417—419, 429, 461, 466, 468, 469, 471, 472, 476, 478, 484, 511, 512, 514, 515, 523, 525, 526, 533, 534; ~ de Jos: 112, 118, 133, 143, 144, 157, 180, 190, 195, 199, 200, 205, 266, 307, 340, 372, 386, 468, 512, 513, 519, 527, 528, 532—534; ~Mijlocie: 528; ~ Occidentală: 221; ~maritimă: 93, 125, 134, 136, 145, 203, 215, 257, 265, 270, 273, 281, 296, 307, 337, 339, 526; Delta ~: 134—136, 263, 525; drumul ~: 13, 14.
Durazzo, vezi *Durres*.
Durduca, Dan, demnitar din Ţara Românească Muntenia în a doua jumătate a sec. XV: 361.
Durostorum (Dorostolon), vezi *Drîstor*.
Durres, oraş în R. P. Albania: 290.

E

Edirne, vezi *Adrianopol*.
Edissan, hoardă tătară cu ulusul pe cursul inferior al Bugului: 421.
Egipt: 416.
Elisabeta (Morsinai), mama lui Iancu de Hunedoara: 211.
Elisabeta Jagello, sora regelui polon Sigismund I: 372.
Ellerbach, Berthold, conducător al mişcării de emancipare transilvane din 1467: 297.
Eminek, Mîrza, căpetenie a tătarilor din Crimeea: 325.
Eminescu, Mihai, cel mai mare poet român (1850—1889): 370.
Emona, cap: 132, 135.
Engels, Friedrich, filozof şi om politic german, întemeietor, împreună cu K. Marx, al comunismului ştiinţific (1820—1895): 455.
Enisala, cetate, jud. Tulcea: 56, 87, 126, 136, 157, 190, 522.
Enverî, cronicar otoman de la mijlocul sec. XV: 170, 264, 277.
Epir, regiune istorico-geografică în Peninsula Balcanică: 113, 209.
Etolia, regiune istorico-geografică în Grecia: 113.
Eubeea, insulă: 115, 149, 289, 290.
Eugeniu al IV-lea, papă (1431—1447).
Europa: XI, XIII, 3, 5, 11, 26—27, 30, 50, 69, 73—74, 87, 103, 110, 112—116, 118—122, 125, 137, 144, 149—150, 153, 158, 160—161, 163, 173, 186, 195, 199—200, 203, 205, 209, 218, 220, 230, 232, 234—235, 239—240, 244, 246, 253, 255, 257, 279, 286—288, 290—291, 303, 309, 311, 313, 318—319, 334, 363, 367, 373, 375, 382, 387, 393, 398, 425, 432, 442, 444, 448, 459, 466—472, 477, 481, 484, 490, 501, 504, 507—508, 511, 513—515, 523, 529, 532—533; ~ Centrală: 5, 110, 112, 148, 249, 257, 371, 375, 382, 466, 470, 474, 533; ~ Occidentală: 375, 388, 466; ~ de Răsărit: 111—112; ~ de Sud-Est: 112, 157, 179, 181, 210, 374, 469.
Evrenos bei, general otoman sub Baiazid I: 171, 177.
Evrenosoglu-Ali bei, general otoman sub Mehmed II Fatih: 276, 280.

F

Fara, Niccolò de, monah franciscan: 247.
Farmă, Radu, boier al lui Vlad Ţepeş: 270.
Farmigny, bătălia de la ~: 505.
Făgăraş (Ţara Oltului), ţară (ducat): 9, 19, 119, 136, 156, 193, 259, 405, 407, 442, 517—518, 525; cetatea ~: 107, 391, 426, 438, 479.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Fălciu, tîrg, com., jud. Vaslui: 6, 418—419, 421.
Feldioara, cetate: 99, 402—404, 407, 464; bătălia de la ~: 402.
Feleac, sat, com., jud. Cluj: 21.
Ferdinand I de Habsburg, rege al Ungariei Superioare (1526—1563), împărat romano-german (1556—1564): 389, 391—392, 394, 399—400, 406—407, 412, 414—416, 418, 424.
Feriz bei, sangeacbei: 207.
Ferrara, ducat: 285.
Filippo dei Scolari (Pippo Spano), condotier italian, comite de Timişoara (m. 1426): 99, 194—196.
Finta, sat, com., jud. Dîmboviţa: 207.
Firuz bei, comandant otoman la Vidin: 159.
Florenţa: 209, 390.
Florescu, Vintilă, logofăt: 361.
Floreşti, sat, com., jud. Cluj: 449, 451.
Forro, Ladislau (din Sfîntu Gheorghe), căpitan al trupelor trimise de Nicolae Csáki, voievodul Transilvaniei, în ajutorul lui Dan al II-lea: 50.
Francisc I, rege al Franţei (1515—1547): 375.
Franţa: 40, 262, 356, 375, 390—391, 468, 514.
Frăteşti, sat, com., jud. Giurgiu: 90.
Frederic al III-lea de Habsburg, împărat romano-german (1452—1493): 257, 262, 270, 337.
Frederic, Jagello, cardinal, arhiepiscop de Gnezno: 343.
Froissart, Jean, cronicar francez (1333—1410): 173.
Frumoasa, sat, com., jud. Teleorman; cetatea de la ~: 90—91.
Frumuşeni, sat, com., jud. Arad, bătălia de la ~: 391.
Fuller, J.F.C., politolog şi istoric contemporan: 505.

G

Gabriel, Aloisio, rector de Candia: 279.
Gal din Chendru (Cornești), căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Galaţi, oraş-port, azi municipiu, reşedinţa jud. ~: 6, 395.
Galda, rîu, afluent al Mureşului: 225.
Galeş, sat, com. Sălişte, jud. Sibiu: 122.
Gali-Kavak, defileu în Munţii Balcani: 161.
Galiţia: 111, 134, 142, 144—145, 294, 407.
Gallipoli, cetate: 114, 196; peninsulă: 180, 184, 511.
Gangur, Radu, pîrcălab de Orhei (1470—1476): 362.
Garvăn, sat, com. Jijila, jud. Tulcea: 267.
Gattari, Bartolomeo, cronicar italian din a doua jumătate a sec. XIV: 139.
Gattari, Galeazzo, cronicar din a doua jumătate a sec. XIV: 139.
Gavril Protul, monah, cronicar athonit de la începutul sec. XVI: 373.
Gazda, Benedict, căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 449.
Geanavarda, cetate pe litoralul românesc al Mării Negre la sud de Capul Midia: 157, 522.
Gelu, voievod român transilvănean (sec. IX—X): 506.
Genova: 76, 115, 120, 135—137, 144, 289, 526.
Geoagiu, domeniu: 371.
George Podĕbrady, rege al Cehiei (1458—1471): 297, 533.
Gerardo, Emmanuele, agent venețian acreditat pe lîngă Ştefan cel Mare: 331.
Geréb, Blasiu, căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Gerendi, Marton, fruntaş ferdinandist din Transilvania: 426.
Gerendi, Nicolae, episcop catolic transilvan (1528—1540): 403.
Gerendi, Petru, fruntaş ferdinandist din Transilvania: 426.
Gergio, vezi *Giurgiu*.
Germania: 262, 284, 399, 508.
Ghecet, localitate în jud. Tulcea: 267.
Ghelasie, arhiepiscop de Rîmeţ: 20.
Gheorghe, Brankovič, despot sîrb (1427—1456): 197, 209, 232, 235, 288.
Gheorgheni, oraş, jud. Harghita: 400; biserica fortificată de la ~: 107.
Gherla, oraş, jud. Cluj; cetate: 99, 107, 449.
Ghighen, localitate în R.P. Bulgaria: 268.
Ghimbav, sat, com. suburbană, municipiul Braşov, jud. Braşov; cetate: 105, 192
Ghimeş, pas în Carpaţii Orientali: 164, 400—401.
Ghizdavăţ, Dimitrie, spătar: 361.
Giovanni di Capistrano, franciscan, susţinător al politicii lui Iancu de Hunedoara (1385—1456): 249.
Giovio, Paolo, diplomat şi umanist italian (1483—1552): 74, 392, 398, 517.
Giskra, Jan, căpetenie de mercenari în a doua jumătate a sec. XV: 297.
Giulea, căpitan moldovean sub Petru I: 17.
Giuleştii Marei, azi Giuleşti, sat, com., jud. Maramureş: 120.
Giura (din Stăneşti), postelnic: 434.
Giurescu, C.C., istoric român (1901—1977): XI.
Giurgiu, cetate medievală, azi municipiu, reşedinţă a jud. ~: 6, 70, 85, 87, 152, 157, 179, 182, 190, 197, 241—242, 257, 263—265, 267—268, 281, 283—384, 438, 478, 494, 496, 513, 522; asediul ~: 57.
Giurgiunel, vezi *Rusciuk*.
Gîrlişteanu, Jacob, ban de Severin în a doua jumătate a sec. XV: 360.
Glubavi, bătălia din 1522 de la ~: 383, 520.
Gnezno, oraş în R.P. Polonă: 343.
Gogoaşe, Danciu (Craiovescu), mare comis muntean (1489—1503): 361.
Goian, pîrcălab de Hotin (1464—1467): 295.
Golea, căpitan al lui Petru Rareş: 404.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Golubać, oraş în R.S.F. Iugoslavia; cetate; bătălia din 1428 de la ~: 199.
Gorj, judeţ: 18.
Grădişte, localitate în Basarabia: 421.
Grecia: 113, 149, 220, 233.
Grid, sat aparţinînd oraşului Călan, jud. Hunedoara: 57.
Grigorie de la Suceava, monah: 203.
Grincovici, pîrcălab de Hotin (1510—1523): 359.
Gritti, Aloisio, fiu nelegitim al dogelui Veneţiei, consilier şi supraveghetor al lui Ioan Zápolya, tezaurar suprem şi guvernator al Ungariei: 391, 397, 411—415, 434.
Grozav, Nicoară, mare vornic al lui Petru Rareş: 395—396, 401, 403, 434.
Grumazi, bătălia din 1522 de la ~: 384.
Grünwald (Tannenberg), bătălia din 1410 de la ~: 150, 187, 500.
Gruzia: 375.
Gucci, Ottaviano, călător florentin: 357.
Guhacs, bătălia din 1514 de la ~: 458.
Gureni, cetate în Banatul de Severin: 213, 521.
Gurghiu, sat. com., jud. Mureş; cetate: 99.
Gustav II Adolf, rege al Suediei (1611—1632): 396.
Gÿneyd bei, vezi *Aydînoglu Güneyd (Djuneid)*.
Gwozdziec, oraş în Pocuţia; bătălia de la ~: 407, 408.

H

Haas, Conrad, pirotehnist, inventator transilvănean (mijl. sec. XVI): 530.
Habsburg, dinastie: 340, 389—390, 394, 399—400, 412, 415—416, 425, 427—430, 432, 434, 513.
Haberman, meşter armurier din Liov: 56.
Habordancz, episcop, emisar imperial habsburgic la Istanbul (1528): 391.
Haireddin Barbarossa, corsar, amiral otoman (sec. XVI): 416.
Halici, cnezat: 218; oraş: 145, 342, 347, 353, 359, 407; vezi şi *Galiţia*.
Hamelet, Michel P., politolog francez: 466.
Hamza, sangeacbei de Nicopol: 266—268, 271, 277.
Hanatul Crimeei: 289, 306—307, 321, 324, 411, 477, 513, 533; vezi şi *Crimeea*.
Harghita, judeţ: 108.
Harvat (din Grozeşti), logofăt: 434.
Hasdeu, Bogdan Petriceicu, scriitor, lingvist, folclorist şi istoric român (1838—1907): XI, 373, 376, 380.
Haţeg, ţară: 57, 89, 517, 534; depresiune: 192, 211—213, 335, 372, 388, 436; cetatea ~: 194.
Hălchiu, sat, com. jud. Braşov: 105, 192.
Hărman, pîrcălab de Cetatea Albă (1475—1480): 354, 362.
Hărman, sat, com., jud. Braşov; cetatea ~: 105, 107, 192.
Hencz, Ştefan (din Jimbor), căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Henric de Tămăşeu, comite: 446.
Herţegovina, regiune istorico-geografică în Balcani: 115, 288, 291.
Hezargard, vezi *Razgrad*.
Hindău, bătălia din 1395 de la ~: 30, 36, 65, 166, 500, 520.
Hindor, vezi *Hindău*.
Himfy, Benedict, ban de Vidin: 127.
Hîra, Nicoară, cămăraş al lui Petru Rareş: 396, 434.
Hîrlău, tîrg: 62, 65, 68, 352, 354, 381, 387; biserica din ~: 395.
Hîrşova, oraş, jud. Constanţa: 6; cetatea ~: 87, 88, 157, 268, 478, 522.
Hmielov, cetate în Ţara Şepeniţului: 94, 145.
Hoarda de Aur, hanat mongol (tătar): X, 110, 112, 119, 145—146, 151, 307, 511, 426.
Hoarda cea Mare de pe Volga: 306, 325, 358, 533.
Holăvnic, cetate, vezi *Turnu*.
Homorod, sat, comună, jud. Braşov; cetate: 105; biserica fortificată de la ~: 107.
Horea, conducătorul marii răscoale populare de la 1784: 436, 459.
„Horodişte", punct orografic în apropierea oraşului Siret: 57.
Hosman, azi sat, com. Nocrich, jud. Sibiu; cetatea ţărănească de la ~: 105.
Hotin, ţinut: 18; cetate ~: 6, 93—94, 96, 203, 217, 292—293, 295, 329—332, 353—354, 396—397, 408, 418—419, 429, 495—496, 522.
Hreasca, gîrlă în lunca Siretului: 293.
Hruiet (Hronoda), pretendent la tronul Ţării Româneşti Moldova, probabil fiul lui Petru Aron: 340, 341.
Huedin, oraş, jud. Cluj: 451.
Hum, vezi *Herţegovina*.
Hunedoara, municipiu, reşedinţă, jud. Hunedoara; regiunea ~: 35; judeţ ~: 532; district ~: 518; cetatea ~: 20, 102, 104, 107, 211, 252—254, 335, 533; castel ~: 211.
Huru, Ilea, comis al lui Ştefan cel Mare: 362.
Hurul, Danciul, pîrcălab de Roman (1527—1529): 395, 401, 404, 434.
Hurul, Efrem, mare vornic în Moldova, în vremea lui Petru Rareş: 395, 410, 434.
Husein aga, imbrohor al Porţii: 421.
Hust, cetate: 99, 143, 522.
Huszar, căpitan al lui Petru Rareş: 434.

I

Iachint de la Vicina, mitropolit al Ţării Româneşti (1359—1370): 19, 126.
Iacob din Cluj, magistru: 445.
Iacobeni, sat, com., jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107, 523.
Iacobi, Ioan, preot catolic braşovean: 173.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iacov, fiul lui Petre Viteazul din Bizerea: 199.
Ialomiţa, bătălia din 1442 de pe ~: 219, 221, 223, 230; rîu: 127, 170, 216, 219, 228, 230, 526.
Ialovăţ, cîmpie: 234.
Ialpug, lac: 134; rîu: 419, 421.
Iambol, localitate la vest de Burgas: 155, 181.
Iancu de Hunedoara, voievod al Ţării Româneşti Transilvania (1441–1446; 1448), guvernator al Ungariei (1446–1453): X, XII, 23–25, 34–35, 39, 46, 50, 54–56, 58, 62–64, 66–67, 70, 74–76, 78, 80, 102, 153, 162, 181, 208–209, 211–230, 232–237, 239–240, 242–257, 259, 261, 271, 285, 287–288, 293, 307, 322, 360, 363–364, 469–470, 472, 484, 486, 488–489, 497, 502–504, 506, 526–527, 533.
Iaroslav, cnezat: 291.
Iaroslav din Sălaj: 192.
Iaşi, municipiu, reşedinţă a jud. ~: 6, 44, 188, 205, 309, 350, 357, 375, 395, 414, 417–418, 427, 524; ţinut: 18.
Ibrahim, mare vizir al lui Süleyman Kanunî: 413, 434.
Ibrahim, emir de Caramania (mijlocul sec. XV): 230.
Ibrail, vezi *Brăila*.
Idris Bitlisi, cronicar otoman (mijlocul sec. XV–1520): 160–161, 163, 170, 174, 184, 192.
Ierusalim, oraş medieval în Iudeea; centru religios şi politic: 375.
Iezerul Roşu, teritoriu la nord de lacul Cahul: 418.
Iflak, vezi *Ţara Românească Muntenia*.
Iliaş (Ilie), domn al Ţării Româneşti Moldova (1432–1433; 1435–1442): 16, 44–45, 207.
Iliaş, Rareş, domn al Ţării Româneşti Moldova (1546–1551), bei de Silistra: 29, 428–432.
Ilie cel Mare din Almaş, căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Imperiul bizantin: 31, 41, 112–114, 124, 133, 137, 144, 158, 180, 183, 186, 204, 209, 235, 239, 264, 480, 484, 514, 532.
Imperiul de Trapezunt: 113.
Imperiul habsburgic: X, 24, 428, 432, 492, 510, 513.
Imperiul latin de răsărit: 112, 114.
Imperiul mongol: 149, 511.
Imperiul otoman: X, XI, XII, 2, 17, 24, 26–27, 30, 37–38, 41, 77, 85–86, 103, 118, 148, 151, 153, 155, 158–159, 161–163, 173, 177, 179–180, 182–183, 185, 189, 195, 199, 205–206, 210, 214, 216, 218, 220–223, 228, 233, 239–240, 246, 251, 257, 259, 261–262, 264, 266, 269, 278, 284, 287–292, 305, 307–310, 322, 324, 331–334, 337, 339–340, 345, 354, 356–357, 359, 362–363, 366, 371, 373, 375–376, 382, 385, 387–388, 391, 399, 407, 412–414, 419, 422–425, 427–429, 434, 465, 468–472, 474–477, 479–481, 484–485, 510, 512–513, 526–528, 533.
Imperiul persan: 510.
Imperiul roman: 114, 309–510.
Imperiul romano-german: 103, 150, 210, 291, 477.
Imperiul româno-bulgar: 113.
Imperiul selgiukid: 477.
Imperiul ţarist: 510.
Inău, cetate: 99, 522.
India: 466 .
Indiile Orientale: 145.
Institutul de Arheologie din Bucureşti: XIII.
Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj, unul din organizatorii şi conducătorii răscoalei de la Bobîlna, identificat cu Ioan Bulschner: 445.
Ioan Asan II, împărat al românilor şi bulgarilor (1218–1241): 113.
Ioan al VI-lea Cantacuzino, împărat bizantin (1341–1355): 114.
Ioan V Paleologul, împărat bizantin (1341–1354, 1355–1376, 1379–1391): 114, 123, 125, 132, 133, 148.
Ioan VIII Paleologul, împărat bizantin (1425–1448): 195, 209.
Ioan I Albert, rege al Poloniei (1492–1501): 27, 342–344, 346–349, 351–356, 358, 364–365, 367, 528.
Ioan I Zápolya, voievod transilvan (1510–1526); rege al Ungariei (1526–1540): 71, 375, 383, 388, 390, 393–394, 399–401, 404–405, 411–413, 415–416, 418, 457–459, 528.
Ioan II Sigismund Zápolya, rege nominal al Ungariei, principe transilvan (1541–1551; 1556–1571): 428.
Ioan Sracimir, ţar la Vidin (1356–1397): 113, 116, 122, 132–133, 159, 176.
Ioan Armeanul, pretendent la tronul Ţării Româneşti Moldova; ca domn Ion Vodă cel Viteaz (1572–1574): 430.
Ioan cel Nou, sfînt, protector al Moldovei: 55, 65, 67.
Ioan de Caffa, arhiepiscop ortodox transilvănean: 20.
Ioan de Sfîntu Gheorghe, voievod transilvănean (1465–1467): 297.
Ioan de Sultanieh, arhiepiscop şi cărturar catolic: 179.
Ioan de Kalo: 197.
Ioan de Maroth, ban de Mačva: 197.
Ioan magistrul din Cluj, căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Ioan de Hunedoara (cel Tînăr), fratele lui Iancu de Hunedoara: 213, 214; vezi şi *Iancu de Hunedoara*.
Ioancu, fiul despotului Dobrotiţă; domn la Varna: 149, 154–155.
Ioanichie, arhiepiscop ortodox transilvănean: 20.
Ionăşăşti, sat, com. Nicoreşti, jud. Galaţi: 318.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iorga, Nicolae, istoric român (1871—1940): XI, 4, 23, 28, 40, 213, 267, 320, 360, 364, 370, 377, 385, 462, 465, 494, 502, 510, 515, 526.
Iosif, mitropolit al Ţării Româneşti Moldova (sf. sec. XIV—înc. sec. XV): 19.
Irak: 387.
Iran: 289, 387, 399, 412, 414.
Isabella, regină, soţia lui Ioan I Zápolya, fiica regelui polon Sigismund I Stary: 393, 411, 428.
Isac, vistiernic al lui Ştefan cel Mare (1491—1508): 346, 347.
Isaccea, oraş, jud. Tulcea; 6, 190, 257, 263, 267—268, 326, 417, 522.
Isaia, pîrcălab de Chilia (1465—1467): 296.
Ishak paşa: 265
Isfendijar, Izzedin, emir al principatului Čandaroğullarî: 181.
Isker, rîu: 182.
Islam: 161.
Ismail, cetate dunăreană în sud-estul Moldovei: 419, 424.
Ismail-Canesi, hoardă tătară: 421.
Ismail I, şah iranian (1500—1524): 387.
Istanbul, vezi *Constantinopol.*
Istru: 264, vezi *Dunărea.*
Istvanffi, Nicolae, cronicar ungur (cca 1538—începutul sec. XVI): 367.
Italia: 22, 209, 279, 285, 290, 358, 508.
Iuga, postelnic al lui Ştefan cel Mare (1469—1476): 362.
Iuga, domn al Ţării Româneşti Moldova (1399—1400): 177.
Ivan Alexandru, ţar bulgar (1331—1371): 113, 124, 132.
Ivan Šišman, ţar la Tîrnovo (1371—1393): 113, 136, 148, 154, 160.
Ivan al III-lea Vasilievici, mare cneaz al Moscovei (1462—1505): 27, 291, 344, 356.
Ivanco, pitar sub Ştefan cel Mare: 354.
Ivanco, tălmaci, sol al lui Petru Rareş la sultanul Süleyman I Kanunî în 1538: 417.
Iznik, regiune în Asia Mică: 194.
Izmir, vezi *Smirna.*

Î

Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie: 28, 48, 81—83, 374, 376, 377, 379, 380, 477, 482, 486, 487, 502, 518, 520.
Învăţăturile lui Vladimir Monomahul: 376.

J

Jagelloni, membrii dinastiei Jagello: 342, 344, 389.
Jakch de Coşei, Mihail, comite al secuilor: 208, 446.
Jalba cea Mare, „carte de învăţătură" pentru monarhii moscoviţi scrisă de Ivan Peresvetov: 392.
Jazlowyecz, localitate în R. P. Polonă: 359.
Jdioara, sat, com. Criciova, jud. Timiş; cetatea ~: 191.
Jidovştiţa, sat, com. Brezniţa-Ocol, jud. Mehedinţi: 33.
Jigmont, vezi *Sigismund de Luxemburg.*
Jijia, rîu: 418.
Jijila, sat, com., jud. Tulcea: 267—268.
Jimbor, sat, com. Buza, jud. Cluj: 451.
Jiu, rîu: 242; ~ de Sus, vezi *Gorj;* ~ de Jos, vezi *Dolj.*
Joachim de Brandenburg, principe elector (1535—1571), comandant suprem al armatei imperiale de cruciadă: 426.
Jura, căpitan al lui Petru Rareş: 434.

K

Kahve, vezi *Cahul.*
Kamonyai, Simon, comandant al cavalerilor cuirasaţi în lupta din 1442 de la Sîntimbru: 226—227.
Kara Bogdan, vezi *Ştefan cel Mare* şi *Moldova.*
Kara-Celebi zade, cronicar otoman (1591 — mijl. sec. XVII): 184.
Karaharman, vezi *Armanul Negru.*
Karaman, emirat, vezi *Caramania.*
Karînovasî, bătălia din 1393 de la ~: 153, 160—162, 168, 469.
Karlowitz, pacea din 1699 de la ~ : 476.
Kastamonu (Isfendiar), emirat: 161, 184, 288.
Katabolinos, vezi *Yunus bei.*
Kemal paşa-zade (Ibn Kemal), cronicar otoman din sec. XV: 161, 163, 170, 278, 313, 315, 318, 328.
Kezdi, scaun secuiesc: 400.
Kîpčak (Deşt-i-Kipceak — Cîmpia cumanilor), veche denumire a stepelor din nordul Mării Negre: 182.
Kirişci, vezi *Mehmed I.*
Kodja Husein, cronicar turc (1570—1649): 190, 266.
Kogălniceanu, Mihail (1817—1891), om politic, istoric român: 186, 369.
Komarom, Ioan de ~, cronicar ungur din sec. XVI: 367.
Konrad, cneaz al Mazovici: 345, 351.
Koriatowicz, Jurg, membru colateral al dinastiei lituane: 142.
Koropiec, localitate pe Nistru: 408.
Kossovopolje, „*Cîmpia Mierlei*": 243; bătălia din 1389 de la ~: 149; din 1448: 216, 222, 243—244, 246, 255, 527.
Kotel-Kazan, pas în Munţii Balcani: 161.
Kruja, localitate în R. P. Albania; cetatea ~: 289, 290.
Kruševač, localitate în R. F. S. Iugoslavia: 114, 527.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Kubin, cetate pe malul Dunării în aval de Belgrad, în R. S. F. Iugoslavia: 232.
Kun, Gothard, magnat ungur: 413.

L

Ladislau de Blagay, stegar în oastea lui Sigismund I de Luxemburg: 197.
Ladislau de Dopca, nobil transilvan, rudă a lui Vladislav I Vlaicu: 133.
Ladislau (Vladislav) de Hunedoara, comite de Bistrița, fiul cel mare al lui Iancu: 257.
Lado, fiul lui Vladislav, participant la bătălia de la Golubać (1428): 199.
Lagan, fortăreață pe linia Dunării: 128, 131.
Lamouche, Léon, colonel, istoric francez (a doua jumătate a sec. XIX — începutul sec. XX): 471.
Laski, Ieronim, diplomat polon de la mijlocul sec. XVI: 37, 391, 411—412.
Laurențiu, căpitan în oastea lui Gheorghe Doja: 454.
Ladislau V Postumul, rege al Ungariei (1444—1457): 210.
Lazăr, Grebljanović, mare cneaz sîrb (1371—1389): 114, 148—149, 154.
Lazăr, Branković, despot sîrb, pretendent la tron (1456): 288.
Lazăr de Almăj, viceban de Caransebeș: 360.
Latcu, voievod al Țării Românești Moldova (c. 1365—1375): 134—135, 141.
Lăpuș, țara ~: 403, 517, 525.
Lehaciu (din Bolvașnița): 137.
Lemnos, insulă: 290.
Lenteşti, lupta din 1497 de la ~: 48, 351—352, 362.
Leon al X-lea, papă (1513—1521): 375, 380.
Lépes, Gheorghe episcop catolic de Alba Iulia și vicevoievod la 1437—1438: 225, 443, 446—447.
Lépes, Lorand, vicevoievod al Țării Românești Transilvania: 442, 446, 449.
Letopisețul anonim: 337, 340.
Letopisețul cantacuzinesc: 43.
Letopisețul de la Dečani: 171.
Letopisețul de la Putna: 292.
Letopisețul lui Byhovet: 347.
Leunclavius, Johannes (Lõwenklau Hans), istoric umanist german (1533—1593): 155—156, 160, 170, 371.
Leutschau, vezi *Levočea.*
Levant: 286, 416.
Levočea, congresul de la ~: 343.
Liban: 375.
Licostomo, vezi *Chilia.*
Liddell-Hart, Basil, istoric și teoretician militar englez: 505.
Linart (Leonardus), stolnic în timpul domniei lui Vlad Țepeș: 260.
Liov, azi Lvov în R. S. S. Ucraineană: 56, 78, 150, 158, 201, 204, 217—218, 345, 347, 372, 407; drumul ~ : 343.
Lipnic, bătălia din 1471 de la ~: 306.
Lipova, oraș, jud. Arad; cetatea ~: 99, 399—401, 455, 458, 522; tratatul de la ~: 400—401.
Lipovăț, pîrîu, azi Butnariu, afluent al Bîrladului: 217.
Lituania: 141, 186, 188, 193, 201, 210, 287, 291, 306, 343—345, 356, 511.
Lom, rîu: 478, 525.
Loredano, Pietro, dogele Veneției, amiral: 184.
Lot, Ferdinand, istoric francez: 468, 471.
Lotru, rîu: 122.
Loviștea, țară: 9, 436.
Lõwenklau, Hans, vezi *Leunclavius.*
Lublau (azi Stara Lubovňa, R.S. Cehoslovacia); tratatul din 1412 de la ~: 27, 66, 150, 158, 182—183, 185, 188—189, 193.
Luca, pîrcălab de Cetatea Albă (1471—1476): 362.
Luck, localitate în Wolhynia: 201; congresul din 1429 de la ~: 150.
Ludovic I „cel Mare" de Anjou, rege al Ungariei (1342—1382): 115—116, 119—123, 125—126, 128, 134, 136—137, 139, 141, 143, 145, 150, 511.
Ludovic al II-lea Jagello, rege al Ungariei (1516—1526): 27, 381, 386, 388—390.
Ludovic al XII-lea (Valois-Orléans), rege al Franței (1498—1515): 356.
Lugoj, cetate în Transilvania: 522.
Lujeni, sat, com. Victoria, jud. Iași: 65.
Lujerdiu, rîu: 445.
Lycostomion, vezi *Chilia.*

M

Macarie, episcop de Roman (1531—1558), cronicar: 399.
Macedonia: 113, 114, 118, 170, 220, 510, 531.
Machiavelli, Niccolò, om politic și scriitor florentin (1469—1530): 376, 379, 486.
Mačva, banat de ~: 197.
Madara, fortificație în nord-estul Bulgariei: 154.
Magna Valachia, vezi *Țările Române.*
Mahmud, mare vizir al lui Mehmed II: 263, 271, 274, 275, 276, 277.
Mahomed al II-lea, vezi *Mehmed II Fatih.*
Maina, ținut în Peloponez: 290.
Malatesta, principe suveran la Rimini: 338.
Malbork, vezi *Marienburg.*
Malcocioglu, bei de Silistra: 340, 358.
Malipiero, cronicar italian (sec. XVI): 338.
Mamak, han al Hoardei Mari: 306, 307.
Manea, boier al lui Mircea cel Bătrîn: 158.
Mangalia, oraș, jud. Constanța: 157, 240, 522; cetatea ~: 522.
Mangup, principat în Crimeea: 288, 289, 322, 527.
Mantova, conciliul de la ~ (1459): 262, 264, 288.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Manuel II Paleologul, prinţ moştenitor: 123, 150; împărat bizantin (1391—1425): 171, 180, 181, 182.
Mara, văduva sultanului Murad II: 319.
Maramureş, ţară: 517; comitat: 104, 120, 143, 144, 393, 428, 436, 454, 457, 468, 469, 517, 525.
Marco Kraljević, cneaz din Prilep, participant la campania otomană din 1395 în Ţara Românească Muntenia: 168, 171, 492.
Marcu, mitropolit transilvan: 21.
Marcus Aurelius, împărat roman (161—180): 373.
Marea Adriatică: 112, 113, 137, 290, 416.
Marea de Azov: 289.
Marea Baltică: 6, 186, 291, 344, 511, 533.
Marea Egee: 113, 114, 243, 289, 290.
Marea Ionică: 184.
Marea Marmara: 113, 162.
Marea Mediterană: 115, 157, 288, 416, 466; ~ Orientală: 309, 362.
Marea Neagră (Pontus Euxinus): 5, VII, X, 5, 6, 23, 75, 76, 112, 113, 115, 119, 125, 134, 135, 137, 144—146, 150, 152, 154, 156, 157, 179, 180, 183, 185, 186, 189, 190, 193, 203, 209, 215, 235, 257, 268, 288—294, 307, 324, 332, 337, 340, 344, 362, 369, 392, 466, 468, 471, 511—513, 525—528, 533, 534.
Maria de Habsburg, regină a Ungariei, soţia regelui Ludovic II: 389.
Maria, soţia lui Petru Rareş: 401.
Maria-Oltea, mama lui Ştefan cel Mare: 293.
Marienburg, bătălia din 1422 de la ~: 54, 82, 193, 194, 502.
Mariţa, fluviu: 148, 163, 233; ~ vale: 133.
Martinuzzi, George, guvernator al Transilvaniei (1541—1551): 397, 426, 428, 430, 431.
Marx, Karl, filozof şi economist german, întemeietorul comunismului ştiinţific (1818 — 1883): 234.
Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1632—1654): 374.
Mateiaş, vistiernic: 415, 434.
Matei Corvin, rege al Ungariei (1458—1490): 257, 262, 263, 267, 269, 270, 271, 279, 284, 285, 288, 289, 291, 297, 298, 301, 303, 304, 309, 322, 340—342, 345, 362, 365, 469, 486, 512, 533.
Matievici, Hieronim, sol la Veneţia al lui Neagoe Basarab: 375.
Mauriciu de Saxa, general în serviciul Franţei (1696—1750): 166.
Maurocostro, vezi *Cetatea Albă*.
Maximilian I de Habsburg, arhiduce al Austriei, împărat romano-german (1493—1519): 342, 343, 381, 533.
Maximilian II de Habsburg, împărat romano-german (1564—1576): 432.
Mazovia, ducat polon: 345.
Măcin, cetate: 6, 257, 267, 268.
Măgcaia, sat în Banat: 191.
Măieruş, sat, com., jud. Braşov: cetatea ~: 105.
Mălăeşti, sat, com., jud. Hunedoara; cetatea ~: 532.
Mănăstirea, toponim larg răspîndit în Ţările Române: 21.
Mărginimea Sibiului: 440.
Măzăreanul, Vartolomeu, arhimandrit de la mănăstirea Putna, învăţat român din sec. XVIII: 370.
Mediaş, municipiu, jud. Sibiu: 99, 213, 398, 404, 405, 412, 413, 426, 523.
Mehadia, sat, com., jud. Caraş-Severin; cetatea ~: 99, 137, 191, 213, 521.
Mehedinţi, ţară: 517; judeţ: 48, 51.
Mehedinţi, Simion, geograf şi etnolog român (1869—1962): 24, 466.
Mehmed bei, sangeacbei de Nicopol, strănepot al lui Mircea cel Bătrîn: 371, 383, 384, 474.
Mehmed bei, sangeacbei de Nicopol, comandant otoman al frontierei dunărene: 194.
Mehmed I Celebi, emir otoman în Anatolia (1402—1413); sultan (1413—1421): 149, 182—184, 189, 190, 192, 193, 526.
Mehmed al II-lea de Karamania, emir turc: 181.
Mehmed II Fatih, sultan (1444—1446; 1451—1481): 95—96, 210, 246, 249, 255, 256, 260, 264, 269, 271, 273, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 283—292, 307, 309, 310, 319, 321, 323, 324, 326, 328, 329, 331—334, 363, 370, 470, 473, 475, 485, 497, 527.
Melk, abaţia din ~: 269.
Mengli Ghirai I, han al Crimeei (1468—1515): 309, 358,
Menteşe, emirat: 149.
Menumorut, voievod al românilor din Bihor (sec. IX—X): 455, 506.
Mercurea, veche denumire a satului Miercurea Sibiului, com. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu: 9.
Merghindeal, sat, com., jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107.
Meridj, vezi *Mariţa*.
Merişani, sat, com., jud. Argeş: 170.
Mesembria, cetate-port bizantină, azi Nesebăr, în R. P. Bulgaria: 124, 240.
Mezid, bei de Vidin în 1442: 216, 219, 220, 225—228, 503.
Micotă de Neamţ, pîrcălab (1486—1495): 362.
„Micul Giurgiu", vezi *Rusciuk*.
Midia, capul ~: 522.
Miechowski, Matei, cronicar polon din prima jumătate a sec. XVI: 345, 347, 367.
Miercurea Sibiului, sat, com., jud. Sibiu; cetatea ~: 105.
Mihai, armurier: 54.
Mihai, căpitan al lui Petru Rareş: 434.
Mihai Viteazul, mare voievod şi domn român, primul unificator al ţărilor române (1558—1601): VIII, X, 4, 153, 162, 186, 219, 406, 430, 433, 436, 464, 486, 514, 529.
Mihail I, domn al Ţării Româneşti Muntenia, fiul lui Mircea cel Bătrîn (1418—1420): 16, 54, 67, 150, 191, 199, 200, 526.
Mihail, fiul lui Ioan al V-lea Paleolog: 123, 137.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mihail, fiul lui Farcaş din Măcicaş: 199.
Mihai din Ciorna, ban de Severin: 360.
Mihail din Chendru (Cornești), căpitan al răsculaților de la Bobilna: 451.
Mihail din Dorohoi: 56.
Mihail VIII Paleolog, împărat bizantin (1261—1282): 112.
Mihail Românul din Floreşti, căpitan al răsculaților de la Bobilna: 449, 451.
Mihail Şişman, ţar bulgar (1323—1330): 113.
Mihail Tatul, maramureşean: 360.
Mihail „Transalpinul": 297.
Mihaloglu, Ali bei, comandant de akîngii: 278.
Mihălceni, localitate pe Nistru: 348.
Mihău, spătar în vremea lui Ştefan cel Mare: 362.
Mihnea cel Rău, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1508—1509): 371.
Mihu, portar de Suceava (1530—1540): 397, 405, 409, 421, 434.
Milano: 390.
Mircea, comis: 361.
Mircea, pretendent muntean: 308.
Mircea, fiul lui Vlad Dracul: 239, 241, 255.
Mircea cel Bătrîn, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1386—1418): VIII, IX, XII, 3, 11, 16, 23, 24, 26, 27, 33, 39, 45, 54, 66, 83, 86, 87, 90, 110, 145, 148—163, 166—168, 170—172, 174, 176—185, 189, 192, 193, 199, 202, 204, 257—259, 262, 265, 268, 274, 313, 364, 378, 436, 441, 462, 463, 469, 470, 472, 484, 486, 488, 489, 492, 497, 499, 503, 506, 525, 526, 532, 533.
Mircea Ciobanul, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1545—1552, 1553—1554, 1558—1559): 428—431, 433.
Milcov, rîu: 334, 494.
Milcovia, vezi *Ţara Milcoviei*.
Misentea, sat, com. Sîncrăieni, jud. Harghita; biserica fortificată de la ~: 107.
Misschlinger, Laurenţiu, diplomat ferdinandist: 391, 399.
Modon: 115, 194, 277.
Modrussa, Nicolae de, legat papal la Buda la mijlocul sec. XV: 277, 278, 279.
Mohács, bătălia din 1526 de la ~: 17, 26, 381, 386, 388, 389, 479, 529.
Moise Vodă, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1529—1530): 401.
Moldova, vezi *Ţările Române*.
Moldova, rîu: 94, 303, 326; podişul ~: 397, vezi şi *Ţările Române*.
Moldovean, spătar al lui Vlad Ţepeş: 261.
Moldovița, mănăstire: 36, 62, 203, 395, 523.
Molinet, Jean, cronicar burgund (sec. XV): 342.
Monastir (Bitolia), oraş în Macedonia: 148.
Moncastro, vezi *Cetatea Albă*.
Moravia: 415.
Morava, rîu în R. S. F. Iugoslavia: 221, 233, 243, 527.
Moreea, despotatul de ~: 113, 476.
Moscova, cnezat: 145, 146, 151, 187, 342, 344, 356, 392, 533.
Mostiştea, rîu: 92.
Moşna, sat, com., jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107, 522, 523.
Movileşti, familie domnitoare în Moldova: 341.
Moxa, Mihail, cronicar român (sec. XVI—XVII): 43.
Muhammad (Mahomed), profet: 476, 477.
Muntele Athos, comunitate monastică: 375.
Muntenegru: 31, 291.
Muntenia, vezi *Ţările Române*.
Munţii Balcani: 113, 154, 160, 221, 233, 235, 243, 252, 264, 272, 376, 468, 525, 526, 533; Stara Planina, masiv în ~: 154.
Munţii Carpaţi: VII, 4, 6, 12, 19, 83, 85, 94, 96, 112, 119, 121, 132, 135, 141, 143—144, 150, 152, 156, 157, 162—163, 172, 188, 190, 193, 197, 202, 205, 215, 230, 255, 259, 299, 306, 310, 332—333, 369, 372—373, 382, 391, 393, 397, 400, 422, 426, 427, 430—432, 440—442, 461, 463, 484, 512, 516—517, 525—526; ~ Apuseni: 3, 444; ~ Lăpuşului: 444; ~ Măcinului: 263; ~ Meridionali: 99, 122, 219, 335, 384, 431; ~ Meseşului: 443, 449; ~ Orientali: 164, 189, 203, 293, 304, 431, 444; Rodnei: 401, 444; ~ Ţibleşului: 401, 444.
Murad I (Hûdâvendigâr), sultan (1362—1389): 136, 137, 148, 154, 199, 241.
Murad II, sultan (1421—1444): 184, 194, 196, 204, 206, 207, 209, 223, 230, 234, 235, 238, 243, 245, 246, 319.
Murad III, sultan: (1574—1595): 475.
Mureş, rîu: 14, 99, 223, 225, 335, 455, 457; Valea ~: 213, 335, 336, 398.
Muriano, Matteo, medic venețian la curtea lui Ştefan cel Mare (m. 1503): 40, 358, 364, 372.
Musa, Celebi, emir otoman în Rumelia (1411—1413): 153, 180, 181, 182.
Muscel, regiune subcarpatică: 9.
Mustafa, Celebi (Düzme — „Falsul"), fiu al lui Baiazid I, emir otoman în Rumelia (1419—1421): 183—184, 192—193.
Mustafa, Ali, cronicar otoman (1545—1599): 190.
Mustafa, Cealapia, vezi *Mustafa Celebi Düzme*.
Mustafa, Gelal-zade (Kodja Nişangi), cronicar otoman (c. 1494—1568): 97, 417, 419.
Muşatini, dinastie moldoveană: 16, 307, 429 433.
Muzeul de artă al R. S. România: XIII.
Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România: XIII, 57, 63, 70, 72, 181, 213, 325, 509.
Muzeul Judeţean Braşov: 56, 246, 334, 500.
Muzeul Judeţean Oradea: XIII, 58, 60, 62, 139, 222, 464, 491.
Muzeul Judeţean Suceava: 343, 394, 464.
Muzeul Militar Central: XIII, 62, 64, 67, 70, 74, 199, 256, 336, 338, 490, 493, 501, 519.
Muzeul Topkapi Sarai, Istanbul: 357, 421.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

N

Nadjiran, republică creştină în Peninsula Arabică: 477.
Napoleon I, împărat al francezilor (1804—1814, 1815): 466.
Nădlac, oraş, jud. Arad: 455.
Neagoe, căpitan al lui Vlad Ţepeş: 259, 268, 361.
Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1512—1521): XII, 27, 40, 62, 80—81, 83, 361, 373, 374—381, 472, 477, 484—487, 502, 534.
Neagoe al lui Borcea, mare boier muntean, membru în Sfat (1464—1491 cu întreruperi): 361.
Neagoe, mare spătar muntean (1522—1523) sub Radu de la Afumaţi: 434.
Neagoe, din Periş, mare vornic muntean (1527—1529): 434.
Neagu, pîrcălab de Chilia (1471—1478): 362.
Neagul Viteazul, comis muntean (a doua jumătate a sec. XIV): 127.
Neajlov, rîu: 383, 520.
Neamţ, ţară: 18; ~, cetate: 59, 60, 84, 95, 96, 97, 164, 165, 203, 301, 302, 326, 329, 330, 362, 436, 496, 495, 522.
Neculce, Ioan, (c. 1672 — c. 1746) cronicar român: 370.
Nemania, dinastie sîrbă: 114, 115.
Nenada, Iovan („Ţarul Negru"), conducătorul răscoalei din 1526 în Banat: 390, 391, 393.
Neşri, Mehmed, cronicar otoman (n. 1520): 154, 155, 170, 327.
Netuş, biserica fortificată din ~: 107.
Nevers, Jean de, conte (n. 1373); duce de Burgundia (1404—1419): 174.
Niceea, cetate bizantină în Asia Mică, azi Iznik, Turcia: 112.
Nicolae Alexandru, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1352—1364): 15, 119, 121, 510, 525, 531.
Nicolae din Bizere, ban de Severin (a doua jumătate a sec. XV): 360.
Nicolae Lackfi, voievod al Ţării Româneşti Transilvania (1367—1368): 127.
Nicolae, palatin al Ungariei sub Sigismund I de Luxemburg: 173.
Nicolae Românul (Olachus) (1493—1568), umanist român: 40, 360, 393.
Nicolae de Ujlak, voievod al Ţării Româneşti Transilvania (1450—1457): 263.
Nicolaus von Radewitz, ban de Severin, la 1429—1435 membru al Ordinului teutonic: 208.
Nicolae de Gara, ban de Mačva sub Sigismund I de Luxemburg: 127, 128.
Nicomedia, oraş în Asia Mică, azi Isnod, Turcia: 112.
Nicopol (Nikopol), localitate în R. P. Bulgaria: 136, 152—153, 155, 168, 183, 221, 228, 235—236, 242, 265, 417, 474—475; bătălia de la ~: 35, 149—150, 157, 172, 174—176, 266, 268, 273—275, 277, 358, 380, 384, 469—470, 526.
Nicopolul Mic, cetate, vezi *Turnu:* 86, 173, 242.
Niculiţel, sat, com., jud. Tulcea: 157.
Niedel, familie de armurieri din Transilvania (sec. XIV): 69.
Nil, fluviu: 161.
Nipru, fluviu: 511.
Niš, cetate, azi oraş în R. S. F. Iugoslavia: 148, 221, 233, 243.
Nistru, fluviu: 85, 93, 135, 143, 145, 188, 203, 204, 217, 293, 295, 306, 325, 346, 347, 353, 362, 364, 365, 372, 381, 397, 408, 419, 421, 431, 511, 522, 526, 534.
Nogai, han tătar (1272—1299): 113.
Nõrgun, vezi *Turnu.*
Novigrad, cetate: 155, 268.
Novipazar, cetate, azi oraş în R. S. F. Iugoslavia: 236.
Nur Devlet, han din Crimeea (sec. XV): 306.
Nyalab, localitate în R. P. Ungară: 99; cetatea de la ~: 143.
Nyír, ţară: 393.

O

Oastea cea mare („ţara"): IX, XI—XII, XIV, 32—34, 36—38, 40, 49—50, 66—67, 79, 263, 265, 272, 296, 299, 326, 516, 531, 533.
„Oastea cea mică", vezi *Curtea.*
Oaş, ţară: 9.
Obertyn, localitate în Galiţia, azi R.S.S. Ucraineană: 408—409; bătălia din 1531 de la ~: 40, 61, 408, 411, 492.
Obluciţa, vad la Dunăre: 268, 354, 418.
Oceakov, cetate pe litoralul nordic al Mării Negre: 429.
Oceanul Pacific: 511.
Ociesky, Jan, sol polon la Poartă: 407.
Ocna Sibiului, oraş, jud. Sibiu: 3.
Ocnele Mari, localitate, jud. Vîlcea: 3.
Ocoliş, sat, com., jud. Alba: 141.
Odorhei, vezi *Odorheiu Secuiesc.*
Odorheiu Secuiesc, municipiu, jud. Harghita: 164.
Odrowasz, Petru, palatin al Liovului: 218.
Oituz, trecătoare în Carpaţii Răsăriteni: 6, 166, 299, 307, 400, 401, 405, 424, 426.
Olpret, vechea denumire a satului Bobîlna: 451; domeniul ~: 441, 445—446.
Olt, rîu: 107, 157, 400, 523, 525, 533.
Oltenia, regiune istorico-geografică: 122, 173.
Omur bei, vezi *Umur bei.*
Onciul, Dimitrie (1856—1923), istoric român, întemeietorul şcolii critice în istoriografia română: 185.
Opalinski, Petru, diplomat polon (prima jumătate a veacului XVI): 411.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oprea (din Sălătruc), parcurge toate treptele ierarhice de la sluger la mare logofăt: 434.
Oradea, municipiu, azi reşedinţa jud. Bihor: 6, 99, 107, 119, 139, 391, 413, 455, 468; cetatea ~: 522.
Orak, hoardă tătărască: 421.
Oraşul de Floci, oraş medieval, azi dispărut, pe cursul inferior al Ialomiţei: 6.
Oraţia, cetate: 87, 89, 522.
Orăştie, oraş, jud. Timiş: 54, 192, 335—336, 360.
Orbic, bătălia din 1470 / 1471 de la ~: 306.
Orbini, Mauro, istoric dalmat din a doua jumătate a sec. XVI: 133.
Orboeşti, sat, com. Andrăşeşti, jud. Ialomiţa: 361.
Ordinul Cavalerilor Ioaniţi: 290.
Ordinul Cavalerilor Ospitalieri: 356.
Ordinul Cavalerilor Teutoni: 150, 193—194, 207, 211, 262, 512, 513.
Ordinul Livonian: 291.
Orhan I, emir otoman (1326—1362): 112, 114, 117, 148.
Orhei, ţinut: 5; Tîrgul ~: 93; cetatea ~: 75, 93, 97, 362, 522.
Orient, denumire uzuală pentru spaţiul asiatic şi est-african: ~ 257, 294, 375, 387, 527; ~ Apropiat: 27, 376, 387, 472; ~ Mijlociu: 472; Extremul ~: 466.
Orşova, cetate medievală, azi oraş, jud. Mehedinţi: 6, 122, 127—128, 136, 172, 174, 191, 213, 236, 335, 371, 521.
Orudj bin Adil, cronicar otoman din secolul XV: 171, 182, 319.
Orumberg, hoardă tătărască în sud-estul Moldovei: 421.
Orzechowski, Stanislaw, istoric polon din sec. XVI: 531.
Orzoma, vezi *Hîrşova*.
Osman (*Othman*), emir turc (c. 1299—1326), întemeietorul dinastiei otomane: 112, 114, 161.
Osmanbazar, centru de akingii în apropiere de Sliven, în R. P. Bulgaria: 161.
Otluk-beli, localitate în Anatolia; bătălia de la ~: 289.
Otman, vezi *Osman*.
Otranto, cetate oraş în sudul Italiei: 290.
Otto de Chodza, staroste de Halici, Sniatyn şi Colomeea: 407.
Oxford, localitate în Anglia: 249.

P

Paisie din Hilandar, cronicar bulgar din sec XVIII: 492.
Paleolog, dinastie bizantină (1261—1453): 112.
Pancraţiu de Dindeleag, nobil din Transilvania, cumnat al lui Iancu de Hunedoara: 211.
Pangalia, vezi *Mangalia*.
Pannonia: 288.
Paris: 39, 173.
Partidul Comunist Român: VII, XIII.
Partium, teritoriu din nord-vestul şi vestul Transilvaniei, înglobînd comitatele Maramureş, Satu Mare, Crasna, Solnocul Mijlociu, Solnocul Exterior, Bihor, Zarand şi Arad: 428.
Pasco, postelnic al lui Ştefan cel Mare (m. 1476): 362.
Pavel cel Mare din Voievodeni, căpetenie a răsculaţilor de la Bobîlna: 446, 451.
Pavel Chinezul, comite al Timişoarei în a doua jumătate a veacului XV: 307, 335—336, 360.
Păcuiul lui Soare, insulă pe Dunăre; cetatea de la ~: 85.
Pătraşcu cel Bun, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1554—1558): 461.
Pecevi, Ibrahim, istoric otoman (1574—c. 1650): 421.
Peci, cetate pe linia Dunării: 521.
Pecica, com., jud. Arad: 390.
Peia, boier sîrb, dregător al lui Vlad Vintilă: 413.
Peloponez, peninsulă: 113, 115, 149, 194, 209, 289—290.
Pempflinger, Marc, comite al saşilor de origine suebă, diplomat imperial în prima jumătate a sec. XVI: 403, 415.
Peninsula Balcanică: 3, 5, 45, 77, 112, 115—117, 121, 124, 132—133, 136, 145, 149, 151—152, 154, 158, 163, 173, 180, 184, 192, 197, 202, 209—210, 220, 230, 233—234, 246, 250, 256, 291, 309, 321, 375—376, 472, 511, 514, 526—527, 532.
Pera, cartier în Constantinopol: 135, 154, 269.
Peresvetov, Ivan, cărturar lituanian din sec. XVI: 392.
Perii Maramureşului, sat, jud. Maramureş; mănăstirea din ~: 144.
Persia: 309.
Perşanu, Manea, mare vornic muntean (1525—1527): 434.
Peştera, lupta din 1437 din valea ~: 448.
Petre Viteazul (din Bizerea), luptător în oastea lui Dan al II-lea: 199.
Petretz, azi Petrič, în R. P. Bulgaria; cetatea ~: 237.
Petru, mitropolit transilvan din 1538: 21.
Petru I Muşat, domn al Ţării Româneşti Moldova (1375—1391): 5, 20, 22, 26, 94, 96, 145, 146, 151, 158, 187, 406.
Petru al II-lea, domn al Ţării Româneşti Moldova (1448—1449): 211, 216, 217, 244.
Petru Aron, domn al Ţării Româneşti Moldova (1451, 1454—1455, 1455—1457): 218, 255, 258, 279, 292, 293, 298, 305, 366.
Petru Cercel, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1583—1585): 2, 90.
Petru de Sîngiorgiu şi de Bozin, voievod transilvănean (1499—1510): 358.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Petru Rareş, domn al Ţării Româneşti Moldova (1527—1538, 1541—1546): X, XII, 23, 25, 28—29, 37, 40, 46, 48, 61, 71—72, 77, 93, 287, 332, 367, 371, 374, 386—387, 392—419, 423—429, 432—433, 467, 476, 479, 484—485, 491, 529, 533.
Petrus, cardinal de Sant' Adriano: 356.
Philadelphia, cetate bizantină: 148.
Philipopol, oraş în R. P. Bulgaria, azi Plovdiv: 275.
Piaşti, dinastie polonă: 511.
Piatra Craiului, sat desfiinţat, înglobat în satul Sîncrai, com. Dealu, jud. Harghita; fortificaţie: 89.
Piatra Craivii, punct orografic lîngă satul Craiva, jud. Alba; cetatea medievală de la ~: 57, 61.
Piatra lui Crăciun, vezi *Piatra Neamţ*.
Piatra Neamţ, municipiu, jud. Neamţ: 165; vezi şi *Neamţ*.
Piccolomini, Aeneas Sylvius, vezi *papa Pius al II-lea*.
Piper, stolnic: 361.
Pippo Spano, vezi *Filippo dei Scolari*.
Pirgos, cetate pe Dunăre: 155, 268.
Piteşti, municipiu, jud. Argeş: 170.
Pius al II-lea, papă (1458—1464): 212, 262, 285, 288.
Pîrîul Alb, vezi *Valea Albă*.
Pîrvu, mare vornic: 361.
Pločnik, bătălia din 1387 de la ~: 148, 154.
Poarta, vezi *Imperiul otoman*.
Poarta de Fier a Transilvaniei, trecătoare pe valea Bistrei: 192, 195, 213, 335, 390.
Poarta Someşului: 99, 513.
Pobrata, (azi Probota), mănăstire în Moldova: 395.
Pocuţia: 145, 188, 201, 342—343, 346, 359, 372—373, 393—394, 406—408, 411, 415—416, 418.
Podişul Someşan: 443.
Podolia: 111, 134, 306, 359.
Podu Dîmboviţei, sat, com. Dîmbovicioara, jud. Argeş: 89.
Podul Curţii, curte nobiliară pe malul drept al Someşului: 446.
Podul Înalt, vezi *Vaslui*.
Podunavia: 156, 193.
Poienari, sat, com. Căpăţînenii-Pămînteni, jud. Argeş; cetate: 87, 260, 274, 438, 496, 522.
Polheim, Cyriacus von, agent al lui Ferdinand I de Habsburg: 399.
Polvar, Ivan, boier al lui Vlad Ţepeş: 261.
Polonia, regat: X, 15, 24, 26—27, 29, 34, 37, 66, 88, 111, 134, 145, 150 156, 162—163, 182, 186—188, 191, 196, 201, 208, 210—211, 217—218, 262—263, 270, 279, 284, 287, 291, 297, 306, 308—309, 311, 325—326, 330, 340, 342—344, 347—348, 353—354, 356, 358—359, 362, 365—367, 372—373, 381, 383, 389, 391—395, 399, 406—407, 411—412, 415—416, 418—419, 422—423, 425—426, 429, 432, 434, 462, 465, 467—469, 477, 481, 484, 510—514, 525, 533; ~ Mică: 350; ~ Mare: 349.
Pontul Euxin, vezi *Marea Neagră*.
Pontul Stîng: 112, 135—136, 124, 190.
Popăuţi, sat, jud. Suceava: 66; biserica din ~: 62.
Popescu, mare paharnic al lui Petru Rareş: 410, 434.
Popescu, Radu (c. 1658—1729), cronicar: 385.
Porawa, Nicolae, căpitan al Haliciului în prima jumătate a sec. XV: 218.
Portugalia: 197, 416.
Porţile de Fier: 121, 157, 189, 192, 195, 526.
Posada, bătălia de la ~: 110, 173, 364, 461.
Posgay, Michael, agent imperial al lui Ferdinand I de Habsburg: 414.
Posilge, Johann von, cronicar teuton din sec. XIV: 142.
Praga: 445.
Prahova, judeţ: 18.
Praid, sat, com., jud. Harghita; biserica fortificată de la ~: 107.
Prejmer, sat, com., jud. Braşov: 405; cetatea de la ~: 105—107; biserica fortificată de la ~: 107, 523.
Prépostvari, Valentin, general imperial, comandant militar în Ungaria Superioară la jumătatea sec. XVI: 368.
Prilep, localitate în Macedonia: 171.
Principele (Il Principe), lucrarea lui Niccolò Machiavelli: 376.
Prislop, mănăstire: 20, 136.
Priština, cetate în Serbia: 114, 149, 243.
Prodan, David, istoric român: 436.
Provadia, cetate, azi localitate în R. P. Bulgaria: 236.
Prusia: 345, 512; ~ Orientală: 110, 194.
Prut, rîu: 94, 145, 217, 325, 347, 351, 381, 397, 418—419, 421, 424.
Purice, aprod al lui Ştefan cel Mare, probabil fiu al lui Şandru de la Dorohoi (Tolocico), identificat de Ion Neculce cu Cosma Moghilă, întemeietorul familiei Movileştilor: 341.
Purzen, poartă în cetatea Braşovului: 104.
Putna, mănăstire în Moldova: 59, 201, 361, 368, 369, 370, 534.

R

Racoşu de Jos, azi sat, com. Racoş, jud. Braşov; cetatea de la ~: 107.
Racova, rîu: 315, 316.
Radom, oraş în R. P. Polonă: 158.
Radu, mare postelnic: 361.
Radu I, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1374—1384): 63, 126, 139, 141, 142, 145, 526.
Radu al II-lea (Praznaglava), domn al Ţării Româneşti Muntenia (1421—1423; 1424—1426; 1427): 67, 193, 195—196, 199, 371.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Radu cel Frumos, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1462—1473; 1474): 261, 273, 274, 276, 280, 284, 308, 311, 366, 473.
Radu cel Mare, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1495—1508): 17, 21, 77, 345, 356, 373, 382, 472.
Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1522—1523; 1524, 1524—1525; 1525—1529): XII, 382—386, 433, 472, 473, 475, 485, 520, 528, 533.
Radu Paisie, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1535—1545): 397, 424, 425, 426, 428, 433.
Radu Vodă cel Tînăr, vezi *Radu de la Afumaţi*.
Ragusa, ~ oraş stat: 115, 183, 195, 206, 207, 359, 477.
Rahoma localitate neidentificată în nordul Dobrogei: 257, 268.
Rahova, azi Oreahovo, cetate: 174, 242, 259, 268, 361.
Rareşeşti, familie domnitoare, ramura dinastiei Muşatinilor: 429, 430, 432.
Razim (Razelm), liman maritim: 521.
Razgrad, cetate: 153, 184, 221.
Răchita: 191.
Rădăuţi, oraş, jud. Suceava: 165, 520; episcopia ortodoxă de la ~: 19, 20.
Răut, rîu: 93.
Războieni, bătălia din 1476, de la ~: 77, 327, 329, 362, 378, 483, 486, 487, 492, 495, 498, 499, 500, 501, 502; biserica din ~: 520. Vezi şi Valea Albă.
„Războiul ţărănesc german", lucrare scrisă de F. Engels: 455.
Reicherstorffer, Georg, cărturar şi diplomat sas din prima jumătate a sec. XVI: 37, 67, 399, 412, 414.
Regino, cardinal, legat papal în Ungaria şi Polonia: 358.
Renaşterea: 107, 392.
Republica Socialistă România: VII, XIII, 370, 435, 484, 488, 504.
Republica Veneţiană, vezi *Veneţia*.
Reuşeni, sat, com. Udeşti, jud. Suceava: 255, 292, 293.
Rin, fluviu: 466.
Rîu de Mori, sat, com., jud. Hunedoara: 34.
Rîul Alb, vezi *Pîrîul Alb*.
Rîmeţ, sat, com., jud. Alba; episcopia ortodoxă de la ~: 20.
Rîşca, mănăstire: 395.
Rîşnov, cetate ţărănească: 99, 102, 103, 105, 436.
Rhodos, insulă: 174, 290, 356.
Roadeş, sat, com. Buneşti, jud. Braşov; biserica fortificată de la ~: 107.
Rodna, com., jud. Bistriţa-Năsăud; cetate: 398, 406, 425; vale: 393, 400, 401.
Rodbav, sat. Şoaj, com., jud. Braşov; biserica fortificată de la ~: 107.
Rohatyn, cetate în Pocuţia: 372, 407, 408.
Roma, oraş: 174, 209, 210, 290, 358, 375.
Roman, oraş, azi municipiu, jud. Neamţ: 6, 38, 301, 337, 341, 348, 356; ~ ţinut: 18; ~ cetate: 55, 57, 94, 97, 326, 348, 401, 486, 494, 521; Cetatea Nouă ~: 94, 522; ~ biserică: 395.
Roman I Muşat, domn al Ţării Româneşti Moldova (c. 1391—1394): 21, 26, 146, 151, 157, 163, 187, 510, 526.
Roman al II-lea, domn al Ţării Româneşti Moldova (1447—1448): 216.
Roman, fiul lui Costea: 199.
Roman Herescu, diplomat şi dregător al lui Mircea cel Bătrîn: 158.
Roman de la Siret, dregător moldovean (1395): 17.
Romanaţi, judeţ în Muntenia: 517.
„Rovine", punct orografic neidentificat pe cursul Argeşului; bătălia de la ~: 50, 82, 151, 167, 168, 170—173, 176, 177, 185, 364, 470, 483, 486, 492, 498, 501, 503.
Romania, vezi *Rumelia*.
România, vezi *Ţările Române medievale*.
Rosetti, Radu R., general, scriitor şi istoric român (1877—1949): 499.
Rosenberger, Grigore, pîrcălab de Cotnari: 414
Rostov, cnezat: 291.
Roth, Benedict, cronicar: 297.
Rotompan, căpitan al lui Petru Rareş: 396, 404.
Roverella, Florius de, sol al Ferrarei: 285.
Rucăr, sat, com., jud. Argeş; bătălia de la ~: 520; ~ regiune: 197; ~trecătoare: 6, vama de la ~: 89, 99, 261, 284.
Ruginit, pîrîu: 327.
Ruja, localitate înglobată în oraşul Agnita, jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107.
Rumili-Hisarî, fortăreaţă pe ţărmul european al Bosforului: 210.
Rumelia (Romania): 160, 161, 163, 181, 190, 220, 228, 238, 264, 265, 270, 289, 311, 313, 322, 421, 527.
Rupea, oraş, jud. Braşov; biserica fortificată de la ~: 107; cetatea de la ~: 99, 105, 109, 439.
Ruse, vezi Rusciuk.
Rusciuk, oraş, azi Ruse în R. P. Bulgară, Giurgiunel, Micul Giurgiu, Zorzonelo; cetatea ~: 241, 242, 262, 265, 268.
Rusia: 22, 27, 291, 468.
Rusia Roşie: 217.
Ruşii de Vede, localitate, azi Roşiori de Vede, jud. Teleorman: 265, 276.
Rudolf II de Habsburg împărat romano-german (1576—1612): 368.

S

Saan, cetate pe Dunăre: 521.
Sa'adeddin, Mehmed Hodja Efendi, cronicar otoman (1536—1599): 319, 327, 328, 338, 339.
Sabac, cetate: 289, 322, 387.
Sadoveanu, Mihail, scriitor român (1880—1961): 370.
Sahid Ghirai, han al Crimeei: 416.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Salm, Nikolaus von, general imperial: 391.
Salonic, oraş, cetate în Grecia: 113, 209, 220, 243.
Samos, insulă în Marea Egee: 289.
Samovit, localitate în R. P. Bulgară: 268.
Saruhan, emirat turc în Anatolia: 149.
Sas, voievod moldovean (c. 1354—1358): 143.
Saschiz, sat, com., jud. Mureş: 207; cetatea ţărănească de la ~: 103, 107, 523.
Satu Mare, oraş, azi municipiu, jud. Satu Mare: 6, 99; comitatul ~: 143, 428; cetatea ~: 522; ţara ~: 525.
Sava, pîrcălab sub Petru Rareş: 434.
Sava, rîu: 113, 115, 249, 289.
Săcele, oraş, jud. Braşov: 403.
Săcuieni, sat, com., jud. Bihor: 454.
Sălaj, ţinut: 144.
Sălcuţa, localitate în Basarabia: 421.
Sălişte, sat, com., jud. Sibiu: 122.
Sătmar, vezi *Satu Mare*.
Scheia, sat, com., jud. Iaşi, cetate medievală: 55, 96—97, 203; bătălia de la ~: 95, 341, 528.
Schieltberger, Johann, cruciat, cronicar german (1381 — mijlocul sec. XV): 153, 157, 174.
Scutari (Skodra), cetate pe ţărmul adriatic, azi *Shkoder* în R. P. Albania: 290, 311.
Sebeş, oraş, jud. Alba: 54, 99, 199, 213, 405.
Seghedin, (Szeged), oraş în R. P. Ungară: 58, 263; tratatul de la ~: 234, 454.
Sehabeddin, beilerbei de Rumelia: 228, 229.
Seleuş, sat, com., jud. Arad; lupta de la ~: 390.
Selim I, sultan otoman (1512—1520): 381, 387.
Semendria, vezi *Smederevo*
Semlin, vezi *Zemun*.
Serbia: 11, 31, 113—114, 119, 133, 149, 168, 170, 180, 197, 199, 209, 213, 220, 223, 232, 235—236, 246, 322, 480, 484, 511, 514.
Serenissima Republica, vezi *Veneţia*.
Serres (Serrai), cetate în Macedonia, azi în Republica Elenă: 148.
Severin, azi municipiul Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi; cetatea medievală ~: 6, 20, 70, 72, 85, 125—128, 132, 137—139, 157, 172—173, 177, 180, 191, 196, 208, 213, 243, 263, 371, 468, 521, 525; Banatul de ~: 20, 136, 145, 156, 166, 179, 193; ţara ~: 517.
Sfintu Gheorghe, oraş, azi municipiu, jud. Harghita: 50, 157.
Sfînta Margareta, deal: 107.
Sfîntul Ştefan (al Ungariei), vezi *Ştefan cel Sfînt*.
Shkodër, vezi *Scutari*.
Sibiel, sat, com., Sălişte, jud. Sibiu: 122.
Sibiu, azi municipiu, jud. Sibiu: 3, 5—8, 54, 59, 63, 69, 71, 84, 99, 101, 104—105, 121, 131, 207, 213, 215, 223, 225—227, 335, 371, 391, 398, 401, 403—405, 442, 492, 496, 503, 530; judeţul ~: 9, 59, 522; bătălia de la ~: 221, 226—227, 526; cetatea ~: 228, 523, 524.
Sic, sat, com., jud. Cluj; oenele ~: 449, 451.
Sigismund I de Luxemburg, rege al Ungariei (1387—1437) şi împărat al Germaniei (1410—1437): 27, 66, 149—150, 152, 158—159, 162—168, 172—176, 179—180, 182—183, 185, 187—191, 195, 197, 199—201, 209—210, 468.
Sigismund I Jagello „Stary", prinţ: 343, 344, 367; rege al Poloniei (1506—1548): 27, 29, 372, 381, 406—407, 411, 416, 422, 424—425, 467.
Sigismund al II-lea Jagello „August", rege al Poloniei (1548—1572): 430, 431.
Sigismund de Sancto Giorgio, voievod apoi rege al Ţării Româneşti Transilvania (1465—1467): 297.
Sighişoara, oraş, jud. Mureş: 6, 54, 69, 99, 101, 104, 213, 255, 401, 404—405, 455, 524; cetatea ~: 523.
Silezia: 415.
Silvania, vezi *Ardud*.
Silvanigra (pădurea neagră), pădure lîngă Nicopol: 275.
Simion, Gerheş Românul, oştean maramureşean: 360.
Sinai, peninsulă: 375.
Sinan (Mimar Sinan), subaşă otoman, arhitect: 418.
Sinie Vodî (Siniuha); lupta din 1361/62 de la ~: 112.
Sinope, port pontic: 184, 288.
Siret, oraş, jud. Suceava: 57, 142; rîul ~: 14, 94—95, 196, 294, 318, 326, 347, 349, 418; drumul ~: 337.
Siria: 375.
Sirmium, oraş antic şi medieval, azi Mitroviţa în R. S. F. Iugoslavia: 387.
Sivori, Franco, secretar al lui Petru Cercel: 2.
Sixt IV, papă (1471—1484): 290, 308, 367.
Šišman, vezi *Ivan Šišman*.
Sîngiorzul Trascăului, vezi *Colţeşti*.
Simpetru, sat, com., jud. Braşov; cetate ~: 105, 192, 521.
Sîntimbru, sat, com., jud. Alba: 225; biserica fortificată de la ~: 108; bătălia din 1442 de la ~: 223, 225.
Sînzieni, sat, com., jud. Covasna: 400.
Skanderbeg (George Castriota), conducător al luptei pentru libertate a poporului albanez (1443—1468): 220, 233, 243, 255, 289—290.
Skender, bei otoman: 335, 337.
Skoplje, oraş în R. S. F. Iugoslavia: 149.
Slatina, oraş, jud. Olt: 6, 384.
Slimnic, sat, com., jud. Sibiu; cetate: 103.
Sliven, localitate în R. P. Bulgaria: 161.
Slovacia: 187, 424.
Slovenia: 206, 237, 289—290, 468.
Smederevo (Semendria), cetate: 232, 288.
Smirna, cetate bizantină, azi Izmir în Turcia: 114, 183.
Snagov, sat, com., Sectorul Agricol Ilfov; mănăstire: 33, 260, 333, 374.
Sniatyn, cetate: 346—347, 351, 407.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sofia: 148, 221, 233, 243, 263, 271, 275, 388.
Sokollu, Mehmed, bei otoman: 430.
Soliman, emir: 180, 181.
Soliman Hadîmbul, vezi *Süleyman Hadîm*.
Soliman Magnificul, vezi *Sulеyman Kanunî*.
Solnoc, comitate în Partium: 212; ~ Exterior: 428, 468; ~ Mijlociu: 468.
Solomon, pîrcălab de Ungurag și Bistrița sub Petru Rareș: 397, 434.
Somes, țară: 393, 517; rîu: 14, 398, 441, 443, 446, 449; ~ Mic: 341, 401, 443.
Soroca, cetate românească pe Nistru, azi în R. S. S. Moldovenească: 75, 93, 522; ținut: 18.
Spania: 416, 476, 514.
Sphrantzes, Georgios, cronicar bizantin (cca. 1401—1477): 170.
Stan, pîrcălab: 413.
Stana, fiica lui Neagoe Basarab, soția lui Ștefăniță, domnul Țării Românești Moldova: 375.
Stanciu, pîrcălab de Suceava: 71.
Stanciul „cel Mare", pîrcălab de Cetatea Albă: 362.
Stănilă, mare vornic muntean: 4.
Stănilă, fiu al lui Vasile spătarul: 361.
Stănilăuți, cetate pe Dunăre: 521.
Stăncel, boier moldovean: 145.
Stănislav, boier moldovean: 145.
Steclea, Ilie, căpitan român la Colomeea: 359.
Stoica, armaș al lui Vlad Țepeș: 258, 261.
Stoica de Hațeg, Nicolae, cronicar bănățean (1751—1833): 388.
Stoica din Mărgineni: 361.
Stoico, mare logofăt din Bucov și Băjești: 361.
Strei-Sîngeorgiu, localitate componentă a orașului Călan, jud. Hunedoara: 68.
Stremț, cetate lîngă Teiuș, jud. Alba: 220.
Strumița, localitate în R. S. F. Iugoslavia: 171.
Strykowski, Matei, cronicar polon din sec. XVI: 37, 345, 367.
Ștefan Vukčić: duce al Herțegovinei: 289.
Suceava, azi municipiu, jud. Suceava; asediul din 1497 de la ~: 349; biserica de la ~: 395; drumul ~: 326, 401; cetatea ~: 185, 202—203, 216—218, 255, 293, 299, 301, 304—305, 308, 324—326, 329—332, 340, 344—345, 347—348, 352—353, 362, 364, 366, 372, 375, 391, 397, 401, 405, 407, 417—419, 421—423, 427, 429, 438, 495—496, 512, 519, 522, 524.
Sucevița, mănăstire: 62, 202, 516.
Suedia: 396.
Sulina, brat al Dunării: 136, 157.
Süleyman Hadîm, mare vizir, beilerbei de Rumelia: 289, 311—313, 316, 318—319, 322, 327, 527.
Süleyman, Kanunî, sultan otoman (1522—1566): 23, 117—118, 332, 386—389, 391, 400—401, 406—407, 416—419, 421, 423, 464, 469—470, 474—476, 485, 529.
Svidrigaillo, mare duce al Lituaniei (1430—1432): 201.
Svinița, cetate pe Dunăre: 521.
Szabolcs, comitat în Ungaria superioară: 428.
Számbor, localitate în Ungaria: 353.
Székesfehérvár, vezi *Alba Regală*.
Szekely, Ioan, nobil din Transilvania, nepot al lui Iancu de Hunedoara: 211, 244.
Szilágy, Elisabeta, soția lui Iancu de Hunedoara: 212.
Szilágy, Mihály, cumnatul lui Iancu de Hunedoara: 237, 238.
Syropoulos, Sylvestros, cleric bizantin: 212.

Ș

Șard, sat, com., Ighiu, jud. Alba; biserica fortificată de la ~: 108.
Șaroș, sat înglobat în orașul Dumbrăveni, jud. Sibiu; biserica fortificată de la ~: 107, 523.
Șendrea, portar al Sucevei: 325.
Șepeniț, țară: 94, 145, 517.
Șeptilici, Andreica, pîrcălab de Hotin (1540—1541): 396.
Șerban, cneaz din Olpret (Bobîlna): 441.
Șibot, sat, com., jud. Alba: 336.
Șincai, Gheorghe (1754—1816), istoric și filolog român: XI, 370.
Șiria, sat, com., jud. Arad: cetatea de la ~: 438, 455.
Șiștov, cetate dunăreană, azi Sviștov, oraș în R. P. Bulgară: 155, 156, 268, 384.
Șoimuș, sat Buceava-Șoimuș, com. Brazii, jud. Arad; cetatea de la ~: 100, 101, 390, 455, 458.
Șoimușu Mare, sat, com. Săcel, jud. Harghita; biserica fortificată de la ~: 107.
Șomuzul Băii, afluent al rîului Moldova: 303.
Ștefan I, domn al Țării Românești Moldova (1394—1399): XII, 22, 54, 164—165, 187, 520.
Ștefan II, domn al Țării Românești Moldova (1433—1435, 1436—1447): 44, 94.
Ștefan III „cel Mare", domn al Moldovei (1457—1504): VIII, X, XII, 11, 16, 17, 18, 21, 23—25, 27, 29, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 54, 55, 59, 62, 70, 71, 77, 78, 80, 83, 84, 90, 94—96, 165, 186, 201, 203, 218, 246, 255, 257, 258, 261, 263, 279, 284—287, 289—313, 315—321, 323—326, 328, 329, 331—350, 354, 356—373, 378, 387, 388, 392, 421, 423, 436, 463, 467, 470—474, 484, 486—489, 491, 492, 494, 495, 497—499, 501—503, 506, 512, 520, 522, 527, 532—534.
Ștefan V Lăcustă, domn al Țării Românești Moldova (1538—1540): 73, 419, 422—423.
Ștefan VI Rareș, domn al Țării Românești Moldova (1551—1552): 429—431, 433.
Ștefan Báthory I, voievod al Țării Românești Transilvania (1479—1493): 71, 307, 332, 333, 335, 336, 360.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştefan cel Bătrîn Voievod, vezi *Ştefan I Muşat*.
Ştefan Duşan, împărat al sîrbilor şi grecilor (1346—1355): 113, 114, 115, 116, 149.
Ştefan de Kanisza, comite sub Sigismund de Luxemburg: 164, 165.
Ştefan II Kotromanići, dinast herţegovinean: 115.
Ştefan Lazarević, suveran sîrb (1389—1427): 149, 168, 180—181, 197, 209.
Ştefan de Losoncz, ban: 172.
Ştefan Mailat, voievod al Ţării Româneşti Transilvania (1534—1540): 391, 394, 400, 403, 405, 412—413, 418, 422, 424, 425, 433, 479, 480.
Ştefan Nemania, rege al Serbiei (1168—1196): 114.
Ştefan Tomaš, dinast bosniac: 288.
Ştefan Tomašević, fiu al lui Ştefan Tomaš: 288.
Ştefan Uros II Milutin, împărat sîrb (1355—1371): 113.
Ştefan Uros III (Ştefan Decianski), rege al Serbiei (1321—1331): 113, 114, 120.
Ştefăneşti, sat, com., jud. Botoşani: 325, 372, 418.
Ştefăniţă Vodă (Ştefan al IV-lea), domn al Ţării Româneşti Moldova (1517—1527): 27, 37, 165, 375, 381, 383, 388, 391, 467.
Ştefeni, sat, com. Mereni, jud. Teleorman; bătălia de la ~: 385, 520.
Ştibor de Ştiboricz, voievod transilvănean (1395—1401, 1410—1414): 174, 176, 182.
Şumen, oraş în R. P. Bulgară; cetatea ~: 154—155, 161, 326.
Şumla, vezi *Şumen*.

T

Tabla Buţii, cetate: 87, 89, 522.
Tabor, munte în Cehia: 444.
Tana, cetate-port pe cursul inferior al Donului: 289.
Tapae, lupta din anul 101 de la ~: 483.
Tarnowski, Jan, palatin al Galiţiei în prima jumătate a sec. XVI: 407, 408, 409.
Tata, localitate în Ungaria: 197.
Tălmaciu, sat, com., jud. Sibiu: 127; cetatea de la ~: 99.
Tămăşeu, sat, com. Biharea, jud. Bihor: 446.
Tăutu, Ion diplomat român, logofăt (1475—1510): 346, 347, 362.
Tăuţi, sat, com. Meteş, jud. Alba: 57, 61, 107.
Teleajen, rîu: 6, cetatea de la ~: 90, 522.
Teleorman, judeţ: 384, 517.
Tenedos, insulă: 139.
Teoctist, mitropolit al Moldovei: 294.
Teodor Svetoslav (Sviatoslav), ţar bulgar (1300—1321): 113.
Teodor din Drăgoeşti, logofăt: 434.
Theodosie, fiul lui Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1521—1522): 374.
Thessalia, regiune istorico-geografică în Grecia: 113, 149, 209.
Thomassiis, Petru de, secretarul dogelui Veneţiei: 269, 274.
Thuróczi Ioan, cronicar ungur din sec. XV: 121, 131, 164, 190, 211, 247, 297, 304, 341, 492.
Tigheci, ţinut: 9, 436.
Tighina, azi Bendery, R. S. S. Moldovenească; cetate pe Nistru: 6, 94, 423, 424, 478; sangeac otoman ~: 419.
Timiş, ţară: 393; comitat: 335, rîu: 457, culoarul ~ -Cerna: 99, 360.
Timişoara, oraş, azi municipiu, jud. Timiş: 77, 99, 121, 307, 335, 360, 400, 403, 517; cetate: 455, 457, 458, 522.
Timoc, rîu în R. S. F. Iugoslavia: 221, 243.
Timur Lenk, han (1370—1405): 149, 234, 511.
Timur, vezi *Timur Lenk*.
Tirol: 255.
Tisa, rîu: 4, 85, 99, 143, 388, 455, 522.
Tyssen, Johann von, magistru al Ordinului teutonic (1489—1497): 345.
Tismana, mănăstire: 93, 180, 260.
Tîrgovişte, municipiu, reşedinţa jud. Dîmboviţa: 6, 11, 20, 90, 179, 217, 228, 240, 255, 258, 260, 262, 265, 269, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 284, 361, 375, 383, 413, 436, 492, 496, 499, 524.
Tîrgşor, localitate, jud. Prahova: 6, 68, 93, 255, 258, 523.
Tîrg Orhei, vezi *Orhei*.
Tîrgu Frumos, biserica de la ~: 395.
Tîrgu Mureş, oraş, azi municipiu, jud. Mureş: 35, 428.
Tîrgu Neamţ: 96, 303, vezi şi *Neamţ*.
Tîrgu Trotuş: 3,6, 299, 301, 302.
Tîrnave, rîu: 522; Tîrnava Mare: 107, 341, 398, 407; Tîrnava Mică: 398, 407.
Tîrnovo, oraş medieval, capitala statului româno-bulgar şi a ţaratului Bulgariei, azi Veliki-Tărnovo, R. P. Bulgaria: 113, 155, 174.
Tîrnovo, ţarat bulgar de ~: 123, 132, 133, 136, 145, 147, 149, 155.
Toader, pîrcălab de Hotin în timpul lui Petru Rareş: 396.
Tobac, cetate în Bugeac: 419, 424.
Tokaj, oraş în R. P. Ungaria; dieta de la ~: 390, 391.
Toma din Cluj: 59.
Toma din Pietroşani, mare comandant în oastea lui Petru Rareş: 434.
Toma, voievod transilvănean, pîrcălab al Ciceului: 401, 434.
Toma cel Mare din Sic, căpitan al răscoalei de la Bobîlna: 451.
Tomşa, pîrcălab de Cetatea de Baltă: 405.
Tomşa, pîrcălab de Ciubărciu: 397.
Tomşa, vistiernic în vremea lui Petru Rareş: 434.
Topkapî, Sarai, palat otoman din Istanbul, azi muzeu: 59.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Torzello, Giovanni, şambelan al împăratului bizantin Ioan al VIII-lea Paleolog: 236.
Török (Turcul), Valentin, comite de Timişoara: 400, 403, 434.
Torun, tratatul de pace polono-teuton din 1411 de la ~: 187.
Tracia, regiune istorico-geografică în Peninsula Balcanică: 113, 353, 510.
Trancedini, Francesco, umanist bolognez din a doua jumătate a sec. XV: 343.
Transilvania, vezi *Ţările Române*.
Trapezunt, cetate pe coasta de sud a Mării Negre: 137, 145, 288.
Trebizonda, vezi *Trapezunt*.
Trei Scaune, scaune secuieşti: 400.
Tremblowa, cetate în Pocuţia (azi în R. S. S. Ucraineană): 353.
Tricule, cetate pe linia Dunării: 521.
Tripartitum, cod de legi tipărit la Viena în 1517: 458.
Trotuş, rîu: 164, 400—401, 426.
Trotuşan, Gavril, spătar moldovean: 54.
Trotuşan, logofăt al lui Petru Rareş: 421.
Tubero, Ludovico, istoric raguzan din sec. XVI: 25, 367.
Tudor din Orboeşti, logofăt: 361.
Tulcea, oraş, azi municipiu, jud. Tulcea: 56.
Tuibol, vezi *Tremblowa*.
Tundja, fluviu: 163.
Turcia 77; vezi şi *Imperiul otoman*.
Turcin, clucer: 434.
Turcin, Valentin, vezi *Török, Valentin*.
Turciu, vezi *Bran*.
Turla, vezi *Nistru*.
Turda, municipiu, jud. Cluj: 3, 78, 141, 428, 455.
Turda Nouă, biserica fortificată de la ~: 108.
Turnu, cetate *(Norgun* şi *Holăvnic)*: 6, 85, 86, 87, 157, 172, 173, 177, 190, 207, 213, 242, 257, 261, 263, 264, 265, 273, 275, 276, 284, 307, 438, 478, 513.
Turnu Alb, turn izolat din fortificaţiile Braşovului: 107.
Turnu Negru, turn izolat din fortificaţiile Braşovului: 107.
Turnu Roşu, cetate şi pas în Carpaţii Meridionali: 6, 99, 223, 207, 228.
Turtucaia, cetate dunăreană: 155, 157, 241, 242, 268, 522.
Tursun bei, cronicar otoman: 277, 284.
Tuşnad, oraş, jud. Harghita, biserica fortificată de la ~: 108.
Tutrakan, vezi *Turtucaia*.
Tutova, ţinut: 47, 318.
Tver, cnezat: 291.
Tvrtko I, rege al Bosniei (1353—1399): 115, 116, 148.
Tyras, vezi *Cetatea Albă*.
Tzympé, fortăreaţă bizantină în Peninsula Gallipoli: 114.

Ţ

Ţacal, Dragomir, boier muntean, sfetnic al lui Vlad Ţepeş: 265, 361.
Ţamblac, Ioan Paleolog, diplomat român şi rudă a lui Ştefan cel Mare: 334, 362.
Ţara Amlaşului, vezi *Amlaş*.
Ţara Cărvunei, vezi *Cărvuna*.
Ţara Crişului, vezi *Crişana*.
Ţara Făgăraş, vezi *Făgăraş*.
Ţara Haţegului, vezi *Haţeg*.
Ţara lui Isfendiar, vezi *Kastamonu*.
Ţara de Jos, vechea Ţară Românească din sudul Moldovei unificată în statul românesc dintre Carpaţi, Nistru şi Mare: 48, 381, 514.
Ţara Lăpuşului, vezi *Lăpuş*.
Ţara Leşească (Lehia) vezi *Polonia*.
Ţara Oltului, vezi *Făgăraş*.
Ţara Românească a Milcoviei: 135.
Ţara de Sus, partea de nord şi centrală a Ţării Româneşti Moldova: 48.
Ţaratul Bulgar: 114.
Ţaratul Sîrb: 113, 114.
Ţarul Negru, vezi *Nenada, Iovan*.
Ţările Române („Magna Valachia", România medievală, Valachia): VIII, 2, 22—23, 26, 37—38, 47, 51, 75, 80, 99, 110—112, 119, 145, 178, 181, 211, 214, 216—218, 257, 287, 381, 420, 428, 461—463, 467—468, 471—472, 480, 485, 508—509, 514, 517, 519, 524—525; *Ţara Românească Moldova* (Bogdania, Valachia, Valahia Mică), stat feudal românesc între Carpaţi şi Nistru: VIII, X, XII, 1—2, 4—7, 9, 12—14, 16—20, 22—23, 25, 27, 29—30, 34, 36—43, 45, 47—49, 51, 54, 56, 59, 66, 69, 70—71, 73—75, 77—78, 96—97, 110—111, 120—121, 125, 134—135, 137, 141—147, 150—151, 157—158, 163—166, 177, 181—182, 185—187, 189—191, 193—194, 200—206, 208, 211, 214—218, 246, 257—258, 261, 265, 270, 279, 284, 288—289, 290—299, 301, 303—311, 315—322, 324—337, 339—342, 344, 346—349, 351—354, 356—363, 365, 367—370, 372—373, 375, 378, 381, 388, 392—393, 395—401, 405—408, 410—413, 415—419, 421—425, 427—433, 436—437, 460—463, 467—469, 474—476, 479—480, 485, 487—490, 492—494, 497, 510—513, 516—519, 521—522, 525—529, 532—533; *Ţara Românească Muntenia* (Basarabia, Kara-Iflak, Valachia, Valahia Mare), stat feudal românesc între Carpaţi şi Dunăre, din 1388 include Dobrogea: VIII. X, XII, 1, 2, 4—7, 9—10, 12—20, 22—23, 25, 34, 38—44, 46—48, 51, 54, 57, 59, 62, 66, 69, 70, 75—78, 81, 85, 87, 110, 116, 119—120, 122—128, 132—137, 139, 141, 143—145, 150—160, 162—163, 166—168, 170, 172—174, 176—177, 179, 180, 183—186, 188—189, 191—197, 199, 201, 205—208, 211, 213—216, 223, 228—230, 233, 235—236, 240, 242—243, 246, 250, 255—257, 259,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

262—265, 267—268, 271, 273, 275—276, 280—281, 283—284, 289—291, 294—295, 297, 305, 307—308, 310—311, 325, 331—333, 334—336, 339, 354, 356, 358—361, 363, 366, 371, 373—375, 382—386, 388, 391, 393, 398, 406, 411—412, 415, 423—424, 430—433, 436—437, 441, 460—463, 468—470, 473—474, 479—480, 488, 482—494, 510, 511, 513, 518—519, 521—522, 525—529, 531; *Ţara Românească Transilvania* (Valachia Transiluana), stat feudal românesc intracarpatic, voievodat, din 1541 principat sub suzeranitatea otomană, include ţările româneşti autonome din Partium, Crişana, Bihor şi Banat: VIII, X, XII, 1—5, 7, 9—11, 13, 17—20, 22—23, 25, 34—36, 38—40, 42—43, 45—48, 50—51, 58—59, 64—66, 69, 74, 78, 80—89, 99, 103, 108, 143—144, 157—158, 164, 173—174, 176, 179, 182, 185, 186, 192—196, 201, 205—208, 211, 213—216, 219—220, 223, 225—226, 228, 230, 232, 236, 240, 242, 244, 246, 251, 255, 257—258, 261, 263, 269, 273, 284, 293, 297, 303, 305, 307—308, 310, 319, 321—322, 326, 331—333, 335—336, 341, 348, 358, 360, 363, 366, 371, 375, 383—386, 388—394, 397—401, 404—406, 409, 411—412, 415, 418, 419, 422—424, 426—430, 432—434, 438—443, 446—447, 451—455, 457—458, 460—465, 468—469, 474, 479—480, 488, 493—494, 513, 515—519, 521—529; *Ţara Românească Dobrogea*, stat feudal românesc între Dunăre şi Marea Neagră (din 1388 unificat Munteniei) VIII; 1, 5, 6, 13, 145, 147, 152, 156, 160, 180, 195, 257, 263, 264, 265, 266, 268, 271, 273, 274, 281, 284, 307, 397, 417, 432, 478, 511, 525.
Ţeţina, cetate în Ţara Şepeniţului: 94, 145.
Ţuţora, sat, com., jud. Iaşi: 432.

U

Udrea din Boldeşti, mare vornic: 434.
Udrişte din Mărgineni, mare vistiernic: 361, 434.
Udrişte, Manea, boier al lui Vlad Ţepeş: 260.
Uglieša, cneaz sîrb al Macedoniei (m. 1371): 114.
Ugocea, comitat în Ungaria Superioară: 143, 144, 428, 468; ţară: 517.
Ujfalău, astăzi sat Corvineşti, com. Matei, jud. Bistriţa-Năsăud: 451.
Ulgin, cetate în Albania, posesiune veneţiană: 290.
Umur, bei de Aydîn (Anatolia): 39, 114.
Ungaria, regat: X, 4, 11, 15, 17, 19—20, 22, 24, 26—27, 29, 31, 34, 41, 66, 103, 110—112, 115—117, 119—122, 124—125, 127—128, 132, 134, 136—137, 139, 141, 143—144, 150, 152, 158—159, 162—166, 172—174, 179—180, 182—183, 185—190, 195—197, 200—201, 205—206, 208—212, 214, 232, 236, 239—240, 243, 246, 249, 256—259, 269—270, 279, 284, 287—291, 294, 297—299, 301—304, 306, 308—309, 326, 330, 337, 340—345, 353—354, 356—358, 365, 371, 381—382, 384, 386, 388—390, 398—399, 404, 412, 424—427, 458, 462, 465, 467—469, 477, 479—481, 484, 510—513, 519, 522—526, 529, 531, 533.
Unguraş, ţinut: 144; cetate: 393—394, 397, 400—401, 404, 406.
Ungureanu, Petru, boier moldovean, sol al lui Petru Rareş: 417.
Ungureni, sat desfiinţat, înglobat în satul Vînători-Neamţ, com. Vînători-Neamţ, jud. Neamţ: 293.
Uniunea polono-lituană: 291; vezi şi *Polonia*.
Unio Trium Nationum (1437): 17, 449.
Ureche, Grigore, cronicar român: (c. 1590—1647): 38, 316, 329, 338, 341, 345, 348, 351 370, 392, 401, 407,423, 493.
Uric, Gavril, miniaturist moldovean din secolul al XVI-lea: 203.
Ursu, Ioan, istoric român (1875—1925): 370.
Uzun, Hassan, han al statului turcoman al Oii Albe (1453—1478): 288—289, 309, 363, 533.

V

Vadu, sat, com. Corbu, jud. Constanţa: 76, 157, 178.
Vadul Turcilor, vad al Siretului la Ionăşeşti: 318.
Valachia, vezi *Ţările Române*.
Valahia lui Asan (Imperiul româno-bulgar): 132.
Valea Albă, bătălia din 1476 de la ~: 44—45, 50, 71, 310, 321, 327, 329, 365, 520; pîrîu: 321, 326, 328; punct orografic: 327—328.
Valea lui Mihai, azi sat, com. Vinţu de Jos, jud. Alba: 45.
Valkai, Nicolae (din Huedin), căpitan al răsculaţilor de la Bobîlna: 451.
Valona, vezi *Vlora*.
Vardar, rîu: 148.
Varna, oraş în R.P. Bulgaria: 58, 62, 124, 154—155, 236—237, 324, 526; bătălia de la ~: 34, 78, 209—210, 216, 221—222, 234, 238—240, 243—244, 255, 380, 527.
Vartic, Petru, hatman în timpul lui Petru Rareş şi portar al Sucevei: 395—397, 434.
Vasile Lupu, domn al Ţării Româneşti Moldova (1634—1653): 374.
Vasile, spătar: 361.
Vaslui, azi municipiu, reşedinţa jud. ~: 55, 64—66, 292, 315, 321, 334, 485; bătălia de la ~: 50, 70—71, 82—83, 289, 307, 309—311, 313—322, 364, 366—367, 482—483, 486, 492, 498, 500—503, 527.
Văcăreşti, sat, azi înglobat municipiului Bucureşti: 371.
Vâlsan, George, geograf român (1885—1935): 213.
Vedea, rîu: 90.
Velbujd, bătălia din 1330 de la ~: 113.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Veneţia: 63, 78, 139, 174, 533; republică: 115—116, 120, 137, 139, 150, 180, 183, 189, 196, 262, 269, 274, 279, 289—290, 309, 334, 337, 356—358, 362—363, 375, 390, 471, 512.
Ventzina, cetate pe litoralul vest pontic: 154, 155.
Verancsics, Anton, vezi *Veranzio Antonio*
Veranzio, Antonio (Anton Verancsics, Antonius Verantius), umanist dalmat (1504—1573): 23, 40, 43, 67, 75, 212, 398, 465, 475, 480.
Verbőczy, Ştefan, jurist ungur: 458.
Vereşcecani, sat în Moldova, azi dispărut: 293.
Veşeud, azi sat, com. Slimnic, jud. Sibiu; biserică fortificată de la ~: 107.
Vetrem, localitate în R.P. Bulgară: 268.
Vicina, cetate medievală pe cursul inferior al Dunării: 134; mitropolia de la ~: 19.
Vidin (Diiu), azi oraş în R.P. Bulgaria; cetatea ~: 113, 116, 119—120, 122, 124—125, 127—128, 131—133, 139, 149, 159—160, 174, 176, 195—196, 213, 216, 221, 223, 227, 243, 263, 265, 268, 273, 335, 358, 360, 417, 526; ţinut: 126, 139, 532.
Viena, cetate, azi oraş, capitala Austriei: 256, 375, 387, 389, 399—400, 404, 415, 427, 431, 470, 511.
Vincenţiu, jude, iobag din satul Olpret: 446.
Vinerea, sat, azi înglobat în oraşul Cugir, jud. Alba: 336.
Vintilă din Cornăţeni, vornic în Ţara Românească: 434.
Vinţ, sat, com., jud. Alba; castel: 99, 431.
Vintilă Vodă, mănăstire în jud. Buzău: 93, 523.
Višegrad, castel, reşedinţă a regilor Ungariei pe Dunăre, la nord de Budapesta: 284.
Vistula, fluviu: 193.
Vitold (Witowt), mare duce lituanian (1392—1430): 187—188, 191, 193, 211.
Vilsan, pîrîu: 170.
Vitol, vezi *Vitoleşti:* 418.
Vitoleşti, tîrg pe malul stîng al Prutului, în dreptul Fălciului, azi în R.S.S. Moldovenească: 418.
Vîlcea, judeţ: 3, 9; regiune subcarpatică: 9.
Vîlcea, pîrcălab: 362.
Vîlcsan, logofăt, partizan muntean al lui Aloisio Gritti, ucis la Piteşti din porunca lui Vlad Vintilă: 413.
Vlad, vornic: 361.
Vlad I Uzurpatorul, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1395—1396): 62, 172—173, 176.
Vlad „Dracul", domn al Ţării Româneşti Muntenia (1436—1442; 1443—1447): 39, 54, 70, 76, 83, 87, 208, 216, 233, 235—236, 239—242, 255, 259, 274, 461.
Vlad „Ţepeş", domn al Ţării Româneşti Muntenia (1448; 1456—1462; 1476): XII, 5, 11, 25, 42, 44—45, 77, 82—83, 89—90, 93, 246, 250, 255—281, 283—285, 289, 293—295, 307—308, 322, 324, 332—334, 360, 371, 378, 467, 470—473, 484—486, 489, 492, 497, 499, 506, 527, 532.
Vlad „Călugărul", domn al Ţării Româneşti Muntenia (1482—1495): 54, 308, 337.
Vlad „cel Tînăr" (Vlăduţ), domn al Ţării Româneşti Muntenia (1510—1512): 48, 371.
Vlad „Înecatul", domn al Ţării Româneşti Muntenia (1530—1532): 406.
Vlad Vintilă de la Slatina, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1532—1535): 412, 433.
Vladislav I Vlaicu, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1364—1374): XII, 5, 33, 47, 116, 122—123, 127—130, 134, 136, 497, 526, 531.
Vladislav II, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1447—1448, 1448—1456): 216, 250, 255.
Vladislav al III-lea, domn al Ţării Româneşti Muntenia (1523, 1524, 1525): 42, 384, 388.
Vladislav Jagello, rege al Poloniei (Vladislav III, 1434—1444) şi al Ungariei Vladislav I, 1440—1444): 201, 204, 210, 214, 232—233, 236—237, 239—240, 243.
Vladislav II Jagello, mare cneaz al Lituaniei (1377—1392), rege al Poloniei (1386—1434): 26, 66, 145, 150, 158—159, 179, 182—183, 187—188, 191, 406.
Vladislav II Jagello, rege al Boemiei şi al Ungariei (1490—1516): 27, 291, 342, 344—345, 353—354, 356, 372.
Vladislav, fiul lui Lehaciu, stăpînul Bolvaşniţei din preajma Mehadiei, partizan al lui Radu I în 1376: 137.
Vladislav, magistrat român din Orăştie: 360.
Vladislav, slujitor al lui Vlad Ţepeş: 324.
Vlahuţă, Alexandru, scriitor român (1852—1919): 486.
Vlaicu Vodă, vezi *Vladislav I Vlaicu.*
Vlaicu, pîrcălab de Cetatea Albă, unchiul lui Ştefan cel Mare: 294.
Vlaicu din Piscani, logofăt: 343.
Vlaşca Dîrstoreană, ţară românească: 517.
Vlăhiţa, defileu: 164.
Vlăsia, pădure şi ţară românească: 274.
Vlora (Valona), cetate-port la Marea Adriatică, azi Vlorë în R. P. Albania: 290, 291.
Vodiţa, mănăstire: 33, 136, 180.
Vodna, pîrîu, bătălia de la ~: 310.
Voico, Dobriţa, boier al lui Vlad Ţepeş: 265, 361.
Voicu, cneaz român din Haţeg, tatăl lui Iancu de Hunedoara: 102, 211, 526.
Voicu, fiu al lui Tatu: 361.
Voivodeni, azi sat, com. Dragu, jud. Sălaj: 446.
Volga, fluviu: 306, 358.
Voroneţ, azi în oraşul Gura Humorului, jud. Suceava; mănăstirea ~: 62, 522, 534.
Vrancea, ţară: 9, 436, 517; ocol: 18.
Vulcan, azi sat, com., jud. Braşov: 192.
Vulpeş, logofăt: 308.
Vukašin, kral al Macedoniei (1365—1371): 114.
Vuk Branković, cneaz sîrb din Priştina în a doua jumătate a sec. XIV: 114.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vuk Grigorievič, despot sîrb participant la expediția antiotomană din Serbia din 1475: 322.

W

Wahl, Jacobus, armurier din Sighișoara, sec. XIV: 69.
Wapowski (Vapovius), *Bernard*, cronicar polon din prima jumătate a sec. XVI: 37, 71, 345, 348. 351, 353, 367.
Wavrin Walerand de, cruciat burgund participant la expediția de pe Dunăre din 1445: 68, 70, 76, 83, 87, 240—242, 255.
Werner, Thomas, jude al Bistriței: 406.
Wey, William, pelerin englez la Ierusalim în 1461—1462: 295.
Wolhynia, cnezat în regatul Poloniei (azi în R.S.S. Ucraineană): 111, 134, 201.

X

Xenopol, Alexandru D (1847—1920); istoric și filosof român: XI, 32, 46, 156, 262, 370, 385, 496.

Y

Yakši beg: 155.
Yemen, țară în sud-estul Pen. Arabice: 477.
Yunus bei: dragoman al Porții (1531), dregător al lui Süleyman I: 266, 267, 268, 271.

Z

Zaječar, localitate în R.S.F. Iugoslavia: 221.
Zalankemen (Solngrad), cetate (azi în R.S.F. Iugoslavia): 122.
Zarand, comitat în Partium: 390, 428, 468; țară: 517.
Zădăreni, sat, com. Felnic, jud. Arad: 455.
Zemun (Semlin), azi oraș în R.S.F. Iugoslavia, tabăra cruciată din 1456 de la ~: 250, 388.
Zenta, localitate în R.S.F. Iugoslavia: 206; bătălia de la ~: 470.
Zimnicea, oraș, jud. Teleorman: 6, 90.
Zlatița, localitate în R.P. Bulgară; lupta din 1444 de la ~: 59, 221, 222, 233, 234, 526.
Zorzanello, vezi *Rusciuk*.
Zwornik, localitate în R.S.F. Iugoslavia: 322.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LISTA MATERIALULUI ILUSTRATIV

Emisiuni monetare din Ţara Românească Moldova şi Ţara Românească Muntenia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea 5
Emisiuni monetare din Dobrogea din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (după Petre Diaconu) 6
Turnuri şi curtină din incinta Sibiului (foto Gh. Epuran)..... 7
Cetatea ţărănească de la Mercurea— Sibiu (aerofotografie, fototeca Editurii Meridiane) .. 9
Cavaler şi curteni reprezentaţi pe capace ceramice de la sfîrşitul secolului al XIV-lea, descoperite la Tîrgovişte (după N. Constantinescu) 11
Nicolae Alexandru, mare voievod al Ţării Româneşti Muntenia, frescă din biserica domnească de la Curtea de Argeş 15
Emisiuni monetare din Ţara Românească Muntenia în vremea domniei lui Radu I (desen de S. Iosipescu) 15
Sigilii de dregători din Moldova (după Leon Şimanschi)..... 17
Sigiliile domneşti ale Ţării Româneşti Moldova în vremea lui Petru I, Roman I şi Ştefan I (după Leon Şimanschi) 22
Armament şi echipament militar din secolele XIV—XVI descoperit la Baia (după E. Neamţu, V. Neamţu, S. Cheptea) 52, 53
Vîrfuri de săgeţi de la Enisala şi de lance din Ţara Bîrsei (Muzeul Deltei Dunării, Tulcea; Muzeul Judeţean Braşov) 56
Arbaletă cu stema Corvineştilor (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România).. 57
Spade medievale descoperite în ţinutul Bihorului (Muzeul Judeţean Oradea)..... 58
Halebarde din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Muzeul Judeţean Oradea)..... 60
Armament şi echipament militar din secolul al XV-lea descoperit la Piatra Craivii şi Tăuţi (după Gh. Anghel şi I. Berciu) 61
Buzdugan din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central)..... 62
Bici de luptă din secolul al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea)..... 62
Armură din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România) 63
Cămăşi de zale din secolele XIV—XV şi platoşă din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Muzeul Militar Central) 64
Cavaleri împlătoşaţi din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fresce de sfinţi militari din biserica domnească de la Curtea de Argeş 65
Scuturi transilvane din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central; Complexul Muzeal Sibiu) 67
Pinteni din secolul al XV-lea descoperiţi la Strei-Sîngeorgiu..... 67
Vîrfuri de săgeţi, de lănci, pinteni şi piese de harnaşament de la sfîrşitul secolului al XV-lea (după N. Constantinescu) 68

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Tun din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central) 70
Bombardă mică din secolul al XV-lea descoperită în Cetatea Severin (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România) 70
Archebuză din secolul al XV-lea descoperită în cetatea Severinului şi detaliu al mecanismului de dare a focului (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, foto S. Iosipescu); afet cu trei archebuze — Orgelgeschütze — din secolul al XVI-lea (Castelul Bran, foto Gh. Epuran) 72
Şa din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Muzeul Militar Central) 74
Machete de nave maritime din secolul al XIV-lea 76
Armură şi spadă pentru două mîini din prima jumătate a secolului al XVI-lea (Complexul Muzeal Sibiu) 83
Zidul de incintă al cetăţii din insula Păcuiu lui Soare (aerofotografie de Al. S. Ştefan) 85
Planul şi o parte a cetăţii Severinului (după M. Davidescu; foto Gh. Epuran) 86
Planul cetăţii Hîrşova (după Emil Condurachi) 87
Cetatea Hîrşova, gravură din 1826 de A. von Saar 87
Planul cetăţii de la Tabla Buţii (după W. Horwath) 89
Planul şi aspecte din timpul cercetărilor arheologice la fortificaţia de la Frumoasa (după N. Constantinescu) 91
Planul profilului unei secţiuni prin şanţul de apărare al satului Coconi (după N. Constantinescu) 92
Planul cetăţii Hotin (după Grigore Ionescu) 93
Planul cetăţii Neamţ (după Radu Popa) 95
Planul cetăţii Scheia (după Gh. Diaconu şi N. Constantinescu) 95
Tipologia unora dintre cetăţile Ţării Româneşti Moldova (după Gh. Diaconu şi N. Constantinescu) 96
Cetatea Neamţ, încercare de reconstituire (după arh. Dinu Theodorescu) 97
Detaliu al incintei cetăţii Deva (foto Gh. Epuran) 98
Planul cetăţii Deva (după un releveu din anul 1826) 98
Cetatea orăşenească a Aiudului (fototeca Editurii Meridiane) 100
Planul cetăţii Bran (după Titus Haşdeu) 100
Plan al cetăţii ţărăneşti de la Rişnov şi detaliu din incinta ei (după arh. Eugenia Greceanu) 101
Cetatea Rişnovului — aspect general şi detaliu (fototeca Editurii Meridiane) 101
Plan general şi detaliu al zwingerului cetăţii Şoimuş (după Gheorghe Anghel; foto Gh. Epuran) 102
Plan şi detaliu al incintei cetăţii de la Slimnic (după Gheorghe Anghel; foto Gh. Epuran) 103
Planul castelului de la Hunedoara (după Gheorghe Anghel) 104
Hersă de la turnul de intrare al fortificaţiei de la Hosman (fototeca Editurii Meridiane) 105
Planul cetăţii de la Prejmer (după Gheorghe Anghel) 106
Planul cetăţii ţărăneşti de la Cîlnic (după Gheorghe Anghel) 106
Cetatea ţărănească de la Cîlnic (fototeca Editurii Meridiane) 106
Incinta fortificată a bisericii din Biertan (fototeca Editurii Meridiane) 106
Turnul fortificat al bisericii din Buzd (fototeca Editurii Meridiane) 108
Cetatea Colţ (fototeca Editurii Meridiane) 108
Cetatea Rupea, aspect general (fototeca Editurii Meridiane) şi elevaţie (după Gheorghe Anghel) 109
Harta politică a Europei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea 111
Nicolae Alexandru, frescă de la biserica mănăstirii Cîmpulung 119
Regele Ludovic I de Anjou al Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu) 121

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Familia cneazului Cîndea din Haţeg 123
Cetatea Caliacra, după o gravură din 1843 de Jules Laurens..... 124
Cetatea Enisala, aspect general (foto I. Miclea) şi detalii ale turnului porţii şi locaşului hersei (foto S. Iosipescu) 126
Acţiunile purtate de forţele române conduse de Vlaicu Vodă pentru respingerea agresiunii ungare din toamna anului 1368 129
Scenă de luptă şi descrierea războiului româno-ungar din anii 1368—1369 în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)..... 131
Cetatea Severinului, vedere de ansamblu (aerofotografie de Al. S. Ştefan) şi detalii ale turnurilor (foto S. Iosipescu) 138
Cavaler cu scut din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sculptură atribuită fraţilor Martin şi Gheorghe din Cluj (Muzeul Judeţean Oradea; fototeca Editurii Meridiane) 139
Trecătoarea (fototeca Editurii Meridiane) şi castelul Bran (foto Gh. Epuran)..... 140
Efigia monetară a marelui voievod Radu I în armură (desen de S. Iosipescu)..... 141
Radu I Basarab şi doamna Ana — frescă din biserica domnească de la Curtea de Argeş 142
Călăreţ cu suliţă, sculptură din a doua jumătate a secolului al XIV-lea de fraţii Martin şi Gheorghe din Cluj (fototeca Editurii Meridiane) 143
Turn de la poarta curţii interioare a cetăţii Drăgoeştilor de la Chioar (foto S. Iosipescu) 144
Hartă italiană a Mării Negre din secolul al XIV-lea (desen de S. Iosipescu) 146
Mircea cel Bătrîn şi fiul său Mihail, frescă din bolniţa mănăstirii Cozia..... 149
Scenă de luptă din bătălia de la Nicopol, după o gravură din memoriile lui Johann Schieltberger 153
Document de la Mircea cel Bătrîn cu titulatura domnească incluzînd stăpînirea Dunării de Jos pînă la Marea Neagră şi a Dobrogei (foto Arhivele Statului din Bucureşti) 155
Titlul latin al lui Mircea cel Bătrîn enumerînd posesiunile sale: Făgăraşul, Amlaşul, Severinul, ţinutul Drîstorului şi despotatul lui Dobrotiţă — Dobrogea (facsimil de S. Iosipescu după tratatul de alianţă cu Polonia din 1390) 156
Vîrf de suliţă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, descoperit la Curtea de Argeş (foto N. Constantinescu) 168
Confruntările militare româno-otomane din anul 1395..... 169
Bătălia de la Rovine (17 mai 1395)..... 171
Planul cetăţii Turnu (după Gh. Cantacuzino) 172
Descrierea unor lupte din vremea războiului româno-otoman din 1393—1396 în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu) 174
Bătălia de la Nicopol (25 septembrie 1396)..... 175
Ţările române în secolul al XV-lea..... 178
Inscripţia pusă de locuitorii Drîstorului (Silistra) în cinstea lui Mircea cel Bătrîn, apărătorul cetăţii (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România)..... 181
Sigiliul lui Alexandru cel Bun (după Leon Şimanschi)..... 187
Fortificaţii, luptători români şi turci din vremea lui Alexandru cel Bun, reprezentări pe cahle descoperite la Iaşi (M-V. şi N. Puşcaşu; Complexul Muzeal Iaşi; foto S. Iosipescu) 188
Sigismund de Luxemburg, împărat romano-german şi rege al Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu).... 190
Pippo Spano, comite de Timişoara, după o frescă de epocă..... 196
Armament şi piese de harnaşament din secolele XIV—XVI (Muzeul Militar Central) 198
Alexandru cel Bun, domn al Ţării Româneşti Moldova, în faţa cetăţii Suceava, frescă de la mănăstirea Sucevita 202
Monede din vremea domniei lui Alexandru cel Bun..... 204
Alexandru cel Bun, monumentul din Rădăuţi (foto C. Mihăiţă)..... 205
Locuinţe ale apărătorilor în cetatea ţărănească de la Prejmer (foto C. Mihăiţă)..... 206

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scenă de luptă cu cavaleri transilvăneni, frescă din 1419 din biserica de la Dîrjiu.... 212
Stema Corvineştilor de la castelul Hunedoara, cuprinzînd corbul românesc cu inelul în cioc — lespede de piatră conservată la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România (foto S. Iosipescu)..... 213
Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei, xilogravură de epocă..... 215
Cămaşă şi apărătoare pentru cap din zale din secolul al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea) 222
Războiul de apărare din anul 1442 condus de Iancu de Hunedoara..... 224
Bătălia de la Sîntimbru (18 martie 1442)..... 225
Invazie otomană în Transilvania în vremea lui Iancu de Hunedoara, după o gravură de epocă 226
Bătălia de la Sibiu (25 mai 1442)..... 228
Scene din luptele antiotomane conduse de Iancu de Hunedoara; basoreliefuri pe sarcofagul voievodului (foto S. Iosipescu) 229
Campaniile antiotomane din anii 1443, 1444, 1448, 1456..... 232
Skanderbeg, conducătorul luptei de eliberare a poporului albanez, după o gravură din istoria lui Barletius 233
Lupta de la Zlatiţa, după o gravură din cronica lui Bonfini..... 234
Iancu de Hunedoara primind o solie otomană, după o gravură din cronica lui Bonfini 235
Oastea lui Iancu de Hunedoara în drum spre Varna, după o gravură din cronica lui Bonfini 236
Bătălia de la Varna (10 noiembrie 1444)..... 237
Stema lui Vlad Dracul de la Mănăstirea Dealu (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; foto C. Mihăiţă) 240
Bombardă de bronz din prima jumătate a secolului al XV-lea, descoperită în 1981 la cetatea Giurgiu 241
Bătălia de la Kossovopolje (19 octombrie 1448)..... 244
Scrisoarea lui Iancu de Hunedoara către braşoveni, prin care le solicită piese de harnaşament pentru cavalerie (Muzeul Judeţean Braşov)..... 246
Iancu de Hunedoara la asediul Belgradului în 1456, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu)..... 247
Bătălia de la Belgrad (21—22 iulie 1456)..... 248
Stema familiei lui Iancu de Hunedoara şi cavaler cu spadă, gravură pe o arbaletă ce a aparţinut Corvineştilor (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; foto S. Iosipescu) 250
Castelul Corvineştilor de la Hunedoara (foto Gh. Epuran)..... 252
Detalii de fortificaţii cu guri de păcură şi creneluri de la castelul Hunedoara (foto C. Mihăiţă) 253
Stema corvineştilor pe o cheie de boltă de la castelul Hunedoara (fototeca Editurii Meridiane) 254
Armament de foc din secolul al XV-lea (Muzeul Militar Central)..... 256
Planul părţii centrale a Curţii domneşti de la Bucureşti (după P. I. Panait)..... 260
Războiul purtat de oastea română condusă de Vlad Ţepeş împotriva invaziei otomane din anul 1462 274
Planul Curţii domneşti de la Tîrgovişte (după Gh. Cantacuzino)..... 275
Atacul de noapte executat de Vlad Ţepeş în fruntea unui corp de oaste asupra taberei sultanului Mehmed al II-lea 278
Vlad Ţepeş, domn al Ţării Româneşti Muntenia, gravură germană de epocă..... 283
Monumentul lui Vlad Ţepeş din Tîrgovişte (foto Gh. Epuran)..... 284
Ştefan cel Mare, domn al Ţării Româneşti Moldova, frescă de la biserica Sf. Ilie din Suceava 293

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cetatea Hotin 295
Matei Corvin, regele Ungariei, gravură în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu) 297
Cavaleri, steaguri şi armament din secolul al XV-lea, reprezentări pe cahle descoperite la Curţile domneşti de la Vaslui (după Rica Popescu) 298
Acţiunile desfăşurate de forţele române sub conducerea lui Ştefan cel Mare pentru înfrîngerea invaziei ungare din anul 1467 299
Bătălia de la Baia (14/15 decembrie 1467) 302
Scene din lupta de la Baia, gravuri în cronica lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (incunabul la Complexul Muzeal Sibiu) 304
Campania condusă de Ştefan cel Mare în anul 1475 pentru înfrîngerea oştilor otomane comandate de Süleyman Hadîmbul 312
Bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475) 313
Ştefan cel Mare, miniatură în Evangheliarul de la Humor 317
Scenă de luptă din bătălia de la Vaslui, basorelief pe monumentul lui Ştefan cel Mare, Iaşi. 319
Pisania bisericii din Vaslui înălţată de Ştefan cel Mare după marea victorie obţinută împotriva otomanilor în 1475 (foto C. Mihăiţă) 320
Cetatea Albă, vedere dinspre limanul Nistrului 322
Campania condusă de Ştefan cel Mare pentru înfrîngerea oştilor lui Mehmed al II-lea (1476) 323
Mehmed al II-lea, portret de Gentile Bellini 324
Bombardă descoperită în cetatea de la Bîrlad (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; foto S. Iosipescu) 325
Bătălia de la Războieni (26 iulie 1476) 327
Cetatea Neamţ (aerofotografie, Direcţia Topografică Militară) 330
Cămaşă de zale cu butoni auriţi din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Complexul Muzeal Sibiu) 333
Document din 1477 de la Vlad Ţepeş către braşoveni, prin care le solicită arme (Muzeul Judeţean Braşov) 334
Bătălia de pe Cîmpul Pîinii (13 octombrie 1479) 335
Pavel Chinezul, după un tablou de epocă (Muzeul Militar Central) 336
Archebuză grea descoperită la Cetatea Albă; detaliu cu mecanismul de dare a focului (Muzeul Militar Central; foto S. Iosipescu) 338
Stema lui Matei Corvin pe incunabulul cronicii lui Ioan Thuróczi, Brno, 1488 (Complexul Muzeal Sibiu) 341
Cavaler din secolul al XV-lea, în armură, înarmat cu lance, reprezentat pe o cahlă (Muzeul Judeţean Suceava) 343
Acţiunile desfăşurate de oastea Moldovei pentru zdrobirea armatei polone de invazie condusă de regele Ioan Albert în anul 1497 346
Cetatea Suceava (fototeca Editurii Meridiane) 348
Bătălia din Codrii Cosminului (26 octombrie 1497) 349
Bătălia din Codrii Cosminului, basorelief de pe monumentul lui Ştefan cel Mare din Iaşi 350
Archebuze cu fitil de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul celui de-al XVI-lea; detalii cu evoluţia mecanismului de dare a focului (Complexul Muzeal Sibiu) 355
Spada lui Ştefan cel Mare, aflată în Muzeul Topkapi Sarai din Istanbul 357
Ştefan cel Mare cu fiii săi, frescă de la mănăstirea Putna 361
Stema Moldovei de la cetatea Sucevei din vremea lui Ştefan cel Mare (după arh. A. Pănoiu) 362
Aspect general, elevaţie şi planurile nivelurilor turnului de poartă de la mănăstirea Putna (după Grigore Ionescu) 368

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Monumentul lui Ştefan cel Mare din comuna Bîrseşti, judeţul Vrancea (foto C. Mihăiţă) 369
Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti Muntenia, cu fiul său Theodosie, după fresca de la mănăstirea Snagov 374
Cucerirea Belgradului de către otomani în anul 1521, după o gravură de la cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România 382
Piatra de mormînt a lui Radu de la Afumaţi aflată în biserica episcopală de la Curtea de Argeş 385
Scut şi halebarde din secolul al XVI-lea (Muzeul Judeţean Suceava) 394
Armură din secolul al XVI-lea (Muzeul Judeţean Braşov) 398
Acţiunile desfăşurate de oastea lui Petru Rareş în Ţara Românească Transilvania. Bătălia de la Feldioara (22 iunie 1529) 402
Cetatea de la Feldioara (fototeca Editurii Meridiane) 403
Stemă a cetăţii Braşovului 404
Bătălia de la Obertyn (22 august 1531) 408
Bătălia de la Obertyn (22 august 1531), gravură din cronica lui Martin Bielski 410
Harta politică a Europei la mijlocul secolului al XVI-lea 420
Pecetea lui Radu Paisie, domnul Ţării Româneşti Muntenia (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; foto C. Mihăiţă) 424
Monumentul lui Petru Rareş din Rădăuţi (foto C. Mihăiţă) 427
Monumentul de pe dealul Bobîlna, detaliu de pe soclu (foto N. Edroiu) 443
Tabără de care după sistemul husit, folosită şi de răsculaţii de la Bobîlna, după o gravură din secolul al XV-lea 444
Răscoala de la Bobîlna (1437—1438) 445
Desfăşurarea generală a răscoalei de la Bobîlna 448
Fortificaţii medievale din oraşul Cluj (fototeca Editurii Meridiane) 452
Gheorghe Doja, monument comemorativ la Dalnic, jud. Covasna (foto Gh. Epuran) .. 453
Sabie folosită de răsculaţi în vremea războiului ţărănesc din 1514 (Muzeul Judeţean Oradea) 454
Marea ridicare socială a ţărănimii condusă de Gheorghe Doja (1514) 456
Sigiliul Ţării Româneşti Muntenia sub Mircea cel Bătrîn 462
Cetatea Bologa, posesiunea lui Mircea cel Bătrîn în Transilvania (foto Gh. Epuran) .. 463
Stema Ţării Româneşti Moldova pe o cahlă din secolul al XV-lea (Muzeul Judeţean Suceava) 464
Texte din cronica lui Bonfini cu referiri la marile bătălii ale românilor din secolul al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea) 464
Pecetea Ţării Româneşti Moldova sub domnia lui Ştefan cel Mare 467
Pagina de titlu a operei cronicarului polon Jan Dlugosz, *Historia Polonica*, ediţia Frankfurt, 1712 471
Cetatea Singiorgiul-Trascăului (Colţeşti), unul din centrele mişcării transilvane din anul 1467 (fototeca Editurii Meridiane) 478
Planul cetăţii Făgăraş (după Gh. Anghel) 479
Buzdugane din secolul al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea) 488
Parapet crenelat şi drum de strajă la incinta cetăţii Clujului (fototeca Editurii Meridiane) 489
Organizarea oastei Ţării Moldovei în secolele XIV—XV (după o schemă de la Muzeul Militar Central din Bucureşti) 490
Halebarde româneşti şi suliţă-cange din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Muzeul Judeţean Oradea) 491
Turn de apărare al cetăţii Braşovului (fototeca Editurii Meridiane) 493
Lucrări de minare la asediul unei cetăţi în prima jumătate a secolului al XVI-lea, gravură din cronica lui Bonfini 495
Cămaşă şi cască de zale, vîrfuri de lance, bice de luptă şi arbaletă din a doua jumătate

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a secolului al XV-lea (Muzeul Județean Brașov) 500
Armură de cavaler de la sfîrșitul secolului al XV-lea (Muzeul Militar Central; foto C. Mihăiță) 501
Bombardă de tip husit din vremea lui Iancu de Hunedoara 502
Scenă de luptă cu otomanii în vremea lui Iancu de Hunedoara, gravură din cronica lui Bonfini 504
Gisant al unui domn român din biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România; foto S. Iosipescu) 509
Chipuri de curteni români din prima jumătate a secolului al XVI-lea, frescă de la mănăstirea Sucevița 516
Cneazul Balea, frescă în biserica sa din Crișcior în Țara Zarandului 517
Scene de luptă, de curte și stema Moldovei, reprezentate pe cahle descoperite la cetatea Sucevei (Muzeul Militar Central; foto C. Mihăiță) 519
Pisania bisericii din Războieni, ctitoria lui Ștefan cel Mare comemorînd bătălia de la Valea Albă din 26 iulie 1476 520
Cetatea Suceava (aerofotografie) 521
Biserica fortificată de la Mojna, jud. Sibiu (fototeca Editurii Meridiane) 522
Turn de cetate apărat de un arcaș și un oștean cu archebuză, frescă exterioară de la mănăstirea Voroneț 523
Camera de arme a cetății Sibiului (Complexul Muzeal Sibiu) 524
Arcaș și tunuri la o cetate din Moldova, frescă din a doua jumătate a secolului al XV-lea (fototeca Muzeului Militar Central) 527
Apogeul artei pirotehnice medievale în țările române: rachete cu una și mai multe trepte, gravură din manuscrisul lui Conrad Haas din Sibiu (fototeca Editurii Meridiane) 530
Turnul și o parte din incinta fortificației de la Mălăiești, județul Hunedoara (foto C. Mihăiță) 532

Planșe color:

Colița I ..... 112—113

Țărani români la munca cîmpului, fresce din secolul al XVI-lea (fototeca Editurii Meridiane)
Paftaua de aur descoperită în mormîntul nr. 10 din Biserica domnească de la Curtea de Argeș (Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, Tezaurul istoric)
Arbaletă din secolul al XV-lea (Muzeul de Istorie Cluj-Napoca; fototeca revistei «Magazin Istoric»)
Armură orientală din secolul al XV-lea descoperită la cetatea Poienari (fototeca Muzeului Militar Central)
Oștean cu sabie din secolul al XV-lea, sfînt militar, pictură de la mănăstirea Bistrița (fototeca revistei «Magazin Istoric»)
Cetate pe o broderie din vremea lui Ștefan cel Mare (fototeca Editurii Meridiane)
Corăbii românești reprezentate pe fresce din secolul al XVI-lea și reconstituirea pînzarului moldovenesc (foto și reconstituire de Cristian Crăciunoiu)
Oșteni transilvăneni din secolul al XV-lea, frescă de la biserica din Sîntămăria Orlea (fototeca Editurii Meridiane)
Oșteni din secolul al XV-lea din Țara Românească Moldova, frescă de la biserica din Popăuți (fototeca Editurii Meridiane)
Arcași apărînd o cetate, frescă de la mănăstirea Moldovița (foto Gh. Epuran)
Bătălia de la Rovine, tablou de Paul Atanasiu (fototeca revistei «Viața Militară»)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Însemnele reunite ale Țării Românești Muntenia și Dobrogea, cadru de fereastră la biserica mare de la mănăstirea Cozia (fototeca Editurii Meridiane)
Cetatea Șoimuș (fototeca Editurii Meridiane)
Asediul unei cetăți, miniatură într-un manuscris de la mănăstirea Sucevița (fototeca Editurii Meridiane)
Castelul Corvinești lor de la Hunedoara (foto Gh. Epuran)
Asediul Constantinopolului (1453), frescă de la mănăstirea Moldovița (fototeca Editurii Meridiane)
Cavaler din secolul al XIV-lea în armură, miniatură într-un manuscris păstrat în Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (fototeca revistei « Magazin Istoric »)
Arcaș din Țara Românească Muntenia din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sfînt militar, frescă din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (fototeca Editurii Meridiane)
Matricea pecetei breslei aurarilor din Dej (Muzeul de Istorie Cluj-Napoca; fototeca revistei « Magazin Istoric »)

Colița II ..... 272—273

Atacul de noapte condus de Vlad Țepeș, tablou de Theodor Aman (Muzeul « Theodor Aman » din București)
Vlad Țepeș, tablou alegoric (fototeca revistei « Viața Militară »)
Vlad Țepeș, tablou de la Castelul Ambras (fototeca revistei « Magazin Istoric »)
Turnul Chindiei din Tîrgoviște (fototeca Editurii Sport-Turism)
Ștefan cel Mare, frescă de la mănăstirea Pătrăuți (fototeca Editurii Meridiane)
Pecetea lui Ștefan cel Mare (fototeca revistei « Magazin Istoric »)
Steagul lui Ștefan cel Mare (fototeca Editurii Meridiane)
Alexăndrel, fiul lui Ștefan cel Mare, după o broderie la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România (fototeca Editurii Meridiane)
Ștefan cel Mare, frescă de la mănăstirea Voroneț (fototeca Editurii Meridiane)
Oșteni români din a doua jumătate a secolului al XV-lea în ambuscadă, frescă de la mănăstirea Pătrăuți (fototeca Editurii Meridiane)
Mănăstirea fortificată Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare (fototeca revistei « Magazin Istoric »)
Biserica din Războieni, ctitoria lui Ștefan cel Mare în amintirea bătăliei de la Valea Albă din 26 iulie 1476 (fototeca revistei « Magazin Istoric »)
Ienicer otoman și călăreț tătar (desene de Florin Creangă)
Momentul victoriei în bătălia de la Vaslui (1475), tablou de Oscar Obedeanu (fototeca revistei « Viața Militară »)
Infanterist polon din secolul al XV-lea (desen de Florin Creangă)
Husar ungur din secolul al XV-lea (desen de Florin Creangă)
Oșteni români din cavaleria grea și ușoară a Țării Românești Moldova (desene de Florin Creangă)
Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, Suceava (foto Gh. Epuran)

Colița III ..... 448—449

Scenă de luptă din secolul al XV-lea, miniatură într-un manuscris de la mănăstirea Sucevița (fototeca Editurii Meridiane)
Logofătul Ioan Tăutu, frescă în ctitoria sa de la Bălinești (fototeca Editurii Meridiane)
Bogdan cel Orb, frescă de la mănăstirea Moldovița (fototeca Editurii Meridiane)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Radu cel Mare, frescă la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România (fototeca Editurii Meridiane)

Luptă cu tătarii, tablou de D. Stoica (fototeca revistei «Viața Militară»)

Neagoe Basarab, frescă de la mănăstirea Curtea de Argeș

Pecetea Țării Românești Muntenia la mijlocul secolului al XVI-lea (Muzeul de Istorie Cluj-Napoca; fototeca revistei «Magazin Istoric»)

Principe și curteni din prima jumătate a secolului al XVI-lea, frescă din biserica Arbore (fototeca Editurii Meridiane)

Comandant militar și oștean român pedestraș din a doua jumătate a secolului al XV-lea (desen de Florin Creangă)

Oșteni români în apărarea unei cetăți (desen de Florin Creangă)

Pedestrași români din a doua jumătate a secolului al XV-lea (desen de Florin Creangă)

Călăreț român cu arc și bucium din a doua jumătate a secolului al XV-lea (desen de Florin Creangă)

Baterie de artilerie în fața unui oraș fortificat la mijlocul secolului al XVI-lea, vitraliu de la castelul Peleș (foto Al. Comănescu)

Neagoe Basarab și fiul său Theodosie, frescă de la Athos

Petru Rareș, frescă de la mănăstirea Moldovița (fototeca Editurii Meridiane)

Oaste românească în marș la mijlocul secolului al XVI-lea, frescă de la mănăstirea Sucevița (fototeca revistei «Magazin Istoric»)

Oaste otomană în marș, frescă de la mănăstirea Vatra Moldoviței (fototeca Editurii Meridiane)

Țările române Moldova și Muntenia, hartă de la mijlocul secolului al XVI-lea (Muzeul de Istorie Cluj-Napoca; fototeca revistei «Magazin Istoric»)

Țara Românească Transilvania, hartă de la mijlocul secolului al XVI-lea (Muzeul de Istorie Cluj-Napoca; fototeca revistei «Magazin Istoric»)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

SUMAR

Introducere VII

Cap. I. SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea. STRUCTURI ECONOMICE, SOCIALE ŞI POLITICE 1

Potenţialul economic • Structura socială şi dinamica raporturilor de clasă. Potenţialul demografic • Instituţiile statalităţii româneşti • Caracteristicile politicii româneşti în contextul relaţiilor internaţionale **(N. STOICESCU – P. CERNOVODEANU,** 1—19, 21—23; **locotenent-major M. DOGARU,** 19—21; **AL. V. DIŢĂ,** 23—31)

Cap. II. ORGANIZAREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ ÎN EPOCA DE GLORIE A OASTEI CELEI MARI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea — PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea) 32

Puterea ostăşească la români în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIV-lea şi prima jumătate a secolului al XVI-lea; ţărănimea, temelie a oastei celei mari • Înzestrarea, echiparea şi asigurarea materială a oastei • Instruirea oastei. Pregătirea populaţiei pentru apărare • Fortificaţiile şi amenajarea teritoriului pentru apărare **(colonel GH. ROMANESCU,** 32, 41, 46, 49—50, 73—74, 79; **N. STOICESCU,** 33—40, 41—45, 47—48, 51—67, 74—78, 80—84, 93—98; **C. KÖNIG,** 68—73; **GH. I. CANTACUZINO,** 85—93; **S. A. IOSIPESCU,** 99—109)

Cap. III. CONSOLIDAREA INDEPENDENŢEI ŢĂRILOR ROMÂNE. STĂVILIREA TENDINŢELOR EXPANSIONISTE UNGARE, POLONE ŞI OTOMANE ASUPRA SPAŢIULUI ROMÂNESC (1350—1390) 110

Contextul internaţional. Ameninţări convergente asupra ţărilor române • Războaiele purtate de români pentru consolidarea independenţei. Rolul activ politico-militar al ţărilor române în sud-estul Europei **(colonel GH. ROMANESCU,** 110, 129; **M. BERZA,** 111—118; **S. A. IOSIPESCU,** 119—128, 129—147)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cap. IV. LUPTA POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA EXPANSIUNII STRĂINE LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIV-lea ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XV-lea. DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A POLITICII MILITARE ROMÂNEŞTI ÎN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN ŞI ALEXANDRU CEL BUN 148

Contextul internaţional • Concepţia politico-militară şi trăsăturile principale ale luptelor antiotomane purtate de poporul român pentru apărarea glici strămoşeşti sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn • Lupta pentru desăvîrşirea procesului de unificare a statelor feudale româneşti: unirea ţinuturilor pontice • Războiul antiotoman din anii 1393—1396 • Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn în condiţiile crizei dinastice din Imperiul otoman • Efortul politico-militar românesc pentru păstrarea libertăţii şi integrităţii statale în vremea lui Alexandru cel Bun şi a urmaşilor lui Mircea cel Bătrîn **(locotenent-major M. DOGARU,** 148—151; **colonel GH. ROMANESCU,** 152—153, 199—201; **N. CONSTANTINESCU,** 154—160, 168—171, 173—186; **AL. V. DIŢĂ,** 160—163, 166—168, 172—173, 202—204; **S. A. IOSIPESCU,** 164—166, 189—193, 194—196, 197; **ŞT. S. GOROVEI,** 186—189, 193—194, 196—197, 201; **căpitan D. CĂPĂŢÎNĂ,** 205—208)

Cap. V. IANCU DE HUNEDOARA, CATALIZATOR AL ENERGIILOR ROMÂNEŞTI PENTRU MENŢINEREA INDEPENDENŢEI STATALE ŞI SPRIJINIREA LUPTEI PENTRU LIBERTATEA POPOARELOR DIN BALCANI 209

Amplificarea expansiunii otomane în Europa. Evoluţia situaţiei politice internaţionale • Frontul antiotoman unit al ţărilor române — factor esenţial al menţinerii independenţei • Principalele caracteristici ale teatrului de acţiuni militare; strategia generală • Războiul de apărare din anul 1442. Bătăliile de la Sîntimbru, Sibiu şi de pe Ialomiţa • „Campania cea lungă" (1443) • Campania militară din anul 1444; participarea oştirilor române la bătălia de la Varna • Lupta forţelor ţărilor române în campania pentru consolidarea apărării liniei Dunării în anul 1445 • Campania militară din anul 1448. Bătălia de la Kossovopolje • Bătălia de la Belgrad (1456) — moment decisiv în efortul de stăvilire a expansiunii otomane spre centrul Europei • Iancu de Hunedoara — mare comandant de oşti şi gînditor militar al veacului său. Contribuţia sa la dezvoltarea artei militare româneşti **(locotenent-major M. DOGARU,** 209—210, 214—216, 227—229, 235, 237—239, 243—245; **colonel GH. ROMANESCU,** 211—212, 219—223, 239; **C. MUREŞAN,** 213—214, 223—226, 230—234, 236—237, 245—254; **L. ŞIMANSCHI,** 216—218; **căpitan D. CĂPĂŢÎNĂ,** 240—242)

Cap. VI. CONTINUAREA EFORTULUI ROMÂNESC DE APĂRARE A INDEPENDENŢEI STATALE ŞI DE STĂVILIRE A EXPANSIUNII OTOMANE SPRE CENTRUL EUROPEI ÎN VREMEA LUI VLAD ŢEPEŞ (1456—1462) 255

Programul politic şi militar al lui Vlad Ţepeş • Caracteristici ale teatrului de acţiuni militare; forţe beligerante; strategia generală • Luptele pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

asigurarea controlului românesc asupra liniei Dunării și eliberarea Dobrogei; campania din anul 1461 • Continuarea eforturilor pentru apărarea independenței statale românești. Campania antiotomană din vara și toamna anului 1462 (**locotenent-major M. DOGARU,** 255—285)

Cap. VII. EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE — MOMENT CULMINANT AL EFORTULUI MILITAR ROMÂNESC PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI STATALE 286

Societatea românească în epoca lui Ștefan cel Mare • Cadrul internațional al epocii lui Ștefan cel Mare • Începutul domniei lui Ștefan cel Mare. Orientările politice externe și acțiunile militare ale Țării Românești Moldova în anii 1457—1467 • Agresiunea Ungariei împotriva Țării Românești Moldova în anul 1467. Victoria românească de la Baia • Preludiul marilor confruntări cu Imperiul otoman • Războiul antiotoman din anii 1473—1486 • Politica militară a țărilor române la sfîrșitul secolului al XV-lea • Ștefan cel Mare, ilustru strateg și gînditor militar al românilor • De la Ștefan cel Mare la Petru Rareș — un sfert de veac de lupte pentru păstrarea integrității teritoriale românești în fața primejdiei străine • Neagoe Basarab — tradiție și inovație în gîndirea și practica politico-militară românească • Efortul politico-militar al țărilor române pentru apărarea libertății și integrității statale în vremea lui Radu de la Afumați (**locotenent-major M. DOGARU,** 286—288, 291, 307—311, 331—334; **M. BERZA,** 289—291; **S. A. IOSIPESCU,** 292—295, 342—344, 354—362; **general-maior (r) dr. I. CUPȘA,** 296—305, 311—331, 337—341; **A. GONȚA,** 305—307; **C. MUREȘAN,** 334—337; **C. REZACHEVICI,** 344—353; **colonel GH. ROMANESCU,** 363—366; **AL. V. DIȚĂ,** 367—370, 373—382; **căpitan D. CĂPĂȚÎNĂ,** 371—373; **N. STOICESCU,** 382—386)

Cap. VIII. PETRU RAREȘ — PROMOTOR AL LUPTEI PENTRU APĂRAREA LIBERTĂȚII, INTEGRITĂȚII TERITORIALE ȘI REALIZAREA UNITĂȚII STATALE ROMÂNEȘTI 387

Condițiile politico-strategice ale desfășurării luptei poporului român pentru independență și unitate statală • Programul politico-militar al efortului țărilor române de realizare a unității statale • Campaniile militare din anii 1528—1534 • Moldova față în față cu Imperiul otoman (1534—1538) • Sfîrșitul primei domnii a lui Petru Rareș • Noi inițiative și demersuri politico-diplomatice românești pentru realizarea unei trainice coaliții antiotomane (**locotenent-major M. DOGARU,** 387—434)

Cap. IX. ASPECTE MILITARE ALE MIȘCĂRILOR SOCIALE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XIV-lea PÎNĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-lea 435

Cauzele social-economice și politice ale mișcărilor sociale din secolele XIV—XVI • Răscoala țărănească de la Bobîlna (1437—1438). Organizarea și dotarea oastei țărănești românești; strategia și tactica; acțiuni militare • Marea bătălie a țărănimii pentru eliberare socială din anul 1514. Organizarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și dotarea oastei; strategia și tactica; desfășurarea acțiunilor (**N. EDROIU**, 435—458, 459; **colonel GH. ROMANESCU**, 458)

Cap. X. DOUĂ SECOLE DE EFORT MILITAR ROMÂNESC: DIMENSIUNI ȘI REZULTATE 460

Dimensiunea națională și universală a luptei poporului român pentru independență statală • Statutul internațional al țărilor române Transilvania, Muntenia și Moldova la mijlocul secolului al XVI-lea (**AL. V. DIȚĂ**, 460—472; **M. MAXIM**, 472—477, 480—481; **S. A. IOSIPESCU**, 477—480)

Cap. XI. GÎNDIREA ȘI ARTA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-lea PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-lea 482

Idei și concepte doctrinare militare românești în evul mediu • Strategia • Tactica (**colonel GH. TUDOR**, 482—491, 497—502; **colonel GH. ROMANESCU**, 492—496, 503—506)

Cap. XII. FACTORUL MILITAR ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIV—XVI 507

Societatea medievală românească. Structuri militare • Evoluția politică și militară a țărilor române în secolele XIV—XVI • Doctrina militară medievală românească — expresie a efortului popular pentru apărarea patriei (**locotenent-major M. DOGARU**, 507—510, 514—516; **colonel GH. ROMANESCU**, 510—511, 517—520, 524—525, 528—531; **S. A. IOSIPESCU**, 511—513, 521—523, 525—528, 531—534)

Summary 535
Résumé 543
Zusammenfassung 552
Резюме 562
Glosar 571
Abrevieri 577
Bibliografie 580
Indice general 599
Lista materialului ilustrativ 626

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La definitivarea volumului pentru tipar au mai contribuit:

— General-locotenent (r) ION ŞUŢA
— Colonel (r) MIHAI CUCU
— Colonel EMANOIL STANISLAV
— Căpitan NICOLAE DOLGHIN
— MARGARETA BOACĂ

— Concepţia materialului cartografic: colonel dr. GHEORGHE ROMANESCU

— Depistarea şi selecţia materialului ilustrativ: SERGIU A IOSIPESCU (planuri, schiţe, foto); colonel dr. GHEORGHE ROMANESCU (monumente comemorative actuale)

— Execuţia hărţilor, schemelor şi desenelor: PETRUŢA UNGUREANU, EMILIA GEORGESCU, LUCIA SAVA, ŞTEFAN RÂJNEŢU

— Supracoperta: VICTOR ILIE

— Pe supracopertă: p. I — Ştefan cel Mare; p. IV — Scenă de luptă din bătălia de la Vaslui

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Redactori: colonel ALEXE COVALIU
ALEXANDRU V. DIȚĂ
Tehnoredactor: D. ANDREI

BUN DE TIPAR 02.04. 1986. APĂRUT 1986
COLI DE TIPAR 41 + 24 PAG. PLANȘE OFSET. B 10286.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 22
LA ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „ARTA GRAFICĂ"
CALEA ȘERBAN VODĂ NR. 133—135, BUCUREȘTI
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Biblioteca C.S.C.I.T.M.
Nr. Inv. .....

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LEI 81

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

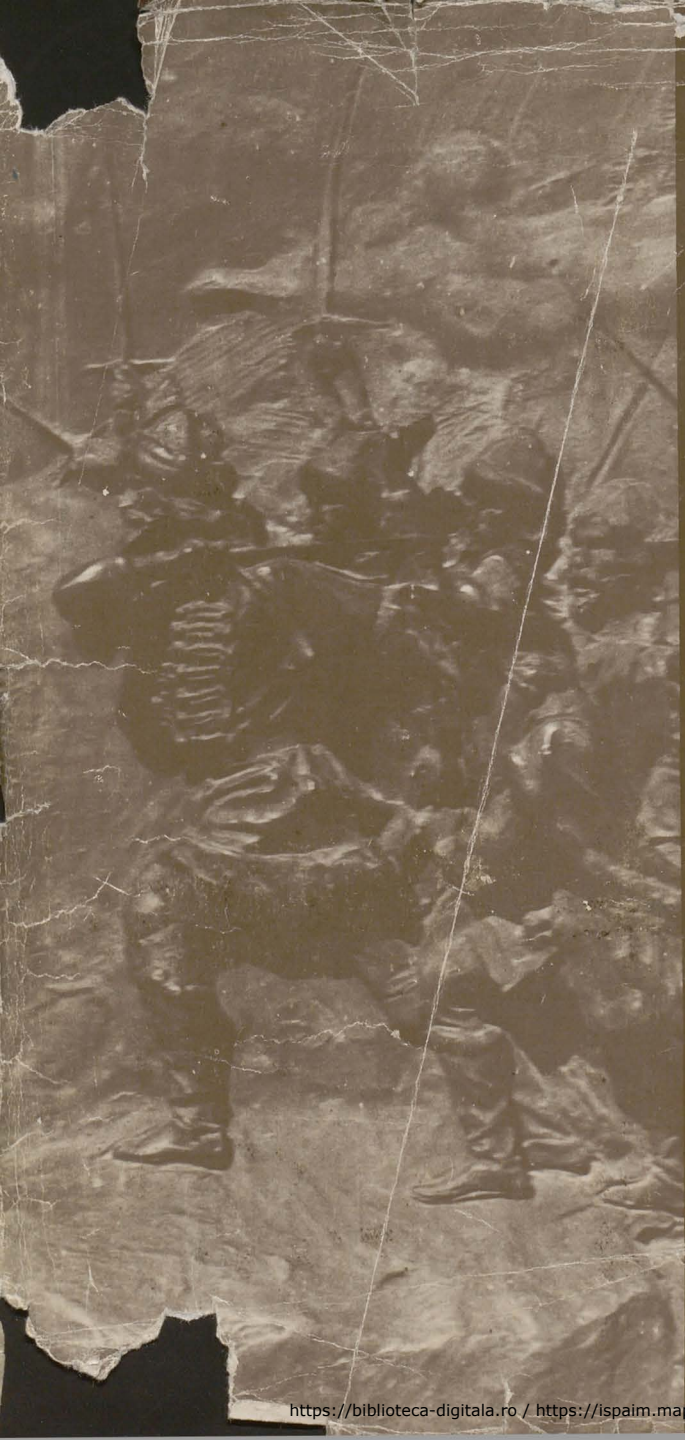

EDITURA MILITARĂ

L.H 81

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro